Национально-краеведческий отдел

ЧАА ЧЫЛ-БИЛЕ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 1 (11499) | 1981 чылдың январь 1, четверг | 1925 чылда үндезалеттингеп | Өртээ 2 кап.

СОВЕТ УЛУСКА ЧАА ЧЫЛДЫҢ БАЙЫРЫ

Төп телевидениеге болгаш Бүгү-эвилел радиозунга Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

…гим эштер, өңнүктер!

…емль шактары 1980 чылдың сөөлгү минуталасанап кирипти, Чорул турар чыл хөй талалыг …ерлиг болган: аңаа бергелер болгаш сеткил …чыг чүүлдер-даа, чединишкиннер болгаш өө…у-хөглүг чүүлдер-даа турду. Ынчалза-даа ону …й сеткил-биле үдеп турар бис.

…дарлыг ленинчи юбилейниң чылында совет ки…ер эрес-шудургу болгаш соруктуг ажылдаан. …беш чылда экономиканы хөгжүдеринге чаа улуг …ым кылдынган. Чоннуң чаагай байдалы бедээн. …жыг миллион кижи чаа бажыңнарже кө… кирген. Социалистиг демократия улам ыңай …ээн. Совет Эвилелиниң улустары чаңгыс аай …ыраалдыг өг-бүле болуп чурттап турар. Бистиң …галаныр аргавысты чогуур деңнелинде тудуп …ар.

…аводтарда болгаш фабрикаларда, нефть-тывыш …еринде, транспортта, шөлдерде болгаш ферма…да ажылдап, бажыңнарны тудуп, оруктарны …ып, электростанцияларны тудуп турар бүгү-ле …илерге, угаан-бодалдың үнелиг чүүлдерин тур…уп, ажы-төлдү өөредип болгаш кижизидип, ки…ернин кадыын камгалап, оларның амыдырал…ттталгазын каастап турар кижилерге — со…листиг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш меде…иг болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турар бү…е кижилерге чүректиң ханызындан өөрүп чет…ивис.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге чурт политиктиг …гаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүң …алында белеткенип турар. Келир беш чылда …аш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң эконо…тиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннарының төлевилелин канчаар чугаалажып турары ону көргүзүп турар. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедирин, бүдүрүлгениң ажыктыын бедилерин, аъш-чем айтырыын шиитпирлээрин, чоннуң херенлел барааннарын кылып үндүрерин көвүдедирин, … тудуун онза ужур-дузалыг кылдыр көргүзүп…

Чон биле партия чаңгыс аай… деп, долу үндезинелдиг медеглеп турар бис. Коммунизм дээш бистиң демиселивиске чаа-чаа чедиишкиннерниң үндезини — ол бузулбас чаңгыс эп-тер.

Совет улус Коммунистиг партияның база Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп база деткип турар. Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы тодаргай болгаш буянныг сорулгаларны салып турар. Бүгү улустарга тайбың … кузээр бис. Хосталганың, чөптүг чоруктуң болгаш депшилгениң идеалдарынга бистиң хандыкшылывыс чайгылыш чок. Совет Эвилели дүшкүүрлүг оруктуу чавырылдырар дээш, кады ажылдажыр дээш шиитпирлиг туржуп, империалистиг … ужуу-биле боо-чепсекти эндере сүүрер … нарыладыышкыннарны болгаш мөсилдежиишкиннерни болдурбас деп быжыы-биле чугаалап турар.

Совет Эвилелиниң делегейде эки сеткилдиг өңнүктери хөй. Социализм чурттарының ажылчы чоннарынга, коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг партияларга база империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур бүгү-ле демисэлчилерге Чаа чылдың бүдүүзүнде эң чаагай күзээшкиннеривисти илергейлеп тур бис.

Маадырлыг совет ажылчын ангыга, алдарлыг колхозчу тараачыннарга, улусчу интеллигенцияга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Чаа чыл-биле чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Быжыг кадыкшылдыг, эки сеткил-хөөннүг, күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадылгага чединишкиннерлиг болуңар!

Революция, дайын болгаш күш-ажыл хоочуннарынга Чаа чылдың байыры, силерге Төрээн чурттуң ханы өөрүп четтиришкиним болгаш хүлээп көрүүшкүнү!

Совет херээженнерге аас-кежиин болгаш өөрүшкүнү сеткилдиң ханызындан күзеп тур мен!

Кайгамчык совет аныяктарга, Арминың болгаш Флоттуң эрес-маадыр дайынчыларынга изиг байыр!

Чаа чыл дүнезинде он бирги беш чылдың күш-ажылчы ээлчээнде туржуп, Советтер чуртунуң ыдыктыг кызыгаарларын серемчилелдиг камгалап, төрээн чериңден ыракта ажылдап турар бүгү кижилерге эң эки күзээшкиннерин дамчыдып тур бис.

Бажың бүрүзүнге, өг-бүле бүрүзүнге чаагай байдал болгаш чөпшээрежилге кезээде турар болзун!

Чаа чыл-биле, эргим эштер!

Чаа кежик-чол-биле!

Өңнүктерниң күзээшкиннери

Павел ЖЕЛЕЗНЕВ,
чогаалчы.

ААС-КЕЖИИН КҮЗЕДИМ

Уран ырлар чаңгылаптан,
Улус чоннуң хөглүг кончут.
Час-даа ышкаш өөрүшкүлүг
Чаа чыл-даа моргап келди.
Улуг чурттуң төөгүзүнге
Уттундурбас база бир чыл—
Чээрби алдыгы съезд чылын
Чединишкиниг уткуп тур бис.
Келир өй дээш тудугларны
Кединиде тудуп тур бис.
Каас-чараш бойдузувус
Камгалап ап, камнап чор бис..
Кремльде курантылар
Кыңгырткайндыр даажынга
Сагыш-сеткил хей-аът кирип,
Эргим чурттуң төвү, чураа
Эртенги улуг Москвадан
Чаа чыл-биле Тыва черде
Чогаалчылар өөрүнге,
…
Ажыл-иште чединишкинни,
Аас-кежиин күзеп тур мен.

МОСКВА.

БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң адынга СЭКП Бурят, Калмык, Якут обкомнарындан, бо республикаларның Дээди Совединиң Президиумнарындан, Министрлер Чөвүлелдериниң, партияның Алтай, Красноярск крайкомнарындан болгаш райкүүскомнарындан, СЭКП Даг-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарындан база облкүүскомнарындан, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң Политиктиг кол эргелелинден, Кызыл Туктуг Сибирьниң шериг округунуң Шериг чөвүлелинден болгаш политиктиг эргелелинден база МАРН-ның Завхан аймак комитединден болгаш МАР-ның улус депутаттарының аймак күүсекчи эргелелинден Чаа чыл-биле байыр чедирген телеграммалар келген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелге, партия Төп Комитединиң октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге, он бирги беш чылдың бирги чылының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң пландарын боттандырарынга моон соңгаар чединишкиннерни, ол ышкаш чаагай кадыкшылды, хуула улуг аас-кежикти Тываның ажылчы чоннарынга күзээнин ол телеграммаларда илергейлээн.

БЕДИК АТ-БИЛЕ

Совет садыг ажылынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң Абаканда садыг баазазының директору Сергей Алексеевич Сахаровка Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тывыскан.

Эш В. Б. Кара-Салды Тыва АССР-ниң иштики херектер министринге томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Владимир Бораевич Кара-Салды Тыва АССР-ниң иштики херектер министринге томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың декабрь 31.

Тыва АССР-ниң иштики херектер министри хүлээлгезинден эш С. С. Чакарны хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң иштики херектер министри хүлээлгезинден эш Соян Сотпаевич Чакарны пенсиялап үнери-биле холбаштыр хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1980 чылдың декабрь 31.

С.-Б. УЙНУКЭЭНИҢ чуруун чуруктары.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ, ЭКИИ!

Национально-краеведческий отдел

Оңгу беш чыл коммунизмче бүзүрелдиг чоруп орар совет улустуң маадырлыг ажыл-херектериниң төөгүзүнге төлептиг черни ээлээр.

ЧЕДИИШКИННЕР ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ...

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БИРГИ БАЗЫМДАН...

Саннар, фактылар

⊙ 1975 чылдыынга деңнээрге, 1980 чылда амыдыралга ачы-дуза чедирери республикага 38 хуу, оон иштинде көдээ черлерге 1,4 катап улгаткан. 1980 чылда чурттакчы чонга 384 хевирниң амыдырал ачы-дузазын чедирген.

• • •

⊙ Беш чылда коммунал-амыдырал хандырылга ачы-дуза чедирериниң хемчээли 21,7 хуу, оон иштинде көдээге 1,57 катап улгаткан. Ачы-дузаның чаа 5 хевирин нептереткен, республиканың хоорайларынга болгаш суурларынга 49,4 муң ыяштарны болгаш чадан ыяштарны тарып өстүрген, амгы үеде бүгү ногаанчыттынган черлерниң шөлү 1124,7 дөрбелчин километр болуп турар.

• • •

⊙ Кууне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы беш чылда республикага 1,13 миллиард рубль болган. 1980 чылда 1975 чылдыынга деңнээрге, чонга барааннарны 53,5 миллион рубльге хөйнү сайгарган.

• • •

⊙ 1976—1980 чылдарда көдээ ажыл-агыйның адырларынга капитал салыышкыннарының хемчээли тоску беш чылдың деңнелинден 85,7 хуу өскен болгаш 272 млн. рубль болган, совхозтарның кол фондулары өскен. Республиканың совхозтары 2 муң хире тракторларны, тараа ажаар 700 комбайннарны, 3,7 муң автомобильдерни болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техникаларын 55,4 млн. ажыг рубль түңге алган. Көдээ черлерге 164 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнары, 1500 олуттуг школалар, 960 оруннуг школа назы четпээн уруглар албан черлери, 4060 олуттуг Культура бажыңнары ажыглаалда кирген.

• • •

⊙ Оңгу беш чылда капитал тудуг кесказу-биле хөгжээн. Беш чыл дургузунда ажыглалга кирген кол фондулар тоску беш чылга деңнээрге, 187 млн. рубль хөй болган. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта даг-дүгүнүң рудазын тывар күчүнү, Кызыл ЦЭС-тиң № 9 котёлун, 12 муң башка хаван азыраар комплексти, 390 муң баш малга кажааларны болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирген. Республиканың ажылчы чоннары бо үениң иштинде 490 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн алган. 6056 олуттуг школаларны, 2750 оруннуг уруглар албан черлерин, 5000 ажыг олуттуг клубтарны болгаш кадык камгалалының өске-даа объектилерин ажыглалга дужааган.

• • •

⊙ Оңгу беш чылда улус өөредилгези улам ыңай хөгжээн. Республикада 96 ортумак, 36 сес чыл, 16 эге, 2 кадыкшылга школалары бар, мында 64128 школачылар өөренип турар. Республикада 5 ортумак тускай өөредилге черлери, башкы, эмчи болгаш уран чүүл училищелери, көдээ ажыл-агый болгаш автоорук техникумнары ажылдап турар.

• • •

⊙ Республиканың кадык камгалалының шугумунда ниити саны 4530 оруннарлыг 70 эмнелге-профилактика албан черлери бар, ол оруннарның 1370-и көдээ черлерде. Оңгу беш чылда эмнелге албан черлеринде 650 орун немешкен.

• • •

⊙ Культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкизи калбарган болгаш материалдыг баазазы быжыгып турар. Кызыл хоорайда хөгжүм-шии театры, көдээде 28 Культура бажыңнары ажыглаалда кирген.

• • •

⊙ Чоннуң уран-чечен чогаалылгазы, литература улам ыңайгы хөгжүлдени алган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринде болгаш бөлгүмнерде 26 муң ажыг кижи киржип турар. Оңгу беш чылда тус черниң авторларының 84 аттыг номнары үндүрген.

Үени мурнаанкнар чугаалап тур

ҮЛҮҮМ

Төрээн Коммунистиг партияның XXVI съездизиниң төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш бистиң № 3 АТБ-ниң участоктарының, бригадаларының аразында улам калбарган. Бистиң бригадавыстың чолаачылары ол күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг кирипкеш, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын август айда күүседипкеш, ам 1981 чылдың апрель айының үлүүнде ажылдап турар. Бистиң найыралдыг коллектив пландан ажыр 28,5 муң тонна чүъкту сөөрткен.

Удуртуп турар бригадамда 10 чолаачы бар. Кижи бүрүзү алган хүлээлгезин ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап, улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүъкту чогуур хуусаазында сөөртүп келген. Олар доозукчу чылдың ноябрь айында чүък сөөртүрүүнүң планныг онаалдаларын 128, тонна-километр талазы-биле планын 112 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 6 муң тонна чүъкту сөөрткеш, чарыштың тиилекчилериниң одуруунда кирген.

Бо күш-ажылчы чедиишкиннер бригадалар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастааныындан чедип алдынган. Чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында доктаамал үндүрүп турары чайгылган болган. Мурнакчыларның көргүзүглериниң түңнелдерин көргүзүг самбыразынга бижип база оларның аттарын коллективке дыңнадып турар.

Бистиң коллективте бодунга алган хуудa беш чыл планын күүседиишкен мурнакчылар хөй. Бригадавыстың хоочун чолаачылары Василий Иванович Купченко, Владимир Григорьевич Решетников хуудa беш чыл планын күүсеткеш, он бирги беш чылдың баштайгы чылының үлүүнде ажылдап турар.

Бригаданың кежигүннери партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин ханы өөренип таныжкаш, аңаа сорук кирип, бо чылды чедиишкиннig доозкаш, келир 1981 чылды чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан шудургу ажылдап турар.

В. ЖБАНОВ,
чолаачы.

ДЕМНИГДЕ

Үдеп турарывыс 1980 чыл биске алдарлыг ажыл-херектерниң чылы болуп артып каар. Оңгу беш чылда партияның төлевилээн планнарын амыдыралга боттандырар дээш көдээниң ажыл-ишчилери улуг күжениишкинниң үндүрген. Чаа чылды уткуп тура, эрги чылда кылып бүдүрген ижиvистиң түңнеп көөр, улам ыңайгы сорулгаларны тодарадыр чаагай чаңчылдыг болгай бис.

Бистиң «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары бедик көргүзүглерни чедип алган. Совхоз оңгу беш чылда 1625 тонна сүт садар планныг турган. Ону херек кырында 1980 чылдың ортан үезинде-ле 1855 тонна кылдыр, хуусаа бетинде ажыр күүседипкен. Ынчангаш чылдың төнчүзүнге чедир эвээш эвес сүттү пландан артыкка саткан.

Фермада мурнакчы саанчылар эвээш эвес. Чижээ, Иргит Анай бир инекке онааштыр 2240 кг сүт саар хүлээлгезин 2704 кг, Куулар Чылбак 2520 кг, Кара-Сал Бакаан 2496 кг кылдыр ажыр күүсеткилээн. Бо саанчылар шуптузу боттарының хуудa беш чыл планнарын ажырган.

Мен бодум хуумда 1980 чылда инек бүрүзүнден 2500 кг-ның орнунга 2900 кг-ны саар бедиткен хүлээлгени алгаш, ону херек кырында 3000 кг кылдыр ажыр боттандырдым. Оңгу беш чылдың дургузунда мээң сааган сүдүмнү санап көөрге, бүдүн чартык беш чыл планы чедип турар болган.

Бистиң фермавыс коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты ам он үш чыл дургузунда төлептиг-биле эдилеп турар. Коллектив найыралдыг болгаш демниг. Оон түңнелинде бедик күш-ажылчы көргүзүглер чедип алдынып турар. Ол дээрге демниг иштиң түңнели-дир.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» ферманың саанчылары бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып көрген. Мында салдынган улуг сорулгалар бисти улам-на сорук киирди. Партияның төлевилээн канчаар-даа вaжок улуг сорулгалары он бирги беш чылда база-ла бүрүн күүсеттинер, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалы быжыгар, совет кижилерниң амыдыралы улам чаагайжыыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Т. КАРА-САЛ.
«Большевик» совхозтуң саанчызы.

Бистер, совет кижилер, бодувустуң планнарывыс-биле хан-дамырывыс, угаан-күжүвүс-биле ханы харылзаалыг бис. Бистер чаа беш чылдың күүселдези дээш ажылдаар бис, беш чыл биске бодунуң кежиктерин шаңнаар. Ол ындыг болуп турган-даа, ындыг болуп турар-даа, ындыг болур-даа. Чүге дээрге партияның планнары — чоннуң планнары дээрзин бүгү совет улус кончуг эки билир.

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин номчуп көөрге, кижиниң Төрээн чурту, төрел чону дээш өөрүшкү мурнай чайгаар-ла хөме туда бээр. Бурунгаар! Чүгле бурунгаар депшилге чаа беш чыл планының үндезини болуп турар.

Беш чылдарны он катап эрткен бис. Он бирги беш чылче кирип турар бис. Чүгле ол эвес, бистиң куруневис долузу-биле тиилээн бышкан социалистиг ниитилелдиң күчүзүнге даянгаш, Коммунистиг партия ам беш эвес, харын он чылда иштинде кылыр ажыл-херектиң планын эртемге үндезилеп чогаадып кылган. Ам беш чылдыг эвес, он чылдыг кылаш-биле бурунгаар базар бис. Ол дээрге аңаа-ла селгүүстээшкин эвес дээрзин билир бис. Бистиң мурнувуста туруп турар он чыл — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, ниитилел харылзааларының хөгжүлдезиниң, чаа кижиниң кижизидериниң база бир улуг үе-чадазы-дыр.

Биргээр чугаалаарга, беш чыл меңээ чүнү берип, мен беш чылга чүнү бээр мен дээн бодалды борта тодарадып көрээли.

Беш чылдың биске бээр чүүлү көвей. Партияның чайгылыш чок сөзүн эң долузу-биле чугаалаарга мындыг: улус ажыл-агыйының чайгылыш чок хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедээшкинниңге болгаш экономиканың сайзыралынга даянгаш, совет кижилерниң материалдыг чаагай чоруун улам ыңай хөгжүдер. Бо дээрге партияның бүгү ажыл-чорудулгазының дээди хоойлузу-дур!

Төлевилелде сан-чурагайлар көвей. Оларның иштинде кашла чижекти көрээлинер. Беш чылдың дургузунда 530-540 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирери көрдүнген. Мында чүгле чаагайжыды туттунган бажыңнар дугайында чугаа чоруп турар. Делегейниң өске чаңгыс-даа чуртунда ындыг улуг хемчээлдиг тудуг ажылы чорувайн турарын чугаалаарга четчир. Бистиң чуртувуста бир хүнде 10 муң өг-бүле чаа бажыңнарже көжүп кирип турар. Бис ам өг-бүле бүрүзүнге аңгы квартиралы бээр дээш ажылдап турар бис. Чуртка чылда тараа бүдүрери ортумаа-биле 238—243 миллион тонна, эътти 17-17,5 миллион тонна, сүттү 97-99 миллион тонна чедирери планда көрген. Чурттакчы чоннуң кижи бажынга дүжүп турар херек кырында орлгазы 16-18 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл шалыны 13-16 хуу, херегледиин ниитилел фондулары 20 хуу өзер. Бистер мында хамаатыларның амыдырап чурттаарынга эң чоок, эң билдингир, эң чугула сан-чуруктарны көргүстүвүс. Өске бүгү чурагайларны чаңгыс чүүлге төндүр чугаалаары берге.

Үнделзилээр, көвүдедир, көдүрер, улгаттырар, хандырар, хөгжүдер, сайзырадыр, калбартыр, болбаазырадыр, күштелдирер, тургузар, тудар, өзер. Төлевилелде болгаш чокла ажыглаттынып турар сөстер бо-дур. Олар аңаа-ла чалаң сөстер эвес. Оларны тодаргай, эртемге үндезилээш, экономиктиг санаашкыннар-биле бадыткап, магадылап, быжыглап каан. Бо бүгү дээрге — беш чылдың биске бээр чүүлдери ол-дур.

Ындыг өөрүнчүг чурагайларны, чижектерни үстүнде айыттынган үениң дургузунда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң төлевилелинден база номчуур бис. Он бир чылдың дургузунда республикага үлетвүр продукциязын бүдүрери 21—23 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 18-21 хуу өзер, эът бүдүрери 1,5 катап улгадыр, саржаг кылыры 12-14 хуу, сүт продуктуларны бүдүрери 6-8 хуу көвүдээр, мыйыстыг бода малдың баш саны 10 хуу, хойну — 13,7 хуу, хаванны — 67,8 хуу, куштуу — 2,3 катап өзер. Кызыл хоорайга хой кежи тон даараар фабрика тудуу эгелээр (амыраан бис), чылда-ла 80 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлдүг бажыңнар кылыр чаа завод ажыглалга кирер (өөрүүр бис!). Шуурмак суурга ыяш болбаазырадыр заводтун, Кызылга, көдээге бажың тудар комбинаттың, Чаа Шагаан-Арыгга демир-бетон болгаш цемент заводтарының тудуглары эгелээр (кайгаар бис!). Абакан — Кызыл автооруунуң Арадан — Шивилиг участогун чаартырын доозар, Кызыл — Тээли, Кызыл — Эрзин, Чадаана — Хандагайты автоорукгарының тудуун болгаш чаартылгазын боттандырар; Бии-Хемниң болгаш Каа-Хемниң уннарынга «удаазын дег пароходтарның» аргыжылгазын шуут магадылаар хем өртээлдерин Кызылга болгаш Чаа Шагаан-Арыгга тудар; Кызылда аэропорт комплекизин, Мугур-Аксы, Хандагайты, Үш-Белдир, Кунгуртуг, Тоора-Хем болгаш Сарыг-Сеп суурларга самолёт хонар болбаазын шөлдерин кылыр (пассажирлер магадаарлар!) Кызылга Пионерлер бажыңы, республика библиотеказының тудуу, Үш-Белдир курортун алгыдары, «Тайга» станциязынга, Хадын болгаш Азас хөлдерге турисчи баазаларны тудары, алгыдары, Кызылга малгаш-биле чиңнээр эмнелгениң тудуглары көрдүнген (бистиң эдилеливис, бистиң кежиквис!). Кызылдың төп электростанциязынга кайызы-даа бир шакта 75 тонна буc бээр үш котёлдарны ажыглалга киирер, хоорайның үлетпүр зоназынга суг изидер улуг котёлдуң тудуун эгелээр, үүрмек ыштыг-бустуг хоолайларның когун үзер (адак соонда арыг агаар, кадыкшыл!). Ону чогааткан, ону боттандырар кижилерге алдар болгаш мактал!

Бо бүгү база-ла беш чылдың биске бээр кежиктери-дир. Шупту эки-дир, магалыг-дыр! А бистер беш чылга чүнү бээр бис? Ам хүннүң чугула айтырыы бо-дур.

Совет ниитилелдиң кижилери ажылдаар, өөренир, таныр, чурттаар, бээр... халас эмнедир болгаш... бурун эргелиг. Ону ССРЭ-ниң Конституциязында хоойлу... каан. Ниитилелдиң ындыг кежиктерин четтир... мындыг чүүлду... кижилер ыяк билирлер... ниң материалдыг... угаан-бодал эртинелерин... кижилерниң — ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигентилерниң ажылы-биле — чүгле ажылы-биле! — үндүрер, тургустунар. Мынчап көөрге, бистиң беш чылга өргүүр эң эки... вис — күш-ажыл-дыр. ...чуртувустуң чечектели... дээш, оон камгалалы... дээш, бистиң өңнүктер... социалистиг дем... чурттарының бүгү у... ның аас-кежиии дээш... чер кырынга тайбың... маадырлыг күш-ажыл!

«Чоннуң амыдырал... өстүрерин партия... талазы-биле практик... дың төвүнде тургуск... Л. И. Брежневтиң СЭ... ның октябрь Пленум... гаалаан бо үнелиг... программның сөстери... да, чаа беш чылда... рекке удуртулга болу... луг.

Беш чыл—биске, бис... чылга. Бистиң план... тың амыдыралчы... хоойлуда дүүшкен. О... беш чылды, төрээн Ко... тиг партиявыстың XX... дизиниң шиитпирлерин... диринге Чаа 1981 ч... релдиг эге базым бо... дыг-даа херектиң че... бирги базымдан эгел... ажылчы базымдан!

К. КУД...
Тыва АССР-ниң а... чогаалчызы.

Беш чыл — биске, бис — беш чылга

СӨӨЛГҮ ЭЭЛЧЕГНИҢ СӨҢҮ

Эрги чыл-биле байырлажып, Чаа чыл-биле чолукшуп турар үевистиң бүдүүзүнде найысылалдың арын-шырайы улам-на өң кирип, янзы-бүрү сайгылгааннар, каасталгалар кудумчуларда чырый бергилээн. Чурттакчыларның бажыңнарында электри печкалары ажылдап, сайгылгааннар «хүлүмзүрүп», изиг, соок сүт амыдыралга бараан болуп турар. Бир-бир бодаарга, бо бүгү кандыг-бир хуулгаазын тоолдаа ышкаш сагындырар.

Амыдырал-чурттaлгага ачы-дузазын көргүзүп, электрини, чылыгны хүн бүрү бажыңнарже дамчыдып турар кижилер-биле Чаа чыл бүдүүзүнде ужуражыры-биле Кызылдың төп электростанциязынга чедип келдим.

Ээремчик дузаа дег шаараш демирлерлиг, туттуп чоруй барган доскаарларлыг улуг бажыңның ийиги каъдынга ажылчын хеп кедипкен, мөгешыырак мага-боттуг кижиге дужа бердим. Ол дээрге эрги чылдың сөөлгү шактарында ээлчээн хүлээп алгаш, Чаа чылдың баштайгы хүнүнүң күш-ажылчы ээлчээнге ажылдаар бригаданың начальниги Иван Васильевич Баранов болду. Начальниктиң ээлчээниң кежигүннери тус-тус ажылдаар черлеринде.

— Иван Васильевич, Чаа чылды күш-ажылчы ээлчээнер-биле уткуур аас-кежиктиг болган-дыр силер аа?— деп оон чугаа эредим.

— Эрги чылды үдевишаан, Чаа чылды шалып иш-биле уткуур-дур бис. Бөгүн найысылалдың чурттакчылары шагаа дашказын көдүрүп, сагыш-сеткилиниң ханызындан өөрүшкүлүг хөглеп турда, оларга бараан болуру аас-кежик болбайн канчаар. Оларны чылыг болгаш электри энергиязы-биле үзүктелиишкин чокка хандырып, байырлалды улам аяншинчи киирер дээш кызып ажылдап тур бис— деп, харылааш, ээлчегниң чамдык кежигүннериниң ажыл-ижин чугаалады.

Репортаж

Ол хүн 18 кижи ажылче бүрүн үнген болду. Төп башкарылга черниң дежурный электромонтёру Нина Дятлова, котел салбырының улуг машинизи Василий Машанов, турбина-машинизи Василий Арасланов оларның ажылы-биле таныштым. Олар кижилерни чылыг болгаш электри энергиязы-биле хандырар дээш шудургу ажылдап турар үеде найысылалдың чурттакчылары шагаазын эгелей берген.

— Чаа чылдың шагаазын бажыңымга өг-бүлем-биле эрттирген болза, эки-ле чүве. Ынчалза-даа бөгүн эрги чыл-биле байырлажып, Чаа чыл-биле хол тудчуп турар хоорайымның чурттакчы чонунга бараан болуп турарымга чоргаарланыр-дыр мен— деп, барык 10 чыл дургузунда электромонтер болуп ажылдап келген Нина Михайловна Дятлова меңээ ужурашкаш, хөөрей-дир. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи, мергежил талазы-биле, тускай ортумак эртемниг кижи болду.

Бригада бодунуң ажылдаан ээлчээнде 2100 гкал. чылыг болгаш 35000 квт. шак электри энергияны найысылалдың чурттакчыларынга берген. Чаа чылды ол ээлчег, шак ынчаар күш-ажылчы чедиишкин-биле эгелээн.

Ук коллектив СЭКП Төп Комитединиң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ай, квартал планнарының түңнелдеринде шаңнал-макталдарга демдеглеттирип-даа келген. Ынчаарга Иван Барановтуң удурткан ээлчээниң ажылдап турары Кызылдың төп электростанциязы хоорайның бүдүрүлге черлериниң аразынга база мурнакчы болуп келген. Ук коллектив чылыг бээр талазы-биле беш чыл планын эрткен чылдың декабрь 8-те, электроэнергияны декабрь 15-те күүсеткен. Ол ышкаш төп электростанция 1980 чылда чылыг болгаш электроэнергия бээр талазы-биле планнарын эрткен чылын хуусаа бетинде күүсеткеш, чаа чылдың үлүүнче шагда-ла кирген турган.

Чаа чылдың баштайгы хүнүн төлептиг ажыл-иш-биле уткаан ээлчегниң ачы-буяның кызылдылар чылыы-биле уткаан дээрзинге кым-даа бүзүрээр.

К. САРЫГ-ООЛ.

«Чымчак алдынның тывыкчыларының...» УЛАМЧЫЛАП ТУРА...

— Чаа, 1981 чылды уткуп тура, эрткен беш чылда... хергээвисти түңнеп көөр апаар. Төрээн партиявыстың... эве болур улуг съездизинге эки ажыл-херектериви... раалгадырып хүлээнген болгай бис. Партияның XXV... дилынге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин бисти... чиг аңнаар-тывыыш ажыл-агыйының коллективин ыя... чуулдуулгунуп, деткиген. Ук Төлевилелде көрдүнген... чаагай планнарның күүселдези дээш бүгү күжүвүстү... ажылдаары — бистерниң, аңчыларның сорулгавыс.

Хемчик аңныыр-тывыыш ажыл-агыйы ниитизи-биле... чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. 1325 муң р... өлүктүг дужаар тургаш, херек кырында күүсеткен... муң рубль болган. Ол дээрге бүгү коллективтиң аңчы... ның кызымак ажылдааның түңнели-дир.

Бистиң бригадавыс коммунистиг күш-ажылдың бр... зы деп атка каш чыл уламчыр төлептиг болуп келге... за-ла аңчыларның шудургу ажылдааны-дыр. Көд... дап турар эштеривис Кара-оол Оруңаевичиниң бри... биле чаржып турар бис. Чарыштың түңнелин үргүлчү... дүрүп, кайы бригада, аңчылардан кымнар тиилекчи... ның илередип, мурнакчыларны шаңнап-мактап... ажылга улуг идиглиг болур. Чарышка удаа-дараа-ла... накчы болуп үнүп турар бис. Бригадавыс беш чыл п... хуусаа бетинде күүсеткен, амгы үеде 1981 чылдың а... диң үлүүнде ажылдап турар.

Бо чылдың дөрткү кварталының планныг онаалда... күүседир дээш, аңчылар социалистиг чарышка бедик... дүрлүүшкүннүг киржип келген. Ниитизи-биле аңчыл... муң рубльге өлүктүг дужаар керээни чарган. Амгы... Барыын-Хемчиктиң, Бай-Тайганың, Чөөн-Хемчиктиң... ларында 400 ажыг аңчылар аңнап турар бис. Өлүк-ды... элбек, олча-тывыыш багай эвес-тир. Бистиң бригада... зонда 3600 рубльге өлүктүг дужаагаш, аңнаарын... уламчылап турар.

Д. ООРЖ...
Чөөн-Хемчик район.

Совет Тываның күш-ажылчы хүннерин көргүскен фото-чуруктар.

ЧЕДИИШКИНЧЕ СОВЕТ ТЫВАМ!

Үр хуусаалыг сорулгаларны боттандырарынга харыысалгалыг үе-чада он бирги беш чыл болур.

КАНДЫГ ТУДУГЛАР АЖЫГЛАЛГА КИРЕРИЛ?

Он бирги чылдың баштайгы чылы үнүп келген. Чаа чылды демдеглеп, шагаа-байырывыс кылып тура, бо чылын Тывага кандыг чаа тудуглар немежирил дээрзин база сонуургай бээр болгай бис. Номчукчуларның Чаа чылда сонуургай бээр база бир бо айтырыынга хамаарыштыр «Шын» солуннуң корреспондентизи Тыва АССР-ниң Күрүнениң план комитединиң даргазының оралакчызы С. Т. ДРОЖЖИНАДАН интервью алган.

— Светлана Тихоновна, он бирги беш чылдың биргизи— 1981 чылда бистиң республикада тудуг талазы-биле кандыг ажылдар чоруттунарыл, чаа кандыг тудуглар ажыглалга кирерил?

— 1981 чыл тудуг талазы-биле бистиң республикага улуг ажылдарның чылы болур. Ол дугайын бо чылдың тудуг-монтаж ажылдарынга тускайлаан берип турар капитал салыышкынның хемчээли эрткен 1980 чылдаазындан 40,5 хуу өзүп турары-ла тодаргай херечилеп турар. СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге база ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарга дүүштүр ол салыышкыннар ажыглалга кирер тудугларга болгаш үргүлчүлээр тудугларга мөөннеттинген турар. Кодээ ажыл-агыйының чамдык чугула бүдүрүлге тудугларындан өске чаа тудуглар кылырын бо чылын барык эгелевес деп көрдүнүп турар.

Ынчангаш республиканың тудуг организацияларының болгаш тудугжуларының мурнунда чугула сорулга болза, 1981 чылда ажыглалга кирер бүгү объектилерни айыткан хуусаазында эки шынарлыг кылдыр тудуп күүседири, планда көрдүнген тудуу үргүлчүлеп турар объектилерге тудуг-монтаж ажылдарының планныг даалгаларын ыяап-ла күүседири болуп турар.

— Бо чылын кандыг кол-кол объектилер ажыглалга кирерил?

— Бо талазы-биле чугаа хөй удаа болган чүве болгай. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязынга, партияның XVIII область конференциязынга тудуг айтырыын делгерэңгей болгаш ханы тайылбырлап, сайгарып көргенин номчукчулар билир. Ынчалзажок бо чылын ажыглалга кирер база тудуу үргүлчүлээр чамдык оъектилер дугайын дөпчүлап чугаалап көрейн. Мооң-биле кады олар болза амдызында төлевилеттинген тудуглар болур, манаа чамдык өскерилгелер болгаш эдиглер база туруп болур дээрзин баш удур чугаалап кагза эки.

1981 чылда ажыглалга кирер болгаш тудуу үргүлчүлээр объектилерниң эң хөйү социал-культура талазының тудуглары болуп турар. Чуртталга тудуу бо чылын элээн улуг хемчээлдиг, ол 120 муң дөрбелчин метр шөлдүг болур. Ол бажыңнар барык район бүрүзүнге туттунары көрдүнген. Кызыл хоорайга 30 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнары ажыглалга кирер ужурлуг. Оларның планнаттынганы эки, чаагайжыдылгазы бедик бажыңнар болур. Найысылалга 9 каът чуртталга бажыңнарының тудуу база ооң-биле эгелээр.

Школалар болгаш школа назы четпээн уругларга албан черлерниң тудуу элээн улуг черни ээлээн. Бо чылын 40/6 өөреникчи олуттуг школаларны ажыглалга кирери көрдүнүп турар. Бирги ээлчегде Кызылда № 3 школаны бүрүнү-биле ажыглалга кирген турар. Ол ышкаш Шекпээрге 640 олуттуг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозка 624 олуттуг, Шамбалыгга 320 олуттуг, Улуг-Хемниң Хайыраканга 624 олуттуг школалар, Дөң-Терезинге спорт залы дээш өске-даа объектилер планда кирип турар. Бичиилерге ясли, садиктер база эвээш эвес. Оларны Межегейге, Чыраа-Бажыңга, Чаа Чаа-Хөлге болгаш өске-даа черлерге ажыглалга кирер болгаш тудуун үргүлчүлээр.

Культура - чырыдыышкын болгаш кадык камгалал шугуму-биле чамдык чугула объектилер ажыглалга кирер болгаш туттунар. Оларның аразында Эрзинниң эмнелге комплекизи, Кызылга 600 кижини хүлээп алыр поликлиника, уругларның диш эмнелгези, Барлык, Суш, Ак-Чыраа, Торгалыг, Нарын суурларга культура-чырыдыышкын албан черлери хамааржыр. Бо объектилерден ангыда келир үедеги Саян далайның суг хөөлбээ алы бээр зоназынга социал-культура талазы-биле тудуглар база кылдынган турарын демдеглээр апаар.

— Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар болгаш бүдүрүлге тудугларының талазы-биле чүнү демдеглеп болурул, Светлана Тихоновна?

— Бо чылын чаагайжыдылга талазы-биле ажылдар эвээш эвес болур дээрзин ол сорулгага барык үш миллион хире рубль капитал салыышкынны тускайлааны херечилеп турар. Ол ажылга бүдүрүлгелерниң, организацияларның хөреңгилери база кирер болгаш чоннуң киржилгези база улуг болгай. Манаа найысылалга хамаарыштыр Ленин шөлүн чаарты чаагайжыдарын, Улуг-Хемниң эриин чаагайжыдып, даш плиталар салырын эгелээрин, ЦЭС-тиң № 10 котёлун, ийиги чылыг трассазын тудуп, ажыглалга кирерин демдеглеп болур.

Бүдүрүлге тудугларынга хамаарыштыр алырга, бо чылын колдуунда демир-бетон заводтарын, тууйбу заводтарын болгаш өске-даа ажылдап турар чамдык бүдүрүлгелерни алгыдары, эде дериири болгаш чоорту чаартыры үргүлчүлээр. Биргээр чугаалаарга, он бирги беш чылдың баштайгызында тудуг талазы-биле кылыр ажылдар хөй, оларны бүрүн күүседир төлээде чыл эгезинден-не, ылангыя СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткенип турар үеде, социалистиг чарышты улам калбартып, бар арга-курлавырларны долу ажыглап турган, күжениишкиннииг ажылдаары бистен негеттинип турар.

ТАЙБЫҢ — ААС-КЕЖИИ

Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг Германияны тиилээниинден бээр бо чылын ужен алды чыл болур. Эрткен дайын делегейге көстүп көрбээн улуг хемчээлдиг, халаптыг үрегдекчи дайын болган. Совет улус, ооң Чепсектиг Күштери болгаш делегейниң хосталгага ынакшылдыг, бүгү кижилери-биле кады немец фашистиг ажелекчилерге удур маадырлыг демиселди чорудуп турган, калчаа дайзынны пижээнинге барып чылча шапкан. Анаа мен киржип хайгыылчы болуп, шыдаар шаам-биле дайынчы даалганы күүседип турдум. Өлүм-чидимни, каргыш-хилинчекти, үреглээшкинни караам-биле көрүп, кулаам-биле дыңнадым. Дайынның халавын чүү дээр боор, берге-ле чораан, ам ону сактыр, бодаар безин хөннүм чок ийин.

Совет улустуң фашизмни ашкан тиилелгези бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга революсчу улуг салдарны чедирген. Европаның улустарынга хосталганы берген, социализм күштериниң, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң өзүлдезинге, империализмниң колониалдыг системазының буурап дүжеринге идигни берген.

Дайын сөөлүндеги тайбың күш-ажылдың чылдарында бистиң чуртувустуң улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ажыл-агыйга болгаш культура - тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Империализмниң дайынзырак бөлүктери тайбынга, бурунгаар депшилгеге канчап-даа турган, шаптыктаарын кызытпышаан, агрессчи чимзениишкиннерни күштелдирип, боо-чепсекти эндере бүдүрүп, делегей аренезында күштерниң деңзигүүрүн боттарынга ажыктыг кылдыр улгаттырарын оралдажып турар. Оларның оозундан чүү-даа бүтпезин амыдырал бадыткаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет күрүне Тайбың программазын амыдыралга боттандырар дээш чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг демиселдээн. Дүшкүүрлүг [illegible] чүктү чавырылдырар тодаргай [illegible] чигеглерни ап турар. Оон тодаргай херечизиниң база-ла чокта чаа Индия Республиканың Президентизиниң, Премьер-Министриниң болгаш чазааның даргазының ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң албанның найыралчы аян-чоруун кылып, Индияга чораан болур.

Тайбың дээш шылгараңгай демиселчи эш Л. И. Брежневтиң аян-чоруу чүгле ийи чурттуң аразында найыралчы харылзааларны экижидеринге эвес, Азияга айыыл чок чорукту тургузарынга болгаш делегейге тайбыңны быжыглаарынга улуг салдарны чедирер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозу, Совет чазак Тайбың программазын боттандырар дээш 1981 чылда бүгү-ле чүүлдерни кылыр. Бистер Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаар дээш шудургу ажылдаар бис.

Тайбың бодаразын! Тайбың — аас-кежиктиг амыдырал ол.

Д. КОМАРИЦЫН,
Алдар орденниң үш чергезиниң эдилекчизи.

Чаа чылдың интервьюзу

ДАМЫРАКТАР ЧЫЫЛГАШ...

Найыралдың күжү

Чээрби ажыг чыл мурнунда элезинниг ээн-курут хову турган Кара-Даш дааның базырында амгы үениң үлетпүрлүг аныяк хоорайы туруп̂кан. Кара-Даш дааның арнын чаартып, өзүп орар хоорайны тударынга бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң ангы-ангы булуңнарындан келген тудугжулар ажылдаан. Мооң чаңгыс чижээн В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн тудуп, ону ажыглалга кииргениндеп көрүп болур. Бо ёзулуг найыралдың тудуу болган болгаш амгы үеде ында эп-найыралдыг, быжыг коллектив тургустунган улуг бүдүрүлге чери. В. И. Лениниң адын эдилээп «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң бетондан, шилден болгаш металлдан дерип кылган корпустары кайыырактан-на чараш шинчилиг көстүр. Ында ажыл-иштиң дүн-хүн чок хайныышкынныг чорууп турарын көргеш, сагыш-сеткил өөрүп, хайныгар.

Ырак-узак чер турзажок, боже Саян ажыр бедик-берге оруктап чурттуң шупту булуңнарындан материалдар болгаш дерилгелер үзүктел чок кээп турган. Чижээ: Урал — күчүлүг, чаакталчак руда үүрмектекчилерни, электрилиг экскаваторларны, Белоруссия — арыглал дерилгелерин, Грузия — шишкиништерни, Армения — контроль-хемчээлде приборларын, Узбекистан — комплектилиг трансформатор подстанцияларын чорудуп турган. Тудугну тудуп кылырынга 25 тудуг болгаш монтаж организациялары киришкен. Мааңза бистиң чуртувустуң барык дөртен националдарының төлээлекчилери бир демниг ажылдаан. Амгы үеде бистиң В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дүгү» комбинадывыста 3500 ажыг кижи ажылдап турар. Олар база-ла янзы-бүрү национальностарының төлээлери. Чүгле онгу беш чылда безин олар 400 муң тонна хире дағ-дүгүн Төрээн чуртка берген. Бо дээрге, тоску беш чылга деңнээрге, 150 муң тонна хире хөй-дүр.

Бистиң хөй националдыг, найыралдыг коллектививисте үени мурнап, шалыпчы ажылдап турар тус-тус ажылчыннар, ээлчеглер, цехтер бар. Дағ-дүгү арыглаар фабрикада Надежда Васильевнаның, Моңгуш Кылып-оолдуң, Александр Лузяниниң ээлчеглери ай, квартал планнарын ажыр күүседип турарлар. Бо ээлчеглерниң коллективи — эп-найыралдыг, ажыл-ишке мергежээн оолдар, кыстар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты эдилеп турар ТЭЦ-тиң коллективи — бистиң «Тыва дағ-дүгү» комбинатта эки ажылдыг цехтерниң бирээзи. Чыл бүрүде бедик түңнелдерни чедип ап турган, электри энергиязы бүдүрүлге үндүрериниң талазы-биле беш чылдың планныг онаалдазын олар бо чылдың март айда-ла күүсеткенин рапорттааннар. Бо найыралдыг коллектив 1980 чылда электри энергиязы бүдүрүп үндүрер хүлээлгезин декабрь 1-де күүсеткен.

Ам энергоцехтиң күчүзүн улгаттырып, немелде котелдар салыр ажылдар мында хайныышкынныг чорууп турар. Ында хөй-хөй тудугжулар, монтажниктер хаара туттунган. Олар ТЭЦ-тиң ийиги ээлчээн 1981 чылда бүрүн ажыглалга киирерлер.

Бистиң комбинадывыстың транспорт цеги болгаш рудник хөй санныг чаа техниканы сөөлгү чылдарда алгылаан. Күчүлүг БелАЗ-540 маркалыг машиналарның, экскаваторларның, чер өрүмнээр станоктарның саны онгу беш чылда тоску беш чылда турганындан барык ийи катап өскен. Бо бүгү техниканы шиңгээдип алганывыстан ажылчыннарның билиг-мергежили бедээн, күш-ажылга харысалгазы улгаткан.

Транспорт цегинде 14 чолаачы онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Комбинаттың өске-даа цехтеринде, адырларында ажылдап турар хөй санныг эп-найыралдыг коллективтерни хөйнү адап болур.

Бистиң ажыл-иживисте кылдынган хөй санныг чүүлдер-биле чергелештир ам-даа чедир кылдынмайн, ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар. Ниитизи-биле комбинат беш чылда дағ-дүгү бүдүрериниң планын чедир күүсетпээн. Мында хөй янзы чылдагааннар бар. Хожудаашкыннарны болдурбазын, бар арга-курлавырларны долу ажыглаарын бистиң коллективтиң кежигүннери партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып турган, тодаргай илереткеннер. Бо бүгүнү өөренип көргеш, Чаа, 1981 чылда улам күжениишкинниг ажылдаар бис.

В. СҮГЕ-МААДЫР,
«Тыва дағ-дүгү» комбинатта партком секретары.

Үени мурнааннар чугаалап тур

Оларның дузазы-биле

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудугларын тударынга бодумнуң үлүүмнү киирер дээш күзел мени амыратпайн барган. Ынчангаш комсомолчу путёвканы холга тудкаш, 1974 чылда чалыыларның хоорайы Чаа Шагаан-Арыгта чедип келдим.

Келгеш дораан, тудугжунуң мергежилин чедип аар дээш өөреникчилеп эгеледим. Дуржулгалыг тудугжуларның ажылын кичээнгейлиг көрүп, кылып шыдавас хире чүүлдеримни олардан айтырып ап турдум. Арга-дуржулгам эвээш болганындан баштайгы үеде элээн бергедеп турдум, ынчалза-даа хоочун тудугжуларның дузазы-биле тудугнуң нарын эвес кылыгларын чоорту бодум кылыптар апарган мен. Ол чедиишкиннер мени сорук кииргени болгаш удатпаанда бот-тускайлан ажылдай бердим.

Дагдыныкчы бригадирлер: РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Ягодин, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Иннокентий Карпов, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Леонид Трескин оларның ачызында дөртку разрядтың тудугжузу апардым. Хоочун бригадирлерниң удурткан бригадалары онгу беш чылда Чаа Шагаан-Арыг хоорайның дыка хөй тудуг объектилерин ажыглалга кииргеn. Аңаа мээң бригадам кежигүннери база киришкен.

Бистиң бригадавыс кежигүннери СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле танышкаш, ону ижиге биле деткээш, бедиткен чаа хүлээлгелерни боттарынга алгаш, партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш кызымаккай ажылдап турар. Олар он бирги беш чылдың баштайгы чылы — 1981 чылда чаагайжыды кылдынган хөй аал иштиг чурттаар бажыңнарны болгаш өске-даа чугула тудуг объектилерни чогуур хуусаазында ажыглалга киирерингe боттарының үлүүн киирерлер.

У. НАМЧЫЛАК,
бригадир.

Бараалгадыр мен

База бир чаа чыл-даа келди. Бо мээң хой малдаанымның ужен алдыгы чылы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, он бирги беш чыл планын күүседип эгелээриниң чылы.

Амыдыралдың болгаш хөгжүлдениң база бир үе-чадазынче кирип тура, сөөмче хая көрүнмес аргам чок: кылдынган иштиң болгаш кылдынмаан ажылдың деңзигүүрүн сайгарбас болза, мооң соңгаар-гы сорулгаларны салыры берге болгай.

Мээң күш-ажылчы базымнарым Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда, катап тургузуушкунуң төөгүлүг үезинде эгелээн. Чоннуң маадырлыг чоруу ынчан күш-ажылга база бадыткаттынган. Бичии-даа болза, улуг-хуумнуң аңаа киргенинге чоргаарланып чоруур мен. Шынап-ла, хойжудаан үемден бээр хоомай диртин көрбээн мен, ылангыя сөөлгү он чылдарда чүс хойга онаалштыр чүстен эвээш хурагаң доруктурбаан болдум. Доозукчу чылда чүстен-не 125 хураган, хойдан-на 4,5 килограмм дүк алдым. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш тускай эртемниглер мээң ажылымга удуртуланы берип, хайгаарап дузалажып турган болгаңда, ук чедиишкинни чүгле бодумнуу деп шыдавас мен.

Тывада хой ажылының мурнакчылары-даа, бо талазы-биле бедик көргүзүглүг ажылагыйлар-даа хөй-дүр. Оларның арга-дуржулгазын нептередири, ылангыя аныяк хойжуларны көвүдедири черле чугула. Ынчанмас болза, бистиң ижививисти кымнар уламчылаарыл? Чаа чылда болгаш чаа беш чылда хойжу эш-өөрүмге, бүгү ажыл-ишчилерге күзелим болгаш сөзүм ол.

Бо беш чылды база-ла бүрүнү-биле хой ажылынга бараалгадыр мен. Ынчангаш баштайгы чылда чүс хойга онаалштыр 125 хураганны алырын, хойдан-на 4,5 килограмм дүктү кыргыырын хүлээндим.

И. САФОНОВ,
Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу.

Саннар, фактылар

⊙ Он бирги беш чылда бистиң республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырлары улам бурунгаар базымнарны кылыр. Оларның чамдыктарын чурагайлар-биле көрээл.

• • •

⊙ 1981—1985 чылдарда Тывага үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери бо чылдывынга деңнээрге, 21—23 хуу көвүдээр. Ол беш чылдың төнчүзүнде үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли 127 миллион рубль чедер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 18—21 хуу бедиир, электри энергиязын бүдүрери 1985 чылда 160 миллион квт. шак болур. Хөмүр-даш казып тывары 850—900 муң тонна чедирер.

• • •

⊙ Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү улам ынай хөгжүүр. Кидис идик бүдүрери —14—16, даараан кылыгларны—12—14 хуу көвүдедир. 1985 чылга чедир хлеб-булочка кылыгларын бүдүрери—22,2 муң тонна, кондитерни — бир муң тонна, ээзиртпес суксуннар кылыры — 140 муң декалитр чедирер.

• • •

⊙ Кызылга, Ак-Довуракка болгаш Хову-Аксы суурга пиво, ээзиртпес суксуннар, макарон бүдүрер бүдүрүлгелерни база цехтерни тургузар. Кызылга хөй кежи эттеп, алгы тон даараар фабриканың тудуун эгелээр.

• • •

⊙ Келир беш чылда капитал тудуг улам ынай хөгжүүр болгаш тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1,5 катап улгадыр, 600 млн. рубльду шиңгээдип алыр. Бүдүрүлгениң, чуртталганың болгаш культура-амыдыралдың хөй-хөй тудуг объектилерни тудуп, ажыглалга кирер.

• • •

⊙ Чаагайжыды кылдынган 500 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес шөлдүг чуртталга бажыңнарын, 9—10 муң олуттуг школаларны, школа назы четпээн уругларга 2—2,3 муң олуттуг албан черлерин, 270 оруннуг эмнелгелерни, 10-11 муң олуттуг культура албан черлерин тудуп, ажыглалга кирер.

• • •

⊙ 1985 чылга чедир кодээ ажыл-агыйга нииити продукция бүдүрериниң хемчээлин 140 млн. рубль чедирер, бо чылдың деңнелинге бодаарга, ол 35,9 хуу көвүдээр. Чылда тараа бүдүрериниң ортумак хемчээлин 200—220 муң тонна, беш чылдың төнчүзүнге чедир картофельди бүдүрери 30 муң тонна, ногааларны 14,5 муң тонна чедирер.

• • •

⊙ Беш чыл дургузунда бүгү категорияның ажыл-агыйларынга чылда ортумаа-биле ъътти 34—36 муң тонна (дириг деңзи-биле), сүттү 60—63 муң тонна, чуурганы 34 млн. кезек, дүкту 2400 тонна чедир бүдүрер. Бо беш чылдывынга деңнээрге, келир беш чылда мыйыстыг бода малдың баш санын 10 хуу, хой, өшкүнү — 13,7 хуу, хаванны 67,8 хуу, кушту 2,3 катап хөй кылдыр өстүрер.

• • •

⊙ Он бирги беш чылдың чыл бүрүзүнде 225 муң тонналдан эвээш эвес сиген-ни, 400 муң тонна силосту белеткээри, 1985 чылга чедир сенажты бүдүрери 100 муң тонна, витаминниг сиген далганын 10 муң тонна чедирерин көрүп турар.

• • •

⊙ Транспорт, садыг, чоннуң амыдырал хандырылгазы болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ынай хөгжүдерин он бирги беш чылда көрүп турар. Чижээ, автотранспортка чүък сөөртүрүнүң хемчээли 44,2 хуу, пассажирлер аргыштырары 6,7 хуу көвүдээр, агаар транспортунга чүък дажыглары — 27,3 хуу, пассажирлер аргыштырары 37,9 хуу өзер.

Бистиң республиканың «Саян» ансамбли үдеп эрткен чылывыста бистиң республиканың хоорай, суурларынга, малчыннарның турлагларынга, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилеринге солун концертин хөй-биле бараалгаткан.

Олар чүгле Тываның ажыл-ишчилеринге эвес, а харын бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улуг-улуг хоорайларынга солун концертин көргүзүп, баран болганнар. Чаа үнелээн 1981 чылда ансамбльдиң артистери чаа программалыг концертин чоңга бараалгадып эгелээр.

ЧУРУКТА: «Саянның» бараалгалы.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«Шынның» конкурузу

ШАҢНАЛ-БИЛЕ

1980 чылда «Шын» солуннуң чарлаан чайчыл болган конкурузунуң түңнелин жюри үндүрген.

Конкурска келгилээн чагааларда Төрээн чурт, Улуг Октябрь, партия, күш-ажыл, найырал, патриотизм, амыдыралдың совет овур-хевири кол-даан темалар конкурстуң не-гелдезинге дүүшкен, аңаа киришкен авторларның чогаадыкчы мергежилиниң болгаш сонуургалының улам өзүп турарын келген чагаалар херечилээн.

Конкурстуң жюризи аңаа келген материалдарны бүгү талалыг-биле сайгарып көргеш, шаңналга кирер ажылдарны тодарадып, түңнелди үндүрген, чамдык авторларга дараазында шаңналдарны тыпсырын шиитпирлээн.

Эң эки очерк, рассказ, фельетон, репортаж болгаш чугула айтырыг көдүрген база публицистиг чүүлдер дээш

Ийиги шаңналды:

Лялиан Рахимовна **Хасановага** (транспорт эргелелиниң начальниктиниң оралакчызы) — № 282 «Шында», «Таарымчалыг болдурар дээш» деп чүүлү дээш; Сандый Иргитович **Бадаага** (көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы) №№ 150, 250 «Шында», «Өлүг сүнезиннер», «Черлик аъттар, черде сектер» деп фельетоннары дээш.

Үшкү шаңналды: Сыкырбай Ырышович **Монгушка** (СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары) — № 206 «Шында» «Дайынчы арга-шиизэни бедидер дээш» деп чүүлү дээш; Маргарита Павловна **Филимоновага** (Кызыл) — № 219 «Шында» «Бойдустуң өннүктери» деп корреспонденциязы дээш; Ярослав Емельянович **Войцешкога** (Украина) — № 237 «Шында» «Ону канчап уттур» деп материалы дээш.

Эң эки фото болгаш чурааи чуруктар дээш.

Бирги шаңналды: Оңдар Чадамбаевич **Довариштайга** (Кызыл, скульптор) — № 173 «Шында» «Кадарчы» деп чураан чуруу дээш.

Ийиги шаңналды: Семен Бии-оолович **Сатка** (Мөңгүн-Тайга) — № 191 «Шында» «Мөңгүн-Тайгада чай» деп чураан чуруу дээш, Михаил Михайлович **Козловка** (Кызыл, геология-шинчилел экспедициязы) — № 99 «Шында» «Соңгу хаяа» деп фотоэтюду дээш.

МАКТАЛ ШАҢНАЛДАР

Чап Моңгушович **Чүлдүмге** (СЭКП Өвүр райкомунуң ажылдакчызы) — № 165 «Шында» «Чалааттың делгемнеринде» деп корреспонденциязы дээш; Тамара Петровна **Мельниковага** (статистика эргелелинде капитал тудуг килдизиниң эргелекчизи) — № 89 «Шында» «Байдал дувүрелчиг» деп корреспонденциязы дээш; Кара-Күске Күнзекович **Чоодуга** («Шын» солуну) — № 185 «Шында» «Мал чемин белеткээриниң дешпилгелиг аргазы» деп арынны белеткээни дээш; Галина Николаевна **Тутыниннага** (стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле курхайгаарал лабораториязында килдис эргелекчизи) — № 250 «Шында» «База катап шынар» деп чүүлү дээш; Сендаа-Баир Кыргысович **Уйнукэйге** («Шын» солуну) — № 65 «Шында» чураан чуруктары дээш; Биче-оол Кыргысович **Монгуш-оолга** (Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозунуң директору) — № 139 «Шында» «Ажылды спорт-биле холбаар» деп чүүлү дээш; Владимир Фёдорович **Чаламбага** («Шын» солуну) — №№ 128, 147 «Шында» белеткээн арыннары дээш; Салчак Бүрүшкевович **Молдургага** (Мөңгүн-Тайга) — № 246 «Шында» «Бергелерге мергежил бедиир» деп очерии дээш; Алексей Балганович **Нугуураага** (Тожу) № 72 «Шында» «Тайгага дал хавазында» деп очерии дээш.

Конкурстуң тиилекчилеринге болгаш аңаа идепкейлиг киришкен бүгү эштерге «Шын» солуннуң редакциязы байыр чедирбишаан. Чаа чылда чогаадыкчы чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп тур.

Салим СҮРҮҢ-ООЛ.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ШҮЛҮҮ

Ак-көк дээрни дары ыңы чүдетпеди,
Алдын хүнну кара булут дуглавады,
Чурттаалгадан,
ажыл, ырдан,
ынакшылдан
Сувуравыс чардыкпаан бис—тайбың
турду.
Календарьның саазын санай
бижиттинген
Кайгамчык-ла кевей үүле чогуттувус.
Ынчангаштың Эрги чылды—Ишчи сен!
—деп,
Ыры-биле тевгүдүве аъткардывыс.
База катап календарьлар астынгылаан,
База бир чыл бажыңнарже киривиткен,
Кижи бүрү
ажыл, ырдан,
ынакшылдан
Аас-кежиин өстүрер дээш туржувуткан.
Кижилерниң күзелдери боттанзыннар,
Ада-чурттуң алдары дээш ижензиннер,
Шагаавыста:
— Эртнен чыл дег, тайбың бол!—деп,
Чаа чылга ынчангаштың йөрээлиңер!

БЕЛЕК

Өгленип алгаш, ада-ием-биле кожа каш ай чурттап турумда, кадайымның ачазындан чагаа келген. Ында катым ашак биске чанывысче кожуп кээп көрүңер деп бижип каан болган. «Алыс боттарывыс болза кырааң, азырадып чораан хей-мер уруувус башкаланы бээрге, падывыс дораан көстүп кээр улус-тур бис. Олурар оран-саваа чок дээр эвес, бис ийи кырган казанаавыска чурттаай бис, а силер бистиң бажыңывыска олуруп-ла алгай силер...»

Авам, ачам, кадайым, мен дөртээлээн сүмележип көрген бис:

— Кудаларывыстың дем-билези шынап-ла кошкак улус болгай. Өмек-дөмек боору-биле уруглар чанынга чорза эки боор — деп, ачам саналдаан.

— Кенниниң мээңэ база дузалыг кедергей кижи, ынчалза-даа кудаларының дилээ кончуг, хөңсе эки боор. Таан ырак оран дуву эвес, арт ажыр черни аргыжып-ла тургай бис — деп, авам чөпшээрепкен.

Кадайымның өскеп-төрээн суурy Шивилигге кожуп келгеш, совхозка чолаачылап ажылдай берген мен. Чаа тайжып алган эштеримниң бирээзи Дадар-оол-биле бир хүн конторага кире бергеш, аванс берип турган черге таварьжы берген бис. Дадар-оол бодунуң акшазын ап алгаш, кассирниң кулаанче эккеш, солагай караан баскаш:

— Бистиң совхозтуң чаа күдээзи, бирги класстың чолаачызы Севээн Норбужап дээрзин бо-дур. Аванс алыр таңмызы оон ады база турар ужурлуг, санап бер, Чодураа — дээн.

Акшаларывыс ап алгаш, дашкаар үнүп келгеш, мээң машинам кабиназынга зарсаарывыс чугаалажып олурган бис. Эжим беш акшаны ап алгаш, үстүг кара бөргүнүң иштинде тиин бичии сө тырткаш, ынаар суп алган.

— Бот чораан ажылдап алган акшамны бодум турамда чарыгдап чораан мен. Ам ындыг чүве кайда боор—ийи чыл мурнунда өгленип алган болбазым мен бе. Дүвтүг кармактың шуптузун ужеп, тургаш, көлеектеп бээр кактап алгаш баар кадай болган-дыр. Бүгү назынымның иштинде ынчап кээр берге херек. Севээн. Салым-дыр ийин. Сен база беш акшыдан чажырып ал, соонда херек апаар—деп бо.

Эштиң сүмезин чайгаар элериш, беш рубльди ангылааш, чажырып алган мен.

— Акша алган сайында таарыштырып ап турар сен—деп, Дадар-оол мээңэ чугаалаан.

Чыл төнер чоокшулай берген. Директор бир хүн мени кел дээн. Кабинетке кире бээримге, Дадар-оол база ында олур. Кижим мени көрүп каап, чанында сандайже айыткаш, кээп олуруп ал деп имнеп каан.

— Силерниң ийи бодуңардаа аныяк, ийи машиналарда шымырак улус-тур силер. Кызылдан чарба чүдүрүп эккээри-биле силер ийини чорулар деп санал бар. Кандыг деп бодаар силер?— дээш, директор шилин тиглени берген карак шилин өттүр адаандан өрү бисче көрүп алган олур.

— Чоруур дээнде чоруур апаар—деп, Дадар-оол өөрээн аянныг мени мурнап харыылады.

— Чораш-ла келгей бис—деп эдертип кагдым.

— Эр-хейлер! Ам соок дыңзып турар эвесте, эки чылыглаңып кеттинип алыр, машиналарны ыяк хынаар, курлавыр дугуйлар уттуп болбас. Даарта эртен найысылал кайы сен дээш тутсуп олурар бо!—дээш, директор бистерни хүлүмзүрүп үдеп каан.

— Чажырып чыып алган акшаң каш апарды?— деп, Дадар-оол айтырган.

— Дөртен — дидим.

Шуптузун ап алыр сен дээн.

Дараазында хүн караңгы турда-ла, оруkче үнүпкен бис. Чедип хонгаш, даартазында машиналарывысты чүдүрүп алгаш, универмагка кире дүшкеш, столоваядан чемненип алгаш, дедир ээккен бис.

Кышкы хүн саадаар эвес, суурувуска келгеш, чүгүвүс дүжүрүп, машиналарывыс гаражка тургузуп турувуста орайтай берген. Уйгузурак удуңнарның соңгаларында оттар өжүп эгелээн. Мээң бажыңым чанынга келгеш, Дадар-оол-биле байырлажып чарылган бис:

— Силерниң сайгылгааныңар хып тур, кадайың Айлаң сени манап, чемин чылдып олурары ол-дур—дээш базып чорупкан.

Кирип кээримге, кадайым шынап-ла удуваан, совхозтуң кассири уруг Чодураа-биле арасында чугаалашкан олурлар.

— Хөөрежирге үе эрткени билдирер эвес эжим, орайга чедир олуруп каапканым бодур, көрдүң бе. Байырлыг че—дээш, кассир мээң-биле карыштыр далаш базып үне берген.

Хевим уштуп, кезек када печка чанында чылынып олур мен. Анаада аажы-чаны чай мышкаш чазык чаагай Айлаңым бо удаада кижи таныыр арга-жок мирзигир чүве апарган мыт-шимээн чок, диванда хөлестеп алган чыдыр оң.

— Бо канчап баардың, аарып тур сен бе, Айлаң?—дидим.

— Аарып-даа турзумза сенээ хамаан бе?— деп хөректепип каан...

Чүү болу бергенин аайын тыппайн боданып, пашта бызаа артын чылыда салып каапкаш, Айлаңның чанынга бардым. «Херээжен улус-даа чаңныг-ла болдур ийни, чай чок арызында ыглай каапкаш, чай чок арызында каттыра каптар. Хүнде тос катап хуулуп болур чон» деп даайымның чугаалап чорааны сагыжымга кирип келген. Айлаңымның сеткилинде доюлган кылык шуурган ышкаш хайныгып турарын оон карактары сөс чокка чугаалап турган.

— Быдаа чылдып кагдым, барып ижээли че—дидим. Харыызынга менче кылчаш кылдыр көргеш:

— Мегечи кижи-дир сен, Мандык — диди. Оон ыңай болгаш:—Ажылдап ап турган акшаларыңның чамдызын мээңэ эккеп бербейн турган-дыр сен. Ол акшаны чүү кижиге берип турар кижи сен?—деп бо.

— Чеже акша чедир бербээн кижи-дир мен?— деп айтыргаш, Чодурааның мынча орайга дээр чүнү чугаалап олурганын ам билип каан мен.

— Дөртен рубль чедир бербээн-дир сен.

— Шын чүве...—дээш, туруп келген мен. Орукка ап чораан сумкам ажыткаш, «Саян» магазининден садып алган джемперимни ужулгаш, кадайымның мурнунга дис баштай олургаш:

— Чаа чылда сенээ белээм-дир, сарыым!— дээш мөгейип сундум.

Айлаң туп тура халаан.

Каш минут эрткенде кадайым бажым эргеледип, суйбааш, мээң Мандыным мындыг көңчүт оваа кижи болбазыкпа дээш:

Дыңгылдайлаан хоюг үнүп
Дыңнап чурттап чоруксаар
мен.

Дыдыраарга кара бажын
Дырап берип оруксаар мен

— деп ырлай каапкаш, шагааның медээчизи— мээң чаа эккелгеним шивижигешти каастап кирипкен.

В. МОНГУШ.

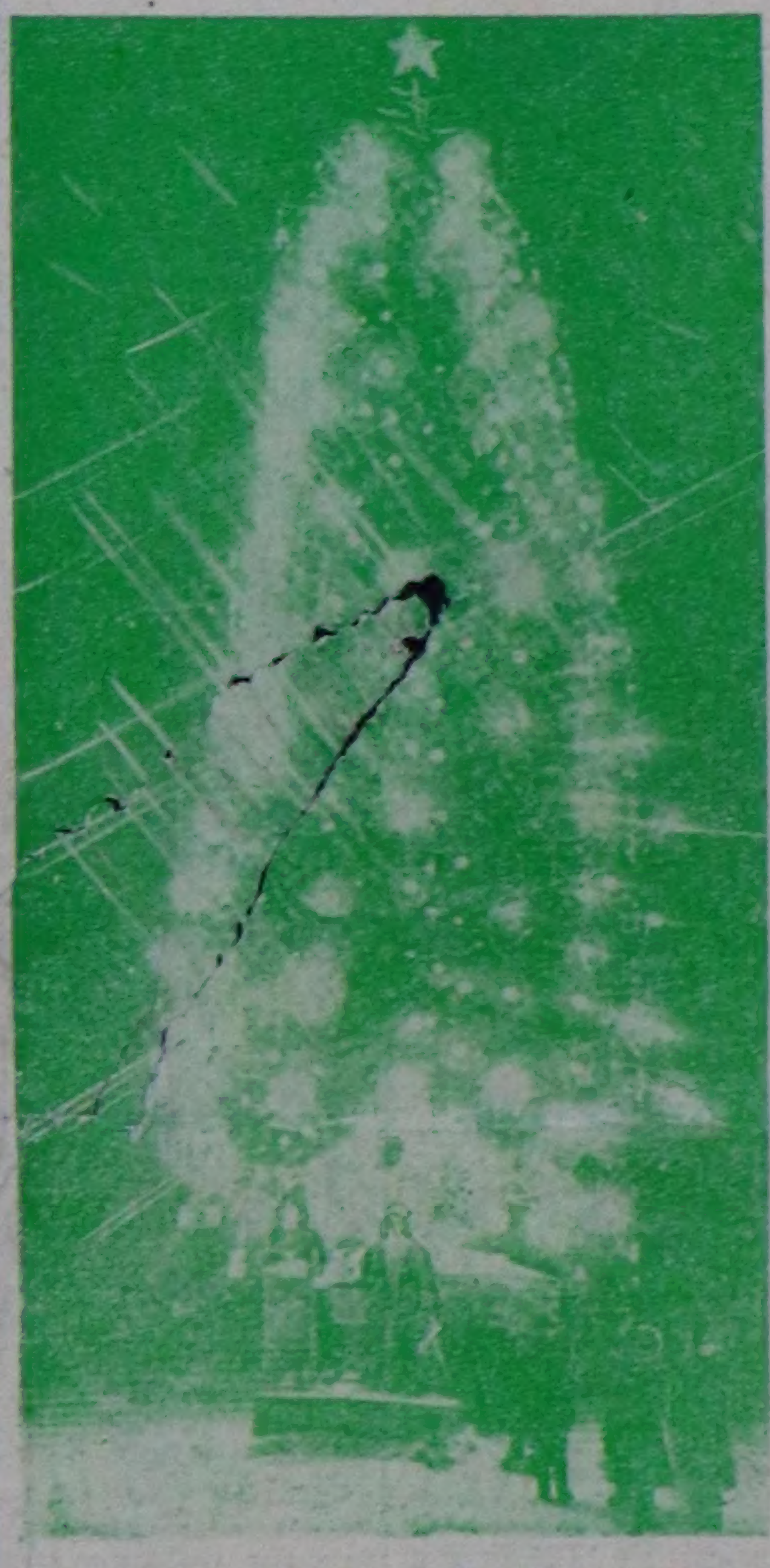

Чараш шиви аалдап келди.
Чаа чыл-даа моорлап келди.
Ак-көк, ногаан, кызыл
оттар
Айыраң чайт кыва берди.

Чаа чыл-даа чедип келир—
Чалаттырып ёлка келир.

Улуг, биче кижилерге
Улуг байыр сунуп келир.

Соок-ирей ушкажыптар —
Солун белек чүктеп келир.
Харжыгашты эдертип кээр,
Катны-хөг-даа диңмиттелир.

ШАГАА ЙӨРЭЭЛИ

Эрги чыл, сен, эки чолду
Эктивисти ажыр шаннадып
Эргин артап байырлажып,
Эстеңнедип чорувут,—че.
Оранны эргиң
Орууп шуудазын!
Чедер черинге
Челдирип чет!
Баар черинге
Барынгыр бар!
Байырлыг, чылым,
Байырлыг!...
Чаа чылым, дагаа чылым,
Сагыш ышкаш чедип келдиң
Чаа чаагай аас-кежиин
Шагаа-дойлуг сунуп келдиң,
Чаа чыл,, амыр-менди!

Чаа чыл, өрү моорла!
Шагаа-дойлуг чаа чылым,
Чаш ажы-төлге, сая-түме
чоңга
Аас-кежиин шаңна!
Ажы-төлдүң, бүгү чоннуң
Ажыл-ижи бүдүп турзун!
Оран-чуртту тайбыңчыдып,
Оолду, кысты ойнадып тур!
Ажыл-ишти бүдүржүрде
Аваангыр-каншагай болдурт!
Азыраан мал мендн турзун!
Ажы-төлү мандып турзун!
Аас-кежиң, курай-курай,
Амыр-тайбың, курай-курай!

Хоочун тоолчу

Д. БААЗАҢАЙ ыткан.

ЯНВАРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Чаш чылдары». Документалдыг фильм. 9.05 — «Кайгамчыктыг Фердинант» деп хөй сериялыг мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 9.35 — «ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары». 10.20 — «Тоол аалдап келди», «Кыска хаай». Уран-чечен телефильм. 12.00—«Хөглүг аалгалар». Останкинонуң концерт студиязынга аныяк ыраажыларның конкурузу. 12.50 — Куба республиканың 22 чыл оюнга тураскааткан Кубаның телевидениезиниң программазы. 14.20 — «Ээр чер мындыда, мыда чүү барыл?» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы. 15.25 — «Таймырның кырында хүн» деп эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези. 15.45 — Мультфильмнер программазы: «Чаа чылдың ужуралдары», «Мазай ирей болгаш койгуннар», «Капитошка». 16.30 — «Чунгуга» деп хореография сюитазы. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Моисеевтиң удурткан ССРЭ-ниң улустуң танцыларының Күрүне ансамбли күүседир. 16.50 — «Кышкы этюд». Орус болгаш совет шүлүкчүлерниң шүлүктери. 17.20 — П. Чайковский. Хылдыг хөгжүм оркестринге серенада. Москваның күрүне консерваториязының камерлиг оркестри күүседир. Дирижеру — Армян ССР-ниң улустуң артизи М. Тэрман. 17.55 — «Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле». 18.15 — Останкинонуң концерт студиязынга «Ыры-80» кежээни Т. Коршилова биле ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаев эрттирер. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05—23.25 — «Хөөкүй гусар дугайында состен соглептицер» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.

ЯНВАРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—«АБВГД-ээр». 9.35—«Кайгамчыктыг Фердинанд» деп хөй сериялыг мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 10.05—«Ада-иелер, силерге». 10.35—«Хүлүмзүрүг». Көрүкчүлерниң чагааларын ёзугаар музыкалыг программа. 11.20—«Тиилекчилер». Фронтучу өннүктерниң клуву. Агаар-десант шериглериниң хоочуннарының ужуражылгазы. 12.45—«Ажык дээр адаанда музей». Документалдыг телефильм. 13.00—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». 14.00—Медээлер. 14.15—«Ээр чер мындыда, мыда чүү барыл?» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 15.20—«Чеве, уруглар». Электроника үлетпүрүнүң ажылдакчыларының конкурузу. 16.50—«Кайгамчыктыг чараш-тыр силер...» деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 18.15 —«Эрги Чаа чыл» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—«Тергиин ол уени утпас мен...» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүлгези. 21.55—22.50 — Иоганн Штраустуң аялгалары. ГДР-ден дамчыдылга. Төнгеде—медээлер.

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 22—27, өске арткаңнарынга 15—20 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус соок болур.

Солуннуң дараазында номери январь 3-те үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

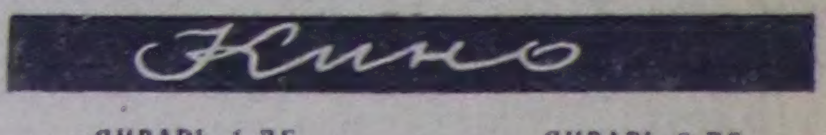

ЯНВАРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» Мультфильмнер чыындызы 10.00, «Ипподром» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы 9.00, 12.10, 15.20, «Космонавт-биле кады ужудуушкун» 10.20, 13.30, «Гагаранын кыйгызы» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ызыгуурттан куу куштар» 11.00, «Чажыт бадылаашкын» 13.00, 15.00 17.00, 10.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът кырынга олур сен» 12.00, «Гладиаторлар» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы. 10.00, «Ипподром» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы» 9.00, 12.10, 15.20, «Космонавт-биле кады ужудуушкун» 10.20, 13.30, «Онза даалгалыг поезд» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Али Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аът кырынга олур сен» 12.00, «Гладиаторлар» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Чурукчунуң хүлүмзүрүү

Сөөлгү шыйыглар

Арганың аңы—

Хоорейда

Каастап көрем.

С.-Б. УЙНУКЭЙНИҢ чураан чуруктары.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 3190

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01900

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 2 (114100) | 1981 чылдың январь 3, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН

Он бирги беш чылдың бирги чылында шалыпчы ёзу-биле ажылдаар, чедип алдынган темпилерни быжыглаар дээн сөзүн күш-ажылчы дыка хөй коллективтер берген. Кол угланыышкыннарының Төлевилели күш-ажылчы идепкейни улам хайныктырып, хей-аът киирген. Найысылал бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының дыка хөй мурнакчы коллективтери документини чугаалашпышаан, он бирги беш чылга социалистиг бедик хүлээлгелерни декабрь 29-та хүлээп алган.

Найысылалдың И. А. Лихачев аттыг автомобиль заводунуң коллективиниң хүлээлгелери дыка бедик. 1.100 чүък машиналарын, беш чүс соодукчуларны пландан ажыр бүдүрерин шиитпирлээн. Ол заводтуң бүгү бүдүрүлге коллективтериниң төлээлекчилериниң хуралынга автомобиль кылыкчылары төлевилеттинген чүүлдерни чедиишкиннииг боттандырарының улуг курлавырлары оларда барын чугаалаан.

Доозулган беш чылда ЗИЛ-диң коллективи тергиин түңнелди чедип алган: бир миллион ажыг чүък автомобильдерин кылып үндүрген.

Мурнаар-темпилер — найысылалдың база бир өске алдаржаан бүдүрүлгезиниң база чаагай чаңчылы. **А. И. Ефремов аттыг «Кызыл пролетарий» станок тудуушкун заводунуң коллективи** оңгу беш чылда күш-ажылчы улуг чедиишкиннииг доосκан. Планга немей 1.200 агрегатты кылган. Продукциязының барык оннун тос кезиин ам Күрүнениң шынар демдээ-биле демдеглеп турар.

Партияның съездизинге чедир бо коллектив сайзырангай чаа токарь станогун массалыг бүдүрерин организастаар деп сөзүн берген. Дериг-херекселдерниң перспективтиг хевирлерин тургузар. Кызыл-пролетарийжилер чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш онаалдадан ажыр чүс-чүс муң рубльдиң продукциязын кылып үндүрер дээн.

Москваның бирги шак заводунуң коллективи кылыгларының шынарын дыка бедидерин хүлээнген. Бүдүрүлгениң хуралга санал берген мурнакчылары ол инициативаны деткиирин кыйгырган. 1981 чылда шактарның үш хевиринге Күрүнениң Шынар демдээн тыпсыр кылдыр киирер. Шакчылар чыл планындан ажыр 10 муң кылыгларны кылып үндүрер.

Найысылалдың идик кылыр «Заря» каттыжышкынының ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы улуг-хуузу өзүп турар. Коллектив алган хүлээлгелеринде келир чылдың онаалдазындан ажыр эки шынарлыг бежен муң эжеш идиктерни кылып үндүрерин, планныг онаалданы хуусаа бетинде күүседирин шиитпирлээн.

Социалистиг хүлээлгелерде болгаш уткуштур планда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң продукция сайгарарының хемчээлиниң, күрүнениң Шынар демдээ-биле демдеглеттинген бараанар бүдүрерин көвүдедиринин, идиктерниң чаа шиичилиг хевирлерин немей кылырының, материалдары, чиг-этти камнаарының талазы-биле онаалдаларны ажыр күүседири көрдүнген.

(СЭТА).

ЧЫЛДЫҢ ЭГЕЗИНДЕН ШАЛЫПЧЫ, БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

КҮЖЕНИИШКИННИ УЛГАТТЫРАР

Республиканың кадээзиниң ажыл-ишчилери чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын чугаалажып көрбүшаан, кышкы кадээ ажыл-агый ажылдарын шалыпкын чорударынче, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринче боттарының күжениишкиннерин угландырып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуурунче чүткүвүшаан, шөлдерниң ишчилери часкы хову ажылдарынга чогуур үезинде белеткенир дээш шалыпкын ажылдап турар. Ам республиканың совхозтарында үрезин тарааны арыглап, шөлдерже чемишчиддилгелерни сөөртүп, техниканы септеп турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде алдынган медээден көөрге, совхозтарда бар болуп турар тараа болгаш мал чеми культураларының 45,8 муң тонна үрезининден 45,1 муң тоннаны, азы 98 хуузун хынап көрген. Ооң иштинден 39,4 муң тонна, азы 79 хуузу чажар шынарынга чедир белеткеттинген болган. Эрткен чылдың бо үезинде үрезинниң 67 хуузу чажар шынарынга чедир арыглаттынган турган.

Дыка хөй совхозтар үрезинни бирги болгаш ийиги класска чедир арыглап белеткээн. Чижээ, республикада ниитизи-биле үрезинниң 50,5 хуузун бирги болгаш ийиги класска чедирген. А эрткен чылын чүгле 32 хуузун ацаа чедирген турган. Ооң алырга, бо чылын үрезин арыглаашкынының темпизи дүрген болуп турар-дыр. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Өөк», «Енисей», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тиилелге», «Революцияның чалбыыжы», «Хадың» совхозтар болгаш Кадээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы эки шынарлыг үрезиннерни чогуур үезинде белеткеп алган.

Ынчалзажок республиканың чамдык ажыл-агыйлары часкы тарылгага шынарлыг үрезинни белеткеп албаан болуп турар. Чижээ, «Шамбалыг» совхозта үрезинниң чүгле 53 хуузун, «Кара-Хаакта» — 54, «Ленинчи оруkта» — 48,4, «Кызыл тукта» (Каа-Хем) — 52, «Улуг-Хаяда» — 44, «ҮТКА 25 чылында» — 38,4, «Ак-Туругда» — 54, Жданов аттыг совхозта 51 хуузун чажар шынарынга чедирген. Ынчаарга «Сүт-Хөл», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда чажар шынарынга чедир белеткээн чаңгыс тонна-даа үрезин чок: Ол ажыл-агыйларның агрономнары Д. М. Монгуш, Ю. К. Ооржак, Ч. К. Куулар олар үрезин арыглаашкынын кончуг багай организастап турар. Кызыл районнуң кадээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному Е. П. Башаев, Чөөн-Хемчиктиң Б. Ч. Монгуш, Каа-Хемниң С. И. Метелёв ажыл-агыйларда үрезин арыглаашкынын кошкак контрольдап турар. Районнарның күрүнениң инспекцияларының болгаш үнүш камгалалының станцияларының специалистери үрезин белеткээринге баала чогуур кичээнгейни салбайн турар. Часкы тарылгага үрезиннерни белеткээр талазы-биле практиктиг хемчеглерни совхозтарның, кадээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, специалистери алыры эргежок чугула.

Кышкы агрохемчеглерниң планын ёзугаар республиканың совхозтары 100 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүп төгер ужурлуг. Амгы үеде сөөртүпкени 45 муң тонна болуп турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Енисей», «Улуг Октябрь», «ҮТКА 25 чылы», «Найырал», «Кызыл тараачын», «Россия», «Чодураа», «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар бо ажылды эләэн организастыг чорудкан.

Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйлар шөлдерже өдек сөөртүлгезинче ам-даа эгелеп кирбээни элдептиг. Чижээ, «Улуг-Хая», «Бурунгаар», «Бүрен», «Шамбалыг», «Ак-Туруг», «Дөң-Терезин», «Хемчик», «Х Улуг хурал» болгаш «Большевик» совхозтар амга чедир-ле шөлдерже өдек сөөртпейн турар. Черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң эң чугула хемчээ болур чемишчидилге сөөртүлгезинче онза кичээнгейни ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери салыр ужурлуг.

Допчулалды Кадээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

ИЙИ ЧЫЛДЫҢ УЛАШКААНДА...

СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражыр, оңгу беш чылдың планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышка киришпишаан, республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлге коллективтери, транспорт болгаш тудуг организациялары эрткен 1980 чылда кескү чедиишкиннерни чедип алгылаан. Улуг Октябрьның 63 чыл оюнуң бүдүүзүнде Кызыл хоорайның 20 ажыг бүдүрүлге черлериниң коллективтери, 75 участоктар, цехтер болгаш бригадалар, 1200 ажыг ажылчыннар оңгу беш чылдың планын хуусаадан эрте күүсеткенин рапорттаан.

Чаа, 1981 чылдың үлүүнче ноябрь айда-ла кирипкен мурнакчы коллективтер: Тываның сүт комбинады, «Каа-Хем» разрез, Тываның электри четкилери, даарамылга комбинады, «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазы болгаш өске-даа черлер партияның съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты баштавышаан.

Найысылалдың хөй-хөй коллективтери оңгу беш чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чаа, 1981 чылдың бүдүүзүнде күүседипкен...

...Кызылдың дээрбе комбинадының кол корпузунга кире бердивис. Декабрьның 31-де, таптыг-ла 16 шак турда, комбинаттың үшкү ээлчээ оңгу беш чылдың күш-ажылчы сөөлгү шактарын эгелээн.

— Мырыңай чаа-чаа бистер күш-ажылчы ээлчегни Лаплия Андреевна Ларковага дамчыттывыс — деп, ээлчег начальниги Владимир Иванович Ильин чугаалаан. Ооң коллективи оңгу беш чылдың күш-ажылчы сөөлгү ээлчээн чедиишкиннииг эрттиреринге бүзүреп болур. Чүге дээрге, эртип турар беш чылда ол ээлчег социалистиг чарышка каш катап тиилелгени чедип алган.

Владимир Ивановичиниң бодунуң ээлчээ база-ла оон дудак чок ажылдап келген. Ооң удурткан коллективи декабрь 31-де эртенгиниң сес шактан он алды шакка чедир, тодаргайлаарга, бир ээлчег иштинде, 40 тонна ажыг продукцияны бүдүрген. Ооң-биле комбинаттың дээрбе участогу беш чылдың даалгазын номенклатура талазы-биле күүсеткени ол болган. План күүселдезин колдуунда дээди сорттуң далганын хөйнү бүдүргени-биле, а ол ышкаш дээрбе участогунуң ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң эрткен чылдыындан бедээни-биле чедип алдынган.

Бир эвес мурнунда чылдарда дээрбе комбинады дериг-херекселдерниң үрелириндeн, электри энергиязының үстүрүнден болгаш өске-даа чамдык чылдагааннардан аңаа турар, план-даалга күүсетпейн турган болза, 1980 чылда ындыг таварылгалар эвээжээн. Ооң түңнелинде продукция бүдүрери көвүдээн болгаш ассортимент база немешкен. Чижээ, бир эвес комбинат 1975 чылда чүгле бирги болгаш ийиги сорттуң далганын, а ол ышкаш комбикорм бүдүрүп турган болза, тоску беш чылдың төнчүзүнден бээр дээди сорттуң далганын база бүдүрүп турар апарган. Ынчаарга ол-ла үеде чылда 10 муң тонна далган берип турган болза, оңгу беш чылда ону бүдүрерин 30 муң тонна чедирген.

...Комбинаттың дээрбе цегиниң тарааны арыглаар, дээрбедээр, элгээр-шишкинир болгаш дамчыдар механизмнериниң дааш-шимээни бир дески, үзүк-соксаал чокка дыңналып турган. Ол болза Лаплия Ларкованың удурткан ээлчээниң 1980 чылдың сөөлгү шактарында ажылдап турар дериг-херекселдерниң дааш-шимээни-дир.

Оңгу беш чылдың сөөлгүзү — 1980 чылдың төнеринге чедир каш-ла шак арткан. Удавас ээлчег доостур. Бо-даа удаада Л. Ларкованың ээлчээ база-ла шаптыык чок, чедиишкиниг ажылдаан: беш чыл планынга немештир дөртен ажыг тонна продукцияны бүдүрген. Ниитизи-биле дээрбе цеги декабрь 31-де 120 ажыг тонна продукцияны бүдүрүп үндүрген.

Л. Ларкованың ээлчээниң чаа, 1981 чылга уткуштур ажылдааныңда утка-ла бар. Чүге дээрге, ооң ээлчээ оңгу беш чылдың планын хуусаадан эрте күүсеткеш, төрээн Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү — февраль 23-те 1981 чылдың баштайгы ийи айының планын күүседир эгелекчи саналды үндүргеннер. Олар сөзүнге ээ боор шыдаардаа: беш чыл планын ээлчег 1980 чылдың ноябрь 1-де-ле күүседипкен.

Комбинатта чаа, 1981 чылда оон-даа эки ажылдап болурунуң аргалары бар. Чижээ, Александр Борисович Шияновтуң ээлчээ оңгу беш чылда ийи эвес эки эгелээшкиннерни кылып, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп келген. Өске-даа ээлчеглерниң көргүзүү эки боор турган. Ында хорчуннар В. А. Тетюева, М. И. Краюшкина, коммунист В. А. Давыдов болгаш өске-даа мурнакчыларның арга-дуржулгазы коллектив кежигүннеринге үлегер-чижек боор, кижи бүрүзүнүң, а ындыг болганда бүгү коллективтиң он бирги беш чылда улам чедиишкиннииг ажылдап болурун бадыткап турар. Ажыл соонда Л. Ларкованың ээлчээниң кежигүннери бот-боттарынга Чаа чылдың байырын чедирип, чаа-чаа чедиишкиннерлиг, аас-кежиктиг болурун күзээш, өг-бүлелеринче далажып чорупканнар.

Т. МОНГУШ.

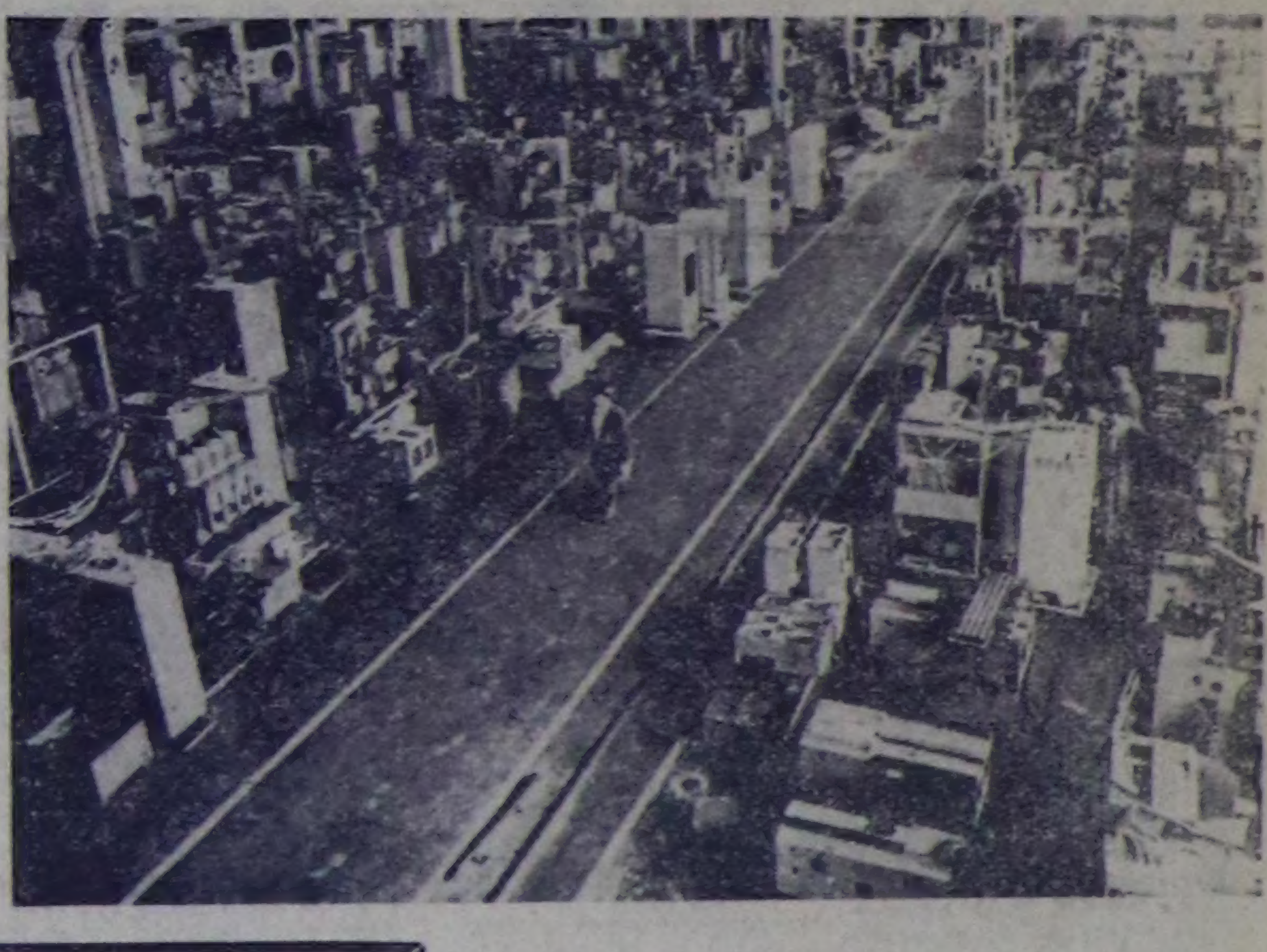

УКРАИН ССР. Львов областың үлетпүрү кылыгларының бүдүн чартык муң хевирлерин — беш чылдың эгезинде тургаанындан дөрт катап хөйнү — шынарның дээди чергези-биле бүдүрүп үндүрген. Ол чедиишкин продукцияның шынар башкарылгазының комплекстиг системазын улам сайзырангайжытканының ачызында чедип алдынган. Система эртем-техниктиг, организастыг, экономиктиг, социал болгаш эрге-хоойлу хемчеглерин хаара тудуп тургаш продукцияның төлевилээн шынарын хандырып турар.

Продукцияның шынар башкарылгазының комплекстиг системазын чедиишкиннииг ажыглап турар бүдүрүлгелерниң бирээзинге Львовта фрезер станоктарының заводу болур. Ооң коллективи продукциязының 84 хуузун Күрүнениң Шынар демдээ-биле бүдүрүп үндүрүп турар. Заводтуң ажылчын коллективи 1981 чылдың бирги кварталының планын партияның улуг чыыжының ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: Львовтуң фрезер станоктарының заводунуң чаа цеги.

Б. КРУШТУЛТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Полит-оол Кыргысович Шаңмак малдың чаш төлүн камгалап алыр база дүк кыргыыр талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чыл бүрүде күүседип турар. Ол кадарган хоюнуң чүс баш бүдүзүнге онаажтыр чыл санында ортумаа-биле 110-120 хураганны менди камгалап ап келген. Эң эки көргүзүгнү ол 1979 чылда чедип ап, төрүүр 100 хойга онаажтыр 125 хураганны камгалаан болгаш хой бүрүзүнден 3,5 килограмм дүктү кыргаан.

П. Шаңмак эрткен беш чылда доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келгени дээш «Күш-ажылга шылгарал» деп медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: хойжу П. К. Шаңмак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МОСКВА ЧЕТКЕШ КЕЛГЕН

Раиса Натпит чүгле «Улуг Октябрь» совхозта эвес, харын Каа-Хем районда мурнакчы саанчыларның бирээзи. Фермада кады ажылдап турар эштери, совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери ооң хүлээнген ажыл-херээнге харысаалгалыын болгаш ак сеткилдиин мактап турар. Саанчының күш-ажылчы базымы 1976 чылда Көк-Хаактың сүт-бараан фермазынга эгелээн. Раиса Натпит саанчының харысаалгалыг ажыл-ижинге чоорту мергежээн болгаш сүттү бүдүрерин көвүдедиринге бүгү болдунар аргаларны ажыглап келген.

Инектиң сүдү көвей болуру оон ажаалдазын, чемгерилгезин болгаш суггарылгазын шын таарыштырып, экижидеринде, ол дээш сагыш човангыр болурунда дээрзин ооң ажыл-дуржулгазы көргүскен. Инектерниң эртенги, кежээки чемгерилгезинде чарбаны бээр. Силосту чүгле кежээ каап бээр. Немелде чемгерилгге кылдыр сигенни, саваңны, холуксаалыг чемнерни берип турар. Долу үнелиг рацион ёзугаар чемгерип турар болгаш, инектиң сүдү кышкы үеде-даа кудулавайн турар.

Ооң ажылында база бир онзагай чүүл — ажыл хүлээлгезин харысаалгалыг билип, ажылдың шак, минута бүрүзүн шын ажыглап турары болур. Ынчангаш инек бүрүзүн чогуур үезинде, шагында сагган турар. Ол чурумну үрептерге, чамдык инектер сүттү эвээш бээрин дуржулгазындан билген.

— Эрткен үелерге бодаарга, амгы үеде бистиң фермавыс барык-ла бүрүнү-биле механизастаттынган — деп, Раиса Абрамитовна чугаалап турар. — Хол-биле кылыр ажыл кончуг эвээш. Ынчангаш саанчы кижиниң ажылдаарынга чиик-тир.

Шынап-ла, фермада инектиң едээн аштаарын, чем бээрин тускай механизмнер күжү-биле кылыр. Чылыг суг-биле суггарылганы база механизастаан. Кажааларның иштин арыг, чылыг, саанчылар халаттарлыг ажылдап турар. Раиса Натпитте 25 саар инек быжыглаттынган. Социалистиг хүлээлге ёзугаар ол 1980 чылда бир инекке онаажтыр 1850 килограмм сүт саап алыр тургаш, херек кырында ону 2000 килограмм ажырган. Бо дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгезин саанчының күүсеткени-дир. Социалистиг чарышка бирги черни ээлээш, Раиса Абрамитовна 1980 чылдың октябрьда Москвада улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге экскурсиялап чораш келген.

Б. МААДЫ.

Каа-Хем район.

НАЙЫРАЛДЫГ ЭКИПАЖТАР

Үстүү Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелели СЭКП-ниң XXV съездизиниң, Төп Комитеттиң июль болгаш октябрь (1980 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доозупкан.

Мурнакчы коллективтиң ажыл-ишчилерин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде — чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүн организастаарын экижидер, транспорт ачы-дузазының ажыктыг чоруун бедидер. Далай транспортунуң чүък эргилдезин 8-9 хуу улгаттырар дээн сорулгалар улам сорук киирген. Олар беш чылдың чүък эргилдезиниң база сөөртүрүнүң планын 100,3 болгаш 103,7 хуу күүсеткен. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер экипажтар аразында социалистиг чарышты дээштиг организастааныңдан, ажылдың шынарын болгаш бүдүрүкчүлүг чоруун бедиткениңден чедип алдынган. Күш-ажылчы адааннажылганың түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерин шаңнап-мактаары чаңчыл болган. Бо ажыл-ишчи коллективте оңгу беш чылдың доозукчу чылының эжиндиришкин сезонунуң планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доосκан экипажтар хөй. Оларның санынга Петр Марков, Анатолий Путинцев, Владимир Василенко оларның удурткан экипажтарын хамаарыштырып болур.

Капитан Владимир Василенконуң башкарганы «Заря-191» теплоходтуң найыралдыг экипажы суг оруу-биле пассажирлер аргыштырарының бо эрткен сезоннуң планын август айда-ла 154 хуу күүсеткеш, бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, эжиндиришкинин уламчылап, эрес ажылдааннар. Дуржулгалыг капитанның экипажында алды кижи бар. Оларның аразында найыралы быжыг болгаш эжиндиришкин бүрүзүн эки доозар дээш бир демниг ажылдап келгеннер.

Мурнакчы экипаж Кызыл — Тоора-Хем аразынга пассажирлер аргыштырарындан ангыда төрээн бойдустуң чуруумалдыг черлерин көрүп, агаарлап дыштаныр дээн туристерниң күзелин хандырып оларга бараан болуп келгеннер. Ынчангаш эрткен сезондан эгелеп, хостуг үезинде аян-чорук кылырынга ынактарга суг оруунуң чаа туристиг кокпазы ажыттынган.

Оңгу беш чылдың сөөлгү чылының сезонунда «Анкара-45» теплоходтуң экипажы Кызыл — Ырбан аразынга эжиндирип келген. Күштүг ужарларны эртип чораш, күчүлүг Улуг-Хемни куду сал сөөртүп бадырары амыр эвес ажыл. Аңаа бедик мергежил, улуг арга-дуржулга, бот-боттарынга дузалажылга, чаңгыс кижи дег дем херек. Капитан Пётр Михайлович Марковтуң удурткан бичии коллективиниң кежигүннери чогум-на ындыг улус. Оларның удуртукчузу коммунист П. Марков дуржулгалыг капитаннарның бирээзи. Ол суг-жунуң мергежилинге он чыл бараан боол келген. Ынчангаш ооң экипажы сезоннуң планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доозупкан.

Эргелелдиң коллективи амгы үеде септелге ажылдарын кылып чорудуп турар. Ында үш бригада бар. Оларны каанакчының мергежилин билир хоочун капитаннар удуртуп турар. Ук коллектив төрээн Коммунистиг партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка кириpшишаан база септелгени чогуур хуусаазындан эрте, эки шынарлыг кылгаш 1981 чылдың эжиндиришкининиң сезонун эки эгелээр дээш септелге ажылдарын эки кылып турар.

М. ОНДАР.

Национально-краеведческий отдел

Төлевилелди чугаалажып тур бис

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ УЛУУ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин ханы сонуургал-биле таныжып, чүүлдүгзүн сен. Ажылдап турар бүдүрүлгелериниң күчүзүн долу ажыглаарынче, дериг-херекселдериниң үрелишкин чок ажылдаарын хандырарынче кижизидип, Төлевилелде угланыргаңын комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары, цехтерниң ажылчыннары чүүлдүгзүнген. Комбинаттың цехтеринде дериг-херекселдериниң үрелишкининден ажыл чок, ынаа турушкуннар эвээш эвес болуп келген.

Үрелишкиннерни болдурбас, камналга чурумун күштелдирери дээрге-ле бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге чугула ужур-дузалыг дээрзин даг-дүгүнүң тывыкчылары эки билир. Ону чедип алырынга чаартыкчылар боттарының улуг хуузун киириштирип келген. Комбинатта чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар бөлүүнде 70 ажыг кижи бар.

Фабриканың бодуун рудадан даг-дүгү арыглаар цегинде безин дыка хөй чаартыкчылар бар, оларның иштинде энергетик И. Д. Ткаченко, улуг механик В. Н. Ершов, руда дамчыдар черде механик С. А. Грачев болгаш оон-даа өске специалистер чаартылга ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Олар арыглакчыларның күш-ажылын чиңгедиринге, дериглелерни ажыктыг ажыглаарынга, чиг-эттиг болгаш материалдарны камнаарынга боттарының үнелиг саналдарын киирип келген болгаш ол саналдарның хөй нуруузу бүдүрүлгеде шиңгээттинген.

Чижээ, бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте ГИД-407 шииткиштер дыка үр үеде орта ажылдавайн келген. Ында бункерлериниң эргижаразынындан олар үргүлчү үрелип турган. Аңаа цехтиң техругу В. К. Федоров удурткан чогаадыкчы бригада тыртылышкын болдурбас чаа тургузут кылырын саналдаан. Ону ынчаар кылганының түңнелинде дериглелерниң үрелишкини чок, идегелдиг чоруу бедээн база 60 тонна металл камнаттынган.

Оон аңгыда фабриканың цехтеринде эрги дериглелерни чаа чүүлдер-биле солуурда мооң мурнунда продукция бүдүрерин соксаткаш, солуур турган болза, ам чаартыкчыларның ачызы-биле цехтериң ажылын соксатпас апарган.

Азы мындыг чижекти көрээлинер. Ол-ла цехте вакуум камераларында доозун сордуруукчуларында ажылының чаа схемазын чаартыкчыларның саналы-биле ажыглаанындан чыл бүрүде 30 муң ажыг киловатт-шак электри энергиязын камнап ап болур апарган.

Бо хүннерде даг-дүгү арыглаар фабриканың чаартыкчылары СЭКП ТК-ның Төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып турар болгаш фабрикага чогаадыкчы бодалдарны улам хөгжүдер талазы-биле чаа планнарны кылып турар.

М. ООРЖАК.

ХОЙЖУЛАР ХҮЛЭЭНГЕН

Чурттуң экономиказын хөгжүдер, совет кижилерниң амыдыралын улам-на экижидер дээш, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хүн бүрү улуг сагыш салып турар. Ооң тодаргай херечизи болза «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының» Төлевилели болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партияның Төп Комитединиң Төлевилелин Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазының малчыннары таныжыкан. Ол улуг ужур-дузалыг документиниң хойжуларга совхозтуң кол зоотехниги Ооржак Илам тайылбырлап берген. Кол угланыышкыннарның Төлевилелин малчын бүрүзү бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, ниинбиле деткип турарын саналзалынга илереткен.

— Бо он бирги беш чылда бистиң улуг Төрээн чурттувустуң хөгжүлдезиниң перспективалары магалыг-дыр — деп, хойжу бригадада партбөлүк организакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Чыртай-оолович Дажы-Намчал бодунуң саналынга чугаалаан. — Кадээ ажыл-агый талазы-биле ылангыя малчыннарның мурнунда улуг сорулга салдынган. Чижээ, чылда ортумаа-биле дүк бүдүрерин 470-480 муң тонна чедирер, хой эъдин, дүктүг, каракүлдү болгаш хой, өшкү ажылының өске-даа продукциязын бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедир деп Төлевилелде айыткан-дыр. Ол чорук хойжуларга бистерге улуг харыысалганы онаап турар. Ынчангаш он бирги беш чылдың онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир дээш улуг күжениишкин-биле ажылдаар ужурлуг бис. Хамык ужур малчын бүрүзүнүң бот-харыысалгазын бедидеринде, оон хөй чүүлдер хамааржыр дээрзин ханызы-биле медерел билирин-де.

Бригаданың хойжулары Ооржак Маадыр-оол, Ооржак Шолбан-оол болгаш өскелерден СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур-биле төрүүр 100 хойга онаашты 100 хураганы меңди доруктурарын хүлээнген болгаш совхозтуң Чодураалыг-Сайырда хойжу бригадазының малчыннарын социалистиг чарышка кыйгырган.

М. КИРИЛОВ,
Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазының бригадири.
Чөөн-Хемчик район.

ЭКИ ҮРЕЗИННЕРНИ ЭЛБЕДИР

Шөлдерниң дүжүткүрүн бедидериниң, а ол ышкаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсификастаарының талазы-биле хемчеглерниң аразында улам-на өзүп турар роль сортка хамааржып турар. Эки сорт — кедээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг депшилгениң чарылбас болгаш ыяап-ла алган кезээ. Эки сорт дээрге кедээ ажыл-агыйның машиналары болгаш тракторлары ышкаш, бүдүрүлгениң база-ла ындыг чепсээ-дир.

Күрүне шенелдезинге кирип турар чаа сорттарны бүгү талалыг шинчилээр болгаш оларның эң экилерин бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр сорулга-биле республиканың сорт шенекчилери дөрт чылдың конкурстуг сорт шенелдезиниң түңнелдерин ёзугаар тараа культуразының ийи сортун 1981 чылдан эгелеп райончударын саналдаан. Ук сорттар боттарының шынарларының талазы-биле «Кедээ ажыл-агый эртеминиң ажыктыын улам ынай бедидериниң болгаш бүдүрүлге-биле оон харылзааларын быжыглаарының талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1976 чылда үндүрген доктаалында айыткан негелделерге дүгжүп турар. Тодаргайлаарга, дүжүдү гектардан 40-60 центнер чедип турар болгаш ажыл-агый база биология талазы-биле дыка хөй үнелиг чүүлдерлиг. Ол сорттар болза ортумак быжыычал чазын чажар миронов дээр кызыл-тас болгаш донец-8 дээр арбайдыр.

Чазын чажар миронов кызыл-тасты Чөөн-Хемчиктиң сорт участогунуң конкурс база бүдүрүлге шенелделериниң түңнелин ёзугаар, бирги кургаг хову зоназының совхозтарының суггат чок болгаш суггаттыг черлеринге райончуткан. Селекцияның болгаш үрезин ажылының Миронов аттыг эртем-шинчилел институду ол сортту өстүрген. Чөөн-Хемчиктиң сорт участогунуң суггаттыг черлеринге 1977-1980 чылдарда ооң ортумак дүжүдү гектардан 45 центнер, стандарт саратов-29-тууңдан 6 центнер хөй болган. Өзүүшкүн үезинде ол-шык четчир болгаш хөрзүн чемиштиг болза, чазын чажар миронов сорттуң кызыл-тазы гектардан 50 центнер ажыг дүжүттү берип болур аргалыг. Чижээ, 1977 чылда суггаттыг черге ол сорттуң дүжүдү гектардан 59,1 центнер азы саратов-29-тууңдан 10,4 центнер хөй болган.

Чөөн-Хемчиктиң сорт участогунуң суггат чок черлериниң эң-не кандаашкынныг байдалдарынга чазын чажар миронов сорттуң дүжүдү стандарттыындан чыл бүрүзүнде гектардан 2-3 центнер ажып турган. Бо сорттуң физиктиг болгаш химия технология шынарлары бедик. 1000 борбак тараазының деңзизи 52-58 грамм болуп турар. Алтайның химия-технология лабораториязының медээзинден алырга, миронов сорттуң тараазында протеинниң, далганының чыпшынчааның, ооң үзүлбезиниң, ниити хлеб быжырар шынарының талазы-биле көргүзүглери саратов-29-тууңга чоок болуп турар.

Ук сорттуң кончуг чугула биологтуг шынарлары болза, сырыйланыр үрезиннерниң элээн үрү болгаш өзерниң темпизиниң база өзүүшкүнүнүң ийиги чартыында чем тырттарының дүргени болур. Бирги шынары бажының хөй адырларының, ынчангаш тараазы элбек болурунуң, ийиги шынары — саратов-29-биле бир деңге дүрген быжарының аргазын берип турар.

Бажында тараазының хөйү, тараазының улуг чаагайы, сырыйланыр коэффициентизиниң кудузу дээн ышкаш ук сорттуң ындыг шынарлары бистиң республиканың кандаачал байдалдарынга эң эки таарлжып турар.

Чазын чажар миронов сорт тургустунганының үезинден бээр чурттуң хөй-хөй районнарынга янзы-бүрү хөрзүн-климат байдалдарынга күрүне шенелделерни эрткен болгаш чер болганга бедик продуктулуг болдунар аргаларын көргүскен. Бо сорт Украинага, Башкирияга, Казахстанга, Эстонияга, Брест болгаш Кострома областарынга стандарттарны, ылангыя саратов-29-ту ашкан. Ук сорттуң ол хире калбаа-биле тарап нептерээни ооң чер болганынга кедергей таарлжырының дугайын херечилеп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң суггаттыг участогунга бүдүрүлге шенелдези кылырга, бо сорт гектардан 30,6 центнер дүжүттү берген. Чаа сорт бодунуң чаагай дүжүттүү-биле совхозтуң чер ажылдыгларынга таарлжы берген. 1981 чылда миронов сортту совхозка 250 гектар суггаттыг черге тарыырын кол агроном Ч. Куулар дыңнаткан. Сорттуг райончудулганы ёзугаар, чүгле бирги кургаг хову зоназының ажыл-агыйларынга безин чазын чажар миронов сорт 20 муң гектарны ээлээр ужурлуг.

Бии-Хемниң сорт участогунуң хөй чылдарда чорудкан шинчилелдеринден болгаш бо чылын «Кызыл тараачын» совхозка чоруткан бүдүрүлге шенелдезиниң түңнелдеринден алырга, миронов сорттуң кызыл-тазын үшкү даглыг-ыяштыг хову зоназынга райончуларын база сүмелеп турар.

Донец-8 дээр арбайны, Таңдының курсорт участогунуң медээзи-биле, ийиги хову зоназының ажыл-агыйларынга райончуткан. Ук сортту Донецкиниң кедээ ажыл-агый дуржулга станциязы нарын хайнакташтырылга аргазы-биле өстүрүп үндүрген. Аажок кандаашкынныг чылдарда донец-8 сорт дүжүткүрүнүң талазы-биле стандарт виннерден гектардан 2 болгаш оон-даа хөй центнер ажып турар. Өйтап ол-шыктыг черлерге ук сорт гектардан 50 ажыг центнер дүжүттү берип болур. Чижээ, Чөөн-Хемчиктиң сорт участогунга 1977—79 чылдарда суггаттыг черге донец-8-тиң дүжүдү гектардан 35-тен 53 центнер чедип турган.

Донец-8 арбайны райончудар тарылга шөлүн 5,7 муң га кылдыр тодараткан, ол болза ийиги хову зоназының барык-ла бүгү шөлү болуп турар. Ам сорулга болза, сортту райончудулга-биле бак үдур көрген шөлдү ол арбай-биле ийи чыл дургузунда бүрүн ээлээри болур. Ук сортту бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип алырының болдунар аргалары бар. Бо чылын Таңдының сорт участогунга 10 гектар шөлден 190 центнерни ажаап алган. Ону 1981 чылда курууктурган шөлге бүрүн чажар апаар. Ынчангаш ооң баазазы болуп турар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз арбай тарыыр бүгү шөлүнге 1982 чылда ол сортту бүрүн чаштырган турар. Ооң соонда өске ажыл-агыйлар донец-8 арбайның үрезинин ол ажыл-агыйдан алыр апаар.

Тываның кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязы донец-8 арбайның болгаш миронов сорттуң кызыл-тазының үрезинин өстүрерин эгелей кирген.

Чаа сортту бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип алыр болза, ол дүрген экономиктиг ажыкты бээр дээрзин санаашкыннар көргүзүп турар.

Чаа сорттуң миронов кызыл-тазын болгаш донец-8 арбайны райончударынга көрдүнген шөлдерни бүрүнү-биле тарыыр болза, он бирги беш чылда тарааның ниити чыылдазынга чыл бүрүзүнде-ле 50-60 муң центнер немежир апаары чигзиниг чок.

А. ШКОРКИНА,
Кедээ ажыл-агый культураларының сорттарын шенээр талазы-биле Тыва АССР-де куркомиссияның инспектор-агрономy, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

Армян ССР-де «Армэлектромаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының ишчилери боттарының бүдүрген продукциязын чеден чурттарже чорудуп турар. Ук бүдүрүлгениң цехтеринден үнген трансформаторлар, генераторлар, нежүп чоруур электростанциялар болгаш электрилиг машиналарның өске-даа хевилери чок завод-даа, тудуг-даа бистиң чуртувуста чок.

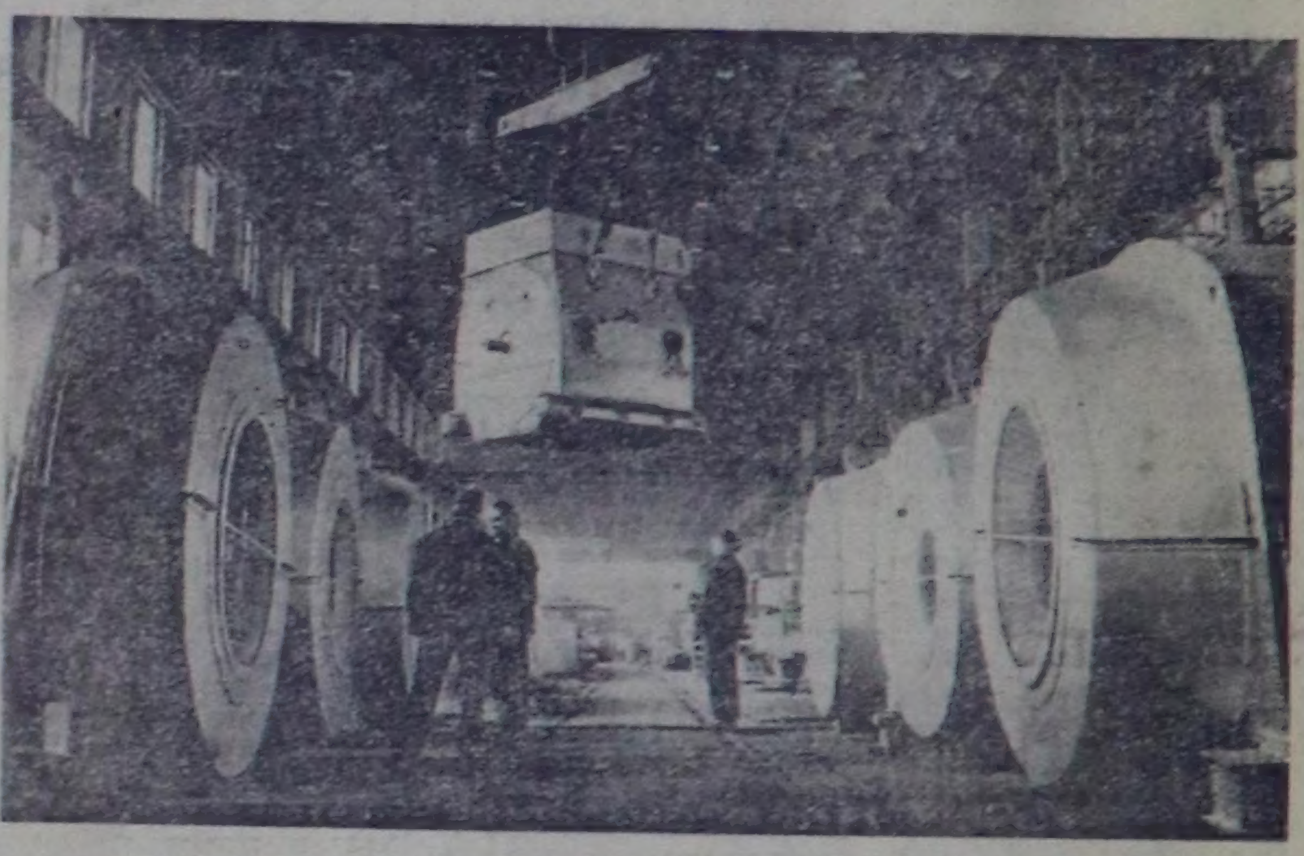

ЧУРУКТА: «Армэлектромаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының цехтериниң бирээзинде.

Р. АКОПЯННЫҢ болгаш С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районда орук-септелге тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг доозуп турар. Партияның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш тус-тус бригадаларның аразында улам калбарган.

Күш-ажылчы маргылдааның тиилекчилериниң одуруун онгу беш чылдың планын хуусаадан дыка эрте күүсеткен, Күш-ажылчы алдар орденниң эдилекчизи Б. Ондарның бригадазы баштап турар.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин Чадаананың орук-септелге тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери бедик кодурлуушкуннуг уткаан. Олар Төлевилелде айыттынган сорулгалар-биле таныжылганы кылган болгаш ынаа бүдүрүлгениң мурнакчылары Владимир Монгуш, Шалдыг-оол Ондар, Анатолий Доргуу олар боттарының саналдарын идепкейлиг-биле бергеннер. Ол чугула документиде улуг ажыл-агыйның бүгү адырларынга моон соңгаар хөгжүлдениң кол угланыышкыннарын айытканын коллективтиң хоочуннары саналынга демдеглеп турганнар. Ол манчында Төлевилелде «Орук тудуг бүдүрүлгезиниң бүгү чорудулгаларынга кол ажылдарны комплекстиг механизастаар, бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны тургузар болгаш оларны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алыр. Боду чоруур күчүлүг чер казар транспорт машиналарын бүдүрүп үндүрерин шапкынчыдар» деп айыттынганын эргелелдиң ажыл-ишчилери улам сорук киирген дээрзин инженер Шожал Иргит чугаалаан.

Төрээн Коммунистиг партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдаан. Ол үениң дургузунда Сүт-Хөл — Алдан-Маадыр аразында аргыжылганың чаа оруун база Чадаана хоорайбиле Чыраа-Бажы, Баян-Тала суурларының аразында оруктарны септеп кылган болгаш оон-даа өске ажылдарны кылып чоруткан. Орук-септелге тудуг эргелелиниң ажыглалга киирген оруктары пассажирлер аргыжылгазын экижидеринге база улуг ажыл-агыйының адырларын сайзырангайжыдарынга, чоннуң культурлуг дециелин улам бедидеринге улуг дузаны көргүзер дээрзи билдингир. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер болза тус-тус бригадаларның аразында социалистиг чарышты дээштиг организастааш, ооң түңнелин квартал санында үндүрүп, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерни чогуур үезинде көргүзүп келгенинден чедип алдынган.

Аргыжылганың чаа оруктарын чогуур хуусаазында ажыглалга киирип, эргижирээннерниң септелгезин эки шынарлыг кылып келген мурнакчыларның одуруун Күш-ажылчы алдар орденниң эдилекчизи Белек Ондарның удурткан бульдозер башкарыкчыларының бригадазы баштап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Олар Сүт-Хөл — Алдан-Маадыр аразында чаа орук тудуунга ажылдааш, ону чогуур хуусаазындан 2,5 ай эрте ажыглалга киргеш, комиссияның «эки» деп үнелелин алганнар. Мурнакчы бригаданың шалыпчы ажылдаанының түңнелинде база бир чаа орук ажыглалга кирип, чүък сөөртүлгезинге, пассажирлер аргыштырылгазынга таарымчалыг болган. Хоочун бригадир Б. Ондарның бригадазы онгу беш чылдың планныг онаалдазын күүсеткен болгаш 1981 чылдың үлүүнче кирип, Чадаана — Ийме аразының оруун удавас септеп эгелээр.

Ук бригаданың кежигуннери СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле таныжып, ону изиибиле деткээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган. Оларның аразында коммунист Шуур-оол Монгуш, Сергей Доктугу, грейдеристер Сергей Күске-Кара, Аракчаа Кара-Сал дээн ган ажылынга ээ-харыысалгалыг болуп, планныг даалгазын ай, квартал санында ажыр күүседип келген.

Орук кылыры ындыг-ла белен эвес ажыл. Черниң картын дескилей үстүрер, элезин-сайын төгер, ону таптадып дескилээр болгаш ээр-дагыр, шаптараазынныг оруктарның кыдыынга чагыларны, тускай демдектерни кадаар. Орук ажылчыннарының ажылы кышкы үеде улам чымыштыг апаар. Чүге дээрге кадыр арттар, сыннар ажар оруктарда хөртүктей чаггаан харны аштаааш, элезинни төгер. Ынчангаш орук-септелге тудуг эргелелиниң удуртукчулары кышка белеткел ажылдарын чогуур үезинде кылып чорутkan.

Чадаана — Хандагайты аразында үш өртээлди тургускан. Ында бажыңнарны ажылчыннарның чурттаарынга таарыштыр чылыглаан болгаш олаар чүүлдү белеткээн. Ам ында ажылчыннар доктаамал чуртталп турар болгаш кадыр-берт оруктарда харны аштааш элезин, довурак топ база үрелген оруктарның, көвүрүглерниң септелгезин удур кылып эгелээн. Чадаана — Ийме аразының оруун септээр ажылчыннарга тускай вагончиктерни база тургузуп берген.

Оруктур септеп кылырынга эргежок чугула материалдарны сөөртүрүнге КДМ маркалыг автомашинаның чолаачызы Леонид Билисовтуң киирип келген үлүү улуг. Ынчангаш ону эш-өөрү хүндүлээр, аназа чоргаарланыр. Эргелелдиң коллективи чаңгыс кижи дег, бир дем-биле ажылдап чаңчыккан, оон түңнелинден оларның кылган үлезин чогуур хуусаазында эки шынарлыг бүдүрүп келген.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыттынган сорулгалар-биле таныжып, ону чүүлдүгзүнүп деткип турар коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталының планныг онаалдазын тораан. Коммунистиг партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседир сорулганы салып алган ажылдап турар.

М. ОНДАР.

ХЕМЧЭЭН АЛЗА

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде хоорайлар болгаш кедээ черлерге пассажирлер аргыштырар автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын экижидер, автобустарның шимчээшкинин доктаамал болгаш чаа-бара болурун бедидер деп тодаргайы-биле айыттынган. Бо чугула сорулгаларны ажыдыралга боттандырарынче боттарының кичээнгейин Чадаана хоорайның АТБ-ның удуртукчулары сөөлгү үеде кошпаткан. Ук бүдүрүлгениң удуртур ажылдакчылары чолаачылардан негелдени кошкаткандан оларның оргузунда күш-ажылдың сагылгазын баксыраан. Ооң түңнелинде хоорай-биле суурлар аразынга пассажирлер аргыштырылгазы үзүктелиишкинниг болуп, чамдык суурларже автобустар 2—3 хүн иштинде чорбайн баар таварылгалар бар.

[illegible] Декабрь айның тос Хондергейже, Йймеже автобустар чорбайн, чамдык суурларже айыттынган үезинден ийи-үш шак оралдап үнди.

— Автобустар чүге оралдап үнүп турарыл? — деп, диспетчерден пассажирлер айтырды.

— Чолаачылар оралдап кээп турар-дыр. Мээң бистиң [illegible] чок — деп, ол харыылады.

АТБ-ның удуртукчуларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының негелдезин чогуун ажыглап алган чолаачылар ажыл шагындан оралдап үнер азы шиир үнмейн баар.

М. ЛАПЗЫН.

ДУЗА ХЕРЕК

Бистиң Бай-Тал суурга телевидение дамчыдылгазын 1979 чылдан көрүп эгеледивис. Улуг-биче чон ак-көк экраның дамчыдылгаларын улуг сонуургал-биле көрүп келген.

Сөөлгү үеде суурувустуң чурттакчыларының телевизорлары үрелип, ол хуулгазын дамчыдылганы көрбестээн. Үрелген телевизорларны септеп кылыр мастер бистиң районда чок. Ынчангаш Ак-Довурак хоорайның телеательезинче баар ужурга таваржып турар бис. Аңаа чеде бээрге ында чатыглар хөй болганындан ай ажыг үениң иштинде манаар. Чер аразы база ырак.

Октябрь айда Кызылдан бир мастер чаладып келгеш, дыка хөй телевизорларны септеп кылгаш, чамдык чурттакчыларга улуг өөрүшкүнү чедирген. Суурувустуң бажыңнарында телевидение дамчыдылгаларын көргүспестей берген телевизорлар ам-даа хөй. Оларны септээр мастерлерни чорудуп бээрин Кызылда телерадио каттыжыышкынының бүдүрүлге эргелелинден суурнуң чурттакчылары улуу-биле дилеп турар.

Бай-Тал суурнуң бөлүк чурттакчылары.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1980-1981 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, малдың продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир талазы-биле мал ажылдакчыларының аразынга Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» доктаалында бүдүрүлгениң бүгү-ле участоктарынга чарыштың дээштииң чедип алыр дээрзин айыткан. Ол сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынга мурнакчы дуржулганы, күш-ажылдың технологиязын болгаш организациязын калбаа-биле нептередири чугула, фермаларның ажылдакчыларының, Бүгү-эвилел чарыжының лозуңу мындыг: хөй, эки шынарлыг продукцияны эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, бээр». Ол талазы-биле СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнатканы болза:

ВОРОНЕЖ. Ленин аттыг колхозтуң мурнакчы саанчылары кожазында «Рассвет» ажыл-агыйга боттарының арга-дуржулгазын нептередип турар. Малды ажаап-тежээриниң чаа аргалары-биле дагдынныкчылар өөрүүге таныштырып келген. Оларның сүмезин ёзугаар малдың продуктулуу бедидери-биле оларның чемгерилгезиниң хуваалдазы болгаш рационy өскерилген.

Машина-биле инек саарының болгаш кедээ ажыл-агыйның специалистериниң хожудангай колхозтарга болгаш совхозтарга барып, мурнакчы дуржулганы нептередип турары — Воронеж облазта чедиишкинниг ажылдарның бирээзи.

ФРУНЗЕ. Ленин орденниң эдилекчизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, малчын М. Тынаев аттыг республика шаңналын Джамак Тынаев чаалап алган. Киргизияның хой ажылын өстүреринге төлептиг үлүүн киирип келген Тынаевтерниң үшкү салгалы ол.

Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган ол малчын төрүүр чүс баш хойга онаашты 172 хураганы, хой бүрүзүнден 6 килограмм эки шынарлыг дүктү алган. Ленин орденниң эдилекчизи малчын ам чаа беш чылдың ийиги чылында ажылдап эгелээн.

ОДЕССА. Овидиополь районда К. Либкнехт аттыг колхозка үнген «Дайынчы дуу-дус» саанчы Е. Хрушттуң чедиишкиннерин чонга таныштырган. Ол бодунуң ажаап турар инектериниң бирээзинден-не бир пуд сүттү саап ап келген.

Ук ажыл-агыйда малчыннарның аразында социалистиг чарыш эки организастаттынган. Ооң түңнелдерин доктаамал үндүрүп, коллективке чугаалажып турар. Эң эки саанчыларны шаңнап, өртектиг белектерни оларга тыпсыры чаңчылчаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка областың фермаларындан 70 муң хире кижи киржип турар.

АЛМА-АТА. Казахстанның сүткүр малын өстүрер ажыл индустриалдыг үндезин-биле сайзырап турар. Бир центнер продукцияны алырынга үнер чарыгдал комплекстиг механизацияның ачызында ийи ажыг катап кызырылган. Ам саанчы бүрүзү беш чылдың эгезинде турганынга бодаарга үш катап хөй инекти саап турар. Механизастаттынган фермаларның саны сөөлгү он чыл дургузунда республикада беш катап өскен.

Иван Андреевич Артына Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң хоочун малчыны. Ол ам үжен чыл чыгыы хой, инек, сарлык кадарып ажылдап келген. Чай дүжерге-ле кадарган малын семиртип, ийи-үш ай дургузунда тайгаже боттанап чоруптар чаңчылдыг. Эрткен чылын база-ла кодан иизэн эки чайлагладып, семиртип алган, ам хүр кыштадып турар.

Дуржулгалыг малчын өг-бүле звенозунуң күжү-биле 16 тонна сигенни кезип белеткээш, кыштаанда чедирип алган.

И. Артына бодунуң уругларын бичиизинден тура-ла мал ажылынга ижиктирип, ооң чажыттарын айтып берип чораан. Оон кузел-бодалы, чүткүлү халас барбаан. Ам оларның чамдыктары — аныяк коммунист Светлана Кежик, комсомолчу Евдокия Кежик өг-бүле туткаш, ада-иезинде дузалакчы кадарчылар кылдыр ажылдай бергеннер. Уругларының, күдээлериниң ажылга кежээ-кызымаанга дагдыныкчы хоочун малчын өөрүп чоруур.

ЧУРУКТА: кадарчы И. Артына.

Х. К. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

БҮТКЕН КҮЗЕЛ

Оюн-оол Ондар ортумак школаны доозкаш, өскен-төрээн сууру Теве-Хаяга ажылдап артып каарын шиитпирлээн. Ынчалза-даа мергежил чок кижи амгы үениң нарын машина-техниказы-биле ажылдаары берге деп чүвени ол билгеш, механизаторнуң мергежилин чедип алыр дээш күзелин ада-иезинге чугаалаан. Хөйнү көрүп, амыдыралчы арга-дуржулгазы улгаткан малчыннар оглунуң күзелин деткип, эртемниң делгем оруунче аъттанып үдээн. «Кедээде чурттап турар болганыңда техниканы өөрен» деп чоннуң угаадылгалыг чугаазы аныяк кижиниң улам хей-аът киирген.

Оюн-оол 1960 чылда Кызылдың № 3 кедээ профессионал-техниктиг училищезинге өөренип киргеш, ону 1963 чылда чедиишкинниг доозуп, калбак мергежилдиг тракторист-машинист мергежилин чедип алган. Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң эдилекчизи аныяк оолга МТЗ-50 тракторну ол-ла чылын хүлээткен. Эдилээн техниказының техниктиг ажаалда-тожээлдезин өйшаанда чорудуп тургаш камныг эдилеп, кывар-чаар материалдарны хумагалыг чарыгдап, онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип тургаш, ол эш-өөрүнүң бүзүрелин шыңгыдып шыдаан. Бодунга быжыглаан тракторун 5 чыл дургузунда капитал септелге чок мунуп, чыл санында бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап келген.

Чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннеринге доктаавайн, ону улам быжыглап, бодунуң техниктиг билиин хүн бүрү бедидип турар. О. Ч. Ондар 1968 чылда мунары-биле хүлээп алган тракторун бо хүннерге чедир башкарбышаан.

О. Ондар бодунуң ол «ады кырааны»-биле чылдың-на час боорга чер андарар, тарава чаштырар, а чайгы, күскү үелерде мал чеминиң белеткелинге доктаамал киржип, тура дүшпейн ажылдап келген. Мурнакчы механизатор онгу беш чылдың доозукчу чылының хову ажылдарынга киришкеш, он айлар дургузунда 1200 эталон-гаңы ажылдап кылып, 450 килограмм кывар-чаар материалды камнап алган.

Оюн-оол Чадамбаевич механизаторнуң мергежилинге он ажыг оолдарны өөреткен. Оларның бирээзинге аныяк механизатор Владимир Ооржакты хамааржыштырып болур. В. Ооржак хоочун дагдыныкчызының ажыл-ишчи мөзү-шынарын деэп салгаан. Амгы үеде ол совхозта мурнакчы механизаторларның одуруунда кирип турар.

Коммунист, дуржулгалыг механизатор О. Ч. Ондар СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг күш-ажылчы белектерни тураскаадыр сорулга-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылының хову ажылдарынга, амдыгаашта шудургу белеткенип, чыл дургузунда 1250 эталон-гаңы ажылдап кылырын, 600 килограмм кывар-чаар чүүлдү камнап алырын хүлээнген.

Д. МОНГУШ.

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААН

Александра Хомушку «Мурнакчы» совхозка 14 чыл почтачылап келген. Бо үениң дургузунда ол чоннуң солун-сеткүүлүн, чагаа-бижиин үзүктелиишкин чок чедирип, оларның хүндүткелин чаалап алган. «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп херек демдээниң эдилекчизи, мурнакчы почтачы 1981 чылдың чагыдылгазын идепкейлиг организастаан.

С. ДЕСПИЖЕК.
Бай-Тайга район.

Улусчу контроль

ПЛАНГА ДҮҮШТҮР

«Шагонартяжстрой» тресте улусчу контрольдуң кол бөлүү бодунуң ажыл планын тургузарда трестиң партбюрозунуң чыл эгезинде-ле улусчу контролёрларның мурнунга салган тодаргай хемчеглеринге дүүштүр тургузуп келген.

Контролёрлар тудуг объектилерин өй-шаанда ажыглалга кирерин, ажыл шагының чарыгдалын, тудуг материалдарының камгалалын, автотранспорттуң ажыглалын кижээнгейлиг төвүнге тургускан. Чыл эгезинден бээр бо талазы-биле 19 рейд, хыналданы чоруткан. Ажылчы чоннарның аас болгаш бижимел-биле киирген саналдарын база хынап көрген.

Контролёрларның ажыл-чорудулгазының дээштиг бедээн. Оон түңнелинде бо чылын тудуг материалдарының бот-үнезин элээн кызырылган. Ынчалза-даа материалдарның бот-үнезин чиигедир талазы-биле ажыл трестиң организацияларында дең-дески эвес. Бир эвес № 18 КМК 23 муң рубльди камнап алган болза, № 20 КМК 22 муң рубльди артыр чараан. Бо организация коллдуунда тудуг материалдарын, кылыгларның конструкцияларын бүдүрүлге нормаларындан артыр чарыгдааш, оларның бот-үнезин ынча акша чедир улгаттырган.

№ 18 КМК чыл эгезинден бээр 20 муң кезек туйбуну үндүр бижээн. Ол дээрге маңаа эккелген туйбунуң 5 хуузу-дур. Бо таварылгада үндүр бижиириниң нормазы 2,5 катап улгаткан. Материалдарны өй-шаанда үндүр биживейн, бүдүрүлге килдизиниң ажылдакчылары боттарының хүлээлгезин эреңгей күүседип келгенин ол херечилеп турар.

Эрткен чылдың декабрьда бригадир Н. Уколов № 20 КМК-де ажыл төлевирин артыкка чарыгдап турарының дугайында чагааны улусчу контрольдуң кол бөлүүнге киирген. Тресте ажыл болгаш шалың килдизиниң начальниги А. Сизикова, № 20 КМК-де кадр килдизиниң инспектору А. Моисеева болгаш өске-даа специалистерден тургустунган тускай комиссия ону хынап көрген. Оон түңнелинде бо организацияда хөй четпестер илерээн. Чижээ, кылдынмаан ажылдарны кылган кылып, мөге нарядтар бижип турган болган. Ажылчыннар Козулин, Обухов, Куликов, Тунеков олар ажылдап турар черинден апрельде-ле санашкаш, өскээр чоруткан. Ынчалза-даа октябрьда оларның аттарынга хөй түңнүг акша бижээш, чамдык арын-нүүр чок эштер боттарынга ап, күрүне карманынче холдарын суккан.

№ 20 КМК-ның начальниги турган Гегелев, кол инженер турган Бетехтин олар соңгу сан-биле дужаал бижип алгаш, мөге нарядтар-биле «Тыва дагдүгү тудуг» эргелелиниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң комбинадындан 7 муң рубльди алган. Гегелев болгаш Бетехтинниң хереэн улусчу контролёрлар истелге органнарынче киирген.

Трестиң улусчу контролёрлары ээлчеглиг рейдилер болгаш хыналдалар үезинде өске-даа улуг, биче четпестерни илереткен. Диспетчер С. Люлькин, чолаачы П. Гавриков, бухгалтер В. Исаева олар болгаш өске-даа эштер боттарының хөй-ниитичи контролёр ажылынга ак сеткилдиг көргүскен.

Ынчалза-даа улусчу контролёрларның ажылында четпестер ам-даа хөй. Трестиң организацияларында чедир кылдынмаан тудуглар өртээ ам 7 миллион рубль чедип турар. Бир тудугну доостпайн чыткаш, өске объектини эгелей бээр таварылгалар бар. Ынчыг четпестерни чайладырынга улусчу контролёрлар дээштиг дузаны чедирер ужурлуглар.

К. ОЮН.

Улуг-Хем район.

ЧАА ЧЫЛ БҮДҮҮЗҮНДЕ ТЕЛЕГРАММА

Хүн бүрүде ол медээни манап келген. Чүгле аваларның манап билири дег манап келген. «Силерниң оглуңар Хабаровск крайның Ваниво суурда Портовая кудумчуда чурттап турар» деп, кыска телеграмманы алгаш, бодунуң аас-кежиинге бүзүревейн барган. Чеже-даа манап келзе, телеграмма алгаш бүзүревейн турган. Ооң манап эгелээн хүнүнден телеграмма алган хүнүнге чедир ужен тос чыл эрткен.

...Оон аңгыда ол хүннерниң аразында дилээшкин документилериниң хөлчок улуг тому. Оларны Белорус ССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң паспорт килдизиниң начальниинң оралакчызы С. Иванов-биле кады ажып көрүп ордувус. Бистиң чуртувустуң чүк бүрүден дузааргак, сагышсырак он-он кижилериниң бижээни дилээшкинниң демдеглелдери арындан арынче сагыш-сеткилди доюлдур херечилеп турду.

— Эрткен чылдың апрельде Минск чурттуг Мария Иосифовна Цымбай бистиң килдиске дилеглиг келген — деп, Степан Яковлевич чугаалады.— Дайын үезинде өрттенип турган Минскиден Ямная кудумчузунга уруглар садының уругларын үндүрүп чорутканының дугайында бижээн оларның чамдыктарының аттарын адаан солун кескиндизин эккелген. «Боларның аразынга мээң Борькам чораан-даа чадавас. Бомбалаткан бажыңның бузундуларындан тып алганым чаңгыс таланың майыктаажы оонуу-даа боор чадавас»—деп, ыглап чугаалап келген. Ол-ла хүн бис Борис Прессти дилеп эгелээн бис.

Килдистиң ажылдакчылары фашистерниң танкыларының кыжыраан илчирбелериниң адаандан уругларны алгаш барган кижиниң сураан безин үр үеде тып чадаан. «Вечерний Минск» солунну дамчыштыр ол кижиниң болгаш уругларның салым-чолунуң дугайында бичии-даа медээ берипкин дег кижилерни дилээн бис. Дараазында хүн тускай эмнелге еслизиниң эмчизи П. Дылонуң уруу телефоннап келген болгаш ол кижи ооң ачазы боор болурун, Минскиден ачазының уруглар үндүрүп чорутканын, оларны Курган хоорайга турган уруглар хоргадалынга дамчыдып бергенин дыңнаткан.

Курган областың иштики херектер эргелелиниң паспорт килдизинге чоруткан бижикке идегел чок харыы келген: «учетка турбаан», «азырандыга бербээн». Өөскүн орган идегел эшкен ышкаш болган.

Хенертен Курган облоновуң архивинден манаваанывыс медээ келген: Пресс Борис (Антонович эвес, а Михайлович, төрүттүнген чылы 1938 чыл эвес, а 1939 чылдың май 9 дээн) Долговонуң уруглар бажыңынга кижизиттирип турган, Челябинск областың Чебаркуль хоорайда ус-мергежил училищезинче өөренип чоруткан. Бо дээрге дилээшкинниң үре-түңнелдиг болдурарынга ужур-дузалыг медээ болган.

Бористиң хөй чылдарда каяа, чүнү канчап чораанын, ам кайдаазын, Мария Иосифовна Цымбайның оглу чогум-на ол деп чүвени тодарадырының талазы-биле улуг, хөй ажыл бар-даа турган болза, килдистиң эргелекчизи П. Котунов, ажылдакчылары Н. Тимофеенко, А. Деревянко, И. Парфианович болгаш өскелер-даа пешкилерниң ужуражырынга чедир хөй эвес үе арткан деп бүзүреп турганнар.

...Степан Яковлевич документилер эдээнин соолгу арнын—элээн каш ай шудургу дилээшкиннерниң ыыт чок херечилерин ашты, столунуң хааржаандан сый тудуп каан кыдыраааш саазынын уштуп келди: «Бо база бир, оон бодуун эвес, салым-чол-дур».

Ону Витебск областан Т. Харько бижээн. Дөртен үш чылда, ынчан он дөрт харлыг уругну, ону дуңмазы үш харлыг Федор-биле кады Германияже фашистер сүре берген. Хамык кара ажылды бодунуң база дуңмазының үлүү дээш кылып турган—бай ээзи дуңмазын сывырбазын дээш чүнү канчалбаан дээр.

«Фашист кулданыгның караңгы айларының бүгү дургузунда мээң караамга фронтуже чоруп турган ачамның оглу-биле байырлашканы кезээде көстүп турган. Шарып каан чаш-шара оглун хөрээнге урле чыпшыр тудуп, бирле чүве сымыранып чугаалаан чүве. Оон авамга бербишаан: «Оглумну камгалап арттырарыңны дилеп тур мен» деп чагаан. Ававысты партизаннар-биле харылзаазы дээш гитлержилер боолаан каан соонда, ачамның дилээ ам чүгле менээ хамаарыжып турар деп билген мен».

Тиилелге соонда угбашкылар өрттеттирген суурунга чанып келгеннер. Ачазының дайынга өлгениниң дугайында бижик сагышты карартып турган. Бажыңы база чок. Хөй ажы-төлдүг кожазы кадайның чер бажыңынга баштайгы дээрезинде хоргадап алганнар. Аарыг Федяны бут кырынга тургузуп алыры-биле түр када Речацкиниң уруглар бажыңынга ону тургузуп каарын кожазы сүмелээн. Таня дуңмазынга кезээде барып турган. Бир катап баарга Федяны өске уруглар бажыңынче шилчиткен деп харыы берген. Аңаа чеде бээрге: Федя мында база чок болган: ону кижизидилери-биле офицер кижиниң өг-бүлези азырап алгаш барган деп дыңнаткан.

«Дайынның бүгү бергелерин ажып эрткеш, аал-оранга чанып келгеш, төрээн черимге дуңмамны чидирип алган деп чүвени бодап келгеш муңгараар-дыр мен—деп, Татьяна Нестеровна бижип турар.— Аңаа бүзүрээр-даа хөңнүм чок, оон-биле ужуражы бээр боор мен деп идегел-биле чурттап чоруур мен».

Харааадал-биле миннир апаар, хөй чылдарда дилээшкиннер кандыг-даа түңнел бербээн.

— Бистиң дилээшкиннеривис дугайын дыңнап кааш, 1941 чылда төрүттүнген Федор Нестерович Помоз дугайында билир, дыңнаан кижилер медээ бериптери чадавас деп идегеп турар бис— деп, С. Иванов чугаалады.— Ону шынап-ла азырап алгаш барган болза, ооң төрелдери оглунга өг-бүлениң чажыдын ажыдыптар мөдүг шиитпирлиг-даа болуру, оон бээр хөй чылдар эрткен-дир, чадавас.

...Улуг эвес бо өрээлге телефон кыңгыраажы үр-ле үзүлбес. Бижик кагар машиналар шаккылаар. Салым-чолунга дайынның кам-хайыра чок кавыы халдаан адаларның болгаш оолдарның, акыларның болгаш дуңмаларының дугайында дилег бижиктерин чурттуң бүгү булуңнарынче чорудуп турары ол. Милицияның ажылдакчылары чаагай, эки херекти бүдүрүп—ужуражышкынның аас-кежиин чедирип турар.

Е. ГОРЕЛИК, СЭТА-ның корр.

МИНСК.

ЧОЛААЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Орук шимчээшкиннериниң дүрүмүн улуг-биче кижилерге тайылбырлап, таныштырары чүгле БАИ ажылдакчыларының хереэ эвес, аңаа чер-черде хөй-ниити улуг үлүг хуузун киириштирер ужурлуг. Ынчангаш автобүдүрүлгелерге, албан организацияларга, уруглар албан черлеринге орук шимчээшкиннериниң чурумунга хамаарыштыр тайылбыр ажылын доктаамал чорудары чугула.

«Сүт-Хөл» совхозка чоокта чаа чолаачылар ортузунга орук шимчээшкининиң дүрүмнеринге хамаарыштыр конкурс эрткен. Ында бүдүрүлге, албан организация черлериниң чолаачылары аңаа идепкейлиг киржип, профессионал билииниң талазы-биле маргышканнар.

Жюри конкурстуң түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны илереткен. Совхозтуң чолаачызы О. Ондар, эмнелге чолаачызы М. Монгуш айтырыг бүрүзүнге тодаргай харыыны берип, орук шимчээшкиннериниң дүрүмүн эки билирин көргүскеннер. Олар конкурстуң тиилекчилери болганнар.

Чамдык чолаачыларның орук шимчээшкиннериниң дүрүмүн четче билбези аңаа база илерээн. Автотранспорт озалындааның үнүп турарының база бир кол чылдагааны ында дээрзин жюри түңнээш, орук шимчээшкиннериниң дүрүмүн өөредип, тайылбырлаар талазы-биле ажылды күштелдирерин сүмелээн.

Совхозтуң ажылчын, комсомол комитеттериниң организастааны бо конкурс чолаачыларның профессионал билиин бедидеринге ажыктыг болган.

Б. САТ, хөй-ниитичи автоинспектор.

Чөөн-Хемчик район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

ПАРИЖ. (СЭТА). 1980 чылда делегей эртемниң болгаш техниказының чедиишкиннерин анализтевишаан, эрткен чылын эртем-техниктиг ийи шылгаранагай чедиишкин чедип алдынган деп, Франс пресс агентилел демдеглээн. Совет космонавтылар Л. Попов биле В. Рюминниң космоска тергиин үр ужудуушкунун ол агенство бирги черге тургускан.

Совет космонавтылар Л. Попов биле В. Рюмин космоска 185 хонук ажылдаан. База-ла совет экипажтарның тургусканы делегей рекордун олар ажып дүшкен, деп Франс пресс айыткан.

Совет космонавтылар болгаш социалистиг чурттарның космонавтылары американ астронавтыларга бодаарга космоска ниитизи-биле ийи катап хөй үени эрттирген.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде космоска бир-ле дугаарында Юрий Гагаринниң ужутканының 20 чыл оюнуң бүдүүзүнде Л. Попов биле В. Рюминниң тургускан рекорду эң бедик үнелээшкинге төлептиг болган деп, Франс пресс айыткан. Бөгүн космоста хүн бүрү күжениишкинниг ажылы чоруп турар. Космоска боттарының чоруп турганының үезинде совет космонавтылар аажок улуг хемчээлдиг ажылдарны чоруткаңнар.

Кижиниң космоска чоруп турган шактарының ниити саны 1980 чылдың төнчүзүнге чедир сес чыгам чыл болганыч айытпышаан, 1981 чылдың баштайгы космонавтызы Черниң чүскү космонавтизы болу бээр деп, Франс пресс агентилел дыңнаткан.

Бо агентилел чериниң бодалы-биле алырга, 1980 чылдың база бир өске эртем-техниктиг чедиишкини американ «Вояджер-1» дээр автоматтыг станцияның Сатурн планетаже ужудуушкуну болуп турар.

КУБА ХОСТАЛГА ХҮНҮН ДЕМДЕГЛЭЭН

Социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң оруун шилип алган Куба Республика шиитпирлиг базымнар-биле бурунгаарлап бар чоруур. Чуртта социал-экономиктиг чааргылзаларның хөгжүлдези Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганың ачызы-биле чедип алдынып турар. Чоннуң эрге-чагыргазы тургустунган соонда кубажылар улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, улус өөредилгезинге болгаш кадык камгалалга көскүт чедиишкиннерни чедип алганнар. Олар чаа амыдыралды улуг сеткил ханыышкын-биле тургузуп турарлар.

ЧУРУКТА: Гавана. Хосе Мартиниң тураскаалы ындында көстүп тур.

О. ИВАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Лаос Улус-Демократтыг Республикада ие-чаштың келир үези дээш чазак сагыш салып турар.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

Английаның ажылчы чоннары боттарының эргелерин камгалаар дээш идепкейлиг-биле демисежип турар. Ажыл чок чоруктуң өзүп турарынга удурланган чыскаалга 150 муң кижи киришкен. Ол чыскаал Ливерпульга (чурукта) болган. «Биске күш-ажыл биржаларынга ээлчег манаваз ы, бөгүнгү ажыл херек!», «Кижиниң хостуг эргезин камгалаар!», «Хөй-хөй миллион түңну чазак эмнелгелер, школалар болгаш бажыңнар тударынга чарыгдаар туржук чепсегленишкинни бүдүреринге чарыглап турар!» дээн лозуңнарны болгаш транспарантыларны чыскаалдың киржикчилери тудуп чорааннар.

Британ ортулуктарынга болуп көрбээн ындыг улуг чыскаалды эрттиреринге ук хоорайны дуу боор шилип албаан. Ниитизи-биле чуртта күш-ажыл кылып шыдаар кижиниң 8,4 хуузу ажыл чок болза, Ливерпуль хоорайда болгаш ооң кожаларында черлерде 14 миллион кижи ажыл чок болуп турар.

В. ЧУНСЕЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ЧҮС-ЧҮС ЧЫЛДАРДА НАЙЫРАЛ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның социалистиг хөгжүлдезиниң, ооң коммунистиг даартагы хүнүнүң амыдыралчы үндезини болгар-совет бузулбас найырал болур. Чүс-чүс чылдардагы ол найырал—амыдыралдың бүгү талаларынга Болгария Улус Республиканың чедиишкиннериниң, чонунуң чаагай байдалын бедидериниң болгаш чурттуң хамааржылбас чоруун камгалаарының кол факторудур деп, болгар күрүнениң үндезилеттингениниң 1300 оюн холбаштыр болгар улуска кыйгырыгда чугаалаан. Ол документини Болгарияның Компартиязының ТК-зының, Болгарияның Күрүне чөвүлелиниң, Министрлер Чөвүлелиниң, Болгарияның Чер ажылдыг улусчу эвилелиниң башкарылга чөвүлелиниң, хөй-ниити организацияларының удуртур органнарының каттышкан хуралынга хүлээп алган.

Социалистиг чурттар-биле бүгү талалыг демниг хөделиишкинниң ачызында Болгарияның Балканнарда, Европада болгаш бүгү делегейде байдалы ам кажангызындан-даа артык доктаамал быжыг апарган деп кыйгырыгда айыткан. Болгария Улус Республика моон соңгаар-даа социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг звенозу болуп, акы-дуңма чурттар-биле, хамыктың мурнунда улуг Совет Эвилели-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартып, быжыглаар, принципиалдыг, боттуг болгаш тайбыңга ынак чайгылыш чок даштыкы политиканы чорудар.

БКП-ның болгаш БУР-нуң чазаанын тайбыңга ынак политиказынга ам-даа идепкейлиг салышкынны киирер, Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаар, социализмниң делегей системазының сырый каттыжылышкынын — амгы үениң шиитпирлиг күжүн быжыктырар деп, болгар улуска кыйгырыг ук угуулгада киирген. Болгарияның Компартиязының XII съездизин төлептиг уткуур, 1981 чылды шалыптыг ажыл-ниитиң чылы болдурар деп, республиканың ажылчын чоннарынга кыйгырыг база ол угуулгада киирген.

ЧАҢГЫС ЭПТИҢ ХАНЫЛААШКЫНЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Советтер чурту-биле эвилел, найырал, кады ажылдажылга улусчу Польшаның даштыкы политиказының үндезини болуп келген болгаш болур-даа, ол эвилелди быжыглаары бистиң кол сорулгавыс деп, ПКАП ТК-ның органы «Трибуна люду» солун бижээн.

ПКАП ТК-ның кежигүнү, Польшаның даштыкы херектер министри Ю. Чиректиң албанның найыралчы ала-чоруун ССРЭ-ге кылып чорааның түңнелдерин ол солун тайылбырлап бижээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ону хүлээп алган болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле Ю. Чирек чугаалажышкыннар кылган.

Беседаларның болгаш чугаалажышкыннарның түңнелдерин польша улус сеткил хандыышкын-биле уткаан деп, «Трибуна люду» онзалап демдеглээн. Үзел-бодалдарның чачгыс эптиниң, бүгү талалыг сырый демниг хөделиишкинниң ханылаашкынының бадыткалын, амгы бергелерни ажып эртер талазы-биле ПКАП-тың болгаш польша улустуң кужениишкиннерин чаагай күзел-биле билип турарын ол түңнелдерден көрүп тур бис. Москвага беседалар болгаш чугаалажышкыннар Совет Эвилелиниң болгаш улусчу Польшаның аразында, ийи чурттуң аразында акы-дуңма эвилелдиң, найыралдың база кады ажылдажылганың быжыының база бир херечизи апарган.

ССРЭ биле Польша ийи чурттуң аразында акы-дуңма найыралды болгаш сырый демниг хөделиишкинниң совет болгаш польша улустарның эрге-ажыктарынга, Европага тайбыңны доктаамалчыдарынга барган болган өндүр чаагай эртинe-байлак кылдыр көрүп турар.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш С. Каняның, ол ышкаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң партия болгаш күрүне ажылдакчыларының чоокта чаагы ужуражышкыннарының ёзузунга дүүштүр олар Польша социалистиг күрүне болуп келген, болуп турар болгаш болур, Польша—социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг звенозу, а польша улус бодунуң мурнунда тыптып келген бергелерни ПКАП-тың удуртулгазы-биле ажыл эртип шыдаар дээрзин база катап онзалап демдеглээн.

Империалистиг болгаш реакцыыг өске-даа бөлүктерниң социалистиг Польшага удур хоралакчы ажылды чорудар, ооң иштики херектеринге болгаш ооң социалистиг интернационализминиң принциптеринге үндезилеттинген эвилелчи харылзааларын хоорлаар, Польшада болуушкуннарны боо-чепсектиг улам эндериллир бүдүреринге, делегейге антикоммунистиг дембээрэшкинни болгаш дуушкүүрелдиг чорукту күштелдирериинге ажыглаар дээр оралдажышкынарын Совет Эвилели биле Польша Улус Республика шиитпирлиг бүрүү шапкан деп, «Трибуна люду» солун бижээн.

МЕТРОПОЛИТЕННИҢ ЧАА УЧАСТОГУ

ПРАГА. Чехословакияның найысылалында Чаа чыл бүдүүзүнде метрополитенниң чаа участогу ажыглалга кирген. 3 километр узун дурттуг чаа шугум хоорайның төвүн хөй чурттакчылыг чөөн талакы районнары-биле тудуштурган. ЧКП-ниң XV съездизиниң салган сорулгазы — чер иштиниң трассаларының ниити узунун 1981 чылга чедир 20 километр чедирер деп сорулга күүседтинген.

Найысылалдың метро тудуун Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле чорудуп турар.

(СЭТА).

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

АЖЫЛЫН ДООСКАН

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң Күш-ажыл партиязының (ККП) ТК-зының онзагай пленуму бодунуң ажылын ында дооскан. Республиканың революстуг күштериниң чаңгыс эвин быжыглаарының, партийжи сагылга-чурумну быжыглаарының, күрүне аппаратының ажылын экижидериниң айтырыгларын пленумнуң киржикчилери чугаалажып көрген.

Национал тургузуушкуннуң сорулгаларын шиитпирлээринге, күрүне планнарын күүседиринге калбак массаларны мобилизастаарынга улам-на идепкейлиг киржиринче партия организацияларын ККП ТК кыйгырган.

Конго Улус Республиканың чазаанын чаа составын пленумнуң киржикчилери чүүлдүг деп санап көрген. Чазактың составы 17 кижи турганындан 22 кижи чедир ковудаан. Үш чаа министерствону тургускан. Л.-С. Гома премьер-министрниң албан-дужаалынга хевээр арткан. П. Нзе—даштыкы херектер министрниң, Ф.-К. Катали—иштики херектер министрниң албан-дужаалдарынга база хевээр артканнар. Сан министринге Лекундзу Ития Оссетумба, Д. Кимбембе—юстиция министринге болгаш таңма кадагалакчызынга. Р. Иголло—национал камгалал айтырыгларының талазы-биле президенттиниң чанында министр-делегатка томуйлаткан.

ХӨГЖҮЛДЕ ПЛАНЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР-ниң скупщиназының сессиязы 1981 чылда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планын бадылаан. Ниитилелдиң бүгү продукциязын бо чылдыы-биле деңнээрге 3-3,5 хуу, ковудадырып, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин 4 хуу улгаттырарын планда айыткан.

Энергетиканы, чиг-эт бээр адырларны болгаш агроүлетпүр комплекизин хөгжүдери келир чылын ЮСФР-ниң материал-техниктиг баазазын тургузарының кол угланыышкыннары болуп турар. Чылдыылга-биле ажылдаар болгаш чаа гидроэлектростанцияларны, ооң иштинде Дунайда «Джердап» ГЭС-тиң ийиги ээлчээн ажыглалга киирерин, шахталарны болгаш рудниктерни тударын планнап турар.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮ АЖААП АЛГАН

ДЕЛИ. (СЭТА). Бо чылын тараа культураларының болгаш чигир тростниигиниң эң бедик дүжүүн Индия ажаап алгаш деп, кодээ ажыл-агыйның күрүне министри Р. В. Сваминатхан медеглээн. Чуртта тараа культураларының дүжүү 135 миллион тонна азы эрткен чылдың деңнелинден 4 миллион тонна хөй болган. Чигир тростниигиниң дүжүү 5,4 миллион тонна азы эрткен чылдыындан 15 хуу хөй болуп турар. Даштыкы күрүнелерге 400 муң тонна чигирни Индия ам садыглаар эргелиг.

АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫНЫҢ ӨРТЕКТЕРИ УЛГАТКАН

КАТМАНДУ. (СЭТА). Тус чериниң чонунга эргежок чугула продуктуларының бирээзи —сүттүң өртээ Непалда 25 хуу бедээн дугайында тускай чарлаан. Хлебтиң, чигириниң, ристиң, ногаа аймааның болгаш калбак хереглелдиң бараанnarының өртектери дүрген бедээни чорук ажылчы чоннарның материалдыг байдалын бакшырадып турар.

Тускай медээлерни ёзугаар алырга, хереглел бараанnarының өртектери соолгу беш чылдарда ортумаа-биле чыл санында 4,15 хуу өзүп келген, а ажыл төлевириниң ортумак деңнели ол чылдарда өскерилге чок арткан.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ

КУАЛА-ЛУМПУР. (СЭТА). Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң планынга дүүштүр хожудаңгай кодээ районнарны, оларның кодээ ажыл-агыйын сайзырадырынга 3 миллиард ринггит акшаны Малайзияның чазаа тускайлап берген. Паханг, Тренгану болгаш Келантан штаттарга агроүлетпүр комплекизин тургузарын планнап турар.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң Араттың революстуң намының XVIII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартышаан. Багануурнуң хөмүр-даш разрезиниң дагжылары хөмүр-даш тывыжының беш чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

МАРН-ның шуулганынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш белеткел чуртта улам калбарып турар. «Монголсовцветмет» деп моол-совет ажыл-агый каттыжышкынының коллективи беш чыл планын база хуусаа бетинде күүсеткен.

ЧАА БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫ

ЛОМЕ. (СЭТА). 1981—1985 чылдарда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дөрткү беш чыл планының төлевилелин Тогонуң национал хуралы чүүлдүг деп көрген. Дараазында беш чылда ниити капитал салыышкыннарының хемчээли 250,9 миллиард африка франк болур.

Аъш-чем культураларының дүжүүн бедидип тургаш, продуктулар-биле чурт бодун хандырары—беш чыл планының кол сорулгаларының бирээзи болуп турар. Чуртту индустриализастаар талазы-биле күжениишкиннерни база уламчыларын планда көрүп турар.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Янзы-бүрү политиктиг партияларның, ооң иштинде Аргентинаның Компартиязының чөвүлел хуралы Росарио хоорайга болуп эрткен. Чуртка демократияны катап тургузарынче болгаш экономиктиг чааргылзаларны боттандырарынче угланган кады хөделиишкиннерниң программазын ол чөвүлел хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП БЕДЭЭН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның найысылалы Токио хоорайның балык болгаш ногаа аймаан садыглаар рыноктарында өртектер бүдүн чартык катап бедээн. Рыноктарда өртектерниң бедээни аъш-чем бараанnarының өртектериниң бедиирин болдурбас дугайында чазактың даалгазынга дүүшпейн турарын тус черниң солуннары бижээн.

Аяк шайны Аартап ора...

С. САРЫГ-ООЛ, Тываның улустуң чогаалчызы

СОЛУНУМ СЭЭҢ АРНЫҢ-БИЛЕ

Хам-Сыраже, Тере-Хөлче,
Хачы-Хараал, Дус-Даамче-
даа
Ырым, шүлүүм чүктеп
чедер
Ытныр, өткүт «Шыным»
амыр!
Сезен бирги чаа чылды
Чедиишкиннниг уткуп тур
сен.
Солунум сээң арның-биле
Чонумга изиг байыр
тудайн.
Шантан шанче, чылдан
чылче
Чайтыладыр ырлап келдиң.
Он шаа беш чыл
дургузунда
Онкур күштүүң улам
дендээн.
Баш удур — өттүр айтыр
Партиявыс шуулганы
Баар оруи келир үез
Манифести биске шаңнаар!
Солун, сеткүүл,
сурганчылар
Чону-биле чугаалажыр;
Дүүнгүнден бөгүн артык
Дүн, хүн дивес тулчуп
үнер!
Ажылчы чон — дагжы,
малчын
Ажыл-ишке дадыкан бис,
Социалистиг чарыш-биле
Соруи кужуң каңнап
алган:
Мурнунда эжи хая кэрнуп
Соондазынче холун сунуп,
Булгандырып, кыйгы
салып
Согуннадыр ужугуп ор!
Чеже-чеже орден, медаль
Челээштелдир чырып келир!
Маадырларны мактап
алгаар
Байыр хөгжүм үзүктелбес.
Саян, Таңды, Улуг-Хемге
Чап-чаа ырлар чаңгыланыр!
Демир-оруу, пароходтар!
Деңге чаржыр, тоол-даа
эвес!

ЧАА ТЫВЫЗЫКТАР

Кум-кум өңнүг —
Кудурууңда хөөлүг.

(Баажызы диирг амытанда)

Сап-сарыг өңнүг
Саарарга үнелиг.

(Баажызы черде)

Тайга дег өглүг хиреэинде
Таанда хензиг.

(Баажызы дириг амыданда)

Дылы тениг —
Тыныжы чигзиг

(Баажызы дириг амытанда)

О. ДАРЫМА.

ЧУРУКТА: «Саян» ансамблиниң артизи Б. Монгуш.

ГАГАРИННИҢ БАЖЫҢЫ

Звездный хоорайда планеталар аразынын кайгамчык улуг корабликге домей тугунуң македи бар. Ол келир үеде космонавтика музейиниң бажыңы-дыр. Ынчангаш оон кандыг болурунуң дугайын келир үениң ол кайгамчык тудуунуң автору «Планеталар аразының корабльниң» архитектору В. Грунин болгаш космонавтар белеткээр төптүң начальнигиниң оралакчызы А. Леонов олар-биле беседаны чорудар-дыр бис.

Космонавтика музейиниң эгези Звездный хоорайның Культура бажыңынга Совет эр чуртунга болгаш Юрий Гагаринниң делегейниң чурттарынга баштайгы аян-чоруу-нуң үезинде келгилээн белектер болган. Чээрби чыл эрткенде экспонаттарның, документилерниң, үнелиг эт-херекселдерниң, номнарның, уран чүүлдүң чогаалдарының, космос корабльдерниң макеттериниң болгаш хевирлериниң саны барык сес муң четкен. Херек кырында оларның чүгле 1600-зу делгеттиниип турар. Оон түңнелинде тускай бажың негеттинип келген. Шак ынчаар космонавтика музейин тудар дугайында бодал тыптып, чүүлдүгзүнүүшкүнүң алган. Тускай конкурстуң түңнелинде В. Грунин, Н. Зазвонов болгаш М. Морозов оларның төлевилелин шилип алган.

— Музейниң чугула негелделеринге дүүшкен бажыңны тударын күзеп турар бис. Бодунуң даштыкы, иштики хевирн космонавтиканың идеязы-биле чүүлдешкен турар ужурлуг. Оон ииги хемчээли алдан дөрт муң кубометр хире болур — деп, архитектор тайылбырлады.

— Мрамордан кылган чааэ бисти бирги каътка чедире бээр. Ында долганы чээрби дөрт, бедик бежен метр хемчээлдиг төп-төгерик чымчак, чырык колонналар манап турар. Ол бисти барык дөрткү каътка чедир эдертип, делгелгениң кол чери-биле таныштырар. Ында делгеттинген экспозициялар келген кижилерни эң баштайгы ужудуушкундан эгелээш, бөгүнгү космиктиг чаалап алыышкыннарга чедир таныштырар.

— Чаа тудугга хамаарыштыр мындыг фактыны чугаалап болур. Ол-ла каътка беш метр хире бедикке космиктиг комплекс — «Салют» станция-биле «Союз» корабльди тургузар. Оон иигн узуну чээрби метр ажыг болур. Музейниң бир өрээлинге Юрий Гагаринниң ажылдап турган кабинединиң ол-ла хевээр кылдыр тургузар деп шиитпирлээн. Баштайгы космонавт ачаа амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир төптүң начальнигиниң оралакчызы болуп, 1968 чылдың март 27-ге чедир ажылдаан. Экспозицияларның хөй кезии Юрий Гагаринниң амыдыралынга болгаш маадырлыг чоруунга чоптүг-биле турасхааттынар. Ынчангаш бистер ук музейни Гагаринниң бажыңы деп адаарын күзеп турар бис.

Аян-чорувусту уламчылаалыңар. Хөй кижи кирер лифт бисти бешки каътка эккээр. Ында космиктиг корабльдиң каютка-компаниязы бар. Оон чоогунда чымчак сандайлар, ханаларын алгы шывыглыг панель-биле шыпкан. Өскелдаа чаартылгалар-биле кылдынган ол конференц-залга 250 кижи кирип болур. Бо дээрге космонавтылар, эртемденнер-биле ужуражыр чер болуп турар. Моон космосче «ужудуушкунну» кылып болур.

— Музейни кол-ла үндезиниң эртем болгаш ада-чурт космонавтиказының чедиишкиннерин пропагандалаар төп болдурар деп бодап турар бис. Оон экспозициялары К. Э. Циолковскийниң, С. П. Королевтуң болгаш өске-даа эртемденнерниң идеяларының амыдыралга боттанып турары-биле доктаамал четчелеттинер ужурлуг — деп, А. Леонов чугаалааш, уламчылады: — Чаа чыл эгелээн. Ынчангаш музей тудуунда киржип турар бүгү кижилерге, тудугжуларга бүдүрүлгелиг болгаш чогаадыкчы чедиишкиннии күзедим. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң 11-ги беш чылында Звездный хоорайның космонавтика музейин баштайгы аалчыларны хүлээп алыр дээрзинге идегеп турар бис.

А. РОМАШОВ.

ИЕНИҢ ЧҮРЭЭ

Ажылының чай чогунда-даа эвес, а ажы-төлүн төлептиг кижилер кылдыр кижизидер дугайында не кижиниң сагыш човаашкыны, чүрээниң чылыы дан халалап, чер чырып орда турар кылдыр ону чаңчыктырып каан.

— «Эртежи кижи ээр-чүгенниг аът тывар» деп чонунуң мерген чугаазында ужур бар. Ынчалзажок, Эрзин хемниң бажындан эртенги хүннүң харан үнүп кээрин, арыг иштинде куштарның ырлажырын дыңнап чанчыга берген болгаш эртен удувас кижи мен ийин — деп, Бадымаа Кыргысовна чугаалай-дыр. Оон арыгшевер, эдме-секселіг бажыңынга чиң сарыг шайны ижип, чигир-боовазын чоорлап, амыдырал-чуртталга, ажыл-агый дугайын хөөрежип олурганывыс ол чүве.

— Силерниң ачаңарны таныыр мен. Норбу кырган бо Ленин аттыг совхозтуң хоочуннарының бирээзи, база-ла хөй уругларлыг кижи-ле болгай, оларны чаагай сеткилдиг, буянныг эки кижилер кылдыр өстүрүп каан ирей — деп, чугаамны уламчыладым.

— Ындыг харын. Бо-ла Булуң-Бажы суурга шуптуу өскеш, уязындан ужуп үнген куш оолдары ышкаш, чүк-бүдарай берген, аас-кежиктиг чурттап чор бис. Авам биле ачам уругларының кайы бирээзиниң эмчи болурун, хирын-даа бичии чаштар хүлээп алыр эмчи болурун күзеп чораан. Оларның ол күзели боттанган. Дуңмавыс Екатерина Кыргысовна Норбу Красноярскиге эмчи институдун дооскаш, Кызылдың божудулга бажыңында ажылдап турар. Та чеже уругларның авазы болганын уттуп алган чорааны кай. Революция мурнунда болза, ядыы кижилерниң ажы төлдери кайын биетер ышкаш кижилерге турар деп.

Бадымаа Кыргысовна-биле чугаалажып орувуста уруглары бир өрээге ойнап турган. Улуг кижилер чугаалажып орда олар шаптыктавас-даа, чанынче безин чоокшулавас — чурумнуу аажок болду. Оларның авазы-биле кады оон ажылдап турары уруглар ясли-садынга баар дээш кеттине бээриндиске, ам-на оон-моон четкилеп келген. Эжикти ажыда бээриндиске бисче кайгап алган турган бичии кижилер «Байырлыг!» деп харыуга чугаалааш, хүлүмзүрүп кагдылар.

Суурнуң кудумчузу-биле оожум бадып ора, чугаавыс уламчыладывыс. Оруктуң оң талазында бир чаа бажың чанында кижилер-ле хөй.

Мурнувуста чаңгыс каът, узун, ак бажың көстүп келген. Ындыг чараш, чаңын чаагайжыткан бажың бо суурда ховар, ону сонуургап чоруурумну эскерип кааны-ла ол боор:

— Бистиң совхозтуң уруглар ясли-сады бо-дур. Бодум мында ажылдап турар мен — деп, ол чугаалай-дыр.

Бажыңның бозагазын артай баскаш, оон иштиниң арыг силиини магададым. Хоорайда уруглар албан чериндек ылгалыр чүве чок. Бичии кижилер удаан, шуут-ла шыпшын. Ол үеде ажылдакчылар шаланы нөс-биле чүлгүп, көрүнчүктелип турар кылдыр аштаан тур.

Ясли-садтың эргелекчизиниң өрээлинге кирип келгеш, бодунуң база уругларының дугайын чугаалап бээрин Бадымаа Кыргысовнадан диледим:

— Ачам, авам МЧАЭ-ден эгелээш колхозка база совхозка ажылдап келген. Ам пенсияже үнгеннер. Мен он уругнуң иези мен, сезн кыс, ийи оол. Баштайгы уруум Кызылда секретарь-машинисткалар курузунда, ийи дугаары Света садыг училищезинде өөренип турар. Үшкүзү Лена Красноярскиниң садыг техникумунда. Оон бичиилери школада өөренип турар. Бодум уруглар садынга 1957 чылдан бээр амга чедир ажылдап турар мен — деп, Маадыр-ие чугаалады.

Бадымаа Кыргысовна ясли-садикте хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи дээрзин оон кады ажылдап турар өөру чугаалап турар. Уруглар ажаакчызы Клара Баздыровна Баларчы мынча дээн:

— Бадымаа Кыргысовна-биле чээрби чыл иштинде кады чоннуң ажы-төлүн бүдүштүг аажы-чаңга кижизидер дээш ажылдап келген бис. Ол чылдарда ак сеткилдиг болуп, ажы-төлдү ажаап доруктурарынга билиин, мергежилин берип келген.

Аас-кежиктиг ие, амыдыралга долузу-биле сеткил ханган амгы үениң кижизи, он уругларның иези — Маадыр-ие Бадымаа Кыргысовна Азыраа ынчаар ажылдап, чурттап чоруур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ХӨӨКҮЙ-ЛЕ ДӨҢГҮР-ШИЛГИ

Рассказ

Суурнуң артыы чарыында сельбегер ногаан дөстек-дөстек дөңгеликтерлиг, кичигене, эмишеек, мыйырак-кат, кызыл-хоор үргене чаптып үнген болгаш аязы-бүрү өңбазын чечектер бүргей алган, хөлбегер шокар хевис ышкаш калбак шык чаптылган. Оон ынчанда чокпак-чокпак боралдар, мөчүргаларындан хөөг ак хөвеңнерин саглайты салып бадырыпкан теректер чоргаар көстүп тургулаар.

Кежээниң-не алды-чеди шак үезинде чеки чолдак ак тенникка хөйлениг, чүвүрүнүң хончузун дискек караа чедир даап каапкаш, бир холунда шилбыыш туткан, борбак хүрең шырайлыг бичии оол:

Инектерим ыраваан боор,
Ийи будум чөватпас боор,
Шыгтың чаагай эниг
оъдун
Чыда дайнап чытканнар
боор.
Ак-Хавак, Дөңгүр-Шилги
Адыр будум чөватпас боор
Кежиг нешпээн, тодуп алган
Кегженип наап турганнар
боор —

деп-ле хөглүг сергээ кончуг, суурдан ол хевис ышкаш шыкты кежилдир, борбак-борбак талдар, ногаан теректер үнген хемче ырлап шоорлавышаан:

— Эх, бо-даа куурумчу куураңнашкан хүлчүк, сээктерни:

Чорук кижизин
Шончактаан,
Ажыл кижизин
Алаантырган.

Артында-ла авыяастыг Баяы ыракпан-на чассытнан чүве дег, ыыңайнып келирлер — деп, холда туткан шыпкыжын чайып, ымыраа-сээкти хойгусунушаан, дөңгеликтер баштап халып бар чыдар.

Ол болза суурда чурттап орар Доктай-оол ирейниң он харлыг Миша дээр оглу-дур. Ада-иезиниң ийи инээн ол одардан уткуп, суурже чандырып кээр дээш бар чоруур ол. Оон башка хоржок. Ыт-куш, оор-сурук чиптер-де болгай. Ындыг чазыйлар ам-даа чок эвес боллур ийин.

Ынчангаш бичии Миша инектерин хүн бүрүде ызырты каракталп, шала кежээликтей эртежик-ле одардан уткуп ап, хай деп эккеп турган.

Бо удаада Мишаның инектери ол чоок-кавыда көзүлбээн. Ол арыг иштин куду көрзүнүп кылаштап чоруп олурган. Ол-ла чоруп олурарга дөрт кижи улуг-ла шөртегер шилги инекти хүлээп чыттыр каап алган, ээтпек кадыр эл эриинче ужу-бажын дап туткулап алган, сөөртүп аппар чыткан көрүп кааш, оон ээди-кежи соолаш кынныш, чүрээ шимирт дээн.

Олар инекти кадыр эл эриинге аппаргаш, элче чууй идип кииринкеннер...

«Оорлар? Оорлар-дыр! Ам канчаарыл? Суурже халааш улуска чугаалаар бе? Чок, хоржок. Суур ырак. Ол халып чорда оорлар талыйтыр ырап, тывылбайн баарлар. Боларны танып алгаш аары чугула. Таныы алган соонда кай баар олар» — деп, Миша иштинде бодангаш, чаш талдар аразы-биле чаштынмышаан, оларже чоокшулады үнгеп чоруп каан. Оорларның мырынай-ла чанында ээтпек эл кырында борбак тал дөзүнге үнгеп чедип келген.

Машинаның дугаары 36—22.

Аа, билдингир-дир. Чолаачы Чолдак-Хаайның машиназы «ышкажыл» деп таныы каан.

Машина хөдели бергеш, элдеи хозады бичии чылып чоруй турупкан. Ийи кижи халып баргаш, машина кузовунуң соңгу бортун хаай берген. Бирээзи Мезил-Баштыг, өскези Курзук-Диштиг болган. Олар машина кырынче үне халышканнар.

Машина шимчеп чорупкан. Дөрткүзү машина кабинанынге олурган болгаш таныттынмайн барган. Машина чүс метр хире ырай берген. Миша тура халып келгеш, оорларның соонче бичии чудуруун арынмышаан, алгырган:

— Ээй, Мезил-Баштыг биле Курзук-Диштиг! Оорунар туттурган си-дээр!

Оорлар оолдуң үнүп дыңнап кааш, машина кабиназын соктай бергеннер. Мезил-Баштыг биле Курзук-Диштиг машинадан дүже халышкаш, Мишаже шиглей халчыпкан.

Миша шырыш талдар аразынче караш дээн. Ол суг чара шаап каан ханы кооргал иштин өру халып олурган. Суг адаан хозап каантарга, тигленип бузулгаш, сайга чөленип чыдып алган, адаа хөс элге ол таваржы берген. Кужур эр-даа чүү боор, деви дээп уу-биле эл хозунче дедирлендир союп кире бергеш, шимчеш дивейн чаштып чыдыпкан. Безек болганда Мишаның чаштып чыткан хозуунуң аксынга Чолдак-Хаай биле Курзук-Диштиг кылаштажып келген. Миша кужур корткаанындан шимчеш-даа дивейн, ылым-чылым сынны берген чыткан. Оларның сымырашкан үннери оон кулаанга тода дыңналып турган.

— Ам канчаар, инекти салыптар бе?

— Хайыраан кежик. Дүвүрээн бот, дүктейген баш, соп алза чул?

— Ол бисти ылап-ла таныып кагды. Аттарывысты бежим адап турду. Инекти соп даа алгаш, сайгарып четтикпес бис.

— Ээ, салыпканы-ла дээре турган боор. Херек апарза, бичии оол чорбадыва, ону хөрлеп үнерде чүү боор.

— Кончуг кулугурну! Бистиң бажывысче сугну саарары-ла ол-дур.

— Хы, кончуг азаны, тудуп аар чүвени. Хол, будун хүлүй баглааш, машина кырынче үндүр октап алгаш, ырадып-ырадып, терең ээремче киир октаптар чүвени.

— Ол ам тывылбас. Маңаа ээреңейнип турган херээ чок. Улус чедип кээр. Инекти дүжүр октапкаш, дүрген-не моон ырап чоруур-дур — дишкеш чорупканнар.

Удаваанда машина дагжап, шимчеп чорупканын Миша эскерип кааш, хөрүп чыткан элиниң хозуундан ядык-хеви, мага-боду куу довурак болу берген, чүгле ийи караа кылаңнаар чүве үнгеп үнүп келген. Ол идик-хевиниң, ужу-бажының довурак-доозунун аштап, силгип алгаш, ханы кооргалдан үнүп келген.

— Мишаның амыраан хөлчок. Каттыра каапкан. Инектериниң бажын доза халып бар чыдарга, демги оорларның машина кырындан дүжүр октапкан дөңгүр шилги инээ бо: «Мени кагбайн эдертип ап көрүңер» деп дуза дилээн чүве дег, кээргенчиг кончуг «Мө-өө, Мө-өө!» кылдыр эдип, кадыр элди үнүп чадай-чадай чүктүп турган.

Миша ол инекти элдиң чавыс чериинден үндүр хай деп эккелгеш, бодунуң инектери биле кады суурже сүрүп алгаш чорупкан.

— Инектиң шолазын-даа билир мен: Дөңгүр-Шилги болгай!

— Хөөкүй-ле, Дөңгүр-Шилгиним! Бичее-ле болза базаарга барааш боор частың көрдүң бе. Мен ол оорларны анаа черле салбас мен. Доп-дораан шагдааларга, даргаларга чугаалаар мен, пионерже сөзүм ол! Оорлар кай-даа барбас, какпага кирер! — деп чугаалаңнышаан, Миша инектерин далаштыг сүрүп чаныы орган.

С. СОСКАЛДАЙ.

БУЯННЫГ ХЕРЕККЕ

Бистиң калбак-делгем Төрээн чурттувустуң ажылчы чоннары, күш-ажылчы коллективтери Тайбыңның камгалаарынга чүгле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турар эвес, харын Тайбың фондузунга акша-хөреңгизи-биле кирип турар.

Тыва АССР-ниң үлегүр бүдүрүлге коллективтери, совхозтары боттарының эки тура-биле чыгган акша-хөреңгизин Тайбың фондузунче чорудуп берип турар. Сөөлгү үеде бо талазы-биле ажыл улам калбарып, идепкейжээн.

Эрткен чылдың дургузунда республиканың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Тайбың фондузунче барык бежен муң хире рубльди шилчиткен.

Тайбың фондузунга акша-хөреңгини эки-тура ёзугу-биле чыырынга республиканың уран чүүл ажылдакчылары калбаа-биле киржип турар. Профессионал болгаш ботгывыныгыр артистер боттарының коллективтериниң оюн-концерт көргүскенинден чыгдынган акша-хөреңгизин ол чаагай херекке киириштирип турар. Чаа чылдың бүдүүзүнде республиканың хөгжүм-шии театрының 800 олуудун көрүкчүлер долдур олурупкан. Кежээге ажыттынган соонда Б. Пуховтуң «Партия — шынчы баштыңчывыс» деп ырызы чаңгыланып-ла үнген. Дараазында республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. Огневтиң тургусканы «Төрээн чурттувус» деп танцы композициязы көрүкчүлерниң диңмиттиг адыш часкаашкынын болдурган. Тываның күрүнениң «Саян»,

Концертти чыыгаиннар сонуургал-биле көрген болгаш адыш часкаашкыны номер бүрүзүнге боон турган. Ынчалза-даа көргүзүг соонда концерттиң башкарыкчызы концерттен киирген акша-хөреңгини чурттуң Тайбың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээнин чарлаарга, чыыгаиннар ону адыш часкаашкыны-биле, улуг өөрүшкүлүг уткааннар.

(Бистиң корр).

ЧАА КИНО

Одессаның киностудиязынга үндүрген «Ипподром» деп кино республиканың киноэкранында үнүп эгелээн. Кемниг херек үүлгедиишкинниң истеп турарынга кинону тураскааткан. Н. Леоновтуң «Ажы-биле чедип келген» деп тоожузун ёзугаар кинону тургускан.

ОЛИМПИЙЖИ ЧЫЛДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди Олимпийжи чылда Тываның эң дээре 3 спортчузун илерткен. Оларның аттары бо:

1. Александр ДОРЖУ — хостуг хүреш.

2. Сергей БАБКИН — биатлон спорту

3. Раиса ТУТАТЧИКОВА — ча адары.

Хөглүг дыштанылга эгелээн

ЯНВАРЬ ЭГЕЗИНДЕ

Совет чаштарның хөй миллион армиязынга кышкы дыштанылганы Соок-ирей биле Харжыгаш эккелген. Олар аныяк өңнүктеринге ногаан шиви белекке бергеннер. Пионерлер ордуларында, Культура бажыңнарында, парктарда болгаш стадионнарда оларны дериш, шимеп каан ам-даа хевээр тургулаар.

Чүгле Москвага безин Чаа чыл байырлалынга чартык миллион чаштар киржип турарлар. Ынчалза-даа бичиилер Кремльдиң Съездилер ордузунуң чанында кол ёлканы эң-не сонуургаар. Декабрьның 29-та аңаа баштайгы көргүзүг болган. Москваның сурагдыг артистери киришкен.

Хоорайның болгаш хоорай даштының лагерьлери — школачыларның дыштаныр чери. Мосхооркүүскомнуң улус өөредилгезиниң кол эргелелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, найысылалда ындыг лагерьлерниң саны 600 чедип турар. Аңаа спортчу маргылдаалар удаа-дараа эртер. Аныяк москвачылар Крылатскиде, Тайбың проспектизинде, Олимпий суурунда олимпий ареналарынга дыштанылгазын эрттирерлер.

Пионержи медээниң үңү Белоруссияның школачылары база кый дээр. Дыштаныл хүннеринде олар эң эки дыштанылга бажыңнарынга, туристер баазаларынга баарлар.

Хүнээректээн Узбекистанның чаштары бо кышкы дыштанылгазында Москваже, Ленинградче, Киевче, Ортаакы Азияның төөгүлүг хоорайлары Бухараже, Самаркандыже, Хиваже экскурсиялаар. Аныяк чурт шинчилекчилери, геологтар болгаш истекчилер чаа-чаа черлерни шинчилеп өөренирлер. Республиканың 50 муң школачылары ол ажылга кыдырлар.

Дыштанылга үезинде театрлар база уругларны чалаар. Аңаа эң эки шиилер, опералар болгулаар. Чижээ, Литва ССР-ниң опера болгаш балет театры школачыларының дыштанылгазының үезинде чаа «Чайка» деп операны бараалгадыр. Сурагдыг композитор Ю. Юозапатис ону бижээн. Театрларның хөй-хөй бөлүктери хоорайлар болгаш суурларже чаштарга оюн көргүзери-биле аъттаныптар.

(СЭТА-ның корр.).

КҮШ КИИРЕР

Өөредилге чылының бирги чартыы эрткен. Четтикпейн маңнаан кышкы дыштанылга келген. Чыл чартыы эрткенде, эгеде, үстүкү-даа класстың өөреникчилери хөлчок могап туруптарлар. Өөренген чүүлүнүң кичээнгей мөрнээри сулараар, оон-биле чергелештир төп нерви системазының өөредилге материалдарын хүлээп алыры чегей апаар. Ынчангаш өөреникчилерге өөредилгениң ийиги чартыынга күш кирип алыры-биле кышкы дыштанылганы тускайлаан ужуру ол.

Ол долу ажыглаттынар кылдыр канчаар эрттирерил? Бирээде, хүн чуруму сагыырын утпаза чогуур. Эртен турар, кежээ удуур шагын мурнунда дег чурумчудар ужурлуг. Чемнениир шактары ол-ла үелерде болур. Хостуг шактарын чоп ажыглаары-биле селгүүстээр, ойнаар, телевизор көөр, ном номчуур болгаш өске-даа ажылдарга чарыгдаар үелерин хуваалдага тургусса эки. Хаактаар, конькилээр, хоккейлээр оюннар сагыш сеткилди сергедир, кадыкшылга улуг дузалыг. Ол ышкаш хан эргилдезин экижидип, чемнениринге хөөн киирер. Мага боттуу дадыктырарынга арыг агаар улуг салдарлыг. Аңаа хүннерде эге класс өөреникчилери 3 шак, а үстүкү класстар 2—2,5 шак селгүүстээр турган болза, дыштанылгаларда эртен 10—13 шакка, дүъш соонда 16—18 шакка чедир арыг агаарга селгүүстээрин чурумчудар апаар.

Күш-ажыл — шимченгир болурунга хөлчок дузалыг. Дыштанылгазында ссодар, уруглар ада-иезинге дузалажып, шыдаар-ла ажылдарын кылчыр болза эки. Бо чорук уругларның күш-ажылга чаңчыгарынга, өөренииринге идиктиг.

Телевизордан чүгле уругларга дамчыдылгаларны көөру чугула. Бичии уруглар телевизор көөрүн бир шактан эртпес ужурлуг. Чүге дээрге, доктаамал телевизор көөрге нерви системазы чат туруптар, уйгу баксыраар. Дыштанылгазында уруглар театрларга, ёлка байырлалдарынга, концерттерге болгаш чаа киноларга барыксаар. Хүннүн-не бо бүгүже суңдутуп, доктаамал киноларга азы театрлаарга нерви системазынга база хоралыг.

Бир эвес уруглар хүнде киноларга болза, кежээ телевизор көрбейн, аргалыг-ла болза арыг агаарга селгүүстээри ажыктыг. Чеди харлыг школачылар 12 шак, он, он ийи харлыглар 10 шак, 13—15 харлыг уруглар 9 шак иштинде удуур ужурлуг. Организмге кошкак болгаш бирги класстарга хүндүс, дүъш соонда удуурун сүмелезе эки. Амыдыралдың шак мындыг шын чоруму уругларның кадыкшылын быжыглаарынга болгаш камгалаарынга база бир арга болур.

Л. КОМЛЕВА, республиканың санитар чырыдыышкын бажыңының инструктору.

телевидение

ЯНВАРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!», 9.00 «Будильник». 9.30—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 10.30 — «Кадыкшыл» программаның почтазы». 11.15 «Эртенги почта» деп музыка программазы. 11.45 —«Спортлотонуң» чылда баштайгы тиражы. 12.00—«Көдээниң шагы». СЭКП ТК-ның XXVI съездизинге ССРЭ-ниң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» телевиделиин чугаалажып көөрү. 13.00 —«Музыка киоскузу». 13.30 — Аныяктар ортузунга хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Аугсбургтан (ГФР) дамчыдылга. 15.15—«Бис Руставецтен бис» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Хоорайлар болгаш кижилер» бөлүктен. 15.50—Күрүнениң Төп ойнаарактар театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле «Кажар чараа-чечен» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 17.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». 18.00—Мультфильмнер программазы: «Сөөмнер болгаш ницглер», «Койгунчугаштар дугайында чечен чугаа», «Дедир-даван биле майгынчыгаш». 18.35 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң «Чаа беш чылче кирип тура» деп беседазы. 19.05—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 19.25—«Адам Еваны калайланган» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—23.00—Балет артистериниң концерти. Төнгенде — медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга аяс болур. Агаарның температуразы республикага 25—30, Кызылга 26—28 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ЯНВАРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сылдыс инспектору» 9.30, «Ипподром» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космонавтыыг ужудуушкун» 9.00, 12.10, Мультчыынды 10.50, 14.00, «Онза даалгалыг поезд» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гагаранның алгызы» 15.00, «Москва карак чажынга бүзүревес» (2 сериялыг) 12.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүм чок Кощей» 11.00, «Аът кырынга ол» 13.00, 14.50, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 37

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00007

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 3 (11410) | 1981 чылдың январь 4, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Социалистиг чарыштың негелделерин совхозтарның, бригадаларның, фермаларның коллективтеринге, мал ажылының бүгү ажылдакчыларынга чедирерин, социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттинип турарының байдалын доктаамал контрольга алырын, түңнелдерни чогуур үезинде, шынарлыг үндүрерин, тиилекчилерни шаңнап-мактаарын мооң адаанда доктаалда айыткан.

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин совет улус-биле бир дөмей, Тываның ажылчы чоннары бо хүннерде политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг байдалда калбаа-биле чугаалажып, ону чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар. Республикага муң ажыг кезек черге Төлевилелди чугаалашкан хуралдар болган, аңаа дөртен ажыг муң кижи олурушкан. Чугула документиге хамаарыштыр үш муң ажыг кижи санал берген.

Кайгамчыктыг улуг теоретиктиг болгаш практиктиг ужур-дузалыг партийжи документиле ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкуннуң практиказын чогаадыкчы ёзу-биле түңнеп киирген, келир беш болгаш он чылдарда Советтер чуртунуң экономиктиг, социал хөгжүлдезиниң болгаш угаан-бодал сайзыралының чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының стратегиязын болгаш тактиказын айыткан. Чурттуң хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларынга хамаарышкан чугаалажыышкынга бистиң республиканың хамааты бүрүзү идепкейлиг киржип, бодунуң хууда тодаргай саналдарын, немелделерни документиге киирип турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудуг, транспорт, садыг организацияларынга болгаш өске-даа коллективтерге эрткен хуралдарга Төлевилелге хамаарыштыр ийи чүс ажыг саналдарны, немелделерни олар киирген. Коммунистиг тургузуушкуннуң кандыг-бир чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирип, оларның ажыктыг сүмелерин алыр, байлак дуржулгазын ажыглаар ленинчи партияның чаңчылы ындыг.

Партияның ажыл-чорудулгазының дээди сорулгазы болза чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин чайгылыш чок көдүрери болур. Ынчангаш СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелиниң олуруг бүрүзү чоннуң чаагай чорууун бедидеринче угланган, ооң уламындан хуралдарга ажылчы чоннар ону сеткилиниң ханызындан чүүлдүгзүнүп, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш човаашкынынга харыы кылдыр каш дакпыр күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнип турарлар. Оларның хөй нурууззу 1981 чылдың баштайгы ийи айының азы бирги кварталының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин партияның ээлчеглиг съездизи ажыттынар хүнүнге чедир күүседир патриотчу күзелин илереткеннер. СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар болдурган социалистиг чарыштың эгелекчилери «Тыва кобальт» комбинады, авиабүдүрүлге, сүт комбинады, «Хемчик» совхоз болгаш оларны деткээн коллективтер орта хамааржыр.

«Бүгү чоннуң чугаалажып көөрү-биле парлап үндүрген Төлевилел болза партия биле чоннуң чаңгыс эвин база катап чайынналдыр көргүзүп турар. Партиямның съездизинге төлептиг ужуражыры-биле төрээн хой бүрүзүнден хураганны доруктуруп алыр мен. Келир чылын төрүүр чүс хойдан чүс хураганны өстүрер, хой бүрүзүнден 2,5 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээндим»— деп, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордепнериниң эдилекчизи К. Ооржак «Шын» солунга бижээн. Шак ындыг чижектерни хөйү-биле киирип болур.

«Улус чон партияга бүзүрээр. Ол ооң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип турар. Ол чорук партияның күжүн каш катап улгаттырып, ооң эгээртинмес энергиязының үнер дөзү боол турар» — деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге бодунуң чугаазынга эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

«Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелдиң дугайында» айтырыгны партияның XVIII область конференциязынга чугаалашкан. Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын аңаа тодаргайлаан. Республиканың он бирги беш чылда кол сорулгазы болза улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажыктыг чорууун бүгү талалыг бедидери, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, күш-ажыл, материалдыг, саң-хөө курлавырларын ажыглаарын экижидери, күш-ажылчы коллектив бүрүзү планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседирин чедип алыры болур. Ынчан республиканың бүдүрүкчү күштери улам шапкын хөгжүүр, чоннуң чаагай чорууу экижиир. 1980 чылга деңнээрге үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери беш чылда 21—23 хуу, көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 35,9 хуу улгадыр.

Партия организацияларының, идеология активиниң амгы үеде сорулгазы—партияның программалыг документизиниң чугаалажылгазын бедик деңнелге, ажыл-ишчи байдалга эрттирери, ону республиканың, коллектив бүрүзүнүң тодаргай планныг онаалдалары-биле сырый холбаары. СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелиниң ужур-дузазын, ында айыттынган программалыг сорулгаларны кижи бүрүзүнге чедир ханы, билдингир кылдыр тайылбырлаарынче кичээнейни салыры чугула.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ХҮР ЭРТТИРЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому «1980-1981 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чединишкинниг эрттирери, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедири, мал бажын болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алыры дээш социалистиг чарышты организастаарының дугайында» доктаалды хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1980—81 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чединишкинниг эрттирер, малдың продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир дээш мал ажылдакчыларының аразынга Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырары-биле мал кыштаглаашкынын чединишкинниг эрттирер, фермаларның продуктулуун бедидер, эът, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын хөйнү бүдүрер, мал чемнерин шын чарыгдаар, малдың болгаш куштуң баш санын долу камгалап алырын хандырар, мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле 1981 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерни күүседир болгаш ажыр күүседир дээш районнарның, совхозтарның, бригадаларның база фермаларның, мал ажылының бүгү ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарышты дээштиг калбартып чорударын райкомнарга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» трестке, көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының база шынарының талазы-биле күрүне инспекциязынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга база специалистеринге, улус депутаттарының көдээ Советтеринге СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому даалган. Организастыг болгаш масса-политиктиг бүгү ажылдарны ол сорулгаларга дүүштүр чорудар.

1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алырын хандырарының талазы-биле районнарның, совхозтарның, бригадаларның, фермаларның болгаш мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделерин ол доктаалды ёзугаар бадылаан. Социалистиг чарышка мал ажылында хаара туттунган ажылдакчы бүрүзүн киириштирерин ында айыткан.

1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын болгаш ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алырын хандырар дээш Тыва АССР-ниң районнарының, совхозтарының база бригадалар болгаш фермалар коллективтериниң, мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжының

НЕГЕЛДЕЛЕРИ

1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продукциязын бүдүреринң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге эң эки көргүзүглерни чедип алган, бүгү чүзүн малдың баш санын өстүрерин болгаш кыштан хүр ажырарын база ооң чаш төлүн камгалап алырын хандырган болгаш ооң мурнунда турган чылга деңнээрге малдың продуктулуг чорууун бедиткен районнарны, совхозтарны, мал бригадаларының болгаш фермаларының коллективтерин, мал ажылының специалистерин болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларын социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаар.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИН ТҮҢНЕП ҮНДҮРЕРДЕ ДАРААЗЫНДА КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ БАРЫМДААЛААР

1979—1980 чылдарның ол үезинге деңнээрге мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын база малдың продуктулуг чорууун немей өстүргени:

(хуу-биле)

	Зона аайы-биле районнар: Мурнуу зона	Барыын зона	Төп зона	Зона аайы-биле совхозтар: Мурнуу зона	Барыын зона	Төп дуга
Эът	3	4	5	5	6	7
Сүт	6	5	5	8	7	7
Дүк	3	4	5	5	6	7
Чуурга	—	—	12	—	—	12
Бир инектен ортумаа-биле саглан сүт	3	3	2	4	3	2
Бир хойдан ортумаа-биле алган дүк	2	3	6	3	4	6
Дужааган малдың ортумак дириг деңзизи:						
Бода мал	3	4	5	4	5	6
Шээр мал	4	4	4	5	5	5

	Фермалар, бригадалар.	малчыннар.
Сүт.	9	12
Эът.	7	10
Дүк.	8	10
Чуурга	15	15
Бир инектен ортумаа-биле саглан сүт.	4	5
Бир хойдан ортумаа-биле алган дүк.	6	8
Дегаадан алган чуурга.	15	15
Хонукта ортумак немелде деңзи	6	8

ТАЙЫЛБЫР: эът болгаш дүк бүдүрериниң база белеткээриниң көргүзүглерин бүгү белеткелдиң түңнелдеринге хамаарыштырар, а сүт болгаш чуурганы квартал түңнелдеринге хамаарыштырар.

1979—1980 чылдарның ол үезинге деңнээрге малдың баш санының немелде өзүлдези

(хуу-биле)

	Районнар	Совхозтар
Бода мал	5	7
ооң иштинде инек	6	8
Шээр мал	7	9
ооң иштинде төрүүр хой	8	10
өшкү	9	11
Хаван	15	20
	Улуг-Хем район—10	«ҮТКА 25 чылы» совхоз—10
	Кызыл район—20	«Көк-Тей» совхоз—1,9 катап
Өске чүзүн малдар	5,5	8
Малдың баш санын камгалап алганы		

Бода, шээр болгаш өске-даа улуг малдың баш саны 1980 чылдың октябрь 1-де турганынга деңнээрге (хуу-биле).

1980 чылдың IV кварталында база 1981 чылдың бирги чартында төрүттүнген бызаалар, хаван оолдары. Өске чүзүн малдан 1981 чылда алган чаш төл

Районнар	96	97
Совхозтар	97	97
Фермалар болгаш бригадалар:		
Сүт-бараан фермазы	98	98
Эът угланыышкынныг ферма	98	98
Хойжу бригада	97	96
Хаван фермазы	98	90
Хаван комплекизи	98	—
Малчыннар:		
Хойжулар	99	98
СБФ-териң кадарчылары, бызаа ажаакчылары	99,5	99
СБФ-териң саанчылары	100	100
Эът угланыышкынныг фермаларның болгаш кодан малдарның кадарчылары база бызаа ажаакчылары	99	99
Чылгычылар, инижилер, тевежилер	99	99
Хаван ажаакчылары, операторлар	98	98

Мал чеми белеткээр цехтериниң болгаш агрегаттарның ажылчын-операторлары, кышкы үеде мал чеми белеткеп, сөөртүп, ажылдап кылып турар болгаш далбыйлаашкында механизаторлар, суг сөөртүр машиналар чолаачылары, мал чеминиң сөөртүкчүлери, бир эвес оларның ажылдап турар фермалары, бригадалары, коданнары социалистиг чарыштың негелделерин күүседипкен болза, олар база социалистиг чарыштың тиилекчилеринге санадыр.

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИ, ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ШАҢНАП-МАКТААРЫ

1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле районнар болгаш совхозтар коллективтериниң аразында социалистиг чарышты үш зона аайы-биле 1981 чылдың январь 1-де, апрель 1-де болгаш июль 1-де түңнеп үндүрер:

Төп зона — Кызылдың, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Тожу районнар. **Барыын зона** — Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнар. **Мурнуу зона** — Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнар.

Бригадаларның, фермаларның болгаш мурнакчыларның аразында республика чарыжының түңнелдерин кыштаглаашкынның түңнелин барымдаалап үндүрер.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ ДАРААЗЫНДА ШАҢНАЛ-МАКТАЛДЫ ДОКТААТКАН:

1981 чылдың январь 1-де болгаш апрель 1-де үндүрген чарыш түңнелдеринге хамааржып турар зоназынга бирги черни алган районга болгаш совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң, шилчиир Кызыл туктарын бирги чергениң дипломнары-биле кады районга 300 рубльдиң, совхозка 200 рубльдиң акша шаңналдарын тывсыр.

1981 чылдың июль 1-де чарыштың ниити түңнелдерин үндүргенде:

зоназынга бирги черни алган районга — шилчиир Кызыл тукту бирги чергениң дипломи-биле болгаш 1000 рубльдиң акша шаңналын, ийиги черни алган районга — ийиги чергениң дипломун болгаш 700 рубльдиң акша шаңналын тывсыр.

зоназынга бирги черни алган совхоз коллективинге—СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергениң дипломун болгаш 500 рубльдиң акша шаңналын тывсыр болгаш фондудан дашкаар автобусту садар; ийиги черни алган ийи совхоз коллективтеринге ийиги чергениң дипломнарын болгаш фондудан дашкаар ийи-ийи чүък автомашиназын садар; үшкү черни алган ийи совхоз коллективтеринге үшкү чергениң дипломнарын тывсыр болгаш бир-бир чүък автомашиназын фондудан дашкаар садар.

Тиилекчи болган малчыннар, мал чеми белеткээр операторлар, механизаторлар, чолаачылар болгаш мал чеминиң сөөртүкчүлери социалистиг чарыштың тиилекчилериниң дипломнары-биле шаңнадыр. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарынга 110 ортектиг белектерни, УАЧД-ге баар 30 путёвканы, санаторийлерге болгаш дыштаныылга бажыңнарынга дыштаныр 10 путёвканы, туристиг аян-чорук кылыр 10 путёвканы тургускан болгаш оочур чокка 20 чиик автомашина, 15 мотоцикл садып алыр талоннарны тускайлаан.

Мал кыштаглаашкынын чединишкинниг эрттирер, продукция бүдүрерин көвүдедир, малдың продуктулуг чорууун бедидер болгаш малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарыштың негелделериниң күүсеттинерин хандырган ажыл-агыйлар удуртукчуларын болгаш специалистерин СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле болгаш айда алыр ортумак шалыңы хемчээлдиг акша шаңналдары-биле шаңнаар.

ПЛАНДАН АЖЫР

«КЫЗЫЛ ТУДУГ» ЭРГЕЛЕЛИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ 1981 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

1981 чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 30-де күүседир.

Бодунуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 29-та күүседир болгаш чыл планындан ажыр 20 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрер.

Объектилерни планда көрдүнген график ёзугаар ажыглалга киирерин чедип алыр.

Хуусаа бетинде, Тудугжунуң хүнүнде, 80 зал ишти чурттаар № 3 бажыңны ажыглалга киирер.

Күш-ажылдың депшилгелиг аргаларын шиңгээдип алганындан, тудуг ажылдарының технологиязын экижиткенинден, иштики курлавырларны ажыглаанындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынган деңнелден ажыр 0,3 хуу бедидери. тудуг-монтаж ажылдарының бот-өртээн доктааттынган пландан 0,1 хуу чиигедирин чедип алыр.

Пландан ажыр 50 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр.

А. Пашковтуң, А. Воронинниң болгаш М. Шиповаленконуң бригадаларының ажылының ажыктыын болгаш ол бригадаларга тудуг ажылының санаттынган өртээнден 15 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

М. Д. Шиповаленконуң, А. Д. Воронинниң бригадаларынга тууйбу хана салырын кижи бүрүзүнге онааштыр хүнде-ле 1,30 кубометр чедирер.

3 муң рубльдиң тудуг материалдарын, 45 муң кезек тууйбуну, 8 тонна цементини, 25 муң квт. электри энергиязын камнап алыр.

Чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткенинден 25 муң рубльдиң камналгазын алыр.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажыглаарын экижидерин болгаш тудуг объектилерин «экиден» куду эвес демдекке дужаар.

Кадрларны ажылга быжыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр, оларны боттандырар болгаш ажылдап үнер чорукту 3 хуу кызырар.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни уламчылаар:

коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты бир бригадага тывсыр.

№ 48 тудуг эргелелиниң социалистиг чарышка кыйгырын хүлээп алыр.

* * *

Социалистиг хүлээлгелерни коллективтиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының ниити хуралынга хүлээп алган.

БЕЛОРУС ССР. Белоруссияның автомобиль заводунуң коллективи онгу беш чылда чединишкиннерлиг ажылдаан. Ол коллектив чыл эгезинден бээр пландан ажыр миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Улуг Октябрьның байырлалынга чедир 200 ажыг ажылчын беш чыл планын күүсеткен.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур социалистиг чарышка олар идепкейлиг киржип, съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 3,7 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрерин хүлээнген.

ЧУРУКТА: заводтуң кол конвейеринде.

В. ВИТЧЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Национально-краеведческий отдел

Лекция пропагандазы

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң чаа үе-чадазының база СЭКП-ниң стратегиязын болгаш тактиказын тодарадыр, бүгү делегейге тооңулуг улуг ужур-дузалыг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү чоокшулап орар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелди бистиң республиканың ажылчы чоннары улуг сонуургалдыг таныжып, өөренип турарлар. Марксистиг-ленинчи өлүм чок эртемге үндезилеттинген совет кижиниң чаагай чоруу дээш, амыдыралчы эрге-ажыы дээш, партия болгаш чазактың сагыш-сеткилиниң база катап көргүскен, бо улуг тооңулуг ужур-уткалыг документиниң хандыр өөренип база ону кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары бистиң республиканың 4 муң ажыг хөй-ниитичи лекторларының эң хүндүлүг, улуг харыысалгалыг база сонгаарладып болбас хүлээлгези болур.

Совет улус СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ленинчи партияның удуртулгазы-биле чурттуң экономиктиг күчү-шыдалының өзерин, ниитилел бүдүрүлгезиниң бедиирин чедип алган. Ажылчы чоннарының амыдырал чурталгазы, чурттуң социал тургузуу улам бедээн. Совет улустуң идей-политиктиг чаңгыс эви, хөй националдыг совет чурттуң улустарының буурулбас калы ажыл-ажылгазы улам быжыккан. ССРЭ-ниң бүгү делегейге туружу кажангызындан-даа артык быжыг, бүзүреңниг, акы-дунма социалистиг чурттар-биле харылзаазы улам-на калбарып, быжыгып турар. Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде партия болгаш Совет чазак тайбыңның болгаш чавырлыышкынның угланыышкынын чайгылыш чокка чорудуп, совет кижилерниң тайбың амыдыралын хандырар дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылып турар.

Делегейде баштайгы социалистиг күрүне — ССРЭ коммунистиг тургузуушкунуң бүгү угланыышкыннары-биле улам-на бурунгаар бүзүреңниг чоруп орар.

СЭКП-ниң коммунизм тургузуушкунунуң чаа үезинде, совет улустуң мурнунга салып турар нарын, улуг масштабтыг, эң-не харыысалгалыг улуг экис-сорулгаларын амыдыралга боттандырарга совет кижилерниң коммунистиг угаан-медерелинден, төрээн чуртунуң, чонунуң мурнунга хүндүлүг хамааты хүлээлгезин ыяк билириниден болгаш оон кызымак күш-ажылындан хамааржыр апаар. Партия кижилерниң коммунистиг медерелин хевирлээриниң талазы-биле программныг сорулгаларын боттандырарынга улуг аргалар, таарымчалыг байдалдарны тургускаш, коммунизмче улам бурунгаарлаарының политиктиг тодаргай шугумун, стратегиязын болгаш тактиказын тодараткаш, лекция пропагандазының ажылын улам сайзырангайжыдып, экижидер дугайында узун хуусаалыг тодаргай доктаалдарны сөөлгү чылдарда хүлээп алган.

Республиканың «Билиг» ниитилел организациялары база оон хөй-ниити лекторлары СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазының байдалының болгаш оң улам сайзырангайжыдарының дугайында» база «Идеологтуг политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидериниң дугайында» доктаалдарын болгаш эш Л. И. Брежневтиң чугааларын, чогаалдарын удуртулга болдургаш, лекция пропагандазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Марксистиг-ленинчи теорияны, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чоңга угаадыры, СЭКП-ниң чугула документилерни тайылбырлаары, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, эртемниң кайгамчык улуг бодакчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тургузукчузу болгаш делегейде бирги социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениниң ажыл-чорудулгазын, оон өлүм чок номналын, Л. И. Брежневтиң ажылдарында эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын пропагандалаары «Билиг» ниитилел организациязының хөй-ниитичи лекторларының ажылында кол чүүл болуп турар. Чылда ниитизи-биле республикага 24 муң ажыг лекция номчуттунуп, аңаа муң-муң дыңнакчылар кээп турар. Лекторнуң харыысалгалыг херээнге ак сеткилдиг, чон мурнунга хөй санныг, политиктиг утка-шынарлыг, солун лекцияларны номчуп, чонунуң хүндүткелин чаалап алган лекторлар бисте эвээш эвес. Оларга М. А. Хадаханэ, Г. Д. Алексеев (Кызыл), В. Ф. Гайдук (Каа-Хем), Ө. С. Салчак (Мөңгүн-Тайга), Э. Б. Моңгуш (Барын-Хемчик), И. И. Балдир (Чөөн-Хемчик) болгаш өскелер-даа хамааржыр. Үстүнде адыгнген лекторлар лекция пропагандазын амыдыралче улам ханыладып, күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-хереэ база амыдыралы-биле холбап турарлар.

Республиканың «Билиг» ниитилел организациялары лектор кадрлар-биле ажылды экижидер дээш сөөлгү чылдарда чогуур хемчеглерни ап чоруткан. Чүгле 1979 чылда 70 ажыг лекторлар эвилел ужур-дузалыг семинарларга киржип, боттарының билиин бедиткеннер. А 1980 чылда республикадан дашкаар 27 семинар-хуралдарга бистиң лекторлаарывыс киришкеннер. 1979—1980 чылдарда хөй-ниитичи лекторларның аттестациязын эрттирген. Лекторларның хөй-ниитичи аттестациязы — лекторларның мергежилин бедидеринге чугула чер эээзэ. 1980 чылда районнарга, республикага делегей байдалының дугайында лекция номчуур лекторларның түс-түс семинарлары болган. «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери лекторларга дузаламчы материал кылдыр 20 ажыг аттыг дузаламчы материалдарны орус, тыва дылдарга белеткеп, хөй тиражтыг кылдыр парлап үндүрген. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» ниитилел организацияларындан алган дыка хөй литератураларны, лекцияларны, техниктиг херекселдерни, сүме-тематикаларны бистиң лекторларывыс ажыглап турарлар. Лекция пропагандазының дептиилгелиг хевири — бөлүк лекцияларны номчууруң боттандырып эгелээн бис. Ындыг лекцияларны Кызыл хоорайда, Бии-Хемде, Каа-Хемде, Улуг-Хемде организастап турары чедимчелиг.

Лектор кадрларны белеткээр талазы-биле Кызыл хоорай, Улуг-Хем, Барун-Хемчик болгаш Каа-Хем организациялары чамдык эки чүүлдерни кылган. Кызыл хоорай организациязы 1980 чылдың ноябрь айдан эгелээш, бүдүрүлге, албан организация черлериниң 30 ажыг аныяк лекторунуң курузун ажыткан. Ынчалза-даа лектор кадрларны белеткээр, ооң билиин, арга-мергежилин бедидер талазы-биле ажыл ам-даа бисте кошкак. Эртем-методиктиг чөвүлелдерниң ролю куду. Чамдык лекторларның номчуп турар лекцияларының утказы шынары чавыс. Көдээ ажыл-агыйы, эртем-техниктиг депшилге, садыг, тудуг, атеизм, спорт, социалистиг чарыш, мөзү-шынар, патриотизм, интернационалчы кижизидилгеге хамаарышкан лекциялар эвээш номчуттунуп турар. Ажыл-агыйжы эвес чорукка, төтчеглекчи, арагалаар, хулиганнаар, оорлаар, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун үрээр дээн ышкаш эргиниң артыышкыннарынга удур лекция пропагандазының дээштии ам-даа кошкак. Бо талазы-биле Чөөн-Хемчик, Таңды, Барын-Хемчик, Улуг-Хем район организациялары кошкак хемчеглерни ап турар.

Совет кижилерниң коммунистиг бүзүрели быжыг, эртем-билииниң деңнели бедик болган тудум-на олар партияның политиказын улам ханы билип алыр, ону улам чедиишкинниг боттандырар. Ынчангаш лекция пропагандазынга ниитилел амыдыралында чугула айтырыгларны ажыы-биле чугаалап, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейин салып, херек кырында бар четпестерни болгаш бергелерни мыттавайн барбайн, харын ол четпестерни база бергелерни канчаар ажып эртериниң дугайында партия, чазактың ап турар ажыл-херээн чоңга, ылап, тода, билдингир тайылбырлаары болур. Лекция пропагандазын сайзырангай социалистиг ниитилелдиң хамаатыларынга чедингир база оларның негелдезинге, коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа улуг сорулгаларынга дүгжүп турар улам бедик шынарже көдүрери хүнүн чугула сорулгазы. Ону боттандырарда, лекция пропагандазының эртемге үндезилеттинген бедик деңнелин хандыр оларның тодаргай болгаш дээштиг болур чоруун, амыдырал-биле ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээри-биле холбаазын күштелдирер. «Билиг» ниитилел организациялары чүгле бо негелделерни эки билип, боттарының ажылының стилин болгаш методун экижидип, амгы үениң негелделеринге дүүштүр, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар болза ол сорулгаларны чедип алыр. СЭКП ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезин коммунизм дээш шыңгыы демиселдиң чугула фронтузу кылдыр көрүп турар үеде лекция пропагандазының чаа ажыктыг хевирлерин дилеп тып, ооң ролюн бедидери «Билиг» ниитилел организацияларының кол сорулгазы болгаш хүлээлгези болур.

К. БУДУК-ООЛ,
республиканың «Билиг» ниитилел организациязының харыысалгалыг секретары.

МУРНАКЧЫ ТРЕСТЕ

АК-ХОНАШТА ААЛ

Өнгеш бажының Ак-Хонашты ам көөр болзунарза, шынап-ла, ак чайт доштуг хемдаа, долгандыр даглар-даа кылын хар-биле шугланыпкан. Ынчалза-даа чогум кыштагның адын хар-биле холбашпаан, аңаа-ла кадыр-берт эвес болганындан ындыг аттыг болган. Ынчангаш маңаа улус он-он эвес, чүс-чүс чылдарда-даа кыштаглап келген магатчок.

Ак-Хонашта ам Седен Намый-оолдуң аалы бар. Ол маңаа Кара-Булунда күзээнден көжүп келген. Хойнуң өңү хардан мырыңай ылгалбас, чүгле карактары биле мыйыстары караннажыр. Намый-оол оларны амдыгаазтап чайын ышкаш таратпайн, бөлүк оъттаарынга чаңчыктырып эгелээн. Одарны мынчаар камнаарының чугулазын ол эки билир.

Назы-хары чүстүң чартыы чоокшулай берзе-даа, тереи кирбиктериниң адаанда саргыл карактары ам-даа чүгүрүк, дурт-сыны ээлгир болгаш адак-бышкаа чиик ол кижини шаглап тура билир мен. Эң баштай аңаа колхозташканының дараазында чайын О. Шынааның Көвүрүг-Аксынга сигеннеп тура ужурашкан мен. Аът машиназы-биле сиген кезерде, хүнде үш-дөрт аътты солуур кижи. Эртен даң бажында оттуп кээримге-ле, шагда-ла аал коданы черниң сигенин апкан турар. Ынчангаш ийи-чаңгыс аът аңаа бырашпас. Ооң ажылга эптиин болгаш кызымаан ынчан-на улус чугаалажып турган чүве. «Кижи болуру-чажындан...» дээрзин ам билип чор мен.

Намый-оол чээрби чеди чыл мурнунда эң баштай хой хүлээп алгаш, Көжерлигниң Муңгаш-Өдекке кыштаан. Ынчан малчыннарга машина-биле сиген чедирбейн турган. Ынчангаш чайын кезип алган сигенин, күзүн болуп алган кужурун шанак оруу ажыттына бээрге, казап-катап чорупп турган соөртүп алыр. Малга эм-тан-даа чедишпес, сакманчылар-даа чок, мал ажылының талазы-биле эртемниг кижи-даа көзүлбес үе турган. Ынчалза-даа Ленин аттыг колхозтуң ол коданга турган элдеп ажыг хою шоолуг хорамчага таварышпаан. Оон бээр ол кыжын-даа, чайын-даа хойдан чарлып көрбээн.

Кыжын Таңды-Уула «кожегеленирге» шуурганнаарының демдээ, Успа-Хол «тыныштаарга», кодан-майыктаарының медээзи. Амдыызында чүү-даа сураг, күс чаагай. А херек кырында эй өгленип, чүп кулакталып туруп бээр-даа болза, кашты көрүп кажараан хоочун хойжу Намый-оол Уржуңович бергелерге моондакталбас: кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Чүгле сигенин безин чээрби ажыг тонналы кыштаанда дүжүрүп алган. Оон ыңай өдек, дүс, одаар көржен, эм-тан шупту бар. Чай дургузунда хойнуң деңгел алганы база күштүг. Кызымак малчын Таңды-Ууланың кырынга майгынныг чээрби ажыг хонган. Аңаа моон мурнунда чаңгыс-даа малчын чайлап көрбээн. Оон семирээн хоюн көрген малчыннар келир чылын «тайгалаарын» чугаалажып турар апарган.

Эрткен кыштын кайа-даа берге болганы билдингир. Ынчалза-даа коммунист Намый-оол «О. Шынаа» совхозтуң мурнакчы хойжуларының аразынга хевээр арткан: төрүүр чүс хойга онаалтыр 85 хураганы ажаап, ук чериниң хой бүрүзүнден-не бүдүн-чартык килограмм дүкту кыргып алган. Хоюнуң ниити саны база шоолуг хоравааан. Ол болгаш Чаанмай Санаа, Уржанай Стакан, Наңчат Санчат ышкаш мурнакчыларның ачызында совхозтуң ийи дугаар хойжу бригадазы чүс хойга онаалтыр 73 хураганны доруктуруп алган.

Хоочун хойжу — хөй-ниити ажылдарының активчизи. Ол көдээ Совет депутады болгаш партийжи хүлээлгезин күүсетпишаан, аныяктарны хөй ажылынга хаңдыдып келген. Ол бригадада Сандык Динсмаа Максим Музан, Седен Ойдуп-оол болгаш өске-даа оолдар, кыстар ооң үлегерин эдерип, дуржулгазын ап, мергежилин шиңгээдип турарлар. Малчынның болунуң уруглары база малга ынак, тозалаа кежээ, садиктелери безин бо-ла хой аразында турар. А школачы уруглары хой кадарарынгадаа, өг ажылы кылырынга-даа Намый-оол биле Санааның улуг дузалакчылары, кедизинде хойжулар-даа болуру магатчок.

Намый-оол Уржуңович социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдээн дөрт чыл улаштыр алган. Оон ыңай Ленинчи юбилей болгаш «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдар-биле шаңнатканы. Совхозтан болгаш районнан ап келген шаңналдары база хөй. Оон күш-ажылының үнелели ол.

Коммунист Намый-оол Уржуңович Седен оңгу беш чылда болгаш 1980 чылда мал бажын өстүрер болгаш малдан продукция алыр талазы-биле планнарын ажыр күүсеткен. Ынчангаш мурнакчы совхозтарның хойжуларының республиканың бүгү хойжуларынга кыйгырыгларын деткивишаан, партияның ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражырын шиитпирлээн. Ам ол кыштаглаашкынны организастыг эрттирер, хой бүрүзүнден хураганны онча алыр дээш шудургу ажылдап турар.

Т. МОТОРК.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Найысылалдың үлетпүр бараан садының коллективи оңгу беш чылдың планын онаалдазын эрткен чылдың декабрь 15-те күүсеткен. Чыл төнчүзүнге чедир кызылчыларга 2 миллион 200 муң рубльдин бараанарын пландан ажыр саткан.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенни «Детский мир», 47, 55 дугаар магазиннерниң садыгжылары эң баштай-ла рапорттааннар.

* * *

Кызылдың аъш-чем бараанарының садыы оңгу беш чыл планын эрткен чылдың декабрь 5-те, хуусаа бетинде күүсеткеш, беш чыл дургузунда бараан саарарының хемчээлин 22,2 хуу өстүрген.

* * *

Кызылдың 2 дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачыларының 17 бригадазы оңгу беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Оларның аразында партияның XVIII областъ конференциязының делегады Виктор Шабалинниң удуртканы бригадазы планын эң баштай күүсеткен.

* * *

Владимир Ильич Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт цегиниң 13 чолаачылары оңгу беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Оларның аразында хоочун чолаачылар Семён Туровец, Дмитрий Клепач, Александр Красов олар бар.

№ 8 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлге Кызыл хоорайның столоваялар болгаш ресторанар трезинде мурнакчы ажылдыг коллекивтерниң бирээзи.

Нина Тихоновна Щульгина удурткан бо бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгениң ажылчын столоваялары, буфеттери шупту доозукчу чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин квартал санында чедиишкинниг күүседип келген. Ооң түңнелинде 1980 чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде, ССРЭ Конституциязының хүнүнде күүседир дээн хүлээлгезин коллектив бүрүн күүсеткеш, сөглээн сөзүнге ээ болган. А № 2,8 столоваяларының ажылдакчыларының күш-ажылчы календарында — 1981 чылдың март.

Коллективтиң күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап келгенинде ында ажылдап турар мурнакчыларның үлүү улуг. Мында ниитиниң чемненилгезиниң шугумунда хөй чылдарда ажылдаан хоочуннар-даа, күш-ажылчы эге базымнарны чаа-ла кылып чоруур аныяктар-даа бар. Хоочуннар П. М. Черемных В. П. Зорина, М. А. Лапшина оларның ажылы макталдыг, ылангыя аныктар оларның ажылының арга-дуржулгазын кызелдии-биле шиңгээдип ап турарлар. Чижээ, аныяк повар Т. Кондарева (**үстүнде чурукта**) хоочун эш-өөрүнүң дыңнангыр, сагыш човангыр дузазы-биле бедик мергежилдиң повары болган. Үстүнде хоочун поварларны дагдыныкчы-башкылар ы в ы с дижип, хүндүлел-биле адаарлар бо коллективте хөй.

№ 8 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгениң ажылдакчылары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле таныжкаш, садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин улам ыңай хөгжүдериниң хандырарының дугайында кирген чүүлдерни ханы өөренип, ону ажылга удуртулга болдурарын хүлээнгеннер.

Хоочуннарның, аныяктарның демниг ажыл-ижи хайныккан бо бүдүрүлгениң ажылдакчылары төрээн партиязының улуг шуулганының төлептиг уткуурунга белеткенип турар. (**Адаанда чурукта**) коллективтиң хоочуннары.

В. КУУЛАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКААН

«Хемчик» совхозтуң ажылчыннары чаа 1981 чылды—он бирги беш чылдың баштайгы чылын — коскү чедиишкиннерлиг уткаан. Совхоз оңгу беш чылда мал бажын өстүрериниң, сүт болгаш дүк бүдүрериниң, ол продуктуларны күрүнеге садарының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Мал, чер ажылының хөй-хөй мурнакчылары бо беш чылдың үлүүнче шагда-ла киргеннер.

Бистиң Ыйгылак сүт-бараан фермазының коллективи 1980 чылда бердинген даалгаларны декабрь 1-де-ле ажыр күүсеткен. Тодаргайлаарга, 230 тонна сүт бүдүрер турган, 232 тоннаны бүдүрген, 130 центнерни пландан ажыр саткан. Декабрь айда планга немей 10 тонна сүттү садар хүлээлге алгаш, ону база-ла чедиишкинниг күүсеттивис.

Ферманың ажыл-ишчилери он бирги беш чылды бедик күш-ажылчы көдүрлүушкүн-биле эгелээн. Мурнакчы саанчылар Галина Саая бир инектен хүнде 10 кг, Моңгуш Минчик, Хомушку Хирлиг, Оюу Саая олар 9 кг. сүттү саарын хүлээнгеннер. Оларның сөзү ажыл-херээ-биле карышпаан.

Кыштаглаашкында малдың байдалы бо хүннерде эки. Саар инектерни ниити кодандан ангылааш, ажаалда, чемгерилгезин экижиткениниң түңнелинде сүт саалдазы көвүдээн. Саанчылар ортузунда чарышты дээштиг организастаан.

Д. СААЯ.
«Хемчик» совхозунуң Ыйгылак сүт-бараан фермазының бригадири.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың «Полиграфмаш» заводунуң коллективи чурттуң типографияларын эде дериириинге улуг үлүг-хуузун киирип эгелээн. Линотиптерниң үндүрүлгезин кызырбайн, ооң ишчилери өрүлдеңиң электронуг аппаратураларының массалыг бүдүрүлгезин эгелээн. Чаа техника полиграфистерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн элээн бедидер арганы берген.

МЫТИШИ. (Москва область). Мытишиниң машина тудуушкун заводунуң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI болгаш ЧКП-ның XVI съездилеринге алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткан. Праганың метрополитенинге херегләэр вагоннарның тудууну олар хуусаадан эрте доосканнар. Планга немей Праганың чер адаанда оруктарынга чоруур 35 вагонну бүдүрерин ажылчыннар бо чылдың апрельде болур ЧКП-XVI съездизинге алдар кылдыр хүлээнгеннер.

ОДЕССА. Кара далай пароходствозунуң сүт дувун шинчилээр операторлары телевидение дузазы-биле сүг адааның судноларының ажылын хайгаараар арганы чедип алган. Ол ажыл хөй үе чарыглавас. Амгы үеде Азов болгаш Кара далай бассейнерниң теплоходтарын телекамералар дузазы-биле хайгааралга алганнар.

ИВАНОВО. Ивановонуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг каттыжыышкынының станок тудугжулары болбаазырадылгазының улуг күчүлерин ажыглалга киирер хуусаазын дыка кызырган. Олар чаа техниканы төлевилээриниң болгаш белеткээриниң каттышкан аргазын ажыглаан. Съезд мурнунуң шалыпчы ээлчээниң үезинде олар чаа модельдиң автоматтыг агрегадының чылдазын доозарын хүлээнген.

КАЛИНИН. Үстүкү-Волганың үлетпүр бүдүрүлгелериниң дузалал ажыл-агыйларының четкилери улам калбарып орар. Редкиниң дуржулга заводунда чаа хаван фермазы ажыглалга кирген. Ооң кол-кол бүдүрүлге чорудулгазы механизастаттынган. Чоокта чаала бир муң дөрбелчин метр черге туттунган теплица столоваяларже болгаш магазиннерже ногааларны чорудуп эгелээн. Калинин областың дыка хөй бүдүрүлгелери боттарының көдээ цехтеринден ногааларны ап, ниитиниң чемненилгезинге киириштирип турар.

* * *

ТАШКЕНТ. Гидротехниктиг полигонга болган частыышкын Ташкентиниң специалистеринге Киргизияда Папанскиниң гидробеддириниң тудуун төлевилээринге улуг дузаны көргүскен. Дагдан хап баткан Ак-Бура хемни частыышкындан тигленип бузулган чалым-биле дуглаптар арга ынчан төрүттүнген. Ынчаар бир чүс метр плотина боду туттунган. Ол хая 260 миллион кубометр суглу моондактап шыдаар, ол суг-биле 40 муң гектар шөлдү суггарарынга четтир.

МОСКВА. Главмосстройнуң ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады М. Гиль удурткан комплекстиг бригадазы Кара хөрзүннүг эвес зонаның ажылчыннарының чагыын хуусаадан эрте, бедик шынарлыг кылдыр күүседип турар. Можайс районда «Синичино» совхозта мал комплекизи хуусаазындан үш ай эрте ажыглалга кирген. Амгы үеде «Порецкий» колхозта ферма бедик темпбиле туттунуп турар. Ук коллектив «Ол-ла хемчээлдиг эвээш санныг ажылдакчылар-биле күүседир» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Ооң түңнелинде бо чылын бригаданың кижи санынга онаалтыр кылыр ажылы тос муң рубль турген болза, херек кырында 18 муң рубль болган.

* * *

ХУСТ. (Закарпат область). Ында улустуң организастап тургусканы ус-тывыш Мичурин аттыг колхозка бир миллион ажыг рубль орулганы чыл санында киирип турар. Ыяш бүдүүндан кылган чараш кылыгларны чурттуң янзы-бүрү районнарының чурттакчылары улуг сонуургал-биле чагыдып ап келген. Иза суурнуң беш чүс ажыг чурттакчылары ус-шевер мергежилдиг.

(СЭТА).

ДЕЛГЕП...

*Столоваялар болгаш ресторанар трезиниң кафелеринге, столоваяларынга национал кухняларның аъш-чемин белеткеп, делгелгелер организастаары чаагай чаңчыл апарган.

Чоокта чаа «Огонёк» кафеге белорус кухняның аъш-чемиииң хүнүн организастаан. Аңаа национал аъш-чемниң калбак ассортиментизин белетнеп делгээн. Кафениң поварларының белеткээн аъш-чеми аңаа келген кижилерниң бедик үнелелин алган.

«Огонёк» кафезиниң ажылдакчылары ол хүн кайы-бир чемни канчаар белеткээринге хамаарыштыр ажыктыг сүмелерни кызылчыларга бергеннер.

Л. ПОХОРУКОВА.

Кызыл хоорай.

УЖУРАЖЫЛГА

Кызыгааржылар-биле ужуражылга Мугур-Аксынга болуп эрткен. Улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң депутады, СЭКП райкомунуң инструктору Х. С. Коңгар оңгу беш чылда районнуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннерин, чаа беш чылда мөңгүн-тайгажылар чүнү кылырын чылганнарга таныштырган.

Культура ажылдакчызы С. Молдурга тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезин чугаалааш, бодунуң чогаалдарындан үзүндүлерни кызыгааржыларга номчуп берген.

Ужуражылганың түңнелинде концерт, янзы-бүрү оюннар болган.

А. НАМЧАЛ-ООЛ.

ААЗААНЫН ҮШ ЧЫЛ МАНААР

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев «Кижиге кичээнгейлиг, сагыш човангыр болур чорук партия, совет ажыл-агый органнарының база ол ышкаш профэвилелдериниң ажылының бүгү стилинде синниккен турар ужурлуг» деп чугаалаан. Бо ханы уткалыг чугаа бистиң Кызыл-Мажалык суурнуң болгаш районнуң чамдык удуртур ажылдакчыларынга дорт хамааржыр боор деп бодай-дыр бис. Чүге дээрге бистиң чамдык удуртукчу ажылдакчыларывыстың талазындан бодунуң сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдавас, ажылышти соңгаарладыр, кижилерниң негелде-хомудалдарынга дыңнангыр эвес чоруктар бар. Оон бир чижээн чугаалап көрээли.

Кызыл-Мажалык суурда «Алёнушка» деп уруглар яслизинде 90 ажыг уруглар бар. Ол сан чогуур нормадан хөй. Бо чылын яслини алгыдары-биле улаштыр тулуг кылырын шиитпирлээш, оон чүгле таваан март айда салып кааш, ара соксаткан. Чылдагааны, ону тударынга тускай үндүрген акша чок болган дээр. Уругларын ясли-садка тургузар дээн ада-иениң өөрүшкүзү өшкен, а ясли дээш ээлчег манаан нелер бисте хөй.

Бодувуска ажыглап, ажылдап турган кудуувусту уруглар аараан соонда районнуң санэпидстанциязының эмчилери ажыглаарын хоруп, хаап каапкан. Ам барык үш ай хургузунда сугну коммунал ажыл-агый эргелелиниң чунар-бажыныдан ол черниң тергелиг тракторунга битоннарга чүдүрүп ап турар бис. Яслиге чаа кудук кылдырып бээрин шагда-ла дилээн бис. Ону кылдыртып бээрин райкүскомнуң даргазының оралакчызы В. П. Селюкка дааскан, даргавыс кылдыртырын аазаан. Ам үе-шаг узамдыккан, удаажыраан, кудук чок. А бистер херээжен улус хүнде 20 бетонга сугну узуп, ону тракторга чүдүрүп, дүжүрүп келдивис. Чылыг үеде суг дажыглап зары чүгээр турду, а ам кыш дүжүп, соор кээрге шыдашпайн декабрь айның эгезинден эгелеп 20 ажыг акша айда бээри-биле бир ажылчын хөлезилеп алдывыс. Суглуг битоннар көдүрерге берге. Суглаа дыры-биле кижи хөлезилээн чылдагаанывыс бо. Чамдыкта трактор-даа үрелип каар, тракторист-даа келбейн баар, яслини хаалтар таварылгалар база бар турду.

Ийиги бергелеп турар чүвевис садыглардан, складтан аъш-чем аймаан яслиге чедирип экээп аары болур-дур. Шанак, тергелиг аът, машина бисте бар эвес, магазиннерден аъш-чемни, сүттү, хлебти, складтан янзы-бүрү продуктуларны боттарывыс дажыглап чүктээр-дир бис. Ылангыя складтан аъш-чем алыры эң берге — машина чолаачылары дилеп, база-ла хөлезиленир-дир бис. Чамдыкта машина дилеп турда складка кирген аът, чемни өске черлерден келген улус алгаш-даа баар. Бо чорук чүгле бистиң яслиде эвес, а «Чечек» садикте, «Аяс» ясли-садиктиң ажыл-агый эргелекчилери база мынчаар түреп турарлар. Кыштың соогунда, чайның изиинде чыл улаштыр мынчаар аъш-чем дажыглап келдивис. Бо бүгүнү Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскомундан негеп, техника-биле хандырарын дилеп келген бис, маңаа ооң харыы бербейн турар. «Аазаанын үш чыл манаар» дээни ышкаш удазын шөйлүп бар-ла чыдар апарды. Дузадан көргүзүп көрүңер.

А. ООРЖАК.
А. ОНДАР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

УЛУГ ПРОГРАММА

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинче улуг кичээнгейни угландырарын даштыкының массалыг информация органнары үргүлчүлеп турар. Делегейниң хөй-ниитизи ол документини социалистиг системаның кайгамчык улуг артык күштерин тодаргай херечизи, ленинчи партияның экономиктиг стратегиязының чайгылыш чогуну бүзүрелдиг бадыткаашкыны кылдыр санап турар. Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидери — ленинчи партияның дээди сорулгазы. Совет улус ажылагыйының чедиишкиннери, даразында он чылда көрдүнген өндүр чаагай программа капиталистиг экономиканың уйдараңчыг түңнелдеринден болгаш чаржынчыг перспективаладан ыракта ылгалдыг болуп турарын солуннарның тайылбырларында, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының чугааларында онзалап демдеглеп турар.

ССРЭ-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң кайгамчык улуг пландары — социалистиг ниитилел тургузуунуң эгээртиимес улуг аргаларының база бир чаа бадыткаашкыны-дыр деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Даразында он чылдарны улуг ажыл-херектерниң болгаш боттанышкыннарның он чылы болдурарынга совет улус бүрүн шиитпирлиг.

СЭКП ТК-ның Төлевилели — коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелерже Совет Эвилелиниң чайгылыш чок бурунгаар хөгжүлдезиниң, совет кижилерниң чаагай чорууну улам бедик деңнелче хандырарынче чаа базымның тодаргай херечизи-дир деп, Англи-совет найырал ниитилелиниң оралакчы президентизи Ричард Хартман медеглээн. Социализмниң болгаш амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң чаагай чүүлдерин совет кижилер ажыглап турар. Ынчаарга миллион-миллион англичаннарның амыдырал деңнели улам кудулап, ажыл чок [illegible] та хүн ажылын оскунарының кыжанышкынынга тевэржып турар.

Экономиктиг кризистен, ажыл чок чоруктан, чоннуң амыдырал деңнелиниң кудулаашкынындан, даартагы хүнүнге бүзүревес чоруктан капиталистиг делегей кагбаргылап турда, социализмниң делегейниң ниитилелдиң социал депшилгезин хандырып, бүзүрелдиг бурунгаарлап турар деп, Австралияның «Соушелист» солуну бижээн. Экономиканың кол [illegible] ССРЭ [illegible] Совет чурттуң ол чедиишкиннери [illegible] бээр дээрзин Барыын чүктүң буржуаз пропагандазының кандыг-даа нүгүлдээшкинин чажырып шыдавас деп, ол солун онзалап демдеглээн.

Бот-боттарынга ажыктыг кылдыр делегейниң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазын калбартырынга Совет Эвилелиниң чүткүлдүүн СЭКП ТК-ның Төлевилелинде тодаргай айыттканын Японияда сеткил ханышкыны-биле уткаан деп, Японияның «Дайнити киндзоку когьо» деп улуг станок тудуунуң компаниязының директорлар чөвүлелиниң даргазы Содзо Кояма медеглээн. Садыг-экономиктиг харылзааларны бүгү чурттарның, оон иштинде ССРЭ-ниң болгаш Японияның аразынга калбартырынга улуг аргаларны ажыдып турар ол программага байыр чедирип турар бис деп, ол чугаалаан.

Империалистиг монополияларның күзүлелинге удур, бүгү күрүнелерниң дең эргелиг кады ажылдажылгазы дээш туржуп турар Совет Эвилели Азияның, Африканың, Латин Американың хөй чурттарының мурнунда турар экономиктиг чидиг айтырыгларны шиитпирлээринге төлептиг үлүүн киирип келген болгаш киирип-даа турар-дыр деп, Бүгү Индияның кооператив эвилелиниң даргазы Вишва-Натхан медеглээн. Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы Индияда бедик-биле үнелеп турар бис, ынчаарга индий улустуң улуг өңнүү Л. И. Брежневтиң бистиң чуртувуска чоокта чаа кээп чорааны ол кады ажылдажылганың улам-на калбарарынга чаа идиг бергени деп, ол онзалап айыткан.

(СЭТА)

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

● СОФИЯ

Күш-ажылчы чедиишкиннер дугайында БКП ТК-да келбээ-биле келир уламчылаашкын [illegible] рапорттар БКП-ның болгаш социалистиг күрүнениң тургузукчу политиказының амыдыралда чедиишкиннерниң боттанышкынының чырыткылаашкыны илереп-тир. Болгар коммунистер, бүгү ажылчы чоннар доозулган чеди беш чыл планнарын чедиишкинниг күүсеткенин дугайын рапорттап, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын күзенип турар.

Септемвриде хоорайда кан хоолайлар заводунуң коллективи ол беш чылда 19 муң ажыг тонна бедик шынарлыг кан хоолайларны ССРЭ-биле Болгарияның аразында газ дамчыдылгазынга бүдүрүп берген.

Болгарияның Сливен, Плевен, София болгаш Пазарджик округтарының ажылчы чоннары чедиги беш чыл планын күүсеткениниң дугайын рапорттаан. «Сески беш чыл» деп клубту Сливен округка чуртта бир дугаарында тургусканы, күш-ажылдың 35 муң ажыг мурнакчылары ында саналдып турар. 50 ажыг мурнакчылар БКП-ның XII съездизиниң беш чылдың онаалдаларын күүседип апкан уткуурлар. Партияның шуулганынга алдар кылдыр плевенчилер боттарының улуг көргүзүглеринге база бирээзи немептерлер — 80 миллион ажыг лев акшаның продукциязын олар төрээн чуртунга немей бээрлер.

Совет-болгар кады ажылдажылгага 1980 чыл кеску арынны киир бижээн. ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле Болгарияда улус ажыл-агыйның ужур-дузалыг 26 улуг бүдүрүлгелер туттунган болгаш ажылгалда кирген.

Чурттуң энергия четкизи кескү немелдени алган. Чаа чылдың бүдүүзүнде Козлодуйда атомнуг электростанцияның үшкү энергоблогу ажылгалда кирген. Ол Болгария Улус Республикада ажылдап үндүрүп турар электри энергиязының бештиң бир кезиин ажылдап үндүрүп турар.

● БУДАПЕШТ

Амгы беш чылда боттарының ажыл-ижиниң түңнелдериниң венгр металлургтар дүрүм ёзугаар чоргаарланышкын-биле үндүрүп турарлар. 1976—1980 чылдарда ВУР-нуң металлургия үлетпүрү шойган, канга болгаш прокатка чурттуң улус ажыл-агыйының херегледин бүрүн хандырып, акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарга продукциязын садарының планын чедиишкинниг күүсеткен. Беш чыл дургузунда Венгрияның металлургтары 11 миллион тонна ажыг шойгуну, 19 миллион тонна канны бүдүрген.

Продукция кылып үндүрериниң көвүдедири-биле чергелештир ажыл-агыйжы ажылдорудулганың шынар көргүзүглерин экижидеринге, алырының материал-техниктиг баазазын экижидеринге дыка улуг депшилге чедип алдынган.

Совет-венгр кады ажылдажылганың эң улуг объектилериниң бирээзи — Дунайда металлургия комбинады бешки беш чыл планының чылдарында алзок чаартынган. Совет телевиделер ёзугаар тутган болгаш «ССРЭ-ге кылдынган» деп маркалыг дериглер-биле чепсеглеттинген ол бүдүрүлгеге 1976—1980 чылдарда дом иш [illegible].

Венгрияның кодээ ажыл-агыйының [illegible] эрткен чыл берге байдалдарны таварыштырган. Орай час часкы тарылганы соңгаарлаткан, а эрте чаган хар тараа ажаалдазын бергедеткен. Ынчалзажок чер ажылдакчылар шыңгы шылгалдаларны эрестиг ажып эрткен.

1980 чылда Венгрияда оон мурнунда турбаан хөй дүжүттү ажаап алган. Чуртта ниитизи-биле бир гектар шөлге онаашкан ортумаа-биле 47 центнер дүжүттү алган, а чоокка чедир-ле бир гектардан 30 [illegible] ажар дүжүттү ажаап турган.

[illegible] кодээ ажыл-агыйга [illegible] культураларның бедик дүжүдү магадылаттынган чүүл апарган.

● ПРАГА

Амгы беш чылда боттарының мурнунга салдыган сорулгаларны социалистиг Чехословакияның харылзаа ажылдакчылары бүрүн-биле чедиишкинниг күүсеткен. Хоорайлар аразында телефон харылзаазын болгаш чагааларны адрестеринге чедирерин дүргедедир техниктиг чаа чүүлдерни телефон белдирлеринде болгаш почталарда нептереткен. Ол чылдарда алырының бүгү албан черлериниң материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Радио-телевизия дамчыдылгаларының шынарын дыка бедиткен амгы үениң дериг-херекселдерин телецентрлерде болгаш радиостанцияларда тургускан.

Эрткен беш чылда республиканың хоорайларынга болгаш кодээ черлеринге он-он АТС-терни туткан; ол чорук 480 муң телефоннарны немей тургузар арганы берген. Ам ЧССР-де 100 чурттакчыга 20 ажыг телефон онаажыр. Ол дээрге делегейде бирги черлерниң бирээзинге дескежир көргүзүг-дүр.

● БЕРЛИН

Үлетпүрнуң ээлчеглиг — сан талазы-биле 41-ги роботун белеткээрин Тотсдам округтуң Виттшток хоорайында чаартылга чепсек-херекселдерниң улусчу бүдүрүлгезиниң коллективи белеткээш, чыл программазын хуусаа бетинде күүсеткен. Оон ангыда, автоматтыг бир установканы пландан ажыр бүдүрген. Бүдүрүлгениң фабрика маркалыг автоматтарны транспортта чүдүрүлге-дүжүрүлге ажылдарының үезинде ГДР-де калбаа-биле [illegible] лап турар.

Янзы-бүрү бүдүрүлгелерни үлетпүр роботтары-биле болгаш электрон автоматтыг өске-даа установкалар-биле дерир ажыл амгы үеде ГДР-де [illegible] чорупп турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының чүүл-бүрү адырларында ам безин 200 ажыг үлетпүр роботтары ажылдап турар.

Чаа бажыңнар дүптүрүн [illegible] — [illegible] ГДР-де [illegible] бажыңнарже көжүп кирген. А ниитизи-биле [illegible] чылда чартык миллион кижи чуртталга байдалдарын экижиткен. Тудугжулар 150 муң квартираларны, (оларның үштүң ийизи чаа бажыңнарда) [illegible] хүлээткен.

Чуртталга тудуу — ГСЧП-ниң социал-экономиктиг программазының чугула [illegible].

● ГАВАНА

Кубаның Нуэвитас хоорайында Октябрь Революциязы аттыг азоттуг чемишчидигелер комбинадының коллективи эрткен чылын күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг болган. Химия үлетпүрүнүң ол мурнакчы бүдүрүлгезиниң коллективи 290 муң тонна минералдыг чемишчидигелерни бүдүрген. Совет Эвилелиниң материалдыг болгаш техниктиг деткимчези-биле туттунган ол комбинат чоокта чаа бодунуң беш чыл оюн демдеглээн. Ол баштайгы продукциязын 1975 чылдың декабрьда — Кубаның Компартиязының бирги съездизиниң ажылының хүннеринде бүдүрген. Чылда 235 муң тонна чемишчидигелер бүдүрер планнаттынган күчүзүн чедип алыр дээш эрткен чылдарда продукция бүдүрерин комбинат үргүлчү көвүдедип келген. А ам социалистиг бедик хүлээлгелиг ажылдап турар.

● ХАНОЙ

— 1980 чыл вьетнам улустуң сеткилинге онзагай болуушкуннарның чылы боор артар — чурт Август революциязының республиканың тургустунганының чаа конституцияны хүлээп алганының 35 чыл оюн демдеглээн.

Бергедээшкиннер болгаш нарын байдалдар турза-даа вьетнам улус экономикага кескү чедиишкиннерлиг болган. Хоорайларда бүдүрүлгелер болгаш чурттаlга фондузун катап тургузары чедиишкинниг боттанып келген, кодээ ажыл-агыйга дайынның чедирген уржуктары ажып эртинген. Чаа, социалистиг социал-экономиктиг структураны дөзевилээриниң баштайгы базымнары кылдынган. Эрткен беш чылдың дургузунда ВСР-де үлетпүр бүдүрүлгези 17,3 хуу өскен, он-он чугула экономиктиг тудуглар ажылгалда кирген.

● БЕЛГРАД

Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарын бедидери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери, материалдыг чепсек-херекселдерни чөп ажыглаазы — эрткен чылда бо сорулгаларны күүседири дээш Югославияның үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш тудуглары чедиишкинниг ажылдап келген.

Планныг даалгаларны күүсеткениниң дугайын чаа чыл бүдүүзүнде шахтёрлар, энергетиктер, нефть тывыкчылары болгаш машина тудукчулары рапорттааннар.

(СЭТА)

Бөгүн — Бирманың национал байырлалының хүнү

ХАМААРЫШПАС ДОГУННААШКЫННЫҢ 33 ЧЫЛЫ

Социалистиг Республика Бирма Эвилел январьның 4-те бодунуң национал байырлалын —хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглээр. 33 чыл мурнунда делегей картазынга чаа тускай догуннаан күрүне көстүп келген: Рангунда губернатор ордузунуң баарында туюскыжылдан—«Юнал Джек»—Англияның колониалдыг эжелелиниң тутуп дүжүрген болгаш оон орнунга хамаарышпас Бирманың тугу кичээй берген. Ол хүн чыл бүрү, хүнде-ле муң-муң бирмачылар чайысылалдың тывызында Шведагон турээниң ыдыктыг дөзүнче чыып, национал хосталгадээш англи колониаторларга болгаш япон эжелекчилерге удур үр үениң маадырлыг демиселин чоннуң баштап турган тиилелгени чедип алган ат-суралыг генерал Аун Саяның болгаш оон өөрүнүң тураскаалын сагып ёзулап турар.

Социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузарынче угланышкынны чурттуң Революстуг чөвүлели чарлаан 1962 чыл хамаарышпас аныяк күрүнениң быжыгарынга чугула үе-чада болган. Революцияның тургусканы Бирма социалистиг программа партия (БСПП) Бирманың капиталистиг эвес үг-шиин быжыглаар ужурлуг делгем политиктиг, экономиктиг болгаш социал реформаларны боттандырарынче эгелеп кирипкен.

Улус-демократтыг эрге-чагырга экономиканың эң чугула адырларын национализастаан. Чурттуң нефть, аргаыяш болгаш минерал байлактарын үптеп турган «Британ-Бирма петролеум», «Англо-Бирма муң компания», «Мода маннинг» болгаш өске-даа [illegible] бүдүрүлгелери бирма улустуң өнчүзү апарган. Хуусун бүдүрүлгезин күрүне контролунга алганының түңнелинде улуг кыват бүрүнгазының туруштары үзе тыдттынган, күрүне секторунуң ролю өскен. Экономиктиг хөгжүлдениң 20 чылдыг перспективалыг планын 1968 чылда чаар хүлээп алган. Оон эвес сорулгазы—Бирманы хоюдангай аграрлыг чурт турбажындан амгы үениң аграр-индустриалдыг күрүнези болдурары турган. Ийи бирма дөрт чыл планнарын боттандырганының чорудулгазында национал индустрияның үндезиннери салдынган. Ыландыг дагтывыш үлетпүрү онза дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Чүгле бо сан-хөө чылында безин ол адырга бүдүрүүшкүнүң хемчээли 17 хуу улгадыр. Ак-коргулчун болгаш вольфрам тывыжының талазы-биле чаа бүдүрүлгелерни тургузарын күрүне планнап, цемент заводтарын чаартып, нефть дилээшкинин дүрген темпилер-биле чорудуп турар.

Национал экономиканың эң чугула адыры—кодээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидеринге Бирмада улуг кичээнгейни салып турар. Хуусуң улуг чер ээлеедерин узуткааның соонда кодээге коллективизацияны чорудар дугайында айтырыг хүннүң ээлчээнге тургустунуп келген. Черни коллективтиг ажылдап кылыры дээш шимчээшкин күрүнениң деткимчези-биле кэлбарган: ам кодээ ажыл-агыйда 800 ажыг тараачын кооперативтерни тургускан. Турум чаагай дүжүттү алырын хандырып турар кодээ ажыл-агый техниказын болгаш черни ажыглаарының мурнакчы аргаларын оларда херэглеп турар. Бирмада амдызында хуу фермер ажыл-агыйлар колдап турза-даа, баштайгы [illegible] нери оларже хөй-хөй тараачыннарны хандыдып турар.

Бирманың чурттакчы чонунуң 80 хуу хирези ажылдап турар кодээ ажыл-агый оон экономиказының үндезини болуп турар болза, рис ажылы ол алыриның өзээ кылдыр саналдып турар. Рис—чурттуң хлеви, оон эң чугула экспорт культуразы. Ону барымдаалааш, БСПП болгаш Бирманың чазаа рис бүдүрүлгезин көвүдедир дээш демиселче тараачыннарны угландырып турар. Хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда эрткен чылдарның дургузунда ристиң тарылга шөлү ийи ажыг катап өскен болгаш 13 млн. акр болуп турар. Хөй-хөй районнар ристиң бедик дүжүттүг сорттарын тарып өстүреринче бүрүнү-биле шилчээн, ол чорук дайын соолгуде бир-ле дугаарында 11 млн. тонна ажыг тарааны алырының аргазын берген.

[illegible] чергелештир колониализмден артып калган экономика, социал болгаш культура хожудаашкыннарының уржуктарын ажып эртер чорукка Бирма таваржып турар дээрзин чугаалаар херек. Эчилер, башкылар, инженер-техниктиг кадрлар чедишпес турар. Амга чедир-ле национал экономика барааннар киир сөөртүп алырындан база даштыкы капитал салдынышкынарындан дыка чергези-биле хамааржылгалыг болуп турар. Ынчалзажок республиканың чазаа болгаш чону шилип алган орук-биле чорууруңга быжыг шиитпирлиниг илергейлеп турар. Канчаар-даа аажок улуг бергелер турзажок, амгы [illegible] чыл планының (1978-1981 чылдар) баштайгы үш чылында ниити национал продуктунуң чылда ортумак өзүлдезиниң темпизи 6 хуу болуру чедип алдынган, чоннуң амыдырал деңнелин өстүрери хандыртынган. Колониализмниң эң-не аар-берге уржуу—бижик билбес чорукту узуткаарынга Бирманың чедиишкинни 1974 чылда ЮНЕСКО-нуң шаңналы-биле демдеглээн.

Демократтыг чаартылгаларның оруунга Бирма чүгле экономиктиг бергелер-биле таварыжып турар эвес. Улус-демократтыг эрге-чагырга Бирма эвилелиниң бүгү нацияларының болгаш улустарының дең болур чоруун чарлаан болзадаа, чурттуң кыдыгларында феодал-националистиг реакция топ чазаака удур үймээнни хөделдирип үндүрген. Ам Бирмада [illegible] Пекин гегемонистер деткип турар.

А. АНДРЕЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

Рангун.

ВАШИНГТОНДАН КЫЖАНЫГ

НЬЮ-ЙОРК, (СЭТА). Иранга шпион ажыл-чорудулганы кылып тургаш, туттурган американ дипломаттарны хостап алырынга хамаарыштыр Иранның чазааның киирген негелделериндан ойталаан медеглелди АКШ-тың чазаа чаа чылдың бүдүүзүнде кылган. Харын-даа Иранга удур шериг кужуажыглаарынга белениниң дугайында чугаа ол медеглелден илереп турар.

АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы З. Бжезинский Эн-Би-Си телекомпанияның салган айтырыгларынга харыы берип тургаш, «Каттышкан Штаттарның президентизи Иранга хамаарыштыр кандыг-даа хемчегни ап болур» деп чугаалаан.

Чаа соңгуткан президент Р. Рейганның журналистер-биле ужуражылгазынга иран улусту «черлик кижилер» деп дорамчылап чугаалааның АП агентилеп дыңнаткан. Моон алгаш көөрге американ администрацияның Иранга удур кыжанытны үргүлчүлеп турары [illegible].

Чепсекти эндере бүдүрериниң, чуртту улам ыңай милитаризастаар, оон АКШ-биле шериг эвилелин быжыглаар талазы-биле чурттуң чагырыкчы бөлүктериниң чорудуп турары политиказынга удур шыңгыы демиселди Японияның тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитизи калбартып турар.

ЧУРУКТА: «Милитаризацияга чарыгдалдарны кызырар'», «Айыыл чок чоруктуң японамерик керээзин [illegible]'», «[illegible]» — Фуэтсэ хоорайның [illegible].

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕРГЕЛЕРНИҢ ЧЫЛЫ, ИДЕГЕЛДИҢ ЧЫЛЫ

1980 чыл кандыг болганыл? Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга—ол берге чыл болган.

Чавырлыышкын политиказынга берге чыл болган: ол политиканың удурланыкчылары көвүдей берген. Акы-дуңма өлүржүр мөссилдежиишкинге кирген Иракка болгаш Иранга, хосталгаже чүткүп турар Сальвадорга база берге чыл болган: интервенцияның кижазы-ышкыны оон кырынга дирелип келген. Пакистанның девискээриндан дээрбечи халдакчыларга ам-даа таваржып турар Афганистанга, хамаарышпас чорууи ам-даа чедип албаан Намибияга, социалистиг тургузуушкунунда бергелерни империалистиг бөлүктерниң ажыглаарын оралдашкан Польшага база берге чыл болган. Милитаризацияның [illegible] чоруктуң [illegible] удур [illegible] кагыглап тура дыка хөй чурттарга база берге чыл болганын демдеглээр херек.

Ындыг байдал кайы хире уламчылаарыл? Бо айтырыгга [illegible]

Канчап-даа солуттунмас чүүлдер бистиң делегейивисте бар. Оларның бирээзи — чавырлыышкынның-дыр. Тайбыңның дайзыннары чавырлыышкынны дүрген-не хээржүдүп кааарын оралдашканнар. Ынчалзажок делегей ниитилежилгели оон ниитизи-биле болдурбаан. Он чаа чылдарның дургузунда бодунун солуттунуп болбаан [illegible] кургусген чавырлыышкынны делегей ниити [illegible] камгалаар [illegible] турар. Берге 1980 чыл ол [illegible] гайын бүгүдеге сагындырган.

Чавырлыышкынчын политиказын камгалаар болгаш улам-чылаар дээш [illegible] КОЛ Ассамблеяның XXXV сессиязынга [illegible] Чавырлыышкынның [illegible] ургбас дээш [illegible] бүгү-ле базымнарны кылыр [illegible].

Чугула [illegible] [illegible]

[illegible] нарының баштайгызы база Женевага болган. Европа диптиң [illegible] чепсектиг күштерин болгаш боо-чепсекти деңге кызырар дугайында Венага ара сөксээн чугаалажышкыннар база биче шимчээн ышкаш болган.

Дорту-биле чугаалаарга, [illegible] херектери экижир болган [illegible] эгелип кирип [illegible] Делегей харылзааларының [illegible] ол оруктан бурунгаарлаары дээш Совет Эвилели болгаш оон социалистиг эвилелчилери бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң чаа сорулгалары 1981 [illegible] совет улустуң мурнунда [illegible] Совет [illegible] беш чыл планын [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] [illegible]

[illegible] дүү, оон шынары дыка бедиир ужурлуг» деп Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунга чугаалаан.

Бистиң ленинчи партиявыс «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннарын» бүгү чоннуң [illegible] Партияның экономиктиг болгаш социал стратегиязы — чоннуң чаагай чорууну хандырары болур. СЭКП, совет [illegible] келир үезин бүзүрелдиг [illegible] турар.

Планныг чурттаарын капиталистиг [illegible] база [illegible] Ынчалзажок [illegible] [illegible] нефть өртээниң аар [illegible] кылдыр [illegible] массалыг ажыл чок [illegible] [illegible]

[illegible] рын чүктүг капиталистиг чурттарында планнаарын амдаа оралдажып турар. Ынчалзажок оларның ооңундан чүүдаа бүтпейн турар.

«Барык бажыңдан эгелээр чылдыр» деп чугаалап турары черле шын. Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] улам кедерээп турар. Капиталистиг делегейниң ол кол чурттунуң экономиказының байдалын АКШ-тың чаа президентизи Р. Рейган [illegible] дээр-ле [illegible] деп адаан. [illegible] тургаш «Ак бажыңга киргениниң соонда баштайгы айда [illegible] экономиканың айтырыгларын [illegible] угландырар» [illegible] [illegible] М. [illegible] [illegible] АКШ [illegible] [illegible]

[illegible] черин камгалаар дээш [illegible] адааннажылганы Барыын Европаның болгаш Японияның херекдептеннери-биле күштелдирип, шериг чепсээн эндере бүдүрүп, делегейниң дүштүүрүг чорууи улам чидигледирип турар. «Хостуг делегей» дээр капиталистиг чурттарда байдал [illegible] болуп турар-дыр.

Капитализмниң чурттары 1980 чылды өөрүшкүлүг эвес, идегел чок [illegible] уткуглер-биле уткээн. Экономиктиг хевы кризистиң аспаалдап бирының талыкы бүгү капиталистиг чурттар кирген. Ниити рыноктуң чурттарында 7 миллион, Американың Каттышкан Штаттарында 8 миллион кижи ажыл чок болуп турар. Акча үнелиниң чудураашкыны болгаш бараан [illegible] улгадышкыны — инфляция Германияның Федеративтиг Республиказында 5 хуу, а Италияда — мырынай 25 хуу чедир бедээн. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1980 чылда [illegible]

кыны капиталистиг чурттарда чеди чылдарның дургузунда уламчылап үргүлчүлеп турар. Ол кудулаашкын 1981 чылда чаартылгазын дээрзинге барымдаа көзүлбейн турар.

Чедеп чылдар делегей капитализминге аар уржуктуг болган. Сезен чылдар кандыг болурул? Капиталистиг чурттарның херекситенериниң болгаш бизнесмерниң чыл бүрүде болур ужуражылгазының чоокта чаа Альпбахка (Австрия) чыылдырган. «80 чылдарда экономиктиг кризис болур бе?» деп айтырыгны ол ужуражылгага чугаалажып көрген. Оон киржикчилериниң ол айтырыгга харыызы «колдуунда кударанчыг болгаш өөрүшкүү чок» болган деп, Нью-Йорктуң «Джорнал оф коммерс» солуну бижээн.

Делегейниң политиктиг амыдыралында болуушкуннар соксаал чокка өскерлип, чоргунаалыг болгаш таарымча чок үтпаныышкыннарны көргүзүп турар. Ынчаарга агрессивтиг чорукту чамгырадырарынче угланган базымнарны кылып, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаар херекке боттуг салдынышкынын киирип турар Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг акы-дуңма өске-даа чурттарның делегейге эт-алдары соксаал чокка бедип турар.

Вл. КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА).

MOСКВА. «Орус кыш» деп хөгжүмнүг фестивальга Омскинин күрүнениин орус улустуң хөйнүн ыры киржир болгаш москвачыларга болгаш найысылалдың аалчыларынга чаа. программаны көргүзер.

Омскижилерниң белеткээн программазын Сибирьниң симфониязы деп адап болур. Оон программазында — улустуң ырлары, аялгалары, хореографтыг көргүзүглер.

30 чыл дургузунда ол коллектив сценага 6000 ажыг катап оюн көргүскен. Оон көргүзүглерин чүгле бистиң чуртувуста эвес, а даштыкыда база сураглыг.

ЧУРУКТА: Хөйнүн ырының танцы коллективиниң солизи А. Денисенков (ортузунда).

А. НАБАТОВТУҢ болгаш А. ЧЕПУРКОНУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КӨРҮНЕР

Амыдырал черле мындыг, кижини бодап сагынмааны чүүлдерге таварыштыра бергилээр. Бо таварылгала хары элин дугуй берген кижилерни амыдырал ужураштырыпкан. Сеткил-сагыжы дуврээзин бүргей берген...

«Ленфильмге» үндүрген «Орай болчаг» деп киноның режиссёру — Владимир Григорьев. Кинону көрүп ора, оон маадырлары-биле кады берге чылдыы чурттап эрткен ышкаш болур силер. Баштай саатырга ужел одуиган дег болур, кедизинде барып хамык чүве бурулаан. Кым буруулуг болганыл? Орай болчаг чүге, кымга-даа аас-кежиин шинчиваалыл? Фильмниң авторлары оон дугайын бодап тура белен харыы бербейн турар. Кымны-даа буруудатпайн турар.

Уруугларга адрестээн «Даарта үнер сен бе?» деп кинода бичии уругларның кижизидилгезинге коллективтиң чорукту ужур-дузазының дугайын айтып турар. Хензиг бичезинде-ле оон үезинде кижиниң аажы-чаңының онзагай чүүлдери тевирлеттинип илереп келир. Бине сеткилдиг ады болуинга ынаа, каарзээчели ады каржыдошкуну ынчан-на илереттине бээр. Кинода алды хардан он бир хар чедир назылыгларның дугайын көргүскен. Кинону «Узбекфильм» киностудия үндүрген.

Украин кинематографистерниң кылганы «Оиза даалганың поездизи» деп кино кайгамчык тоотчургу маадыр Григорий Иванович Петровскийниң овур-хевирин тургускан. Ленинниң гвардиязының төлээзи, совет күрүнениң тургузукчуларының бирээзи Петровскийниң ролюнда Алексей Петренко ойнаан. Совет полководуу Михаил Фрунзениң ролюнда Роман Хоматов, полковник Миитаревскийниң ролюнда Фёдор Стригун ойнап турар.

Кемниң херек үүлгедилиш-кижилерин истеп турарының хүн бүрү болуушкуннарынга хамаарышкан база бир чаа кино үнген. Оон ады «Иподром». Бо таварылгада ипподромга болган өлүрүүшкүннү истеп турар. Аът мунукчузу Логуновту аът кажаазынга өлүрүп каан болган. Ол-биле өлүрген бе азы айыылдыг таварылга бе деп айтырыгны тодарадыры чүгула Аныяк инспектор Шатров ону тодарадып билир турар. Кинону Олессаның киностудиязынга Н. Леоновтуң «Ажыы-биле чедип келген» деп тоожузун ёзугаар тургускан. Ону режиссёр Радомир Василевский тургускан. Кинода Олег Жаков, Елена Глебова, Эдуард Марцевич, Николай Пеньков олар база ойнаан. Фильмге музыканы аныяк композитор Максим Дунаевский бижээн.

«Дилги аңнаашкыны» деп чаа кинону «Мосфильмге» үндүрген. Кем-херек үүлгеткен ээзиниң оолдуң салым-чолун харыысалганы билип чорук канчаар өскертипкенин кинодан көөр силер. Ында кол маадырны (Виктор Белов) Владимир Гостюхин ойнап күүсеткен.

Буэнос-Айрес. 1927 чыл. Делегей чемпиону ат дээш сураглыг Капабланка биле орус шыдыраачы Алёхинниң оюну. Делегейниң чаа чемпиону Александр Алёхинниң ады чаа сылдыс боор чырып эгелеп турган. Оон берге салым-чолунун, онзагай тиилелгелериниң болгаш төрээн чурту-биле чарылгаш, оон сагышсыралының дугайын «Россияның ак хары» деп кинодан тывыжар силер. Кинону «Мосфильм» киностудияга тургускан. Алёхинниң овур-хевирин Александр Михайлов күүсеткен. Алёхинниң кадайының ролюнда Наталья Гундарева ойнап турар.

А. КАБАКОВА.

ШАЛЫПЧЫ САДЫГЖЫЛАР

...-Довурак хоорайда В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң № 5 магазининиң коллективи онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам он бирги беш чылче ажылдап кирипкен. Культбараан магазининиң коллективин колдуунда аныяктардан тургустунган — 9 кижи. Найыралдыг коллективтиң кежигүннери 1971 чылдан эгелеп кады ажылдап турарлар. Коллектив магазиннер аразынга калбарган социалистиг чарышка ай, квартал санында тиилекчи болуп келген. Беш чыл иштинде олар чурттакчы чонга барык 5 миллион 200 муң ажыг рубльдиң бараанын саткан.

План чуруп ачызында ажыр күүсеттинин турарыл?

— Кол-ла чүве садып алыкчыларның херегледеринге кичээнгейлиг болурунда — деп, аныяк садыгжылар чугаалап турарлар.

Культбараан магазини — онзагай садыг. Аңаа улус янзы-бүрү белектер, каасталга чүүлдери, телевизор, магнитофон, радиола садып алыры-биле келир. Ынчангаш оларның кандыг-бир бараанны шилип алырынга садыгжылар дузалажып, сүмелеп турарлар. Садып алыкчы кандыг-бир эт садып алыр дээш келгеш, садыгжының сүмезин ёзугаар оон-даа таарымчалыг. эки чүвени садып алгаш, амырап.

Садып алыкчылар-биле ажылды эки идер, оларның херегледерин хандырар дээш демдеглелдер кыдыраажын тургузуп алганнар. Магазинден кандыг бараан садып алыксаанын олар аңаа бижип турарлар. А садыгжылар кирген чагыгларны аргалыг-ла болза бүрүн хандырар дээш кызар. А аргажок тывылбас, болдунмас болза, ол дугайын херелекчилерге дыңнадыр, кажан кээп болурун сагындырар.

Х. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

Чугаа

ДЕМИР-ХҮҮРЕК

Кижиниң салым-[illegible] бир [illegible] турар [illegible]

[illegible]

— [illegible] авамга чугаалап органым бир эрткен дүннээн мен. Оон соонда бистиң аалдың шыырак шыырак эр улузу Хөндергейниң улуг оруунун туду соктуп чоруп каан. Мен база ырган-ачамдан чыда калбаан мен, ынаар чоруп каан мен. Ажыл-биле шинчи [illegible] [illegible] кижилерниң мурнунда [illegible] мен Шивээ чанынга [illegible] [illegible] алган бис.

Дүне апарган. Оларлар аза-мынаа үнүп турда [illegible] молбаннары черле тоңгулап [illegible]. Чүс дээртен эр кижиниң аразында чүгле чаңгыс херээжен кижи бар болган. Ол болза херээженнер дарганы Салбаккай. Ол уруг-биле оъук [illegible] [illegible] турар [illegible]

[illegible] Шилтиниң [illegible] тарга үнерин чорган-на болза. Чүү-даа чүве [illegible] бир хүнажын [illegible] Шилтиниң [illegible] чоруун [illegible] каапкан. Чормаа-Шилти [illegible] [illegible] халый берген. [illegible] болган шанак, терге [illegible] чок оран-на болган [illegible] Хөндерге [illegible] чок залайның кызыны [illegible] боор. [illegible] болбас.

— Салбаккай-ла [illegible] оъук тудуунун чаңгыс-даа кайын чанар — деп [illegible] баштактанган болду.

Даңгаар эртен [illegible] маннап чоруп [illegible] салгыннын сиртин [illegible] соолаплаары суйбагы [illegible] Шивээниң [illegible] база барган [illegible]

[illegible]

Кара чааш-ол ол эр [illegible] [illegible] Салбаккайның ол [illegible] [illegible] Шивээ чанының [illegible] оон тудуунун [illegible] база [illegible] [illegible]

— Аваам бош харыыт [illegible] [illegible] Хөндергейниң оъук тудуунга [illegible] [illegible] ырган-ачам [illegible] Ырган-ачам тараа суггалар. Мен [illegible] мен Ырган-ачам менээ [illegible] [illegible] берген, чүгле [illegible] [illegible] Казыг шивик бар дээ [illegible] демир-хүүрээн [illegible] ачамга бээр тергек, менээ бениң [illegible] тудуспас турган.

Ырган-ачам сүт Сарыг-Белдиге кыштаап Колхозтуң өшкүзүн кадарып турган. Бир катап болуу хүндүс ырган-ачам демир-хүүрээн [illegible] [illegible] Даарта шагаа болгай Ырган-ачам [illegible] кызыым. Бистиң [illegible] коптарып [illegible] [illegible] Өшкүлер бөгүн аал чанып оъттаар [illegible] — диген, ырган-ачам [illegible] баарынга кужурну [illegible] кааргап, өшкүлер бир черге бодаунун бердинер.

Ырган-ачам менээ шыдбынын [illegible] берди. Мен ол чанын кылдайтыр шыдбып каалтым.

[illegible] Ырган-ачам шагаа [illegible] демир-хүүрээн тудуп алгаш, кажаа иштинге кире берген. Мен ынаар кирер [illegible] [illegible] Ырган-ачам коптарын каапты. Анайлар казанаанга кирип келдивис. Бир ак анай бистиң [illegible] [illegible] тура.

— Ма! Тут, ырган-ачаң хүүрээ-дир. Чээ, коптарын көрем! — диди Ырган-ачам [illegible] демир-хүүрээн менээ тудусуптарга, [illegible] тепсе тур мен. Моон [illegible] тепкен оюнзаамны ырган-ачам [illegible] турар болду. Анай казанаанын иштин база коптарып [illegible] Думчууң бөржүлдээн борбак-борбак хар дамдылап турду.

— Мал-маган өөр болур сенде бар-дыр. Ма! Ырган-ачаң бо демир-хүүрээн эдилеп хат [illegible] — диген ырган-ачам ак анайның кажаадан сыйбап кагды.

Өшкү кадарып чораш, Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле шаңнаткан кадарчы мен. [illegible]

[illegible]

[illegible] бетинде ырган-ачам демир-хүүрээ-биле кажааларым иштин коптарып аар чаныг кижи мен. Та кандыг ааай [illegible]

[illegible]

Ломач-ломач салымнарга
Лораан чедер телефонум.
Ломактааың хөреңнирге
Лоор-карам чаны чарат

М. КЕНИН-ЛОПСАН

ЧАА ЧЫЛДЫҢ СОГУННАРЫ

Тываның ча адыкчылары үдеп эрткенивис Олимпийжи чылда багай эвес спортчу чедиишкиннерни чедип алган. Олар бистиң калбак-делгем төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы хоорайларынга болуулаан улуг-улуг маргылдааларга чаңгыс удаа эвес киржип, аңаа спортчу чедиишкиннерлиг болганнар.

Ам чаа-ла үдээнивис эрги чылда Тываның найысылалынга ча адарының талазы-биле улуг маргылдаалар база болуп эрткен. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди ча спортун Тывага моон-даа соңгаар сайзырадып, ону чон ортузунга нептередир, бедик мергежилдиг спортчуларны белеткээр сорулга-биле «Самбажыктың согуну» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазын 1979 чылдан эгелеп эрттирип, эгелээнин билир бис.

Эрткен олимпийжи чылда ол Бүгү-эвилел маргылдаазынга эвилелдешкен республикалардан, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улуг-улуг хоорайларының спортчулары база киришкен. Ча адарынга Бүгү-эвилелдиң маргылдаалары Совет Эвилелинде чүгле дөрт аңгы черде бар. Оларның бирээзи бистиң республиканың найысылалында эртип турар маргылдаа болур. Ынчангаш маргылдааның дүрүмүнде айытканын ёзугаар оон киржикчилериниң саны 20 кижиден көвүдеп, ол ышкаш аңгы-аңгы хемчээлдерге ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын азы кандидаттың саның адыптар болза ол улуска чогуур аттарны тывсып.

«Самбажыктың согуну» шаңнал дээш эрткен чылдың чайынында Кызылга болуп эрткен маргылдаа бистиң республиканың ча адыкчыларынга база ооруушкулуг болган.

Аңаа дыка хөй аныяк спортчулар өске черлерден келген бедик арга-дуржулгалыг ча адыкчыларындан хөйнү билип ап, мергежилин бедиткен. А аныяк ча адыкчызы Валентина Доржу ук маргылдаага ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен.

Олимпийжи чылда Тываның ча адыкчыларындан ССРЭ-ниң спорт мастери Галина Огнёва мастерге кандидат Людмила Назытэй олар «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Чөвүлелиниң чемпионнары деп бедик аттарны чаалап алганнар. А ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Хоз-оол биле Валентина Доржу «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң РСФСР талазы-биле шилиндек командазының кежигүннеринде кирип, аңаа чемпионназынар.

Республика найысылалының ча адыкчылары Чаа чылды уткуурунуң бүдүүзүнде эрги чылдың сөөлгү хүннеринде «Чаа чылдың согуннары» шаңнал дээш маргылдааны эрттирбишаан, эрткен чылда чедип алган спортчу чедиишкиннерин түңнээр чаңчылдыглар. Шак ындыг маргылдаа эрткен чылдың төнчүзүнде Кызылдың Хөвел аттыг спорт залынга болуп эрткен.

Аңаа 25 болгаш 18 метр хемчээлдиг черлерге кара адарынга эр улустуң аразындан ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Хоз-оол мастер адын бадыткап чемпион атка төлептиг болган. Херээжен ча адыкчыларының аразынга 1980 чылда Кызыл хоорайның чемпиону ат дээш спортчу демисел ССРЭ-ниң спорт мастери Галина Огнева биле мастерге кандидат Валентина Доржу-

нун аразынга болган. Түңнелинде Г. Огнева хөй саны аткаш, эрткен чылгы чемпион адын база катап бадыткаан.

Оолдарның маргылдаазының аразынга болган Кызыл хоорайның № 7 школазының сески классчызы Леонид Сырат эң бирги черни ээлээш эвес, а харын мастерге кандидаттың нормазын база күүсеткен. Уруглар аразынга спортчу демиселге Жанна Нүрзет эң хөй саны аткаш, эрткен чылда республика найысылалының чемпиону болган.

Чаа эгелээн 1981 чылда ча адарының талазы-биле улуг маргылдаалар бистиң республикага болуп эртер. Оларның эң-не баштайгызы майда болур. Бүгү-российжи аныяктарның спортчу оюннарының ча адар талазы-биле түннел маргылдаазы майның 20—26 хүннеринде Кызылга болуп эртер. Ынчангаш Тываның ча адыкчылары ол улуг маргылдаага амдан эгелээш белеткенип эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

телевидение

ЯНВАРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Моогужугеш-вазанак» «Мензаргенгеи ходанчыгаш». 9.35 — Уругларга фильм. «Сигенчигештиң солун ужуралдары». Ужудукчу-чеп фильм. 10.45 — «Аныяктар дугайында ыры». 11.20 — «Монолог». Документалдыг телефильм. 11.50 — Медээлер. 11.55—14.00 — Чарлыг. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Чурттуң телевидение студияларының документалдыг фильмнер программазы: «Енисейниң ары ынаар», «Ашхабад. Хостаага проспектизи» [illegible] «Чырык делегейниң 80 хонук дескинлары». (Австралия). 16.35 — «Москвачылар партия съездизинге». 17.05 — «Бо тоолда-дүште ышкаш делегей». Школачыларга литературлуг викторина.

КЫЗЫЛДАН

16.15 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.35 — «Советтер болгаш амыдырал». 19.05 — «Ыяашты дугайында чечен чугаалар» деп үран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.30 — «Үе». Информастыг программа 21.05 — «Кино көрүкчүзүнүң демдеглели». 21.35 — Бөгүн делегейде. 21.50—22.55 — Совет ыраажылар Миланның «Ла Скала» театрының сценазында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Тиилелгениң оңу». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Чарлалдар. 18.40 — Е. Пермяк — «Мөңгүн дүгү». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи. 19.55—21.20 — «Ээ». Телешии.

ЯНВАРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible] 9.35 — [illegible] «Весмухинниң хоорелдери». [illegible] 11.[illegible] — «Кышкы жениз». [illegible] — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». [illegible] маргылдаалар. [illegible] «Делегейниң дескиннари 80 хонукта» [illegible] «Бистиң садывыс». 17.45 — «Дынналчыга. Тыңнаныга. Ышталыгта.» [illegible] — «Беш чыл. Бирги чылы. Змиилер».

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

МОСКВАДАН

[illegible] — «Үе келген. бөрүнгаар!» [illegible] — «Үе» [illegible] «Литературлуг салгал» [illegible] «Твардовскийниң базымы» [illegible] Николаевич Р. [illegible] 22.50—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Дээрги Головлевтар». Телешии. 1-ги сериязы 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.05 — И. Брамс. Венгр танцылары. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Грач (скрипка) күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 19.35 — Телемедээлер. 19.45 — 20.00 — «Бистиң аалчыларывыс». Төөгү эртемнериниң кандидазы, археолог А. Д. Грач-биле интервью.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СПОРТ 80: САННАР, ФАКТЫЛАР

Совет спортчуларының 1980 чылда чедип алган кескү чедиишкиннериниң база бир бадыткалы — XIII Кыжкы болгаш XXII Чайгы Олимпий оюннары дээрзин кижи бүрүзү билир. Олимпиада Москвага болуп эртип турда бистиң атлеттеривис 80 алдын, 69 мөңгүн, 46 хүлер медальдарны чаалап алган. Лейк-Плесидиге харлыг болгаш доштуг ареналарынга 10 алдын, 6 мөңгүн болгаш алды хүлер медальдарны совет спортчулар эккелген.

Эрткен чылдың спортчу календарында өске-даа чайыннанчак тиилелгелер бар: делегейниң 176 маргылдааларынга, оон иштинде делегейниң 42, Европаның 37 чемпионаттарынга киришкен Чурттуң келир үелеги спорт чудары — оолдар болгаш кыстар делегейниң бирги черин дээш болган 40 маргылдаалар га, бөмбүрзектиң бирги черин дээш 39 маргылдааларга киришкен.

Делегей чемпионаттарынга бистиң чуртувустуң төлээлери 22 алдын, 11 мөңгүн болгаш алды хүлер медальдарны чаалап алган.

Бо чылдың дургузунда совет спортчулар делегейниң, Олимпийниң, Европаның болгаш Бүгү-эвилелдиң 140 рекордтарын тургускан.

Болоньеге болган делегей чемпионадынга бистиң суг дүүнүге аажылдер мастерлери ынг кайгамчык тиилелгелерни чедип алган. Олар 17 алдын, 12 мөңгүн болгаш алды хүлер шаңналдарының эдилекчилери болганнар. Аар атлетикага болган маргылдаага совет штангистер деңзи аайы-биле алды категорияга тиилелгени чедип алган, олар ниитизи-биле 17 алдын, 6 мөңгүн болгаш ол-ла хире хүлер медальдарны чаалап алганнар. Сураглыг совет спортчу Ирина Родниа бөмбүрзектиң чемпион лентазын он бир катап кеткен, а оон эжи Александр Зайцев — чеди удаа тиилекчи болган. Бистиң чалгыттыг сейжилеривистиң чедиишкини база улуг. Олар тиилелгени он беш катап чаалап ап келген.

Ниитизи-биле бистиң чуртувуска спорттуң 70 хевиринге 550 маргылдаа болуп эрткен. Оон иштинде ССРЭ-ниң кубогу дээш болган маргылдааларга болгаш чемпионаттарга талантылыг чаа-чаа аныяк атлеттер илерээн, олар келир үеде Совет Эвилелиниң адын камгалаарлар.

(СЭТА-ның корр.).

Агаар

Республиканың бүдүттээр хамыык черлерге хар чаар. Хүндүс агаарның температуразы 25—30 градус соок.

Кызылга бүдүттээр, бистиң хар чаар. Хаттың кужу кошкак. Хүндүс агаарның температуразы 25—27 градус соок.

КИНО

ЯНВАРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сыылыг инспектору» 9.30. «Ипподром» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уваткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космонавт-биле ужудуушкуну» 9.00, 12.10. Мультчымыңы 10.50, 14.00. «Оиза даалгалыг поезд» 16.00, 18.00, 20.00 (уваткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оолдарның куселдери» 11.00, 12.20. «Гагаринның алгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Олум чок Кощей» 13.00. «Аът вырыңга ол» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ышкурган хуулар» 9.30, 11.30. «Атпастаан дане» (2 серия) 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даарта кире дүжер сен бе?» 9.00, 12.20, 15.40. «Космонавт-биле ужуудушкун» 10.30, 13.50. «Ипподром» 17.40, 19.30, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Телеграмманы хүлээп алынар» 11.40, 18.20. «Оиза даалгалыг поезд» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цирк-те бичии оол» 11.00 шакта. «Гагаринның алгызы» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

Редакцияның адрези:

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 4 (114102) | 1981 чылдың январь 6, вторник | 1925 чылда үндүрлеттинген | Өртээ 2 кап.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ УЛАМ ДОЛУ АЖЫГЛАП ТУРГАШ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы ажыл-ишчи эки ритм-биле эгелээн. Күш-ажылчы коллективтерниң баштайгы чедиишкиннериниң, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының чогаадыкчы эгелээшкиннериниң дугайында өөрүнчүг медээлер республиканың аңгы-аңгы булуңнарындан кээп эгелээн. Ооң-биле чергелештир коллектив бүрүзү, ажыл-ишчи кижи бүрүзү өңгү беш чылда чуну чедип алганын, беш чылга кандыг үлүүн кииргенин шүгдүнүп көрүп, ажыл-херекте четпестерниң чылдагааннарын ханы анализтеп, он бирги беш чылда салдынган сорулгаларны боттандырарынга кандыг күштү, арга-курлавырларны ажыглаарын санап, дилеп, чугаалажып, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Өңгү беш чылда республиканың мал ажылын хөгжүдер, бүгү чүзүн малдың баш санын өстүрер, уксаазын эknижидер, продуктулуун бедидер, зооветеринария албаның ажылын экижидер, фермаларга аар ажылдарны механизастаар талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган болгаш чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли өңгү беш чылда элээн көвүдээн. Күрүнеге сүт садар талазы-биле беш чылдың даалгазы күүсеттинген, дүнтүң чылда ортумак бүдүрүлгези көвүдээн.

Ынчалзажок төлевилеттинген пландар ыракта чедир күүсеттинмээн. Мал ажылының продукциязын бүдүреринин болгаш күрүнеге садарының беш чыл онаалдалары күүсеттинмээн. Сөөлгү кийи чыл дургузунда республика 12,7 муң тонна эътти, 928 тонна дүктү күрүнеге чедир бербээн. Ниитиниң малының продуктуулуунуң өзүп турары оожум.

Малдың өлүп хораар, чидер, самчыгдаттынар чоруктары хөй болуп, иштики хереглелдерге хөйү-биле ажыглаттынып турарындан баш саны өспейн турар. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Улуг Хем, Таңды, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның совхозтары малының саны дыка эвээжеткен.

Малдан төл камгалап алырының пландары чыл бүрүзү күүсеттинмейн келген. Эрткен чылын төрүүр 100 инектен хунажындан 53 бызааны, «Скотопром» трестиң совхозтары 43 бызааны алган. Кызыл, Улуг-Хем, Эрзин, Тес-Хем болгаш Тожу районнарга инектерниң 53-тен 64 чедир хуузундан төл алдынмаан.

Ол ышкаш төрүүр 100 хөй, өшкүге онаштыр 66 анай, хураганы республикага камгалап алган. Улуг-Хем, Кызыл, Каа-Хем районнар чүс хойдан 55—58 хураганы алган. Адаттынган районнарның ажыл-агыйларында болгаш өске-даа совхозтарда малдың отчёт-учёду чурумчуттунмаан, эмнелге-профилактиктиг болгаш өске-даа ажылдар багай чорутунуп турар.

Эрткен беш чылда хой ажылын сайзырадырынга дыка хөй четпестер болган. Хойнуң баш санының кызырылганы-биле дүк кыргып алыры база эвээжеп турар, эрткен чылын бир хойга онаштыр ортумаа-биле 1,7 кг дүктү кыргаан.

Чурттакчы чонну эът, сүт продуктулары-биле хандырарының айтырыы ам-даа долу шиитпирлеттинмейн турар. Сүттүг мал мөөңнеттинген районнарда болгаш совхозтарда сүт бүдүрүлгези чавыс деңнелде. Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарның ажыл-агыйлары сүт саалдазын кудулаткан. Коданнарда саар инектерниң деңзигүүрү дыка куду болуп артпышаан. Аныяк малдар өстүрер, уксаажыдылга фермаларын организастаар, эът бүдүрериниң немелде курлавырларын долу ажыглаар, ылаңгыя хаван фермаларын катап тургузар талазы-биле даалгаларны совхозтар чедир боттандырбайн турар.

Ол ышкаш малчын кадрларны шилиир, кижизидер, оларның амыдырал, культура, медицина, садыг хандырылгазын экижидериниң айтырыглары четпес шиитпирлеттинип турар.

Бо бүгү четпестер чүгле боттуг чылдагааннардан болу бербээн. Районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарының талазындан үр адырга удуртулганы кошкатканындан, чамдык совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң болгаш малчыннарының харыысаалга чогундан, мал ажылының өйү келген айтырыгларын кадрларның чогумчалыг шиитпирлевээнинден болган дээрзи партияның XVIII область конференциязынга демдеглеттинген.

Үстүнде айыттынган четпестерни чайладырының дээштиг хемчеглерин ап тургаш, он бирги беш чылдың төнчүзүнде мыйыстыг бода малдың баш санын 120 муң, ооң иштинде төрүүр инектерниң 45 муң, хой, өшкүнү 1 млн. 200 муң, хаваннарны 25 муң, чылгыны 26 муң чедирер сорулга салдынган. Эът бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир сорулга-биле ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарында болгаш совхозтарда тургустунган семиртилге шөлдеринге хойларны болгаш хурагаңнарны тургузу азыраарын, мыйыстыг бода малдың (сарлыктан өске) күрүнеге дужаар ортумак деңзизин 400 кг-дан эвээш эвес, хойну—42—45, хаванны —110—115 кг чедирерин боттандырары чугула.

Ол ышкаш төрүүр 100 малга онаштыр чыл санында 85-тен эвээш эвес бызааны, 90-дан эвээш эвес анай, хураганы, 80-ден эвээш эвес кулунну алыр ужурлуг. Чылгы, теве, сарлык өстүрериниң айтырыгларын, дүккүр угланыышкынныг өшкү ажылын улам хөгжүдүп, хамыладыы специализастаарының айтырыын өөренип көөрү, чогумчалыг шиитпирлээри чугула.

Ам хөй ажылында эң-не харыысаалгалыг үе—хой ооладаашкынын чорудуп турар. Удуртукчу, специалист болгаш хойжу, саанчы бүрүзүнүң кол-ла сорулгазы болза, малдың чаш төлүн өнча-менди камгалап алыр, улуг-даа, чаш-даа малдың янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораар чоруун болдурбас дээш бүгү-ле хемчеглерни ап, төрүттүнген хурагаңнарның учётун шын тургузарын организастап, контрольдаары болур. Ол ышкаш кодан бүрүзүнге хураган кажааларын эки чылыглап, малдың ажаалда, чемгерилгезин, чылыг суг-биле хандырылгазын негелдеге дүүштүр чорудар херек. Районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш мал ажылының специалистери ол бүгүнү доктаамал кичээнгейге алыр, удуртуп башкарар, контрольдаар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып, чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиилиңер!

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

ДУРЖУЛГАЗЫН СОЛУШПУШААН

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжулары бо кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Хойжу бүрүзү кажаазын чогуур үезинде септеп, өдекти болуп, кержээни аштаан, малга четтир чемин кыштагларынга чедирип-лээн. Малчыннарның бот-харыысалгазын бедиткен, оларнаң негелдени күштелдирбишаан, боттуг дуза чедирер талазы-биле ажылды күштелдирген. Төрүүр кодан бүрүзүнде чаш хураганнар кажааларын чылыглаан, хой кажааларының аксында тускай сериилерни, мал чемгерер чергерни кылдылаан, сүт кулар доңгааштарны эки чылыглаан, малга чем каап бээр шагжалар, оңгаалар бүрүтеткен.

Салбырның хойжулары чаа 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Эрткен чылдың түңнели-биле алырга, хойжулардан Кужугет Эник-оол, Данзычы Солунам олар чаш мал төлүн читпейн чок камгалап ап, малдың баш санын бүрүн менди кадагалаан. Хойжуларда ам 30-50 чедир хой оолдаан, чаш төлү менди.

Салбырның специалистери хойжуларның өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирген, айның 20-ниң түңнезе кичээл [illegible] доктаамал болуп турар.

Кичээл болур хүн айыткан шагында чеде бээриниске, хойжулар бригада төвүнде кызыл-булуңга чыглып келгилээн, солун-сеткүүл номчаан, шыдыраалап ойнаан турлар. Мурнакчы дуржулганы өөренир, ону нептередип, арга-дуржулгазын солчуру ажыл-ишке ажыктыг. Аксы-барлыкчыларның ээлчеглиг кичээлинге олурупжуп, арга-дуржулгазын солчуп, малчын коданнарның кажаа-хоразын көрүп таныжары-биле «Дөң-Терезин» совхозтуң удуртукчулары, [illegible] чигиилери, хойжулары «[illegible]» «Хемчик» совхозтарының партком секретарьлары база анаа чеде берген.

Кызыл-булуңну малчыннарның өөренириңге таарымчалыг кылдыр дерип кылган: узун стол, сандайлар бар, чылыг, чырык. Кызыл-булуңда «[illegible]» хана солунунуң ээлчеглиг номерин үндүргеш, аскан, хойжуларның булуңу, самбюллетень, хойжуларның ажыл-ижиниң түңнелдери, 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелери, чаа солун-сеткүүл, номнар, малчыннарның уругларының өөредилгезин көргүскен «Школаның үнү» дээш делгеп көргүскен чүүлдер-ле хөй болду.

Дуржулга солчур кичээлди салбыр эргелекчизи Шаңнаа Оскурович Ондар ажыткаш, [illegible] Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи [illegible] Оюун [illegible] берген.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин болгаш партия Төп Комитединиң малчыннарга болгаш мал ажылының бүгү ажылдакчыларынга тускай чагаазын ол [illegible] турар сорулгаларны чугаалап берген. Дараазында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1980-81 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг эрттирер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалын «Барлык» совхозта партком секретары Д. Б. Саая таныштырган.

Хойжуларга кичээлдер эрттирип турарының аргаларын болгаш кышкы үеде малды олар солуп каларзырын ажыктыын, төрүүр база төрүттүнген хойларны чемгерериниң дуржулгазын салбыр эргелекчизи Ш. Ондар чугаалаан. Бо бүгүнү дыңнааш соонда малчыннар, келген төлээлер партияның үндүрген доктаалдарынга хамаарыштыр боттарының саналоналдын, ажыл-ишчи арга-дуржулгазын солушкан. Ылаңгыя Аксы-Барлыктың хойжулары Кужугет Эник-оол, Данзычы Солунам, «Дөң-Терезин» совхозтуң өшкү кадарчызы Тыва Ооржак олар партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин, социалистиг чарыш дугайында доктаалын. Чагаазын ээн-биле чүүлдүгзүнүп, анаа харыы кылдыр төрүүр баш бүрүзүнден чаш мал төлүн бүрүн камгалап алырын, ону чедип ап болурунун арга-дуржулгазын чылгаңнарга чугаалап бергени солун болган. Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер талазы-биле республикага кыйгырыг үндүрген «Хемчик» совхозтуң партком секретары Д. Сарыглар үк ажыл-агыйда малчыннарның ажыл-ижин, амыдырал-байдалын база чугаалап берген.

Дуржулга солушкан өөредилге [illegible] улус Аксы-Барлыктың малчын коданнарын кезип, оларның кажаа-хоразын көрүп, амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып кээп.

Ийи совхозтуң малчыннарының мал оолдаашкынының бүдүрүүнде эрттирген бо каттышкан кичээли оларга ажыктыг болган. Мындыг арга-дуржулга солчулгазын моон соңгаар-даа уламчылаары күзенчиг.

Х. МОНГУШ

Ажылчын суур Хову-Аксының садыгжыларының ортузунда съезд мурнунда социалистиг чарыжы улам калбарган. Мурнакчыларның одуруунда № 1 үлетпүр барааннар садыының садыгжылары Людмила Бойкова, Тамара Прохолова, Вера Юшеик олар баштап турар.

Мурнакчы коллектив өңгү беш чылда үлетпүр барааннарын садарының планын онаалдазын ажыр күүсеткен он бирги беш чылдың баштайгы чылын эки эгелээннер. Олар садып алыкчыларның негелделерин чогуур өй-шаазында хандырып келген.

Найыралдыг коллектив 1981 чылдың ийиги айының планныг онаалдазын партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир дээш [illegible] ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар Людмила Бойкова, Тамара Просолова, Вера Юшенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

СВЕРДЛОВСК. 1981 чылга социалистиг хүлээлгелерни чурттуң күш-ажылчы коллективтери политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында хүлээп ап турар. «Уралмаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннары чыл планын хуусаа бетинде доозарын, кылып үндүрер дериг-херекселдерниң хемчээлиниң бүгү немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн немей өстүрүп тургаш чедип алырын төлевилээн. Ус-куужунга шикири 20 кубометр болгаш автоматчыттынган чурум-биле ажылдаар боду чорууру баштайгы экскаваторну партияның XXVI съездизи ажыттынар хүнге чедир белеткеп үндүрерин шиитпирлээн. Хөй хемчээлдиг электроэнергияны, одаар чүүлдү болгаш металлды камнап алырын база төлевилээн.

• • •

ЧЕБОКСАРЫ. Чебоксарының гидроэлектростанциязының күш-ажылчы вамдары эгелээн станцияның баштайгы агрегады үлетпүрге ажылдап кирипкен СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр алдынган социалистиг хүлээлгелерниң чугула чүүлү ынчангаш күүсеттинген. Ооң бүгү 18 агрегадын ажыглалга кирипкенге ГЭС-тиң күчүзү 1 миллиард 400 миллион киловатт болур.

• • •

ОДЕССА. Бо хоорайның чанында завод үк бүдүрүлгени ажыглалга кирген үезинде бээр миллион тоннага азоттуг чемиштидилгени бүдүрүп үндүрген. Ол көргүзүт төлевилеттинген хуусаазындан чартык чыл мурнады чедип алдынган. Он-он муң тонна чемиштидилгелерни чурттуң кодээ ажыл-агыйынга партийжи шуулган ажыттынар хүнге чедир бээрин мурнакчы коллектив хүлээнип алган.

• • •

САРАТОВ. Балаковонуң суггарылга системазының хуваакчы каналының тудуу эгелээн. Ооң баштайгы километрлерин коммунист Н. Бегуновтуң [illegible] экскаваторун [illegible] чыгаан рылыпт доосхан Балаково районнуң колхозтары болгаш совхозтары чаазын 1500 гектар хову-шөлдерни суггарарынга четтир суту алырлар.

• • •

КЫЗЫЛ. Кызыл — Алма-Ата — Фрунзе аразының чаа ужар чүүл шугуму ажыттынган. Совет Тываның найыралыг Казахстан болгаш Киргизия-биле тудуштурган ол шугумну хамаатылар ужар чүүлдүң тыва ужудукчулары ажыткан. Автономнуг республиканың ужудукчулары чыл дургузунда 300 муң ажыг пассажирлерни аргыштыгар.

• • •

ГЛУБОКОЕ (Чөөн-Казахстан областы). Иртыштың чесхола ээлдирер заводунда ажыглалга кирген, бүгүр-кислота комплексиниң минералдыг чемиштидилгелер бүдүрер бүдүрүлгелерге чаа баштайгы продукциязын чорудуп берген. Эрилдиришкин үезинде чесниик концентраттары алдынар металлургия газтарын ынаа сайзыралы ажылдап турар. Ол чаа продукция чыл бүрү чүс-эс муң центнер тарааны немей өстүрүп алырда чер ажылчыннарга дузалаар.

• • •

ЙОШКАР-ОЛА. Марий АССР-ниң «Семеновский» үжедажыга кураныл-агыйның саанчызы Ф. Капитонова республикада эң бедик сүт саалдазын чедип алган болгаш малчыннарның социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп турар.

Болунга быжыглаан инек санындан-на өңгү беш чылдың доозукчу чылында ол 6000 килограмм сүттү сагтан. Коммунист Капитонова бодунун күш-ажылчы чедиишкинин СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасхалдаан.

Янзы-бүрү черлерден саанчылар келгеш, Ф. Капитоновадан өөренип ап турар. Арбын сүт саарының мергежилиинге ол хөй аныктарны өөреткен. Кодээ ажыл-агыйның профтехучилищелериниң доозукчулары чыл бүрүде «Семеновскийге» практиказын эрттирип турар.

• • •

ДОНЕЦК. «Донецкуголь» каттыжыышкынының Горький аттыг шахтазының дагжылары дүштеки изиг чемнерни шахтага ап турар. Изиг чемнерни оларга тускай пунктуун ажылдакчылары белеткеп турар. Дагжыларны оларның ажылдаар черлеринге чаиг чемнер-биле хандырар хүлээлгелиг столоваялар салбырларын Украинаның хөй шахталарында организастаан.

Дагжыларны изиг чемнер-биле хандырарының хевирлерин шахтерларның столоваялары сайзыраңгайжыдып турар.

• • •

НАМАНГАН. Намаган областың Авиценна аттыг совхозка эм кылыр үнүштерни өстүрген. Эм кылыр [illegible] өстүрер кылдыр ол ажыл-агыйны специализастаан. Эм үнүштерни өстүрериниң агротехниказын Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязының Ботаника садының эртемденнери ажылдап кылган.

Эм кылыр сиген өстүрер база бир ажыл-агыйны Ташкенттиң чоогунда Чаткальск сыныиың эдээнде организастаан.

• • •

ПАНЕВЕЖСК. «Экранас» заводта хол-биле кылыр хөй ажылдарны робот-манипуляторлар күүседип, ажылчыннарның күш-ажылын чиңгедип турар. Бүдүрүлгени механизастаарының болгаш автоматчыларының комплекстиг планы езугаар ол робот-манипуляторларны ажыглалга киирген.

Бүдүрүлгениң парткомунуң чанынга тургускан техниктиг [illegible] штабы [illegible] кылдыр турар. Штабтың составында — конструкторлар, инженерлер, экономистер, чаартыкчы ажылчыннар кирип турар. Цехтерниң партия организацияларының болгаш партбюроларның чанынга тургустунган тускай постулар штабтың ажылынга дузалап турар.

[illegible]

(СЭТЭ).

ЧЕДИИШКИННИГ ЭГЕЛЭЭН

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин чонның амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери улуг сонуургал-биле таныжып, өөренип турар. Чонга ачы-дуза чедиреринин хевирлерин улам көвүдедир, чагыгларлар күүселдезиниң шынарын экижидерин чедип алыр деп ол Төлевилелде сорулганы салганының олар сеткил ханыышкын-биле деткээн. Ол сорулгалар бистиң ажыл-ишчилеривиске дорт хамааржыр, оларның күүселдези дээш бүгү күштү бериш ажылдаары бистен негеттинип турар-дыр.

Министерствонуң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка «Тувабытобслуживание», «Тувателерадио» бүдүрүлге каттыжыышкыннарының коллективтери мурнуку одуругда чорүп турар.

Ийик септээр, дааараар бүдүрүлгелер ниитизи-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ниитизи-биле беш чылдың планын езугаар олар 638,1 муң рубльдиң ажылдарын кылып тургаш, херек кырында 648,5 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүргени. Ол каттыжыышкында ажыл-ишке төлептиг, онаашкан планын ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес. Ындыг шалыпчыларга Н. Марков, С. Дорохов, В. Дадар-оол, Г. Кузьмин болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Николай Павлович Марков тууда беш чыл планын октябрь 1-ге чедир күүсеткен. Ол 61.150 рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, күүсеткени 61.656 рубль болган. Н. Марков чүгле эки ажылчын эвес, хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг. Ол аныяктарның дагдыныкчызы, ажылга чаа кирген кижилерге мергежил чедип алырынга дузалажып, өөредип турар. Беш чыл планын декабрь 1-де күүсеткен Сергей Дорохов база оон өөренникчизи, ам ол болу дуржулгалыг мастер болган, эш-өөрүнге арга-сүмезин берип, дуржулгазын ламчыларынга белен.

Г. Кузьмин, В. Дадар-оол доозукчу чылдың планнарын хуусаа бетинде, ноябрь 1-де, күүсеткеннер. Мастер Г. Кузьмин хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

«Тувателерадио» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи ноябрь айда-ла беш чылды күүсеткен, 554,3 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүргеш, беш чыл планын 107,2 хуу күүсеткен.

Бо бүдүрүлгеде ай, квартал планын ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес. Ында хоочун мастер М. З. Мокшинниң удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы партияның XXVI съездизинге уткуштур чарышты баштап турар. Бригада беш чылда 80.975 рубльдиң ажылдарын кылыр планын, 81.713 муң рубльге күүсеткен. Олар съездиниң ажыттынар хүнүнге таварыштыр 1981 чылдың ийи айының планын күүседир дээш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар. Бригаданың ажылчыннарының чедиишкиннери бригадирның кызымак, билдилиг ажылындан кончуг хамааржып турар. М. Мокшин бодунуң инициативазы-биле беш кижи [illegible] хандырылга [illegible] нуң-даа удуртулгазы үнелел, шаңнал-макталды хөй [illegible] тыпсып келген. Ол Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи, хүндүлел бижиктер, социалистиг чарыштың тиилекчизи деп херек демдектери-биле каш чыл улаштыр шаңнаттынып келген.

Амгы үеде «Тувателерадио», «Тувабытобслуживание» каттыжыышкыннары доозукчу чылдың планныг онаалдаларын күүседипкен, 1981 чылды чедиишкинниг эгелээн. Ол коллективтер съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседир дээш туржуп турар.

О. МЫНЫЙ-ООЛ,
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда кадрлар килдизиниң начальниги.

Механизаторлар өөредилгези

КУРСТАР АЖЫЛЫН ҮЗҮКТЕЛДИРБЕС

[illegible] кодээге аныяктар [illegible]. Аныяк оолдар кыстар 10-гу классты доосказ хоорайже чоруптар. Оларның хөй-хөйү институттарга, техникумнарга, училищелерге өөренип кирип турар. Чамдыктары бүдүрүлгелерге, фабрикаларга, заводтарга ажылдай бээр. Ол ла үеде кодээ ажыл-агыйынга ажылдаар кижи тывылбайн турар. Ынчангаш сорулга болза аныяк кижилерни кодээге арттар кылдыр сонуургадыр, школа доосканы соонда хоорайже [illegible] ажылдаар [illegible] чедип алыры болур.

[illegible] Тандыда районга 800 кижи механизатор, Каа-Хемге 700 хире, Бии-Хемге 623, Кызыл районга 565, Чөөн-Хемчикке 478, Улуг-Хемге 414 механизатор чедишпейн турар. Өске районнарга 40-тан 100 чедир механизатор четтикпес.

Механизатор кадрларның чедишпейн турарын барымдаалаш, республиканың кодээ школаларының 9-ку болгаш 10-гу класстарынга трактор өөренирин программага киирген. Школаны доосканы соонда өөренникчилер бышкан билигниң аттестазы-биле кады үнер [illegible] тракторист-машинист [illegible] шынзылгазын база алыр. Ооң-биле чергелештир механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезиниң курстарын болгаш оларның билиин бедидериниң кичээлдерин кышкы үеде база чорудуп турар.

СЭКП обкомунуң II пленумунуң доктаалын езугаар республиканың совхозтарынга 1980-81 чылдарның кышкы үезинде механизатор мергежилге 680 кижини өөредири эргежок чугула. 1980 чылдың төнчүзүнде алдынган медээлерни көөрге, ам совхозтарда 803 кижи өөренип турар.

[illegible] совхозта ажыткан курстарда 25 кижи механизатор мергежилге болгаш 91 кижи I болгаш II класстың шынзылгазын алыры-биле өөренип турар. Ында механизаторлар өөредилгезин совхозтуң кол инженери Р. Г. Минасьянс мергежилдиг организастаан. Шупту 25 кижи келир үеде школа доозукчулары. Олар школа доосканы соонда төрээн совхозунга механизатор болуп ажылдаарын күзеп турарлар. Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта шупту өөренип турарлар 100 кижи. Оларның 40-и ортумак школада. Арт-[illegible] неделяда бир катап, суббота эртен 9 шактан [illegible] шакка чедир конторада кичээлдеп турар.

Ажыл-агыйларда көргүзүглер пособиезиниң байдалы багай болуп турар. Эргилери эвээш арткан, а чаа плакаттарны ажыл-агыйлар кайын-даа тып шыдавайн турар.

Практиктиг кичээлдерни шуут-ла МТМ-лерге эрттирип турар. Ажыткылаан курстарга тракторист-машинистиң шынзылгазын алырының экзаменнери апрельде эрттирлээр.

Ындыг болза-даа Каа-Хем, Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның совхозтарында механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезин багай организастаан. Ол ажыл-агыйларның [illegible] инженерлери механизаторлар курстарының кичээлдериниң чогуур кичээнгей салбайн турары четпес. Механизаторлар өөредилгезин организастаары кол инженерлерниң дорт хүлээлгези-дир. Ол ажылды экижидерин совхозтар директорлары олардан шыңгыы негээр ужурлуг.

Чаа механизаторларны өөредип белеткээри-биле чергелештир, механизаторларның мергежилин бедидери база чугула херек. I болгаш II класстың шынзылгазын чедип алырының курстары ажыл-агый бүрүзүнде тургустунган. Оларның кичээлдерни ара үзүктелдирбейн тургаш, болдунар-ла хөйү-биле механизаторларның билиин I болгаш II класска бедидер херек.

Н. БЕКРЕЕВ,
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң урезин ажылының килдизиниң кол агроному.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

[illegible] отдел

МАЛ АЖЫЛЫНДА ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАР

[illegible]

Ч. ОНДАР.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң оргкадызиниң эргелекчизи.

Беш чылдың кижилери

ТӨЛЕПТИГЛЕР

[illegible]

Х. ОНДАН-ООЛ.

ЧОЛААЧЫ КЕРТИК-ООЛ

[illegible]

Ш. САТ.

Барыын-Хемчик район.

МУРНАКЧЫЛАР

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка Кызылдың электростанциязының коллективи идепкейлиг киржип, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүсеткен.

Мурнакчы коллективте ажыл-ишке төлептиглер хөй. Оларга хуула беш чыл планын ажыр күүсеткен, дуржулгалыг слесарьлар Павел Попов Василий Плотницкий база аныяк слесарь Дүрген-оол Оюн хамааржыр. Д. Оюн автоорук техникумун

дооскаш, бо коллективте ажылдап келген. Ол техникумга алган билиглерин практика кырынга ажыглап, электри станциязының нарын дериг-херекселдерин септеп, техниктиг ажаалдазын чорударын экижидип алган. Оон ынчаар ажылдаарынга дуржулгалыг эшинеру деткимче-дузазын көргүзүп келген.

Турбина кезээнде улуг машинист В. Ф. Дулов 11 чыл ажыг ажылдап келген. Ол беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен шалыпчыларның бирээзи.

ЧУРУКТА: аныяк слесарь Дүрген-оол Оюн болгаш улуг машинист Владимир Дулов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КӨДЭЭГЕ УЛАМ КАЛБАРТЫР

Көдээниң энергетиктери оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде чедимишкиниг күүсеткеннер.

Энергетиктерниң ажыл-ижиниң дугайында сонуургалдың «Көдээ электри тудуг» эргелелиниң кол инженери Дмитрий Яковлевич Семеновтан бистиң корреспондентивис айтырган.

— Көдээ черлерде электрификацияның талазы-биле чугаалап көрүңерем.

— Бистер, көдээ энергетиктер [illegible]

0,4 киловольтунуң 615 километр электри дамчыдылгазының шугумнарын туткан.

Ол дээрге Тес-Хемниң «Чолукраа», «Кызыгаар», Улуг-Хемниң «Найырал», [illegible]

[illegible] чилерниң чурттаар, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турары чугаа чок.

— Силерниң эргелелдиң ажыл-ишчилери беш чылды канчаар доосканын сонуургадып көрүңерем?

— Көдээниң энергетиктери оңгу беш чылды чедимишкиниг доозуп, тус-тус коллективтер планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткилээнин чугаалаары өөрүнчүг. [illegible]

ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛИНГЕ

[illegible]

К. САТ.

Респотребсоюзта улуг экономист.

ААЗАП-ЛА ТУРАР

[illegible]

А. ЕВРОП

«Хемчик» совхоз.

ШЫЛГАТТЫНГАН ДАЙЫНЧЫ ЭВИЛЕЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа кежигүннери-биле Герман Демократтыг Республиканың бузулбас чаңгыс эви оон шапкын хөгжүлдезинге, республиканың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын чедиишкинниг боттандырарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг. СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң аразынга шылгаттынган дайынчы эвилел, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга быжыг найырал ниитилел хөгжүлдезиниң нарын айтырыгларын шиитпирлээр арганы берип турар деп, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер «Нойес дойчланд» солунга бижээн.

Эрткен чыл тайбың дээш, айыыл чок чорук болгаш чепсегленииишкиннерни дүжүрер дээш социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының шиитпирлиг демиселиниң чылы болган деп, ол чугаалде айыткан. Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның партия болгаш күрүне ажылдакчыларының Москвага болган ужуражылгазы ол дугайын тодаргай бадыткаан. Политиктиг чаваралыышкынны шериг чаваралыышкыны-биле четчелээри амгы үеде кажангызындан-даа артык эргежок чугула. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны хандырары оортан дыка хамааржыр.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериинге болгаш удур тур күштүкүнга удур социалистиг чурттар бүгү-ниитиниң тайбыңын хандырар дээш күжениишкиннерин угландырып турар. Тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның принциптеринге үндезилээш күрүнелер аразынга чаагай харылзааларны калбартыр дээш социалистиг чурттар туржуп турар.

Бо айтырыг ГДР-ниң барыын талакы чоок кожазы ГФР-биле харылзааларынга база хамааржыр.

Чаваралыышкын моон соң гээр канчыг болурул! деп айтырыг онгу чаа чылдарның эгезинде бүгү кижилерниң сагыш човаашкынын болдуруп турар деп, Э. Хонеккер бижээн. Боо-чепсекти НАТО блогунуң, хамыктың мурнунда АКШ-тың эндере бүдүрүп турары чаваралыышкынга шынгы айыылдыг болуп турар. Америк ракета-ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрер болгаш Барыын Европага әккеп тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпири, боо-чепсек бүдүрериниң узун хуусаалыг программазы, СБК-2 керээни күштүг кылдыр баалылаарында АКШ-тың администрациязының ойталааны тайбыңның херээнге шынгы айыылдыг болуп турар.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң эрткен чылдын майда болган чөвүлел хуралының документилери чепсегленииишкиннерни дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге оруктy ажыдып турар. Ол инициативаларның шынныын болгаш чогуур үезинде кылдынганын амыдырал бадыткаан.

ГСЧП-ниң X съездизинге белеткел Герман Демократтыг Республикада калбарган. Ол съезд СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соон дарый болур. Совет коммунистерниң шуулганы бүгү социалистиг дем каттыжылгазының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң амыдыралынга, тайбыңның болгаш демниглгениң бүгү күштеринге канчыг чугула болуушкун болур деп, Э. Хонеккер онзалап демдеглээн.

ПАРТИЯНЫҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улус-демократтыг партиязының мурнунда амгы үеде туруп турар эң чугула сорулга — ол дээрге, апрель революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаары болгаш кижиден кижи мөлчүвес чаа ниитилелди чуртка тургузары болур. АУДП-ниң тургустунганындан бээр 16 чылы-биле холбаштыр АУДП ТК-ның [illegible] Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Бабрак Кармаль ол [illegible] АУДП революстуг [illegible] [illegible] болгаш чуртта революстуг [illegible]. [illegible] ажылчын [illegible] болгаш [illegible] туржулганын ажыглап турар деп, ол айыткан. АУДП Афганистан Демократтыг Республиканың ажылчын ангыларының болгаш бүгү ажылчы чоннарының авангарды болбушаан. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң акы-дуңма дузаламчызының ачызында амгы бергелерни ажып эртип турар болгаш Афганистанга чаа ниитилелди тургузарының оруу-биле шиитпирлиг бурунгаарлаар апаар деп, Б. Кармаль онзалап демдеглээн.

Афганистанның баштайгы «Кызыл туг» орденнерин белүк офицерлерге болгаш солдаттарга АУДП-ниң 16 чылы-биле холбаштыр Б. Кармаль тывыскан. Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаар херекке эрес-дидим болгаш маадырлыг чорууу дээш ол офицерлерниң болгаш солдаттарның шаңнатканын Революстуг Чөвүлелдиң Президиумунуң Афган радиону болгаш телевидениени дамчыштыр чарлаан Чарлыында айыткан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Герман Демократтыг Республиканың улус ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының X съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киришпишаан, улуг чедиишкиннерни чедип ап турар.

«Текстурзайденверке» бүдүрүлгениң коллективи (Карл-Маркс-Штадт округ) пландан ажыр хөй продукцияны бүдүрген болгаш чурттуң пос-таавы үлетпүрүнге эргежок чугула чиг-этти берип турар. Бедик бүдүрүкчүлүг техниканы ажыглаан чорук продукция бүдүрерин көвүдедиринге улуг рольду ойнаан.

ЧУРУКТА: Эдит Шмидтиң ажылдап турар цегинге чехословак бүдүрүлгениң дериг-херекселдерин эптеп тургусқан.

Фото АДН—СЭТА-ның.

Делегейниң хоорайларында, найысылалдарында

УЛАН-БАТОР. Чойбалсан хоорайның тудугжулары 9-ку кварталдың чуртталга бажыңын чаа чыл бүдүүзүнде ажыглалга киирген болгаш чаа микрорайонунуң тудуузун оон-биле дооскан. Хоорайның төп оралга төвүнүң немелде ээлчээн ажыглалга киирген соонда оон күчүзү ийи катап улгаткан.

БУДАПЕШТ. Венгрияның найысылалы чыл келген тудуум улам-на сайзырап, чаагайжып турар. 1981 чылда хоорай улам сайзыраар. Будапештиниң хоорай советизи найысылалдың чуртталга фондузун калбартырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Будапешт хоорайның 16 муң ог-бүлелери чаа чылда чаа бажыңнарже көжүп кирер. Хөй районнарга чаа кварталдар тургустунар.

Улус камгалалының болгаш улус өөредилгезиниң четкилин чаа чылда база калбарар. Чаа сес район эмнелгелери, профилакторийлер болгаш элээн каш чаа школалар ажыглалга кирер.

СОФИЯ. Найысылалдың улус советизи сески беш чылдың планының чылдарында чуртталга тудуузунуң программазын [illegible]. Ол программа болза 2000 чылга чедир Софияның сайзыралының чиңгине планының баштайгы үе-чадазы болуп турар.

Тудугну комплекстиг чорудар. Амыдырал хандырылгазының улуг төптери тудар [illegible].

ПРАГА. Прага хоорайның «Аритма-Вологийез» заводунуң коллективи беш чыл планының хуусаа бетинде күүсеткен. ЭДЧ-ның системазынга ол завод «Октрус» деп чаңгыс аай хевирниң электроннуг санап-түңнээр машиналарынга дериг [illegible] турар. Социалистиг экономиктиг интеграцияга ол бүдүрүлгениң киржилгези бүдүрүкчүнүң хемчээлин көвүдедир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы берип турар.

ДЕЛИ. Индияның найысылалы Дели хоорайда тудуг ажылдарының хемчээли калбарып турар. Чуртталга бажыңнарының кварталдары дүрген өзүп, чаа эмнелгелер болгаш школалар немежип турар. Чурттаалга тудуузунуң айтырыын дүрген шиитпирлээр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни Делиниң администрациязы ап турар. Индияның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң беш чыл планын (1980—1985 ч.ч.) ёзугаар Делиниң хоорай тудуунуң херечилелдеринге 8 миллиард рупийни тускайлаан.

САН-ФРАНЦИСКО. Бистиң бажыңнарывысты камгалаары, «Бисте бажың херек» деп сөстерни бижээн транспарантылар Лос-Анжелестиң ажылдар кварталдарында көстүп келген. Латин Америкадан келген американнар ол кварталда колдуунда чурттап турар. Чурттаалга бажыңнарының кедергей багай байдалынга удурланыышкынның чыскаалын ол районнуң чурттакчылары кылган.

Пико-Юнион районнуң чурттаалга бажыңнарының 40 ажыг хуузун ажыглаар арга жок болуп турар деп, «Лос-Анжелес таймс» солун бижээн. Хенниг чер бажыңнарда безин 3—4 ог-бүлелер сыңмарлажып чурттап турар. Чаңгыс өрээлде безин 9 кижи чурттап турар.

КАИР. Египеттиң найысылалында алды каът чурттаалга бажыңы буступ ушкан. Оон бузундуларының аразынга 6 кижи өлген, оларның бежи — бичии уруглар.

ДЖАКАРТА. Индонезияның найысылалының чурттакчыларының саны ам 6,4 миллион кижи болуп турар. Джакартаның «Синар пагни» солуну ол дугайын бижээн.

ЧУГАА ТУРБАС

Я. АРАФАТТЫҢ кыйгырыы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң дайынчы чорудулгалары эгелээнден бээр 16 чыл оон таварыштыр ПАО-нуң күүскомунуң даргазы Ясир Арафат Палестинаның араб чонунга кыйгырыг үндүрген. «Палестинаның араб чонунуң национал эргелерин херекке албайн турда, Чоокку Чөөн Чүкке тайбың болгаш айыыл чок чорук дугайында чугаа безин туруп болбас» деп ол кыйгырыгда айыткан. Тораан чуртувусче ээп чанар, бот башкартынар болгаш хамаарышпас Палестина күрүнезин тургузар эргелеринче хаалырар дээш демисежип турар бис, деп массалыг митингиге чугаазынга ол медеглээн.

Израиль агрессорларга АКШ амгы үениң боо-чепсээ-биле дузалап, Палестинаның араб чонунуң дуруу ёзугаар төлээлекчизин хүлээвейн турарын Палестинаның удуртукчузу шынгыы шугумчулаан. Араб палестиннерниң чаңгыс эвин быжыглаарынче, империализмге, сионизмге болгаш араб реакцияга удур демиселдиң күштелдиреринче ол кыйгырган.

ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Россия болгаш АКШ: харылзааларның тургустунганы. 1765—1815 чылдар» деп документилерниң чыындызын совет болгаш америк специалистер белеткээн. Америк төөгү [illegible] чыл бурунгаар болур 95-ки конференциязын ол чыындының чырыкче үнгенинге тураскааткан. Ол үеде орус-америк харылзаалар ден эргеге болгаш бот-боттарынга ажыктыг чорукка үндезилеттингенин чыындының материалдары тодаргай херечилеп турар.

Чыындының парлаарының негелделерин 1973 чылда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга харылзаалар, кады ажылдажылга дугайында [illegible] ынган ниити дугуржулга-биле доктааткан. Бедик мергежилдиг совет болгаш америк чүс ажыг эртемденнер чыындыны үш чыл алды айның дургузунда белеткээн. Чыындыны Совет Эвилелинге «Наука» деп ном үндүрер чер, АКШ-ка — күрүнениң ном үндүрер чери парлаан.

Америк таланың төлээлекчизи АКШ-тың национал архивиниң ажылдакчызы Д. Харттроув кылдынган ажылдың түңнелин үндүрбүшаан, чыында номну дүрген болгаш бедик деңнелге белеткээнин демдеглээн.

ЧАА БЕШ ЧЫЛЧЕ КИРБИШААН...

ССРЭ-ниң Күрпланының даргазының оралакчызы болгаш ЭДЧ-ниң планнаашкын ажыл-чорудулгазынга кады ажылдажылга талазы-биле Комитединиң бюрозунуң даргазы Николай ИНОЗЕМЦЕВТИҢ ПМА-ның корреспондентизинге берген интервьюзу.

— Социалистиг чурттарның кады планнаашкын ажыл-чорудулгазын амгы беш чылда кандыг чүүлдер тодаргайлаар деп бодаар силер?

— Экономиктиг Дузаламчылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның 1981—1985 чылдарда планнарының холбаштырылгазынга амгы үениң экономиктиг байдалындан хамааржышкан элээн каш онзагай чүүлдер бар болур. Ылангыя социалистиг дем каттыжылгазының чурттарында ам бар бүгү-ле чүүлдерни боттуг ажыглаар дугайында сагыш салыышкын онза чугула ужур-дузалыг болур. Бирги ээлчегде чиг-эт болгаш энергетиктиг курлавырлар дугайында айтырыг тургустунуп турар. Сорулга чүдел дизе, фондуларны, материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны эгээшти чарыгдап турбушаан, продукция бүдүрериниң көвүдедиринде болур.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның партия-чазак делегацияларының бедик деңнелге ужуражыышкыннары болгаш чугаалажыышкыннары пландарны холбаштырар талазы-биле ажылга шиитпирлиг салдарны чедирип турар. Чаа беш чыл болза кады ажылдажылганың шынар талазы-биле чаа үе-чадазы болур, ынчаарга социалистиг интеграция акы-дуңма күрүнелерниң экономиктиг [illegible] үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге бодунуң боттуг үлүүн киирер ужурлуг деп ол ужуражыышкыннарга онзалап демдеглээн.

ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның 1981—1985 чылдарда планнарын холбаштырарының кады ажылдажылганың узун хуусаалыг алыс сорулгалыг бүгү программаларын болгаш бүдүрүлгениң специализастаарын база кооперастаарын хөгжүдериниң ийи талалыг программаларын [illegible] база күүселдири-биле сырый харылзаалыг кылдыр боттандырган. Оталга-энергетиктиг, минерал-чиг-эт, машина тудуунуң, аъш-чемниң, транспорттуң комплекстери ышкаш, ынчаар талалыг дугуржулгаларга, Хмельницкая АЭС-тиң болгаш Жешувтуң (Польша Улус Республика) аразынга электри энергиязын дамчыдар шугумну тудар дугайында Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, [illegible] ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның аразынга дугуржулгаларга ат салган. [illegible] киирип, электри энергиязын дамчыдар чоруур шугумнарны тудуп дооскан соонда Совет Эвилели акы-дуңма чурттарга немелде электри энергиязын берип эгелээр. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарының узун хуусаалыг программазы-дыр. Оон ынай, машина тудуунга, кедээ ажыл-агыйга, аъш-чем болгаш чиик үлетпүрге специализастаашкын болгаш кооперастаашкын талазы-биле элээн каш дугуржулгаларны [illegible].

— Даштыкы садыг харылзаалары социалистиг дем каттыжылгазының экономиктиг [illegible] хевээр-ле кол рольду ойнап келген болгай. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның дугурушкан пландарында даштыкы садыг харылзааларын канчаар айытканыл?

— [illegible] ынаар үндүр садыглап турарын айтыр херек.

Машиналарны садыглажыр дугайын ап көрээли. Баш бурунгаар чижек-биле санап көргенин ёзугаар алырга, ССРЭ-ден акы-дуңма чурттарже чорудар машиналарның болгаш оларның артык дериг-херекселдериниң өртектери 35 миллиард рубль [illegible] ол дээрге [illegible] хуу хөй болур. Совет Эвилелин бодунуң ээлчээнде ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарындан 60 миллиард ажыг рубль өртектиг эргежок чугула дериг-херекселдерни алыр. Акы-дуңма социалистиг чурттардан машиналарны, дериг-херекселдерни садып алыр чорук ССРЭ-ниң кол бүдүрүлге фондуларын [illegible] кол азырлары — химия, нефть химия, металлургия үлетпүрлериниң, машина тудуунуң чамдык хевирлериниң дүрген сайзыралынга идиглиг бээр. ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттардан эт-херекселдерни, трикотажты, хааржылга кылыглерни болгаш калбак херегледиин өске-даа бараан бараанарын бистиң чурт үзүве алыр. Дараазында беш чылда ССРЭ ол бараанарны 40 ажыг миллиард рубль хемчээлге алырын демдеглээр болгаш [illegible].

Социалистиг экономиктиг интеграция боттанышкында

... азырлар аразының комплекстеринге, а ол ышкаш калбак херегледиин бараннарын бүдүрер талазы-биле социалистиг [illegible] ажылдаарының узун хуусаалыг стратегиязын ол программаларның тодаргайлааны билдингир болгай.

— Узун хуусаалыг программалар тодаргай дугуржулгалар системазынга боттанып турары билдингир болгай. Бо талазы-биле чогум чүү кылдынганыл, чугаалап бергерем?

— Социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелериниң план органнары элээн хөй [illegible] оларның кол күрүүзүн чогуур дугуржулгалар-биле быжыглаан. Чижээ, ССРЭ-ниң девискээринге Хмельницкийниң атомнуг электростанциязын тудар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында Венгрияның, Польшаның, ССРЭ-ниң болгаш [illegible] хөй талалыг кол болгаш ийи талалыг дугуржулгалар чурттарга болгаш Кубага ниитизи-биле 30 миллион ажыг киловатт күчүлүг атомнуг электри станцияларын Совет [illegible] кимчези-биле хары утда деңнээр.

1981—1985 чылдарда, а чамдык таварылгаларда 1990 чылга чедир бүдүрүлгени специализастаар база кооперастаар талазы-биле ийи болгаш хөй талалыг элээн каш дугуржулгалар ажыглап кылдынган. Чижээ, 1981—1990 чылдарда атомнуг электри станцияларынга херегээр дериг-херекселдерни бүдүрериниң база [illegible] специализастаар болгаш кооперастаар талазы-биле ЭДЧ-ниң төөгүзүнге моон мурнунда турбаан улуг дугуржулгага Болгария, Венгрия, Куба, Польша, Румыния, ССРЭ болгаш Чехословакия, а ол ышкаш Югославия ат салган. Ол дээрге [illegible] электри станцияларын [illegible].

— Чаа беш чылда ССРЭ-ниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү өске-даа чурттарның аразынга [illegible] хемчээли 40 хуу улгадыр болгаш барык 260 миллиард рубль четкен турар ужурлуг. Нефть тывылгазының байдалдары нарылдаан-даа болза, акы-дуңма чурттарга нефть чорудуп бээриниң 1980 чылда четкен деңнелин Совет Эвилели хевээр арттырар. Ынчаарга амгы беш чылдарның дургузунда социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелери барык 400 миллион тонна нефтини алыр.

[illegible] зын, хара болгаш өңнүг металлдарның прокадын, дааныг материалдарын, хөвеңниң, химия продукциязын болгаш өске-даа бараанарны ЭДЧ-ниң кежигүнү акы-дуңма чурттарже ССРЭ-ниң артырар чорудары база көдүнүп турар. [illegible] өртектеринден [illegible] хемчээл-биле [illegible].

— 1976—1980 чылдарда хөй талалыг интеграция хемчеглериниң дугурушкан планын ынчаарда «Интеграция беш чылы» деп адап турган. Чаа беш чылда ындыг план чогааттынган турар бе?

— ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның план органнарының төлээлекчилери Чөвүлелдиң Сессиязынга [illegible] ретариаты-биле демнежип алгаш, 1981—1985 чылдарда Дугурушкан планның төлевилелин белеткээр чуруму болгаш хуусаазын айыткан. Хөй талалыг интеграцияның эң чугула хемчеглерин, хамыктың мурнунда таңгы туруштуг бүдүн программаларны боттандырары-биле холбашкан хемчеглерни Дугурушкан планның төлевилелинге [illegible]. Пландарның даңзызында беш чылда холбаштырарының онзагай байдалын барымдаалааш, ЭДЧ-ниң стандарттарынга, делегей банкызының тыпсыр чээлдеринге, бүдүрүлгени специализастаар база кооперастаар [illegible] чурттарга харылзаалыг [illegible] хемчеглерге тураскаадтаан немелде бөлүктерни төлевилелге киирер.

Кубага, Моолга болгаш Вьетнам Социалистиг Республиказынга дээштиг дузаламчыны көргүзер талазы-биле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү күрүнелериниң коллективтиг хемчеглери бо планга онзагай черни ээлээр. Ангы-ангы чурттарның экономиктиг хөгжүлдезин деңнештирер дугайында Комплекстиг программаның негелделери чогум-на бо үш күрүнелерге хамааржыры билдингир болгай.

Ээлчеглиг «интеграция беш чылын» ажылдап кылырда капитал салыышкыннарының талазы-биле ажыл-чорудулганы холбаштырарынче улуг кичээнгейни [illegible] ажыктыг сорулгада демдеглээр херек. Ол чорук ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттарның аразынга интеграция харылзааларын улам-на хаңылдырарынга, социалистиг калбарган [illegible] соңгаар-даа интеграция [illegible] болур.

(ПМА).

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Персид могулдурунга байдалды чогумчалыг кылдыр эккижидер болгаш Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дугайында Индияга алгы чоруунуң үезинде Л. И. Брежневтиң киирген саналдары Индияның хой-ниитизиниң болгаш парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Персид могулдурунуң районунда хлинкуурлуг чорукту айыылдыг одаан ожурериче угланган совет удуртукчузунуң инициативазын Индияда изии-биле деткээн деп, «Патриот» солун демдеглээн. Ол районга болгаш оон чоок кадыынга даштыкының шериг баазаларын тургуспас дугайында саналы болза Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дээш Совет Эвилелиниң туржуп турарының база бир чаа херечизи-дир деп, ол солун онзалап демдеглээш болгаш совет инициатива АКШ-тың туружунда ылгалдыг дээрзин айыткан. ССРЭ-ниң ол политиказы Персид могулдурунуң болгаш Индий океанның күрүнелериниң национал эрге-ажыктарынга бүрүн дугжуп турар деп, солун бижээн.

КАЙЫЗЫНГА-ДАА АЖЫКТЫГ ХАРЫЛЗААЛАР ДЭЭШ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразынга ажыктыг садыг-экономиктиг харылзааларны калбартырын Барыын Германияның сураглыг үлетпүр ээзи, [illegible] үлетпүр-садыг каттыжыышкынының президентизи Отто фон Америнген саналдаан. ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле садыг-экономиктиг харылзаалар ГФР-ниң чүгле улуг фирмаларынга эвес, харын-даа үүрмек болгаш ортумак бүдүрүлгелерге база ажыктыг болур деп, «Хандельсблатт» солунга чүүлүнге ол онзалап демдеглээн. Чөөн чүктүң чурттары-биле садыглажылга ол бүгү фирмаларның даштыкы садыг харылзааларының түлүш кезээ болуп турар деп, ол айыткан.

ГФР-ниң болгаш Европаның социалистиг чурттарының аразынга сөөлгү он чылда чедип алдынган политиктиг харылзааларның ажыктыышкыны-биле холбаштыр секиргилиишкынын ол чүүлде илергейлээн.

Садыглажылга болгаш кооперастаашкын дугайында узун хуусаалыг дугуржулгаларны кылыышкын арга-биле экономиктиг харылзааларны доктаамал калбартырынга улуг салыышкан. Ындыг харылзааларны калбартырынче угланган [illegible] Хельсинкиде болган ниити Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызында база [illegible].

Улуг чедиишкиннер

МАНАГУА. (СЭТА). 1980 чылда Никарагуа революциязының улуг чедиишкиннерин Национал хостуулалдаашкын сандинистиг фронтунуң национал удуртулгазы демдеглээн. Эрткен чыл шынарага улуг [illegible] алыышкыннарының чылы болган. Никарагуаның Нуева [illegible] [illegible] демдеглээн. Ажыл-чорук [illegible] [illegible] [illegible] хостуулалдаашкын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хостуулалдаашкын фронтунуң отрядтарының болгаш Сальвадорнуң доктаамал шериг кезектериниң аразынга шынгыы тулчуушкуннар Чалатенанго департаментизинде үргүлчүлеп турар. Америк шериглерниң Вьетнамга чоруткан тайылыышкынын база Никарагуаның диктатору турган Сомосаның солдаттарының дериг [illegible] [illegible] [illegible] Сальвадорнуң шериглери кызыл туралын Национал хостуулалдаашкын фронтузу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] оларның [illegible] [illegible] [illegible] чурттакчыларын [illegible] турар.

Чалатенангоже хөй шериглерни чоруткан-даа болза, ойтур шавыышкынны хунтаның солдаттарынга [illegible] турар.

Амыдырал деңнели кудулаан

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң төп статистика бюрозу 1980 чылда экономиканың байдалының дугайында медээлерни [illegible] хамаатыларының сеткилин хомудаткан. Чоннуң амыдырал деңнели дыка кудулаан дугайын ол медээлер тодаргай херечилеп турар.

Чыл дургузунда бедээ ажыл төлевири түс хуу кудулаап, идик-хеп садып алырынга чарыгдалдарны Израиль [illegible] 19 хуу кызыткан. Аъш-чем продуктуларын чоннуң садып алыр аргазы 10-тан 20 хуу чедир кудулаан. Эът, балык болгаш сүт өртээ дыка аартаан.

ЯДАРАЛ-ТҮРЕГДЕЛДЕ

ВАШИНГТОН. 1980 чыл АКШ-ка [illegible] [illegible] амыдыралчы эргелеринче болгаш кол-кол хосталгаларынче улам ынайгы шавар халдаашкын-биле демдеглеттинген.

Чурттуң таваржы бергени аар экономиктиг бергелерниң байдалдарында «Деп аргаларын [illegible]» АКШ-та 25 миллион ажыг кижи кедергей эленги-түреңги чурттап турар. А 14 миллион американнар ядарал-түреглериниң бис кырында келген. [illegible] [illegible]. 8 миллион чыгаа американнар кижиниң кол эргелериниң бирээзи — ажылдаар эргезинден казыттырган болуп турар. Ынчаарга профэвилелдерниң болгаш чазактыы эвес чамдык организацияларның медээлери-биле алырга, ажыл чок кижилерниң саны ол чуруттуңдан безин хөй.

(СЭТА).

ОБЪЕКТИВТЕ—ШВЕЙЦАРИЯ

ЧУРУКТА: альпийжи пейзаж.

А. ГУЛЯЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникасы.

ДЫШТАНЫЛГА ХӨГЛҮГ, СОЛУН

Школада чартык чылдың түңнелин деестуру-биле четкен өөреникчилерниң чаңчыл болган кышкы дыштанылгазы эмин-хөглүг эгелээн.

Тус-тус школа бүрүзү, өөреникчилерниң комсомол болгаш пионер организациялары баш удур планнарын тургузуп ап, кышкы дыштанылганы организастыг-биле эгелээн. Өөреникчилерниң дыштанылгазы хоюдуунда-ла чаа чылды уткуп, каас-чараш, хуулгаазын кылдыр кеттинип алгаш, балмаскарадка киржилгези-биле эгелээн.

Школачылар ырак-чоокче хаактыг походтап, хоңнуларга, фермаларга эвээш-биче-даа бол ажыктыг дузаны чедирип, солун номнар номчуп, кино, концерт көрүп, янзы-бүрү спортчу маргылдааларга киржип, дыштанылгазын солун, хөглүг, ажыктыг кылдыр эрттирип турарлар.

Найысылал Кызылдың болгаш ноокиниң школалары С. Михалковтуң «Үш хаванак» деп ыры-шоорлуг теол-шиизин сонуургап көрүп эгелээннер. Ону аныяк артистер орус, тыва дылдарга ойнап турарлар. Уругларга ол теол-шиини тыва дылче артист Д. Барынмаа чедимчелиг очулдурган, режиссёр-тургузукчузу Л. Бузина, ыры-шоорлуг ол шиини артистер хөктүг, каттырынчыг кылдыр ойнап турарлар. Ук шииниң чурук-хевири болгаш музыка каасталгазы теолчургу, кайгамчык чараш...

Школачыларның кышкы дыштанылгазы хөглүг солун эртип турар.

Найысылал Кызылдың школачыларының кышкы дыштанылгазы база-ла чаа чылды уткуп, янзы-бүрү оюннар-биле чайынналдыр шыптынган ёлканы долгандыр ырлап-шоорлап, танцы тел, ойнап хөглээни-биле эгелээн. Ёлкага ынап-ла Соок-Ирей кирип бээр. Кызылдың школачылары Соок-Ирейни база-ла каткы-хөг-биле уткуп алганнар.

Дыштанылгазында олар уруглар чогаалчызы Сергей Михалковтуң «Үш хаванак» деп ыры-шоорлуг теол-шиизин бир-ле дугаар сонуургап көргеннер.

ЧУРУКТАРДА: «Үш хаванак» деп теол-шииден көргүзүг; залда.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

1980 чылда Тываның эң эки спортчулары

БАШТАЙГЫ МАСТЕР

ОЛ-ЛА! Финиш! Тиилелге! Ол баштай чүктеп чораан боозун эгинден, а оон соонда хаактарын арай боорда ужулгаш, шаг, күш чогундан буттарынга туруп шыдавайн, ак хар кырынче олура дүшкен. Чарыш соонда арны, буттары, холдары хып турган ышкаш кылдыр сагындырган. Ол бүгүнү оожуктуруп, соодары-биле хөвеҥ дег чымчак ак хар кырынга чиндырап олурган.

Ооң сагыш-бодалы ону чайгаар-ла ам чаа халып эрткен берге оруунче хаара туда бээр болган. Ол 20 километрниң хаак оруун чүгле халып эрткен эвес, а дөрт килограмм аар бооңу чүктевишаан баштай 5 километрни эрткеш чыдып алгаш оон соонда 10 км. эрткеш туруп алгаш, ооң соонда арткан 10 километрге база ынчаар боолавышаан ам кээп финишке келир ужурлуг. Биатлон спортунуң дүрүмү-даа ындыг.

Сергейниң ам чаа-ла бир шак бичии-ле ажыг үеде эрткен оруу ооң мурнунда чылдыы-биле белеткелдер, маргылдаалар үезинде эртип турганы муң-муң километр берге оруктарының шуптузунуң түңнели болган. Оон аңаа өөрүвезиниң-даа артазы чок Ол биатлонга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң чемпиону деп бедик атты чедип алган үези ол.

Шак ындыг бедикче үнүүшкүн мынчаар эгелээн. Биатлонга «Спартактың» Россия Федерациязының бирги чери дээш маргылдаазы эрткен чылдың январының төнчүзүнде Смоленск хоорайга болуп эрткен. Аңаа Тывадан барган кымга-даа билдинмес мастерге кандидат Сергей Бабкин делегей чергелиг мастерлерни, Совет Эвилелиниң бирги чери дээш маргылдааларының хөй дакпыр киржикчилерин ашкаш, 20 километрге Россияның чемпиону апарган.

Аныяк спортчунуң ол чедиишкинин бедик мергежилдиг тренерлер үнелеп көргеш, маргылдааның бир ажыдыышкыны кылдыр санааш, ол ниитилелдиң Төп чөвүлелиниң маргылдаазынга Россияның шилиндек командазының составынга ону киирген. Сергей ол чедиишкининге хей-аът кирип, төрээн Тывазынга чедип келгеш, белеткелин оон-даа күштелдирген.

ЧЕТТИКПЕЙН манап, белеткенип турганы «Спартактың» Төп чөвүлелиниң чемпионадынга киржир чалалга аңаа чедип келирге ол Петрозаводск хоорайже ужуп кааң. Олимпийжи чылга турасказтап чемпионат-даа эгелээн. Оон киржикчилерниң аразында ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастерлери, делегей чергелиг мастерлер болгаш спорт мастерлериниң саны кончуг хөй болган. Биатлонистерниң аразында 4-5-ле кижи мастерге кандидат аттыг, а бирги разрядтыг спортчулары шуут чок.

Маргылдааның баштайгы хүнүнде 20 километрге хаактавышаан, кара боолааргының маргылдаазы болган. Аңаа бистиң чаңгыс чер чурттуувус кайгамчыктыг чедиишкиннииг болуп, дыка хөй ат-алдарлыг мастерлерни ажып, үшкү шаңналдыг черни ээлээш, биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган. Ооң соонда хүн ол эстафета маргылдаазынга Россияның шилиндек командазының кежигүнү болуп киришкеш, эштери-биле кады 7,5 километрниң эстафетазынга бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээш, мастерниң нормазын база катап бадыткаан.

...Ынчангаш ол ам хар кырынга олура, эрткен оруун сактып, белеткенип турган эштери, институтта өөренип турар өөрү болгаш өскен-төрээн суурy Хову-Аксы оон болалынга чайгаар-ла чуруттунуп келген.

Сергей 1956 чылда Хову-Аксынга төрүттүнген. Ол билип кээрге-ле оон ачазы Иван Александрович Бабкин чолаачылап, а авазы Клавдия Наумовна телефонистеп турганнар. Олар ам-даа Хову-Аксында ол мергежилдеринде ажылдавышаан. Сергейниң ада-иезя оглун бичиизинден-не кара ажылга өөредип, бергелерни ажып эртеринге, аңаа торулбас кылдыр өөредип турганнар. Ооң уламындан ол мөгеннырак, каң-кадык өзүп келген. А оон ачазы аныяанда база спортчу чораан. Ол 1950 чылда боодалгага «Динамо» спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң бирги чери дээш маргылдаага киришкеш, ийиги шаңналдың эдилекчизи болган. Иван Александрович ынак спортунуң чажыттарын оглунга база дамчыдып берип, хостуг үезинде ону эдертип алгаш, аңнап, балыктап чорааш, бо-ла кара боолады бээр турган. Ооң уламындан Сережа 6 класска өөренип тургаш-ла кара боолаарынга бедик мергежилдиг апарган, а ооң баштайгы тренери ачазы болган.

ХОВУ-АКСЫНЫҢ ортумак школазынга өөренип киргеш, бичии класстардан-на эгелээш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге оон сонуурганы улуг турган. Чеден чылдарның эгезинде Хову-Аксынга хаак спорту кончуг сайзыраан турган. Ынчангы ол черниң шыырак хаакчылары Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Анатолий Глухов баштаан бөлүк спортчулар чүгле Тыва АССР-ге эвес, а харын зона маргылдааларынга бедик көргүзүглерни чедип ап турганнар. Ол үеде Хову-Аксынга кежээки үеде белеткенир чырыткылыг хаак оруу база турган.

Чогум-на ынчан Сергей дуржулгалыг хаакчыларны эдерип, оларның соондан чыдып калбайн доктаамал белеткенип турар апарган. Хову-Аксының сес чыл школазынга күш-культура урогу башкылап турган Анатолий Николаевич Бурякин хаак секциязын ажыткаш, аңаа сонуургалдыг оолдар, уругларны белеткеп эгелээн. Оларның аразынга Сергей Бабкин база кирген.

Хөй-ниитичи тренерниң үйгү-чыдыы чок, ур үеде чорууп келген ажылының түңнелин тиилелгелер-биле демдеглеттинген. 1971 чылдың чазында Тыва АССР-ниң школачыларының бирги чери дээш хаак маргылдаазы Кызыл чоогунда Хербис даанга болуп эрткен. Ол үеде Таңды районнуң школачылары кымны-даа мурнунче эрттирбейн, шупту шаңналдыг черлерни ээлеп турганнар. Олар-биле маргылжыптар хире хаакчылар чок турган. А бо удаада Хову-Аксындан келген өөреникчи Сергей Бабкин баштайгы хүн 5 километрниң, а оон соонда 10 километрниң чарыжынга бирги черни ээлээш, хаак спортунуң тренерлерин кайгаткан. Оон эгелээш-ле хаакка республика хемчээлдиг улуг-даа улустуң, школачыларның-даа аразынга маргылдааларга Сергей Бабкинниң ады бо-ла хостуг бээр апарган.

ЧЫЛДАР эрткен тудум ол улам күш кирип, хаактаарының чажыттарын шиңгээдип ап, улуг улустуң аразынга Тываның чемпиону атты 1973 чылда чедип алган. Оон эгелээш-ле Сергей Бабкин хаакка маңнаарынга республиканың шилиндек командазының кежигүнү апарган.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи апаргаш Сергей биатлонга бедик мергежилдиг тренер, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң

спорт мастери Василий Гагаринниң секциязынга кирип алгаш, биатлон спортунга хандыкшып эгелээн. Студентилерниң бүгү-эвилел университеттер-даа лары кош удаа тиилекчизи Василий Гагарин бодунуң чедип алганы бедик арга-дуржулгазын өөреникчилеринге күзелдии-биле дамчыдып берип, оларны бедик мергежилдиг спортчулар кылдыр белеткеп эгелээн. 1977 чылда Бабкин биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты чедип алган. Ачазының аңаа кара боолаарының талазы-биле берген кичээлдери канчаар-даа аажок дузалаан. Спорттуң бо хевиринге чүгле дүрген маңнаар эвес, а кара боолаарының талазы-биле бедик мергежил херек.

Бир эвес хаактаары кончуг эки эрткеш, боолаарынга кошкак болуп, беш «тавакчыгаштарны» 25 метр черден 5 ок-биле дүжүр атпас болзунза кемелде хаак оруун маңнаар эртер апаар сен. Дүжүр аттынмаан «тавакчыгаштарның» саны хөй болган тудум ол хемчээл улам улгадыр. А ону эртип турда, үнелиг минуталар ону манап чытпас-ла болган. Бедик мергежилдиг спортчулар маргылдаа үезинде беш «тавакчыгаштарның» чүгле чаңгызын безин адып шыдавас болза ол аңаа 15—20 секунданы чидирген деп санаар.

Василий Гагарин ийи чыл дургузунда бодунуң ынак спортунга мастерге беш кандидаттарны белеткээн, оон соонда ол өске черге ажылдаары-биле көжүп чорупбарган. Ол үеде филиалдың студентилери биатлонга команда талазы-биле Тываның ийи дакпыр чемпионнары турганнар. 1978 чылдан эгелээш Бабкин боду белеткенип эгелээн. Ол кыжын-даа, чайын-даа муң-муң километрлерни халып эртип турган. Спортчу чедиишкинниң аңаа чиңги-биле чедип келбээн.

Маргылдаалар үезинде аңаа кандыг бергелер таварышпаан дээр. Бодаарга тиилелге херек кырында боттаны берген ышкаш, ынчалза-даа кандыг бир чылдагаан-биле шаңналдыг черже чыл-чылы-биле кирбейн келген. Тура-соруг чок, кызымаккай эвес, бичииле бергелерни ажып эртип шыдавас кижи турган болза биатлон спортун каапкы деп-даа таварылгалар кайы хөй турган. Ынчалза-даа Бабкин ол бүгүнү характериниң бышкыг турушту-биле ажып эрткен.

1979 чылда Сергей Сибирь зоназының чемпионадынга эки белеткелдиг келген. Маргылдааның бирги хүнүнде 20 километрге чарыш болган. Ынчан бистиң чаңгыс чер чурттуувус дүтаар тыртыышкынының үезинде эки байдалга таварышкан. Оон мурнунда халып үнген хаакчы Сибирь зоназының оон мурнунда чылгы чемпиону. Ынчангаш ол хаакчыдан черле чыдып калбас деп сорулганы ол бодунуң мурнунга салып алган.

Баштайгы 10 километрниң түңнели-биле Сергей 3 хире-ле секунда ойнадып турар болган. 15 километр эрткеш туруп алгаш, кара боолаарынга Бабкин беш ок-биле беш караны частыг чок боолааш, финишче углапкан. А ол шупту күжүн арткан километрлерни эң дүрген маңнап эртеринче чыткан. Ол старттан үнерде чыдып калбас деп чораан спортчузунда чүгле чыдып калбаан эвес, а харын оон ам 10 хире секунданы ойнап ап чораан.

ХААК оруунда тренерлерниң баш удур санаашкынныг-биле алырга, Бабкинниң үези ам дээрезинде эң эки боор турган. А финишке чедир 2 ажыг-ла километр арткан. Ол кадыр кудургай куду бадар орукка улам дүргедеп, мурнунда хаакчыны эр черге эртип чыдырда, даянгыыжының бирээзи харга ылдыртынгаш, холундан уштуна берген. Кудургай черге дүргеи доктаарының кандыг-даа барымдаазы чок. Оон чоогунда аңаа дүрген дуза кадыптар кижи база чок болган. Ол доктааш, дедир эгтеш, даянгыыжын алыр ужурга таварышкан. А аңаа алдын өртектиг секундалар хөңү-биле чарыглаттынган, хаакчының темиин база кудулаан. Кажан Сергей финишке келирге оон ниита үези дөрткү черде болган. Шаңналдыг черлерни алган биатлонистерге 5, 7, 9 секундаларны ойнаткан. Ам канчаар спорт дээрге спорт-ла болгай. Чүгле чаңгыс секунда безин хөй чүвени шиитпирлээр.

А эрткен Олимпийжи чыл Сергейниң спортчу амыдыралынга кажан-даа уттундурбас чыл болган. Ол биатлонга «Спартактың» Төп Чөвүлелиниң чемпиону болбушаан, спорттуң бо хевиринге Тывада бир дугаар ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган. Сергей ол чылын ниитизи белеткелин кажангызындан-даа күштелдирип, чайын-даа, кыжын-даа тренировказын үзүлбейн, ниитизи-биле чылда 5 муң километрни маңнап, хаактап эрткен.

Чоокта чаа Бабкинге Тайга станциязынга ужуражы бердим. Ол кадайы Наташа, ийи харлыг оглу Алёша-биле дыштанып чордулар. Бо чылын кандыг-кандыг маргылдааларга киржир деп турарын оон сонуургап айтырарымга ол мынчаар харыылады.

— Бо чылын Россияның улустарының VII кышкы Спартакиадазы болуп эртерин билир бис. Оон түңнел оюннарынга киржир эргени чедип алыр дээш белеткенип турар мен. Оон ынай «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң 1981 чылда бирги чери дээш маргылдаазынга киржип, аңаа эки түңнелдиг чедип алырын кызыдар мен. А оон соонда күзелим чүл дээрге: тренер ажылынче шилчээш, Тывага шыырак биатлонистерни белеткээр сорулганы бодумнуң мурнумда салгаш мен,— деп, ол чазын хүлүмзүрбүшаан чугаалады.

Биатлон спортунга Тываның баштайгы мастеринге солуннуң номчукчуларының мурнундан чаа чылда улуг-улуг спортчу чедиишкиннерлиг болурун, бодуу ышкаш бедик мергежилдиг спортчуларны белеткээринге арга-дуржулгазын, күжүн харам чокка бээрин күзеп каалынар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: С. Бабкин хаак оруунда.

ЯНВАРЬНЫҢ 6-ДАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Үе келген, бурунгаар!» Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 10.15 — «Бар-даа болза, бүзүреникчи эвес». Профессор С. П. Капица эрттирер. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — «Ажылчын холдарның чылыы». Документалдыг телефильм. 14.35 — Аныяктарга музыка кежээлери. Программада С. Рахманиновтуң «Симфония танцылары» деп фортепиано-биле оркестрге № 2 концерти. 16.30 — «Делегейни дескиндир 80 хонукта» (Австралия) деп хөй сериялыг мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 5-ки, 6-гы сериялары. 17.15 — «Шыдыраа школазы». «Ак тергe». Делегей мастери Л. С. Белавенец эрттирер. 17.45—«СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур». А. Дуденковтуң бригадазының (автомат-станоктарның Киев каттыжыышкыны) дугайында телеочерк. 18.00 — «Хөглүг аялгалар». 18.15 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде». 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.10 — «Үе келген, бурунгаар!» Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — 23.30 — Уран чүүлдүң «Орус кыш» деп фестивалының түңнел концерти. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

17.00 —«Хензигбей». 17.20—«Дээрги Головлёвтар». Телешии. 2-ги сериязы.

МОСКВАДАН

18.30 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

19.10 — 19.55 — Документалдыг телефильмнер программазы.

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Үе келген, бурунгаар!» Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 10.25 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.00 —Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.20 — «Аныяктарның уран чогаадылгазы». 15.50 — «Коммунистер дугайында чугаа». 16.20 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!» 16.50 — «Делегейни дескиндир 80 хонукта» (Австралия) деп хөй сериялыг уран-чечен мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 7-ги, 8-ки сериялары.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — Телемедээлер. 17.45 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.05— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.15 — Бөгүн делегейде. 18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. Литва ССР-ниң телевидение программазы. Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичустуң чугаазы. «Кижиге болгаш черге». Документалдыг фильм. Литва ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Документалдыг экран». Шүлүкчү Р. Рождественский эрттирер. 21.10—22.50 — Р. Глиэр. Арфа биле оркестрге концерт. Төнчүзүнде— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.35—«БАМ-ны тудуп тур бис». 18.00 —«Уругларга ыр-шүлүктер».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Ажыктыг чорук болгаш тывар дээш». Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып тур бис. 18.45 — 20.10— «Кайгамчыктыг хадынмал». Телешии.

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бремен хөгжүмчүлери». Мультфильм. 9.25 — «Валдайның нарустары». Уран-чечен телефильм. 10.[illegible] — Украинаның күрүнениң Г. Веревка аттыг алдарлыг ыдыктыг хорунуң ыржым концерти. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — «Чер кырында кижи». Кинопрограмма. 15.25 —«Орус болгаш совет музыканың шылгарангай чогаалдары». Д. Шостакович. Симфония № 7. ССРЭ-ниң күрүнениң үлегерлиг симфония оркестри күүседир. Дирижеру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Светланов. 16.40 — —«Делегейни дескиндир 80 хонукта» (Австралия) деп хөй сериялыг мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 9-ку, 10-гу сериялары. 17.25 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Кижизидилгеге комплекстиг хамаарылга». Зеленоград хоорайның партия организациязының ажылының дуржулгазындан. 18.00 — «Чурук бүрүзүнде — хүн». 18.15 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.20 — «Индия-биле чаа ужуражылгалар» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези. Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруунуң дугайында. Автору — В. Дунаев. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05—Фигуралыг чүңгүлаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Эжеш чүңгүлаашкын. Кыска программа. Одессадан дамчыдылга. 21.35 — 22.50 — «Чогаалчы болгаш амгы үе». С. Залыгин эрттирер. Төнчүзүнде— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — «Чаа болгаш эрги ырлар». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

19.20—«Кижи бүрүзүнүң казы — бүгүдениң байлаа». 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Астронавтылар Бакуга ужуражыр». Телефильм. 20.10— 20.40 — Фильм-концерт.

ЯНВАРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Орленок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң алдарлыг шенекчи-ужудукчузу С. Н. Анохин-биле ужуражылгазы. 9.50 — Уругларга фильм. «Экзаменге белеткел». Уран-чечен телефильм. 10.55— «Е. Зиминова ырлап тур». Фильм-концерт. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.00— Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — «Сээң күш-ажылың—сээң чедиишкиниң». Кинопрограмма. 14.55 — «Орус чугаа». 15.25— Уругларга уран-чечен кыска телефильмнер программазы. «2 «В»-ниң өжээн негекчилери», «Шупту чүвени билир мээн оңнуум, Кнопик», «Экии, Пушкин!». 16.55 — «Делегейни дескиндир 80 хонукта» (Австралия) деп хөй сериялыг мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 11-ги сериязы. 17.55 — «Оолдар, бурунгаар!» Аныяк геологтарның V Бүгү-эвилел слединиң дугайында. 18.55—Бөгүн делегейде. 19.10 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. Өнчүр улуг номнуң арыннары. 6-гы фильм — «Шынчы чорук».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.40 — «Номчу чонга». Дамчыдылга. 20.10 — Телемедээлер. 20.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.30— «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Эрмитаж. Чоон чүк чурттарының уран чүүлү». Эрмитажтың директору академик Б. Б. Пиотровскийниң эге сөзү-биле. 21.35 — Фигуралыг чүңгүлаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Эжеш чүңгүлаашкын. Хостуг программа. Одессадан дамчыдылга. 22.20 — Документалдыг фильм. 22.45—23.05—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Бис Спасск чурттуг бис». 18.30 — «Эстафета». Телефильм. 18.45 — «Кнопка». Уран-чечен телефильм. 19.15— «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

19.30 — 20.30 — «Композитор В. Гаврилин» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүлгези.

ЯНВАРЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Буратино делегейзи». 9.30— «Ада-ие, силерге». 10.00 — Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының лауреады В. Круглovтуң (домра) концерти. 10.25 — «Озал-ондак чок шимчээшкин». 10.55 — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». Львовтан дамчыдылга. 11.45 — «Спортлотонуң» 2-ги тиражы. 11.55— Кремльдиң Съездилер ордузунга елка байырлалы. 12.55— Музыка чагыы-биле. УССР-ниң опера болгаш балеттиң күрүнениң үлегерлиг улуг театрының солизи Н. Н. Скорокатов. [illegible] ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. И. Петров чорудар. 13.25— «Эрмитаж. Бурунгу Чоон чүктуң уран чүүлү». 13.55— Бөгүн делегейде. 14.10 — Совет композиторларның ырларынга фантазия. 14.20 — Уругларга уран-чечен кыска телефильмнер программазы: «Ынаа [illegible] тиңде от», «Бисте [illegible]». 15.[illegible]—«План болгаш саанчы Вера» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 16.05 — Орус улустуң Н. Осипов аттыг күрүнениң үлегерлиг оркестриниң концерти. Дирижеру РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Калинин. 16.[illegible] — «Дириг амытаннар делегейинде». [illegible] 17.[illegible] — Политиктиг тайылбыраакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. [illegible] [illegible]

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Суад шимчээшкинче, чыскаалынар». [illegible] — «Оттуруңар». [illegible]— «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен». 13.35 — «Кадыкшыл». [illegible] программа. Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. В. Беляков эрттирер. 1[illegible] — «Эртенги почта». [illegible] программа. 11.5[illegible]— [illegible] 12.[illegible] — «Кадээниң шагы». 1[illegible]— «Музыкалыг киоск». Э. Беляева эрттирер. 13.35 — А. Гельман — «Бир хуралдың протоколу». Ленинградтың күрүнениң М. Горький аттыг үлегерлиг шии театрының шиизи. 15.45— «Атомград» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. «Хоорайлар болгаш кижилер» деп бөлүктең түңнел фильм. 16.20 — Фигуралыг чүңгүлаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Херээжекнер. Хостуг программа. Одессадан дамчыдылга. 17.05 — «Делегей панорамазы». 17.55 — Мультфильмнер программазы. 18.20 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 19.20— Уран-чечен кыска телефильмнер программазы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.00 — Фигуралыг чүңгүлаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Спортчу танцылар. Одессадан дамчыдылга. 22.00 — Таллинден музыкалыг дамчыдылга. 22.25—23.05 — «Кино делгерезин!». Документалдыг телефильм. Төнчүзүнде—Медээлер.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык булуңнарында, чайгас [illegible]. Хатты дүрген секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы дүн бирмыл талазы районнарга 27—32, өске артканнарында 20—25 градус соок болур. Кызылга хүндүс [illegible] булуттар, [illegible] агаарның температуразы 30—32 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ЯНВАРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ыыттуртан кулугур» 9.30, 11.30 «Узун дуюг» (2 сериялыг) 13.00, 15.30, 18.00 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: «Космонавт-биле кады ужудукчуну» 9.00 12.30 «Даарта баар сен бе?» 10.50, 14.20 «Ипподром» 16.20, 18.20, 20.20 (улуг улуска) шактарда. «ВОСТОК»: «Онза даалгалыг поезд» 11.00, 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улуг улуска) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарының 2-21-05, секретариаттың 2-21-05, партийжи [illegible] 2-27-13, [illegible] 2-31-75, культура [illegible] 2-23-34, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун ажылын баштаар 2-32-75 телефону доораар.

Тираж 17666. Заказ [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң парлалгазы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00205

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 5 (114103) | 1981 чылдың январь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнарның, бригадалар, звенолар коллективтериниң болгаш чер ажылдыгларының 1980 чылдагы социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Хөй-хөй бригадалар, звенолар коллективтери, совхозтарның механизаторлары болгаш ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкен. Планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүселдиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алганын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган доктаалынга демдеглээн. Республиканың совхозтарының хөй кезии сенаж салырының планнарын бүрүнү-биле болгаш ажыг күүсеткилээн. Мөңгүн-Тайга районунуң ажыл-агыйлары, «Барлык», «Хемчик», «Күш-ажылдың хостуу», «Алдан-Маадыр», «Кызыл тук» болгаш өске-даа элээн каш совхозтар силос салырының даалгазын күүсеткен «Кызыл тараачын» совхозтуң трактор-хову бригадазы (бригадири В. Пайвин) быжыглаан 1492 гектар [illegible] гектар бүрүзүнден 15,3 центнер тарааны алган болгаш тарааның ниити чыылдазының планын 111,4 хуу күүсеткен Тока аттыг база «Тес-Хем» совхозтарның мал чеми белеткээр бригадалары (бригадирлери В. Рейзвых, В. Чоодур) бердингеш даалгаларны чедишкинниг күүсеткен.

Витаминниг сиген далганы бүдүрер талазы-биле «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Барлык» совхозтарның операторларының звенолары (удуртукчулары М. Сафонов, А. Гольцов, Н. Хомушку) агрегат санынга онаашты эң бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш даалгаларын ол дараалашкаа-биле 217, 230 база 250 хуу күүсеткилээн.

Быжыглаттынган шөлүнүң гектар санындан 15 центнер кызыл-тас алыр планныг турган, 19 центнерни алган, «Алдан-Маадыр» совхозта суггаттыг чер ажылының звенозу (удуртукчузу А. Кызыл-оол), бир гектардан-на 25 центнер люцерна дүжүдүн алыр турган, 52,6 центнерни алган «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң звенозу (удуртукчузу С. Халаа-Сюрюн), хөй чылдыг сигеннерни гектардан-на 35 центнерни алыр планын 46 центнер кылдыр күүсеткен Кодээ ажыл-агыйның хуржулга станциязының звенозу (удуртукчузу Р. Хромцов), гектардан-на 263 болгаш 230 центнер ногаалар дүжүдүн өстүрген, «Революцияның чалбыыжы» болгаш «Барлык» совхозтарның звенолары (удуртукчулары Е. Козорезова, В. Кертик-оол) кодээ ажыл-агый культураларын тарып өстүреринге багай эвес түңнелдерни чедип алган.

«Кызыл тараачын» (звеночу Т. Лазаренко), «Красное знамя» (звеночу Ш. Хуурак) совхозтарның кукурузачы звенолары быжыглаттынган шөлдериниң гектар бүрүзүнден 150 база 160 центнер ногаан массаны өстүрер турган, херек кырында 244 болгаш 225 центнерни өстүрген.

Чер ажылының хөй-хөй мурнакчылары алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеткилээн.

Оон-биле чергелештир кодээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер, тараа-ның ниити чыылдазын, оон күрүнеге садарын көвүдедир, малга четчир чемин белеткээр талазы-биле планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмээн дээрзин доктаалда демдеглээн. Республикага тараа бүдүрериниң планы 56 хуу,а мал чемнери белеткээриниң даалгала-ры чемгериге единицазы-биле 62 хуу күүсеттинген. Тараа бүдүрериниң планын күүседиринге ылангыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тандцы районнарның ажыл-агыйлары улуг хожудаашкынны болдурган. Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарның совхозтарында чижеглээн бир баш бодага онааштыр чемгеринге единицазы-биле чүгле 2,1—4,4 центнер чемнер белеттеттинген.

Мал чемнериниң чыңнары дыка куду болуп артпышаан. Республикада сенажтың чүгле 17,5 хуузу, витаминниг сиген далганының 38 хуузу бирги болгаш ийиги класстыг болган.

Чер ажылында болгаш мал чемнери белеткээринде көргүзүглериниң куду болуп артып турарының чылдагааннары хөй нуруузунда районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чер ажылының культураның экижидериниң болгаш херзүнүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң айтырыгларын кошкак шиитпирлеп, механизаторларның, чер ажылының ажылдакчыларының ортузунга чүткүлдүг, организакчы ажылды чорутпайн турарында, ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты четпес удуртуп турарында болуп турарын доктаалда айыткан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

Мал чемнери белеткээринге районнарның социалистиг чарыжынга 1980 чылдың түңнелдери-биле мурнуу зонадан Мөңгүн-Тайга районну тиилекчи кылдыр санаар болгаш ук районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база дипломун 500 рубльдиң акша шаңналы-биле кады тыпсыр.

Тараа бүдүрерин болгаш мал чемнери белеткээрин көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин күүсетпээнин барымдаалааш, төп болгаш барыын зоналарның районнарынга шаңналдыг черлерни тывыспаан.

1980 чылда бригадалар болгаш звенолар аразында социалистиг чарышка дараазында черлерни тиилекчи деп санаарын болгаш кайызынга-даа дипломну база 300 рубльдиң акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн:

— «Кызыл тараачын» совхозтуң трактор-хову бригадазынга;

— Тока аттыг болгаш «Тес-Хем» совхозтарның мал чеми белеткээр бригадаларынга.

Дипломну болгаш кайызынга-даа 200 рубльдиң акша шаңналын дараазында коллективтерге тыпсырын шиитпирлээн:

— «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның АВМ операторларының звеноларынга:

— «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның, Кодээ ажыл-агыйның хуржулга станциязының суггаттыг чер ажылының звеноларынга:

— «Революцияның чалбыыжы», «Барлык» совхозтарның ногаажы звеноларынга:

«Кызыл тараачын», «Красное знамя» совхозтарның кукурузачы звеноларынга.

Ол ышкаш чер ажылының 27 мурнакчыларын социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санааш, УАЧД-же, дыштанылга бажыңнарынче болгаш курорттарже путевкалар-биле шаңнаарын шиитпирлээн.

Ажылга эң бедик көргүзүглерни чедип алыры дээш районнарның, совхозтарның, бригадалар, звенолар коллективтериниң, кодээниң бүгү ажылчын-ишчилериниң социалистиг чарыжын удуртурун экижидерин. 1981 чылдың часкы хову ажылдарынга үрезиннерни база техниканы өй-шаанда болгаш шынарлыг белеткээр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын, тараа, мал чеми, ногаа культураларын база картофель тарып өстүрер бригадаларны болгаш звеноларны техника база кадрлар-биле четчелээрин, бригадалар, звенолар кежигүннериниң өөредилгезин организастаарын, черниң гектар бүрүзүн [illegible] болгаш минералдыг чемиштиглерни четтиг ажыглаарын хандырарын СЭКП районнарынга, райкүүскомнарга, профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, парткомнарга, ажылчын комитеттерге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге доктаалда хүлээндирген.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КАРТОФЕЛЬ, НОГААЛАР БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

Республиканың ажыл-агыйларынга картофель болгаш ногаа бүдүрерин көвүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалды СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Республикага картофельди база ногааларны бүдүреринде болгаш белеткээринде бар боттуг четпестерни ол доктаалда тодаргай айыткан. Элээн хөй чылдарның дургузунда совхозтар ол продуктуларны бүдүрериниң планнарын болгаш белеткел база садыг организацияларынга оларны садар талазы-биле керээлиг хүлээлгелерин күүсетпейн келген.

Сөөлгү чылдарда картофель болгаш ногаалар бүдүрерин эң-не улуу-биле кызырарын Тандцы, Кызыл, Каа-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга болгаш өске-даа чамдык районнарның совхозтарынга болдурган. Ол культураларны тарып турар шөлдерниң хөй нуруузу суггаттыг болза-даа, оларның дүжүдү кедергей куду болуп артпышаан. Картофельди, ногааларны тарып өстүрериниң, ажаарының технологиязын чер болганда хажыдып турар.

Картофель болгаш ногаалар бүдүрериниң ындыг байдалы болза, ажыл-агыйларның удуртукчуларының база специалистериниң харысалгазының кудулааны болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, «Скотопром» трестиниң, райкүүскомнарның, кодээ ажыл-агый эргелелдериниң талазындан ол ажылды удуртуунда шыгыы четпестерниң барының дыка хөй тавары-галарда СЭКП райкомнарының, парткомнарның, партия эге организацияларының талазындан эргежок чугула организакчы ажылдың болгаш контрольдуң чогуунун уржуу болур.

Мелиорацияга, суггаттыг черлерни бедик үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаарынга, картофельди болгаш ногааларны тарып өстүрериниң, белеткээриниң, болбаазырадырының база кадагалаарының технологиязын сайзыраңгайжыдарынга үндезилээш, ол продуктуларга республиканың херегледдерин бүрүнү-биле хандырарын чедип алыры СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарның, кодээ ажыл-агый база суг ажыл-агый, садыг болгаш белеткел организацияларының, парткомнарның, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң эң чугула сорулгазы болур деп ук доктаалда айыткан.

Кодээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» трестке «Тывасельхозхимия» каттыжыышкынга, районнарга болгаш тускайлаттынган совхозтарга 1981—1985 чылдарда картофельди база ногааларны бүдүрериниң, картофель кадагалаар черлерин тударының, теплица-парник ажыл-агыйының калбартырының, үнүш камгалалынга хереглээр чүүлдерни тускайлап бээриниң талазы-биле онаалдаларны бадылаан.

Картофель болгаш ногаалар бүдүрерин көвүдедириниң, оларны белеткээринге, болбаазырадырынга, кадагалаарынга херек материал-техниктиг баазаны тургузарының талазы-биле доктааттынган онаалдаларны күүседириниң эргежок чугула организасты, болгаш ажыл-агый хемчеглерин боттандырарын Кодээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» трестке, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехкүрткомга, СЭКП райкомнарынга болгаш райкүүскомнарга, кодээ ажыл-агый эргелелдеринге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш тускай эртемниглеринге хүлээткен. Ол сорулга-биле дараазында чүүлдерни кылырын айыткан:

— 1981—1985 чылдарда картофель болгаш ногаа ажылын хөгжүдериниң комплекстиг планын совхоз болгаш район бүрүзүнге ажылдап кылырын ай хуусаа иштинде хандырар. Тускайлаттынган бригадаларны болгаш звеноларны тургузарын, оларны техника, мергежилдиг кадр ажылчыннар, бригадирлер, звеночулар-биле четчелээрин, картофельди база ногааларны өстүрериниң мурнакчы аргаларын өөренир талазы-биле оларның өөредилгезин организастаарын ол планга баш удур көөр. Бригада болгаш звено бүрүзүнге ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазының тодаргай онаалдаларын бээр, оларның күш-ажылының эчис түңнелдери дээш моральдыг болгаш материалдыг шаңнап мактаарының негелделерин тургузар;

— картофельди болгаш ногаа культураларын тарып өстүрериниң технологиязын ёзугаар кодээ ажыл-агый машиналарынга ажыл-агый бүрүзүнүң немелде херегледдерин 1981 чылдың февраль 1-ге чедир тодарадыр, чагыгларны киирерин организастаар болгаш херек чүүлдерни чогуур үезинде республикаже киир сөөртүрүн хандырар;

— картофельди болгаш ногааларны колдуунда суггаттыг черлерге тарып олуртур, өлчык сиңирер суггарылганы чогуур үезинде чорудар болгаш өзүүшкүн үезинде ийиден эвээш эвес суггарылганы чорударын хандырар;

— картофель болгаш ногаалар тарып олуртур гектар чер бүрүзүнге чылдын-на 7—10 центнерден эвээш эвес минералдыг болгаш 40—50 тонна органиктиг чемишчидилгелерни төгер, гектарга 30 центнерден эвээш эвес картофель үрезинниң, 30—35 муң капуста рассадазын, 35—40 муң помидор десторнн тарып олуртур;

— картофельдиң болгаш ногаа культураларының бок үнүштери-биле, аарыглары-биле болгаш хоралакчылары-биле шиитпирлиг демиселди чорудар.

Ногаа культураларының үрезиннерин совхозтарның чагыын ёзугаар эргежок чугула ассортиментизи-биле чогуур үезинде киир сөөртүрүн Респотребсоюз, Кодээ ажыл-агый министерствозу хандырар.

Картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин, белеткээрин, кадагалаарын, болбаазырадырын, саарарын организастаарын сайзыраңгайжыдарын, бирги ээлчегде ол продуктуларны бүдүрүп турар черлерге кадагалал черлерин, цехтерни, пунктуларны тударын көвүдедирин Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Садыг министерствозунга, Респотребсоюзка, Кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле күрүинспекцияга хүлээткен.

Доктааттынган онаалдаларны күүседири, район болгаш ажыл-агый бүрүзү картофель база ногаалар бүдүрерин көвүдеткен турары дээш контрольду шыңгыырадырын, районнарның кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый организацияларының база бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң харысалгазын бедидерин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехкүрткомга даскаан.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА

ОДЕССА. Бүгү-эвилелдиң селекция-генетика институдунуң эртемденнери часкы тарылгага уткуштур тараа культураларының чаа сорттарын белеткээн. Оларның баштайгы белүктерин Казахстанның, Молдавияның, Украинаның ажыл-агыйларынче чүдүрүп чоруткан. Оларның аразында мал чеминге болгаш техниктиг угланыышкынга ажыглаар кок-тараа, кызыл-тастың, кукурузаның болгаш чочак-тарааның бедик дүжүттүг сорттары бар. Эртемденнер часка чедир ниитизи-биле чазын чажар культураларның 17 муң центнер үрезиннерин ажыл-агыйларже чорудар.

(СЭТА-ның корр).

Чаа Шагаан-Арыг — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төлевилелинде Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуун он бирги беш чылда доозар деп айыткан. Ынчангаш бистиң республикада суг адаанга баар эрги хоорай, суурларны чаа черже көжүрер ажыл кидин-түлүк чорул турар. Улуг-Хемниң эң кыдыында турар Үрбүн суурнуң чурттакчылары эрткен чылын бүрүнү-биле Чаа Чаа-Хөлче көшкен. А бо чылын Кара-Тал суурнуң чурттакчылары ынаар көжүп эгелээр.

Тываның хоочун хоорайларының бирээзи Шагаан-Арыг суг адаанга баарын солуннуң номчукчулары база эки билир. Ынчангаш ол хоорайны көжүрер чер — Чаа Шагаан-Арыгда ажыл-иш амгы үеде хайныышкынныг. Ону Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу кылдыр чарлааны-даа таварылга эвес.

Оңгу беш чылдың сөөлгү чылында Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары багай эвес ажылдаан, элээн каш бүдүрүлгелерни, каас-чараш, делгем, чырык чуртталга бажыңнарын болгаш оон-даа өске чугула объектилерни ажыглалга киирген. Тудугжулар 1981 чылды улуг кедурлүүшкүннүг эгелээн. Ол ындыг болбазының-даа аргазы чок. Чүге дээрге ам удавас бир ай ажыг болгаш бистиң төрээн партиявыстың эвилелдиг XXVI съездизи бодунуң ажылын Кремльдиң Съездилер ордузунга эгелээр. Ынчангаш аңаа күш-ажылчы чедишкиннериг ужуражыр дээш Чаа Шагаан-Арыгның ажыл-ишчилери чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш хей-аът киирген, бедик кедурлүүшкүннүг ажылдап турар.

Бистиң солун бо чылын «Чаа Шагаан-Арыг—шалыпчы тудуг» деп рубриканы ажыдып, Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда ажылдап турарларның ажыл-ижинде чедиишкиннерин, четпестерин, шиитпирлезе чогуур айтырыгларны, чаа хоорайның культурлуг амыдыралында өскерлиишкиннерни доктаамал бижип, неделяда бир катап үнер бүлүмну ажыттывыс. Ынчангаш ол черде чурттап турар ажыл-ишчилер, тудугжулар хоорайының дугайында солуп материалдарны, ажылга шаптыктап турар четпестерни илереткен чүүлдерни бистиң редакцияже чорударыңарны силерден дилеп тур бис.

Ам бистиң солуннуң ол хоорайда чурттап, ажылдап турар чамдык бижикчилериниң баштайгы материалдарын парлады бис.

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ ТУДУГЖУЛАР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур чоруп орар Чаа Шагаан-Арыгда РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодинге удуртган тудугжу бригаданың коллективи оңгу беш чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин 1980 чылдың ноябрььчи эгезинде-ле бүрүн күүсетке болгаш ам үени барык чартык чыл мурнай берген. Чүгле ле 13 кежүп чоруур механизастаттынган колоннада эвес, а бүгү «Шагонартяжстрой» трестиниң организацияларының дээрези болур бо найыралдыг коллектив ам он бирги беш чылдың баштайгы чылының июнь айының үлүүнде ажылдап турар.

Эрткен беш чылда комсомолчу шалыпчы тудугда немешкен чуртталга бажыңнарының кол нуруузун ук коллектив ажыглалга киирген. Чүгле эрткен 1980 чылдың сөөлгү айларында Александр Федоровичиниң удурткан бригадазы 24 болгаш 12 аал ишти чурттаар ийи каът ийи бажыңны ажыглалга киирген. Чаа бажыңнарның квартираларын алганнарның аразында № 20 КМК-ның дашчызы А. Хертек, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. Тарасов, район эмнелгезиниң кезер эмчизи Н. Адыгшов болгаш өскелер-даа бар.

Чаа чыл шагаазының бүдүүзүнде коллектив база бир 24 аал ишти чурттаар бажыңның тудуун дооскан. Монтаж болгаш шеверлел ажылдарының соонда Чаа Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчылары изиг, соок суглгарлыг, ванналарлыг бажыңга чурттаар аргалыг болур.

А. Ф. Ягодинниң [illegible] оон-даа хөй чурттанга [illegible] ажыглалга киирер аргалыг. Ынчалза-даа [illegible] одалгазының [illegible] болгаш арыглал [illegible] ам-даа чедир [illegible] чурттакчы [illegible] ажыглалга дарый киирерин диаа саададып келген.

Ынчангаш бо чылын комплекстиг бригаданың кежигүннери район одалгазының болгаш арыглал [illegible] черлер чылдыкаар удуртур ажылдарынга бүгү күжүн мөөңнээр. Оон-биле чергелештир Чаа Шагаан-Арыгның садыг төвүнүң дужунда турар [illegible] каът чурттаалга бажыңның, панельдерден туттунар бажыңнарның тудугларын уламчылаар.

Бригадага болуушкун ажылдаарга бердингеш, бедик мергежилдиг тудугжулар эвээш эвес. Оларга звено удуртукчузу Күжүлтет Ооржак-оол, анаак коммунист Валерий Чүлдүм, дөочүн тудугжулар Бадына Шыырап, Николай Шыырап, Николай Ефремовский, Борис Волков, Иван Бурдунов, Анатолий Каменский, Маадыр-оол Салчак, Суворов Норбу болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бригаданың [illegible] өзээ болур бо кижилерге коллектив чөргааарланыр.

К. ОЮН.

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЧААА ЧЫЛГА БЕЛЕК

Чаа Шагаан-Арыгның овур-хевири хүн келген тудум улам чаартынып, чаа-чаа тудуглар немежип турар. Үдеп эрткенивис чылдың сөөлгү хүннеринде тудугжулар хоорайның чурттакчыларынга чаа чылдың эки белээн сөннээн. Олар чуңар-бажың, хеп чуур черлер комбинадын ажыглалга киирген.

Аңаа Л. Стародубова биле Н. Егорова оларның удурткан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадалары эрес-кежээ ажылдааш, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болганнар. Ол бригадаларның шеверлекчилеринден Тамара Бавуу, Ядвига Тонкеевич болгаш Тамара Шивит олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Бо шалыпчы бригадаларның шеверлекчилери чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, 12 өг-бүле чурттаар бажыңның шеверлээр ажылдарынче кирген.

А. ОНДАР.

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң штабының начальниги.

ЧҮСТЕН—ЧҮСТҮ

Он чеди хойжу төрүүр чүс хойга онаашты чүс хураганны алырын аазаан. Сакманчылар Алимза Доспан, Суван Хураган, Татьяна Долгар 120-130 хураганны менди доруктурарын хүлээнген. Саанчылар Сымаа Баткар, Клара Оюн, чолаачылар Даржай Маадыр-оол, Ниман Лодай-оол, трактористер Чыргал Кызыл-оол, Василий Самдар-оол болгаш өскелер-даа съездиге алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Амгы үеде ажыл-ишчилер сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турарлар.

СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин партия, профэвилел, комсомол хуралдарында, күш-ажылчы коллективтерде, чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле чугаалажырын амдаа уламчылап турар.

В. ДАНДАР.

Тес-Хем район.

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң сарлык кадарчызы Дадар-оол Маадырович Хертек эгелээн он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 сарлыктан 100 бызааны онча-менди доруктуруп алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Амгы үеде өөң назарган 160 сарлыы шупту хүр кыштап турар.

ЧУРУКТА: Дадар-оол Хертек.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон хөй уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни Маадыр-ие орден-биле шаңнавышаан, «Маадыр-ие» атты тыпсыры болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Клара Түлүшовна **Биче-Уруг** — Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң ажылчыны.

Хандыш Чульдумовна **Донгак** — Чөөн-Хемчик район, өг-бүле ээзи.

Александра Ховалыговна **Дуван** — Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң ажылчыны.

Мөңгүш Самбаевна **Куусаал** — Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң ажылчыны.

Бараан Дываажаповна **Мөңгүш** — Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозунуң ажылчыны.

Халбый Ирчиновна **Ондар** — Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажылчыны.

Мөңгүш Чамыяновна **Ооржак** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыны.

Нина Аракчаавна **Ооржак** — Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажылчыны.

Ортунмаа Бомбу-Сурууновна **Саая** — Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң ажылчыны.

Анчымаа Ховалыговна **Сарыглар** — Улуг-Хем район, өг-бүле ээзи.

Галентина Чоодуевна **Седип** — Улуг-Хем район, ажылчын.

Дол Сандыммайевна **Соскур-оол** — Чөөн-Хемчик район, ажылчын.

Татьяна Донгаковна **Удувас-оол** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыны.

Долчап Авыр-ооловна **Хертек** — Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1980 чылдың декабрь [illegible]

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

Онгу беш чылда капитал тудуг шапкыны-биле хөгжүп сайзыраан, оон ажыктыг чоруу база ажылдын шынары бедээн болгаш совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай хөгжүдеринче угландыр СЭКП-ның XXV съездизиниң тодаргайлааны угланыышкынга дүүштүр хөгжүп келген.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Чөөн-Хемчик районда № 463 КМК-зының начальниги Николай Иванович Носов-биле бистиң корреспондентивис М. Ондар ужурашкан, онгу беш чылда коллективтиң кылган ажылының дугайын база он бирги беш чылды канчаар эгелээнин чугаалап бээрин дилээн.

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин экономиктиг болгаш [illegible] хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилел-биле бистиң КМК-ның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары таныжып, ында айыттынган сорулгаларны эзии-биле деткээннер. Капитал салыышкыннарын ажыглалга кирер эң чугула объектилерге, хамыктың мурнунда ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты кылырынга болгаш эде дериинге мөңгүннерни база тудугну дүрген камналгалыг болгаш бедик техниктиг деңнелге кылырын айыткан. Бо дээрге кодээ черлерге тудуг ажылдарын улам калбарткаш, онгу эки шынарлыг кылгаш, чогуур хуусаазында ажыглалга кирерин айтып турар сорулгаларның бирээзи-дир. Бистиң коллектив онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрген.

Бо үениң иштинде Чадаана хоорайда 500 олуттуг Культура бажыңын, бирээзинде 16 аал ишти чурттаар дөрт бажыңны, «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда культура бажыңнарын, «Чыраа-Бажы» совхозта уруглар садын, инек кажаазын, «Сүт-Хөл» совхозта бызаа кажаазын дээш оон-даа өске тудуг объектилерин [illegible] хозтарында туткан. Ол тудугларны ажыглалга кирериңге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Сүр-оол Ховалыг, Аянбуу Куулар, Дураң-оол Донгак олар удурткан бот-орулга-чарылгалыг бригадалар боттарының үлүүн киирип, ээс ажылдааннар.

Бистиң коллективтиң тудугжу бригадалары ростовчуларның «Хожудап турар [illegible] ажылдавас» деп [illegible] аразында күш-ажылчы маргылдааның ажылдап турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң олудун хооп бригадир Сүр-оол Ховалыгның бот-чарылгалыг бригадазы башкылаан. Олар онгу беш чылдың соолгу чылында ийи аал ишти чурттаар сес бажыңны ажыглалга кирерде, чурттакчыларга хүлээдип бергеннер.

Ук бригада онгу беш чылдың планныг онаалдаларын бүрүн күүсеткеш, он бирги беш чылдың чедиишкинниг эгелээн. Мурнакчы бригаданың кежигүннери амгы үеде «Большевик» совхозта ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңның тудуунда ажылдап турар. Олар партияның ээлчегниг XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ол бажыңнарны ажыглалга бүрүн киирер деп бадыткен хүлээлгени боттанырга алган.

Тудуг-монтаж [illegible] кереэлиг база ажыл-агыйжы арга-биле чорудар сайзыраңгайжыдарын база тудугну [illegible] организастаарының деңнелин хевирлерин бүгү тала-биле сайзырадырын «Кол угланыышкыннарда» айыткан болгай. Ынчангаш бо чылдан эгелеп бүгү бригадаларывыс бот-орулга-чарылгаже кирер бис. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында чүгле Чадаана хоорайга 1 миллион 700 муң рубльдиң тудуг объектилерин ажыглалга кирер. Бо [illegible] болуву-биле ажыглалга кирериңге бедик мергежилдиг тудугжу кадрлар [illegible] херек. Ынчангаш тудугжу бүрүн бедиткен мергежилдиг [illegible] турары хөй-ниити [illegible] доктаамал кичээнгейинде. Моон ужурундан бригада бүрүзүнде аныяк [illegible]

Аныяк тудугжуларга боттарының билиг-мергежилин чедирип берип чоруур дагдыныкчыларга Иван Монгуш, Александр Братислав, Артур Монгуш, Ким-оол Ооржак болгаш оон-даа өскелерни чоргаарал-биле хамаарыштырып болур.

Ажылдың ажыктының болгаш шынарының бедилериңге база социалистиг чарыштың организастаашкынынга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиниң чогумчалыг ажылдаарынга коммунистерни киирип турар улуг ужурлуг. Бригада бүрүзүнде коммунистер бар болгаш олар бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш [illegible] ажыл дамчыдып келген.

Кодээ черлерге тудуг объектилерин ажыглалга кирериниң талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынган-даа болза, ам-даа чедир кылдынмаан тудуглар бар. Оларның санында «Сүт-Хөл» совхозта ийи бажың, «Алдан-Маадыр» совхозта бир бажың хамааржыр. Онгу беш чылда 7 муң 476 дөрбелчин метр чурттаарыңга ажыглаар [illegible] тудуун ажыглалга кирбейн баргаш, планныг [illegible] күүсетпейн барганывыс. Ол ажылдарның кылдынмаанының чылдагааны «Тыва кодээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелдезиниң эргелели тудуг материалдары-биле бистиң [illegible] хандырып шыдавааны. Чамдык материалдарның, эң ылангыя шала материалдарының, [illegible] блоктарының база демир-бетон кылыгларының [illegible] Ол материалдардан кылдынган шалалар, блоктар, сонга карактары ыраккы хоорайлардан келир. Оларны катап эде кылырынга хөй шак-үе чарыгдаттынар. Ол дээрге планныг онаалдаларны чогуур хуусаазында күүседиринге улуг шаптыкты чедирип турар.

Ук эргелел бисти транспорт-биле база багай хандырып келген. Бисте эргижирээн үш автомашина бар. Чудук сөөртүр автомобильдер байтыгай [illegible] ажылдакчыларын ажылынга чедирер автобус безин чок. Чайгы үеде ажык чүък машиназы-биле дажыглап турдувус, кышкы үеде оларны ажылдаар черинге чедирери дыка бергедеп турар.

Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседири — эки шынарлыг тудуг материалдары-биле, транспорт-биле болгаш өске-даа херекселдер-биле доктаамал хандыртынарындан база хамааржыр болгай. Ынчангаш бүдүрүлге-техниктиг четчелдезиниң эргелелиниң удуртукчулары биске чогуур дузаны чедирер боор дээрзинге бүзүрел улуг.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарының болгаш ажылдап үнер-кирер чорууну кызыгаарылының дугайында» доктаалын ажылдаарга боттандырбышаан, ажылчыннарның ортузунда күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, оларның мергежилин бедидип, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп келдивис. Оларның бичии уруглары ясли, садикте тургустунган. Бо бүгү хемчеглерни кылып чорутканының түңнелинде эрткен чылын ажылдан үнер-кирер чорук 1979 чылдың деңнелинден 60 хуу [illegible]

Ынчалза-даа күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажылдан үзер чоруктар ийи-үш ажылчыннарның талазындан ам-даа бар. Моон чылдагаанындан чамдык бригадалар боттарынга алган хүлээлгелерин күүсетпейн баар. Оон уламындан тудугларның чогуур хуусаазында ажыглалга кирбейн баар чылдагааны ында.

Ынчангаш кодээ суурларда тудуг объектилерин тудар бригадаларны түс черлериниң тудугжу кадрларындан тургузуп эгеледивис. Ындыг бригадалар «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда бар. Чоокку үеде «Алдан-Маадыр», «Большевик» болгаш оон-даа өске черлерге организастаары-биле совхозтарның удуртукчулары-биле дугуржулганы кылып эгеледивис. Ук бригадаларның кежигүннери ол черлерде доктаамал чурттап турар болганда, оларның кылган продукциязының шынары база ажылдың организациязы эки болур чугаажок.

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы шимчээшкинни ажылчыннар коллектив бүрүзүнде улам калбарган. Бистиң коллектив ол күш-ажылчы шимчээшкинге идепкейлиг киришкен, бо чылдың баштайгы айның планныг онаалдазын коммунистерниң улуг хуралганының ажыттынар хүнүнге чедир күүседир [illegible] кызымаккай ажылдап турар.

БҮДҮРҮЛГЕ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Семис-оол Донгакович Демир-Хая Шагаан-Арыгда районнуң суггарылга системазында он чеди чыл иштинде трактор башкарып, бүдүрүлгениң мурнакчызынга санадып турар. Онгу беш чылдың доозукчу чылының бүдүрүлге планын ол сентябрь айда 136 хууга күүсеткеш, 1981 чылдың үлүүнче ынчан-на ажылдап кирген. Ол ук бүдүрүлгеде чарыштың тиилекчизи. Даанган ажылынга кызымак коммунист Семис-оол Донгакович Демир-Хая Шагаан-Арыг хоорай Советиниң депутадынга ийи удаа соңгуткан. Ол партияның XVIII область конференциязының ажылынга киришкен.

ЧУРУКТА: С. Д. Демир-Хая.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Дупун-оол Тюлюшевич Тынык-оол Шагаан-Арыгда № 586 КМК-да тудугжу бригадирниң хүлээлгезин он ажыг чыл ак сеткилдиг, кызымак күүседип турар. Ол бригадада улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Хөй чылдарда ак-сеткилдиг кызымак күш-ажылы дээш коммунист Д. Т. Тынык-оол «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле база Күш-ажылчы Алдар орденниң 3-кү чергези-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Д. Т. Тынык-оол.

ШТАБКА ДААСКАН

«Шагонартяжстрой» трестиң партбюрозу эки тура улусчу дружина штавының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Эки тура улусчу дружина штавының даргазы Ю. Г. Мещеряковтуң отчёдун дыңнаан.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке улуг киириштирип, ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар коллективтерниң дружинниктериниң эки ажылын демдеглээн. Чижээ, № 15 механизация эргелели, трестиң аппарады ында эки тура улусчу дружиналарның ажылын экижидеринче чогуур кичээнгейни угландырып келген. Оон түңнелинде ук коллективтерниң дружинниктериниң ажылы экижээн, ээлчеглиг хайгааралдарын олар график ёзугаар доктаамал чорудуп турарлар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке № 18 КМК-ның эрги Шагаан-Арыгда комсомолчу оперативтиг отрядтың киирип турар үлүү биче эвес.

Чамдык албан организацияларда, бүдүрүлгелерде эки тура улусчу дружиналарның ажылы негелдеге дүүшпес дээрзин партбюро хуралынга айыткан. Чаа Шагаан-Арыгның автобаазазында, № 20 КМК-да улусчу дружиналарның дружинниктери дежурныйлаашкыннарже доктаамал үнмейн турар.

Чамдык эки тура улусчу дружиналарның ажылында четпестерни өөренип көргеш, оларны чайладырынче угланган тодаргай хемчеглерни алырын улусчу дружина штавынга партбюро даасканы.

К. ОЮН.

Улуг-Хем район.

ТОДАРГАЙ БОТТАНЫЫШКЫН

Партияның XXVI съездизинге «1981-1985 [illegible] болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның Төлевилелинде мындыг одуруглар бар: **«Кадык камгалал системазының хөгжүлдезиниң дугайында доктаамал сагыш салыр. Кадык камгалал албан черлерин улам ыңай калбартырын, оларның струнтуразын сайзыраңгайжыдарын база чогумчалыг калбартып тургузарын көөр. Кадык камгалал албан черлерин эм чүүлдер, инструмент херекселдер, медицина техниказы болгаш дериг-тевери, эт-хевексел, транспорт база харылзаа херекселдери-биле хандырарын экижидер».**

Шынап-ла бистиң чурттуң кол байлаа — чоннуң кадыкшылы болгай. Медицина хандырылгазын чер-черлерге экижидер дээш Коммунистиг партия, Совет чазак хүн бүрүнүң аза сагыш салыышкынын салып келген. Моон бир тодаргай чижээнге ыраккы Эрзин районнуң төвүнде чаа ажыттынган эмнелге комплекизин киирип болур. Оон шевергин ак корпустары ырактан келген аалчының көрүжүнге бир-ле дугаарында илдигер. Суур ужу, оглаш, дең кыры кескү черде ону туткан. Оон-биле чергелештир районнуң төвүнде бо эң улуг эмнелгени чүгле тудуп тургузарынга безин күрүне 1 миллион ажыг акшаны чарыгдаан. Оон кадында медицинаның хөй санныг дериг-херекселдериниң чөжезин ол-дур.

Ийет, комплекс. Хөй янзы аарыгларга удур эмнээшкиннерни чорудар ийи каът стационардан аңгыда оон-биле кожа халдавырлыг аарыглар, ажыл-агый корпустары бедип үне бергилээн. Халдавырлыг аарыглар салбырынга хары угда 10 кижи чыда эмнедир. Моон бир онзагай чүвези — аарыг кижи бүрүзү тускай палаталыг. Чунарынга, чемненип аштанырынга, арыглаарынга эргежок бүгү-ле чүүлдер палата бүрүзүнде бар. А ажыл-агый корпузунда хой чуур чер, дүрген дуза чедирер автомашиналар гаражы, котельная туруп турар.

Оларның хемчээл, ужур-дузазының-даа талазы-биле колдан турары — ийи каът стационар. Бистиң анаа чеде берген хүнүвүсте Кызылдан хөй чаа медицина дериг-херексели келген, оларны кол эмчиниң оралакчызы С. Норбу баштаан ажылдакчылар чазып аайлаан, чай-чапсар чок ажылдаал турдулар. Ийиги каътта улуг өрээлде рентген аппаратын мырыңай чаа тургузуп каан болду. Чүгле чаңгыс оон өртээ безин 10 муң рубль чеде бээр хамаан районнуң кол эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Р. Н. Балдар-оол чугаа кадында [illegible] иштиниң сонуургалып чер. Роман Имажаповичиниң: «Мурнундагызын бодаарга, ана бир ордуга чедиңген болдур [illegible] ийин» деэн чугаазы анаа бир оон-баштак эвес.

Шынап-ла мында ажылдааарынга, эмнедиринге бүгү-ле таарымчалыг [illegible] бүрүн тургустунган. Аарыг кижи чыдар палата. Анаа дөрт кижи чытар. Оон иштинде хол чуур черлиг. Орун бүрүзүнүң дужунда кнопкаларлыг, кандыг-бир аарыг кижиниң байдалы дорайтай берген, азы бир-ле чүүл чугула херек апарганда ону базыптарга, дежурный сестраның столунуң дужунда лампочка кыва бээр. Эмнелгеде чыда эмнедип турар кижилерге төрелдери, таныш-көрүштери келгенде сестра азы санитарка палаталар келип кылаштавас. Репродуктор дамчыштыр кыйгырыптар болу бээр. Ам ону ынчаар кылып турар. Аарыг кижилер чем үезинде мурнунда ышкаш боттары тавак туткаш чем үлээр чер биле палата аразынга аргыштпас. Салбыр бүрүзүнде 10-дан 24 чедир олуттуг чемненир залдар бар. Кадыкшылга чогумчалыг, бедик калориялыг, амданныг аъш-чемни чүгле кухняда белеткеп турар эвес, ылангыя келиишкин үезинде чугула херек хайындырган кииг суттуг титаннарны мында тургускан. Чаа эмнелгениң ажыттынганының соонда, соолгу үениң эң нарын хер-херекселди-биле хандыртынган кезиишкин блогун мында тускайлаан. Ам бүгү херек чүүле бедик мергежилдиг хирург эмчилерниң ажылдап келиринде туруп турар.

Чаа эмнелгеде депшилгелиг, өөрүнчүг чүүлдер-биле чергелештир тудугжуларының, монтажниктерниң эчизинге чедирбээни чамдык четпестерни манаа мыттаваазының аргазы чок. Ылангыя оалга системазының батареяларының бир чамдыызындан шала кырынче суг булак болуп агып чыдар. Системага агаар тырлып туруп бээринден суггуң эргиллези болдунмайн турарындан бир чамдыкта ажылчыннар харын-даа сугну херек кылып асбып төккеш, кочалдап дашкаар дажыглап турар. Чылыг суг-биле хандырылга база бир ден-дески эвес. Хеп чуур чаа машиналарның чамдык кезектери чедишпезиниден ченти ам-даа хол-биле чугбушаан.

Чаа эмнелге комплекизинде чамдык ындыг четпестер турзажок, чоннуң кадыкшылы дээш хүн бүрү могаг чок туржуп келген эмчи болгаш техниктиг ажылдакчыларны мактап алаары артык эвес. Олар бо: Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи Б. Эренчин, рентген-лаборант С. Чамзырай, клиниктиг лаборант П. Тырышкина-Жулапова, сестра А. Никифорова, санитарка С. Соян, чолаачы Б. Седип, повар Р. Хертек... А эмчи Б. Танованың удурткан уруглар салбыры бо удаада эмнелгеде калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

С. МОНГАЛ.

«Ногаа-чимис продукциязын болгаш картофельди бүдүрерин, белеткээрин, шыгжаарын, ажылдап кылырын болгаш оон сайгарылгазын организастаарын сайзыраңгайжыдар».

(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

ХООРАЙНЫҢ НОГАА БААЗАЗЫ

Ногаалар болгаш картофель шыгжаарының болгаш база ажылдап кылырының байлак дуржулгазы Челябинскиде чыгдынган. Огород продукциязын тускай контейнерлерде таарыштыр хуваап тургускан шыгжамырларны ында туткан. Хоорайның Трактор заводу районунда ногааларның болгаш картофельдиң чартык фабрикат продукциязының заводу ажылдап турар. Арыглаан картофельди, морковьту үрелиринден камгалаар тускай ээлдириг-биле ээп каар. Оон соонда чартык фабрикат продуктуларны полиэтилен шоолааларга урган, трактор заводунуң чемнениишкин комбинадынче, столоваяларже, школаларже, профилакторийже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: картофельдиң чартык фабрикат продуктуларын столоваяларже чорударынга белеткеп тур.

Б. КЛИПИННИЦЕРНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИСТИН ЧУРТУВУСТА

СССР

БИЛДИНМЕС ТУРГАН ЫРЛАР

Гомель областың Мохов суурунуң эр улустуң этнография ансамбылының концерти республиканың аас чогаал эртемденнеринге ёзулуг чаа ажыдыышкын болган. Күүседиинге бүгү-ле ырлар ол черге тывылган, ынчалзажок шинчилекчилерге ол мурнунда билдинмес турган.

Суурнуң эң хоочун чурттакчылары кирип турар ол коллектив тургустунгандан бээр чүгле бир чыл болган. Олар төрээн чериниң аялгаларын кииг күзел-биле чыып, оларны кодээ байырлалдар үезинде ырлажып турганнар. Репертуар чаңгыс чер чурттугларынга таарышкан, ансамбль дыка дүрген сураглыг берген. Оон күүселдезиниң онзагай хевирлиг аялгалар-биле кады чечен чугаалар, сөстер, баштактаныглар база дынналыр.

Кодээ артистерниң концерттеринден тырттырган ырларны белорус фольклорунуң чыындызында киирген, ону республиканың Эртемнер академиязы үндүрген.

НОГААН ЦЕХТИҢ МАСТЕРЛЕРИ

Бакунуң кондиционерлер заводу республика найысылалының [illegible] чаагайжыттынган бүдүрүлгези деп сураглаан. Коллективке бойдус камгалалының ниитилелиниң дипломун тывыскан ол улуг бүдүрүлгениң ажылдан үнелеп киргениниң херечизи болган — заводтуң дениcкээри сад [illegible] апарган.

Мында чаагайжыдылга албаның ногаан цехтиң мастерлери деп адап турар, олар беш чыл иштинде ногаан зонаны дыка калбарткан, 20 гектар черде оннар муң декоративтиг болгаш чимистиг ыяштарны, чадаң үнүштерни өстүрген. Ол талазы-биле бүдүрүлгеге Азербайджанның Эртемнер академиязының Ботаника садының ажылдакчылары дузалажкан, олар электротехниктер-биле ногаадымчы кады ажылдаажылга дугайында керээлиг. Чанында улуг бүдүрүлге чери бар-даа болза, үнүштер чылдыңда [illegible] бооп турар.

Ногаан зона чүгле атмосфераны экижиткен эвес, а харын күш-ажылчыларның байдалдарын таарымчалыг болдурган.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

Херээжен чоннуң кодээ ажылдакчы бүдүрүлгезинге хамаарышкан [illegible] турар, өг-бүлеге уруглар кижизидилгези, амыдырал-чуртталганың культуразын бедидер, чурттакчылыг черлерин чаагайжыдылгазы дээш чергелиг айтырыгларны хүн бүрү чогумчалыг шиитпирлеп тургузарынче «Тээли» совхозта 11 кижи кежигүннүг [illegible] жен-чөвүлели чогуур кичээнгейни угландырган. Совхозтуң парткомунуң, кодээ Советтиң деткимчези-биле чөвүлел чыннун чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилгениң, культура-массалыг ажылдарының янзы-бүрү хевирлерин чорудуп турар.

Херээженнер чөвүлели болдунуп ажылын агитквартиралар дамчыштыр чорудуп турар. Агитквартира бүрүзүнде [illegible] кежигүннери, кодээ Советтиң депутаттарын быжыглаан. Оларның удуртулгазы-биле солун ажылдап мында кылдынып турар болгаш чурттакчыларның анаа киржилгези идепкейлиг. Чижээ, дыштаныр [illegible] херээженнер чөвүлели өске хөй-ниити организациялар-биле демнежип, солун төлевилелдиг кежээлерни, күш-ажылдың, бүдүрүлгениң хоочуннары, мурнакчылары-биле ужуражылгаларны, номчулга конференцияларын эрттирип келди. Школаның башкылары-биле херээженнер чөвүлелиниң организастааны адалар кежээзи солун, бедик уткалыг эрткен. Өг-бүлеге, уруглар кижизидилгезинге аданың ролюнуң дугайында солун, өөредиглиг чугаа анаа болган. Хол-биле кылган кылыглар, аъш-чем делгелгелерин агитквартиралар аайы-биле эрттирери чаңчыл апарган. Ураң-шевер кижилерни анаа илередип, агитквартираларга аргыырының, даараарының, амданныг аъш-чем белеткээриниң бөлгүмнерин организастап ээлдивис бис.

Чаагайжыдылга болгаш неңчилдирилге ажылы херээженнер чөвүлелиниң кичээнгейинде. Чазын, чайын, күзүн суур чаагайжыдылгазының талазы-биле кескү ажылдар кылдынган. Агитквартираларның социалистиг хүлээлгелеринде чаагайжыдылга кол черни ээлеп турар. Бо чылын олар хамааржыр девискээринге үштен эвээш эвес тарымал үнүштерни олурткан. Ногаа аймаан тарып өстүрериңге совхозтуң чурттакчыларының сонуургалы өскен. 98 өреге ногаа, картофельди өстүрүп, багай эвес дүжүттү ажаап алган. Оон-биле кады күзүн чечектер делгелгелерин организастаары чаагай чаңчыл апарган. Чаагайжыдылгага хамаарыштыр чугаалап турда, ында бар чамдык четпестерни айтыры чугула. Чамдык өг-бүлелер девискээриниң арыг-шевериниче шоолуг кичээнгей салбайн, анаа тарымал үнүштер, чечектер тарып өстүрерин херексевейн турары канчап-даа таарыштпас. Келир частың чаагайжыдылга ажылының планын тургузуп тура, ол четпестерни кытаптаашкын-биле тодаргай хемчеглер алырын херээженнер чөвүлели көрүп турар.

Ниитиниң малының кыштаглаашкынның үре-түңнелдиг эрттирер, өөрта четчир чем курлавырларын тургузар туруш-биле ажылдаарга херээженнер идепкейлиг киржип келген. Агитквартиралар социалистиг хүлээлгелериниң негелделеринде өреге бүрүзүнүң 300 кг сигенни белеткеп, совхозка дужаары көрдүнген. Демниг күш-биле олар 25 тонна сигенни белеткээннер. 1980-81 чылдарның кыштаашкынында ниитиниң малынга мал чеми белеткээр хүлээлгелерин О. Хирбаа удурткан «Анай-Хаак», С. Монгуштуң удурткан «Салчыгаш» агитквартиралар чедиишкинниг күүсеткеннер. Олар тус-тузунда 7,5 тонна сигенни белеткээннер.

Херээженнерниң политиктиг билиин бедидеринче кичээнгейни күштелдирип, агитквартираларга тускай программалыг өөредилгени организастаан. Ында өг-бүле ээлери, пенсионерлерни база хаара туткан. Пропагандистерниң кичээлдерни эрттирип турарының шынары экижээн.

Херээженнер чөвүлели ажылын өске хөй-ниити организациялары-биле сырый харылзаалыг чорудуп келген. Чижээ, сес чыл школазында ада-иe комитеди-биле харылзаалыг. Ада-иелерниң ниити хуралын көрдүнген хуусаазында эрттирип турар. Коммунистиг кижизидилгениң чугула айтырыгларын [illegible] теттиң кежигүннериң класс бүрүзүнде быжыглаан. Мында харылзаалыг ажылдың түңнелинде класстың четпээннериниң талазындан ниитиниң корум-чурумун үрээр ийикке, азы кичээлдер үзер чоруктар болбайн турар. Сагылга-чурумну арай кошкак уругларны агитквартиралар кичээнгейде алган. Оларны херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринде быжыглаан. Кижизидилгениң янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап турарындан ол уругларның сагылга-чурумунда экижип турар болгаш чамдыктары уёттан үнген.

Бүдүрүлгениң кайы-даа алырында партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш калбарган. Совхозтуң херээжен чону база партияның ам болур улуг туулганын үре-түңнелдиг ажыл-херектер-биле уткуур дээш ажылында бар чамдык четпестерни чайлатпышаан, кызымак ажылдап турарлар.

З. ХЕРТЕК,

херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Бай-Тайга район.

Специалистиң сүмези

ҮЕНИҢ БАЙДАЛЫНГА ДҮҮШТҮР

Автомобильдерни кышкы үеде ажыглаары чамдык бергедээшкиннер-биле холбашкан. Чүге дээрге дона берген моторну ажылдадырга ооң чамдык кезектери дүрген элээр болгаш соодулга системазында болгаш дамчыдылга проводтарында суглар дона берип болур. Ынчангаш автомашиналарны кышкы үеде ажыглаарынга хамаарыштырган тускай хемчеглерни чогуур үезинде кылып чорутпас болза, оларның элдеңниниң хуусаалы кызырлыр дээрзи билдингир. Автотранспорттуң күчү-шыдалының долузу-биле ажыглаарда соодулга, чемгерилге, үзеп-чаар системаларны, электри дерилгелерни үениң байдалынга таарыштыр белеткеп дерир.

Күштүг соок дүжүп келген үеде моторнуң чылыг бээрин экижидерде, ында чыглы берген хирчам артынчыларын, дадарыктарны аштап арыглаары чугула. Ону аштаарда кальцийн холумактыг соданың 10 хуу эзилдиринин моторже куткаш, 12—16 шак иштинде ажылдадырга шимчедикчиде чыылган дадарыктар аштаттыр бээрин дуржулга бадыткап турар. Алюминий кезектер чок соодулга системазында чыышынган дат, хирни солянная кислотаның 5 хуу-лур эзилдирин-биле (1 литрге 10 литр суг херегледир) аштаар. Ол эзилдиригни куткаш, 40—50 градус чылыг температурага, моторну 10—15 минута иштинде ажылдадыр. Оон соонда арыг изиг суг-биле 1—2 катап чуур. Шак ынчаар арыглап аштаанының соонда соодулга системазындан суг дамдылап токтуп турарын хынап көөр. Бир эвес суг дамдылап турар болза, ону дораан элер болгаш автомашинаны гаражтың куртаг черинге тургускаш сугнуң токтурун хынаар. Моторже сугнуң төглгенин свечкалар баштарында болгаш үс кудар катерниң даштында сугнуң дамдылаарындан билип ап болур.

Кышкы үеде мотор соодар сугнуң орнунга 50, азы 65 марканың антифризин ажыглап болур. Ол антифриз хоранчыг хоралыг дээрзин уттпаза эки. Үзеп-чаар системаны арыглааның соонда үс насозунуң базышкынын хынаар. Бир эвес чедир кылдынмаан чүүлдер тыптып келзе, ону дарый кылыр. Маслонуң базышкынын, температуразын айтыр датчиктерниң шын ажылдап турарын хынаар болгаш агаар арыглаар фильтрни, шлангыларны, хоорзажыгаштарны арыглаар, оларны тудуштурган черлерни быжыглаар. Масло радиаторун кышкы үеде ажылдатпас.

Чемгерилге системазын кышка белеткээрде кывар чүүл кудар бактарын, дамчыдылга проводтарын, шүүрлерни, турнуктуруксуну чуп арыглаар. Карбюраторну үениң байдалынга таарыштыр элер. Дизель шимчедикчилерниң сорар болгаш топливо насостарының, форсунокtарның ажылдаарын хынаар база бактарны чылыглаар.

Соок апарган үеде багын доддур кывар чүүлдү куттаан автомашинаны даштыгаа тургузарга, бактың иштики ханаларынга бок-тар чыылгаш дадарыктар тывылдырар. Ынчангаш кывар чүүлдү бак долдур куткаш тургузар.

Аккумуляторже кудар арыг суг электролит-биле холушкаш доңмазын дээш ону рейсче үнериниң мурнунда долдур кудуп алыр. Электри дамчыдылгаларын кыштың соок үелеринге таарыштыр белеткээрде генераторну, реле-регуляторну, стартерни болгаш оон-даа өске дерилгелерни хирчамдан аштап арыглаар болгаш оларны эдиктир ажылдадыр. Чайгы үеде катерже кудуп турган үстү төккеш, ону кышкы үс-биле солуур.

Автомобильдерни кышкы үеге таарыштыр белеткээри — оларның ажыктыг чорууш улгаттырар болгаш ажыглалының хуусаазын узадыр дээрзи билдингир.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЧАА СОРУЛГАЛАРЫ

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланмышкыннары» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин делегей парлалгазы коммунистиг тургузуушкуннуң оруу-биле улам ыңай бурунгаарлаашкынының сорук кирикчи перспективазын совет улустуң мурнунга ажыдып турар аажок улуг политиктиг ужур-дузалыг документ кылдыр үнелеп турар. Янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи кончу ажылдакчылары, парлалгазы ол документини чугаалажып, тайылбырлавышаан, совет экономиканы хөгжүдериниң болгаш чоннуң амыдыралының материалдыг база культура деңнелин улам бедидериниң кайгамчык улуг планнары амыдыралга чайгылыш чок боттаныр, чүге дээрге ол планнарны ёзулуг эртемге үндезилеп таарыштыр ажыдап кылган болгаш экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын дугайты СЭКП-ниң үе-биле шылгаттынган стратегизин болгаш тактиказын оларда сиңниктирген дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турар.

БЕРЛИН. СЭКП-ниң бүгү чон чугаалажып көөр кылдыр киирген төлевилели — чоннуң чаагай байдалын бедидеринче, ССРЭ-ниң экономиктиг күчү-зүн быжыглаарынче ленинчи партияның угланышкынын дараалаштыр чайгылыш чокка боттандырып турарының сеткил өөрүнчүг үлегер-чижээ-дир деп, ГДР-ниң Улус палатазының депутаты, Германияның Либерал-демократтыг партиязының Төп баштаар чериниң секретары **Вито Холланд** медеглээн. Оңгу беш чыл планының чылдарында Совет Эвилелиниң чедип алган чедиишкиннери съезд мурнунуң документизинге салдынган улам улуг хемчээлдиг сорулгаларны шиитпирлээр арганы совет улуска берип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Совет Эвилелинде калбак неттераан бүгү улусчу чарышка совет ажылчы чоннар эп бедик түңнелдерни чедип алыр дээринге ГДР-ниң хамаатылары ханы бүзүрээдир.

БОНН. СЭКП ТК-ның документизи — совет экономиканың, бүгү чонга бараан болур кылдыр тургускан тайбың экономиканың шапкын болгаш доктаамал турумтуг хөгжүлдезиниң бүзүреддиг херечизи-дир деп, барыын-герман кеземү эртемден, профессор **Йозеф Шлейфштейн** медеглээн. Германияның Федеративтиг Республиказында монополиялар ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынче халдаашкыннарын күштелдирип, а чагырыкчы бөлүктер ажыл-ишчилерни «курларынар дыңзыг куржаныңар, аштаныраы-чемнерин кызырыңар» деп кыйгырып турда, Совет Эвилелинде чурттакчы чоннуң боттуг орулгаларын улам улуу-биле бедидерин көрүп турар.

ХЕЛЬСИНКИ. Чаа совет беш чыл планының төлевилели чоннуң чаагай байдалын бедидерин, кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга эң эки байдалдарны тургузарын кол сорулга кылдыр тургускан-дыр деп, фин **«Ууси суоми»** солун бижээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн есттүрерин төлевилеттинген сорулгаларны күүседиринге эң чугула рольдуг кылдыр көргеш, национал орулганың барык бүгү немейзүлдезин оон күсели-биле чедип алырын айыткан. Бижилерниң ажыл-чорудулгазының эң чугула талазы — күш-ажылга ханы чаартылгаларны боттандырары, оон байдалдарын экижиддерин болгаш чиигедирин план-биле көрген.

КОЛОМБО. Советтер чуртунуң ажыл-ишчи бүрүзүнүң боттуг орулгаларының чаа беш чыл планын ёзугаар бедиирин СЭКП-ниң дээди алыс сорулгазы кижиниң чаагай чоруу, оон материалдыг херегцелдерин хандырары, оон бодунуң бүгү талалыг чечектелиишкини болуп келгенин болгаш болурун бүзүреддиг бадыткап турар-дыр деп, Шри Ланканың Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары **Гунасекера** медеглээн. Ол буянныг сорулгачы чедип алдышаан, Совет Эвилелиниң экономиктиг политиказы тайбынның чайгылыш чок болгаш быжыг политиказы-биле, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынын быжыглаарынче, улустарның айыыл чок чоруун хандырарынче угланышкын-биле тудуш холбаалыг кылдыр артып турар.

ВАНАГУА. Чонну калбак херегледиң барааннары-биле хандырарын, чуртталга байдалдарын, медицина хандырылгазын экижидерин, социал өске-даа чугула сорулгаларны шиитпирлээрин СЭКП ТК-ның төлевилели бирги черге ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар-дыр деп, Никарагуаның «Баррикада» солуну демдеглээн. Оон мурнундагы бүгү совет беш чылдар ышкаш, чаа беш чыл планын Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының чедип алганы социалистиг тургузуушкуннуң эң байлак дуржулгазын эртем ёзузу-биле шиңгыы анализтээринге болгаш чогаадыкчы түңнеп көөрүнге үндезилендир тургускан-дыр деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

ЧЫЛ ЧАА. АЙТЫРЫГЛАР ЭРГИ

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелдиң бижээни болза: бүгү чүүлдерни барымдаалап көөрге, 1981 чыл барыын талакы чурттарның экономиказынга таарымча чок болур-дур. «Чаагай болгаш аас-кежиктиг чылдың» чеже-даа күзээшкиннери ындыг байдалды экижидип шыдавас.

Үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарда бүдүрүүшкүнүң өзүлдези ортумаа-биле чүгле 1 хуу болур. Нефть өртээ 10 хуу бедидер дугайында шиитпирни эрткен чылдың декабрь 17-де хүлээп алган турган. Францияның президентизи В. Жискар Д'Эстэн барыын талакы капиталистиг чурттарда экономиктиг кризисти 30 чылдарның соолунде «эң-не шыңгыы, эң-не узун хуусаалыг болгаш эң-не каржы шылгалда» деп адаан.

Ажыл чоктарның айтырыы ында эң-не ханы дүвүреэшкинни болдуруп турар. Барыын талакы чурттарда ажыл чоктарның саны 1982 чылдың эгезинге чедир 25 миллион ажыт болур. Ынчаарга амгы үеде безин ында ажыл чоктарның саны херек кырында 23 миллион чедип турар.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. «Американнарның садып алыр аргазын чаа чылда инфляция улам кудуладыр. Амыдыралдың амгы деңнелин хевээр арттырарын күзеп турар кижилер улуг өреширеге таваржыр апаар» деп, ЮПИ агентилел демдеглээн. Специалистерниң шиңчилеп көргенин ёзугаар алырга, АКШ-ка инфляцияның ниити деңнели 1981 чылда 10 хуу бедиир. Аъш-чем продуктуларының болгаш бензин өртээ кедергей бедиир деп турар. АКШ-тың Кодээ ажыл-агыйы министерствозунуң дыңнатказының ёзугаар алырга, аъш-чем продуктуларының өртээ чаа чылда 12—13 хуу бедиир.

Аъш-чем продуктуларының болгаш бараанннарның база бензин өртээниң бедиишкини чоннаң үндүрүглерниң уламна дартаашкыны-биле сырый холбаалыг болур. 115 миллион америк үндүрүг төлекчилеринден ам 15 миллиард доллар хемчээлдиг немелде үндүрүглерни алыр деп турар.

• • •

ВЕНА. Австрияның экономиктиг шинчилелдериниң институттары 1981 чылда үлетпүр хөгжүлдезиниң чуртка кудулаашкынын демдеглеп турар. Чаа чылда бүдүрүлгениң кудулаашкыны, төлевие балансызының өзүлдези, ажыл чоктарның санының өвдээри чайлаш чок болур дээрзин Венада парлаан илеткелдерде айыткан.

1981 чылда Австрияның даштыкы садыглажылгазынга хамаарыштыр өрези 80 миллиард шиллинг ажа чедер болгаш бо чылдың ортан үезинде 3 хуу өзер. Чурттуң экономиказынга таварышкан кризис чонунуң сагыш-сеткилинге таарымча чок салдарны чедирип турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын айтырып көргениң ёзугаар алырга, 1981 чылды австрийлер чурттакчыларының 85 хуузу өртектерниң өзүлдезиниң, оларның амыдырал деңнелиниң чавызаашкынының чылы кылдыр санап турар.

(СЭТА).

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ам болур XVI съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээтчегге Чехословакияның ажылчы чоннары идепкейлиг киржип турар. Праганың бүдүрүлгелеринге массалыг митингилер болган, планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседирин ол митингилерниң киржикчилери шиитпирлээн.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбартырынче Күш-ажылдың Маадырлары кыйгырган. Ол чарыш эрес-шудургу күш-ажылдың эгелээшкини болган. Чехословак коммунистерниң дээди шуулганының төлептиг уткуурунга республиканың ажылчы чоннары шиитпирлиг.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). «Икарус» заводтуң коллективиниң митингизинге эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып көрген. Бүдүрүлге чериниң девискээринден 64 муң чаа автобустар чорупкан. Даштыкы чурттарга садыглаар автобустарны бүдүрер план күүсеттинген.

Автобустар тудукчуларының эң чугула сорулгазы — бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын дараазында чылдарда улам-на бедидери болуп турар. Чаа «Икарустарны» бүдүрүп үндүреринге белеткелин база эгелей берген.

ВЬЕТНАМНЫҢ САНАЛЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Чаа чылда Ай календарын ёзугаар — бо чылдың февраль 3-тен 9-ка чедир ийи чурттуң аразында кызыгаарга боо-чепсектиг бүгү-ле хөделиишкиннерни соксадыр дээн саналдыг нотаны Кыдаттың Даштыкы херектер министерствозунуң адреезинге Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу чорутпкан.

Боо-чепсектиг үүлгедиишкиннерден дазыгаалаашкын Чаа чылды — бо чылдың февраль 5-те демдеглеттинер частың байырлалын оожургалдыг болгаш тайбың үткуур арганы Вьетнамның болгаш Кыдаттың кызыгаар районнарының чурттакчы чонунга бээр ийик деп, Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң нотазында демдеглээн.

Кыдат Улус Республиканың дүрүм чокка кызыгаар эрткен болгаш Вьетнамда туттурган 14 хамаатызын Чаа чыл байырлалы-биле холбаштыр кыдат эрге-чагыргаларга дамчыдып бээр деп, вьетнам чазактың шиитпирниң дугайын ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозу ол-ла нотазы-биле база дыңнаткан.

ЧУГААЛАЖЫЛГАНЫ УЛАМЧЫЛААР ДЭЭШ

ПАРИЖ (СЭТА). Францияның президентизи В. Жискар Д' Эстен Совет Эвилели-биле чугаалажылганы, харылзажылганы уламчылаарын деткип чугаалаан. Парижте дипломаттыг корпустуң төлээлекчилериниң мурнунга ол чүве чугаалап тура, Франция тайбынга болгаш айыыл чок чорукка ажыктыг кылдыр могаг чок хөделир деп демдеглээн.

Боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче, а оон соонда оларны кызыраарынче угланган бүгү кужениишкиннерни Франция моон соңгаар-даа салыр деп, президент онзалап демдеглээн. Углан-сарыылдыг, деп байдалдыг болурунуң болгаш бүгү-ниити тайбыңның факторуу кылдыр хөделбишаан, Барыын Европа делегей херектеринге бодунуң ролюн катап тургузар ужурлуг деп, В. Жискар Д'Эстэн чугаалаан.

ВАРШАВАГА БОЛГАН ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Чоннуң чаңгыс эвилиң фронтузунуң Бүгү-польша комитединиң президиумунуң хуралы ында болуп эрткен. Массалыг ол организацияның хүрээлелинде Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, чурттуң политиктиг өске-даа партиялары болгаш хөй-ниити организациялары калы ажылдажып турар. Чоннуң чаңгыс эвилиң фронтузунуң Бүгү-польша комитединиң даргазы, ПУР-нуң Бүрүн чөвүлелиниң даргазы Г. Яблоньскийниң удуртулгазы-биле ол хурал болуп эрткен.

ПАП агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, политиктиг партияларның, хөй-ниити организацияларының болгаш фронтунуң воеводстволуг комитеттериниң удуртукчу органнарының саналдарын барымдаалааш, Бүгү-польша комитединиң составынга ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Пиньковский олар кирген. Бүгү-польша комитединиң даргазының оралакчыларынга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү М. Мочар болгаш Каттышкан тараачын партияның Кол комитединиң даргазы Б. Куе олар томуйлаткан.

Чоннуң чаңгыс эвилиң фронтузунуң Бүгү-польша комитединиң ээлчеглиг сессиязын бо чылдың январьда чыылдырар дугайында шиитпирни президиум хүлээп алган.

ӨӨРЕДИЛГЕ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиопияның Эритрея можузунда эге болгаш ортумак школаларының өөреникчилериниң саны 10 муң ажыг кижиге немей өскен. Ам оларның саны 100 муң кижи болуп турар.

Эфиопияның өөредилге министерствозунуң сан-медээлерин ёзугаар алырга, ийи чыл бурунгаар ол можунуң девискээриниң хөй кезээнге чарылдырыкчы бөлүглежиишкиннерниң чылча шапкан соонда Эритреяга 190 школаларны туткан болгаш катап тургусан, улуг назылыг чоннуң ортузунда бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле курстарның калбак четкизин организастаан. Амгы үеде ол курстарда 35 муң ажылчы чоннар өөренип турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ЛИМА. (СЭТА). Аъш-чем продуктуларының болгаш бирги ээлчегниң эргежок чугула бараанннарының өртектерин база катап бедидер дугайында эрге-чагыргаларның шиитпиринге таарзынмас чорук Перуда күштелип турар.

Боттарының хүрээлелинде 700 муң ажыг ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны каттыштырган Перунуң ажылчы чоннарының бүгү-ниити конфедерациязы болгаш өске-даа профсоюз организациялары чуртта экономиктиг политикага удурланыышкынны илергейлээн медеглел кылган. Өртектерниң ээлчеглиг өзүлдези калбак улус массаларының материалдыг аар байдалын улам баксырадырын ол документиде айыткан.

АМЫДЫРАЛ ДЕҢНЕЛИ КУДУЛААР

ТОКИО. (СЭТА). Чаа чылда Японияга өртектерниң чаа өртээшкини ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам кудуладыр деп турар. Бо чылдың январь 20-ден соңгаар почтаның ачы-дузаа чедирериниң хөлезизи 20 хуу аартаарын «Акахата» солун бижээн. Транспорт министерствозунуң шиитпирин ёзугаар 1981 чылдың февраль 1-ден эгелээш хуу демир-оруктарга чорууруунуң хөлезизи 19,6 хуу бедиир.

[illegible] рынга чорууруунуң хөлезизи апрель 1-ден соңгаар 10 хуу, күрүнениң дээди өөредилге черлеринге кирериниң шылгалдаларын дужаарының — 20 хуу бедиир. Херегл ел бараанннарының өртектери болгаш эмнелге хандырылгазының хөлезизи улам бедиир.

Үндүрүглерниң аартаашкыны-биле дергелештир өртектерниң бо бүгү бедиишкиннери японнарның амыдырал деңнелин бо чылын улам чавызадыр.

ЮСФР-ниң шөлдеринге

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның шөлдеринге 1980 чылда 20 муң хире комбайннарны ажыглап турган. Оларның хөй нуруузун кодээ ажыл-агый техниказының «Змай» деп заводу бүдүрген.

Эргежок чугула машиналарны бүдүрерин заводтуң коллективи чыл бүрүде көвүдедип турар. Эрткен чылын ол коллектив 2.600 комбайннарны бүдүрген. Заводтуң конструкторлары комбайннарның чаа хевирлерин чогаадып турар. «Змай-190» деп чаа комбайннарны бүдүрери-биле белеткээн.

Агаарның өскерлиишкини

ГАВАНА. (СЭТА). Мексиканың төп болгаш соңгу девискээринде агаарның байдалы дыка сооган болуп турар. Мексиканың национал агаар албанының медээзин ёзугаар алырга, чурттуң оргу черлеринге сөөлгү хонуктарда агаарның байдалы тик чедир, а соңгу талакы девискээрде — чээрби градус чедир соок болуп турар.

Мехиконуң бажың чок 90 муң чурттакчылары берге байдалга таварышкан. Ам безин 42 кижи доңуп өлген.

АМЕРИК-ИРАН ХАРЫЛЗААЛАР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Алжирниң төлээлекчилери Тегеранда келген. Тегеранда америк элчин чериниң шпион херээн кылган деп буруудаттырган ажылдакчыларын хостаарынга эргежок чугула негелде кылдыр Иранга 24 миллиард долларны эгидер дугайында оон негелдезинге АКШ-тың администрациязының харыызын Алжирниң ол төлээлекчилери эккелген.

АКШ-тың элчин чериниң ажылдакчыларын судка киирер дугайында Иранда негелделер улам күштелип турар. Аятолла Аляме-Нури ындыг негелдени кылган. Иранның чөптүг негелделеринге АКШ-тың ойталаанынга харыы кылдыр америк дипломаттарны шпионнар деп санааш, судка киирер дугайында Тегеранның радиозу медеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Туттурган америк дипломаттарны хостаарынга хамаарыштыр америк негелделерни хүлээп алырынга ийи неделя хуусааны Каттышкан Штаттарның администрациязы Иранның чазаанга берген деп, «Вашингтон пост» солун дыңнаткан. Бо чылдың январь 20-де президентиниң албан-хүлээлгезин күүседип эгелээн соонда ол негелделерни Рейганның администрациязы күш чок болдуруп магат чок деп, ол солун бижээн.

Иранда туттурган америк дипломаттарның айтырыынга хамаарыштыр Рейганның туружун «Вашингтон пост» солуннуң хайгааракчылары Эванс болгаш Новак оларның айытканы болза: Иранның чазаанга удур Рейганның каржы чугаазы туттурганнар-биле холбашкан кризиске хамаарыштыр АКШ-тың политиказының дүрген чидиглениринге үндезин болуп чадавас». Иранның аятолла бүрүзүнүң чугааларын моон соңгаар АКШ херекке албас болур деп, Рейган бодунуң чоок дузалакчыларынга чугаалаан.

Туттурган америк дипломаттарны хостаарының айтырыын шериг кужу-биле боттандырып болурун Рейганның чөвүлекчилери медеглээн. А «Нью-Йорк» солун Иранның далай өртээлдеринге бээр оруктарга миналарны доп-дораан салырын болгаш Персид мугулдурунуң районунче америк шериглерни немей чорударын негээн.

Дайын үргүлчүлеп турар

БАГДАД. (СЭТА). Иракты болгаш Иранның аразында дайын чорудулгалары үргүлчүлеп турар. Иракты кол шериг командылалының дыңнадыының ёзугаар алырга, сөөлгү хүннерде ирак шериглер Сари-Поле-Зобахтың, Сумарның, Ахвазтың болгаш Абаданның районнарынга 60 иран солдаттарны, 2 танкыны, вертолётту, бронетранспортерларны болгаш дайынның өске-даа [illegible] Шатт-эль-Араб хемге Иранның шериг катерин база сугже андара боолап киирген.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының медээзин ёзугаар алырга, Дехлоранның районунга ирак шериглерниң шавар халдаашкынының октуг шашкан болгаш 35 ирак солдаттарны, 2 танкыны [illegible]. Мехранның [illegible] ирак солдаттарны 6 [illegible] кылган фронтунуң барыын талакы участогунга Ирактың вертолёдун дүжүр аткан. Бени-Аббастың мурнуу талазынга Ирактың «фантом» деп самолёдун далайже андарып киир берген. Ирактың артиллериязы Ахваз хооразын [illegible] үргүлчүлеп турар. Хоорайда элээн кaш бажыңнар үрелген болгаш тайбың [illegible]

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ӨӨСКҮДҮП ТУРАР

АКШ бодунуң «амыдыралчы» эрге-ажыктарын камгалаар деп меге чылдакка чагдынып алгаш, Чоокку Чөөн чүкте болгаш Персид мугулдурунда дүшкүүрлүг чорукту өөскүдүп турар.

Оон-биле калы Вашингтон бодунуң шериг баазаларының четкизин калбартып келген. Америк «баaза девискээрлерже», Израиль, Египет, Сомали, Кения, Оман, ол ышкаш Сауд Аравия хаара туттунган. Ол чурттарда АКШ АВАКС системаның шпион самолёттарын тургускулаан.

Персид мугулдурунуң чурттарынга удур үүлгедиглерге белеткенмишаан, Пентагон ол девискээрлерниң ой байдалынга таарыштынган хөй санны шериг өөредилгелерни эрттирип турар. Чижээ, Египеттиң девискээринге чоокта чаа эрткен америк-египет калы өөредилгелер ол сорулгага чагыртан.

Персид мугулдурунуң девискээринге шериг бөлүглелиишкиннерин тургузарының планын АКШ база көрдап турар. Ол бүгү америк администрацияның бурууз-биле ында көнчүг айыылдыг байдалдың тургустунуп турарын херечилеп турар.

Чуруктарда: милитаризмге болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүреринге удур Вашингтонга болган чыскаал (үстүнде); АВАКС системаның америк шпион самолёду; Египеттиң девискээринге өөредилге үезинде америк солдаттар.

СЭТА-ның фотохроникаzы

УЛУГ ИДЕГЕЛ

Россия Федерациязының чогаалчылары бүгү совет улус-биле кады база бир төөгүлүг [illegible] эрткен. Оон [illegible] бүгү делегейге ужур-утказының улуг болдунгаар турар. Ол дээрге, бирээде, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң ажыл-чорудулгазынга үнелиг үнелелдиг бедик хүлээлгени берген СЭКП-ниң XXV съездизи, ийиде, совет [illegible] анаа уткуштур бар чыдары СЭКП-ниң XXVI съездизи болур. Оон бүдүүзүнде Коммунистиг партияга болгаш [illegible] Россияның чогаалчылары болунуң V съездизинге берген.

Онгу беш чылдың дургузунда хөй националдыг Россия Федерациязының чогаалчыларынга СЭКП Төп Комитединиң Пленумнарының совет [illegible] бүгү күжүн ажылдап [illegible] тургузукчунуң ээлчеглиг сорулгаларын боттандырарынче [illegible] шиитпирлээн [illegible]. [illegible] база партияның ол айтыышкыннары РСФСР-ниң Чогаалчыларының [illegible] бүгү [illegible] болгаш организастар ажыл-чорудулгазының [illegible] совет [illegible]. [illegible] «Политика-ажык-[illegible]» [illegible] ажылдарын улам шиңгээдирин [illegible] дугайында [illegible] совет чогаалчыларга партийжи дорт удурту[illegible] болуп келген.

Совет күрүнениң амыдыралында чугула үе-чадаларны партийжи, философчу, чогаадыкчы ёзу-биле болап көөрүнүң шылгараңгай чижектеринге Коммунистиг партияның удуртукчузу, Совет күрүнениң баштыңы Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнары хамааржыр.

Россия Федерациязының чогаалчылары боттарының бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазынга СЭКП Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежневтиң болуушкун [illegible] болгап [illegible]. Ол дугайын 1978 чылдың декабрьда РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң дөрбен чыл ооң [illegible] рыштыр үк эвилелдиң баштаар чериниң IV пленумунун киржикчилеринге Леонид Ильичиниң чедирген байыры [illegible] болур.

«Бышкак социализмниң [illegible] тилелиниң угаан-бодал амыдыралынга Россия чогаалчыларының [illegible] Коммунистиг партия бедии-биле үнселеп турар. Силерниң тоожуларыңар болгаш романнарыңар, шүлүктериңер болгаш шиилериңер, очерктериңер болгаш [illegible] Түмен[illegible] тижилеринге, Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга, Кара хөрзүннүг эвес чериниң ажыл-ишчилеринге, бүгү совет кижилерге боттарының күш-ажылчы маадырлыг чорууңун [illegible] ужур-[illegible] [illegible] долузу-[illegible] бедиирин [illegible] [illegible] тодаргай-биле көөрүнге дузалап турар» деп [illegible].

СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунга партияның XXVI съездизин чылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Сөөлгү хүннерде совет улус СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин [illegible] болгаш ону чугаалажып көөрүнге идепкейлиг-биле киржип турарлар. Бо төөгүлүг партийжи документ бүгү совет чогаалчыларының [illegible] идиг болган.

Россия чогаалчыларының V съездизи Кремльдиң Улуг ордузунга, [illegible] Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болуп эрткен. Оон ажылынга Коммунистиг партияның болгаш Совет [illegible] удуртукчулары В. В. Гришин, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. Н. Долгих, М. В. Зимянин сугларның киришкени съездиниң ужур-утказын болгаш ажыл-херекин хей-аъдын улам көдүрген.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилели болза бистиң күрүневистиң чүгле экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазы эвес-тир. Ол совет улустуң чүгле чооккуу он чылда чедип алган сан-чурагайларының база [illegible]. Ол [illegible] социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң бурунгаар [illegible] бүгү [illegible] тургузар [illegible] партийжи документ болур. Бистиң Төрээн чуртувус чаа беш чылда улам күштүг апаар [illegible] турар, ол чорук Коммунистиг партияга планнарны беш чыл эвес, харын он чыл бурунгаар көөр арганы берген.

«Социалистиг культураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезин магадылаар, совет кижилерниң марксист-ленинчи угаан-медерелин хевирлээринге, хөй янзы сагыш-сеткил негелделерин улам долузу-биле [illegible] бедидер»—деп, партийжи бижикте тодаргай айыткан. Ол одуруглар совет чогаалчыларга дорт хамааржыр.

Сөөлгү чылдарда бистиң чогаалчыларывыс [illegible] бүдүрүлге коллективтери-биле, көдээ ажыл-агыйның ишчилери-биле, совет интеллигенциязының [illegible] хары-[illegible] зааларын элээн акижиткен. Ындыг чорук хоорайның болгаш көдээниң [illegible] чүгле совет культураның [illegible] [illegible] турар эвес, харын амыдыралдың судалын улам угаап билиринге, чаа-чаа эки чогаалдарны тургузарынга чогаалчыларга, композиторларга, чурукчуларга, театр сценазының мастерлеринге дузалап турар.

Чоокта чаа партияның област конференциязы болуп эрткен. Ооң делегаттары «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелде бүрүн-биле [illegible] деткээн база ол-ла үеде бистиң республиканывыстың экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң перспективтиг сорулгаларын чугаалажып көрген. Моон-биле чергелештир республиканың ажыл-ишчилериниң сөөлгү беш чылда чедип алган чедиишкиннерин демдеглээри көөрүңүг. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн, Элегес-Аксында хана материалдар заводун, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын, хөгжүм-шии театрының чаа бажыңын болгаш үлетпүр-бүдүрүлгениң, көдээ ажыл-агыйның өскелерин хөй-хөй туттугларын [illegible] ажылдап кииргени. Чаа беш чылда хөй-хөй оруктарны кылырын, агаар болгаш хем транспортун сайзырадырын, көдээ ажыл-агыйга үнелээни тыва уксаалыг [illegible] өстүрерин, [illegible] ажыктыг [illegible] улам хөйнү шиңгээдип алырын, уран чүүлдү болгаш чечен чогаалды бедик [illegible] көдүрерин пламнап турар.

Онгу беш чылда бистиң чогаалчыларывыстан С. Сарыг-оолдуң, Л. Чадамбаның, Ю. Кюнзегештиң, С. Сүрүң-оолдуң, М. Кенин-Лопсанның, О. Суваковтуң, С. Козловтуң, А. Даржайның, С. Молдурганың, М. Кежик-Дайының, Л. Сарыкайның болгаш өскелерниң-даа номнары парлаттынып үнгүлээн. Моон-биле кады бистиң ажылывыста четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн [illegible] барын билир турар бис.

Совет улус бодунуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазынче кирип турар. Ындыг чоңга бараан болуру улуг идегел болгаш бедик харысаалга. Ону [illegible] чогаалчыларывыс бүгү күжүн, бүгү билиин, бүгү талантызын харамнанматтар.

К. КУДАЖЫ,
Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

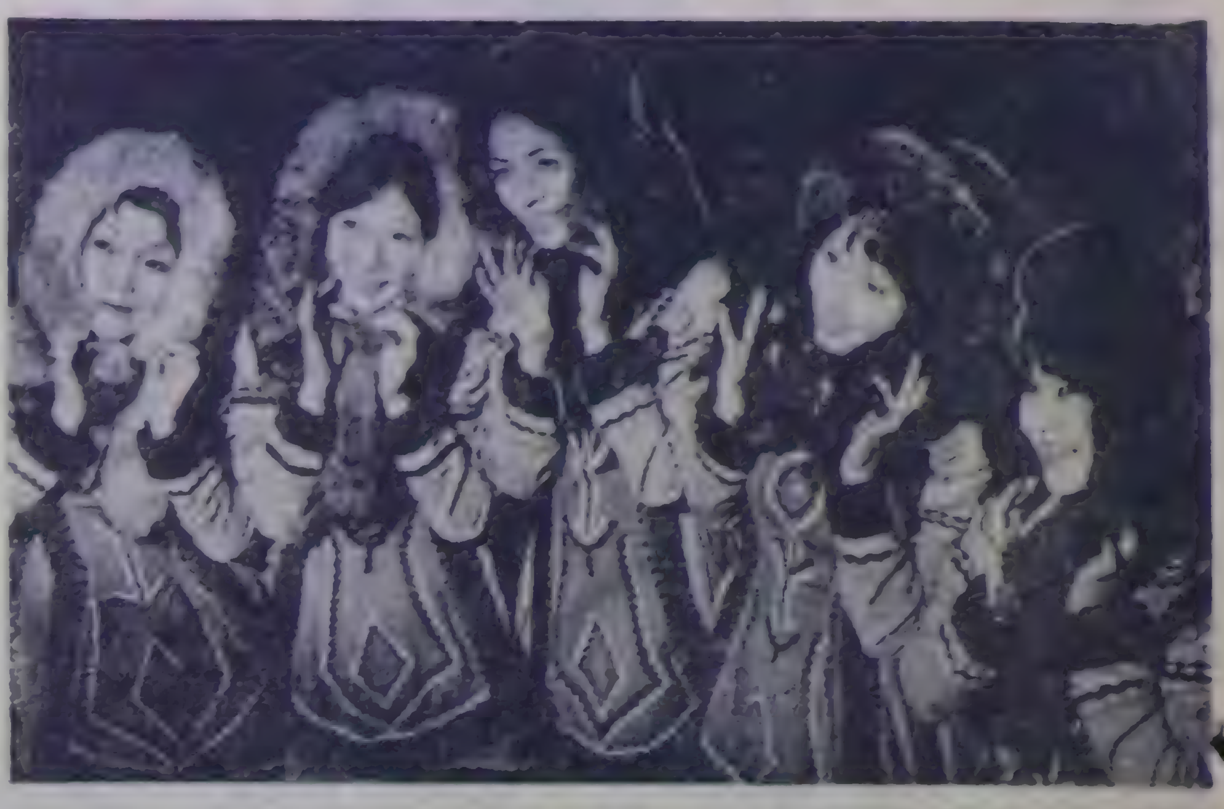

Эвенкиниң ырының болгаш танцызының «Осиктакан» ансамбли Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү российниң бот-тывынгыр уран чүүл фестивальдарының лауреады. Оон киржикчилери — ивижилер, аңчылар, эмчилер, башкылар, суртуулдар — пизы-бүрү мергежилдиң кижилери. Олар шуптузу уран чүүлге ынак болгаш анаа бердинген.

ЧУРУКТА: «Осиктакан» ансамбльдың танцы бөлүүнүң киржикчилери.

А. Кузыриннин фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КИНО

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 11.30, «Узун ту[illegible]» 13.00, 15.30, 18.[illegible], 20.[illegible] шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даарта баар сен бе?» 9.00, «Истекчи» [illegible] 16.40, 13.[illegible], «Ипподром» 16.20, 18.[illegible], 20.[illegible] (уззаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Онза даалгалыг поезд» 11.00, 13.00, 15.[illegible], 16.50, 18.[illegible], 20.[illegible] [illegible] шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Кызылдың экскурсиялар бюрозу [illegible] маршруттарже туристи путевкаларны сүмелеп тур:

— Москваже январь 13-тен 10 хонук хуусаалыг. Путевканың өртээ — 200 рубль.

— Ленинградче январь 21-ден 10 хонук хуусаалыг. Путевканың өртээ 220 рубль.

Путевканың өртээнге баар, кээрде самолёт өртээ, аъш-чем, чурттаар, экскурсия хандырылгазы шуптузу кирип турар.

Айтырыг [illegible] бээр черi: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 1, «Меңгүлек» аалчылар бажыңы, экскурсия бюрозу, телефону: 2-41-02.

телевидение

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг [illegible]. 8.45 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Үе келген, бурунгаар!» Уран-чечен фильм. 2-ги [illegible]. 10.25 — «Кино аян-оруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эртирер. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.00 —Чарлар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.20 — «Аныяктарның уран чогаадылгазы». 15.50 — «Коммунистер дугайында чугаа». 16.20 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 16.50 — «Делегейни дескиндир 80 хонукта» (Австралия) деп хөй сериялыг [illegible] мультфильмниң баштайгы [illegible] 7-ги, 8-ги сериялары.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — Телемедээлер. 17.45 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.05— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.15 — Бөгүн делегейде. 18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. Литва ССР-ниң телевидение программазы. Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичустуң чугаазы. «Кижиге болгаш черге». Документалдыг фильм. Литва ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң [illegible] концерти. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Документалдыг экран». Шүлүкчү Р. Рождественский эртирер. 21.10—22.50 — Р. Глиэр. Арфа биле оркестрге концерт. Төнчүзүнде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.35—«БАМ-ны тудуп тур бис». 18.00 —«Уруглар[illegible] [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Ажыктыг чорук болгаш шынар ээш». Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып тур бис. 18.45 — 20.10— «Кайгамчыктыг хадымал». Телешии.

ЭВЕРЕСТ— ДЕЛЕГЕЙНИҢ ШЫПШЫ

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Спорт комитединиң даргазының оралакчызы А. И. Колесовтуң удуртулгазы биле Гималай комитединиң ээлчеглиг хуралы болган. Ол комитет Гималайда делегейниң эң бедик сүвүрү — Эверестиже (8848 м) 1982 чылда штурмнаарынга совет альпинистерниң баштайгы экспедициязын белеткээринге киржип турар организацияларның болгаш ведомстволарның төлээлеринден тургустунган.

Ол штурмга совет альпинистерниң канчаар белеткенип турарының дугайында экспедицияның улуг тренери, спорттуң алдарлыг мастери, техниктиг эртемнерниң доктору, профессор А. Овчинников мынчаар чугаалап турар:

— Бүгү чүве тургустунган план ёзугаар чорупп турар деп чугаалап болур. Тускай дериг-херекселдерни белеткеп турар. Оларны чүгле бисте эвес, а ГФР, Франция, Австралия ышкаш даштыкы чурттарның бүдүрүлгелеринге база кылып турар. Тынарынга херегләэр агаар шыгжаар херексел сагыш човаашкынын болдуруп келген. Киржикчилерниң чамдыызы [illegible] хоорлу[illegible] үнери-даа оралдажыры чадавас. Ону 8000 метр бедикке ажыглаарын сөңнеп турар бис.

Радио[illegible] бистиң [illegible] станциялар-биле [illegible] Тож[illegible] [illegible] Непалдың [illegible] Катманду-биле [illegible] бүгүле чоок кавы лагерь-биле [illegible]. Оон-биле [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

Август айда Памир даанга эрттирген шилип алыышкынның кол сорулгазы чурттуң шилиндек командазынче ийиги составты тывары турган. Оон түңнелинде 1981 чылдың төнчүзүнге чедир Гималайже [illegible] дөрт-дөрт кижилиг үш бөлүк эвес, а сес-сес кижилиг үш бөлүк белеткенир.

Баштайгы үш бөлүктүң удуртукчулары база бурунгаар бадылаттынган. Оларга москвачылар, «хар ирбиштери» техниктиг эртемнерниң кандидады Э. Мысловский болгаш [illegible] В. Иванов база ол ышкаш Алма-Атадан ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Е. Ильинский хамааржыр. Экспедицияның тренеринге [illegible] [illegible] эртемнерниң кандидады Б. Романов баштаттынган. [illegible] 20 кижиден тургустунган.

Оон-биле [illegible] Непал [illegible] [illegible].

1981 чылдың январьда Тянь-Шань дагларынга команданың ээлчеглиг чыыжы болур. Оон киржикчилеринге [illegible] Тянь-Шаньга эртери [illegible].

А. ПОЛЯКОВ,
спорт мастери.

Туристи оруктар

Төрээн чериң билир сен бе?

СОЛУН АТТАР

Тус-тус черлерниң аттары анаа-ла тыптып келбээн деп чүвени эки билир бис. Оларны уран-чечен чон тывыскан. Аттар чериниң байлаан, чаражын, бойдус бүдүжүн болгаш ооң эрес-кашпагай кижилериниң дугайын-даа илереткен болур. Олар ханы утказыг. Тандың районда солун аттарлыг черлер хөй. Чижээлээрге: Межегей — өдүректиг, Могай — чожанныг, Чагытай — балыктыг, Доғаан — карапыы. Шак бо аттар тускай утказыг боор турар. Чериниң аттарын дөрт [illegible] турарлары база бар. Чижээ: Берт-Даг, Хүн-Кирбес, Эмир-Хөл, Ол-Арыг, Өртен-Ооргу, Борбак-Хараган, Кара-Суг, Суг-[illegible], Кызыл-Хавак, Он[illegible] [illegible] Улуг-Хем болгаш Тандың районнарының [illegible] черинде Дарган-Хаа деп чер бар. Бо чериниң адының тывылгазын көрүп [illegible]. Дарган-Хаа деп эрес-дидим, уран-шевер арат кижиге тураскаадып, чон ол черни адап каан. Аныяктарның аар-берге[illegible] торулдайын, байлар-биле демисежип бир хевирни тып, ол анаа чурттап чораан Дарган-Хааның дугайында чогаалчы Б. Будажы «Үйгу чок Улуг-Хем» деп романында бижээни таварылга эвес.

Элегестиң Кулузун бажында Көк-Хөй деп чайлаг бар. Шаг-шаанда бир арат кижи ол чайлагга чайлаглаар турган. Бир-ле катап күзээнче көжерде бичии хураганып уттуп каапкан. Келир чылында дедир чайлаанга келген. Бир эскерип турарга хойлар аразында көк хөй бар болган. Ону тудуп чадап каан. Каң-даа кирбес. Көнчүг дезиг хөй болган. Ол чанынче кижи-даа чагдагнас. Мынчап чорүй ол чизе-даа баар. Кодан хөйлү тын чедип-даа келбес. Үе ынчаар эртип турган. Күзээнче көжерде кады сүрүп алыр бодаан, ол үеде баш [illegible]. Ийи [illegible] чылында [illegible] ыктыг болган. А хөй ийи апарган. Үш чылында хөй дөрт болган. Каш чыл эртерге, ол өөр хөй [illegible] өскен, [illegible] чугаалажып көргеш, чаңгыс хураганнан хөй хөй өскенин билген. Ынчангаш Элегестиң чону [illegible] чайлаанын атпан Көк Хөй деп адаан.

С. ОЮН.

Тандың район.

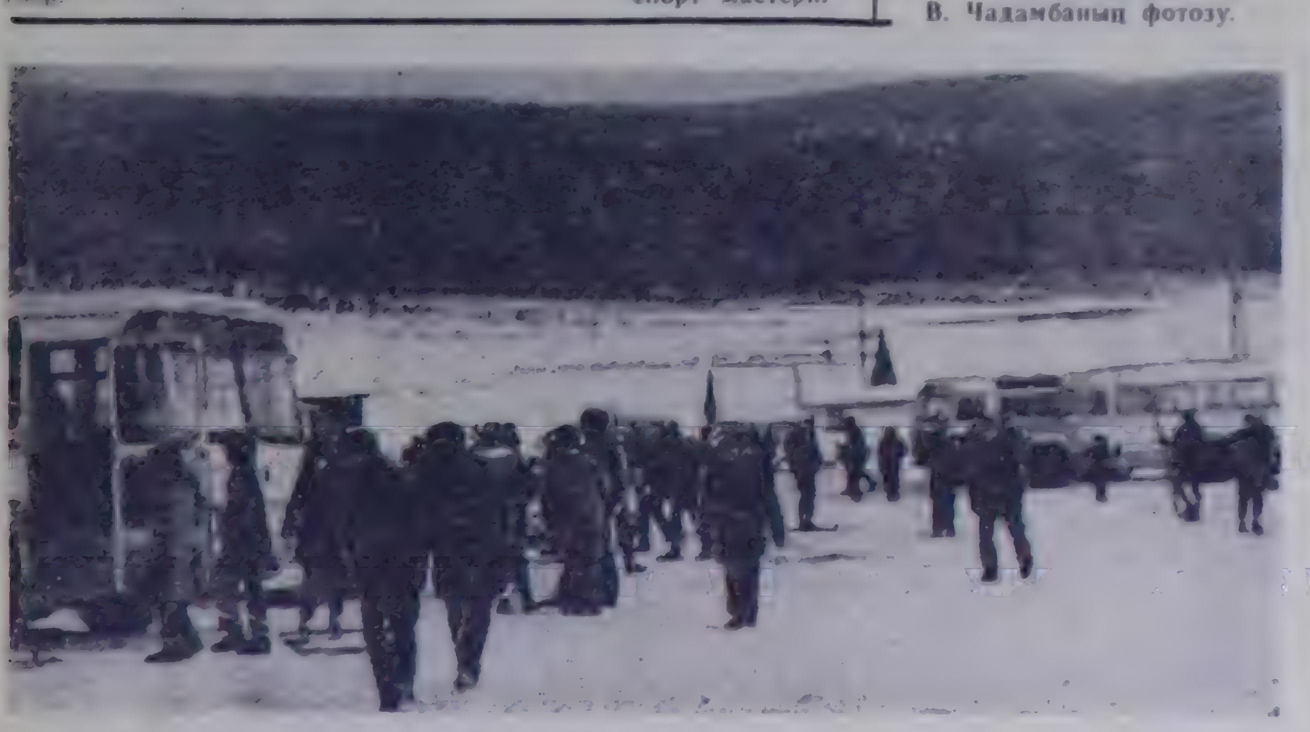

Республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының ажылдакчылары күш-ажылчы неделязының төнчүзүнде ийи дыштаныр хүннерин солуу, ажыктыг эртеринге ынактар. Кызылчыларның эң ынак дыштаныр черлериниң бирээзи — Тайга станциязы.

ЧУРУКТА: дыштаныр хүнде Тайга станциязында.

В. Чадамбаның фотозу.

ТУРИСЧИ ШООДУГЛАР

Аистерниң ужуп кээри улам ховартаан. Канчап оларның өзүп төрүүрү чавызап батканы ол чүве ирги?

• • •

Кайызы белен ил — арыгны балды-биле кезери бе азы ону демир-ужук бажы-биле тоңдур бижири бе?

• • •

Ханы тамы хажызынга мынныг бижичел турган: «Улуг херекти кылып бүдүрериңден каттырыкчыынга чедир — чүгле чаңгыс базым»

• • •

Амгы үениң арга-арыы кайгамчык технологтуг сайзыралын алган: саазын болу[illegible] бут алаанда сүстүп чыдар.

• • •

Сактып алыңар: эки туристер бажыңыга аидаашканып чытпастар.

• • •

Чамдыктарга дагның шыпшык бажынче үнериндеи, ону оюп каартары белен.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттуг, [illegible] черлерге [illegible] хар [illegible]. Мурнуу-барыын чүк [illegible] хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 28—33, Кызылга 26—28 градус соок болур.

1981 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 1-ДЕН ДЕКАБРЬ 31-ГЕ ЧЕДИР КЫЗЫЛ АЭРОПОРТУНДАН САМОЛЕТТАРНЫҢ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ

РАСПИСАНИЕЗИ

Кызылдан ужудуп үнери						Кызылга ужудуп келири				
рейстиң [illegible]	самолёттуң маркази	чедер аэропорт	[illegible]	шагы	чедер аэропортунга [illegible] шагы	рейстиң [illegible]	Баргавы аэропортундан ужудуп үнер хүннери	ужуп үнер шагы	Кызылга [illegible] шагы	Билет өртээ
168	ЯК-40	Красноярск	хүнүн	3.15	4.45	167	хүнүн	9.30	10.40	17
170	ЯК-40	Красноярск	3—6—7 хүннерде	8.00	9.30	169	3—6—7 хүннерде	9.55	11.20	17
172	ЯК-40	Красноярск	3—6—7 хүннерде	11.45	13.15	171	3—6—7 хүннерде	13.00	15.10	17
174	ЯК-40	Красноярск	3—6 хүннерде	4.00	5.30	173	3—6 хүннерде	6.10	7.20	17
176	ЯК-40	Красноярск	хүнүн	12.00	13.30	175	хүнүн	3.00	4.10	17
3624	ТУ-154	Красноярск	2—5 хүннерде	6.10	7.45	3623	1—4 хүннерде	10.00	11.00	17
162	ТУ-154	Красноярск—Москва	1—4 хүннерде	12.30	20.35	161	2—5 хүннерде	22.20	05.25	72
615	ЯК-40	Кызыл-Мажалык	хүнүн	5.15	6.20	616	хүнүн	6.55	7.40	12
615	Л-410	Кызыл-Мажалык	тускай айтышкын-биле	5.15	6.20	616	тускай айтышкын-биле	6.55	7.55	12
617	ЯК-40	Абакан	хүнүн	4.45	5.45	618	хүнүн	9.00	9.45	12
619	ЯК-40	Абакан	1.06-дан 31.08-ге чедир	11.15	12.15	620	хүнүн	13.30	14.15	12
621	ЯК-40	Новосибирск	хүнүн	4.15	6.45	622	хүнүн	7.45	10.25	22
2026	АН-24	Абакан—Новосибирск	хүнүн	13.15	17.10	2025	хүнүн	8.55	12.20	22
679	ЯК-40	Кемерово—Барнаул	2—4—6 хүннерде	8.15	11.25	680	2—4—6 хүннерде	12.15	14.50	19 24
681	ЯК-40	Кемерово—Томск	1—3—5 хүннерде	8.15	11.15	682	1—3—5 хүннерде	12.20	14.50	19 21
683	ЯК-40	Иркутск—Улан-Удэ	хүнүн	3.45	7.35	684	хүнүн	8.55	11.10	[illegible]
625	АН-2	Хову-Аксы	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	4.40	5.15	626	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	5.40	6.15	4
627	АН-2	[illegible]	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	5.10	5.45	628	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	6.00	6.35	3
629	АН-2	Чадаана—Сут-Хол	тускай айтышкын-биле	5.05	6.50	630	тускай айтышкын-биле	7.05	8.45	9
631	Л-410	Тээли—Мугур-Аксы	хүнүн, воскресеньеден аңгыда (тускай айтышкын-биле)	5.30	7.25	632	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	7.50	10.25	12 14
633	АН-2	Тээли—Кара-Хол	2—4—6 хүннерде	5.20	8.05	634	2—4—6 хүннерде	8.20	11.00	12 14
635	АН-2	[illegible]—Саглы	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	6.20	8.20	636	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	9.15	11.35	[illegible]
637	АН-2	Тожу	хүнүн	6.40	7.40	638	хүнүн	7.55	8.55	7
639	АН-2	Сарыг-Сеп	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	4.50	5.20	640	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	5.35	6.05	3
641	Л-410	Эрзин	хүнүн, воскресеньеден аңгыда тускай айтышкын-биле	4.35	5.25	642	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	5.50	6.40	8
643	АН-2	Сыстыг-Хем—Ырбан	1—3—5 хүннерде	6.50	8.30	644	1—3—5 хүннерде	8.45	10.25	7
645	АН-2	Хут-Севи	2—4—6 хүннерде	6.50	8.15	646	2—4—6 хүннерде	8.30	9.55	5.7
647	АН-2	Тожу—Хамсыра	2—6 хүннерде	8.00	9.50	648	2—6 хүннерде	10.05	11.55	7 11
649	АН-2	Хову-Аксы	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	11.20	11.55	650	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	12.10	12.45	4
651	АН-2	Сарыг-Сеп	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	10.45	11.15	652	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	11.30	12.00	3
653	Л-410	Мугур-Аксы	2—4—6 хүннерде тускай айтышкын-биле	8.35	10.05	654	2—4—6 хүннерде	11.30	11.45	14
659	АН-2	Сарыг-Сеп—Сизим	2—4—6 хүннерде	4.55	5.55	660	2—4—6 хүннерде	6.05	7.15	3 4
661	АН-2	Сарыг-Сеп—Бурен—Бай-Хаак	1—3—5 хүннерде	4.35	5.50	662	1—3—5 хүннерде	6.00	7.15	3 4
665	Л-410	Кунгуртуг	1—3—5 хүннерде тускай айтышкын-биле	8.50	9.35	666	1—3—5 хүннерде	10.00	10.45	12
675	Л-410	Тожу	хүнүн, воскресеньеден аңгыда тускай айтышкын-биле	11.00	11.40	676	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	12.05	12.45	7
677	Л-410	Эрзин	хүнүн, воскресеньеден аңгыда тускай айтышкын-биле	12.05	12.55	678	хүнүн, воскресеньеден аңгыда	13.20	14.10	8

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК АЭРОПОРТУНДАН УЖУДУП ҮНЕРИ

62	ЯК-40	Красноярск	хүнүн	7.10	8.50	61	хүнүн	5.30	6.50	17
613	ЯК-40	Абакан	хүнүн	7.25	8.25	614	хүнүн	6.26	7.10	12

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, [illegible] секретарының 2-21-55, секретариаттың 2-2[illegible]-45, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-2[illegible]-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуң келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 11.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00208

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (14104) | 1981 чылдың январь 8, четверг | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 кап.

Хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга улам идепкейлиг киржиилиңер!

СЭКП-ниң XXVI СЪЕЗДИЗИН УТКУШТУР

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовтуң даргалаашкыны-биле январь 6-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы болган.

Хуралга көрген баштайгы айтырыг — корум-чурумну быжыглаар болгаш корум-чурумну үрээр чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле Кыргыс ССР-ниң болгаш Курск областың улус депутаттарының Советтериниң ажылының дугайы. Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Дуйшеев биле улус депутаттарының Курск область Совединиң күскомунуң даргазы Н. Н. Журкин дыңналыглар кылган.

Совет хоойлуларын хажык чок күүседирин хандырары, социалистиг хоойлу-дурумну шыңгыы сагыырының талазы-биле бүгү ажылдың деңнелин бедидери, күрүнениң болгаш ниитиниң корум-чурум камгалалын, хамзатыларның эргелерин камгалаарын күштелдирери амгы үениң байдалдарында чугула сорулга болуп турар деп демдеглээн. Советтерниң болгаш эрге-хоойлу камгалаар органнарның ажылында бар четпестерже, корум-чурум үрээр чоруктар-биле демиселди улам ыңай күштелдирериниң эргежок чугулазынче ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму кичээнгейни угландырган. Корум-чурумну быжыглаарының талазында бүрүн эргелерин улам ажыктыг кылдыр боттандырар талазы-биле Киргизияның болгаш Курск областың улус депутаттарының Советтериниң, оларның күүсекчи органнарының болгаш доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннары тодаргайлаттынган. ССРЭ-ниң Прокуратуразынга, ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунга, ССРЭ-ниң Юстиция министерствозунга, эвилелдиг болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга, чер-чер Советтеринге база чогуур даалгаларны берген.

ССРЭ Конституциязынга дүүштүр ССР Эвилелиниң хоойлуларын боттандырып чорудар талазы-биле ажылды организастаарының планчылап кагаар күүсеттиниип турарының дугайында болгаш ССРЭ хоойлуларының чыыннызын белеткээр дугайында айтырыгны хуралга көрген. ССРЭ-ниң юстиция министри В. Н. Теребилов дыңнадыг кылган. Ажылдап кылып турар хоойлулар телевилелдериниң шынарынче кичээнгейни күштелдирериниң, күрүнениң болгаш хой-ниитиниң сонуургалдыг органнарын оларны белеткээринге киириштирериниң, нормативтиг актыларны ажылдап кылыр онаалдаларны күүседириниң хуусааларын шыңгыы сагыырының эргежок чугулазынче министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарының кичээнгейин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алгай доктаалынга угландырган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзениң дыңнадыын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң аппаратының дугайында дүрүмнү бадылаан.

Күрүне амыдыралының өске-даа чамдык чугула айтырыгларын база көрген.

Хуралдың чурумунуң айтырыгларының чугаалажыынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү В. В Гришин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары болгаш Президиумнуң кежигүннери, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

(СЭТА).

Бөгүн «Шын» солунга Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң Ээрбек салбырында № 4 хойжу бригаданың (бригадири Б. Х. Хертек) малчыннарының чымыштыг ажыл-ижинге тураскааттынып көдүрттүнген.

Бригаданың алды кодазында ниитизи-биле 1200 хой олдаан, оларның хураганнары бүрүн менди доругуп турар. Тус-тус малчыннардан Виктор Монгуш 280 хураганны, район Совединиң депутады Алексей Сарыглар 260 хураганны менди азырап өстүрүп турар.

Хоймулар! Мурнакчыларның үлегерин эдериңер, хой бүрүзүнден хураган алыр дээш демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле силерден хамааржыр.

Техника септелгези

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР, ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Онгу беш чылдың сөөлгү чылының дөрткү кварталы доозулган. Республиканың ажыл-агыйларының септекчилери канчаар ажылдааның? Дөрткү кварталда техника септелгезиниң планныг онаалдазы күүсеттинген бе? Он бирги беш чылдың баштайгы чылы—1981 чылдың часкы хову ажылдарынга техниканы баш удур мээк белеткеп алыр дугайында Бии-Хем районнуң механизаторларының үндүрген кыйгырыын чер-черде канчаар деткип, боттандырып турарыл? Бо допчулалга ол айтырыгларны тодарадып көрээлиңер.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында республиканың совхозтарынга янзы-бүрү марканың 2860 трактору турган. Оон иштинден 621 тракторну септээри планнаттынган. А херек кырында бо чылдың январьның 1-ге чедир 649 тракторну септээн ийикпе, планны 104,5 хуу күүсеткен. Ынчалзажок септелгениң темпизи эрткен чылдыңдан элээн оожум болуп турарын демдеглээр херек.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш, 1981 чылдың часкы база күскү хову ажылдарынга ажыглаар техниканы дүргенн болгаш шынарлыг септээринче республиканың ажыл-агыйларының бүгү механизаторларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырган Бии-Хем районнуң совхозтарының механизаторлары эрткен чылдың дөрткү кварталында тракторлар болгаш тараа комбайннарын септээр талазы-биле алган хүлээлгезин ажыр күүседип, сөзүн ээлээниниң айытса чогуур. Бии-Хемниң беш совхозтары шуптузу тракторлар болгаш комбайннар септээриниң дөрткү квартал планын ажыр күүсеткен.

Республиканың совхозтарының колдуг хөй нуруузунуң механизаторлары СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг уткуражыр дээш социалистиг чарышка кириштишаан база бии-хемчилерниң кыйгырыын деткивишаан, дөрткү кварталда тракторлар септээриниң планныг онаалдазын чедир болгаш ажыр боттандырган. Шупту 46 совхоз тракторлар септелгезиниң сөөлгү кварталда планын күүседип алган.

Тракторлар септелгезиниң талазы-биле дөрткү кварталдың онаалдазын республика ниитизи-биле ажыр күүсеткен болза-даа, ооң иштинде Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Таңды, Тожу, Тес-Хем районнар септелге планын күүседип шыдавайн, ажылды кошкак темпилиг чорудуп, улуг хожудаашкынны болдуруп турар. Бо айыткан районнарның удуртукчулары тракторлар септелгезиниң график-планын күүседиринче кичээнгейни салза чогуур.

Тараа комбайннарын септээриниң байдалы республикада ниитизи-биле ындыг-ла эки эвес болуп турар. Чижээ, дөрткү кварталда 275 комбайнны септээр планныг турда херек кырында 241-ни септээн, азы планны 87,6 хуу боттандырган. Эрткен чылдың бо үезинде комбайннар септээриниң квартал планы 5,8 хуу ажыр күүсеттинген турган.

Комбайн септелгезиниң талазы-биле Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды районнарның ажыл-агыйлары мурнуку одуругда чорун, планныг онаалданы ажыр күүсеткилээн. Өвүр, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары тараа комбайннарының септелгезинче амга чедир-ле эгелеп кирбээни мырыңай элдептиг. Ында ажыл-агыйларның удуртукчулары та чүнү манап турар чүве? Республикада ниитизи-биле 34 совхоз тараа комбайннарының септелгезиниң дөрткү кварталда план-графигин үскен болуп турар.

Ол ышкаш дөрткү кварталда чүък машиналарының септелгезин ап көөрге, план чүгле 79,3 хуу күүсеттинген. Бо талазы-биле улуг хожудаашкынны Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның ажыл-агыйлары болдуруп турар.

Көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының септелгезин ап көөрге, дөрткү кварталдың планындан чедир кылдынмаан чүүлдер хөй болуп турар. Чижээ, часкы тарылгага чедир эм-даа 1145 сеялканы, 545 трактор андазынны, 390 культиваторну, 317 трактор илиирин септеп белеткээри негеттинип турар. Ынчангаш кылыр септелге ажылының хемчээли улуг болуп хевээр артпышаандыр. Моңу барымдаалааш, часкы тарылгага чедир арткан үеде чүгле анаа киржир техниканы эвес, харын ажаап алыышкын техниказын база белениниң шугумунга тургузар дээш кошкаш дивес күженишкин-биле ажылдаары эргежок чугула.

Септекчилерниң ажылын мергежилдиг организастаарының, оларның ортузунга чарышты дээштиг болдурарының, моральдыг база материалдыг идиг бээриниң бүгү хемчеглерин алырынче ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын комитеттери шыңгыы кичээнгей салыр ужурлуг.

АКАДЕМИЯ ЭРТЕМИНИҢ ТӨВҮ

САРАТОВ. Волгада хоорайның эртем күчүзүн ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ында тургустунган үш чаа шинчилел организацияларын боттуу-биле быжыглаар. Ол күчүнүң үндезини 12 дээди өөредилге черлери болгаш адырларының бежен ажыг эртем-шинчилел албан черлери болуп турар.

Аграр-үлетпүр комплекизиниң хөгжүлдезиниң социал-экономиктиг айтырыгларының институду бо-булаа девискээрге ындыг комплексти тургузарының болгаш хөгжүдериниң дүрүм ёзуларын шинчилээр сорулгалыг.

Үнүштерниң болгаш микроорганизмнерниң биохимиязының база физиологиязының институду хоорайда адырлар албан черлери-биле, дээди өөредилге черлери-биле, көдээ ажыл-агыйның специалистери-биле демнежип алгаш, агаар-бойдустуң шарын байдалдарынга үнүштерниң турушттуг ыдамык болурунуң айтырыгларынче кол кичээнгейни салыр.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Радиотехника болгаш электроника институдунуң салбырының ажыл-чорудулгазынга база идегел салдынып турар.

Чаа эртем организацияларының ажыттынганынга холбаштыр хоорайның хой-ниитизиниң байырлыг хуралы болган. СЭКП Саратов обкомунуң бирги секретары В. К. Гусев илеткел кылгаш, Поволжьениң эртем күчүзүн хөгжүдер дугайында сагыш салышкыны дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга хана өөрүп четтиришкиниң илергейлээн.

Келир беш чылда чурттуң социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының Төлевилелинге холбаштыр амгы үениң эртемниң айтырыгларының дугайын, бүдүрүлге-биле шинчилелдериниң харылзаазын калбартырының болгаш Волгада бо чаа академия төвүнүң анаа ролюнуң дугайын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентилери академиктер П. Н. Федосеев биле Ю. А. Овчинников хуралга чугаалааннар.

(СЭТА).

НЕФТЬ-БИЛЕ КАДЫ КЕЛИР ГАЗ

Нефть-биле кады келир газтың алээн каш чалбыыштарын Барыын Сибирьниң нефть тывыжының черлеринден өмүрген. Чугула ол чиг-этт ам Сургутьниң газ болбаазырадыр заводунга үргүлчү кээп турар. Ол заводтуң баштайгы ээлчээн чоокта чаа ажыглалга киирген. Кургаг одаар чүүлдү болгаш бөдүүн бензинниң ам ында бүдүрүп турар.

Соңгу Тюмень—нефть-биле кады келир газты болбаазырадып кылыр улуг төп. Чылда 15 миллиард кубометр одаар чүүлдү берип шыдаар бүдүрүлгелерниң комплекизи ында ажылдап эгелээн. Чижээ, улус ажыл-агыйынга нефть газының 70 ажыг хуузун Самотлорда ажыглап турар. Нефть газын болбаазырадып кылыр бешки бүдүрүлге черин— Белозерниң заводун чоокта чаа база ажыглалга киирген.

Сибирьниң соңгу-барыын кезээниң агаар-бойдузунуң берге байдалдары турза-даа, газ болбаазырадыр заводтарын дериириниң чаа методтарын тудугжулар чедиишкинниг ажыглап турар. Чижээ, Нижневартовскиде дөрт бүдүрүлге черлерин чаңгыс аай шөлде дерип кылган. Бүдүрүлге черлериниң ынчаар дерииириниң ажыктыы улуг: капитал салыышкыннарын, техниканы моонмеп, тудуг ажылдарының хемчээлин кызырып турар.

Тюменьниң нефтилиг болгаш газтыг черлеринде кургаг шөлдер барык чок болгаш малгаш-тулаа колдаан болуп турар. Ындыг черлерге заводтарны тудары дыка нарын. Нефть тывыжының ажылчыннары, специалистери тудугжуларга дузалажып, боттарының арга-сүмезин берип турар. Газ болбаазырадып кылыр заводтарның ажылын башкарар мергежилдиг ажылчын кадрларны ам тус черде өөредип турар апарган. Сургутскиниң газ болбаазырадыр заводунуң бүрүн күчүзүн шиңгээдип алырынга тос айлар негеттинер. Ынчалзажок чурттуң коммунистериниң дээди шуулганынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартып турган, ол сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин тудугжулар шиитпирлээн.

Нефть-биле кады келир газты болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң чаа адырын Соңгу Тюменьге тургускан ачызында электроэнергетика ында дүрген сайзыраан. Сургутск ГРЭС бүрүн күчүзү-биле ажылдап эгелээн. Нефтиден аңгылаан кургаг газты ол станцияның одаар чүүлү кылдыр ам ажыглап турар. Барыын Сибирьниң болгаш Уралдың хоорайларын, суурларын, бүгү бүдүрүлге черлериниң чиик өртектиг электроэнергиязы-биле ол станция хандырып турар. Чаа электростанцияларын дерир сорулга база салдынган. Газ болбаазырадып кылыр заводтарның продукциязын Кузбастың үлетпүр районну, Томск болгаш Новосибирск база ап турар.

Тобольскиниң нефть комбинады нефть-биле кады келир газты удавас база болбаазырадып эгелээр. Ажылдап турар заводтардан продуктулар дамчыдар хоолайларны Тобольскиниң комбинадынга чедир дериири ам доостур чыгаан. Үнелиг чиг-этти амдыызында демир-орук цистерналарынга савалааш, чурттуң нефть химиязының бүдүрүлгелеринче чорудуп турар. Ол чиг-эттен синтетиктиг каучукту болгаш пластмассаларны бүдүрүп турар.

Эң чугула партийжи документиниң Тюменьниң ажылчыннары таныышкаш, нефть-биле кады келир газты ажыглаарын эң-не көвүдедир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерин алган. Чаа беш чылда ындыг газты болбаазырадып кылырын ийи катап көвүдедир сорулга салдынган.

В. ЖИЛЯКОВ.
П. РЯБОВ
(СЭТА-ның тускай корр.).

ЧЕРНИҢ БЕРИМЧЕЗИН БЕДИДЕР

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп, СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыттынганындан алырга, ам эгелеп турар он бирги беш чылда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң чылда ортумак хемчээли 12-14 хуу улгадыр, тарааның чылда ортумак ниитги чыылдазы 238-243 миллион тонна чедер апаар-дыр. Оон-биле көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг сорулгалар салдынган. Ол сорулгалар көдээниң ишчилерин моон соңгаар улам-на күженишкинниг ажылдаарынче, ээзаш карылгалыг, эки шынарлыг элбек продукцияны бүдүреринче сорук киирип турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижилер дугайында илередип турар сагыш салыышкынынга шаланчы күш-ажыл-биле, мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедири-биле харылаар ужурлуг бис.

Ылангыя чер ажылының, тараа бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле бо беш чылда салдынып турар сорулгалар канчаар-даа аажок улуг-дур. Оларны амыдыралга боттандырар төлээде, чогаадыкчы ёзу-биле, улам-на улуг мергежилдиг ажылдаар херек.

Моон-биле холбаштыр бистиң «Ак-Туруг» совхозтан чамдык тодаргай чижектерни мааа көргүзер бодай-дыр мен. Чер — чоннуң кол байлаа. Ону чөп ажыглаар, ооң берижчезин улгаттырар ужурлуг. А бистиң совхозта кандыгыл? Шынап-ла каракка хараадаачыг деп болур. «Ак-Туруг» совхоз тургустунганындан бээр-ле чер ажылындан орулга ап көрбээн деп чугаалаза, хөөремче болбас ийик. Карак четпес делгем шөлдерни тарып каар. А күзүн ажаап алырга, дүжүдү шоолуг эвес болур. Суггаттыг черлер бистиң совхозта делгем. Ат-сураглыг Аймыырлыгның инженерлиг суггарылга системазы база ында. Ону кылырынга күрүне хөй миллион акша-хөреңгини үндүрген. Ол суггаттыг шөлдер үндүрген чарыгдалды ам-даа «эгидин» бербээн! Чүге ындыгыл? Чүге дээрге, чер ажылының культуразы куду-дур. Суггарылганы чогуур ойунде чорутпас, черни шокарлай суггарып каар. Ындыг черден тараа үнер боор бе?!

Суггаттыг тараа шөлдерин көргеш, кижи кайгай бээр: оңгул-чиңгил, дон-дестек. Харын-даа доңгеликтиг шык сагышка кирер. Ындыг шөлдерге комбайннарның дужут ажаап чорууру белин берге. Ол күчүлүг машина мырыңай аңдарлып кал часкылаар.

Ындыг четпестерниң үнүп кээп турар чылдагааны чүдел дээрге, совхозтуң кол агрономунда-даа, гидротехниги-даа черни суггарарынче, суггатчыларның канчаар ажылдап турарынче, ол ышкаш чазын механизаторларның шөлдерни канчаар болбаазырадып каарынче кичээнгей салбайн турарында-дыр. Ынчангаш чыл санында аргажок куду дүжүт ап турар.

Оон ыңай Улуг-Хову деп черде суггарылга бугазын совхоз-биле чарган керээ ёзугаар Улуг-Хем районнуң суггарылга системазының эргелели 1979 чылда-ла кылып эгелээн. Ол 1980 чылда доозулбаан, харын-даа бо чылын безин дооспас хире. Ында ажылды организастап турары кошкак. Ол буганың тудуун дооступгаш, Улуг-Ховуда суггаттыг шөлдерни он бирги беш чылдың баштайгы чылында тарылга ээлчештирилгезинге киирер ужурлуг.

Бо беш чылда совхозка тараа бүдүрерин көвүдедир төлээде, чер ажылының культуразын үндезини-биле чаартыры эргежок чугула. Агрономнар, механизаторлар, суггатчылар-даа чаа чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар, чер ажылының продуктуларын бүгү хемчег-биле бедидер хүлээлгелиг. Чаа он бирги беш чылда партияның салып турар улуг сорулгалары ону бистен негеп турар.

М. БАЗЫР-САДЫ.

Улуг-Хем район.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты эдилеп турар электри станциязының коллективи— В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың база ажылчыннары. Электри энергиязы бүдүрериниң талазы-биле [illegible] чылдың планын ажыр күүсеткен. Он бирги беш чылдың баштайгы чылын олар база бедик [illegible]. Партияның XXVI съездизинге уткуштур цехтер арасында калбарган чарыштың мурнуку олурумунда турбина цеги чорук турар.

ЧУРУКТА: ол цехтиң мурнакчы слесарьлары (солагай талдан) В. Лаптин, В. Перцев, В. Вагин болгаш В. Ежов олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ДОЛУ КҮЧҮЗҮ ЧҮГЕ ЧЕДИП АЛДЫНМААНЫЛ?

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Төлевилелин бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтеринде калбаа-биле таныжып турар. Бо талазы-биле ажыл Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта база калбарган. Ол дугайын кысказы-биле чугаалап бээрин комбинаттың директору Эдуард Григорьевич Бутаковтан «Шынның» корреспондентизи дилээн.

— Бистиң чурттуң политиктиг амыдыралында төөгүлүг болуушкун — СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Төлевилелин комбинаттың бүгү коллективтеринге таныжып эрткен. Ынчалза-даа амгы үеде партийжи чырдыышкынның болгаш экономиктиг өөредилгениң-даа болгүмнеринде, школаларында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын өөредилге программазында киирген—деп, Э. Г. Бутаков эгезинде чугаалаан.— Бөлгүмнерниң пропагандистери боттарының дыңнакчыларынга Төлевилелде айыткан чүүлдерни комбинаттың ажылы-биле сырый холбаштыр тайылбырлаарын чаалдажып турарлар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрүлге болгаш социал хөгжүлдези онгу беш чылда кайы хире болганын, кандыг-кандыг четпестер тургулааның, оларны узуткаары-биле кандыг хемчеглерни алганын дыңнакчыларга тайылбырлап, моон соңгаар сорулгаларны тодарадып турарлар.

Онгу беш чылда комбинаттың коллективи чамдык чединиишкиннерни чедип алган. Чижээ, тоску беш чылга деңнээрге, коллективтиң кол фондузу 2,24 катап көвүдээн болгаш амгы үеде чүс муң рубль ажып турар. Ол ышкаш даг-дүгү арыглап, бүдүрери 2 катап улгаткан болгаш сайгарылга 24,5 миллион рубль [illegible].

Онгу беш чылда комбинаттың тудуг талазы-биле чединиишкиннери база көскү. Эрткен беш чыл иштинде комбинаттың ниити ээлчээниң тудуун доосказ ажыглалга кирген, ак-довуракчылар [illegible] муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ап, боттарының чуртталга байдалын экижиткеннер. Бүдүрүлге тудуглары база ажыглалга кирипкен. Оларның чамдыктарын адап болур мен: аар чүък автомобильдериниң гаражтары, даг-дүгүнүң рудазын тывар күчүлер, 280 өрүг турар садиг магазиннер, ниитиниң чемнелге черлери, эштир суглуг спорт комплекизи дээш өске-даа тудуглар чаңгы хоорай Ак-Довуракта немешкен. Хоорайның ниити овур-хевири улам чаагайжыттынган.

Беш чыл иштинде кылдынган чүүлдер-ле хой. Кол ажылдарга комбинаттың фабриказының дериг-херекселдерин чаартканы хамааржыр. Ол бүгүге ниитизи-биле 6 [illegible] ажыг рубльди чарыгдааны — чаартылга ажылының кайы хире улуг хемчээлдиг кестүп турар-дыр.

Чамдык чединиишкиннер турда-даа, даг-дүгү бүдүрер талазы-биле беш чыл планының күүсеттинмээнин миннип чугаалаар ужурлуг бис. Оон чылдагааннары чүдел? План күүсеттинмээниниң кол-ла чылдагааны комбинаттың удуртукчуларының болгаш специалистериниң күш-ажылды [illegible] деңнелге чедир ор[illegible] [illegible]

[illegible] неңге тургустунмазындан дериг-херекселдер [illegible] ажиишкинге таваржып, анаа турар таварылгалар хөй болган. Ажылчын кадрларның ажылдан үнер-кирер [illegible] эм-даа хөй. Бо бүгүнүң түңнелинде «Тыва даг-дүгү» комбинат бодунуң төлевилээн күчүзүн шиңгээдип алыры бергедээн.

Он бирги беш чылда комбинаттың мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Даг-дүгү бүдүрери эрткен беш чылдыңындан 25—30 хуу көвүдээр болгаш чылда-ла 150—155 муң тонна продукцияны бээр ужурлуг. Ону чедип алырда хамыктың мурнунда арыглал цехинге ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, дериг-херекселдерниң узун-соксаал чок ажылдаарын хандырар. Ол ышкаш транспорт [illegible] комбинаттың администрациязы, партия, профэвилел болгаш хой-ниити организациялары улуг кичээнгейни салып, боттуг хемчеглерни ап эгелээн. Чурттуң мурнакчы күш-ажылчы коллективтериниң хожудап турарлар чок ажылдаар [illegible] улам калбартыр болгаш продукцияның шынарын экижидери-биле шынар башкарылгазының чаа системаларын нептередир [illegible].

[illegible]-даа бүдүрүл[illegible] ажылдаарынга ажылчыннарның амыдырал байдалын, чурттаар, дыштаныр [illegible] экижидери [illegible] рольдуг болгай. Ынчангаш он бирги беш чылда Ак-Довурак хоорайның девискээринге бойдус камгалалын күштелдирип, агаар арыг[illegible] [illegible] улуг ажылдар кылдынган. Комбинаттың бүдүрүлгелери болгаш ТЭЦ хоорайга [illegible] бодунуң күжү-биле 60-60 квартиралыг ийи чуртталга бажыңын, 120 олуттуг уруглар эмнелгезин, электри станциязының ийи котёлун, улуг хемчээлдиг кургадыгга черин болгаш өске-даа чугула объектилерни туткаш, ажыглалга киирер ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төлевилелин бистиң комбинаттың бүгү ажылчыннары бүрүнү-биле деткип, ону партияның ээлчеглиг чыыжы чугаалашкаш, киирген саналдарны барымдаалап тургаш, хүлээп алган соонда амыдыралга боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киирериңге быжыг шиитпирлиг.

[illegible] отдел.

Төлевилелди чугаалажып тур бис

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП Төп Комитединиң партияның XXVI съездизинге Төлевилелин «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери бедик кодурлуушкун-биле чугаалажып турар.

Чоокта чаа совхозтуң Культура бажыңынга ажыл-агыйның бүгү коммунистериниң хуралы болуп эрткен. Аңаа коммунистер Төлевилел-биле таныжып, эрткен онгу беш чылда совхозтуң ажыл-агыйының түңнелдериниң база он бирги беш чылда сорулгаларының дугайында совхоз директору К. Б. Куларның илеткелин дыңнаан.

Эрткен беш чылда ажыл-агыйның экономиказын бөскүзү-биле быжыктырган болгаш ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазының деңнели бедээн. Чаа чаартылгалар болгулаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин [illegible] хуралдың киржикчилери идепкейлиг киржип, ону ниити-биле деткиведизин, боттарының саналдарын бергеннер.

Шик-Бажы сүт-бараан фермазында мал чеми болбаазырадыр цехтиң оператору Д. Х. Моңгуш санал бергеш мынча деп чугаалаан:

— СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин деткип, улуг көдүрлүүшкүн-биле чугаалажып турар бис. Ында кирген сөс, домак бүрүзүнүң утказы хаяа, сорулгалар улуг. Ону күүседири-биле улам күженишкинниг ажылдаары негеттинип турар.

Аныяк коммунист Я. С. Сарыглар Төлевилелди бүрүнү-биле деткип, чуулдургазынып турарын чугаалааш, СЭКП-ниң ээлчегтиг XXVI съездизиниң аалдар болдурган хууда социалистиг хүлээлгезин ап, турум 100 баш хойдан 100 хураганы, хойдан-на 2,3 дүктү алыр, 15 тонна өдекти, 20 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Он бирги беш чылда совхозтуң ажыл-ишчилериниң [illegible] 25 автомашина [illegible] 400 баш инек, 300 бызаа кирер чаа кажааларны тудар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалашкан ол хуралга коммунистер ажыл-агыйда четпестерни чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны айтып, оларның чайладырының аргаларын тодаратканнар.

О. КАРА-ООЛ,
Чыраа-Бажы көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

[illegible]

СОРУК КИРГЕН

[illegible] ону 440,8 муң рубльге балык тудар талазы-биле беш чылда план 20 муң рубль турган болза, ону 23 муң рубль кылдыр күүсеткен. Ниитизи-биле беш чылда хөделмернин планының түңү 1325000 рубль турда, ону 1374800 рубльге [illegible] 104 хууга күүседип алган. Коммунистиг күш-ажылдың [illegible] кижи бүгүдези [illegible] ажылдап келген. Пландыг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге коммунистер мурнуку одуругда Ыланггыя Иргит Кара-оол, Ооржак Дээва баштаан аңчылар бригадалары беш чылдың планын В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 110 чыл болган оюнда күүсеткен болгаш олар ам он бирги беш чылдың август айының улуунде ажылдап бергеннер. [illegible]

Иргит Кара-оолдуң, Ооржак Дэвааның аңчылар бригадалары партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. [illegible] бригадазы 3600 рубльдуң өлүр дужаан, бо сезонда алган социалистиг хүлээлгезин күүседип алган. [illegible] бригадазы 15 [illegible] бир муң ажыг [illegible] ажыг рубль түңге [illegible].

Бедик хүлээлгелерин күүседиринче социалистиг чарыштың [illegible] «Хемчик» аңныыр-тывыыр ажыл-агыйының ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка калбаа-биле киришпишаан, боттарының арга-курлавырларын долузу-биле ажыглап, ажылдың ажыктыын бедидип тургаш, партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү—февраль 23-те ниитизи плановыг онаалдаларын күүседирин хүлээнгеннер.

А. ДОНГАК.

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААТКАН

Ак-Довурактың Культура ордузунга СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан «Партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш чөвүзү» деп теоретиктиг конференция болган. Аңаа партия эге организацияларының секретарьлары, пропагандистер, хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылар киришкен.

Чыылганнарның мурнунга «Коммунистиг партия —бистиң үениң угааны алдары болгаш чөвүзү», «СЭКП-ниң төөгүзү — марксизм-ленинизмниң боттаныы», чогаадыкчы хөгжүлдези», «Коммунистиг партияның удуртукчу ролюнуң дугайында», «Күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ турарының дугайында ленинчи өөредиг болгаш тайбының камгалалы дээш партияның демиселы» деп илеткелдерни «Тыва даг-дүгү тудуг» партокомунуң секретарьлары оралакчызы С. К. Күжүгет, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң эргелекчизиниң оралакчызы Б. А. Кочеренко, энергосетьтиң пропагандизи Г. П. Жуковская, политтыржылыышкын кабинединиң эргелекчизи Т. С. Казанцева кылган.

Теоретиктиг конференцияның киржикчилери күш-ажылчы коллективтерге политиктиг пропаганданы күштелдирер, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин [illegible]

Х. МОНГУШ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төлевилелин Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле чугаалажып турар.

ДЕТКИП ТУРАР

СЭКП райкому Төлевилелди күш-ажылчы коллективтерге, албан организацияларга чугаалажырын чорудуп турар. Амгы үеде үжен черге чугаалажыышкынны эрттирген. Кижи бүрүзү Төлевилелди бир үн-биле деткивишаан, боттарының санал-оналын берип турарлар.

«Бай-Тал» совхозтуң Туралыг хойжу бригадазының хоочун малчыннарының бирээзи Иргит Эртинеевич Эрелчин Төлевилелди таныжып тура мынча дээн:

— Көдээ ажыл-агыйның бүгү талалыг сайзыраңгайжыдарынче онза кичээнгейни угландырган. Ылаңгыя хой ажылын улам хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле чугула сорулгаларны салган. Бистиң совхозтуң малчыннары онгу беш чылдың доозунчу чылында орулгалыг ажылдаан. Күрүнеге сүт болгаш дүк садар планывысты ажыр күүсеттивис.

Чедимишкиннерге доктаавайн СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир төрээн хой бүрүзүнүң хураганың чиириг чок камгалап алыр деп хүлээлгени алган ажылдап турар бис. Төлевилелди улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, деткип тур мен. Борта хамаарыштыр мындыг чүүлдү чугаалансаан мен. Келир он чылдарда мал ажылын механизастаарынче онза кичээнгейни угландырып турар чүве болганда, малчын кодан бүрүзүн электриктер, ажылды шапкынчыларын хемчээн алза эки. Чүге дээрге бо беш чылдың эгезинде-ле «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей, Туралыг хойжу бригадаларының төптеринге чедир бедик вольтулуг электри шугумун кылып каан. Ынчалза-даа оон чырыын шынчага чедир кыныспаан. Өске коданнарже чедир шөйбүшаан.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

БАРААННАРНЫ — ЧОНГА

ПЕРМЬ ОБЛАСТЬ. Лысвенскиниң металлургия заводу бодунуң кол продукциязындан ангыда кылайтыр будуттунган сакпыннарны, хөнектерни, тавактарны база бүдүрүп үндүрүп турар. Калбак херекселдиң бараанарын улам хөйнү бүдүрүп үндүрери-биле ол бүдүрүлге бедик шынарлыг савалар кылыр чаа цехти тудуп турар.

БЕЛОРУС ССР. Бистиң чуртувуста дөрт өг-бүлениң бирээзинде-не «МХЗ» эмблемалыг соодукчуларны көрүп болур. Минскиниң соодукчулар кылыр заводунуң бүдүрген соодукчуларының 92 хуузу Шынар демдектиг.

Ам завод соодукчуларның беш хевирин бүдүрүп үндүрүп турар. Бүдүрүлгениң конструкторлары моон соңгааргы соодукчуларны кылырынга белеткенип турар. Ындыг соодукчуларга «Минск-20», «Минск-22» хамааржыр. Оларның иштики камеразының иштики 270-350 литр болур. Ол чаа бараанар ажыглаарынга эптиг, ангы-аңгы өңнерлиг болур.

Заводтуң коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгениң алган: «Минск-22» соодукчунуң шенелде хевирин февраль 23-те бүдүрүп үндүрер. «Минск-15» соодукчуга күрүнениң Шынар демдээн тыпсырын чедип алыр.

ЧУРУКТАРДА: чурукчулар Т. Кречетова (солагай талада), Г. Чагачкина чаа саваларның хевирин ажылдап кылып турлар. Он бирги беш чылда ажыглалга кирер чаа камералыг «Минск-20» соодукчуну лаборант Татьяна Карпович көргүзүп тур. (Солагай талакы чурукта).

Е. ЗАГУЛЯЕВ биле В. СЕМЕНОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин Эрзин районнуң Ленин аттыг совхозунуң ажыл-ишчилеринге таныштырар ажыл улам калбарган. Бо талазы-биле тускай комиссияларны [illegible] хойжу, тудугжу бригадаларда, сүт-бараан фермаларында быжыглаан.

Суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралын чыылдырган, СЭКП ТК-ның Төлевилелин делгерэңгей чугаалашкан. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. Колдуң, хоочун механизатор Н. [illegible] ажыл-агыйжы санал-оналын берип, он бирги беш чылда шалыпчы ажылдаарын дагдынып, чугула документини бир үн-биле деткип турарын илеретkennep.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин таныштырар ажылга совхозтуң лекторлары, агитаторлары, политинформаторлары идепкейлиг киржип турар.

Д. ДУЛГУ,
совхозта СБФ-ның эргелекчизи.

Эки кижилер дугайында

ТУДУГЖУ ӨГ-БҮЛЕ

1932 чылдың чазы. Даштыг-Хөл, Көзеге, Суглак, Кара-Хая болгаш Туралыг ынчаар кожа-хелбээ чурттап турган аалдарның араттары Май бир байырлалының суму чыскаалынга баар дээш, чарыштырар аът-хөлүн соодуп, күзүргедип, салыр мөгелерин девидип, хүрештирип кидин белеткенип турган. Даштыг-Хая кыдыынга чыткан Седен-Дамбааларның өг-бүлезинге оол төрүттүнген. Олча-омактыг болган өгге дөргүл-төреелдери, эш-өөрү кирип, ак чемин ижип-чип, чымчак-чылыг сөстерин чугаалап, кижип бүрүзү-ле: «Мындыг улуг чыскаал-наадым бүдүүзүнде төрүттүнген кижиниң Байыр-оол деп адаай аан» дижир болган. Шак ынчаар чаш [illegible].

Кара-Хөл сумузунуң төвү Кула-Аскырга 1939 чылда эге чада школазы ажыттынган. Ооң баштайгы өөреникчилери [illegible] лар звенозун Байыр-оол удуртуп эгелээн.

Машина-техника бар эвес. Баштайгы үеде коннуг берге турган. А тудуг ажылы чаа организастаттынган ажыл-агыйга мырынай эргежок чүүл. Ынчангаш бригаданың кежигүннери тудуг ыяжын ниити күш-биле баштай кезип белеткеп, аът, шары-биле тергелеп-шанактап сөөртүп алыр. Оон хол-биле дилип, чонар ажылдарже кирер...

Бо хүннерде «Кара-Хөл» совхозтуң төвү Дапсы-Аксы суур Алаш иштин улам аян киирип, таныттынмас кылдыр сайзырап өскен. Чүгле бо сөөлгү онгу беш чылда безин чаа школа, эмнелге участогу, чунар-бажың, совхозтуң конторазы, [illegible] чурттакчыларга бажыңнары дээш хөй-хөй тудуглар ында немешкен. Ында Байыр-оол Седен-Дамбаевичиниң улуг үлүг [illegible]

[illegible] лиг өөрениш, ада-иезиниң сеткил-сагыжын өөртүп чоруур.

Хертектер кайызы-даа совхозтуң хөй-нити [illegible] идепкейлиг киржип, школа-биле харылзаалыг болганындан уругларның өөредилгезе, кижизидилгезе эки. Байыр-оол Седен-Дамбаевич СЭКП Бай-Тайга райкомунуң кежигүнү, улус депутаттарының район Совединиң депутады. Ол бедик бүзүрелди ажылчын ак сеткилдиг күүседип келген. Бопулай Хүргүловна совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң база-ла идепкейлиглерниң бирээзи.

Тудугжу өг-бүлениң шуурргу күш-ажылының херечизи — оларны СЭКП Бай-Тайга райкомунуң болгаш райкүүскомунуң, парткомунуң болгаш совхоз дирекциязының хүндүлел бижиктери, өртектиг белектер-биле чаңгыс эвес катап шаңнатканы болур.

[illegible]

Б. БАРБА.
Бай-Тайга район.

БИСТИҢ ШӨЛДЕРИВИСТИҢ ДААРТАГЫ ХҮНҮ

«Тарааның чылда ортумак бүдүрүлдезин 238-243 млн. тонна чедирер».
(СЭКП ТК-ның Төлевилелинден).

Бистиң тараа шөлдеривистиң келир үедеги дүжүттерин санап эгелээри магалыг үелиг: беш чыл дургузунда тарааның чылда ортумак ниити чыылдазы бир-ле дугаарында 200 миллион тонна ашкан.

Ол көргүзүг чүгле бодунуң херлүг хемчээли-биле онзагай эвес, харың түр характеристиказы база бар. Чурт тарааның чылда ортумак чыылдазын чижек-биле 20 чыл иштинде ийи катап көвүдеткен, а делегейге ону чедип алырынга 40 чыл эрткен.

[illegible]

Казахстанның үлегер-чижээ онза көрүштүг болуп турар. Онгу беш чылда чурт ол республиканың тараажыларындан чылда-ла ортумаа-биле миллиард пуд тарааны ап келген. Күрүнениң тараа курлавырларынга ол хире улуг салыышкын черни болбаазырадырының депшилгелиг системазынче (черниң шириин аңдара кагдырбас херексел андазынны солаан) чер ажылын шилчиткени-биле тайылбырлаттынар.

ССРЭ-ниң экономиктиг [illegible] организакчы эгези болуп турар.

Мурнунда ышкаш, тараа бүдүрүлгезинге онза кичээнгейни салып турар. Тарааның ниити чыылдазын көвүдедири, дүжүткүр чорукту бедидери, тарылга шөлдериниң структуразын база түңнел продуктунуң шынарын экижидери ажылдың шалыпчы участогу болуп хевээр артпышаан.

«Бүгү чүвениң бажын тараа билир». Ол чүгле кижи чиир быжырган хлеб эвес. Мал ажылының мал чеми кылыр тараага хүрген өлүп турар херегледери амдызында [illegible]

[illegible] чылда 238-243 миллион тонна чедир көвүдедири төлевилеттинген. Чиңге-тарааның, кыраыг-караның, көк-тарааның, ристиң, калыг болгаш күштүг сорттарының кызылтазының, а ол ышкаш кукурузаның чыылдазын улгаттылары баш удур көрдүнген.

Мал чеми болгаш ыланггыя тараа-бобы культураларны өстүреринге кичээнгей күштелип турар. Ниити чыылдага тараа-бобы культураларының үлүүн 14-15 миллион тонна кылдыр тодаргайлаан. А ол болза сөөлгү чылдарда оларны бүдүрүп турганындан барык-ла ийи катап хөй болуп турар.

[illegible]

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭР

Эрткен чылдың декабрь 11-де [illegible] «Кулдан кызылдеп» [illegible] Бай-Тал [illegible] бажыңы [illegible] чугаага [illegible]

Улус депутаттарының Бай-Тал көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол болгаш «Бай-Тал» совхозтуң директору М. С. Ооржактың ол чүүлге хамаарыштыр харыылааны болза:

Авторнуң бижип тураны чөптүг. Суурда чунар-бажының одалга системазы болгаш бус үндүрер чери үрелгенинден ажылдавайн турган. Совхозтан тускай звено чунар-бажыңны септеп эгелээн. Чоокку хүннерде ол ажыглалга кирер.

КАТКЫ-ХӨГЛҮГ БАЗЫПТАР

Ажыл соонда шевергин өттүнгеш, көдээ Культура бажыңынче каткы-хөглүг базыптар аныяктарны, пенсионерлерни ол суурга келген кижи эскерип болур. Бо болза «Мурнакчы» совхозтуң күш-ажылчы чочуду. Ында партком, ажылчын комитеди, совхозтуң дирекциязы база көдээ Совет сөөлгү чылдарда чоннуң дыштанылгазынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Суурнуң чурттакчыларының [illegible] байдалдарны түргузуп, неделяның пятница санында-ла көдээ Культура бажыңынга темалыг кежээлерни организастаары чаңчыл болу берген. «Таакпының хоразы» деп кежээ чоокта чаа эрткен. Аңаа хамаарыштыр лекцияны Шуй көдээ Совединиң даргазы Доңгак Мижит-оол номчаан.

Суурда пенсионерлер база бир кежээни организастаан. Аңаа 300 хире кижи киришкен. [illegible]

Чойганмаа илеткел кылган. Пенсионерлер Ооржак Шожут-оол, Хертек Чамырык 35 чыл улус өөредилгезинге ажылдаан, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Майны Салчак болгаш өске-даа пенсионерлер ажылдап эрткен оруктарын чыылганнарга сонуургаткан. Пенсионерлер-даа, совхоз бүдүрүлгезинде ам-даа улуун катчылган оң сөс кырганнарга ол-ла [illegible]

Кежээни Бай-Тайга райкүүскомунуң даргазы Н. Б. Тыртык-Кара кирижип, кырганнарга чылыг-чымчак күзээшкиннерин чугаалааш, моон-даа соңгаар аныяктарның үлегерлиг дагдынычылары болурун оларга күзээн. Кежээниң байырлыг кезээ төнген соонда суурнуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүнүң аныяктары солун программалыг концертин барааннаткан.

А. КАНЧЫЫР.

Кезээде ном-биле

ФРОНТУЧУ ЧҮЪКТЭЭШКИДЕН

«Дайын оруктарын тавартыы Пушкин-биле» деп литература кежээзин Красноярскиниң өңнүг металлдар заводунуң шил кылыкчызы П. Бищуков кады ажылдап турар өөрүнге белеткээн.

Өндүр улуг шүлүкчүнүң ынакшылын ол амыдыралының бүгү дургузунда илергейлеп келген. Пушкинчи лириканың чырыг кылыг болгаш өөрүшкүлүг овур-хевири оон мурнунга бир-ле дугаарында дайынның кадыг-дошкун чылдарында ажыттынган. Бичии оол чоруур шаанда оон холдан салбазы — шүлүктерниң бичии ному ам Петр Григорьевичтиң байлак библиотеказында хүндүлүг черни ээлеп турар.

Ынак шүлүкчүзүнүң шүлүктери анаа сорук кириишкинни, бүзүрел бергениниң ол ыяк бодап алгаш, «Пушкин фронтуда» деп темага хандыкшый берген. Ол кежээге келгээн келгеэлгеге дарының чыды хевээр артып калган ышкаш кылдыр сагындырар солдатчы чүъктээшкиннерге Пушкинниң номнары элей берген чыткылаан. Ол номнарны П. Бищуков үр чылдарда дилеп келген болгаш ам ол кежээ оларның түс бүрүзүнүң салым-чолунуң дугайын аныяк ажылчыннарга чугаалап берген. Ол номнар база дайынчылар болуп, дайзынны чылча шаварынга салышкынын киирген-не болгай.

П. Кищуков — күш-ажылдың шалыпчызы болгаш чаартыкчы, парторганизация секретарының оралакчызы болгаш аныяктарның дагдынықчызы, агитбригаданың киржикчизи болгаш номчукчуларның хоорай конкурузунуң лауреады. Ол — номнуң чүткүлүг, бердинген пропагандизи.

Бо ышкаш ындыг кижилер Красноярскиниң Ленин районунда чеди муң. Олар шупту — Номга ынактар ниитилелдиниң кежигүннери. Оларның барык 80 хуузу — ажылчыннар.

Кижи бүрүзүнүң чечен чогаалга хандыкшылының болуруң онзагай байдалы бар. Чижээ, техниктиг контроль билдиизиниң контролёру К. Оборина — Есенинниң шүлүглел чогаалын тергиин билир, ынак шүлүкчүзүнүң шүлүктериниң номнарының ол чүгле байлак чыыкчызы эвес, харын чечен чогаал шинчилелиниң дыка хөй ажылдарын база чыып алган. Профессионал төөгүчүлер, студентилер слесарь А. Сиденконуң бажың библиотеказын болганчок-ла ажыглаан турар. Оон чыгган номнарының аразында XIX чүс чылдың шылгарангай литераторларының чурттап чораан үезинде парлаттынган чогаалдарының 500 хире томнары бар.

Ленин районунда беш миллион томнарлыг эң улуг даан библиотекага тускай бажыңның херээ чок. Ол — номга ынактарның ниити фондузу-дур, күзелдиг бүгү кижилерниң ону ажыглап номчууру хостуг.

В. ВАСИЛЬЕВ.

СЭТА-ның корр.

ТАРААЖЫНЫҢ НОМЧУУР НОМНАРЫ

— Бир эвес номчулга формулярларының конкрет... кым болгу дегил? — деп айтырыгны Молдавияның Чадыр-Лунга районунуң Твардица суурунда библиотека ажылдакчыларынга СЭТА-ның корреспондентизи салган. — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Захарий Паскалов болур — деп харыы дораан алдынган.

Алдаржаан моллав тараажыга кезээ библиотекаже баар орук хову-шөлдерже баары ышкаш шак-ла ындаалдыр чанчылчаан. Оон номчулга формулярында номнарның болгаш брошюраларның он-он аттарын сырый колонкалар-биле чыыкаан, оларның хөй нуруузу — тараалар бедик дүжүттерин өстүрүп алырының мурнакчы арга-дугайында номнар-дыр.

— Чаа билиглерни немей... бол... чаңгыс... тараа... агаар-... ажыглаары... 50 ажыг центнер кызыл-тасты ажаап алган. Бистиң механизаторларывыстың эрес-шудургу ажылдаашкыны, бедик мергежили, кожаларының дуржулгазы, кезээ библиотекарының биске таныштырганы бо номчугаш ол чедиишкинге рольдуг болган.

Бодунуң «Бүр чер» деп номунга Л. И. Брежневтиң сактып чугаалааны сураглыг тараажы Ф. Моргуннуң бижээни «Херзүнү сайзыраады ажылдаары болгаш дүжүт» деп номун Захарий Георгиевич хүндүткел-биле ажып номчуп орар.

Тараажының номчуксаар номнары-ла хөй: оон библиотеказында академиктерниң номнары болгаш сактыышкын номнары, шүлүктер болгаш проза чогаалдары кожа-кожа кылдыр салдынган. Чагаан бүгү номнарын ол дораан-на алыр: районнуң 38 номнар бажыңнарын каттыштырган төпчүттүнген библиотека системазында бактаап Твардицада ол библиотека номчукчуларының туралаан-на негелделерин хандырарынга идиг берип турар. Захарий Георгиевич ам уран чүүл талазы-биле литератураже хандыкшый берген Ленинград Эрмитажынга чораан келгеш, орус болгаш даштыкы классиктерниң уран эртине-байлактары-биле база катап ужуражырын ол күзей берген. Ынчангаш Чадыр-Лунгада төп библиотекада оон чаа чагыы — Рембрандтының, баталист-чурукчуларның чогаалдарының репродукцияларлыг альбомнар чоокта чаа барган.

Е. ТИМОШЕНКО.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БҮЗҮРЕЛДИГ ФАКТЫЛАР

БУДАПЕШТ. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары-биле, ылангыя Совет Эвилели-биле Венгрияның эртем-техниктиг кады ажылдажылгазынга эрткен үеде кандыг сорулгалар чедип алдынганыл? Ол айтырыгны Техниктиг хөгжүлдениниң күрүне комитединиң даргазы Л. Секерге СЭТА-ның корреспондентизи салган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга венгр улус ажыл-агыйынга онза ужур-дузалыг. Социалистиг экономиктиг интеграцияның калбак программазын боттандырарынга киржилгениң ачызында чурттуң экономиктиг хөгжүлдезин калбартып шыдаар аргалыг болган бис. ЭДЧ чурттары-биле кады ажылдажылга чиг-эттиг, энергияга, машиналарга болгаш дериг-херекселдерге улус ажыл-агыйының үргүлчү өзүп орар негелделерин хандырар арганы Венгрияга берип турар.

Оон-биле чергелештир ЭДЧ чурттары венгр экспортка үргүлчү калбарып орар сайгарылга рыногу болу берген, ол чорук үр хуусаада болгаш хөй бөлүү-биле бүдүрер арганы берип турар. Экономиктиг харылзааларның доктаамал чоруу бүдүрүлгениң структуразын сайзырангайжыдар, кылыгларның шыңарын бедидер сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээрде республикага дузалап турар.

Амгы беш чылда Венгрия Совет Эвилелинге 32 муң автобусту, автобустарның болгаш троллейбустарның сонгу талакы 154 муң өзектерин, барык 300 миллион рубльдиң электрон-саналга техниказын болгаш 300 миллион ажыг рубльдиң янзы-бүрү харылзаа дериг-херекселдерин садар. ССРЭ-же үндүр садып турар венгр эмнериниң өртээ 600 миллион рубль четкен.

Совет-венгр кады ажылдажылга социалистиг экономиктиг интеграцияның амыдыралчы аргалыын бүзүрелдиг бадыткаан. Ол чаа беш чылдада бистиң ниити ажылывыска, аңы-дүмма ийи чурттуң экономиказын хөгжүдеринге мобилизакчы күш болур деп, Д. Секер түңнелинде чугаалаан.

Е. ПОПОВ.

СЭТА-ның корр.

Андерсоннуң чөңгээлиг чулчуруушкуну

Америк тайылбырлакчы Дж. Андерсоннуң ээлчеглиг нугулдээшкинин «Вашингтон пост» солунга парлаан. Мөге информацияны нептередир талазы-биле ол АКШ-тың төп разведка эргелели-биле үзүглел-ле харылзаалыг болган. Иранга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң политиказын Дж. Андерсон бо удаада нугулдээн болгаш «ССРЭ-ниң база АКШ-тың аразынга Иранны чуваажыы болурунуң дугайында айтырыгны Совет Эвилели бедик албан-дужаалдыг американнар-биле чажыт байдалга чугаалашкан» деп чулчуруп бижээн.

Хоозун нугулдээшкинни-биле ол кымны мегелээр деп бодааныл? Бурун эргелиг күрүнелерниң хамаарышпас чоруун үзүткээрин оралдажып турар империалистиг бөлүктерниң политиказы ССРЭ-ниң туружунга көңгүс дүүшпезин бүгүдеге билдингир болгай. Империалистерниң ындыг политиказы совет даштыкы политиканың принциптеринге шуут удурланышкак болуп турар. Ынчангаш Совет Эвилели «Иранны үлежир» дугайында айтырыгны кымның-биле-даа чугаалашпааны база чугаалажып болбас-даа турганы тодаргай.

Персия мугулдурунуң чурттарынга хамаарыштыр агрессияның болгаш албадаашкынның империалистиг доктриназынга удур бистиң чурттуң тайбыңның болгаш ... доктриназын саналдаан. Персия мугулдурунуң чурттарының айыыл чок чоруун хандырар дугайында совет саналдарга ССРЭ-ниң туружун тодаргай ... лээн болгай. Ол районнуң чурттары боттарының бойдус байлактарын ажыглаар талазы-биле оларның эргелерин хүндүлээр, ол күрүнелерге удур күштүг ажыглаарын ...

...

(СЭТА).

Социалистиг чаалап алыышкыннарны камгалап

ВАРШАВА. (СЭТА). Социалистиг күрүнени болгаш оон удуртукчу күжү — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязын бужыглаары польша улустуң чаңгыс эвииниң үндезин фактору болуп турар деп, ПКАП ТК-ның органы «Трибуна люду» солун бижээн.

Бодунуң күрүнезин кым канчаар көрүп турарын, кым ёзулуг патриот болуп турарын сөөлгү неделяларның болуушкуннары, ылангыя ПУР-ну долгандыр капиталистиг парлалгада өскүткен калчаалыг кампанияны антисоциалистиг чамдык кижилерниң чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алганы база катап бадыткаан деп, ол солун онзалап демдеглээн. Анархияның илерээшкиннери, эрге-чагырга органнарының авторитедин божаннадыр дээн оралдажыышкын, күрүнениң эрге-ажынга болгаш оон политиктиг туружунга, эвилелдеринге удур шаштырыглыг негелделерни кылыр — ол дээрге, күрүнени кошкадырынче, оон үндезиннерин божадыларынче угланган өнчүк-чонгээлиг чүткүүшкүннер-дир.

Улусчу Польшаның ак сеткилдиг бүгү хамаатылары сырый каттыжар ужурлуг деп, ПКАП ТК-ның органы онзалап демдеглээн. Ындыг хевирлиг сырый каттыжыышкын ПКАП ТК-ның VI болгаш VII пленумнарының шиитпирлеринге үндезилээш, ботталыр ужурлуг.

Бистиң чуртувуста социализмниң дайзыннарының болгаш империалистиг үрегдекти төптерниң өскүдүп турары антисоциалистиг угланыышкыннар полякторының чаңгыс эңниге канчап-даа дүүшпес деп, солун айыткан. Ындыг угланыышкыннар польша күрүнезин, оон үндезиннерин божаннадып турар.

Чаа профэвилелдерин «политиктиг» характерлиг болдурарынче чүткүлдүг болгаш оларны оппозициялыг политиктиг организация кылырын оралдашкан кижилер анархияга болгаш Польшада байдалды баксырадырынга идиг ни берип турар. Ындыг хевирлиг чүткүүшкүннер бистиң тургузуувустуң принциптеринге чөрүшкек болуп, күрүнениң болгаш ниитилелдиң бызыг туруштуун кошкадып, антисоциалистиг чимзенииш-киннерниң калбарыышкыны болуп турар деп, «Трибуна люду» солун онзалап демдеглээн.

Чурттуң чамдык районнарында дүшкүүрлүг байдалдың хевээр артып турары-биле холбаштыр боттарының сагыш човаашкынын коммунистер Польшаның шериг кезектеринде болуп турар хуралдарга илергейлээнин ол солун айыткан.

Күрүне эрге-чагыргазын бужыглаарының, социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин кошкадыр дээн оралдажыышкыннарны шиитпирлиг сый шаварының эргежок чугулазын партия кежигүннери айтып турар деп, ПКАП ТК-ның органы бижээн. Польшада социалистиг тургузугну кандыг-даа үеде камгалаарынга Польшаның шериглери белен.

ПУР-ның ... күрүнениң камгалаар доктаамал белен чоруу болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының армиялары-биле кады эвилелчи хөделири Польшада социализм тургузуушкунунга даштыкыдан халдаашкынны болдурбазын магадылаан кол ... болуп турар деп, «Трибуна люду» ... Ол ... ге — чурттуң ... чоруунуң болгаш делегейге оон чогуур туружунуң магадылалы-дыр.

БУРУУ ШАПКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Январь 3-те вьетнам болгаш кампучия шериглерниң кезектери Таиландының девискээринче «шургуп кирген» деп дугайында кылат болгаш барын талакы пропаганданың күжениишкини-биле нептередип турар нугулдаашкынныг чүлчуруушкуннары кандыг-даа боттуг үндезин чок болгаш шуут-ла нугул бооп турарын Вьетнам Социалистиг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчилиниң медеглелинде айыткан.

Ол хоозун чулчуруушкуннар болза Кампучия Улус Республиканың тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланыышкынының нугулдаарынче угланган Пекинниң болгаш Вашингтонның чаа базымы болуп турар деп, медеглелде демдеглээн.

Кампучи-таиланд кызыгаарында дүшкүүрлүг чоруктуң буруузу Кампучияның бурун эргезин болгаш девискаар талазы-биле бүдүн чоруун үрээрин үргүлчүлеп турар таиланд талага онааштып турарын ДХМ-ниң төлээлекчизи айыткан. Таиландының шериг кезектери январь 3-тү Кампучияның девискээринче шургуп кирерин оралдашкан болгаш ойтур шавыышкынга таварышкан.

Пекинниң ажелекти политиказын Таиландының эрге-чагыргалары этерүшаан, кызыгаарга чепсектиг өнчүк-чөнгээлерни кылып, Вьетнамның, Кампучияның, Лаостуң аразынга харылзааларын чидиглендирип турар. Мурнуу-Чөөн Азияның ол районунга дүшкүүрлүг чорукту тургузарын Таиландының эрге-чагыргалары оралдажып турар.

Өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиглерниң уржуктары дээш харысалга Таиландының эрге-чагыргаларынга бүрүнү-биле онаажыр деп, медеглелде демдеглээн.

ТРЭ-НИҢ АФРИКАДА ҮҮЛГЕДИИШКИНИ

ЛУАНДА. (СЭТА). АКШ-тың төп разведка эргелелиниң (ТРЭ-ниң) дөртен ажыг шпион төптери Африканың чурттарында амгы үеде хөделип турар. Ол шпион төптери Африканың хамаарышпас чурттарынга удур өжээтен хөделиишкиннерин кылып турар деп, «Жорнал ди Ангола» солун айыткан.

Кады ажылдажылганың программазын ёзугаар Африка чурттарында ажылдап турар специалистерниң иштинден шпионнарны ТРЭ-ниң ажылдакчылары белеткеп, Африка чурттарының АКШ-та өөренип турар студентилерин шпион ажыл-чорудулгазынга киириштирерин оралдажып турар. Нугулдээшкинниң пропаганда — америк тускай албан черлериниң чепсээ.

Сөөлгү чылдарда Африкада байдалче «онза кичээнгейни» ТРЭ угландырып келген деп, «Жорнал ди Ангола» солун айыткан. ТРЭ-ниң Лэнглиде кииринин безин 400 ажылдакчылар-лыг. Ол киирнис бодунуң штадын улам улгаттырарын планнап турар. АКШ-тың төп разведка эргелелиниң Лондонда болгаш Парижте салбырлары Африкага чажыт үүлгедиглерин улам идепкейлиг чорудар дугайында дөрт айтыышкынны алган.

АКШ-тың шпион бөлүктериниң Африкада хөделиишкиннери Африка күрүнелериниң дүрүм ёзугаар дүвүрээшкинин болдуруп турар. Африкага неоколонизалдыг ёзу-чурумнарны тургузарын америк администрациязының оралдажып турарын, Эфиопияга, Анголага, Мозамбикке болгаш Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринге удур ТРЭ-ниң өжээтен хөделиишкиннери херечилеп турар-дыр. Ынчалдажок америк империализмниң ол хөделиишкиннери бүрүн буурап дүжер деп, «Жорнал ди Ангола» солун онзалап демдеглээн.

ФРАНЦУЗ ЧАЗАКТЫҢ ЧАГЛАА-БИЛЕ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның премьер-министри турган Бахтияр баштаан иран контрреволюсчулар хаанның дескен шериглерин чыырын оралдажып, ол сорулгага Францияның девискээрин ажыглап турарын «Эттелаат» солун дыңнаткан.

Парижтиң барыын талазында, найысылалдан барык 45 километр черде эрги шериг казармаларын француз чазак Иранның дескен хаанының офицерлериниң бөлүүнге болгаш хаанның Савак деп чажыт полициязының ажылдакчыларынга берген. Иран контрреволюцияның чөвүлел хуралдары Париж хоорайга үргүлчү болуп турарын ол солун бижээн. Ол чөвүлел хуралдарга ... иран ... ханныг дайзыны — Иранның найысылалы Тегеранның шериг комендантызы турган генерал ...

... тураp» деп, «Эттелаат» солун айыткан.

ВАРШАВАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). Данияның Компартиязының даргазы И. Енсен баштаан ДКП-ниң делегациязы-биле Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң бирги секретары С. Каня ужурашкан. ПКАП ТК-ның чалааны ёзугаар ДКП-ниң делегациязы Польша Улус Республикада келген.

Делегей политиказының эң чугула айтырыгларын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң байдалды беседа үезинде чугаалажып көргенин ПАП агентилел дыңнаткан. Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту бужыглаарының айтырыгларынче, чавырлыышкынны ханыладырынче боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленмишкиннерни дүжүрер талазы-биле тодаргай хемчеглерже улуг кичээнгейни угландырган.

ПУР-нуң ажылчын ангызы-биле болгаш коммунистери-биле Данияның коммунистериниң эп-сеткил каттыштырылгазын ДКП-ниң делегациязы илергейлээн болгаш бергелерни ажып эртер, социалистиг оруктап чурттуң улам ыңай хөгжүлдезин хандырар талазы-биле ПКАП-тың хемчеглерин бүрүн деткип турарын демдеглээн.

Нурзие Фарни — Бакунуң Азизбеков аттыг институдунуң доозукчузу. Төрээн чуртунга келгеш, ол Афганистанның соңгу талазында департаментиниң нефть болгаш газ тывыжының талазы-биле лабораториязының комплекстиг лабораториязының удуртукчузу апарган. Нурзие — херээженнерниң провинция комитединиң кежигүнү, департаментиниң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

М. ОЛИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

ДЕМИР-ОРУКТУҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бодунуң национал демир-орук транспортун хөгжүдер болгаш чаартыр талазы-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерни Индияның чазаа ап турар деп, демир-орук транспортунуң министри Кедар Панде Индияның демир-орукчуларының национал федерациязының Пури хоорайда (Орисса штат) болуп турар XV съездизинге чугаазынга демдеглээн. Демир-орук шугумнарын үндезини-биле электрижилер сорулганы Индияның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планында тодаргайлаан деп, министр чугаалаан. Ол планга хамаарыштыр чуртта 2 800 километр узун дурттуг демир-орук шугумнарын электрижидер. Алдыгы беш чыл планының чылдарында Индияның мурнуу талакы штаттарынга демир-орукту дүрген тempилиг хөгжүдер чорук ол районнарның кезээ ажыл-агыйының хөй айтырыгларын шапкын шиитпирлээринге идигин бээр.

Күрүнениң демир-оруу Индияның экономиктиг хөгжүлдезинге улуг рольду ойнап турар. Чүък сөөртүлгезиниң 70 хире хуузу, пассажирлер эргиштирериниң ортаа кезиинден хөйү оларның үлүүнге онаажып турар. Чурт ...

... 61 муң километр ... 7 муң ажыг ... демир-орук шугумнары ...

...

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Сальвадорда эрге-чагыргада турар реакциялыг шериг хунтазы болгаш оон эвилелчилери — кедергей барыын үзелдиг бөлүктер чорук өлүрүкчү хунтаның үүлгедиглерин улам күштелдирип турар. Америк империализмге саттынган хунта эрге-чагыргага киргенден бээр политиктиг чылдагааннар-биле 13 муң кижиниң өлүргенин Сальвадорда кижилерниң эргелериниң талазы-биле комиссия айыткан. Барыын үзелдиг өлүрүкчү чорукту өскүткен түннелинде чүгле эрткен чылын безин Сальвадорга 10 700 кижи өлүрткен. «Ис чок читкен» чүс-чүс патриоттар ол санга кирбейн турар. Оларның салым-чолунуң дугайында кандыг-даа медээни бээринден эрге-чагыргалар ойталап турар.

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорда хунтаның үүлгедип турары дерзии шаажылаашкыннар болгаш Каттышкан Штаттарның ону деткип турары чонга удур диктатураның дүжерин моондактап шыдавас деп, Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң (НХФ-ниң) удуртукчуларының бирээзи Хоакин Вильялобос медеглээн.

Чоокку хүннерде бүгү сальвадор улус хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш шиитпирлиг тулчуушкунче көдүрлүп үнер деп, Никарагуаның Нуэва агентилелинге интервьюзунга ол демдеглээн. Америк агрессияны болдурбас дээш демиселге бистер делегейниң деңнилгелиг болгаш демократтыг чазактарының, бүгү улустарының деткимчезинге даянып турар бис деп, Хоакин Вильялобос онзалап айыткан.

САЛЬВАДОР. Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң отрядтары чурттуң бүгү девискээринде дайынчы операцияларны чорудуп турар. Хөй-хөй кижилер патриотчу күштерниң талазынче кирип, ок-боозун холга тудкаш, хосталганы болгаш демократияны чаалап ап турар. Башкарыкчы шериг хамааты хунтаның дерзии үүлгедиглеринге харыы кылдыр, Сальвадорнуң патриоттары боттарының чаңгыс аай демнииг чоруун бижыглап турар-лар.

ЧУРУКТА: Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң партизаннары ...

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Чорууңар чогузун, капитан!

Борис Михайлов — ЦСКА-ның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командазының капитаны, делегейниң эң-не алдаржаан болгаш талантылыг хоккеистериниң бирээзи — дош кырынга ойнаарын дооскан болгаш тренер ажылынче шилчээн.

Оон моон соңгаар ойнавас ээнинге бүзүрээри берге-дир: хоккей маргылдааларының үезинде оон эрес-каппагай ойнаарын, бодунуң командазынга тиилелгени делегейниң, Европаның болгаш олимпиадаларның маргылдааларынга хөй удаа хандырып келгенин магадаар, анаа өөрүүр болгай бис.

Совет Армияның 36 харлыг майору, спорттуң алдарлыг мастери, Ленин орденниң болгаш чазактың өске-даа бедик шаңналдарының эдилекчизи Борис Михайлов ЦСКА-га болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командазынга ойнаарын доосkan. Эрткен чылдың декабрьның төнчүзүнде болгаш бо чылдың январьның эгезинде Австрияга Борис Михайлов маргылдаага ССРЭ-ниң клубтарының шилиндек командазының составынга ойнаан болгаш оон соонда тренер ажылын кылып эгелээн.

Хоккейге оон ойнаарын чүгле хоочуннарның маргылдаазынга көрдүнүс, ол маргылдаа декабрь 19-та болган болгаш совет хоочуннарның ийи шилиндек командалары ойнаан.

Борис Михайлов — бистиң аныяк хоккеистеривиске кайгамчык чаагай үлегер-чижек, улуг өөредикчи болуп турар. Кажан ол он харлыг турган, Москвада бажыңының чанынга хоккейни ойнап эгелээн. Хоккей шайбазын кагар клюшкаларны ол ыштан чазап алган.

Чеди чыл школазын доосkan соонда Михайлов ог-бүлезинге дузалаар сорулга-биле бажың эргелелинге электриктеп ажылдай берген. «Трудовые резервы» командазынга хоккейге ойнаарын баштай оон чалаан. Оон дараазында — Саратовтуң «Энергия», Москваның «Локомотив» командаларынга, ЦСКА-га болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командазынга ойнап келген.

Борис Михайлов, Владимир Петров, Валерий Харламов деп үш хоккеистер 1968 чылдың күзүнүнде алдаржып эгелээн. Ол чылдың декабрьда олар «Известия» солуннуң маргылдаазынга ССРЭ-ниң ийиги шилиндек командазының составынга чедиишкинниг ойнаан. 1969 чылдың чазынында Стокгольмга делегейниң болгаш Европаның маргылдааларының алдын медальдарын алганнар.

Оон соонда Борис Михайловтуң спортчу шаңналдары көвүдеп эгелээн. Делегей маргылдааларының сес алдын медальдарын, Европаның — чеди, Олимпиада оюннарының — ийи, ССРЭ-ниң маргылдааларының — он алдын медальдарын, Европа маргылдааларының кубогунуң турасквалдыг дээди он шаңналдарын алган. 1973 чылдан 1979 чылга чедир Борис Михайлов делегейниң болгаш Европаның тергиин ойнакчызы деп алдаркан. 1979 чылдың чазынында ол «Алдын клюшканы» алган. Михайлов дээди лигага 16 сезонда ойнаан: ийи удаа «Локомотивке», он дөрт катап ЦСКА-га. Ол үениң дургузунда Борис Михайлов 567 маргылдааларга киржип болгаш 427 шайбаларны хаалгаже кирип каккан. Ол ниитизи-биле тос чүс ажыг шайбаларны киирген.

— Совет хоккей улуг чедиишкиннерлиг болган. Ол чедиишкиннерге улуум кииргеним өөрүнчүг-дүр. Хоккейниң шылгарангай мастерлери-биле ойнаан бис. Бирги ээлчегде Виктор Якушевти, Александр Рагулинни, Борис Майоровту, Анатолий Фирсовту, Вячеслав Старшиновту, мээн өөрүм — Владимир Петровту болгаш Валерий Харламовту сактып демдеглаар болгай-дыр мен деп Борис Михайлов чугаалаан.

Даштыкының хоккеистериниң иштинден Швецияның ... Стернерни, Чехословакияның ... Поспишилди, Канаданың — ...

В. ДВОРЦОВ.

СЭТА-ның корр.

ДЫШТАНЫЛГА ЧОРУП ТУР

Москва. Кремльдиң Съездилер ордузунда тургускан чурттуң кол ёлказы янзы-бүрү өңнүг оттар-биле херелдениp чырып, чайынныанган. Аъгганың каас-чараш, хөңнүнүг шивизин долгандыр бичии-чаштар таныылап, омакхөглүг ыры-шоорун ырлажып, ойнап-хөглээрлер. Олар-биле кады — байырлалдың кол маадырлары: Соок-Ирей болгаш Харжыгаш, Чаа чыл...

Декабрьның 28-тен эгелеп Кремльдиң Съездилер ордузунда школачыларга чаа чылдың чаңчыл болган оюн көргүзүглери эгелээн.

ЧУРУКТА: чурттуң кол ёлказының чанында.

Н. Малышевтиң болгаш А. Сенцовтуң фотозу.

Көрүкчүнүң бодалы

ХОМУДАДЫВЫС

Виктор Көк-оолдуң «Хайыраан-бот» деп классиктиг шии чогаалын бистиң тыва кижилерде номчуваан, көрбээн кижи чок болгай. Ол өлүм чок шиини болур деп чарлап каан чарлазын номчааш-ла, кижи бүрүзү ону көрү-биле белеткенип далажы бээр.

Ынчангаш бистер база эртен чылдың ноябрь 17-ниң хүнүнде телевизорга болур шагында шиини көрүп олурган бис. Ында ойнап турар артистерниң аразында хоочуннарны: Б. Балы-Сагаан биле Е. Кенденбильдиң ойнаанын магадап көрзүвүссе-даа, профессионал аныяк артистерниң четпес белеткенип алганы-биле шиини кончуг кудуу деңнелдиг ойнаанынга хомудавас арга чок. «Хайыраан-бот» ышкаш тыва классиктиг чогаалды көрүкчүлер мурнунга үндүрери харыысалгалыг болгаш өөрүнчүг болуушкун деп чүвени кижи бүрүзү билир. Ындыг турбуже, театрның кол режиссёру Сиин-оол Оюннуң ол хире чедир ажылдаттынмаан, шиини көргүзе бергенинге хомудадывыс.

Бо шиини сонуурган, билбес кижи чок чүве болганда, оон ойнап турар артистерниң частырыгларын, состерин өске состер-биле солуп, чамдык эпизодтарны адып каан турарын көрүп олурган кижи бүрүзү билип олурар боор-дур. Хаг оолдуң хамнааны база хөлчок узун болгаш артык немелделиг. Шииниң каасталгазы база аажок бодуун, ядыы.

Аныяк артистерниң ойнап турарын көөрге, анаа-ла ат чодуп турар, сеткилиниң хаңызы-биле, хүндүткел-биле ойнаваанныр. Караның ролюнда артист Дадар Барыкмаа, Седиптиң ролюнда Чаламба Моңгуш боттарының рольдарын чоңга сеткил-сагыжындан, долузу-биле чедир көргүзүп шыдаваанныр. Кенден-Хууракты Хертек Ширин-оол комедияга чоокшулады ойнап турар. Шииниң төнчүзүнде авторнуу бил алырга, Кара туругже бар чыткаш, Седиптиң Кенден-Хууракты сегиригн алганын көргеш: «Салба, салба, Седип» дээш, Седипке дедир ээп кээп турары. Кара туругдан халый бээрге, Седиптиң Кенден-Хууракты бижектептерин шуут-ла уттуп каапканнар. Далашканнары ол бе? Шиини кызырганы ол бе, чүге?

«Хайыраан-ботту» ындыг кудуу деңнелдиг.. бот-тывынгыр артистерге дөмей ындыр профессионал артистерниң ойнаарынга ю... [illegible] болгаш оон [illegible] режиссёрунга, ноом сомгаар шиини кызырбайн, бижиттинген ооар кылдыр база ол үениң болуушкуннарын амгы үе-биле долуштурбайн чон мурнунга баргалгадырын күзеп кагдывыс.

Ч. ООРЖАК.

С. КОКАН-ООЛ

Айтырыңар, харыылап берээли

ЧҮҮ ДЕП ТАЙЫЛБЫРЛААРЫЛ?

1. Флюорографтыг шинчидилгениң харыызын кажан дыңнаарыл? Чылдың-на шинчиткен улустуң экизи-даа, багайы-даа билдинмес боор. Чуруктарын көргүспес-даа, бербес-даа. Ол дугайын чүү деп тайылбырлаарыл?

2. Бир эвес ог-бүледен бир кижи аарыг деп каразаан болза, арткан улусту канчаарыл? Бо айтырыгларга Чаа Чаа-Хоолдуң бөлүк чурттакчылары харыылап бээрин дилээн. Кызылда туберкулёзка удур диспансериниң № 2 салбырының улуг эмчизи С. К. Саттың харыызын моон адаанда парладывыс.

1. Амгы үеде окпе, рак болгаш дегдириишкин аарыглар илередирде кижиниң өкпезин сайгылгазы-биле (рентген-флюорография) шинчип турар. Флюорография дээрге чонну массалыы-биле саадал чок-ла шинчиир рентген аппарады. Республиканың туберкулёзка удур диспансери [illegible] база езугаар районнарга ажыл-биле өкпе-хоректиң флюорографтыг шинчидилгезин эртирип турар.

[illegible]

2. Бир [illegible]

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

1940 чылдар үези. Тывага башкы кадрлар чедишпес турган. Ынчангаш 7-10 класс дооскаңнарны түр курстарга өөредип, школаларже башкылап үндүрүп турган. Оларның ажы-төлүн эртем-билигге өөредип, боттары база өөредилгезин уламчылап турганнар. Оларның иштинден аттыг-алдарлыг, хоочун башкылар үнгүлээн.

1948 чылда Кызылдың № 2 ортумак школазын Кувискаал Куулар өөрү-биле кады дооскан. Ол топтуг томаанныг кижизиг оолду башкылады болур-дур деп башкылары сумелээннер.

Тере-Хөлде Чыргаланды школазы ырак школаларның бирээзи. Аңаа барып башкылаарын Кувискаал Кууларның келдиргеш, ынчаардагы областың улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи турган Б. Х. Болдур-оол бергеш ажылдаарының дужаалын бижип берген. Ынчаарда ынаар бичии самолёт ужуп турган. Кувискаал Кунчунович ынаар Тере-Хөлче, тайга сыннарның кыры-биле чораш, кезек-кезек ортулуктарлыг хөлдүң чоогунда Чыргаланды суурга чедип келген. Долгандыр көрүп турарга ол черниң каас чаражы торгуманның чадып каан дег кайгамчык чараш болган.

Ол черниң чурттакчы чону-биле таныжып чугаалажып кээрге, уругларның ада-иелериниң эптиг-эвилээ, сөс-домаанын чыдыг чымчага кезерген болган. Кувискаал Кунчунович ында башкылап турар хоочун башкыларның дузазын көрүп, арга-дуржулгазын өөренип тургаш, ажылдап эгелээн. Ол ажыл аңаа сонуургаңчыг болган. Башкы кижиге билиг херек, бодунуң билиин хүн бүрү бедидери кээргe өөреникчилерге быжыг билигни бээри ол деп чүвени К. Куулар херек хырынга ажылдап тургаш билген. Ынчангаш ол боду база өөренип эгелээн. 1960 чылда Кызылда күрүнениң педагогика институдун бот-өөредилге-биле дооскан. Кувискаал Кунчунович республиканың дуржулгалыг, хоочун башкыларының бирээзи апарган. Ол төрээн дыл болгаш литература башкызы болганда улустуң аас чогаалын болгаш чыл бүрүде үнүп кээр ном-дептерни солуннарда чаа чогаалдарны үргүлчү көрүп, оон дугайында өөреникчилерге сонуургадып турар.

Чон ортузунга хөй-ниитичин ажылынга К. К. Кулларның киирип турар улуг-хуузу улуг. Ол совхозта партком кежигүнү болгаш школада партия эге организациязының секретарынга элээн каш чыл улай соңгудуп келген. Хоочун агитатор башкының чон ортузунга ат-алдары улуг. Суурнуң чурттакчыларынга хөй-хөй темаларга, ылангыя кижизидилге айтырыынга доктаамал лекция, беседаларны кылып келген. Ам бо хүннерде Кувискаал Кунчунович СЭКП-ның XXVI съездизинге Төлевилелдин чонга таныштырып турар.

Чаңгыс школага дыка хөй чылдарның иштинде ажылдап келген башкының өөреникчилери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Оон чаңгыс чамдызы амгы үеде ол школаның директору Зоя Ивановна Идам бээн башкызы-биле кады ажылдап турары болур.

Чочуун хөй-хөй ажы-төлүн өөредип кижизидери-биле чергелештир Кувискаал Кунчунович бодунуң чедип уругларын база бүт кырынга тургузуп турар. Оон улуг уруу Клара эдазының соон салгап, Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультедин дооскаш башкылап турар.

Улус өөредилгезиниң шугумунга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш чоокта чаа РСФСР-ның Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Кувискаал Кунчунович Кууларга РСФСР-ның школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

О. КЕНДЕН

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы К. К. Куулар.

ҮНҮҮШКҮННЕР УЛАЖЫР

Культура бажыңында «Мерген-Шевер» деп херээженнер клуву бар. Сөөлгү үеде оон ажылының бир кескү хевириңде аас журналының (...)ларже үнүүшкүнү болур. Ындыг үнүүшкүннер үезинде олар херээженнерге янзы-бүрү материалдарны чедирип турарлар. Эрткен чылдың төнчүзүнде аас журналының үнүүшкүннүг кежээлери Бүрен-Аксы болгаш Мерген суурларга болган.

Аас журналының кежигүннери ол кежээлерде херээженнерге кышкы, чайгы чаа даараан сөөлгү моданың платьелерин делгеп көргүзүп, 1981 чаа чылда ындык хеп моданың кандыг хевирлиг болурун чугаалап бергеннер.

Ужуражылганың дараазында район төвү Сарыг-Сеп суурнуң «Мерген-Шевер»-биле Бүрен-Аксы суурга «Подружка» клубтуң ужуражылгазы болган.

Ужуражылга үезинде Бүрен-Аксы [illegible] херээженнерниң салгандан кылган янзы-бүрү чараш аъш-чем [illegible] «Подружка» клуб организастаан. Аалчылар аъш-чемниң аъш-чем кылыгларын магадап, оларны кылырының аргалары-биле сонуурган танышканнар.

Чыл эгезинде «Мерген-Шевер» клуб Каа-Хем районунуң «Совет Тыва» совхозунга аалдап баары-биле белеткенип турар.

Л. РОЗЫГРАЕВА.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН КАТАП ТУРГУЗАРЫНЫҢ БОЛГАШ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ 1949 ЧЫЛДА ҮНДҮРГЕН КҮРҮНЕНИҢ ДӨРТКҮ ЧЭЭЛИЗИ

1980 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ 9-ТА МОСКВА ХООРАЙГА БОЛГАН ӨРТЕК ЭГИДЕРИНИҢ ҮШКҮ ТИРАЖЫНЫҢ

АЛБАН-ХУУНУҢ ТАБЛИЦАЗЫ

Чээлиниң ажыглалче үндүрген бүгү разрядтарының серияларының дараа-сында бөлүктериниң (бөлүк бүрүзүнде 25 серия бар) шупту 50 номерлериниң (№ 01-ден № 50 чедир) облигацияларын өртээн эгидери-биле тиражта кирген.

№ сериядан — № серия чедир	№ сериядан — № серия чедир	№ сериядан — № серия чедир	№ сериядан — № серия чедир	№ сериядан — № серия чедир	№ сериядан — № серия чедир
060026—060050	063026—063050	066351—066375	069701—069725	072601—072625	076776—076800
060101—060125	063101—063125	066476—066500	069726—069750	072626—072650	076826—076850
060126—060150	063176—063200	066676—066700	069776—069800	072651—072675	076926—076950
060176—060200	063201—063225	066776—066800	069826—069850	072751—072775	076951—076975
060251—060275	063451—063475	066826—066850	069926—069950	072776—072800	077001—077025
060326—060350	063576—063600	066876—066900	069976—070000	072951—072975	077101—077125
060476—060500	063601—063625	066951—066975	070001—070025	073051—073075	077126—077150
060526—060550	063726—063750	067051—067075	070151—070175	073076—073100	077151—077175
060551—060575	063776—063800	067151—067175	070201—070225	073101—073125	077201—077225
060676—060700	063801—063825	067176—067200	070226—070250	073126—073150	077301—077325
060701—060725	063926—063950	067226—067250	070326—070350	073276—073300	077351—077375
060901—060925	064001—064025	067326—067350	070351—070375	073576—073600	077601—077625
060951—060975	064201—064225	067351—067375	070451—070475	073651—073675	077676—077700
061051—061075	064351—064375	067426—067450	070476—070500	073751—073775	077726—077750
061176—061200	064501—064525	067476—067500	070751—070775	073826—073850	077826—077850
061276—061300	064551—064575	067526—067550	070776—070800	074176—074200	077951—077975
061301—061325	064576—064600	067576—067600	070801—070825	074226—074250	078001—078025
061551—061575	064676—064700	067701—067725	070876—070900	074276—074300	078026—078050
061576—061600	064751—064775	067776—067800	071076—071100	074301—074325	078051—078075
061701—061725	064951—064975	067876—067900	071151—071175	074351—074375	078101—078125
061751—061775	065051—065075	067901—067925	071176—071200	074426—074450	078201—078225
061776—061800	065376—065400	068076—068100	071326—071350	074576—074600	078301—078325
061801—061825	065451—065475	068201—068225	071351—071375	074676—074700	078351—078375
061826—061850	065476—065500	068251—068275	071401—071425	074726—074750	078376—078400
061876—061900	065501—065525	068426—068450	071451—071475	075076—075100	078476—078500
061901—061925	065551—065575	068476—068500	071476—071500	075626—075650	078551—078575
061926—061950	065576—065600	068501—068525	071526—071550	075651—075675	078701—078725
061951—061975	065626—065650	068576—068600	071576—071500	075701—075725	078726—078750
062026—062050	065651—065675	068601—068625	071626—071650	075726—075750	078826—078850
062051—062075	065676—065700	068651—068675	071776—071800	075776—075800	079026—079050
062201—062225	065726—065750	068801—068825	071801—071825	075926—075950	079126—075150
062226—062250	065751—065775	068901—068925	071195—071975	075976—076000	079226—079250
062276—062300	065776—065800	068926—068950	072076—072100	076026—076050	079301—079325
062351—062375	065876—065900	069001—069025	072101—072125	076201—076225	079351—079375
062376—062400	065901—065925	069101—069125	072151—072175	076251—076275	079376—079400
062401—062425	065926—065950	069126—069150	072176—072200	076351—076375	079476—079500
062476—062500	066001—066025	069201—069225	072201—072225	076376—076400	079501—079525
062601—062625	066026—066050	069276—069300	072226—072250	076426—076450	079526—079550
062651—062675	066051—066075	069301—069325	072376—072400	076451—076475	079551—079575
062751—062775	066126—066150	069501—069525	072426—072450	076526—076550	079776—079800
062901—062925	066326—066350	069651—069675	072451—072475	076651—076675	079826—079850
		069676—069700	072551—072575	076726—076750	079926—079950

ТАБЛИЦАГА ТАЙЫЛБЫР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң Күрүнениң дөрткү чээлизиниң облигацияларының өртек эгидилгезин серияларның бөлүктер дайыбиле чорудуп келген. Ынчангаш таблицада айыттынган серияларның номерлериниң саннарында 1957 чылдың апрель 19-ка чедир болгулаан тиражтарга ойнап каапкан алы өртээ эгиттинген серияларның номерлери база кирип турар: айыттынган тиражтарның таблицалары-биле облигацияларны ажаалга кассаларынга шуушттурун болур. Бо тираж-биле өртээн эгиткен облигацияларның түңү 600 миллион рубль боop турар.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң Күрүнениң дөрткү чээлизиниң тиражтарга кирген облигацияларын ээзугаар, 1961 чылдың январь 1-ден эгелеп өртектерин 10-га 1 хамаарылгалыг хемчээл-биле өскерткенин барымдаалап, дараазында түңнерге төлээр.

облигацияда айыткан	
500 рубль	50 рубль
200 рубль	20 рубль
100 рубль	10 рубль
50 рубль	5 рубль
25 рубль	2 рубль
	50 бөпеек

Бо таблица болза өртек эгидериниң таблицазында кирген облигацияларны 1980 чылдың декабрь 25-тен эгелеп ажаалга кассаларының төлеп эгелээринге албан хуунуң документизи болур.

Өртек эгидериниң тиражтарында кирбээн 224 миллион рубль түңнүг облигацияларны оларны ажаалга кассаларынга көргүзерге, 1981 чылдың февраль 10-дан эгелеп төлээр.

Комиссияның даргазы — Москва хоорайның улус депутаттарының Куйбышев район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Г. Н. ГАВРИЛОВ

Комиссияның харыысалгалыг секретары Л. П. ЕСИНА.

ТЕЛЕ ВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — **«Бремен хөгжүмчүлери».** Мультфильм. 9.25 — **«Валяның парустары».** Уран-чечек телефильм. 10.35 — Украинаның күрүнениң Г. Веревка аттыг алдарлыг үлегерлиг ниити ырының концерти. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — **«Чер кырында аңгы» Кинопрограмма.** 15.25 — **«Орус болгаш совет музыканың шылгараңгай чогаалдары».** Д. Шостакович. Симфония № 7. ССРЭ-ниң күрүнениң үлегерлиг симфония оркестри күүседир. Дирижеру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Светланов. 16.40 — **«Делегейни дескиндир 80 хонукта»** (Австралия) деп хөй сериялыг мультфильмниң баштайгы көргүзүлгези. 9-ку, 10-гу сериялары. 17.25 — **«Миллионнарның ленинчи университеди». «Кижизидилгеге комплекстиг хамаарылга».** Зеленоград хоорайның партия организациязының ажылының дуржулгазындан. 18.00 — **«Чурук бүрүзүнде — хүн».** 18.15 — **Бөгүн делегейде.**

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — **«Чогаалчы болгаш үе».** Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.20 — **«Индия-биле чаа ужуражылгалар»** деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чорудун дугайында. Автору — В. Дулаев. 20.30 — **«Үе».** Информастыг программа. 21.05 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Кыска программа. Одессадан дамчыдылга. 21.35 — 22.50 — **«Чогаалчы болгаш амгы үе».** С. Залыгин эртгирер. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — **«Чаа болгаш эрги ырлар»** [illegible] РСФСР-ниң [illegible] В. [illegible]

КЫЗЫЛДАН

19.20 — **«Кижи бүрүзүнүң калбы — бүгүдениң байлаа».** 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — **«Астронавтылар Бакуга ужуражыр».** Телефильм. 20.10 — 20.40 — Фильм-концерт.

Агаар

[illegible] 2-7 метр [illegible] температуразы 23-28 градус соок [illegible].

[illegible] 2-7 метр [illegible] температуразы 26-28 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

Январь 8-те

«НАЙЫРАЛ»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 11.30, «Узун дүне» 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» 9.00, 13.40, 19.30, «Даарта бар сен бе?» 11.50, «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» 16.40 шактарда.

«ВОСТОК». «Сылдыс инспекторну» 11.00, 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң белеткел салбыры физика-математика факультединге **немелде хүлээп алыышкын кылырын** чарлап тур.

Аңаа сөөлгү чылда ужудабаан стажтыг бир чылдан эвээш эвес ажылдаан ажылчын аныяктарны хүлээп алыр. Ректорнуң адынга чоруткан билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (бодун).
2. Күш-ажыл дептерниниң копиязы.
3. Эмчи шынзылгазы (286-гы майык).
4. Ажылдап турар черинден характеристика.
5. Будурулге черинден чоруткан бижик.
6. 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруктар.

ДОКУМЕНТИЛЕР ЧОРУДАР АДРЕС: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 3 дугаарлыг бажың, институттуң белеткел салбыры.

Өвүр районнуң Саглы кежээ Совединиң күүсекомунуң сүлделиг таңмазы читкен. Ону хүч чок кылдыр санаар.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, промышленность 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадаа ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, чагаалар килдизиниң 2-31-75, [illegible] килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17808. [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 7 (14105) | 1981 чылдың январь 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Бөгүн «Шын» солунга «Найыраа» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Чаа-Хол кожууннуң Советтиң депутады Хүрүн-оол Бара-оолович Дагба-Ламаның ажылчы алдар тугу.

Бөгүн «Шын» солунга «Найыраа» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Чаа-Хол кодаа Советтиң депутады Хүрүн-оол Бара-оолович Дагба-Ламаның ажылынга турескааттынып көрдүртүнген.

Хүрүн-оол Нара-ооловичиниң коданында 300 ажыг хойнуң 250-и оолдапкан. Малчыныың кемээ, кызымак күш-ажылының ачызында 250 чаш хураган онча-менди өзүп, доругуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш мурнакчы хойжу 100 хойга онаалтыр 105 хураганны, хой бүрүзүндөн 2,6 кг дүктү алырын хүлээнген, эрес-шудургу ажылдап турар.

Коданны совхоз мал чемнери-биле хандырган, хойжуга сакманчылар дузалажып турар. Ынчангаш Х. Б. Дагба-Лама бодунуң бедиткен хүлээлгезин күүседеринге бүзүрелдиг.

КОЛ ЧҮҮЛ—ШЫНАР

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелинде кодээ ажыл-агыйга он бирги беш чылда хөй санныг күчүлүг машина-техниканы болгаш механизмнерни бээр-кердүнген-дир.

Амгы үеде ажыл-агыйларда янзы-бүрү марканың машиналары хөй болуп турар. Оон чижээн бистиң «Чыраа-Бажы» совхозтан безин көрүп болур. Ында ам 63 трактор, 55 автомашина, 25 тараа комбайны болгаш хөй санныг кодээ ажыл-агый машиналары бар.

Кол угланыышкыннарның төлевилелинде айыткан улуг сорулгаларга сорук киргеш, совхозтуң ажылчы-ишчилери бо хүннерде улам-на күженииш-киниг ажылдап турар. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, эки шынарлыг, бедик деңнелге чорудар сорулга-биле совхозтуң төп салбырының Дагыр Шемиде комсомолчу-аныяктарның трактор-хову бригадазының механизаторлары бригадир У. С. Моңгуштуң башталгазы-биле техника септелгезинде доктаамал ажылдап турар. 1981 чылдың январь 3-ке чедир ДТ-75-ти 4-тү, ЧТЗ-50-ни 10-ну, 65 илииирни, 6 сеялканы, 12 андазынны, 6 плоскорести септеп дооскан.

Септекчилер ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оон түңнелин 7 хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерни өртектиг белектер-биле дирекция шаңнап турар. Чамдык мурнакчыларның фото-чуруктарын хүндүлел самбыразынга азып турар.

Септелгениң шынарын көрүп, ынчаар талазы-биле бригада чөвүлели улуг ажылды чорудуп турар.

Септелгеде механизаторлар М. Д. Үндүжүк, К. С. Эртине, О. Ш. Назын-оол, М. Д. Орус-оол болгаш өскелер-даа онзагай ажылчын ак-сеткилдиг, кызымак болуп турарлар. Олар кожуут машиналарын септээрин ноябрьда-ла 100 хуу доозупкан. Ам тракторларны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү—февраль 23-те бүрүнү-биле доозар дээш улам күженииш-киниг ажылдап турар.

Чыраа-Бажы салбырда шупту 45 механизатор бар. Оларның 1-ги класстың трактористери — 17, 2-ги класстың — 12 кижи. Артканнары 3-кү класстың. Ынчангаш механизаторларның өөредилгезин неделя санында доктаамал эрттирип турар.

О. КАРА-САЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ЭПТЕП КИРИПКЕН

А. Г. Пашков биле А. Д. Воронинниң удурткан бригадалары «Кызыл тудуг» эргелелинде мурнакчы бригадаларның кежигүннери, ылаңгыя онгу беш чылда күженииш-киниг ажылдааш, чаа эгелээн чылда күш-ажылдың темпизин кошкатпаан.

Үени мурнап турар шалыпчы бригадалар «СЭКП-ниң XXVI съездизинге — чээрби алды шалыпчы неделяны!» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Сеглээн сес ажыл-херек-биле карышпайн келгенин монтажниктерниң бүдүрген үүлези тодаргай херечилээр.

А. Пашковтуң бригадазы онгу беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, эрткен чылдың төнчүзүнде 80 өг-бүле чурттаар бажыңның монтаж ажылдарын доосkaш, бо хүннерде дөртүгү микрорайонда, Магистральная кудумчузунда, удавас ажыглалга кирер чурттаар бажыңның монтаж ажылдарын доосkaш, бо хүннерде дөртүгү микро-районда, Магистральная кудумчузунда, удавас ажыглалга кирер чурттаар бажыңында ажылдап турар.

— Амгы үениң хөгжүлдезинге, эртем-техниканың чедиишкиннеринге үндезилеп кылган партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Телевилелин бистиң монтажниктеривис чүүлдүгзүнүп деткээш, съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде улам шудургу ажылдап турар — деп, Александр Григорьевич Пашков чугаалаар.

А. Воронинниң комплекстиг бригадазы он бирги беш чылдың эгезинден эгелеп 119 аал ишти чурттаар бажыңның таваан салырынга херелээр блоктарны эптеп кирипкен.

С. ДАНЗЫ.

МАКТАЛДЫГ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң чолаачылары онгу беш чылдың доозукчу чылын чедиишкиниг доозар дээш социалистиг чарышты боттарының аразынга калбарткаш, багай эвес түңнелдерни чедип алган. Чылдың төнчүзүнде мурнакчыларны илереткен.

Совхозтуң хоочун чолаачызы, аныяктарның дагдыныкчызы Кызыл-оол Байыр-оолович Моңгуш ол чарышка эки түңнелдерни чедип ап, ай, квартал пландарын доктаамал 130—140 хуу күүседип турган, 1980 чылда, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол чүгле эки ажылдаан эвес, а харын машиназын арыг-силиг, камныг ажыглап, оон үрелир чоруун болдурбайн келген. Оон-биле кады мурнакчы чолаачыга «Машинаны авария чокка башкарар чолаачы» деп херек дежээн база тывыскан.

Кызыл-оол Байыр-оолович ол чедиишкиннерге улам хей-зът кирип, партияның ээлчег-жиг XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың ийи айларының планын күүседир деп сорулганы бодунуң мурнунга салган ажылдап турар. Амгы үеде ол малчыннарның кыштагларынче мал чемин сөөртүп, бичиидаа чай чок ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Тес-Хем районда сес бүдүрүлге коллективи онгу беш чыл планын күүсеткеш, он бирги беш чылче хуусаадан эрте кирген. Оларның аразында «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының, «Тес-Хем» совхозтуң автотранспорт паркының, Ак-Эрикте үлетпүр бараанныр магазининиң, районнуң коммунал ажыл-агыйының коллективтери чарыштың мурнуку одуруунда чорупк турарлар.

Күш-ажылчы коллективтерниң 40 ажыг мурнакчылары хууда беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен дугайын рапорттаан. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер.

Районнуң мурнакчы хойжулары Иван Дамбуруп, [illegible] Аракпаа, саанчы Александра Бадарчы, райсельхозтехниканың слесарьлары Кунчуу Оюн, Биче-оол Баа-Хоо олар дег мурнакчылар үе-шакты дыка мурнап чоруп турарлар. Чолаачы Олег Куулгаа хууда беш чыл онаалдазын 152 хуу күүсеткен.

Күш-ажылдың мурнакчылары боттарының ол чедиишкиннерин партияның XXVI съездизинге бараалгадып турарлар.

М. КАРА.

ИЛЬИЧИНИҢ ЧАГААНЫН ЁЗУГААР

Москва чоогунда Горки суур—Ленин орденниг Владимир Ильич аттыг колхозтуң төвү—социалистиг кодээ суур дугайында баштыңчының күзелиниң амыдыралга боттанышкыны-дыр. Бүгү чуртка сураглыг ол ажыл-агыйның эгезин В. И. Ленин үндезилээн. 60 чылдар бурунгаар — 1921 чылдың январь 9-та Горки суурнуң тараачыннарының хуралынга Владимир Ильич Ленин Советтер чуртунуң делегей болгаш иштики байдалының дугайында илеткел кылган.

...Алдарлыг хүнге турраскааткан байырлыг хуралга илеткел кылырынга Иван Иванович Кухарь белеткенмишаан, бижип алган саазыннарын салып кааш, кабинединден кылаштап үне берген. Соок арыг агаарны тынып алгаш, Баштыңчының улуг оруу — Владимир Ильич аттыг колхозтуң кол кудумчузу-биле базып чорупкан.

Чогум тодаргай ажыл-херек ужурунда эвес, анаа-ла ынчаар суурга кылаштап чорбааның колхозтуң даргазы ам-на сактып келген. Бир дугаар сагыш човаашкыннар-биле, чаңгыс салым-чол-биле холбашкан кижилерни чурттап турар бажыңнарын ол көрүп чораан. Чижээ, Шульгиннерниң бажыңы шаанда Горкиге эң-не дээрем квартира турган. Чогумна ол бажыңга Ильич-биле эң баштай ужурашкан. Турраскаал самбыралыг ол бажыңга Иван Иванович чүс-даа катап келген. Колхозтуң эң баштайгы даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Андреевич Буянов чаа сонгуткан дарганы хөй чылдар бурунгаар база ол бажыңга эккелген. Горкиниң тараачыннарынга Ленинниң чугаазын ол бодук бичии оол турган, ол бажыңга дыңнаан. Аъш-чем үндүрүүнүң дугайында, оттут-ыяштың, керосинниң, дустуң, ситец дээн постуң түге чок болуп турарының дугайында, чуртта фабрикаларда болгаш заводтарда ажылчын күжү кажан чедишпейн турда, суурларда хостуг кижилер барда, ону канчаар көөр дугайында тараачыннар Ильичиден айтырып турганнар.

Ленин оларга тодаргайы-биле тайылбырлаан берген. Ийи шак чээрби минута дургузунда тараачыннар-биле ол хөөрежип, делегей байдалының дугайында, Советтерниң VIII съездизиниң болгаш электрофикация дугайында оларга [illegible]-биле чугаалап берген. Социалистиг чаа суур чечектелип сайзыраар дугайында Горкиниң чурттакчыларының бичии ажы-төлүнге ынчаарда чагып каан. Черни дем-биле ажылдап кылырының эштежилгезинге баштайгы тараачыннар каттышкан болгаш оон соонда колхозту тургускаш, ону Владимир Ильич аттыг коллективтиг ажыл-агый кылдыр адааннар. Колхозту тургузарының үндезинин эгелээн улуг кижиге өөрүп четтиргенинин илерээшкини кылдыр ынчаар адааннар.

Ленин орденниг Владимир Ильич аттыг колхозтуң турраскаалдыг зоназынче кирер черде —улуг баштыңчыга турраскаалды тургускан. Ильич черде кылаштап чоруур кылдыр турраскаалды чогаадып кылган. Горкиниң тараачыннарының мурнунга В. И. Ленинниң илеткел кылганындан бээр 60 чылынга турраскааткан байырлыг хуралга И. И. Кухарьның илеткели солун болур. Ол — Владимир Ильич аттыг колхозтуң ийиги даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. СЭКП-ниң XXVI съездизинге колхоз кандыг чедиишкиннерлиг ужуражырыл, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соолунде колхозтуң хөгжүлдезинге 22 миллион рубльди киргенин илеткелинге ол чугаалаар. Колхоз техника-биле бодун бүрүн хандырган, чер болгаш мал ажылының орулгазы чыл келген тудум улам өзүп турар. Чижээ, бир инектен сүт саалдазы чыл бүрүде беш муң килограмм ажып турар. Кодээ ажыл-агыйның чүс гектарынга онаалтыр ийи муң 802 центнер сүттү бүдүрүп турар.

Чарты оду-биле бажын иштин чырыдары болзун деп, В. И. Ленин ынчаарда тараачыннарга чугаалаан. Горкиниң бүгү девискээрин чырыдар электрижиделгениң планын, эге майыын боду чогаадып шыйган. 1921 чылдың июльде электриниң баштайгы лампочкалары ол суурга чырып эгелээн. А 1980 чылда колхозтуң болгаш колхозчуларның хереглелинге үш миллион 475 муң киловатт-шак электроэнергиязын база алды миллион кубометр газты ажыглаан.

...Суурнуң кудумчузунга колхоз даргазы базып чораан. Бодунуң болалдары ону өөрүп турган. Бодунга болгаш өскелерге шыңгыы негелделиг Кухарь бодунуң өөрүшкүзүн чажырып шыдаваан. Улуг Лениниң чагааның ёзугаар Горкиниң тараачыннары чуртгап, ажылдап, өөренип турар.

В. ИТКИН,
СЭТА-ның корр.

Горки суур.
Москва область.

Кампучи улустуң байырлалы

МОСКВА. Кампучи улустуң тиилелгезиниң ийи чыл оюнга база Кампучияның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүннеринге холбаштыр Москваның хөй-ниити төлээлекчилериниң байырлыг хуралы болган.

Илеткелчи — найыралдың «ССРЭ—Кампучия» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы В. А. Дворяковский ёзулуг хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш кампучи улустуң демиселин-биле эп-сеткилин совет кижилер кезээде каттыштырып келгенин демдеглээн. Ол чуртка улусчу революцияның тиилелгезин хөй эргениң, акы-дуңма найыралдың болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге таарыштыр чедиишкиннер хөгжүп турар совет-кампучи харылзаазынга таа үе-шаанын ажыткан.

Кампучия Улус Республиканың ССРЭ-де элчини Миен Самнанг улус ажыл-агыйын катап тургузарынга [illegible] туруунуң чедиишкиннерин дугайын чугаалаан. [illegible] оруу-биле бо чорур тайбың болгаш хамаарышпас Кампучияның улуску [illegible] деткип, ааза дузалап турар дээш совет улуска өөрүп четтиргенин ол илередип [illegible] кампучи революциязының ужуртукчу [illegible] кижиге [illegible] Совет улус-биле найырал — Кампучия Улус Республиканың ажылчы чоннарының сорук киирикчи ужуру [illegible].

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Б. Яздурдыев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, албанның өске-даа кижилери хуралга киришкен.

* * *

Кампучияның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүннериниң хемчеглеринге дүүштүр Москвага, Вильнюска, Иркутскиге, бистиң чурттуң өске-даа хоорайларынга хөй-ниитиниң хуралдары, найыралдың митингилери болгаш кежээлери болур.

* * *

ПНОМПЕНЬ. Кампучи [illegible] кудумчулары болгаш шөлдери байырлалдыг-биле шиметтинген. Пол Поттуң пекинчирек дериин [illegible] эрге-чагыргазындан хосталганының ийи чыл оюн чурт байырлалдыг-биле демдеглеп турары ол.

Чуртту катап тургузарының болгаш Кампучия Улус Республиказынга чаа ниитилелдиң үндезиннерин тургузарының программазын кампучи улус чайгылыш чок бөттандырып турар деп, Кампучияның камгаланыышкынының Чаңгыс аай фронтузунуң ТК-ның даргазы, Улусчу-революстуг чөвүлелиниң даргазы Хенг Самрин медеглээн.

Пол-потчу бөлүктен Пномпеньниң хостааныны болгаш Кампучияга революсчу-патриотчу күштерниң тиилээниниң ийи чыл оюнга турраскааткан митингиге ол чуве чугаалаан. Эрткен ийи чылдың дургузунда Кампучияның Чаңгыс аай фронтузунуң болгаш Улусчу-революстуг чөвүлелиниң удурткулгазы-биле кампучи улус пол-потчуларга үрегдеттирген улус ажыл-агыйын катап тургузарынга, национал культураны чаартып сайзырадырынга улуг чедиишкиннерлиг болган деп ол чугаалаан. Амгы үеге чедир 30 ажыг күрүнелерниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң хүлээп көргени аныяк республиканың делегейде аттары чайгылыш чок өзүп орар.

Нацияны улам ыдай сырый каттыштырарынга, демократияны хөгжүдеринге күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарынга бо чылын эрттирер кылдыр төлевилээн бүгү-ниити соңгулдалар улуг ужурдузалыг болур деп, оратор демдеглээн. Тайбынга ынак хамаарышпас күрүнезин тургузуп, америк империализмниң, кыдат экспансистериниң болгаш делегей реакциязының чимзениишкиннеринге удур демисежип турар кампучи улустуң политиктиг чангыс эптиин ол соңгулдалар көргүзер.

Чаа амыдыралды тургузуп алырынга улусчу Кампучияга бүгү талалыг дузалажылганы болгаш деткимчени Совет Эвилелинге, Вьетнамга, Лаоска, социалистиг өске-даа чурттарга бүгү кампучи улустуң мурнундан ханы өөрүп четтиргенин Хенг Самрин илередээн.

(СЭТА).

Республиканың ажыл-агыйларында кодээ ажыл-агый техниказы чогуур хуусаазынга чедир ажыглаттынмайн үндүр бижиттинип турар

ООҢ ЧЫЛДАГААННАРЫ

Чөөнтө чаа Кызылдың районнар аразының Сельхозтехниказынга шынар дугайында шыңгыы чугаа болган. Сельхозтехниканың Күрнемитединиң мастерскаяларының удурукчуларының, инженерлериниң болгаш контролёрларының, а ол ышкаш күрхайгааралдың тыва лабораториязының ажылдакчыларының болгаш чагыкчылар төлээлекчилериниң аңаа кылган чугаазының темазы чүгле шынар дугайы болган. Орта республиканың ажыл-агыйларының төлээлекчилери база киришкеннер.

Чугааның кол-ла түңнели септелгеден үнген кодээ ажыл-агый техниказының шынары ам-даа куду, чогуур негелдеге четпейн турары болур. Тракторларны, комбайннарны, а ол ышкаш өске-даа машиналарны септеп турарының шынары куду болуру кодээ ажыл-агыйның эң-не харысаалгалыг кампанияларының үезинде коступ каар.

Кодээ ажыл-агый техниказын куду шынарлыг септеп турарының кол чылдагааннарының бирээзи — ийи таланың, тодаргайлаарга, чагыкчыларның болгаш чагыг күүседикчилериниң-даа аразында негелдениң кошкак боор турарын тодаратканнар. Совхозтар барык-ла изигел чок кылдыр чуурлуп, үрелген техниканы септедири-биле дужаары чанчыл апарган. Чүге дээрге, ажыл-агыйларның удурукчулары, ылаңгыя инженер-техниктиг ажылдакчылары техниканың септелге аразының хуусааларын шуут барымдаалавайн турарлар. Совхозтарның удурукчулары тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа техниканың ажылын знаилатевес, машиналарның курлавырларын санап көрбейн турар. Чижээ, К-700 дээр күчүлүг тракторларны республикада чүгле 5 чыл иштинде ажыглап турары сөөлгү үеде тодараттынган. Ол-ла кыска хуусаа иштинде барык бар-ла К-700-тер шуптузу капитал септелге эрткен болган.

Септелгеге дужаап турар техниканың чамдык чүгүлa кезектериниң болгаш белдирлериниң-даа чок болуру дүрүм-биле демей апарган. Чагыг хүлээп алыкчылары — септекчилер ол бүгүнү кичээнгейге безин албас, аңаа бир чүве кылдыр бодап турар. Чижээ, тракторларның генераторлары, магнетозу, гидроцилиндрлери дээш өске-даа кезектери шуут чок болгулаар. Ол бүгүнүң түңнелинде септелгениң чарыгдалы улгадыр, артык кезектерниң курлавырларын ааажедир ужурга таваржып турар. Ол харысалга чок чорук артык чарыгдалдарны база болдуруп турар. Чижээ, эрткен чылдың төө айларының иштинде септелгеге дужааган машиналарның чок болган кезектериниң ниити түңү 23 440 рубль болган. Оон иштинде тракторларга 16 муң рубль азы бир машинага-ла 40 рубль онаажып турар болган.

Ол дээрге, септелгениң шынарын баксырадып турар бир кол чылдагаан-дыр. Септелгениң негелделерин ёзугаар машинаның бодун болгаш оон кезектерин шуптузун часкаш, үреликтерин солуур, оларны катап ыяк эптээри-биле үш катап чуур ужурлуг. Херек кырында септелгеге кирген тракторларның түс-түс кезектерин хамаан чок, анаа-ла даштын безин арыглап, чугбайн турар. Ынчаарга хирчамныг машина-техниканы септээри чүгле ажылга шаптыктыг эвес, а харын база ажылдың шынарын кудулады рының, кезектерни эптеп кылырынга частырыгларның үнер дээзү ол дээрзи инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш септекчилерге-даа билдингир болгай. Адактың сөөлүнде чугдунмаан кезектер — бүдүрүлгениң культуразының кудузунуң көргүзүү-дүр. Ол бүгүнүң түңнелинде чедир дыңзыттынмаан ээриглер, эки тудуштунмаан белдирлер тыптыр болгаш техниканың септелгези багай болур.

Шынарның куду боор турарының бир чылдагааны бистиң септекчилеривистиң хемчээр, ынчаар техника чокка ажылдап, чогуур дериг-херекселдерниң четпези боор турар. Эрткен болгаш бо-даа чылда септекчилерниң ажылының [illegible] кезек аайынче хуваалда чокка, таварышкан-на херекселдери-биле ажылдап келген болгаш ынчаар ажылдап турарлар.

«1980—1981 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының» Төлевилелинде он бирги беш чылда кодээ ажыл-агыйның [illegible] кадрларының ак-сеткилдиг ажылдаарындан хамааржырын айыткан. А чаа эгелеп турар он бирги беш чылда республиканың кодээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирлээр-ле сорулгалары улуг боор турар болгай. Чижээ, тарааның чылда бүдүрүлгезин 200-220 муң тонна, картофельдиң — 30 муң болгаш ногааларның — 14,5 муң тонна чедирерн көрдүнген. Ол улуг сорулгаларны чүгле чаа келир машина-техниканың күжү-биле эвес, харын база бар техниканы камныг, үрелиишкин чокка ажыглап тургаш, күүседип болуру билдингир.

Техника септелгезиниң шынарлыг кылыры специализастаашкынны негеп турар. Амгы үеде Сельхозтехниканың күрүне комитединиң септелге мастерскаяларында кижи бүрүзү опааган-на кезектерни септээр, ынчалза-даа оон шынары багай боор турар. Оон чылдагааны билдингир-дир. Бир эвес слесарь кижи дүүн мотор септээн болза, бөгүн аңаа бир өске кезекти берип каар. Оон түңнелинде чедир кылдынмаан черлер, солуваан, үрелик кезектер-даа тыптыр.

Специалистерниң бодап турары-биле алырга, аап-саал кезектерни ажыл-агыйларның боттарынга чедиишкиниг септеп ап болурунуң аргалары бар. Септелге мастерскаяларынга бичии-ле үрелген, [illegible] чыгыы машинаны улуг чарыгдалдар үндүрүп турган, [illegible] болгаш оон септелгезинге хөй үе-шак чарыгдаар таварылгалар хөй. Чижээ, «Беларусь» тракторлар-биле [illegible] таварылгалар үргүлчү болур. А ол машинаны бистиң механизаторларывыс ыяк билир, улуг эвес септелгени олар чедиишкиниг кылып шыдаар аргалыг.

Эрткен чылын кодээ ажыл-агый техниказын септээриниң шынарын башкарар комплекстиг системаны ажыглаар дугайында чугаа база болган. Ынчалза-даа амдыгаа чедир бо талазы-биле коскуу ажыл кылдынмаан боор турар. Септелге эргелелиниң ажылдап кылганы чамдык стандарттары анаа-ла саазын кырында артып калган. Мурнакчы дуржулганы нептередириниң талазы-биле ажыл кошкак. Республикада үш чүс ажыг септекчилерниң иштинден чүгле сес кижи хууда таңмалыг боор турар. Шаңнал-мактал аргалары [illegible] турар. Чижээ, Кызылдың районнар аразының Сельхозтехниказынга эрткен чылын 1600 рубльди ажылчыннарга шаңнал кылдыр тускайлаан турда-ла, оон чүгле 377-зин ажыглаан.

Амгы үеде СЭКП ТК-ның Телевилелин чугаалажып көөр калбаа-биле чоруп турар Сельхозтехниканың бүдүрүлге коллективтеринде аңаа холбаштыр кодээ ажыл-агый техниказын чөп, камныг ажыглаар дугайында шыңгыы чугааның чоруп турары билдингир. Он бирги беш чылда техниканы ажылзу-биле, үрелиишкин чок ажыглаары — тараа бүдүрерин көвүдедир талазы-биле планныг хаалганы күүсеттириниң үндезини болур.

Г. ТУТЫНИНА.

Күрхайгаарал лабораториязының кижизи начальниги.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжының мурнакчыларының бирээзи Тываның сүт комбинадының коллективи бо хүннерде бедик бүдүрүкчүлүг, деңнески ажылдаарын хандырып турар.

Он бирги беш чылдың эгезинде коллективте чаа чүүлдерниң бирээзи — сүттү совхозтар фермаларынга саап, белеткээринден эгелээш, садыг черлеринге чедир шынар дээш ниити демиселдиң эгелээни болур. Ол дээрге, бистиң республикада агроүлетпүр комплекизиниң баштайгы хевири деп чугаалап болур. Продукцияның шынары дээш фермаларның, заводтуң болгаш садыг черлериниң коллективтери харыы утка, кады харыылаар апаар.

— Чаа чылдың баштайгы неделязында хүннүң-не сүт заводу ажыл-агыйлардан 35 тоннадан эвээш эвес чаа сүттү хүлээп ап турар. Ол дээрге, ортумак санндан хөй-дүр. Чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, чиг-эттиң болгаш продукцияның шынарынга контрольду күштелдиргени болур—деп, технолог Антонина Даниловна Курганина чугаалап турар. — Бистиң лаборантыларывыс Л. А. Чухломина, О. А. Князева болгаш өскелер-даа контрольду улам шыңгыыратқан.

1981 чылдың баштайгы неделязының түңнелдери-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда диет цегиниң бригадири коммунист Г. Д. Фадиенко, аппаратчиктер Г. Сестрикова, Г. Рехлова, Н. Барашкова, Т. Кудрявцева олар түс-түс участоктарда шылгараан.

ЧУРУКТА: лаборант Г. Ф. Якушкина чаа эккелген сүттү хүлээп ап турар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып тур бис

ТРАНСПОРТТАН БАЗА УЛУУ-БИЛЕ ХАМААРЖЫР

[illegible] «Нимти ажыглалдың автомобиль транспортунга чуъм сөөртүлгезин 1.4 катап база нимти ажыглалдың [illegible] пассажирлер агымынгазын 16-18 хуу көвүдээдир». [illegible]

[illegible] тонна-километр [illegible] 103.8 хуу күүсеткен. [illegible] пассажир-километр-биле планны 112.2 хуу боттандырган. [illegible]

Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дугайында СЭКП ТК-ның төлевилели ажыл-ишчилерни, бистерни улам-на сорук кийирди. Бедик беш чылда чаа хамаарылган күжениишкин-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Н. ШОЕВ.

Чадаана АТБ-зинде чолаачылар бригадазының бригадири.

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ленин орденниг Кольск филиалының тургустунганындан бээр 50 чыл болган. 1920 чылда академик А. Е. Ферсманның удуртулгазы-биле Кольск чартык ортулукка эгелээн геология шинчилелдери апатиттерниң, нефелинниң болгаш чес-никель рудаларының казымал байлактыг черлерин ажыдар арганы берген. Оларга үндезилеп улуг үлетпүр бүдүрүлгелери тургустунган. Хибинниң даг станциязы деп адалып турган геология-шинчилел албаны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кольск филиалы кылдыр эде тургусканының соонда хөй талалыг шинчилелдер улам калбарган. Чурттуң Соңгу-Барыын талазында бо улуг эртем төвү бодунда алды институттарны хаара тудуп турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң ЭА-ның Кольск филиалының Геология институдунуң геохронология болгаш геохимия лабораториязында. Лабораторияның эргелекчизи геология-минералогия эртемнериниң кандидады Ю. Д. Пушкарев (он талазында) биле улуг инженер Э. В. Кравченко олар чер картының даг породаларының тывылганының үезин спектрометрлиг комплекстиң дузазы-биле тодарадып турлар.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЕЖЭЭ-ДАА, УС-ДАА

«Уран кыс удазынга ораашпас» деп шын-на сөглээн. Чонунуң бо үлегер домаан холунга кире туткан санында-ла сактып кээр мен. [illegible]

[illegible]

САРЫГ-ООЛ АРТЫНА.

Тес-Хем район.

Идеологтуг фронтунуң дайынчызы

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

[illegible]

Х. ОНДАН-ООЛ.

НОМЧУП ТАНЫШКАШ...

СЭКП ТК-ның төлевилели бистиң бүгү экономиказының улам ыңай хөгжүлдезин көрүп турар улуг чугула документ. [illegible]

Б. ОНДАР.

Кызыл районнуң «Тииилелге» совхозта Тыва АССР-ниң [illegible]

Ээлчеглиг кадат дугайында

БҮРҮНҮ-БИЛЕ ДЕТКИДИМ

Өөлет Эртинеевич Чиңмиттиң «Чүге шимээн чок барганыл?» деп эгелиг чүүлү 1980 чылдың декабрь 20-де «Шын» солунга парлаттынып үнген. Ол чүүлге хамаарыштыр өөттарының сакал-эналын малчыннар, специалистер, бригадирлер, көвэз бижикчилер редакцияже бижип чорудуп турар. Ам ону парлаарын эгелээдивис.

Өөлет Чиңмит бодунуң чүүлүнде шынап-ла чугула айтырыгны көдүрген-дир. Мен ону бүрүнү-биле деткидим. 70 чылдар үезинде ол айтырыгны чугаалажып турган болгай. [illegible]

[illegible]

М. БАЗЫР-САДЫ.

Улуг-Хем район.

> Политиктиг беседа

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ СОЦИАЛИСТИГ

[illegible]

Кезээде ном-биле

ЭКРАНДАН ӨҢНҮК

Туаут машиналарының заводунуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Чуртта, ном!» деп телевидение дамчыдылгазының башкарыкчызы Евгений Маряков чаагай сеткилдиг өңнүк, угаанныг сүмелекчи боор, ленинградчыларның бажыңнарында ак-көк экраннарга көстүп келир.

— Мен болза көөрүмге, номга ынак кижи чүгле бодун эвес, харын-даа өскелерни номга сонуургалдыг кылдыр сундукуурары чугула — деп, Евгений Николаевич санап турар.

Евгений Николаевич заводтуң библиотеказынга ынак болгаш мурнакчы дуржулга школазының кичээлдеринге, партия комитединиң хуралдарынга белеткелдиг анаа кылып, «Ленинградская правда» солунга бижиир материалдарны өртан четчелеп ап турар. Оон бажыңының библиотеказы база солун болгаш хөй номнарлыг. Чижээ, «Ленинчи полка», театр дугайында литература, «Шүлүглелдиң хүннери» деп чыынды чогаалдар бар. «Шүлүглелдиң хүннери» деп чогаалдарны оон уруу бичиизинде кедергей сонуургап номчуп турган.

Бүдүн стеллажта Константин Симонов, Александр Прокофьев, Расул Гамзатов база өске-даа шүлүкчүлерниң болгаш чогаалчыларның ат салган номнары бар.

Библиотеказа Маряков-[illegible]. Амгы үеде Ленинградтың ном үндүрер черинде оон үшкү чогаалы — «Анаа хуулгаазын» деп номун парлап турар. Ында ол бодунуң профессиязының, чаа үениң кижилериниң [illegible].

[illegible]

лыкагаан болгаш чугула херээ кылдыр санап турар. Бистиң чуртувуста 350 муң библиотекалар ажылдап турар. Оларның ажыглалында эртемниң бүгү адырларынга хамаарышкан 5 миллиард номнар бар. Ол эгээртинмес байлакты амгы үеде 220 миллион кижи ажыглап турар. Статистиканың санап тураары-биле алырга, хоорай чурттакчыларының барык шуптузу, а кадаа чурттакчыларының хөй кезии — библиотекаларның доктаамал номчукчулары боор турар.

Оон ангыда номчукчулар номнарның өске фондузун — боттарының бажыңнарында хууда библиотекаларын база ажыглап турар. ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказының чорутканы социалистиг шинчилелдерни ёзугаар алырга, чоннуң хууда библиотекаларында 30 миллиард ажыг номнар бар боор турарын Номга ынактарның бүгү-эвилелдиг ниитилелиниң баштаар чериниң даргазының бирги оралакчызы А. Костаков дыңнаткан. Чыл санында ол фондуга 700—800 миллион экземпляр номнар немежип турар. Ол номнарны өлүг чүък болдурбайн, бажыңнар библиотекаларының номнарын эргилделиг кылдыр ажыглаарын хандырары — социал-культуралыг чугула сорулгазы болуп турар. Номга ынактарның ниитилели ол номнарның эң-не солун чыылдаларын өөренип, номга ынактарның идепкейлиг сонуургалын деткип, ажылчыннарга, тудугжуларга, кадаазын ажыл-ишчилеринге боттарының номнарын ажыглап турарларын мактап [illegible]. Партияның XXVI съездизинге [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] хөй-ниити библиотеказын СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур Нижневартов-[illegible] шинтпирлээн. Ачаа херек-лээр литератураны Куйбышев областың номга ынактарының эгелээшкинин-биле чыгган, а оларны Россияның номга сонуургалдыг муң-муң номчукчулары [illegible].

О. [illegible],
СЭТА-ның корр.

ЫРАК СУУРЛАРЖЕ

Партияның съездизинге уткуштур Чувашияның бүгү районнарында автопоездилерни тургускан. Номер кинолары библиотекаларны график ёзугаар мал ажылдыг фермаларже чорууп, чурукчуларның номер делгелгелерин организастап турар. 400 чыгам агитбригадалар кадаа кижилерге чаа программаны белеткээн.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

[illegible]

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде тайылбырлаттынган программаны боттандырары совет кижилерниң материалдыг болгаш культура деңнелин бедидериниң бүрүнгаар улуг базым боор деп, Финляндияның хөй-ниитиниң көскү ажылдакчызы Тойво Освик медеглээн.

Капиталистиг чурттарда-[illegible] чоруттур, делегейде баштайгы социалистиг экономиканы өстүрериниң туруштуг темпилерин, чонуң боттуг оруктарының соксаал чок бедидерин өскерлиш чок көргүзүп турар деп ол айыткан. Совет Эвилелиниң чонунуң кижи санынга онаашкан боттуг орулгаларын 16—18 хуу көвүдедирин көрген программа капитализмниң бүгү чурттарында ажылдан дендии кызаа-[illegible] болгаш ажыл-[illegible] ке хамаарыштыр алырга, онза бөдүүрелдиг көргүзүг болуп турар.

ССРЭ-ниң болгаш өске чурттарның аразында экономиктиг харылзааларны калбартырының эргежок чугулазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелинге кирген ындыг бедиктерге күш-ажыл кижилериниң чаагай чоруунуң, улустар аразынга кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың хемчээлдер дугайында сагыш салыышкынның синниккен. Ындыг кады ажылдажылганы калбартырышаан, Совет күрүне чүгле ол чуртка чугула экономиктиг сорулгаларны шинтпирлеп турар эвес, харын тайбың болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының, дайын кыжаныышкынын болдурбазының, улустар аразынга найыралдыг болгаш билчиишкиниң калбартырының херээнге улуг салыышкынны база киирип турар деп Т. Освик чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур съездизи совет ниитилелдиң хөгжүлдезинге, оон мурнунда турар социал-экономиктиг сорулгаларны шинтпирлээринге чугула үе-чада болур. Ол сорулгаларны чедиишкинниг шинтпирлээри экономика хөгжүлдезиниң бедик деңнели-биле, ук хуусаалыг үеде чурттуң хөгжүлдезин планнаар органы СЭКП-ге берген онгу беш чылдың дыка улуг чедиишкиннери-биле хандыртынар. Ол-ла бүгү чүүлдер келир үезинче бөдүүрелдиг көөр арганы совет кижилерге берген деп Т. Освик түңнелинде чугаалаан.

КОЛ СОРУЛГА

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның улузунуң төөгүлүг кол сорулгазы — чурттка демократтыг катап тургузары, революционнуң хөгжүлдезиниң социалистиг үе-чадазынче шилчиириинге белеткелди хандырары болур деп, Аргентинаның Компартиязының медеглелинде айыткан. Бодунуң тургустунганындан бээр 63 чылы-биле холбаштыр Аргентинаның Компартиязы ындыг медеглелди кылган.

Аргентинаның коммунистерниң ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ол документте айыткан болгаш АКП-ның удуртулгазы-биле ажылчын ангы болгаш чурттуң бүгү улузу демократтыг хосталгазын камгалаар, национал хамаарыштыр чорук дээш маадырлыг демиселди чорудуп келгенин демдеглээн.

Чаңгыс аай программага үндезилээш калбак национал демократтыг фронтуну тургузарынга бааза болур ажылчын ангының болгаш тараачыннарның эвилелин быжыглаарының эргежок чугулазын медеглелде онзалап айыткан. Демократтыг бүгү күштерни сырый каттыштырар дээш демиселди үргүлчүлээрин Компартия медеглээн.

Партияның тургустунган хүнүнден бээр Аргентинаның коммунистери Октябрьның социалистиг улуг революциязының идеалдарынга сорук кирип, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын айтылыш чокка илергейлеп турарын медеглелде онзалап демдеглээн.

НАМИБИЯ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОНФЕРЕНЦИЯ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Намибия талазы-биле конференция ында национлар организациязында ажыттынган. Мурнуу-Африка Республиканың расистиг ёзу-чурумунга эжелеттирген ол девискээрге хамаарышкан чорукту тыптыр дугайында Каттышкан Нацилар Организациязының резолюцияларын боттандырарынга ук конференция идиг бээр сорулгалыг.

БНО-нуң чиигине секретары Курт Вальдхайм оон ажылынга киржип турар.

Хуп айтырыында — Намибия талазы-биле план. Мурнуу-африка шериглерин оон девискээриниден үндүрерин база БНО-нуң контролю-биле хостуг соңгулдаларны анаа арттирерин ол план көрүп турар.

УЖУРАЖЫЫШКЫН БҮДҮҮЗҮНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейганның Мексиканың президентизи Х. Лопес Портильо-биле ам болур ужуражыышкынын Эй-би-си америк телевидение компаниязы тайылбырлавышаан, ийи чурттуң аразында энергетика хандырылгазы, балык тудары ышкаш ындыг шиитпир айтырыгларының турар турарын демдеглээн. Төп болгаш Мурнуу Америкада бодуушкуннарыг үнелеп көөр талазы-биле ийи чурттарның туружу база ылгалдыг болуп турар.

Делегейниң ол районунуң күрүнелериниң херектеринге хоптаарлаашкынын АКШ-тың соксадыры, салым-чолун боттары шиитпирлээр арганы оларга бээрин Мексиканың президентизи негеп турар. Мексика политиктиг хамаарышпас угланыышкынны чорудуп турар болганда, Дж. Картерниң администрациязының үезинде Мексиконуң Вашингтон-биле харылзаалары үргүлчү эң-не нарын турганын телевидение компаниязының тайылбырларында онзалап демдеглээн.

Р. Рейган болгаш Х. Лопес Портильо эң чугула чамдык айтырыгларның талазы-биле кедергей ылгалдыг үзел-бодалдарлыг болуп турар деп Эй-би-си дээр америк өске телекомпания айыткан. Соңгу «улуг» кожазының аайынга кирерин мексиканнар кузевейн турар.

Балык тударының талазы-биле АКШ-тың болгаш Мексиканың аразында дугуржулгаларны күш чок болдурар дугайында Мексиканың чазааның шиитпири ол чурт бодунуң национал эрге-ажыктарын удуртулга болдурбушаан, даштыкы политиканы чорударынга оон шиитпирлиин херечилеп турар-дыр деп, «Нью-Йорк дейли ньюс» солун бижээн. Мексиканың нефтизин АКШ бодунуң холунга алырын оралдажып турда, мексиканнар бодунуң нефтизин чуртунуң хөгжүлдезинге ажыглаарын күзеп турар деп, ол солун айыткан.

Төп Америкада байдал дугайында айтырыгга хамаарыштыр АКШ-тың болгаш Мексиканың аразында чөрүлдээлер Р. Рейган президентиниң албан-хүлээлгезинге тускай киргиже чедир [illegible] «Нью-Йорк таймс» [illegible].

[illegible] аразында чөрүлдээлер эң-не тодаргай болуп турарын ол солун [illegible] АКШ-тың администрациязы Сальвадорнуң хүнтазынга [illegible] болгаш экономиктиг дузаламчыны берип турда, Мексика сальвадор тура халыкчылар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын [illegible].

Америк администрациязы Төп Америкада [illegible] Мексиканың албан-дужаалдыг тускай кижилери сагыш човап турар деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Кампучияның революсчу патриотчу күштериниң тиилелгезиниң, улусчу-революсчу чөвүлелди тургусканының болгаш Кампучия Улус Республиканы чарлааның ийи чыл оюу

БУЗУНДУДАН ТУРГУСТУНГАН ЧУРТ

1979 чылдың чазынында журналистер Кампучияга чеде бээрге, ол чурт бузунду аразында чыдар болган. Хоорайлар болгаш суурлар ээнзирээн, тарылга шөлдери хоозураан болган. Ында амыдыралды катап тургузарынга он-он чылдар негеттинер кылдыр сагындырган. Ол дээрге, өлген чурттур деп, барыын талазы чурттарның парлалгазы бижип, Кыдатка саргынган Пол Поттун болгаш Иенг Сариниң үүлгедиин дерии масшаб шенелдениң чедирген аар хоралыынган эттиниин шыдавас деп санап турган. Кампучияны «хулумзүрүг чок чурт», а «Пномпеньни — өлүг хоорай» деп адап турган.

Дериин ёзу-чуруму 3 миллион хире кампучилерниң узуткаан болгаш чурттуң чонунуң арнындан хулумзүрүг читсин дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганнар. [illegible] көргүнчүг ол үе дедир эглип келбес кылдыр эрте берген. Пномпеньниң кудумчуларында омак-хөглүг улуг, бичии кижилер ам эмгежок, хоорайда амыдырал хайнып турар. Кампучияның найысылалының чурттакчыларының саны ам чартык миллион чедип турар.

Бөгүн-ниити тургузуушкунның (январь 7-де) болгаш Кампучия Улус Республиканы чарлааның (январь 11-де) ийи чыл оюн кампучи улус бо хүннерде байырлалдыг ёзу-биле демдеглеп турар. Кампучияның Национал камгаланыышкынының чаңгыс аай фронтузун долгандыр чонуң сырый каттышканының болгаш бүгү-ниити кедурлушкунунуң байдалынга республика 1981 чылда [illegible] чоруушкуннуг үндезин чорттуга боттанган. Терээн чуртун катап тургузар, амыдыралды улам экижидер дээш кампучилерниң бедик кедурлушкунунуг күш-ажылын амгы үеде Кампучияга барган аалчылар дораан-на эскерип каар. Экономиканы болгаш национал культураны катап тургузарының херээнге күжүн болгаш энергиязын бээриче Кампучияның Национал [illegible] ыышкынының Чаңгыс аай фронтузунуң ТК-зының болгаш улусчу-революстуг Чөвүлелиниң кыйгырыын чурттуң миллион-миллион чурттакчылары ээлчиг-биле уткааннар.

Хоорайларда кол бүдүрүлге черлериниң эң кыска хуусаада катап тургускан. Амгы үеде 60 хире заводтар болгаш фабрикалар ажылдап турар. Оларның чиг-эт болгаш дериг-херекселдер-биле үзүктелиишкини чокка хандырып, ажылчыннарның чаа кадрларын белеткээр айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Чурттуң улуг далай өртээли — Кампонгсаомну кыска хуусаада катап тургузар дугайында Кампучияның чазааның шиитпири база чедиишкиниг күүсеттинген. Совет чударукчуларның болгаш специалистерниң дузазының ачызында далай өртээлиниң бүгү дериишкиннерин септээн болгаш амгы үеде хөй чүъктүг судноларны үзүктелиишкин чок кээп, соргап дедир чорупп турар. Пномпень болгаш Кампонгсаом аразының автомобиль болгаш демир-орук шугумнарын база катап тургускан.

Пол Пот болгаш оон чалчалары Кампучияның кадаа ажыл-агыйын дыка хоозураткаыннар. Олар тарылга шөлдерин үрегдеп, каналдарны буза тепсип, аъш-чем шыгжаар сыладтарны өртедип турганнар. Республиканы аш-чут-биле бооп тударын олар оралдашканнар. Кадаа ажыл-агый бүдүрүлгезин катап тургузары чуртта байдалды чогумчалыг болдурарының кол айтырыы болган. Ол сорулганы шиитпирлээри белен эвес турган, ынчалза-даа [illegible] үлелинген делгем базымнар кылдынган. Эрткен чылын ажаан аддынган дужут бүрүнгү чылдыындан ийи катап хөй болган. Кампучилерниң эрес-шудургу күш-ажылының ачызында чурттуң кадаа ажыл-агыйының улам ынай катап тургузарынга быжыг үндезинни салдынган болгаш аш-чуттуң кыжаныг бүрү чайлаттынган.

КНО-нуң бичии уруглар фондузунуң (ЮНИСЕФ-тиң) директору Дж. Грантынын чугаалаанын ёзугаар алырга, чуртта байдал бүгү тала-биле экижип турар. 1981 чылда Кампучияның улузу чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурунга идегелди ол илергейлээн.

[illegible] тургускан болгаш [illegible] бүгү чонун эмнелгелер-биле хандырган.

Национал экономиканы катап тургузары болгаш чаа амыдыралдың үндезиннерин хандырарының чорудулгазы бергелерге база таваржып келген. Кампучия Улус Республиканы удур үрегдекчи, өжээтен үүлгедиглерин империализм болгаш кыдат гегемонизм үргүлчүлеп турар. Таиландының девискээринде чаштына берген полпотчу дээрбечилерни Пекин болгаш Вашингтон боо-чепсек-биле хандырып, контрреволюстуг идегеттерин каттыштырарын, Кампучияда тайбың амыдыралдың тургузуушкунунга моондактаарын оралдажып турар. Кампучияның болгаш Таиландының аразында кызыгаарда дүшкүүрлүг байдал хевээр болуп турар. Кампучияның суурларынче болгаш кызыгаар шериглеринче халдаашкыннарны барык хүн бүрүде кылып турар. Чепсектиг өнчүкчүлерге Таиландының шериглери база киржип турар. Ийи чурттарның аразында харылзааларны чогумчалыг кылдыр таарыштырар талазы-биле Кампучияның Улусчу-революс-[illegible] Вьетнам-биле болгаш Лаос-биле Кампучияның аразынга харылзааларны чаңчыктырып база оралдажып турар.

Вашингтон болгаш Пекин делегей ниитилежилгезинин адын ажыглап алгаш, Кампучия Улус Республиканың [illegible] кирерин оралдажып турар. Ол сорулга-биле «Кампучияга [illegible]

[illegible] Кампучия Улус Республиканың [illegible] чазаа кылдыр Кампучияның Улусчу-революстуг Чөвүлелин [illegible].

[illegible] ССРЭ [illegible], Вьетнам-биле, Лаос-биле [illegible]

ПНОМПЕНЬ. Кампучияда амыдыралды чогумчалыг байдалче шилчидериниң идепкейлиг ажылдары чоруп турар. Кампучи улуска интернационалчы улуг дузаны социалистиг чурттар, а ол ышкаш делегей организациялары чедирип турар. Бирги черге оның сорулгаларының бирээзи болза, аъш-чемниң кол продуктузу болур рис-биле чурттакчы чонну хандырары болур.

ЧУРУКТА: кампучи тараачыннар рис шөлүнде.

БИА—СЭТА-ның фотозу.

НИИТИЛЕЛДИҢ БАЙДАЛДАРЫНДА

II.

Социализмниң байдалдарында күрүне-даа база профэвилелдери-даа чаңгыс аай эңис сорулгалыг болур. В. И. Ленинниң бодалы-биле алырга профэвилелдери «күрүрге-чагырганың эң чоок база хажык чок дузалакчызы» болуру чайлаш чок (том 41, арын 346). Чогум-на ындыг байдал оларның мурнунга экономиктиг болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге салдар чедирер улам улуг аргаларны ажыдып турар.

Социалистиг чурттарда профэвилелдери күрүне эргежагырганың органнарында болгаш эргелел башкарылгазы, парламентилерде, чазыттарда, министерстволарда болгаш ведомстволарда, а ол ышкаш күрүне бүдүрүлгелеринде база албан черлеринде калбак төлээлелгелиг боор турар. Олар хоойлу саналдаар эргелерни ажыглап турар. Оон түңнелинде ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга холбашкан күрүне деңнелдиг кандыг-даа айтырыгны профэвилелдерниң киржилгези чокка шиитпирлевес. Ылангыя экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планын хүлээп алыры, хоойлуларны база эрге-чуруму сагыыры, кижилерни ажылга тааржыштырары, ажыл төлевири, профессионал өөредилге, күш-ажылдың байдалы, чурттаалга бажыңнарын хуваары, кадык камгалалы дээш, өске-даа айтырыглар анаа ха-[illegible]

Профэвилелдер социалистиг күрүне-биле сырый кады ажылдавышаан, бот-тускайлан организациялар боор турар. Олар боттарының уставын ёзугаар организас-структуралыг айтырыгларын шиитпирлеп, саналдары ажыглап, ажыл-чорудулгазының арга-методун болгаш хевирин тодарадып, делегей харылзааларын боттандырып турарлар.

Социалистиг күрүнеде профэвилелдерниң эрге-хүлээлгелери профэвилелиниң демократтыг хөгжүдерин хандырып турар. Маңаа профэвилелдерниң удуртур органнарын болгаш активти доктаамал чаартыр, организациялар кежигүннериниң санал-оналын барымдаалап көөр, шугумчулелди болгаш бот-шугумчулелди калбартыр, соңгулдалыг болгаш коллективтиг чорукту сагыыр арганы берип турар.

Профэвилелдерниң тургузуунга болгаш ажыл-чорудулгазынга эң чугула принцип демократтыг централизмниң ленинчи принциби болур. Социалистиг аңы-дүмма бүгү чурттарның дуржулгазынга шынзыттынган ол принцип профэвилелдерниң ажылынга калбак демократияны база оларның чаңгыс аай органнзм болдурар төптүгүлгезин хандырып турар. Профэвилелдерниң төп чүүлдеринден ойталаар, олар ангы-ангы «хостуг» организациялар болурунче шилчиир деп социализмниң дайзыннарының чугаазы бүгү бүтпес. Социалистиг чурт бүрүзүнүң барык-ла бүгү ажылчы чонунун хаара тудкан профэвилелдер организацияларын чаңгыс аай профэвилелдерге каттыштырары-биле социализм берген. Ол чаңгыс эп — профэвилелдерниң күчүлүг салдар чедирикчизи болур. Чогум-на бүгү ажылчы чоннарга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны профэвилелдерниң төп чөвүлелдериниң деңнелинге шиитпирлеп турар болгаш...

Социалистиг чурттарда профэвилелдери ол ниитилелдиң организакчы болгаш удуртукчу күжү коммунистиг база ажылчын партияларының удуртулгазы-биле бодунун ажыл-чорудулгазын боттандырып турарының принциптиг ужур-дузазы боор турар. Марксистиг-ленинчи теорияга үндезилээш партия ниитилел хөгжүлдезиниң кол перспективаларын ажыдып кааны, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуунун сорулгаларын илередип бээри дээш, ажылчын чоннуң идеалдарын боттандырып турар. Ажылчы чоннар эртемге үндезилиг деткиглиг демиселди баштап турар.

Бодунуң хүреэлениң бижиглерингде, күштерин каттыштырарында, ажылчын ангының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга дүүштүр эң калбак ажылдың чорудулгазында чогум-на профэвилелдериниң партия удуртулгазы дузалап турар. Ол удуртулганың хевирлери болгаш аргалары ажылчы партияның бүдүүзүнүң профэвилелдеринче төптүг холбашкан хамаарылгазы-биле тодарадып турар. Ынчалзажок бүгү социалистиг чурттарда профэвилелдер системазы бот-тускай хөй-ниити организациялары — профэвилелдерге ажылдар партия оларда бот-удуртулга коммунистиг тааржыр методу-биле чорудуп турар. Профэвилелдериниң төлээлекчилери партия органнарының бүгү деңнелдериниң составынга, топ комитеттеринге чедир кирип, партияның угланыышкыннарын ажылдап кылырынга киржип турар.

Экономиканың бүгү талалыг [illegible] чоннун материалдыг болгаш культуралыг деңнелин чайгылыш чок бедидериниң дугайында сагыш салыышкын коммунистиг партияларның-даа база профэвилелдерниң-даа кичээнгейиниң товунге туруп келген болгаш моон соңгаар-даа ындыг болуп артар. Чижээ, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелинде профэвилелдери «беш чылдың планын күүседиинге төлептиг салыышкынын киирер, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга, экономиктиг болгаш социал хөй янзы айтырыгларны шиитпирлээринге ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирер, оларны бүдүрүлгениң ээзи болур медерелге кижизидер, социалистиг чаржыштын дээштинниг бөлүктер, күш-ажылдың, амыралдың болгаш дыштаныглаларының байдалдарының дугайында доктаамал сагыш салыр. Күш-ажыл хоойлужудулгазын болгаш коллективтиг керээлерни [illegible] турарын [illegible]» деп демдеглээн. Тодаргайлап чугаалаарга социализмниң байдалдарында [illegible] ол-ла үеде профэвилелдерниң база чугула сорулгалары болур-дур.

* * *

Социалистиг ниитилелде профэвилелдерниң ажыл-чорудулгазын анализтевишаан, амгы-амгы социалистиг чурттарда профэвилелдерниң байдалдарының болгаш сорулгаларының диалектиктиг ниити болгаш онзагай байдалдарын барымдаалап көрүү эргежок чугула. Ниитилел амыдыралынга боттарының киржилгезиниң талазы-биле кол, принциптиг, үндезин айтырыгларны көөрде чаңгыс эп-сеткилдиг болурун барымдаалавышаан, профэвилелдери ол-ла үеде бодунуң чурттарының онзагай байдалдарынга дүүштүр ажылдың улам-на ажыктыг аргаларын дилеп тып, ажылдап турар. Маңаа кайы-даа чуртта амгы үеде социалистиг тургузуушкунунуң төөгүлүг тодаргай үе-чадазының онзагай байдалдарын, оон экономиказының хөгжүлдезиниң деңнелин, ниитилел харылзааларының болгаш хөй-ниитиниң билиг-медерелдиң четчип бышканының барымдаалары эң чугула ужурлуг. Ынчангаш социализм чурттарының профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазында чаңгыс хевис кудуп каан чүве дег хевир-мабыс, бот-боттарын өттүнчүр чорук турбазы база билдингир. Ол чурттарның профэвилелдери бодунун организацияларының болгаш ажылдың хевирлери аңгы-аңгы [illegible] [illegible].

М. БАГЛАЙ,
юридиктиг эртемнерниң доктору, профессор.

«РСФСР-НИҢ КҮРҮНЕ АРХИВИ»

Москваның «Советская Россия» ном үндүрер чери мындыг аттыг чыындыны 1980 чылда үндүрген. Россия Федерациязының чүс хире архив черлериниң документилериниң дугайында солун, ажыктыг материалдарны ында киирген. Пропагандистерге, лекторларга, агитаторларга, номчукчуларга ажыктыг чүүлдер чыындыда эвээш эвес.

Тыва АССР-ниң Төп күрүне архивинге турасклаткан номнуң кезээ номчукчуларның кичээнгейин хаара тудар. XVIII вектен бээр бо хүннерге чедир ында 30 муң хире херекти кадагалап турар. Республика архивиниң эртем ажылдакчыларының активтиг туругустунганын, терээзи чериниң төөгүзүн, ажыл-ижин ында бижип турар.

А. АЛЕНКИН.

БУРУНГУ УС-МЕРГЕЖИЛДЕРНИҢ ЧАА ӨҢНЕРИ

Урал чогаадылга үлетпүрүнүң эртем-шинчилел институдунда коллекция чоннуң уран чогаадылгазының байлак болгаш чечен-чир талаларын көргүскен. Оон ажылдакчылары чоннуң ус-шеберлериниң чаяанныг болгаш мергенин сиңирген ховар кылыгларны чурттуң бүгү булуңнарындан камныг чыып эккелгеннер.

Аактар болгаш ангара-жыгаштар, шургуулгалар болгаш деспилер айырантайт өңнер-биле чайынналып турар. Ыяштан база сөөктен чазаан чүүлдер кылганының аяннары-биле көрүкчүнү хаара тудар. Бар Хөй, конфета салырлар, доскаарjыгаштар, сүт, сүт [illegible] савалар — чүгле амыдыралга херегжилдиринге эвес, а оон каастаарынга [illegible]-биле онзагай.

— Чылдыгның үнелиг чүвези чүл дээрге, оон саңында эвес, а солун, чаражында боор турар — деп, улуг эртем ажылдакчызы В. Боровулин тайылбырлады. — Бистиң ажылдакчыларывыс суурларны кезип, ховар кылыгларны чыып тура, ол девискээрниң бодунга онзагай болу бээр эң солун, чараш кылыгларны шилип ап, хоочун ус-шеберлерниң дузазы-биле оларны кылырының аргаларын тодарадып, ам бар-ла уттундурупбар чыдар ус-мергежилдерниң катап эттирининң аргаларын бодап чорууурлар. Оон соонда шинчилекчилерниң сүмелери ёзугаар оларны ус-тывыш мастерскаяларынга кылыр аргаларын шиитпирлээр.

Чогум-на ындыг арга-биле шаг-шаандан сурагжып келген карель каасталганы катап ажыглап эгелээн. Карель ус-шеверлер омаалтарны, эргиништерни, чүктүгептерни, шанактарны өңбаазын [illegible]-биле кайгамчык чараш кылдыр углазалыг чечектеп кылып турган. [illegible] ол ус-тывыштың кылыгларының ийи-чангыс хевирлерин каш чыл бурунгаар чүгле музейлерден көрүп болур турган, а ам болза бүдүрүлгеде шингээттинген ол хевирлерни институттуң чыылдаларынга киирген.

Бо эртем албан черинге бөгүн Горькийниң ус-шевер кыстарынга таарjыр аргыгларның болгаш даараныгларның хевирлерин шилип, калмык хевистерин кылырының аргазын өөренип, Хабаровск крайның мастерлеринге пөс болгаш илик-хеп каасталгазының сүмелерин белеткеп турар.

Чоннуң ус-шеверлериниң кылыгларын массалыг бүдүрүп үнтүрерин организаштаарынга болгаш оон ангы материал-техниктиг баазазын тургузарынга «Чоннуң ус-тывыш уран чогаадылгазының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы чугула ужур-дузалыг болган.

М. ВАСИЛЕВСКАЯ.
СЭТА-ның корр.
Москва.

Театр

ЧЕДИМЧЕЛИГ БОЛГАН

Холдарын оршаал диленп оруңуп алган кижи сцена ортузунда көжүй берген чүве дег турарын көрүкчүлер баштайгы үеде шиизиниң маадыры деп эскербейн баргылаар. Режиссёр Л. А. Бузинаның болдап алганының ёзугаар Мольерниң комедиязының кол маадыры сценага шак-ла ынчаар эскер-чок кестүп келир ужурлуг. Сцена артында маргышкан аяннның үннер-даа дыңналыр. Оон чоорту аянныг кылдыр кеттинген, улгады берген херээжен кижини улус үдеп алган кестүп келир. Ол дээрге ээжи Перинель, бажыңның ээзи Оргоннуң авазы. Ээжи Перинельдиң ролюн Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи З. Н. Голубева чедингири-биле ойнап турар.

Тартюф дээш демисел сценада чоруп турар. «Бурганның чалакчызы» болуп алган оон ойлук чок, чагдыныкчы бак хоралыг чоруундан өг-бүлени камгалаар ужурлуг. Ол Оргонну база бодувуң дыңнангыр чепсээ кылдыр ажыглай берген.

Улуг француз драматургтуң бо шиизинде ниитилелдиң багай чүүлдерин хайыра чокка сойгалап турарын күуседикчилер элээн чедингир ойнааның демдеглеп болур. Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу Сергей Осердцов, Оргоннуң овур-хевирин бүзүренчиг кылдыр ойнаан. Оргон бодуу угаанныг, каржы эвес кижи, ынчалза-даа Тартюфка таваржы бергеш, амыдыралдың ужур-утказын соора биле берген.

Тартюф дээрге өнчүк-чөңгээчи, ойлук чок кижи, даштындан көөрге улуургак, бодун тоглунган. Бажар-оп-биле бүргеттинген Тартюфтуң ролюнда хуржулгалыг артист В. Толстихин ойнап турар, ол баштайгы сценаларда улам тодаргай кылдыр ойнап тура, сөөлгү көргүзүгде оон шала чангыс талаланчак апарган.

Оргоннуң кадайы Эльмираның ролюн аныяк артист Н. Идам-Сюрюн ойнаан. Бо овур-хевир Тартюфтуңга удурланышкак, кажар арганы херек-леп турган, Эльмира мегечинин ылап арнын тодараткан. Оргон ам-на бузураан. Ынчалза-даа ийи арынныг мегечи эске арга ажыглап эгелээр. Бо бүгүнү артистерниң көрүкчүлерге чедирип турары эки.

Сөөлгү көргүзүгде Тартюфту хааның хоойлузу сойгалап илереткен. Ак сеткилдиг кижилерниң ачызында өг-бүлеже байдал экижээн. Тартюфту сойгалаарынга хөделүрүг Дорина база Эльмираның акызы Клеант улуг рольдуг болганнар. Угаан-сарыылдыг Дорина кол сойгалакчы болу берген. Дориннаның ролюнда уран чүүл училищезиниң доозукчузу Ирина Хлынова ойнаан.

Республиканың хөгжүм-шии театрының бир бөлүү «Тартюфту» тургускаш, көрүкчүлерге бараалгаткан. Кызылдың уран чүүл училищезиниң дөрт доозукчузунга чаа шии диплом ажылы болбушаан, оларга улуг экзамен болган. Мергежилдиг артистер-биле деңге ойнааш олар көрүкчүлерниң үнелелин чедип ал турар. Классиканы кандыг-даа сценага тургузары берге чүве билдингир, ынчалза-даа бергелерни ажып эртип болурунуң аргалары бар. Студентилерниң үстүнде күүселделеринден безин ону эскерип ап болур.

Л. ЧИГАРСКАЯ.

ЧУРУКТА: «Тартюфтан» көргүзүг — Марианаyң ролюнда артист Н. Пушкарева. Доринаның ролюнда И. Хлынова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АДА-ИЕЛЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Өг-бүле болгаш кижизидилге

Өзүп орар салгалды кижизидериниң нарын болгаш харыысалгалыг херээн тодарадыр кол чүүл болза, школа, өг-бүле ниитилелге канды кижини өстүрүп бээри болур. Кижизидилгеге ада-ие, өг-бүледен ангыда ясли-садтар, школалар, массалыг информацияның чепсектери радио, телевидение, солуннар, театр номнар база идепкейлиг киржип турар.

Ада-ие уругларының толуму-хуузу дээш чүгле боттарының мурнунга эвес, харын бүгү ниитилелдиң мурнунга харыысалгалыг болур. Ниитилелдиң күш-ажылчы коллективтери боттарының кежигүн бүрүзүнден өг-бүле кижизидилгезиниң дээштиг болурун, ада-ие хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседирин негеп турар.

Уругларның кижизидилгезиниң хамаатын хүлээлге кылдыр көрүп, онче кичээнгей салып чорууур кижилер Таңды районда чүс-чүс. Оон кижээнге Бочетово суурда коммунист Биче-оол Агбаанович Оюн хамааржыр. Ол өг-бүлезиниң амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи уругларынга кижизидикчи чижек болуп келген. Ол өг-бүлениң уругларының үжү ортумак тускай эртемниг башкы, бухгалтер, механик болганнар. Бир кижи чолаачы, оон биеези тускай ортумак өөредилге черинде өөренип турар, а эң биеези школада эки өөреңилгелиг. Олар ажыл-ижи-биле мурнакчыларның одуруунда турар. Эрес Биче-оолович «Тыва кобальт» комбинатта слесарь-механик, аныяк коммунист, мурнакчылар одуруунда. Зоя Биче-ооловна Оюн районда мурнакчы аныяк башкыларның бирээзинде санадып турар.

Кандыг-даа өг-бүлеге адазының-даа, иениң-даа хүндүткели оларның ниитилелге ажыктыг ажыл-херээнден, өске кижилерге хамаарылгазындан, үзел-бодалдарындан тодараттынар. Өг-бүлениң кежигүннериниң бот-боттарынга хамаажыры, түс-тулгунда кылып турар ажыл-херектериниң билчири, хүндүлежири, аразында найыралы уругларны кижизидеринге бир үндезин болур. Ынчангаш уругларны бүгү талазы-биле кижизидериниң бир кол үндезинни өг-бүле кижизидилгези болур. Совет өг-бүле сайзыраңгай социализмниң ниитилелдиң эң эге коллективи болур. Уруглар төрээн чурт, Коммунистиг партия, коммунистиг идеалдар, маадырлыг куш-ажыл деп ылыктыг сестерни, бистиң совет амыдыралдың норма-чижээн, дүрүм сагылгазын-даа, кижилерниң найыралдыг чурттаарының чанчылдарын, ажыл-ижиниң эге мергежилин-даа өг-бүлезинге, ада-иелерниң үлегер-чижээн дамчыштыр таныжып, өөренип, билип алырлар.

Өг-бүлениң салдары уругларның баштайгы базымнарындан эгелээр болгаш оон кижи боон хевирлеттинеринге онзагай черни ээлээр. «Бир эвес чангыс өг-бүлениң кижилери бот-боттарынга сагыш човангыр, эвилең-ээлдек, хөй-ниитичи сонуургалдары ындыг бүрү болгаш куш-ажыл өг-бүлени куш-ажылчы, найыралдыг эвилелге каттыштырып турар болза, оон уругларга салдары улуг болгаш чаагай» деп Н. Б. Клупская бижээн.

Боттарының онаашкан ажыл-херээнге бердингени-биле уруг-дарыынга эки үлегер болуп, кижизидикчи салдарын чедирип чорууурлар хөй. Оларның чижээнге Тока аттыг совхозтуң малчызы Торлаа Дортуй-оолдуң өг-бүлезин киирип болур. Торлаа Долаанович болгаш Шагыр Ийма-Хууракoвна Дортуй-оолдар бүгү назынында совхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип, куш-ажылга мурнакчылар болбушаан, беш уругларны өстүрүп кижизиткен. Оларның уруглары башкы, товаровед-даа, студент өөреникчилер болуп турар. Ол ышкаш ол-ла совхозта зоотехник Бара-кыс Орамбаловна Ховалыг уругларының өөредилгезинге, кижизидилгезинге улуг кичээнгейни салып турар. Оон үш уругларының өөредилгези болгаш сагыл-чуруму кончуг эки. Бөгүүн ажыл-ишчи кижилерниң уруглар кижизидилгезинге шак бо хире эки түңнелдерни чедип ап турарының чажыттарын өөренип, ону ниитиге бараалгадыры черле артык эвес.

Өг-бүлеге уруглар кижизидилгези нарын айтырыг болур. Ону чедиишкинниг чорудары ада-иениң уругларынга ынакшылындан, оларның куш-ажылдыг, кежээ кижилер болурундан ангыда, тускай педагогиктиг билиглерни чедип алырын база негеп турар.

Уруг-дарының кижизидер эргэ-хүлээлгезин уттуп, оларга багай үлегер-чижек көргүзер ада-иелерниң хөй-чүгэ болгаш [illegible] [illegible] [illegible]. Чижек бир чижек. Бай-Хаак суурнуң чурттакчызы Г. Ускова уругларының кижизидилгезинге сагыш-салбайн, доктаамал ажыл чок, арагалап келген. Таңды районнуң улус судунуң шиитпири-биле оон ие эргезин казаан. Оон ийи уруун уруглар албан черлеринге киирген.

Уругларны кончуур чорук оларны хоралаачал, хомудаачал болгаш ада-иезинге бузуревес, оларның сес-кочаан тоовас чорукка чедирер.

Кижизидилгениң база бир негелдези уругларның аажы-чаңында, сагылга-чурумунда, сонуургал-мергежилинде эки чүүлдерин тып эскерери, ону ажыглаары болур. Оон ангыда уругларның хар-назы аайы-биле аажы-чаң эскерилгелерин эскерип билири кончуг чугула. Уруглар он харлыында өөренип, чаа чүүлдү билип алырынга улам сонуургалдыг, кузел-чүткүлү улуг болур. Ол назында оларны спортчу секцияларга, шимчээр оннарга, походтарга, куш-ажылга киириштирериниң таарымчалыг үези. Бажан уруглар 14—16 хар чедип турда амыдыралдың хөй талалыг айтырыгларын сайгарып, оон боттарының хамаатылыг тодаргайн эгелээр. Ол үеде хамаатылыг [illegible] тургустунуп, [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] бүгү [illegible] [illegible].

Уругларны өөс бүгү назынында амыдыралга белеткээр ужурлуг бис. Оларны төрээн чурт, ажыл-чаңга, оон өөредилгезинге дүүштээр эртем-билиглиг, ажыл-ишчи, совет улустуң револючу, дайынчы болгаш куш-ажылчы чаңчылдарынга бердинген хамаатылар кылдыр кижизидер хүлээлгелиг бис.

С. ОЮН.
Таңдының улус өөредилге килдизиниң инспектору.

СПОРТ ❀ СПОРТ ❀ СПОРТ ❀ СПОРТ СПОРТ ❀ СПОРТ

ЯНВАРЬНЫҢ БАШТАЙГЫ ХҮННЕРИНДЕ-ЛЕ...

Олимпийжи чыл төөгүже эртип чоруткан. Ол спортка ынактарга хөй өөрүшкүнү болгаш чедиишкиннерни сөңнээн. «Москва Оюннарының соонда олимпийжи шимчээшкин быжыккан, бистиң амыдыралывыска ол улам улуг ужур-дузалыг апарган» — деп, ДОК-туң президентизи Хуан Антонио Самаранч чаа чыл бүдүүзүнде чугаалаан.

Дөрт чыл уламчылаалдыг чаа олимпийжи цикл, азы шын чугаалаарга, чаа Олимпиада эгелээн. А олимпийжи чылда делегей чемпионаттары болгаш өске-даа улуг маргылдаалар эвээш болган. Ам, оон дараазында чылында маргылдаалар мырынай эндерик хөй болур. Совет спортчулар бо чылын спорттуң 69 хевирлериниң аайы-биле делегейниң 300 ажыг улуг маргылдааларынга киржирин планнап турар.

1981 чылда делегейниң 72 чемпионаттары, Европаның 50 чемпионаттары, делегей кубоктары дээш 22 маргылдаалар, чайгы база кышкы универсиадалар, шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш матчылар эртер. Бо күзүн барыын-герман Баден-Баден хоорайга олимпийжи шимчээшкинниң болгаш Оюннарның келир үези-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажыр олимпийжи конгресске чугула кичээнгейни салып турар.

ССРЭ-ниң 121 чемпионаттары болгаш ССРЭ-ниң кубоктары дээш 52 маргылдаалар болур.

Конькиге маңнаарының талазы-биле олимпийжи чемпион москвачы Наталья Петрусева чаа чылда ССРЭ-ниң бирги чемпиону болган. 1981 чылда совет спортчулардан делегей рекордун баштап тургускан кижи база ол болган. Медео чунгуга 1500 метрни Н. Петрусева кымдан-даа дүрген маңнап эртип, 2 минута 6,01 секунда үени анаа көргүскен. Ангы-ангы дистанцияларга маңнаарынга ол база бир делегей рекордун тургускан.

Бистиң шыдыраачыларывыс херээженнер болгаш эр улус аразында түс-түс чемпионаттарын уламчылап турар. Алма-Атада херээженнер аразында чемпионатта Ирина Левитина мурнап чоруп турар. Вильнюста эр улустуң маргылдаазында Минск чурттуг гроссмейстер Виктор Купрейчик кайгамчык чедиишкиннг ойнап турар: баштайгы беш салыгда удурланыкчыларын шуптузун уткаш, алдыгы салыгда хайынмааш, чедиги салыгда база катап удуп алган. Оон түңнелинде ол 6,5 санныг.

Бистиң элээн каш хоккей командаларывыс январьның баштайгы хүннеринде даштыкыга ойнап чоруп турган. Москваның «Спартагы» Швейцарияга делегей маргылдаазынга тиилээн. Горькийниң «Торпедо» командазы Финляндияга алды ужуражышкынга дөрт удук, ийи хайым санныг, аштырышкын чок чанып келген. Москваның чыынды командазы Австриядан база аштырышкын чок ээп келген.

Мадридте волейбол талазы-биле Чаа чыл маргылдаазын Москваның «Динамо» командазы тиилелге-биле эгелээн.

Боттарының баштайгы «кышкы» маргылдааларын чиик атлеттер база эгелээн. Ленинградка хаалгыр стадионга бедиин халырының маргылдаазынга бакужу Валерий Середа болгаш ленинградчы Андрей Морозов 222 сантиметр бедикти ашканнар.

А. НИКОЛАЕВ.
(СЭТА)

ХООЧУННАРНЫҢ САГЫШ-СЕТКИЛИ КЫРЫВААН

Ужуражышкын кежээлери ангы-ангы болур. Школалар болгаш институттар доозукчуларының ужуражышкыны чаагай чаңчыл апарган, чыл бүрүде майда фронтучулар-чаңгыс полкчулар ужуражыр. Театрның, киноның артистери, уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужуражылгаалар бистиң амыдыралывыста чаңчылчаан. Лужникиде Спорт ордузунуң дожунга чоокта чаа болган ужуражышкын ховар болуушкун бооп кестүр. Стадионга орган муң-муң көрүкчүлер болгаш хөй миллион телекөрүкчүлер солун маргылдааның бир онзагай хоккей шиизиниң херечилери болганнар. Оон киржикчилери совет хоккейниң бежен-чеденги чылдарда делегейге адын диңмирeп турган алдарлыг ойнакчылары болган. Делегейниң болгаш Европаның, Олимпиада оюннарының чемпионнары, бүгү-эвилел маргылдааларының тиилекчилери дош кырынга база катап ойнап үнүп келгени ол. Оларның аразында Всеволод Бобровтуң өөреникчилери, даштыкы чурттарга «Иван Грозный» деп шолалаткан коргуш чок Иван Трегубов, Павел Жибуртович, идепкейлиг хаалгачы Виктор Зингер, күштүг кагыгларлыг диртекен Александр Рагулин, шылгараан халдакчылар бөлүктери Викулов-Полупанов-Фирсов болгаш Е. Майоров-Старшинов Б. Майоров болгаш өскелер-даа бар.

Үе кымга-даа оршээл бээр эвес, бистиң алдарлыг хоккейжилеривисти ол база оюп эртпээн. Ынчалза-жок, бис оларның кастыктарында агарган хыраа дег дүктерже эвес, оларның оюнунуң шала даамайынче-даа сагыш салбадывыс. Кол-ла чүве чүл дээрге, олар шуптузу соксаш дивес ойнаар күзелин, сорук-күрүн, аныяк хевээр омакшылдыын көргүстүлер. Маргылдаа уламчылаан тудум дошка байлаа улам чиңгеленген. Частырыглар турза-даа, оларны көрүкчүлер оршээп эртиргиледи, а ойнакчылар боттары катгы-хөг-биле уткуп турду.

Түңнелинде Борис Майоровтуң баштааны «А» команда 6:2 санга тиилелгени чедип алган. Ол сан көрүкчүлерге-даа, ойнакчыларның боттарынга-даа кол чүве ол эвес болган. Көрүкчүлер ада-чурт хоккейниң дириг төөгүзү-биле ужуражышкынга, а хоочуннар ынак оюнунга, оларны ам-даа сактып турарынга, олар ам-даа ажыктыг деп чүвеге өөрээннер.

ЧУРУКТА: хоккейниң хоочуннары маргылдаа соолунде.

Б. КАВАШКИНИНИҢ болгаш В. КРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

ЯНВАРЬ 9-ТАН 31-ГЕ ЧЕДИР РЕПЕРТУАР

Январь 9 — Р. Розов — «Чоруунар чегузун» ийи кезектиг комедия. 10, 14 шактарда эгелээр.

Январь 16 — К. Сапык-оол — «Ыглаар туруг». Ийи кезектиг лириктиг шии. 19 шакта эгелээр.

Январь 18 — Вл. Серен-оол — «Сеосиеннер чечектелип турда». Ийи кезектиг лириктиг шии. 19 шакта эгелээр.

Январь 23 — В. Кок-оол — «Хайыраан бот». Үш кезектиг драма. 19 шакта эгелээр.

Январь 25 — Мар. Байджиев — «Моорей». Ийи кезектиг новелла. 19 шакта эгелээр.

Январь 30 — М. Вифолонеев — «Номегенер». Ийи кезектиг шии. 19 шакта эгелээр.

Январь 31 — У. Гаджибеков — «Аршин-Мал-Алан». Дөрт кезектиг хөгжүмнүг комедия.

Коллективтиг көөрү-биле чагыгларны хүлээп ап турар. Тел. 2-25-49; 2-35-88.

Билеттиң театрның кассазында эртенгиниң 10 шактан 19 шакка чедир садып турар.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң белеткел салбыры физика-математика факультединге немелде хүлээп алыышкын кылырын чарлап тур.

Анаа сөөлгү чылда үзүлбээн стажтыг бир чылдан эвээш эвес ажылдаан ажылчын аныяктарны хүлээп алыр. Ректорнуң адынга чоруткан билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (бодун).

2. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

3. Эмчи шинзылгазы (286-гы майык).

4. Ажылдап турар черинден характеристика.

5. Бүдүрүлге черинден чоруткан бижик.

6. 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруктар.

«ДОКУМЕНТИЛЕР ЧОРУДАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда 3 дугаарлыг бажың, институттуң белеткел салбыры.

телевидение

ЯНВАРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — [illegible] [illegible]. 9.35 — «Орлёнок» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] С. Н. [illegible] [illegible] 9.50 — [illegible] фильм «Эазамене белеткел». [illegible] телефильм. [illegible] — «Е. Зименкова ырлап тур». Фильм-концерт. 11.15 — [illegible] 11.20—14.00 — [illegible] 14.00 — [illegible]. 14.20 — «Сээн күш-ажылың — сээн чедиишкиниң». [illegible] 14.55 — «Орус чугаа». 15.25 — Уругларга [illegible] [illegible] [illegible] программазы «2 «В» ниң» ожээн негелдилери». «Шупгу чүвени билир мээн өннүм. Кнопка». «Эвес Пушкин?». 16.15 — «Делегейни дескиндир 80 хонукта» ([illegible]) [illegible] [illegible] мультфильмниң [illegible] көргүзүлгези. 11-ги сериязы. 17.00 — «Оолдар, бурунгаар!» Аныяк геологтарның V Бүгү-эвилел следунуң дугайында. 18.55 — Бөгүн делегейде. 19.10 — СЭКП-ниң XXVI съездинге уткуштур. Өндүр улуг [illegible] арыннары. 6-гы фильм — «Шынчы чорук».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.40 — «Номнуң чонга». Дамчыдылга. 20.10 — Телемедээлер. 20.25 — Чарладаа.

МОСКВАДАН

20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Эрмитаж. Чоон чүс чурттарының уран чүүлү». Эрмитажтың директору академик Б. Б. Пиотровскийниң эге сөзү-биле. 21.35 — Фигурлуг чүңгүлээшкинге ССРЭ-ниң чемпионады. Эрлер чуңгулаашкыны. Хостуг программа. Одессадан дамчыдылга. 22.20 — Документилиг фильм. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм «Бис Спасск чурттуг бис». 18.20 — «Эстафета». Телефильм. 18.45 — «Кнопка». Уруглар телефильм. 19.15 — «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

19.30 — 20.30 — «Композитор В. Гаврилин» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүлгези.

Агаар

Бөгүн республикага [illegible] булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 28-33, өске арткан-нарынга 20-25 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 28—30 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Болектиң болгаш Лелектиң улуг аян-чоруу» 9.30, 11.30, «Узун дүне» (2 сериялыг) 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» (2 сериялыг) 9.00, 13.40, 19.30. «Дларта баар сен бе?» 11.50. «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилериниң ужуралдары» (2 сериялыг) 16.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сыдыс инспектору» 11.00, 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

МОСКВА, ЛЕНИНГРАД БААРЫНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың экскурсиялар бюрозу күзелдиглерге дараазында маршруттарже турисчи путевканы сүмелеп тур:

— Москваже январь 13-тен 10 хонук хуусаалыг. Путевканың өртээ — 200 рубль.

— Ленинград январь 21-ден 10 хонук хуусаалыг. Путевканың өртээ 220 рубль.

Путевканың өртээнде баар, кээрде самолёт өртээ, ажылдаар чем, чурттаалга, экскурсия хандырылгазы шуптузу кирип турар.

Айтырыг тургузуп кээр чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 1. «Мөңгүлек» аалчылар бажыңы, экскурсия бюрозу, телефону: 2-41-02.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-24-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17566

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 8 (114106) | 1981 чылдың январь 10, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирип, СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыылыңар!

СЭКП-ниң XXVI съездизинге УТКУШТУР

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

ЭҢ-НЕ ШИИТПИРЛИГ ҮЕ

Кыштаглаашкын ам бодунуң шиитпирлиг үезинче кирген. Ооң чедиишкиннинг эртери малчыннарның кызымак, шудургу күш-ажылындан, оларны мал чемнери болгаш өске-даа эргежок чугула чүүлдер-биле хандырарындан, чаш мал доруктурарынга дузалажыр кижилерни чорудуп бээринден бүрүн хамааржыр.

Моон адаанда бөлүк чагаалар малчыннарның кышкы олут-чыдыш чок ажыл-ижиниң дугайын чугаалап турар.

ИЯИ КОДАНДА

«Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажында хойжу бригадазының аныяк малчыны Александр Түлүштүң кыштаанга элээн эртежик келдивис. Александр хой кадарга-ла үр болбаан—үш-ле чыл эрткен. Ынчалзажок бо аразында безин бодунуң кежээ, кызымаа-биле, дааңган ажылынга харыысалгалыы-биле мактады берген.

Оңгу беш чылдың сөөлгү чылы — 1980 чылда Александр Түлүш багай эвес көргүзүглүг болган: төрүүр 100 хойга онаалтыр 95 хураганы доруктурган, улуг хойларының баш саның бүрүн менди камгалап, хойдан-на 2.3 кг дүктү кыргып алган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында эрткен чылдыындан-даа бедик көргүзүглерни чедип алырының быжыг магадылалын аныяк хойжу баш удур-ла тургузуп эгелээн. 18 тонна сигенни, 6 тонна көк-суланы боду кезип белеткээш, кыштаанче соортуруп алган. Кажаа-хоразын ыяк септеп, чылыглаан. Ынчангаш Александр Түлүштүң кодан хою ам хүр кыштап турар.

Хойжу биске мынча деп чугаалады:

— СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, социалистиг чарышка киришкиншаан, кодамда улуг хойларымның чүс хуу мендин кыш ажырары, төрүттүнген хураган бүрүзүн доруктуруп алыры-биле кызып ажылдап тур мен. Хойларым февральда оолдап эгелээр. Аңаа бүгү чүвени белеткеп алган мен. Хураган тургузар чылыг кажаам бар, кургаг өдек болдунган. Мал чемин база четчир.

Ол-ла чоруткаш, база бир кодамга бардывыс. Ол болза ук совхозтуң Чаа-Суур салбырының хойжузу Алексей Доржу-дур. Ол хоочун малчын кижи. Малчынның кодан хою хүр кыштап турар болду.

— Эрткен чылгы көргүзүүнер кандыг болганыл, Алексей Ойдупович?— деп, оон айтырдым.

— Ындыг-ла коргуг бедик эвес болган— деп, харыылады. — Төрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураган, хойдан-на 2.1 кг дүк алдым. Эрткен кыш кадыг-дошкун болганын барымдаалаар болза, хоомай эвес деп болур. Ам он бирги беш чылче эгелеп кирип тывис. Бо чылын партияның XXVI съездизи база болур, онзагай чылдыр. Ынчангаш төрүүр хойдан-на хураганы менди доруктурарын, баш бүрүзүнден 2.4 кг дүкту алырын бодап тур мен.

— А ону чедип алырыныы магадылалы кандыгыл?

— Магадылал бар: 21 тонна сигенни бодум кезип белеткеп алган мен, оон чырынга 11 тонна көк-суланы совхоз немей берди, ынчангаш чем четчир. Оон ангыда өдек-кыштаамны ыяк септеп, чылыглаан мен. Ам чүгле боттуң кежээ, кызымак ажылдаары негеттинер.

Н. ДАМДЫН

Өвүр район.

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРГЕН

«Май 1» совхозтуң дирекциязы бо чылын чылгы мал ажылынче, ылангыя чылгының кыштаглаашкынынче кичээнгейни күштелдирген. Ам совхозтуң чылгы малын Арын, Эргн, Чумуртут, Балдырганныг деп черлерде дөрт кезек кылдыр сайгара тургускан. Оон ангыда богбаларны, кулуннарны, күш-дөңгели арган малдарны база ажыл аъттарын үш кезек черде тургузу азыралда тургускан.

Азыралда турар малдар коданнарында мал чеминден сигенни, көк-суланы, суланы четчири-биле чедирген болгаш сөөртүлгени үзүктелдирбейн турар. Ынчангаш бо хүннерде бүгү коданнарда чылгы малдың байдалы эки.

Эрткен чылын чылгы мал бажы улуг хоранчалыг болган. Ол чорукту катаптавазы-биле совхоз дирекциязы, партком, кадээ Совет чогуур түңнелди кылган болгаш боттуг хемчеглерни алгылаан. Чылгы, ылангыя богбалдар болгаш кулуннар азырап турар коданнарда ажыл-херектиң байдалын доктаамал хайгаарап турары-биле район Совединиң депутады, хоочун чылгычы Х. Кол, Ий кожээ Совединиң депутады С. Шактар-оол оларны быжыглаан.

Ол ышкаш совхозтуң мыйыстыг бода малын үш кезек черде кыштадып турар. Оларга бээр чем үзүктелбейн турар. Ынчангаш инектерниң күш-дөңгели баксыраваан.

Совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, инектиниң малын кыштан бүрүн онча-менди ажырарын хүлээнген, эрес-шудургу ажылдап турар.

Д. АПЫР-САНАА

Тожу район.

ЧЫМЫШТЫГ ИШ

Бистиң «Чодураа» совхозтуң хойжулары инектиниң малын кыштап хүр, менди ажырар дээш бо хүннерде кызымак ажылдап турарлар. Ам оларда чымыштыг ажылдың —хой оолдаашкынының үези эгелээн. Ол харыысалгалыг кампанияны чедиишкиннинг эртирериңге хойжуларга сакманчылап улуг дузаны чедирип турар.

1976 чылда Чыргаландыда ортумак школазының 10-гу клазын дооскаш, төреэн совхозумга ажылдап артар деп шиитпирлеп алган мен. Мээң адам-ием малчын улус. Ынчангаш мээң күш-ажылчы баштайгы базымым оларның кадарлы ажылынга дузалажырындан эгелээн. Ачамның хой кадарарынга дузалакчылап ажылдап турган, чаш хураганнар азырап доруктурар сакманчы болуп чоорту мергежий берген мен. Баштайгы дыка берге турган. Хураганнарны канчаар эмнээрин, азыраарын, чемгерерин авам меңээ айтып берген.

Хойжуларга сакманчылар эки дузалажыр болза, төрүттүнген хураган бүрүзүн бүрүн менди ап болур деп бодаар мен. Ону барымдаалааш, бо чылын база сакманчылап бердим. Төрүттүнген хураган бүрүзүн хойжунуң менди алырынга дузалажырын бодумнуң комсомолчу хүлээлгем деп санап турар мен. Бо чылын 180-ден эвээш эвес хураганы ажаап доруктурарын хүлээнген мен. Ынчангаш бистиң совхозтуң № 1 хойжу бригадазында сакманчы Нур[illegible]

И. МИНДИИ,

сакманчы.

Тес-Хем район.

ЧАЗАГЛЫГ ЧАА ОРУКТА

Ак-Довурактың үш дугаар орук тудуг участогу Кызыл-Мажалык — Тээли аразының чазаглыг оруун ам ийи чыл улаштыр тудуп турар. Чаа оруктуң чартыы ажыглалга кирген.

Партия Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобсчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи бо коллектив он бирги беш чылдың баштайгы хүннерин бедик бүдүрүлгелиг көргүзүглер-биле эгелээн.

Орук тудуг участогунуң ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерлиг ажылдап турар. Оон түңнелинде 2 ааля ишти чурттаар 2 чуртталга бажыңын, Кызыл-Мажалык — Тээли аразының оруун ажыглалга кирип, асфальт-бетоннуг заводунуң кол дериг-херекселдерин эптеп салырын дооскан.

Он бирги беш чыл—чээрби алдыгы партийжи съездиниң чылы оон-даа күженишкинниг ажылдаарын негеп турар. 1981 чылда эрткен чылдыы-биле деңнээрге 275 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын хейниг кылыры көрдүнүп турар. Кол ажылдар-биле чергелештир индустриалдыг базазының тудуу база калбаар. 3 дугаар орук тудуг участогу чаа үеге он бирги беш чылдың төнчүзүнде боду тускай ажылчын суурлуг апаар. Аңаа 50 орунлуг уруглар садтары, ажылчыннар столоваязы ажылдай бээр.

Коллективтиң кол өзээн дуржулгалыг ажылчыннар, бүдүрүлгениң мурнакчылары тургузуп турар. Оларга бульдозеристер бригадири Б. Насонов, бызаңчы — бетонщиктер бригадирлери Д. Хомушку, Г. Кузнецов, чолаачылар В. Мишустин, С. Ооржак, автогрейдер машинизи В. Могильный болгаш өскелер-даа хамааржыр.

— Партияның планнары — чоннуң планнары. Ынчангаш он бирги беш чылда партияның төлевилээн сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бистиң коллектив улам күженишкиннинг ажылдаар—деп, орук-тудуг участогунуң начальниги Л. Б. Ростиславский чугаалап турар.

Шынап-ла, он бирги беш чылда оруктуларның хоорайжыгажы оон-даа чараш өзүп сайзыраар, чазаглыг чаа орук улам шөйлүп, улус ажыл-агыйынга бодунуң ажыын берип бээр.

Д. САЛЧАК.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУ

Бөгүн «Шын» солунга «Хадын» совхозтуң мурнакчы хойжузу Байкара Дөмүр-ооловиң Орбааның ажыл-ижиниң тураскаалтыныг көдүрүлген.

Байкара Дөмүр-оолович Орбааның коданында төрүүр 464 баш хой бар. Массалыг оолдаашкыны ол коданга бир дугаарында эгелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш, төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганы менди алырын хойжу хүлээнген. Б. Д. Орбаа ам соглээн сөзүнге ээ болуп, төрээн 300 хойнуң чаш хураганнарын бүрүн менди доруктуруп турар. Коданында мал чеми четчир, чаш хураганнарның ажаарынга сакманчылар база [illegible] турар. Хой бүрүзүнден хураганы бүрүн менди камгалап алырынга хойжу бүзүрелдиг.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдериңер, хой бүрүзүнден хураган алыр дээш демисежиңер! Хойнуң баш саның өстүрери чүгле оон хамааржыр.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААШ

«Тыва совхоз тудуг» наттыкышкынының № 6 кежүп чоруур механизастаттынган колоннназының коллективи партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин чугааланып көргеш, ээзи-биле чүүлдүгзүнген. Он бирги беш чылда планның онаалдаларының күүселдезин хандырарын чедип алыр дээш коллектив чамдык хемчеглерни ап, боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, социалистиг хүлээлгелерни алган.

№ 6 КМК-ның социалистиг хүлээлгелериниң чамдык пунктуларын көргүзерге мындыг.

1981 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 28-те күүседир.

Ажыглалга киирер объектилерниң 80 хуузун «эки» деп кулу эвес демдектерге хүлээдир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынган деңнелден 0.1 хуу бедидер.

Күш-ажылды организастаарын экижидип, камгалга чорумун күштелдиргенинден цементиниң 3 тоннаны, дилиг материалдарын 5 кубометрин, кывар-чаар материалдарның чарыгдал фондузундан 3 хуузун камнап алыр.

Механизация херекселдерин, чаа техниканы шиңгээдип, машина-техниканы ажыглаарын экижиткениинден чер ажылдарының 85 хуузун, чүдүрер-дүжүрер ажылдарның 70 хуузун техника күжү-биле кылырын чедип алыр.

25 чаа ажылчынны мергежилге өөредир, 20 кижиниң разрядын бедидер, 5 кижиниң Кызылда өөредилге пунктузунче чорудар.

Кол сорулга—алдынган социалистиг хүлээлгениң күүселдезин чедип алыры. Ынчангаш планның онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бригада, ажылчын бүрүзүнүң бүгү коллективтиң күжүн мооңнээри чугула.

КМК-ның тудугжуларының мурнунда 1981 чылда салдынган сорулгалар эвээш эвес. Бо чылын олар 700 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрери планда көрдүнген, аңаа немей пландан ажыр 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын социалистиг хүлээлгезинде олар айыткан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында № 6 КМК-ның тудугжуларының ажылдалга киирер ужурлуг объектилери эгээ эвес. **«Ак-Чыраа» совхозта 50 орунлуг уруглар садын, 120 олуттуг клубту доозуп дужаары планда көрдүнген.** Оон ангыда чуртталга шолуунуң тудуу база эвээш эвес планнаттынган. «Ак-Чыраага» 6 [illegible] бажыңын, «Коммунизмче орук» совхозка [illegible] бажыңны, «Кызыл тукка» 3 бажыңны совхозтарның ажыл-ишчилеринге хүлээдирлер. Оон [illegible] ажылчыннарынга 2 [illegible] болгаш 20 автомашина [illegible] КМК-ның гаражын олар ажылдалга [illegible].

КМК-ның ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар эмдаа хөй. Оңгу беш чылда тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдазын олар 500 муң рубльге чедир күүсеттинээн.

Бо чылын КМК-да [illegible] болурунуң ар[illegible] оон-даа өске [illegible]. Улуг энергия [illegible] ның күчүзүн [illegible] ды ийи ээлчег-биле организастап бол[illegible].

Четпестерни ажыл-агыйжы ёзу-биле анализтевишаан, он бирги беш чылда чедиишкиннинг ажылдаарынче бүгү күштү мооңнээри негеттинип турар.

Н. ООРЖАК.

ДОКТААМАЛ ЧЫРЫЫР

Оңгу беш чылда бистиң республиканың районнарының дыка хөй совхозтарының төптери, чурттакчылыг черлери болгаш малчыннарның турлагалары улуг энергияны алганнар: Ильичиниң лампочкалары, телевизорларның ак-көк экраннары муң-муң квартираларда, малчыннарның бажыңнарында хып эгелээн.

Улуг энергия ырак-узак Өвүр районда база четкен. Бо бүгү талазы-биле «Кодээ электри тудугунуң» тудуг-монтаж эргелелиниң электриктери болгаш специалистериниң ачы-хавыяазы улуг. Эргелелдиң болгаазы 1981 чылда ниити-биле совхозтарже 300 ажыг км бедик вольтулуг электри шугумун шөйгеннер. Ынчангаш [illegible] дургузунда олар 1 миллион [illegible] муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын [illegible]. [illegible] ажылчыннар В. П. Балгазиниң, Н. С. [illegible] болгаш [illegible] чурттакчылыг [illegible] Ач [illegible], Өвүр районнуң төвү—Хандагайтыда подстанцияны дамчыштыр Ильичиниң лампочкалары өвүржүлерниң бажыңнарынга доктаамал чырып эгелээр.

Бистиң корр.

ЧУРТТА БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН

СЭКП-ниң XXVI съездизи эгелээринге чедир бисте каш неделя арткан. Ол [illegible] чугула болуушкунга белеткенмишаан, күш-ажылчы он-он муң коллективтер съезд мурнунуң чуртта калбарган социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип эп турар. Бүдүрүлгени сайзырангайжыдарының, продукция кылып үндүрерин көвүдедириниң болгаш шынарын бедидериниң курлавырларын дилеп тып, мурнакчы техниканы болгаш технологияны нептеретпишаан, мурнакчы коллективтер партияның съездизинге алдар болдурган хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип, келир үеге пландарны төлевилеп турар.

Киевтиң СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг автоматика институдунуң эртемденнери соок прокатты кылып үндүрерин көвүдедиринге дыка улуг курлавырны саналдаан. Прокат станнарын башкарарының автоматтыг системазын олар ажылдап кылган болгаш бүдүрүлгеге нептереткен.

Ол система прокат дилиниң кылымы болгаш технологтуг өске-даа параметрлерни чазыг чок контрольдаарынга дузалаар. Киевчилерниң чаа системазы Жданов Ильич аттыг металлургия заводунда ажылдап турар бүдүрүлге күчүлеринге продукция бүдүрериниң дыка көвүдедиринге идиг берип турар. Бүдүрүлгеге башкарылганың автоматтыг системазының баштайгы ээлчээ ажылдаан чылдың дургузунда немей ийи муң тонна прокат алдынган. Съезд ажыттынар хүнге чедир институттуң коллективи башкарылганың автоматтыг системазының ийиги ээлчээнге ажылдаар башкарылгаан электрон-санаалга машиналарлыг дериглерни ол заводче чорудуп бээрин шиитпирлээн.

Приморьениң «Бор» каттыжышкынында В. Чернышевтиң ээлчээ чаа чылды шалыпчы ёзу-биле эгелээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге аалдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин январьның баштайгы хүннеринде-ле коллектив хуусаа бетинде күүседипкен. Холушкак профессияларны шиңгээдип ап, ажыл-херекти чогаадыкчы көрүп турганы, аныяк химиктер продукция кылып үндүрерин онаалдага хамаарыштыр алырга бүдүн чарык катап көвүдеткен.

Оон-биле чергелештир чиг-этти чидиришин аажок кызырарын, электроэнергия чарыгдалын дыка эвээжедирин база чедип алган. Ээлчегниң бүгү продукциязын ам шынарының дээди демдээ-биле демдеглеп турар.

Ставропольениң малчыннарының социалистиг чарыжының мурнуу одуруунда ажылчыгайлар аразының «Донской» комплекизиниң оператору Е. Казакова чоруп турар. Барык бүдүн чартык муң бызаалар[н]ы ажаап, азыравышаан, ол ийи беш чыл планнарын күүседип, 2500 тоннадан ажыг тураар инек ээдич алган. Малды ажаап, тежээриниң аңаа нургулай технологиязының байдалында ынча хөй ээтти 6-7 кижилиг бригада бээр. Бо чедиишкин — мал чемнерин белеткээрин болгаш хуваарын, мал кажааларын арыглаарын бүрүн механизастааның түңнели-дир. Партияның XXVI съездизи ажыттынар хүнге чедир Е. Казакова болгаш чарыш талазы-биле ооң эштери күрүнеге ээт садарының кварталы онаалдазын күүседиптерин хүлээнген.

Кузбасстың дагжылары мунчулар бригадаларының дуржулгазын калбаа-биле нептередип тургаш, хөмүр-даш тывыжын беш чылда улам көвүдедирин төлевилээн. Хөмүр-даш уургайларын болгаш разрезтерин механизастаарын дүргедедир, оон ачызында пландан ажыр үш миллион тоннадан хөй хөмүр-дашты казып тывар — бассейнниң мурнакчы бригадаларының бо чылга алган хүлээлгези ол-дур. Дагдыныышкынның сайзырангайжылары, күш-ажылчы намдарын чаа эгелеп чоруурларга мастерлер боттарының дуржулгазын дамчыдып бээрин олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер курлавырларының бирээзи кылдыр көрүп турарлар. Хонукта муң ажыг тонна одаар чүүлдүг тып турар ээлчеглерниң ажылынга аныяк шахтёрларны киириштирерин төлевилээн. Келген чылдың баштайгы айларында шалыпчы ажылдаашкын алдынган социалистиг бедик хүлээлгелерниң боттуун чугаалап турар.

НАЙЫРААЧЫ АЯН-ЧОРУК ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1980 чылдың декабрь 8—11 хүннеринде Индия Республиканга албанның найыралчы аян-чоруун кылып чорааны советиндий найыралды улам ынай быжыглаарының оруунга төогүлүг үе-чада болган. Бүгү-ниити тайбының хандырары дээш демиселге чугула салышкынны киирген ол болуушкунга «Индия-биле чаа ужуражылышкын» дээр теледокументалдыг фильмни тураскааткан. Төп телевидениеге ону чаа көргүскен.

Леонид Ильич Брежневти Индияның улузунуң кедергей эвилең, чүректиң ханызындан хүлээп алганының дугайын, премьер-министр Индира Ганди-биле, өске-даа индий удуртукчулар-биле ооң чугаалажышкыннарының болгаш беседаларының дугайын кинокадрлар чугаалап турар. Индияның парламентарийлериниң мурнунга Совет күрүне баштыңының чүве чугаалап турганын, совет-индий найырал митингизин, ийи чурттуң улустарының чаагай чоруу дээш, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбының база айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктары дээш совет-индий харылзааларны хөгжүдеринге чаа делгем аргаларны ажыткан кады кылган документилерге ат салышкыннарын фильмде көргүскен.

Индияның политиктиг болгаш хөй-ниитиниң кезку ажылдакчыларындан, эртемденнеринден, ажылчыннарындан, чаа чүүл ажылдакчыларындан интервью фильмде кирген, олар Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң түңнелдеринге, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-телбээ чоруктаашкынының принциптериниң практиктиг боттанышкынының үлегер-чижээ болу берген совет-индий харылзааларга бедик үнелээшкинни берип турарлар.

Фильмниң авторлары — тележурналистер В. Белобородько, В. Дунаев, Ю. Солтон олар.

(СЭТА-ның корр.).

АНТАРКТИДАДА

«Мирный» деп эң баштайгы совет эртем станциязының кылынга бистиң Төрээн чуртувустуң тугу 1956 чылда көдүрген. Антарктиданың экспедицияларынга 15 муң ажыг совет эртемденнер болгаш специалистер барып чораан.

Совет Антарктида экспедициязының 25 чылынга тураскаатккан байырлыг хурал Москвада Эртемденнер бажыңынга январь 8-те болган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров, Арктика болгаш Антарктида институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү А. Ф. Трешников, Гидрометкурткомитеттиң даргазының оралакчызы география эртемнериниң доктору Е. И. Толстиков болгаш өскелер-даа байырлыг хуралга чүве чугаалаан болгаш доштуг черни өөрениринге киирген улуг салышкынның дугайында демдеглээн. Совет экспедицияларның ажылының түңнелинде «Антарктиданың атласы» деп делегейде эң баштайгы ийи томнуг парлаан. Космос херекселдериниң, ионосфераның соңгу чүк тереңнениишкининиң дугайында үнелиг медээлер эртемге немежип кирген. Хүнде өскерлиишкиннер-биле холбашкан чаа болуушкуннарны тодаргайлаан. Антарктиданың доштарындан планетаның баштайгы эң-не бодуун диириг организмнерин тыпкан.

Доштуг черде амгы үеде [illegible] совет станциялар ажылдап турар. Аларда [illegible] комплекстиг шинчилээр ажылдарны совет эртемденнер үргүлчүлеп турар. Оларның ажылдары черде болгаш космосте херекселдериниң дузазы-биле чорудар улуг шинчилелдерниң кезии болуп турар.

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ АЖЫТТЫНГАН

ХЕРСОН. (СЭТА). Чаа дээди өөредилге черинин — Херсонның индустрия институдунуң студентилер билеттерин дөрт муң беш чүс ажыг оолдар, кыстар алган.

Чаа өөредилге черинге кирген аныяктарның циклип алганы янзы-бүрү тускай эртемнер Херсон районунуң индустриязының өзүлдезин болгаш техниктиг чаартылгазын тодаргай херечилеп турар. Машина тудуунуң технологиязының, пөс-тааавы үлетпүрүнүң автоматиказының, телемеханиказының, машиналарының болгаш аппараттарының, химия-технологтуг чорудулгаларны автоматтыглар болгаш механизастаарының талазы-биле инженерлерни, чоннуң херегцел бараанналарын бүдүрерин организастаар талазы-биле специалистерни чаа дээди өөредилге черинге белеткээр. Херсоннуң пөс-тааавы комбинады, комбайн заводу болгаш Новокаховскаяниң электри машиналарының тудуунуң заводу институттуң даянып бүдүрүлгелери болуп турар.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧАДАЗЫ

ГОРЛОВКА. (ДОНЕЦ ОБЛАСТЬ). Горловканың «Стирол» каттыжышкыны минералдыг чемишчиңнилгелерни бүдүрер талазы-биле эң улуг бүдүрүлге чери болуп турар. Азот кислотазын бүдүрер талазы-биле цехти мында тооктаа чаа ажыглалга киирген. Оон чылда бүдүрүкчү күчүзү — 240 муң тонна продукция.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын тудугжулар калбартып, ол чугула тудугну хуусаазындан дөрт ай бурунгаар ажыглалга киирер дээн бедиткен хүлээлгезин чедиишкиннинг күүседкеннер. Дериншкиннерни мооңу-биле чыып эптээриниң болгаш узун хоолайларны ажыглаарының дешпилгелиг методтарын ол бүдүрүлгеге черинин тударынга калбаа-биле ажыглаан.

Ю. ЮРИС,

СЭТА-ның корр.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозка дузалакчы хойжу Севил Тагаевна Доңгакка ач сагыш салыр чүүлдер-ле хөй. Коданда [illegible] бо хүннерде массалыг оолдаашкын эгелээн. Төрүттүнген бүгү [illegible] рагаларны бүрүн камгалап алыр херек. Коданның [illegible] кадарчызы С. Калчан-оол [illegible] оолдаашкынынга бүгү-[illegible] чүүлдерни белеткеп алган. Ам 80 ажыг чаш хураган алдынган. А коданда шупту төрүүр хой 350 ажыг. Ынчангаш [illegible].

Эрткен чылын коданнаалары төрүүр 100 хойга онаалтыр 92 хураганы [illegible]руктурган. Бо чылын төрүттүнген хураган бүрүзүн мен[ди] алырын шиитпирлээн. Ы[нчангаш] болдунар арга-даа бар. Ч[ем] четчир, хойлар семис-шы[рык], совхоз сакманчыларны ба[за] берген.

Хойжунуң кадайы, дузалакчы кадарчы С. Т. Доңгак Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Ындыг болганда ол өске малчыннарга үлегер көргүзер ужурлуг. Севил Тагаевнаның ажылдап турары шынап-ла үлегерлиг.

ЧУРУКТА: дузалакчы хойжу С. Т. ДОҢГАК.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Национально-краеведческий отдел

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: үе болгаш ажылдың стили

КҮҮСЕЛДЕ ХЫНАЛДАЗЫНЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Районда парткомнар, эге организациялар боттарының мурнунда чугула айтырыгларның шиитпирлеп тура күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын сайзыраңгайжыдарынче улуг кичээнгей салыд, ону партийжи ажылдың эң чугула кезээ кылдыр көрүп турар. Бо ажылды доктаамал, дээштиг чорударының аргалары өскен. Бисте удуртукчу ажылда эки белеткелдиг, политика талазы-биле быжыккан кижилер ажылдап турар, коммунистерниң идей-политиктиг кижизидилгезин күштелдирген, оларның хуузалгазы улам өскен. Партийжи күштерни шын тургузар болгаш партия эге организацияның структуразын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылдар чоруттунган.

Партия райкому бодунуң ажылының стилин болгаш методун сайзыраңгайжыдыпкан, контрольдуң бүгү дежилдерин шын холбаштырып чорударын кичээнгейниң төвүнге тургускан, партийжи амыдыралдың нормаларын болгаш партийжи удуртулганың ленинчи принциптерин, партияның база күрүнениң сагылга-чурумун сагыырын, партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң күүселдезин организастаарын доктаамал кичээнгейге ап турар.

Партияның область база район конференцияларынга болгаш шугумчулелдери болгаш саналдарын райкомнуң киндистери бүгү талалыг анализтеп, чорудар хемчеглерниң планын ажылдап кылган. Оон [illegible]

[illegible] ажыл-агый болгаш [illegible] партийжи [illegible] удуртулга [illegible] шугумчулелдер райкомнуң адрезинге [illegible]

гангызацияларның отчёттарын райкомнуң бюрозунга эвээш дыңнап, анызктарның коммунистиг кижизидилгезинге ВЛКСМ комитеттериниң ролюн бедидериниң дээштиг хемчеглерин албайн турарының, школаларда өөредилгениң кызыл деңнелдиинин дугайында шугумчулелдер турган. Ол ышкаш район күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле беш чыл планындан хожудап, шээр малдың баш саны 1975 чылга деңнээрге кудулааның, механизатор кадрларының чедишпейн турарының дугайында шугумчулелдер бар.

СЭКП райкому ол четпестерлен чогуур түңнелдерни үндүрүп, чер-черде байдалды өөренип көргеш, сөөлгү ийи чылда чамдык хемчеглерни ап чорутукан. Парторганизацияларның, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларының, хөй-ниити организацияларының ажылының дугайында отчёттарын бюроларга дыңнап турар. Хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң, шугумчулелдиг саналдарның күүселдезиниң дугайын партия хуралдарынга информастап турар. Партия организациялары шиитпирлер күүселдезин контрольдаарынга болгаш хыналдарынга калбак активти хаара тудуп, үстүнде контрольдуң чер-черге чорудар контроль-биле шын холбаштырарын оралдажып, статистиканың анализин, информацияларны, ажылчы чоннарның чагааларын болгаш билдириишкиннерин ажыглап келген.

Сөөлгү каш чылдарда хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин контрольдаары-биле 50 ажыг айтырыгларның күүселдезин хынаан. Чижээ, «Лоң-Терезин», «Барлык» совхозтарда партькомнарның отчёттарын дыңнаан. Ол ышкаш районда суттаттыг черлерни чеп ажыглаар талазы-биле райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң ажылының стилиниң болгаш методунуң дугайында айтырыгны, чам-

дык үлетпүр, тудуг, транспорт организацияларында эге организацияларның ажылының дугайын бюрога чугаалашкан. Административтиг органнарда парторганизация секретары О. С. Салчактың отчёдун чугаалажып турда, эрге-хоойлу билиглерин пропагандалап турарының байдалы болгаш ону күштелдирер хемчеглер, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле база күш-ажылчы коллективтерде профилактиктиг ажыл дугайында шыдгыы чугааны кылган.

Сөөлгү чылдарда «Хемчик», «Барлык» совхозтарда, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинде болгаш рудниги̇нде, Ак-Довурак хоорайның № 2 ортумак школазында парторганизацияларның организас-массалыг ажылы көскүзү-биле эки̇жээн. Чижээ, «Хемчик» совхозта партком ол улуг ажыл-агыйның ёзулут авангардын апарган. Отчёттут үеде бодунуң хуреэлелинге 11 кижини хүлээп ап, коммунистерниң саны 95 четкен. Партком бригада партийжи организацияларының ажылын кичээнгейниң төвүнге тургусканындан бүдүрүлгеге, чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролю бедээн.

Бо ажыл-агый оңгу беш чылда күрүнеге сүт садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин хүүсаа бетинде күүсеткен. Совхозта мыйыстыг бода малдың баш саны 19,5 хуу, хойнуң 18 хуу өскен. Совхоз мал кыштаглаашкынын хурчаагай эрттирер, кышкы үеде оон продуктуулуун бедидер болгаш партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур талазы-биле эгелээшкинни [illegible]

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа фермазының коллективи 1981 чылдың баштайгы ийи айларында сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле оналдазын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген. Өске-даа хойжу бригадаларда, фермаларда чарыш калбарып, 900 ажыг

кижи немелде хүлээлгелерни алгылаан.

Күүселдениң хыналдазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Партия райкомунуң бюрозунга азы пленумунга доктаалды хүлээп алган соонда, хамааржыр кижилер оон күүселдезин организастаарының болгаш хынаарының планын ажылдап кылыр. Доктаалда айыткан чүүлдерни эге организацияларга, коммунистерге таныштырып дыңнадыры-биле бюро кежигүннеринге, райкомнуң аппаратының ажылдакчыларынга дагзып, ону боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырынга дузаны чедирип турар.

Пленумнарга, бюро хуралдарынга болгаш аппараттың хүн бүрүде ажылынга кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң айтырыгларын шиитпирлеп тура хамыктың мурнунда малга быжыг чем-сүүрүн тургузарынче, мал ажылының продуктулуун бедидеринче, малдың баш санын өстүреринче, чаш төлдү камгалап алырының ковудеринче, күрүнеге садар продуктуларның шынарынче кичээнгейни салып турар. Бо болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырганы кедээ ажыл-агыйга эки салдарны чедирип турар. 1978 чылга деңнээрге районда бода малдың, хой, өшкүнүң саны өскен. Оңгу беш чылдың сөөлгү ийи чылында районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң байдалы элээн быжыккан. Ынчангаш малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидер арганы ол берип турар.

Амгы үеде мал кыштаглаашкынын хур-чаагай эрттирер, малдың чаш төлүн чидирбес чоокка камгалап алыр, чазкы хойну ажылдарынга белеткелдер талазы-биле ажыл-иш районда калбарган. Кышкы үеде малчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң бол-

гаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга дүүштүр малдың чаш төлүн камгалап алыр, продукцияның шынарын бедидер дээш социалистиг чарыш хойжулар, ферма ажылдакчыларының ортузунда хайныккан.

Оон биле кады үстүкү органнарның-даа база боттарының-даа шиитпирлерин күүседир, шүгүмчүлелдиг саналдарны боттандырар талазы-биле ажылда шыңгыы четпестерниң барын чугаалаза чогуур. Ылангыя социалистиг хоойлужурумну быжыглаар, чон ортузунга хоойлу-дүрүм кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле ажылда четпестерге хамааржыкан шүгүмчүлелдер ам-даа чедир күүсеттинмейн турар. Ынчангаш кижилер-биле ажылдың дээштиг аргаларын база чевирлерин ажыглаары, районга хөй-ниитиниң корум-чурумун улам быжыглаары дээш [illegible] чорудары бир чугула сорулга болур.

Экономиканың болгаш социал хөгжүлдениң айтырыгларының шиитпирлээзинге чамдык партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзи ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин дээш кадарлардан негелдени партия райкому, оон бюрозу көдүрүп келген. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, эът комбинады, үлетпүр бүдүрүлге комбинады, «Тыва даг-дүгү тудуг» эгелеедиишкин трест организациялары, № 741 КМК ышкаш коллективтер планнарын онааттадырын күүсетпейн, бар аргаларны долу ажыглавайн турар.

1980 чылда район күрүнеге эът, дүк садарының планын күүсетпээн. Малдың ниити санында төрүүр малдарның боттандызы эвээш. Бисте чер ажылының культуразы ам-даа чавыс. Черни мелиорастаарының аргаларын долу ажыглавайн турар. Оон түңнелинде районнуң ажыл-агыйлары чыл бүрүде кедээ ажыл-агый культу-

раларының чавыс дүжүдүн ап келген. Кедээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези улуг. Өске-даа четпестер бар.

Бо хүннерде СЭКП райкому партия организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң күженииишкинин чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп бүгү күштү он бирги беш чылдың баштайгызының планныг [illegible] чедиишкиннинг күүседиринче, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуурунче мобилизастап турар. Ол улуг сорулгаларның дугайын районнуң XXVI партконференциязынга партийжи ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалашкан, моон соңгаргы сорулгаларны тодараткан.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң улам ынай хөгжүлдерин хандырары оон ажыктыың бедидери, бүдүрүлгелериниң төлевилел күчүлерин дүрген шиңгээдип алыры, фонд эгидилгезин көвүдедири чугула сорулга болур. Капитал тудугну улам ынай хөгжүдери, ажыглалга кирер объектилерни өй-шаанда дужаарын хандырары, тудугларны кылырының хүүсаазын кызырары болгаш оон шынарын экижидери, доозулбаан тудугларның санын эвээжедири бир кол сорулга болур. Ол ышкаш транспорттуң харылзаазының, садыг болгаш амыдырал хандырылгазы бүдүрүлгелериниң ажылын экижидер.

Районнуң партия организацияларының шиитпирлер күүселдезиниң контролюн болгаш хыналдазын күштелдирер талазы-биле ажылы база оларның организакчы болгаш идейкижизидилгелиг ажылы ажылчы чоннарның политиктиг медерелин, оларның политиктиг база күш-ажылчы идепкейин көдүреринге, ниитиниң өнчүзүнге хумагалыг чорукту күштелдиреринге идиглиг бээр ужурлуг.

Ш. КУУЛАР.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

ЛЕКТОРЛАР КИРИШКЕН

Ажылчы чоннарның политиктиг кижизидилгезинге бир кол чүүл болза кижилер-биле сырый харылзаа болур. Ол дээрге идеология ажылдакчызының амыдырал-биле харылзаазын улам быжыглаар, кижилерниң бодалдарын, сонуургалдарын, херектелдерин доран билип алырынга дузалаар дээрзин Леонид Ильич Брежнев «Катап тургузуушкун» деп номунда айыткан болгай. Ынчангаш республиканың «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының лекторлары ажыл-чорудулгазын ажыл-ишчилерниң хүн бүрү амыдыралы-биле сырый холбаан.

Чер-черде лекторлар партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдап, хөй-нииити органнарының кужунге даянып, сумележип, тускай план ёзугаар ажылдап турар. Марксизм-ленинизмниң өөредиглери-биле хамы чепсегленип, партияның болгаш чазактың чоп мурнунга салган улуг сорулгаларын күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдеп, пропагандистер хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседири лекторларның чугула сорулгазы болур дээрзин «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга айыткан.

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң лекторлары партияның XXVI съездизинге турасказтан, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелиниң база партияның иштики болгаш даштыкы политиказының, В. И. Лениниң ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияларны чонга номчуп турар.

Лектор кижиге кол чүүл арга-мергежил, быжыг билиг херек деп чүве билдингир. Ынчаарга лектор кадрлар-биле [illegible] дээш республиканың «Билиг» ниитилели сөөлгү чылдарда чамдык чугула хемчеглерни алган. Ылангыя 1979 чылда 70 ажыг лектор эвилел чыжыр-дузалыг семинарларга киржип, боттарының билиин бедиткеннер. Эрткен чылын республикадан даштыкаар 27 семинар-хуралдарга бистиң лекторларывыс киришкеннер. Ол ышкаш 1979-1980 чылдарда хөй-ниитичи лекторларның аттестациязы лекторларның мергежилин бедидеринге чугула черни ээлээн. Республикага делегей байдалының дугайында лекция номчуур лекторларның семинарлары болгулаан. Шак мындыг семинар-хуралдар бодунуң [illegible] лекторларының билиин, мергежилин бедидеринге [illegible] болган. Оон [illegible] Кызыл, Мөңгүн-Тайга [illegible] Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның болгаш Ак-Довурак хоорайның лекторларының зона аайы-биле болган семинар-хуралындан көрүп болур. Аңаа

«Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының 100 ажыг даргалары, лекторлар киришкен.

Семинар-хуралдың киржикчилеринге улус депутаттарының Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы С. П. Ильенков районда «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар күүседип турарын, аңаа лекторларның киржилгезин, ажыл-агыйжы [illegible] берген. Оон соонда республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң даргазының бирги оралакчызы С. И. Шуклиниң «СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел талазы-биле «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының сорулгалары», «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң харысалгалыг секретары К. Д. Будук-оолдуң «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылының дугайында», республика прокурорунуң улуг дузалакчызы Ю. Ф. [illegible]

[illegible] РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү, төөгү эртемнериниң кандидады М. Н. [illegible]

[illegible] Ак-Довуракның [illegible] Стерненко, Н. И. [illegible]

[illegible] СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң [illegible] Н. Ш. Оюр [illegible]

[illegible] республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң [illegible]

Амгы үеде республиканың лекторлары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның [illegible] чоннарга [illegible] тайылбырлап турар.

С. КУУЛАР.

«Шынның» корр.

Депутат бүлүңү

Сыстыг-Хемниң [illegible] ажыл-агыйында мурнакчыларның [illegible] Аңаа [illegible] Кол Максимович Хуваалга [illegible]

Кол Максимовичиниң [illegible] Сыстыг-Хем. [illegible] Оон [illegible] 17 [illegible] Бо үениң дургузунда төрээн тайга-[illegible] кезип, өлүк-тывыш [illegible] чежени дужаа-[illegible]

[illegible] Ынчангаш арга-дуржулгазы байлак анчыны «[illegible]» [illegible] хөй.

Кол Максимовичиниң өөреткени анчыктардан часпас адар дуржулгалыг анчылар үнгүлээн. Чүгле оон безин алгаш көөрге, хоочун аңчының аныяктарын [illegible] [illegible] бээр [illegible] «сүжүглүг» хоочунуундан тудаваан. Ол аңаа база өөрүп чоргаарланыр. Хоо-[illegible]

комсомол комитединиң ажылын харылаар даалгалыг. Бо ажыл-биле ол таныш. Чүге дээрге 1947-1958 чылдарда Кол Максимович маңаа комсомол организациязының секретары хүлээлгени күүседип турган. Комсомолчу аныяктарның ажыл-ижинге арга-сүме кадып, оон аңаа дорт киржип берген [illegible] Оон мындыг ажыл-[illegible] [illegible] тавары-га эвес.

К. М. Хуваалганың назы-хары элээн доруй берген. Ындыг-даа болза алызындан аңчы [illegible] Сыстыг-[illegible] ажыл хөй талалыг. Кол Максимовичиниң сеткил-сагыжы ол дээш база оожургавас. Депутатка ону соңгаан чаңгыс

чер чурттугларының изиг бүзүрелин ол ажыл-херек-биле шынзыдып чоруур.

Район Советиниң кедээ ажыл-агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның кежигүнү хүлээлгезин депутат ак сеткилдиг күүседип, арга-арыгның байлаанга кам чок чоруктар-биле эптеш чок демиселди чорудуп турарларының бирээзи.

Ыраккы Сыстыг-Хемниң аңчызы бодунуң ажыл-ижи-биле чонунга ынчаар төлептиг бараан болуп чоруур.

Т. ОНДАР.

ЧУРУКТА: Тожу район Советиниң депутады К. М. Хуваалга.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

СЫСТЫГ-ХЕМНИҢ АҢЧЫЗЫ

[illegible] аңчы хууда социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен, олча-омактыг болган. Кол Максимович 170 ажыг диинни, 3 [illegible] дужааган.

Аңчы кижиниң ажылының [illegible] Аңнаар сезон [illegible] тудум-на сеткил-[illegible] дүвүрексеп, [illegible] белеткел баш [illegible] эргежок чугула [illegible] четчелеп, ол-бо [illegible] белеткенир. Сезон эгелээрге, Сыстыг-Хем бажы кайы сен дээш, ынаар ол аъттанып тар...

Хоочун аңчының ол ынчаар четпээн тайга-сынныг бары чок дизе хөөредиг болбас. Ол ын-[illegible] кончуг эки билир.

Кол Максимович аңнаарының арга-хевирлерин кончуг эки билир болгаш аныяк өскенинге ону күзелдии-биле дамчыдып берип, мергежилиниң чажыдынга оларны өөре-

ниң изин истеп база аңчының мергежилин шилип алганнар.

Хуваалгаларның өг-бүлези улуг. Мария Данзырыновна биле Кол Максимович Хуваалгалар он дөрт уругну кижизидип, өстүрген төлептиг ада-ие. Олар кайызы-даа урут-дарының кижизидилгезинге төлептиг үлүүн киириштирип чоруурлар. Өг-бүлениң уруглары-ның уруглары эртем-билиглиг, олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Оон бичелери дээди, ортумак өөредиглиг черлеринде, школада. Ада-иениң уруглары хууда үлегери улуг. Хуваалгаларның уруглары адазы деп алыс [illegible] мыдазында бүдүштүг кончуг. Оолдарының аңчы мергежилди шилип алганы-даа таварылга эвес.

Кол Максимович Хуваалга коммунист атты төлептии-биле ээлеп чорууурларының бирээзи. Ол идепкейжи хөй-ниитичи. Сыстыг-Хемде партия организациязының бюро кежигүнү. Партбюронуң мурнундан ол

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛГЕ

Районнуң Советтер ажылдакчыларының ээлчеглиг кичээли чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа кедээ Совет күүскомнарының даргалары, секретарлары киришкен.

Кичээлдиң дыңнакчылары Чаа-Хөлдүң район күүскомунуң секретары Д. Д. Дулушту [illegible] «Үстүү органнарның [illegible] райкүүскомунуң [illegible]

ниң контролюнуң дугайында» илеткелди дыңнааннар.

Кичээлдиң ийиги кезээнде кедээ Советтиң чанында улус контроль бөлүүнүң ажылының дугайында дыңнадыгны Сүт-Хөл кедээ Советиниң күүскомунуң даргазы В. Ооржак кылган.

Ээлчеглиг кичээлдиң түңнелинде оон дыңнакчылары Алдын-Маадыр кедээ Советиниң күүскомунуң херек эргелелиниң талазы-биле ажылының [illegible] таныш-[illegible]

Бистиң корр.

[illegible]

Ленинчи комсомол шаңналының лауреады аныяк кыс Антонина Баянова Эрзин районда «Нарын» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Эрткен 1980 чылда алган социалистиг хүлээлгезин ол чедиишкинниг күүсеткеш, төрүүр 100 баш хойдан 85 хураганны алыр хүлээлгезин ажырып, 90 хураганны камгалап алган.

Аныяк хойжу бо чылын күш-ажылчы көргүзүүн оон-даа бедидер сорулганы мурнунга салып, кыштаглаашкынны үре-түңнелдиг эрттирери-биле улам сорунзуг ажылдап турар.

Антонина Баянова хүлээнген ажылындан аңгыда депутат хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Ажыл-ишке бердинген комсомолчу кыс чонунуң бүзүрелин төлептиг иштии-биле шынзыдып чоруур.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады А. С. Баянова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу

Айтырыгар — харылап берээли

МАШИНАНЫ КЫМГА БЭЭРИЛ?

Улус депутаттарының кедээ Советтериниң чамдык ажылдакчылары редакцияга кайы албан черлери кедээ Советтерни автотранспорт-биле хандырар хүлээлгелиг дээрзин айтырып турар. Аңаа харызыны моон адаанда парладывыс.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың февраль 19-та хүлээп алганы «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының кедээ болгаш суур Советтериниң материал-сан-хөө баазазын моон соңгаар улам быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, край, область күүскомнарының чагыргазында турар Советтерни транспорт аймаа-биле (чиик автомобильдер, мотоцикллер, моторлуг хемелер, аъттар) ук черниң бойдус байдалын, кедээ болгаш суур Советтериниң девискээр талазы-биле хемчээлин барымдаалап хандырарын даскан. Ынчалза-даа чиик машиналарны болгаш мотоцикллерни оларны башкарып билир кедээ болгаш суур Советтериниң ажылдакчыларынга бээри көрдүнген.

ЧАГАА, БИЛДИРИИШКИН КЕЛИРГЕ

Кайы-даа Советтиң хүн бүрү ажыл-чорудулгазында ажылчы чоннуң чагаалары, дилег, билдириишкиннери чугула черни ээлеп турар. Оон-биле ажыл хөй талалыг. Чурттакчы чондан кирген ол корреспонденциялар-биле ажылды канчаар чорудуп турарын улус депутаттарының Тээли кедээ Советиниң күүскомунуң секретары Т. Л. Салчактан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Оларның беседазын моон адаанда парладывыс.

— Кедээ Советтиң күүскомунуң почтазында чагааларның саны чыл санында көвүдеп турар. Советтиң девискээринде чурттакчы чоннуң санының

көвүдеп база эрге-чагырга органнарының мурнунда шиитпирлээр айтырыгларының хемчээлиниң улгадып турары-биле ону тайылбырлап болур.

Чурттакчы чондан кирген ол корреспонденциялар ажыл-иштиң бүгү-ле адырларында четпестерни чогуур үезинде эскерип, ону чайладырынга, болгаш кижилерниң сеткил-сагыжын билип алырынга идиглиг. Оон-биле кады Советтиң, оон органнарының ажылын планнап тургузарда аңаа база даянып апаар. Ынчангаш Советтиң күүскомунуң адынга келген чагаа, билдирииишкин, дилег бүрүзүнге кичээнгейлиг болуру чугула. Ниитизи-биле күүскомда херек эргелелин тургусканы багай эвес.

Күүскомга кээп турар чагаа, билдириишкиннерниң темазы янзы-бүрү, амыдырал-чурттал-ганың кандыг-даа айтырыгларын ында кииргилээн болур. Чижээ, чуртталга шолу-биле хандырарын, бажыңнар, авто-орууктар септелгезин чорударын, садыг, ниитиниң чемнелгезиниң ажылын экижидеринче угланган хемчеглер алырын дилээн чагаа, билдириишкиннер хөй. Школа назылыг четпээн уруглар албан черинге интернатка уруглар тургузар айтырыгны шиитпирлежип бээрин дилээн билдириишкиннер бо-ла кирер. Чурттакчы чоннуң ол дилеглерин чогуур өй-шаанда хандырары чугула. Ол сорулга-биле корреспонденция бүрүзү-биле ажылды шын, кичээнгейлиг чорудары көрүп турар бис.

Кедээ Советтиң күүскомунга [illegible] чагаа, билдириишкин [illegible]

нуң шиитпирин ёзугаар ол чагаа, билдириишкиннерни албан организацияларже шилчидип бээр ийикпе, азы оон хыналдазын чоруткаш, харызын ону бижээн кижилерге дарый дыңнадып турар бис. Хамаатыларның дилег, билдириишкиннеринге чогуур харызыны беш хонук эрттирбейн бээри бисте көрдүнген. Ону хажытпас дээш бүгү аргаларны ажыглап келдивис. Бо ажылга күүском депутаттарының активтиң кужунге даянып келген. Ынчангаш депутаттар, доктаамал комиссиялар чагаа, билдириишкиннерни өөренип, сайгарып көөрүнге идепкейлиг киржип турар. Херек апарган таварылгада түс-шүс доктаамал комиссиялар хамаатыларның дилег, хомудалдарынга хамааржыр хыналдаларны албан организацияларга-даа, чуртталга бажыңнарынга-даа чорударлар. Күүском хуралынга чугаалажыр айтырыгны мындыг янзылыг олар белеткеп турарлар. Советтиң доктаамал комиссиялары шупту аңаа идепкейлиг киржип келгеннер. Ылангыя улус өөредилгезиниң, культура болгаш кадык камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның бо ажылга киржилгези [illegible] Ол болгаш оон даа өске [illegible] киржилгези-биле күүском чурттакчы чоннуң билдириишкиннерин саадатпайн, чогуур өйшаанда өөренип көрүп, харылап берип турар бис. Үстүнде чугааның байыткалы кылдыр [illegible] маңаа киирейн. Хамаатыр З. И. Серинбен күүскомнуң адынга чоокта чаа дилег билдириишкин кирген. [illegible] [illegible] ап турган по-[illegible] адынга кыл-[illegible] [illegible]

ол өг-бүлеге барып, оларның [illegible] [illegible] болгаш [illegible] З. И. Серинбен [illegible] Ол айтырыгны [illegible] [illegible] Кадыр Советтиң девискээринге чурттап, ажылдап турган, шериг албанынче чоруткан Николай Ооржактың албан эрттирип турары кезекте оон ажылдап турган коллективинден бүдүрүлге характеристиказын чорударын дилээн дыңнадыг күүскомнуң адынга келген. Ол дилегниң дугайын Н. Ооржактың ажылдап турган бүдүрүлгезинге дыңнаткан. Мындыг янзылыг дилег, билдириишкиннерни моон-даа хойну кирип болур. Оларның бо чүгле ийизи-дир. Хамаатыларның чагаалары-биле ажылды мындыг янзылыг демниг чорударга оон дээштии бедиир дээрзин практикадан көрүп турар бис.

Хамаатыларның дилег, билдириишкиннерин кайы бир албан организацияның адынче шилчидип бергеш, оон-биле кызыгаарлаттынмайн, ол черлер-биле доктаамал харылзажып турар бис. Ол албан организациязында ажылдап турар депутаттар ол айтырыгны шиитпирлежиринге база идепкейлиг киржип турарлар.

Күүскомнуң почтазы теза талазы-биле шынап-ла байлак. Сайгарып, хамы өөренип алыр айтырыглар оон бо-ла тургустунуп келир. Амыдыралда ажыл-херекке чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларны кичээнгейге алырынга база ол дузалыг. Кол чүве — бо ажылга депутаттарның, хөй-нииитиниң кужунге даянары чугула.

Планнар болгаш бүдүрүлге

БЕЛОРУС ЭРТЕМДЕННЕР — КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИНГЕ

Белорус ССР — чүгле амгы үениң бедик хөгжүлделиг үлетпүрүнүң республиказы эвес, харын өттүг, картофельдиң, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өске-даа дыка хөй чугула продуктуларын чуртка берип турар кол черниң бирээзи. Он бирги беш чылда аңаа дыка хөй культураларны бүдүрерин мурнунда турган ол-ла хемчээлдиг тарылга шөлдеринге боттуу-биле көвүдедирин планнап турар. Көдээниң ажыл-ишчилериниң ол сорулгазы шиитпирлээринге эртемденнер кандыг дузаны көргүзерин дээрзиниң дугайын ПМА-ның корреспондентизи Леонид Старосельскийниң дилээ-биле БССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эртем эртемелиниң начальниги, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Николай Тихоновский чугаалаан.

— Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продуктулуун бедидерниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле республикада сес эртем-шинчилел институду болгаш сес дуржулга станциязы ажылдап турар, олар бистиң министерствовуска хамааржыр. Оон аңгыда Белоруссияның Эртемнер академиязының, өске-даа ведомстволарның элээн каш эртем-шинчилел албан черлери, дээди өөредилге черлериниң кафедралары база-ла оон-биле дөмей темалыг шинчилел ажылдарын чорудуп турар.

Чоокку беш чылда көдээ ажыл-агый эртемин хөгжүдериниң, оон бүдүрүлге-биле харылзаазын бижиглээрниң планын ажылдаан кылган. Он чеди кол утланыышкыннар таарым-биле ол үениң дургузунда чедип алыр ужурлуг тодаргай эвес сорулгаларны төлевилээн. Оларның бирги болгаш эң чугулазы — хөрзүннүң чаш-дүжүткүрүн бедидери. РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга ышкаш, бистиң байдалдарывыска ол айтырыг онза ужур-дузалыг болуп турар. Бисте хөрзүн элезинниг, хүлденчек. Агаар-бойдустуң байдалдары — хүн радиациязы, ол-шыктың хемчээли — интенсиварлыг көдээ ажыл-агыйны чорудары мырыңай таарзып турар болза-даа, кижиниң киржилгезин чокка ол хөрзүннүң чаагай дүжүт алыры берге. Тарылга шөлүнүң гектарындан 1000 центнер чемгерилгени алыр дээш, чогумчалыг тарылга ээлчештирилгелерин болгаш чемишчилилгелер ажылдаарының дешпилгелиг технологияларын он бирги беш чылда ажылдап кылыр база бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр болзап турар бис. Ол белен эвес сорулга: ам республикада ортумаа-биле 35-38 центнерни гектардан ап турар. Ындыг-даа болза эвесте бисте дүжүт гектардан 7—11 центнерден ашпайн турган.

— Гектардан дүжүдү 60-80 центнер чедип турар, белен калбартыр ушпас, аарыгларга болгаш хоралакчыларга алыспас, аъш-чем болур бедик шынарлыг тараа культураларның бедик дүжүттүг сорттарын тургузарын болгаш бүдүрүлгеге шиңгээдип алырын төлевилеп турар. Центнер продукцияны бүдүреринге күш-ажыл чарыгдалы чаңгыс кижи-шактан ашпас болзун дээш, оларны тарып өстүрериниң база ажаап алырының технологиязын сайзырангайжыдар апаар. Интенсивтиг чер ажылының негелделеринге дүгжүр, гектардан дүжүдү 100-120 центнер чедип турар мал чеми культураларының сорттарын шиңгээдип алыр ужурлуг бис. Хендирниң, чигир свеклазының, элээн хөй ногаа болгаш кат-чимис культураларының чаа сорттарының дүжүттүг боттуу-биле улгадыр апаар. Центнер продукцияны бүдүреринге күш-ажыл чарыгдалын 0.9 кижи-шак чедир кызырбышаан, гектардан картофель дүжүдүн 400-700 центнер чедирери болдунуп болур деп көрүп турар бис.

Мыйыстыг бода малдың хонукта ортумак немелде дензизин 1000-1200 грамм, хойнуун —200-250 грамм чедирерин хандырып турар эъткир шынарлыг мыйыстыг бода малдың база хойнуң чаа бедик продуктулуг уксаазын, шугумун болгаш хевирин шиңгээдип алырын мал ажылынга баш удур көрүп турар. Эъттиң бир центнер немелде өзүлдезин алырынга 6-7 центнерден хөй эвес чемнер чарыгдаар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаарының база электрификастаарының талазы-биле улуг сорулгаларны шиитпирлээр ужурлуг. Бо талазы-биле кол эртем албан чери — ССРЭ-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназының көдээ ажыл-агыйын механизастаарының болгаш электрификастаарының Төп эртем-шинчилел институду бодунуң эртем шинчилелдери-биле бүгүдеге билдингир апарган. Чижээ, ушкан тарааны кестиреринге херeглээр ЖСК-4А жатканы чогаатканы дээш Белоруссияның Күрүне шаңналын тывыскан. ССРЭ-ге бир дугаарында тургускан, тарааның база мал чемнериниң экспресс-анализин кылыр «Нива-1» болгаш «Нива-2» дээр бичии приборларны база ол институтка кылган.

— **Ындыг немелде өзүлдени чүнүң ачызы-биле чедип алганыл?**

— Бирги ээлчегде гектар тарылга шөлүнге органиктиг чемиишчидилгелерниң хемчээлин 13 тонна чедир көвүдеткен бис. Оон-биле чергелештир ажыл-агыйның мергежилдиг чорудары база контур чугула. Мындыг чижекти көргүзүп болур. Бисте сөөлгү ийи чылда агаар-бойдустуң байдалдары таарымча чок —1979 чылда өлчээр шөөлүг эвес, изиг кааң, а 1980 чылда — таашкыннырыг чылы шөөлүг эвес болган. Ол чылдар кончуг удур-ланыышкак болган деп чугаалап болур. Ындаавыжок шыңгыы байдалдарда безин агаар-бойдустуң таарымча чогундан хамаарылга чок болган ажыл-агыйларны онзалап демдеглеп болур. Олар дөртен хире. Ынчаарга мындыг солун чүүл бар болган: оларның шуптузунга тарылга ээлчештирилгезинге клевер болгаш люцерна колдаан турган. Ол ийи культура хөрзүннүң органиктиг бүдүмелдер — гумус-биле байлактыдып турар. Клеверни болгаш люцерналы тарылга ээлчештирилгезинге болдунарла калбаа-биле ажыглаарын эртемденнер шагдан бээр сүмелеп келген, ынчалдажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ону херекке албайн турар-дыр.

— **Республиканың көдээ ажыл-агыйынга шинчилелдерниң өске кандыг утланыышкыннары эң-не чугула болуп турарыл?**

— **Республикада көдээ ажыл-агый эртеминиң ажыктыын канчаар үнелеп болурул?**

— Ниитизи-биле бистиң министерствовустуң эртем-шинчилел албан черлеринге шиңгээдилгениң ажыктыы бир рубль чарыгдалга алды рубль болгаш кат-ногаа ажылының ЭШИ-зинге ол көргүзүг 10 рубль чедип турар. Бистиң эртем албан черлеривис көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидеринге идиг бээринче чүткүп турар. Оңгу беш чылдың дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чылдың-на 3-5 хуу бедип келген. Ол өзүлде он бирги беш чылда-даа оон эвээжевес дээрзинге бүзүрел болур.

(ПМА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ПЛАН АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

ПРАГА. (СЭТА). Праганың үлетпүрү беш чылдың планын күүседип дооскан. Чехословак Социалистиг Республиканың найысылалының бүдүрүлгелери 1976—80 чылдарда продукция кылып үндүрерин 29 хуу көвүдеткен. Ол өзүлдени күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле бүрүн хандырган.

Машина тудуушкуну найысылалга онза бедик темпилер-биле хөгжээн, чуртта ол ажырның бүдүрүлгезиниң бүгү хемчээлиниң бештиң бири чыгам кезээ оон улуг-хуузунга онаажыр. Хоорайның машина тудуушкун үлетпүрү амгы үениң хөй санныг станоктарын, энергетика болгаш химия дериглерин, трамвайларны кылып үндүрген, олардан дыка хөйнү даштыкы чурттарже, Совет Эвилелинче садып үндүрген.

Улуг транспорт объектилерин тударда база дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Метрополитенниң 13 километр чыгам чаа оруун ажыглалга киирген, бүгү хоорайны соңгу талазындан мурнуу талазынче автомашиналар каш-даа олуруглуг дүрген маңнап эртер орук кежилген.

БОЛГАРИЯ. Болгарияның өңнүг металлургиязының баштайгызы—Шуменде алюминий комбинадын болгар-совет найыралдың ачызында тургустунган бүдүрүлге деп санап турар. Совет Эвилелиниң дузазы-биле туттунган ол бүдүрүлге Болгарияның металлургия үлетпүрүнүң эң күчүлүглериниң бирээзи апарган. Ында совет дериг-херекселдерин тургускан, совет специалистер ажылдап турар.

Чурукта: совет инженер В. С. Казенов (солагай талада) болгар ажылчын П. Станченге дузалажып, тайылбыр берип тур.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Найырал ниитилелиниң сорулгалары

ФРИТАУН. (СЭТА). Республиканың парламентизинге «Сьерра Леоне — ССРЭ» найырал ниитилелиниң организастааны митинг совет болгаш сьерралеоне улустарының аразында найыралдың тодаргай көргүзүү болган. Аныяктарның «Спутник» деп делегей туризминиң бюрозунуң шугуму-биле Барыын Африкага «Латвия» теплоход-биле аян-чорукту кылып чеде берген аныяк совет туристерге болгаш ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының делегациязынга найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери изиг байыр чедирген. РСФСР-ниң, Украинаның, Казахстанның, Молдавияның, Эстонияның, Арменияның бүдүрүлге мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары аян-чорукка киржип турар.

Национал хосталыышкын дээш демисежип турар Африканың улустарынга Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиг дузаламчызын «Сьерра Леоне — ССРЭ» найырал ниитилелиниң чигине секретары У. Джексон бодунуң чугаазынга бедик-биле үнелээн. Ийи чурттарның аразынга бүгү талалыг харылзааларны улам ыңай калбартырының эргежок чугулазын ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң аңы-хүйма республикаларының төлээлекчилериниң бистиң чуртувуска келгени, Сьерра Леоненин хөй-ниитизи-биле оларның ужуражылгалары, совет артистерниң концерттери Совет Эвилели-биле таныжарынга бистиң чурттарывыстың улустары боттарын эки билчиринге арганы берип турар деп, оратор чугаалаан. Советтер чуртунуң ажылчы чоннарының СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелиниң дугайында, совет кижилерниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында, ССРЭ-ниң улам ыңайгы социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарының дугайында чугаалап бергени дээш аалчыларга өөрүп четтиргенин У. Джексон илергейлээн.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

МАНАГУА. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның деткээни реакцыылыг хунтага удур сальвадор улус шиитпирлиг тулчуушкуннарга белеткенип турар. «Фарабундо Мартиниң чажыт радиозу» дамчыштыр Сальвадорнуң Революстуг демократтыг фронтузунуң даргазы Гильермо Унго чүве чугаалаан болгаш мөлчүкчү байларның дерзии тергииделинге удур демиселче бүгү чонну кодурап үнген деп медеглээн.

Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ-нуң) бүгү чонга кыйгырыын чажыт радио станциязы дамчыткан. Фронтунуң шериг болгаш политиктиг организацияларының дерзии ӗзү-чурумга удур бүгү-ниити тулчуушкуннарны эгелээринге белен деп, ол кыйгырыгда айыткан.

Даштыкы информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ӗзугаар алырга, автоматтар болгаш өске-даа боо-чепсектер-биле хандыртынган тура халыкчылар Дельгадо хоорайны долгандыр бүзээлепкен. Чурттуң найысылалы Сан-Сальвадорнуң районунда Вулкан Гуасаптың девискээринге чедиишкинниг халдаашкын кылган партизаннар реакцыылыг хунтаның 20 ажыг солдаттарын узуткаан. Ол чоок кавының сууруларын бомбалап турган хунтаның бир самолеДун партизаннар база аидара боолаан.

Оон-биле чергелештир, Сальвадорда кризисти «интернационализастаарынын» планын Американың Каттышкан Штаттары чогааткан деп, Сальвадорнуң Национал хосталга фронтузунуң удуртукчуларының бирээзи Ф. Сьенфуэгос Мексиканың «Уно» солунунга берген интервьюзунга медеглээн. Никарагуаның дерзии диктатору турган Сомосаның гвардиязының 500 солдаттары Гватемаланың девискээриндеи Сальвадорже шургуп киргенин ол дыңнаткан.

БОГОТА. (СЭТА). Сальвадорже АКШ-тың шериглери халдап кирзин дээш реакцыылыг хунта эң-не дерзии хемчеглерни сөөлгү үеде ап турарын Сальвадордан келген шажын төлээлекчизи Бенито Товар Боготага болган парлалга конференциязынга медеглээн. Америк шериглер Сальвадорже шургуп кирзин, ол чуртта байдалга холгаарлап киришсин дээш дерзии хунта ийи американны чажыды-биле чоокта чаа өлүрген деп, ол чугаалаан. Сальвадорга келген америк хамаатылар Марк Пирламны болгаш Майкл Хаммерни «Шератон» деп аалчылар бажыңының ресторанынга «билдинмес» кижилер боолап каан. Ынчаарга ол ийи американнар АКШ-тың төп разведка эргелели-биле дорт харылзаалыг турганын Б. Товар демдеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ийи американның өлүрткен чылдагааннарын тодарадыр дээш Сальвадорга чедип келген америк журналист Дж. Салливанның хенертен чиде бергени Вашингтонда билдине берген. АКШ-тың Сальвадорда элчин чериниң ажылдакчыларының бодалын ӗзугаар алырга, Салливан болза Сальвадорнуң хунтазынга өлүрткен чедиги америк хамааты болуп турар.

Чүгле бодунуң чонун эвес, харын-даа Американың Каттышкан Штаттарының хамаатыларын безин узуткап турар реакцыылыг хунтаны АКШ-тың деткип турарын америк хөй-ниити шыңгыы буруу шаап, сальвадор улустуң ханныг дайзыны дерзии хунтага деткимчени доп-дораан соксадырын АКШ-тың администрациязындан негеп турар.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТОДАРГАЙ КӨРГҮЗҮҮ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша — совет найырал ниитилелиниң кол баштаар чериниң пленуму Варшавага болуп, ПУР-нуң социалистиг тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында ол массалыг организацияның сорулгаларын чугаалашкан.

Ниитилелдиң кол баштаар чериниң даргазы С. Вроньский илеткел кылгаш, польша-совет харылзаалар социалистиг Польшаның хамаарыышпас, бот эргелиг болгаш айыыл чок чорууунуң сынышдивес үндезини болуп турарын онзалап демдеглээн. ССРЭ-биле, социалистиг демнежилгениң өске-даа күрүнелери-биле чаңгыс эп база кады ажылдажылга — делегейге ПУР-нуң быжыг туружунуң болгаш ат-алдарының кол чүүлдериниң бирээзи-дир деп ол чугаалаан. Советтерниң аңы-дүкма чурту-биле эвилелди, найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга улуг болгаш харылзаалыг сорулгалар бодунуң ажылын «Социализм болгаш Польша — Совет Эвилели — ПУР-нуң күчүзүн калбартырының болгаш айыыл чок чорууунуң магадылалы» деп лозуң-биле чорудуп турар польша-совет найырал ниитилелинге онаажыр деп, ол онзалап демдеглээн.

ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер-биле эң сырый харылзаалыг болгаш быжыг найыралдыг социалистиг Польша харын польша улуска чедиишкинниг хөгжүлдени хандырып шыдаар деп, илеткелде медеглээн.

Тыптып келген бергелерни ажып эртеринге болгаш чурттуң улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдезин хандырарынче утланган хемчеглерни боттандырар дээш демиселге, антисоциалистиг болгаш антисоветчи күштерге удур демиселге ниитилелдиң бүгү организацияларын киржип, оларның өжээниг хоралакчы чимзениишкиннерин шиитпирлиг өйтүр шавар ужурлуг деп пленумнуң хүлээп алган шиитпиринде чугаалаан.

УЛУСТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Калбак инди хөй-ниити Инди океанның тайбыңның зоназы болдурар дээш туржуп, ол девискээрде империалистиг шериг холгаарлаашкынының өзүп турарын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Инди океанның айтырыгларын дугайты Индияның даштыкы херектер министерствозунуң болгаш Инди делегей тевүнүң организастааны Делиге болган калбак семинарга оон киржикчилери ол кавы девискээрни тайбыңның зоназы болдурар дээш, арыктер кавызының күрүнелериниң боттарының бойдус курлавырларын боттары баш билир бот-эргези дээш шиитпирлиг чугаалап турганнар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени тайбың саналдарының улуг ужур-дузалыын болгаш чугулазын олар онзалап демдеглээн. Ол саналдарның алыс утказы Инди океанның кавызында улустар аразының дүшкүүрлүг чорууну айыылдыг одаан чок кылыры болуп турар.

АКШ-тың Инди океанда чепсектиг күштериниң санының дугайында [illegible] америк делегация улавас Делиге чедип келген үезинде болур [illegible] Кеннединиң чаада болуп турар бодалдыг. Ол кавы девискээрде АКШ-тың шериглериниң санының өзүп турарын дугайты Индияның дүвүрээзиниң Каттышкан Штаттарга бүгү шиитпирлиг-биле инди чазак чугаалаар апаар деп, инди ДХМ-ниң төлээлекчизи чугаалаан.

ШЫҢГЫЫ ДҮВҮРЭЭШКИН

ДЕЛИ. (СЭТА). Кыдат-пакистан харылзааларының сөөлгү үеде улам илеткейжелингe холбаштыр шыңгыы дүвүрээшкинни Индияда илергейлеп турар. Эрткен чылдың чүгле ноябрь болгаш декабрь айларда Пекиниң бедик албан-дужаалдыг дөрт шериг делегациялары болгаш элээн хөй офицерлери Пакистанга барып чораан. Оон сөөлүнде удаваанда хөй санныг шериг самолеттарын болгаш «чер-агаар» деп марканың чааркан ракеталарын Пакистанга Кыдат берип эгелээн. Шериг самолеттарын септээр талазы-биле заводту Пакистанда ажыглалга киирген. Ол заводту дериирде база Кыдат дузалаан боор турар.

Пакистанның шериг күчүзүн улгаттырып турарынга холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынны Индияда илергейлээн. Пакистанда шериг баазаларының саны сөөлгү үеде база көвүдээн. Ол баазаларны Пекин болгаш Вашингтон Индияга удур ажыглаар сорулгалыг болуп турарын түс черчи хайгааракчылары демдеглээн. Ол байдал Индияның чазааның шыңгыы сагыш дүвүрээшкинин болдуруп турар. Моон-биле холбаштыр Индияның политиктиг болгаш журналист ажылдакчыларының демдеглеп турарын ӗзугаар алырга, СЕАТО [illegible]

«Кашмир айтырыы» дээн [illegible] Пакистанны Кыдаттың деткип турарын Индияда шыңгыы удурланыышкын-биле уткаан. Пакистанның даштыкы херектер министри Ага Шахи чоокта чаа Кыдатка барып чораан үезинде Кыдаттың албан кижилери «Кашмир айтырыын» деткип турар дугайында аңаа медеглээн.

«Кашмир айтырыы» Индия биле Пакистан [illegible] Кыдат эрге-чагыргалар амгы үеде Индияның иштики херээнге ажыы-биле холгаарлап турар апарган.

Пакистанның эжелеп алганы Кашмир болгаш Джамму деп инди штаттың девискээринде [illegible]

КЫДАТТА ИШТИКИ ПОЛИТИКТИГ БАЙДАЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Кыдатта амгы үеде политиктиг иштики байдалдың дугайында чүүлдү Вьетнам Социалистиг Республиканың «Куан дой нян зан» солунунга парлаан. Мао Цзэдун өлген соонда үеде эрге-чагырга дээш демисел Кыдаттың чагырыкчыларының аразында улам күштелгенин ол чүүлде айыткан. Маонуң эң чоок чамдык кижилерин политиктиг эрге-чагыргадан чайлаткан. Кыдатта эрге-чагырга Дэн Сяопинниң холунга кирген. Мао Цзэдунуң чүүлдерин парлаан лозуңнар, плакаттар чидип эгелээн. Оон портрет чуруктары база көзүлбейн барган. Эрге-чагыргада турар амгы кижилерниң чугааларын чонга шээжилелип эгелээн.

Кыдаттың экономиказын «барыын талакының майыы-биле» хөгжүдер дээн кедизи чок чаа политиканы амгы үеде чорудуп эгелээн. Экономика талазы-биле ол политиканы «дөрт чааргыгалар» деп Кыдатта адап турар. Кыдат болза амгы үеде Японияның, АКШ-тың болгаш Барыын Европаның чижээн кедергей мактаан кижилерниң чурту болу берген.

Кыдаттың чагырыкчылары чүгле даштыкы хевир талазы-биле ӗзү барымдаалап Маодан башкаланып турарын солун демдеглээн. Мао Цзэдунуң үзел-бодалдарындан болгаш политиказындан алыраарын амгы кыдат чагырыкчылар бичии-даа бодавайн турар. Кыдаттың бөгүнгү чагырыкчылары үндезин айтырыглар талазы-биле Маонуң үзелдери-биле бир эп-сеткилдиг болгаш оон сорулгаларын күүседип турар деп, «Куан дой нян зан» бижээн. Олар Маонуң «үш делегей» дугайы дээр теориязын барымдаалап, империализтиг болгаш кедергей реакцыылыг күштер-биле [illegible] Амгы кыдат чагырыкчылар [illegible] Маонуң [illegible] «Маонуң идеялары» кыдат [illegible]

Кыдаттың ийиги беш чылдың планы Маонуң «улуг шураашкын» дээр политиказының үрүжүүнда буурап дүшкен, а үшкү беш чыл планын оон «культура революциязы» үзүп каан. «Культура революциязы» дээр калчаалыг үүлгедигниң үрелиишкининде 200 миллион хире кижи истеп сүрүүшкүнге болгаш шаажылаашкыннарга таварышкан. Үлетпүр кудулаан, аъш-чемин бүдүрери 1957 чылдың деңнелинге хевээр арткан. Көдээниң хөй районнарынга бодунуң катап бүдүрүүшкүн өзүлдезин безин чедип ап шыдаваан. Чуртта он-он миллион кижилер, колдуунда аныяктар ажыл чок болуп турар. 70 миллион школа назылыглар өөренир аргазы чок болган.

Бо бүгү бергелерниң тениүзүнүң хензиг-даа демдээ көзүлбейн турар. Ол бергелерни ажып эртериниң орнунга, кыдат чагырыкчылар кайгамчык хөй дерегилерни чурттуң шериг күжүн улгаттырарынга, дайын белеткелинге чарыгдап турар.

«Чааргынган» маоизм бисте дузалаар боор деп, амгы кыдат чагырыкчыларның санап турарын солун демдеглээн. Ынчалдажок олар айыылдыг политиканы чорудуп турарлар. Өске-даа реакцыылыг «теорияларны» [illegible] маоизм [illegible] кыдат улус болунуң чевдиниңыг [illegible] алыс чылдагааннарын улам-на тодаргай бадып турар.

АКШ-тың медицина албан черлериниң ажылдакчылары боттарының кол негелделери — ажыл төлевирин улгаттырары, ажылдаар байдалдарны экижидери дээш демиселче идепкейлиг киржип үнген.

Ажылчы чоннуң негелделерин күүседиринден ойталавышаан, эрге-чагыргалар оларга удур хемчеглерни ап турар.

ЧУРУКТА: забастовка киржикчилериниң бирээзин тудуп хоругдап турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязының илеткели

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кадык камгалалының чугула айтырыгларын шиитпирлээриниң аргаларын, аш-чутка болгаш аарыгларга удур кижи төрелгетенниң кадыы дээш демиселдиң калбак программазын кадык камгалалының Бүгү-делегей организациязының Женевада парлап тарлаан илеткелинде тайылбырлаан.

Экспертерниң баш удур тодарадып турарын ӗзугаар алырга, ол программаны боттандырары кижилерниң назылының ортумак үргүлчүлелин 2000 чылга чедир безин дыка узадырының аргазын бээр. Сайзырангай үлетпүрлүг чурттарга назылдаашкын ортумаа-биле 75—80 хар, а хөгжүп орар чурттарда — 65 хар чедер.

Ол сорулганы чедип алыр таладыр, хөгжүп орар чурттарга халдавырлыг аарыгларга удур демиселди илепкейжидип, чурттакчы чонну ижер суг-биле хандырарының айтырыын шиитпирлээзе чогуур деп илеткелде айыткан.

Ылап хораашкынны кызырары аш-чуттуг чок кылыры-биле сырый холбаалыг деп, делегей организациязының специалистери санап турар. Статистиканың сан-медээлерин ӗзугаар алырга, амгы үеде Чер-ниң 400 миллион чыгам кижизи тотпур чемненчейн турар, ол дээрге хөгжүп орар чурттарда уругларның болгаш аныяк өскенниң өлүп хораар чорууунуң кол чылдагааннарының бирээзи-дир.

Тотпур чемненмес чоруктуң болгаш витаминнер четпестииниң уламындан Африканың, Азияның, Чоокку Чөөн чүктүң болгаш Латин Американың чамдык чурттарында 5 хар четпээн назылыг 100 муң уруглар чылдың өлүп турар деп [illegible]

Хамыктың мурнунда сайзырангай үлетпүрлүг чурттарның [illegible] караа-когаралы таварыштырары [illegible] кадык камгалалының чугула айтырыгларының бирээзи-дир деп, илеткелде айыткан.

[illegible]

Аяк шайны Аартап ора...

АЙГА ЧЕДЕР

Орай дүне дээрже көрдүм,
Оттуг шолбан чаны-биле
Космосче корабль дег
Көмчүг дүрген ужуп бар
чор.
Калтагайның бүгү чонун
Кайгаткан ол «сылдыстыва»
Чоргааранып, холум
чайдым:
«Чоруунар-ла чогузунам!»
Кежик-чолдуң каңдыг
боорун
Кедизинден бижип кагбас.
Кезек әъттың маңы ышкаш
Хенертен-не каступ келбес.
«Эртиген дүне бир-ле ме
Эки бөжүп алган»—
дишти.
Алызында шак ол төл-даа
Айже, хүнче ужар магат.

Ө. ЧИҢМИТ.

Семен БОТВИННИК.

ТААН ЧАРАШ

Оруктуң тиинден саглаңнадыр частып үнгеш.
Октаргайже өрү чүткээн чечек чараш!
Кадыг черни өрүмнелдир деже тепкеш.
Калбак ногаан бүрү чайган чечек чараш!
Чиңгиртир көк арыг дээрже бедип алгаш.
Чиңчилештир шуушкан дурууна таан чараш!
Ажыт черге чаштып чыткаш, частып келген
Ангай-хаактың сыргалары таан чараш!
Частып үнген үрезиннер таан чараш.
Чайып ойнаар кулактары таан чараш.
Чоткан кээрге туразында чаңнап турар
Соңгадыва көрүнгеш шет таан чараш.
Чаа чүве тыптып турар өйнү көргеш.
Сагыжыңдан өөрзээн аңың таан чараш!

Очулдурган М. КЕНИН-ЛОПСАН.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

НОВЕЛЛА

Кыштың адак айы. Хүн элээн өрүлеп келген. Бөдүүлбе чылы-биле арын-башты ажыннадыр чылгап турган эртенги соок сырын чоорту намдап берген. Хем кедезинде кезек-кезек хола-хараганнарлыг мээс- Ыржым. Чүтле аш оъдун үндүр оъттапкаш, оожургай берген хойларның чигир ышкаш, чаржаң харны кыжыра-дыр басканы, аланзыларлан саргарып көстүп келген кадарларны кизиредир оъттаазыны, ында-хаая ээри, былтыржыры дыңналыр.

Дузалакчы кадарчы кыс Нина оът баштап маңнашкан хойларны дозуп, оларны доктаадыр дээш, дагга ол-бо чүгүрүп тура, пат-ла иштиниң кежигин келген. Хойларның бажын ээй кезек дайтыргылап кааш, иштинде сырынналдыр ырлавышаан. Белезинде какпаб даа баарында хүннээректе базыпкан. Калбак даш кырынга хурарган кежи тонунуң электерин тежей салыпкаш, олурган. Кыстың шовар кара каракта рында оттар чайнап, ындыгенгениниң ыңынза-ла кылып келген частары, эртенги туяа-дег, долганналы берген. Холун хойнунче суккаш, ... дөрт-булуңчуктай дүрүп каан кызыл-шокар торгу аржыылды уштуп аппарган. Дүрүгнү камныг чазыпкан. Ында чагаалар чораан. Кыс оларның бирээзин хавындан ужулгазын номчуй бээрге, оон шырайынга ... биле чуруттунмас бир-ле хуулгаазын чырык шинчи көстү хонуп келген.

Ийет, чагаалар. Ол ... эрткен чылын казы школа доосканы, чажыңнап тура өн иштү, ам душтуу оол Ангырооолдун чагаалары. Ол ам Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырынга өөренип турар. Ынаа оолдан чагаалар ... ужугуп каап турган. Анаа-ла кара чугаа-биле бижээн чагаалар. Ынчалза-даа Нинага олар солун тоожу, шүлүглел-биле дөмей-ле! Ылангыя черге хой кадарып чорааш, оларны катап-катап номчуур чаңчылдыг.

Ынчан ынакшылдың эрге-чаагыг, чылыг сөстери долган олурутларның арасында ынак оолдуң эргим овур-хевири көстүп кээп, уруг-биле хөөрежи берген дег апаар. Ынчан кысты аас-кежик бөөлдеп ынакшылдың тоолдуг чараш эртемчейинче киискилип аппаар.

Чоогунда хой эде бээрге, Нина дегийт-ле номчуттунарын ара соксадып, таалаңчыг болдалдарындан чарлыга хона берген. Туртааш, маңнап балыскан. Шары дег, улуг кара баштың чанынга халып четкеш бээрге, оон баарында өдек тиг олчыкта улуг ак меринос хой төрүп алган, хураганнарын кургадыр чылгаан турган. Оон бөгүнгү баштайгы олчазы ол болган. Артында-даа ийистер. Хураганнарын эргеледип: «Доңган боор силер, чараштайларым, чаңаалыңар. Аалга аппаарымга авам силерни чылыглаптар болгай, дыырашпайларым» деп чугаа даңнышнаап, оларын иниңчизинче суга берген.

Ол арызында ынакшаан ... оолдуң чагаалары база катап каракка шокаранайндыр көстүп келген. «Бистер кайгамчык аас-кежиктиг-дир бис, Нинулам. Бистерниң ынакшылывыс-даа, ажыл-херевис-даа, тоолда дег, байлак-тыр. Мээн сумкамда —номнар, а сээң иштиңде — хураганнар кайы хире чараш-тыр чаа! Сургуулдуң сумказында — номнар, кадарчының — иниңчезинде хураганнар, комбайнёрнуң бункеринде —тараа ол дээрге, амыдыралдың мөңге чараш каазы ол-дур сарыым. Удавас Хемчиктиң сыннарынга хураганнар долган иниңчектер чүктеп алган ийилээн-даа балып чоруур апаарывыс чадавас. Иниңчек биле сумкада ыгла ... чок-ла болгай. А бистер чораан-на черивиске чонувуска буян чедирип чоруур бис. «Ынакшыл ынчангаш ыдык, амыдырал ынчангаш мөңге».

Ындыг одуруглары Нина катап-катап сактып кээп чораан. Ыс сактырга дагны кужу халып бадып олурар эвес, а өрү дээрже, чиңгиир көк тепчигерже кылыйтып уңуп олурган ышкаш апарган.

А. ҮЕРЖАА.

ТЫВА УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫНДАН

Хөректениип ажыныган.
Көстүг кезээн чайтанган.
Хөл дег чажын чаштыкган.
Хөрүүн үрүп эткииргээн.
Арзылаң хак диди.
Арга бажы кызаш диди.
Алза, чизе-даа,
Аалынче чанмас.

(Тывызыктарының баажызы бойдуста).

РСФСР-ниң Репин аттыг чуруме шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Р. А. Аракчааның ак даштан сиилбип кылганы домбузу-биле хөгээржин болгаш аяа.

КОТЛЕТТЕР БОЛГАШ БИТОЧКАЛАР

Эъттиң тыртып белеткээш, оортан шөйбектенмээр хевирлиг котлеттер азы төгерик биточкалар кылыр, оларны сухарыйга борап алгаш, бижектиг биле ээскилеп алыр. Оон соонда котлеттерни азы биточкаларны 8—10 минута быжырар. Котлет кылырынга эң эки эът дөңмек эъдиниң үстүү талазы болур. Котлетке холуур ак хлеб ыяап-ла кадыг, оон хемчээли эътке хамаарыштыр — 25 хуу болур. Сугну эъттиң деңзизинге (1 килограмм эътке чуга стакан иштиң суг херек) хамаарыштыр 25—30 хуу хирени кудуп алыр. Бир эвес сугну сүт-биле азы эъттиг кара мун-биле солуптар болза, котлеттер кончуг амданныг болур. Котлеттерге хөй эвес ак саржагны азы хаван чааң холуптар болза улам эки. Котлетти быжырып тура, сковородканы дуглап болбас.

Холумак кылдыр картошка пюрези (далганы), каша, макарон, үскен далган, ол ышкаш база ногааларны салып болур. Биточкаларже азы котлеттерже саржаглыг, сметаналыг, кызыл азы томаттыг соусту кудуп каап, база ол ышкаш томаттың чидиг амданныг соузун аңгы салып болур.

500 грамм эътке:—125 грамм ак хлеб, чартык стакан сухарый, 3/4 стакан сүт азы суг болгаш 2 улуг шопулак үс херек.

Совет спорттуң тергиинneri

КАЗАНКИНАНЫҢ МЕДАЛЬДАРЫ БОЛГАШ РЕКОРДТАРЫ

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге бедик көргүзүглери дээш ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери Татьяна Васильевна КАЗАНКИНА Ленин орден-биле шаңнаткан.

Ийи Олимпиадаларның тиилекчизи, делегей рекордчузу Татьяна Казанкина дугайында делегейниң спортчу парлалгазы бижип бергенде үргүлчү магадалдыг сөстерин ажыглаар. Оон тиилелгелерни болгаш рекордтарын чайыннанчак, катаптаттынмас, тоолзуг деп болганчок адаар. А үш олимпий медальдарының эдилекчизиниң спортчу олуруунда онзагай чүве чок.

Татьяна бешки класска турган спортка хандыкшып эгелээн, оон урутларын спорт школазынга кирген. Оон баштайгы тренери Виктор Лутохин анаяк спортчулар бүгү таланыг күш-дамыр сайзыралын чедип алзын деп күзээр турган: уруглар кросс маңнаар, волейбол, баскетбол ойнаап, хаактап турганнар. Таня ынаар шыдамык, шыырак уруг апарган.

1969 чылда ортумак школаны дооскаш, Татьяна Ленинград университединге кирген. Бир-ле маргылдаа үезинде оон баштайгы тренери ленинградчы тренер Николай Малышевке Татьянаны көргүскеш, ону өөредирин уламчылаарын оон диләэн.

Ынчан Малышевтиң болуунге дыка шыырак уруглар турган, ынчангаш Казанкинага бэштай берге болган.

Чүгле 1971 чылда Таня дыка күштүг тренировкаларже шилчээн, чүге дээрге ол Мюнхен Олимпиадазынга белеткенип эгелээн. Ынчалзажок Татьяна Мюнхенже чоруп шыдаваан. Ортумак хемчээлдерге шыырак маңнаар кыстар биске кезээде турган, ынчангаш 1972 чылдың ССРЭ чемпионадынга Казанкина чүгле дөртку черни ээлээн, а ук Олимпиадага ону мурнаан үш кыс кирген.

Оон Монреальга болур Олимпиада-76-га план ёзугаар белеткел 1972 чылда эгелээн.

Баштай чүгле 1500 метрге маңнаар деп бодал турган. Ол кырында чемпионатка ... Монреаль Олимпиадазының бичии мурнунда Казанкинаның делегей рекордун тургусканы бадыткап турган, ынчан ол херээжелерден бир-ле дугаарында 1500 метрни дөрт минутадан дүрген (3.56,0) маңнап эрткен. Ол Мюнхен Олимпиадазының тиилекчизи Людмила Брагинаның тургускан делегей рекордун 5 секундадан хөй үеге таарткан!

ССРЭ-ниң шилиндек командазының тренерлери Татьяна Казанкинаның белеткелин кончуг эки көргеш, ийи ортумак хемчээлдерге — 800 база 1500 метрлерге маңнап шылгаар деп шиитпирлээннер. Казанкинаның маңнааны бүгү-ле күзелдерден артык болган. Баштай ол 800 метрге делегей рекордун тургускаш, чайынналчак тиилелгени чедип алган, а оон соонда финиш мурнунче чарыында кедергей дүрген маңнааш бүгү ... ашкаш, 1500 метрге база чемпион апаан. Ийи олимпий медальдарын ол ынчаар чаалап алган.

1978 чылда Татьяна кыс уруг божаан, дыка хөй кижилер ол ам спортту каар боор деп бодап турган. Ынчалза-даа ол 1979 чылдың чазыны-даа-ла катап тренировкалап, Москва Олимпиадазынга белеткенип эгелээн.

Баштайгы маңнаашкыннарының ол бүзүрелдиг эрттирген, а олимпийжи финалдың стартынга ол база катаа тергиин эки туннелди көргүскеш, база катап олимпий чемпиону апарган! Олимпиада соонда үр болбаанда ол бодунуң делегей рекордун база катап экижиткен: 1500 метрни 3.52,5 минутада тиилелдиг эрткен.

Москва Олимпиадазының соонда парлалга конференциязынга Татьяна ам маңнавас чадавас боор мен деп чугаалаан. Кандыг-даа болур чүве болза, амгы үениң магалыг спортчуларының бирээзиниң үш алдын олимпийжи медальдары болгаш делегейниң дөрт рекордтары делегей спортунуң төөгүзүнге кезээде артар.

Евгений ЧЕН,
ССРЭ-ниң спорт мастери.

(ПМА)

ЧУГААЛАП БИЛБЕС ЫРААЖЫ

Таллин чурттуг чеди айлыг Маре дээр уруг ам-даа чугаалап шыдавас-даа болза, ырлап билир. Эртенниң-не ачаа өөнүң ырын ырлаарга, ол оон аялгазын дораан-на эдерти өттүнүп чыдар апарган. Таллинниң педагогика училищезиниң баштыкызы Малле Вилсоннуң тургускан программазын ёзугаар Маре өске чаштар-биле кады «өөредилге курузун» эрткен. Ол программа ёзугаар музыка кижизидилгезин чаш уруг ийи айлыг турда эгелээр. Чаштар неделяда-ла ийи катап ийи-үш минута иштинде музыка дыңнаар. Чартык чыл четпээн турган, чаш уруг үнерин ыгап билир, а чеди айлыында аялганы ырлап турар апаар болган.

Бо талазы-биле шинчилелден солун түңнел үнген. Недер эрте-бүрүн шагдан бээр уруглары өөнүң ыры-биле удуур ап чорааннар. Ынчаарга өөнүң ырызы уругну таалалдып тамчыктаддырбас, а харын-даа бужургандырар болган. Ынчангаш ону эрген болгаш чемненген соонда ырлаза таарымчалыг.

(«Учительская газета» солундан).

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР БАЙЫРЛАЛЫ

Республиканың хөгжүм-шии театрында тургускан ёлка өөреникчилерниң дыштанылгазының эгелээни-биле янзы-бүрү оңнут оттар-биле хереллендир чырып, чайынап келген Тайга-сынның каас-чараш шивизин долгандыр бичии чаштар танцылап, ырлажып ойнап-хөглеп турар. Олар биле кады байырлалдың кол маадырлары Соок-Ирей болгаш Харжыгаш база-ла чыда калбас.

Бурунгу хүн аңаа найысылалдың оңгу классчыларының байырлыг кежээзи болган.

Байырлал кежээзинде найысылалдың сураглыг кижилери-биле ужуражылга база болган. Аңаа Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң мурнакчы чолаачызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордентериниң, хөй саныг медальдарының эдилекчизи В. С. Жбанов, республика типографиязының мурнакчы линотипизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Х. Доржу, республика эмнелгезиниң кезер эмчизи К. Х. Орус-оол олар боттарының ажылдарын өөреникчилерге тус-тусту таныштырып чугаалааннар.

Найысылалдың хоочуннары партияның XXVI съездизиниң болуп эртер чылында ортумак школаны чедиишкиниг доозуп, дээди, ортумак өөредилге черлеринче кирерин, боттарының сеткил-сагыжынга таарышыр ажылдарны тып алырын оңгу классчыларга күзээн.

Өөреникчилерниң байырлыг кежээзи «Аян» ыры-хөгжүм ансамблиниң солун программалыг концерти-биле доозулган.

С. КУУЛАР

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

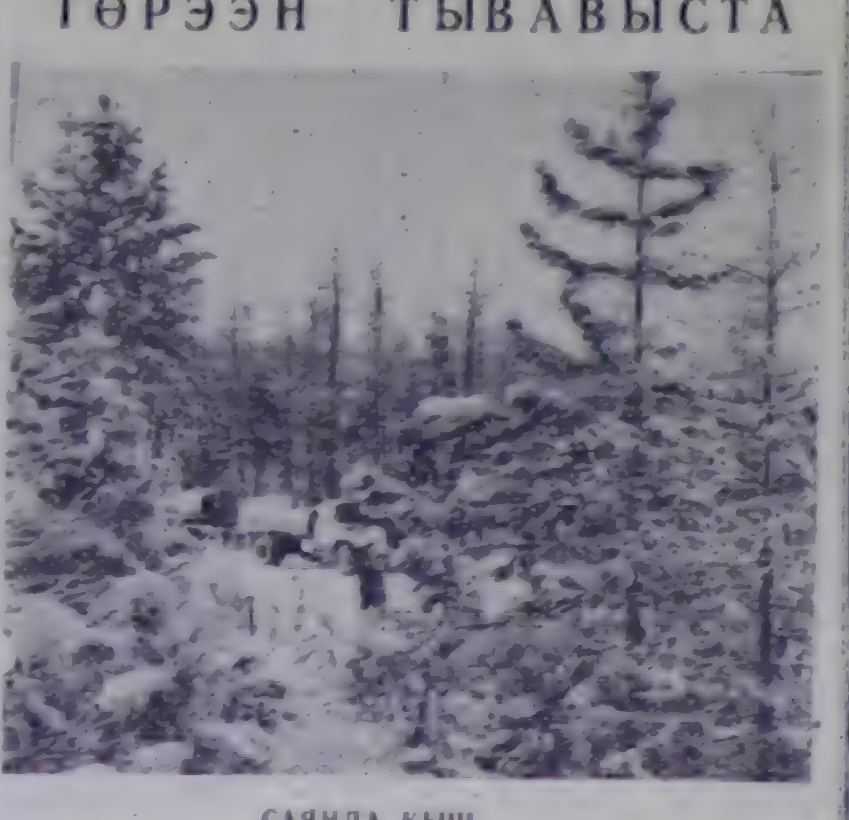

САЯНДА КЫШ

ШЫН ТЫПКАННАР

№ 292 «Шында» эвени улустуң тывызыктарын Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы суурдан У. Маспын-оол мынчаар шын тыпкан: 1. Согун. 2. Какпа. 3. Оттуг-балык. 4. Ужуктуг ине. 5. Хууң. 6. Хеме. 7. Дус. 8. Мороженое.

№ 2 «Шында» тывызыктарны Кызылдың № 2 школазының өөреникчизи Өлзей Эрес мынчаар шын тыпкан: 1. Ас. 2. Алдын. 3. Кымыскаяк. 4. Инек.

ЭРТИНЕ БИЛЗЕК

(Фантастиктиг рассказ)

Өске сылдыстың мурнуу адаанда хаакчылар хоорайы Сесерлигниң ат-сураа бо хүннерде Чер бөмбүрзээнге дыргын тарай берген. Шимчедикчилиг болгаш чолгуннуг хаактар талазы-биле делегей маргылдаазы январь 10-да эгелээр-даа болза, чамдык диптерниң хаакчылары чаа чылды Сесерлигге дыштаныр эрттирер дээш, эртеле четкилеп келген. «Сесерлиг-2081 чыл» деп бижээн дөрек демдектиг хаакчылардан аңгыда, ол спортка сонуургалдыглар, корреспондентилер, чалаткан аалчылар дээш кижиле эндерик. Оларны спортчу электричкалар Кызылда диптер арызының улуг аэропортундан үжен минута болгаш-ла үнүп турган.

Ол-ла маргылдааны сонуургап көөр дээш, Саян обсерваториязының астроному Киш кадайы Ая-биле тускай машиналыг чоруп орган. Ая төөгү эртемнериниң доктору кижи болгаш, эрткен чүс чылдың чеден-тозан чылдарында Сесерлиг чоогунга «Тайга» станциязы дээр, хаакчыларның бичии баазазы ол шагның автомобильдер оруунуң кыдыында турган дээрзин Кишке чугаалап чораан. Хенертен Киштиң чанында кызыл чырык чивеңнедир кыва берген соонда, чиди сүргей медээ эткен. Киш радиотелефонун даназын сегирип албышаан, машинаны доктаадыпкан. Кабина иштинге дыңналгыры кончуг кыдыр октаргайладыр дыңналган:

«Октаргайда тайгылычы корабль «Сибирь» чугаалап тур. Бистиң планетавысче углай тодаргай эвес медээлиг корабль чоруп олур. Астро-хеме азы гравитолёт-даа боор чадавас. Хүн системазының планеталарындан эвес дээрзин тодараттывыс. Угланыышкынын өскертпес болза, Саяннарга хонуптуп болурун санадывыс...»

Киш кончуг дүрген бир баскыышты базыптарга, экранга обсерваторияның дежурныйы аныяк кыс көстүп келген.

— Чүү болду? К—309-тур. 36-ны бериңер!

Ол-ла дораан экранга көстүп келген, бүрүл баштыг, чоон көстүкүг кижи:

— Киш Монгушович! Дораан дедир ээптиңер! Чугула херек апардынар. Медээ алдыңар бе? — дээн.

— Ийе. Мен ам дыка ырап келдим. Километр санаар болза...

— Билир мен. Силерниң чоогунарда бистиң вертолёдувус ужуп чоруур. Автомедээ деп бериңер!

Экран караңгылааш дээн соонда, Киш автомедээни дүргеп-дүрген баскылааш чугаалаан.

— Ая, мени келдирип тур. Радиотелескоп дезунге олурар болган-дыр мен.

— ... Чүү ... зындан аңгыда кайы планетадан ужуп олурар үүле чоор? Азы эрткен чылгы ис чок читкен ... эртемденнерниң корабли эвес бе?

— Черниң болза, ... болгай. Бистиң туристеривистиң астроклуву канчап билдинмес планеталарга чеде бээп-дир, олар база Черни ужудуушкун үезинде көрүп каан чадавас. Ындыг-даа болза, мээңи бир-ийи чыл бурунгаар берги дег. Кышкы үеде Черниң кыры ак хар апаарга ужудуп олурарын бодаарга, Ак планетадан аъттанганнар чадавас.

Автомедээ сыладыр эткен соонда вертолёт көстүп келген. Ол сан-дорт чавызавышаан, оруук кыдыынче эскалаторлуг чаданы салыпкан.

— Байырлыг че. Мен-даа ... лажыптайн. Радиотелефон-биле харылзажып турар бис. Мээң чогумда бо машинаның оске черлерге турарын чопшээревейн билир сен. Кызылче дорт чорувут. Ма, эрттирилге бо. Бир эвес мээң-биле харылзажып улавас болза, Эртемнер академиязының салбырында академик Климовка чеде бээр сен... Аа, шынап-ла өске планетадан туристер чедип кээп чүве болза, оларның арынны-даа көргей сен. Обсерватория-биле дорт улаттынган телевизор бо. А бо автоочулдурукчу-дур. Кол-кол ... бижип каан — дивишаан. Улуг эвес аппаратураже айыткаш —Байырлыг, мээң угаанныгбам — дээн. Аяны ... Киш ошкап кааш, вертолетче түтүрүпкен.

Киш чадалап кедурлүрү билек, вертолет кончуг дүрген кадыр даглар артында обсерваторияже углай караш дээн.

Ая элээн үр чоруп келгеш Шивилиг артын кудургайлап тарга, оруктуң оң талазында улуг хөл көстүп келген. «Эрткен чүс чылда бо хөлдүң оорунга тараа шөлдери чаптыл-ган бичии хөлчүктерлиг чер дурган. Бо хөлдүң дүвүнге Арзаан базырын дээр бүрүн шагның улуг базырын школачы турган касчып турган мен»—деп, оон калган даайымның каш чыл бурунгаар чугаалап чораанын Ая сактып чорааш.

Хенертен дээрде булуттар кажарааннадыр чүгүрүп эгелээн болгаш машина иштинде аппаратура сыгайнып сайгылгааннарның чамдылы кызаңнап, өскелери ногаан кылдыр чып, өжүп турар апарган. Улуг хат-шуурган ышкаш таш чоок эзиннерге, дагларга чаңгыланы берген. Хөл күштүг-биле чалгып, оът-сиген онгаар-дескээр халып турар мындыг. Мотор чоорту өжүп, машина доктааш берген. Озал-ондак медээзи база ажылдавайтаан. Экранга демги-ле дежурный уруг көстүп келгеш: Шупту туруштарга хөлзээзин кызгыбазын дыңнаттывыс. Өске планетадан келген сылдыс-хеме бистиң девискээривисте хонуп келей берди. Чаңызааткан дүргени-биле чорып тур. Үре-лишкинге таварышкан чадавас Киңзэгейлиг болу...» дээн соонда, телеэкрганда база үстү берген.

Ая машинадан үне халып келген. Хөл кырынга кайгамчык улуг көрүнчүк чайыпканы ышкаш ... чырыы хереллени берген соонда, шляпа бөрт азы шаажан тавак-даа хевирлиг чүүл оожум бадып олурган. Ая шак ол сөс каът бажың хемчээлдиг улуг «тавакты» сылдыс-хеме ол тур деп билип каан. Сылдыс-хеме реактивтиг самолеттар ышкаш шыланнашаан, ээремчигей бүттары дег даваннарын херип кеш, хөл-кыдыынга чиңдиннедир хонупкан. Оон кылагар нез чадагылаштыр ажыттына берген. Кезек болганда оон ийи метр ажыг дүрт-сынныг кижи дүжүп келгеш, дорт-ла Аяже кылаштапкан. Чоокшулап келзе-ле: кылчагар, тас баштыг, кызыл шырайлыг, чонзагар хаайының танактарының дорбагары кончуг, карак кирбиктери көнгүс чок — кызыл анай кижи болган. Ол Аяже бир-ле чүве чугаалаан. Оон болдуулуг-чаагай-даа болза, уну ... Ам ... базыр ... Улуг кижи хөрээнде кылагар аппаратураны шаажылап баскылааш:

— Бо чүү деп планета ирги? Силер моон ээзи азы дираг амытаны силер бе?—деп, бистиң дылывыс-биле чугаалаан Ая өске планетаның кижизиниң бодунуң дылын дыңнаарга ... «Дыка сайзырангай оранда келген улус-тур» деп бодавышаан, Чер-дир'—дээн.

(Уламчылаар).

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Буратино делгелгези». 9.30— «Ада-иелер, силерге». 10.00 — Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының лауреады В. Кругловтуң (домра) концерти. 10.25 — «Озал-ондак чок шинчээшкин». 10.55 — «Бистиң адревивис — Совет Эвилели». Львовтан дамчыдылга. 11.45 — «Спорт-лотонуң» 2-ги тиражы. 11.55— Кремльдиң Съездилер ордузунга ёлка байырлалы. 12.55— Музыка чагы-биле. УССР-ниң опера болгаш балеттиң күрүнениң үлегерлиг улуг театрының солизи Н. Н. Скоробогатов. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи И. И. Петров чорудар. 13.25— «Эрмитаж. Бурунгу Чооп чуктуң уран чүүлү». 13.55— Богүн делегейде. 14.10 — Совет композиторларының ырларынга фантазия. 14.20 — Уругларга уран-чечен кыска телефильмнер программазы: «Ынаш иштинде от», «Бисте цирк чедип келген», 15.10—«План болгаш саанчы Вера» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 16.05 — Орус улустуң Н. Осипов аттыг күрүнениң үлегерлиг оркестриниң концерти. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Калинин. 16.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». Журналист В. М. Песков эрттирер. 17.35 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының толеванелени чугаалажып тур бис оазар чүүл болгаш энергетика баазазы. 18.15 — «Бремен хөгжүмчүлериниң» изи-биле». Мульт-фильм. 18.35 — «Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларының талазы-биле беседазы. 19.10 — «Топ телевидениениң экранынга бир дугаар». «Сагыш-сеткилдиң аймаарзашкыны». [illegible] 21.50 — «Эрги альбомнардан романстар» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүлгези. [illegible]

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге ... хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 28-33, өске артканнарынга 19-21 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың кужу ... Агаарның температуразы 29-32 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Гондолупа чурттуң марказы» 9.30, «Узун дүне» (2 серийлыг) 11.30, 14.00, 16.30, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даарта баар сен бе?» 9.00, «Истекчи» (2 серийлыг) 10.40, 13.30, «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» 16.20, 19.20 шактарда.

«ВОСТОК»: Мультфильмнер чыындызы 11.00, «Ипподром» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (ужуткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Космонавт-биле кады ужуудушкун» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Республиканың Тураапарик-малдерниң бүдүрүлге каттыжыышкынынга доктаамал ажылдаары-биле:

механик,
күш-ажыл инженери,
кадр килдизиниң инспектору,
техниктиг ажылдакчылар херектелтиниң турарын чарлап тур.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу, № 59 бажың— эртенгиниң 9 шактан кежээниниң 18 шакка чедир.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкина Кравченко кудумчузу, бажыы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, эдилекчизиниң орулакчызының 2-35-21, 2-31-73, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-11, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-73, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17666. Чагыг № 44.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыыны талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

ТС—00210

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (114107) | 1981 чылдың январь 11, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ЛЕНИНЧИ ГОРКИДЕ БАЙЫРЛАЛ

ЛЕНИНЧИ ГОРЬКИ. Москва область. Владимир Ильич аттыг колхозтуң төвү — Горкиге байырлал болган. 60 чыл бурунгаар — 1921 чылдың январь 9-та Владимир Ильич Ленин Советтер чуртунуң иштики болгаш даштыкы байдалының дугайында Горкиниң тараачыннарының чыыжынга илеткел кылган.

Колхозтуң ажыл-ишчилери ол хүнүң дугайында турасаалды камныг-биле кадагалап чоруурлар. Тараачыннарның чыыжы болган. Шульгиннерниң бажыңынга бүгү делегейниң чурттарындан он-он муң кижилер кээп, ол турасаалдыг бажыңны дыка сонуургап көрген. Социалистиг кодээ суур дугайында Ильичиниң күзээниниң амыдыралга чединишкинниг боттанганын көөр дээш олар аңаа кээп турар. Горкиге болган байырлалга база хөй кижилер келген. Колхозтуң ээлери боттарының күжү-биле кылган чүүлдерин аалчыларынга сонуургадып көргүскен. Ленин орденниг Владимир Ильич аттыг колхоз — Москва чоогунда мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соолунде эрткен үениң дургузунда колхозту хөгжүдеринге 22 миллион рубль капитал салыышкыннарын киирген. Ол капитал салыышкыннарының түңнелинде колхоз мал болгаш чер ажылының бедик продуктулуун чедип ап турар.

Колхозтуң төөгүзүнде алдарлыг хүнге турасаалткан байырлыг хуралга колхоз даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. И. Кухарь илеткел кылган болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуурунга ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң бедик көдүрлүушкүнүнүг чүткүлүнүн дугайын онзалап демдеглээн. В. И. Ленинниң үндезилээни ол колхозтуң улуг чединишкиннери, ооң бо хүнү — Ильичиге өндүр-таагай турасаалдыр.

СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп байырлыг хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДЫҢ ЭҢ ЧУГУЛА КЕЗЭЭ

Республиканың коммунистери, ажылчы чоннары бо хүннерде СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып, социал-экономиктиг болгаш культураның хөгжүлдезиниң бүгү участоктарында ажыл-херектиң байдалын анализтеп, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейин мөөңнеп, четпестерни ой-шаанда чайладырының хемчеглерин ап, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуурунче бүгү күшту мобилизастап турар. Бүдүрүлгениң чедиишкиннериниң эргежок чугула чүүлү — ажыл-агыйны чорудулганың деңнелин бедидери, нардарны ажыл-ишчи ёзуга, харыысалгалыг болгаш инициативалыг чорукка кижизидери болур дээрзин СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ол чугула айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын бистиң республикага эрткен партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш конференцияларга бүгү талалыг сайгарып, кандыг-даа ажылды организастаарының эң чугула тудуш кезээ, ажылдың ленинчи стилиниң кол онзагай талазы — күүседелдениң контролюн болгаш хыналдазын улам ыңай сайзыңгайжыдарының эргежок чугулазын айыткан. Ажылдың өске бүгү участоктары ышкаш, күүседелдени контрольдаары болгаш хынаарын организастаары бүгү партия организацияларының доктаамал болгаш ханызы-биле кичээнгей салыр чугула ажылы болур. Партияның болгаш чазактың директиваларының болгаш бодунуң хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаарының тодаргай системазы парторганизацияларда тургустунган. Ол болза бүгү ажылдың дээштиин болгаш шынарын бедидеринче угланган. Парткомнар, партия эге организациялары шиитпирлер күүселдезин контрольдаарының айтырыгларын план ёзугаар чугаалажып көрүп, контрольда турар доктаалдарга үндезилээш организакчы ажылдың тускай планын ажылдап кылып, ону боттандырарынга харыысалгалыг кижилерни тодарадып, чер-черге күүсэдириниң хуусааларын айтып турар. Айыттынган чүүлдери күүсеттинген доктаалдарны колдууида парткомнарның, парторганизацияларның бюро хуралдарынга контрольдан уштурун шиитпирлээр.

Кызыл хоорайның, Бии-Хем районнуң парторганизациялары, «Тыва кобальт» комбинаттың партикому күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын организастаар талазы-биле ажылдың эки дуржулгазын чедип алган. Кызылдың сүт комбинадында партия эге организациязы (секретары В. А. Чихачева) хүлээп алган шиитпирлер күүселдезинче коммунистерни билдилиг мобилизастап, күш-ажылчы коллективте ажылдың бүгү талаларынга эки салдарны чедирип турар. Ында коммунистерни бүдүрүлгениң кол-кол участоктарынга таарыштыр тургускан, планныг онаалдаларны күүседир, технологтуг чорудулгаларны болгаш камналга чурумун сагыыр дээш идепкейлиг ажылды чорудуп турар.

Бо чижектиг ажылды Жданов аттыг, «Меген-Бүрен», «Нарын», «Өөк» совхозтарда, Шагаан-Арыг АТБ-зинде, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың электроцехинде партия организациялары чорудуп, күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын организастаар талазы-биле ажылды сайзыраңгайжыдып турар. СЭКП хоорикому болгаш райкомнары, эге организациялар контрольдуң янзы-бүрү аргаларын ажыглааш, оларның мурнунда салдынган сорулганы, хүлээп ап турар шиитпирлерни күүседиринче угландырып, кадрларның хууда харыысалгазын бедидерин чедип ап турар.

Күүселдени контрольдаар болгаш хынаарын организастаарының тодаргай системазын чамдык парторганизациялар ажылдап кылбайн турарын чугаалаза чогуур. Партияның үстүкү органнарының, партия хуралдарының, парткомнарның болгаш партбюроларның доктаалдарын багай боттандырып, оларның күүселдезин четпес контрольдап турар парторганизациялар бар. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезиниң дугайында айтырыгларны партбюрога эвээш чугаалажып көрүп, ооң боттаныышкынының дугайын информастаарын партия хуралдарынга, партком хуралдарынга, партбюрога эвээш практикалап турар. Дыка хөй парторганизацияларда шиитпирлерни боттандырарының болгаш контрольдаарының планын ажылдап кылбайн, күүсеттинген доктаалдарны контрольдан уштурунуң чурумун тодаргай тургузуп албаан. Ындыг четпестер «Совет Тыва», «Кызыл тук», «Революцияның чалбыышы» совхозтарда, «Шагонартяжстрой» тресте, Кызылдың пиво заводунда болгаш өске-даа парторганизацияларда бар.

Коммунистерни хүлээп алган шиитпирлер күүселдезинче калбаа-биле хаара тударының бир хевири — администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияларның ажылынга оларның киржилгези болур. Бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш продукцияның шынары, капитал тудуг, кодээ ажыл-агый техниказының ажыглалын экижидер, камналга чурумун күштелдирер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле айтырыглар ол комиссияларның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Коммунист кандыг-даа участокка ажылдап турза, ол сагылга-чурумнуг, ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көөр чоруктуң үлегерин көргүзер хүлээлгелиг. Контрольду тодаргай тургузары партия кежигүнүнүң ажылының эки-даа, четпес-даа талаларын боттуу-биле үнелеп көөрүнүң таарымчалыг аргазы. Ындыг контрольдуң бир нептереңгей хевири Уставтың негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң дыңнадыгларын партия хуралдарынга дыңнаары болур.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугааларында айыткан чүүлдерни удуртулга болдургаш күүселдени хынаарын болгаш контрольдаарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды күштелдирери негеттинип турар. Чамдык ажыл-агый участоктарында планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн келгени парторганизацияларны дүвүретпес аргажок. Ынчангаш чер-черге тодаргай контрольду тургускаш, ажылга эки түңнелдерни чедип ап болур.

«Үстүнден адаанга чедир партияның бүгү органнарының кичээнгейин кол чүүлче — кадрларны шилииринче, депшидеринче болгаш кижизидеринче, партияның директиваларының күүселдезин хынаарынче, партия организацияларының болгаш күрүне аппаратының ажылын сайзыраңгайжыдарынче мөөңнээр ужурлуг бис» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Контрольду организастап тура ол айтыышкынны удуртулга болдургаш чер-черде партия организациялары шиитпир күүселдезиниң контролюн организастаар талазы-биле ажылды улам сайзыраңгайжыдар, ооң массалыын, боттууи болгаш массага калбаа-биле билдингир болурун чедип алыры эргежок чугула.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

СИБИРЬНИҢ УЛУГ ЭНЕРГИЯЗЫ ӨВҮР ЧЕРДЕ

«Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы бистиң республиканың улус ажыл-агыйынга кончуг улуг ужур-дузалыг болган.

Соолгу чылдарда дыка хөй чаа бүдүрүлгелер, культура, чырыдыышкын черлери болгаш оон-даа аңгы объектилер ажыглалга кирген. Чадаана — Хандагайты аразында 110 киловольтунуң электри дамчыдылгазының чаа шугумунуң тудуу чоокку хүннерде доозулган.

Ук шугумнуң тудуун «Красноярскэлектросельстрой» трестиң № 61 мехколоннасы кылган. Ол дээрге Красноярск крайның девискээр-экономиктиг комплексиниң хөгжүлдезиниң перспективтиг планын ёзугаар Сибирьниң улуг энергиязын Тываның девискээринге акы-дуңма кожаларывыс шөйүп келгени-дир. Ленинчи ГОЭЛРО-нуң төөгүлүг улуг планының 60 чылын бүгү чурт чоокта чаа демдеглеп эрттирген онзагай үеде Тыва республиканың ырак-узак районнарының бирээзи Өвүрде Ильичиниң лампочкалары улам күштүг чырып турар апарганы ол.

Партияның Өвүр район комитединиң ийиги секретары Базыр Даваевич Монгуш-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, улуг энергия чедип келгени районга кандыг ужур-дузалыын чугаалап бээрин дилээн. Ол мынчаар харыылаан:

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин Өвүр районнуң чону хамы сонуургал-биле чугаалажып, өөренип турар үеде улуг энергия бисте чедип келгени дээрге партия, чазактың ада сагыш салыышкынының база бир херечизи-дир. Улуг энергияны бээр шугумну, подстанцияны ажыглалга кииргени районнуң улус ажыл-агыйынга кандаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Энергияны хүлээп алырынга белеткелди «Кодээ электри тудуг» трестиң бригадазы баш бурунгаар чорудуп келген чүве. Ынчангаш район төвү Хандагайтының бүдүрүлге, албан организация черлери, школа, эмнелге, чурттаар бажыңнары болгаш суурнуң кудумчулары бүрүнү-биле белеткеттинген. Подстанцияга кожары-биле улуг эвес ажылдарны кылыры арткан.

Хандагайты доктаамал, улуг күштүг энергия-биле хандыртынганда, ында бүдүрүлге черлери долу күчүзү-биле ажылдаар арганы алыр. Амыдырал хандырылга комбинадының дааранып машиналары, КМК-ның пилорамазы, септелге-тудуг участогунуң чазаныг чеги электри энергиязы-биле үзүктел чок хандыртынар апаар. Чижээ, пилорама мурнунда 7—8 кубометр дилиг материалдары берип турган болза, моон соңгаар ийи ээлчег-биле ажылдааш, хүнде-ле 20 кубометр чедир дилиг материалдарын берип болур.

Оон аңгыда чурттаар бажыңнарынга электри плиталарын тургузар арганы бээр. Чоннуң амыдыралынга электри ажыглаары улам калбарар.

Ол ышкаш «Коммунизиче орук» совхозтуң төвү Солчурда электри шугуму долузу-биле чаартынган, ол база улуг энергияны алыр. Солчурдан 8 км черде совхозтуң сүт-бараан фермазын база кожарынга белеткээн. Малчыннардан улуг энергияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады кадарчы Севил Даваевна Донгактың коданы хүлээп алырынга бүгү чүве белеткеттинген.

Фермаларга, кыштагларга электри чырыын киирери малчыннарның ажылын кончуг чиигедир. Коданның девискээрин, кажаалар иштин электри чырыдар. Малга ижиктер сугну база электри кудуп бээр. Малчыннар телевизорну көре бээр.

Бора-Шайның хойжу бригада төвү, Улаатай бригадазының 7 малчыннарының коданнары бо чылын электри чырыын алыр.

• • •

Чадаана—Хандагайты аразында бо шугумнуң келир үеде ужур-дузазы улуг. Хандагайтыдан Торгалыгже 35 киловольтунуң шугумунуң тудуун бо чылын уламчылаар. Ол-ла электри дамчыдылгазының шугуму Торгалыгдан, Ак-Чыраа, О. Шынаага четкеш, оон ыңай Самагалдай-биле туттуу бээр. Ынчангаш Кызыл—Элегес — Бай-Хаак—Балгазын — Самагалдай шугуму-биле республиканың мурнуу зоназының электри шугуму база туттуу бээри ол.

«Ак-Чыраага» улуг энергия келири-биле аңаа мал ажылы улам ыңай хөгжүүр. Электри-биле ажылдаар нарын дериг-херекселдерин ажыглаар арга тургустунары-биле мал чемин белеткээри механизастаттынар. Ынчангаш «Ак-Чыраа» совхозка мал азыраар улуг комплексти тургузуп болур апаар.

Хандагайты подстанциязының улуг энергиязын акы-дуңма Моол Арат Республиканың Тыва-биле кызыгаарлашкак аймактарынче база дамчыдып болур. Ынчангаш МАР-ның чону-биле совет кижилерниң найыралы улам быжыгып, каш ажылдажылгавыс улам калбарар.

ЧУРУКТА: (үстүнде) Өвүр черже шөйүлгеи улуг энергияның чагылары Хөндергей арттың чоогунда; (ортузунда солагай таладан) мастер Сугдур-оол Монгуш аныяк электромонтёрлар Н. Монгуш, А. Донгак-биле; (адаанда) малчыннын кыштаанда тургускан подстанция.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» корр.
А. ЗАЙЦЕВТИН фотолары.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ — ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыткан өндүр-таагай сорулгаларны совет кижилер партия болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга улуг сонуургал-биле чугаалажып көрбүшаан, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам ыңай бедидерниң курлавырларын тып турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары болза:

МОСКВА. «Экономиктиг өөредилгениң пропагандист болгаш дыңнакчы бүрүзү—камналганың демдеглел дептерлиг турзун!» деп мурнакчыларның эгелээшкинин ЗИЛ-дин чаазы муң ажыг автомобиль бүдүрүкчүлери деткээн. Эрткен беш чылда ол коллектив үш миллион ажыг рубльдан камнаан болгаш бо чылын чединишкинниг ажылдаарының эки үндезинин тургузуп алган.

Ындыг улуг чединишкиннерниң чажыды чүдел? Коллективтиң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкынчарынче — күш-ажылды механизастаарынче болгаш оон бүдүрүкчүзүнүң бедилдеринче кичээнгейни пропагандистер болгаш дыңнакчылар угландырып турар. Чижээ, пропагандист Б. Вершковтуң удурткан комплексиг бригадазы чаартыкчы он-он саналдарны болгаш чогаадыкчы үш ажылдарны бүдүрүлгеге киирип нептередиптерген түңнелинде чартык миллион ажыг рубль камнаттынган.

Кол угланыышкынчарының төлевилелин чугаалажып көрүп турар үеде чаартыкчылар бүдүрүлгениң эвээш эвес курлавырларын илередип тыпкан чүве.

СЕВЕРОБАЙКАЛЬСК. (Бурят АССР). Демир-оруктуң чер адаа-биле эрткен шугумнарын кылыр № 16 отрядтың тудугжуларының чогаадыкчы инициативазы БАМ-ның бажының талазы участогунда нарын ажылдарны чединишкинниг чорударынга арганы берген. Чалым хаяларлыг дагны өттүр демир-орук шугумун тударын ам хүнде бир метр дүргедээн.

— А чоокта чедир-ле бистиң ажылдаарывыска дыка берге турган. Тудуг ажылдары үзүктели бээр таварылгалар база болгулаан. Ол бүгү четпестерниң кол-ла чылдагааны — тудугжуларның күш-ажылын четпес организастааны болган. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажып турган үевисте ол бүгү четпестерни шиитпирлиг чайладырын. БАМ ышкаш эң чугула тудугнуң бо участогунда ажылдарны дүргедедирин шиитпирлээн бис — деп, тудугжуларның звено удуртукчузу А. Мунинков чугаалап турар.

Тудугжуларның негелдезин ёзугаар ол участокту чылыглыга-биле хандырган, электри энергиязын берип эгелээн.

НАХОДКА (Приморск край). Демирни чоңдурар болгаш кестирер станоктуң ажылчыны Г. Чумашты судно септекчилери «ажылчын шинчилекчи» деп адап турар. Күш-ажылды организастаарының чугула методун экономиктиг билиглер школазынга кичээлге ол саналдаан. Судноның кол хеделдирикчизинге ажыглаар кезектерни кылыры үр үеде бергедеп турган. Ындыг кезектерниң чединмези океан судноларын дүрген септээринге моондактыг болуп келген.

Чаартыкчы Г. Чумаш ажыл шагын камнаар, чугула кезектерни кылып белеткээрин дүгеледир сорулга-биле үш станокту чааскаан башкарып эгелээн. Оон үлегерин хөй ажылчыннар эдерген болгаш ам судноларны хуусаа бетинде бедик шынарлыг септеп турар.

ХАРЫЫСАЛГА БЕДИИР

Районнуң чонун электри энергиязы-биле хандырар, үрелиишкинни болдурбас дээш оңгу беш чылда кызып ажылдап келген бис. Амгы үеде Чадаана — Хандагайты аразында 110 киловольтунуң электри дамчыдылгазының шугумунуң болгаш улуг чаа подстанцияның тудуу доозулганы бистерниң шуптувуска өөрүшкүлүг болуушкун болду. Улуг энергияны бээр чаа подстанцияда нарын дериг-херекселдер бар. Мында электри дамчыдылгазының 2 шугуму келген. Оон бирээзи токтуң күжүн кудуладыр 6,3 МВА-ның трансформаторунга келгеш, тускай херекселдерлиг КРУН-10 дээр бажыңны дамчыштыр ОРУ— 35 кв-шугумунга баар. Ол-ла шугум Торгалыгже шөйлүп чоруур. Ийигизи ОРУ-110 киловольтудан КРУН-10-ну дамчыштыр 10 киловольтунуң шугуму-биле Хандагайтының иштинге болгаш өске-даа суурларга, совхозтар төптеринге баар.

Улуг энергия келгени-биле ажылывыс харыысалгазы улам-на улгаткан. Нарын дериг-херекселдерни хайгаараар, ниналыштыг ажылдаарын хандырарынга тускай мергежилдиг, дуржулгалыг электромонтёрлар херек болгай. Ынчангаш маңаа ажылдаар кадрларны белеткеп турар.

Мен бодум 1974 чылда Чадаанага монтёрлап ажылдап эгелээш, бир чыл болгаш мастерлеп ажылдай бердим. Соолгу чылдарда Өвүрнү харылап, мында мастерлеп келдим.

Ынчангаш бистиң кол-ла сорулгавыс—электри энергиязы-биле чонну үзүктел чок хандырары, дериг-херекселдерге үзүктелиишкинни болдурбазы. Бо пунктуларны бис партияның XXVI съездизинге алган хүлээлгевисте киирген бис. Улуг энергияны район чоокку хүннерде ап эгелей бээр. Бистер электри энергиязы-биле хандырарының шынарын экижидер дээш бүгү күштү салып ажылдаар бис.

С. МОНГУШ,
мастер.

ХҮН ДЕГ ЧЫРЫК

СЭКП-ниң XXV съездизиниң Директиваларынга чуртту электрижидерин үргүлчүлээр.

хол-биле кылыр аар ажылдарны механизастаар дугайында айыткан турган болгай, Коммунистиг партияның планы — чоннуң планы деп чүвени ырак-узак Өвүрнүң ажыл-ишчилери бистер боттарывыстың караавыс-биле көрүп, ооң амыдыралга боттаныышкынының херечилери боол турар бис. Ооң бадыткалы — улуг энергияның бистиң районда келгени болур. Калбак-делгем ховуларны, кадыр-берт тайга-сынны ажыр совет кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында электри шугуму тургустунган.

Кайда-ла электри бар-дыр, ында амыдырал, ажыл-иш чырык-чаагай, бүдүнгүр болгай. Чижээлээрге, бөдүүн хойжу мээң турлаамда Ильичиниң лампочкалары чырыткылыг хүн ышкаш чайнап турар апарган. Электриниң ачызында мээң чурттап олурар бажыңым хамаан чок, кажаалар иштин безин хүндүс ышкаш чырык, ажылдап болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунган-дыр. Ол хамаан чок хойга суксуну ооң дузазы-биле чылдып алыр аргалыг болдувус. Бо бүгү дээрге, бистиң ада-өгбелерниң сагыжынга безин кирбейн чораан, дүште-дүлде ышкаш кайгамчыктыг амыдырал-дыр. Ол бүгүге харыы кылдыр бистер, малчыннар, улам улуг күженишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Чүге дээрге, СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелинде мал ажылын сайзырадырының талазы-биле чаа, улуг сорулгалар салдынганын оон-биле танышкаш, билип алган бис.

Улуг энергияның келгени-биле бистиң ажылывыс чаа хевирже, чаа негелдеже шилчээн деп чүвени билип турар бис. Бистиң, малчыннарның дугайында хүн бүрү сагыш салыышкыны дээш төрээн Коммунистиг партияга, эш Леонид Ильич Брежнев баштаан ленинчи Төп Комитетке, Совет чазакка кызыгаар чок өөрүп четтиришкинин илередип, он бирги беш чылдың планын чединишкинниг күүседир дээш кызымаккай ажылывыс-биле аңаа харыылаар бис.

С. ДОНГАК,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, хойжу.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чыылдырар дугайында доктаалы-биле танышкаш, Кызылдың туйибу заводунуң коллективи, мурнундагы социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, чаа сорулгаларны бодунуң мурнунга салган турган.

Заводтуң сай-довурак карьериниң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезинге 1980 чылдың төнчүзүнге чедир 7 муң кубометр сай-дашты планга немештир бүдүрерин аазаан турган. Коммунист Г. А. Царицынга удурткан ол карьерниң коллективи республиканың тудугжуларынга 8889 кубометр продукцияны пландан ажыр берген. Ынчангаш олар эрткен чылдың планын 117 хуу күүсеткен, а продукция бүдүрери 1979 чылдыы-биле деңнээрге, 21,7 хуу көвүдээн. Ол ышкаш продукцияның бот-үнезин чиигээн, ооң түңнелинде 110 муң рубль арыг орулга алдынган.

Ол күш-ажылчы чединишкинниң дугайында Кызылдың туйибу заводунуң директору Станислав Григорьевич Красноперов мынчаар чугаалап турар:

— Карьерниң коллективинге ылаңгыя эрткен чылдың август-сентябрь айлары онза дүшкүүрлүг болган. Чүге дээрге, бистиң продукциявыстың кол хереглекчи-чагыкчылары «Тудуг кезектери» комбинатка болгаш «Росводпромнуң» демир-бетон заводунга ону бээриндеи аңгыда Кочетов кудумчузун алгыдып, чаарттырынга чугула сайны база бүдүрер ужурга таварышкан. Ынчангаш ажыл немешкен турган чүве.

Чединишкинниг ажыл-иштиң түңнелинде күш-ажылчы тиилелге чедип алдынганы билдингир. Бо талазы-биле бүдүрүлгениң хоочуннары улуг рольдуг боол, өскелерин боттарының үлегер-чижээ-биле эдертип турганнар. Оларга хоорай Совединиң депутады дробильщиктер Евгений Владимирович Бородин, Геннадий Николаевич Клеин, Владимир Петрович Абанкин, бульдозерист Александр Иванович Раздобаров болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Карьерниң ажылчыннары боттарының чединишкиннеринге оожургап, доктаавас, съезд мурнунуң социалистиг чарыжын улам калбартырын СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге төлевилели-биле танышкаш шиитпирлээннер. Он бирги беш чылда улам шапкын темпилиг ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн моон артык бедидерин чедип алыр дээш боттут хемчеглерни ап турар. Ол сорулга-биле карьерге чаа чыл бүдүүзүнде бир үүрмектеп-сорттаар машинаны эптеп тургускаш, ажылдадып эгелээн. Ол ышкаш карьерниң баазазын калбартырын, гаражтың болгаш амыдырал-хандырылга чериниң бажыңының тудуун эгелээн.

Сай-даш карьериниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, чаа бедиткен хүлээлгени база катап алган: СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр ам-даа беш муң кубометр сайны бүдүрер. 1981 чылдың төнчүзүнге чедир республиканың тудугжуларынга 28 муң кубометр продукцияны артыкка бээр. Ол-даа бедик хүлээлгелерни ыяап-ла күүседир дээш олар бо хүннерден эгелээш, күженишкинниг ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

Кичээлдерниң темазы: Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

Бөгүүн рудалап даг-дүгү арыглаар цехтиң ажылчыннарынга комсомол өөредилге организастыг болгаш чогумчалыг чоруп турар. Ында «Социализм болгаш күш-ажылы» деп нийе чылдыг программа-биле 250 аныяк арыглакчылар өөренип турар коммунистиг күш-ажылының беш школазы бар.

Кичээлдер цехтиң беш залы өг бүрүзүнде айда ийи катап эртип турар. Арга-дуржулгалыг пропагандистер кииштиптиген. Олар — мастер Анна Хохлова, арыглал фабриказының күш-ажыл болгаш шалыңчыларының начальниги Галина Урина, Ак-Довурактың ВЛКСМ комитединиң секретары Юрий Муравьев, ээлчеглер начальниктери, аныяк коммунистер Балын-оол Монгуш-биле Валентина Ипатова болур.

Чижээ, «Ленинчи Коммунистиг партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү» деп теманы баштайгы кичээлдерге коргуг солун болган. Пропагандистер дыңнакчыларга боттарының беседаларын цехтиң, даг-дүгү комбинаттың болгаш хоорайның амыдыралы-биле холбаштырып, бодунуңгар дыл-биле Коммунистиг партия, совет кижилерниң дугайында ала сагыш салып, [illegible] бижиттиг тайбың [illegible] канчаар турушту болгаш бүзүрелдиг демсежип турарын чугаалап бергеннер.

Өске кичээлдер, ылангыя «Социалистиг ниитилелде күш-ажыл» деп беседа база солун эрткен.

— Беседа бүрүзү дыңнакчыларга чаа чүүлдү бээрин, оларны боданырынга албадаазын, түңнелдер кылдыр дээш сагыш салып турар бис — деп, арыглал фабриказының ВЛКСМ комитединиң секретары Нина Злобина чугаалаан.

Амда арыглал фабриказының партбюро кежигүнү Нина Павловна Павловец улуг дуганы чедирип турар. Ол беседа бүрүзүн канчаар эртирерин чугаалап, чугула литератураларны шилип бээр, таблицалар болгаш диограммаларны бижиирин дузалажыр кижи. Комсомол өөредилгезиниң пропагандистериниң хөй нуруузу дуржулгалыг специалистер. Олар бүдүрүлгениң цехтиң болгаш бүгү фабриканың негелде-херегцелин экии билир, оларны кичээлдерниң темалары-биле сырый холбаштырып шыдаар.

Бо бүгү экии түңнелдерни берип турар. Ыңчангаш бөгүүн рудалап даг-дүгү арыглаар цехтиң ээлчеглеринде сооңгу үеде күш-ажылдың сагылга-чуруму экижип, аныяк арыглакчыларның ажылга харысаалгазы бедээн. Коммунистиг күш-ажыл школалары СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дөрткү сессиязының материалдарын өөренген.

Оон соонда бүгү ээлчеглерге комсомолдуң III сессиязынга В. И. Ленинниң чугаазының дугайында беседалар болган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981–1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин коммунистиг күш-ажыл школаларынга амгы үеде өөренип турар. Теориятиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузалыг партийжи документиниң дугайында пропагандистер чугаалап тура, районга, Ак-Довуракка келир беш чылда чүү болурун таныштырган.

А. САЯНОВ.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИ

Он бирги беш чылдың баштайгы часкы ажылдарынга белеткел ам чер бүрүзүнде түлүк. Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң тараажылары база багай эвес белеткенип турар. Олар үрезинниң бүрүн арыглап алганнар. Белеткеттинген 2100 тонна кызыл-тас, 400 тонна сула үрезинниң лабораторияга хынаашкыны, шупту-ла[illegible] шынары бедик болган.

Совхозтуң үрезин арыглаар звенозун шаг эргелекчизи Василий Тимофеевич Бабайцев каш чыл удаштыр удуртуп келген. Ук звено ам мал чеми чарбалаарынга идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: үрезин арыглаар звенонуң кежигүннери.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

КООПЕРАТОРЛАРДА

СЭКП-ниң XXVI съездизинге аладар болдурган социалистиг чарыш Кызыл районнуң холушкак садыынга калбарган.

Эрткен оңгу беш чылда коллектив күжениишкинниң ажылдаараш, социалистиг хүлээлгелерниң негелделерин чедиишкиниң күүсеткен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының оңгу беш чылда планнын онаалдазын коллектив хуусаа бетинде ноябрь 26-да күүседипкен. Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 55,2 муң рубльдиң барааны саттынган. Ниитиниң чемненилгези оңгу беш чылдың планын июльда-ла күүсеткен.

1980 чылдың дургузунда коллектив ай, квартал пландарын доктаамал күүседип келген. Бараан саарылгазы мурнунда чылдарга деңнээрге өскен.

Кызыл районнуң холушкак садыынын магазиннер арازында калбарган чарышка чыл түңнели-биле Каа-Хем суурда № 2 садыг салбырының коллективи (директору Н. С. Лобанова), Элегес-Аксында садыг салбыры (директору З. А. Черепанова), Ырбан суурда № 16, 18 магазиннер (эргелекчилери Г. М. Провенко, Э. Я. Бабушкина), Каа-Хем суурда № 5, 7 столовайлар күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ажылдааш шаңнал-мактаалдарга киргенн. Үстүнде коллективтер бараан саарылгазының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Эрткен чылдарда күш-ажылчы чедиишкиннерни коллектив канчаар чедип алганыл?

Бүдүрүлгениң кирлавырларын долу ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга социалистиг чарыш улуг идигни берип турар. Социалистиг чарышты шын, деңнелдиг организастаарынче садыгның дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол организациялары улуг кичээнгейни салып келген. Магазиннер, бригадалар аразында, түс-түс кижилер аразында социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының демчээлин улгаттырар сорулга-биле хандырылганың культуразын бедидеринче болгаш чоңга ачы-дуза чедирерин калбартырынче угланган хемчеглерни ап келген. Үлетпүр бүдүрүкчүлеринче күш-ажылчы коллективтерже үнүүшкүннүг садыгларны организастаары мында чаңчыл апарган. Оон биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, планныг онаалдаларны күүседиринге хоочуннарның, аныяктарның дагзыышкыннарының киирилтирип турар улуг. Олар аныяктарны садыгның чымышлыг ажынга өөредип, күш-ажылдың эки чаңчылдарынга кижизидип турарлар. Чижээ, хоочуннар М. И. Арамова, А. М. Камылтыно, В. М. Соболева, М. Ф. Яркина, А. И. Дорофеев олар аныяктарны күш-ажылдың чаагай чаңчылдарынга кижизидер херекке идепкейлиг киржип турарлар. Ыңчангаш оларга аныяктар чоргаарланырлар.

Коллектив 1981 чылды күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуп эгелээн. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында оларның алган хүлээлгезинде садыгның культуразын улам бедидип, хандырылганы экижидерни кол черни ээлеп турар. Оон күүселдезин чедип алыр сорулга-биле социалистиг чарыш мында улам калбарган.

Д. ЧЫМБА.

Кызыл район.

СОНУУРГАЛ УЛГАТКАН

Партия, комсомол чыышкыының, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дээш СЭКП Өвүр райкому, парткомнар, партия эге организацияларының тускай хемчеглерни ап турар. Амгы үеде районда 44 политшкола, 13 экономиктиг школа, 21 комсомол бөлгүмү бар, ында ийи муң хире коммунист, комсомолчу, партия кежигүнү эвестер хаара туттунган.

Теориятиг семинарларның, политшколаларның, бөлгүмнерниң пропагандистериниң теориятиг билиин ныыраар, дуржулгалыг эштерни быжыглаан. Оларның 80 хире хуузу коммунистер. Пропагандистерниң аразында он алды удуртукчу, он тос улус ажыл-агыйының специалистери бар.

Семинарларга, школаларга, бөлгүмнерге «Ленинчи Коммунистиг партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү» деп теманы баштайгы кичээлдерге организастыг өөренип эрткен. Оон соонда СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1980 ч.) Пленумунуң материалдарын, ол Пленумга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң хаңы уткалыг чугаазын өөренген. Ол чугула партийжи документилерде айтыышкыннарга дүүштүр күш-ажылчы коллектив бүрүзү боттарының ажыл-ижин хандыр анализтеп кирген, четпестерни ээр талазы-биле чүнү кылырын дыңнакчылар тускайлаң чугаалап турган.

Амгы үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин районнуң ажыл-ишчилери өөренип эгелээн.

Семинарларның, школаларның болгаш бөлгүмнерниң дыңнакчылары партийжи документилерни улуг сонуургал-биле өөренип турар.

Район эмнелгезинде, Хандагайты, Солчур ортумак школаларында, Хандагайтының орук-бүдүрүлге участогунда теориятиг семинарларның, школаларның кичээлдери эки организастаан.

Эки ажылдыг пропагандистерге Солчур ортумак школада З. Д. Донгак, нурбанкыда М. А. Ондар, орук-бүдүрүлге участогунда Д. Я. Донгак, Саглы ортумак школазында Б. Д. Монгуш болгаш өскелерге хамаарлыр.

Бистиң корр.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң директорунуң оралакчызы Федор Данилович Галин ында эки ажылдыг пропагандистерниң бирээзи. «Удуртунчунуң күш-ажылы» деп курсту специалистерниң аразында чорудуп турар. Оон кичээлдери айыткан үезинде органзастыг, бедик идейтеориятиг деңнелге эртип турар.

ЧУРУКТА: Ф. Д. Галинниң ээлчеглиг кичээлге белеткенип орары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тес-Хемде Самагалдай ортумак школазында 17 чыл дургузунда орус дыл башкылап келген Вера Чоодуевна Монгуш районнуң хоочун пропагандистериниң бирээзи. Пропагандист хүлээлгезин чылдың-на ол ак сеткилдиг күүседип келген. Ыңчангаш оон арга-дуржулгазы улуг, кичээлдери солун.

Школа коллективинде теориятиг семинарның пропагандизи кичээлдеринге баш удур белеткенип, анаа диафильмнерни, фоточуруктарны, схемаларны, чурт карталарын доктаамал ажыглап келген. Амгы үеде партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин семинарда өөренип турар.

ЧУРУКТА: В. Ч. Монгуш.

Сөзү болгаш фотозу И. ИРГИТТИҢ.

Совет көдээниң кижилери

ХОЙЖУЛАР САЛГАЛЫНЫҢ БАШТЫҢЫ

1980 чылдың февральдың соок хүннериниң бирээзинде «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал [illegible] бригадазының [illegible] удуртукчулары ол бригаданың төвүнде кизиг-бурунга чыгдып келгеннер. Кара-Тал бригадазының хоочун малчыны, коммунист Доржу Доржуевич Дагбаның 60 харлаан хүнүн байырлалдыг-биле демдеглеп, хоочун малчынның пенсияже удур дээш чедип келген ол.

Доржу Доржуевич 32 чыл иштинде үзүктел чок «Торгалыг» совхозтуң Кара-Талда хойжу бригадазынга кадарчылап келген. Оон күш-ажылчы көргүзүглери чыл бүрүде-ле доктаамал бедип, совхозтуң, районнуң, чамдык чылдарда харын республиканың-даа мурнакчы малчыннарының санынга кирип келген.

Д. Д. Дагба 1948 чылда Торгалыгта байтайгы колхоз тургустунарга-ла, анаа кирип алгаш, хой кадарар изиг күзелин илереткен. Кара-Талдың хойжу бригадазынга кадарчылай берген. Доржу Доржуевичиниң ада-иези малчын улус чораан. Ыңчангаш ол мал ажылын бичиинден-не эки билир турган.

Эрткен 32 чылдарның иштинде Доржу Доржуевич төрээн совхозунга 10300 баш хураганы доруктуруп, 200 ажыг тонна дүкту кыргып берип, чыл санында-ла 15–20 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп ап келген. Ажылдап келген үезинде бодунуң байлак арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдиг-биле дамчыдып берип турган. Кара-Тал бригадазының мурнакчы хойжулары Конгулхан Кара-оол, Түлюш Мижит-оол, Донгак Кара-оол олар Доржу Доржуевич Дагбаны башкывыс деп адап чорууру ыңчангаш таварылга эвес.

Доржу Доржуевичиниң чымыштыг ажыл-ижинге кол дузалакчы — оон кадайы Үйнүкай Сундуевна Дагба. Ол 32 чылдар иштинде өөнүң ээзи-биле кады хойжулап келген. Үйнүкай Сундуевна Дагба — Маадыр ие. Дагбалар 10 уругларның ада-иези. Оларның уруглары үстүг малчыннар болуп ажылдап турар. Уйгу уруу Алдын-кыс ашаа Алдын-Херел Сандый-биле 10 ажыг чылдарда бо-ла бригадада хойжулап, районнуң мурнакчы малчыннарының бирээзинге саналып турар. Оон биле уруу коммунист Ирина ашаа Александр Натпит-оол-биле база-ла бо бригадада ийи чыл кадарчылап турар. Ортун кызы Мария ортумак школаны дооскаш, мал кадарар күзелин илереткеш, «Коммунизмче орук» совхозта өөнүң ээзи Александр Монгуш-биле 6 чыл кадарчылап турар. Олар Бора-Шай бригадазының мурнакчы хойжулары.

Үйнүкай болгаш Доржу Дагбалар кажы-хары улгадып, пенсияже үнзе-даа, боттарының малчын уругларын доктаамал хайгаарап, оларга арга-сүмезин кадып чорурлар. Кымыйак ажыл-ижи дээш Доржу Доржуевич Дагба «Торгалыг» совхозтуң дирекциязындан, ажылчын комитединден, СЭКП-ниң Өвүр райкомундан болгаш улус депутаттарының район Совединден хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнадып келген. Оон хөрээн «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Беш чылдың шалыпчызы» деп демдектер болгаш янзы-бүрү медальдар «Хүндүлелдиң Демдээ» ордени каастап чоруур. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле 1977 чылда Доржу Доржуевич Дагбага Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан.

М. ДАНЗЫН.

Өвүр район.

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң үндезилеттингенинден бээр бөгүн 60 чылы

КОММУНИСТЕРНИҢ ИДЕЙЛИГ, КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭ

СЭКП бодунуң бүгү революсчу-чартыкчы ажыл-чорудулгазын марксизм-ленинчи теорияның быжыг үндезининге тургузуп турар. Ыңчангаш чаңгыс партия Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш-ле марксизм-ленинизмниң [illegible], ону калбак пропагандалаарының эң чугула сорулгаларының бирээзин кылдыр тургузуп келген.

В. И. Ленинниң инициативазы ёзугаар 1921 чылдың январьда РКП(б) ТК К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң институдун тургузар дугайында доктаал хүлээп алган. Марксизмниң үндезилекчилериниң [illegible] өөренир ишчилер болгаш парлап үндүрер ажылы анаа онаалган. Оон соңгаар ол институттуң сорулгазынга марксизмниң, делегейниң коммунистиг [illegible] төөгүзүн [illegible], калбак улус массазының ортузунга марксизмни эртем ёзузу-биле пропагандалаашкыны кирген.

20 чылдарның эгезинде-ле партия В. И. Ленинниң чогаалдарын [illegible] болгаш [illegible] эн [illegible] [illegible] шыгжап [illegible] чыышкыны [illegible] парлап үндүрер дугайында докталды РКП(б)-ның IX съездизи хүлээп алган. Ол харысаалгалыг болгаш нарын ажыл турган. 1923 чылда В. И. Ленинниң институдун тургускан, ону албан хуузу-биле ажылдарының бүзүлдүү партияның XIII съездизиниң ажылының хүннеринде болган. Институттуң кол сорулгалары кылдыр ленинниң сагыш-чүүлдери болза: «Ленинниң чогаалдарының долу чыындызын эртемге үндезилеп болгаш шак тынымчалыг парлап үндүрери база ССРЭ-ле чурттаан бүгү улустарының дылдарынга В. И. Ленинниң шилиттинген чогаалдарын ажылчыннарның улам калбак массаларынга таарыштыр ленинчи библиотеканы белеткээри. В. И. Ленинниң институдунуң [illegible] болгаш партия [illegible] калбак массаларның ортузунга ленинизмниң [illegible] болгаш [illegible] база болур ужурлуг».

1928 чылда В. И. Лениннин институдун [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] төөгүзүнүң талазы-биле материалдарны чыыштырган Бот[illegible] Коммунизмниң-биле каттыштырган. А марксизм-ленинизмниң айтырыгларын чаңгыс ажы интернационалчы бүдүн улуг өөредиг кылдыр улам хаша ажылдап кылыр сорулга-биле 1931 чылдың ноябрьда К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң институдун биле В. И. Ленинниң институдун чүрттүн чаңгыс ажы даа-ла партийжи эртем-шинчилел албан чери — ВКП(б) ТК-ның чанында Маркс-Энгельс-Ленинниң институдун кылдыр каттыжа берген.

1956 чылдан бээр ол СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институду аттыг апарган. К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң идейлиг номчалдарын эртем [illegible] ажылдарын, парлап үндүрериниче, пропагандалаарынга улуг ажы[illegible] [illegible] хүнүнден бээр 50 чыл ажы тавартыр ол институтту 1971 чылда Ленин [illegible] шаңнаан.

Марксизм — ленинизмниң идейлиг өртектериниң институдунуң [illegible] [illegible] [illegible] ап улуг фондузун тургузарлары. К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарының составының болгаш хемчээлдериниң талазы-биле хөвар дээн чыындыларны парлап үндүрерин болур. К. Маркс биле Ф. Энгельстиң Марксизм-ленинизмниң институдунуң Төп партийжи архивте кадагалаттынып чылдар бижимел эртине-байлаазы ам 8 муң чыгам документилер санаттынып турар, оларның үштүң бир кезии хиреши — шуут хол-биле бижээн боттары. В. И. Ленинниң ады-биле холбаалыг 34 муң ажыг бижимел [illegible] документилер ында кадагалаттынып чыдар. Оон аңгыда — Владимир Ильичиниң амыдырал-чурттаалгазының үезинде тырттырган оон 396 фотографиялары, 874 метр кинолентилер, оон чугааларын бижээн граммофон 14 пластинкалар бар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң чогаалдарының үндүрүлгезин ийи удаа, В. И. Ленинниң чогаалдарының үндүрүлгелерин беш удаа боттанзырган. Революцияның [illegible] идейлиг ажылдың эртемге үндезилеп сагыралы ажылдаарынга улуг салымчылыг ужур тос ленинчи чыындылар — Владимир Ильичиниң хол-биле бижээн чүүлдери, материалдары болгаш документилери бир-ле дугаарында парлаттынган кол үндүрүлгеге болу берген. Оларның чүгле сооңгу үш үндүрүлгезинге безин В. И. Ленинниң теориятиг, политиктиг болгаш организакчы хөй талалыг ажыл-чорудулгазын көргүскен 1250 ажыг чаа документилерни парлаан.

К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң чогаалдарының орус дылга 50 том ийиги үндүрүлгезиниң талазы-биле хөй чылдарлыг ажылды СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедир МЛИ доозуптар. Маркс-[illegible] биографияларының чаа фактылары ол ажылдың үезинде немей тодараттынган.

Ленинчи ажылдарны өөренир, парлаар болгаш пропагандалаар улуг ажылды чорудуп турар. «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы ол ажылга чаа улуг ямыгы берген. В. И. Ленинниң чогаалдарының [illegible] [illegible] тиражын парлап үндүрери [illegible] 1979 чылдан бээр [illegible] [illegible] чыыжын парлап турар.

В. И. Ленинниң он ийигн томнуг биография хроникаазын парлап үндүрери сөөлгү чылдарның эң чугула болуушкуну болган. Амгы үеде ол улуг ажыл дооступ турар, сөөлгү, 12-ги том, 1981 чылда чырыкка үнер. Ол үндүрүлгениң ужур-дузазы ниитилел эртемнеринге дыка улуг. В. И. Ленинниң амыдырал-чурттаалгазының болгаш ажыл-чорудулгазының архивтеринден, солуннар, журналдардан, сактыышкыннар литературазындан, өске-даа документилерден болгаш материалдардан илереттинген бүгү-ле [illegible] рагалыг фактыларын ол томнарның бир-ле дугаарында чаңгыс ажы бүгүн чүүл кылдыр чыгган болгаш системачыткан. Биография хроникаазында Владимир Ильичиниң ажыл-чорудулгазының дугайында тайылбырлыг фактыларны (алдан таң дептерни айытпышаан) киирген. 6 муң ажыг ленинниң улуг эвес документилерин хроникаазының томнарында бир-ле дугаарында парлаан (бурун ам кезиктей). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга уткуштур 1980 чылда XXXIX ленинчи чыындының материалдарын парлап [illegible] немей чугаалаза чогуур, ында 264 ленинчи чаа документилер кирген.

Сөөлгү чылдарда документилерниң улуг чыынтыларын парлаан. «СЭКП съездилериниң конференцияларының, ТК-ның пленумнарының резолюцияларында болгаш шиитпирлеринде» дээр сериз, үндүрүлгениң 11-ги болгаш 12-ги томнары чырыкта үнген, 13-кү томну, ол ышкаш «Совет эрге-чагырганың декреттериниң» 8-ки болгаш 9-ку томнарын парлаарынга белеткээн.

Марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын болгаш партийжи документилерни парлап үндүрер талазы-биле МЛИ-ниң ажыл-чорудулгазы ниитилел [illegible] [illegible] алыг дес баалазын боттуу-биле калбартып, СЭКП-ниң идеологтуг, политика-кижизиилгелиг ажылынга шуут ужур-дузалыг болуп турар. Марксизм-ленинизмниң классиктериниң чаа илереттинген ажылдарын парлап, ооң бүрүзү СЭКП-ның, коммунистиг болгаш ажылчын, амы-тың мазылаштыг партияларның идейлиг болгаш теориятиг чепсээнге немелде болур, коммунизмниң дайзыннарынга удур чиигиг туржурунга. Маркстың-Энгельстиң-Ленинниң идеяларының тиилелгези дээш, улустар аразынга быжыг тайбың болгаш социал демшилге дээш демиселге амгы үениң экономиктиг, социал болгаш политиктиг айтырыгларын шиитпирлээрде ол ажылдарны олар калбаа-биле ажыглап турар.

Марксчы-ленинчи өөредигниң арыг чоруу дээш демиселде, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң теориятиг номналының, СЭКП-ниң болгаш марксчы-ленинчи өске-даа партияларның политиказын маңгчы, буржуаз болгаш реформисчи ёзу-биле хажыдып турарларны сойталап илередири институттуң ажыл-чорудулгазынга улам улуг черни ээлеп турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга тураскаал болдуруп, «Марксизм-ленинизм болгаш амгы үе-чада» деп темага МЛИ-ниң белеткээни делегейниң эртем конференциязының бо талазы-биле хамыктың мурнунда демдеглезе чогуур. Европа, Азия, Африка, Соңгу болгаш Мурнуу Америка чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын 39 партияларының төлээлекчилери ол конференцияга ки-

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылын үзелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң онзагай шиитпири-биле «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Марфа Васильевна **Абросимова** — Кызылдың тараа сайгарылга баазазының ажылчызы.

Антонина Никитична **Боброва** — Кызылдың үлетпүр бараанныр садыгының № 5 магазининиң улуг кладовщиги.

Варвара Васильевна **Гаврилова** — № 25 [illegible] ууттар ажаакчызы.

Иван Платонович **Коробцов** — харылзаа белдириниң ажылдакчызы.

Варвара Ермиловна **Красная** — пенсионер.

Полина [illegible] **Кулагина** — харылзаа белдириниң телеграфта бригадир.

Михаил Андреевич **Кулаков** — Тыва автоорук эргелелиниң кол механиги.

Анна Васильевна **Новоселова** — пенсионер.

Татьяна Михайловна **Петрова** — пенсионер.

Александра Ильинична **Рубцова** — пенсионер.

Валентина Герасимовна **Ситникова** — харылзаа белдириниң телефонизи.

Мария Сергеевна **Султанова** — хоорайның улус судунуң [illegible] күүсекчизи.

Мария Евдокимовна **Теплова** — столоваялар болгаш ресторанныр трезиниң № 7 бүдүрүлгезиниң ажылдакчызы.

Лидия Георгиевна **Фейман** — [illegible] техниктиг эргелелиниң септээкчи участогунуң начальниги.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Пичелма Арай-ооловна **Айкай** — пенсионер.

Раиса Максимовна **Алехина** — пенсионер.

[illegible] Фролович **Артемов** — пенсионер.

[illegible] **Артемова** — пенсионер.

Серафима Дмитриевна **Бачурина** — пенсионер.

Анастасия [illegible] **Болтовская** — пенсионер.

Никифор Николаевич **Бертников** — пенсионер.

Анастасия Ивановна **Бочкарева** — пенсионер.

Симчитма Бадмаевна **Дааа** — пенсионер.

Петр Михайлович **Двоеглазов** — пенсионер.

[illegible] **Денисова** — пенсионер.

Мария Петровна **Карпова** — Бурен-Аксы школазының баш[illegible].

Мария Ивановна **Князева** — пенсионер.

Клавдия Арсентьевна **Музалевская** — пенсионер.

Ирина Кирикова **Мусихина** — пенсионер.

Георгий Яковлевич **Окольников** — пенсионер.

Елизавета Аракчеевна **Оюн** — Кундустугнуң эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Афанасья Акиндиновна **Поваринцева** — пенсионер.

Зинаида Максимовна **Попова** — пенсионер.

Ундуш Арыкович **Салчак** — пенсионер.

Чодур Сайын-оолович **Сайын-оол** — пенсионер.

Анна Ермиловна **Саснна** — пенсионер.

Шириндаваа Чамбаевич **Саая** — пенсионер.

Вера Сагыловна **Севил** — пенсионер.

Мария Архиповна **Синютина** — пенсионер.

Мария Поликарповна **Яковлева** — пенсионер.

Мариамьяна Тимофеевна **Якунина** — пенсионер.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Таисия Николаевна **Бирюкова** — Терлиг-Хая мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анна Харитоновна **Волкова** — Кызылдың куш фабриказының куш ажаачызы.

Владимир Романович **Каменев** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң чазылдырыкчызы.

Алексей Николаевич **Копылов** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Лилия Гансовна **Логачева** — Кызылдың куш фабриказының ветеринар эмчизи.

Валентина Алексеевна **Рябыкина** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анастасия Елисеевна **Середцова** — Кызылдың куш фабриказының ажылчыны.

Зинаида Акимовна **Синтко** — Кызылдың куш фабриказының ажылчыны.

Ульяна Карповна **Терепенко** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анна Ивановна **Шипунова** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң кадрлар талазы-биле инспектору.

Георгий Трифонович **Шипунов** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

(Уланчылыг).

КАЛМЫК КУЛЬТУРА БАЙЫРЛАЛЫ

Калмык АССР-ниң 60 чылынга тураскааткан республиканың культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүннери бо чылдың январь 13-тен 15-ке чедир Москвага болуп эртер.

Совет эрге-чагырганың чылдарында республиканың ажылчы чоннары социал-культура хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Үш чүс хире клубтар, культура бажыңнары, массалыг барык 200 библиотекалар, профессионалдыг болгаш улусчу театрлар амгы үеде ында ажылдап турар. Калмыкияның күрүне университеди, тускай ортумак өөредилге черлери, профессионал-техниктиг училищелер национал кадрларны белеткээриниң өзулуг дарганы болган.

Калмык АССР-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң программазы калбак болгаш янзы-бүрү номерлерлиг. Оларны найысылалдың улуг залдарынга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге көргүзер. «Тюльпан» деп ыр болгаш танцы ансамбли база зас чогаалының талантылыг коллективтери боттарының отчеттарын бээр. Чурулга уран чүүлүнүң делгелгезин ажыдар болгаш литератураның база музыканың кежээлерин организастаар.

. РСФСР-ниң Культура министерствозунга болган парлалга конференциязынга бо дугайын дыңнаткан.

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙ ИНФОРМАЦИЯЛАРЫ

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

БУДАПЕШТ. Венгрияга аграр пролетариадының баштайгы организациязы — көдээ ажыл-агый ажылчыннарының Бүгү-венгр эвилели 75 чыл болган.

Чурттуң хосталырының мурнунда чылдарда ол эвилел көдээниң ажыл-ишчилерин социализм идеяларының өзүүнга кижизидеринге чугула рольду ойнаан. Венгр коммунистер база боттарының ажыл-чорудулгазынга ол эвилелге даянып турган.

Эвилелдиң салгалы — көдээ, маш болгаш сүг ажыл-агый ажылдакчыларының 350 ажыг муң кижини каттыштырган профэвилели Венгрияның көдээ ажыл-агыйын социалистиг өзу-биле эде организастаарынга идепкейлиг дузалап турар. Алдыгы беш чылда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң кевүдедир дээн планының күүседиринче көдээниң ажыл-ишчилерин мөөнээр ажылдаарынче ол профэвилел чорудуп турар. 1981-85 чылдарда ол продукцияны бүдүрери чуртка 12-15 хуу немей өзер.

СОВЕТ ӨННҮКТЕРГЕ

СОФИЯ. Плевенниң «Саня» дээр даараныгла фабриказы чаа чылда баштайгы трикотаж кылыгларын Совет Эвилелинче чорутхан.

Бистиң чурттуувуске хеп чорудары чанчыл болу берген ол бүдүрүлгениң бүгү продукциязының барык дең кезии одче чоруп турар. Совет садыглыкчыларга тускай белеткээн дашкыкы хеп трикотажтың чаа 320 хевирлерин бо чылын ол фабриканың кылыгларының номенклатуразында кирген.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

ДЕЛИ. Национал эртем кадрлары белеткээринче Индияның чазаа улуг кичээнгейни салып турар. Эртем болгаш техника департаментизиниң сүмелээшкиннеринге дүүштүр чуртта чоокку беш чылдың калбак программазын ажылдап кылган. Эртемниң дыка хөй дузалал адырларының талазы-биле 186 колледжилерге чаа салбырларны тургузарын ында көрген. Көдээ черлерге каш-даа эртем-шинчилел төптерин болгаш лабораторияларын организастаарын планнап турар. Көдээ болгаш моак районнардан аныяктарны өөредилге черлеринге хүлээп алырынче, ол ышкаш өөредилге черлерин доосканнарны ажылга хүлээп алырының айтырыгларын шиитпирлээринге онза кичээнгейни салып турар.

ЧОННУҢ КАЛБАК ДЕТКИМЧЕЗИ

КАБУЛ. Афганистанның тургустунуп турар Ада-чурт фронтузун чурттуң чону улам калбак деткий берген. АДР-ниң найысылалының бүдүрүлгелеринде, тудугларында митингилер болгаш хуралдар болуп, Афганистанның национал болгаш патриотчу күштерниң чоокта чаа болган конференциязының шиитпирлээн, деткээн резолюцияларны хүлээп ап турар. Ада-чурттуң национал фронтузу — Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын, чурттуң хамаарышпас чоруун, бүрүн бүдүн девискээрлиг болгаш национал бот-эргелиг турарын камгалаарының херээнге аажок улуг күш-түр деп, оларның кирижикчилери демдеглеп турар.

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ЧИДИГЛЕНДИРИП

ХАНОЙ. Вьетнам-биле кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту кыдат эрге-чагырганлар чидиглендирип, Вьетнам Социалистиг Республиканың бот-эргезин дерзии өзу-биле үреп турар. Ийи чурттуң аразында кызыгаарга эрткен чылдың декабрьда кыдат дайынзырактар боо-чепсектиг 42 чигээни кылган. Ол үүлгедиглерниң түңнелинде вьетнам [illegible] чурттакчыларының аразында өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар, чүс-чүс гектар тарылгаларны олар узуткап, он-он чуртталга болгаш албак черлериниң бажыңнарын үрегдээннер. Ол дугайын кыдат эжелекчилерниң кемниг үүлгедиглерин истеп-хынаар комиссияның дыңнадыында чугаалаан.

Кыдат эрге-чагырганлар вьетнам кызыгаар чоогунда шериглериниң санын өстүрүп, чаа аэродромнарны, стратегтиг оруктарны, ок-чемзек склдтарын тудуп, хоралакчыларын болгаш шпионнарын вьетнам девискээрже октап турар деп, документиде чугаалаан.

Кыдат эрге-чагырганларның кем-буруулуг үүлгедиишкиннери Вьетнам Социалистиг Республиказа хамаарыштыр өжээнниг чорууну чидиглендирериниң угланыышкынын. Пекинниң уламчылап турарының дугайын херечилеп турар-дыр деп документиде онзалап демдеглээн.

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛАП

ЛОНДОН. Чурттуң таваржы [illegible] тиң аар үүрээзин ажылчын ионнарның эгиннеринче чая каар дээн М. Тэтчерниң консервативтиг чазааның орнадажылышкынынарынга Великобританияның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары боттарының эргелерин камгалаар дээш массылыг демиселжиг үнүүшкүннери-биле харылаап турар. Лондонда парлаттынган албан-медээлерин өзугаар алырга, эрткен чылдың он бир айларының дургузунда ангил ажылчы чоннар ниитизи-биле 12 миллион ажыл хүннери кылдыр саваттынар ажыл соксадышкынының шимчээшкиннерге киришкен. Ол үениң дургузунда чуртка 1200 ажыг ажыл соксадышкыннары болуп, оларга 900 муң чыгаш киришкен.

КЫЗЫГААРДА ЧЕПСЕКТИГ ЧӨНГЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республиканың бот-эргезин болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын тайланд эрге-чагырганлар үргүлчү үреп, ийи чурттуң аразында кызыгаарга чепсектиг чөнгээлерни кылып турар.

Кампучи информация агентствозунуң дыңнатканы-биле алырга, декабрь 27-ден 31-ге чедир тайланд шериг самолеттар Кампучияның агаар девискээринче 18 катап шургуп киргени болгаш тайланд артиллериязы [illegible] секторларын 107 катап боостаан. Пол-потчу [illegible] кампучи кызыгаарже [illegible] кирерин [illegible] болгаш ол черлерниң чурттакчыларын оштур шаптырган.

Тайланд [illegible] кампучи [illegible] бар, материалдар дыка улуг [illegible] болган деп, агентство [illegible] демдеглээн.

ДУВҮРЭЭЗИННИГ ФАКТОР

БЕЙРУТ. Ливанның профэвилелдериниң болгаш албан-хаакчыларының национал федерациязының даргазы Ильяс аль-Хабр анаа кылган чеделдеринге чуртта амыдыралдың өртек-үнезиниң аартаашкынын турарынга дүвүрээн [illegible] идепкейлээн. Эрткен чылдың соолгу кварталында чурттал-гага чарыгдалдарның улам өскени, аъш-чемниң дыка хөй продуктуларынга, амыдыралчуртталгага шуут чугула Бараанарга өртектерниң бедээри ажылчын [illegible] амыдырал деңнелин дыка куду[illegible] рынга чедирип турарын ол демдеглээн. Чурттуң ажылчы чоннарының байдалын кедергей дорайтадып турар монополияларның болгаш чижек улуг садыгжыларның караа туразында ажылдаашкынынга дээр шиитпирлиг хемчеглерни алырынче чурттуң эрге-чагырганларын ливан профэвилелдери удурткулзу негээн.

ЕГИПЕТТЕ КЕМ-ХЕРЕК ҮҮЛГЕДИИШКИНИ

КАИР. Кем-херек үүлгедиишкиннериниң өзулдези — [illegible] нииттилелдиң болуп турар демдектериниң бирээзи-дир. Полицияның болгаш айыыл [illegible] шериглериниң чаа [illegible] рейдизиниң түңнелинде өзугаар алырга, чаңгыс чүгле Асьют можуга безин кончу-чурум үрээн, кезенмедер дашталган турган 8,5 муң кижини тудуп хоруктаан. Оларның дузун чонга чажырып турганы 6 550 боону чиднинжиниң үезинде хураатан.

(СЭТА).

Объективте — Герман Демократтыг Республика

Дрезден — Герман Демократтыг Республиканың үлетпүр, эртем болгаш культура талазы-биле чүгле Европада эвес харын делегейде сураглыг төптериниң бирээзи. ЧУРУКТА: агрессчи НАТО блоктуң брюссель сессиязының ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлеринге сайгара тургузар дугайында дерзии шиитпирин Дрезденниң чурттакчыларының боттарының митингизинге чыылгаш, каргап, кинеп, буруу шаап турарын көргускен.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Л. КОРВАЛАННЫҢ ХАРЫЫЗЫ

РИМ. (СЭТА). Фашистиг [illegible] деп болгаш хара-туразында [illegible] ныр дээш чили улустуң күштүг ажыглаар эргези маргыш чок деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалан медеглээн.

Диктатураны дужурери болгаш демократияны катап тургузары мурнуку хевээр Компартияның кол алыс сорулгазы болуп артып каан деп «Паэзе сера» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура, чили коммунистерниң удуртукчузу чугаалаан. Бистиң политикавыстың кол чүүлү — массаларның чангыс эвин быжыглаар дээш демисел деп ол демдеглээн. Ол политикага кирипштир демиселдиң эң-не янзы-бүрү хевирлерин болгаш методтарын ажыглаар эргелиг бис.

Коммунистиг партия диктатураны дужуреринин чепсэ кылдыр боо-чепсектиг орукту ажыглаарындан принцип талазы-биле кажан-даа былдаваан деп, Л. Корвалан чугаалаан. Чоннуң тура халыышкын кылыр эргези демократияже тээбиң шилчиишкинге чамдык кезектерниң соолгу идегелдерин пиночетчи өзу-чурум хул-айба болдурган амгы байдалдарда чоннуң боттандырбас эргазы чок ышкаш эргези-дир.

Эрткен чылдың сентябрьда [illegible] диктаторлар чүвеге сүлдээн алгаш, фашистиг конституцияны «чүүлдүг» деп кээрген, хоойлудан дашкаар ол конституция Пиночеттиң эрге-чагырга турарын мурнуңда 2000 чылга чедир хоойлужуткан. Бо дээрге чоннуң эң-не дора көрген чорук болур-дур. Эрге-чагырганы чиналежилдеринниң удурланыкчыларынга хамаарыштыр калыглаашкын хереглээшкинин фашистер күштеткен. Ажылчын кварталдарга болгаш суурларга хилинчектеп шажымалдарының хемчеглерин ап турар. Студентилерни истеп-суруп, «сезиктиг-дир дээн» найысылал университединиң филология факультедин хаггаан.

Дерзии өзунуң буурап дүжери чигзиниг чок, ынчалза-даа ол бодунуң дүже бербес деп, Л. Корвалан демдеглээн. Бистер, чили кижилер, социал шынныг чорукка үндезилеттинген хорук-чурумну чуртувуска тургузар бис.

М. КЕРЕКУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КОТОНУ. (СЭТА). «Бүгү эрге-чагырганы чонга» деп лозун-биле эрткен чыл демдеглеттинген деп, Бенин Республиканың президентизи М. Кереку медеглээн. Ол лозун амыдыралга боттаныып келген. Ынчалзажок чурттуң амыдыралын демократчыдары анархияга, оппортунизмге, ажыл-агыйжы эвес болгаш саттыныкчы чоруктарга кажан-даа эптежип болбас деп, ол сагындырган. Ындыг үүлгедиишкиннер революцияның чаалап алыышкыннарын айыылга таварыштыра бээр. Даштыкы тергиилделдиң адаанга чоннуң база катап кирер болгаш чурттуң бойдус курлавырларын даштыкы араатаннарга үптедир деп кым оралдажыр болдур, ол кижи өзулут-ла өскерликчи үүлгедигни кылганы ол болур деп, президент онзалап демдеглээн.

Улус-демократтыг революцияның сорулгаларын чедиишкиннг күүседир төлээде, чон, партия болгаш күрүне 1981 чылдың дургузунда күрүне эрге-чагырганың органнарын болгаш суд органнарын черлерге тургузарын доозар ужурлуг. Ону чедип алыр чорук чуртка социализмни тургузарынга бүзүрээр бүгү ангыларның болгаш социал бөлүктерниң, патриоттуг болгаш революстуг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаар апаар.

Барыын чүктүң чурттарында кризис болгаш инфляция Бениниң экономиказынга таарымча чок салдарны чедирип турар. Ынчаарга, даштыкы [illegible] ону ажыглаарын [illegible] турар-дыр деп, президент демдеглээн. Бо чыл болза, бенин революциязының [illegible] шиитпирлээр [illegible] демдеглээн болгаш [illegible] чоруктуң чылы болур [illegible] деп, ол айыткан.

БЫЖЫГ ҮНДЕЗИН САЛДЫНГАН

КЕЛЬН. (СЭТА). СЭКП-ның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилели болза ГФР-биле болгаш сайзыраңгай үлетпүрлүг барыын талазы өске-даа чурттарбиле экономиктиг харылзааларны калбартырынга Совет Эвилелиниң сонуургалдыын херечилеп турар-дыр деп, Барыын Германияның херенгитен бөлүктериниң сурагдыг төлээлекчизи, Германияның (ГФР) үлетпүр-садыг каттыжыышкынының президентизи Отто Вольф фон Амеронген СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Барыын чүктүн-даа, Чөөн чүктүн-даа күрүнелери экономика талазы-биле парыш айтырыгларны шиитпирлээр апаар деп, ол чугаалаан. Узун хуусаалыг энергия-биле хандырылга бо талазы-биле кол черни ээлеп турар. Бо айтырыгны шиитпирлээрде Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга экономиктиг харылзааларны калбартыры эргежок чугула деп, ол санап турар.

Энергетикага болгаш чиг-этбиле хандырылгага хамаарыштыр бистерниң сонуургалдарывыс чангыс аай болуп турар-дыр. Экономиктиг ады ажылдажылганы калбартыр төлээде, Хельсинкиниң Түңнел актызынга үндезилээш, делегейге идегелдиг чорукту позитивтиг эки байдалын чедип алыры эргежок чугула деп, Фон Амеронген чугаалаан.

Даштыкы экономиктиг харылзааларны узун хуусаалыг ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга калбартырынга 60 чылдарда политиктиг таарымчалыг байдал бар болур дээрзинге ГФР-ниң садыг болгаш үлетпүр ээлери идегеп турар. Чүге дээрге, ону чедип алырынга ийи чурттар быжыг үндезинин салган деп, ол демдеглээн.

КОНГОНУҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧУГААЗЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Чавырлыышкынны уламчылаар болгаш хаарылдаар бүгү-ниниң тайбыңны чедип алыр улустарның аразынга дең эргелиг кады ажылдажылга дээш Конго Улус Республика туружуп турар деп, дипломаттыг корпустуң кежигүннериниң мурнунга чугаазынга КУР-нуң президентизи Д. Сассу-Нгессо демдеглээн.

Боттарының чурттарының улустарының хамаарышпас чоруу дээш демиселжип турар хосталгалыг шимчээшкиннерниң бүгү отрядтарынга бүрүн деткиишкинни, оларның-биле эп-сеткил каттыштырылгазын Конго күрүнезиниң президентизи илергейлээн. Палестин айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээр эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерин бүрүн үндүрер дээш Конго Улус Республика туружуп турар деп, ол чугаалаан. Намибияны дүрүм чок өзу-биле эжелеп алган турар Преторияның расисчи өзу-чурумун Д. Сассу-Нгессо шыңгыы буруу шапкан.

Иранның болгаш Иракты аразынга үргүлчүлеп турар дайынга холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынын Конго күрүнезиниң баштыңы илергейлээн. Ол чөөүлдээ каяа-даа каттышпазының шимчээшкинниң шыңгыы божаңналып, чавырлыышкынга когарады чедирип турар-дыр деп, ол айыткан.

Термоядролуг дайынның кыжанылгазының болгаш делегейниң янзы-бүрү районнарында чепсектиг чөрүлдээлер бар болганда, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны чүгле тайбың арга-биле шиитпирлээри эргежок чугула.

ДОҢУП ӨЛГЕННЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорк хоорайның чурттакчызы Тедди Пуллер бодунуң бажыңынга доңуп өлген. Оон бажыңының ээзи ажык боорга, кожазы кижи таварылга боор ынаар кире бээрге, Пуллер эжик баарында доңуп өлген чыткан. Доңуп, бергедеп келгеш, дуза дилээрин ол оралдашкан, ынчалзажок кайы-даа четпейн өлүп калган. Нью-Йорктуң база бир чурттакчызы Джон Граймз база доңуп өлген.

Пуллер болгаш Граймз олар Америкада агаарның соок болганының уржуунда баштай өлген кижилер болуп турар. Ынчалзажок оларның өлүмүнүң кол чылдагааны — бажың ээлери байларның кедергей тоомча чок болгаш дендии харам чоруу болуп турар. Соок эгелей бээрге, Нью-Йорктуң хөй чуртталга бажыңнарында чылдыышка системаларын олар ажылдатпайн барган. Нью-Йорк хоорайның чамырга черлериниң телефоннарынче соолгу хүннерде 12 муң хамаатылар долган, бажыңнарында ылыг системазының ажылдавайн турарының дугайында хомудал киирген.

[illegible] Ол болза, амгы үениң өйү келген чугула айтырыгларын чугаалажырының, эртемниң коммунизмниң теориязын ажылдап кылырынче коллективтиг ажыктыг демери болган.

Институттуң ажылында таразында эртем айтырыгларынче чугула кичээнгейни угландырып турар:

— партия дугайында ленинчи өөредиг; СЭКП төөгүзүнүн, партия тургузуунуң айтырыглары. Большевизмниң тургустунганын, оон делегейге ужур-дузалыг өөрениринге, буржуаз-демократтыг революцияның социалистиг революцияже шилчиири-биле холбашкан хөй айтырыгларга чаа салыышкынны киирген. Коммунистиг партияның революстуг чаартыкчы ажыл-чорудулгазының бүгү үе-чадаларында оон маадырлыг орууң бүгү талалыг көргүзериниң чугулазы коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларының амгы салгакчыларын ол дуржулгага кижизидип турары-биле, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүлүг дуржулгазы делегейге ужур-дузалыг болганы-биле холбашкан.

«СЭКП-ниң хөй томнуг төөгүзүн» чогаадып тургузар ажыл доостур чоокшулаан. Парлаар кылдыр планнаан 6 томнарның (10 номнарда) иштинден 5 томнар (8 томнарда) парлаттынган. СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алдыгы томнуг (бирги ном) македин белеткээн.

«Россияның үш революцияларының төөгүзү», «СЭКП-ниң идеологтуг ажыл-чорудулгазы» (1917-1980 ч. ч.) деп ындыг каттышкан үндезин ажылдарны чогаадып кылыры идепкейлиг чоруп турар. XI беш чылда ол ажылдарны парлаары көрдүнген.

Институттуң салбырларының белеткээни чер-черниң партия организацияларының төөгүзүнүң очерктериниң идейтеоретиктиг деңнели соолгу чылдарда бедээн. Ленинниң идейлиг номналын ол очерктерге калбаа-биле болгаш харызы-биле ажыглап, партияның тургузукчу улуг ажылының чүгле түңнелдерин эвес, харын-даа аңаа чедирген оруктарны, партияның иштики демократчылының хөгжүлдезин, күрүне, ажыл-агый болгаш хөй-нииити организацияларының ажыл-чорудулгазынга партия организацияларының салдарын улам-на тодаргай көргүзүп турар.

Партия тургузуунуң талазы-биле институттуң кол күжениишкиннерин социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга партияның удуртукчу ролюнуң бедээниниң айтырыын анализтээринче угландырган.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының [illegible] алганы партия тургузуунун дуржулгазын өөренирин идепкейлиг чорудуп турар. Ниитилелтиң политиктиг системазында ажы-дунма партияларның ээлээр черин, ролюн, оларның удуртукчу ажыл-чорудулгазының угланыышкыннарын, ниити болгаш онзагай хевирлерин анализтээн ажылдарны белеткээн. «Социалистиг чурттарда партия тургузуу. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчу ажыл-чорудулгазының угланыышкыннары, хевирлери болгаш методтары» деп монография (1980 чылда) бо айтырыг талазы-биле түңнээшкинниг ажыл болуп турар.

— Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң дүрүм өзугаар чүүлдери болгаш характерлиг чүүлдери. Бо айтырыгны ажылдап кылырын институт хөй талалыг болгаш каттышкан үндезинге боттандырып турар. Ынчаарга кол кичээнгейни сайзыраңгай социализмниң утка-шынарының, оон характерлиг чүүлдериниң, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге бышкан социализмниң аргаларын болгаш артык күштерин улам холу ажыглаарының, ажылчын ангының удуртукчу ролюн үндезилеп айтырының, социализм тургузуушкунунга национал болгаш интернационалдыг чүүлдериниң диалектиказының, сайзыраңгай социализмни болгаш коммунизмни тургузарының байдалдарында экономиктиг техниктиг болгаш социал денешилгениң дем каттыжылгазының айтырыгларынче угландырган.

— Делегейниң революстуг чорудулгазының шинчилелиниң [illegible] ажылчын ангының болгаш амгы үениң идеологтуг демиселиниң чаңгыс эвиниң айтырыглары. Бо айтырыг талазы-биле делегейниң чогаадыкчы коллективи «Ажылчын ангының чаңгыс эви болгаш идеологтуг демисел» деп монографияны 1979 чылда парлап үндүрүп болгаш ажылчын ангының төөгүлүг сорулгазы, пролетарлыг интернационализм, чавырлыышкын болгаш тайбың кожа-хелбээ доктаашкын дээш демисел, делегейниң ажылчын ангызының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң чаңгыс эви ышкаш ындыг айтырыглар талазы-биле буржуазтыг болгаш бичии буржуазтыг, маоистиг, барыын болгаш чөөн үзелдиг оппортунистиг, ревизионистиг үзелдерин тодаргай шүүмчүлээн.

— Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниин төөгүзүнүң талазы-биле онза кичээнгейни амгы үеде коммунистиг шимчээшкинниң тыптырынга болгаш хөгжүүрүнге, коммунистиг партияларның идейполитиктиг болгаш организастыг быжыгылышкынынга лениниамның ролюн анализтээринче угландырып турар. Коминтернниң антикоммунистиг төөгүчүлерниң мегелээшкин институттуң ажылдарынга сайгаралып илереткен. Коминтерн болза делегей хемчээлинге марксизм-ленинизмниң ажылчын шимчээшкини-биле каттыжышкынының болган дугайында чүүлдүг үндезилеп айтырган: Коминтернниң VII конгрезиниң ажылдап кылганы стратегтиг чаа угланыышкынны анализтээн, ынчаарга ол угланыышкын болза сайзыраңгай капиталистиг чурттарның коммунистиг шимчээшкининге болгаш делегейниң ниити дайынның соолунде алдан каш чурттарга боттанган улус-демократтыг, антифашистиг революцияларның политиказының теоретиктиг үндезилээшкини болган. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң амгы үе-чадазының онзагай чүүлдерин, ниитилел хөгжүлдезинге оон улам өскен салдарын, оон черүүлээлерин ол ажылдарда тодаргайлап айыткан болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин сырый каттыштырар дээш демиселге СЭКП-ниң ролюн онзалап демдеглеп турар.

Ниитилел эртемниң методологтуг төвү болур бодунуң ролюн доктаамал бедидеринче институт чуткуп турар. Төөгү-партийжи эртемни холбаштырар талазы-биле улуг болгаш чугула дуржулганы институт шингээдип алган. СЭКП төөгүзүнүң болгаш партия тургузуунуң талазы-биле эртем-шинчилелдерин холбаштырар талазы-биле МЛИ-ниң чавыңга тургускан Бүгү-эвилел чөвүлели СЭКП төөгүзүнүң болгаш партия тургузуунуң эң чугула айтырыгларын ажылдап кылыр талазыбиле эртемденнерниң күжениишкиннерин каттыштырарының төвү апарган.

СЭКП ТК-ның [illegible] чурттар институттун ажыл-чорудулгазын сайзыраңгай социализмни улам ыңай быжыглаарының сорулгалары-биле, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының теоретиктиг үндезилээри-биле дорт холбашкан марксистиг-ленинчи теорияның эң чугула айтырыгларын ажылдап кылырынче угландырган.

Коммунизм дээш демиселге партияның болгаш чоннуң улуг чедиишкиннериниң дугайында чугаалавышаан, эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни болза: «Марксизм-ленинизм — кижи төрелгетенниң шылгараан угааның бүгү чедиишкиннерин бодунга шингээдип алган эртем бистиң ажылдаарывыска удуртулга болуп турар». Марксизм-ленинизмниң институдунуң алдан чылдар дургузунда үре-түңнелдиг бүгү ажыл-чорудулгазы ол эртемни чогаадыкчы өзу-биле хөгжүдеринге, ону калбаа-биле пропагандылаарынга турасгаадтынган. Ленинниң улуг херээниң шылгараңгай уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң удуртулгазы-биле Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чедиишкиннериниң шиитпирлеп турар өн [illegible] чаагай сорулгалары-биле [illegible] ажыл-чорудулгазы сырый холбашкан болуп турар.

П. РОДИОНОВ.

СЭКП ТК-ның чанында МЛИ-ниң директорунуң бирги оралакчызы, төөгү эртемнериниң доктору.

Янзы-бүрү медээлер

«МЕЛОДИЯГА» ҮНДҮРГЕН

Грампластинкалар үндүрер «Мелодия» деп бүгүэвилел фирмазы ол бешчылдың дургузунда 5 муң ажыг аттыг пластинканы белеткээн. Ниити политиктиг тематикаже онза кичээнгей салган. Оларның аразында эш Л. И. Брежневтиң чугааларын бижээн дискалар, «СЭКП төөгүзү», «Бистиң Конституциявыс» дээш өске-даа бөлүк пластинкалар хөй. Республика, край, областарның уран чүүлүн, культуразын пропагандалаарынче улуг кичээнгей салдынган. Чаа бижидилгелерниң аразында тыва школаларга өөренир орус дылда букварьга үннүг капсырылга база бар. Ооң авторлары А. Бойцова биле Ф. Бартан онзагай өөредилге пособиезин ажылдап кылганнар, школачылар ону ажыглап тургаш, дылдың үннерин адаарын дүрген шиңгээдип, долгандыр турар амыдыралды эки билип алыр

А. ЛЕГНИЙ,

Москва.

ШКОЛАГА ЭРТКЕН

Чоокта чаа чүве. Бистиң Хендергей ортумак школазынга «Тыва улустуң чаңчылдары» деп кежээ солун эрткен. Кежээге күш-ажылдың [illegible] база чалаан. [illegible] дыштанылгаже үнген-даа, ам-даа совхоз бүдүрүлгезинде ажылдап чоруур Тюлюш Доржу, Монгуш Билчээ олар тыва улустуң чаңчылдарынга хүнүүлээчели, эвилең-эалдаа дээш өске-даа айтырыгларны биске тайылбырлап таныштырганнар.

Эки, чараш мал-шынар, [illegible] тыва улустуң [illegible] [illegible] боттары-ла сөглеп, нередиин турары кайгамчык. Кежээге ооң дугайын база [illegible] чугаалаан.

[illegible]

К. САТ.

Чөөн-Хемчик район.

СОНУУРГАДЫВЫС

Бүренде кырганнар болгаш инвалидтер интернадынга солун концерт болган. Ол немээ интернаттың клувунга хөй кижи чыылган. Концерт-даа эгелээн. Үн улгаттырар херекселдерлиг оркестрде ийи аял ойнай берген, янзы-бүрү аялгаларны, ырларны күүседип. Ооң соонда ыраажы кыстар үнүп келди. Олар музыкага үдедип алгаш, ырлап күүседип. Оюн-баштак, танцы дээш өске-даа номерлерни көрдүвүс. Бүрен-Аксының Культура бажыңының бот-тывынгыр артистеринге четтирдивис.

М. ТОПУЛ.

Каа-Хем район.

УРАН ЧҮҮЛГЕ ХАНДЫКШЫЛДЫГ

Кур чер суурда музыка школазының ажылы солун. Мында аңгы-аңгы салбырларда хөй уруглар өөренип турар. Уруглар чөн мурнунга хөй, солун концерттерни көргүзүп келгеннер. Башкылар чөн ортузунга музыка культуразын пропагандаалаарынга улуг хуузун киирип турарлар. Ындыгы башкы Ондар Мөнге-Байырларның өг-бүлезиниң киирип турар үлүү улуг. Сөөлгү бир концерт база солун болган.

М. ДАРГАТ.

Кызыл район.

ДОСААФ СПОРТЧУЛАРЫ — МАРШТА

Совет улус СЭКП-ның XXVI съездизин күш-ажылга, өөредилгеге, спортка чедиишкиннер-биле уткуп турарлар. ДОСААФ спортчуларының мурнунда турар сорулгалар, спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлериниң перспективаларының база эрткен чылдың түңнелдериниң дугайын чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи В. Пименов ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазы Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү, авиация маршалы А. И. ПОКРЫШКИНДЕН дилээн.

— Спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлери болуунче улам-на хөй аныяктарны хаара тудуп, массалыг совет күш-культура [illegible] болуп бар чыдар,— деп, А. И. Покрышкин чугаалаан. Эң ылангыя парашют, мотоцикл, автомобиль спорту, модельдээшкин, шериг-дузалал спортунуң хөй хевирге маргылдаалары онза нептереп турар. Ам ДОСААФ-тың секциязында, бөлүмнеринде болгаш школаларында 31 миллион ажыг кижи өөренип турар. Оон-даа хөй аныяк кижилер спорттуң техниктиг, шериг-дузалал хевирлеринге массалыг маргылдааларга киржип турарлар. Чижээ, ССРЭ-ниң улустарының VII чайгы Спартакиадазынга [illegible] 90 миллион ажыг кижи киришкен. Оларның иштинде ол бир миллион кижи спортчу разрядтарның нормативтерин күүсеткилээн, делегейниң 185 рекордтарын тургусткан.

[illegible] оон Чепсектиг Күштерниң амыдыралының төөгүлүг хүннеринге тураскааткан, дайынның болгаш күш-ажылдың маадырларының шаңналдары дээш маргылдаалар дыка нептерээн. Ындыгларга К. Е. Ворошиловка тураскааткан автоэалли, С. М. Кировка тураскааткан мотоциклистер [illegible] маргылдаалар хамааржыр.

Техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлер кижиниң кандаг [illegible] [illegible] болуунга кижини [illegible] дип алырынга дузалаарындан ангыда, чогаадыкчы болдалдыг сайзыраарынга дузалаар, техникага ынак болурун ижиктирер. Ыңчангаш ДОСААФ сек[illegible] — күш-ажылга, бүдүрүлгеге шалыпчылар болуп турарында кижи кайгаар чүве чок.

— Александр Иванович, амгы үеде, совет кижилерниң амыдыралынга спорт, күш-культура кандыг салдарлыг болуп турар дээр силер?

— Бүгү талалыг күш-дамыр кижизидилгези — өзүп орар салгалды кижизидериниң кол үнелээшкиннериниң бирээзи. Ындыг турган, ындыг-даа, чидыг болур-даа. Совет улустуң күш-дамыр талазы-биле дадыккан чоруу Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң база бир чугула кезээ болган. Камгалал нииттилелиниң чеди миллион кежигүннери дайынның баштайгы, айларында-ла фронтуже аъттанып каннар. [illegible] Маадыр деп атка төлептиг болган 1785 шериг ужудукчуларының 870-и Осоавиахим клубтарынга баштайгы эге белеткелдя эрткен.

— Бөгүн бистиң чонувустуң бүгү сагыш-бодалы — тайбың — деп, А. И. Покрышкин уламчылаан. — Ынчалза-даа бөмбүрзекке империализм күштери бар турда, бистер совет улустуң тайбың [illegible] чок чоруунуң камгалалынга турар ужурлуг бис. Чурттуң «Күш-культура орденинде»; «ССРЭ-ниң Күш-ажылынга болгаш камгалалынга белен мен» деп бижик [illegible] рылга эвес.

Мени спортка дадыкшыткан баштайгы башкыларымны өөрүп четтиргишкин-биле сагып чоруур мен. Ам-даа эртенниг-ле гимнастиканы кылып турар мен. Күш-дамыр дадыгыышкынны совет кижи бүрүзүнге — инженерге, агрономга, шериг кижээ, ажылчынга, өөреникчиге эргежок чугула.

— ДОСААФ спортчуларының амгы үеде кол сорулгалары кандыгыл?

— Камгалал нииттилелиниң спортчуларының күзел-чүткүлү чангыс аай — Ленинниң чагыгларынга бүгү тала-биле шынчы болур! Чогум дарыында Владимир Ильичиниң айтышкынынарынга дүүштүр бистиң патриотчу нииттилелвисти тургускан болгай. 1918 чылда-ла ВЦИК-тиң декредин ёзугаар бүгү-нити өөредилге тургустунган.

Совет күрүне камгалал нииттилелинге доктаамал сагыш салып турар. Бистиң аныяк оолдар, кыстарывыс амгы үениң техниказын чедиишкинниг шиңгээдип ап турарлар. Оларның чедиишкиннери, тиилелгелери бистиң улуг Төрээн чуртувусту алдаржыдып, совет аныяктар алаларының болгаш [illegible] [illegible] чоруун, эрезин салып алганын тодаргай херечилеп турар. Бистиң спортчу техниказывыс база эки. 1979 чылда техниктиг хевирлер талазы-биле делегейниң улуг маргылдааларынга бистиң спортчулар 784, оон иштинде 403 алдын медальды чаалап алганнар. Олар делегейниң 86 рекордтарын тургускан.

Эрткен чыл база чаа тиилелгелерни эккелген. Самолёт [illegible] талазы-биле бистиң командаларывыс делегейге бирги черни ээлевишаан. Совет парашютистер делегейниң [illegible] аттыг [illegible] алган. [illegible] чурттуг Николай Ушаев оттуг ийи катап алган. Дош оруунга мотоцикл чарыштырарынга совет мастерлерге быражырлар чок болган. Бистиң суг адаанга эштир спортчуларывыс он-он чаа рекордтарны тургускан. ССРЭ-ниң шиимдек командазының бүзүрелдиг тиилелгези-биле автомобиль спортунуң талазы-биле делегейниң бирги чемпионады доозулган. Мотобол талазы-биле Европа кубогун совет спортчулар он катап чаалап алган. Нииттилелдиң кижизидикчизи Игорь Соколов карабинге Москва Олимпиадазынга чемпионназы.

Четпестер база бар. Чижээ, шериг-дузалалдың хөй хевирге спортун ам-даа сайзырадыры негеттинип турар. Школаларга, чурттап турар черинге айыл-биле уругларга ажыы-ле кичээнгейни улгаттырар чоруур.

— ДОСААФ спортчуларынга бо чылын кандыг улуг маргылдаалар болурул?

— «Найырал болгаш акы-дуңмалышкы чоруу» деп солун турнир эртер, хөй хевирге социалистиг чурттарның спортчулары база киржир. Мотоциклистерниң, парашютистерниң, автораллистерниң, планеристерниң делегей маргылдаалары чангыс ёзугаар болур. Январьда дош спидвейинге делегей чемпионадының дөрттүң бирги финал эртер. Мотокросска бирги чер дээш делегей марта эгелээр. Вертолётчулар, авиа, судомоделчилер, мотоболчулар, кыска чалгытта радистер дээш-даа [illegible] киржилги спортчулары делегей чемпионаттарынга киржир.

Бистиң спортчуларывыс [illegible] болурунга идегевишаан, бүгүдеге: «Төрээн чурттуң күш-ажылынга болгаш камгалалынга белен болуңар» деп күзээр-дир мен.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: чукот шүлүкчү Антонина Кымыттваль Москваның «Детская литература» ном үндүрер черинге үндүрген чаа шүлүктериниң номун уругларга номчуп берип олур.

Ю. Ильенковуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Шынаржыдар

Тыва дылче очулдурттунган уран-чечен кинофильмнерниң дугайында каш сөс бижиксээн мен. Ындыг кинолар республиканың булуң бүрүзүнде үнүп турар. Орус сөс-домакка чедей [illegible] болбайн аан. Ынчалза-даа кинолрда очулдурган чугаада чедимче чок талалар бар: сөс-домаа четей болгулаар, ону кылып турар эштер далаш-биле ажылдап турар дээрзи тодаргай.

Кинову кичээнгейлиг көрүп [illegible] оюну-биле тыва очулга сөзүнүң үе талазы-биле капсырлашпайн баарын эскерер. Кандыг-даа ажылга харыысалга, [illegible] бээр. Ону чедип алыры кино очулгазын боттандырып турар очулдурукчулардан, үн бижи[illegible].

Л. ООРЖАК.

Өвүр район.

телевидение

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Суга шимчээшкиниң чыскаалынар». 9.00 — «Оттуруукчу». 9.45— «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен» 10.35 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белячикова эрттирер. 11.20 — «Эртенги почта» деп [illegible] программа. 11.50— Совет Эвилели даштыкы, аалчыларын көргени-биле. 12.05 — «Кодээниң шагы». 13.05— «Музыкалыг киоск». Э. Беляева [illegible] 13.35 — А. Гельман — «Бир хуралдың протоколу». Ленинградта кургустунган М. Горький аттыг улегерлиг шии театрының шиизи. 15.45— «Атомград» [illegible] [illegible] «[illegible]» деп бөлүктен түңнел фильм. 16.20 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Херээжейлер. Хостуг программа. Одессадан дамчыдылга. 17.05 — «Делегей панорамазы». 17.55 — Мультфильмнер программазы. 18.20 — «Кино дан-чорукчуларының клуву». Ю. А. Сеникин [illegible] 19.20— [illegible] телефильмнер программазы. 20.30 — «Үе». [illegible] программа. 21.00 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Спортчу танцылар. Одессадан дамчыдылга. 22.00 — Таллиндеп музыкалыг дамчыдылга. 22.25—23.05 — «Кино делгерезин!». Документалдыг телефильм. Төнгенде—Медээлер.

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

[illegible] — Г. Тирман. «Моңгун дуюг». Тываның хөгжүмнүг театрының шиизи. 18.45— «Спорт». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». [illegible] — Телемедээлер. [illegible] — [illegible]. 20.30 — «Партия биле чон чаңгыс эптиг». Кызыл хоорайның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — «Дамдаңның аному». Уран-чечен фильм.

Агаар

[illegible] республиканың [illegible] [illegible] шокар булуттаар, [illegible] [illegible]. Агаарның температуразы 28-33 градус соор. Кызылга база [illegible] [illegible], эртенги [illegible] [illegible] [illegible] 31-33, [illegible] 10-12 градус чедир соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ДЫШТАНЫЛГА — ХӨГЛҮГ ҮЕ

Школачыларның кышкы улуг чаңсары—дыштанылгазы Чаа чылдың [illegible] [illegible], шиилерниң, концерттерниң байырланчыг көргүзүглери-биле, [illegible] чугунче экскурсиялар-биле демдеглеттинип турар.

Ак хар-биле шыптынган ыржым Карпаттар школачыларны тремпиталарның кыйгы үнү-биле уткаан. Уругларның эргелиинде үлетпүр бүдүрүлгелериниң эң эки профилакторийлерин, нары, туристиг болгаш спортчу базалары, дыштанылга бажыңнарын берген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дайзыннар-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннар болуп турган Березк артынга аалчылар чораан, Курорт хоорай Яремчеге ковпаковчу-партизаннар - бинче [illegible] ужурашканнар. Оң заагының төптери Ворохта, Славское, Ракова спортчу маргылдааларга киришкеннер.

Аңгы-аңгы хоорайлардан 400 ажыг школачылар боттарының кышкы дыштанылгазын Карачаево-Черкессияда ам улуг туристиг комплекс Домбайда эрттирген. Ол дээрге уругларның тергиин өөредилгези дээш шаңнал-дыр. Олар аныяктарның делегей тову «Даг бедиктери» аалчылар бажыңының хөй каъттарында чурттап турарлар.

Азербайджан Бист сууруун школачылары Совет Эвилелиниң Маадыры Н. П. Бергун-биле ужурашканнар. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоогуш Маадырлар сесерлиинге ноган [illegible] бажыңнар-биле кады олурткан.

Курган хоорайның школачыларының дыштанылгазы өөрүшкүлүг, болуушкун-биле капсырлашкан — тудугжулар оларга Пионерлер ордузунуң чаа тудуун белек кылдыр тудуп доозуп берген. Аныяк артистер чүден эртык өөрээн. Олар 800 олуттуг көрүкчүлер залдыг, техниканың эң чаа херекселдери-биле [illegible] оценалыг бузут [illegible] [illegible] ганнар.

Кышкы школачы чаңсарының театр чарлалдары оон [illegible] [illegible] хөй [illegible] ынлы. Павлодарның уруглар филармониязының артистери Алма-Атаже гастрольдаан. Боттарының үе-чергелеринге олар «Казахстан—ажылчын республикаларның эвилелинде» деп чаа программаны көргүскеннер. Ында чогаалдарның хөй кезиин композиторлар ол коллективке кылдыр тускай бижээн. Пензаның филармониязы байырлаа—[illegible] [illegible] [illegible] «Тоолдар делегейинде» деп көргүзүгнү уругларга баралгаткан. Ону хоорайның бо хүннерде кайгамчык тоол ораны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тургузуп турар. Молдав чогаалчы Е. Буковтуң шүлүглел-тоолунга үндезилээн «Андриеш» деп чаа балетти Кишиневтуң школачылары сонуургаан. Эреншова кадарчы оолдуң ужуралдарының дугайында төөгүп турар ол балет Молдавияның күрүнениң опера болгаш балет театрынга үнүп турар.

(СЭТА-ның корр).

ЭРТИНЕ БИЛЗЕК

(Фантастиктиг рассказ)

Узун кижи чүнү-даа билбээниг база-ла хүлүмзүрүп каан. Ая автоочулдурукчузун сактып келгеш, аалчыны машинаже ишнеп чалаарга, демгизи дадагалзаан. Ая автоочулдурукчуну ап алгаш ажылдадыптарга, оон үшкү каналы чайгаар-ла чырып келген. Ол каналдың микрофонунга чугаалаан:

— Бо Чер деп планета-дыр. Мен оон кол ээзи—Кижи-дир мен. Силер кайын келген, чүү деп амытаннар силер?

— Силерни билдим, Кижи. Бистер Ак планета чурттуг улус бис, Кижи. Бистерни Джирлер дээр ийин, Кижи.

— Үргүлчү-ле кижи деп чугаалаарга эпчогун, Джир. Бистиңде кижи бүрүзү аңгы аттарлыг болдур ийин. Мээң адымны Ая дээр. Джир—деп, Ая каттырып чугаалаан.

— Буруулуг болдум, Ая. Бистиңде база ындыг. Мээң адым Тау.

Ая биле Тау дораан-на дыыл билчип, ужур-чөвүн чугаалажып четтигипкеннер. Тау [illegible] оон дериг-херекселдерин магадаап, а Ая бо дээрге мээң ашаамның машиназы-дыр, ол боду астроном кижи, адын Киш дээр, чаңгыс аай ажылдыг, галактика шинчээчизи улус тур силер дээрзин тайылбырлаан. Ак планетада хар чок, оон херзүнү ак өңнүг дээрзин Ая [illegible] 2 Тау бо бичии алды диптерлиг планетаны Чер дээр, мында Ая ышкаш чараш кыстар, оон ашактуу Киш ышкаш эртем-билиглиг кижилер чурттап турарын билип алганнар.

— Ая.. Аажок чараш ат ае? Чогум утказы чүү дээн ат ирги?—деп, Тау сонуургаан.

— Ая дээрге бистиң бурунгуларывыстың ча-согун хевирлиг боду аттынар чепсээ-дир ийин. Ооң-биле олар ап-мен-ви адып ап, амыдырап чораанар. Улуг аңнарның оруунга сээнизиш салып каар, согуннуг чепсек дээр чүве.

— Ая, сээң аяңның согуунга чүрээм баглады пты ышкаш.

— Баштактанмайн көрүңер, Тау. Мээң өгбелерим шаг-шаанда:

Алаак шөлге шаппайн
канчаар,
Ая тыртып каггай эвес,
Араганы ишпейн канчаар
Хоран холуп каггаи эвес—

деп, ырлажып чораан дээрзин номчаал мен.

— Ол арага деп чүү чүвел?

— Арага дээрге кижиниң [illegible] ажыг суг дээр чүве. Хоранныр ийин. Хоранны хоран эвес деп ырлажып чораан кончуун көрем. Араганы эрткен чүс чылдың төнчүзүнге чедир кижилер ижип турган. А бистиң бо 2000 чылдарывыстың 20 чылындан эгелээш, кижи амытан ол хорандан чарлып ону утканы — бистерниң сайзыраңгай салгалдың база бир тиилелгези.

— Кайы-даа амыдыралдыг планетада [illegible] амытаннар чурттап чоруур. Оларның угаан-медерели сайзыраан түлүм, боттарының өлүмүн боттары-ла тып ап турары хараадаанчыг. Сарыг планетаны дыңнаан боор сен. Оон ээлери үтүр-делир чаалашкаш, планетазын хүл-ыйба кылдыр өртедип алган болгай. Ам мында дириг амыдырал чок—дээш, Тау боданы берген.

Ая база боданып олура, уламчылаан:

— Дыка шын чугаалады нар. Бистер Чернивстиң неззэ мөңге амыдыралдыг артары дээш демисежип турар бис. Хомуданчыг чүүлдер бисте база бар. Мээң душтуумнуң адын чүге Киш дээнин билир силер бе?

— Чок. Сонуургадынарам.

— Киш дээрге үнелиг кештиг, эрес-кашпагай, дыка чараш дириг амытан-дыр. Ол ам бистиңде чок. Чүгле алды хире киш кайда-бир тускай камгалалда турар деп эрткен чылын солунга бижээн. Ол аңны чүгле кежи дээш узуткап кааны ол тур. Ол аңга чырык тураскаал кылдыр Киштиң адазы адап каан.

— Ая, сен дыка угаанныг [illegible] сен. Сээң сагыжың оң[illegible]кур-дур. Харың кажыл?

— Бистиңде херээжен кижиниң харын айтырбас дээр [illegible] — деп, Ая [illegible].

— Өске планета кижизинге ажырбас турган боор ийин, Черниң кызы.

— Үжен үш. Кыраан кижи-дир мен ийин.

Тау бар-ла шаа-биле тудыладыр каттыра берген.

— Чүнү каттырдынар. Назы догуй берген кижи көрбээн силер бе? Чоп шоодар силер!

— Үжен үш! Чаш амытан-дыр сен, Ая. Бистиңде джирлер чүгле 60 харлыында угаан кирер дээр. Мээң харым ам тозан Джирлерниң назыны 200—250 чедер. ...Хензигейже чаш хиренде угааныг-дыр сен, Ая!

Ол өнде сылдыс-хеме ажылдап, медээлей берген. Тау карманындан ак саазын хевирлиг чүүл уштуп эккелгеш, ыяаш өңнүг чоон карандаш-биле чүрек согуунун кардиограммазы дег шыйыглар шыйгаш, Аяже сунган.

— Бо чүү чүвел? Чүнү шыйып кагдынар? Кардиограмма бе?— деп айтырган.

— Бистиң бижиивис билбес сен бе? Бистиң үжүктеривис чүректиң согуундан тургустунган. Мээ-биле чүрек чокта канчап бижик турарыл? Корткан да азы өөрээнде чүрек аңгы-аңгы согуттарлыг. Сени көргеш, өөрүп тур мен, Ая. А чарлыры хараадаанчыг-дыр. Бо болза өөрүшкүнүң болгаш хараадалдың сөстери-дир. Кишке көргүзер сен. Бис далажы бердивис. Оруувус ам-даа сес чыл. Бичии үрелиишкинге таварышкаш, [illegible] кайгамчык Чериңерге доктаадывыс. Байырлыг, Ая!

— Байырлыг. Бижик дээш [illegible], Тау. Бистиң ужуражылгавыстың демдээ болзун— дээш, Ая холда бичии транзисторун сунган.

— Четтирдим, Ая. А мээң белээм бо болзун—дивишаан, Тау бичии салаазынга чораан, кара-ногаан карактыг билзээн кылаш кылдыр үшта сокканы, Аяның улуг эргээнге кедирипкеш [illegible]. Ая оон сооңдан холун чайбышаан, чүрүкка тырттырып ап турган.

Сылдыс-хеме удатпаан чок шала ийлендир мурнуу чүкче сыт дээн. Ая машиназын ажылдадырга, хол-дораан хөгели берген. «Сылдыс-хемеле Чер бөмбүрзээниң техниказының шимчедикчизин база механизмнерин доктаадыптар элдеп сорунза бар-дыр» деп, Ая иштинде боданмышаан, оруун уламчылапкан.

Аяның сагыжынга үргүлчү-ле Тау кирип чораан. Элээн болганда Ая шагзырап, уйгузурай берген. Орук ара дыштанып алыры-биле ол Туран хоорайже ээпкен. Ол бо хоорайга үргүлчү-ле кирип эртер турган. Чүге дээрге мында Аяның чартыктап сараа-ла тос чыл чедип турар акызы чурттап турар. Ая ол акызын Байкалдың, Швейцарияның, Африканың дээш кандыг аржаан, курорттарга чедирбээн дээр. Ол шимчеп бээн албас чүгле дөжекте чыдып турар мындыг.

Аяның үнүн таныпкааш, акызы олче кадык холун сунуп мендилешкен-даа. Акызы шуут-ла арып-дорууп баксырап келген болган. Ая акызының ортаа салаазынга Тауну берген билзээн сонуургаары-биле кедирип берген, [illegible] ужуражылгазының дугайында чугаалаарга, шоолуг-ла бүзүревээн. Харын-даа чүгле билзээн магадап болганнар.

Бир шак ажыг хире удуп дыштанганының соонда, Ая хөлзээзиңден оттуп келген. Ая көрүптерге, оон аарыг акызы туруп кылаштай берген, өске улус ону кайгап, элдепсиниш турган.

— Ая, сээң бо билзээн эртине билзек-тир. Баштай холум [illegible] берген соонда, мага-бодум шимчеттиниш, ам ырыыпай бутка туруп келдим — деп, акызы өөрүшкүлүг чугаалаан.

Эм-тан сиңникен, эртине билзек дугайында чугаа-даа эгелээн...

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

(Төнчүзү. Эгези № 8 «Шында»)

«СЫЛДЫС ИНСПЕКТОРУ» деп чаа кино республиканың экраннарынга удавас үнүп эгелээр.

Кино

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гонделупаның чуртунуң марказы» 9.30, «Узун дүне» (2 сериялыг) 11.30, 14.00, 16.30, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» (2 сериялыг) 9.00, 13.40, 19.20. «Даарта баар сен бе?» 11.50, «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилериниң ужуралдары» 16.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Болек болгаш Лелектиң улуг ужуралдары» 11.30, «Ипподром» 13.00, 14.50, 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карасонуң делегейинде ая-ле дээрези» 12.00, 13.30, «Космонавт-биле кады ужудуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Озалдаан болчаглар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 9.00, 10.40, 12.30, 14.20, 16.10. «Узун дүне» 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Космонавт-биле кады ужудуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даарта баар сен бе?» 15.00, 18.40, «Аза үрезини» 16.50, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторунуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-24-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадр ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, чесгүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаяда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 11.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00220

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (14108) | 1981 чылдың январь 13, вторник | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 кап.

• Механизаторлар, часкы, күскү хову ажылдарынга ажыглаар техниканы дүрген болгаш шынарлыг септээр дээш чарышты улам калбартыылыңар!

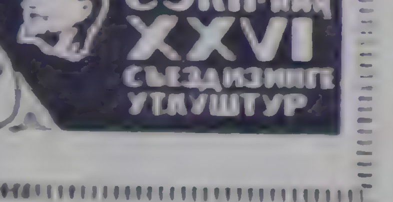

Бөгүн «Шын» солунга «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында хойжу коммунист Ирина Бакытовна Данзырыяның [illegible] турескээттынын көдүртүнген.

Ирина Бакитовнаның кодан-ында 400 ажыг хойнуң 215-ни оолдапкан. Хойжунуң кежээ, кызымак ажылының ачызында, төрүттүнген чаш хураганнар онча-менди доругуп турар. Коммунист хойжу СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг бе-лек-биле уткуур дээш, кодан-ында хой бүрүзүнүң төрээн хураганың бүрүн менди камга-лап алырын шиитпирлээн.

Хойжулар! Мурнакчылар-ның үлегерин эдериңер. Хой бүрүзүнден хураган алыр дээш демисеңнер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле ооң хамаржыыр.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ: кыйгырыг соонда

БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ

Часкы тарылгага баш бурунгаар эки белеткенип алыры-биле техника септелгезин өй-шаанда, шынарлыг кылып доозар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери канчаар күүседип турарыл? Ол дугайын хоочун механизатор Алексей Арагачыевич Монгуш мынчаар чугаалап турар.

Часкы тарылгага белеткелди шалыпкын чорудар, көдээ ажыл-агый техниказын кышкы үеде бүрүн септеп алыр тала-зы-биле Бии-Хем районнуң ме-ханизаторларының кыйгырыын чүүлдүгзүнүп [illegible] септелге ажылдарынче бар-ла күжүвүстү мооңнээ ажылдап турар бис. Совхозка ниитизи-биле 13 тракторну, 12-12 анда-зынның сеялканы, 100 илгир-ни, дөрт комбайнны септээри чорудуңат. Ажылды план-графикке дүүштүр чорудары-биле тракторлар болгаш ко-жуг машиналары септээр нйи-ийи звеноларны тургускан.

Совхозта септелге ажылда-рының темпизи-даа, шынары-даа мурнунда чылдарныындан шалыпкын, эки деп чугаалап болур. Эрткен чылдың сөөлгү кварталында септээр турган 8 тракторувусту шуптузун сеп-теп алган бис. Арткан 5 трак-торнуң 2-зин мында, 3-түн Сель-хозтехниканың Чадаана кат-тыжышкынының септелге мастерскаязынга кылып турар бис. Бо айның 15-ке чедир оларны бүрүн септеп доозар арга бар.

Ооң ангызы совхозта дөрт К-700 бар. Оларның бирээзин-ге техниктиг ажаалда чоруда-ры арткан, өскелери ажыглаа-рынга белен.

Көдээ ажыл-агый машина-лары септээр звеноларның ажылы база багай эвес. Эр-ткен үш айларда сеялкалар септекчилери планын долузу-биле күүсеткеш, чарышка тиилекчи болуп, шаңнатканнар. Олар бо кварталда алды се-ялка септээрин айыттынган хуусаадан эрте — январь 20-ге чедир доозар сорулганы сал-ган.

Андазыннар септээринде ийи кижи ажылдап турар. Олар эрткен айларда алды андазын септээр тургаш, дөртүн септеп алган. Хожудаашкынның кол чылдагааны септелгеге чугула херек артык кезектерниң чо-гунда болган. Ам чок чүүл-дерни тып, байлалды эдип ал-ган, ынчангаш арткан 3 анда-зынны февраль 1-ге чедир сеп-теп доозар арга бар.

Ажылдың эң кошкак участо-гу — комбайннар септелгези. Дөрт комбайнның чаңгызын ардай деп септеп алдывыс. Ооң кол-ла чылдагааны — комбайн тургузуп алыр хаалгыт чылыг өрээлдиң (септелге шелунуң) совхозта мынчага чедир кыл-дыммааны. Ынчангаш кыжын соокта даштыгаа ажылдаары берге бооргa, чылыг дүжерин манаар апаар-дыр бис. Ооң уламындан септелге графиги үстүп, сорулга күүсеттинмейн баар.

Часкы хову ажылдарынга өй-шаанда белеткенир дуга-йында Бии-Хем районнуң ме-ханизаторларының кыйгы-рыынга харыы кылдыр база республиканың удуртур орган-нарының шиитпиринге дүүш-түр септелге ажылдарын дүр-гедедир дээш боттарывыска бедиткен хүлээлгелерни алгы-лаан бис. Септелге ажылда-рын организастап чорудуп ту-рарында ам-даа бар четпес-тер, ажылга шаптыктыг, шиит-пирлеттинмээн айтырыглар эвес болза, ол хүлээлгелерни боттандырары улам шалыпкын болуп, чамдык бергедээшкин-нер турбас ийик. Чижээлээрге, бо хүннерде септелгеде 22-ле кижи ажылдап турар, ам-даа 20 хире кижи херек. Ажылчын күжү четпейн турары моон-на илдең-дир. Ооң ангыда сов-хозта кыжын техника септээ-ринге таарыштыр кылган дел-гем, чырык, чылыг мастерская ам-даа чок. Ам ажылдап ту-рар черлеривистиң иштин дып-кыш, караңгы, соок. Төпчүткен одалга системазы база чок. Мында, гараж девискээрин-иң безин бичии-бичии котельнаяылар эндерип. Оларны [illegible] ганы төпчүдүптер болза, ам от салып ажылдап турар 10 ажыт кижиниң хостааш, септелгеге киириштирип болур.

Чадаананың 463 дугаар КМК-зы 30 автомашина кирер гаражты бистиң совхозта ту-дуп турар. Ону эрткен чылын ажыглалга киирер турган, чүгле тавааа салып, чагыларын тургузуп каан. Ону бо чылын ажыглалга киирер болза, эрги гаражты септелге мастер-скаязы кылдыр дерип ап болур.

Совхозтуң удуртулгазы сеп-текчилер ортузунда чарышты багай эвес организастап, олар-ның чемненирин, хөй үе-шак чарыгдап турбас кылдыр, таа-рымчалыг кылганын айтыры чүзеннит-дир. Чарышты он хо-нуктап түңнеп, тиилекчилерге моральдыг болгаш материал-дыг деткимчени көргүзүп ту-рарындан мурнакчыларның саны улам-на көвүдеп турар. Тракторлар септээр звенозуң кежигүннери Арапчор Түлүш, Олег Монгуш, кожуг машина-ларының септекчизи Николай Кужугет дээш өскелериниң-даа ажылын коллектив мактал-дыр.

Амгы үеде кол-ла сорулга-выс болза, часкы хову ажыл-дарынга ажыглаар техниканы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бү-рүн септеп доозары. Ол съез-диге күш-ажылчы белэвис бо-лур.

А. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң механизато-ру, көдээ ажыл-агый ма-шиналары септээр звенозуң удуртукчузу.

ШЫНАРЛЫГ ҮРЕЗИННЕР

Чаагай дүжүттү өстүрүп алыры эки шынарлыг үрезин-ден улуг-биле хамааржыр. Ынчангаш Бии-Хемниң тараа-жылары үрезин белеткелинче улуг кичээңгейни салып турар. Совхозтар план ёзугаар 6281 тонна тараа культураларының үрезинниниң орнунга 6312 тоннаны урупп алган. Белет-кээн үрезиннерниң 67 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы болуп турар.

«Өөк» совхозтуң 1510 тонна уруп алган үрезини шуптузу ийиги класстыг болган, чаагай дүжүттү өстүрүп алырының магадылалын ол тургускан. Эки шынарлыг үрезинни бе-леткеп алыр дээш ажыл-агый-ның кол агроному С. Тонких, үрезин өстүрүкчүзү В. Шкор-кин, шаа эргелекчизи В. Ов-чарова кызымак ажылдаан түңнелинде, ону чедип алган.

«Кызыл тараачын» совхоз-туң хову ажылдакчылары эрт-кен чылын багай эвес дүжүт-тү өстүргеш, 1700 тонна бирги класстыг үрезинни уруп алган.

Бистиң корр.

Өвүрнүң Хандагайтыда «Найырал» универмагтың кол-лективи партияның XXVI съездизинге төлептиг ужура-жыр дээш социалистиг чарыш-та идепкейлиг киржип турар. Коллектив оңгу беш чылды эки доозкаш, он бирги беш чылды чединиишкиннерлиг эгелеп турар. Универмагта даараан хептиң, пөс-таавының болгаш идик садар килдистер планын ажыр күүседип, эки ажылдап турар.

Ында Майя Монгуштуң ком-сомолчу-аныяктар бригадазын-да 7 кижи бар. Олар шуптузу онзагай ажылынга кызымак, төлептии-биле мактадып ту-рарлар. Комсомолчу-аныяктар бригадазы оңгу беш чыл пла-нын хуусаа бетинде, ССРЭ Конституциязының хүнүнге та-варыштыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: комсомолчу-аны-яктар бригадазының бригади-ри Майя Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: ГЭС-тиң бирги агрегады

Чебоксары ГЭС-тиң күш-ажылчы намдары эгелээн: станцияның баштайгы агрега-дын үлетпүрге ажыглап эге-лээн. СЭКП-ниң XXVI съезди-зинге уткуштур алган социа-листиг хүлээлгелерниң бир чу-гула кезээ күүсеттинген ол. Бүгү 18 агрегаттарны ажыг-лалга киирип терге, ГЭС-тиң күчүзү 1.4 миллион киловатт болур.

УКРАИНА: хуусаа бетинде

Одессаның порт чанының заводу ажыглалга кирген-ден бээр миллионгу тонна азот-туг чемишчидилгелерни бүдү-рүп үндүрген. Ол көргүзүт көрдүнген хуусаадан чартык чыл бурунгаар чедип алдын-ган. СЭКП-ниң XXVI съезди-зин төлептиг уткуур дээш ча-рышка киришкеш, мурнакчы коллектив партийжи шуулган-ның ажыттынар хүнүнге че-дир чурттуң көдээ ажыл-агы-йынга он-он муң рубльдиң немелде чемишчидилгелерин бээр деп хүлээнген.

КАЗАХСТАН: нефтиден ванадий

Каспий далайының чөөн эриинин чоогунда Бузачи чартык ортулуктан казып тып эгелээн нефтиниң составы специалис-терни элдепсиндирген. Ол чүү-ле дыка хою эвес, харын бо-дунуң составында металлыг болган. Дыка хөй хемчээлдиг ванадий ында бар. Ванадийни бедик шынарлыг кан кылы-рынга ажыглап турар. Үлет-түрнүң ол хире үнелиг чиг-эдинин ол нефтиде хемчээли рудаларның дыка хөй хевир-лери-биле домейлежип турар.

ГРУЗИЯ: дагларда үлетпүр

Дагларны көдээ ажыл-агый шөлдери кылдыр калбак шин-гээдип алышкын Грузияда эгелээн. Эрткен күзүн бедик дагларлыг районнарга ийи муң гектар шөлге салтарны болгаш виноградниктерни кылган. Чурттакчы чоң чылды өттүр доктаамал ажылдыг болзун дээш, республиканың сес рай-онунда чиик үлетпүр бүдүрүл-гелериниң салбырларын ажыт-кан. Ол дугайын СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин айыткан бол-гаш ол чорук көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүл-гезин улгаттырарынга калбак аргаларны берип турар.

ЛИТВА: бот-үнези чиик бройлер

Литваның специализастаан бүгү ажыл-агыйлары болгаш куш фабрикалары «Бройлер-6» деп бедик продуктулуг эъткир дагаа оолдары-биле четчелет-тинген. Литва селекционер-лерниң ажылының түңнели көскү болган: республиканың фермаларынга ооң мурнунда тудуп турган «Балтика-4» деп хайнакты бодаарга, ол дужаар деңзиге бир неделя эрте чедер болгаш немелде деңзиниң ки-лограмм бүрүзүнге [illegible] чарыгдаар чем дыка [illegible] болган.

Долу эвес ийи чыл иштин-де дагаа оолдарының уксаа-зын солуурунга куш ажылы-ның Прибалтикада зона стан-циязының эртемденнери дуза-лаан. Чаа бройлерни өстүре-ринге специализастаан үш совхоз бүгү ажыл-агыйларны уксаа материал-биле ханды-рып турар. Бо бүгүнүң түңне-линде республикага ол диетаэъдин бүдүрери эрткен беш чылда 2.5 катап көвүдээн.

КИРГИЗИЯ чаагайжытткан суурлар

Баравая деп кыргыс суурда садыг комплекизиниң тудуу доозулган. Ында ийи каът универмаг, ийи гастроном, ме-бель болгаш ажыл-агый ба-раанарының садыы кирип ту-рар. Баравааның социал-эконо-миктиг хөгжүлделиниң планы долузу-биле күүсеттинген, ооң түңнелинде ол чаагайжыттынган агрохоорай апарган.

Амгы үеде Тянь-Шаньның ийи чүс ажыг суурларын бол-гаш аалдарын агрохоорайлап кылдыр аде тургузуп турар. Ында чаагайжыды кылдынган бажыңнар-биле деңгелештир садыг болгаш культура ком-плекстерин, амыдырал ханды-рылга бажыңнарын, спорт де-ргилерни тудуп турар.

(СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларындан).

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты А. Т. Кошкаровага тыпсыры дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң тала-зы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң школалары-ның алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң Чыраа-Бажының [illegible] министрлиниң оралакчызы Антонина Тихоновна Кошкаровага тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай.
1981 чылдың январь 12.

ХРОНИКА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Кат-чимис болгаш ногаа ажыл-агыйының эвилел-республика министерствозун тургускан. Министринге В. И. Наумовту томуйлаан.

(СЭТА).

ЧАА СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

КЫЗЫЛ РАЙОННУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ СӨЗҮ

Төөгүлүг улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизинге чедир бир ай бичии-ле ажыг үе арткан. Ынчангаш анаа бе-леткелдер бүгү талалыг кал-барып, партияның ээлчеглиг чаа съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң эконо-миктиг болгаш социал хөгжүл-дезиниң Кол угланышкынна-ры» деп, СЭКП ТК-ның төле-вилелин чугаалажыры үргүлжү-леп турар. Чоокта чаа Кызыл районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга эң чугу-ла ол документиниң дугайын-да айтырыгны чугаалашкан.

Хуралга бо талазы-биле илеткел кылган райисполком даргазы А. К. Бакулин болгаш санал берген эштер төөгүлүг улуг ол документиниң бүгү чүүлдеринде ышкаш районнуң коммунистери болгаш ажылчы чоннары бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп, ажыл-чорудул-гага дайынчы программа кыл-дыр хүлээп ап турар дээрзин демдеглээннер. Районнуң ажылчы чоннарының күш-ажылчы коллективтеринге Төлевилелди чугаалажыры эм барык дооступ турар. Ону чугаалажып көөрүнге дөрт муң ажыг кижи киришкен болгаш оларның чамдыктары саналонааларны база киирген.

Партия-ажыл-агый акти-виниң ол-ла хуралынга оңгу беш чылда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планын район канчаар күүсет-кениниң дугайында ханы-ла анализтеп, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, чедип алыр чаа сорулгаларже кол кичээн-гейин салган. Эрткен беш чыл чаа тургустунган бо районга онзагай байдалдыг болуп, ооң социал-экономиктиг хөгжүлде-зинге бүзүреңдиг үе-чада бол-ган.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээ-ли районга өскен. Чижээ, үлетпүр продукциязының бүдү-рери эрткен беш чылда 4.1 катап, 1975 чылдыынга дең-нээрге көдээ ажыл-агый про-дукциязы 45 хуу өскен. Рай-онуң ажыл-агыйлары күрүне-ге эът, сүт, дагаа чуургазы са-дар талазы-биле беш чыл пла-нын күүсеткен. Чылда орту-маа-биле сүт бүдүрери 1.8, а дүктүү — 3.8 хуу көвүдээн. «Суглак» совхоз болгаш куш фабриказы деңнеп-деңнеп ажыл-дап, багай эвес түңнелдерни чедип ап келгенин хуралга демдеглээн. Ол ышкаш «Х Улуг хурал» совхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазының, Тере-Холде көдээ кооперациязының коллективтери чарышка эки түңнелдерни чедип алган.

Ниитизи-биле улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары эрткен беш чылда улам ынай хөгжээн. Үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда болгаш янзы-бүр адырларда он-он кайгамчык мурнакчылар өзүп үнген.

Оларның аттарын партия-ажыл-агый активиниң хура-лынга чоргаарал-биле адаан болгаш чемпионнуң кожаала-рын, бирги черге диплома-рын, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Беш чылдың ша-лыпкыжы» деп херек демдек-терин болгаш шаңналдарны оларга тывыскан. Ылангыя «Тиилелге» совхозта хойжу Т. И. Павыл эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 114 хура-ганы алган, «Суглак» сов-хозта инек кадарчызы Г. Д. Сурыкин бир баш малдан хо-нукта 892 грамм немелде деңзини ап турар, «Көк-Тей» сов-хозта саанчы З. Курастикова саар бир инектен-не 2713 кг сүттү саткан, «Х Улуг хурал» совхозта теве кадарчызы К. Чаш-оол төрүүр 100 теведен 70 бодаганы, куш фабрика-зында П. Шульгинов төрүүр бир дагаадан-на 216 чуурга-ларны алган. Ындыг мурнак-чыларның даңзызын ооң-даа хойну уламчылап болур. Олар-ның аразында ажылчыннар, тудугжулар, механизаторлар болгаш өске-даа янзы-бүрү мергежилдиң кижилери бар.

Ынчалза-жок оңгу беш чыл-да районнуң экономиктиг бол-гаш социал хөгжүлдезинде шиитпирлеттинмээн айтырыг-лары, четпестерни партия-ажыл-агый активиниң хура-лынга партийжи [illegible] бир-биле сайгарып көр-ген. Мал, пөр ажылының [illegible] [illegible] көдээ ажыл-агыйының өске-даа адырларында [illegible] [illegible] бар.

[illegible] ажыл-агый активиниң хуралынга 1981 чылда рай-онуң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитединиң Октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, анаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкын-нарны, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыттынган сорул-галарны удуртулга болдургаш, районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съезди-зин төлептиг уткуур дээш, 1981 чылдың пландарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чаа социалистиг хүлээлгелерни алган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: эрткен чылдыынга деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 8 хуу өстүрер, кол хевирлерниң продукциязының бот-үнезин 5 хуу чиигедир. Районнуң совхоз-тарынга көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин улам көвүдет-пишаан, күрүнеге 10000 тонна тарааны, 2360 тонна эътти, 2400 тонна сүттү, 214 тонна дүктү (зачеттуг деңзиге)) 15.2 мил-лион борбак дагаа чуургазын садар.

Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер та-лазы-биле хемчеглерни боттандырар. Сов-хозтарга 15500 тонна ситенни, 2200 тонна сенажты, 27600 тонна силосту, 420 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр. Часкы тарылгага үрезиннерниң 70 хуу хи-резин I база II класстарлыг болурун чедип алыр. Тарылгага киирер көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин 1981 чылдың ап-рель 20-де доозар.

Бүгү чүзүн малдарның баш санын немей өстүрерин хандырар. Төрүүр чүс баш мал-га оназаштыр 95 хураганы база анайны 85 бызааны, 10 хаван оолдарын, 75 кулунну камгалап ап өстүрер. Ортумаа-биле саар бир инектен-не 1750 кг сүттү саар бир хойдан-на 2,6 кг дүктү кыргып алыр төрүүр бир дагаадан-на 175 чуурганы алыр. Ортумаа-биле мыйыстыг бир бодо малдың дужаар деңзизин 400 кг, хой, өш күчүн 45 кг, хаванның 110 кг чедирер.

Мал фермаларын болгаш куш фабрика-зын механизастаар талазы-биле улуг ажылдарны чорударын социалистиг хүлээл-геде айтып турар.

ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ БАЗА ЭЪТ-СӨӨКТЕН ДАЛГАН КЫЛЫР ЗАВОДТУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: ыяш ажыл-агыйы бараанның продукция бүдүрериниң планын бо чылдың декабрь 15-те күүсе-дир, пландан ажыр 70 муң рубльдиң про-дукциязын сайгарар. Күш-ажылдың бүдү-рүкчүлүүн 2 хуу бедидер.

Эът-сөөктен далган кылыр завод бүдү-рүлгениң кол көргүзүглериниң планын де-кабрь 28-те күүседир, эът-сөөк далганын 450 тоннаны бүдүрер, пландан ажыр 5 муң рубльдиң продукциязын сайгарар.

ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: бо чылдың ту-дуг-монтаж ажылдарының планын 7100 муң рубль кылдыр декабрь 28-те күүседир. Ол-ла ажылдарга бот-үнезин 1 хуу чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0.5 хуу бедидер. Теплица чылыдылга комбинадын, 7434 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар бажыңнарын, «Шамбалыг», «Кара-Хаак» совхозтарда 320 өөреникчи өөренир 2 школаны, Каа-Хем суурга болгаш «Суглак» совхозка 246 олуттуг уруглар ийи садын болгаш совхозтарга 3700 баш мал кирер 8 кажаа-ны тудуп, ажыглалга киирер.

САДЫГНЫҢ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: күрүне база кооператив садының үүрмек-теп садар саарылга планын бо чылдың де-кабрь 30-де күүседир. Ниитиниң чемненил-гезиниң нитти саарылгазынга боттарының кылган продукциязын садарының бот-деңзизин 97 хуу чедирер. Пландан ажыр 60 муң рубльдиң бараанын чонга садар, 5 муң рубльдиң орулгазын немей алыр бол-гаш садыгның культуразын бедидер тала-зы-биле хемчеглерни боттандырар.

Хөрылзааның, культура албан черлери-ниң, амыдырал хандырылга база чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баш-тайгы чылында чедип алыр сорулгаларын социалистиг хүлээлгеде тодаргай айыткан

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Шынар талазы-биле хоорай-ның көрүлде комиссиязы «Ту-дуг кезектери» комбинаттың продукциязынга хыналданы эрттирген. Комбинаттың бүдү-рүп турар продукциязының шынарын бедидеринче угланган чамдык ажылдарны кылып чорудуп келгенин инженер А. Метелкин комиссияга дын-наткан. Баштайгы негелде ёзугаар хүлээттинип келген продукцияның шынарының хуузу 1979 чылда турганынга деңнээрге, өскен болгаш үрей кылдынган кылыгларның хуу-зу кудулаан. Ынчалза-даа про-дукцияның шынарын башкара-рының комплекстиг система-зын комбинаттың цехтеринге ээээш нептередип келгенинден база технологтуг чурумну са-гывайн, тудуг шөлдеринде ма-териалдарның кадагалалынче кичээнгейни кошкатканындан күрүне стандартының чогуур негелделеринге дүүшпес кылыг-лар тудуг объектилеринде ажыглаттынып турар.

Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхай-гаарал лабораториязының ажылдакчыларының чорудуп турган хыналдазының үезинде иштики болгаш даштыкы кал-бак панель хаяаларның кыл-дынган шынары стандарттың негелделеринге дүүшпес бол-ганы илерээн. Оларның чамдык-тарының дашты үрей кылдын-ган. Ону эде кылырынга не-мелде чарыгдал үнери чугаа-жок. Тудугга херечлээр кы-лыгларны склдада шыгжаары-ның дүрүмнерин хажыдып кел-генинден калбак [illegible] аржыннары шыйбаттадып, кы-дыглары ойлуп-чарлып турар.

Соңга, эжик блоктары чевер кургаттынмаан материалдар-дан кылдынган болгаш олар хажып, иргайып, үрелип турар.

«Тудуг кезектери» комбинат-та продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын чедир нептеретпейн турар болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынарынга ат-тестацияны долузу-биле эрт-тирбээн. Ында кылдынып ту-рар бүгү продукцияның чүгле 16 хуузунга аттестацияны кыл-ганы чогуур негелдеге кан-чап-даа дүүшпес. Ооң түңне-линде шынары кудуг, брак кы-лыгларның кылдынып турар чылдагааны ында.

Ук комбинаттың лаборато-риязы хемчээр техника-биле багай хандыртынган. Бетон кылыгларның ол-ла шынар [illegible] улур шынарларын [illegible] [illegible] чок. Чамдык үрей кылдынган кылыглар болза цемент, ар-мамент, шагыл, сай материал-дарының кудуг шынарлыг бол-гаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Материалдарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары че-дип алыр ужурлуг.

Р. ГАЛИНА,
стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхай-гаарал лабораториязының улуг инженери.

Төлевилелди чугаалажып тур бис

ИЙИ АЙНЫЫН КҮҮСЕДИР

[illegible]

... рап болгай. Кичээнгейни кол фондуларны болгаш бүдүрүлгениң чаа-чаа күчүлерин ойнаанда ажыглалга киирериниң сагыш салыр болза эки деп саналдыг мен. ...

[illegible]

... В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 110 чыл... күүседиптивис. Ам он бирги беш чылдың үлүүнде ажылдап тур бис. Бригаданың кежигүннери партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин ...

[illegible]

М. БАДЫЖИК,
«Тыва кобальт» комбинаттың тудуг-септелге цехиниң бызанчызы.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

[illegible]

... СЭКП Төп Комитединиң Тө... фермаларынга, ... биле февраль 20-ге чедир 300 тонна мал чемин белеткээрин хүлээнген.

[illegible]

В. ДАНДАР.
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

КАТТЫШКАН КҮШ-БИЛЕ

«...бойдус камгалалын болгаш долгандыр турар чүүлдерниң камгалаарының күрүне эргелелин сайзыраңгайжыдарының талазы-биле ажылдарны хөгжүдер. Бойдус камгалалынга хөй-ниитиниң калбаа-биле киириштирер».

Краматорскиниң эң хөй бүдүрүлге черлериниң каттышкан күжү-биле бүдүрүлге артынчыларын хоорай девискээринден ыңай сөөртүр демир-оруктуг болгаш оларны өртедир фабриканы тудуп тургускан.

Оларны тудар болгаш долгандыр турар бойдус чүүлдериниң арыглаарының дугайында айтырыгны хоорай Советтиниң сессиязынга чугаалажып көрген. Эргежок чугула акша-хөреңгини бүдүрүлге черлери тускайлаан, а айыттынган хемчеглерни боттандырарынга хоорлуускому чанынга тургускан директорлар чөвүлелин дузалаан.

Өнгү беш чылда бойдус камгалалының бүгү планнарын күүсеткен бис, — деп, хоорлуусkom даргазы Е. Евсюков чугаалаан. Куйбышев аттыг металлургия заводунуң суг-биле хандырылгазын экижиткен. «Новокраматорск машина тудуушкуну» заводунда. Чубарь аттыг аар станок кылыр заводта агаар болгаш суг арыглаар күчүлүг дериг-херекселдерни тургускан.

Заводтарның котельнаяларының ыш-бузу чоокта чаа ла дыка хөй чурттаалга кварталдарының ырын дуй ап турган. Кудумчулар комитеттериниң болгаш микрорайоннар чөвүлелдериниң төлээлекчилериниң хоорлуускомга болган хуралынга ол айтырыгны шиитпирлээн. Чижээ, чоок-кавызында кудумчуларның чурттакчыларынга онза хоралыг кочегаркаларлыг «Энергомашспецсталь» заводту шинчилеп көрген. Депутаттар ол хыналданың түңнелдерин чугаалажып көргеш, оон удуртукчуларынга чогуур бижикти чорудкан. Оон соонда бүдүрүлге черинге газ-биле одалга кылырын шиитпирлээн. Старокраматорскиниң Орджоникидзе аттыг заводунуң котельнаязының ыжы эң сөөлүнде соксай берген.

Бойдусту камгалаар талазы-биле хемчеглерниң калбак программазын чоокку келир үеде база тургускан. Кол кичээнгейни үлетпүр бүдүрүлге тудугларын долгандыр девискээрлерниң камгалал-санитарлыг зоналарын тургузуп, оларның агаарын арыглаарынче угландырар ужурлуг. Чүге дээрге оргу-шөл черге ындыг хемчеглер эргежок чугула боор турар. Ол ышкаш улуг-улуг бүдүрүлге черлерин ногаан мыяш олуруглары-биле долгандыр тарыыр деп шиитпирлээн. Чаа-чаа парктар болгаш скверлер чүс-чүс гектар черге чаптылар.

О. ТАГУНОВ.
СЭТА-ның корр.

КРАМАТОРСК.
Донецк область.

ӨӨРЕНИП ТУРАР

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң ажылчы чонну суурнуң Культура бажыңынга чыглып келгеш, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып таныжып ... үе эрткен. Ол чугула документиден бистиң чурттуң экономиказының болгаш культуразының он бирги беш чылда кайгамчык хөгжүлдезин билип алдывыс. Партияның чон мурнунга салып турар өндүр сорулгаларын совхозтуң ажыл-ишчилери бир үн-биле деткээн.

Партияның чугула [illegible] ... пропагандистер, политинформаторлар [illegible] ... тайлбырлап, бо талазы-биле сургаал ажылын экижиткен. Олар совхозтуң хой, өшкү, инек бригадаларынга, фермаларга болгаш организацияларга тускай хуралдарны эрттирген. Ол тоогулуг документини таныжкан кижилер боттарынга алгая социалистиг хүлээлгелерни эде көрүп, хууда немелде хүлээлгелерни алгылаан. Ылангыя бистиң малчыннарывыс «Хемчик», «Нарын», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның республиканың бүгү [illegible] ... деткиишкин, чаа 1981 чылда мал ажылынга [illegible] ... киннерлиг болур сорулгаш салган. Олар кыштаглаашкынны эки эрттирип, мал чемнерин хумагалыг чаглап, хой соолдаашкынын организастыг чорудуп турар.

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери ам-даа өөренип турар. Олар партияның ээлчеглиг съездизин чедиишкиннерлиг уткуур хүлээлгени алгаш, ону боттандырары-биле социалистиг чарышты катгарткан.

Х. КАРА-ООЛ.

АЖЫЛЧЫН—БҮДҮРҮЛГЕГЕ, БҮДҮРҮЛГЕ—АЖЫЛЧЫНГА

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының» төлевилелинде мынча дээн: «Хереглединиң ниитилел фондузун 20 хуу көвүдедир. Ол фондуларга тыпсыр төлевирлерниң болгаш өнгелделерниң бот бүдүрүлге болгаш социал-демографтыг айтырыгларын шиитпирлээринге ролюн күштелдирер. Хереглединиң ниитилел фондузунга тускайлаан акша-хөреңгини, оон-биле катай каттыжыышкыннарның бүдүрүлге организация черлериниң акша-хөреңгизин ажыглаарының ажыктыг чорууп бүлүндер...»

«Омскнефтеоргсинтез» каттыжыышкынында бо талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Даалгадан ажыр продукция кылып үндүрери, электри энергиязының, оттулар чүүлдүң камналгазы, нефть продуктуларының чидириин кызыгаары—бо бүгү чүүлдер ажылчыннарның [illegible] ... Ажыл-агыйлыг [illegible] камналгалыг болур чорудкан ол бүдүрүлге чериниң ... ажыг рубльди камнап алыр аргалыг боор турар. Материалдыг шагнал-мактал болгаш социал-культура хемчеглериниң фондузу чылда-ла 2 миллион 400 муң рубль чедир турар. Өнгү беш чылдың дургузунда 70 муң дөрбелчин [illegible] ... кайлап берип турар. Бүдүрүлге чериниң стипендиаттары институттарда өөренип турар.

Каттыжыышкында чаартылга талазы-биле улуг ажылды кылып турар болгаш чаа-чаа комплекстер тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: Виктор Храбровтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы чаагай чыттыг углеводород бүдүрүлгезиниң тудуунда тергиин эки ажылдап турар. Ол коллектив 1981 чылдың бирги [illegible] программазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин шиитпирлээн. **(Солагай талазында):** Омскиниң дээди өөредилге черлеринде ол бүдүрүлге чериниң 23 стипендиаттары өөренип турар. Оларны өөредиринге чылдың-на 13,5 муң рубльди чарыгдап турар; бо чылын ажылчын Андрей Клюстер (үстүнде чурукта) политехниктиг институттуң сооданга машиналары факультединиң бирги курузунуң студентизи болу берген. Аңаа стипендияны бүдүрүлге чери берип турар; Каттыжыышкынның бодунуң дузалал ажыл-агыйы—«Нефтехимик» совхозу бар. Ол цехтерниң столоваяларын хаван, куш эъди, ногаалар-биле хандырып турар. Байырлалдарга херек чечектерни тускай чылыг черлерде өстүрүп турар. Чечек өстүрер чериниң ажылчыны Г. Дюба чечектер «эдүжүдү»-биле

Ю. НАБАТОВТУҢ болгаш **А. ЧЕПУРКОНУҢ** фотолары.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ЧОРГААРЛАНДЫМ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төлевилелин кайгамчык улуг сонуургал-биле номчуп таныштым. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде Совет күрүнениң чоокку келир үелерде боттандырар кайгамчык улуг сорулгаларын бүрүн тодарадып көргүскенин солуннардан номчуп, радиодан дыңнааш, онза сонуургал, ханы чоргаарлалыышкынны хайныгып. партия, Совет күрүнениң совет кижилерниң чаагай чорууп дээди кол сорулга кылдыр үнелээзиин сеткил-сагыштың ханызындан медерел билип, бүгү совет улус-биле кады деткип, чүүлдүгзүндүм.

1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үелерде совет улус чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол сорулгаларын Коммунистиг партияның удурулгазы-биле чайгылыш чок күүседип боттандырар дээрзинге чигзиниг турбас. Төлевилелде ажылчын кижилерниң материалдыг чаагай чоруун эң кол чугулалап айыттканынга бүгү ажылчын аңгы-биле кады чаңгыс аай заны медерел билип, четтиргенимни илереттим.

В. САГАН-ООЛ,
ажылчын.

ДЕТКИП ТУР БИС

СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин совет чон чугаалажып, бүгү чүүлдери-биле таныжып турар. Төлевилелде киирген перспективтиг чугула сорулгаларны совет улус чедип алырынга СЭКП ТК бүзүрелин илередип турар. Улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай хөгжүдерин база Төлевилелде айыткан. Дээди болгаш тускай эртемниг он млн. хире кижилерни белеткээр болгаш оларны улус ажыл-агыйынга чогумчалыг ажыглаарын үк Кол угланыышкыннарда бижип көргүскен.

Бо Кол угланыышкын-биле бистиң школаның башкылар коллективи база таныштывыс. Кол сорулга өөредилге болганда ол талазы-биле бистиң башкылар коллективинде өөреникчилерге быжыг билигни берип турар башкылар эвээш эвес. Оларга башкылар: К. Ч. Маады, Н. С. Магера, өөредилге эргелекчизи С. Ч. Чооду олар хамааржырлар. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарын долузу-биле деткиишаан база Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизин чедиишкиннер-биле уткуур дээш Суш сес чыл школазының башкылары тура-соруктуг ажылдап турарлар.

В. САРЫГ-ООЛ.
башкы.

Бии-Хем район.

АМГЫ ҮЕ-ЧАДАДА ПАРТИЯНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ СТРАТЕГИЯЗЫ

[illegible]

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

БАЖЫҢНАРДА АК-КӨК ОТТАР

Ховузда Эрзин суурнуң бажыңнарында ак-көк оттар кыпкан. Бажыңга ажыглаар газ плиталарын Тывада «Сибгазификация» монтаж эргелелдиниң кежүүп чорудур бригадазы тургускан.

Ол фактыны тайылбырлап тура, СЭТА-ның корреспондентинге Р. Козьмин мынча деп биже: чүгле совлуг[?] үеде автономнуг республиканың суурларында аллы муң ажыг газ плиталары бар апарган. Ол чиик өртектиг кывар чүүлдү Тывада хөй-хөй совхозтар ажыглап турар. Он бирги беш чылда суурларның газификациязы улам-на улуг хемчээлге чорутунар. Оон-биле холбаштыр чамдык районнар төптеринге газ дериглери хандырар бүдүрүлге баазаларын тургузуп турар.

КЫЗЫЛ.

ТАЙГАДА АРЖААН

Забайкалье тайгазында чаа аржаанда колхозтар аразының санаторий-профилакторийин туткан. Ону Агинск-Бурят автономнуг округтуң ажыл-агыйлары демнежип кылган. Мында чылыг, чырык өрээлдерлиг чүс орунннуг корпусту, бальнеология салбырын ажыткан. Тайганың арыг агаары полониит[?] аржаанга немежип база чугула «эм» болуп турар.

Чаа кадыкшылга оранында ам кышкы сезон кидин түлүк. Мында механизаторлар, малчыннар, тараажылар эмнедип турарлар.

ЧИТА

КОМПЬЮТЕРНИҢ СҮМЕЗИ-БИЛЕ

Омскиге кылган компьютер системазы квартиралар орнажып турар үеде чүс-чүс аргаларның эң-не таарымчалыын шилиир турар.

Квартиразын солуур дээн кижи чүгле чаңгыс карточка долдурар. Документилер долдурар, орнажылга талазы-биле [illegible]

Ам чаа ужурал [illegible] тургузуп турар [illegible] СЭТА-ның [illegible] корреспондентизи Б. [illegible] [illegible] ... [illegible] кижилерниң аргазы ынчан тургустунар.

ОМСК.

МУЗЕЙДЕ АҢНАР

[illegible] ... Мында үш чериниң шевээлериниң кылганы 150 куш болгаш ак [illegible].

Ол чылда-биле эң баштай [illegible] СЭТА-ның корреспондентизи Л. [illegible] биле [illegible], ол [illegible] дээрги[?] шевээлериниң бирээзи, мында делегейниң Кызыл номунда кирген кедергей [illegible] ак [illegible] ... [illegible] куштарны көргүскен.

Ол бүгүнү музейниң активчилери чыгган, олар бодунуң черинге дыка ынактар. Оларның аразында аңчылар, ивижилер, полярчы ужудукчулары, далай портунуң чүдүрүкчүлери, школачылар бар.

ЧЕРСКИЙ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИСТИГ КУБАДА

Социалистиг Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң аразында океанчарны далайгарны кежилдир агымылга калбарып, ийи чурттуң далайжылары ак-дуңмалыышкы чурттаалының улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүъмтерни удур-дедир чедирип, далайжы ажыл-ишчилерниң найыралчы харылзаазы улам өзүп, быжыгып орар.

ЧУРУКТА: хөй чылдарда ужуражып келген өңнүктер — Гавана портунуң ажылчыны Хосе Кантеро биле совет «Академик Щукин» корабльдың матрозу Виктор Эргин олар куба найысылалзының портунда ээлчеглиг ужуражылгазының үезинде.

О. Ивановтуң фотозу. СЭТА-ның фотохроникалы.

АФГАНИСТАНДА ЧАА ХООЙЛУ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы болган. Афганистанның Улус-Демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Б. Кармаль ону даргалап эрттирген. Бүгү-нити шериг хүлээлгезиниң дугайында хоойлуну ацаа бадылаан, ам ол хоойлу күштүг болуп кирген. Моон мурнунда АУДП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш АДР-ниң чазааның чүүлдүг деп көргени чаа хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр чурттуң чонунга болгаш чепсектиг күштеринге АУДП ТК-ның, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң болгаш чазааның кыйгырыын база АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Президиуму бадылаан.

Демократтыг аныяк республиканың хөгжүлдезиниң орууңга моондактарны тургузарын оралдажып турар империализмниң болгаш реакцияның чимзениишкиннерин кыйгырыгда шиитпирлиг буруу шапкан.

Делегейниң демниглелиг күштериниң АДР-ге көргүзүп турар дузаламчызын документиде бедик-биле үнелээн. Делегейниң бүгү-ле демниглелиг күштериниң, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң ол калбак, ак-дуңмалыышкы болгаш ак сеткилдиг дузаламчызы бистиң революциявыстың тиилеп үнериниң магадылалдары болуп турар деп мында айыткан.

АДР-ниң чепсектиг күштерин быжыглаар сорулга-биле бүгү-нити шериг хүлээлгезиниң дугайында хоойлуну хүлээп алган деп кыйгырыгда чугаалаан. Төрээн чуртту камгалаары, чонга бараан болуру чурттуң хамаатызы бүрүзүнүң дээди болгаш ыдыктыг хүлээлгези болур деп, ол хоойлуда онзалап демдеглээн. Ол хоойлу чуртка оожургалдыг болур чорукту болгаш тайбыңны хандырарынче, демократтыг Афганистанның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынче угланган деп, кыйгырыгда демдеглээн. Чээрби харлаан 40 хар чедир назылыг кижилерни шеригге келдирерин мында көрген.

АДР-ниң чепсектиг күштери чурттуң күш-ажылчы чонунуң маадырлыг шерии кылдыр көрүп турарын кыйгырыгда демдеглээн.

Апрель революциязының чаалап алышкыннарын камгалаары, төрээн чуртту, чурттуң хамаарышпас чоруун, бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын болгаш национал бот-эргезин камгалаары АДР-ниң чүгле чепсектиг күштериниң ыдыктыг хүлээлгези эвес, харын Афганистанның бүгү мусульман улузунуң база ыдыктыг хүлээлгези-дир деп, АУДП ТК-ның, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң болгаш чазааның кыйгырыында онзалап демдеглээн.

САРЫЫЛДЫГ БОДАЛДАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Каттышкан Штаттарның сенады СБК-2 Керээни деткиир кылдыр бадылавас болза, ортумак ыраакшылдыг ядерлиг ракеталарын Европага эккеп тургузар дээн НАТО-нуң кезээ[?] [illegible] чурттарының шиитпири [illegible] ве бердунген турар ужурлуг» деп, Социал-демократтыг партияның даштыкы политика айтырыгларының талазы-биле парламент бөлүүнүң төлээлекчизи Б. Фойгтуң медеглээнин «Нью-Йорк таймс» солунунуң Боннадан алган корреспонденциязында демдеглээн.

Ол Керээни амгы хевээр күштүг болдуруп бадылаары чегениг дээрзин Б. Фойгт билип алган дораан-на «Нью-Йорк таймс» солунга интервьюзунга ындыг медеглелди кылган. Ук Керээни АКШ-тың сенады бадылавас байдалдыг болуп турарын билип алган соонда ГФР-де болгаш өске-даа чурттарда социал-демократтыг партияларның кежигүннериниң аразында Соңгу Атлантика пактызының шиитпирин эде көөр дээн бодал тыптып келгенин К. Фойгт айыткан.

Канцлер Г. Шмидттиң чазааның ачузундан[?] мындыг медеглелди кылбайн турар мен, ынчалза-даа «бо айтырыгга хамаарыштыр партияның, ылангыя партийжи аныяктарның нити бодалын илергейлеп тур мен» деп, К. Фойгтуң чугаалааны корреспонденцияда айыткан.

«Барыын Европага ортумак ыраакшылдыг чаа америк ракеталарын эккеп тургузар дугайында 1979 чылда хүлээп алган шиитпирин база катап [illegible] чурттарындан негеттинер турар-дыр» деп, Барыын Германияның «Франкфуртер рундшау» солунунда Б. Фойгт оон мурнунда база медеглээн турган.

Совет-америк СБК-2 Керээни Американың Каттышкан Штаттары амга чедир күштүг болдуруп бадылаваан ужурунга «чаа байдал» тургустунган, ынчангаш НАТО-нуң шиитпирин эде көөрү эргежок чугула апарган деп Б. Фойгт медеглээн. «Европага америк боо-чепсекти чаартырын автоматтыг ёзу-биле көөрүнче Германияның Социал-демократтыг партиязы удурланып турар» деп, барыын-герман депутат чугаалаан.

СБК-2 Керээни АКШ-тың сенады күштүг болдуруп бадылаар дугайында НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилеринге АКШ-тың администрациязы моон мурнунда аазап турган, Барыын Европага ортумак ыраакшылдыг чаа америк ядерлиг ракеталарын тургузарынга хамаарыштыр оларның чөпшээрежилгезин чедип алган. Ынчангаш ядерлиг ракеталарны Барыын Европаның чурттарынга эккеп тургузарын база катап чугаалажып эгелээн. Ол айтырыгның талазы-биле шыңгыы маргылдаалар чорупп турар. Ындыг маргылдааның чылдагааны — СБК-2 Керээни күштүг болдуруп бадылаарындан АКШ-тың сенадының ойталааны болуп турар деп, К. Фойгт «Кельнер штадт-анцайгер» солунга интервьюзунга база медеглээн.

«Депутат К. Фойгтуң ол бодалы Германияның Социал-демократтыг партиязының хуралдарынче чүгле оон чаагаан бодунуу эвес-тир» деп, ГСДП-ниң парламент бөлүүнүң төргазының оралакчызы М. Шлай ДПИ агентилелге интервьюзунга медеглээн.

Д О Л У Г А У Д У Р

Республиканың шөлдеринге болганчок-ла болуушаар долуга удур демиселди Болгарияда улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Амгы үеде 1,3 миллион гектар черни долуга удур машиналарның идегел[illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ЯПОН АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ТОКИО. (СЭТА). 1976 чылда Пекинниң Тяньаньмэнь шөлүнге чыскаалгаларны бооланы дээш харыысалга КПК ТК-ның амгы даргазы Хуа Гофэнге онаажып турар деп, [illegible]

[illegible]

КПК ТК-ның [illegible]

С. ОЛЬШОВСКИЙНИҢ ЧУГААЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары С. Ольшовский Польшаның радиозун болгаш телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалаан. Ажыл хүнү эвес субботалар айтырыынга хамаарыштыр оон чугаалазы болза: бо чылдың бүгү суббота хүннеринде ажылдавас кылдыр ажылчы чоннарның күткээн кижилер ажылчы чоннарның эрге-ажыын камгалаарының туружунда турар кылдыр боттарын көргүзерин оралдажып турарлар-дыр. Ындыг хевирлиг кыйгырыгларның инициаторларының өжээтен чоруу ниитилелде дүвүренчиг байдалды немей тургузуп, амыдыралдың чедип алдынган чогумчалыг эгезин божаннадыр дээн оралдажышкын боор турар. Кара туразында аажылаар чорук анархияга барааш болур фактыны демократчылыгавыц лозуну-биле чагдынышкынны чажырып шыдавас. Ындыг хөделиишкиннерниң эгелекчилериниң сорулгазы социалистиг күрүнениң частырыгларын эдери эвес, а күрүнениң копкадыры болуп турар.

Польша социалистиг күрүне болгаш ол хевээр артар-даа, оон-биле чарган бүгү делегей керээлеринге ол шынчы болгаш социалистиг делегейниң быжыг звенозу болур деп, С. Ольшовский онзалап демдеглээн. Бистиң чуртувустуң, оон экономиказының байдалын, ниитилел болгаш политиктиг байдалды чүгле бистер, поляктар эвес, харын-даа өске-даа күрүнелер дыка сонуургап турар деп, ол чугаалаан. Экономика талазы-биле быжыг эвес чорук экономиктиг харылзаа кылыр, бистиң быжыг туружуустү божаңнадып, аңаа когаралды чедирип, делегейниң экономиктиг кады ажылдажылгазынга бистиң киржилгевисти кызырып турар-дыр. Ынчангаш бистиң ниитиниң байдалывыстың чогумчалыг болуп экижиири бистиң чуртувустуң, социалистиг күрүнелерниң, а ол ышкаш капиталистиг чурттарның-даа эрге-ажыктарынга база дүүжүп турар.

Сагыш-сеткилдиг дүвүрээшкиннинге өске чылдактар соолгу хүннерде база тыптып кээп турар. Иштики корум-чурумну болгаш күрүнениң ажылдаар принциптерин божаңнадыр дээн оралдажышкыннар база катап эгелеп турар деп, ол айыткан. Чимээ, Еленя-Гуре, Влоцлавек, Торунь болгаш Радом воеводстволарында удуртукчу албан-дужаалдарга өскерилгелерни чедип алыр дээш күрүне эрге-чагыргазының аппарадынга ажык ыйыышкынның оралдажышкыннарын өжегерээн кылган.

Хөй-ниитиниң бажыңнарын дүрүм чок ёзу-биле ээлеп, күрүне албан черлериниң болгаш хөй-нити организацияларының хөреңгизин үлежип ал турган кара туразында үүлгедиглер хоойлу-дүрүмнүң болгаш демократияның принциптеринге канчап дүгжүп ынчаш?

Мазовше районунуң «Солидарность» дээр профэвилелиниң чамдык ажылдакчылары амгы үеде дайзы кылгаш, экономикада, күрүне эрге-чагыргазының аппарадында болгаш политиктиг амыдыралда удуртукчу кадрларны бактап турарының сорулгазы чогум чүл ынчаш? Ол хөделиишкин болза удуртукчу кадрларны коргудар болгаш экономиктиг, күрүне болгаш политиктиг амыдыралды кошкадыр дээн оралдажышкын-дыр.

Ынчангаш ниитилел болгаш экономиктиг айтырыгларга хамаарыштыр бистиң партиявыстың туружу кандыг дээрзин бүгү кижилер билип алзын дээш тодаргай медеглээр херек деп, С. Ольшовский онзалап демдеглээн. Планнаашкынның болгаш эргелеп башкарарының методтарын чаартырынче болгаш сайзыраңгайжыдарынче, чоннуң амыдырал байдалын экижидеринче угланган бүгү эгелээшкиннерни болгаш ажыл-чорудулганы партия деткип, контрреволюстуг кандыг-даа бодалдарны шыңгыы сый шаап турар.

ЭРГИ ТУРУШТАРЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың даштыкы херектер болгаш информация министри Р. Ф. Бота оон чурттуңга африкан хөй-нуруунуң башкарар аргазы чок деп медеглээн. Чаңгыс ааи африкан нация чок болган ужурунда, африкан хөй-нурууннуң дузазы-биле Мурнуу-Африка Республиканы башкарылга туруп шыдавас дээш бодунуң расисчи хоозун теориязын КНО-ның чиңгине секретары К. Вальдхаймга чорутткан чагаазынга агартырын ол кылган.

Расаны ылгай көөрүнүң талазы-биле Преториянның эрге-чагыргаларының чорудуп турар политиказын камгалавышаан, ол министр Мурнуу-Африка Республикада апартеид чок деп чүтчүрүүрунга безин четкен. КНО-нуң Африканың хамаарышпас күрүнелериниң ёзу-биле иштүүлерзишаан, «КНО-нуң кылдыртар деп бодап турарынга бодаарга, мурнуу-африка айтырыг оортан ыракта нарын болдур ниин» деп ол чугаалаан.

Швейцарияны Альпының республиказы, туризмниң чурту деп адап турары таварылга эвес. Чурттуң ногаан шынаалары, мәңгин ак харлыг даглары, арыг суглуг хемнери, дыштаныылга черлери болгаш шаандагы хевирниң шөлээн хоорайлары хөй миллион туристерни бодунче хандыкшыдып турар.

Ынчалзажок Швейцария чүгле чараш болгаш ыржым шөлээн чурт эвес дээрзин демдеглээри черле артык эвес. Европаның төвүнде, ол диптиң бүгү оруктарының белдиринде турар чурт дүшкүүрлүг, ажыл-ишчи хайныышкынныг амыдыралдыг.

Экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында Совет Эвилелиниң болгаш Швейцарияның аразынга дугуржулганы чарган.

ЧУРУКТА: Берн хоорайның шөлдериниң бирээзинге суббота хүнүнде.

Фото А. ГУЛЯЕВТИИ.

СЭТА-ның фотохроникалы.

Чиндиргей байдалда

Линь Бяонуң болгаш Цзянь Циннинң «контрреволюстуг бөлүүнүң» херээниң талазы-биле суд саңгарылгазы чаа чылдың бүдүүзүнде Пекинде доозулган. «Онза айыылдыг контрреволюстуг үүлгедиглерни дээш» Цзянь Циннин «энне шыңгыызы-биле алалаарын» күрүне алалакчызы негээн. Кыдаттың келемче дүрүмүн ёзугаар алырга, Маонуң кадайын назыны-биле хоругдалга, харын-даа шаажылап өлүрер кылдыр шиидип магат чок деп, Пекинде даштыкы хайгааракчылар санап турар.

Шииткелди үндүрерин саадап турарын даштыкы политиктиг хайгааракчылар база демдеглээн. Суд чорудулгазының организакчылары судтуң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле таарымча чок салдарын чайладырын, ону «кем-буруулуг херектенирин» шииткен суд кылдыр көргүзерин оралдажып келген. Судту хаалгыг кылдыр чорудкан, а кыдат парлалга болгаш телевидение оон дугайында кыска репортажтарны дамчыдып турган, ынчаарга судтап турарларының өчүктериниң политиктиг чугула хөй чүүлдерин ол кыска репортажтардан казып каапканы билдине берген. Чижээ, «культура революциязының» үезинде истеп сүрүүшкүннер болгаш шаажылалдар дээш Мао Цзэдуннуң болгаш Чжоу Эньлайның дөрт харыысалгазының бадыткаан барымдааларны кыдат парлалганың база телевидениениң кыска медээлеринден казып каапкан.

Цзян Цин бодун камгалаан ийи шак ажыг үе дургузунда чугаазынга хөй удаа медеглел кылгаш, Маонуң айтыышкыны чокка бодун турарзы-биле чүнү-даа кылбаан[?] деп бүгү бурулашкыннарын шуут хүлээвейн келген. «Мао Цзэдун дарга баштаан Кыдаттың Компартиязының ТК-зының шиитпирлеринге дүүштүр, Мао Цзэдуннуң болгаш Чжоу Эньлайның айтыышкыннарынга дүүштүр бүгү чүүлдерни кылып турган мен» деп ол медеглээн. Ол шиитпирлерге дүүштүр «культура революциязының» үезинде кылдынган бүгү-ле чүүлдерни Мао Цзэдун болгаш Чжоу Эньлай олар экии билип турганнар деп, Цзян Цин бадыткап турар. Цзян Цинниң ол кол медеглелин буруу шаапкы дег бузурелдиг барымдааны прокурорнуң тыппааны илдең болган.

«Культура революциязының» үезинде Мао Цзэдун кем-херек үүлгетпээн, а «судуртулга талазы-биле частырыглар кылган» деп, чугаалары-биле прокурор кызыгаарлаттынган. Ынчаарга «культура революциязының» үезинде Кыдаттың кадр ажылдакчыларынга болгаш улус массаларынга улуг кайгамчык хөй санныг дерзии шиидиишкиннерни болгаш күчүлээшкиннерни кылганы билдингир болгай. «Культура революциязын» өскүткен Мао Цзэдун партияга болгаш чонга улуг качыгдалдарны таварыштырган деп медеглээн кыдат парлалганың медээлери прокурорнуң ол чугаазының кайы хире барымдаа чогун херечилеп турар.

Кыдат чагырыкчыларның политиктиг демиселиниң янзы-бүрү үе-чадаларда амгы бурулаттырганнарның хадагалыышкыннеринче, кыдат удуртулгага ол үеде болгудаан онзук чөнгэлерге оларның киржилгезинче улуг кичээнгейни суд сайгарылгазының үезинде угландырган факт ол судтуң политиктиг характерин[illegible]

[illegible] дугайында херечилеп турар. Бөлүктерниң бирээзи, [illegible] [illegible] ... Ындыг медеглелдер социалистиг кыдат дээрге [illegible] байдалдыг кызыгаарлаттынган[?] [illegible] билдингир болгай.

Пекинниң амгы чагырыкчы бөлүктериниң аразында эрге-дужаал былаажыкан политиктиг демиселдиң улам чидигленгениниң суд чорудулгазы база бадыткап көргүскен. Дэн Сяопин болгаш өске-даа кыдат чагырыкчылар ол суд чорудулгазын политиктиг чарлал кылдырынга ажыглаан. Суд болгаш кыдат парлалга Дэн Сяопинниң «культура революциязынга» качыгдаан барык кол кижи кылдыр бадыткаарын болгаш 1976 чылдың октябрьда «дөрттүң дээрбечи бөлүүн» туруштуржуреринге оон ролюн келенгей бедидерин оралдашкан. «Дөрттүң дээрбечи бөлүүн» чогум-на Дэн Сяопин дужур октаан деп кыдат улуска бүзүредирин кыдат парлалга оралдажып, ол бөлүктүң кежигүннерин тудуп хоругдаарынга Хуа Гофэнниң ролюн дугайында ам биживейн турар. «Дөрттүң дээрбечи бөлүүн» биле Хуа Гофэнниң харылзаазының дугайында айтырыг суд чорудулгазының үезинде көдүрлүп келген.

Кыдатта нити байдалдың политика талазы-биле бодунуң эвеэлин[?] болгаш чорудулганың Пекинге болган суд база херечилеп турар-дыр.

(СЭТА)

ол ышкаш хөй минералдыг чемишчиглигелерни, мал чеминге химиктиг немелделерни алыр. Ажыл-агыйлар аразының кооперациязынга база агропромышленнаар интеграциязынга үндезилээш, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары болгаш моолнээри доктаамал деңнээр.

«Чурттуң мурнунда тургустунган хөй янзы экономиктиг болгаш социал сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр дизе күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген улгаттырарындан өске орук чок. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче чүткүл — бистиң бүгү-ле экономиктиг стратегиявыстың эң чугула, тудуш кезээ болур» — деп, СЭКП-ниң XXV съездизинге Л. И. Брежнев демдеглээн.

Бо айтырыг, хамыктың мурнунда, улус ажыл-агыйында ажылчын күжүнүң чедишпейн турары-биле холбашкан. Ындыг байдал моон соңгаар улам чидигленир, чүге дээрге сезен чылдарда күш-ажыл кылып шыдаар назылыг кижилерниң чыл бүрүде немей өзүлдези тоскун болгаш онгу беш чылдыы-биле деңнээрге барык дөрт катап эвээш болур. Ынчангаш ам немелде ажылдакчы күштерни бүдүрүлгеже хаара тударынга эвес, а харын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге дааныры эргежок чугула апарган. Оон

беш чылда бүдүрүлгениң ажыктыг чоруу ниитизи-биле бедээн. Ынчалза-даа бо талазы-биле ам-даа улуг четпестерни, бар арга-курлавырлар чедир ажыглаттынмаанын СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленуму демдеглээн.

ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарында сезен чылдарда ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун шапкын бедидери, экономиканың интенсивтиг хөгжүлдериниң оруунче шилчиирин доозары көрдүнген.

Бүдүрүлгениң ажыктыының эң чугула көргүзүү болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болур. Он бирги беш чылда ниитилел күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн 17-20 хуу өстүрер болгаш оон күзели-биле национал орулганың немей өзүлдезиниң 85-90 хуузун алыры төлевилеттинген. Ол болза эрткен беш чылдан дыка хөй. Элээн хөй адырларга бүдүрүлгениң хемчээлиниң немей өзүлдезин ниитизинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң аргазы-биле чедип алыр.

Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 23-25 хуу өзер болгаш оон күзели-биле продукцияның немей өзүлдезиниң 90 хуузун алыр апаар. Кедээ ажыл-агыйда күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 22-24 хуу бедир [illegible].

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер төлээде хөй янзы хемчеглер[illegible]

боттандырары кордунуп турар. Хамыктың мурнунда күш-ажылдың техниктиг чепсегленишкинин күштелдирери, бүдүрүлгени комплекстиг механизастаарын болгаш автоматчыдарын калбартыры, хол-биле кылыр ажылдарда кижилерниң санын эвээжедири чугула. Күш-ажылды эртем ёзугаар организастаарын чер болгаш нептередир херек. Ажыл шагын чидириг чок болгаш ажыктыг ажыглаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары кадрларның үнер-кирер чоруун эвээжедири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң улуг курлавырлары болур.

Бүдүрүлгениң ажыктыының көргүзүглериниң бирээзи — фонд эгидиишкининиң өзүлдези. Фонд эгидиишкини дээрге кол бүдүрүлге фондуларының өртек-үнезиниң рубль бүрүзүнге онаалтыр бүдүрүп үндүрген продукцияның хемчээли-дир. Чепсек-херексел, бүдүрүлге күчүлери улам үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаттынган тудум-на фонд эгидиишкини улам улуг болур.

Улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга, бүдүрүлге черлеринге фонд эгидиишкинин бедидеринче угланган хемчеглерни боттандырарын СЭКП ТК-ның Төлевилелдиңде айыткан. Ол болза чаа техниканы бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередири, дериглге-херекселдерин [illegible] болур. Ажыглаажа чаа [illegible] бүдүрүлге черлериниң төлевилелде көрдүнген күчү-

лерин бүрүнү-биле шиңгээдип алырының хуусааларын дүргедедири, капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидери эргежок чугула.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның сан бүрүзүнге онаалтыр чиг-эт, материал, одаар-чүүл, энергия чарыгдалдарын эвээжедири улуг экономиктиг ужур-дузалыг. Төлевилелде материалдыг курлавырларның бүгү хевирлерин камныг ажыглаар сорулга салдынган. Беш чыл иштинде одаар-чүүл-энергия курлавырларын 160-170 миллион тонна хемчээлге камнап алыры көрдүнүп турар. Машина тудуушкунунуң болгаш металл болбаазырадырының адырларынга кара металлдар прокадының чарыгдалын 18-20 хуу, кан хоолайларны 10-12 хуу, өңнүг металлдар прокадының чарыгдалын 9-11 хуу эвээжедири көрдүнген.

Материалдыг чарыгдалдарны эвээжедиринге бүдүрүлге технологиязын болбаазырадыры, камналга чурумун күштелдирери, нормалаашкынның экижидери, материалдыг курлавырларның учёт-даңзызын, оларны ажыглаарының контролюн шыңгыы тургузары негеттинер.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруу продукцияның шынарын экижидери-биле шуут тудуш харылзаалыг. Амгы үениң негелделеринге дүгжүп турар, шынар талазы-биле дээди категорияга хамааржыр продукцияның хемчээлин көвүдедири чаа беш чылда көрдүнүп турар. Чоннуң калбак хереглел барааннарының шынарын экижидеринче онзагай кичээнгей салдынып турар.

Партияның экономиктиг стратегиязын боттандырары чурттуң экономиказын эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдарындан, ажыл-агыйны чорударының деңнелин бедидеринден хамааржыр.

Сайзыраңгай социализмниң болдунар аргаларын болгаш артык күштерин долу ажыглаар сорулга-биле, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын бүдүрүлгениң эгээртинмес хемчээлдерин, эртем-техниктиг революцияның негелделерин барымдаалап чайгылыш чок экижидери СЭКП ТК-ның Төлевилелинде көрдүнген.

Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар болгаш ажыктыг чорукту база шынарны бедидеринге оон салдарын күштелдирер талазы-биле ажылдап кылдынган хемчеглерниң он бирги беш чылда боттандырар эргелеп-башкарылганың организастыг тургузуун, ажылдың стилин база методун экижидер. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле партияның шиитпирлерин күүселдезинче совет кижилерниң амыдыралын деңнелин бедидеринче угландырар ужурлуг.

В. КОПЕЕЛ,

экономика эртемнериниң кандидады.

Культура бажыңының дуржулгазы

ЫНДА ДЫШТАНЫЛГА АЖЫКТЫГ, СОЛУН

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болган оюнга тураскааткан «Эң экс ажылдыг кодээ клубтары» деп көрүлде-конкурсту 1980 чылдың январьдан декабрьга чедир чарлаан турган.

Партияның XXVI съездизинге уткуштур ук көрүлдениң түнелин республиканың улусчу чогаадылга болгаш культура чырыдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвү үндүрген.

Конкурстуң түңнелиниң иштинде республикада элээн хөй кодээ культура албан черлери ажылын чүжиткен. Чонның дыштанылгазын кежээлерин билдингир организастап турар апарган. Оларның [illegible] эрткен чылдың чарлаан конкурс көрүлдениң негелделеринге дүүштүр Алдан-Маадырның Культура бажыны бирги черге [illegible] дипломну-биле болгаш [illegible] база эртектиг бараан-биле шаңнаткан. Ийиги черни Бай-Тайга районда Шуйнуң Культура бажыны, үшкү черни Эрги-Барлыктың Культура бажыны тиилекчи бооп шаңнал-мактадыы алгылаан.

Ам Шуйнуң Культура бажыңының ажылын чаңгыс-даа бодаа бижип көрейн. Шуй суур 2800 хире чурттакчылыг. Ында 300 ажылдыг делгем чырык кодээ. Культура бажыны ооң беш чылда ажылдалга кирген. Ооң директору В. Өделик ол чыл дургузунда ажылдап келген. Арга-дуржулгазы чылдан чылче байып кел чыдар: активистериниң күжүнге даянып ажылынга бердингени эң кызымак кижилерниң бирээзи.

Кодээ Культура бажыңынга масса чон-биле ажылдаар чорук дээрге чүгле чаңгыс культура ажылдакчыларының хереэ эвес, харын хөй-нийти организацияларының комплекстиг ажылы болур.

Ол талазы-биле Шуй кодээ Совединиң күүскому (даргазы Д. Мижит-оол), партком (секретары Х. Чечен), совхозтуң комсомол комитеди (секретары С. Самбуй-оол) культура шаанга [illegible] ажыл [illegible] тургузар [illegible] бир демниг [illegible] турар. Культура бажыңында янзы-бүрү бөлгүмнер доктаамал ажылдап турар. Ол бүгүге клуб чоокчулелиниң ролю улуг. Ында бүгү бөлгүмнерни тускай мергежилдиглер эки турамы-биле удуртуп турарлар. Чижээ, Д. Калдан-оолдуң удуртулгазы-биле 16 [illegible] киржикчилиг үрер хөгжүм бөлгүмү доктаамал кичээлдеп турар. Олар тыва болгаш орус маршылалгаларын база хүрешти аялгаларын, Совет Эвилелиниң Гимнин ам [illegible] ойнап турар апарган.

Уран номчулга бөлгүмүнде 32 кижи хаара туттунган. Чогаалдарның [illegible] чүгле дээштиг чүгааларын талазы-биле бо бөлгүмнүң башкызы А. Чандараа негелделиг болгаш кызымаккай ажылдап турар. Бөлгүмде янзы-бүрү профессияның кижилери бар. Оон кичээлдеринге уран номчулгадан ангыда, тыва чогаалчыларның чаа номнарын номчуп, сайгарып турары база солун.

О. Күжүгеттиң удурткан тыва оюннар бөлгүмүнде 20 ажыг кижи өөренип турар. Ол бөлгүмнүң кол сорулгазы—тыва улустуң шаанда ойнап чораан чамдык оюннарын культура бажыңынга, масса чонче нептередирда, опу сайзырадыры. Чоокта чаа ол Культура бажыңынга пенсионерлер ынаа солун эрткен. Аңаа бажыңда шилчилиг кеттинген тывалар ажыг кырганнар, колхоз тургузуушкунуң үндезилекчилериниң бирээзи ам тудугга ажылдап турар Кара-Сал Дамба, арвэ кежигүнү чораан ам тудугжу Хертек Чүзүп база хоочун тудугжу Ооржак Шожут-оол олар чесиндигм стенада хүндүлүг черде олуруп каннар.

Оларның аразында арбан даргазы чораан Хертек Балдан, хоочун суггатчы Куулар Белек болгаш өскелер-даа кежээге чыглып келгеш, амыдырал-чуртталгазын сактып чугаалажып, кады-хөглүг чорупн турганнар. Ол [illegible] суггатчы Куулар Белек [illegible] өскелер-даа кежээге [illegible] кээп, эрткен амыдырал-чуртталгазын, ажыл-ижин [illegible] уе-биле деннеп чугаалап, аныяктар-биле кады [illegible] идепкейлиг киришкен.

Оон соонда совхозтуң директору ук ажыл-агыйның адырларында ам-даа төлептиг улугларга кириштирип чорууру чамдык пенсионерлерге белек тыпсып, чылыг чымчак сөстерни чугаалаан. Ооң улам-на Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи деп хүндүлүг аттыг «Мурнакчы» совхозтуң хоочун экономизи М. Күнзеге чаргыг ёзугаар тывысканын байырлыг байдалга чарлаан. Бо болгаш өске-даа хоочуннарның солун чугаа-сооду, кежээге идепкейжиг киржикчези аныяктарга эки үлегер-чижек болган болгаш оон ажыктыг хөй чүүлдерни билип алган.

Кежээниң чалаткан кол аалчыларынга суурнуң аныяктары [illegible] бараалгатан. А хоочуннар ол кежээ аныяктарга өөрүп четтиргенин илереткен. Боттарының талантызын эң эки ырлаар, танцылаар, уран номчулга номчуур күүседикчилер кежээ конкурсту чарлаан. Аңаа пенсионер, ам хүлээнип турар К. Чимыраң тыва улустуң ырларын ырлааны, эзгир даңныг [illegible] телнин, шүлүктерин аянныг, чараш номчааны дээш О. Шожут-оол олар тиилекчилер болуп, шаңнал-мактал алганнар.

Чүгле ол эвес, ындыг янзы-бүрү солун темалыг кежээлер Шуйнуң Культура бажыңында организастыны-биле эртип турар. Бүгү-ле культура-массалыг ажылдарны солун, ындыг болгаш организастыг эртиреринге культура албан черлериниң ажылдакчылары, кодээ Совет, совхозтуң парткомчу херээженнер чөвүлели бир демниг хөделип турар. Чижээ, хөй-нийти организацияларындан херээженнер чөвүлели (даргазы С. Соржу) культура-массалыг болгаш ылангыя совхозтуң сезоннуг ажылдарынга херээжен чонну массазы-биле кириштирерин доктаамал оралдажып турар. Ажыл-агыйда херээженнер киришпейн турар ындыг адыр барык чок. Суурда 12 агиткааргиралар план ёзугаар ажылдарын чорудуп турар. Ажылдың кижизидилгезинче, өске-биле кежигүннерниң салым-чолунче кичээнгейни доктаамал салып турарындан ангыда ажылчы чонуң дыштанылгазын ажыктыг, солун кылдыр организастаарынга херээженнер чөвүлели улуг үлүг-хуу киирип турар. Оон даргазы С. Соржу агиткультбригаданың доктаамал киржикчизи. Ында херээженнерниң хөгжүмчүлер ансамбли база доктаамал киржип турар.

«[illegible]» агиткультбригадазында янзы-бүрү профессияның улут, бичее кижилери хаара туттунган. Чижээ, мал эмчизи Х. Дамдын-оол, кижи эмчизи Г. Саая, садыгжы М. Сагындай, библиотекарь Х. Хүрен, киномеханик С. Дамбыл идепкейлиг, доктаамал киржип турар. Олар ам совхозтуң малчыннарынче концерттиг үнүүшкүннерни чорудуп эгелээн. А бо болгаш өске-даа бот-тывыштыр артистер Культура бажыңының ажылынга, ылангыя аңаа эртер культура-массалыг ажылдарны организастаарынга идепкейлиг киржип, ооң дазылыр активчи күш болур.

Суурда Культура бажыңының болгаш библиотека ажылдакчылары активчи хөй-нийтиниң күжүнге даянып, ажылдаар турушканының ачызында шуйжуларының хостуг шакта дыштанылгазы хөглүг, солун болгаш ажыктыг эртип турар.

К. САГДЫ,
республиканың улусчу чогаадылга болгаш культура чырыдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвүнүң директору

ЯНВАРЬ 13-ТЕН 18-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—«Эзим чурттуг оол». Уран-чечен фильм. 10.25—«Дириг амытаннар делегейинде». Журналист В. П. Песков эртирер. 11.25 — Киевтиң күрүне филармониязының «Гармония» деп камерлиг ансамбли ойнаар. 11.55 — Медээлер. 12.00 — 14.00—Чапсар. 14.00—Медээлер. 14.55—14.20—«Сээң күш-ажылың—сээң чедиишкиниң». Кинопрограмма «Академик Блохинаның хүннери», «Шынчы, журналист ёзугаар». 15.00—«Аваның школазы». 15.30—«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели». Программага Кемерово областың уран чүүл коллективтери киржир. 16.05—«Аныяктарның адрестери». 17.05—«Беш чыл болгаш коллектив». Каршин ховузунда чаа чүүлдер». 17.35—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония оркестри совет композиторларның ырларынга фантазияны күүседир. Дирижеру —ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. В. Силантьев. 17.45—«Алкоголизм. Эмчиниң беседазы». 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.40—«Улусчу контроль». 19.05—Телемедээлер. 19.20—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.25 — «Тажы Флоризельдиң ужуралдары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүглези. Р. Л. Стивенсонуң рассказын ёзугаар 1-ги сериязы. 20. 30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—22.50—«Кинокамера делегейни көргүзүп тур». Политиктиг тайылбырлакчы И. Фесуненко эртирер. Төнчүзүнде—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шихмурзаева (скрипка) болгаш А. Гарин (гитара) ойнаар. Программада Н. Паганининиң чогаалдары. 18.40—«Эртем амыдыралы». Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязы. Кыргыс ССР-ниң ЭА-зының президентизи М. И. Иманалиев дамчыдылгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.25—«Губкинниң чери». Документалдыг фильм. 20.15—«Берлин зоопарыгы» [illegible]. 20.45—21.15—«Ермек Серкебаев ырлап тур». Фильм-концерт.

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—Мультфильмнер программазы: «Эзремчик дугайында», Ийи тоол». 9.35—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.40—«Кино аңн-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эртирер. 11.40—«Маңаа орус чогаалдыннарып турган». Фильм-концерт. 12.20—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

12.25—«Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл. 12.40—14.00—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.00—Медээлер. 14.20—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы: «Сумгаит», «Черде болгаш дээрде», «Коробейниктер». 15.25 —«Тораан бойдузу-вус». 15.45—«Орус чугаа». 16.15—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар». 16.45—Москваның күрүне филармониязының үлегерлиг симфония оркестри Н. Жегановтуң чогаалдарын ойнаар. Дирижеру — Н. Мартынов. 17.35—«Эрес-маадырлыг чорук». Совет Эвилелиниң Маадыры чогаалчы В. В. Карпов эртирер. 18.00—«Чурук бурузунде—хүн». 18.15—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.55—«Кижи болгаш хоойлу». 19.25—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүглези. 2-ги сериязы. 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—[illegible] Оюнчулар [illegible] студиязынга чогаалчы А. Сафронов-биле ужуражыышкын. Төнчүзүнде—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Чалыы назының ырлары». Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.55—Чарлалдар. 19.00—Тургалар фильм. «Тим деп сурагдыг өдүрек оглу». 19.30—«Кызыгаар болгаш үе». Документалдыг фильм. 20.20—20.45—«Оруң». Телефильм.

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 9.35—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 10.40—ССРЭ-ниң улустуң артизи Ирина Богачеваның концерти. 11.40 — Медээлер. 11.25—14.00—Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20—«Орус шол. Бичии дуумазы». Документалдыг телефильм. 15.15—«Шыдыраачылар школазы». Разрядтыглар алазы. Оюнну ортузу. Делегей гроссмейстери А. А. Котов эртирер. 15.45 — Вольск хоорайның 200 чылынга «Вольск» деп документалдыг фильм. 16.15—«Бистиң-биле кады кыл, бистиң дег кыл, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.15—ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге ат салганының оюнга. «Моолда» деп кинопрограмма. Моол Арат Республиканың ырының болгаш танцының күрүне ансамблиниң концерти. 18.05 — «Хүн садыы». Мультфильм. 18.15—Бөгүн делегейде. 18.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг экономиканы эргелеп башкарары». Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын чугаалажып тур бис.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. (Орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

19.25—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүглези. 3-кү сериязы. 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—«СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур». Азербайджан ССР-ниң [illegible]. Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Г. А. Алиевтиң чугаазы. «Чаа-чаа чедиишкиннерже». Документалдыг фильм. Уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 23.05—23.20—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ийи аңн-чорук». Телефильм. 18.15—«Бир мунзырның төөгүзү». Документалдыг фильм. 18.35—«Делегей байдалының допчулалы». Дамчыдылга. 18.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00 — «Ынак аялгаларың». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Вешерин удурткан электро-хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — Съездиден съезд чедир. 19.50 — «Чырыза-даа, чылытпас». Телешии. 1-ги сериязы. 20.55—21.25 — «Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарыны Телевидениениң чугаалажып тур бис.

ЯНВАРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бистиң-биле кады кыл, бистиң дег кыл, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 10.05 — «Тажы Флоризельдиң ужуралдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүглези. 3-кү сериязы. 11.15 — «Кино делгерезин!» Документалдыг телефильм. 11.40 — Медээлер. 11.45—14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — «Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте». 15.15 — «Сээң лениничи библиотекаң». 15.45 —«Ынак шүлүктеривис». 16.15 — Курлавыр үе. 16.55—«Дагдыныкчы». Тележурнал. 17.25 — «Тоол аалдап келди». «Щелкунчик». Мультфильм. 18.15 — Бөгүн делегейде. 18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге. Өндүр улуг номнуң арыннары. 7-ги фильм — «Чаа-чаа бедиктерже». 19.30 — Совет Эвилелиниң шыгжараан фигуристериниң көргүзүглери. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — Фигуристерниң көргүзүглерениниң уламчызы. Одессадан дамчыдылга. 21.35 — «Андронниковтуң сөзү» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Кропоткинская, 12». 22.35 —Бөгүн делегейде. 22.50—23.25 — «Совет уран чүүлдүң мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко ырлаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Эң бедүүн ажылдерекетер». Телефильм. 18.30—«Диспеек бажыны». Кызылдың Пионерлер бажыңының чамыгда уругларының «Буратино» студиязының шиизи. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «Тываның экраннарында». 19.25 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар. 19.45—20.40 — «Чырыза-даа, чылытпас». 2-ги сериязы.

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «АБВГДлаар». 9.45 — «Бистиң адрезивис — Совет Эвилели». Программага Челябинск областың уран чүүл коллективтери киржир. 10.20—«Эки бараанны хөйнү». 10.50 — «Москвачы». Телеклуб. 12.15 — «Спортлотонуң» 2-ги [illegible]. 11.55 — Хүн шыгжамыры». Дамчыдылганы биология [illegible] риниң кандидады Г. М. [illegible] эртирер. 13.25 — «Чурукчулар дугайында». Ф [illegible] Төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. Д. А. Голованов эртирер. 14.45 — [illegible] фильм. «Эртинелиг ортулук» [illegible] 16.15 — «Калуга вариантызы» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүглези. 17.05—«Билдингир-даа бол алдентиг». Профессор С. П. Капица эртирер. 18.00 — [illegible] Ю. А. [illegible] Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының телевидениениң чугаалажылгазы. 18.30 — Чаа чылдың «Ак-вак отчугажыны» концерт программазы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05—23.15 — «Ак-вак отчугажының» концерт программазының уламчызы. Бөгүн делегейде — Медээлер.

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе» Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинге, чыскаалыңар». 9.15 — «Оттурукчу». 9.30 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белячиков эртирер. 11.45—«Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.45— «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.00—«Кодээниң шагы». 13.00 — «Хөгжүмнүг киоск». Э. Беляева эртирер. 13.30 — М. Горький —«Дачниктар». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг үлегерлиг театрының шиизи. 15.50—«Доннуң коммунистери». 1-ги дамчыдылга — «Директор». 16.35 — «Кино аңн-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эртирер. 17.30—«Делегей панорамазы». 18.15 — Мультфильмнер программазы. 18.50 — «Төп телевидениениң экранында бир дугаар». «Сергий ада». Уран-чечен фильм. Л. Н. Толстойнуң тоожузун ёзугаар. Сценарийниң автору болгаш режиссеру И. Таланкин. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 —«Балет дугайында». 22.30—23.10 — Дагларның талазы-биле делегей кубогу. Австриядан дамчыдылга. Төнчүзүнде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ХЕВИСТЕ — САМБИСТЕР

Самбо хурешке баштайгы секцияларда бистиң республиканың найысылалынга 1970 чылдарның [illegible] тывылып эгелээн. Оон бээр [illegible] ол үеде [illegible] ийи-чаңгыс спортчулар ону билир турган. Спорттуң бо хевиринге баштайгы республика маргылдаазы 1972 чылда Кызылдың күш-культура бажыңынга болган.

Ынаа киржикчилер-биле кыгыргаа мөгелерниң ниити саны 20 хире-ле [illegible] арай боорда четкен. А команда талазы-биле түңнел үндүрерниң кандыг-даа барымдаазы ол үеде чок турган. Чүге дээрге аңгы-аңгы черлерден чыглып келген ийи-чаңгыс мөгелер чүгле хуузунда бирги черлерни [illegible]. Бедик мергежилдиг самбистер колдуунда чок, чүгле ийи-чаңгыс кандидаттар турган.

Самбога 1981 чылда Тыва АССР-ниң команда болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштанмр хүннерде Кызылдың Херел аттыг спорт залынга болган. Баштайгы чемпионаттан бээр 8 чыл эрткен. Ол үеден бээр кандыг өскерлиишкиннер болганыл?

Бир-ле дугаарында айтып каар чүве чүл дээрге самбо хурештиң секциялары республиканың найысылалындан аңгыда, районнар төптеринде, чамдык совхозтарда тургустунгулаан болгаш ында дыка хөй аныяктар хаара туттунганы болуп эрткен республика маргылдаазы бадыткаан. Тос командалардан 100 ажыг самбистер тус-тус деңнелдерге чемпионнуң ады илереттин, команда талазы-биле шаңналдыг черлерни илереткеннер.

Болуп эрткен маргылдаа тус-тус черлерде хөй-нийти эгелээшкини-биле ажылдап турар тренерлерниң кылып чорутган ажылының түңнелин база илереткен. Оларның аразындан [illegible] хурештерге ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хурагаңның белеткээн «Динамо» спорт ниитилелиниң мөгелери хевис кырынга үнүп келгеш, самбонуң аваангыр-кашпатай, чараш аргаларын хөй-биле ажыглап, залга олурганнарга солун хурешти көргүскеннер.

Эң ылангыяда бо хурештиң кол аргалары — холдарның [illegible] лартыр кылыр аргаларны хөй-биле ажыглап турган, динамозулардан Олег Ойдупаа (57 кг), мастерге кандидат Далар-оол Лоовай (62 кг), команданың капитаны Владимир Сундак (90 кг чедир) олар 1981 чылда Тываның чемпиону атты чедип алганнар, командазын бирги черже үндүрген. Ол чедиишкинде оларның тренери Иван Хурагаңның киирген улуг-хуузу улуг.

Чөөн-Хемчик районунда келген мөгелер (тренери Александр Сат) команда талазы-биле ийиги черни эзелээш, улуг чедиишкиннииг болганнар. А команданың кежигүнү Владимир Сат 82 килограммга бирги черже үнген. Эрзин районнуң шилиндек командазы үшкү черни алган. Оларның аразындан Эрзинде № 5 КМК-ның чолаачызы, самбога мастерге кандидат Кызыл-оол Майдыр 52 килограммга, ол-ла коллективте тудугжу, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастери Павел Шаптэн 74 килограммга республика чемпиону аттарын чедип алганнар.

Тандыда Кочетово школазының башкызы Сергей Оюн эң [illegible] эгелээн, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Улуг-Хем районда Торгалыг школазының күш-культура башкызы, республиканың хоочун мөгелериниң бирээзи Хүлер-оол Шогжал ук маргылдаага эң сөөлгү кадын хурешкен. 68 килограммга кымга-даа октатпайн чемпионнаан. Өзүрүп мөгези мастерге кандидат Кара-оол Шагдыр 90 килограммга чедир деңнелиг мөгелерниң аразынга шылгараан.

Республика маргылдаазының түңнелинде шилиндек команданың составын тургускан. Олар ам самбо хурешке Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының чемпионадынга белеткенип эгелээн. Команданы самбога ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хураган белеткеп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызы А. Т. Шойдук «Динамо» командазының капитаны В. Сундакка шилчиир кубокту тывсып турары.

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Тээли ортумак школазында партия болгаш комсомол организациязы өөредилгезин канчаар улуртуп турарын райком бюрозунга чугаалашкан. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалынга дүүштүр чорудар ажылдарының планын бадылааш, ону боттандырар талазы-биле ажылдарны чорудуп турары демдеглеттинген. Ук айтырыгны [illegible] [illegible] чугаалашкан, пропагандистерниң ажылынче база кичээнгей салдынган.

«В. И. Ленин, СЭКП эртем, өөредилге болгаш кижизидилге дугайында» деп теманы өөренип турар теоретиктиг семинарда 38, «Сайзыраңгай социализмниң конституциязы», «СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказы» деп бурстарны өөренип турар ортумак звенода 34 дыңнакчы хаара туттунган. Үстүкү класстың комсомолчулар «Өөренип өөрен» деп комсомол өөредилгезин уламчылап өөренип турарлар. Ында шупту 213 өөреникчи киржип турар.

Кичээлдер программа ёзугаар үзүктел чок эртип турар, пропагандистер В. Д. Долмажап, Т. С. Кашпык-оол, М. О. Салчак, П. Б. Хертек олар курс, семинарларга өөренип эрткен, билиг деңнели бедик.

Партия болгаш комсомол өөредилгелериниң школаның өөредилге - кижизидилгелиг ажылынга дээштиин чедип алыр талазы-биле чамдык [illegible] Школа [illegible] бо-рун хаара туткан. Өөредилге деңнели бедип олурар 4-5 демдектерге өөренип турарларның хуузу өскен.

Партия, комсомол өөредилгелерин удуртуп турарынга чедир кылдынмайн турар чүүлдер бар. Пропагандистерге тускай методиктиг булуң чок. Ук айтырыгны хуралдарга ховар чугаалажып турар. Чурумчу дуржулга айтырыын четпес организастаан. Көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни барык ажыглавайн турар. Ынчангаш бүгү өөредилгениң дээштиин бедидери чугула болуп турар.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

ЗАОНЕЖЬЕНИҢ КОДАНЧЫЗЫ

Карелияның девискээринге хөй чүс чылдар бурунгаар чурттап чораан улустарның ёзулуг дузалакчылары коданчы ыттар болуп турган.

Карелияның девискээринде Заонежьеге эрте-бурунгу шагның улустарының турлагларын шинчилеп көрген археологтар шак ындыг түңнелди кылган. Черни казып шинчилээринге киришкен эртемденнер база ол дугайын бадыткаар аң-меңниң, куштарның сөөктериниң аразында бурунгу шагның ыдының сөөгү база бар болган.

Аңчыларның болгаш балыкчыларның бот тускайлан культуразы бистиң үевиске чедир безин беш чүс чылдар бурунгаар тургустунганын шинчилел ажылдары бадыткаан. Карелияда Онежьениң шаандакы чурттакчылары амыдыралдың кошкун девиривлен суурнуң байдалче шилчип турганын эрте-бурунгу чениң ыяш бажыңнарының хана турары херечилеп турар. Дыттан кылган бажыңнарның хана ыяштары чер иштинден тывылган.

Н. МИЛОВ.

Петрозаводск хоорай.

«Озалдаан бөлчаглар» деп кино республиканың экраннарында үнүп эгелээн.

Агаар

[illegible]

Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хаттың секундада дүргени 9—14 метр чедир күштелир.

Агаар 24—29, чамдык черлерге 17—22 градус соок.

Кызылга бүргээр, шоолут эвес хар чаар.

Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хат секундада 7—12 метр чедер.

Агаарның температуразы 25—27 градус соок болур.

Кино

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Озалдаан бөлчаглар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 9.00, 10.40, 12.30, 14.20, 16.10. «Узун дүне» (2 сериялыг) 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Истеңчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даарта база сен бе?» 10.00, 15.00, 20.30. «Аза үрези» 16.50, 18.40 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868 Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00402

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

(114109) № 11 | 1981 чылдың январь 14, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЛЕНИНЧИ, КОММУНИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ

СЭКП-ның XXVI съездизинге белеткелдиң бо хайнышкынныг үезинде, январь 15-тен февраль 15-ке чедир республиканың комсомол организацияларынга «СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп, Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунуң киржикчилериниң ниитилел-политиктиг түңнел аттестациязын чорудар. Зачёт оолдар болгаш кыстарны марксчы-ленинчи өөредигни шиңгээдип алырынче хаара тударының, оларның күш-ажылчы болгаш хой-ниитичи политиктиг идепкейин бедидеринин бир чугула чүүлү апарган. Ленинчи зачёттуң бирги үе-чадазында аңаа республиканың 30 муң ажыг комсомолчулары болгаш аныяктары киржип турган, а үшкү ниитилел-политиктиг аттестацияны 35 муң кижи чедимишкинниг эрткен.

Бо чугула ажылдың үезинде парторганизацияларның удурткалазы-биле комсомол организацияларының дайымчы аргажылдазы озуп, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ролю улам бедээн. «Коммунизмге өөренир» деп ленинчи чагыгларының бедик утка-шынарынга дүүштүр оолдар, кыстар боттарының ажыл-херээн хынап, олар коммунизмге канчаар өөренип, коммунистиг тургузуушкунга боттарының үлүүн канчаар киириштирип турарын Төрээн чуртунга, партияга рапорттап турарлар. «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылынга — аныяктарның энтузиасчы болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп шимчээшкинге республиканың аныяктары идепкейлиг киржип, күш-ажылга эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алганнар. 2000 ажыг оолдар болгаш кыстар оңгу беш чылда хууда оналдаларын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Хой-хой оолдар, кыстар социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге үлегер-чижээн көргүзүп, он бирги беш чылды эки эгелээннер. Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаттары «Нарын» совхозтуң хойжузу Антонина Баянова, Кызыл-Мажалыктың № 741 КМК-зының Тээли участогунуң бызанчы-бетонщиги Андрей Кара-Сал болгаш өскелер-даа оңгу беш чылдың оналдаларын чедимишкинниг доосканнар.

Бо онзагай үеде эртер ниитилел-политиктиг аттестация комсомолчуларны болгаш аныяктарның съезд мурнунуң социалистиг чарыжының чогаадыкчы шынарын улам бедидер. Олар беш чыл планын канчаар күүсеткенинин дугайын боттарының хуралдарынга рапорттаарлар. СЭКП-ның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төлевилелин чугаалажып көөрү бо хүннерде бүгү комсомол организацияларында, политбөлгүмнерде калбарган. СЭКП-ның ээлчегилиг съездизинге комсомолдуң область организациязының рапортунга ат салыр эрге дээш социалистиг чарыш чер-черде улам хайныккан. Аттестация үезинде комсомол организациялары СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң талазы-биле комсомолчулар-биле беседаларны эрттирип, ол документилерни чугаалажып тура, комсомолчуларның киирген санал-оналдарын комсомол хуралдарынга, аттестация комиссияларынга түңнеп, өөренип көөр.

Аттестацияның кол сорулгазы — Ленинчи зачёттуң киржикчизи бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга хой-ниитиниң үнелелин бээри болур. Ол аныяк кижиниң хамаатызы четчип бышкан чоруун, боттарының хой-ниитичи болгаш патриотчу хүлээлгезин канчаар билип турарын тодарадыр. Коммунистиг мөзү-шынарның нормаларын аныяктарның канчаар сагып турарынче аттестация үезинде онза кичээнгей салыр. Корум-чурум үрээр, ажылга харысаалга чок, үрей кылышкыннар кылыр чоруктарны болдурган кижи бүрүзүнден комсомолчу шынгыы негелдени салыры чугула.

ВЛКСМ Кызыл хоорkому болгаш райкомнары аттестацияны чорудуп тура, республиканың улус ажыл-агыйының чугула адырларын шефке алырын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни чугаалажырлар, совхозтарда комсомол организациялары ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырар, часкы хову ажылдарынга белеткелдер, техника септелгези, үрезин арыглаашкыны ышкаш ажылдарны чедимишкинниг чорудар талазы-биле сорулгаларны сайгарып көөрү чугула. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, транспортта, чонну амыдырал хандырылгазы черлеринде, тудуг организацияларында комсомолчулар ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге, курлавырларны, техниканы, ажыл шагын чоп ажыглаар дээш демиселге боттарының киржилгезин тодарадыр.

Аттестацияны организастыг, бедик деңнелге чорудары — хамыктың мурнунда комиссияларның ажылынга парторганизацияларның болгаш күш-ажылчы коллективтерниң администрацияларының, профэвилел организацияларының удуртукчуларының, партияның болгаш комсомолдуң дайынчыларын болгаш күш-ажылдың хоочуннарының киржилгезинден улуу-биле хамааржыр. Республиканың чер-черлеринде партия организациялары комсомолга бо чылгы ниитилел-политиктиг аттестацияны бедик деңнелге чорударын доктаамал удуртуп, бо чугула ажыл-херекке чогуур дузаны чедирип, Ленинчи зачёттарны эрттирер талазы-биле штабтарның, аттестация комиссияларының ажылын чогуур деңнелге тургузарынга идигни бээр хүлээлгелиг.

Аныяктар-биле ажылдың дээштиг хевирлерин болгаш аргаларын дилеп тывары амыдырал негеп турар. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларын комплекстиг шиитпирлээринге Ленинчи зачёттуң ролюн бедидеринге партия организациялары практиктиг дузаны чедирер ужурлуг.

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР ЧАРЫШ

ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛ

СЭКП-ның XXVI съездизинге уткуштур

Бөгүн «Шын» солунга «Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу Сергей Чамзырынович Шактар-оолдуң ажыл-ижинге турасказттынып кодуртунген.

Сергей Чамзырыновичиниң коданында 396 баш хой бар. Оон 150-и оолдапкан. Төрүттүнген чаш хураганнар малчынның кежээ, кызымак ажаалдазының ачызында онча-менди доругуп турар. СЭКП-ның XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, ол коданда хой бүрүзүнден төрүттүнген хураганы менди азырап доруктурарын шиитпирлээш, олут-дыжын бодавайн ажылдап турар. Совхоз коданны мал чеми-биле хандырып, сакманчыларны чорудуп берген. С. Ч. Шактар-оол бодунга алган хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдериңер, хой бүрүзүнден хураган алыр дээш демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамааржыр.

ИЙИ АЙНЫЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

Кызылдың столовая болгаш рестораннар трезэ бодунуң бүдүрер продукциязын 186 муң рубльди оңгу беш чыл планындан ажыр бүдүрген болгаш сайгарган.

1981 чылдың баштайгы хүннерин хууда беш чыл планнарын хуусаа бетинде күүседип, үени мурнап ажылдап турар буфет садыгжылары Ю. Е. Смирнова, В. С. Чернятьева, ээлчег поварлары А. Л. Арлянова, А. А. Маркелова, М. Г. Салакова бедик темпилер-биле эгелеп, эки шынарлыг аъш-чемни белеткеп чонга эвилең-ээлдек бараан болуп турар.

Хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи 1981 чылда СЭКП XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның бүдүрүлге планын күүседирин шиитпирлээн.

С. ДАНЗЫ.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

СОРТТУГ ҮРЕЗИННЕР — ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Республиканың совхозтарының агрономнарының чөвүлел хуралын Көдээ ажыл-агый министерствозу эрттирген. Күрүне четкизиниң 1980 чылда чоруткан ажылының түңнелдерин болгаш 1981 чылда сорттуг райончудулганың айтырыгларын аңаа чугаалажып көрген. Көдээ ажыл-агый культураларының сорт шенелдезиниң талазы-биле күркомиссияның инспектор-агроному, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады А. И. Шкоркина чөвүлел хуралга илеткел кылган. Ол ышкаш Таңдының күрсорт участогунуң эргелекчизи А. С. Беленков, Бии-Хемниң күрсорт участогунуң эргелекчизи Н. П. Минина олар база дыңнадыгзаар кылган.

Чөвүлел хуралдың ажылынга районнарның көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң кол агрономнары, үнүш камгалалының станциязының, күрүрезин инспекциязының, агрохимлабораторияның, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының агрономнары, хамаарышкан өске-даа организацияларның специалистери киришкен.

1976—1980 чылдарда көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннарының хемчээли 85,7 хуу өскен, совхозтарның кол фондулары 42 хуу көвүдээн, күш-ажылдың энергия-биле хандыртынганы 1.4 хуу, ажыл-агыйларның энергетиктиг күчүзү — 1,3 катап улгаткан дээрзин аңаа демдеглээн. Совхозтар беш чыл дургузунда ийи муң тракторну, 700 тараа комбайнын, 3,7 муң автомобильди болгаш өске-даа хөй техниканы алган.

Оңгу беш чылда республикага тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 4,9 центнер, силос культураларының — 49, картофельдиң — 32, ногааларның — 40 центнер болган.

Бир эвес курлавырларны долу чергези-биле ажыглаан болза, 1980 чылдың түңнелдери бедик болур турган. Агаар-бойдустуң байдалдары бир дөмей болуп турбуже, ажыл-чорудулгазының түңнелдери аңгы-аңгы болуп турар совхозтарның бисте бары ажыглаттынмаан курлавырларның херечилеп турар.

Үнүш ажылының продукциязын көвүдедириниң бир курлавыры болза сорттуң болурар аргазын ажыглаары болур.

1980 чылда сорттуг үрезиннерни 185,6 муң гектарга чаштырган, ол болза бүгү тарылганың 76 хуузу болган. Ынчаарга «Тээли», «Найырал» «Хадың» совхозтарга сорттуг үрезиннер чажары дыка кудулаан.

Республикада сорттуг кызыл-тастан «саратов-29» колдап турар, оон тарылга шөлү 120 муң гектар, азы 82 хуузу. Оон аңгыда «скала» — 8.3 муң, «бурят» дээр сорт — 13.7 муң гектарны ээлеп турар.

Арбайның болгаш суланың сорттуг үрезиннериниң үлүг-хуузу ам-даа аажок куду болуп артпышаан. Сорттуг арбай үрезинин 8.6 муң гектарга чаштырып турар, азы 64 хуузу. Чүгле Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш Таңды районнарда арбайның сорттуг үрезинин чажып турар. Арбайның сорттуг үрезининде 70 хуузун «винер» ээлеп турар. Республикада сорттуг сула үрезини чүгле 34 хуу болуп турар. Крупа культуразы болур чинге-тарааның сорттуг тарылгазы чыл келген тудум кызырлып турар. Ол ам чүгле 38 хуузун ээлеп турар.

Республикада сорттуг тарылгаларның деңнелиниң куду болуп турарының кол чылдагааны үрезин ажылының четпези болур. Ук четпестер чыл бүрүзүнде-ле катаптап турар. Ол болза совхозтарның материал-техниктиг баазазының кошкаа, оларның мергежилдиг кадрлар-биле четчелеттинмээни, үрезин агрономнарының чедишпези, көдээ ажыл-агый культураларының үрезиннерин тарып өстүрериниң технологиязын кадыжыбиле хажыдып турары-дыр. Республикада үрезин белеткеп алырының айтырыы ам-даа ... шиитпирлеттинмейн турар. Көдээ ажыл-агый культураларының районнаткан сорттарының үрезиннери ажыл-агыйларның хөй бүрүзүнге негеттинип турар. Үрезиннерни өске черлерден республикаже кирип сөөртүрү — айтырыгны шиитпирлээри ол эвес-тир. Өске черлерден алган үрезин шөлдерниң дүжүттүг болурунга идиг бербейн, а харын-даа янзы-бүрү бок үнүштерни непередип турар. Үрезинниң өске черден сөөртүп алыры ажыл-агыйның экономиказын кошкадыр: кирип сөөрткен тонна үрезин бүрүзүнге 17.5 рубль чарыгдаттынып турар.

Үрезин ажылының айтырыын чоокку үеде шиитпирлээри эргежок чугула. Совхозтар ук черниң байдалдарынга өстүрген үрезиннер-биле боттарын хандырар херек. Үрезин айтырыын үндезини-биле шиитпирлевес болза, мал ажылын чем-биле хандырарының айтырыын шиитпирлээр арга чок. «Тараа культураларының болгаш сигеннерниң үрезин ажылын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдагы доктаалын амыдыралга боттандырарын дүргедедир херек. Бүгү ажыл-агыйларны үрезин-биле бүрүн хандырар дээш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга болгаш үрезин ажылдыг совхозтарга бедик шынарлыг сорттуг үрезиннерни бүдүрериниң талазы-биле ап чорудар хемчеглерни ук доктаалда тодаргай айыткан. Республикага үрезин ажылы агрономия албанының онза харысаалгалыг херээ болур ужурлуг.

Кызыл-тастың райончуткан «саратов-29», «бурят», «мироновская», «скала» сорттарын арбайның «красноуфимск-95», «донецк-8», «рассвет», суланың — «орел», «сельма», «сиан», чинге-тарааның — тыва болгаш «иртыш» сорттарын чажып тарыыры чугула.

Мал чеми культуралар 118,7 муң гектарны ээлеп турар, ол болза тарааларның тарылга шөлүнүң 47 хуузу. Мал чеми болур тос культураның 50 сортун сорт участоктары шенеп көрген.

Чөвүлел хуралдың ажылының доозулганының дараазында дүн семинар кичээлдерин эрттиргеш, тараа, мал чеми культураларының база картофельдиң үрезин ажылын хөгжүдер талазы-биле айтырыгны сайгарып көрген. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эге үрезин ажылының лабораториязының эргелекчизи О. Т. Ензак, ол-ла станцияның чем бүдүрүлгезиниң килдизиниң ажылдакчызы А. Н. Давыдова, сорт шенелдезиниң талазы-биле күркомиссияның инспектор-агрономy А. И. Шкоркина, республиканың агрохимлабораториязының эргелекчизи Д. Г. Серякова, үнүш камгалалының станциязының кол агрономy Н. И. Щэгин болгаш өскелер-даа семинарга чүве чугаалап, дыңнадыглар кылганнар.

Х. МИХАЙЛОВ

ЧААСКА БЕЛЕТКЕЛ

ЧАДЫР-ЛУНГА. (Молдав ССР). Молдавияның Чадыр-Лунга районунуң механизаторлары септелге ажылдарының хуусаазын оранчок кызырып тургаш бүгү техниканы келир часка чедир бүрүн белеткеп шыдаптар арганы тыпканнар. Төп чүткен хандырылганың болгаш тракторлар, комбайннар септээриниң талазы-биле колхозтар аразының техниктиг комплекизи аңдыгааштан ажылдап эгелей берген. Бир чылда муң-муң тракторлар септээр күчүлүг ол бүдүрүлгениң ажык-дузазын районнуң механизация каттыжышкынының комплекстиг 25 отрядтары көре берген.

ТЕМПИНИ УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

«Шагонартяжстрой» трестиң коллективиниң 1981 чылда социалистиг хүлээлгелери

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин долузу-биле, бүрүн чүүлдүгзүнүн, деткивишаан, съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, ол Пленумга СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдерге база айтыышкыннарны удурткалга болдургаш, «Шагонартяжстрой» трестиң коллективи кергээлиг ажылдар кылыр дузалал организациялары-биле кады 1981 чылда ДАРААЗЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АП ТУРАР:

Социалистиг чарышты калбартырының болгаш бүдүрүлгениң иштики курлавырларын улам долдур ажыглаарының, курлавырларны ажыглалга киирер тудугларга мөөңнээриниң, планнаашкынны утлап-башкарарын сайзырангайжыдарының чугула ужур-дузазын барымдаалааш, тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын 1981 чылдың декабрь 28-ке чедир, а ийи айның тудуг-монтаж ажылдарын СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир күүседир.

Одалга сезонунуң ажыттынарынга, тодаргайлаарга 1981 чылдың октябрь 1-ге чедир, чылыдылга, коммуникация, суг курлавырлаар четкилерлиг районнуң котельназын болгаш кол суг алыр черин, 300 өөреникчилиг школаны августуң 25-ке чедир ажыглалга киирер.

Чурталга тудуунче онза кичээнгей салыр: 65 квартиралыг бажыңның бир чартыын декабрь 20-де, 40 квартиралыг бажыңны — октябрь 7-де, 12 квартиралыг бажыңны августуң 9-та—Тудугжунуң хүнүнде. № 8 общежитиени —СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ажыглалга киирер: планга немештир 4 муң дөрбелчин метр чурталга шөлүн азы эптеп тудар 64 квартираны ажыглалга киирер.

Ак-Довурак хоорайга 1981 чылдың февраль 23-ке чедир № 16 60 квартиралыг бажыңны, 1981 чылдың декабрь 10-га чедир № 103 60 квартиралыг бажыңны ажыглалга киирер; 1981 чылдың ноябрь 7-ге чедир 120 орунниг уруглар эмнелгезин дужаар; ТЭЦ-тиң котёль залын 70 Г кал чедир калбартыр.

Механизастаашкынның деңнелин бедидип, тудуг бүдүрүлгезин сайзырангайжыдып, мурнакчы дуржулганы нептеретпишаан турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктааткан даалгадан 0.5 хуу ажыр бедидер.

Бригаданың кергээлиг ажылдаар аргазын улам калбартыр ол аргаже ийи бригаданы шилчидер, бүгү бригадаларга болгаш звеноларга ол арганың чамдык негелделерин нептеретир.

Камналганың корум-чурумун сагып турган, чыл иштинде 15 тонна демирни, 200 тонна цементини, 30 муң санныг туу́й бууну, 100 кубометр ыяш материалдарын камнап алыр; чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинин калбартыр, 45 муң ажыг рубльдиң камналгазын чедип алыр.

Бажыңнарны эптеп тудар аргазының хемчээлин 1981 чылда 60 хуу чедирер; тудуглаашкынга хамааржыр ажылдарны механизастаарының хемчээлин 10-дан 16 хуу чедирер; чаа мергежилге 600 кижини өөредир болгаш 500 кижиниң мергежилин бедидер.

Чаа Шагаан-Арыгның столовазы Улуг-Хем районунда эң ажылдыг коллективтерниң бирээзи. Мында үени мурнап шалыпчылардың саны эвес. Оларның бирээзи кондитер ажылдарының мастери Людмила Шишкина хамааржыр. Ол эрткен чылдың дөрткү кварталында бедик көргүзүглерни чедип ап, бо чылды база эки көргүзүглерлиг эгелээн.

ЧУРУКТА: кондитер Л. Шишкина.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

АЖЫЛЗЫРААН АЛДЫН ХОЛДАР

Чаа Шагаан-Арыгның тудугларында А. Ф. Ягодинниң удурткан бригадазында алдын холдарлыг кижилер ажылдап турар дээрзи тавары́лга эвес. Оларның ачызында эрткен чылдың чамдык айларында бригада планын 200—260 хуу чедир күүседип турган. Бригаданың 40 кижиден тургустунган коллективинде 20 ажыг кижи бедик мергежилдиг — 4-кү разрядтың ажылчыннары.

Бир катап объектиге тудуг материалдары эккеп турган тракторнуң башкарыкчызы аарый берген. Ажыл турупталарының кырында келген. «Ындыг-мындыг» деп чарбыттынып орбайн, бригаданың кежигүнү аныяк коммунист Очур-оол Кызыл-оол 3—4 хонук дургузунда трактор-биле тудуг материалдарын дажыглавышаан, бодунуң ажылын база кагбаан. Бригадада Константин Фролов база трактор башкарар документилиг.

«Дуңзаалакчы чогул бе?» Ол дээш ажыл турбас. Ону Николай Ефремовский чайлыг солуптар.

Мындыг чижектерни ... хөй-биле киириштирип болур. Ынчалза-даа чугаа чүгле ол дугайында эвес. «Шагонартяжстрой» трестиниң организацияларының төлептиг чоргаар ... коллективиниң бедик бүдүрүкчүлүг күжү канчаар ажыглаттынып турарыл?

... бригадага болган бүдүрүлге ... трестиң удуртукчуларының ... талазы-биле ... органайзчы С. Н. Панов ... «Чамдыкта ол-бо объектилерже ... тарап ... бааарынарга хомудававар. Өске бригадаларда ... коллективнерниң кежигүннери ... бедик мергежилдиг ажылчыннар чок боорга, ... ажыглаар ужурга таварыжыр-дыр бис».

Бо ... бригаданың барык дең кезии неделя дургузунда чу... тудуунуң ... ажылын эптээр, арыглаар ажынга хаара туттунган. Бедик мергежилдиг ажылчыннар деп үнелеп тура-ла, аар-саар ажыл... Бо канчап каттырынчыг эвес ил!

Бригада ам бо хүннерде 24 аал ишти чурттаар ийи каът бажыңның тудуун доозуптарының кырында келген. А он чартык ай бурунгаар-ла доозуптар арга турган. Бүгү-ле чүве чаңгыс хааржак кадаттаалдыктеп турупкан. Ону тыварының аргазын трестиң-даа № 18 КМК-ның-даа удуртукчулары дилээш, 15 хонук дургузунда чадашкан. Бо хире улуг тудугдан чаңгыс хааржак кадаг тывылбаан деп чүвени кижилерге бодаң чугаалаарга чаржынчыг.

Он бирги беш чыл эгелээн. Оон баштайгы чылында бригадага кандыг кандыг хемчээлдиг ажылдарны кылырыл? Бирги кварталда кана хаара туттунарыл? Социалистиг хүлээлгени чүнү киирерил? Бо айтырыглар амга чедир ажык болуп артпышаан. № 18 КМК-ның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бо бүгүнү тодаргайлап чадап орда, бригаданың ажылчыннары алдын холдарлыг кижилери каракка көстүп көөр бүдүрүкчүлүг ажыл кылырының орнунга чедир кызыгаарланмаан 5—6 объектилерже тарап чорып турар.

Партияның XXVI съездизинге уткуштур чорап ора, ... бригаданың удуртукчулары ...

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

ЧЫМЫШТЫГ ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Он бирги беш чылдың баштайгы айы эгелээн. СЭКП-ның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, чымыштыг иштиң кижилери—малчыннар кышкы хүннерде күженишкиннииг ажылдап турар. Солуннуң көдээ корреспондентилериниң дараазында бөлүк материалдары малчыннарның ажыл-ижиниң дугайын чугаалап турар.

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Кезекмей Эрес-оол «Күш-ажылдың хостуу» совхозта он чыл ажыр малчынап турар. Ол бо чылын Кызыл-Даш деп черде кыштаан. Бо малчын бодунуң кежээ, кызымаа-биле мактал төлептиг. Малчын оңгу беш чылдың сөөлгү чылын чедимишкинниг доосkан. Төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганы 1980 чылда мендзи доруктурган.

— Хойжулап эгелээнимниң баштайгы чылдары менээ дыка берге болгулаан—деп, Керзекмей Эрес-оол сактып чугаалады. — Ынчалза-даа мени дагзыныш алдан малчыннар В. Доржунуң болгаш В. Чымбыл-оолдуң чедирген дузазының ачызында бергелерни ажып эртип, мал кадарарынга мергежий берген мен.

— Бо чыл болза он бирги беш чылдың эгези, партияның XXVI съездизинчи болур чылдыр. Ынчангаш силерниң бо чылгы хүлээлгенер кандыгыл? — деп, хойжудан айтырдым.

— Шынап-ла онзагай чыл бо—деп, Керзекмей Эрес-оол харылады. — Бодум хууда партияның улуг шуулганынга чедишкинниг ужуражыр дээш күженишкиннииг ажылдап тур мен. Кыш бүрүзү-ле малчын кижиге берге шылгалда. Бо кыш база чиик эвес. Ынчалзажок аңаа баш удур ыяк белеткенген болгаш, хойлар эки тур. Мал чеми четчир, кажаа-хораа чылыг. Бодумнуң байдалымны тутдунуп көргеш, бо ... төрүүр чүс хойга онаалтыр ... хураганны менди доруктурарын, хойлар-на 3 кг дүк ... алырын хүлээнген мен. Хүлээлгемни күүседиринге бүзүрелдиг мен. Коданда 300 ажыг ... хой оолдаашкынчу ... ажыл ... Ам хөй кезии — 170 хой оолдапкан, оларның хураганнары онза-менди доруктуп тур.

И. ТАНДЫ-ООЛ

Улуг-Хем район.

ПРОДУКТУЛУУН КУДУЛАТПАС

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының Хадын Аксында сүт-бараан фермазы бо чылдың кыштаглаашкынынга багай эвес белеткенген. Бодунуң мал чемнерин фермада четчири-биле дүжүрген. Амгы үеде бүгү инектерни ажаалдап чемгеризин экижиткен.

Саар инектерни ... тургузары ... ажылдар ... чемгерип турар болгаш, ынчаар үеде бедик сүт саалдазын кудулавайн турар.

Кадарчылар Н. Ооржак, Д. Балбыр-оол, О. Чагар-оол болгаш бызаа ажаакчызы О. Бюрбю олар кызымак ажылдап, инектерни рационнап ёзугаар чемгерип, кажааларның иштин аштап, арыглап турар.

Ынчалзажок фермада таарымча чок чүүлдер бар. Ажылчыннарның чурттаар бажыңы баалгады чедишпес. Чамдык бажыңнарның печкалары ... соңга шилдери чок. Садыгга аъш-чем бараанны ховар келир. Хлеб безин ... баар таварылгалар тургулаан. Бо четпестерни дарый чайладырынче дуржулга станциязының удурткалазы кичээнгей салза чогуур.

О. ДАДАР-ООЛ

Таңды район.

ОЛАР МАКТАЛДЫГ

... «Баян» совхозтуң ... кыштаглаашкын ... кадарчылары ... ол чылын 100 хойга онаалтыр 100 хураганы мендзи доруктурган, дүк кыргын алырының планын база күүсеткен. СЭКП-ның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш, малчын бо чылын хой бүрүзүнден хураганы менди камгалап алыры-биле кызымак ажылдап турар.

Оон ыңай Ала-чурттуң Улуг дайыныныңкиржикчизи Павел Балган-оол совхозка үр малчыннаан. Оон ажылы база макталдыг. Ол чыл бүрүзүнде-ле хойдан хураганы менди ап турган. Оон оглу Виктор Балган-оол ... хойжузу бер...

Хүрээжен малчын Мария Сандан мурнакчыларның олурда ... 200 хойга онаалтыр ... хураганны, хойдан-на 3 кг дүк ... алган.

... чедип алыр дээш кызымак ажылдап турар. Оларның коданнарында амгы үеде малдары эки ...

Г. САНДЫЙ.

Каа-Хем район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Коммунист дугайында чугаа

СӨЗҮНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Алексей Сарыгларның Хараганныг-Чарыкта кыштаанчы унуп олурувуста кыдыы хүндүлер бижээриниге олурупдолганна [illegible] шаттыдан соок сырын үрүп келген. Чылыг кажааларынче, күрүделчине дөзээшкен хойлар [illegible] за керип, малчыннарның [illegible] кижилерниң мыт-шимээни [illegible] [illegible] болган.

Хоюн суггарап, кажааларын болгаш немей чемнерер дээш [illegible] чымыш болза-даа хүнниккен. Кады ажылдаар үрэл-биле кады хойлар кадарып ажылдап турган Алексей Кара-Саловиңа-биле ылчай чугааны бердивис. Мендилежип, оон ажыл-херээниң дугайын чугаалажы бердивис. Амыдыралдын үнип дөрт [illegible] аныяк коммунист бистиң айтырыгларывыска күзелдиг-биле харыылап, ажыл-амыдыралының дугайын чугаалап турду.

Оон тускайлан чымыштыг малчын ижи 15 чыл мурнунда эгелээн. Ам ол партияның Бии-Хем райкомунуң кежигүнү. Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң хой ажылдыг Эрбек салбырының дөрткү бригадазында партия бөлүүнүң организакчызы. Бригада кежигүннериниң хүлээлгезин күүседиринче мобилизастаар, оларның ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирер [illegible] биле партбөлүк организакчызының кылыр ажылы-ла чай. Амгы үеде хойжулар партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин, партияның XVIII обласстың конференциязының материалдарын таныжып, өөренип турар. Чуттулдуг ажылдап чорууру [illegible] дыг кижиниң күш-ажылчы сорук делгем, амыдырал-чуртталгага тура-соруу бедик, дуржулгазы улуг болуру чугаажок.

Кижи бодунуң бүт амырын-былыы-биле турар. Идепкейлиг амыдыралчы туруштуг аваңнында, хой бөрзүс кады ажылдап чорууру эш-өөрүнге, аныяк кижилерге эки чугаажы, сүмелеп, өөредип дедкичиң, боттуг дузалакчызы болган. Оон дугайында аныяк, ажылга мергежээн аныяк хойжу коммунист Николай Седип-оол ам оон бригадазында эки малчыннарның бирээзи апарганын Алексей Сарыглар чоргаарал-биле чугаалап турар. Ынчангаш ону [illegible], «эки ажыл ээп Фатыма» деп чонунуң мерген сөзү бар болгай.

Алексей Кара-Саловия оон ажылдап турар бригадазында дуржулгалыг хойжулар, коммунистер Дамдын-оол Каадыр-оол, Чамзын Сундуй-оол оларның база партийжи улуг чымышка — СЭКП-ның XXVI съездизинче уткуштур бедик тура-соруктуг, идепкейлиг ажылдап турарын демдеглээн турду. Оларның дагдынып ажылды аныяктар база эки ажылдап турар. Ол дээрге бо хойжу бригадада бүгү 9 кадар чорууру хойжу, 2 кадан детки хуралаашкыннарны ажылдап, кадарчы турар аныяк кадарчылар. Дузалакчылар, сакманчылар, чолаачылар, механизаторлар. Оларның ажыл, амыдыралын экижилдирери дээш бригадада тоолуп электрик [illegible], кино, [illegible] бажыңнарында Ильичиниң лампочкалары чайынналдыр чырып, аг-көк экраннарга телевизорну көрүп турар. Радио чугаалап, улуг Төрээн чуртту күш-ажылчы амыдыралын сугдалы-биле оларны тудуштурну турар.

Улуг-Сайырда дөртку хойжу бригаданың коллективи «Маңгыр», «ҮТКА-ның 25 чылы», «Хемчик», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның малчыннарының Тываның бүгү малчыннарынга бо чылдың малкыштаглаашкынның хүр чааган орттурер, малдың продуктивилиин улам көвүдедир дугайында кыйгырыыны ажыл-херээниң езу-биле деткээш, кижи бүрүзү бедиткен хүлээлгелерин ап, ээлеп соруктыг ажылдап турар.

Мында чүгле чаңгыс чижек. Аныяк коммунист Алексей Сарыглар боду өг-бүлези-биле бо чылын төрүүр чүс хойга опааштыр чүстен эвээш эвес хураганны, хой бүрүзүнден ортумаа биле 3 килограмм 100 грамм дүктү алырын хүлээнген. Ада ол идегелдиг магадылалдыг. Кышкы малчын тыңнамналдыг белеткенген, ажылга дуржулгазы база улуг. Өг-бүле эрткен чылын бир дугаар дүңгүжүн төрээн аныяк хойлардан чүс бажы опааштыр 85 хураганны, бир хойдан-на ортумаа биле 2 килограмм 600 грамм дүктү алган. Баштан төрүүр дуңгуш хойну азырап тежээри нарын, оон хой хураган алыры берге дээрзин билдингир болгай. Оон кодану бо чылын төлүүр үезинче кирип бар чыдар. Ол база малчыннар үлег [illegible] рып турар. Аныяктарның [illegible] хуржулгалыг малчын коммунист А. К. Сарыгларның соглаан сөзү бижээ, оон ажыл-ижи чедиишкинниг болурунга бүзүрел [illegible].

Найыралдыг хойжу өг-бүлениң кыштаанзан ааттан чорупп турувуста, хойжуларның [illegible] Ильичиниң лампочкалары чайынналдыр чырып берген. Амыдырал база-ла ындыг чырык чаагай.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: А. С. Сарыглар.

АРМЯН ССР. Ереванның дугуй заводу — республиканың эң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Онгу беш чылдың дургузунда калбарган бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга оон коллективи чурттуң ындыг бүдүрүлгелериниң аразынга чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген.

Ереванда ол заводтуң бүдүрген дугуйлары сураглыг. Ону Венгрияже, Моолче болгаш Кубаже база чорудуп турар.

СЭКП-ның XXVI съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин Ереванның дугуй бүдүрүкчүлери чединишкинниг күүседип турарлар. Февральдың 23-ке чедир олар пландан ажыр 700 мун рубльдиң продукциязын бүдүрерин немей хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: ук заводтуң цех № 3 цеги.

СЭТА-ның фотохрониказы

«Шынга» харыылар

«ШИМЧЕП ЧОРУУР ОТТАР»

Мынлыг эгелиг А. Таванын бижээн шүүмчүлелдиг чагаазы эрткен чылдың декабрь 11-де «Шынга» парлаттынган. Эрзин суурнуң хулумчуларының чагылар баштарында сайгылгааннарның чогундан караңгылаарга-ла чурттакчылар холда фонарьларлыг чоруп турарын анда бижээн.

Улус депутаттарының Эрзин кожуун Совединиң күүскомунуң даргазы С. А. Сарыгбанның редакцияга харыылааны:

Эрзин суурнуң кудумчуларында чырык чок деп авторнуң бижип турары шын. Соолгу үеде суурнуң кол кудумчуларының чагыларында сайгылгааннарны аскан. Ам суурнуң чырык чок ындыг черлерде кудумчуларын чырыдарының хемчеглери алдынып турар.

«ЧАДАГЛААН ПАССАЖИРЛЕР»

Эрткен чылдың ноябрь 26-да «Шынга» парлаттынган мындыг эгелиг материалга харыыны улус депутаттарының Тожу район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Н Савин чорудукан. Оон бижип турары болза:

«Солуңда кирген фактылар бүрүн бадыткаттынган. Район төвүнде автобустуң совхозтар төптеринче болгаш чаа аэропортче улусту аргыштырбайн турганы шын. Оон чылдагааны — үргүлчү үрелишкинге таваржып турганы болур. Амгы үеде мөш ажылдаан чериниң автобузун пассажирлер аргыштырары-биле ажыглап эгелей берген бис.

Совхозтарда бар автобустар амгы үеде ажылдап турар.

Чаа автобус-биле район төвүнүң чурттакчыларын хандыбары-биле дилегни база республиканың удуртур органнарынче киирген бис».

ДИРЕКТОРНУҢ ЭЭ-ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

Молдавияда Окницкиниң технологтуг дериг-херекселдерниң дуржулга заводунуң директору В. Глазневтен металл камналгазынче кичээнгей салырын улусчу контролёрлар негээннер. Демир прокадының чадагалалыкче ноштак кичээнгейни салганы дээш бүдүрүлгениң бүгү коллективиниң мурнунга негелде ёзугаар ол харыылаан.

Чамдык кылыгларны бүдүрүп турар үеде металлдың чарыгдалы улгадып турарын хайгыылчылар эскергеннер. Заводтуң улусчу контроль бөлүү элээн каш рейдилер кылган соонда оон чылдагааны тодараттынган. Ындыг турбуже бүдүрүлгениң удуртулгазы ону тоомчага албаан, чарыгдалдың норма-чижээнче сагыш салбаан. Оон туржук коллективниң кежигүннериниң камнап алганы 150 ажыг тонна металлы кайла-даа дандзылаттынмаан болган.

Улусчу контроль

Заводта байдалды районнуң улусчу контроль комитеди база хынап көрген. Хайгыылчыларның үндүрген түңнелдери бадыткаттынган: металл чарыгдалы план ёзугаар боттанмайн турар, оон камналгазының талазы-биле алдынган хүлээлге доктаамал күүсеттинмейн келген болган. Демир прокадының чарыгдалын норма ёзугаар боттандырбааныңдан оон фондузундан 370 тонна металл ажыр чарыгдаттынган. Оон кадагалалында болгаш учедунда база шыңгыы четпестер бары илерээн.

Кирген материалдар ёзугаар республиканың улусчу контроль комитеди заводтуң директорунга доңгулда онааган.

Ниити хуралга В. Глазнев ол байдалды бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле тайылбырлаан. Четпестерни чайладыр дээш администрацияның ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайында ол чугаалаан. Металлды чарыгдаарының чамдык нормаларын эде көрген, оон камналгазын чедип алганнарны шаңнап-мактаарының талазы-биле ажыл боттанып эгелээнин дыңнатк[illegible]. Оон биле чергелештир прокатты ажыглаарының болгаш кадагалаарының талазы-биле контроль күштелген.

— СЭКП-ның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде көрүнгениң сагылга-чурумун быжыглаар, камналганың режимин хажыы чокка боттандырар талазы биле улусчу контроль органнарының ролюн бедидерин база көрген — деп, заводтуң улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу, кидис эргелекчизи В. Гамецкий чугаалаан. — Ынчангаш бис бөлүвүстүң ажылывысты ол партийжи документиниң негелдезинге дүүштүр кылып турар бис. Чиг-эттиг, метариалдарны, энергия курлавырларын камныг чарыгдаар талазы-биле айтырыгларже кичээнгейни салып тура, бистер коллективнистиң улам эки болгаш шынарлыг ажылдаарынга дузалаар ужурлуг бис.

З. НОВОСАДЮК,
СЭТА-ның корр.

Кишинев.

Совет көдээниң кижилери

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

[illegible]

Дөпүр-оол Дөнгениң [illegible] ажыл чорук [illegible] 15 харлыындан эгелээн. [illegible] Норбу Хандыва [illegible] Арыскан [illegible] ажылдап кирген. [illegible]

Дөпүр-оол биле Хандываа 1964 чылдан бээр [illegible] хой [illegible] Хой ажылының [illegible] турган. [illegible]

Онгу беш чылдың [illegible] малчын өг-бүле дүңгүжүн төрүүр тоолуларны хүлээп алган. Ол чылын Дөпүр-оол биле Хандываа [illegible] ажылдаан. Кыштаглаашкынга баш удур белеткенип, кажаа-хоразын ыяк септээн, хураган азаанга урар кургаг одекти белеткен. Сиген база ботта[illegible] ның 100 бажынга опааштыр 80 хураганны мен доруктуруп, бир хойдан-на 3.1 кг дүктү кыргып алган. Оон даараазында чылдарда көргүзүү улам-на экижип турган. 1978 чылда 100 хойга опааштыр 93 хураган, хойдан-на 3.1 кг дүк, 1979 чылда 107 хураган, 3.2 кг дүк алган. Дөпүр-оол биле Хандываа Дөнгеннер боттарының беш чыл планын ажыр күүседкен. Чыл бүрүде бедик көргүзүглери дээш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле каш удаа шаңнадып келген. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле база шаңнаткан.

Бо өг-бүлениң ээлери чүгле кылымак малчыннар эвес. Бажың-балгадының иштии арыг, культурлуг. Ынчангаш «Культурлуг өг-бүле хаажы» малчыннарның социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, хүндүлел бижиг-биле шаңнадып турган.

— Хой чылдарда мал кадарып келгеш, черле чүнү көрбедим хаар — деп, Дөпүр-оол Тулушович чугаалады. — Кол-ла чүве — бот-харыысалгазыдыр. Бедик харыысалгалыг мелерем билип, олут-чыдыш чок ажылдап турар малчыннар бедик көргүзүглерни чедип ап турар боор чүве-дир. Ону «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчалдың чугаазындан база дыңнадым. Черле [illegible] херечилеп турар. Мен бодаарымга, хойжуларның түңнелдерин бир демей бедик болдурар хаар болза, оларның шынзылгазын харыысалгазын улгаттырар херек.

— Ол бир талазында, чептүг — деп, малчынның кадайы, Арыг-Узуу кожуун Совединиң депутады Хандываа Дөнген чугаалады. — А өске талазында, малчынның чединишкинин дээрге ниити демниг кижиниң түңнели ышкыжыл. Чижээ, чаш хураганнарны хүлээп алырын, оларны чемгерип доруктурарын ап көрээлиңер даан. Хураган доруктурарынга дузалажыр сакманчыларны совхоз чорудуп бээр-дир. Олар база улуг салышкынны киирип турар. Бүгү-ле чүвени чаңгыс малчын боду кылгаш, бедик көргүзүгнү чедип ап турар хаар болза, арай шын эвес деп бодаар мен. Ындыг болганда, чүгле малчынның эвес, а мал ажылынга киржип турар бүгү кижилерниң харыысалгазын бир демей көдүрери эргежок чугула.

Дөпүр-оол Тулушович малчыннарның социалистиг чарыжынче кирбишаан, ол бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойга опааштыр 100 хураганны мендизи доруктурги, хойдан-на 3.1 кг дүктү алырын, 10 тонна сигенни, 3 тонна будук-бүрүнү белеткээрин хүлээнгеш, совхозтуң хуржулгалыг хойжузу Торе Хунапты чарышка кыйгырган. Ам ол 411 хойну дөргүн деп черде хар кыштазын турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

«Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазында мурнакчы ишчилер эвээш эвес. Оларның бирээзинге Александра Базарчы хамааржыр. Ажылынга макталдыг саанчыга чаңгыс чер чурттугларн изиг бүзүрелди илередип, эрткен чылдың февральда болуп эрткен соңгулдаларга Тес-Хем район Совединиң депутадынга ону соңгаан. Чоннуң бүзүрелин ол кызымак ажыл-иши-биле шылгадып чоруур.

Депутат саанчы бо хүннерде партияның ээлчеглиг XXVI съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулгалыг кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Тес-Хем район Совединиң депутады А. Базарчы.

Т. КУНГАНЬҢ фотозу.

БРИГАДИР БОЛГАШ ООҢ ӨӨРҮ

Ак-Довурак хоорайда тудугжулар бригадазының аразында калбарган социалистиг чарыштың аныяк коммунист Виктор Савылдың бригадазы күш-ажылчы чединишкиннерин чедип ап келген. Виктор Савыл тудугжунуң нарын мергежилинге 19 харлыындан эгелеп ажылдап кирген. Ол күш-ажылчы баштайгы базымын Кызыл-Мажалыкта түлүбү заводунуң тудуунга эгелээн.

— Ынчан Каллар-оол Күжүгеттиң удуртканы аныяктар бригадазынга кирген мен. Оон эгелээш-ле Ак-Довуракты тудугларынга киржип, бистиң бригадир ажылдап турар мындыг мен — деп, Виктор Викторович бижилген куш-ажылы чамдыкыны эгелээниниң дыттайыг дөмчээ-биле чугаалаар.

Ажыл-ишке кызымак чорук-биле тудугжу мергежилдиң чажыттарын ол өөренип ап ындаан болгаш 1970 чылдан эгелеп бригадирлеп эгелээн. Бригадалың ажылы харыысалгалыг болгаш нарын. Ол бүгү ажыл-ишти башкарар бригаданың кежигүннериниң күш-ажылчы чүгле организаторы эвес, а ажылдап чурттаанынга таарымчалыг байдалды тургузар. Оларның ажыл-чаның өөренип ап, билгеш турар херээн ол ыяк билир.

Оон удурткан бызанчы-бетоншиктер бригадазы боттарының тудуун Ак-Довурак хоорайның Постоянный суурда чурттаар бажыңнарның тудуглар кылырынга. Тываның заг-дугу болбаазыраары В. И. Ленин аттыг комбинадының ийиги ээлчээниң тудуун ажылдаарынга киирериниге киирген.

Виктор Савылдың 16 кижилиг бригадазы ийи звено болуп алган. Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар ийи бажыңның тудуунда ажылдап турар. Бирги звенону бригадир боду удурткаш, № 103 бажыңның таваан салып эгелээн, а ийиги звенону оон дузалакчызы мурнакчы тудугжу Хирлиг-оол Сат баштаан. Олар чаа чыл бетинде ажыглалга кирер № 17 бажыңның тудуунда ажылдап турар.

— Бетон блоктар болгаш тудуг соонда тоннажызын бөлүн кодуунда ажыл чок тур бис. Чартык ай ажыг үениң иштинде бажыңның таваан бөзин салып шиптерадивис. Чүге дээрге Ак-Довуракты үлегер бетон комбинады бистиң тудуг материалдары-биле кончуг багай хандырып келген. Кам блоктарны экизер, олар чүгле бир-ийи хүн болур а ол аразында хомудат материалдары база четпес. Чамдыкта дыш соопза экизер — деп, бригадир болгаш тудугжулар хомудап чугаалап олурлар.

Ол тудугнуң чанында кран ажаа ажыл чок турар. № 15 механизация эргелели мындыр элилгн кранты ажылдаар шоллу ам-даа эштеп кылып бербээн.

— Ийиги звенонуң ажылы ол удавас ажыглалга кирер бажыңның шалазын болгаш чедир кылдынмаан бетон кыдыларын кылып турар — деп бригадир чугаалап-тыр.

Виктор Викторовичиниң бригадазы онгу беш чылдың планын оңаалдазын эрткен чылдың августа-ла күүсеткен. Онгу беш чылдың соолгу чылының он айларында 109.9 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону 115.8 мун рубльге күүсеткен.

— Эрткен чылын кандыг-кандыг объектилерни ажыглалга киирдинер? — деп, оон соңнуугадым. — Постоянный суурда 60 аал ишти чурттаар бажыңны, улуг машиналар кирер гаражты, ында амыдырал-хандырылга корпузу-биле ле катай дүжээдивис. Оон ыңай эштер бассейнниг спорт комплексин ажыглалга киириштивис. Хой үеде «Тываасбест» комбинаттың ТЭЦ-тиң ийиги ээлчээнге, эмчилер фабрикасында бедик соргуттар кылыр корпуска ажыттырдивис. Ол объектилер бо [illegible] Виктор Викторович харыылады.

Шаңнычы бригаданың кежигүннери чаңгыс-даа хүн шаа ажыл чок олурар хевирни чок болгаш үстүнде хомудалдан баштай илереткен ужуру ол.

— Кызыгаш ажыл-ижиниң хой, корпуузчулар мооңдаа бедик болур ужурлуг. Тудугнуң ажыл-ишти организастап бистерни тудуг материалдары-биле хандырып турары кошкак. Ол ышкаш тудугжуларны бир объектиден өске объектилерже көжүрер-дыр — деп, бригадир чугаалап-тыр. Бригаданың хомудалы черле [illegible]. Бо айтырыгны ам-даа чедир шиитпирлевейн турар. Ам ону дарый өөренип көөру [illegible].

— Бригадаларда мурнакчыларның дугайын сонуургалып көрүнерем?

— Шупту ажылдап турар эрестиг улус-ла болгай. Эң ылангыя Улустарның Найыралы орденниг эдилекчизи, хоочун тудугжу Болдуш Тулуш, тудугжулар Томат Норбу, Хирлиг-оол Сат, Маадыр-оол Шулуу, Сергей Сендажы олар ажылга чуткулдуг тура-соруктуг эштер чүве — деп, бригадир чугаалаан-дыр.

Коммунист Виктор Викторович Савыл тудугнуң янзы-бүрү мергежилинге боду өөренген болгаш оон чажыттарын аныяктарга дамчыдып чоруур. Виктор Викторович эртен эртежик келгеш хүнге кылыр ажыл-ишти планнап алыр. Ажыл шагы дооступ берзе-даа бажыңынче дедирлевес. Кылган ажылдың түңнелин сайгарып көөр. Ажылдың шынарын хынаашаан, даарта хүнде чүнү кылырын, чүү херегин дээзин тодарадып алыр. Оон-биле кады ол кой-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг.

Виктор Савыл кызымаккай күш-ажылы дээш Ленинниң юбилейи болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдектери-биле шаңнаткан. Коммунист Виктор Савылдың бригадазы партияның XXVI съездизинче СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле таныжып, ону деткишаан, коммунистерниң ээлчеглиг съездизинче ажыттынгар хүнүнге чедир 1981 чылдың бирги кварталының планын оңаалдазын күүседир хүлээлгени алгаш ажылдап турар.

Т. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

Лекция пропагандазы

БИЛИГНИ, МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИДЕР

«СЭКП-ның ээлчеглиг XXVI съездизинге төлептиг уткуражыр талазы-биле районнуң «Билиг» ниитилел организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны Тандырайонунуң «Билиг» ниитилелиниң ээлчеглиг пленумунга чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди район организациязының харыысалгалыг секретары А. М. Сыч кылган.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижилдер дугайында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш «Билиг» ниитилелиниң лекторлары боттарының ажылын идепкейжидип келгенин анаа демдеглээн. Ылангыя номчуур лекцияларның үнер-шынарын бедидер, ону амыдырал-биле холбаарынче кичээнгейни салып турар. Эрткен чылын лекторлар янзы-бүрү темаларга 1660 ажыг лекцияны номчаан.

Хоойлу-дүрүм, медицина билиглерин пропагандалаар секциялар (удуртукчулары [illegible] А. Котов) өскелерден [illegible] ажылдап турар. [illegible]

да ортумак звенонуң удуртукчулары, специалистери хаара туттунган. Бай-Хаак ортумак школазының чанында аныяк дайынчының университедин (удуртукчузу А. Абросимов) тургускан. Совет Армияның хүрээлелинге аныяктарны шериг албаны эртиреринге белеткээри-биле чергелештир, бо школаны доозкан аныяктар черлерде шериг училищелеринде өөренип, шериг албаны эртирип турарлар-биле бижыг харылзаалыг.

Медицина билиглерин пропагандалаар секция «Кадыкшылга хүндү» эртинер талазы-биле биле эвес дуржулганы мөөңнеп алган. Ол хүнде болук эмнелге ажылдакчылары районнуң суурларынче, чурттакчылыг черлеринче чорупгар аажа барган чурттакчы чонунуң ортузунга консультацияларны кылыр, хүлээп алыышкыннарны кылыр. Ол үеде хан бо[illegible] хынаар, хонныч болуунуң шинчилер болгаш өске [illegible] ажылдарны кылыр. Сан[illegible] бюллетеньнериниң деле[illegible]

зер. Ол ышкаш эмнер садар аптеканы организастап келген.

Хоойлу-дүрүм билиглерин пропагандалаар секция өг-бүле, ашак-кадай болчурунуң, күш-ажыл хоойлузунуң талазы-биле бөлүк лекцияларны ажылдап кылган, амгы үеде районнуң юристери ол темаларга лекцияларны номчуп турар.

Илеткелди болгаш солаа бергеннер районнуң «Билиг» ниитилел организациязының ажылында четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер барын пленумга айыткан. Ылангыя лекция номчуп турар үеде техниктиг дериг-херекселдерни болгаш көргүзүг материалдарын четчес ажыглап келгенин [illegible] темазының кылыныы, дыңнакчыларның бо[illegible] нызы-харының ээйы биле лекцияларны номчувайн турарын пленумга шүгүмчи[illegible]. К[illegible] ажылды, идей-политиктиг [illegible] кижизиди[illegible] [illegible] лекциялар ховар номчуттунуп турар.

Совет улустуң политиктиг [illegible]

лекцияларның идей-теоретиктиг деңнелин чурттакчы чоннарның доктаамал өзүп орар деңнелинге дүүштүр бедидери негеттинип турар.

Лекция пропагандазынга лекцияны бөлүктеп номчууру чугула черни ээлеп турар. Ындыг болганда, ону техникада чаа чүүлдер, литературалар-биле холбаар, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылдарны организастаарының чугулазын айыткан.

Лекция пропагандазында үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чайладыр азы шиитпирлээрде лекторларның идей-теоретиктиг билиин болгаш мергежилин бедидери чугула дээрзин пленумга демдеглээн. Ылангыя лекторларның семинарларын, дуржулга солчулгаларын доктаамал организастаарын, оларга методиктиг дузаларны көргүзерин айыткан.

СЭКП-ның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерин айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

С. ТУШКОВ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Сан-Сальвадордан чөөн талаже 180 километрде Ла-Уньон хоорайже январь 12-ниң эртенинде даң чырыында халдаашкын кылгаш, тура халыкчылар реакциялыг хунтага удур дайын чорудулгаларының чаа фронтузун ажыткан. Чурттуң соңгу талазында Чалатенанго можунуң Парансода дорткү чадаг шериг бригадазының казармаларынче база халдаан-нар, ол бригаданың составында никарагуачы диктатор Сомосаның гвардейжилери турган 500 кижи база дайылдажып чорупп турар.

Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ-ниң) отрядтары хунтаның ѐзу-чурумунга демниг согуушкуннарны тавары-шты-рарын уламчылавышаан. Чурттуң хемчээл талазы-биле ийиги хоорайы — Сальвадорнуң соңгу-барыын талазында Санта-Ананы патриоттар ээлеп алган. Санта-Ананың кудумчуларынга НХФ-ниң кызыл-ак туктары киискип үнген. Доктаамал шериглериниң хоорайны [illegible] ээлеп алтар дээн оралдажыышкыннарын чоннуң деткимчези-биле фронтуңун дайынчылары ойтур шаап турар.

Чалатенанго департаментиниң административтиг төвү, Чалатенанго хоорайны тура-халыкчылар воскресеньеде-ле ээлеп алган болгаш өске районнарда чедиишкинниг шавар халдаашкынны чорудуп турар деп, НХФ-ниң «Либерасьон» дээр радиостанциязы дыннаткан.

Патриоттарның радиостанциязының дамчыдыглалары хоюктуң барык 24 шагының дургузунда чаңгыланып турар. Бүгү чоннуң демиселинге идепкейлиг киржир, бүгү-нитги ажыл соксадыышкынын деткиир деп, НХФ-ниң удуртулгазының сальвадорларга кыйгырыын ол станция үргүлчү дамчыдар. АКШ-тың Сальвадорже чепсектиг халдаашкынын боттандырар чорукту болдурбазынче өске чурттарның чазактарын болгаш улустарын «[illegible]» радиозу кыйгырып турар.

Информация агентиләлдериниң дыннадыглаларында демдеглеп турарын ѐзугаар алырга, [illegible]

тура халышкан чон ам безин ээлеп алган.

Чагырыкчы хунта чурттуң бүгү девискээринде дайын үезиниң хоойлуларын ажыглай берген болгаш таңнылдаашкын шагын тургускан.

Тура халышкын шимчээшкининиң демчээлдерин бичеледи көргүзерин оралдашса-даа, дыка хөй департаментилерде шудургу тулчуушкуннар чорупп турарын журналистер-биле ужуражышкынынга хунтаның даргазы Дуарте миннир ужурга таварышкан. Сальвадорже чепсектиг халдаашкын кылырынче Каттышкан Штаттарны ол херек кы-рында кыйгырган. «Демократияны камгалаар» төлээде америк холгаарлаашкын эрге-жок чугула деп ол чулчураан. Хунтага шериг, экономика болгаш эң дузаламчызын калбартырын ол Вашингтондан диләэн.

• • •

МАНАГУА. (СЭТА). Чоннуң тура-халышкынынга хаара туттурган Сальвадорже АКШ-тың чепсектиг халдаашкын кылырының пландарын белеткеп турарын НХФ-ниң удуртулгазының кежигүнү Валентин Мартинес сойгалап көргүскен. Халдакчы үүлгедиишкинни чаап-чажырар пропаганданы нептередирин хандырар дээн айтыышкыннары Барыын Европаның чамдык чурттарында америк элчин черлеринге АКШ-тың күрдепартаментизи бергениниң дугайында патриоттарның алган медээлери ычдыг планнарның барының дугаалап турар-дыр деп, Никарагуаның Нуэва агентилениң корреспондентизинге ол медеглээн. Ынчангыже халдаашкын-даа сальвадор улустуң демиселче тура-соруун сып шыдавас деп, В. Мартинес онзалап демдеглээн.

Сальвадордан дыннадыглар ѐзугаар алырга, хунтаның шеринде массалыг ыбаашкыннар эгелээн, офицерлерге башкаткан бүдүн-бүдүн шериг кезектери боо-чепсээ-биле чоннуң талазынче шилчип кирип турар таварылгалар эвээш эвес.

Подполковник чоран Викардо Наваррете бүгү-ле ак сеткилдиг шериг албаннытларын туружу чоннуң талазында деп кыйгырыгны биче болгаш орук дужаалдыг офицерлерге үндүрген. Шериг кижилерге ажык чагаазында ол оон үлегерин салгаарынче болгаш тура-халышкыннарга каттыжарынче кыйгырган. Агрессия болган таварылгада төрээн чуртун камгалаар дээн даңгырак берген бүгү кижилерниң хүлээлгези — эрге-чагыргада халбактаны берген оор дээрбечилерге болгаш өлүрүкчүлерге удур боо-чепсээн угландыр тудары болур деп, Р. Наваррете бижээн.

Шериг хартаачыларның дерзии угланыышкыны-биле чөпшээрешпейн турары дээш хунтаның составындан кээш неделя мурнунда үндүрткеш, ам чажыт ажылче шилчээн полковник Махано-нуң медеглели Сан-Сальвадорда тараткан. Чепсектиг күштер удурланыышкынын соксадыр ужурлуг, ол дээрге угаан-сарыылы чок чорук-тур деп, Махано бижээн.

Революсчу демократтыг фронтунуң дыңнадыы Сальвадор найысылалда тараткан. Сальвадорнуң чаа, улусчу чазааның составын эң чоокку үеде бүгү чонга чарлаар деп ында дыңнаткан.

Чаа чазактың ажыл-чорудулгазының эң чугула угланыышкыннарының бирээзи национал хамаарышпас чорукту болгаш калбак улус массаларның эрге-ажыктарын камгалаары болур деп, ол документиде чугаалаан. Бүгү хамаатыларның эрге-ажыктарынга таарыштыр тайбыңны, хосталганы, хамаарышпас чорукту болгаш социал чаартылгаларны хандырар дээш чазак политиктиг, экономиктиг болгаш социал талаларга бүгү сальвадорларның деӊ эргезин хандырар үндезин реформаларны чорудар.

Даштыкы политиканың айтырыгларынга чаа чазак канчаа-даа каттышпастың принциптерин шынгыы барымдаалаар болгаш сальвадор улустуң бот-башкартынар эргезин хүндүлээрин чедип алыр.

Диктатурага удур бүгү-ле улусчу, революсчу, демократтыг күштер чазактың ажыл-чорудулгазынга киржир.

Национал эрге-ажыктарны болгаш революсчу чаалап алышкыннарны [illegible]-биле тура-халыкчы шеригни болгаш патриотчу хөөн кирген шериг кижилерни кииринштир чаа армины тургузар.

Апрель революциязының дайзыннарынга удур демиселди афган улус бүгү чоннуң херээ деп санап турар. Джангалакстың автосервисте заводунуң ажылчыннары боо-чепсээн холдан салбайн, үжүк-бижик билбес чорукту узуткаарының курстарында өөренип турарын бо чурукта көргүскен. Олар шагның кайы-даа үезинде дайзыннарга шынгыы согугну бээринге белен.

В. БУДАННЫЦ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮГҮ АРАБ ЧУРТТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

ДАМАСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Индияга аян-чорууну үезинде көдүргени, тайбың совет инициативаны араб чурттарның демократтыг болгаш патриотчу күштери, тайбынның, хосталганың болгаш депшилгениң бүгү күштери сеткил ханышкын-биле уткаан деп, Сирияның Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң Дамаскыда тараткан медеглелинде чугаалаан. Олар ол саналды национал хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту хандырары дээш Персид муңгаадурунуң улустарының демиселинге шиитпирлиг деткимче, национал-хосталгалыг шимчээшкинге кеску дузаламчы кылдыр үнелеп турарлар.

Совет саналдар делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының ханыладырынче, бүгү-нитги тайбыңны камгалаарынче болгаш улустарның хосталгалыг демиселин деткииринче Совет Эвилелиниң принциптиг болгаш быжыг угланыышкынының чаа илерелидир деп, СКП ТК-ның Политбюрозунуң документизинде демдеглээн.

Совет саналдар Персид муңгаадурунуң чурттарының амгы болгаш келир үезиниң эрге-ажыктарынга, бүгү араб чурттарның эрге-ажыктарынга, болуңуң эргелери дээш палестин улустуң демиселиниң эрге-ажыктарынга таарыжып турар деп, сирия коммунистерниң медеглелинде онзалап демдеглээн. Ол программаны амыдыралга боттандырары делегейниң эң чугула районнарының бирээзинге дүшкүүрелдиг чорукгуң айыылдыг одаан өжүреринге маңгылыг болуп, Чоокку Чөөн чүкте чорудааны таарыштыр, чөптүг шиитпирлээринге чаагай салдарын чедирер.

Империализмниң болгаш сионизмниң кара-сагыштыг бодалдарынга удур демиселжип турар бүгү араб күштерни совет инициативаны деткииринче болгаш ону боттандырарынга идиг бээринче СКП ТК-ның Политбюрозу түңнелинде кыйгырган.

МИТИНГИЛЕР, ЧЫСКААЛДАР

ПАНАМА. (СЭТА-ның корр.). Чурттуң бурун эрге камгалалының хүнүн холбаштыр Панаманың найысылалынга болгаш өске-даа хоорайларынга массалыг митингилер база чыскаалдар болган. АКШ-тың ээлеп алганы канал зоназын чуртка катап эгидериниң негээн студентилериниң 1964 чылдың январь 9-та америк шериглерниң дерзии ѐзу-биле боолааның кажыдал турасаалы кылдыр ол хүнүң панамачылар демдеглеп турар. Он чеди чыл бурунгаар америк шериглер 20 патриоттарны өлүрген болгаш хөй кижини балыглаан — Панаманың ажылчы чоннарының чөптүг негелдезинге америк империализмниң араатаныг харыызы ындыг болган.

1964 чылдың январьда студентилерниң патриоттуг ол чыскаалы, бодунуң национал төлептиг чоруу болгаш бурун эргези дээш панам улустуң демиселин күштелдиреринге күчүлүг идиглиг болганын Санта-Ана шөлүнге болган митингиниң киржикчилери онзалап демдеглээн. Каналдың басурагжаан ол зоназы ам чок. Ынчалзажок Панаманың черинде америк шериг баазазы ам-даа бар. Каттышкан Штаттар ол баазаларын Төп Американың чурттарында бодунуң экономиктиг болгаш дайынзырак эрге-ажыктарын камгалаарынга, ол чурттарның иштики херектеринге холгаарлап киржиринге ажыглап турар деп, Панаманың ажылчы чоннарының профэвилел федерациязының чиңгине секретары Хосе Мануэль Менесес медеглээн. Бистиң сорулгазы — америк хамаарылгалап бурун хосталырын болгаш чуртта америк шериг баазаларын узуткаарын чедип алыры болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Латин Американың чурттарынга, ылаңгыя Сальвадорга америк империализмниң чимзерикчиннерин шыңгыы бурув шаап турар бис деп, митингиниң киржикчилери медеглээн.

Е. КОЖУХАНЦЕВ
Н. УРТМИНЦЕВ.

КОММИССИЯ ХУРАЛЫ

ДАКАР. (СЭТА). Африканың Чаңгыс эп организациязының эртем-техниктиг айтырыглар болгаш шинчилелдер талазы-биле комиссиязының хуралы Дакарга болуп эрткен. Африканың чурттарының кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула айтырыглары комиссияның ол хуралынга чугаалажып көрген. Африканың 25 чурттарының, а ол ышкаш делегейниң элээн каш организацияларының төлээлекчилери хуралдың ажылынга киришкен.

КАЙГАМЧЫК УЛУГ СОНУУРГАЛ

БЕРКЛИ. (Калифорния штат). ССРЭ-ниң демир-орук ажылчыннарының эвилелиниң чалаанын ѐзугаар бистиң чуртувуска кээп чораан америк демир-орук ажылчыннары ССРЭ-де демир-орук тудуунуң хемчээлин кайгамчык сонуургаан болгаш совет ажылчыннар дугайында сагыш салышкынны, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле курунениң болгаш профэвилелдериниң хемчеглерин дыка магадааннар. «Саэрен пасифик» компанияның демир-орук инженери, профэвилел шимчээшкининиң активчизи Дж. Бэрк болгаш демир-орук база ужар чүүл транспортунуң компанияларының ажылчыннарының профэвилелиниң президентизи турган Дж. Фокс олар Беркли хоорайның хөй-ниитизи-биле ужуражышкынга ол дугайын чугаалааннар.

Делегейде боттандырып турар эң улуг тудуугларның бирээзи — Байкал-Амур магистралының тудуун олар бедиик-биле үнелээн. БАМ-ның тудуун агаар-бойдустуң эң берге байдалдарында чорудуп турар-даа болза, оон темпизи кайгамчык дүрген чорупп турар-дыр деп, Бэрк демдеглээн. Ындыг байдалдарга тудугну ол хире дүрген чорудары болдунмас дээрзин америк эксперттер бадыткаан турган болгай деп, ол чугаалаан. Бүдүрүлгеге хоочураар аарыглар, даарта хүнде ажылын есуунар деп коргарының фактылары совет демир-орукчуларда чок. Ол дээрге, америк демир-орукчулардан совет демир-орук ажылчыннарының ылгалдыы-дыр деп, Бэрк демдеглээн.

Ажыл-ишчи совет херээженнер дугайында сагыш салышкынны америк демир-орукчулар база дыка сонуургаан деп, Дж. Фокс айыткан. Бүдүрүлге черлериниң чоогунда туттунган уруглар садтарынга болгаш яслилеринге, хеп чуур черлерге, столоваяларга барып чораан бис. Херээженнерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, дыштанырынга болгаш өөренииринге ындыг байдалдар делгем аргаларны берген деп, ол чугаалаан.

Ажылчы чоннарның кадыкшылының дугайында Совет күрүне болгаш профэвилелдер сагыш салбышаан, оларга дыка эки санаторийлерни, курорттарны, дыштанылга бажыңнарын, эмнелгелерни тудуп берип турар деп, Дж. Фокс демдеглээн. Американың Каттышкан Штаттарында ындыг чүүлдер көңгүс чок деп, ол айыткан.

(СЭТА).

ИКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

РИМ. (СЭТА). Италияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Төп контроль комиссиязының Римге болган пленумунга Италияның Компартиязының Чиңгине секретары Э. Берлингуэр чуве чугаалаан. Пленумнуң киржикчилери ИКП-ниң удуртулгазының кежигүнү Дж. Наполитанонуң «Амгы политиктиг үе-чадада партияның сорулгалары» деп илеткелин чугаалашкан.

Чуртту эргелеп башкарарынга үнелдиниң өскерилдениниң болгаш күрүне херектерин удуртурунга Компартияны хандыкшылдарының чыдынай эрге-жок чугулазының дугайында партияның удуртулгазының көдүрген саналының ужурдузазынга Э. Берлингуэр тодаргай доктааган. Ол саналды ам безин калбаа-биле үнелеп көрген болгаш чурттуң хөй-ниитизиниң сана-тоналынгадаа, политиктиг күштерингеде ол салдарын чедирген деп, Берлингуэр демдеглээн.

Амгы байдалда бистиң саналывыс кара чаңгыс шынныг болгаш боттуг санал болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Чоокку үеде партияның сорулгаларынга доктаагаш, ИКП-ниң политиктиг эвилелдерин калбартыр сорулга-биле национал эң улуг айтырыгларны шиитпирлээринге партияның угланыышкынын болгаш политиктиг инициативаларын ажылдап кылырын улам бедик деңнелге көдүрериниң эргежок чугулазын ол айыткан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ГААГА. Социал херектер министерствозунуң ында парлаан сан-медээлерин ѐзугаар алырга, Нидерландыда ажыл чоктарның саны эрткен чылдың декабрьда 302 муң кижи азы чурттуң бот-ажыл-чорудулгалыг чонунуң 7,5 хуузу болган. Бо чурагый делегейниң 30 чылдарда болган экономиктиг кризизинден бээр эң улуг болганы ол. «Артык кижилерниң» санынга эрткен декабрьда барык 11 муң кижи немешкен, а 1980 чылдың дургузунда — барык 100 муң кижи немешкен.

• • •

ЛОНДОН. Ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынче Великобританияның консервативтиг чазааның халдаашкынынга ажылчын болгаш профэвилел шимчээшкинин организастыг ойтур шавыышкынны берип турар.

Соңгу далайда нефть тывыш черлеринге чүъктер чедирер суднолар ортаалдери шимээн чок туруупкан — Шотландияның бүгү чөөн талакы эриниң докерлери ажыл төлевириң бедидерин негевишаан, ажыл соксадыышкынын чорудa берген.

Ажылчы чоннарның эргелеринче шавар халдаашкынны күштелдирер дээр оралдажыышкыннарга удур демиселге күженишкиннерин каттыштырарынга белениниң дугайын 57 муң күрүне албан-хаакчыларын төлээлээн ол профэвилелдери медеглээн. Ол профэвилелдериниң чөвүлелиниң каттышкан хуралынга бүдүрүлге ээлериниң ажылчыннарга удур политиказынга ойтур шавыышкын бээриниң нитги стратегиязын ажылдап кылган.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. Бензинниң болгаш одаар чүүлдүң өске-даа хевирлериниң өртектери эрткен неделяда АКШ-ка ийи удаа улгаткан. Чурттуң эң улуг компаниялары — «Эксон», «Тексако», «Шелл» болгаш оон-даа өскелер боттарының продукциязынга өртектерин үргүлчү аартадырының политиказын чорудуп турар. Албанның сан-медээлерин барымдаа болдурарга, бензин болгаш одаар чүүлдер өртээ декабрьда 1.9 хуу чедир, а чыл дургузунда — 15—18 хуу аартаан. Чурттаалга бажыңнарын чылыдар, одаар чүүл өртээниң аартаашкыны-биле холбаштыр америк парлалга оңаа дуврээзиниң илергейлеп турар, чүге дээрге бо чылын АКШ-та кедергей соок кыш дүшкен.

• • •

ДЕЛИ. Индияның айыыл чок чорук органнары болгаш полициязы Уттар-Прадеш штатка болгаш Делиниң эвилелчи девискээринге боо-чепсектиң чажыт бүдүрүкчүлерин болгаш садыглакчыларын илередип тывар база чок кылыр талазы-биле хемчегни ап чоруткан. Чажыт мастерекаяларның калбак четкизин илереткен, а Пакистандан чажыт чедирип келген чезектерден боо-чепсекти оларга эптеп турган болган. Чангыс чүгле Барели округтка безин 27 ындыг «бүдүрүлгелерни» илереткен. Чажыт арга-биле байыып ап турган 450 ажыг кижини истелге үезинде тудуп хоруглаан.

• • •

ТОКИО. [illegible]

[illegible]

• • •

КАБУЛ. Апрель революциязының дайзыннарының хоп-нүгүлчү [illegible] чурттуң Тархаиндан [illegible] Афганистанның барыын талазында Ислам-Калды таварты ам-даа үш чүс чыгам өг-бүлелер чуртунче ээп келген. Ээп келген афганнар Апрель революциязының чаалап алышкыннарын камгалажырынга, Афганистан Демократтыг Республиканың хөгжүлдезинге улуг-хуузун киирериңге белениниң дугайын медеглеп турарлар.

(СЭТА).

ШИМЧЭЭШКИННИ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

ДАМАСК. (СЭТА). Антиимпериалистиг бүгү күштер-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле стратегтиг эвилелди быжыглаарынче база калбартырынче депшилгелиг болгаш патриоттуг араб ѐзу-чурумнарны болгаш организацияларны Палестинаны хостаарының демократтыг фронтузунуң чиңгине секретары Н. Хаватма кыйгырган.

Араб улустарның чүгле идегелдиг өңнүктеринге деткидип алгаш, араб чурттар Кэмп-Дэвидтиң сүлчээзин болгаш палестиннерге «административтиг автономия» дээш эжелекчи төлевилелди эчизинге чедир сыгап шыдаар деп, Сирияның «Аль-Баас» солунунга интервьюзунга ол онзалап демдеглээн. Палестинаның айтырыгын чөптүг шиитпирлээрин үзеринче болгаш Тель-Авив-биле сүлчээже өске араб чурттарны киир тыртар дээн империалистиг пландарның айыылдыын Н. Хаватма айыткан.

ШПИОННААР СОРУЛГА-БИЛЕ

Европа дипте байдалды улам-на шыңгыы чиигленмирген ындактыг хөделкишкиннерни Американың Каттышкан Штаттары кылып турар.

Радио-биле ырактан медээ алыр системалыг 4 самолетту

АКШ-тан Германияның Федеративтиг Республиказынче черутнан дугайында Барыын Европада америк чепсектиг күштерниң командылалы дыңнаткан. НАТО-нуң шериг ужар чүүлүнүң Барыын Европада Рамштейнде (Рейнланд-Пфальцтың черинде) эң улуг баазазындан боттарының ужуушкуннарын ол самолеттар кылыр. 1985 чылга чедир Барыын Германияның девискээринге 18 ындыг самолетту эккээрин база планнап турар.

Ындыг самолеттарны ажыглаарының сорулгазы — социалистиг чурттарның девискээринден шпион медээлерни алыры дээрзин барыын таланың чурттарның парлалгазы чажырбайн турар.

ЧУРУКТА: америк «агаар шпионунуң» Рамштейнде хонуп кээп хонупкан үезинде.

АП — СЭТА-ның фотозу.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

«Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидериниң болгаш хоойлу-дүрүмнү үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээш ажыл чер-черде калбарган болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынче угланган профилактиктиг хемчеглерниң дээштиг элээн бедээн.

Ук доктаалда хоорайларда болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде ниитиниң корум-чурумунуң камгалалын экижидерин, милиция органнары-биле чурттакчы чоннуң аразында харылзааны улам быжыглаарын онзалап айыткан. Чер-черде партия, совет, административтиг органнарның, хөй-нити организацияларының, бүгү хөй-ниитиниң кады чорудуп келген ажылының түңнелинде корум-чурум камгалалы чамдык чурттакчылыг черлерде көскүзү-биле экижээн. Үстүнде органнар хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке чурттакчыларны идепкейлиг киириштирериниң бүгү арга хевирлерин ажыглап келген болгаш ону улам сайзырангайжыдарынче угланган хемчеглерни ап чорудуп турар. Ындыг ажылдың бир хевири — бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш чарыш. Республиканың черле Советтерниң бо чугула айтырыгны ниитиниң негелдезинге дүүштүр тургузарынче чугула кичээңгейни угландырган. Чижээ, Хову-Аксы суур, Теве-Хая, Саглы, О. Шынаа, Черби кодээ Советтерде бедик культуралыг үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш социалистиг чарышты организастааны эки. Ук Советтерниң күүскомнары хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке чурттакчы чонну калбаа-биле киириштирип турар. Профилактика чөвүлелдериниң, эки тура улусчу дружиналарның, эш хүү судтарының ажылының дээштии элээн бедээн. Оон түңнелинде ол Советтерниң девискээринде социалистиг нити чурттаалгазының дүрүмүн хажыдар чоруктарның саны көскүзү-биле кызырлып турар. Чижээ, О. Шынаа кодээ Советиниң күүскому [illegible] органнарның ажылдакчылары-биле, хөй-ниитиниң күжүнге даянып, эрге-чурум билиглериниң пропагандазын калбарткан. Мында профилактика чөвүлели ажылын элээн дээштиг чорудуп келген. Чөвүлелдиң кежигүннери кижилер-биле тус-тузунда ажылче чугуаар кичээңгейни угландырып, кем-херек үүлгедиишкиниң [illegible] дажа чедирер, ниитиниң малын сорлаар, самчыгдаар чоруктар-биле демисел чорудар тускай дружинаны мында тургускан. Оон ажылы база эки.

Кызыл хоорайда тургустунган корум-чурум камгалаар хөй-нити пунктуларының чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле чорудуп турары кижизидилге ажылы хөй талалыг апар чыдар. Чижээ, № 3 хөй-нити пунктузунуң ажылының арга-дуржулгазы улуг. Ону дамчыштыр микрорайоннуң чурттакчылары-биле милиция ажылдакчыларының харылзаазы быжыккан. Ол девискээрде корум-чурум хажыдып, кем-херек үүлгедип болур хире хамаатыларны шыңгыы учётка алган. Олар-биле кижизидилге ажылын доктаамал чорудуп турар. Моон алгаш көөрге, [illegible] күжүнге даянып, чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле кижизидилге ажылын бүгү талалыг чорудуп эгерлерин аргалары бар. Ону чүгле шын организастап чорудар херек.

[illegible]

бажын-биле хандыртынмаан. Таңды районнуң Бай-Хаак, Ильинка суурларда, Тожунуң Тоора-Хемде, Бай-Тайганың Шуй, Бай-Тал, Кара-Хөл суурларында корум-чурум камгалаар хөй-нити пункуларны четче хандырар айтырыг бо хүнге чедир шиитпирлеттинмейн турар. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарда хөй-нити пунктуларында ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн турарын айтыры чугула. Ол айтырыгже ында чогуур органнар кичээңгей салбайн турар.

Хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынга чер-черде эки тура улусчу дружиналарның киржилгези чугула черни ээлээр. Ынчангаш улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазын улам экижидер база хайгааралдарның шынарын, дээштиниң бедидеринче угланган хемчеглерни күштелдирип турары-даа таварылга эвес. Хүлээлгезин ханы медерел билип, социалистиг нити чурттаалганың дүрүмнерин хажыдар чоруктарга удур демиселди доктаамал чорудуп келген дружинниктер эвээш эвес. Чижээ, Кызылдың үлегерлиг [illegible] тура улусчу дружиналарның ажылында шыңгыы четпестер бар. Оларның чамдыктары чоң оргузунга кижизидилге, чурттакчылыг черлер аайы-биле профилактиктиг ажылдарже ханылап кирбейн турарын четпес деп айтыры чугула. Оон түңнелинде дыка хөй дружиналарның боттуг ажылы көзүлбейн турар. Оон чижээн Кызыл хоорайның чамдык коллективтеринде тургустунган улусчу дружиналарның ажылындан көрүп болур. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң дааранылга фабриказының болгаш чамдык өске-даа албан организацияларның, күш-ажылчы коллективтериниң дружинниктериниң ээлчеглиг хайгааралдарже үнүп турары негелдеге дүүшпес.

Моон алгаш көөрге, республиканың чурттакчылыг черлеринде хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар ажылды чорудуп турары деӊ-дески эвес дээрзи илдең. Ынчангаш [illegible] болуп артпышаан. Ындыг болганда бо айтырыгны ханы хайгаарып көөргеш, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар [illegible]

М. КУЗЬМИНА,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кем-херек талазы-биле истелге килдизиниң [illegible]

Янгы-бүрү медээлер

МАССАЛЫГ ЧАГЫТКАН

Районнуң «Союзпечать» агентилели, чер-черде харылзаа салбырлары хамаарышкан черлерниң партия, совет болгаш хой-ниити организацияларыбиле сырый харылзаалыг ажылдап келген. Ынчангаш 1981 чылдың солуннар, журналдар чагыдылгазын организастыг байдалга чоруткан. Ниитизи-биле районнуң улуг, биче чону 24.690 экземпляр солуннарны болгаш журналдарны чагыткылаан.

Чөөн-Хемчик районнуң чамдык суурларының харылзаа салбырлары чаа чылдың чагыдылгазын эки организастаан. Ындыгларга Ийменин харылзаа салбырының начальниги Валентина Ооржакты Бажын Алаактан Алена Моңгушту хамаарыштырып болур. Оон аңгыда Чадаана хоорайның, Хөндергейниң, Шеминиң, Теве-Хаяның, Алдан-Маадырның болгаш өске-даа суурларның чурттакчы чону чагыдылгага массалыы-биле киришкеннер. А Ишкинниң харылзаа салбыры парлалга чагыдылгазын кудуку темпиге чоруткан.

— Амгы үеде солун-сеткүүл номчувайн орар кижилер чок-тур. Чамдык суурларда харылзаа салбырларының ажылдакчылары парлалга чагыдылгазынче шоолуг-ла кичээнгей салбайн турар. Бо талазы-биле мында партия болгаш комсомол организациялары, хоочу Советтер деткимче кылбааның херечизи-дир—деп, «Союзпечать» агентилелиниң парлалга кииризиниң ажылдап турар Анна Иргит тайылбырлады.

А. МОНГУШ.

◆

ЧАШТАР АРАЗЫНДА

«Хүнчүгеш» уруглар яслизи Сүг-Аксында, улуг ясли-садтарның бирээзи. Мында совхоз ажылчыннарының [illegible] өске-даа [illegible] 50 [illegible] чаштары чуп дорусуп турарлар. Бичиилер дугайында сагыш [illegible] чуртувустуң келир үеиниң [illegible] сагыш салыышкын болуруп [illegible] шупту омак-хөглүг кадык-чаагай, аас-кежиктиг өссүн дээш бүгү кичээнгейни угландырган.

«Хүнчүгештиң» коллективин Үйнүк Ооржаковна Чүлдүм удуртуп ажылдаа-ла он чыл ажа берген. [illegible] бердиинген кызымак кижи сес ки классты дооскан соонда ла аилиге ажылдай берген. Баштайгы беш чылдарда ажылгамергежил, билиин [illegible], ол ниитизи-биле 15 чыл дургузунда уруглар-биле ажылдап, бичии кижилер [illegible] [illegible] чоруур.

С. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

◆

ЫНАК ХЕРЭЭ АПАРГАН

Беддир-орыгжылар кинони көөрүнге сонуургалдыг улус. Колхоз Культура бажыңынга кежээлерде кижи дээргелбес, [illegible]. Киноны көргүзүп турары суурда черле эки. Киномеханик Чооду Баа-Хөөевич Шаравии онаашкан ажылынга [illegible] бараан боот келген. Ынчангаш чон ону мактаар.

Кино көргүзүлгези графин-план дугаар чорупт турар. Неделяның доктаамал [illegible] хүннеринде улуг улуска болгаш школачыларга киноларны дүүктел чок көргүзер. Чаа кинолардың уткалы-биле көрүкчүлерни таныштырар. Ынчангаш ай, квартал пландары, өске-даа көргүзүглеге доктаамал ажыр күүсеттинип турар. Ол ам шак херээнге 22 чыл бараан болуп чоруур.

С. ОЮН.

Бай-Тайга район.

ЧАЛЫЫТКААН ХООРАЙ — КИШИНЕВ

Дөртен чыл мурнунда Кишинёв хоорайның төлевилеп турган кижилер оңгу беш чылда Молдавияның найысылалы бо хире кылдыр сайзырап кээр деп чүвени даап билген ирги бе? Кишинёвтуң архитектуразынга улуг-улуг өскерилгелер болгулаан. Хөй каът кайгамчык тудуглар дээрже бедээн. Чүгле 1976 чылда безин ийи миллион хире дөрбелчин метр чурталга бажыңнары ажыглалга кирген.

Бөгүнгү Кишинёв — чуртта эң улуг индустриалдыг болгаш культурлуг төптерниң бирээзи. Мында 52 чурттарже боттарының продукциязын чорудуп турар чүс ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери бар. Республиканың Эртемнер академиязы, он-он эртем-шинчилел институттары, беш театр, чүс-чүс дээди өөредилге черлери, техникумнар, библиотекалар, музейлер, культура ордулары ажылдап турар.

Чурттакчы чонунуң санының өзүп турарының талазы-биле ССРЭ-де рекорд тургузуп, амгы үеде чартык миллион четкен бо хоорайның ажыл-ишчилери чурталга шөлдерин алыр талазы-биле айтырыгны чедишкинниг шиитпирлээшкиннер. Молдавияга күчүлүг индустриалдыг баазаны тургузарынга аваашь эвес улуг-хуузун киирип келген эвилелдешкен республикаларның дузазы-биле ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээн дизе частырыг болбас. Чээрби ажыг чылдың дургузунда Кишинёвтуң чурттакчыларының чартык кезии чаагайжыды туттунган квартиралар же кошкен-нер.

Чоннуң санының моон соңгаар өзерин баримдаалап турган хоорайның чаа тудуузунуң чиңгине планын тургускан. Ол найысылалдың чөөн талазынче шөйлүп, Днестрниң эриинге чедер. Бүгү-ле чурттакчылыг районнар үлетпүр бүдүрүлгелериниден ырак турар болгаш оларның аразынга транспорт болгаш харылзаа-биле бүрүн хандыртынар.

ЧУРУКТА: Молдав ССР-ниң найысылалынче кирер орук.

М. ПОТЫРНИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ОЛИМПИЙЖИ ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Бо хүннерде республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүннери партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары» деп төлевилел-биле таныжып, ону долузу-биле чугулдузун деткип турар.

Чаа он бирги беш чылче кирип тура, эрткен үеже база хая көрүп, ыңаргы олимпийжи чылдың түңнелдеринге доктааксаадыр мен.

1980 чыл күш-культура болгаш спорт ажылдакчыларынга, бүгү спортчуларга эң-не уттундурбас, харысаалгалыг чыл болган, чүге дээрге XXII чайгы олимпий оюннары бистиң чуртувустуң найысылалы Москва хоорайга бедик организастыг деңнелге болуп эрткен болгай. Ол ышкаш Ленин орденниг «Спартак» эки тура спорт ниитилели бодунуң 45 чыл оюн демдеглеп эрттирген. Республика болгаш хоорай чергелиг спортчу маргылдааларны «Олимпиада-80»-ге түраскаадып эрттиргилээн. Олар шуптузу «Олимпийжи чыл чүгле олимпийжилерге эвес». «Олимпийжилер бистиң аравыста» деп кыйгырыгларның адаа-биле болгулаан. А амгы үеде маргылдаа бүрүзүн партияның XXVI съездизинге тураскаадып, оларның массалыг, шынарлыг болуруунче кичээнгейни угландырып турар бис.

Коллективтерден, өөредилге черлеринден, хоорай организацияларындан киирилээн эрткен чылдың статистиктиг отчёттарындан алгаш көөрге, республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң болганнының кол бөлүктери [illegible] деп санап болур. Чижээ, ССРЭ-ниң спорт мастери — 4, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерлери—5, мастерге кандидат атты—23, бирги разрядтың нормазын—100 хире кижи дужааган.

Оңгу беш чылда Совет Эвилелиниң 15 спорт мастери, ССРЭ-ниң спорт мастеринге 82 кандидаттары, РСФСР-ниң национал хевиринге 20 спорт мастерлерни, спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге 416 бирги спортчу разрядтыгларны болгаш 12844 спорттуң массалыг разрядтыгларын белеткээн. Чүгле 1980 олимпийжи чылда безин республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилели Төп чөвүлелдиң болгаш Россия Федерациязының шилиндек командазының кежигүннери кылдыр 8 кижини янзы-бүрү хевирлеринге киржири-биле ап-каргаан. Оларга чаа адарынга — Галина Огнева, Людмила Намытай, Юрий Намчылов, хостуг хурешке — Александр Доржу, Владимир Күжүгет, биатлонга — Сергей Бабкин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Мурнуку беш чылдың деңнели-биле алырга, бисте штаттыг ажылдакчыларның саны — спортчу школа тренерлери, инструкторлар, ажылчыннар ийи катап өскен. Оларның билиг мергежили бедээн.

Сөөлгү чылдарда спортчу маргылдааларны эрттирерин бүгү-эвилел, Россия, зона маргылдааларының чорударынга көрдүнген акша-хөреңги 2.5 катап [illegible] бисти өөртүп турар. Бир эвес 1975—76 чылдарда шилиндек дээн спортчулар бүгү чыл дургузунда 1—2 катап улуг маргылдааларга киржир турган болза, ам олар 4—5 катап киржир аргалыг апарган. Оон түңнелинде спорт мастери болгаш мастерге кандидат деп бедик атты, оларның нормазын хөй удаа дужаап турар.

Спорт ажылын сайзыралынга чер-черлерде партия, профэвилел, комсомол организациялары боттуг дузаны чедирип турары демдеглексенниг. Тыва геология-шинчилел экспедициязы, электри четкилери, республика эмнелгези, Улуг-Хемде Хайыраканның спорт [illegible] дээн ышкаш өске-даа коллективтер күш-культура болгаш спортту чон ортузунга нептередир дээш үлегерлиг ажылдап келген.

1978 чылдан эгелеп, профэвилелдер обкомунуң аразынга ГТО-нуң хөй янзы хевирлериниң чайгы, кышкы маргылдаазын доктаамал эрттирип турар апарган бис. Оон массалыг чоруун эмчилер ажылдакчыларының обкому, чазаглыг оруктар болгаш транспорт ажылдакчыларының обкому чедип алгылаан, олар ГТО дужаалдазынга идепкейлиг киржип турар.

Күш-культура болгаш спорт ажылын пропагандалаарынга Хүреш аттыг агиткультбригада чамдык тодаргай ажылдарны кылган. Оон составында сураглыг спорт мастерлеринден аңгыда, республикага ады-сураг алгаан хоочун спортчулар база кирип турар. Агитбригада Улуг-Хем, Кызыл, Эрзин, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарынче үнүүшкүннерни кылгаш келген.

П. М. Петров удуртукан хоочуннар ниитилели аныяк спортчуларны өстүрер, оларны кижизидер дэрэкке дээшти, салдарны чедирип турар. Оларның дузазы-биле республиканың спортчу амыдыралының төөгүзүн көргүскен тускай альбомну тургузарын дугуруушкан бис.

Олимпийжи чылда хоочун спортчулар-биле ужурашкыгалар № 15, № 14 школаларга, автоорук техникумунга, педагогика институдунга, [illegible] клувунга болуп эрткен.

Бистиң хоочуннарывыс [illegible] девискээрде турар хоорай [illegible] биле спортчу харылзааларны калбарткан. Бо чылдың январь 16—18 хүннеринде Кызылга Абакан, Минусинск хоорайларының хоочун спортчулары аалдап кээр.

Олимпийжи чылды түңнеп тура, күш-культура болгаш спортту чон ортузунга калбаа-биле нептередир, оон масса-[illegible] ажылывыста четпестерин адап барып айтыры чугула. Эң ылангыя ГТО-нуң нормазын дужаары чаныс деңнелде. Спорттуң техниктиг баазазы чедишпес. Чамдык маргылдаалар чогуур [illegible] хуусаа [illegible] [illegible] [illegible] он бирги беш чылда салдынган сорулгаларже бүгү [illegible] моонмээр, партияның XXVI съездизинге [illegible] бээр.

В. БИЧЕ-ООЛ,
республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

ОКРУГ ЧЕМПИОНАДЫ

Совет улустуң дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарлыг черлери-биле деп IX бүгү-эвилел походунуң тиилекчилериниң түңнел слёду эрткен чылдың сентябрьда Белоруссияның найысылалынга болуп эрткен. Чогум-на ынчан «Кызыгаар чөгүнүң комсомолчулары болгаш аныяктары СЭКП-ниң XXVI съездизинге» деп девиз-биле бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының ССРЭ-ниң кызыгаарларын дургаар эстафетазы эгелээн.

Ол эстафетаны төлептиглерниң төлептиглери, күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчы комсомолчулары холдан холче дамчыдып, дыка хөй кызыгаарларны эрткен. А чаа 1981 чылдың баштайгы хүннеринде ол эстафетаны Кызыл Туктуг Забайкальениң кызыгаар округунуң комсомолчулары хүлээп алган. Округ эстафетазының ажарының 20-ле Тываның кызыгаарлжылары болгаш комсомолчу-аныяктары хүлээп алыр.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының ССРЭ-ниң кызыгаарларын дургаар эстафетазының Забайкальеге келгенинге болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан Забайкальениң кызыгаар округунуң спорттуң кышкы хевирлеринге чемпионады эрткен суббота бистиң республикада эгелээн. Оон программазында 10, 20 километрлерге, чарыш, 10, 20 километрлерге биатлон болгаш эстафеталар маргылдаалары кирген.

Чемпионаттың бирги хүнүнде 10 километрге чарыш болган. Анаа округтуң эң шилиндек хаакчылары шупту киржип, чемпион ат дээш туружканнар. Хаакчылар старттан 30 секунда болгаш-ла шуужуп-ла турган. Солун маргылдааны көөр дээш келген дыңнаныбчылар хөрээнде 44 дугаарлыг спортчунуң хаак оруунче үнерин четтикпейн манап турганнар. Ынчап турда оон үнер үези база келген. Ол даянгыыштары-биле ийи холдап күштүг-күштүг иттингеш, маңнап чорупкан.

Сөөлгү хаакчы старттан [illegible] [illegible] финишке кээп эгелээн. [illegible] шыырак хаакчызы Леонид Бетинковтуң үези ол [illegible] эң эки болуп турган. Ол ийикан хемчээлин 29 минута 50 секундада эрткен. Ол [illegible] ам чүгле хөрээнде 44 дугаар таныыр спортчу [illegible] болур. Ынчангаш көрүкчүлер ону четтикпейн манап турганнар. Ол бичии [illegible] кызыгаар [illegible]. Финишке [illegible] бир километр хире [illegible] эрткен. Ол анаа артыкан бүгү күжүн үндүрүп, финишке [illegible] [illegible]. Ам оон 10 километрни эрткен хүү хире үеде эрткени көрүкчүлерниң кимнээшкин хаара тура берген. Ол ийикан хемчээлин 29 минута 47 секундада эрткен болган. Ынчангаш бистиң чечээ чер чурттувус, хаакка ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Леонид Чүрүтө округтуң чемпиону атты чедип алган. Оон соонда хүн 20 километрге чарыш болган. Анаа база Л. Чүрүтө шылгараан. Ол 20 километрни 59 минута 42 секундада маңнап эрткен.

Маргылдаа ам-даа уламчылап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 10, 20 километрлерге Забайкальениң кызыгаар округунуң чемпиону Л. Чүрүтөнүң финишке кээп турары.

Авторнуң фотозу.

АЧЫ-ДУЗАЗЫ КАЛБАРГАН

Ажаалга кассаларының ажыы, чурттакчы чонга оларның чедирип турар дузазы улуг. Чурттакчы чонга ачы-дуза көргүзерниң арга-хевирлери калбарган. Ынчангаш республиканың ажылчы чоннары ажаалга кассаларының ачы-дузазын калбаа-биле ажыглап турар. Ону дараазында чижектерден безин көрүп болур. Ажаалга кассаларының ачы-дузазын хүн бүрү ажыглап турар хамаатыларның бистиң ажыл-чорудулгавыска хамаарыштыр бижээн чүүлдерин маңаа көргүзер бодай-дир мен.

«1962 чылда Хову-Аксы суурнуң ажаалга кассазынга ойнап алыр салыышкынны ажыдып алган мен. А 1979 чылда салыышкын ажыткан дептеримниң дугаары ойнаашкынга таваржыкан. Оон-биле ог-бүлевиске машина садып алыр аргалыг болдувус.

Е. ДУДАРЕВА.»

Таңды районнуң херегленикчилер ниитилелиниң ажылчыны В. Чудаков ажаалга кассазының ачы-дузазынга хамаарыштыр дараазында одуруглар бижээн: «Бай-Хаак суурнуң ажаалга кассазының ачы-дузазын 1949 чылдан бээр көрүп, ажыглап келдим. Ачыдыра ладып хүн бүрү херегленимден артыкан акша районнуң бухгалтериязы-биле ажаалга кассазынче ай санында шилчидип турар дугуржулгалыг мен. Ол өзүгаар бухгалтерия чери мээң шалыңымның чартыын ажаалга кассазынче шилчидип турар. Ажаалга кассазынга шыгжадып ап турган акшавыс-биле мотоцикл, хевистер, телевизор садып алдывыс. Ынчангаш чарыгдалдан артыкан акшаны ажаалга кассазынга суп алыры ажыктыг».

«Россия Федерациязының акша-бараан лотереяларының билеттерин үндүрүп турар болгай. Хамаатылар ону күзелдии-биле садып ап, ойнадып турар. Мен база ол лотерея билеттерин садып ап, тираж бурунгаар киржип келдим. 1980 чылдың (часкы) немезде үндүрүлгеден ийи билет садып алган мен. Оларның бирээзи-биле соодукчу ойнап алдым. Ынчангаш лотерея билеттерин садып ап, ойнаашкынның тиражтарынга доктаамал киржирин кижи бүрүзүнге сүмелээр-дир мен».

Үстүнде бижилге Кызыл хоорайның чурттакчызы Л. Ф. Кокозоваага хамааржыр.

Шынап-ла ажаалга кассаларының чурттакчы чонга чедирип турар ачы-дузазының хевири янзы-бүрү. Ону чүгле үстүнде хамаатыларның бижээн чүүлдери безин бадыткап турар. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң ону ажыглаары ку-[illegible].

Ажаалга кассаларының ажыл-чорудулгазын экижидер сорулга-биле чоокта чаа ажаалга кассаларының хөй-ниити республика көрүлдезин эрттирген. Анаа коллективтер оңгу беш чылдың доозукчу чылында ажылын чугаалажып, арга-дуржулгазын солчуп, чурттакчы чоннуң хандырылгазын улам экижидер сорулга-биле ап чорудар хемчеглерни тодараткан.

Р. ЮРКОВА.

Эмчиниң сүмези

ХӨЛҮН ЭРТТИР ЧЕМНЕНИРИНИҢ ХОРАЗЫ

Сөөлгү чылдарда эмчилер чоннуң чемненилгезинче кол кичээнгейни салып турар апарган. Ол таварылга эвес. Мурнуку чылдарда тоттур чемнени алган кижилер колдуунда кадыг ажыл кылып турган, чиген чемин дүрген-биле хайылдырып турган. Сөөлгү үеде эртем-техниктиг депшилгениң ачызында холбиле кылыр ажылдар эвээшээн. Ынчангаш [illegible] болза-даа черлерде күш ажылдың саны кызырлып турар. Ындыг-даа болза, кижилерниң чем чиир хөөнү ол хевээр болганындан рацион өскерилбээн. Оон аңгыда [illegible] бүрү хоолулуг чемнерниң саны база ковудаан. Чемниң калориязы улгаткан.

Амыдыраа бистиң чуртта хүн бүрү экижип орары харгылаа чок. Каңгыг-бир байырлалдар болган үеде ог-бүле бүрүзүнүң столунуң кырынга салдынган чем элбек, хоолулуг болгаш хөй хемчээлдиг болуп, оон ээлериниң бай-шыдалдыг чурттап орарын бадыткап турар. Келген аалчыларга бажың ээзи аъш-чемин харам чогу-биле сөңнээр. Чүү даар боор, эки чаңчыл-дыр. Холу чечээн кижиге өөрүп четтиргенин илередир апаар. Ынчалза-даа ол чаагай чемин ойлуп хемчээлдиг чиир ужурлуг дээрин кижи бүрүзүнге сүмелекседим.

Хөлүн эртир чем чиирге белыкка хоралыг чоп. Сөөлгү 10—15 чылдарның дургузунда экономика талазы-биле сайзыраңгай чурттарда семирип ааргылаан аараан кижилерниң саны өзүп турар дээр шинчилел ажылдары бадыткаан. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге семирээн кижиниң организмы хөй калорияны алгаш, эвээш энергияны чарыгдап турары-дыр.

Чиир аймаан үстүг чемнерни болгаш далган кылыгларын кижи хөйнү чиирге дыка семирип. Эмчилерниң бадыткап турары-биле алырга, [illegible] улуг. Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чамдык чурттарында кижиниң ортумак деңзизи кырыгыжеге чедир өскерилбейн турар. Европаның чамдык чурттакчыларының 25 харлап 60 харга чедир деңзизи шоолуг өскерилбес,—ортумаа-биле 15—20 килограмм немежип турар. Ол дээрге, бо хире нарын дургузунда шоолуг улуг эвес чүүлде-дир. Кижи 2—3 килограмм деңзи немежиптерге безин кандыг ийик, тынып бичыдап, ажылдаар аргазы бөгезин дег эвес апаар шыкажылгай. А анаа деңзизинге нечей барып 100 хүү чедир семирип турары эки бе ынчаш?

Түсебай сан-түңнерден алгаш көөрге, семис 100 кижиниң 34 хуузунуң тыныш органнары, 79 хуузунуң чүрээ аарыг, а 67 хуузу гипертониялыг болур. Великобританияның страхование компанияларының сан түңү семис кижилер 10—12 чыл чедир чурттавайн турарын бадыткаан.

Семис кижилерниң хөй кезиин чүрек аарыг болур дээрин үстүнде чурагайлардап [illegible]. Ында [illegible] кайгаар чүве чок. Семирээн организм чүрекке халдаар. Ындыг аарыг кижилерниң чүрээ анаа улустуунга бодаарга ылгалдыг, ажылдаары кошкак. Семис [illegible] [illegible] ыышкыны улуг, оон ханында холестерин хөй.

Семирип чорук тыныш органнарынга дыка шаптыктыг. Ындыгларының өкпези [illegible] [illegible]. Оон уламындан хап эргилдези бузулаар. Хап чамдыкта өкпеге турупнар. Ынчангаш семирээн кижи чедул апаар.

Семирип чорук бааргы база хоралыг. Оон уламындан сыыны база үрелир болур.

Семис кижилер чүстер дарындан база халдажыпап чорур апаар. Радикулиттиң, неарлиттиң тыптыр дээу база ол. Эът-кежиилер балыг үнер, экземалаар, казагалап чорук тарын чылдагазны база мында.

Ол бүгү аарыглардан эң ажыглалдыг — чигир аарыы. Кижи хөй үенин дургузунда чигирлиг болгаш далган айдаандан кылган чемнер чииргеге тырын алааның бестеринге таар. Ол бестер ханда чигирниң хемчээлин «хайгаарап» турар болганда эчип эттир хөй чигирлеп ол үрелир. Ынчалдыр чоорту чигир аарыынче шилчиир.

[illegible] семис кижи [illegible] турар чемниче кол кичээнгейни салыр херек. Чемнениг хүн чурумуп шыңгыы сагыыр херек. Арар дээш эвээш чемнээр чорук [illegible]. Харын-даа семис кижилер хонукта 5—6 катап бичии-бичии хемчээлдиг чем чиир херек. Ону доктаамал шактарлыг кылдыр планнап аар [illegible]. Кежээни чемни удуур мурнунда ийи шак бурунгаар чиир херек. Ынчан чигирлиг чемнерни, далган кылыгларын эвээшти ажыглаза чогуур. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, хлебти, картофельди, саазыкты, макаронну айнаан эвээшти чиир чугула. Семис кижилерге арган эътти, балыкты, творогту, дагаа чуурагазын, сүтту, быштакты эмчилер сүмелеп турар.

Ю. ПОПОВА,
медицина эртемнериниң кандидазы.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзиң өзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талазы районнарга 25—30, өске арттаннарынга 16—23 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 28—30 градус соор.

телевидение

ЯНВАРЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—Мультфильмнер программазы: «Эзремчик дугайында». Ийи тоол». 9.35—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.40—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.40—«Маңаа орус чогаал диңмиреп турган». Фильм-концерт. 12.20—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

12.25—«Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл. 12.40—14.00—Чарлар

МОСКВАДАН

14.00—Медээлер. 14.20—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы: «Сумгаит». «Черле болгаш заводка». «Коробейниктер». 15.05—«Торээн бойдузуусу». 15.45—«Орус чугаа». 16.15—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар». 16.45—Москваның күрүне филармониязының үлегерлиг симфония оркестри Н. Жигановтуң чогаалдарын ойнаар. Дирижеру — Н. Мартынов. 17.35—«Эрес-маадырлыг чорук». Совет Эвилелиниң Маадыры чогаалчы В. В. Карпов эрттирер. 18.00—«Чурук бүрүзүнде—хүн». 18.15—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.55—«Кижи болгаш хоойлу». 19.25—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—23.00—Останкинонуң концерт студиязынга чогаалчы А. Сафронов-биле ужуражыышкын. Төнчүзүнде—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—«Чалыы назынның ырлары». Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.55—Чарлалдар. 19.00—Уруглар фильм. «Тим деп сураглыг өдүрек оглу». 19.30—«Кызыгаар болгаш үе». Документалдыг фильм. 20.20—20.45—«Орук». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Озалдаан болчагаар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уваткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 9.00, 10.40, 12.30, 14.20, 16.10. «Узун дуне» (2 сериялыг) 18.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аваа үрези» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 9. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-2?-35, секретариаттың 2-2?-35, партийлиг амыдырал болгаш совет [illegible] килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-2?-5?, [illegible] ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-?7-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун дээрбейи болгаш 2-32-75 телефоннар [illegible].

Тираж 17866. Чагыг № 46.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00406.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 12 (14110) | 1981 чылдың январь 15, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

Хойдан-на хураган дээш

Бөгүн «Шын» солунга Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының мурнакчы хойжузу Дажы Доржуевич Ондарның чедиишкиннеринге турасклаттынып көдүрүнген

Д. Ондар төрүүр 246 хойну кадарып турар. Оон кодандында ам 130 хой оолдаан, хураганнары шупту онча-менди. Дажы Доржуевич партияның XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, бо чылын 100 хойга онаалтыр 105 хураганы камгалап, доруктурарын хүлээнген, эрес-соруктуг ажылдап турар.

Чес-Булун бригадазында мурнакчы малчыннын-ла ажылдап турар хойжулар **Арбай-оол Ондар, Делгер-оол Монгуш** кадарган коданнарында төрүттүнген хураганнардан чаңгыс-даа башты хоратпааннар.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураган алыр дээш туруштуг демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамааржырын утпаңар!

МЕНДИ КАМГАЛАП АЛЫР

РЕСПУБЛИКАДА ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ, ЯНВАРЬ 12-ДЕ МЕДЭЭ-БИЛЕ

Амгы хүннерде районнарның ажыл-агыйларында хой оолдаашкыны тудуктээн. Сөөлгү медээлен алырга, республикада шупту 77 муң 10 баш хойдан 77 муң 13 хураган төрүттүнген. Олардан 47 хураган өлген. Ам камгалап алдынганы — 76 муң 966 баш. Оон аңгыда 1100 хураган ара салдынган болгаш өлүг төрүттүнген. (Эрткен чылдың январь 11-де медээ-биле, 34 муң 61 хураган төрүттүнген, олардан 34 муң 58 баш камгалап алдынган турган).

Эрткен чылдаазынга деңнээрге, бо чылын 43 муң 952 хураган хөй төрүттүнгендир. Улам-на хөй ажыл-агыйлар хойну эрте оолдадыр таарымчалыг арганы ажыглап эгелээнин үстүнде саннар база бадыткап турар. Ылаңгыя мурнуу болгаш барыын районнарның совхозтары хойну эрте—декабрь, январь айларда оолдадырның таарымчалыг дээрзин боттарының практиказындан көрүп, билгеш, ол аргаже чоорту шилчип турар. Сөөлгү медээлен алырга, Чөөн-Хемчик районда — 20 муң 287, Улуг-Хемде — 12 муң 426, Өвүрде — 11 муң 598, Эрзинде — 8 муң 366, Моңгун-Тайгада — 6 муң 34 хой оолдаан, хураганнары онча-менди доругуп турар.

Хой ажылында эң харысаалгалыг үе бо. Малдың чаш төлүн менди камгалап, доруктурар дээш совхозтарның удуртукчулары, зоотехниктер, хойжу, сакманчы бүрүзү бар-ла аргаларны долу ажыглаар, кызымаккай туржур ужурлуг. Мааа кижи бүрүзүнүң харысаалгазын билдирери эң чугула. Оон-биле чергелештир районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары чаш малды камгалап алырының бүгү-ле чугула айтырыгларын, малчыннарның амыдырал хандырылгазының айтырыгларын, төрүттүнген, өлген, ара салдынган хураганнарның отчёт-учёдун шын тургузарын шыңгыы контрольга алыр хүлээлгелиг. Малдың баш санын өстүрериниң даалгазын чедиишкинниг күүседири чүгле оон — чаш малды онча-менди камгалап алырындан хамааржырын кижи бүрүзү утпас ужурлуг.

Кызылдың хлеб заводунуң цехтери партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, 1981 чылдың планнарын доозур болгаш ажыр күүседир дээш чаа социалистиг хүлээлгелерин алгаш, күженииишкинниг ажылдап турар. Мурнакчыларның одуруун өңгү беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доосканш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн кондитер цеги баштаан.

Мурнакчы цехтиң бригадаларының аразындан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Н. П. Зимихинаның удурткан тορт кылыр бригада ээлчег планын 110-115 хуу күүседип келген. Олар чагыкчыларның сонуургалын өөренип көргеш, янзы-бүрү рецептилерниң дузазы-биле амданныг, чараш торттарны бүдүрүп келген.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты эдилээн бригаданың кылганы «Праздничный», «Олимпийский», «Новый», «Морозко» деп торттар чагып алыкчыларның сонуургалын хайныктырып турар.

ЧУРУКТА: (солагай талада) торт цегиниң мастери Нина Демихина биле кондитер Любовь Турышева ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП-нин XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ АЛДАРЫН КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ УЛГАТТЫРААЛ

СЭКП-нин XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш калбарып, темпилер күштелип турар. Үлетпүр, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, эртем болгаш культура албан черлериниң коллективтери коммунистер шуулганының күш-ажылчы улуг белектери-биле уткуурунга белеткенип турар. Съезд мурнунуң күш-ажылчы шалыпчы ээлчээнге ол коллективтерниң ажыл-херектериниң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур:

Узбек ССР-нин Ургенчиде торгу удазын аргыыр фабрика СЭКП-нин XXVI съездизи ажыттынар хүнде кааннап алдынган чигээнге ажылдаар Эргежок чугула курлавырны — 2200 килограмм коконнарны бүдүрүлгениң съезд мурнунуң социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен чаартыкчыларының ачызында тургускан. Олар аргып үндүрген килограмм торгу удазынындан-на үш чүс грамм коконнарны каммап ап турар апарганнар.

* * *

Махарадзе районнуң Лихаури суурунуң колхозунуң шай үнүмүнүң өстүрүкчүлери Грузияда эң бедик дүжүттү чедип алган. Олар гектардан-на он тонна чыгам шай бүрүзүн чыып алганнар—республиканың ортумак чызаазындан ол барык үш тонна хөй-дүр. Олар ол продукциязын сайзыраңгы ажылдаар бүдүрүлге черлеринге чүгле бирги сорт-биле дужааган. Күш-ажылды эки организастап, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле ажыглаанының түңнелинде ындыг чедиишкинни чедип алган.

Гектардан-на эң хөй дүжүттү алыры дээш чарыштың инициатору, комплекстиг-механизастаан звенонуң удуртукчузу З. Урушадзеге 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан. Эрткен беш чылда ол коллективтиң механизаторлары планындан бүдүн чартык катап хөй—351 тонна шай бүрүзүн чыгган. Амгы беш чылда шайның бедик шынарлыг 600 тонна бүрүзүн чыыр деп чаа саналды мурнакчылар үндүргеш, Ингури суурда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Меунаргия баштаан комплекстиг механизастаан звенону чарышка кыйгырган.

* * *

«Тергиин шынарның коллективи» деп вымпелди Нишиневтуң соодукчулар заводунуң хоюглачызы Г. Бойкога тывыскан. «Үлегерлиг ажылдаар черден—үлегерлиг бригадаже, цехче» деп лозунгнуг чарышка тиилекчи болганы дээш мурнакчы бүдүрүлгечилерге ол шанналды тывыскан. Партияның съездизинге белеткел үезинде коммунистерниң инициативазы-биле цехтерде ол шимчээшкин продукцияның шынарын ажыдар дээш демисележе күчүлүг идиглиг болу берген.

Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң хөй нуруузу бирги кварталдың планын чурттуң коммунистериниң шуулганы ажыттынар хүнге чедир күүседиптерин шиитпирлээн. Оңгу беш чыл планының чылдарында хожудап турарлар чокка ажылдаан Г. Бойконуң бригадазының дуржулгазын партияның ажык хуралдарынга берген болгаш заводтуң бүгү цехтеринге, бригадаларынга нептередирин сүмелээн.

* * *

«Партияның съездизи, сеңээ рапорттап тур бис!» деп кежээниң маадырлары Ярославль областың «Туношна» совхозунуң малчыннары болу берген. Автоклубтуң ында чеде берген ажылдакчылары съезд мурнунуң чарыжының мурнакчыларын алдаржыдып мактаарын ферманың кызыл булуңунга организастаан. Ужуражылгашкының программазынга — бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң белеткээни тускай агитпрограмма, «Ярославль район съездиден съездиге чедир» деп лекцияге кирген. А оон соонда малчыннарның курлавырларының дугайында, съезд мурнунуң хүлээлгелериниң канчаар күүседиинип турарының дугайында чугаа болган.

Автоклубтар көдээде социалистиг чарыш мурнакчыларының, суртаалчы болгаш культура-массалыг ажылдың оперативтиг пропагандистери апарган. Каасталгалыг плакаттар болгаш лозуннар-биле шиметтинген машиналарны съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээниң хайныышкынныг ажыл-иштиг хүннеринде эң ырак улуг-биче суурларга, фермаларга болгаш колхозтар мастерскаяларынга көрүп болур. СЭКП-нин XXVI съездизинге турасклаткан клубту ажыл-херектер эстафетазында областың 60 ажыг автоклубтары киржип турар.

Бистиң республикада

УЛАМ ШУУДААР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчы бригадаларының бирээзин Анатолий Бородкинниң удурткан тудугжулары чурукчулар ажылдаар мастерскаяның хонга ап, он бирги беш чылдың баштайгы хүннерин ажаа эгелээн.

Дүүн олар амгы-дыңгы бедиктерге үстүп алгаш, оон мурнунда салдынган тудугнуң тавазынга чамдык черлерге эде кылыгларны чорудуп, хана салырынга эптиг кылдыр дескилеп, кижи бүрүзү соруктуг киришкиниң ажылдаан.

Чурулга мастерскаязының тудуунга ажылдаары-биле экиллген бедик краннуң эптиг тургускан соон дарый ында хайныкккан ажыл-иш улам шуудаар.

ИЙИ БЕШ ЧЫЛДЫ

Тыва автосеплеге заводунга 18 чыл ажылдаан бүдүрүлгениң хоочуну А. И. Смородников хуузунда ийи беш чыл планын дүүн күүседипкен. Бодунуң херээниң ёзулуг мастери шуткукчу Анатолий Иванович ээлчег нормазын хүнүн-не ийи чүс хуу күүседип келгениниң түңнелинде 1986 чылдың үлүүнге кирип ажылдап, съезд мурнунуң күш-ажылчы ээлчээниң социалистиг чарыжында мурнап турарларының бирээзи.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

«Көдээ электри тудуг» монтаж участогу 303 километр черге бедик вольтуглуг шугумну республиканың сонгаартарынга дужааган. Чаңгыс вольтуглуг шугумну тудар чылдың планын 43 километр ажырган. Ниитизи-биле 1 168 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган.

Көдээ суурларны электрижидеринге В. П. Балгазинниң болгаш Н. С. Краснобаевтиң бригадалары төлептиг үлүүн киирип турар.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге мастерскаялары республиканың төп тараалан районнарының янзы-бүрү маркалыг көдээ ажыл-агый техниказын септээринге таарыштыр дериттинген делгем цехтерлиг, септелгени эки шынарлыг кылып шыдаар бедик мергежилдиг каар ажылчыннарлыг, инженер-техниктиг ажылдакчыларлыг апарган.

Мотор цегинде ДТ болгаш К-700 маркалыг тракторларының моторларының септелгезин каттыжыышкынның дуржулгалыг слесары, коммунист Петр Ондарович Байыр-оолга удурткан бригада чорудуп турар. Оон кежигүннеринден партийжи съездиге уткуштур түс-түс септекчилер аразынга калбарган социалистиг чарышка Федор Оюн, Ховалыг Дугаар-оол, Валерий Сендажы, Станислав Лупевич олар онаа шылгарап ажылдап, чарыштың мурнуку одуруун баштап турар.

Федор Идам-Сюрюнович Оюн олардан эң шылгарапкаттыжыышкынның түс-түс септекчилер аразынга шилчип чоруур Кызыл вымпелин чаалап алган.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Тыва — Хакасия: түңнел ● Үлетпүр дөрткү кварталда ● Автотранспортчуларның сорулгалары ● Ийи неделя бурунгаар күүсеткеш ● Кызыл туктуг участок ● Хожудап турарлар-биле интервью (хаван комплекизинде байдал)

ЧАСТЫРЫГЛАРНЫ КАТАПТАВАС

Чүгле келир беш чылда эвес, харын база оон-даа ыңай, 1990 чылга чедир үеде бистиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Төлевилелин Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары улуг сонуургал болгаш чоргаарал-биле таныжып турарлар. Партияның бүгү улус чугаалажып көрзүн дээш парлаан Төлевилелин өөренип тура, олар боттарының өңгү беш чылда кылган ажылының, бүдүрген үлегезиниң түңнелдерин үндүрүп турары билдингир. СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1980 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев бүгү-ле улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, улуг болгаш чугула социал сорулгаларны шиитпирлээринге чаа херии базым кылдынганын демдеглээн.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлге черлериниң коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка кирипкен, өңгү беш чылда чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Олар ылаңгыя эрткен чылдың дөрткү кварталында кескү чедиишкиннерлиг болган. Чижээ, 1980 чылда сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле күрүне планы хуусаадан эрте, декабрь 27-де күүсеткен болгаш пландан ажыр 1.4 млн. рубльдиң продукциязы сайгартынган. Ниитизи-биле сайгарылга хемчээлиниң дөрткү кварталда планы 104.8 хуу күүсеттинген. Үлетпүр бүдүрүлге черлериниң 54 коллектив чыл планын күүседип, пландан ажыр дыка хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген.

Өңгү беш чылдың сөөлгү чылында күш-ажылчы коллективтерниң социалистиг чарыжының мурнуку одуруун доктаамал ээлеп, ден-десин ажылдап турган черлерни адап болур. Оларга «Каа-Хем» разрез, Тываның электри четкилери, сүт комбинады, мебель фабриказы, республика типографиязы болгаш өске-даа бүдүрүлге коллективтери хамааржыр.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй кезии продукция сайгарарының болгаш ону бүдүрүп үндүрериниң беш чыл планын күүсеткенин демдеглээр херек. Оон түңнелинде беш чыл иштинде пландан ажыр 401 муң тонна хөмүр-дашты, 33.6 млн. квт-шак электри энергиязын, 38.3 муң. г.кал чылыг энергиязын, 288 тонна шой шуткулганы, 3.5 муң дөрбелчин метр сонга блоктарын, 12.2 муң дөрбелчин метр эжик блоктарын, 85.1 муң кубометр дилиг материалдарын, 29.7 муң эжеш хөм идикти, 127 тонна мал саржаан, 2808 тонна чалаң сүт продукциязын, 3459 тонна далганны, 4407 тонна комбикормну, 412 тонна кондитер кылыглары бүдүрүп үндүрген.

Чаа тургускан дериг-херекселдериниң күчүзүн чедир ажыглавас, күш-ажылдың организастаашкынын сайзыраңгайжытпас, а ол ышкаш ажыл шагын чидирип, мурнакчы арга-дуржулгаларны нептеретпейн чедип албайн турар коллективтер боттарының беш чыл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаваанын база айтыр херек. Ындыг бүдүрүлге коллективтеринде хожудап турарлар чок ажылдаар шимчээшкин калбарбааны, социалистиг чарышты чогуур деңнелге чедир организаставаанын билдингир. Ниитизи-биле сес кол бүдүрүлге черлери сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле 1980 чылдың планын күүсетпээн. Оон түңнелинде 755 муң рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн боор турар. Эрткен чылдың дургузунда продукция хемчээлиниң талазы-биле күрүне планын ай санында ла күүседип шыдавайн турган бези бүдүрүлге черлери бар. Оларга Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады, Ак-Довурактың дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, Хову-Аксының хлеб заводу, Чадаананың райүлетпүр комбинады болгаш өске-даа чамдык коллективтер хамааржыр. Эрткен чылдың он ийи айларының планныг даалгазын «Тыва дагдугу» комбинат болгаш Чадааның хлеб заводу 10-10 катап, «Росводпромнун» демир-бетон заводу, Бай-Хаактың болгаш Ак-Довурактың хлеб заводтары, Шуурмактың ыяш белеткээр чери түс-түзунда — 6-6 катап күүсетпээн.

Үстүнде айыттынган хожудашкынныг бүдүрүлгелерниң буруузундан 1980 чылда дыка хөй хемчээлдиг продукция чедир кылдынмаан. Ол болза 2080 тонна тудуг чугайы, 12.4 млн. санныг туурбу, 0.6 муң кубометр эптээр демир-бетон кылыглар, 11.6 муң тонна сорттуг даг-дугу, 21.9 муң эжеш кидис идик, 40.5 муң рубльдиң культура-амыдырал бараанныры, 38.4 муң рубльдиң бажың иштиниң херекселдери, 635 тонна хлеб-булочка кылыглары, 48 муң дал пиво болгаш өске-даа продукция-дыр. Үстүнде айыттынган кылыглар талазы-биле беш чыл планының база-ла күүсеттинмээнин айтыр ужурлуг.

Ниитизи-биле республиканы алыр болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле 1980 чылдың планы база күүсеттинмээн. Тодаргайлаарга он сес коллектив бо көргүзүнү чедип албаанындан 7.6 млн. рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн.

Бараанның продукцияның бот-үнезин чиигедири өңгү беш чылдың кол негелделериниң бирээзи турганы билдингир. Ынчалза-даа бо талазы-биле чыл планы база күүсеттинмээн. Ол чүл дээрге үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринде шынар дээш демиселдиң ам-даа четпес чорун турарының болгаш продукцияны үрей кылыр, ону күрстандарттарның негелделеринден хажыдар чоруктарның хөй боор турарының херечизи-дир.

Дыка хөй үлетпүр бүдүрүлге черлеринде күш-ажылды чуду деңнелдиг организастап турар. Ол бүгүнүң түңнелинде ажыл шагының чидирии ам-даа хөй боор турар. Чүгле ажыл шагының чидириниден өңгү беш чылдың чыл санында-ла бир болгаш оон-даа хөй миллион рубльдиң продукциязы чедир алдынмайн келген. Ол ышкаш ажылчын кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң хөйү планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринге багай салдарын чедирген чугаа чок.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы эгелээн. Чаа бо чылда республиканың үлетпүр ажылдакчыларының мурнунда улам улуг сорулга салдынган. Күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, партия, профсоюз болгаш комсомол организациялары СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге белеткел-биле холбаштыр ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң болдурганы чыл эгезинде бедик темпилиг ажыл-ишчи байдалыг тургузуп, эрткен чылдың четпестерин катаптавас, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер дээш чоргаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын негеттинип турар.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың 1980 чылда социалистиг чарыжының түңнелдери

	Тыва АССР: план күүселдези	Тыва АССР: 1980 ч. 1979 ч. деңнээрге (%)	Хакас автономнуг обл.: план күүселдези	Хакас автономнуг обл.: 1980 ч. 1979 ч. деңнээрге (%)
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарганы	101	96	100.5	99
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	96	96	100.3	102
ТУДУГ				
Бүгү дөстерден капитал салыышкыннары	70	95	93	95
Керээлиг ажылдар хемчээли	73	99.9	95	96
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	97	98	91	97
Чуртталга бажыңнарын ажыглалга киргени	58	85	72	102
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле чүък сөөртүлгези (тонна-км)	95	104	100.5	114
АМЫДЫРАЛГА АЧЫ-ДУЗА				
Чонга ачы-дуза чедирилгези оон иштинде	100.6	103	104	110
көдээ черлерге	99.9	104	104	11[illegible]
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан садылгазы	100.6	102	101	[illegible]
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ (пландан ажыр даалга-биле план)				
Мал болгаш куш	66	69	79	8[illegible]
Сүт	90	98	91	99
Чуурга	143	118	121	[illegible]
Дүк	84	85	90	[illegible]
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инекке онаалтыр саалда — кг	1594	96	2102	99
Бир дагаага онаалтыр чуурга — кезек	168	113	231	105
Бир хойга онаалтыр дүк кыргылдазы — кг	1.8	81	3.5	90

Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи хүндүлүг атты эш Б. К. БУДЕГЕЧИЕВКЕ тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сан-хөө-экономика ажылының талазы-биле чедиишкиннери дээш **Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи** хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң сан министри Будегечи Конзулакович Будегечиевке тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ

Кызыл хоорай,
1981 чылдың январь 14

ЛАТВИЯДА ЧАА ЭРТЕМ ТӨВҮ

РИГА. (СЭТА-ның корр. С. Шпунгин). Социалистиг ниитилелдиң тургузуун шинчилээринден болгаш экологияның социал айтырыгларын өөренириндеп эгелээш, буржаз идеологияның шугумчуларынга чедир ажылдаар дээрге, Латвия ССР-ниң Эртемнер академиязында ажыттынган философия болгаш эргелер институдунуң хүлээлгези боор турар. Оон коллективи калбак эртем программазын күүседири-биле чергелештир моон соңгаар республиканың бүгү философтарының, социологтарының болгаш эрге-дүрүм талазы-биле эртемденнериниң ажылын удуртуп башкарар апаар.

Латвия ССР-ниң эртемнер академиязының ниитилел эртемнериниң салбырының эртемден-секретары А. А. Штейнберг СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча дээн:

— Чаа институттуң шинчилел ажылдарының удуртуушкунун СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелинде мурнунга негеттинген [illegible] салган [illegible] рынга дүүжүп турар. Ылаңгыя республиканың эртемденнери бо талазы-биле диалектиктиг болгаш төөгү материализминиң чугула айтырыгларын шиңгээдир, билиглерниң ниитилел, бойдус болгаш техниктиг айыылдары болур марксистиг-ленинчи философияның ажыглаарынга улуг кичээңгейни салып апаар.

Чаа эртем төвү он бирги беш чылдың даалгаларын боттандырарынга, ылангыя күш-ажылчы курлавырларны удуртуп-башкарар, бүдүрүкчү күштерни таарымчалыг кылдыр хуваарының талазы-биле боттуг үлүүн киирер ужурлуг. Ол ышкаш кижиниң профессионалдыг белеткелинге болгаш бүгү талалыг хөгжүүрүнге хамаарышкан философияның болгаш психологияның «кызыкы» дээр ындыг айтырыгларын база шиитпир ээр ужурлуг.

Латыш улустуң угаан-бодал болгаш культурлуг салгалын, бистиң чурттуң өске улустары-биле оон төөгүлүг харылзааларын база хамыы-биле өөренир кеер соруглар салдынган.

[illegible stamp]

[illegible stamp]

Төрээн партиявыстың XXVI съездизин төлептиг уткуул!

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырaазы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 бирги чыл

ЯНВАРЬ

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ БОЛЗА УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙНЫН ТУРУМ, ШАПКЫН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ, ЭКОНОМИКАНЫ ИНТЕНСИВТИГ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ ОРУУНЧЕ ШИЛЧИДЕРИНГЕ, ЧУРТТУҢ БҮДҮРҮЛГЕ КҮЧҮЗҮН ЭҢ-НЕ ЧОП АЖЫГЛААРЫНГА, ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИ ДҮРГЕДЕДИРИНГЕ, КУРЛАВЫРЛАРНЫҢ БҮГҮ ХЕВИРЛЕРИН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ КАМНААРЫНГА БАЗА АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕРИНГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ, СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ УЛАМ ЫҢАИГЫ ӨЗҮЛДЕЗИН ХАНДЫРАРЫ БОЛУР

ДЭЭШТИИ, НЕПТЕРЕЛДИИ ДЭЭШ

Чурттуң бүгү ажылчы чоннары ышкаш, Тываның автотранспортчулары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка хаара туттунган. Оларның ол чарыжы улам калбарып, ону организастаарының арга-методу сайзыраңгайлап турар. Чарыштың күш-ажылчы коллективтерге калбартып, оон дээштиин бедидериниң хемчеглерин ап, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин ажыглап келгенинин ооң беш чылда хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерниң бедик көргүзүглерин чедип алырынга идиглиг берген.

«Беш чылды шалыпчы зоор'», «СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур'» деп доюн-биле калбарган чарыштың мурнакчылары эвээш эвес. Чижээ, автовокзалдарның болгаш пассажирлер автостанцияларының бүдүрүлгеге каттыжыышкынының коллективи беш чылдың онаалдазын Автомобилистер хүнүнге чедир күүседип кааптарда күүсеткен. [illegible]

...ванып автосептелге заводунуң формовщик-шутукчузу А. И. Смородинков олар чаңгыс беш чылдың дургузунда ийи беш чылдың онаалдаларын күүседип, патриотчу чорукту үлегерин көргүскеннер. Беш чылдың доозукчу чылының планын 52 бригада хуусаа бетинде күүсеткен. Оларда чолаачыларның 39 бригадазы, септелгеде ажылчыннарның 13 бригадазы бар. Ында чолаачылар П. Петрик, Н. Зайцев, Н. Силанский (Минусинск АТБ-зинде), А. Якунин (Хову-Аксының АТБ-зы), А. Чедыгнис (Шагаан-Арыг АТБ-зы), өскелер-даа беш чылдың шалыпчыларының одуруунда төлептиг черни ээлээннер.

Чаа беш чылда транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Бригадалар, колонналар, участоктар, цехтер, коллектив бүрүзү ниитизи-биле СЭКП-ниң ээлчегтиг съездизин төлептиг уткуур талазы-биле [illegible]

...

С. ДУШИНИНА,

Автотранспорт болгаш чазагаың оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

МУРНАКЧЫЛАРГА — ХҮНДҮТКЕЛ

№ 1473 орук-септелге-тудуг участогу Өвүр районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг уткуп, уштаан дээш районнуң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка дөрткү кварталдың, 1980 чылдың түңнели-биле орук-септелге-тудуг участогу бирги черни ээлээш, партияның район комитединиң болгаш район Совединиң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннатан.

Оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен мурнакчы коллектив бодунуң арга-курлавырларын санап көргеш, 1981 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

563 муң рубльдиң орук-тудуг ажылдарын кылыр чыл планын декабрь 20-де күүседир болгаш пландан ажыр 1 муң рубльдиң ажылдарын немей кылыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнген деңнелден 1,1 хуу бедидерин база продукцияның бот-үнезин 0,4 хуу чиигедирин чедип алыр.

Тракторларның, автомашиналарның, механизмнерниң септелгезин апрель 18-ке чедир бүрүн доозар.

Хандагайты—Саглы аразынга 8,6 км оруктуң капитал тудуун, Хандагайты—Бора-Шай аразынга 8 км оруктуң капитал септелгезин эки шынарлыг кылып доозар. Район ужур-дузалыг 8 км оруктарның ортумак септелгезинге 38 муң рубльдиң ажылдарын кылыр. Оруктарның чайгы, часкы, күскү, кышкы ажаалдазын эки шынарлыг чорударын хандырар.

Хандагайтының участогу социалистиг чарышка Саглының орук-септелге-тудуг участогун кыйгырган.

Коллектив оңгу беш чылда чедиишкинниг ажылдап келген болгаш беш чыл планындан ажыр 151 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген. Доозукчу чылды оруктулар база бедик көргүзүглерлиг доозуп, чыл планындан ажыр 7 муң рубльдиң ажылдарын немей кылган.

Бо бүдүрүлгеде күш-ажылдың болгаш социалистиг чарышты чедимчелиг организастааны ажылга улуг идиглиг болуп турар. Чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчы бригадаларны, тус-тус ажылчыннарны тодарадып, бүгү коллективке дыңнадып турар. Камналга чурумун сагыырынче, машина-техниканы камныг эдилээринче кичээнгейни салып турар. Тракторларның, бульдозерлерниң болгаш оон-даа өске техниканың техниктиг ажаалдазын, септелгезин ой-шаанда шынарлыг чорудуп келгенинден техника ажыглаалы багай эвес.

Ында планныг онаалдаларын ажыр күүседип, кызымак ажылы-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчылар хөй. Скреперист Николай Канчыыр-оол, сварщик Белек-оол Күүлар орук участогунда 16 чыл ажылдаан болгаш мурнакчыларның одуруунда. Бульдозеристер В. Мөңге, Л. Бадыхоо оналашкан ажылынга харысаалгалыг, хөй удаа мактадып-шаннадып келгеннер. Ажылчын А. Бырыммай, тракторист О. Ооржак болгаш оон-даа өскелер багай эвес көргүзүглерин чедип ап турарлар. Аныяк специалист Василий Ойдуп ажылды шын организаставыышаан, кылдынган ажылдың шынарынче кичээнгейни салып келген.

Чедиишкиннерге сорук кирген коллектив партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин нийти-биле чугаалажып, дээштиг болгаш ол чугула документини өөренип турар. Ук Төлевилелде он бирги беш чылда ажылдың шынары дээш демиселди улам күштелдирер, ажылдап турар бүдүрүлгелерниң, машина-техниканың күчүзүн долу ажыглап тургаш, продукция бүдүрерин көвүдедир, планныг онаалдаларын күүселдезин хандырарын чедип алыр деп сорулганы салып турарын оруктулар чугаалажып-ген.

Чаа беш чылдың баштайгы чылының пландарын чедиишкинниг боттандырар сорулга-биле олар кышкы үеде машина-техниканың септелгезин эки шынарлыг чорудуп, ону апрель айда бүрүнү-биле доозарын шиитпирлээн.

Эрткен чылын Өвүрнүң оруктулары Хандагайты — Дус-Даг оруунга 8 км черниң капитал септелгезин база 8 км-ге агар септелгени кылып чорутан. Ниитизи-биле участок оруктар септелгезинге 156 муң рубль түңнүг шиңгээдип алган.

Оңгу беш чылда участоктуң коллективи Хандагайты — Мугур-Аксы аразының оруунга улуг хемчээлдиг ажылдарны кылып чоруткан. Ол оруктуң 33,5 км-ниң дургузунга орук тудуунга болгаш капитал септелгезинге ниитизи-биле 947 муң рубль шиңгээдип алдынган. Орукту алгыдып, чалдап, дескилээн болгаш сай-биле шыпкан. Оон иштинде 9 км оруктуң тудуун бүрүнү-биле доосааш, күрүне комиссиязынга хүлээткен. Он бирги беш чылда Хандагайты—Мугур-Аксы оруунуң тудуун олар уламчылаар.

Оон аңгыда ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче, чурттаалга шөлүн немей тударынче орук участогунуң удурталгазы кичээнгейин салып турар. Бо чылын ажылчыннарга 2-2 квартиралыг 4 бажыңны тудуп, ажыглаалга кирери планнаттынган.

Участоктуң коллективи ам бо хүннерде оруктарның кышкы ажаалдазын шынарлыг чорудуп, техниказын септеп турар.

П. ООРЖАК,

«Шынның» корр.

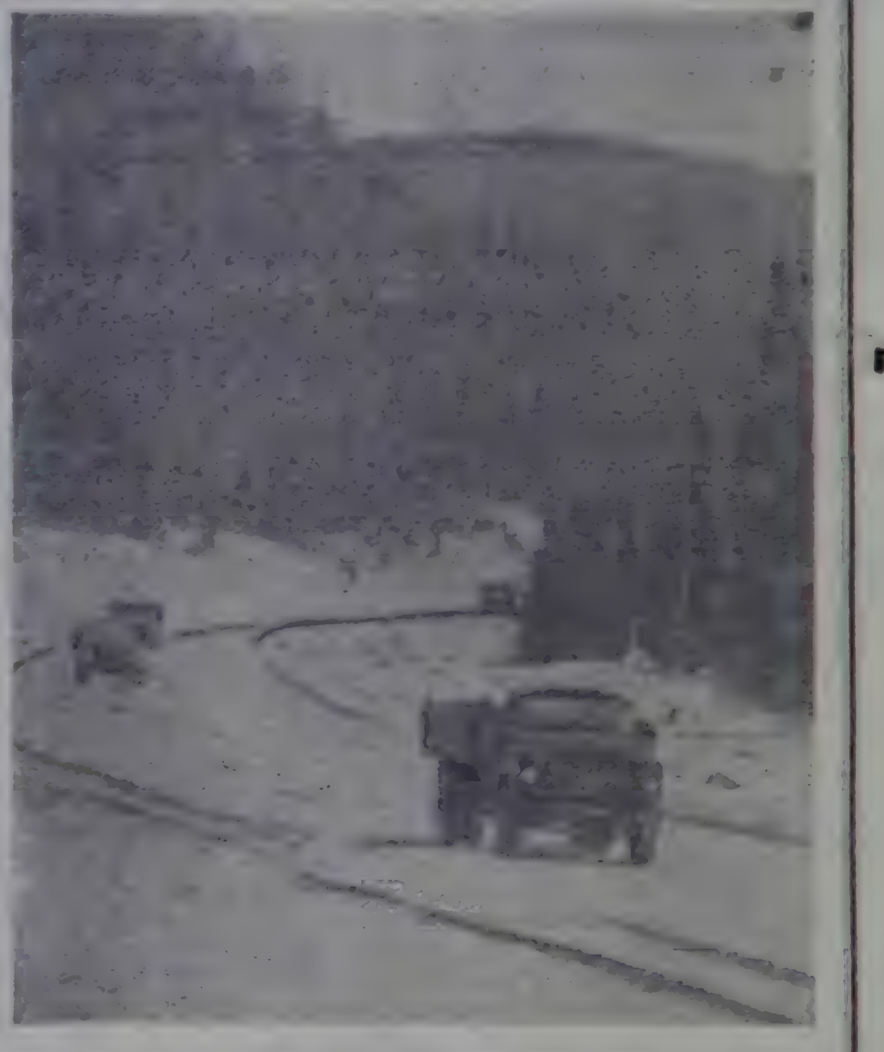

ЧУРУКТАРДА: орук-септелге-тудуг участогунуң мурнакчылары (он талазындан) мастер В. Ойдуп, скреперист Н. Канчыыр-оол, бульдозеристер В. Мөңге, А. Бырыммай; кышкы орукта.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ТЕМПИНИ КОШКАТПАЙН...

СЭКП-ниң XXVI съездизин [illegible]

...

Мурнувуста чылдарда фермага уксаажыннытга болгаш тарып бооладынга ажылдарының кошкак чоруттунун хемчээлден бызаалар камгалап алыры талазы-биле көргүзүүвүс кудуу болуп турган. Эрткен чылын тывылгу ие инекке онаашдыр чүгле 66 бызаа камгалап алган бис. Бо чылын 100 бажыга онаашкан 80 бызаа камгалап алыр сорулга салдынган.

Ч. ОНДАР.

Чаа-Хөлдүң районунуң Карл Маркс аттыг совхозунуң саанчызы, фермада партия эге организациязының секретары.

КОЛЛЕКТИВ, БРИГАДА БҮРҮЗҮНДЕ

[illegible]

...Зорина, П. М. Черемных, Н. А. Кириллова, М. А. Яшинна оларның ажылы мактадыг.

Бо хүннерде бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгеде съезд мурнунуң социалистиг чарыжы улам калбарган. 1981 чылды база багай эвес күш-ажылчы көргүзүглерлиг эгеледивис. № 2, 8 столоваяларның ажылдакчыларының күш-ажылчы каттыжыышкыны — бо чылдың маргы. Өске коллективтер база олардан дудак чок ажылдап турарлар. Сорулгалар улуг. Ону күүсетпишаан, төрээн партиявыстың XXVI съездизин төлептиг уткуурун хүлээнген бис.

Мээң ажылдап турарым № 8 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгеде социалистиг чарышты организастааны багай эвес. Коллектив улуг. Бүдүрүлгеге чеди столовая, беш буфет хамааржыр. Бригадалар аразында күш-ажылчы чарыштыг. Ооң түңнелин ай, квартал санында түңнеп, тиилекчилерни [illegible] рүлгеде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бедик атты 18 кижи эдилеп турган болза, эрткен чылдың түңнели-биле 19 ажылдакчыга ону тывыскан. Ынчангаш коллективтиң ажылдакчыларының хөй кезии ам ол атты төлептиг-биле эдилеп чорууурлар.

Коллективтиң күш-ажылчы [illegible]

В. МАЛЫШЕВА.

№ 8 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгениң директорунуң оралакчызы.

ХАВАН КОМПЛЕКИЗИ: ЧЕДИР КЫЛБААНЫНЫҢ УРЖУКТАРЫ

Кызыл районнуң «Көк-Тей» совхозунга хаван комплекизи эрткен чылдың эгезинде ажыглаалга кирген. Ол комплексти техниканың сөөлгү [illegible] барымдаалап тургаш кылган деп чугаалап болур. Улуг күш үнер чорудулгалар механизастаттынган, ону операторлар башкарар ужурлуг. Комплексти бүрүн күчүзү-биле шиңгээдип алыр болза, чылда-ла он ийи муң ажыг хаванны анаа азырап өстүрүп, күрүнеге муң ажыг тонна эъди шынарлыг эътти дужаап болур. Комплекстиң күчүзүн 1982 чылдың төнчүзүнге чедир бүрүн шиңгээдип алыры көрдүнген. Ону бүрүн күчүзү-биле [illegible]

[illegible] Ол айтырыгларга харыылаан «Көк Тей» совхозтуң кол зоотехниги Анатолий Дмитриевич Климковтан «Шынның» корреспондентизи дилээн.

Хожудааннар-биле интервью

[illegible]

К. АРАКЧАА.

«Шынның» корр.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чалаа Сүрүновна **Авыр-оол** — пенсионер.

Чаман Чыдымовна **Аныяан** — [illegible].

Борбак-Кара Ковуйовна **Иргит** — пенсионер.

Ымыжык Шиыраповна **Салчак** — пенсионер.

Чодайтан Дарыймаевна **Самбыр-оол** — пенсионер.

Баазан Эрензеновна **Хертек** — пенсионер.

Севилбаа Мортеевна **Чындын-оол** — пенсионер.

ОВҮР РАЙОНДАН

Доңгак Балдановна **Дондуп** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Аржай-оол Ыймаевич **Моңгуш** — «Торгалыг» совхозтуң чолаачызы.

Базыр Бидиевич **Моңгуш** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Антонина Григорьевна **Балагашева** — «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Пелагея Михайловна **Золотухина** — үлетпүр комбинадының ажылчыны.

Галина Ефимовна **Конева** — Тураннын № 1 школазының библиотекары.

Маадыр Картыгбаевна **Кускей** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Кызылдас Конгаевна **Новожакова** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Василий Матвеевич **Смолина** — Хадын школазының башкызы.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Полина Лазаревна **Агеева** — Балгазында пекарня эргелекчизи.

Антонина Михайловна **Богашова** — Дүрген эге школазының техниктиг ажылдакчызы.

Полина Иосифовна **Брутькова** — Дүрген эге школазының башкызы.

Амалия Ильмаровна **Воржева** — Балгазын магазининиң ажылдакчызы.

Анастасия [illegible]ровна **Горбунова** — [illegible] школазының башкызы.

Дмитрий Яковлевич **Горбунов** — таңныыл албаның ажылдакчызы.

Евдокия Александровна **Иконникова** — пенсионер.

Мария Сергеевна **Коломысова** — райпо баштаар чериниң дарга[illegible].

Вера Михайловна **Медведева** — Дүржүлга станциязының ажылчыны.

Опчакай Тызежикович **Моңгуш** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Афанасьевна **Ооржак** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кашпык-оол Шинчеевич **Оюн** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Федора Трифоновна **Пахомова** — райпо ажылдакчызы.

Устинья Ивановна **Поломошнова** — Дүрген эге школазының ажылдакчызы.

Михаил Алексеевич **Семенов** — райпо ажылдакчызы.

Норжун Балчир-ооловна **Суукай** — ажыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы.

Татьяна Степановна **Филимонова** — Дүржүлга станциязының ажылчыны.

Долумчук Кыргысовна **Ховалыг** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Моңгушевна **Хомушку** — Кызыл-Арыг эге школазының башкызы.

Федор Васильевич **Черепанов** — Дүржүлга станциязының ажылчыны.

Макар Палдыпович **Эренчин** — «Революцияның чалбыы» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай, 1980 чылдың декабрь 30.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Бөгүн — ССРЭ биле МАР-ның аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге ат салган хүнден бээр 35 чыл ою

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЁЗУНУҢ ХООЙЛУЗУ-БИЛЕ

Совет организациялар болгаш бүдүрүлгелер МАР-ның дыка хөй энергетика объектилериниң тудуунга киржип турар. Оларның дузазы-биле чамдык улуг ТЭЦ-тер, дизельдиг электростанцияларны, «Эрдэнэт» комбинатта чылыг күжү-биле ажылдаар станцияны ажыглалга киирген. Ол бүгү станцияларның шуптузун чурттуң Төп энергия системазынга каткан, ол чорук оларның күчүлерин улам аян ажыглаар арганы берген.

Амгы үеде Багануурнуң хөмүр-даш үүргайының баазазынга улуг энергетика комплекизиниң тудуу ажылдап кылып турар. Ол ышкаш Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп турар ТЭЦ-4 моол найысылалды чылыг болгаш энергия-биле хандырар.

СОВЕТ ДУРЖУЛГАНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Моолда интернационалчы найыралдың хоорайы деп адаар Дарханның бүдүрүлгелеринде бүдүрүлгени организастаарының совет дуржулгазы калбак нептерээшкинни алган. Оон адазында Дарханның тудугжулары совет үеде 10 ажыг объектилерни кочүрге эки демдек-биле ажыглалга киирер аргалыг болган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. А. Злобинниң ажыл методун шиңгээдип алганы МАР-ның Күш-ажыл Маадыры Г. Тэгшжавтың удуртканы бригадазынга беш чылды хуусаа бетинде доозар арганы берген. Продукцияны дефект чок дужаар талазы-биле саратовчуларның дуржулгазын болгаш шынарны башкарарының Львов системазын шиңгээдип алган Г. Димитров аттыг алгы-кеш фабриказының коллективи продукцияның шынарын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн дыка бедиткен. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинградтың «Электросила» каттыжышкынының бригадири С. С. Витченконуң эгелээни, дагдынныкчыларның шимчээшкинин чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарының методу МАР-ның Күш-ажыл Маадыры машинист-экскаваторщик Ч. Цэрэндоржуга онза дузалаан. Чыл дээрге ол ук методтун ачызында Шарынголдуң хөмүр-даш үүргайының 40 ажыг ажылчыннарын бодунун мөөгежилиге өөреткен.

ЧАА ТЕПЛОВОЗТАР

Чоокта чаа Улан-Баторнуң демир-орук вокзалының перронундан «2М-62» деп совет тепловоз бодунуң бирги рейзинче чорупкан. 54 вагон ишти янзы-бүрү бараанардан тургустунган аар чүъктүг ук составты башкарарын мурнакчы машинист коммунист Ц. Бумандиге бүзүрээн. Улан-Баторнуң демир-орук шугумунга чаа совет тепловозтарны ажыглаары ынчаар эгелээн.

«2М-62» деп тепловозтар эрги «ТЭ-2» деп тепловозтарны солаан. «ТЭ-2» деп тепловозтар Моолдуң демир-орукчуларынга үр үе иштинде шыдамчы бараан боор келген. Чаа тепловозтуң күчүзү эрги тепловозтуңундан ийи катап улуг. Олар поездилерниң шимчээшкинин дүргедедир, орукта бараан сайгарар шиңээзин улгаттырар.

Магистральдыг техниктиг эде дериишкинниң боттанддыразы [illegible] чаартыкан. Моол демир-орукчуларының улуг бөлүү Совет эвилелинге тускай белеткелден эрткен.

Чаа техниканың чедиишкиннерин шиңгээдип алганы МАРН-ның удавас болур XVIII съездинге болгаш Моолдуң улусчу революциязының 60 чылынга Улан-Баторнуң демир-орук ажылдакчыларының, ук орукта партия, профэвилел болгаш эвээ организацияларының күш-ажылчы белээ болган.

ЧОННУҢ ЫНАК ТЕАТРЫ

Моолдуң амгы үеде кол сцена коллективтериниң бирээзи — Баян-Өлгийниң хөгжүмнүг театры чээрби беш чыл бурунгаар тургустунган. Ук театр Моолдуң национал уран чүүлүнүң, ол ышкаш Баян-Өлгий аймактың чурттакчыларының хөй нурууну боор турар казахтарның болгаш уранхайларның культуразының эң эки үлегер-чижээн чедиишкиниг пропагандалап турар.

Эрткен чылдарда театр коллективиниң чогаадыкчы чечектелиишкини өскен. Оон репертуарында сураглыг моол чогаалчылар Д. Нацагдорж, Д. Намдагтың, Ч. Лодойдамбаның болгаш түс чериниң литератораларының чогаалдары кирген. Оон сценазынга Н. Гогольдуң «Ревизору», Н. Хикметтиң «Хилинчектеткен доктору», совет драматургтар М. Ауэзов биле Ч. Айтматовтуң шииллери тургускан. Ук театр бодунуң национал уран чүүлүн даштыкыга база каш удаа көргүскен.

Национал хөгжүм херекселдериниң оркестри — театрның чоргаарлы. Оон репертуарында калак болгаш моол композиторларның чогаалдарындан аңгыда Л. Бетховенниң, В. Моцарттың, И. Штраустуң, М. Глинканың, П. Чайковскийниң, С. Рахманиновтуң чогаалдары база бар.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

«Эрткен орук» деп аттыг тос сериялыг документалдыг фильмниң тургузары МАР-ның телевидениезинге дооступ турар. Ону Моолдуң улусчу революциязының 60 чылынга тураскааткан. Анаа улусчу эрге чагыргазының чылдарында чурттуң чедип алган чедиишкиннерин көргүзер.

Д. Сүхэ-Батор баштаан Моолдуң бирги чалак делегациязының Москвага чорупкан туруңу, эрги Урга хоорайны (Улуг-Хүрээни) барон Унгерның ак гвардейжилериниң үглегелиишкиннеринден болгаш Богдо-гегенге чудулгениң, Моолга эң баштай Совет Эвилелиниң дузазы-биле тудуп эгелээн бирги үлетпүр бүдүрүлгениң тудуун көргүскен онза ховар ээн кинохрониканың кадрларын фильмниң тургузукчулары янзы-бүрү архив черлеринден дилеп тыпкаш, боттарының ажылынга ажыглааннар.

Фильмниң кылыырынга таланыг моол кинематографистерниң улуг бөлүү киришкен. Бүгү тос сериялыг тоолдырыннын кол консультантызы — МАР-ның Эртемнер академиязының президентизи академик Б. Ширэндыб.

(ПМА).

ХӨЙ КОНЧАА АЛЫР ДЭЭШ

ПАРИЖ. [illegible] сонуургал дугайында [illegible] улуг туржан мен, [illegible] айтыкышкын [illegible] гэге кожаралды фигурир турган. Парижтиң бүдүрүлгелериниң бирээзинге электрик тогунга соктурупкаш [illegible] ажылчын Филипп Л[illegible] алган байдалдың [illegible] улуг ажыл [illegible] ынчаар тайылбырлаан. Хөй ажык-кончааны алыр дээш капиталистиг хөренгитеннериниң болгаш оларның айбычыларының көп-бүрүзүнүг ол хөделиишкиннерининң түңнелинде ажык ажылчын бодунуң амы-тынындан ынчаар чарлыкан.

«Котидьен де пари» солуң ол дугайын бижээн. Ындыг болушкуннар үргүлчү таваржып турарын солун айыткан. 6 минута санында-ла ындыг озал-ондак болуп, ийи шак бүрүзүнде-ле ындыг озал-ондактарга бир кижи өлүп турарын албаның тускай статистика медээлеринде база айыткан. Чүгле 1979 чылда бежин бүдүрүлгеге 1 миллион 14 муң озал-ондактар болган.

• • •

БОНН. «Мессершмит Бельков-Блом» деп улуг чүүл болгаш ракета концерниниң заводунга химиктиг хораннанышкынга таваржыкан 19 кижи аараан болгаш оларның байдалы дыка аар болуп турар. ПИА агентизиниң дыңнадыышкынын ёзугаар алырга, ол ажылчыннар бүгү кадында бертик-немел [illegible] болуп алгыр. «Техниканың айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле акша-хөреңгилерин концерниниң ээлери бир эвес харамнанмаан болза, озал-ондактыг ол хораннанышкын болбас турган» деп ПИА агентилел айыткан. Күш-ажыл камгалалының талазы-биле неделделерин заводка каржызы-биле үреп турарын 19 ажылчыннарның хоранныгынтан чылдагаанындан [illegible] металлистерниң профэвилел төлээлекчилери демдеглээн.

• • •

ОТТАВА. Монополиялар хөй ажык-кончааны алыр дээш ажылчыннарның кадыкшылын баксырадырындан безин чалданмайн турар. Канадада «Алкан» деп даг руда концерниниң ак демир эзилдирер бүдүрүлгелеринде байдал чогумчалыг болгаш турар.

Эрги-ажырээн дериг-херекселдерни компанияның бүдүрүлгелеринде амга чедир ажыглап турар уржуунда агаарның хирлениишкини нормадан ажып турарын профэвилел төлээлекчилери айыткан. «Алкан» ээлери долларны чарыгдаарын [illegible] дериг-херекселдерни солуурундан ойталап турар.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

● **БУДАПЕШТ.** Венгр литератураның төөгүзүнүң музейин республиканың улуг эртем болгаш культура төвү — Дебреценде тургускан. Сураглыг хөй венгр чогаалчыларның болгаш шүлүкчүлерниң, оларның аразында — Ш. Петефиниң, Ф. Кельчеиниң, Э. Адиниң амыдыралы-биле болгаш чогаалдары-биле аңаа келгеннерни ол музей таныштырып турар. Ол чогаалчылар болгаш шүлүкчүлер боттарының амыдыралының хөй чылдарын Дебрецен хоорайга чурттап эрттирген. Эрткен чылын музейге болгаш оон делгелге залдарынга 13 миллион кижи кээп чораан.

Чурттуң транспорт төөгүзүнүң музейин, Будапешттиң театрының төөгүзүнүң музейин сөөлгү чылдарда тургускан болгаш Венгрияның фотографиязының төөгүзүнүң музейин тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

● **СОФИЯ.** IX—X чүс чылдарда Болгарияның культуразының энциклопедиязының үш томнарының бирээзин парлалгага киирген. Дыл эртеминиң, төөгүнүң, археологияның болгаш уран чүүлдүң янзы-бүрү айтырыгларын тайылбырлаан 700 чүүлдерни ол энциклопедияга парлаар. Болгарияның эртем ажылдакчыларының коллективи ол томну белеткээн.

● **БУХАРЕСТ.** М. Булгаковтуң «Мастер болгаш Маргарита» деп романын ёзугаар Бухарестиниң биче театрынга ойнаан шиини сезонунуң эң ээре көргүзүү деп санаан. Шииниң баштайгы көргүзүү найысылалдың культура амыдыралынга алдаржыг болуушкун болган деп, «Румыния литерара» солун бижээн.

● **МАДРИД.** Сураглыг испан гитарист А. Сеговия болгаш «Маха» балеттиң автору испан композитор Ф. Ремарча олар музыка талазы-биле национал шаңналдың лауреаттары болган. Испанияның культура министерствозу ол шаңналдары чыл бүрүзү тыпсып турар.

● **ГАВАНА.** «Фарабундо Мартиниң демдеглелдери» деп Сальвадорнуң журналының баштайгы дугаары парлаттынганын Пренса Латина агентилел дыңнаткан. АКШ-ка саттынган реакцыыг хунтага удур демиселге киржип турар Сальвадорнуң демократиктиг культура болгаш литература ажылдакчылары ол журналды белеткээн.

Инициатива болгаш дуржулга

КУБАНЬНЫҢ ТАРААЗЫ

Кубаньның тараажылары СЭКП-ниң XXVI съездинге уткуштур улуг чедиишкиннерлиг болуп турар. Агаар-бойдустуң нарын үелери турза-даа олар күрүнеге шыгжамырынга 3 миллион ажыг тонна ристи дужааганнар.

Байлак дүжүттүг кара хөрзүннүг Кубань чурттуң чер ажылынга улуг рольду ойнап турар. Совет Эвилелиниң бүгү тараа шөлүнүң 1,9 хуузунда эвээш черлиг хирезинде-ле чурттуң бараанныг тараазының бежи он беш тонна, оон иштинде ристиң үшкү тонна бүрүзүн, ноганың он ийиги, виноградтың болгаш кат-чимистиң үшкү тонна бүрүзүн берип турар. Ынчалзажок Кубаньның чери чуртта тарыыр чериниң хөй кезиин-биле бир демей чер ажылының озалдыг [illegible] турар, агаар-бойдус таарымча чок чылдарда, а ындыг чылдар беш чыл дургузунда ийи, үш удаа-даа болгулаар, ук черниң шөлдериниң продуктулуу ынчаарда дыка кудулаар турган.

Ынчалзажок Кубаньның тараажылары тарааның магадылалдыг дүжүттерин чыл бүрүде алыр деп хүлээнгеннер. Ы кандыг арга-биле? СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленуму амгы үе-чадада аграр политиказының үндезиннерин ажылдап кылган. Ынчан чугаа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынче угланышкын дугайында, күрүнениң акша-хөреңгилерин экономиканың аграр секторунга ажыктыг кылдыр эде хуваары-биле ону быжыглаар дугайында болган.

Тоскуз беш чылда Кубаньның кедээ ажыл-агыйынга дөрт миллиард рубльди, оңгу беш чылда — оон 400 миллион хөйнү киирген. Ындыг капитал салышкыннарының ачызында күш-ажылдың чепсек-херекселдери-биле хандырылга фондузу беш катап, а энергия-биле хандырылгазы — дөрт катап өскен. Кубаньның колхозтарының болгаш совхозтарының машина парыгы додуу-биле чаартынган. Ол чаартылга дээрге, эрги техниканы чаа техника-биле анаа-ла солааны эвес-тир: трактор парыгы бодунуң нийти күчүзүнүң талазы-биле 1965 чылдан бээр ийи катап, а комбайн парыгы — ийи чартык катап улгаткан.

Техниктиг аргаларның ынчаар дүрген өскениниң ачызында ам дүжүт ажаалдазын мурнунда ышкаш ийи неделяда эвес, а 7-9 хүннер дургузунда доозуптар апарган, ол чорук дүжүттүң чидириин дыка кызырган. 1978 чылдан эгелээш Кубаньда дүжүттү ажаалдаан соонунде кашпа-ла шак дургузунда күскү чер андарылгазын доозуп турар. Кандалышкынныг чылда күскү чер андарылгазын ынчаар чорударга, чаъстаашкынныг чылдарда [illegible] ажылдыг соонунде зиядаттынмал тывар бурунгаар [illegible] гектар бүрүзүнден хоорайындан 25-30 тонна [illegible] чыдырер болган.

Кандалышкынныг чылдарда безин бедик дүжүттү ажылдап, таарыштыр кылдынган суггат чок чер ажылының системазын ажыглап турар апарган. Оон эң чугула адырлары — интенсивтиг механизастыг хымижидилге болгаш эртемниң эң чаа чедиишкиннерин ажыглаары болуп турар. Амгы үеде Кубаньда ажыл-агыйларның үштүң ийи кезииндеги хөй ийги бүрүзү хорагынге чемиштиг дилгелерин киирерин башкарар автоматтыткан системаны чедиишкиннг ажылдап турар. Ол системаны ёзугаар шөл бүрүзүнүң хөрзүнүнүң тургузуун болгаш составын, аңаа мурнунда тараан культураларның болгаш ам чамар үрезиннериниң онзагай байдалдарын барымдаалап тургаш, минералдыг чемиштиглерни эң ажыктыг ажыглаарының арганын тыпкан.

Мурнуку чылдарда бок үнүштер хөрзүннүң чыгыының ээзин хөй кезиин тараа үнүжүнге бербейн, боттарынга шиңгээдип ап турган. Амгы үеде үнүш камгалалының химиктиг бүдүмелдерни долганы дыр турар бойдус чүүлдеринге айыылдыг эвес кылдыр ажыглаарының биологтуг методтарын калбаа-биле шиңгээдип нептеретти.

Суггат чок чер ажылының системазынга улуг ужур-дузалыг чүүл болза хөй-хөй факторларга, оон иштинде хүн херелиниң чылдар аайы-биле өскерлиринге үндезилээш, санап үндүрген математиктиг формулаларга дүүштүр культураларның дүжүткүр болурун баш бурунгаар билип алыры болур. Ындыг арганың ачызында Кубаньның тараажылары кайы чылда кандыг культура эки дүжүт бээрин каш чыл бурунгаар билирлер, ынчангаш аңаа дүүштүр шөлдерге культураларны тарыырын ээлчештирип турар. Баш бурунгаар билип алыр арганың ачызында кубаньчылар 1978 чылда 250 муң тонна тарааны немей алганнар. Кубань эртемденнериниң санап турарын ёзугаар алырга, оларның баш бурунгаар билир ол аргазы тарааның нийти чыындызын беш хуу көвүдедир арганы берип турар болгаш ындыг кандыг-даа чылдарда эң чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Агаарның кандыг болур байдалын дүрген билип алырынга болгаш тараа шөлдериниң кандыг байдалдыын контрольдаарынга космос шиңжилелдеринден үлегерлеп алган арга-метод болур. Ыраактан шөлдерни көөр радиозондирование дээр хайгааралды ажылдап турар. Ол арга үнүп орган тарааның суурун, таралганың, шынын болгаш хөрзүнүң чылыын кашпа-ла минута дургузунда ылап шын кылыр тодарадып чыдаар. [illegible] күзүктүг үелерде чугула агротехниктиг хемчеглерни алыр арганы берип турар.

Кубаньның шөлдеринде амгы үеде эртемденнерниң саналдааны эртемге үндезилеттинген өске-даа аргаларның шенелделерин кылып турар. Дүжүт эң чавыс болган чылдарда безин бистиң чуртувус ашкы чемге херекселдер тараа ачтыры биле ап турарын чамдык кижилер билбес боор магат чок. Ынчалзажок бедик дүжүттүг чылдарда безин мал чеминге херекселдер тараа амылызында артыкшылдыг болбайн турар. Мал чеминге херек тараа дүжүлгезиниң чедишпейн турарын тарааның шынарын эникжидип, аңаа элээн хөй немелдени киирип тургаш чайладып болурун Кубаньның тараажыларының дуржулгазы көргүскен. Бо хүннерде кызыл-тастың, кукурузаның болгаш арбайның, кукуруза дилозунуң белезин көвүдедир талазы-биле Кубаньның технологиязын Украинаның, Поволжьениң болгаш өске-даа чер ажылдыг районнарның делгем шөлдеринде ажыглап турар.

Кубаньда сөөлгү чылдарда тарааның нийти чыындызын суггарылганың, ылангыя ристи тарылгазының күзели-биле көвүдедип турар, рис амгы үеде хөй капитал салышкыннарын негээр, ынчалза-даа кызыл-тастан ырак артык дүжүттүг болгаш агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарындан хамаарылга чок эки үнүштүг болуп турар. Оон-биле чергелештир рис өске культураларның шөлдүн эвес, а колдуунда-ла мурнунда ажыглаттынмайн турган суг оруу, хемнер унунда малгаштыг черлерни ээлеп турар.

Эрткен чылын кубаньчылар «рис кыр чери» шиңгээдип алырын доозкан түңнелинде рис тараан шөлдер 240 муң гектар чедир калбарган аан 1979 чылдаазындан 63 муң гектар хөй болган. Рис тарылгазының ол хире шапкын калбарганы оон чаалыныңбаазазын дүрген күштелдиреринге негээн. Чүгле Кубаньның кедээ ажыл-агыйы ужур чүүлу безин 120 чаа самолеттарны немей алган.

Кубаньның рис плантациялары эң миллион тонна ристи берип турар. Крайда мелиорастаан черлерниң нийти шөлү 240 муң га четкен. Кызыл-тас шөлдерин суггарарынга суг четпейн турар. Ристен өске ногааларга, садтарга болгаш мал чеми культураларга суг база херек. Соңгу Кавказта эң улуг — 3,1 миллиард кубометр суг кирер Краснодарның суг шыгжамырын тутса-даа рис плантацияларын суггарылгазы [illegible].

[illegible]

ЮРИЙ ЗЕНЮК,
ПМА-ның корр.

КУБА. Кубаньның ишчилериниң бо хүннерде кол сагыш салыр чүүлү — дүжүт ажаалдазы. Тростник плантацияларында, чигир заводтарында, транспортта болгаш ажыл-агыйның чугула комплекизиниң бүгү-ле звеноларында ол кампания хайнышкынныг. Чигир тростнигиниң бо сезонда ажаалдазының болгаш болбаазырадылгазының кол ылгалдыг чүүлү — бедик бүдүрүкчүлүг чорук, бүгү-ле участокка ажылдың шынары дээш демисел болур.

ЧУРУКТА: Гавана провинциязында чигир тростнигиниң ажаалдазы. Плантацияда КТП-1 деп комбайн.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЙЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Амдаа үргүлчүлеп турар иран-ирак чаа-чааның Каттышкан Штаттар бодунуң шериглерин Персид мурнадының районунга улам көвүдедиринге болгаш «барык чүктүң амыдыралчы эге-ажыктарынга киирилиишкин» дээр ончук чаа тыптырыг чылдак-биле Иранга удур интервенцияны белеткээринге ажыглаар деп бодап турар. Пентагоннуң амгы удуртукчузу Г. Браунуң чугаазы ол дугайын херечилеп турар.

Персид мурнадырында дайын чорудуп «ядролуг бүгү-нийти дайынче» шилчий берип болур болгаш Американың Каттышкан Штаттары аңаа белен турар ужурлуг деп, Г. Браун «[illegible]» [illegible] медеглээн.

АКШ-тың [illegible] Р. Рейганның администрациязынга күрүне секретарының албан-дужаалынга томуйлаткан А. Хейг безин Персид мурнадының районунга АКШ-тың шериг күжүн улам улгаттырары чугула деп чугаалаан. Ол [illegible] нефтини алырынга дайын [illegible] рудуктаарын ынчаары эргежок чугула апарганда, ону боттандырарынга Каттышкан Штаттар белен турар ужурлуг деп дааштыг херектер талазы-биле сенат комиссиязынга чугаалажыл көрүлдүүкүннерниң үезинде ол медеглээн.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН

Чаа чылга улустарның салып турар илегелдери хамыктың мурнунда бүгү делегейге тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары-биле холбаалыг деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер ГДР-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары-биле ужуражышкынынга медеглээн.

Тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаарын, бүгү-нийти айыыл чок чорукту хандырарын моон соңгаар-даа бистиң үевистиң кол барымдаалаар сорулгазы кылдыр көөр бис деп Э. Хонеккер чугаалаан. Ону чедип алыр төлээде, боттарының нийтилел тургузуундан хамаарылга чокка, күрүнелер аразында харылзажылганы уламчылаары эргежок чугула. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының хереэн үргүлчүлээринге, кайылаа талага ажыктыг болгаш деңг эргелиг кады ажылдажылгага ГДР идиг бээр.

ПАРИЖ

Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму ында ажылдап эгелээн. Бо чылын болур президент соңгулдазынга Францияның Коммунистиг партиязының делегейиниң дугайында ук партияның Чиңгине секретары Ж. Маршениң илеткелин пленумнуң киржикчилери чугаалажып турар.

КУВЕЙТ

Израильге өжедеттирген бүгү араб девискээрлерин хостаар дээш, бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр эргезин киириштир, Палестинаның араб улузунга оон дүрүм ёзугаар национал эргелерин тыпсыр дээш демиселге боттарының күжениишкиннерин араб чурттар каттыштырар ужурлуг. Йемен Улус Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри Салем Салех Нухаммед Кувейтиге чоруп тура ол дугайын медеглээн. Улустуң дээди чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, премьер-министр, Йемен социалистиг партияның ТК-зының Чиңгине секретары Али Насер Мухаммедтен чагааны Кувейтиниң чагырыкчызы шейх Ас-Сабахка ол хамчылып берген, ук чагаа араб делегейде амгы байдалга болгаш ийи талалыг харылзааларны калбартырының айтырыгларынга хамаарышкан.

НЬЮ-ЙОРК

Тайбың камгалалының совет комитединиң оон даргазы Е. К. Федоров баштаан делегациязы-биле [illegible] болгаш дайынга удур шаптар америк хөй-нийти организацияларының база шимчээшкиннериниң төлээлекчилериниң Нью-Йоркка болган ужуражышкынының үезинде кол кичээнгейге тайбың, чепсеглениишкинни дүжүрер, делегей байдалын экижидер болгаш улустар аразынга эки ажылдажылганы калбартыр дээш айтырыглар турган.

Чүвени чепсеглениишкинни болдаар америкаларнар америк чазактың бөө-чепсектерни улам эндере бүдүрерин күткүп турар дайынзырак политиказын шиитпирлиг бүрүү шаап турар деп, АКШ-тың сураглыг хөй-нийти ажылдакчызы, шажынчы У. Боффин ужуражышкынга онзалап демдеглээн. «Тайбыңга кыжанышкынның кол дөзү чогум-на харын Каттышкан Штаттар болуп турар. Японияның Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларынче атомнуг бомбалары октаашкаш, харын АКШ бүгү-нийтиге халап болуп чадавас кылдыр кыжанып келген ядролуг бөө-чепсекти эндере бүдүрериниң үезинче делегейни киир чыгыпкан болгай» деп ол демдеглээн.

СОЛСБЕРИ

Камгалал болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дугуржулгага Зимбабве [illegible]. Ийи күрүнениң кайы бирээ[illegible] хамаатыларының [illegible] деп, документиде онзалап демдеглээн.

ДЖАКАРТА

Соксаал чок улуг чаъстаашкыннар күштүг хат-шуурган-биле каспырлашпышаан, Индонезияның экономиказынга улуг каражаны чедирген, кижилер-даа амы-тынындан чарылган. Сумбава ортулукка эриктеринден ашкан хемнер рис тарылгаларының 75 хуузун чок кылган. Дыка хөй межуларда автомобильдер чорувастаан. Индонезияның эң чараш ортулуктарының бирээзи — Балиде 10 көвүрүгнү үерлээн суг аппарган. Суңгараджа хоорайны суг шуут хөме алган. Каражадап, сугга алыскан чонну [illegible] хемчеглерин эрге-чагыргалар ап турар.

ВЕНА

Бүдүрүлгеге озал-ондактыг таварылгалар Австрияга чыл бүрү 200 муң чыгам болур. Ол бирги ээлчегде күш-ажыл камгалалын четпес тургусканы-биле тайылбырлаттынар.

Бүдүрүлге ээлери хөй ажык-кончаа сүргеш, бүдүрүлгелерге озал-ондак болдурбазының хемчеглерин дугайынга сагыш салбайн турар. [illegible] түңнелинде муң-муң ажылчыннар инвалидтер болгаш [illegible].

КОЛОМБО

Мальдив Республиканың президентизи Маумун Абдул Гайюмнуң тускай айтышкынын ёзугаар ол чурттуң садыг-үлетпүр бөлүктериниң Израиль-биле кандыг-даа садыг кылырын хораан. Тель-Авив-биле садыг харылзааларлыг болурунуң аргазы чок кылдыр санап турар бис деп, президент демдеглээн. Чоокку Чөөн чүк айтырыын таарыштыр чөптүг ёзу-биле шиитпирлээри дээш араб улустуң демиселин Мальдив Республика бүрүн деткип турарын президент онзалап демдеглээн.

ТОКИО

Чурттуң чагырыкчы бөлүктеринге хаалы алыр болгаш саттынар чорукту хемчеглериниң дугайында херечилер ол барымдаалар япон хөй-нийтини билдингир апарган. Бо удаада Гифу можунуң губернатору Киити Каваками сойлуп кээрткен. 1976 чылда 50 миллион иен хире тудур хамнан оон алганындан [illegible] медээлер парлалгада киргенинде соонда, ук губернатор [illegible]. Оон [illegible] турган бөлүк [illegible] Болун [illegible] Каваками ол [illegible] деп берген [illegible].

(СЭТА).

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Совет Эвилеи космос делгемнерин шиңгээдип алырының талазы-биле улуг депшилгелиг базымнарны кылып, ол чедиишкиннериниң үре-түңнелин улус ажыл-агыйын улам ындаа сайзырадырынга болгаш делегейниң улустарының эп-найыралын быжыглаарынга, тайбың күштерин деткиириңге баараалгадып турар.

Леонид Попов биле Валерий Рюминниң космонавтика төөгүзүнде бир-ле дугаарында боттандырган 185 дүн-хүн дургузунда Чер чоогунда космос делгемнеринге кылган ужудулгазы чедиишкинниг доозулган. Эртем болгаш улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге бараан болур ол чедиишкиннер оигу беш чылдың онаалдаларын [illegible] негелдезиниң салыы болуп, эм болур СЭКП-ниң XXVI съездизинге онза белек болур.

Космонавтиканың сөөлгү чедиишкиннери Леонид Попов биле Валерий Рюминниң чүс сезен беш хонук Чер чоогунда орбитада «Салют-6» станцияга эртем-шинчилел ажылын кылып, үр үениң иштинде ужудуушкун кылып дооскаңы-биле тудуш харылзаалыг.

«Салют-6» станция эң-не сайзыраңгай дериг-херекселдер-биле чепсеглеттинген болгаш анаа үр үеде космонавтыларның ажылдап, чурттаарынга, космос корабльдерин тудуштурарынга эптиг, таарымчалыг кылдыр чогааттынган.

Космоска амгы үеде шиңгээдип ап турары чүгле эртем, техниканы дүрген сайзырадып турар эвес, а харын улус ажыл-агыйын улам ындаа хөгжүдеринге улуг салдарлыг.

Кандыг-даа ажылды кылырда мергежил болгаш чаңчыл эргежок чугула болгай. Ынчаарга ужудулга үезинде эртем-шинчилел ажылын-даа ийикпе азы өске-даа кандыг-бир ажылды кылырынга база-ла чаңчыгышкын херек. Космоска ужудулга үезинде кандыг-бир ажылды кылырынга, чер кырынга деңнээрге оон ийи катап үр үе негеттинер кылдыр планнаар. Л. Попов биле В. Рюмин космоска үр үеде ажылдап, мергежип келгениниң түңнелинде, кандыг-бир ажылды бүдүреринге, черге ол ажылды кылыры хире үе ажыглаар кылдыр чаңчыга бергеннер. Ол болза үе талазы-биле курлавырны тургузуп, космонавтыларның ажылының [illegible].

Космонавтылар Попов болгаш Рюмин үш чыл бурунгаар орбитаже салып үндүрген «Салют-6» станцияның иштиниң дериг-херекселин бурунгу-биле солуп, чаартып, септелгени кылганы ол станцияны амдаа үр үеде Чер чоогунга орбитага ажылдаарып болдурган. Бо болза космонавтылар Попов болгаш Рюминниң деңзи чок байдалга өөренип, чаңчыгып чедиишкинниг ажылдаанының херечизи-дир. Ону септеп чаартканының соонда «Салют-6» эртем лабораториязынга дөрт узун хуусаалыг болгаш сес кыска хуусаалыг экспедициялар аңаа эртем-шинчилел ажылы чорутказ келгеннер. «Интеркосмос» программазын ёзугаар ол станцияга Чехословакияның, Польшаның, ГДР-ниң, Болгарияның, Венгрияның, Вьетнам Социалистиг Республиканың болгаш Кубаның космонавтылары барып, кады ажылдажылганы совет космонавтылар-биле чоруткаңнар. Ол ужудуушкуннар үезинде программаларда көрдүнген эртем-шинчилел ажылдары долузу-биле күүседдинген. Ол экспедициялар «Салют-6» болгаш «Союз» комплекстиг Чер чоогунда орбитага ылап бүдүрелдиг ажылдаарын бадыткааннар. Ол станция-биле ийи «Союз Т» болгаш он бир «Прогресс» дээр чүък дажыыр корабльдер космоска тудуштурганы кылган ийикпе азы ол комплексче бүдүн чартык ай болгаш-ла аңаа барып тудуштурга кылыры-биле Черден бир корабль чоруп турганындан аңгыда ол-ла үениң иштинде оон бир корабль адырылгаш Чер кырынче дүжүп бадып [illegible]лекс орбитага ужудулганы кылып тургаш, чеди катап орбитаны чазаар ужудулганы кылганы делегейде космонавтика төөгүзүнге турбаан болуушкун болур.

Л. Попов биле В. Рюмин «Салют-6» станцияга эртем-шинчилел ажылдарын кылып чорудуп турар үеде оларның ол комплекизи-биле «Союз Т» корабльдиң тудужулгазын космонавтылар Ю. Малышев болгаш В. Аксенов болдурганнар. «Союз Т» корабль даштыкы хевир талазы-биле оон мурнунда космоске ужудуушкун чорудуп турган «Союз» корабльдерге дөмей болза-даа, иштиниң дериг-херексел талазы-биле олардан улуг ылгалдыг. Чартык эттирикчилерлиг интегралдыг схемалар ажыглаан тергиин чиик, хемчээли эң-не биче электроннуг херекселдер-биле ук корабль дериттинген. Сайзыраңгай чогааттынган башкарылга системазы «Чайка» корабльдиң космос делгемнеринге бүдүрелдиг углап-башкарып, баш удур тургускан программа ёзугаар чеже-даа үеде ол башкарып чорупболур. Оон ынай «Союз Т» корабльдиң деңзи, хемчээли биче-лээ, дериг-херекселдериниң орнунга кывар чүүл курлавырын көвүдеткени, ол корабльдиң Чер кырынга чымчак хондурар шимчедикчилерин күштелдиргени болгаш ындыг космос корабльдиң чүгле автоматчыткан башкарылга-биле эвес, а харын космонавтылар боттары башкарып хондуруп болурунуң аргазын тургусканы, космонавтыларның амытының магадылалдыг хумагалаарынга чугула болуп, хондурулга үезинде озал-ондактыг [illegible]ларны чайладыр. Чер кырынче космонавтылар боттары башкарып базырар корабльди чогаадып кылгаш, оон шенелдезин космонавтылар Малышев биле Аксенов чедиишкинниг чорудуп доосканы совет космонавтиканың кайгамчык-даа аажок улуг чедиишкини болур.

Ол ышкаш космонавтика төөгүзүнде моон мурнунда турбаан чаа чедиишкиннерни онзалап демдеглеп көөрде, Л. Попов биле В. Рюминниң узун хуусаалыг ужудуушкун үезинде чоруткан эртем-шинчилел ажылдарының чүгле элээн кажыч чижекке кирзе чеңнир.

Ол космонавтылар ужудулга үезинде космос ужудулгазының факторлары (шимчедикчи күштери) кижиниң организминге интерферонуң (организмниң вирустарлыг аарыгларга удур камгалалы-биле харылзашкак белоктар) тургустунуп келиринге кандыг салдарлыг болурун, эм дээрлиг кылган таблетка интерферонун дузазы-биле шенелдени кылып шинчилээннер. Орбитада станцияга чораш, В. Кубасов биле Б. Фаркаш венгр тускай эртемниглерниң чогаадып кылганы «Пилле» («Ховаганчыгаш») херекселдиң дузазы-биле орбитада комплекстиң өрээлдеринде космиктиг херелдерниң барын, бир эвес ындыг херелдер бар болза оларның тарап нептерей болурун өөренип, шинчилээннер. Оон аңгыда олар деңзи чок байдалга кижиниң мага-бодунга кислородтуң кайчаар тарап сиңнигерин база кандыг-даа шимчээшкин үезинде кижиниң эндег чогуп болгаш шаг-шинээзин, кислородтуң космонавтыларның агаарны тынарын-[illegible]нер. Ол-ла космонавтыларның Венгрияның чурт-девискээрин чурукка тырттырганын Тисса хемниң унун дургаар мелиоративтиг тывызылелдин кылырынга болгаш Балатон хөлдүң чамдык участоктарының хирленгениниң тодарадырынга ажыглаар.

В. Горбатко биле Фам Туанның ужудулгазының үезинде орбитага деңзи чок байдалга кижиниң чаңчыгып, өөренирин болгаш Черже дүжүп келгениниң соонда космонавтыларның кадыкының байдалын баш удур тодарадып болур чүүл бүрү медико-биологтуг шенелделерин кылгылаан.

Орбитага узун хуусаалыг ужудулга үезинде ССРЭ-ниң, Польшаның, Болгарияның эртемденнериниң кады ажылдап кылып чогааткан херекселдери-биле космонавтыларның чаа байдалга чаңчыгар психологиязын база вестибулярлыг чурумунуң үрелип болгу деп демдектерин ылавылап шинчилээн.

Сөөлгү ужудулга үезинде «Сплав» деп шенелделерни кылып турганы, совет вьетнам эвилел чартык эттирикчи материалдарның ымыраалдыг чаңгыс аай кристалдарын өстүрүлээн. Оон аңгыда «висмут-теллур-селен» системаның эмилдириин шенеп кылгылаан болгаш деңзи чок байдалга кристалдарның өзерин, оскундаа технологтуг шенелделерни хөй-биле кылгылаан.

Ю. Романенко биле А. Тамайо Мендес «Салют-6» станцияга дыка хөй медико-биологтуг шенелде шинчилелдерни чоруткулаан. Куба болгаш совет тускай эртемниглериниң кады ажылдап кылганы «Атуэй» дуржулганы чоруткаш, деңзи чок байдалга [illegible] чүрмектелип чарлыры болгаш оларның салгалдан салгалче кайчаар дамчып өзүп көвүдээрин хайгаарап көрген болгаш ону шинчилеп, өөренирин Чер кырынга уламчылаары-биле космоска чораан материалдарны Кубаның эртем-шинчилел тывунуң молекулярлыг генетика кезээниниң лабораториязынга дамчыдып берген.

«Салют-6» станцияга чоруткулаан эртем-шинчилелдер ажылдары улус ажыл-агыйынга улуг депшилгелиг салдарны чедирер.

Моон соңгаар улам нарын, чаа-чаа эртем-шинчилел ажылдарын космос делгемнеринге чорударын негеттинер болгаш ол талазы-биле улуг ажылдар эм ыңа мурнувуста. Оларның чедиишкиннери улус ажыл-агыйынга улам улуг салдарлыг болур дээрзи чигзиниг чок.

М. САТ.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

ШКОЛАЧЫ ЧЫЛДАРЫНДА-ЛА

Баскетболга ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Геронтий Бабухадиа Тбилисиниң № 62 школазынга неделяда үш катап кээп, баскетболга хандыкшылдыг өөреникчилер-биле кичээлдеп турар. Эгелеп чоруур баскетболистерниң дөрт бөлүү ында турустунган, аңаа 3—4 класстарның өөреникчилери [illegible] Грузияның [illegible] башкызы Тамара Гегелашвили биле школаның күш-культура башкызы Гела Каначадзе олар тренерге дузалажып турарлар.

Тренерлеп келген чылдарының дургузунда Геронтий Бабухадиа баскетболистерни дыка хөйнү өөреткен. Олар аңгы-аңгы чылдарда Грузияның-даа, ССРЭ-ниң-даа шилиндек командаларының составынга кирип келген. Ол чүл Чүге дээрге, дуржулгалыг специалистиң кичээлдери солун болгаш ажыктыг эртип келген. Школаның директору Виталий Деметрашвилиниң бодалы-биле алырга, ол кичээлдер уруглардың баскетболга болгаш черле шииги спортка сонуургалын бедидери-биле кызыгаарлаттынмайн, харын-даа оларның чуруум-сагылгазын экижидеринге база салдарлыг болуп турар.

Бабухадиаңың удуртқан бөлүктери дег коллективтер сөөлгү чылдарда бистиң чурттуң дыка хөй школаларынга тывыл келген. Баштай олар дуржулга бөлүктери болуп турган болза, ам ССРЭ-ниң Чырыдылганың министерствозунуң бадылааны тускай бөлүктерже шилчээн. Спортче эге белеткелдиң ындыг бөлүктери районнарның уругларның спорт школаларында организастаттынып, бедик мергежилдиг тренерлер-биле хандырттынып турар.

Спорттуң кандыг-даа хевиринге сонуургалдыг чорууп бергүскен школачылар-биле чүгле ажылдаар деп уругларның спорт школалары дыка хөй чылдарның дургузунда салып келген. Оон аңгыда разряд дужаагап улустуң санын өстүрүп шыдааның база чедиишкиннери деп санаар. Ындыг негелде турда тренерлер спортка сонуургал чок өөреникчилерни боттарының бөлүктеринге албайн келген. Ынчангаш спорт школалары шупту чаштарга эвес, чүгле талантылыгларга бараан боор турган.

Ам байдал ындыг эвес. Улуг спорттуң курлавырын, келир үениң чемпионнарын белеткээр [illegible] уругларның спорт школалары салганнар. Бистиң чуртувуста алды муң ажыг спорт школалары ажылдап турар болгаш аңаа болгулаар кижилдерге ийи миллион ажыг оолдар болгаш кыстар кээп турар. Олар спортту сайзырадырынга кайы хире улуг рольдуг болурун чугаалааны артык.

ССРЭ-ниң Чырыдылганың министерствозу уругларның спорт школаларынга, ынчаа бедик школаларынга болгаш боттарының баазаларынга чаа-чаа бөлүктерни тургузарын дааскан. Спорт школаларынга чыл санында немелде аңгы-хоренгиниң үндүрүп, массалыг спортту школачылар ортузунга сайзырадыр дээш ажылдап турар тренерлерниң тывызыринге ону чарыгдап турар.

Чаа-чаа бөлүктерниң уругларның спорт школазындан чазы чугула. Бир эвес кандыг-бир өөреникчи спорттуң бир-ле хевиринге сонуургал чорууп көргүзер болза, ону тускай бөлүкке быжыглаарынга чиик болур.

Владимир КИРИЛЛЮК.
(ПМА).

телевидение

ЯНВАРЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—«Горнистер, [illegible] харыыланар!» [illegible] «Тажы Флоризельдиң ужуралдары». Хөй сериялыг уран-чечек [illegible] 2-ги кезээ. 10.40—ССРЭ-ниң улустуң артизи Ирина Богачеваның концерти. 11.40 — [illegible]. 11.25—14.00—Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20—«Орус шөл. Бичии дуңмазы». Документалдыг телефильм. 15.15—«Шыдамрачылар школазы». Разрядтыглар клазы. Ооңнуң [illegible] Делегей гроссмейстери А. [illegible]тов эттирер. 15.45 — Вольск хоорайның 200 чылынга «Вольск» деп документалдыг фильм. 16.15—«Бистиң-биле кады кыл, бистиң дег кыл, бистен артык кыл». [illegible] 17.15—ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээ [illegible] салганының оюнга «Моолда» деп кинопрограмма. Моол Арат Республиканың ырының болгаш танцының күрүне ансамблиниң концерти. 18.05 — «Куш салы». Мультфильм. 18.15—Бөгүн делегейде.

18.30 —«Миллионнарның девискээр университеди». «Социалистиг экономиканы эргелеп башкарары». Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын чугаалажып тур бис.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — [illegible]

МОСКВАДАН

19.[illegible]—«Тажы Флоризельдиң ужуралдары» деп хөй [illegible] телефильмниң [illegible] 2-ги [illegible] 20.30—«Үе». Информастыг программа. 21.05—«СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур». [illegible] «Чаа-чаа чедиишкиннерже». Документалдыг фильм. [illegible] концерти. 23.05—23.20—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ийи даң-чорук». Те[illegible] 18.15—«Бир мөңгүннүң төөгүзү». Документалдыг фильм. 18.35—«Делегей байдалының зоочулалы». [illegible] 18.50—Чаңгаазар [illegible].

МОСКВАДАН

19.00 — «Ыраж аялгаларын» [illegible] РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. [illegible] концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.35 — Съездизе съезд чедир. 19.50 — «Чыргал-даа чылыттас». Телефильм. [illegible] 20.30—21.35 — «Ажыктыг чорук болгаш ынчар дээш». Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының Телевидение чугаалажып тур бис.

ТАДЖИКИСТАННЫҢ ОБСЕРВАТОРИЯЛАРЫНДА

1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелинде» эртем айтырыгларын шинчилээринче күженишкиннерни мөөңнээри көрүп турар. Ол сорулгаларның бирээзи болза эртемниг техниканың болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарының космос делгемин шинчилээрин болгаш шиңгээдирин уламчылаары болур.

Таджик ССР-ниң Эртемнер академиязының астрофизика институдунуң эртемденнери шинчилелдериниң калбак программазын боттандырып турар. Эрткен беш чылда олар [illegible] метеор, комета болгаш сылдыс астрономиязының талазы-биле ажылдарже угландырган. Бод түңнелдер чүүлдериниң болгаш болуушкуннарының дугайында [illegible] түңнелдер алдынган.

Астрофизика — Таджикистанга [illegible] 1932 чылда Таджикистанның астрономия обсерваториязын үндезилеп тургускан. Амгы үеде ында ийи обсерватория бар — астрофизика институдунуң составынче кирип турар Гиссар болгаш «Санглок» обсерваториялары.

ЧУРУКТА: Гиссар обсерваториязы. Эң ылым угланыышкынның астрономия тургузуун ажылга белеткеп турары.

Р. НЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЧЫЗЫ-ДЫР

Амгы хүннерниң тыккылама соок бир эртенинде Эрзин суурнуң мурнуу талазында чаа туткан автовокзалга кире бердим. Автобус манаан кижилер делгем залда ээскинип олуруптаан. Кыштың соок үеде чоруп чоруур орук кижизинге чылыг чер дег магалыг чүве кайда боор. Вокзалдың иштиниң арыг-силии, чылыы-даа аажок, автобустар аргыжылгазының дугайында расписаниениң, транспорт шимчээшкининиң дугайында янзы-бүрү чурукту демдектерин ханаларда аскаңы көрүштүг.

Кажан манаа вокзал чок турда автобус манаарга кыштың соогунда доңуп, чайның изиинде оңгап, суксап турар үелерни бодап кааптурарым. Кирип келген пассажирлер бистер сакар ирт[illegible] [illegible] [illegible] манзаар айтырап [illegible]

— Кызылдан автобус каш шакта келир ирги?

— Даарта меңээ пайызылаал Кызыл баар бир билеттен... Азы, автобус бөгүн Мөреңче баар бе?

— Сергей Самбыраевич, Нарындан автобус кажан келирил?

[illegible] кирген чоннуң айтырыгларынга эптиг, ээлдек харыылап олурар кымыл ол? Эрзиннерниң «вокзалдың ээзи» деп адап алганы ол чаа бажыңның эргелекчизи Сергей Самбыраевич Чымба-дыр. Чоннуң аргыштырылга черинге ол сөөлгү он чылда ажылдап келген. Оваашкан ажылынга кызымак С. С. Чымбаны чаңгыс чер чурттуглары хүндүлээр.

Бо чаагай өөрүшкүнү бижип тургаш эрткен үеже, машина-чепсек ховар, орук-чирик багай үеже хая көрнүрүн чайгаар-ла албадан келир-дир. Эрзиннен Кызыл хоорайже аъттыг, азы чин чүдүрген тевелиг кижи кыштың соогунда беш, алды өртээлдерге хонуп чораш чедер, дедир база ындыг байдалдыг ээп келир турган. Ол түренчиг үени амгы хүннерге канчап деңнээр!

Найысылалдан чылыг, чымчак, делгем автобуска олуруп-каш, бистиң черге ол хүн-не хаая кирип келир. Район төвүнден совхозтар аразында аргыжар оруктарны база чазап кылып каан. Пассажирлерге таарымчалыг автовокзалдыг. Бо бүгү бистиң улуг Совет күрүневистиң кижиниң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкынының ачызы-дыр.

С. ОЙДУП.

ХАРЫСАЛГА ЧОГУ ДЭЭШ

Чоннуң байлаан хумагалаар

Таңды районнуң улус суду С. Тока аттыг совхозтуң хову бригадири турган Иван Матвеевич Архиповтан 944 рубльди төлеттирип дугайында район прокурорунуң негелдезиниң талазы-биле хамааты херекти көрген.

И. М. Архипов 1978 чылдан 1979 чылдың сентябрь 15-ке чедир С. Тока аттыг совхозка бригадир болуп ажылдап тургаш, бодунуң хүлээнген ажылынга ээ-харысалга чок чорукту кылып турган. Ол бригадазынга хуваалда ёзугаар берген техникаларны механизаторларга болур-чогуурү-биле быжыглаваан, бригада кежигүннериниң ажылын болгаш техниканың эдилелин, кадагалалын контрольдавайн турган. Оон түңнелинде Архиповтуң удуртуп турган бригадазынга Т-40 маркалыг база МТЗ-80 маркалыг 2 трактор тоймагланттынганындан совхозка элээн хөй когарал болган.

Эрге-дужаал хүлээлгезиниң саавырын ёзугаар тоймаглаттынган техника дээш материалдыг харысалганы ол техниканы быжыглаан кижи, товаргайлаарга, бригадир, гараж эргелекчизи, механизатор, чаачы хүлээр ужурлуг. Бирээ бригадир тоймаглаттынган тракторларны механизаторларга быжыглаваан болганда И. Архиповка хамаарыштыр оттурган херекте буруудаттырып турар кижиге чиңгелде болур барымдаалар чок болган.

Херектиң материалдарын таныжып көргеш база негекчиниң болгаш дарыылакчының тайылбырларын дыңнааш, суд ол херекти кады харыылажыр кижилер кылдыр С. Тока аттыг совхозтуң кол инженери В. Бутусов биле кол бухгалтери Р. Богданова оларны киирери чугула деп көрген.

Тракторларны тоймаглаарынга чедирген ажыл-агыйжы эвес кайгамчык чорук суд үезинде илерээн. 1978 чылдың августа И. Архиповту ыал демин белеткээр бригаданың удуртур кылдыр томуйлааш, аңаа 34 тракторну акт ёзугаар хүлээткен, а Архипов ол техниканы механизаторларга хүлээткен азы хүлээтпээнин билбес болган, ол дугайында ахтызы база чок. Ол үеде МТЗ-80 трактор капитал септелгеден келген, Т-40 трактор аварияның соонда келген, септээр тракторну механизаторларга быжыглавайн, таныжылга-даа хүлээтпейн, бригадага тургузуп каан. Ынчангаш олар тоймаглаттынган.

1979 чылдың сентябрьда эрги бригадирниң халааш, оон орнунга Марыл-оол Доңгакты томуйлаан. Дужаал ёзугаар алырга, М. Доңгак от чылдың сентябрь 15-те хүлээлгезин күүседип эгелээн, а бригадалың техниказын Архипов 1979 чылдың ноябрьда хүлээтчел боор турар. Чаа бригадир чүгле бүдүн техниканы хүлээп алган, тоймаглаттынган тракторлар эрги бригадирниң подочетдунга хевээр арткан.

Кол инженер В. Бутусов тургустунуп келген байдалды билип турганын болгаш ынчан [illegible] Архиповтуң бригадазы турар ол тракторларны хайгаараар аргазы чок турган деп судка тайылбырлаан. Кол бухгалтерниң оралакчызы Е. Черноусованың бодалы база ындыг. Ынчалза-даа оларның кайызы-даа совхозтуң материалдыг үнелиг чүүлдериниң албан-дужаалдыг хүлээп алган соонда чүге дыка үр болгаш хүлээнгиштирип турганын бо дээрге билдинмес-тир. Совхозтуң кол инженери-биле кол бухгалтери Р. Н. Богданова техниканың сайгарлып, шимчеп турарын чогуур-биле контрольдавайн, хүлээнгиштирилгени үр үе эрткенде чорудуп турган. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, кол специалистери оңчу-хөреңгиниң учедун болгаш отчедун шынгыжадып, контрольду күштелдирип тургаш, оларның кадагалалын хандырар, бо херекте бар четпестерни чайладыр, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурбас хемчеглерни боттандырар хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың октябрь 11-де хүлээп алганы «РСФСР-ниң колхозтарының болгаш совхозтарының машина-трактор паркыларының ажыглалын болгаш септелгезин экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында айыткаш болза: «Көдээ ажыл-агый техниказын ажыглап, кадагалал болгаш септеп турарында бар шыңгыы четпестерни чайладыр сорулга-биле колхоз, совхоз [illegible] рын экижидер хемчеглерни алыр, мааңа хамаарыштыр колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгеге, бригадаларга болгаш сыгырарга кажаалыг шөлдерни, техниканы турарынга машина турар хемчеглерни белеткээр. Тракторларны, комбайннарны болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа машиналарын механизаторларга быжыглаар, машиналарның эз чокталырын болдурбас. Техниканы эки кадагалааны дээш трактористерге болгаш комбайнерлерге материалдыг деткимчениң хемчеглерин ажыглаар, а көдээ ажыл-агый техниказынга кам чок болган буруулугларны кеземче харысалгазынга киирер».

Бо совхозта көдээ ажыл-агыйның техниказының кадагалалының байдалы үстүнде негелдеге дүүшпес. Ону специалистер база билип турар. Ол хиреде чурумчудар таларты-биле ажыл чоруттунмайн келген. Материалдыг үнелиг чүүлдерниң чогуур учеду совхозтуң бухгалтериязында чок, азы кижилерге быжыглаваанының эн тывары чогуур-биле кылдынмаан, [illegible] [illegible] ну кол бухгалтер контрольдавайн келген.

МТМ-ниң девискээринде кусум-чурум айлаттынмаан, эрттирилдер чок өске машиналар хостуг эргип турар, дежурный диспетчер болза чок турар. Совхозка уреде болгаш септелгеге кирбээн техниканы кадагалаар шөл-даа, машиналар херимчи-даа чок. Бо айтырыгны дарый болгаш бүрүн шиитпирлээри эргежок чугула. Мааңа республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дузазы база херек дээрзин билдиртир-дир.

Техниканы кам чок ажыглаары азы кадагалаары кеминиг херек дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1961 чылдың декабрь 29-та хүлээп алганы «Көдээ ажыл-агый техниказын кам чок ажыглааны болгаш кадагалааны дээш кеземче харысалгазының дугайында» Чарлыгында тодаргай айыткан. С. Тока аттыг совхозтуң дирекциязы моон чогуур түңнелди кылыр болза чогуур. Бо херек талазы-биле буруулуг болган кижилерге совет хоойлу ёзугаар шыңгыы кеземчени хүлээткен.

Л. РОЖКОВА.
Таңды районнуң улус судьязы.

Агаар

Республикага болгаш Кызылга бүргег, аязып каан турар булуттарлыг, быскан хар чаар агаар болур.

Агаарның температуразы дүне республикага 32—37, Кызылга 34—36, а хүндүс республикага 21—26, чамдык черлерге 12—17, Кызылга 23—25 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Долгаңгеннер аразында» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 21.00. «Озалдаан болчаглар» 18.40 ([illegible]) шактарда.
«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 9.00, 10.40, 12.30, 14.20, 16.10. «Узун дуне» 18.00, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ак [illegible]» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 [illegible]

Редакцияның адрези:
Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1. [illegible] Редакторнуң 2-21-61 [illegible] 2-35-21, 2-31-73 [illegible] секретарьлары 2-23-65 [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-21-54, [illegible] 2-20-60, корректорлар 2-27-41 [illegible] 2-32-75 телефоннар дээр.
Тираж 17900. [illegible]
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00409

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 13 (1411) | 1981 чылдың январь 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

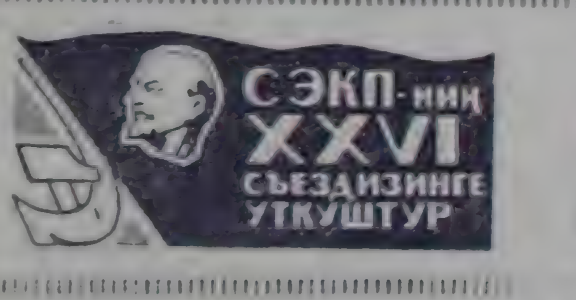

ЧАА БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫНДА АЛГАН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛИ!

«Тыва кадаэ тудуг» трестиң автобаазазының чолаачыларының болгаш бригадаларының аразынга социалистиг чарыштың онгу беш чылда түңнелдери-биле хоочун чолаачы, аныяктарның дагдынмкчызы И. И. Вендерлыхтың удурткан бригадазы тиилекчи боол үнген. МАЗ-тар чолаачылары беш чылдың чүък сөөртүлгезиниң планын 128.2 хуу, чүък сайгарылгазының даалгазын — 136 хуу күүсеткен. Ол бригаданың кежигүннериниң чамдыктары беш чыл планын хуусаадан бир чыл мурнай доозупкан. Оларның бирээзи—самосвал чолаачызы Александр Иванович Юртаев бригадада социалистиг чарыштың мурнуку одуруун бо хүннерде ээлеп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин күүседир чыгай берген. Аңаа онгу беш чылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

ЧУРУКТА: чолаачы А. И. Юртаев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хойдан-на хураган

МАЛ ТӨЛҮ МЕНДИ

«Суг-Хөл» совхозтуң Киров салбырында хой оолдаашкыны эгелээн.

Малчыннар партияның XXVI съездизинге күш-ажылчы белектерлиг уткуражыр сорулга-биле малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Кыштагларда мал чемнери бүрүн чедиртинген. 38 сакманчыларны кыштагларже четкилеп үндүрген.

Амдыгааштан эгелээш чаа хураганнарны онча-менди камгалап ап турар малчыннар эвээш эвес. Олардан Кызыл-Тайгада Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи Дажы Ондар 125, Өлеңниг шаттарында Монгуш Кожуй-оол 88, Ондар Таан-оол 118 хураганнарны түс-түстү хоранча чок камгалап алганнар.

(Бистиң корр.)

БАЙДАЛЫ ЭКИ

Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң дуржулгалыг хойжузу Донур Дөнен он бирги беш чылдың баштайгызында төрүүр чүс хойга онааштыр 100-тен эвээш эвес хураганны онча-менди камгалап алыр, бир хойга онааштыр ортумаа-биле 3 килограмм 100 граммдан хой дүгү кыргыыр хүлээлгени алган.

Амгы үеде оон хоюнун кыштап турар байдалы дүр. Хойлар оолдап эгелээн. Баштай төрүттүнген хураганнарны шимтүзүн онча-менди хүлээп алган.

Д. КОЗЛОВ.

Он бирги беш чылдың баштайгы айының бирги чартыы доозулган. Бо хүннерде республиканың ажыл-агыйлары, үлетпүр бүдүрүлге черлери чаа беш чылда болгаш партияның XXVI съездизинге уткуштур чаа-чаа хүлээлгелерни ап, боттарының кылыр ажылдарын тодарадып турар.

Кызылдың чамдык бүдүрүлгелериниң, организацияларының алган хүлээлгелерин моон адаанда парладывыс:

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮР ЭРГЕЛЕЛИ

Нинти продукция бүдүрериниң планын декабрь 29-та күүседир. Пландан ажыр 60 муң рубльдиң продукциязын сайгарар, оон иштинде хлеб аймаан 40 тоннаны, эзиртпес суксуннарны 7 муң дал, кондитер кылыгларын 45 тоннаны.

Продукцияның бот-үнезин доктаатынган пландан ажыр 0,5 хуу чиигедир. Арыг орулганы пландан ажыр 10 муң рубльди алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1980 чылда чедип алдынган деңнелден 0,5 хуу бедидер.

4 амгы чаа хевириниң продукциязын бүдүрерин шиңгээдип алыр.

30 кезек чаа дериг-херекселди заводтарга тургузар. Мурнакчы технологияны шиңгээдип алырынга 1 муң рубль чарыгдаар.

Бүдүрүлгеге чаартыкчы 5 саналды нептеретгенинден 4 муң рубльдиң камналгазын алыр.

Камналга чурумун сагыырын күштелдиргенинден электри энергиязын 13 муң квт-шакты, чылыг энергиязын 70 Гкал, хөмүр-дашты 15 тоннаны, далганны 10 тонна, үстү 130 кг-ны камнап алыр.

Ажылга чаа хүлээп алган 120 кижиниң чериндиге өөредир, холушкак мергежилдиг 80 ажылчыны чедип алыр, инженер-техниктиг ажылдакчылардан 12 кижиниң билиин бедидер болгаш экономиктиг өөредилгеге 61 кижини хаара тудар.

Социалистиг хүлээлгелерни аъш-чем үлетпүр эргелелиниң партия ажыл-агыйй активинге хүлээп алган.

ҮСТҮҮ-ЕНИСЕЙ ПАРОХОДСТВОЗУНУҢ КЫЗЫЛДА РАЙОН ЭРГЕЛЕЛИ

Чүък сөөртүрүүнүн планын Советтиг Тываның 37 чыл оюнуң байырлалынга чедир күүседир.

Партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир Минусинсктен БРП-40-1 марказыг бардаңны база Красноярсктиң судно бүдүрүлгезинден 1 963 деп бир буксирни хүлээп алгаш ажыглалга кийирер.

Суднолар септелгезин планнаттынганындан беш хонук эрте, майның 10-да доозар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0.15 хуу бедидер.

Ажыглалга кирер суднолары экиден кудуг эвес дериттерге хүлээдир.

Пассажирлер хандырылгазының культуразын улам экжидер. Чыл дургузунда бештен эвээш эвес чаартыкчы саналдарны кийирер.

Ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга техниктиг өөредилгени организастаар.

Рулевой-мотористерниң курузунга 15 кижини, комайдоларны [illegible] 10 кижини өөредир. 4 ажылчынны мергежилин бедидер.

Кыдыр-чаар материалдарны кайы хамаан [illegible] бо чылдарын доорар.

1981 чылдың эгелээшкиннинде [illegible] Саяно-Шушенск ГЭС-тиң [illegible] ниин ажылдап [illegible].

Бөгүн «Шын» солунга «Барлык» совхозтуң мурнакчы хойжузу, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү Сарыг-оол Баганай-оол Сарыгларның ажыл-ижинге турасказдып көдүртүнген.

Хоочун хойжунуң коданында төрүүр 324 хой бар. Ол СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер дээш кышка эки белеткенген. Хойжу ам төрээн 219 хоюндан 225 хураганны онча-менди камгалап алган. Коданында мал чеми четчир, сакманчыларның ажыл-ижин билдилиг башкарып турар. Партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир хой бүрүзүнден хураганны камгалап алыр хүлээлгени С. Сарыглар алган.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдериңер, хой бүрүзүнден хураган дээш демисежиңер! Малдың баш санын өстүрери, мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге саарының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседири оон кол хамааржырын утпаңар!

КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Партияның ээлчеглиг чаа съездизин төлептиг уткуур дээш «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжулары бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар. Ниитизи-биле салбырда төрүүр 3278 баш хойну он бир коданга үскен. Хойжу бүрүзү кыштаглаашкынга эки белеткенген. Ам хойжуларның чымыштыг ажыл-ижи, хой [illegible] кидин-түңүк чорулп турар. Чоокку хүннерге чедир салбырның хойжуларында 1600 баш хой оолдаан, оларның чаш төлүн онча-менди камгалап алганнар «Төрүүр хой бүрүзүнден-не хураган» деп кыйгырыг-биле ажылдап турар.

Салбырның мурнакчы хойжузу Содунам Лапзычының шупту 291 төрүүр хой бар. Оон коданында хой оолдаашкыны массалыг-биле эгелээн болгаш ам барык адакталып турар. Хойжуда ам төрээн 250 хоюнун чаш хураганнары шупту менди. Чаш мал төлүн камгалап алыр, сакманчыкторнуң ажыл-ижин башкарар талазы-биле хойжунуң кадайы, район Совединиң депутады Содунай Серенчал шуудурту ажылдап келген. Хойжу өг-бүле бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 100-тен хой хураганнарны камгалап алыр деп бедиткен хүлээлгени алган. Олар сөзүнге ээ болуп шыдаарлар.

Хойжулар Кужугет Эникоол, Сарыглар Бодаандай, Кужугет Арзылан-оол оларның коданнарында 150—170 чедир хой оолдаан, чаш төлү шупту онча-менди.

Малчыннарның чымыштыг ажыл-ижинге дузалажыр талазы-биле суурнуң агитквартиралары, салбырның тускай артемчилери, депутаттарны түс-түс коданнарга быжыглаан. Олар хамааржыкан черлеринге барып шеф болгаш өске-даа практиктиг дузазын чедирип турарлар. Коданнарда байдал эки сирген. Хүс, сүт-биле четче хандыртынып турар. Малчыннарның өөредилгези [illegible] чоруп турар. Ам хойжулар, сакманчыктар аразында хураган бүрүзүн менди камгалап алыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелдерин үндүрүп, хой хураган алганнарны шаңнап-макталдарны көрдүнген.

Хойда болгаш чаш хураганнарда аарыг-аржык чок, чаш хураганнарны баш бурунгаар онаа-бүрү аарыгларга удур [illegible] турар. Малчыннарның ажыл [illegible] салбыр баштаар черн доктаамал сагып салып турар. Чыннаар бүтү талазы-биле бир демниг ажылдап тургаш, хойжулар бо чылгы хүлээлгезин күүседип, партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур.

С. КАН-ООЛ,
партия эге организациязының секретары, салбырда мал эмчизи.

ДЕТКИВИШААН

Улуг-Хемниң малчыннары хой, өшкүнүң кыштаглаашкынның чедиишкиниг эрттирер, оон чаш төлүн менди камгалап алыр болгаш дүрүктүрер база күрүнеге үүк саарын көвүдедир талазы-биле «Нарын» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның [illegible] республиканың бүгү хойжуларынга [illegible] деткивишаан. Бо хүннерде малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап ап турарлар.

«Найырал» совхозта [illegible] «Ак-Туругдэ» — 2395 хой оолдаан. Оларның хураганнары шупту онча-менди.

«Күш-ажылдың тогуг» совхозтуң Чодураа салбырының чаа төрээн 550 хойнуң шупту хураганнары менди. Ол салбырның малчыннары совхозтуң Дамыг-Хем салбырының хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Хойжулардан «Ак-Туругдэ» — Ооржак Аваа-оол, Прима Лапзырын, «Найырал» совхозта Дон Олченмай, Сарыг-оол Анчымаа. «Күш-ажылдың тогуг» совхозтуң Чодураа Быштаг-оол Чекпер-оол, Тулуш Сүмзээлал олар төрээн хойларының хураганнарын менди камгалап алганнар. «Хой бүрүзүнден-не — хураган» деп лозунгу чедиишкинниг күүседип турарлар.

Бистиң корр.

НАЙЫРАЛ КЕРЭЭЗИ

Совет-моол эде-тудуштугкады ажылдаашкыны — социалистиг [illegible] [illegible] Ажыглыг Ыраккы Чоо [illegible]

[illegible] ССРЧЭ [illegible]

Председатель [illegible] Соломенцев [illegible]

[illegible]

Техника септелгези

ЧҮГЛЕ СӨС КЫРЫНДА

Часкы хөөү ажылдарынга болгаш дүжүт ажаалдазынга кадаэ ажыл-агый техниказын Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Енисей», «Совет Тыва» совхозтарында, а ол ышкаш Таңды районнуң ажыл-агыйларында белеткеп турарының чорудулгазын республика штавының ээлчеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

Кадаэ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. П. Брекерт чүве чугаалааш, техниканы белеткээри удуртукчуларның, специалистерниң, партия болгаш профэвилел комитеттериниң хүн бүрүнүң контролунда черлерде чогуу чалыг түңнелдер чедип алдынып турарын демдеглээн. Чижээ, трактор, комбайннар болгаш кадаэ ажыл-агый машиналары септээр талазы-биле доктаамал үш звенону «[illegible]» совхозта тургускан. Ында звеноларның болгаш түс-түс септекчилерниң аразында социалистиг чарышты таанштиг организастаан. Кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга эргежок чүгүда байдалдарны тургускан. Оон түңнелинде ук ажыл-агыйга IV кварталда пландан артыкка 4 тракторну, 4 комбайнны септеп үндүрген, хөрзүн болбазырадыр болгаш үрезин чаштырар машиналарны белеткээриниң онаалдазын күүсеткен. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта байдал оон сыр өске болуп турар. Ол ажыл-агыйга септелге баазазын чогуур үезинде белеткевээн. Комбайннар септээр черни тракторлар тургузар чер кылып алган. Оон ажиктери үрелик, чылыглаттынмаан. Слесарьлар хол хаптыг ажылдап турар. Совхозтуң директору И. М. Сухов, кол инженери И. М. Аныгин олар техника септелгезин багай организастап, бо талазы-биле харысалга чок болуп турар. Бо ажыл-агыйга тракторлар септээриниң дөртку квартал планын 85, комбайннарының — 33, сеялкаларының — 10 болгаш культиваторларының — 50 хуу күүсеткен.

«Совет Тыва» совхоз бир тракторну, 2 комбайнны, 19 андазынны, 13 культиваторну квартал онаалдазынга чедирбээн. Ынчаарга «Енисей» совхоз IV кварталда хөрзүн болбазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарның септелгезинче шуут кирбээн.

Ниитизи-биле Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларынга планнаттынган 47 комбайндан 30-ин септээн, азы 63 хуу күүсеттинген. Ол болза республиканың ортумак көргүзүүнден 25 хуу кудуг, андазыннар септелгези 8, сеялкаларны — 20, культиваторларны — 26 хуу кудуг болуп турар.

Машина-трактор паркызын белеткээр талазы-биле совхозтарга берген график-планның күүселдезиниң доктаамал контролун Таңды районнуң кадаэ ажыл-агый эргелелиниң кол инженери И. Н. Тулатчиков организаставаан, штабтың хуралынга демдеглээн. Техниканы белеткээр талазы-биле районнуң кадаэ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Борисенкону баштадыр Таңдыда тургускан район штавы амга чедир-ле ажылдавайн турар.

Оон түңнелинде Таңды районнуң совхозтары тракторлар септээриниң дөртку квартал планын 91.6 хуу, андазыннарының — 47 хуу, сеялкаларының — 90 хуу күүсеткен. Ылангыя техника септелгезиниң байдалы «Коммунизмниң херели» совхозта кончуг багай. Ында септээр үзүртүг 22 тракторнуң чүгле 10-ун кылдынган. Сеялкаларны болгаш культиваторларны белеткээриниң онаалдазы күүсеттинмээн.

Республика штавының хуралынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору И. М. Сухов, «Совет Тыва» совхозтуң директору — И. Н. Конгаров, «Енисей» совхозтуң директору В. Н. Бастерин олар тайылбыр кылгаш, боттарының ажыл-агыйларында кадаэ ажыл-агый техниказын белеткээри кончуг багай чорып турарының борттуг чылдагааннарын көргүзүп шыдааваннар. Кышкы байдалдарга ажылдаарынга мастерскаларны белеткээриниң, септелге [illegible] [illegible] социалистиг чарыштың [illegible] [illegible] инженер-техниктиг ажылдакчылардан [illegible].

[illegible] «Совет Тыва», «Енисей» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның директорларын республика штавы доңгуткан. Илереттинген четпестерни 80 чылдың февраль 1-ге чедир чайладырын оларга хүлээткен. Бир эвес ол хуусааның иштинде ажыл-херектиң байдалын экижитпес болза, часкы хөөү ажылдарынга техниканы белеткээри дээш ук ажыл-агыйларның удуртукчулары Кадаэ ажыл-агый министерствозунуң база Сельхозтехкурбомнуң каттышкан коллегиязынга отчедун бээр апаарын сагындырган.

И. ОЛДЫРЕВ,
Сельхозтехкурбомнуң септелге эргелелиниң начальниги.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американ байдалдаан — Вашингтонуң [illegible] [illegible]. Са Бе-Эс [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] Сальвадорнуң [illegible]

[illegible] турарын алы[illegible] Американың «чөвүлекчилериниң» санын база көвүдедир.

Хайгаар[illegible] [illegible]-биле алырга, ол дээрге АКШ-тың ажык шериг хат[illegible] чүгле баштайгы базым-дыр. Американ [illegible] Сальвадорга аңгы [illegible] [illegible]

ГАВАНА. (СЭТА). Куба [illegible] [illegible] кээп турар дыңнадыгны бүгүдэ алырга, Сальвадор [illegible] [illegible] шериг кезектери Санта-Ана хоорайга чедире [illegible] [illegible]

Панама каналының зоназында Форт-Гуликте АКШ-тың [illegible] «партизаннарга удур дайын» методтарынга Американ камгалал министерствозунуң чөвүлекчилериниң өөреткени тускай шериглерни [illegible] бактаган 10-ку десант батальонун Гондурас [illegible] эрге-чагыргалары Сальвадорже чоруткан. Гондурас [illegible] сальвадор кыдыг [illegible] [illegible]. Шаажылакчы дерлиг [illegible] [illegible] хаш-хаш [illegible] [illegible] дескелерниң турары кызыгаар районнары Гондурастың шериг-агаар самолеттары камгалап турар.

Тура залышканнарның «Либерасьон» деп радиостанциязының дыңнатканы-биле алырга, Сальвадорга [illegible] Гватемала [illegible] Сальвадорже октап турбр. Патриоттарда бар сан-медээлер [illegible] алырга, хунтага дузалажыры-биле ниити саны үш муң гондурас солдаттарны чорудуп бээриниң дугайын Гондурастың эрге-чагыргалары шериг хунтазының хартаазынга дааан.

Гватемаланың болгаш Гондурастың өлүр-чурумнарының талазындан Сальвадорже [illegible] [illegible] шириги кончуг американнарга удур [illegible] өлүр-чурумну буурап дужуур [illegible] кыдыг камгалап [illegible] оралдажып турар АКШ-тың империалистиг пландарын чарылбас кезээ-дир деп, Революстуг-демократтыг фронт медеглээн.

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа найысылалда кээп турар [illegible]

[illegible] организацияларның санап бергени-биле алырга, чурттуң күш-ажылчы 500 муң чонунуң барык дең кезээ ында каржип турар.

ГАБАНА. (СЭТА). Сальвадорнуң иштики херектеринге кандыг-даа янзылыг холгаарлажыкынңарга Мексика удур деп, ол чурттуң президентиниң Хосе Лопес Портильо даштыкы журналистерниң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Төп Америка чурттарының херектеринге даштыкы кандыг-даа холгаарлажыкынны мексикан президентирүү шаптан деп, Пренса Латина агентиленниң корреспонденттиг Мехикодан дыңнаткан. Бистиң чуртувустуң херектеринге холгаарлап бээр чорукка кеңнүлүс чок, ынчангаш бо-бээа девискээрниң өске чурттарынга хамааржырын [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

[illegible] республиканская библиотека [illegible]

[illegible] отдел

ХОЖУДААШКЫННЫ АЖЫП ЭРТЕР

(Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1980 чыл) Пленумунуң материалдарында болгаш партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелинге чонуң калбак хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедиринге болгаш шынарын экижидеринге кичээнгейни угландырган болгаш оларны күүселдир талазы-биле аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Республиканың аъш-чем үлетпүр эргелелиниң [illegible] партия-ажыл-агый активиниң хуралы онгу беш чылдың түңнелдерин шүгүмчүлелдиг ёзу-биле анализтевишаан, чаа беш чылда бүдүрүлге бүрүзүнге планның онаалдаларының күүселдезин чедип алыр дээш тодаргай сорулгаларны салып, ажыл-агыйжы байдалда эрткен.

Онгу беш чылдың түңнелдериниң болгаш коллективтиң мурнунда салдынган чаа сорулгалар [illegible] аъш-чем үлетпүр эргелелиниң начальниги С. Д. Кызыл-оол илеткээн.

Хуралга пиво заводунуң директору А. А. Сергачев, Ак-Довурактың хлеб заводунуң директору А. Х. Олзеев, бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. М. Масленникова, Кызылдың хлеб заводунуң директору Т. А. Епифанова, Чадаананың хлеб заводунуң директору В. А. Тян болгаш оон-даа өскелер санал бергеннер.

[illegible]

Н. ООРЖАК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

◆

А. Г. Балагашева Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозта 17 чыл саанчылап турар. Онгу беш чылдың планын ол 4 чыл 7 айда күүседипкен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Антонида Григорьевна 1980 чылда бир [illegible] онаажтыр 2600 литр сүттү саап алган. Мурнакчы саанчы чыл планын тос ай дургузунда чедиишкинниг күүсеткен.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжынга улам сорук кирип, саар инек бүрүзүнден бо чылын үш муң литр сүт алыр бедик хулээлгени алган.

ЧУРУКТА: саанчы А. Г. Балагашева.
В. ПИВОВАРОВТУҢ фотозу.

Коммунист Кунзеңмаа Тевереновна Донгурбан Тожу районда «Май 1» совхозтуң хоочун ивижизи. Эрткен онгу беш чылдың чыл бүрүзүнде чүс мыйндыга онааштыр 86-дан өру анайны ап келген. Ол партияның XVIII область конференциязының делегады.

Оон ажылдап турар иви фермазында ивиҗи 100 ажыт кижи кадарып турар. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизинге турескаадып, мынды иви бүрүзүнден анайны алырын хулээнген шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: ивиҗи К. Т. Донгурбан.
А. МОНГУШТУҢ фотозу.

◆

М У Р Н А К Ч Ы

Дүржулгалыг чолаачы Мочек Мыныынович Буулар — Чадаана автобаазазының мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Ол ук бүдүрүлгеде чээрби беш чыл ажылдап келген. Бо үениң дургузунда улуг ажыл-агыйынга аргежок чугула чүъкти сөөртүп келгениниң ангыда, башкарган машиназының камныг ажылдап, чыл санынга-ла 400 килограмм ажыт бензинни камнап ап келген.

Хоочун чолаачы аныяктарга бодунуң арга-дуржулгазын хамчыдып берип келген болгаш чолаачылар ортузунда социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, тиилекчи болуп, бодунуң үлегерин өскелерге көргүзүп турар. М. Буулар онгу беш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, он бирги беш чылдың баштайгы чылының күш-ажылчы ээлчээн чедиишкиннинг эгелээн.

Мурнакчы чолаачы 1981 чылдың баштайгы ийи айының планныг онаалдаларын партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир дээш бедиткен хулээлгени алган кызымаккай ажылдап турар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Чөөн-Хемчик район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1981 чылда республиканың [illegible]

Республиканың оруктарында [illegible]

Автомобильге хандыкшылдыгларының республика эки [illegible]

[illegible]

ХООРАЙНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

ВОЛЬСК. (Саратов область). [illegible]

(СЭТА).

КЫШТАГЛААШКЫН — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

МАЛЧЫННАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«Хадың» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр, инийниң малын кыштаг хүр ажылдаар, оон чаш төлүн менди доруктурар, партияның ээлчеглиг съездизин тодаргай белек-биле уткуур дээш бо хүннерде кежээниишкиниг ажылдап турар.

Совхоз бо чылын мал чемнерин четчир кылдыр белеткеп алган. Сиген, саваны кыштагларда херектээттинериниң-биле хуужурген. Амдызында малдың байдалы эки.

Бо хүннерде эң-не чымыштыг ажыл — хой ооллаашкыны коданнарда массалыг-биле эгелей берген. Ынчангаш ам хойжуларда чайыыг, хостуг үе чок. Оларның амыдырал хандырылгазынче совхозтуң дирекциязы чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг. Ындыг турбуже, хойжулар дугайында кошкак сагыш салып турары харааданчыг-дыр. Хадыңның [illegible] малчыннар [illegible] автолавка [illegible] кээп турар. Ол [illegible]

Эрткен чылдың декабрь айда «Хадың» совхозтуң малчыннарынга автолавка шуут келбеди. Автолавка чорутпас деп негелде салырга, садыгжы М. Булгаков көңгүс тоовайн турар.

Оон ангыда малчыннарга солун, сеткүүл, почта чедирилгези кончуг багай. Почтаны айда бир-ийи катап чорук лайы-биле таварыштыр кижилер эккээп Хаак уда келген хой солунну номчуур берге боор-дур. Почта чедирилгезиниң [illegible] дугайында малчыннар чаңгыс удаа эвес айтырыг тургузуп турган. Ынчалзажок ам-даа шиитпирлеттинмейн эрткен.

Совхозтуң малчыннарынга барык-ла квартал кире үе дургузунда мал эмчизи кээп көрбээн. Совхозта мал эмчизи барын, чогун малчыннар безин билбейн турар. Ол аразында тус-тус коданнарда аарыг-аржык малдар бар боор турар.

Бо бүгү четпестерни чайладырының хемчеглерин совхоз [illegible]

С. ДАНГАА,
«Хадың» совхозтуң хойжузу.
Бии-Хем район.

ХЛЕБ ДУГАЙЫНДА

[illegible]

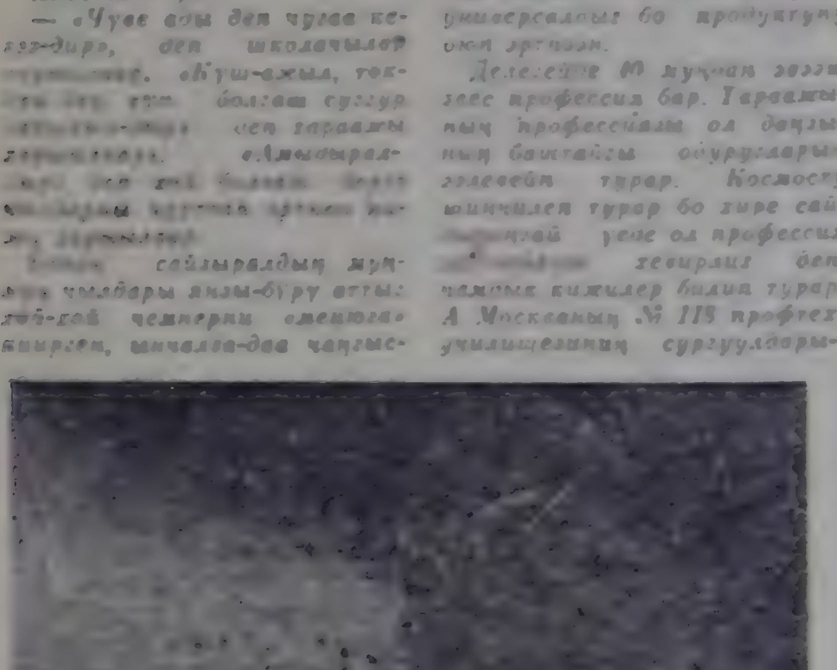

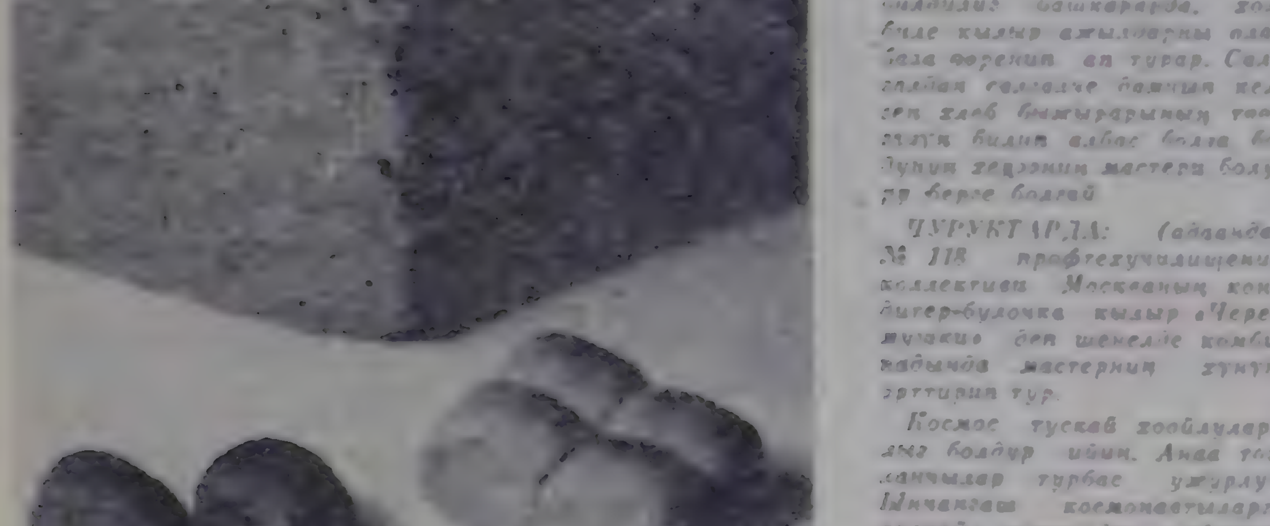

ЧУРУКТАРДА: [illegible]

Б. КАВАШКИНИНИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАРЫЫСАЛГАДАН ХАМААРЖЫР

[illegible]

Д. ЧООДУ.

Тес-Хем район.

КАНЧААР АЖЫГЛААРЫЛ

Ажыл-агыйны каналгалыг адыр болдурарынга база бир кол чүүл — столоваядан болгаш чемдан, эът-сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринден болгаш белеткел черлеринден чыгдынган аъш-чем артынчылары-биле хаваннарны чемгерери апарган.

Ол дугайын Бүгү-россия чарыжының түңнелдери херечилеп турар. Чарышкан түңнелдерин РСФСР-ниң Садыг министерствозу болгаш күрүне садыының база хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң төп комитеди үндүрген.

Чай төнчүзүнге чедир совхозтарга болгаш Россияның хереглекчилер кооперациязының база садыгның дузалал ажыл-агыйының азыралынга 413 муң чыгыы хаваннар турган. Оларның чиир чеминиң хой кезии — 54 хуузу аъш-чем артынчылары. 9 айларның дургузунда 1500 муң тонна аъш-чем артынчызы чыгдынган болгаш малга чем кылдыр түскай ажылдап кылдынган. Ол дээрге 300 муң тонна тарааны малга чем кылдыр ажыглаанынга дең. Дузалал ажыл-агыйлар планга немей 64.5 муң тонна эътти хой ниитиниң чемнелилгезинге дужааган.

Татар АССР-ниң дузалал ажыл-агыйлары III кварталда өскелерден дээре ажылдааш, эки түңнелдерни көргүскен. Олар чемненилге черлеринге 364 тонна хаван эъдин дужааганнар. Мында мал чеминиң 66 хуузун аъш-чем артынчылары ээлеп турар. Ол дээрге РСФСР-де эң бедик көргүзүглерниң бирээзи. Өске чугаалаарга, автономнуг республиканың дузалал ажыл-агыйлары эът бүдүрүлгезинге аъш-чем артынчыларын ажыглааның түңнелинде 400 ажыг тонна холумактыг чемнерни камнап алганнар.

Татар АССР-де «Залесный» совхозтуң коллективи чедиишкинниг ажылдап турар. Хаванзаан 1 килограмм немелде деңзини алырда, холумактыг чемнерниң 2 чем единицазын чарыгдап турар. 1 центнер немелде деңзиниң бот-үнези 79 рубль 15 копеек четкен. Бо база РСФСР-де бедик көргүзүглерниң бирээзи. «Залесныйда» 12 муң мал азыраар бүдүрүлге комплекизин тудуп турар.

Бо чылын Омск [illegible] [illegible] база [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2 [illegible] нал алганнар. Аъш-чем артынчыларын болгаш өскелээ хереглеп болгу дег чүүлдерни ажыглап турган эът бүдүрерин сибирьжилер индустриалдыг үндезинге тургузарын планнап турарлар. Ниитизиниң чемненилге черлериниң область эргелелиниң «[illegible]» совхозунуң болгаш «[illegible]» [illegible] каттыжыышкынының «Нефтехимик» [illegible] хогжүлдезиниң [illegible] ол дугайын бадыткап турар.

«[illegible]» совхозтуң хөгжүлдезинге төлептиг үлүүн [illegible] [illegible] бүдүрүлгелери киирип турар. [illegible] [illegible] [illegible] ринге ажыглаар 16 тудугларны, төрүүр хаваннар турар кажааны, [illegible] 500 хаванга болгаш [illegible] тиилгеде турар 3000 баш хаванга чайгы турлагны тудуп кылган. Витамин-сигеннит үүрмектээн мал чемин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыглалда киирген. Ажылчыннарга болгаш специалистерге столовая, магазин, уруглар садын болгаш 65 квартира туткан. Совхозтуң хөгжүлдезин түскай штаб удуртуп турар, а тудугнуң [illegible] турары — СЭКП хоорком болгаш [illegible]. Хоорай болгаш область Советтериниң күүсекомнарының удуртукчуларының хайгааралында.

Бүгү-россия социалистиг [illegible] [illegible] чери Киров областың садыг организацияларынга [illegible] [illegible] [illegible] Котельническиниң, Слободскиниң чемнелге комбинаттарының дузалал ажыл-агыйлары хаваннарны чем артынчылары-биле чемгерер талазы-биле чедиишкинниг ажылдап турар. «Заречье» [illegible] эът [illegible] талазы-биле эң улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Мында чем артынчызы-биле чылда-ла 8000 чедир хаваннарны [illegible] [illegible].

Тюмень областың болгаш Красноярск крайның дузалал ажыл-агыйлары чарышка бедик түңнелдерни чедип алган. Оларга үшкү черниң шаңналын тывыскан. Пенза болгаш Тула областарның Краснодар крайның дузалал ажыл-агыйларының кылып чоруткан ажылын демдеглээн.

Хаваннарны чем артынчылары-биле чемгерип азыраары — чымыштыг ажыл. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүдүрери улам [illegible] [illegible]. Столоваяларга чем продуктулары улам көвүдээринге сонуургалдыг үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш тудуглар дузалал ажыл-агыйын улам хөгжүдеринге болгаш сайзыраарынга садыг черлери улуг дузаны чедирип турар. Оон ачызында столовая бүгүн чемнекчилерге эъттен кылган [illegible] [illegible] [illegible] чиниден хөйнү берип турар [illegible].

И. ПРОХОРОВ.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

УЛАН-БАТОР. 1979 чылдыынга деңнээрге эрткен чылын Моол Арат Республиканың ниитилелдиң нити продукциязын бүдүрери 3,5 хуу немей өскен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедээн. 1980 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культураның хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң баштайгы түңнелдериниң дугайында Моолдуң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында ол дугайын чугаалаан. Моолдуң материалдыг чаагай байдалы болгаш культура деңнели чайгылыш чок бедээн. Улусчу Моолдуң даштыкы экономиктиг харылзаалары калбак хөгжээн.

Улус ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглап алырда моол ажылчы чоннарга улуг дузаны социалистиг дем каттыжыышкынының чурттары, хамыктың мурнунда Совет Эвилели чедирип турар деп документиде онзалап демдеглээн.

Чыл бызыы-биле деткип турарын партконференциялар чаа күш-биле бадыткаан. Ол чорук күш-ажылчы хөй санныг инициативалардан, «Бүгү-ле эки чүүлдерни — ГСЧП-ниң съездизинге!» деп лозунгуг чарышка чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр деп миллион-миллион ажыл-ишчилерниң белен чоруундан илерээртетинип турар.

ЭРТЕМДЕННЕР — КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫГА

СОФИЯ. Болгар эртемденнер чурттуң көдээ ажыл-агыйынга эрткен беш чылда улуг дузаны чедирген. Ол үениң дургузунда кызыл-тастың, томаттың, перецтиң, таакпының, хөвениң улам-на дүжүткүр сорттарын эртемге үндезилээш өстүрүп үндүрген деп, Эртемнерниң болгар академиязының биологтуг чангыс аай төвүнүң директору академик К. Братанов чугаалаан. Ииуштерниң өзүмнерин дүргедедир биологтуг чаа бүдүмелдер, оларны дүрген үрежидериниң бүттүг арга-методтары шылгалдаларны чедиишкинниг эрткен. Ажыглаанындан экономиктиг ажы 45 миллион лев акша ажып турар 120 ажыг чогаадылгаларны нептереткен.

Совет биологтар-биле кады ажылдажылга болгар биология эртемин хөгжүдеринге улуг ажыктыг болуп турар. Эртемнерниң болгар академиязының болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, Бедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының аразында харылзаалар чедиишкинниг калбарып, хөгжүп турар. Молекулярлыг биология, агробиология, мал ажылы ышкаш ындыг адырларда 40 ажыг темаларны кады ажылдап кылып турар. Эртем информациязын, литератураны солчуур, специалистерни аргыштырар калбарып орар.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

БЕРЛИН. Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының апрельде чыылдыр X съездизинге белеткелдиң чугула үе-чадазы ГСЧП-ниң районнар партия организацияларынга доозулган отчёт-соңгулдалыг хуралдар болган. Кылдынган ажылдарның түңнелдерин коммунистер үндүрүп, ээлчегниг сорулгаларны шиитпирлээриниң аргазын айыткан.

Партияның политиказын ГДР-ниң ажылчы чоннары-

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

ПРАГА. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидери — бо чылын — чехословак чедиишкин беш чылдың баштайгы чылында ЧССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары-дыр. Экономиканың эртем-техниктиг депшилгени тодарадыр ындыг адырларын дүрген хөгжүдерин улус ажыл-агый планында көрген. Бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 5,5 хуу немей өзер чашина тудуушкуну улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге кол салдарын чедирер. Атом күжү-биле ажылдаар электростанцияларга, Пльзенде чаа реакторлуг заводка херек дериглер кылып үндүрери улам дүрген темпилеп-биле калбарар.

Капитал тудугнуң хереглелдеринге болгаш экономиканың бүгү адырларынга электрон-санаалга техниказын кужениишкинниг нептередиринге дужуттур электротехника үлетпүрүн шаңкын өстүрерин көрген. Чурттуң чиг-эт баазазы дыка өзер. Капитал тудугга эгелээн тудугларны доозарынче болгаш оларны ажыглалга дүрген киирерин күштүг мөөннээр. Чыл дургузунда 110 муң квартираларны тударын көрген.

НАЙЫСЫЛАЛГА ХУРАЛ

ВЬЕНТЬЯН. Лаостуң национал тургузуушкун фронтузунуң Төп Комитединиң хуралы Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Президентизи, Лаостуң национал тургузуушкун фронтузунуң ТК-зының даргазы Суфанувонгтуң даргалаашкыны-биле лаос найысылалга болган.

Эрткен чыл фронтунуң черлерде организацияларының улам ынай быжыгыышкыны-биле, экономика болгаш культура тургузуушкунунуң сонгаарладып болбас сорулгаларын шиитпирлээринче республиканың ажылчы чоннарын мобилизастаарынга оон ролюнуң улгадыышкыны-биле демдеглеттинген деп, хуралды ажыдып тура, ол демдеглээн.

Фронтунуң ажыл-чорудулгазы акы-дуңма социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң, Вьетнамның болгаш Кампучияның улустары-биле Лаостуң ажылчы чоннарының найыралын быжыглаарынга идиг берген деп, ол онзалап демдеглээн. Лаос республиканың делегейде ат-алдары көдүрүлген, тайбың болгаш депшилге дээш улустарның нити демиселиниң херээнге оон салыышкыны улгаткан.

Делегейниң амгы байдалын чугаалап тура, империализмниң болгаш экспансионизмниң Иньий-Кызат күрүнелериниң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселинге удур угланган дерзии эвилелдиг тургузар деп турарынче Суфанувонг кичээнгейни угландырган.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ГАВАНА. Африка, Азия болгаш Латин Америка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязын тургусканындан бээр 15 чыл оонга турасказткан байырлыг хурал куба найысылалга болган. Империализмге, колониализмге удур бүгү күштерни сырый каттыштырар дээш демиселге ол организацияның улуг ужур-дузалыын хуралдың киржикчилери чугаалаарынга онзалап демдеглээн.

Чер кырынга тайбыңны камгалаары, хөгжүп орар чурттарга социал-экономиктиг чааттылгаларны боттандырарынга идиг бээри — депшилгелиг күштерниң эң чугула сорулгазы дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээн. Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның, Анголаның, Эфиопияның, Сальвадорнуң, Никарагуаның болгаш национал база социал хосталыышкыны дээш демисежип турар өске-даа чурттарның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкининиң биргы өзүрүглеринда туржуп турар. Үстүнде үш диптиң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязы [illegible] [illegible] ындыг организацияларының аразында чугула черни ээлеп турарын байырлыг хуралдың киржикчилери айыткан.

(СЭТА).

Объективте — социалистиг ГДР

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле кады тайбыңны болгаш чаавырлыышкынны быжыглаар дээш чайгылыш чок орун-биле чоруп орар Герман Демократтыг Республика доозунчу беш чылда улуг-улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чоннуң чаагай чоруунуң деңнели бедээни, ЭДЧ кежигүнү чурттар-биле кады ажылдажылганың ачызында чурттуң экономиказы бымыннан. ГДР-ниң улус ажыл-агыйының моон соңгааргы хөгжүлдезинге республиканың ажыл-ишчилериниң чегаадынчы идепкейи, ГЧСП-ниң X съездизин төлептиг уткуур дээш ишчилерниң ортузунга калбарган социалистиг чарыжы улуг идиглиг болган.

ЧУРУКТА: эртем-медицина шинчилелдериниң чорударынга херглээр аажок дүрген центрифугаларны ГДР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң специалистери кады кылганнар. Ону Энгельсдорф хоорайда завод бележтеп, хөй-хөй чурттарже чорудуп турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДЕЗЕРИНЧЕ АЛБАДАТКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). «Амы-тынывыс айыылдыг кыжаныышкынының адаанга турган ужурунда алды ай дургузунда коргуп чурттап келдивис. Кудумчуга үнүп келгеш, база коргар турдувус. Сөөлгү чылдарда бистиң хоорайывыс дыка өскерилген. Ынчангаш анаа оон ынай чурттаар аргавыс чок болган» деп, түс чер хураазының шажынчызы Майкл Барри болгаш оон кадайы Элла олар төрээн хоорайы Смитбергтен (Барыын Вирджиния штат) дезип чоруткан чылдагаанын тайылбырлааннар. Боттарының амы-тыны дээш оларның коргуп, айыылданганы таварылга эвес. Сөөк-язы ылгаар барыын үзелдиг ку-клукс-кланның түс черде салбырының дергии кежигүннери Майкл Барриниң болгаш оон кадайын чартык чыл ажыг үениң дургузунда коргудуп, оларга кыжанып келген.

Смитберг чурттуг ак кештиг шажынчы АКШ-тың расистериниң мурнунга кандыг «буруулуг» болганыл? Ку-клукс-кланның тускай эрткен чылдың чайынында М. Барриниң бажыныңче телефоннап болгаш түс черниң методистиг хураазын боттарының хуралдаа чаа кежигүннер эвилелдээр чер кылдыр ажыглаарын саналдаан. Хураазының шажынчызы ол саналга кижизин болгаш шуут ойталаан. «Ойталааны ужурунда сени шаажылаар бис» деп, телефон дамчыштыр анаа дораан-на кыжанган.

Ол хүнден соңгаар М. Барри болгаш оон кадайы шеләан чурттаалгазын уткааннар: хүрээге, магазинге, таныштарынга безин баарга, оларны ку-клукс-кланның дергии кежигүннери кедээр болган. Кажан Майкл Барри даштыгаа чорда, таныватты кижилер оон машиназын доктааткаш, бооп-биле кыжанмышаан, ону автомобильден үндүр сөөрткеш, холдарын оргазынга чыныр хүлээш, ону хоорадыр эттээнтир. «Даразынга сээң кадайыңның ээлчээ болур» деп кыжанганнар.

Оон соонда М. Барри ээн черге барбастаан, кудумчуже безин ховар үнер болган. Эрге-чагыргаларга М. Барри хомудал киирерге, олар кандыг-даа хемчээл албаан. Куклукскланчылар полицияга камгаладып алгаш, боттарының чыыштарын эттирип турар болганда, полициядан дуза диледээри база хөй дээрзинге Карри бүзүревеэн. Шажынчы болгаш оон кадайы ынчангаш төрээн хоорайындан өске штатче дезип чорудур ужурга таварышкан.

В. МОСТОВЕЦ.

ОКЕАННАР БАЙЛААН — БҮГҮДЕГЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нацияалар Организациязының далай эргезиниң талазы-биле үшкү конференциязы доостур чыгаан. Конвенцияның сөөлгү тележилелин чугаалажып көөрүн редакция комитеди делегейниң ниитилежилгезиниң бажыңында эгелей берген болгаш конференцияның бо чылдың март-апрельде болур X сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр ону киирер деп турар.

Конференцияның ажылы сес чылдар дургузунда үргүлчүлеп келген болгаш оон мурнунга салдынган сорулгаларның маргыны ол узун хуусаа херечилеп турар-дыр. Делегей океанының янзы-бүрү курлавырларын болгаш оон кайгамчык хөй минералдыг байлактарын канчаар ажыглаарыл деп айтырыг барык бүгү күрүнелерниң эрге-ажыынга сонуургалдыг болуп турар. КНО-нуң кежигүннери 150 хире чурттарның төлээлекчилери конференцияга доктаамал киржип келген, оон мурнуку сессияларынга хөй айтырыгларны таарыштыр дугуруушкан. Делегейниң далай оруктарының өдүглерин ажыглаар чурумунуң, экономиктиг [illegible] тургузар, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. океанны хирлээшкинден камгалаар [illegible] [illegible] конвенцияның төлевилелин ажылдап кылган.

Далайның эң ханызында чыдар кобальтыг, никельдиг, марганецтиг болгаш өске-даа [illegible] минералдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], КНО-нуң экспертери [illegible]. Делегей [illegible] [illegible] минералдыг курлавырларын америк монополиялар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] моожаг болуп турар.

В. ВАСИЛЕЦ.

АДР-ГЕ ЧОРААН

КАБУЛ. (СЭТА). Англи парламентарийлериниң [illegible] чоокта чаа Афганистанга барган Афган найысылалын шилээн хоорай болгаш ажылчы [illegible] [illegible] турар деп, англи парламентарийлерниң [illegible] кежигүннери [illegible]. Бистиң делегацияның ол айы-чоруун [illegible] кылыр сорулгаларга ажылдаарын афган эрге-чагыргалар [illegible] деп, олар түс черниң болгаш даштыкы журналистерге пресс-конференциязынга бадыткаан. Афганистанга аян-чоруктуң программазын боттарывыс чогаадып бедик ялбан дужаалдыг афган ажылдакчылар-биле, хүүр, биче магазиннерниң ээлери-биле болгаш биче [illegible] төлээлекчилери-биле хостуг чугаалашкан бис деп, делегацияның кежигүннери демдеглээн.

Афганистанга хамаарыштыр Барыын чүктүң капиталистиг чурттарында нептередип турар нүгүлдүг шуугаазыннарның мегезин англи парламентарийлер [illegible] илереткен. Афганистан Демократтыг Республиканың премьер-министриниң оралакчызы А. Арьян-биле англи парламентарийлер ужурашкан болгаш оон-биле кады чугаа тыртыжыпганнар. А. Арьян төрээн чуртундан Пакистанче «дезип чоруй барган» деп буржуаз солуннарга оон мурнуу чарынында хөй удаа бижип турган. Ындыг «информациянын» сорулгазы — «соок дайынның» оосчуларынга ээлчеглиг чылдакты тывары турган-дыр деп, англи парламентарийлер чугаалаан.

ПЛАКАТТАР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Тургузукчу кижи Чер кырыбиле делгем базымы-биле шелээн кылаштап орар. Оон ачызында алдын тараалар салганайнып, ырак горизонтуже кадыг рельстер шөйлүп, Төрээн чуртунуң каак дээри алс турар. Чурукчулар О. Савостюк биле Б. Успенскийниң «Сеңээ, Төрээн чурт, күш-ажылывысты бараалгаттывыс» деп ажылы Бүгү-эвилелдиң VI плакат делгелгезиниң кол утказын илередип турар.

— Совет чурулга уран чүүлүнүң чедиишкиннерин партияның XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде сонуургап көөрү-биле ол экспонаттарны делгээн — деп, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң башкаар чериниң секретары В. Горянов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның дөрт чүс ажыг чурукчуларының бүдүн чартык муң ажыг ажылдары киирип турар. Оларның кол темазы — чурттуң бөгүнгү амыдыралы күш-ажылдың маадырлары, совет улустуң тайбын дээш чаа дайынның айыылын-га удур демиселин.

Бээ чылдың шалыпчы тудуглары — БАМ-ның болгаш КАМАЗ-тың, Саян-Шушенск ГЭС-ти болгаш «Атоммаштың» [illegible] херактерист эвес черлерин чурукчулар көргүскен. (СЭТА).

ССРЭ—ГФР: ажыктыг кады ажылдажылга

• «Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгага сонуургалдыг капиталистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг ажыктыг быжыг харылзааларны янзы-бүрү социал тургузуглуг чурттарның тайбың кожа-хелбээ дегүннаарының принциптерин болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын быжыглаарының эргежок чугулазын барымдаалавышаан, калбартырын боттандырар».

(«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинден).

Барыын Германияның Гамбург [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедиишкинниг ажыл хайныгы турар. Делегейниң он-он чурттарының судноларын анаа көрүп болур. ССРЭ-ниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының харылзаа садыг-экономиктиг харылзааларны калбартырынга Гамбург биче эвес рольду ойнап турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. «Карл Тилеманс» фирма оларны хөй чылдарның [illegible] да хандырып [illegible] [illegible] [illegible] Пелерни чугаалаан бедик. Бистиң чурттарывыстың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] калбартыры [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рар, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Моон соңгаар-даа шак ынчаар уламчылаары чугула деп санап турар мен».

Оон ол болбаан Барыын Германияның садыг болгаш үлетпүр ээлериниң хөй нуруузунуң санал-оналын илереткеп турар. ГФР-ниң садыг болгаш үлетпүр ээлериниң кол нуруузу ССРЭ-биле экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры чугула болгаш ажыктыг деп санап турар.

Вашингтонуң ыйыышкыны-биле чамдык кижилер ниит чурттарның аразынга кады ажылдажылганы [illegible] рын [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] ГФР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ГФР-ниң [illegible] чарыы» бо талазы-биле бүттүг байдалды сарыылдызы-биле барымдаалап көргеннер. Оларның туружун ГФР-ниң садыг-үлетпүр палатазының президентизи Отто Вольф фон Амеронген тодаргай илереткен. «Социалистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг харылзааларны солупку деп [illegible] өске ындыг аргы чок» деп «Альгемайне цайтунг» солунга чүүлүнге ол демдеглээн. Чоон Европаның чурттары-биле садыг харылзааларын политиктиг чылдагааны-биле кызырып болбас. Бистиң садыгны чорудары [illegible] [illegible] турар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ни [illegible] [illegible] [illegible] садыг-экономиктиг харылзааларны ажыглаарын боолдурбас херек деп, ол бижээн.

Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле ССРЭ-ниң база ГФР-ниң комиссиязының тоску сессиязы 1980 чылда Боннга болган. ССРЭ-ниң садыглажып турары Барыын Европада күрүнелерниң аразында ГФР бирги черни ээлеп турарын сессияның дыңнадыында айыткан. Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының аразында ССРЭ ол хөй садыглажылганы ГФР-биле [illegible] чорудуп турар.

Эрткен чылын ийи чурттарның аразында садыг саадыы [illegible] 14 миллиард хире марка болган. Ол дээрге 1970 чылдың деңнелинден чеди ажыг катап хөй болуп турар. ГФР бойдус газын ССРЭ-ден арбыннир садып ап келген. Совет бойдус газы Германияның Федеративтиг Республиказының 17 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «ГТЭ-ниң 12 [illegible] [illegible] бойдус газын ап чыл бүрүде садып ап турар. ССРЭ-биле экономиктиг кады ажылдажылганың хемчээлдерин калбартырынче ГФР-ниң садыг болгаш үлетпүр ээлериниң чүткүлүн [illegible] саннар тодаргай херечилеп турар-дыр.

ССРЭ-биле кады ажылдажылга Барыын Германияның энергетиказынга чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң ажылчыннар харылзааларывыстың узун хуусаалыг үндезинге тургустунганы база чугула. ССРЭ-биле харылзааларны ынай калбартырынга таарымчалыг перспективаларның [illegible] [illegible] бүзүреп турар [illegible] «Маннесман» концерниниң [illegible] [illegible] черниң даргазы [illegible] Поербек СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

ГФР-ниң 20 хире янзы-бүрү фирмалары болгаш компаниялары амгы үеде ССРЭ-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] [illegible] [illegible] тиг берге байдалдарның үезинде ол хире хөй кижини ажыл-биле хандырган чорук дыка улуг ужур-дузалыг.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында экономиктиг харылзааларын хевирлерин болгаш методтарын доктаамал сайзыраңгайжыдып келгени ол кады ажылдажылганың онзагай чүүлү болуп турар. Оон тодаргай чижээ — совет-барыын-герман холушкак фирмаларны тургузары. Амгы үеде ындыг чеди фирмалар ажылдап турар. Чижээ «Востраг» фирма автомобильдер, «Тракторэкспорт» фирма [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Совет Эвилелинге эртем-техниктиг чаа чүүлдерин, ылгалыг технологияны Барыын Германияда дыңнаткан турарын «Техноэкспорт» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дугжуп турар [illegible] [illegible] [illegible].

НИГЕРИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ

ЛАГОС. (СЭТА). Бо чылдың январь 1-ден күштүг болуп эгелээн Нигерияның хөгжүлдезиниң дөрткү национал планының сорулгазы — чурттуң экономиктиг бот-туруштуг чоруун болгаш бодун көдээ ажыл-агый продуктулары-биле хандыртынар аргазын чедип алыры болур деп, республиканың президентизи Ш. Шагари медеглээн. Чурттуң национал хуралының депутаттарының мурнунга ол чүве чугаалаан болгаш 1981—1985 чылдарда үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны, энергетиканы харылзааны, чурттаалга тудуун, өөредилгени болгаш кадык камгалалды хөгжүдеринге 82 миллиард найраны (130 миллион хире доллар) [illegible] тускайлаанын [illegible].

Амгы беш чылда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге кол кичээнгейни угландырарын президент демдеглээн. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң программазы аъш-чем продуктуларын [illegible] [illegible] [illegible] кылдыр ужурлуг. Бүгү импорттуң садыглажылгазының барык 13 хуузун экономиканың ол адырын сайзырадырынга киирер.

СУУР КЫДЫЫНДА БАЖЫҢ

Суур кыдыында бажың. Оон соңгаларын көжээнин-не орайга чедир чырыыр. Ону беш чылда тургустунган О. Шынаа суурда механизаторларның кызыл-булуңу дээр.

Кызыл-булуңга кым-даа келир: ортумак школаның башкылары, чооккуу аалдарның хойжулары, совхозтуң тускай эртемниглери болгаш культура ажылдакчылары...

Чоокта чаа мен (Кызыл хоорайның чурттакчызы), ол кызыл-булуңга кирдим. Хамык улус ойнаан, чамдыктары ойнаар ээлчээн манаан, өскелери сонуургап, көрген тур.

— Дыштаныр хүннерде мааң чок. Моол-даа кавай, шыдыраа-даа шыңгыыпас-ла турар деп бис.

«О. Шынаа» совхозтуң машина-трактор паркызының механиги Чамдылай Балдан-оол ынча деди. Шынап-ла, улустуң моон ырак чоп, чүге дээрге шыдыраа, бильярд дээш оюн-на мында болду.

— Байыр, Байыр! Далашпайн кижиниң эки шыгаа! Ынчанмас болзуңза, Сергей мыжаш чазыптар сен.

— Ындыг харын. Азыгдаазын, азыгдаазын чык кыл!

— Адыр-адыр, мана! Чугаалазым чоп!

Улустуң сагыжын аартып турган оол ийи кижиниң бирээзи — совхозтуң мурнакчы чолаачызы Сергей Лаа, өскези — гараж эргелекчизи совхозта партбюро кежигүнү Санчат Байыр-оол болду. Оларның оюнун машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Сюров Чооду, «Найырал» поезд-биле аян-чорук кылыр путевка-биле шаңнаткан чолаачы Сандык Бады-оол, кожээ Совет депутады, Москвага Олимпий оюннарын көрген хойжу Андрей Чаанмай болгаш оон-даа өскелер магадаан тур. А тракторист Узун Таан-орл биле ажылчын комитединиң даргазы Кара-оол Биче-оол оларның шыдыраалаарын сонуургаан улус база хой.

— Даараазында кымның ээлчээл, оолдар? Мен база ойнап көрейн— деп, парторг Донгак Седип-оол диледи.

— Мен, мен! Мээң мурнумда кочегар Адыяа Сандык бар — деп дыңнаткан кижи кожээ Совет күүскомунуң даргазы Артына Сарыг-оол болду.

Оюн-тоглаа чеже-даа бачым турза, чамдык улус бо-ла ажыл-ижин хөөрежиир, аразында дугуржукап, азы кандыг-бир солун чүүл уйлургеп турар. Автомагазинниң даарта кайы залдарга баарын, бөгүнгү солуннарда совхоз дугайында чүнү бижээнин, чүү хүрээлдиң кажан болуру болгаш өске-даа чаа-бурү медээлерин мааа суурнуң чону билип ап турар. Политинформацияларны механизаторлар өөредилгези, чамдык хуралдар база мааа эртер. Ынчангаш кызыл-булуңнуң каастал-шимелдези база кадай эвес. Лозуннар, плакаттар-биле зериттинген. Оон ангыс силиг, чурумнуг турарын суурнуң чурттакчылары, ылангыя механизаторлар болгаш чолаачылар боттары уругулуг кайгаарап турар. Оларның кежээзи, организастыы болгаш активчизи районга билдингир апарган. Ол-ла кызыл-булуң, гараж, машина-трактор мастерскаязы болгаш өске-даа бажыңнарны шеф биле кышка белеткээн улус база механизаторлар. Ылангыя столовая, контора, интернат, пекарня, гараж мшкаш, мурнуку чылдарда аңгы-аңгы котельнаяларлыг черлерни чаңгыс черден чылыдар кылганы одаар чүүл болгаш ажылчын күжүнүң камналгазынга таарымчалыг болган.

Бо чылын механизаторлар болгаш чолаачылардан корум-чурум үрээн кижи чок, автоавария болбаан. Автопарк ажылын сегиткени дээш совхоз шаңнал-даа алган. Бо чедиишкиннер дээрге совхозтуң директорунуң, партбюрозунуң, кожээ Совет күүскомунуң демниг ажылының түңнели.

Чоокта чаа кызыл-булуңга кол инженер Эртине Моңгуш-оол СЭКП-ниң XXVI съездинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин таныштырган. Ынчан механизаторлар болгаш чолаачылар партияның эки сорулгазын боттандырар дээш улам хей-аъттыг ажылдаарын чугаалаан...

Суур кыдыында бажың. Оон соңгалары кежээнин-не орайга чедир чырыыр. Ам-даа ында оюн-тоглаа, турал-суглаа болгаш катташкы-тоо кылдынган.

К. ЧООДУ.

Кызылда «Оптика» садыының ажылдакчылары оңгу беш чылдың планның онаалдаларын эрткен чылдың октябрьда-ла күүседипкен. Оларның аразында Галина Николаевна Шоева «Республиканың эң эки оптиги» деп аттыг чедип алган.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларындан Елена Константиновна Межевикина бо коллективте ооң тургустунган үезинден бээр ажылдап келген. Ол аптека эргелелинде удуртур контроль бөлүүнүң кежигүнүнге 14 чыл ажылдаан. Амгы үеде ол ус херээр, күш-ажылга бердинген коммунист пенсияже үнген-даа, ажылын каспаан.

ЧУРУКТА: «Оптика» садыының хоочуннары (солагай талазындан оң талаже) М. С. Фунтикова, М. А. Кочнева болгаш Е. К. Межевикина ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

БАШКЫВЫС

Кижилер черле ындыг. Бир черге ужуражып, таваржып келгенде бир-ле чүвени чугаалажыкан, аңы сагынган чоруур. А мен база-ла ындыг чүвени сактып келдим. Оон бээр ам хөй-даа эвес үе эрткен ышкаш, ынчалза-даа сес чыл чедип турары ол-дур. Ол сес чылдың иштинде та кандыг хүннер эрткен чүве. Ону сактыр болза элээн хөй үе херек боор. Ынчангаш мен чүгле чаңгыс чүүлдү сактып көрейн.

Ынчан бис үшкү классты доозуп, сөөлгү хүннерни өөренип турган бис. Ынчан клазывыс башкызы турган Вера Михайловна биске мынча деп чугааланды: «Даарта силерниң кичээлдиңерге бир башкы олуржур, уруглар». Шынап-ла, эртенинде элээн улгадыксаан берген башкы кичээлдерге олуржуп хүнзеди. Оон соонда бистер үшкү классты доозуп, аданелеривиске дузалажып, чайгы дыштанылгаже тарап чоруткан бис.

Чайгы дыштанылгавысты омак-хөглүг эрттиргеш, школавыска чедип келген бис. Ынчан 1973 чылдың сентябрь бирде турган. Бир-ле кичээлдеривиске олуржуп турган башкывыс бисти класска эдертип аппаргаш, «Моон соңгаар өөренир клазыңар бо, уруглар, а клазыңар башкызы мен мен. Мени Дадар-оол Байырович Баазан дээр» дээш, бодун таныштырды.

Оон эгелээш-ле ол-ла башкывыс бисти доскуужевиске клазывыс башкызы болуп ажылдап, буянныг чагыг сөзүн берип келди. Ол үениң иштинде бистиң аравыска кандыг кижилер турбаады дээр. Ылчың, тенек, өжеш дээш. Ынчалза-даа бис клазывыс башкызын хүндүлээр болгаш ооң чугаазын дыңнаар турдувус.

Дадар-оол Байырович ам Өөврлүң Торгалыг ортумак школазында хүндүлүг болгаш хоочун башкыларның бирээзи. Ол ортумак класстарда тыва дыл болгаш төөгү башкылап турар.

Башкывыстың күш-ажылы мактаадыг. Оон мактал-шаңналдары хөй. Ам бөгүн ооң өөреникчилериниң аразында та кандыг кижилер Төрээн чуртунуң төлептиг хамаатылары болуп ажылдап чоруур чүве. Бистерниң аравыстан безин дээди өөредилге черинде өөренириvис өөренип, ажылдаарывыс ажылдап, а арткаанарывыс Совет Армияның хүрээлелинде Төрээн чуртун камгалажып турарлар.

Бистер чеже-даа аравыс ырак берген болза, чагаалажып, телефоннажып, хүндүлүг башкывыс дугайын чугаалажып чоруур бис. Ынчангаш хүндүлүг башкывыс Дадар-оол Байыровичиге улуг чедиишкиннерни күзеп, келир үеде, башкывыс дег, буянныг кижилер болурун күзеп чоруур бис.

В. ДУВЕКЕЙ, студент

СЛЁТ ЭРТКЕН

Бай-Хаак суурга районнуң аки тура улусчу дружиналар командирлериниң болгаш эш хүү судтарының даргаларының слёду болуп эрткен. Аңаа Таңды райкүүскомунуң ниитиниң херектер килдизиниң начальниги А. В. Байбаков, прокурорнуң дузалакчызы Б. Сонам оларның болгаш чамдык эш хүү судтарының даргаларының, аки тура улусчу дружиналарның командирлериниң дыңналгыларын слёттуң киржикчилери дыңнаан.

Районнуң суурларында улусчу дружиналарның, эш хүү судтарының ажыл-чорудулгазы сөөлгү үеде элээн экижээн, корум-чурум камгалалынга хамаарыштыр оларның чорудуп турар хемчеглериниң дээштиг болзээн. Чижээ, «Россия», «Коммунизмниң херели», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда, Таңды районунда тургустунган улусчу дружиналарның ажылы кескүлү-биле экижээн.

Эки тура улусчу дружиналарның ажылынга комсомолдуң оперативтиг отрядтарының киржилгези идепкейжээн, дузазы улгаткан. Ниити районда комсомолдуң 15 оперативтиг отрядын тургускан, ында 226 оолдар, кыстар хаара туттунган. Олар чурттакчылыг черлерге хайгааралдарны доктаамал чорудуп турар, чурттакчылар ортузунга кижизидилге ажылынче чугула кичээнгейни углап турар. Район эмнелгезинде, райпотребкооперацияда, райкүүскомунуң культура килдизинде комсомолдуң оперативтиг отрядтарының ажылы мактаадыг.

Чурттакчылар ортузунга хоойлу-дүрүм талазы-биле тайылбыр ажылын күштелдирер айтырыгны мегелдеп дүүштүр турарынче чорууру черлер чугула кичээнгейни угландырып келген. Оон түңнелинде районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязы социалистиг хоойлу-дүрүмге хамаарышкан лекция, беседаларны албан организацияларга, күш-ажылчы коллективтерге калбаа-биле номчуп, тайылбыр ажылын күштелдирген. Хоойлу-дүрүмнүң эге билиглериниң болгүннерин школаларда тургускан.

Районнуң чурттакчылыг черлеринде хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле бөдүүр хемчеглер алдынып турза-даа, чамдык черлерде социалистиг нийти чурттаалганың чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктарның саны кызырылбайн турар. Оон кол-ла чылдагааны — улусчу дружиналарның болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларның чурттакчы чон ортузунда чорудуп турары кижизидилге ажылының дээштиниң чавызында деп слётка айыткан. Чамдык албан организацияларның, бүдүрүлгелериниң удуртукчулары улусчу дружиналарның, эш хүү судтарының болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларның ажыл-чорудулгазын экижидер, оларга деткимче, дуза көргүзерин ноолуглуг кичээнгейге албайн турарын ажыг шүгүмчүлээн.

Слёттуң киржикчилери аки тура улусчу дружиналарның, эш хүү судтарының ажылының талазы-биле арга-дуржулгазын солчуп, моон соңгааргы сорулгаларын тодараткаңнар.

С. ТУШКОВ.

Таңды район.

ИРИНА ЛЕВИТИНА — ССРЭ ЧЕМПИОНУ

АЛМА-АТА, январь 14. (СЭТА-ның корр). Шыдыраа талазы-биле ССРЭ-ниң херээженнер аразында чемпионадында Ленинград чурттуг делегей гроссмейстери Ирина Левитина чемпион атты маргылдааның төнчүзүнге чедир ам-даа бир салыг арткан турда-ла чедип алган. Ол атты ол ам ийи дугаар чаалап ап турары ол.

Он дөрткү салыгда Левитина маргылдааның эң аныяк киржикчизи Мелашвилини ужуткан болгаш саны 11,5 апарган. Ону чүгле Гуриели чедип болур. Чедип алыр дизе Бозловская-биле соңгаарлаткан салыынга болгаш Ирина Левитинаны бодун удуп алыр болза чедип болур. Гуриелиниң саны ам дээрезинде 9,5.

Маргылдаага бир оназагай түңнелди Эпштейн көргүскен. Белова-биле салыынга ол удурланыкчызын 10 дугаар [illegible] утпаа.

• • •

Вильнюста эр улустуң чемпионадында 13 салыглар соонда мурнунда Купрейчик хевээр чоруп турар. Ооң саны 9. Дараазында Белявский биле Балашов (7,5 саннарлыг), Юсупов (7 санныг) олар чоруп турар.

ЧАРЛААЛДАР

• • •

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автошколазы 3-кү класстың чолаачыларын белеткээри-биле курсантылар чыып турар. Өөредилгениң тыва дылга чорудар. Өөренир хуусаазы — 5 ай, хүндүскү шактарда кичээлдээр. Белуктер четчелеттингенде өөренип эгелээр.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу 113-а, телефону: 2-34-94.

• • •

Кызылдың автошколазының Чадаанада филиалы 3-кү класстың чолаачыларын белеткээри-биле курсантылар чыып турар. Өөредилгени хүндүскү болгаш кежээки шактарда чорудар. Өөренир хуусаазы — 5 ай. Кичээлдер февраль 2-де эгелээр.

Айтырар чери: Чадаана хоорай, Победа кудумчузу 95-а.

• • •

Кызылдың автошколазының Ак-Довуракта филиалы 3-кү класстың чолаачыларын белеткээри-биле курсантылар чыып турар. Өөредилгени хүндүскү болгаш кежээки шактарда чорудар. Өөренир хуусаазы — 5 ай. Кичээлдер февраль 2-де эгелээр.

Айтырар чери: Ак-Довурак хоорай, автошкола.

• • •

Кызылдың автоорук техникумунуң 1979 чылдың апрель 24-те Светлана Селенбаловна Саагаа тывысканы ВТ сериялыг № 322643 дипломунуң читкенин-биле ону күш чок деп санаар.

Культура болгаш амыдырал

ЫРЫ БИЛЕ КИЖИ ТУДУШ

Амгы үеде совет шүлүкчүлерниң аразында Сергей Островойнуң ады өскү черни ээлеп турар. Шүлүкчүнүң бижээн шүлүктеринде төрээн черинге ынакшылы, шынчы чорук болгаш чаагай сеткил сиңнипкен. Сергей Островойнуң сөзүнге бижээн ырылар сурагжаан. ПМА-ның корреспондентизи Владимир Калиниченконуң салган айтырыгларынга шүлүкчү харыылаан.

— Сергей Григорьевич, бодуңарның чогаадыкчы оруунарның дугайында чугаалап көрүңерем.

— «Комсомольская правда» солунга ажылдап турган-ла шүлүк бижип эгелээн мен. Чогум [illegible] шүлүк чогаадып турган мен, ынчалза-даа ону чүгле чаңгыс кижиге бижимге көргүзер турдум...

Эң баштайгы ырым чогааттым. 1934 чылда шериг-комсомолчу ырлар конкурзунга шаңналдан алдым. Ынчалза-даа мээң мээңжим В. Маяковскийниң аялгазынга бижээним «Терек бурузу четкип турда» деп ырым шоолуг-ла нептеревээн чүве. Ол үеден бээр «Комсомольская правдага» улам-на чиик перладып эгелээн мен. 1937 чылда үндүргеним шүлүктеримниң баштайгы чыынтызын ол солунга турасклаттап мен.

Бо хүнге чедир 25 номнуң автору болдум. Чогаалдарымның чыындызын парлаттыга белеткеп эгеледим. Мээң сөстеримге бижээн ырыларны пластинкаларга бижиткеш, оон миллион-миллион тиражтыг кылдыр үндүрген.

— Ыры дээрге поэзияның эң нарын жанрларының бирээзи болгай. Силерниң «Ыраажы куштар», «Ыры-биле кижи тудуш», «Кайгамчыктыг мээң черим» болгаш өске-даа ырларыңар дыка сурагжыг болгай. Бодуңарның ырларыңарны канчаар үнелеп турар силер?

— Ийи миллион кижилерге ыры дамчыдып кыйгы салып турар мен. Чурттуң оон тудужук бөмбүрзектиң кайы-даа булуңунче улуг бээр ырыга ажы ынак эвес боор. Үш-ийи чыл мурнунда композитор Марк Фрадкин-биле «Крюково суурда» деп ыры бижээн бис. Суурнуң адын душ боор [illegible] алган кижи мен. А Россияда ындыг суурлар чүс-чүс болган. Москва чоогундан, Киевтен болгаш өске-даа черлерден чагаалар ап эгелээн мен, оларның авторлары бодунуң суурунуң дугайында ыры деп түс-түс санап турар чораан. Кижи бүрүзү бодунуң Крюковозунуң дайын чылдарында амыдыралын сактып, ырда кирген дайынчыларны боттарының адалары, акылары деп санап турган.

Ырының күштүү ол хире-дир ийин. Ол кижиниң сагыш-сеткилин хаара тудуптар болза-ла, кижиден черле чарылбас. Ыры чокта чурттап шыдаар мен бе? Чогенниг. Бодумнуң амыдыралым дургузунда оон ыяк хойнуңче бижип келдим. Чамдыктарын ховар ырлажып турар, а өскелерин доктаамал... Ырыдан бөгүн-даа чарылбаан мен.

— Хөй-нийти амыдыралга шүлүкчүнүң салыышкынының дугайында Силерден билип алыксадым.

— Поэзияны кижилерге чугаалап турар бис, ол меңээ болур ужурлуг. Кымга-даа херек чок ыр деп чүве билбес мен. Чеңни чүве чугаалап турумга ону дыңнаар кижи чогу домей ышкажыл. Ынчангаш шүлүкчүнү кижи коммунизмниң сагыш-сеткилиниң хайныкпар бижиир ужурлуг. Шүлүк бүрүзү ол чүвени амыдырал сеткилинге доюлдурар болза эки.

Поэзияны ышкаш домейлээр мен. Ол бодунуң дазылындан озуп үнер ужурлуг. Поэзия — кижилерниң чемизи-дир.

Моон алгаш көөрге, шүлүкчүнүң кижиниң кол хүлээлгези — кижилерге шүлүк чогаадып бээри ышкажыл. Ынчангаш мээң партийжи хүлээлгем — бижиирим болур. Кижилерге бараан болур дээш чурттап чоруур мен.

— Ыры чогаадыр кижи бүрүзү чамдыкта элдептиг-даа чүүлдерге таваржы бээр болгай. Силерге ындыг таварылгалар турбаан бе?

— Турган... Кажан бистиң дивизиявыс Москвадан халап үнүп турда тыскаалга чорааннар «Мени үдеп тура мээң сөзүмге шынчы берип көр, хартыга...» дижип ырлажып берген. Мен оларга удажыптым. Кадыг-дошкуун 1941 чыл чүве болгай. Ол ырыны билириимдаа кончуг. Оон мээң чанымга чоруан солдат ол ырыны чогаадкан кижи дээш мээң адым адаан. Шынап-ла бодумнуң ырым болган. Шак ынчаар бодум ырымга үдеттээш дайынче аъттаныптым ●

Ол-ла ырыны ырлаашка каттырынчыг төөгүнү база бергенмен. Дайын соондан Сумнуге таныш эжимге ужура бергенмен. Ол кижи сөзүмеңни берип көр, хартыга деп ырлаан бээрге оон автору мен мен дидим. Ону бадыткаары-биле ырлаптар дээш чаңгыс олурун-даа сактып чадап кааш, мактанымны канчаар силер.

— Бүгү совет кижилер партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш кызымаңнар ажылдап турар болгай. А силер кандыг белек белеткеп турар силер?

— Совет кижилерниң оңгу беш чылды чедиишкинниг доосканы дээрге, оларның чүгле экономика талазы-биле чедиишкин көргүзүглер чедип алганы ол эвес, ажылчын аңгының политиктиг билиинниң база бедээниниң херечизи болур. Күш-ажылчы тиилелгени чаалап алган совет кижилер оон-даа эки ажылдаар күзелин илередип турар [illegible].

Поэзия каттыжышкыының бюро кежигүнү, Москваның чогаалчылар организациязының баштаар чериниң кежигүнү кижи болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизин тергиин эки чогаалдар-биле уткуур дээш оргаалчыларның үнүүге каттыжар мен. Удавас мээң шүлүктерим «Чылдар» деп ат-биле чырыкче үнер. Партияның съездизинге мээң белээм ол болур. Бодумнуң хан-дамырым ажынызындан, чүрээмниң болгаш сеткилимниң арыг-шынызындан ол номну чыткан мен. Композитор Марк Фрадкин-биле калы Амур хем дугайында ыры бижидивис. Оон база бир-ле чүүлгэ чаңгыланыр ыры [illegible].

(ПМА).

АЛЫШКЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Спорттуң мыжыкы хевирлеринге Забайкальениң Кызыл Туктуг мызыгаар округунуң чемпионады Тайга станциязынга чеди хонук үргүлчүлээш дүүн доозулган. Аңаа округтуң эң шыырак хаакчылары, биатлонистери киржип, команда болгаш хууда бирги чер дээш спортчу демиселди эгелээнин моон мурнунда солунга бижээн бис. Ам ол улуг маргылдааның түңнелдери кандыг болганын сонуургап көрээлиңер.

Нийти команда талазы-биле Тываның кызыгааржылаларының шилиндек хаакчылары эң хөй санны алгаш, эрткен чылдагы чемпион адын база катап бадыткавышаан. Забайкальениң [illegible] шак ол [illegible] биле Николай Чурут алышкыларның киирген улуг-хуузу улуг.

ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Леонид Чурут маргылдааның баштайгы ийи хүнүнүң маадыры болган. Ол 10 биле 20 километрлерниң хаак оруунга мурнуче кымны-даа эрттирбейн округтуң тулган чемпиону атка четкен. А оон дуңмазы — биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Николай Чурут баштай 10 километрниң, а ооң соонда 20 километрниң биатлон маргылдаазынга чүгле бирги черни ээлээн эвес, а харын бодунуң белеткеп турары аныяк биатлонистер Виктор Заравняев биле Юрий Трофимов оларны база шаңналдыг черлерге чедир белеткээн. Олар тренериниң үлегерин эдерип, ийиги, үшкү черлерни алганнар.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге республика маргылдааларының түңнелин бижээн солун материалдарындан, радио, телевидение дамчыдылгаларындан Чурут деп фамилияга бо-ла таваржып бээр бис. Шынап-ла, Чурутолар бистиң республиканың спортчу амыдыралында чугула черни ээлеп турарлар. Алышкыларның эң улуу Владимир Васильевич — Кызылдың № 14 школазының күш-культура башкызы. Ол хаакка маңнаарынга Тыва АССР-ниң каш дакпыр чемпиону чораан, спорттуң бо хевиринге мастерге кандидат. А Леонид биле Николай спорт талазы-биле инструкторлар. Бо алышкыларның ийи кыс дуңмалары база хаакка бистиң республиканың чемпионнары чораннар.

Олар шупту Улуг-Хем районда Торгалыг суурга төрүттүнгеш, аңаа школаны дооскаңнар. Алышкыларның кайызы-даа тыва дылды эки билир. Ынчангаш янзы-бүрү маргылдаалар үезинде оларга бо-ла ужуражып, ажыл-ижиниң, спортчу чедиишкиннериниң дугайында тыва дылга чугаалажыр чаңчылдыг бис. Алышкылар бодуну болгаш бөлүүнүң эжи-чаңнаг боорга, командада эш-өөрү оларны улуг-биле хүндүлээр-дир.

[illegible] маргылдааның түңнели-биле округтуң шилиндек командазының составын тургускан. Оларның аразында бистиң чаңгыс черлиглеривис Леонид биле Николай Чурут алышкылар база кирген. [illegible] команданың кежигүннери ам ССРЭ-ниң мыжыгаар шериглериниң бирги чери дээш чемпионадынга белеткенип эгелээн. Ол маргылдаа февраль айның 8-те Петрозаводск хоорайга эгелээр.

В. ЧАДАМБА

ЧУРУКТАРДА: 10 болгаш 20 километрлерниң биатлон маргылдаазының чемпиону Н. Чурут; дөрт кижи киржикчилиг 10 километрниң эстафета маргылдаазының үезинде.

Авторнуң фотолары

«СПОРТЛОТО» ТИРАЖЫ

1981 чылдың бирги квартапында «Спортлото» лотереязының тираждарын эртирер хүннери:

1 тираж	январь 3-те
2 тираж	январь 10-да
3 тираж	январь 17-де
4 тираж	январь 24-те
5 тираж	январь 31-де
6 тираж	февраль 7-де
7 тираж	февраль 14-те
8 тираж	февраль 21-де
9 тираж	февраль 28-те
10 тираж	март 7-де
11 тираж	март 14-те
12 тираж	март 21-де
13 тираж	март 28-те

Чадаана хоорайның автошколазының 1976 чылдың июльда Николай Ким-оолович Сатка тывысканы 564066 дугаарлыг чолаачы шыңназыгазы читкен. Ону күш чок деп санаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бистиң-биле кады кыл, бистиң дег кыл, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 10.05 — «Таңы Флоризельдиң ужурадаа-лары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү серия. 11.10 — «Кино делгерезин!» Документалдыг телефильм. 11.40 — Медээлер. 11.45—14.00 — Чавсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — «Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүкте». 15.15 — «Сээн ленинчи библиотекаң». 15.45 — «Ынак шүлүктеривис». 16.15 — Курлавыр үе. 16.55 — «Дагаанныкчы». Тележурнал. 17.25 — «Тоол аалдап келди». «Щелкунчик». Мультфильм. 18.15 — Бөгүн делегейде. 18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге. Ондур улуг номнуң арыннары. 7-ги фильм — «Чаа-чаа бедиктерже». 19.30 — Совет Эвилелиниң шылгарааш фигуристериниң көргүзүглери. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — Фигуристерниң көргүзүглериниң уламчызы. Одессадан дамчыдылга. 21.35 — «Андрониковтуң сөзү» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Кропоткинская, 12». 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—23.25 — «Совет уран чүүлдүң мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко ырлаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Эң бодуунуң ажыл херектер». Телефильм. 18.30 — «Диспеев бажыңы». Кызылдың Пионерлер бажыңының чанында уругларның «Буратино» студиязының шии. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «Тываның ыраажыларында». 19.25 — Телемедээлер. 19.40 — Чапсар. 19.45—20.40 — «Чырыза-даа, чылытпас». 2-ги серия.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу барыыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талазы районнарга 20—25, өске арткан черлеринге 15—20 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дээлдигеннер аразында» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00. «Оваалдаан болчаглаар» 16.50, 18.45, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Менээ солуп кавдыр чугаалап тур силер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адреzi: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-37-24, 2-31-75 [illegible]

Тираж 17866. Чагыг [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 14 (14112) | 1981 чылдың январь 17, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Районнарның, хоорайларның болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының коллективтериниң 1980 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көрген болгаш партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып тургаш, ол коллективтерниң 1980 чылда эки түңнелдерин чедип алганын демдеглээн.

Онгу беш чылдың даалгаларын 72 бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның, 292 цехтерниң, участоктарның, бригадаларның коллективтери, бүдүрүлгениң 3500 ажыг мурнакчылары хуусаа бетинде күүсеткен.

Үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле план 101,4 хуу күүсеттинген, социалистиг хүлээлгелерден ажыр 896 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Чылыг энергиязы ажылдап кылыр, хөмүр-даш тывар, дииг материалдарын, мал саржаан, чалаң сүт продукциязын, далганы болгаш холуксаалыг мал чемнерин бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген.

Тудуг организациялары 1,9 миллион тонна даг-дүгүнүн рудазын тывар күчүлерни, электри дамчыдылгазының 620 километр ниити узун дуртту шугумнарын, 88 муң дөрбелчин ниити хемчээлдиг чурттаалга бажыңнарын, 1536 өөреникчи олуттарлыг ниити өөредилге школаларын, 50 орунну эмнелгени, Ак-Довурак хоорайда эштир бассейнниг спорт комплекизин болгаш өске-даа объектилерни 1980 чылда ажыглалга киирген.

Улус ажыл-агыйының 28,1 муң тонна чүъктерин ниити ажыглалдың автотранспорту социалистиг хүлээлгелен ажыр сөөрткен. Садыг, чоннуң амыдырал хандырылгазының болгаш харылзаа талазы-биле ажылчы чоннарын социалистиг хүлээлгелери база күүсеттинген.

Бии-Хем районнуң үлетпүр, транспорт, коммунал-амыдырал болгаш садыг организацияларының, Кызылдың дааранылга фабриказының, «Тыва тудуг» трезиниң 48 дугаар тудуг эргелелиниң, Тываның ужар чүүл бүдүрүлгезиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, «Тыва коммунэнерговуң» болгаш өске-даа коллективтер күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Оон-биле чергелештир, чамдык министерстволарның, эргелелдерниң болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң база организацияларның коллективтери 1980 чылда алган хүлээлгелериниң күүселдезин хандырбааның, социалистиг хүлээлгелерин элээн хөй районнарның база күүсетпээнин СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүлээп алган доктаалында демдеглээн.

Ниити продукция бүдүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиидер талазы-биле 1980 чылдың социалистиг хүлээлгелери үлетпүрде ниитизи-биле күүсеттинмээн. Продукция бүдүрер планын 18, ону сайгарарын 8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер планын 18 бүдүрүлгелер күүседип шыдаваан. Продукцияның бот-үнези ам-даа бедик болгаш оочушнары чавыс.

Кол фондуларны ажыглалга киирер, капитал салыышкыннарын шиңгээдип алыр, кережиг ажылдарның хемчээлин боттандырар талазы-биле планы тудуг организациялары күүсетпээн. 1980 чылда 81,7 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглалга чедир киирбээн, оон иштинде Кызыл хоорайда теплица комбинады, автовокзал, Кызылдың ТЭС-те № 10 чылыдылга агрегады болгаш өске-даа элээн каш объектилер чедип туттунмаан. Чүък сөөртүр болгаш пассажирлер аргыштырар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин ниити ажыглалдың автотранспорт бүдүрүлгелери күүсетпээн.

Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының, «Тыва тудуг» трезиниң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузунуң, Кызылдың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтарының, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинадының, «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг», «Шагонартяжстрой» тресттериниң, Чадаанада болгаш Хову-Аксыда АТБ-лериниң, Тес-Хем райпозунуң, «Сүт-Хөл» рабкооптуң, Өвүрнүң райамыдырал комбинадының коллективтери социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырбаан.

Чамдык партия, совет органнар, профэвилел болгаш комсомол организациялары социалистиг чарышты ам-даа кошкак организастап, эки ажылдыг коллективтерниң, бүдүрүлгениң шалыпчыларының мурнакчы дуржулгазын эвээш пропагандалап, нептередип, бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиидеринче, ажылдың шынар көргүзүглерин экижидеринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш камналга чурумун быжыглаарынче, күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннарның коллективтерин четпес эвилелдеп турарын доктаалда айыткан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому дараазында коллективтерни 1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, дипломнарын тыпсырын, акша шаңналдарын (районнарга — 1000 рубль, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеринге — 500 рубль) бээрин доктааткан:

Районнардан—үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээлдиг планын 101,6 хуу, ону сайгарарының планын — 100,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 101,1 хуу күүсеткен, үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының планының күүселдезин чедип алган **БИИ-ХЕМ РАЙОНГА**;

үлетпүр бүдүрүлгелеринден—ниити продукцияны бүдүрериниң социалистиг хүлээлгелерин 100,1 хуу, ону сайгарарының —101 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң—100,6 хуу күүсеткен, продукцияның бот-үнезин 37 муң рубльге чиигеткен **КЫЗЫЛДЫҢ ДААРАНЫЛГА ФАБРИКАЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

тудуг организацияларындан—«Тыва тудуг» трестиң тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгезин—100 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле—106 хуу күүсеткен ажылдарның бот-үнезин 33 муң рубльге чиигеткен **№ 48 ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринден — пассажирлер аргыштырарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 103,6 хуу, чүък сөөртүр талазы-биле — 100,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле— 100,6 хуу күүсеткен **ТЫВАНЫҢ АВИАБҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

садыг организацияларындан—үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 101,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 104,2 хуу күүсеткен, пландан ажыр 63 муң рубльдиң орулгазын алган **КЫЗЫЛДЫҢ АЪШ-ЧЕМ САДЫЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

чуртталга-коммунал хандырылга бүдүрүлгелеринден — ачы-дуза чедирериниң планын 101,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 121,3 хуу боттандырган **«ТЫВА КОММУНЭНЕРГОНУҢ» КОЛЛЕКТИВИНГЕ**.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тывыспышаан, **ниити черлерни дараазында коллективтерге тыпсыр**:

үлетпүр бүдүрүлгелеринден — үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле —104,3 хуу күүсеткен **ТЫВА ЭЛЕКТРИ ЧЕТКИЛЕРИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

тудуг организацияларындан — автоорукгарның тудуунуң болгаш ажыглалының Тыва бүдүрүлге эргелелиниң тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 101,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 103,4 хуу күүсеткен **№ 3 ОРУК-ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринден — чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100 хуу, чүък сайгарылгазының талазы-биле 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 108,5 хуу күүсеткен **ШАГААН-АРЫГНЫҢ АТБ-ЗИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

садыг организацияларындан — үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,1 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле — 101,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле—101,3 хуу күүсеткен **БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙПОЗУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**;

— **чуртталга-коммунал хандырылга бүдүрүлгелеринден** — амыдыралга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 100,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 102,5 хуу күүсеткен **БИИ-ХЕМ РАЙОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БҮДҮРҮЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ**

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда арга-ыяш пунктузунуң, Главкрасноярскстройнуң «Сибтрансспецстрой» трестиниң № 3 тускай тудуг эргелелиниң, Тываның радиотелевидение дамчыдылга төвүнүң, столоваялар болгаш ресторанцар трезиниң, «ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперацияның, Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадының, «Водоканал» эргелелиниң, Кызыл районнуң холушкак бараан садыының коллективтериниң эки ажылдаалын доктаалда демдеглээн.

Он бирги беш чылдың бирги чылының даалгаларын чедиишкинниг боттандырары, бүдүрүлгениң ажыктыын бедиидери, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылының шынар көргүзүглерин экижидери дээш, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышты улам калбартыры, оон дээштиниң хандырары СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хоорайкүүскомнарга, профэвилел обкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга даасцан.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш, он бирги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартыылыңар!

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегинде тус-тус ээлчеглер партияның XXVI съездизин төлептиг, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш Боня Кууларның удурткан № 2 ээлчегниң ажылчыннары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, ээлчег бүрүзүнүң планын ажыр күүседип, өске эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТА: Б. Кууларның ээлчээниң ажылчыннары цегинче бар чыдары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

«ТЫВА СЕПТЕЛГЕ-ТУДУГ» ТРЕСТ: ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

«Тыва септелге-тудуг» трестиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыттынган сорулгаларны чүүлдүгзүнүп деткивишаан, ээлчеглиг чаа съездини төлептиг уткуур дээш 1981 чылдың планныг онаалдаларын доллур болгаш ажыр күүседир дээш чаа социалистиг хүлээлгелерни алган.

Тудуг талазы-биле: 1981 чылдың планын декабрь 30-де күүсеткеш, пландан ажыр 60 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. Партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседип, аңаа немей 10 муң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 0,5 хуу бедидер.

Кызылга 10 автомашина тургузар гаражты августа ажыглалга киирер. Найысылалдың Ленин кудумчузун сентябрь айга чедир чаартып кылыр. Районнар төптеринге 7387 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ноябрьга чедир ажыглалга киирер. Чурттаалга бажыңнарының болгаш коммунал бүдүрүлгелерниң септелгезин ноябрьга чедир кылып доозар.

Ажыглалга киирер объектилерниң 90 хуузун «экиден» кудуу эвес демдектерге хүлээдир. Тудуг ажылдарынга машина-техниканы ажыглаарын экижиткеш, биче механизацияны нептеретпениниң түңнелинде чер ажылдарының 85 хуузун, шеверлел ажылдарының 25 хуузун техника күжү-биле кылырын чедип алыр.

БҮДҮРҮЛГЕ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: ниити продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын декабрь 30-де күүседир. 1085 муң рубль түңнүг ниити продукцияны бүдүргеш, 1063 муң рубльдиң продукциязын сайгарар, ниити продукция бүдүрериниң немей өзүлдезин 1,01 хуу чедирер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,8 хуу бедидер. Чаа техниканы шиңгээдип, машина-техниканың ажыглалын экижидип, 12 чаа техниканы ажыглалче кииргеш, 13 муң рубльдиң орулгазын алыр. 9 муң рубльден эвээш эвес орулганы бээр 8 чаартыкчы саналдарны нептередир.

Трестиң коллективиниң мурнунда кол сорулга болза бар аргаларны база курлавырларны долузу-биле ажыглааш, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин чедип алыры. Ынчангаш оон коллективинде партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, инженер-техниктиг ажылдакчылар планныг онаалдаларны доллур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү күштү мөөннээр.

Бөгүн «Шын» солуннуң Күш-ажылчы алдар тугун Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң Улуг-Ховуда № 1 хойжу бригадазының малчыны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады аныяк коммунист **Мария Сериновна Сааяның** ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген.

Мурнакчы хойжунуң коданында төрүүр 324 хойнуң 267-зи төрээн, 267 хураган менди камгалап алдынган. Ол ышкаш Ак-Хем бригадазының дуржулгалыг хойжузу Ооржак Бадыргы коданында төрээн 250 хоюндан 250 хураганы камгалап алган, хүр доруктуруп турар.

Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырар, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыр талазы-биле республиканың бүгү хойжуларынга кыйгырыг үндүрген «Хемчик» совхозтуң хойжу бригадаларында байдал бо хүннерде эки. Мал чемнери бар, сугбиле хандырылганы эки организастаан. Совхозтуң 5825 баш төрүүр хоюнуң 1050-и оолдаан, ынча санныг хураганнар камгалап алдынган.

МОСКВА ОБЛАСТЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

Москва чоогунуң коммунистериниң барык чартык миллион кижилиг отрядының аң эки төлээлекчилери Москва областың отчет-соңгулдалыг партия конференциязы ажылдап эгелээн Эвилелдер бажыңының колонналыг залында январь 15-те чыылган.

Конференцияның президиумунда — чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган эштер **Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, К. В. Русаков**, ол ышкаш партия, совет болгаш ажыл-агыйжы ажылдакчылар, социалистиг чарыш мурнакчылары, эртемденнер болгаш культура ажылдакчылары, күш-ажыл хоочуннары.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга делегаттар чаңгыс ап-сеткилдиг соңгаан.

Конференцияның хүн чурумунда — СЭКП Москва область комитединиң отчёду, ревизия комиссиязының отчеду, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында илеткел, ол ышкаш областың партия организациязының удуртур органнарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттар соңгууру.

Партия обкомунуң отчёт илеткелин СЭКП Москва обкомунуң бирги секретары **В. И. Конотоп** кылган.

Москва областың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың планнарын күүседир дээш чогаадыкчы езу-биле, улуг сорук кириишкинниг ажылдаан деп, ол демдеглээн. Ол үениң дургузунда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 21 хуу немей өскен, шынарның дээди категорияныг кылыгларын кылып үндүрери беш чыл дургузунда дөрт катап көвүдээн. Бодаа ажыл-агыйны хөгжүдеринге, партияның социал программазын боттандырарынга дыка улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

Чаа беш чылда чедиишкиннииг ажылдаарының үндезини бо чылын салдынган турар ужурлуг деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Ниитилеп баштайгы хүннеринден эгелээш-ле бүдүрүүшкүн хемчээлдерин өстүрериниң бедик, туруштуг темпилерин чедип алыры, ажылдың шак бүрүзүн үнелээри, бисте бар бүгү-ле курлавырларны ажыглалга киирери, «Съезд мурнунуң хүн санында-ла — пландан ажыр продукцияны бээри!» деп дозуң-биле социалистиг чарышты калбак нептередири чугула.

Илеткелдиң чугаалажыышкынга киришкен делегаттар Москва областың партия организациязы моон соңгаар-даа ленинчи партияның дайынчы отрады болур, найысылал областың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг, күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуур даарзин партияның Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке айыткааннар.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

● **КЫЗЫЛ.** Шаанда тыва араттарның өглери безин ховар көстүр турган Чаа-Хөл унунда ховуда ам чаа суур туттунган. Ында бажыңнар ай, квартал санында немежип турар. Ол дээрге—«Найырал» совхозтуң төвү чаа Чаа-Хөл-дур. Делгем школаны, уруглар садын, культура албан черлерин болгаш хөй санныг чурттаалга бажыңнарын мында чаагайжыдыр туткан. Бода малды семиртир азыраар улуг комплекстиң тудуун суур чоогунда доозуп турар. Районнар аразының септелге-механиктиг мастерскаязының тудуун база доозар чыгаан.

● **ХАРЬКОВ.** Моторлар кезектерин белеткээр ажылдарны бүрүн автоматчыдарын Харьковтуң электротехниктиг заводунда дооскан. Чаа автоматтар-биле дериттинген цехте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үш катап бедээн. Ол дээрге—чогаадыкчы кады ажылдажылга бригадазының ажылының түңнели-дир. Бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш электромашина тудуунуң технологиязының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары ол бригадада кады ажылдап турар.

● **ЛЕНИНГРАД.** Профессионал-техниктиг өөредилгениң ажылдакчыларының Культура ордузунуң хөгжүмчүлери эң-не узун баштайгы орууже чорупкан. Олар январь 15-те Африкаже чорупкан болгаш ол диптиң чурттарының музыка фестивалынга киржир. Баянистер оркестриниң болгаш танцы ансамблиниң киржикчилериниң —ленинградчыларның баштайгы оюн көргүзүлгези Анголаның найысылалы Луанда хоорайга болур, а оон соонда—Бениниң, Конгонуң, Сьерра Леоненин болгаш Гвинея-Бисауну хоорайларынга барып концерт көргүзер.

● **ЧЕРЕМХОВО** (Иркутск область). **Демир-оруктуң болгаш автобустуң каттышкан вокзалын** шахтерларның хоорайы —Черемховода ажыглалда киирген. Ол вокзал хары угда муң ажыг пассажирлерни аргыштырып болур. Вокзалдың үш каът бажыңында билеттер садар кассалар, пассажирлер дыштаныр өрээлдер, чүък шыгжаар черлер, почта болгаш телеграф салбырлары ажылдап турар. Автобустарже болгаш демир-орук вагоннарынче баар чадаг улус оруктарының кыры шывыглыг.

● **МУРМАНСК.** Бистиң Төрээн чуртувустуң соңгу чүгүнде ол хоорайның хөй чурттакчыларынга чаа бажыңнарны хуусаазындан бир чыл мурнадыр тудкаш, ажыглалга киирген. Мурманскиниң бажың тудуунуң комбинадының коллективи камнап алган материалдары-биле немелде чаа бажыңнарны туткан.

Хоорайның социал хөгжүлдезиниң планын боттандырарынга комбинаттың ажылчылары улуг үлүүн киирген. Онгу беш чыл планының чылдарында олар 900 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, оон иштинде үжен муң дөрбелчин метрни—пландан ажыр ажыглалга киирген. Бажың тудуунуң комбинады амгы үеде чаартып эгелээн. Соңгу чүктүң агаар-бойдузунуң байдалынга таарыштыр чурттаалга бажыңнарын тударының шынарын улам бедидеринче кол кичээнгейни угландырып турар.

● **БРЯНСК. Ажыл-агыйлар аразының мал азыраар автоматчыткан баштайгы улуг комплекизин** областың Жданов аттыг колхозунда ажыглалга киирген. Ол комплекс чылда 2000 тонна хаван эъдин бүдүрер күчүлүг кылдыр төлевилээн. Хары угда чээрби муң хаваннарны семиртир азыраар кажаалыг шөлдү, холуксаалыг чемнер белеткээр заводту, одалгага ажыглаар өдек белеткээр механизастаттынган шөлдү комплекстиң үш гектар девискээринде туткан.

● **МОСКВА. Моол Арат Республиканың** кинофильмнериниң болгаш совет-моол бүдүрүлгениң кады кылган киноларын найысылалда көргүзүп эгелээн. ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээни чарганындан бээр 35 чылы-биле холбаштыр кинолар көрүлдезин организастаан.

Моол улустуң революстуг болгаш күш-ажылчы төөгүзүн, делегейниң ийиги дайынының чылдарында япон милитаризмге удур Моолдуң болгаш Совет Эвилелиниң демнежип каттыштырган демиселин, амгы Моолда чаа амыдыралдың тургузуушкунун болгаш аңы-дүннэ ийи чурттарның бузулбас найыралын тодаргай көргүскен уран-чечен болгаш документалдыг кинофильмнерни москвачылар сонуургап көрүп турар.

(СЭТА).

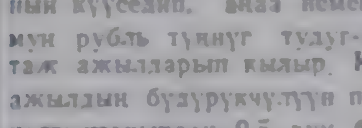

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң 35 чылынга тураскаадып болдуруп, моол найысылалдың партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң байырлыг хуралы аңаа болган. МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН-ның партиязының болгаш күрүнениң өске-даа удуртукчулары аңаа олурушкан.

Ол төөгүлүг документ моол болгаш совет улустарның [illegible] найыралының болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазының чартык чүс чыл ажыг төөгүзүнүң чыл демдеглелинге эң чугула политиктиг [illegible] бирээзи болган деп Моол-совет найырал ниитилелиниң баштаар чериниң президиумунуң кежигүнү, МАР-ның Эртемнер академиязының президентизи Б. Ширендыб хуралга илеткелинге демдеглээн.

Ол чылдарның дургузунда совет дузаламчы-биле бистиң чуртувуска 400 чыгам бүдүрүлгелерни туткан болгаш ажыглалга киирген, оларның аразында — Шарынголдуң хө[illegible] [illegible] «Налайха-Капитальная» шахта «Халхин-Гол», «Багануур» кыр-ажыл-агыйлар болгаш өске-даа дыка хөй от чиңгээр [illegible] ажыл-агый бүдүрүлгелери бар.

Бистиң найыралывыс, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылгавыс чылдан чылче быжыгып орар деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан. Бистиң харылзааларывыс В. И. Ленинниң идеяларының болгаш Д. Сухэ-Баторнуң чагыгларының чайгылыш чок тиилелгези болуп турар, ол идеяларны чагыгларны МАРН-ның болгаш СЭКП-ниң Төп Комитеттери амыдыралда чангылыш чокка боттандырып турар тээрзин бөгүн [illegible] моолдар бот дээр деп, ол демдеглээн.

* * *

ХАНОЙ. 1980 чылда Вьетнам ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Ол чарышты Вьетнамның Коммунистиг партиязының [illegible] 50 чыл юбилейинге, Вьетнамның хамаарышпас чорууну чарлааның 35 чылынга, вьетнам революциязының баштыңчызы Хо Ши Миннин төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга тураскааткан.

Хостуг Вьетнамның баштайгы Президентизи Хо Ши Миннин шилчиир чорук тугун — социалистиг [illegible] — Совет [illegible] шаңналын [illegible] ниң техниктиг деткимчези-биле Хонгайда туткан хөмүр-даш бассейнниң [illegible] лерни септээриниң «Камфа [illegible] [illegible] Ол [illegible] [illegible] дыка хөнүк кам[illegible]

(СЭТА)

РСФСР-ниң чырыдыышкын министринге эш Г. П. ВЕСЕЛОВТУ томуйлаар дугайында

РСФСР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдыры болза: РСФСР-ниң чырыдыышкын министринге эш **Георгий Петрович Веселовту** томуйлаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва хоорай.
1981 чылдың январь 14.

Эш Т. А. Араптанны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

[illegible] Кызыл-Даг салбырының эргелекчизи Тыкы Араптанович Араптанны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың январь 16.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ШИИТПИРЛИГ ЧАЙЛАДЫР

СЭКП Кызыл хоорайкомунуң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. «Партияның XVIII область конференциязының түңнелдери болгаш хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП хоорайкомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев кылган.

Илеткел талазы-биле «Тыва тудуг» тресте партком секретары Г. А. Медведев, № 1 АТБ-ниң чолаачызы В. Н. Кошелев, Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. В. Оскал-оол, типографияда партия организациязының секретары В. Я. Голубков, автосептелге заводунда партия организациязының секретары Е. Н. Балабанова, Тыва АССР-ниң садыг министри К. Х. Шавыраа санал бергеннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелиниң дугайында айтырыгны пленумга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди хоорайсүүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар кылган.

Пленум чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалдарны хүлээп алган.

[illegible]

Т. ХЕРТЕК.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Партияның ээлчеглиг съездизинге «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төп Комитеттиң төлевилелин күш-ажылчы коллектив бүрүзү хамыкы-биле чугаалажып, чүүлдүгзүнүп, ону бүрүң-биле деткип турар. Бо чугула документиде айыттынган сорулгаларны «Тыва септелге тудуг» трестиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга база чугаалашкан. Ол-ла хуралга оңгу беш чылдың планының онаалдаларының күүселдезин, 1981 чылдың сорулгаларының дугайында база шиитпир чугаа болган.

[illegible]

М. ОНДАР

СЫРДАРЬЯ ГРЭС-ТЕ

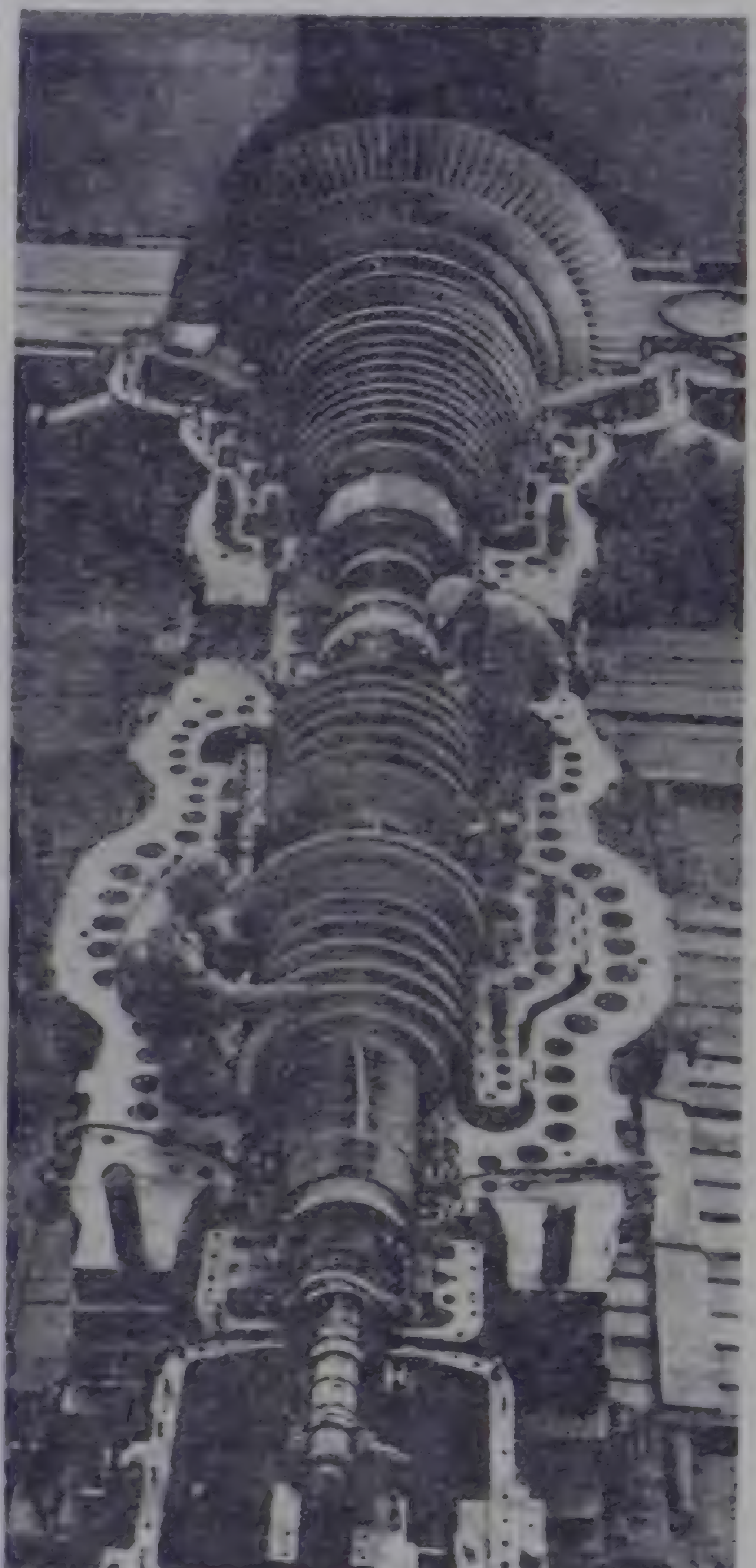

УЗБЕК ССР. Ортаады Азияда эң улуг гидроэлектростанцияларның бирээзинде — Сырдарья ГРЭС-те үш чүс муң киловатт күчүлүг оңгу энергоблокту ажыглалга кииреринге белеткел ажылдары чоруп турар. Ону ажыглалга киирерин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде кылдыр планнаан. Узбекистанның энергетиказының эң улуу Сырдарья ГРЭС республиканың одаар чүүл-энергетика комплекизинде кол черни ээлеп турар.

ЧУРУКТА: генераторну эптеп турары.

А. ГОРОКРИКТИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Төлевилелди чугаалажып тур бис

АМЫДЫРАЛЧЫ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ

«Кижи бүрүзү, ажыл-ишчи бүрүзү бодунга шыңгыы негелделиг болур, хүлээнген ажыл-херээн ак сеткилдиг кылыр ужурлуг» деп чүүлдү партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинге немеп киирерин Москваның карбюратор заводунуң [illegible] ажылчыны В. Никифоров ажылчыннарның хуралынга саналдаан.

Бистиң [illegible]

[illegible]

И. НОВИКОВ.
СЭТА-ның корр.

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

«Хөрзүннүң үнүш бээрин болгаш дүжүттү бедидери чер ажылында эң чугула сорулга болуп турар...»

Органиктиг чемишчиделгелер-биле холуштур минералдыг чемишчиделгелерни ажыглаарының бедик түңнелдерин Черниговс областың хову ажылдакчылары чедип алган. Областың хөй-хөй ажыл-агыйлары картофельдиң бедик дүжүдүн өстүрген.

Колхозтарның болгаш совхозтарның специалистери [illegible]

[illegible]

А. ОЛЕЙНИК.
СЭТА-ның корр.
Чернигов хоорай.

СЭКП ТК-ның Төлевилелин тайылбырлавышаан

АГРОХИМИЯ: ажыктыг чоруктуң тургустунар чүүлдери

«Кодээ ажыл-агыйга агрохимия албаның ролюн болгаш минералдыг чемишчиделгелерни, чугай материалдарын, үнүш камгалалының химиктиг чүүлдерин ажыктыг кылдыр ажыглаары дээш оң харыысалгазын бедидер».

Ставрополь районга тараа [illegible] 5-7 центнер ажыы [illegible]. Бүрүнеге тараа садарының беш чыл планын ол район 129 хуу күүседип, бүрүнеге [illegible] 496 муң тонна тарааны урган.

[illegible]

Областың «Сельхозхимия» каттыжышкынының даргазының оралакчызы П. Часовой:

— Ставрополь районунуң [illegible]

Районнуң агрохимиктиг баазазы — онзагай эвес. [illegible]

СЭКП-ниң Ставрополь райкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Морозов:

— Бистиң [illegible]

Ставрополь районунуң Луначарский аттыг совхозунуң кол агроному А. Свиридов:

— Эрткен беш чылда [illegible]

[illegible] Чугле ол чедишпес чорук тургустунмаар болза, ажыл-агыйлар гектардан 3-4 центнер немелде дүжүттү ап болур эргелиг.

Б. БЕЛЯКОВ.
СЭТА-ның корр.
Куйбышев области.
Тольятти.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Сибирь черде

СПЕЦИАЛИСТЕР НЕМЕШКЕН

Поляр дээрбэниң чоогунда туттунуп турар Курейканың гидроэлектростанциязының коллективинге чаа специалистер немешкен. Курейка хемче Норильскиден чер буза тепсир кижилер чедип келгеннер.

Поляр дүнези турза-даа ГЭС-тиң келир үеде плотиназының чанында чер казар ажылдар калбарган. Чаза тепсиишкиннериниң дузазы-биле улуг-улуг хаяларны чайладып, суг өскээр чаар тоннельдериниң тудуу эгелээн.

Бо беш чылда станцияның баштайгы агрегады тогун берип эгелээр, ол ток Таймырның энергетиказынче каттыжып, өңнүг металлдарның бүдүрүлгезин шапкынчыдарынга дузалаар.

Р. ТРУСОВ,
СЭТА-ның корр.

Норильск,
Красноярск край.

ХООРАЙДАН ЫЛГАЛБАС

Курганның «Колхозстрой-объединение» индустриалдыг баазазының ажыл-ишчилери ходаа ишчилерге улуг дузазы көргүзүп турар. Оон кол бүдүрүлгези — Просветскиниң тудуг комбиназында чылда 30 муң кубометр демир-бетон конструкциялар бүдүрүлгезиниң ийиги ээлчээ ажылдалга [illegible]

Көдээниң ишчилериниң амыдырал хандырылгазының байдалын тудугжулар база өөренип көрүп турарлар. Архитекторларның саналдап киирген төлевилелдеринден көдээниң ишчилери чаагайжыды туттунган бир-ийи квартиралардыг бажыңнарны шилип алганнар. Бажыңның чанында огород-даа, мал кажаалары-даа бар.

О. ЧЕРЕПАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Курган.

УЛУСЧУ ПЕДАГОГИКА МУЗЕЙИ

Якут сууР Орособ улусчу педагогика музейи ажыттынган. Оон залдарында чээрби хире салбыр бар, ында аныяк [illegible] эстетиктиг болгаш [illegible] кижизидилгезиниң дугайында чугаалап турар. Ульяновтарның өг-бүлезинге А. Макаренконуң, В. Сухомлинскийниң болгаш өске-даа сураглыг педагогтарның арга-дуржулгазынга тураскааттынган тускай стендилер бар.

Тус черниң школазының башкыларының чайгы шөлээзиниң үезинде чурт иштинге чорупчораан чыып эккелген материалдары экспонаттарның эгезин салган. Амгы үеде энтузиастар байлак Верхневилюйск районнуң төөгү, культура тураскаалдарын [illegible]

Д. БУБЯКИН,
СЭТА-ның корр.

Якутск.

ИНДИЯНЫН ТАНЦЫЗЫ

Красноярскиниң профтехөөредилгезиниң Культура бажыңының «Молодость Сибири» ансамбльының [illegible] индий танцылар кирген [illegible] ралдыг кожа-хелбээ ол чуртче аалдап чораан аныяк артистер ону эккелгеннер.

Ол кайгамчык программа урай чуул коллективиниң партияның XXVI съездинге уткуштур белеткээн концертиниң программазынга кирер. Ында ам эки номерлер — «Калинка», «Кызыл сарафан», «Эвенки угулзалары» дээн черге чиг танцылар база кирип турар.

Ажылчы чоннуң бот-тывынгыр урай чуулунуң бүгү-эвилел [illegible] лауреат болган от коллектив тургустунганындан бээр беш-те чыл болган. Оон киржикчилери — келир үениң ажылчыннарының урай чуулу-биле чурттуң хөй-хөй хоорайларының, а ол ышкаш Япониянын болгаш Югославияның чурттакчылары танышканнар.

В. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

Красноярск.

ПОЛИТБЮРО ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Январь 10-нуң субботазында күш-ажылчы коллективтерниң ажылының дугайында информация-биле ПОАП ТК-ның Политбюрозунуң Варшавага болган ээлчеглиг хуралынга таныжкан. «Солидарность» деп профэвилелдиниң удуртулгазы ол хүнну ажыл хүнү эвес кылдыр чарлаан-даа болза, 7,4 миллион ажылчы чоннар, тодаргайлаарга коллективтерниң хөй нуруузу ажылдааны информациядан илдең. Оон ангыда, 1,6 миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боттарының дыштаныр хүнүн январь 31-ниң субботазындан январь 10-че кожурген. Январь 10-да ажылга барып, чуртта бар экономиктиг бергелерни ажып эртеринге илиг бербишаан, харысалгалыын болгаш хамааты хүлээлгезин медереп билир чорууну көргүскен бүгү кижилерге ТК-ның Политбюрозу өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Аныяктар шимчээшкининде бөйдалты болгаш партияның чер-биле хобаалыг сорулгаларын база хуралга көрген. Аныяктар шимчээшкининиң структуразының үнелиишкинин оларның турупп турар организациялары: Социалистиг польша аныяктар эвилели, польша студентилерниң социалистиг эвилели болгаш польша харцерлер эвилели болуп турарын демдеглээн. Аныяктарның бүгү эвилелдери боттарының ажылын социализмниң принциптеринге таарыштыр тургузуп, антисоциалистиг күштерге удурланыштыр туржуп турарын Политбюронуң хуралынга онзалап демдеглээн. Партияның IX съездинге белеткелдиң үезинде ПОАП ТК-ның Политбюрозу аныяк салгакчыларның херегледдерин болгаш чүткүлдерин барымдаалавышаан, аныяктарның кол айтырыгларының дугайында документилерни ажылдап кылыры эргежок чугула деп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозу айыткан.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИ БЕДИДЕР

ЛУСАКА. (СЭТА). Хамаарышпас Африка, делегейниң бүгү демократиг күштери америк империализмниң Индий океанның девискээринге шериг баазаларының четкизин тургузар болгаш ол кавы девискээрни дүшкүүрлүг черуктуң зоназы болдурар дээр айыылдыг планнарын барымдаалааш, серемчилелин бедидер ужурлуг деп, Мурнуу Африканың Африка национал конгрезиниң (АНК-тың) чигине секретары А. Нзо СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

«Совет ыжаныышкын дээр иттирилиг хоозун чылдактар Мурнуу Африкага АКШ-тың шериг холгаарлаашкының нечей өстүрер черукту агартыр сорулгалыг» деп, А. Нзо айыткан. Америк политиканың алыс сорулгазы — африка чурттарга иштики реакцияны идепкейжидери, [illegible] чиндиргей болдурары болур.

Африкага империализмниң шиваазы болур рольду кеш-сеек ылгаар Мурнуу-Африка Республикага берип турар. Барын чүктүн бодалы-биле алырга, ол республика дипке революстуу шимчээшкиннериниң оруунга моондак болур ужурлуг деп, А. Нзо демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорууңуң үезинде көдүргени Совет Эвилелиниң тайбың ниитилелдерин Мурнуу Африканың Африка национал конгрези бурунгаар деткип турар, чүге дээрге ол эгелекчи саналдарының алыс сорулгазы — [illegible] Индий океанның [illegible] чиг черүктүн от-галдарының өжүүрери болуп турар. [illegible] Индий океанны тайбың зоназы болдурарын негеп турар деп, А. Нзо онзалап демдеглээн.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАРАКАС. (СЭТА). Тайбынны камгалаарынга болгаш бүгү күрүнелер-биле дең эргелиг харылзааларны калбартырынга Венесуэла моон соңгаар-даа идиг бээр бодалдыг деп, чуртта дипломаттыг корпус кежигүннериниң мурнунга чугаалап тура, Венесуэланың президентизи Луис Эррера Кампинс медеглээн. Политиктиг, экономиктиг, социал болгаш культура талаларынга боттуг чаартылгаларны боттандырар арганы хөөжүп орар чурттарга берги дег экономиктиг чаа чурумну делегейге тургузарын ол деткип чугаалаан. Бүгү кижи төрелгетенниң келир үези улустар аразының эң чугула айтырыгларын тайбың шиитпирлээринден, күрүнелер аразынга боттуг харылзааларны [illegible] деп, Венесуэла күрүнезиниң баштыңы онзалап демдеглээн.

А. ХЕЙГТИ БАДЫЛААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк конгрестиң даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязы Американың Каттышкан Штаттарының күрүне секретары албан-дужаалга А. Хейгтиң кандидатуразын бадылаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Бо чылдың чазынында Францияга болур президент соңгулдаларынга белеткел-биле холбашкан айтырыглар Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленумунуң кичээнгейиниң төвүнге тургустунган.

ФКП-ниң Чигине секретары Ж. Марше пленумга илеткел кылган. Капиталистиг системаның улам калбарган кризизиниң байдалында демократия болгаш дээшилге күштериниң бурунгаар шимчээшкини-биле эрткен он чыл демдеглеттинген деп, ол онзалап айыткан. Күштерниң дензигуур байдалын бодунга ажыктыг кылдыр өскертир дээн буржуазияның бүгү оралдажышкыннары буурап дүшкен. Иранның, Никарагуаның, Афганистанның улустарының тиилелгелери, Кампучияның катап тургузуушкуну, Сальвадорнуң патриоттарының шавар халдаашкыннары ол дугайын тодаргай бадыткаан. Тиилелгени чедип алган чурттарның улустарынга дедир эргилиишкин турбас. Бистиң үениң кол онзагай чүүлү ында болуп турар.

Президент соңгулдаларының бүдүүзүнде Францияга бөйдалды чогум-на ону барымдаалааш, үнелеп көөр херек деп, Ж. Марше айыткан. Француз буржуазия чоннуң шимчээшкиниң кедурлуушкунунге таварышкаш, бодунуң туружун быжыглаар бүгү оралдажышкыннарны кылып турар. Чоон үзелдиг күштерниң кылган чазак программазынга алган хүлээлгелеринден соцпартияның ойталаан түңнелинде француз буржуазия бодунуң туружун быжыглаарын чедип алган. Ажылчы чоннарның мөлчүүрүнүң политиказын ындыг байдалдар турда капиталдың күштери улам дыңзыткан. Ынчалдажок чурттуң ажылчы чоннары ындыг угланышкынга шыңгыы удурланыышкынны таварыштырып турар.

Ангы талазы-биле аптежилгениң оруунче ажылчын аңгыны когудуп киирер дээн бүдүрүлге ээлериниң оралдажышкыннары буурап дүшкен, мөлчүлге-биле аптежир кылдыр ажылчыннарны буржуазия албадап шыдаваан.

Барын үзелдиг күштерниң болгаш социалистиг партияның аразынга кандыг бир хевирге кады ажылдажылганы чедип алыр сорулгалыг политиктиг кампанияны Францияда улам калбартканын ФКП-ниң Чигине секретары сойгалап илереткен. Ангы демисели чигзиленген үеде соцпартия буржуазияның ыйнышкыны-биле барын үзелдиг күштерниң чаңгыызы болу берип шыдавас деп Ж. Марше сагындырган.

Коммунистиг партия ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалавышаан, капиталдың планнарының боттанылышкынынга кол моондак болуп турар. Ынчангаш Коммунистиг партияны кошкадырып буржуазия бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар. Ынчаарга президент соңгулдаларының чоокшулаан тулуунда, Компартияга удур кампания улам күштелип турары таварылга эвес. Буржуазияның ол карышыланышкынны оон таварыжып турары бергелерни херечилеп турар-дыр. Ынчангаш ам болур соңгулдалар үезинде коммунист кандидатка соңгукчуларның бээр бадылаашкыннары ол соңгулдаларның кол көргүзүү болур деп, ФКП-ниң Чигине секретары онзалап демдеглээн.

Францияның Коммунистиг партиязының чорудуп турары соңгулда мурнунуң кампаниязын чуртта калбаа-биле деткээнин ол айыткан. Соңгулда мурнунуң кампаниязын партия эгелээн соонда оон хүрээлеңинге 21 муң кижи кирген. Ол дээрге — эрткен чылдың ол үезинде деннелден 6 муң кижи хөй болган.

Коммунист кандидат эң хөй бадылаашкыннарны алыры ажылчы чоннарга эргежок чугула деп, Ж. Марше илеткелиниң түңнелинде чугаалаан. Коммунист кандидат — оларның кандидады-дыр. Ынчангаш оон чедип алыр түңнелдери ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш, оларның негелделерин боттандырар дээш демиселге чугула база болур.

Францияның Компартиязы президентиниң албан-дужаалынга бодунуң кандидады кылдыр ФКП-ниң Чигине секретары Ж. Маршени деп шиткениң моон мурнунда дыннаткан турган. Компартияның соңгулда мурнунуң кампаниязының таарымчалыг чоруш турарынга сеткил ханышкынын ФКП ТК-ның пленуму илергейлээн. Чурттуң мурнунда тургустунган нарын айтырыгларны чугаалажып көөрүнден политиктиг хөй ажылдакчылар буллап, а радио болгаш телевидение Компартияга удур мугулдаашкыннарын өскүдүп турда, Ж. Маршениң инициативаларын чуртта калбаа-биле деткээниниң пленумнуң хүлээп алган резолюциязында демдеглээн. Президентиниң албан-дужаалынга коммунист кандидатты дөмчүлери ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, оларның амыдыралын чаартып экижидер болгаш ниитилелдиң чаа перспективаларын чедип алыр дээш демиселге эргежок чугула дээрин ам, херекжен хөй миллион француузтар ам тодаргай билип турар апарган.

Дараазында болур президент соңгулдаларынга ФКП-ниң кандидадының чедиишкиннериниң хандырарынга бүгү күштерни бээриниче партия организацияларын, бүгү коммунистерни Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди кыйгырган.

КИНГТИ САКТЫП ЁЗУЛААРЫНЫҢ НЕДЕЛЯЗЫ

АТЛАНТА. (Джорджия штат). Мартин Лютер Кингниң өлүрткенинден бээр барык 13 чыл эрткен, ынчалдажок расизмден хостуг чөптүг ниитилелди АКШ-ка тургузар дугайында америк негрлерниң хамааты болгаш кижи эргелери дээш ол шылгаралгай демиселиниң хүзели ам-даа боттанмаан болуп турар. Кингиниң төрээн хоорайы Атлантада амгы үеде Мартин Кингиниң тураскаалын сактып ёзулаарының неделязы [illegible] турар. 1968 чылдың апрель 4-те расистер Мартин Лютер Кингниң боолап өлүргээн болза, ол бо чылдың январь 15-те 52 харлаар турган.

Маан айтамчыг куэели [illegible] Коретта Кинг медеглээн. Бүгү делегейге сураглыг негр удуртукчунуң кадайы Коретта Кинг амгы үеде Мартин Лютер Кинг аттыг социал чаартылга төвүнүң президентизи болуп турар. Чуртта расизм мурнуку хевээр калчааран, негрлер чурнуку хевээр эрге-шөлээ чок, багай амыдыралдыг, ажыл чок болуп турарын ол айыткан.

Мартин Лютер Кингниң идеялары 20 чылдар бурунгаар үеде ышкаш, ам база дыңзыг [illegible] турар деп, Коретта Кинг демдеглээн. 60 чылдарның демиселиниң хемчээли ышкаш удурланыышкынның массалыг [illegible] АКШ-тың кара кештиг хамаатылары ааскежик, бурун эрге дугайында күзелиниң боттаныышкынын чедип ап болур деп, ол демдеглээн.

Коретта Кингниң ол медеглели Американың Каттышкан Штаттарының амгы амыдыралының боттуг фактыларынга үндезилеттинген. Мартин Лютер Кингниң маадырлыг демиселиниң үезинде ышкаш, амгы бо хүннерде америк негрлер АКШ-тың ан-ие дорамчылаткан хамаатылары болуп турар. Негрлерниң аразында ажыл чоктарның саны чуртта ажыл чоктарның ортумак ниити деңнелинден ийи катап хөй. Негрлерниң чурттап турар районнарында аш-чут, ядыы-түреңги чорук улам келдерээн.

Атлантаның негрлер чурттаан районунуң төвүнде баптис шажынның хүрээзинде байырлал шинчилиг чүгаалар ынчангаш ам дыңналбастаан. Делегейниң Нобель шаңналының лауреады Мартин Лютер Кинг деп эрге, чаагай сеткил дугайында кыйгырыгны чогум ол оран чарлап, кенередип турган. Америк негрлерниң эргелери болгаш хосталгазы дээш маадырлыг демиселчиниң тураскаалының ёзулалын бызлар дээш чурттуң бүгү чер болганындан чүнгер кижилер ында барып, негрлерниң дең эрге дээш демиселинге оон амы-хамыкзааларын демдеглеп турар.

Доктор Кингниң төрүттүнген хүнүнде негрлерниң массалыг чыскаалдары чүгле Атлантага эвес, харын ол чурттуң Вашингтон, Буффало, Сан-Франциско ышкаш өске-даа хоорайларынга база болган.

М. БЕГЛОВ,
СЭТА-ның корр.

ААЗААШКЫН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри Д. Судзуки Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарын эргий кезип чоруур. Япон чазактың баштыңының ол аян-чоруун «Йомиури» солун тайылбырлавышаан, ол чурттарга ону черле хирелиг хуулгага ап турарын бижээн.

Судзуканың аян-чоруунга хамаарыштыр эвилел эвес, ындыг дээргүн байдал ол чурттар-биле Японияның харылзааларының байдалын херечилеп турар-дыр деп, Японияның парлалгазы демдеглээн.

Индонезияның сураглыг журналист болгаш чогаалчызы Мохтар Лубис-биле беседазының дугайында «Йомиури» солун бижээн. «Индонезияның экономиказынга «дузалаачылар» Японияның капитал салыышкыннары чүгле кыдат национал кижилерниң — хуацяоларның болгаш чагырыкчы бөлүктүң байлыырынга ажыктыг болган. Ынчаарга 120 миллион индонезилер сорган чүнү-даа албаан» деп, Мохтар Лубис чугаалаан.

Японияның шериг чагырыкчыларының улам өскүүшкүнүнүг планнары Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарында таарышпас чорукту сөөлгү үеде улам күштелдирген. Япония бодунуң чепсектиг күштерин улам-на ковудетпишаан, Азияның шериг талазы-биле күчүлүг күрүнелериниң бирээзи болу берген. Япон чазактың баштыңы кол дугунда экономиктиг айтырыгларны чугаалажып көөрү-биле аян-чорук кылып эгелээн турган. Ынчалдажок чурттуң амгы шериг политиказын агартырынга хөй күжениишкиннерни кылыр ужурга ол таварышкан. Япония бодунуң чепсектиг күштерин кандыг угланыышкынче хөгжүдер деп болап турарын Манилага болгаш Джакартага сорган айтырыгга: «Япония шериг күчүлүг күрүне болбас» деп, буурредирин Судзука оралдашкан. Японияның премьер-министриниң ол аалдашкыны Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарын болгаш ында улустарны [illegible] шыдавааан деп, «Йомиури» солун бижээн.

АНГЛИ ЧАЗАКТЫ КЫЙГЫРГАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Бо чылдың январьның баштайгы хүннеринде Афганистанга барып чораан англи парламентарийлер делегациязының кежигүннери Афганистан Демократтыг Республиканың чазаан хүлээп көөрүнче Великобританияның чазаан кыйгырган. Делегацияның составынга лейбористиг партиядан парламент кежигүннери Р. Браун, Р. Лизерлэнд, А. Робертс олар кирип чораан.

Парламентиниң бажыңында болган парлалга конференциязынга оларның демдеглээни болза: «АДР-ниң чазаа чуртта байдалды бурунгу-биле контрольдап, чоннуң деткимчелин ап турар». Оларның барып чораан Афганистанның хоорайларында болгаш районнарында амыдырал шөлээн болуп, албан черлери база магазиннер таарымчалыг ажылдап турар. Чуртта боттандырып турар калбак социал чаартылгаларны афган улустуң хөй нуруузу деткип турар деп, англи парламентарийлер чугаалаан.

«Афганистанга халдаашкын тыр барын талакы парлалганың дыңнадыгларының хөй нуруузу эмин эртир хоорадалган азы чүвениң шынныгынга шуут дүүшпейн турар дээрзинге бүзүрээринге четчир информацияны [illegible]

«Афган [illegible]» [illegible]

[illegible] Афганистанның чазаа белен [illegible] ол чурттуң удуртукчулары-биле, ылангыя Бабрак Кармаль-биле беседаларны боттарын бүзүреткен деп, англи парламентарийлерниң делегация кежигүннери медеглээн.

ЛОНДОН. «Роза ветров» деп бригантиниаыың (чурукта) чер бөмбүрзээн долгандыр ийи чыл хуусаалыг эжиндириишкинни доозулган. Ол алдарлыг англи далай аян-чорукчузу Фрэнсис Дрейктиң 430 чыл мурнунда эртнен оруу-биле эжиндирген.

Эжиндириишкин үезинде боттарын солчуп турар 400 хире аныяк шинчилекчилер чер бөмбүрзээниң аңгы-аңгы булуңнарынга этнографтыг шинчилелдер чорудуп, Африканың диириг амытаннарының сан-түңүн үндүрүп, археологтуг казыышкыннарны кылган.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

ГРЕЦИЯ: уңдаранчыг түңнелдер

Сөөлгү үениң ийи болуушкуннары Грецияда амгы амыдыралды тодаргайлаан турар. НАТО-нуң шериг организациязынга Греция 1980 чылдың октябрьда катап кирген болгаш Европаның экономиктиг эвилелдежилгезинге 1981 чылдың январь 1-ден эгелеп кирип алган. Ол болуушкуннар чурттуң иштики политиктиг байдалды дыка чидигледирген болгаш ажылчы чоннарның калбак массаларының шыңгыы удурланыышкыннарын болдурган.

Кипр кризизиниң үезинде НАТО блогунуң политиказынга удурланыышкынның демдээ кылдыр Греция 1974 чылда оон шериг организациязындан үнген турган. Дыңнадыглар НАТО-нуң шериг организациязынга Греция катап кирерин дээш Вашингтон болгаш НАТО-нуң генералдары оон холун бир чыл ажыг үениң дургузунда дуглап келген. Чурттуң девискээринде америк шериг баазаларынга хамаарыштыр чамдык кызыгаарлаашкыннарны 1974 чылда Греция база доктаадкан турган.

Грецияның чазаан күгүлер көргүзер база өске ыяыштыкыын кылыр демчеглерни АКШ-тың чагырыкчылары бөлүк-дээ [illegible] НАТО-нуң Европада чепсектиг күштериниң кол командылакчызы америк генерал Б. Роджерстиң ажылдап кылган негелделериниң хүлээп алырын «Чаа демократия» буржуаз партиязының чазаан Пентагонун болгаш НАТО-нуң төлээлекчилери сөөлгү чылдарда дыка албадап келген. Ол негелделерни «Роджерстиң планнары» деп адай берген. НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияны АКШ-тың катап эгидип киирерииниң сорулгазы — ол чурттуң девискээринде америк шериг баазаларының дугайында оон-биле холбашкан дугуржулганы катап дургаш чаартыры болган. Пентагон болгаш НАТО ону чедип алыр дээш дыка дадашканнар. Сөөлгү Атлантика блогунуң хөй ниитинин мурнунга бак сураглыганың болгаш эрге-чагырганың үстүкү албан-дужаалды төлээлекчилериниң бедик эрге-дээ америкаларга улуг хөөннериг Г. Раллистиң чазаа барымдаалап көрбеш, НАТО-нуң шериг организациязынга чурттуң катап кирерин ойталап болур турган деп, политиктиг хайгааракчылар санап турар. 1981 чылдың төнчүзүнде Грецияга бүгү-ниити соңгулдалар база болур. Ынчангаш Вашингтон болгаш НАТО Грецияны бодунуң шериг организациязынга катап киирерин дадашканнар.

Ынчалдажок Грецияның эрге-чагырыглары «Роджерстиң планының» негелделеринге чөпшээрежипкен болгаш НАТО-нуң шериг организациязынга чурттуу катап киирипкен. Америк шериг баазаларының дугайында АКШ-биле дугуржулгаларга «февральдың төнчүзүнге аза мартта эдилгелер чедирер» деп, Грецияның даштыкы херектер министри К. Мицотакис чоок үеде чаа медеглээн.

НАТО-га Грецияның катап киргенинге удур болгаш чуртта девискээринде америк шериг баазаларын туткаар дээш демисел турар Грецияның демократтыг хөй-ниитизиниң шимчээшкини улам күштелип, үеде ол дугуржулгаларны бүрүн ажыттып турар (Грецияда АКШ-тың 10 шериг баазалары болгаш өске-даа шериг ужурлуг черлери бар). НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияның катап кирери дугуржулганы парламентиге чугаалажып турган үеде Грецияның Компартиязы болгаш оон позициязыг Бүгү-грек социалистиг шимчээшкин партиязы (БГСШП) НАТО-нуң шериг организациязынга чурттуң катап кирери Грецияның хостуг биле [illegible] бадым болур деп доругу медеглээн. Чоннуң күзээр чыскаалдары ынчаарда чурттуң бүгү хоорайларынга болган. Чыскаалдарның киржикчилери «НАТО-га катап кирбес ассы», «Олуг баазалары сиңээ», «Греция гректоригниң дир» деп лозунгларны көдүрүп турганнар.

НАТО-нуң шериг организациязынга чурттуу катап киир чорукка «Чаа демократия» деп партияның авторитединиге багай салдарын чедирген. Ам соңгулдалар болур болза, ол партия 1977 чылдың соңгулдаларынга деңнээрге, чоргу ажыттыр саныг бадылаашкыннарны алыр, а БГСШП партия болгаш Грецияның Коммунистиг партиязы парламентиге боттарының олуттарын көвүдедир ийик деп, политиктиг хайгааракчылар санап турар. Хөй-ниитиниң санал-оналдарын айгачының соонда ол [illegible] түңнелди кылган.

Европаның экономиктиг эвилелдежилгезинге 1981 чылдың январь 1-ден соңгаар Грецияның кирген чурттуң хөй ниитизин база таарзынмайн турар. «Нити рынокка» чурт [illegible] улам ханылавыр болгаш [illegible] дээрзин Грецияның демократтыг хөй-ниитизи демдеглеп турар. А ол айтырыгларның эң-не шыңгыы болуп турар чүүл. Грецияда инфляцияның темпилери барык 25 хуу четкен, даштыкы чурттарга оон бээр өрези 25 миллиард доллар чоокшулап бергей, ажыл чоктарның саны 250 муң кижи болган. Европаның экономиктиг эвилелдежилгезинге Грецияның кирген-биле холбаштыр чурттуң улуг-мек үлетпүр бүдүрүлгелери «Нити рыноктуң» улуг монополиялары-биле адааннажып шыдавас дээрзин хөй хайгааракчылар айыткан. Ынчаарга бичии үүрмек үлетпүр бүдүрүлгелер чурттуң национал экономиказының үндезин болуп турары билдингир болгай. Грецияның үүрмек болгаш ортумак бүдүрүлге фирмалеринң [illegible] кыжыгынга ам таваржы берген.

ЕЭЭ-ниң составынга Грецияның кирген чурттуң көдээ ажыл-агыйынга база багай уржуктарлыг болур. Экономиказының ол адырында амгы үеде күш-ажыл кылып шыдаар бүгү кижилерниң 30 хуузу ажылдап турар. Экономистерниң санап турарын ёзугаар алырга, көдээ ажыл-агыйда кижилерниң саны барык ийи катап эвээжээр. Грецияның [illegible]

Эът болгаш эъттен кылган [illegible] бүдүрүлгениң өртектериниң 14—15 хуу бедээнин Грецияның база доозу чаа [illegible] Чоннуң амыдыралынга эргежок чугула ол продуктуларның өртектерин [illegible] чазак чарлаар [illegible] өртектерни деништилер деп чылдакты ажылдаан. А херек кырында — «Нити рынок» чурттарында өртектер-биле чедир эът болгаш эът продуктуларының өртектерин бедидер болуп турар.

Г. Раллистиң чазааның улуг монополияларның эрге-ажыктарынга дүүшкен политиказын оппозициялыг бүгү партиялар шыңгыы шүгүмчүлээн. Европаның экономиктиг эвилелдежилгезинге («Нити рынокка») Грецияның кирери чурттуң национал эрге-ажыктарынга [illegible] болгаш оон экономиказын даштыкы монополияларга чагыртыр апаар деп, грек коммунистер демдеглээн. Греция — амгы үеде эң ядыы ниитилел болуп турар. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр ниити национал продукт «Нити рынок» чурттарында ортумак дециналдин чүгле 43 хуузу хемчээлдиг болуп турар.

«Нити рынокка» болгаш НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияның кирген бо чылын болур парламент соңгулдаларының кол темазы болган турар деп, политиктиг хайгааракчылар демдеглээн.

М. КОЧЕТКОВ.

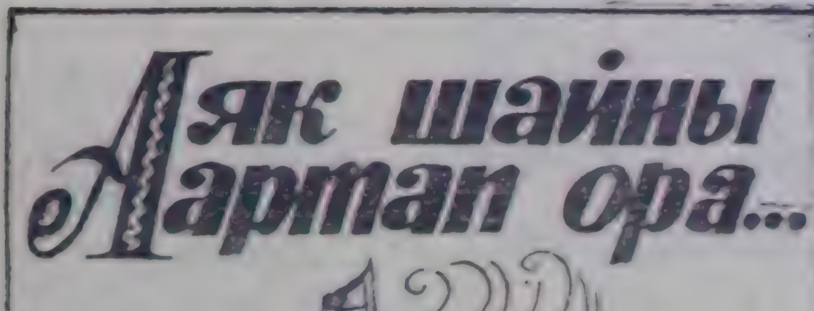

ЧУРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Он беш уруглу божааш оларны өстүрүп доруктургаш, бут кырынга тургузуп, чоннуң чоок оруунче кирип каап [illegible] эт-алдарлыг болбайн канчаар. Оон хөрээн чүгле Маадыр-ненин алдын сылдызы кааскан чорууру [illegible] ол хой-хой медальдар-биле [illegible] шаннатканы. Оон аңгыда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиги болгаш аңгы-аңгы чылдарда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп [illegible] рек демдектери-биле ону шаңнап демдеглээн.

«Чодураа» совхозтуң эки малчыны чораан Маадыр-ие Сенденмаа Айыжыевна [illegible] тың уруглары болгаш уругларының уруглары шупту чыглып келир болза, бир өгге кайын сыңчыр ийик.

— Он беш уругларым шуптузу боттарының оруун тып чалгынналып, төрээн чурттарынга ажылдап чорупканнар. Чүгле хеймер кызым он класста өөренип турар. [illegible]

[illegible] республикада бистиң бедик [illegible] мурнакчы [illegible] «Чодураа» совхозка [illegible] Сенденмаа Сыраттар [illegible]

[illegible] Олар эп-ээп [illegible] тедир олар ап келген. Олар [illegible] алгап келгеннер.

Сенденмаа Айыжыевна ам [illegible] тура-даа, [illegible] мес. Ынаннгыя [illegible] соок дошкун келирге [illegible] чорттап эртенчи амыдыралынга таварыштырып бергелерни бодап келгилээр. Ынчангаш ол кожаанда [illegible] малдаан аныяктарга ар-га-сүмезин бо-ла бере бээр. Төлептиг малчын чораан Маадыр-иениң [illegible]

[illegible]

Д. УЖАР-ООЛ.

МААДЫРНЫҢ ЭЖИ

Рыбинскиниң судно тудар заводунга [illegible] теплоходту «Вера Волошина» деп адаан. Эрес-дидим партизан хайгылчының адын ол суднога «Зоя Космодемьянская» теплоходтуң экипажының дилээш ёзугаар тывыскан

Эш-не баштай Вера биле Зоя 1941 чылдың күзүнүнде Москва чоогунда Жаворонки деп станцияга ужурашканнар. Уруглар садының кадында тайгы бажынга оларның партизан баазазы турган. Волошина ынчан чаа-ла дайынчы даалга күүседипкеш келген болгаш бөлүк-биле дайзынның тылынче чаа походче чорууруна белеткенип турган. Бөлүкке немелде күштү берген, ол чаа кижилерниң аразынга москвачы школачы Зоя Космодемьянская база турган.

Диверсия-хайгыыл бөлүүнүң комсоргу Вера Зояга дузалажып турган, олар удаваанда ынак өннүктер, уругулчу кылы бөлүкссаар апарган.

...Москваже чаза болган турган дайзынның тылынга комсомолчу хайгыылчылар элээн каш хонук болган. Бир катап дүнеки тулчуушкунга үезинде олар ийи бөлүкке үстүп чорууга таварышкан. Оларның бирээзин Вера Волошина баштаан, ескезинге, Петрищево суурже уткаан бөлүкке Зоя чораан Кыстар дайынчы даалгазын эп келбейн барганнар.

1942 чылдың январьда, бирок-ла бүгү Подмосковье [illegible] турда, Петрищево суурга Зоя Космодемьянскаяның маадырлыг өлгенинин дугайы билдине берген. А Вера Волошинаны дээн чылдар иштинде ис чок читкен деп санап турган. Чүгле 1958 чылда оон сагым-чогу билдинген, ону база-ла эжи ышкаш, Петрищеводан он километр хире черге ноябрь 29-та гитлерчилер асып өлүрген болган.

Даныкчы эжишки хайгыылчыларның маадырлыг тура-казылын чон кажан-кезээде сагып чорууру. Оларның аттары-биле школаларны, оолдарны, пионер дружиналарын, отрядтарны база чарын-даа [illegible] кыдыгаар чок Октаргайның сылдыстарын адаан. Ам кемнер болгаш далайлар делгемнеринге Төрээн чуртка албан-хүлээлгезин ийи судно — «Зоя Космодемьянская» биле «Вера Волошина» эрттирип турар.

Г. ФРОЛОВ.

Шулук кыдырааҗындан

ЧОНАР-ДАШ

Сарыг-Хая шорааннары
Шагдан тура чажыт даштыг дижир чүве.
Тойбу-Хаавыс болу чокта
Тос-даа хондур ону дилээш, тыппааннар хем
Сарыгла даштар амыр деппе
Сарыг дыттың човуурээзи эвес-тир ол.
Тойбу-Хаавыс харын оортан
Тоолчургу дүрзүлерни сыннай каартап
Тойбу-Хаа деп кымыл ынчаш?
Тоолда маадыр. Таңаа-Херел эвес-даа бол,
Арат кижи төрүп кагган
Анаа бодуун уран-шевер мастер-дир.
Тойбу-хаавыс болу чокта
Доңдук ышкаш шеверлер-даа кайын үнер.
Сарыг-Хая чонар-дажы
Салгакчыга бараан болур харык бар бе?

Б. ЧЮДЮК.

МОСКВА СЦЕНАЗЫНГА ОТЧЕТ

Партияның XXVI съездизинге тураскаатькан Бүгү-эвилелдиң шиилер көрүлдезин Москвага Саратовтуң Карл Маркс аттыг шии театры үргүлчүлээн. Оон баштайгы көрүлдези январьның 14-те Топ уруглар театрынга болган.

Саратов коллективи Е. Виноградскаяның «Чазак кежигүнү» деп шиизин бараалгаткан. Бодуун тараачын тургаш күрүне ажылдакчызы апарган Александра Соколованың овур-хевирин РСФСР-ниң улустуң артизи В. Ермакова тургускан.

Саратовчулар эстафетазын Калининниң шии театрынга дамчыткан. Оон көрүлдези январь 15-те ССРЭ-ниң биче театрынга болган. Калининниң артистери москвачыларга П. Проскуринниң романын ёзугаар кылган «Сээң адың» деп шиизи-биле таныштырар.

телевидение

ЯНВАРЬ 17-ДЕ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «АЬВI дээр». 9.45 — «Бистиң аарзывис — Совет Эвилелив». Программаны Челябинск облазтың уран чүүл коллективтери [illegible] [illegible]

[illegible] 18.00 — Чаа чылдың «Ак-ак отчугашпыны» [illegible] программазы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05—23.15 — [illegible]

КЫШНЫ АЛААКТА. С-Б. УИНУНЗЭНИҢ чураан чуруу.

81 ХАРЛЫГ СТУДЕНТ

БОНН. (СЭТА). ФРГ-де эң улуг назылыг студент — Альфред Шуб-тун хары ам 81. Вюрцбургтуң университединиң биология болгаш психология факультединге ол өөренип турар. Университетке өөренирин канчап күзей бергенин айтырарга, ол мынча деп харыылаан: «Эртем-билиглерге сонуургалым-дыр, оон ынай эртемниг аныяк кижилер-биле харылзаалыг болур дээн күзелим-дир».

Ол ам үшкү университетте өөренип турар. Студент А. Шуб мооң мурнунда чуулдар училищезин болгаш машина тудуунуң институдун доосткан. А. Шуб амгы үеде пенсияда.

Ынчалза-даа эртем-билиглерже оон чүткүлдүү сылыш чок болган. Агаар-бойдустуң байдалы бедерзей таарымча чок үелерин эртенинде бодан университетче ол далашкан бар чорууру. Өөреникчелериниң каңгыг-даа өрениинде ол бирги одуругда олуруп болур.

Өөреникчилер достуг үезинде ол хөгжүм аялгаларын ойнаткан олурар. «Университетти доосхан соонда кандыг планныг силер?» деп айтырарга, А. Шуб мынчаар харыылаан: «Аян-чорук кылыр мен, ылангыя Чурттуң Америкага баар мен».

КААРГАН БОЛГАШ СААСКАН

Тоол чугаа

Бедик-бедик хыргыыштар-биле кызыы даажылатткан холчугештиң салдаң суунуң ийи ангыр эштип, чемнеп чорууп турлар эвеспе. Холчугештиң солагай талакы эриинниң [illegible] шыыштык бажынга саасканн, а он талакы эриинниң кырында ыт бажынга каарган олурган.

Он талакы эриктиң кырында ыт бажынга олурган каарган, холчугештиң ортузунда эштип чораан ийи ангырга алгырган:

— Ка-а-рр, кар-ррр Ангырлар! Дээрде булуттар аразында хорган дайзынның бараанын көрүп келдим. Богаалыг бора хартыга силерни теп чиир дээш хаскинип тур. Кар-ррр, кар-рр. Кичээңнер!

Ангырлар алгыржып, коргуп дэвилеп, хыргыыш иштинче кирер дей бергеннер:

— А-а-а-н. А-а-а-а-н. Ат болган-тыр. Ажыт кире бөрлеше — дашкеш, халажып чоруп-каннар.

Ынчан холчугештиң солагай талакы эриинниң кырында чөлбак талдың бажында олурган саасканн ангырларны ол-жуктуруп алгырган:

— Чажыр-чажыр-чажыр. [illegible] кааргаңга бүзүревеңер. Силерниң чемненчезин, аштазын дээш ынчаары ол-дур. Кааргаңның мегечизин канчап билбес силер? Турган амытанны олурту мегелээр, олурган амытанны тургузу мегелээр, аттыг-сураглыг кара-каарган ол болбазыкпе.

«Шынап-ла ындыг эвес деп-пе. Сааскан-ныы шын бооп. Каарган бисти [illegible] мегелеп олурар-дыр» дээш, ангырлар [illegible] кежеңип келген аймагынга хай-га-даа кактайн, чемнеп бергеннер.

— Ара-дээн соонда, ангырларның бирээзиниң бажы ыраажыр чаштай берген. Богаалыг бора хартыга ангырны теп алыр. Ангырларның бирээзи кызыгаар кырында туп мээн үнгеш, кара сагыштыг сааскаңга каргаанын алгырган:

— А-а-ан, А-а-ан. Хайлыг кара сагыштыг сааскан. Хайыралыг эжимни оскундум. Сен эвес болза эжимден кайын чарлыр мен. Халак-ла, халак. Га-га, га-га. Халагым-на халак.

Сааскан дээрге ангырның ол каргыштыг ыы-сыызын дыңнааш, аажок амырап, мыжыралдыр алгырып олуруп тур:

— Мыжыр-мыжыр-мыжыр. Хартыганың сартыын чиирде амыраан-дыр мен. Ой, таптыын! Ой, таптыын! Сартыын чиирде амыраан мен.

Оон соонда-ла саасканны ала-даа болза, кара сагыштыг, а кааргаанны кара-даа болза, [illegible] дээр чүве. Ангырның каргыжы четкеш, сааскан өөделиг чүве көрбестеп, орта ыяш-тур-лаг-даа чок, кара тал бажынга доңуп, сиригейнип, халактап олура хонар апарган. Бак сагыш башка халдаар деп чүве ол эвес бе?

Н. АРАНЧАА.

СЕПТЕЛГЕ

● ШООДУГ ●

Септелге эргелелиниң начальниги Станислав Никодимович Зубайлов хүлээлгезин эртенник турган.

[illegible]

О. ПОПОВ.

ЯНВАРЬДА МӨӨГҮЛЕР

[illegible]

А. МАСЛЕННИКОВ.
СЭТА-ның корр.
Фрунзе хоорай.

«КЫЗЫЛ ДЕПТЕРЖЕ» АЯН-ЧОРУК

[illegible]

(СЭТА-ның корр).
ЕРЕВАН.

ОН БЕШ МИНУТА...

[illegible]

К. АДАВАСТАЙ.

ШЫН ТЫПКАННАР

[illegible]

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

[illegible]

Ам кеп-хевлерин билеттерни кажан-даа [illegible] Мотоциклдер, [illegible] телевизорлар, соодук тулар, магнитофоннар, кинокамералар, фабрикага арттан херекселдер болгаш оон-даа өске чүүлдерни ойнап ап болур.

Лотереяның бирги үндүрүлгезинге акшаларны база ойнатып алыр. Оларның аразында — 500, 250, 150, 100 рубльдиң ойнаашкыннары бар.

ЛОТЕРЕЯ БИЛЕТТЕРИН САДЫП АЛЫҢАР!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Агаар

Республикада шокар булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак.

Агаарның температуразы дүне 37—42, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 18—23 градус соок болур.

Кызылга шоолуг эвес булуттаар. Хар чагбас. Хат кошкак, эртенги шактарда туманнаар. [illegible] 28—30 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дээлдигеннер аразында» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатканы), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 10.00, 11.50, 14.10, 20.40, «Чугаалажыыл акый» (2 сериялыг) 16.00, «Озалдаан болчаглар» 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Каскадёрлар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: [illegible] 15.00, 17.50, 20.30 (2 [illegible]-тыг) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуп келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 49.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

ТС—00416

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 15 (14113) | 1981 чылдың январь 18, воскресенье | 1925 чылда үндүрүлгени | Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ДООЗУКЧУ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1980 чылда мал ажылын хөгжүдер талазы-биле районнарның, совхозтар, фермалар, бригадалар коллективтерниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген доктаалды хүлээп алган.

Совхозтарның, фермаларның, бригадаларның чамдык коллективтери, мал ажылының хөй-хөй ажылдакчылары социалистиг чарышка киришкеш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге, малдың баш санын өстүреринге, ону камгалаарынга эки чедиишкиннерге эки түңнелдерни чедип алганын ук доктаалда айыткан.

Ажыл-агыйлары эът болгаш дүк бүдүрер база садар талазы-биле планнарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Мөңгүн-Тайга район социалистиг чарышка эң эки көргүзүглерни чедип алган. 1979 чылда турганынга деңнээрге, районда мыйыстыг бода малдың баш саны 7 хуу, оон иштинде инектиң—6.8, хой болгаш өшкүнүү—9.3, чылгы малдыы—8.5 хуу көвүдээн.

Күрүнеге дүк садарының чыл планын—он дөрт, сүттүүн—үжен дөрт, эъттиин—алды совхоз ажыр күүсеткен.

1980 чылда мал бажын өстүрер, малдың чаш төлүн камгалап алырын экижидер, мал продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка эки түңнелдерни «Алдан-Маадыр», «Кызыл-туг», «Октябрь 30 чылы» совхозтарның хойжу бригадаларының (бригадирлери Н. Ооржак, С. Кара-Сал, Б. Ондар), ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Алаак, «Шекпээр» совхозтуң Суг-Бажы, «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермаларының (бригадирлери А. Крашевская, Н-Б Сарыглар, Ф. Лебедев, А. ...

болгаш комсомол организацияларының ... малчыннар ... кошкак ... сүт, эът, дүк бүдүрерин ... күрүнеге садарын ... планнары республикада ... күүсеттинмээнин ... гаан продуктуларны бүдүрер болгаш күрүнеге садар ... кен чылдың деңнелинге ...

Ыландыгы Улуг-Хем, Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем ... чамдык өске-даа районнарның ажыл-агыйлары мал ажылын хөгжүдеринге улуг ... болдурган. Хөй-хөй ... бараан фермалары сүт ... кодаңнарының продукт... кудулаткан. 1980 чылда республикада бир инектен ... сүттүң хемчээли ... чылда деңнелдеп 69 ... жээн. 1979 чылдазынга ... га, бызаа, анай, ... эвээш алдынган. ... өүр чүс башка онаашта ...

... пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирин хандыарынче бүгү-ле мал ажылдакчыларын кыйгырган. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга ...

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫН — АМЫДЫРАЛГА

СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел-биле холбаштыр политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн — съезд мурнунуң хүлээлгелерин болгаш 1981 чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседириниң үндезини. СЭКП-ниң Москва область организациязының ажылын бурунгу хүн Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга дооскан конференциязынга ону демдеглээн.

Президиумга — чыылганнарга чылыг-биле уткуттурганнар В. В. Гришин, А. П. Кириленко, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, ол ышкаш партия, совет болгаш ажыл-агый ажылдакчылары, социалистиг чарыш мурнакчылары, эртемденнер, культура ажылдакчылары, күш-ажыл хоочуннары олурган.

СЭКП Москва обкомунуң болгаш ревизия комиссиязының отчет илеткелдерин, ол ышкаш чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының Төлевилелиниң дугаарында илеткелди чугаалашкан.

Социалистиг чарышты калбак нептереткеш, Москва областың коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери партияның планнарын күүседиринге төттиг улуг-хуузун киирип, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, оон ленинчи Төп Комитедин, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң хөй талалыг үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын изиг-биле деткип турар.

Отчеттуг үеде чорутканы организакчы болгаш политиктиг ажыл, бүдүрүлгелер болгаш организациялар, колхозтар болгаш совхозтар коллективтериниң эрес-шудургу ажыл-ижи областың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээрин хандырган деп, конференцияның делегаттары демдеглээн.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Областың партия организациязының удуртур органнарын, СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны конференция соңгаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны дириттиг адыш часкаашкын-биле хүлээп алган. Найысылал областың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары партияның өндүр улуг планнарын амыдыралга боттандырар дээш демисел... боттарының күштерин улгаттырар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур хээрзин конференцияның киржикчилери ол чагаазында айытканнар.

* * *

Партияның чаа соңгуткан Москва область комитединиң пленуму болуп, организастыг айтырыгларны чугаалашкан. СЭКП Москва обкомунуң бирги секретарынга В. В. Гришинни соңгаан.

КОММУНИСТЕРНИҢ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). СЭКП Ленинград область организациязының отчет-соңгулдалыг XXV конференциязы ...

таан амгы конференция СЭКП-ниң XXVI съездизинге бүгү улустуң белеткелиниң чугула үези ...

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫҢ ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕР

АШХАБАД. (СЭТА). Туркменистанның ажылчы чоннары ...

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

ХҮННҮҢ-НЕ НЕМЕЖИП ТУРАР

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураганны менди алыр дээш турушттуг демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамааржырын утпаңар!

Ч. САЛЧАК, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында хойжу бригаданың бригадири.

СЕПТЕЛГЕДЕ БАЙДАЛ

Каа-Хем районнуң механизаторлары эрткен чылдың дөртку кварталында янзы-бүрү маркалыг 72 тракторларны септээр турган, планын бүрүн күүседип, чаа чылды шалыпчы иш-биле эгелээн. Ыландыгы «Улуг Октябрь», «Ленинчи орук», «Бүрен», «Бурунгаар» совхозтарның механизаторлары шалыпкын ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорууп турар. Ындыг түрбүже «Кызыл тук», «Совет Тыва», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның механизаторлары тракторлар септелгезин шимдээ чорудуп, эрги чылда онаалдазы-биле үе санажып шыдаваан.

Л. ТУЛУШ.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Республиканың совхозтарының кол бухгалтерлериниң ...

САРЛЫКЧЫНЫҢ СӨЗҮ

... Чөрде сөөртүнүп чорууп ... чогаар дүүтерлиг, хертеш ... Көк-Хунаевич хөй чыл ...

Автосептелге заводунда Павел Степанович Герасимлюк — бүдүрүлгениң мурнакчызы. Соң анықтарга үлегери улуг. Ол эрткен беш чылдың планын 1978 чылдың июль 18-те күүседипкен. Амгы үеде 1985 чылдың ноябрьның үлүүнде ажылдап турар. Павел Степанович коллективте эш-хуу судунуң даргазы, улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү.

ЧУРУКТА: кожуглар септээр цехтиң бригадири П. С Герасимлюк.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ЧАА БЕШ ЧЫЛДА СОРУЛГАЛАР

Тыва АССР-ниң күрүне садыының ажылдакчыларының 1981 чылда социалистиг хүлээлгелери:

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарын болгаш түңнелдерин база СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелинде көрдүнген сорулгаларны удурту болдурганы ...

марка-базаарларны. 260 делгемге садыглаашкынны организастаар, 8 бүдүрүлгениң боду шилип алыр аргажс шилчидер, ындыг магазиннерниң бараан саарылгазынга үлүүн 58 хуу чедирер.

Нити чемненилге черлериниң бараан саарылгазының чыл планын декабрь 29-ка чедир күүседир. Боттарының продукциязын пландан ажыр 60 муң ...

Садыг болгаш нити чемненилге талазы-биле: үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 1981 чылдың декабрь 30-ге чедир күүседир, пландан ажыр 800 муң рубльдың бараанын садар: 35 ...

... бараанын садар. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ниити айның планнын онаалдазын 30 бригада күүседир.

Садыгга болгаш ниитиниң чемненилгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бир хуу өстүрер.

Белеткел ажылдарының болгаш бүдүрүлге талазы-биле: картофель, ногаа-чимисти хүлээп ап, шыгжаарының, ону садарының белеткелин 1981 чылдың июль 15-ке чедир доозар. Кадагалалда чыдар картофельдиң, ногаа аймааның үрели-шкининден үндүр бижиир чорууну болдурбас.

Садыг-технологтуг дериг-херекселдерниң санын үш хуу өстүрер.

Транспорт, капитал тудуг талазы-биле: чүък сөөртүлгезиниң чыл планын 1981 чылдың декабрь 29-ка чедир күүседир ... СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге тураскаадып, чүък сөөртүлгезиниң ийи ай планын 1,4 муң тонна ажыр күүседир.

Бүдүрүлгеге 6 чогаадыкчы саналдарны киирер.

Чыл дургузунда капитал салыышкыннарын 2,5 миллион рубльге шиңгээдир.

Бүдүрүлгени болгаш удуртулганы организастаарын сайзыраңгайжытканындан, хол-биле кылыр ажылдарны кызырганындан, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле ажыглаанындан тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүүн 0,5 хуу хандырар.

Кызыл хоорайга болгаш Хову-Аксы суурга ... Кызыл хоорайның дөртку, бешки микрорайоннарынга 420 дөрбелчин метр шөлдүг аъш-чем, 274 дөрбелчин метр шөлдүг үлетпүр бараанның магазиннерин ажыглалга киирер.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының 1981 чылда социалистиг хүлээлгелери.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сөөк кирип, база партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Төлевилелин удурткаа болдурганы, 1981 чылда хүлээнген ...

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын хуусаа бетинде—1981 чылдың декабрь 29-та күүседир. Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 600 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрер, 60 муң рубльдың бараанныг продукциязын сайгарар. Пландан ажыр 100 ... хүнге чедир пландан ажыр 100 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрер, онаалдадан ажыр 20 муң тонна даг массазын казар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүүн планда көрдүнгениниң 0,3 хуу бедидер. Камналга чурумун сагып тургаш бараанның продукциязының бот-үнезин 100 муң рубльге чиигедирин чедип алыр.

Материалдыг курлавырларны чеп ажыглап тургаш, 3 миллион киловатт-шак электр энергиязын, 600 тонна одаар...

... га идепкейлиг киришкенин тургаш, бүдүрүлгеге 80 муң рубль экономиктиг ажыктыг бээр 130 чаартыкчы саналдарны шиңгээдир.

Ажылчыннарның амыдырал байдалын улам экижидер биле 7500 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирер ... 240 хавак киирер ...

М. СЕВЕН.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Шериг-патриоттуг арын
1981 ч. январь № 1 (102)

СОВЕТ АРТИЛЛЕРИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ОРУУ

Совет артиллерия, шеригнин өске кезектери-биле бир дөмей, чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга бүгү шериг тооогузунде бодунун биче эвес улуг-хуузун киириштирип келген, ону «дайынның бурганы» [illegible] адааны-даа таварылга эвес.

Дайынчы артиллеристер хамааты дайынының, даштыкы интервенцияның чылдарында Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга киржип. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилер-биле эрес-маадырлыг демисешкеннер. Тура чурттуг аныяк ажылчыны, кээрби чылдарда шериг учи[illegible] өөренип кирген, артиллерия-биле салым-чаяаным холбаан мен. Кремльде В. И. Лениннин квартиразын таңныылдаар хайгыылга каш удаа турган мен.

Дайын мурнунун чылдарында партия, чазак чурттуң индустриализастаарынга үндезилээш, арминың болгаш флоттуң чепсеглээр хемчеглерин алган. Ол үеде Кызыл Армияның артиллерия парыгынга ховуга чогуур чепсектиң он бир, зениттиг үгер-боонуң үш, кончут эки шынарлыг бирги класстың миномёттарының чаа хевири немешкен турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының будуузунде совет конструкторлар, ажылчыннарның кужу-биле реактивтиг тургузутлуг — алдарлыг «Катюшаны» тургускан.

Бо чаа чепсек дайынның бирги айында шенеттинген. 1941 чылдың июль 14-те реактивтиг совет батарея капитан И. А. Флеровтуң удуртулгазы-биле Орша районга немец-фашистиг эжелекчилерже бирги боолааашкынны кылган. Кужүлүг оттуг соғуушкун коргунчуг совет чепсектиң төрүттүнгенин бадыткаан.

Дайынның баштайгы хүннеринде гитлержи эжелекчилер-биле Украинага тулчуп турдум. Артиллеристер гитлержилерниң улуг күштери, хөй танкылары-биле каяа-даа таварышканда дидими-биле тулчуп келген. Ылангыя 1942 чылдың чайы, күзү кончуг аар-берге болган. Немец-фашистиг эжелекчилер боттарының улуг чидириг-когаралын херекке албайн, Сталинградче шурагып турган. Адыгжылар, танкистер, авиаторлар-биле катай Сталинград чанынга болган камгалалыкчы база Кавказ дээш тулчуушкуннарга артиллеристер, миномётчулар улуг рольду ойнаан.

Сталинград чоогунга совет шеригнин халдаашкынының үезинде 13,5 муң миномёттарны, үгер-боолары база 1250 дайынчы реактивтиг артиллерия тургузуун мөөнээн турган. ол чорук совет дайынчыларның тулчуушкуннарга чедиишкиннерлиг болурунга улуг салдарлыг болган. 1943 чылдың февраль 2-де совет шериглерниң Сталинград чанынга күчүлүг халдаашкыны немец-фашистиг шеригни долузу-биле чылча шапканы-биле доозулган.

Совет чазак Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында артиллеристерниң дайынчы маадырлыг чоруун бедии-биле үнелеп, оларның 1800-үнге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. 1600 муң кижини орденнер, медальдар-биле шаңнаан. 515 артиллерия кезектерин, каттыжышкыннарын гвардейжи кылдыр эде организастаан.

Чурттуң камгалал үлетпүрүнүң ажылчыннары, инженерлери база техниктери дайынның сөөлгү үш чылдарында чылдың-на фронтуга 220 муң үгер-боону, миномёттарны, миллион миналарны база снарядтарны бүдүрүп чорудуп турган. Ынчангаш дайынга киржип турган боо, миномёттарның саны көвүдеп турган. Бир эвес Москва чанынга болган тулчуушкуннарга 7 муң артиллерия, миномёттар, реактивтиг тургузуглар киришкен болза, Белоруссия фронтузунга 31,7 муң ажыг миномёттар, боолаар чепсек киришкен, а дайынның шиитпирлиг үези — Берлин операциязынга 42 муң артиллерийжи боо-чепсек киришкен. Ындыг күштүг от эрткен дайыннарның төөгүзүнге турбаан.

Ада-чурттуң дайынының чылдарында талантылыг артиллерист-шериг начальниктери өскен, оларның аразында артиллерияның кол маршалдары Н. Н. Воронов, М. Н. Неделин, артиллерия маршалдары Н. Д. Яковлев, В. И. Казаков, М. Н. Чистяков, Ю. П. Бажанов, П. Н. Кулешов, Г. Ф. Одинцев, Т. Е. Передельский болгаш өскелер-даа бар.

Дайын соонда чылдарда бистиң партиявыс тайбынның ленинчи политиказын чайгылыш чокка чорудуп, улустарның айыыл чок чоруу база бүгү талалыг кады ажылдажылга дээш демиселди уламчылап келген. Ынчалза-даа империалистерниң агрессиялыг хөөннериниң уржуундан күрүневистиң камгаланыр күчүзүнүң дугаында доктаамал сагыш салыр ужурлуг бис.

Совет экономиканың, эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннериниң, эртемденнерниң шылгараңгай ажыдыышкыннары бистиң Чепсектиг Күштеривистиң күчүзүн ам-даа быжыглаар арганы берген. Стратегтиг ракета шерии тургустунган. Кыска үениң дургузунда ол Совет Армияның кол согуукчу кужу апарган.

Совет Чепсектиг Күштерниң чаагай чаңчылдарын ылаптыг-биле камгалап, көвүдедиринге ракетчилер болгаш артиллеристер кезээде белен.

Константин КАЗАКОВ,
артиллерия маршалы.

ЛЕНИНГРАД КАМГАЛАЛЫНГА

[illegible] тарның кижилерже «карак базып» тургулаары кестүр чайның ыржым, орай кежээзи турган чүве. Тываның геология-шинчилел экспедициязының аныяк оолдар, кыстары-биле чалбыышталган одагны долгандыр олурупташ, аравыста [illegible]. Ол аныяк кижилер боттарының ажыл-херектерин, өөредилгезин чугаалажып ордулар. Спортчу чайгы хептиг, хүлүмзүргей шырайлыг, шилгедек боттуг аныяк оол:

— Георгий Павлович, хөйнү көрген, кедүрбээн хөнээнер чок кижи болгай силер. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде кандыг маадырлыг чоруктарны кылган силер? Хөй санныг орденнер, медальдарны чүү дээш алган силер? Ол дугайын чугаалап берип көрүнерем — деп, кара хөректээш кедип алган бажының бүүрүл дуктери, чавактарында сыгыглары — амыдыралдың узун, берге оруктарын херечилээн кижиден дилээрге, ол таваар харыылаан:

— [illegible] життиимээн тоожу менделе болгай. Бо удаада мен чээрби чылдарда төрүттүнген, дайын чылдарында кадыг-берге шылгалданы көрүп эрткен эш-өөрүмнүң дугайын кыска-биле чугаалап көрейн — дидир.

Олар долгандыр олурган аныяктарның караанары ол кижиде барды. Ол кезек када ыыт чок олур. Дайын чылдарында кадыг-берге хүннерни көрген ол кижи ооң дугайын бодап-даа орган чадавас боор. Оон [illegible] хевээр номчукчуларга дамчыттым.

* * *

...1941 чылдың эгезинде Ленинградтың он үш дугаар школазынга өөренип турдум. Комсомолчу апарганымдан бээр ийи чыл эрткен чүве. Тоску [illegible] дипшкинниг дужаагаш, Луга хоорайның чоогунга пионер лагеринге дыштанып турган мен. Июнь айның 22-де, хенертен пионерлерниң шутум чыскаалын эрттирген. Аңаа фашистиг Германияның бистиң Төрээн чуртувусче оор ёзу-биле халдааның бистиң вожатыывыс дыңнатты. Лагерь дүвүреп-ле үнген. Хөй кезиивис аңаа бүзүревейн турган.

Ийи хүн эрткенде, Луга хемге эштип турувуста; кырывыске [illegible] Ынчалза-даа фашистер дээрлерни дораан-на билип каан бис. Олар бистиң эштип турганывысты көрүп-ле кааны ол боор, улаштыр-улаштыр бомбаларны октап бадырыпкан, оларны черге частып эгелээн. Алгы-кышкы, ыы-сыы токтуп-ле эгелээн. Чаштыр чер дилеп салчып-ла турдувус. Удаваанда ол ужар-хемелер Ленинградче улай чыскаалдыр ужуп чоруупкан. Тайбың хүннер төнген. Дайынның кадыг-берге чыскаалып алган кызыл шериглерни, боолар, хүүректер [illegible] селдер туткулаан улусчу ополченнерни көрдүвүс. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ленинградчылар дайзынга удур демиселге чаңгыс кижи дег белен турганнар.

Даартазында эртен эрте үе[illegible] Ынчалза-даа бистиң [illegible] ныывыс чаа-ла 16—17 чедип турганындан фронтуже бисти чорутпаан. Бистиң дилээвисти катап өөренип көргеш, хоорком улусчу ополчениениң дружиназынче бисти чорудупкан. Бистиң кол сорулгавыс — хоорайның корум-чурумун хайгаараары турду. Ынчан Ленинградка шпионнар, диверсантылар шурагып кирип эгелээн. Агаар дүвүрээзини болу бээрге, олар заводтар, көвүрүглер, улуг тудуглар кырынга ракеталарны чыгдырып эгелээн.

Оон соонда, Ленинград хоорайже баар демир-орук станциязынче шуптувус чалаг базыпкан бис. Улуг[illegible]арывыс бичии уругларны оларның чурттап турар бажыннарынга чедирери-биле үлежип алдывыс. Хоорайга дүн ортузу ажа бергенде [illegible] дяа болза Ленинградка ак дүннер турганындан, октуг ленталарны олуй-солуй азынган матростарны, бөлүк-бөлүк [illegible]. Мөчээн фашист ужудукчулар оларның дузазы-биле чугула объектилерни хүннүң чыгы бомбалап турдулар. Ол үеде мээң удуртуп турганым комсомолчу командам 10 ажыг саттыныкчыны туткан. Ол ышкаш хоорайга болуп тургулаан өрттерни өжүрер[illegible] галарны күүседиринге идепкейлиг киржип келген. Ленинградты дайыннар бүзээлепкенде, баштайгы соок дужуп турупкан. Мөчээ бис чугула херектиг апарган чүүлдерни шанактар-биле сөөртүп тургуладывыс. Ону дажыры амыр эвес ажыл дээрзи билдингир. Хоорай даштында солдаттар, фабрика, заводтарда ажылчыннар, ниитиви-биле чугаалаарга, чеди харлыг бичии[illegible] ганнарга чедир бүгү улус дайзынны узуткаарынче бар-ла кужун мөөнип турган...

Бир-ле катап рота командири биске «дыл» тудуп эккээрин дужааган. Дөрт бир дең оолдар дүне дайзынның турар талазынче үнгеп үнүптүвүс. Дыка ур серемчилелдиг болгаш хынамчалыг кедеп чоруп турган, бир кадыг черге фашиске дужуп келдивис. Ону ол-ла черинге [illegible]. Холдарын, буттарын шарып алгаш, аксын алгырбас кылдыр бөөшкүннээш, дедир туружувусче сөөртүп чоруптувус. Аштаан-суксаан, сооккаа алыскан биске ону сөөртүп чедирери белен эвес, дыка-ла берге болган. Бар-ла күштү үндүрүп [illegible] ол «дылывыс» немец офицер болган. Дайынчы хүлээлгени үре-түңнелдиг, эрестиг күүсеткенивис дээш баштайгы байыр чедириишкинни командылал черинден алган бис. Ол дайзыннар-биле демиселге бисти улам сорук кирген.

Ленинград фронтузунуң кадыг-берге 1943 чылында мени офицер училищезинче өөредип чорудар деп шиитпирлээн [illegible] келген. Ол үеде эвээш каш өөрүм-биле Совет Армияның [illegible] улуг боо-чепсекти холга алдывыс. Рота командири меңээ автомат берип тура мынча дээн:

— Бо совет чепсек бүзүрелдиг холга киргеш дээрзинге командылал чери силерге бүзүреп тур. [illegible] херек...

— Совет Эвилелинге бараан болурунга кезээде белен мен! — деп харыыладым.

Ленинград фронтузунга 1942 чылда кончуг берге турган. Чыккылама соок, аъш-чем чедишпес. Мээң албан эрттирип турган кезээмге машиналар, танкылар, миномёттар, үгер-боолар болгаш өске-даа аар чепсектер чок турган, а бар-даа болза кывар-чаар материалдарның чогундан аңаа-ла турупкан.

К. САРЫГ-ООЛ.
(Уланчылыг).

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

БҮЗҮРЭЭР МЕН

Суурум чоку бөгүн шупту чыглып келген,
Сургуулдарым шеригже үдеп турду.
Оларны мен ону доостур башкылаан мен,
Орлан-эрес, чазын-чаагай оолдар болгай.
Кара чаштан спорт-биле эңиуктешкен,
Кадыг даш дег бөрбак-бөрбак шыңганнарлыг.
Бөрлеринге чемеледир чүве турбас
Бөредилге, чуруму-даа бымыг улус.
Алызындан өгбелерин дөзээн болгаш,
Ажылдаанда каран-кызыл эрлер чүве
Ада Ленин номналынга дарганнап каан
Амыдырал дынын туткан эзирлер-дир.
Чергелешкен кара чаштыг хөглүг кыстар
Чечээн сунуп, байырлажып, куспактешты.
Барып-барып чандыр таныыр ужурум чок
База-ла мээң өөреникчим уруглар-дыр.
Ажы-төлүм казы чедип улгатылааш,
Ава-чуртум камгалаар дээш чоруп турда,
Чоргааралым хөрен долган, ырлаксаам кээр.
Чеңга шынчы бараан болур, бүзүрээр мен.

Салчак САРЫГ-ООЛ.

Кызыл гарнизонунда

ЛЕНИНЧИ ӨРЭЭЛГЕ

Кызыл гарнизонунуң дайынчылары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, сагыш-сеткилиниң ханызындан чүүлдүгзүнүп, деткип, таныжып турар. Харылзаачыларның Ленинчи өрээлинде партияның XXVI съездизинге тураскааткан тускай стенд бар. Мында Коммунистиг партияның болгаш улуг башкы В. И. Лениннин ажыл-чорудулгазын көргүскен фото-чуруктарны аскан. Ол ышкаш 1918 чылдан 1980 чылга чедир Совет Армияның дайынчы оруун көргүскен стенд дайынчыларның улуг сонуургалын хайныктырып турар.

Дайынчы болгаш политиктиг өөредилгениң тергииннеринге тураскаатган тускай бөлүк база бар. Мында эң эки өөредилге, чурумуг солдаттарның фото-чуруктарын киирген. Оларның аразында 14 удаа аас шаңналын алган, партия кежигүнүнге кандидат сержант В. Воротников, төс удаа аас шаңналын чедип алган, комсомолчу — аңаа дайынчы С. Бакун, 12 удаа аас шаңналын алган, ВЛКСМ кежигүнү, сержант В. Шитов болгаш өскелерниң-даа чуруктары бар. Тергииннер дайынчыларга үлегер-чижек болуп турар.

— Бистиң гарнизонунуң харылзаачылары партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин Ленинчи өрээлге болуп эрткен комсомол хуралынга чугаалажып көрдүвүс. Бо хүннерде ол чугула документини комсомолдун политшколазында өөренип турар бис — деп, комсомол организациязының секретары ефрейтор Юрий Капитошкин биске чугаалады.

Харылзаачылар партияның съездизинге уткуштур чарлаттынган социалистиг чарышка кескү черин ээлээр дээш, дайынчы болгаш политиктиг өөредилгеге эң идепкейлиг киришкен.

ЧУРУКТА: комсомол организациязының секретары ефрейтор Юрий Капитошкинниң дайынчы болгаш политиктиг өөредилгениң тергииннери — аңаа дайынчылар Анатолий Попов, Славян Афанасьев олар-биле партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин аразында политиктиг өөрениринң дугайын сүмележип турары.

С. КУУЛАР.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БЕЛЕК

1943 чылдың январьда Эрбек суурга намның ооаллары-биле белек комиссиязының ооргалы хүлээлгени кылыр күүседип турдум.

Фронтуга дузаламчы чыыр, Совет Армияга аъттар-биле дузалаар ажылдар ынчан улам күштелген. Сумунуң улуг-даа, бичии-даа чону аңаа идепкейлиг киришкен. Ылангыя фронтуже эки тура-биле чорутказ, өөдир ээп келбейн барган арат активчизи Оюн Селен-оол, эки турачы чораан Василий Чопан оларның эки ажылын мактаар апаар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Эрбектен Аваан-оол Оюн 30, Сотпуй-оол Солаан 35 аъттыг фронтуже эки тура-биле чорутан. Бо ийи кижи ынчан ТАР орденин-биле шаңнаткан. Олар чүгле аъттар эвес, а өске-даа үнелиг белектерни фронтуже чорутканнар. Эрбектиң арат чону 1943 чылда самолёт кылыры-биле 25 муң акшаны болгаш өске-даа чүүлдү белектерни фронтуже чорудупкан ол-ла чылдың сентябрь 1-де 13 оглун Ада-чурттуң Улуг Дайынынче немец-фашистерни чылча шаары-биле үдеп, аъттарган.

В. УИНУКАЙ,
Каа-Хем район.

ХООЧУН

1944 чылдың январь 30-де тыва эскадрон [illegible] тулчуушкунче кирген. Тываның оолдар болгаш кыстары [illegible] раинаның Ровно областың Деражно суурун хостаарынга баштай киришкеш, дидимин, эрестиин көргүскен. Оларның аразынга эки турачы Кыргыс Шошкукович Чамзырын база турган. Ровно хоорайны хостаар дээш тулчуушкуннарга тыва эки турачылар боттарының улуун киириштирген. Оларның дугайында чылыг сөстерни хоорайның чурттакчылары ам-даа сактып чугаалажыр. Хоорайның кол кудумчуларының бирээзин «Тыва эки турачылар» деп адааны эваа барымдаа болур. Кызыл эшчилер эки турачыларның эртээн оруун өөренип, оларның-биле чагаалажып турар.

Гвардейжи Кыргыс Чамзырын Ровнону хостаар дээш [illegible] шкунга балыглаанган, оон эки[illegible] бергеш, акы-дунма Совет чуртче халдаан калчаа фашистерни туюлунга чедир [illegible] шавар күзелин илереткеш, Кызыл Армия-биле кады бурунгаарлап чорупкан.

Украинаны, Польшаны, Венгрияны, Чехословакияны болгаш Чоон Пруссияны хостаары дээш тулчуушкуннарга Кыргыс Шошкукович Чамзырын киришкен. Ол дайын шөлүнге дөрт чүс ажыг хүннү, дүнү эрттирген. Бо хире үениң дургузунда амы-тынын артынга каггаш, дайзын-биле ачыр-дачыр тутчуп келген. Тыва араттың оглу бодунуң интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип, улуг тиилелгениң чедип алырынга биче-даа болза үлүүн киирген.

К. Ш. Чамзырынның дайын үезинде эрес-маадырлыг чоруун Совет чазак үнелеп көргеш, Алдар орденниң үшкү чергези, хөй санныг медальдар-биле шаңнаан.

Дайын доозулган соонда Чамзырын Тывазынче ээп келгеш, аныяк автономнуг областың ажыл-агыы болгаш культура тургузуушкунун сайзырадыр херекке идепкейлиг киришкен. Каа-Хем, Эрзин райоңнарга болгаш өске-даа черлерге партия ажылын кылып, айтырыгларны шиитпирлээрде принципиалдыын, негелделиин харыылап турар участогунуң ажыл-херээн хачы, эки билиин көргүскен. Ынчангаш ол районнарның ажылчы чоннарының, кады ажылдап турган эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну пенсияла[й] берген, ындыг-даа болза хөй-нииити ажылында идепкейлиг киржип чоруур.

ЧУРУКТА: гвардейжи К. Ш. ЧАМЗЫРЫН
В. ПИВОВАРОВТУҢ фотозу.

АРМИЯНЫҢ, ФЛОТТУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

ЗАБАЙКАЛЬЕНИҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ШЕРИГ ОКРУГУ. «Удурланыкчы» чажыртынып алгаш, халдаарынга белен [illegible] ыын агаар хайгыылчылары чогуур үезинде илередип шыдаан.

Коммунист, бирги класстың специализи, капитан В. Романковка командылаткан эң тергиин батареяга «удурланыкчыга» ракета соғуушкунун таварыштырар даалганы берген.

Кончуг берге байдалдар турза-даа, капитан В. Романковтуң командылаан шериглери бердингген даалганы күүсеткен. Бедик дайынчы белеткелдиң, ханы теоретиктиг билиглерниң болгаш ажылга мергежилдиң түңнелинде дайынчылар эң тергиин көргүзүглерлиг болган.

[illegible] СЭКП-ның XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни алган, оңу чедиишкинниг боттандырып турар.

В. ТИМОШЕНКО,
майор.

* * *

ОРТААКЫ АЗИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Улуг лейтенант В. Халимовтуң командылааны харылзаачылар ротазында прапорщиктер В. Задорин, А. Зверев, А. Баракин, Г. Пак олар чаңгыс бөлүкке сес болгаш оон-даа хөй чылдарда ажылдап келгеш, хүндүткелди чаалап алганнар.

Олар дөртелээ бедик класстың специалистери. Оларның ийизи харылзаачыларның взводтарын, прапорщиктер А. Варакин, Г. Пак — экипажтарны командылап турар.

Бо специалистерниң баштааны бөлүктер партияның XXVI съездизинге алдар болдурган чарышка үлегер-чижээн көргүзүп, мактадып келгеннер. Оларның чедиишкиннериниң үндезиннинин бирээзи — дуржулгазын билдилиг ажыглаары, шериглерни өөредириниң болгаш кижизидериниң мурнакчы арга-дуржулгазын доктаамал солчуп турарында болур.

В. РАХМАНКУЛОВ,
майор.

* * *

ООЖУМ ОКЕАННЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЛОДУ. Капитан-лейтенант Ю. Ганусовту океанга поход үезинде СЭКП кежигүнүнүн кандидадынга хүлээп алган. Хурал үезинде коммунистерниң айтырыгларынга ол харыылап тургаш, командылап турар дайынчы кезээниң база бодунуң хууда чедиишкиннериниң дугайында эвээшти чугаалаан. Санал бергеннер оон адреzинге чылыг сөстерни сөглеп, найыралдыг коллективти тургузуп шыдааның демдеглээн. Дайынчы кезек ийи чыл улаштыр тергиин эттың эдилекчизи болган, оон шериглери шуптузу бирги, ийиги класстың специалистери, командир боду мастер мергежилдиг.

Партияның ээлчеглиг съездизинге төлептиг уткуражыры-биле Ганусовтуң командылаан кезээ үр хүсаалыг эжиндириниңиниң бүгү өөредилге-дайынчы сорулгаларын эң эки күүседирин хүлээнген.

Ю. Ганусовту партия кежигүнүнүң кандидадынга чаңгыс үн-биле хүлээп алган хурал доозулган соонда шуптузу дайынчы хүлээлгезин күүседип кирипкен. Поход уламчылап турар.

В. СТОПКА,
3 ку рангының капитаны.
(«Красная звезда» солуннан).

Шеригден чагаа

МЕРГЕЖИЛИМ МАҢАА ТЫПТЫМ

Бо чылдың майда шериг албанындан халажыр мен. Солдат амыдыралдың он тос айы барык билдиртпейн эрте берди. Тывамдан дыка ырак мен.

Шериг баар мурнунда школага өөренип турдум. Чайгы дыштанылгаларда бодаде төрелдеримге барып, хөй кадарарынга дузалажып турган, чугум орта-ла мергежил шилип албаан кижи мен. Шериг албанынга келгеш дашчы мергежилди шиңгээдип алдым. Тывада [illegible] республика на[illegible]да бээ каът тудугларны көргеш, ону кылып турар ишчилерниң ажылын магадаар кижи мен.

Кайнаар-даа баарын, кандыг-даа мергежил шилип аарын билбейн чораан болдум, ам тудугжу болур деп быжыы-биле шиитпирлеп алдым. Халажып келгеш-даа бо шериг мергежилимден чарылбас, тудугга улуг-хуумну киирер мен.

Удавас халажып чанарын бодап келиримге, сагыш-сеткил далажыксаар, ынчалза-даа барык ийи чыл дургузунда кады албан эрттирип, кадыг-берге денге көрүп келген өөрүмден чарлырымны бодап көөримге кударанчыг-даа. Ынчалза-даа ургулчу чагаалажып, бот-боттарывыстың ажыл-херээвисти, амыдырал-чуртталгавысты дыңнатчып турарын аазыгааштан-на дугурушкан бис.

Эрткен чайын шөлээлеп, Тывага чораш, Кызылдың кудумчуларын бир хүн дургузунда кезий кылаштаан мен. Дөрт дугаар микрорайонда тавааа салдынып турар бир бажынга чеде бергеш, ону кылган тудугжуларының чанынга барып, кылган ажылын сонуурган-даа турган мен. Олар-биле чай аразында хөөрежип, «Келир чылын мени бригадаңарга ап алыр силер бе?» деп айтырып-даа турган мен. Тудугжулар: «Күзелдиивис-биле алыр бис» деп турган чүве. Оларның ол харыызы мээң сагыжымда артып калган.

С. ЧЫГАН.

Н кезек.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Тываның кырүне садыгның ажылдакчыларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа республиканың кырүне садыгның ажылдакчыларының эрткен онгу беш чылда социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң талазы-биле ажыл-херекчи шынгыы чугаа болган болгаш партия ажыл-агый активиниң хуралының киржикчилери Тыва АССР-ниң кырүне садыгның ажылдакчыларының 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерин бадылаан.

Онгу беш чылдың түңнелдериниң болгаш кырүне садыгның ажылдакчыларының мурнунда 1981 чылда салдынган сорулгалар дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң садыг министри К. Х. ШАВЫРАА кылган.

Республиканың кырүне садыгның ажылдакчыларының онгу беш чылда багай эвес түңнелдерлиг ажылдааның актив хуралы демдеглээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының онгу беш чылда планының онаалдазы хуусаа бетинде, декабрь 1-де күүсеттинген болгаш пландан ажыр 157,9 млн. рубльдиң бараанын саттынган. Бараан саарылгазының чыл планын коллектив 100,7 хуу күүсеткен, пландан ажыр 915 муң рубльдиң бараанын саарттынган.

Ниитиниң чемненилгезиниң бараан саарылгазының онгу беш чыл планы 103, эрткен чылдыы — 104,4 хуу күүсеттинген.

Онгу беш чылдың болгаш 1980 чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн чангыс-даа коллектив, бригада бо шугумда чок. Чижээ, [illegible] аъш-чем болгаш үлетпүр бараанын садыышкыны, [illegible] болгаш ресторанның [illegible]. [illegible] № 9 [illegible], «Детский мир» магазиннери, «Ростекстильторг», Кызылдың садыг баазаларының болгаш өске-даа коллективтер ай, квартал санында дең-деңи, бедик көргүзүглерлиг ажылдап келген.

Садыг ажылдакчыларының мурнунда чугула сорулга болза садыглаашкынның бедик культуразын чедип алдырышаан, чонуң бараанга негелде-хереглелдерин долу хандырары болур. Оон күүселдезин боттандырары-биле коллектив, бригада бүрүзү ажылдың чаа арга-хевирлерин дилеп тып, кызымак ажылдаан. Чижээ, онгу беш чылдың эгезинде садып алыкчы боду шилип алыр арга-биле бараанның 49,8 хуузун садып турган болза, амгы үеде оон 52 хуузун садып турар. Хол турар чорук чок ажылдаарының системазын коллективтерде калбаа-биле ажыглап турарын илеткелчи болгаш хуралга санал бергеннер демдеглээн. Оон түңнелинде эрткен онгу беш чылдың эгезинге деңнээрге, үлетпүр бараанныг садарының хемчээли өскен. Чижээ, пөс, хеп-аймаан садары 60 хуу, культура-амыдырал бараанныг — радио-бараан, хевис кылыглар 2 катап, шаажаң шил савалар 15, мебель 2 хуу өскен. Аъш-чем бараанныг — балыкты 40, үс аймаан 33, ногааны 40 хуу хөйнү саткан.

Эрткен үениң дургузунда садыг шөлүнүн хемчээли улам калбарган. Онгу беш чылда садыг четкизи 1742, склад 5790 дөрбелчин метрге немей өскен. Элегес-Аксы, Каа-Хем, Хову-Аксы суурларда магазиннер, Кызыл хоорайда № 3 столовая, «Восток» кафе, школалар кухнязы болгаш чамдык өске-даа садыг четкилери ажыглалга кирген. Кызылдың садыг баазазында ногаа аймаан [illegible] кылып [illegible] тургускан. Дузалал ажыл-агый бүдүрүлгезинде 300 баш кирер [illegible] ажырлар үш черлерин тудкан. Бо бүгү кылдынган чүүлдер садыг шугумунуң ажылдакчыларының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге, чурттакчы чонуң негелде-хереглелдерин хандырарынга идиглиг болганын санал бергеннер тодаргай чижектерге демдеглээннер.

Чедиишкиннерни демдеглээшаан, актив хуралы планның даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажылда четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмейн турар арга-курлавырлар бар дээрзин айыткан.

Чамдык садыг организациялары, нити чемненилге черлери план күүселдезин чедип алдырза-даа, социалистиг хүлээлгелериниң база бир кол негелдези — садып алыкчыларның негелде-хереглелдерин долу хандырбышаан, хандырылганың бедик культуразын чедип алырын үениң негелдезинге амдаа дүүштүр тургуспаан. Моон кол чылдагааны чүдел, арга-курлавырлары кайдал? Хамыктың мурнунда садыг баазаларында, магазиннерде бараан-биле специалистерниң чедир ажылдавайн турарында.

Бараан берикчилери-биле харылзаазын кошкаандан, олардан негелдениң четпезинден оларның дыка хөй хүлээлгелерин чедир күүсетпейн турар. Ону даараазынга сан-түңге көргүзүп, бадыткап болур. Чүгле «Росторголежда» бааза трикотаж кылыгларын 1 млн., даараан кылыгларны 660 муң рубльге чедир бербээн. Кызылдың алгы заводундан 250 муң рубль түңнүг кидис идиктер алдынмаан.

Кызылдың садыг баазазы бараан берикчилеринден 1 млн. [illegible] муң рубльдиң бараанын [illegible] албаан. Оон-биле кады [illegible] үлетпүр эргелели садыг [illegible] бараанныг-биле [illegible] бараанын эрткен чылдагы [illegible] 78 муң рубль чедир күүсетпээн. Мебель фабриказы 80 муң рубльдиң бараанын чедир бербээн.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралынга районнарның үлетпүр комбинаттарының ажылынга хамаарыштыр шынгыы шүгүмчүлел болган. Чүге дээрге ук бүдүрүлгелер садыг четкилериниң культура-амыдыралдың, ажыл-агыйның чамдык бараанныг-биле хандырар хүлээлгелерин чедир күүсетпейн келгеннер. 13 бүдүрүлгениң чүгле 2-зи ол хүлээлгезин күүсеткен. Чижээ, республиканың Иштики херектер министерствозунуң бүдүрүлгелери ол хүлээлгезин чүгле 74,7 хуу күүсеткен, он ийи хевирниң дериг-херекселдериниң чүгле ээрүүн белеткеп, садыг четкилеринче кирген.

Кызылдың хлеб заводунуң ажылынга хамаарыштыр шынгыы шүгүмчүлелдер болган. Аъш-чем магазиннери оон алыр ужурлуг хлеб-булочка кылыгларының ассортиментизин чедир албайн турар. Заводтан садыг четкилери 21 аттыг янзы-бүрү далган кылыгларын алыр ужурлуг, а херек кырында оон 16-зы садыгларда кирип турар.

Эрткен чылдың четпестериниң 1981 чылда үштүнээрының аргаларын актив хуралының киржикчилери тодарадып чугаалашканнар.

Садып алыкчыларның негелде-хереглелдерин чедир өөренип көөр айтырыг садыг организацияларында негелдеге дүүшпес. Садыг баазаларында ол албанның ажылдакчылары хүлээлгезин чедир күүсетпейн турары каңнап-даа таарышпас дээрзин хуралга айыткан. [illegible] Кызыл районнуң болгаш Хову-Аксының хол [illegible] баазазынга садыгларында садып алыкчыларның негелдезин өөренип талазы-биле товароведтерни ангылаан-даа болза, оларның ажылы кошкак. Садыг баазаларының удуртукчулары бараан берикчилериниң продукциязының шынарынга хамаарыштыр хөм-даңзазы [illegible] тудунда киирбейн турар. Бараанныг шынарын тывар киилистер четче тургустунмаан. Оон түңнелинде дыка хөй бараанныг үрелгени дээш база оон-даа өске чылдагааннардан үндүр бижиир чоруктар хөй болуп келгилээн.

Республиканың кырүне садыгның шугумунда социалистиг өнчү-хөреңгиниң кадагалалының талазы-биле чугаа актив хуралынга база болган. Ук шугумга 1980 чылдың дургузунда дөрт [illegible] хемчээлдиг 7 муң рубль түңнүг самчыгдал болган.

Социалистиг өнчү-хөреңги тоткулеп, самчыгдаар чоруктар-биле демисел сөөлгү чылдарда коллектив бүрүзүнде күштелген. Оон түңнелинде бараанныг өртээн улгаттырар, чедир деңзилевес, садып алыкчыларны карак ажыттаар чоруктар эвээжээн. Самчыгдал кылган кижилерден өрени ой-шаанда экидер айтырыг эки тургустунган.

1981 чылда республиканың кырүне садыгның ажылдакчыларының мурнунда сорулгалар улуг. Ону шиитпирлээр талазы-биле, адыр бүрүзүнге ажылды деңнелин тургузары, ажылдакчы бүрүзүнүн шалыпшып ажылдаары негеттинер.

В. КУУЛАР.

ДАШТЫКЫДА

ПКАП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каняның даргалаашкыны-биле чурттуң улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң партия комитеттериниң секретарьларының чөвүлел хуралы Варшавага болган. Польша Улус Республиказа политиктиг болгаш социал-экономиктиг байдалы, ПКАП-тың IX съездизинге белеткел үезинде үлетпүр бүдүрүлгелериниң партия организацияларының сорулгаларын чугаалашкан.

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Б. Барчиковский чөвүлел хуралга чүве чугаалааш, партияның курээлениң бижыглаары, партияның политикалыынга бүзүрелди катап тургузары болгаш кризистен чуртту алырып үндүрери Польшаның улам ыңай гы социалистиг хөгжүлдезиниң кол утказы болур ужурлуг деп онзалап демдеглээн.

Польшаның иштики политиктиг амыдыралында чидиг ниитилел чорудаалары амгы үеге чедир турбушааның ол айыткан. Анархияга база кырүнениң болгаш эрге-чагырга органнарын тургуузуп бак-сырадырынга кортал салган хөделиишкиннер бөгүн социалистиг чаартылганың чорудулгазын үрептиш болур. Бүгү-ле шак ындыг орадажнышкыннарга удур шиитпирлиг демисежири ынчангаш эргежок чугула.

Партияның мооң мурнунда бүгү-ле чедиишкиннерин херексевестээн күштер, ол ышкаш партияже болгаш демократтыг централизмниң принцибинче халдааашкыннарының мурнунга дужуп берикчи чонуң көргүзүп турар күштер чуртта бар-дыр деп ол демдеглээн. Социализм дайзыннарының ажыл-чорудулгазын чедир үнелевес чоруктар бар. Ол бүгү үзел-бодалдар партияның идеологтуг ажылында четпестерниң уламындан тыптып келген. Ындыг үзел-бодалдарны чайладырынга съезд мурнунда дискуссия, ПКАП-тың политиказын боттандырарынга бүгү коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин илиг бээр.

Партияның ажыл-чорудулгазынга кол барымдаалалар принцип — демократтыг централизм. Ол принципти быжыглаарынга партияга сонгулгалар дугайында чаа дүрүм тургузаар. Оон амыдыралынга ленинчи норма-чижектер партияның бүгү чадаларының ажылынга коллегиалдыг болурунуң принциптерин салыры база негеп турар.

«Солидарность» дээр профсоюзтуң чамдык девискээр организациялары черлерниң эрге-чагыргаларынга өжээшкын кылырының органнаштыг хевирлерин ажыглап турар ол фактыже Б. Барчиковский кичээнгейни угландырган. [illegible]

[illegible] ПКАП ТК-ның Политбюро [illegible] Т. Грабский [illegible]

[illegible] ТК-ның Бирги секретары С. Каня [illegible]

ЧАА БАЗЫМ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Персид мугулдурунуң болгаш Индий океанның айыыл чок чорууна хандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның [illegible] СССР-ниң [illegible] Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорууну үезинде кадырган совет саналдар Персид мугулдурунуң чурттарының улустарының эрге-ажыктарынга болгаш күзел-күткүлдеринге таарыжып турар деп, Бахрейнниң Улусту фронтузунуң органы «Хамса марс» солуну бижээн. Тайбынга ынакшылдыг ол чаа базымы-биле Совет Эвилели чер бөмбүрзээниң ол кавызының кырүнелеринге хамаарыштыр ында кандыг-бир агрессчи бодалдар чогун база ол кавыга быжыг тайбынны болгаш айыыл чок чорукту доктаадып тургузарынга бодунуң шынчы сонуургалдыын база дагын тодаргай көргүскен деп чүүлде чугаалаан. Күчүлүг шериг-далай күштерин Персид мугулдурунуң девискээринде мөөңнеп турар берген АКШ баштаан империалистиг кырүнелер ол кавының улустарының айыыл чок болган хамааржыпас чорукка кыжанныышкынны тургузуп турары совет тайбың саналдардан тодаргай шеступ турар-дыр деп, «Хамса марс» солун онзалап демдеглээн.

Боттарының девискээрлери херек кырында АКШ-тың шериг плацдармнары болдурбушаан, Каттышкан Штаттарга болгаш оларның эвилелчилеринге шериг чиигелделерин тывыспышаан, совет тайбың инициативаны хүлээп көрбейн турар реакцчылыг араб баштыктары ол чүүлде шыгтым шүгүмчүлээн.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КЫДАТ ЧӨҢГЭЭ

ХАНОЙ. (СЭТА). Январь 15-те кыдат шериглер Вьетнам Социалистиг Республиканың Хатуен можузунуң кызыгаар районнарынче минометтар болгаш артиллерия-биле боолап, үс ажыг снарядтарны болгаш миналарны адып үндүрген. Ол [illegible] Вьетнамның чурттакчылыг [illegible] деңнелдиг дыка улуг когарал болган деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

[illegible] Вьетнамның Хатуен, Хоанг болгаш Куангнинь дээр кызыгаар [illegible] январьның баштайгы ийи неделязында кыдат артиллерия каш удаа боолаан. Чаа чылдың баштайгы хүнүнде кыдат [illegible]

[illegible] Вьетнам Социалистиг Республиканың кызыгаарлааның дургаар өңгүк-чөңгээлиг ужудуушкуннарны каш удаа кылган. Ол-ла үеде боо-чепсектиг он-он кыдат суглар Вьетнамның девискээр суглары шургуп кирип. [illegible] тургузуп турган.

КҮҮСЕДИП КИРИПКЕН

ЛИССАБОН. (СЭТА). А. Рамалью Эанеш [illegible] күүседип кирипкен.

Эрткен чылдың декабрь 7-де соңгулдаларның баштайгы ба[illegible]

А. Рамалью Эанеш [illegible] берген ёзунда чүве чугаалаан болгаш бодунуң ажыл-чорудулгазынга «демократияны база хосталганы хандырарынче» чүтүүр болгаш кырүне баштыңының конституциязында көрдүнген эргелериниң кайы бирээзинден-даа ойталаар деп бодавайн турарын медеглээн.

«1974 чылдың апрель революциязының идеалдарын [illegible]

[illegible]

«Тайбыңныг [illegible] А. Рамалью Эанеш [illegible] база НАТО-биле болгаш «Ниити рынок»-биле Португалияның кады ажылдажылгазын калбартыры чугула деп чугаалаан.»

КОММУНИСТЕРНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Компартиязының Чиңгине секретары Ж. Марше Кампучия Улус Республиканы Францияның хүлээп көөрүн, оон-биле дипломаттыг харылзааларны доктаадып тургузарын чедип алыр деп чурттуң коммунистериниң шиитпирлиин онзалап демдеглээн.

Кампучияга хамаарыштыр француз чазагтың «Францияга төлеп чок» туружун Францияның президентизинге чоруткан чагаазынга Ж. Марше айыткан. Кампучия Улус Республиканың чазаан хүлээп көөрүнден ойталап турар кирезинде, француз чазак Чили, Мурнуу Иерей, Уругвай, Гаити, Мурнуу-Африка Республика ышкаш ындыг чурттарда дарлыылекчи эрге-чагыргалар-биле дипломаттыг харылзааны тудуп турарын Ж. Марше демдеглээн.

ИРАН-АМЕРИК ХАРЫЛЗААЛАР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранга хамаарыштыр 10 миллиард доллар амгы үеде америк банктарында чыдарын Ислам республиканчы партияның удуртукчузу, Иранның дээди судунуң даргазы аятолла Бехешти Тегеранга болган парлалга конференциязынга медеглээн. Иранның дужургенден хөрөнгени болгаш АКШ-тан Иранның садып алган чамдык бараанныр [illegible] деп, Бехешти чугаалаан. Ол эт-хөреңгиниң [illegible] тыну 12 миллиард доллар болуп турар. Каттышкан Штаттар кажан баштайгы [illegible] Иранга 10 миллиард доллар [illegible] база өртээ ортумаа 12 миллиард долларга хамаарыштыр [illegible] бээрге — мында туттурган америк дипломаттарының айтырыгын шиитпирлээр болур деп ол онзалап демдеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Туттурган америк дипломаттар-биле холбашкан кризисти таарыштыр шиитпирлээриниң аргаларының дугайында болуушкун саналдарының тускай харыызын Каттышкан Штаттар Тегерандан амга чедир албаан деп, АКШ-тың күрдепартаментизиниң төлээлекчизи Дж. Трэттнер дыңнаткан. Иранның ислам республиказынга удур шпион үүлгедиглерни кылган дээш америк дипломаттарны буруудадып турар. Чоокку 23 хүннүң дургузунда Тегеранның харыы келириниң кандыг-даа барымдаазы чок деп, ол чугаалаан. Иран акша-хөреңгиниң 70 хуузун хосталырга АКШ чөпшээрешпейн болгаш өртээ эвээш хөй тыну Америкага [illegible] кем дээр хуйайтыр Иранның радиозу [illegible] эвес деп бөрүү шапкан.

ХАРЫСАЛГАЛЫЫН, НЕГЕЛДЕЛИИН БЕДИДЕР

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң коллегиязының калбак хуралы январь 16-да болган. Аңаа министерствонуң кидистериниң болгаш адырларының харысалгалыг ажылдакчылары, хоорай-кожуун комнарының иштики херектер кидистериниң начальниктери болгаш оларның оралакчылары киришкен.

Министерствонуң калбак коллегиязынга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди [illegible] хамааржылдыг [illegible] Тыва АССР-ниң Иштики министерствозу, республика [illegible] Тыва АССР-ниң Дээди судунуң болгаш чамдык ведомстволарының удуртукчулары база олуруушкан.

[illegible] хуралын Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал ажыткан. Иштики херектер органнарының 1980 чылда [illegible] СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунга база партияның XVIII обласclub конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр республиканың иштики херектер органнарының [illegible] Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң бирги оралакчызы П. П. Салченак кылган.

[illegible]

Иштики херектер министерствозунуң калбак коллегия хуралынга илеткелди болгаш [illegible] республиканың иштики херектер органнарының ажылында эки чүүлдерни болгаш корум-чурум камгалалында чогумчалыг байдалдарны, кем-херек үүлгедиишкиннериниң чамдык хевирлериниң кызырлып турарын чогууру-биле үнелээннер. Моон-биле чергелештир иштики херектер органнарының ажыл-чорудулгазын амгы үениң негелдезинге дүүштүр анализтеп көөрге, чамдык адырларның болгаш кидистерниң ажылында шыңгыы четпестерниң бар болуп турарын, оларның уржуундан республикада ниитизи-биле-даа, чамдык районнарда-даа кем-херек үүлгедир, ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар кызырылбайн турарын шыңгыы демдеглээн.

СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң, партияның XVIII область конференциязының шиитпирлеринде негелделерге дүүштүр ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, кем-херек үүлгедиишкиннерни баш удур болдурбас ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле ап чоруткан чогуур хемчеглерни ораторлар тодаргай доктааган. Хамыктың мурнунда иштики херектер органнарының [illegible] истелгениң шынарын экижидери, профилактиктиг ажылдың шынарын болгаш дээштиниң бедидери, чонунуң чурттап турар черлеринге болгаш түс-түс кижилер-биле ажылды күштелдирери эргежок чугула. Үстүнде сорулгаларны чедип алыры-биле министерствонуң кидистериниң, адырларының, районнарның иштики херектер кидистериниң удуртукчуларының участок, кижи бүрүзүнүң харысалгазын болгаш негелдениң бедидери эргежок чугула деп коллегия хуралының киржикчилери санаан.

Бөмбүрзектиң судалы

АФГАН РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Бурунгу афган черде чаа чүүлдер улам шиитпирлиг быжыгып, бадыткаттынып сээр. Афганистан Демократтыг Республиканың Улус демократтыг партиязы болгаш чазаа ажыл-агыйны хөгжүдеринче, чоннуң амыдырал-чуртталгазын чогумчударынче культура деңнелин бедидеринче, бүгү чоннуң чаңгыс эвин быжыглаарынче күжениишкиннерин угландырып турар.

ЧУРУКТА: Кабулдуң бир булуңу.

В. Буданның фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРУКТА: Афганистан Демократтыг Республиканың Ширхан портунда чүдүрер-дүжүрер ажылдарының чоруп турары.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЗАВОДТУҢ ПРОДУКЦИЯЗЫ — МАЛ ЧЕМИ

ЖИТОМИР. Фуражты болбаазырадырын үлетпүр аргазынче киирер ажыл областа доозулган. Червоноармейскиниң ээлчегде 50 тонна мал чемин белеткээр комбикорм заводу баштайгы продукциязын бериp эгелээн. Ол бүдүрүлге комплекизинде сүүзүннүг борбаандыларны, витаминниг сиген далганын белеткээр болгаш шиви бүдүү үүрмектээр цехтер кирип турар. Тараа шыгжаар күчүлүг элеватор болгаш өске-даа объектилер туттунган.

Чаа дериг-херекселдер-биле хандыртынган заводтар амгы үеде областың мал ажылдыг өг сес зоналарында ажылдап эгелээн. Оларның бирээзи-ле чоогунда 20—25 хире ажыл-агыйларга бараан болуп турар.

Фуражтыг тарааны индустриалдыг арга-биле болбаазырадып турары — областа мал чеминиң бүдүрүлгезин хөгжүдериниң комплекстиг программазының боттанганы болур. Ол программага дүүштүр мал чеминиң культураларын өстүрер шөлдер улгаткан, дыка хөй черге мелиорация ажылын чорудкан. Үс концентраттарын белеткээр механизастаттынган шугум, мал чеминге минералдар киирер завод чуртта бир дугаар ажыглалга кирген. Кушкак чем белеткээр заводтар автоматтың тудуу дыңнап турар. Чүгле колхозтар аразының комбикорм заводтары 350 тонна фуражтыг тарааны болбаазырадып шыдаар.

ХОЙ АЖЫЛЫНГА ИНДУСТРИАЛДЫГ ҮНДЕЗИННИ

ИВАНОВО. Бо пөс-таавы бүдүрер черде хой ажылын индустриалдыг үндезинче шилчидер ажыл эгелээн.

Заволга районунуң «Корниловский» совхозунда [illegible] муң ажыг баш хой кирер механизастаттынган комплекстиг ферманың бирги ээлчээ ажыглалга кирген. [illegible] лаборатория пунктулары [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

САЛЬВАДОРДА БОЛУУШКУННАР

ГАВАНА. (СЭТА). [illegible]

[illegible] (НХФ-ниң) [illegible]

[illegible] Сальвадорда [illegible]

РДФ-ниң төлээлекчизи Г. Ингопун дыңнатканы болгаш [illegible]

[illegible] чаңгыс бар чазак болур деп, Г. Унго онзалап демдеглээн. Кара-даа каттышкан ниимилтенге үлелдештиниң [illegible] ол чугаалаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сальвадорнуң чазак удур демисежикчилерге шериг дузаламчызын катап берип эгелээр дугайында шиитпирин АКШ-тың күрдепартаментизи чарлаан. Реакцчылыг хунтага 5 миллион доллар хемчээлдиг шериг дузаламчызын Американың Каттышкан Штаттары берип болган. Сальвадорже 7 америк шериг чөвүлекчилерин чоруткан.

Сальвадордан келген сөөлгү медээлерни бадыткаар [illegible] ол чурттуң кожалары — Гватемаланың болгаш Гондурастың хөй шериглери АКШ-тың администрациязының негелдези-биле Сальвадорнуң девискээринче шургуп кирген болгаш ол чурттуң партизаннарынга удур дайынны чорудуп эгелээн. Реакцчылыг хунтаның шериглеринге [illegible] олуруушкулар база [illegible] Сальвадорнуң патриоттарынга болгаш чонунга удур хамныг үүлгедиглерни кылып турарын [illegible] информация агентилелдери [illegible]

Сальвадорнуң [illegible] Гватемаланың база Гондурастың [illegible] биле холбаалыг [illegible] сальвадор улус болгаш Латин Американың [illegible]

1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады

Найысылалдың кол архитектору

Хоорайларның чаартылгазы чоокуң чылгай көрүүнүң өскени техниктиг депшилге, эртемниң, культураның, уран чүүлдүң хөгжүлдези-биле холбашкан чаа негелделерин үе доктаамал салып турар. Ол бөгүнгү Москваның хөгжүлдезиниң 1971 чылда бадылаттынган Кол планында киирген. Ол канчаар боттанып турарыл? Ол айтырыгга харыны ССРЭ-ниң Чурулга академиязының залдарында 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады М. В. Посохинниң тускай делгелгезинден көрүп болур.

Тургустунган бажыңнарның фото-чуруктарының чанында болап, тѳлевилеп кааң бажыңнарның эскизтерин шыйыглаарын асылаан.

— Мээң кол-ла сагыш салыышкыным болза чүгле амыдырап-чурттаарынга таарымчалыг эвес, а харын каас-чараш-биле кижилерниң сеткилин сергедип турар ындыг байлазы тургузары болур,— деп, М. Посохин чугаалаар.— Ындыг болдурарда, архитектура уран чүүлдүң ѳзүлүг чогаалы болур ужурлуг. Ол чүгле онзагай тудугларга болгаш бажыңнарга хамаарышпаан, дээр болза хоржок. Чурттакчылыг район, квартал, кудумчу бүрүзү чараш-каас, көрүштүг болур ужурлуг.

Чижекке найысылалдың чаа [illegible] магазиннер, [illegible] сайттар, бассейннер, [illegible] бар микрорайон болурундан аңгыда хѳй чаа тудугларны киирген, бо дугайын хоорайның уран каастаашкынының талазы-биле бистиң бодалдарывысты сайзырадып турар солун чүүлдерни немеп кээр.

Вернадский проспектизинде өөреникчилер чурттаар черлериниң бажыңнарының комплекизин бодаар— чээш, Посохин мактап көргүскен — Маңаа делегей харылзааларының күрүне институду болгаш дипломатия академиязы турар. Төлевилелде көргүскениниң ѳзүгээр маңаа түс бурузу онзагай чүүлдерлиг аразында харылзаштырар эргилерлиг коттеджтер чаңгыс будун-бурун комплексти тургузар. Кижилер маңаа өөренип, ажылдаар, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, хөй үе-шакты эрттирер болгай, ынчангаш бажыңнарның хемчээлин улаттырбаан кижиниң сеткилинге чуулденикек кылдыр төлевилээн чүве.

Арбат шөлүнге кестип келир Тайбынның болгаш найыралдың бажыңы аңгы сорулгаларга дүгжүр ужурлуг. Ооң хевир-дүрзүзү чиик, эптиг, чараш, тарын мырынай эки каастаттынган болур. Ол дээрге ѳзүлүг ораннар.

— Келир үеде Москваны канчаар апаар деп бодаар Силер?

— Москваның уран-каас хевирин эрги болгаш чаа тудугларни бот-боттарынга чүүлдештирип турганындан, бистиң мурнувуста тургустунган чүүлдерни камгалап арттырарындан, оларны тургузуп чаа тудугларның хөгжүлдезинге хамаарышкан деп бодаар мен. Москваны амгы чаа кварталдарлыг, чараш бажыңнарлыг кылдыр көөр-дүр мен. Ынчалзажок Москваны бурун кудумчулары, ооң [illegible] көргүзүп турар тудугларга бодалдары берге.

Бис орус архитекторлар [illegible] сагыыр ужурлуг бис—көрүштүг чаражы, ноттуг үннүг бүрегеткен келир үеде хевээр артар ужурлуг. Бистиң Кол планывыс «Урал» кажаны медээлеге көргүскен хоорайын тудуп тургузарынче [illegible]. Чижээ, Кремль чоогунуң кол төвүн тоогандыр эрги каш районнар төптерин төлевилеп турар.

— Михаил Васильевич, Силер архитектор силер бе, азы чурукчу силер бе?— деп айтырыг хаалаарында Посохинниң «Венеция», «Санта Мариянның дуганы», «Суздаль. Март», «Прага. Карл көвүрүү» дээш өске-даа чуруктарын аскан делгелге залынга кирген[illegible] чайгаар салдынган.

— Архитектурнун чогаадылгазы ажылын графика, чурулга чокка бодай албас мен. Мында көргенер, ажылдарым ийи темалыг. Бирээзи — бойдус. Ол кайгамчык болгай, бодамчылаа, чогаадырынга байлак бодалдыг ол бээр. Төлевилел кылып көрүптеримде көрүп, чурап турган бойдузум соруктандырар.

Ийиги ынак темам—архитектураның турасклалдары: шаандагы бажыңнар, дуганнар, скульптуралар, хүрээлер. Оларны боттарының үезиниң кайгамчык мастерлери чогаадып тудуп тургускан. Тѳөгүнүң тургузукларын мензэ чаа тудугларны төлевилеп кылырынга ѳзүлүг төөгү чок кыгжавырлар-дыр.

Николай НЕЙЧ

(ПМА).

Дыштаныр хүнде номчуңар

ЧАЛАЛГА

Мѳгеннелген меңги бѳрттүг
Меңгүн-Тайгаа чедип
келгер:
Саазынтап ажып келген
Самолёттан үткүп аар бис
Карак ѳөртүр чурумалдыг
Кайгамчыктыг байлак-даа
чер.
Кѳгү бажы — Хиндиктиг-
Хѳл
Кадыргызын салып бээр
бис.
Торгу маңның ээми, даглыг
Тоолайлыгга четкей силер.
Кадыр хаваа сыгырланган
Казылгандан каттаай силер.
Ажыл-ишчи чону-биле
Арлажып кѳргей силер
Ѳлчей-кежик байлашсо.
Ѳглүг болуп чурттаай силер.

Светлана ООРЖАК.
Меңгүн-Тайга районы.

ЧӨПТҮҮ-БИЛЕ
Тоол

[illegible]

Сеглээн иргин:

— Ам сен үлеп көрем, чүве чѳптүү-биле

— Таңды кежиин тваарыштыр үлээри дег чүве кайдал —дээш, Дилги кезек када бодаанып, херлип-шөйлүп бозып тура, айыткаан. — Элик силерге эртенги чем болзун, чүүдаа болза, улуг чүве пайдынтеки, а эъди эътиг, кежи кежиг чымчак чүве кой-гун— кежээки чем болзун.

Парның хѳнү тырылап, хѳрээ ажып дээн:

— Ол-даа хоннуг чѳп-тур. Ындыг эки үлээрин сеңээ кым ѳѳредип каапкыл?—деп айтырган иргин.

— О, мээң эргим [illegible], ол дугайын силерниң чаны-нарда үзе-чаза тырттырып каапкан чыткан Бѳрү ѳѳредип каан ийин—дээш, кажар Дилги-даа кадыр мѳѳке кѳрээш дээн чүвел иргин.

Олег СУВАКПИТ.

Уран чүүлдүң кижилери

САЛГАЛ ДАМЧААН

Чонар-дашты көөрге, бора-хымаар өңнүг, аңаа даштардан ылгалыр чүвези чок. Ону уран-шевер кижилер чонуп чазап, бир-ле чүвениң хевирин кылгаш, янзы-бүрү ак, сарыгзымаар, хүрең болгаш кара өңнерни кестип кээр. Ындыг чонар-даштан шаг-шаандан бээр уран-шевер кижилер шылыраалыг, маадарның болгаш аңнарның дүрзү-хевирлеринге тускай национал угулзаларны бээр немей сактып-болап сайзырадып чораан уран-шеверлерниң ажылын үе-шагның амыдыралы-биле холбаштыр амгы салгалдарга чедир улам-чылап келген.

Бо талазы-биле кайгамчык улуг ажылды РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң чурукчузу, РСФСР-ниң Репин аттыг күрүне шаңналының болгаш Тыва АССР-ниң күрүне шаңналының лауреады Хертек Кайттоевич Тойбу-Хаа кылган. Ол 1934 чылда ТАР-ның Культура министерствозунга 30 ажыг хол шыдыраазын чонар-даштан кылып бергенинден эгелээн.

Х. К. Тойбу-Хааның уран шевер холу-биле сиилип чазааны аң-меңнер, мал-маганның дүрзү-хевирлерин кылганын көөрге, шынап-ла тоолда-биле дег. Аддарлыг даш чонукчузу чурукчуң чуртталгазы турар мени ол салгакчылары бар бе деп айтырыг тургустуну [illegible].

Кызыл-Даг суурда Дондуп Хертекович Дойбу-Хаанын бодунуң тургузуп алган мастерскаязы бар. Ол мында чонар-даш-биле ажылдаарының бот-түмүн тургускан. Ам мында 12 өөреникчи киржип турар. Ук бот-түмүннуң киржикчилериниң чонар-даштан кылган ажылдарын көөрге боттарының тускай хевирлерлиг солун, чараш-даа. Мооң соңгаар бир янзы сайзырап кээр уран кылыглар бар. Ол бот-түмүнүң организастап тургускан аныяк даш чонукчузу чурукчунуң дугайында кыскаш-биле чугаалап кѳрээли.

Дондук Дойбу-Хаа — алдарлыг даш чонукчузу Хертек Тойбу-Хааның оглу. Оглу адазының изин базып база уран-шевер кижи болган. Ол школага ѳѳренип турган-на 1957 чылда уран-шеверлерниң бот-түмүнге күзелдиг-биле киржип эгелээн. Ооң бир дугаар-ла чонар-даштан кылганы эът, теве, сарлык деп ажылдары 1961 чылда кестип келген. Ынчангаш ол адазындан кижээнгейлиг ѳѳренип эгелээн. Чоорту ол ѳзүлүг чазаныкчы апарган.

Дондуп Дойбу-Хаа 1967 чылда Сибирьниң аныяк чурукчуларының зона аайы-биле ийи дугаар делгелгезинге база киришкен.

Дондуп Кызылдың уран чүүл училищезинге күзел болгаш сонуургал-биле ѳѳренип кирген. Ол аңаа дыка хѳй чаа чүүлдерни билип, шиңгээдип алган. Дондуп Хертекович Дойбу-Хаа 1975 чылда Кызылдың уран чүүл училищезиниң чурулга салбырын доозуп алган.

Кызыл-Даг суурда чонар-даш чонукчузу — аныяк чурукчуларның бирээзи Сергей Хертекович Кочаа (чурукта) болур. Ол суурда медпункттуң эргелекчизи. 1977 чылда С. Кочаа Кызылдың эмчи училищезин доозкан. Ол хостуг үелеринде даш чонукчуларының бот-түмүнге киржип, боду тускай ажылдарны кылып эгелээн. Ооң бир дугаарында чонар-даштан чазап кылган ажылдары — дириг амытаннарның дүрзү-хевирлери. Ону делгелгелерже чорудуп турган. Кылыр ажыл улам нарыындап бар чораан. Сергей Кочаа аныяк чурукчуларның зона аайы-биле Омск хоорайга болган делгелгеге киришкеш, ийиги чергениң дипломуу-биле шаңнаткан. Оон ыңай ол Москвага болган аныяк чурукчуларның делгелгезинге чонар-даштан кылган сарлык, те деп ажылдары кирген.

Мынчангаш Бай-Тайга районда ада-огбезинден чаңчыл болган чонар-даштан чүве сиилир кылыр уран холдуг кижилер салгалдан салгалче ѳзүп үнүп турар.

Р. НОРБУ,
республиканың улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвүнүң улуг методизи.

ХАМЫК УЖУР БИЛЧИРИНДЕ

Эмчи... Бо сөс кижилерге эргим, үнелиг. Кижиниң чурттап чорааны иштинде бөгүс, [illegible]

[illegible]

Л. РУДЫХ,
республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының эмчизи.

Агаар

Бөгүн республикага аяс хүн болур. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 25—30 градус соок.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар хүндүс 27—29 градус соок болур.

телевидение

ЯНВАРЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

ЯНВАРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Тоол залдап келди». «Щелкунчик». Мультфильм. 10.30 — «Билдинир-даа бол, задептиг». 11.30 — Медээлер. 11.35—14.00 — Чарлал. 14.00 — Медээлер. 14.20 — «Авам, ачам болгаш бистер он ийи кижи». Документалдыг телефильм. 14.50 — «Ленинниң чалгынның состери». 15.35 — [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible] «Келээде авангарда».

КЫЗЫЛДАН

[illegible] — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчылыга талазы-биле күрүне комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дээлдигеннер аразында» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 10.00, 11.50, 14.10, 20.40. «Чугаалажыыда, акый» (2 серия-лыг) 16.00. «Оолдарам болчаглар» 18.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даарта баар сен бе?» 10.00. «Каскадёрлар» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Россияның ак хары» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээлдигенчер аразында» 9.20, 11.15, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Узун дуза» 15.00, 17.40, 20.10 шактарда.

Таакпылаарының каарын күзээннерге

ЧЭЭРБИ СҮМЕ

ССРЭ-ниң МЭА-зының кардиологтуг Бүгү-эвилел эртем төвү таакпылаар хоралыг чаңчылдан адырлырының элээн каш аргаларын сүмелеп турар. Сүме бүрүзүн ажыглаар болгаш оон бодунга эң-не таарзырын шилип алыр апаар.

1. Сигарета (папироса) бүрүзүн тырткан, азы тыртыксай бергеш, соксаан каан үезин демдеглеп алыңар. Ол үеде таакпылаары кайы хире күштүг негеттинип турганын демдеглеп алыңар. Ол чорук ажан, кайы үеде эң-не хѳй таакпылаксай бээрин билип алырының аргазын бээр.

2. Таакпылаар хоралыг, багай чаңчылдан адырлыр дугайын бодап келген таварылганы аңгы саазынга бижип турунар. Беги дээрге-ле эртен болгаш кежээ ол бижиктерлерни номчуп тургаш, [illegible]

[illegible]

4. [illegible] ажылдарынга чедир чүнү кандыг таарымчалары тѳлевилеп алыңар. Чижээ, хүн бүрүзүнде-ле 2-ден хѳй эвес сигарета (папироса) тыртары, азы беш хүн санында-ла тыртар сигарета саның үштүң бир кезээнге эвээжедип тургаш, ийи неделя болгаш, шуут каар.

5. Бир эвес таакпылаксарыңар хѳлчок болза, таакпылаарын доораан каггандыдээрге. Соксаар дээн хүнүнерде, азы оон [illegible]

[illegible]

7. Сигаретаны хары угда [illegible] садып албаңар. [illegible] доозулбаанда, ѳске боодалды сатпаңар.

8. Таакпылаксай бергенде — сигаретаны (папиросаны) боодалдан албаңар, беги дээрге-ле үш минута дургузунда боодалды холга туттуңар. Ол үеде ѳске чүве-биле адаагарын, сигарета дугайын уттуптарынга дузалаар чүвени кылырын оралдажыңар. Чижээ, кым-бир кижиже телефон долгаңар, коридорга аңаа-ла кылашта-ңар.

9. Эртен бүрүзүнде баштайгы сигаретаны тыртар үени болдунарын-биле соңгаарладырын кызыдыңар.

10. Хонукта шөлээн таакпылай бээр шактарыңарны тодарадыңар. Аргалыг болза, ону кызыраарын бодаңар.

11. Сигаретаны ап чорбаңар. [illegible]

[illegible]

[illegible] оон соонда кыска селгүүстээшкин кылыңар. Чем чиирин, ылангыя хѳй калорийлиг: үс, чигирзиг чем, далгандан кылган чемнер-биле таакпыны солуваңар.

16. Таакпылаарын хоругдаан театрларга, кинотеатрларга, музейлерге хѳй удаа барыңар.

17. «Таакпылаарын каар мен» азы «Таакпылаарын каг-ган мен» деп ѳске кижилерге каждан-даа кѳөргеттиңмеңер. Бир эвес силерге таакпы сунза, амдыызында таакпылаарын күзевейн-дир мен деп каңар.

18. Таакпылаарын каалы каантар эштен тып алыңар. Оон ѳске база бир кижиниң, ылангыя кадайыңарның таакпылаарын каарынга дузалаарын оралдажыңар.

[illegible]

«ЗДОРОВЬЕ» журналдан.

ЧАРЛАЛ

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училищези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыып турар.

Енисейниң Ленин орденниг хем пароходствозунга ажылдаар даразында тускай эртемниглерни училище белеткеп турар:

8 класс дооскаңнарны (өөренир хуусаазы 3 чыл) **башкарыкчы-мотористерге** өөредир. 15,5 чарлыг оолдарны хүлээп алыр.

10 класс дооскаңнарны (өөренир хуусаазы 1 чыл) **башкарыкчы-мотористерге, судноларның радиостанцияларының радио-операторларынга, судокорпусник-септекчи-дунзаалак чылга өөредир.**

17,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

8 класс доозкаш, училищеге киргеннерни болгаш судокорпусник-септекчи-дунзаалак чылга өөреникчилерни хүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хеви-биле хандырар.

Училище тускайлаттынган кабинеттерлиг, лабораториялар, слесарь ажылдары кылыр мастерскаялардыг, спортчу комплекстиг, чаагайжыл тургуттунган общежитиелиг, столоваялыг, клубтуг.

Училищеде техниктиг чогаадыкчының, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери болгаш спортчу секциялар (хоккей, хапсыш, хостуг хүрештиг, боксуг) ажылдап турар.

Бүдүрүлге (эжиндиришкин) практиканы сургуулдар амгы үениң теплоходтарынга эрттирер.

Училищени доозкан соонда кызыллыг кижилерни өөредилге хуусаазында Астраханьның индустриалдыг педагогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче болгаш оон-даа өске өөредилге черлеринге өөредип чорудуп болур. Доозукчулар-га ортумак тускай эртемниң дипломун тывысыр.

Училищеге өөренип кирерде даразында документилерни киирер:

Школаны доозканының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (төрүттүнгенин дугайында херечилел).

Школадан характеристика.

3х4 хемчээлдиг 8, 5х6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар черинден справка.

Ог-бүлезиниң дугайында справка.

№ 286 майыкка эмчи справказы.

Документилерни 1981 чылдың **май 20-ден** эгелеп хүлээп алыр. Кирер шылгалдалар сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010. Красноярск хоорай-10, Столовая кудумчузу-73. Хоорайның № 2 ортумак профтехучилищези.

Доктаар чери: «Цирк» азы «Затон».

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, кол[illegible] килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаш 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17868. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чѳвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТК-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 16 (14114) | 1981 чылдың январь 20, вторник | 1925 чылдан үнделиттинген | Өртээ 2 кап

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННИГ УЖУРАЖЫЫЛЫҢАР!

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИНГЕ УТКУШТУР

СЪЕЗДИДЕН СЪЕЗД ЧЕДИР

СИБИРЬНИҢ УЛУГ ЭНЕРГИЯЗЫ ӨВҮР ЧЕРДЕ

Хандагайтыга болган митинг

Эрткен воскресеньеде Хандагайтыга январьның чыккылама соогу чежемейнин-даа соок болза, район төвүнүң, «Коммунизмче орук» совхозтуң чурттакчылары, ажыл-ишчилери каас-шиник кеттинипкен, уругларын эдерткеш, арын-шырайында хүлүмзүрүг, катык-хөглүг долган суурнуң адаа талазынче шуужуп-ла турганнар. Шынап-ла өске черден келген кижи ол бүгүнү хажызындан көөрге, Өвүр черде чылыг дүжүп келген-даа ышкаш кылдыр сагындырар болду.

Хандагайты биле Солчур суурларның аразында тургустунган подстанцияның чанында чон чыглып эгелээн, а электри тогу таарыштырып дамчыдар станцияның херимин долгандыр шимеп, каастааш лозунг плакаттарны аскан. Оларның бирээзинде Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Лениннин «Коммунизм дээрге Совет эрге-чагырга болгаш бүгү чурттуң электрижилдери-дир» деп сөстерин чараштыр парлааш, митинг эрттирер кылдыр дерээн индириннин баарында аскан. Оон ийи кыдында В. И. Лениннин болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чуруктары чыылган чоннуң кичээнгейин доранын-на хараа туда бээр.

Эртенгиниң 11 шак_ Чадаана — [illegible] аразында 110 киловольттуг электри дамчыдылгазының чаа шугумун ажыглалга кииреринге турескаалтан байырлыг митинг эгелээн. Митингини СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак ажыткан. Бедик вольтулуг электри шугумунуң хүлээп алырының күрүне комиссиязының даргазы, Тываның электри четкилериниң кол инженери А. Е. Измайлов, «Красноярскэлектросельстрой» трестиниң № 61 механиктиг колоннаның монтажниктер бригадири Р. Б. Файзулин, «Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. Д. Донгак, Хандагайты ортумак школазының башкызы П. С. Донгак олар чүве чугаалааш, партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан ындыр-чаагай сорулгаларны совет кижилер чугаалажып, оон турар үеде ол улуг энергияның Тываның база бир ырак-узак булуңнарының бирээзи Өвүрде чедип келгени дээрге-ле бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет чазактың ада сагыш салыышкынының база бир херечизи деп чүвени улуг чоргаарал-биле чугаалап турганнар.

Митингиниң түңнелинде СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан. Бүгү совет улус коммунистерниң улуг шуулганы — СЭКП-ниң элчеглиг XXVI съездинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш белеткенип турар үеде Чадаана биле Хандагайты аразының бедик вольтулуг электри шугумун ажыглалга киирген болза, партияның ам болур съездинге бистиң база бир белээвис болур. Бо бедик вольтулуг электри шугумун ажыглалга киирген дээрге-ле, чүгле Өвүр районга улуг белек-үшкүн эвес, а тарып бистиң республиканың амыдыралында база бир бүрүнгаар базым дээрзин Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Улуг энергия шугумун ажыглалга киирген районнуң улус ажыл-агыйынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыын ол демдеглээш, электри шугумунуң тудуунга киришкен бүгү ажыл-ишчилерге өөрүп четтиргенин илереткен. Электри энергиязын улус ажыл-агыйынга чеп ажыглап, он бирги беш чылда чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын районнуң ажыл-ишчилеринге ол күзээн.

Оон соонда митингиниң киржикчилериниң кичээнгейин электри тогу таарыштырылы үлээр станцияже кирер эжик аксында кызыл кожааны барган СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кызыл кожааны байырланчыг байдалга үзе кескен.

Бистиң республиканың ырак-узак районнарының бирээзи Өвүрде Ильичиниң лампочкалары мурнунда турганындан-даа улам күштүг чыраан.

Митинг соонда ол электри шугумун шөеринге киришкен ажылчыннарга ужуражып, солун айтырыгларывыс оларга салырымга, мынчаар харыылаан-дылар:

Регат Балиевич ФАЙЗУЛИН — «Красноярскэлектросельстрой» трестиниң № 61 механиктиг колоннаның монтажниктер бригадири.

— Бедик вольтулуг электри шугуму шөериниң талазы-биле бистиң бригадавыс улуг арга-дуржулгалыг деп болур. Сибирьниң республикаларга кээп ажылдаарывыстың мурнунда Москва — Конакова аразынга ЛЭП-700 дээр бедик вольтулуг электри шугумунуң тудуунга киришкен, бо мергежил талазы-биле чурттуң эң дээре дээн монтажчы бригадаларының санынга кирген бис. Ирактың Чоон чүкке, Ортаа Азияга база ажылдап турдувус.

Чадаана биле Хандагайты аразының шугумунуң монтаж ажылдарын бистиң бригадавыс кылган. Ниитизи-биле 8? километр черге электри шугумун шөйдүвүс. Аңаа ниитизи-биле 287 демир чагыларны тургускан бис. Кадыр-берт тайга-сынны ажыр электри шугумун шөйүп тургаш, дыка-ла бергелерге таварыштывыс. Өвүр артының кырынга үнүп келиривиске, күштүг хат хаплып, шуурганнай бээрге бедии 100 метр чыгыы чагылар кырынга ажылдаары ындыг-ла белен эвес болду. Чүгле бедик арга-дуржулгалыг болгаш ол бүгүнү ажып эртивис.

Электри шугумунуң тудуунуң эң мурнакчы аргаларының бирээзи — улуг-улуг чагыларны «МИ-8» вертолёт-биле база тургузуп турдувус. Ону Тывага бир дугаар ажыглап болдувус.

Владимир Анатольевич ПАВЛУШКИН — Тываның электри четкилериниң чолаачызы.

— Бистиң коллектив Чадаана—Хандагайты аразының электри шугумунуң шөеринге база эвээш эвес үлүг-хуузун киирген. Мен чолаачы эжим Анатолий Шубин-биле Хандагайтыда тургускан 44 тонна подстанцияның ийи КамАЗ-ты кожуп алгаш, сөөртүп чедирдивис. Хойдергей артын эртерде дыка бергелээшкиннерге таварыштывыс. Чамдык черлерге шакта 1-2 километрни эртип турдувус. А Чадаана — Хандагайты аразынга 8 хонук чораш келдивис.

Сүгдүр-оол Имажапович МОНГУШ — Хандагайтыда чаа ажыттынган подстанцияның мастери.

— Чадаана—Хандагайты аразында 110 киловольтунуң электри дамчыдылгазының шугумунуң болгаш чаа подстанцияның ажыглалга [illegible] бистиң районнуң чурттакчыларынга улуг өөрүшкү болду. Күштүг энергияны бээр чаа подстанцияда амгы үениң чаарыч дериг-херекселдери база бар. Ынчангаш ооң мурнунда районнуң төвүнге ажылдап турган 3 дизельди ам ажылдатпас бис. Оларны ажылдадырынга чылда 45—50 тонна кывар-чаар материал, 1,5—2 тонна үс ажыглап турган, ону Саян артындан сөөртүп эккээринге база хөй машина негеттинер турду. А ам чаа подстанцияның ачызында ол бүгүнүң херээ чок.

Тываның база бир [illegible] Сибирьниң улуг энергиязы ажыглалга шак ынчаар кирген.

В. ЧАДАМБА

ЧУРУКТАРДА: СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кызыл кожааны кезип турары; соолгу ажылдар: митинг үезинде.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ 1981 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан сорулгаларга, партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин үдүртулга болдуруп, партияның элчеглиг съездин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуурунга, 1981 чылды шалыпчы ажылдың чылы болдурарынга Кызыл хоорайның ажылчы чоннары бүрүн бүдүрелдиг болгаш дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап тур.

УЛЕТПУР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Продукцияны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 1981 чылдың планын хуусаа бетинде декабрь 29-та күүседир. Ниити продукция бүдүрериниң өзүлдезиниң темпизин 1980 чылда 1,1 хуу турганын 3 хуу чедирер, оон сайгарылгазын план ёзугаар 0,1 хуу турганын 2,5 хуу чедирер, 600 муң рубльдиң продукциязын, оон иштинде, СЭКП-ниң XXVI съездинге чедир 140 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 1 хуу бедидер. 700 муң квт-шак электри, 4 муң Гкал. чылыг энергиязын, 50 муң тонна хөмүр-дашты, 500 кубометр эптээр демир-бетонну, 200 кубометр бетон кылыгларын, 25 муң кубометр үүрмектээн даштарны, 3200 кубометр дилиг материалдарын, 1750 дөрбелчин метр столяр кылыгларын, 400 тонна комбикормуну чыл планындан ажыр бүдүрүп үндүрер.

Чоннуң херeглел бараанналарын бүдүрүп үндүрериниң планнарын доктаамал күүседирин болгаш ажыр күүседирин чедип алыр талазы-биле хемчеглерни алыр. Доктаатынган пландан ажыр оларны 90 муң рубльге, оон иштинде мебельди 15 муң рубльге, лааргалыг кылыгларны 14 муң рубльге, хом болгаш кидис идиктерни 1,5 муң эжешти, 50 тонна чалан сүт продукциязын, 10 тонна саржагны, 15 тонна колбаса кылыгларын, 320 тонна далганны, 5 тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрер. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 120 кубометр эптээр демир-бетонну, 20 муң тонна хөмүр-дашты, 400 дөрбелчин метр столяр кылыгларын; 5 муң кубометр үүрмектээн даштарны, 100 тонна далганны, 200 тонна комбикормуну, 200 кубометр дилиг материалдарын, 10 тонна хлеб-булочка кылыгларын, 5 муң рубльдиң лааргалыг кылыгларын пландан ажыр бүдүрүп үндүрер.

Продукцияның 38 чаа хевирлерин, оон иштинде чоннуң херeглел бараанналарының 25 хевирлерин шиңгээдип алыр.

Ажыл-агыйның ниитиги курлавырларын ажыглап, бүдүрүлгениң технологиязын экижидип, продукцияның шынарын бедидип, чиг-эттиң, материалдарның, одаар чүүлдүң, электри энергиязының камналгалыг чарыгдап, артынчыларын болгаш чидириглерин кызырып тургаш, бараанның продукцияның бот-үнезин планга хамаарыштыр 0,5 хуу кудуладыр болгаш пландан ажыр 290 муң рубльдиң орулгазын алыр.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле ажылдарын уламчылаар. Бирги сорттуг [illegible] башкайгы негелде ёзугаар [illegible] продукцияның 70 хуу чедирер. Шынарны комплекстиг башкарылганың системазын [illegible] бүдүрүлгеге шиңгээдир. Шынар демдээн 15 кылыглар[illegible] чедип алыр.

Чаартыкчы 165 саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдир, чаа техниканы, мурнакчы технологияны, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле 70 хемчеглерни боттандырар. Чаа 100 [illegible] 425 муң рубльдиң экономиктиг ажыктыын алыр. 2000 муң квт-шак [illegible], 1500 Гкал. чылыг энергиязын, 720 тонна [illegible], 45 тонна кара металлдың, 23 тонна цементиниң, 15 тонна нефть продуктуларының, 52 кубометр дилиг материалдарын, 300 кубометр тудуг ыяжын [illegible] камнап алыр. [illegible]

[illegible]

…дырының коэффициентизин 0,1 хуу бедидер.

КАПИТАЛ ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тудуг-монтаж ажылдарының болгаш тудугнуң [illegible] продукциязының талазы-биле чыл планын 1981 чылдың декабрь 30-де күүседир. Доозулбаан тудугларның санын 1980 чылдыынга деңнээрге 10 хуу кызырар. Тудугну индустриализастаарының хемчээлин 7 хуу бедидер.

Бүдүрүлгени болгаш башкарылганы организастаарын сайзыраңгайжытканындан, эртем-техниктиг депшилгениң темпизин дүргедеткенинден, холбиле кылыр ажылдарга чарыгдалдарны кызырганындан, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептереткенинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0,1 хуу өстүрер. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планда көрдүнгенинден 0,2 хуу кудулаадыр.

Тудугжулар коллективтериниң кол кичээнгейин чуртталга бажыңнарының болгаш социал-культура амыдыралының объектилерин хуусаа бетинде дүжаарынче угландырар. Чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин декабрь 15-те доозар. 80 аал чурттаар № 3 бажыңны Тудугжунуң хүнүнде, 1560 өөреникчиге школаны август 20-де, даараныр фабриканың ажылдаар хандырылга өрээлдерин сентябрь 30-де ажыглалга киирер, мурнуу микрорайонда № 1 бажыңны, № 15 бажыңның 4 подъездилерин, Дружба 49-та чурттаар бажыңын, 102 оруннуг общежитиени СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнде ажыглалга киирер. Тудуг бүдүрүлгезиниң технологиязын сайзыраңгайжытканындан, ажылдың шынарын бедиткенинден, тудуг материалдарының кадагалалын болгаш ажыглалын экижиткенинден 27 муң кезек туугбуну, 60 тонна цементини, 70 кубометр ыяш материалдарын, 3 тонна металлды, 66 муң квт-шак электроэнергияны, 14,5 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр. Чер ажылдарын механизастаарының хемчээлин 97, шевердел ажылдарын 76, малир ажылдарын 70 хуу чедирер.

Күш-ажылдың аккорд-шаңнал төлевириниң кылганын барымдаалап алыр ажылчыннарның ниити ажыл төлевириниң 60-дан эвээш эвес хуузу болган турарын нептередирин чедип алыр. Бригада аргазы-биле ажылдаарынче 3 бригаданы немей шилчидер. Тудугларны чыып-эптээр хемчээлин 45—50 хуу чедирер. Объектилерин 80 хуузун [illegible] дүжээр. Ажыл шагының чыдырыын 1980 чылдыынга деңнээрге 10 хуу кызырар.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Улус ажыл-агыйын болгаш чурттакчы чонну транспорттуң болгаш харылзааның бүгү хевирлери-биле хандырарын экижидер.

Автомобиль транспорту-биле чүък сөөртүрүнүң болгаш пассажирлер аргыштырарының планын декабрь 30-де күүседир. Чүък сөөртүлгезиниң өзүлдезиниң темпизин 1980 чылга хамаарыштыр 4,5 хуу хандырар. Пландан ажыр 74,5 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүр, 70 муң пассажирлерни аргыштырар, а съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 12,5 муң тонна чүъкту сөөртүр, 11,5 муң пассажирлерни аргыштырар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу бедидер. Чүък сөөртүрүнүң болгаш пассажирлер аргыштырылгазының бот-үнезин планда көрдүнгенинден 0,1 хуу чиигедир. Чүък сөөртүр автомобильдерниң ажыглаттынарының коэффициентизин 0,60, автобустарның — 0,66, таксомоторларның — 0,71 чедирер. Автобустарның [illegible]

Агаар транспорту-биле пассажирлер аргыштырар планын декабрь 20-де күүседир. [illegible]

…муң тонна-километрни ажыглап кылбышаан сөөртүр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга хамаарыштыр 0,2 хуу бедидер. Суднолардың септээрин планда көрдүнгенинден 6 хонук эрте доозар.

Кызылдың харылзаа белдирин харылзааның бүгү хевирлериниң талазы-биле орулга планын декабрь 30-де күүседир болгаш пландан ажыр 6 муң рубльдиң орулгазын бээр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга хамаарыштыр 1 хуу бедидер.

Транспорттуң болгаш харылзааның бүдүрүлгелеринге экономиктиг ажыктыы 84,8 муң рубльдиң чаартыкчы 216 саналдарын ажыглаар.

Шимчээр составты техниктиг хандырар талазы-биле ажылдарны механизастаарын 1980 чылга хамаарыштыр 2 хуу бедидер, оон күселиг-биле 30 ажылчынны өске ажылдарже хостаар.

Хоорайның чурттакчыларының пассажирлер аргыштырылгазын улам экижидер сорулга-биле автобустар шимчээшкинин неделяның хүннеринде дифференциалдыг графиктер ёзугаар боттандырарын шиңгээдип алыр.

Баазаларда чүдүрер-дүжүрер ажылдарны механизастаарының хемчээлин 15 хуу бедидер, оон күселиг-биле автомобильдерниң чүдүрүлге, дүжүрүлге үезинде аңаа турар чорудун кызырар.

Ийи эштегге ажылдаар автомобильдерниң санын 150 чедирер.

САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ БИЛЕ

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле күрүне планын 1981 чылдың декабрь 30-де күүседир, пландан ажыр 350 муң рубльдиң бараанналарын садар, оон иштинде, СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир—50 муң рубльдиң.

Чоннуң негелде-херeглелиниң долузу-биле хандырар талазы 150 муң рубльдиң немелде бараан курлавырларын дилеп тывар. Чоңдан 200 тоннадан эвээш [illegible] садыглаарын аъш-чемден өске бараанналарга 70 хуу, аъш-чем бараанналарынга 42 хуу чедирер.

Камналга чурумун сагып, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны хумагалыг ажыглап аар, ажылдарны механизастаанындан саарылганың чарыгдалын эвээжедирин чедип алыр болгаш пландан ажыр 60 муң рубльдиң орулгазын алыр. 65 муң квт-шак электроэнергияны, 40 тонна хөмүр-дашты камнап алыр.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле экономиктиг ажыктыы 10 муң рубльдиң 10 хемчеглерин ажыглаар.

Чоңга ачы-дуза чедирериниң чыл планын 1981 чылдың декабрь 29-та күүседир, пландан ажыр 13 муң рубльдиң ачы-дузазын чоңга чедирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга хамаарыштыр 1,0 хуу бедидер. 1 рубльге хамаарыштыр ачы-дуза чедирериниң чарыгдалдарын 1 копеекке кызырар. Хоорайның чурттакчыларының [illegible] ачы-дуза чедирериниң хемчээлин 25 рубль 19 копейкаже чедирер. Ачы-дузаның чаа 9 хевирин шиңгээдип алыр болгаш [illegible] Чаа 17 [illegible] дериг-херекселдерни тургузар. Чоннуң хандырылгазының культуразын болгаш шынарын бедидер.

Коммунал ажыл-агый чедирериниң болгаш чуртталга бажыңнарының агаар септелгезин хуусаа бетинде, декабрь [illegible], капитал септелгезин 1981 чылдың октябрь 25-те күүседир. Коммунал ачы-дуза [illegible] пландан ажыр 11 муң рубльге боттандырар, [illegible] ажыр 2 муң рубльдиң орулгазын алыр. 0,7 муң [illegible] материалдарын камнап алыр. Чаа техниканы, мурнакчы технологияны, чаартыкчы саналдарны [illegible] 22 муң рубльдиң [illegible] ажыктыын алыр.

КОДЭЭГЕ ШЕФ ДУЗАЗЫ

Республиканың совхозтарынга шеф дузазын [illegible]

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫҢ КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ, ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНГА, 1981 ЧЫЛДЫН ЯНВАРЬ 15-ТЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

АВТООРУКЧУЛАРНЫҢ СӨЗҮ

СЭКП ТК-ның Төлевилелин бүгү улустуң [illegible] күш-ажылчы [illegible] Тываның автоорукчулары партияның элчеглиг съездин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш[illegible]. Абазаның орук-септелге-тудуг участогу, [illegible] Доврактының болгаш Сарыг-Септиң орук-септелге-тудуг участоктары ону беш чылдың пландарын хуусаа бетинде күүсеткен. Минусин[illegible] боттандырган.

Тываның автоорукчуларын[illegible] 220 ажылчыннар болгаш механизаторлар. 18 бригада ону беш чылда боттарының [illegible] күүсеткенин рапорттаан. Ылангыя Кызылда коммунист П. П. Ильченконуң удурткан асфальт-бетон заводунуң [illegible] бригадазы [illegible] беш чыл планын ноябрь 7-де күүсеткен. Кызылда чолаачы П. П. Кабак, экскаватор машинизтери С. Л. Лышков, Туранда П. П. Кузьмин, [illegible] Доврактада орук [illegible] С. К. Сазы[illegible] олар ышкаш мурнакчылар съезд мурнунуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Абазаның орук-септелге-тудуг эргелелиниң болгаш Ак-Довуракта № 3 орук септелге-тудуг участогунуң коллективтери съездиниң төлептиг уткуур талазы-биле чарышты [illegible]. Бо коллективтер 1981 чылдың бирги кварталының планын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин [illegible]. Орук организацияларының [illegible] коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның планын күүседир деп шиитпирлээн.

Тываның автоорук эргелелиниң орук организацияларының коллективтери он бирги беш чылче кирип тура, боттарының [illegible] бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бодунуң күжү-биле кылыр кезээлиг ажылдарының чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир. Пландан ажыр 15 муң рубльдиң, а партияның элчеглиг съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 15 муң рубльдиң ажылын кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, бригаданың кезээлиг ажылдарын нептередириниң болгаш оруктуң кол механизмнериниң ажылын ийи эштеглиг чорудуларының күселиг-биле 61 км быжыг шывыглыг, 15 км кара шывыглыг оруктарны ажыглаалга киирер. Орук тудуунуң шынарын улам ыңай бедидер. 1981 чылда оон 80 хуузун магадылаан паспорттуг болгаш «эки» деп демдек-биле ажыглаалга киирер.

[illegible]

С. ДУШИНИНА

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

[illegible] отдел

НЕГЕЛДЕНИҢ КОШКААНДАН

СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш партияның XXVI съездиниң СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелинде капиталдыг тудугнуң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирерин айыткан. «Кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин ногаар өйүнде ажыглалга кииририн хандырарынче кол кичээнгейни салыр. Капитал салыышкыннарын болгаш материалдыг курлавырларны эң чугула тудугларга чыгырар, ары үзүк тудар объектилерниң саның эвээжедир, тудугларның хуусаазын кызырар, чыл дургузунда бүдүрүлге күчүлерин болгаш объектилерин деңнеп тудуп, ажыглалга киирерин чедип алыр. Доозулбаан тудугларның хемчээлин, тургустунмаан дериг-херекселдерниң курлавырларын ооҥу чылдарда нормативтерге чедирер» деп Төлевилелде бижиттинген. «Тудугжулар-ның мурнунда салдынып турар сорулгалар ындыг.

Ол сорулгалар «Тыва тудуг» трестиң ажылынга база долу-...

[illegible]

13 бригада оңгу беш чылдың планнарын оштап күүсеткен. Очур Е. С. Бизяновтуң, Ю. Б. Ооржактың, М. В. Горбачевтуң, Н. П. Кипкеевтиң, К. К. Кужугеттиң, А. Г. Пономаревтуң болгаш оон-даа өске бригадаларның мурнунда...

1980 чылдың социалистиг молдаттыглары 15 бригада...

[illegible]

Трест 1980 чылда ... 71,8 хуу күүсеткен...

[illegible]

1120 оруннуг 4 чуртталга...

[illegible]

• Н. ООРЖАК, «Шынның» корр.

Дуржулга

ЧЫЛДЫҢ ДОРТ ЭРГИЛДЕЗИ

Хой ажыл-агыйының Бүгү-эвилел институдунуң «Темпо-есский» дуржулга ажыл-агыйынга бо дуржулганы кылган. Ону кылырда 1977 чылдың дорт эргилдезинде, а тодаргайларга: кыжын—январь, чазын—март, чайын—май төнчүзү болгаш июнь күзүн—сентябрь болгаш октябрь айларда төрээн кавказ ... хойларының 50-50 кыс, 30-30 эр хураганнарын иии айлыында үскеш, азыралга тургускан.

Дуржулга үезинде кыжын болгаш чазын төрээн эр хураганнар сес айлыында күрүнеге садар шынарынга чедир өзе берген. Дужаарының 2—2,5 ай бетинде— кышкыларын июльда, часкыларын сентябрьда кыргаан. Чайын болгаш күзүн төрээн эр хураганнар база-ла сес айлыында дужаап бо-... апарган, ынчалза-даа оларны садарын хой кыргынырынга чедир соңгаарлаткан. Ынчангаш июньда кыргааш, август төнчүзүнде (чайын төрээнин 15, күскүзүн 11 айлыында) күрүнеге саткан.

Хураганнарны садарынга чедир чарыгдаттынган мал чеми мындыг: кыжын төрээн эр хураганнарга 216, чазын төрээннеринге 214, чайгыныынга 472, күскүзүнге 321 чем единицазы болган. Чылдың кайы-даа эргилдезинде төрүттүнген хураганнардан бедик орулганы ап болурун таблицада санапгалар көргүзүп турар.

Кыс хураганнарны 1978 чылдың октябрьда эдерештирген. Ынчан кыжын төрээннери 20,5 ай, часкылары 19 ай, чайгылары 16, күскүлери 12,5 ай чеде берген. Хураганның ортумак деңзизи дараалаштыр улуг хойнуң деңзизиниң 99,8 хуузу; 91,8 хуузу; 92,1 хуузу; 81,7 хуузу турган. Төрээниниң соонда деңзизи (ол-ла дараалал-биле) 59,5; 55,3; 55,9; 50,5 килограмм болган. Шуптузунуң боос үези чогумчалыг эрткен, деңзизи (бооэзи санаваска) ол үеде он хуу ажыр улгаткан. Ынчангаш хойнуң бүдүн чыл дургузунда төлүн ап, кышкы болгаш часкы хураганнарны ол-ла чылын сес айлыында, а чайгы болгаш күскү хураганнарны база-ла сес айлыында азы 15—11 айлыында садып болурун бо дуржулга көргүскен. Хой ажылын мынчаар организастаар болза, хой эъдин квартал санында садып болур.

Хой ажыл-агыйының Бүгү-эвилел институдунуң ажылдакчылары: В. Г. ЯШУНИН, В. И. КОНОПЛЕВ, Ш. Я. ЮСУПОВ.

Чаңгыс аай политхүн

КАЛБАК АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Күш-ажылчы коллективтерге болгаш чонунуң чурттап турар черинин аайы-биле политиктиг база агитацияның удурткучу кадрларының идейлиг ... журнализиниң база бир ... хевири — республикага ай санында эрттирип турар чаңгыс аай политхүннер апарган.

[illegible]

аңаа идеология фронтузунуң калбак активин организастаар, хаара тудар, ажылчы чонунуң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көдүрер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турган.

Эрткен чылын чугула темаларга турасказаткан политхүннерни организастап эрттирер сорулга-биле СЭКП Тыва обкому Кызыл хоорайже, районнарже пропаганда бөлүүн беш катап үндүрген. Партия Тыва обкомунуң ...

[illegible]

СЭКП Тыва обкомунуң лектору.

Д. ЕНДАН,

ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР НИИТИЛЕЛИНДЕ

Улуг-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективтериниң аразында калбарган чарышка Чаа Шагаан-Арыгда «Хереглел кооперациязының тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи Анай Түлүшевна Ондарның удурткан аъш-чем садыы оштаамал эки түңнелдерни чедип ап келген. Коллектив эрткен чылын 640 муң рубль түңге аъш-чем бараанарын садып-сайгарар тургаш ол хүлээлгезин 702 муң рубль кылдыр күүсеткен. Садыгжылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ол-ла садыгның ажыттынган хүнүнден бээр ажылдап турар Л. Онгарты, З. Серээ, районнуң бараан садыындан М. Тоушинкова, Т. Трофимова, А. Жулина олар ээлеп келген.

Районнуң белеткел контора-зы Улуг-Хем райпозунда база бир эки ажылдыг диртип турар коллективтерниң бирээзи Олар ажылчы чондан өлүнү, алгы-кешти, дүктү, эътти, ногааны хүлээп ап турар. Чаа өлүк дужаалдазы, доозулган. Ол пландан барык муң чыгам рубльге кевей хүлээп алдынган. Коллектив чылда 118 муң рубль продукцияны чондан киирип алыр тургаш, ук планныг онаалдазын 198 муң кылдыр ажыдыралга боттандырганынга склад эргелекчизи К. Б. Саяның киирген улуг-хуузу улуг.

С. СОЯН.

ЧАРЫШКА МУРНАП...

Районнуң кооператорларының аразында калбарган социалистиг чарышка түс-түс магазиннерден Чазаана хоорайда А. Д. С. Сат эргелекчизи ...

[illegible]

117 хуу күүсеткен. Мурнакчы ...

[illegible]

В. САНАА

Чөөн-Хемчик район

МОСКВА. СЭТА-ның корреспондентизи чоокта чаа РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу, Москва хоорай Совединиң күүскомунуң кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. М. Суровцев-биле (чурукта) ужуражып чугаалашкан.

Айтырыг: Анатолий Михеевич, силерниң удуртуп турарыңар бригаданың кылганы бажыңнарда муң-муң москвачылар чурттап турар. Тудугжуларның тергиин ажылдааның билир бис. 1980 чыл Силерге чүнүң-биле төөгүлүг болуп артканыл, чугаалап көрүңерем?

Харыы: Мээң, тудугжулар бригадири кижи болганымда эң-не кол чүүл—ажыл болгай. Ажыл-иживиске чедиишкиннеривис бүгү-ле эки чүүлдерниң үндезини деп чугаалап болур. Ынчангаш сеткил ханыышкынны оон ап турар бис. Мээң бүдүрүлгениң чедиишкиннерим дээрге-ле, бажың тудар № 1 комбинаттың 5-ки монтаж эргелелиниң комплекстиг бригадазының чедиишкиннери-дир. А коллектививис тергиин-не ажылдады. Бис бедиткен хүлээлгевисти күүседип, москвачыларга чаа, улуг 40 бажыңнарны сөңнедивис. Ол дээрге, чаагайжыды тургузунган, эргиг беш муң квартиралар-дыр. 48 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн немей туткан болгай бис.

Тудугжулардан биске бир-ле дугаарында Ленинчи хүндүлел бижиктерин эрткен чылын бригадавыска болгаш оон кежигүн бүрүзүнге беш чыл планын чедиишкинниг доосканы дээш тывыскан.

Ам бригадавыс квартираларны улам эптиг болдурары-биле чаа хевирниң бажыңнарының тудуун эгелээн.

Оң бирги беш чылдың программазын В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 115 чыл болур оюнда доозар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 30 хуу бедидерин чедип алыр бис.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«Ажыл-агый хереглединиге чоннуң кол хереглеп турар бараннарын бүдүрүп үндүрерин дыка ковүдедир...»

(СЭКП-ниң XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинден).

МОСКВА. Механиктиг, электриниг болгаш электроника-биле ажылдаар хөй-хөй херекселдер бистиң чүс чылда кижилерниң дузалакчылары апарган. Ол чаа приборларны болгаш аппараттарны УАЧД-де ажыттынган «Легпищемаш» делгелгеде көргүскен.

Узун хуусаада продуктуларны шыгжаар «Минск» деп соодукчуларның чаа хевирлери, «боданып» ажылдаар даараныр машиналар, кофе хайындырар савалар, пос-тааvы кылып бүдүрер станоктар, садыгга херегләэр автоматтар, үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларынга ажыглаар машиналар болгаш оон-даа өске машиналарны мында делгеп көргүскен.

ЧУРУКТА: амыдыралга ажыглаар техниканы делгелгеге келгеннерниң көрүп турары.

А. ШОГИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ООЖУРГАВАС

Мөңгүн-тайгажылар ниитизи-биле оңгу беш чылды болгаш оон доозукчу чылын багай эвес көргүзүглерлиг дооскан.

Районнуң совхозтарында 19 малчын оңгу беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Ылангыя «Мөген-Бүрен» ...

[illegible]

тиг чарыштың негелделерин күүседиринге эки көргүзүглерни чедип алган «Малчын» совхозтуң (директору С. С. Очур ...

[illegible]

бырызынга киирген.

Оон-биле кады СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң кады ...

[illegible]

Д. КУУЛАР.

Бөгүн — Дагестан АССР-ниң 60 чылы

НАЙЫРАЛДЫГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

А. УМАЛАТОВ, Дагестан АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Автономнуг республиканың 60 чылын дөрт дакпыр орденниг Дагестан амыдыралдың долу күжү болгаш энергиязы-биле уткуп турар. Ол бо-луушкун оон ажыл-ишчи чонунуң амыдыралынга төөгүлүг, чүге дизе СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел-биле ол дакпырлашкан.

Дагларның болгаш кашпалдарның, ГЭС-терниң күчүлүг плотиналары-биле хаажылаткан шапкын хемнерниң, садтарның болгаш виноградниктерниң кайгамчык плантациялары-биле каастанган Каспий чоогунуң делгемнериниң чурту — бөгүнгү Дагестан ынчаар. Машина тудуушкунунуң болгаш металл ажылдап кылыр, химиктиг болгаш нефть ажылдап кылыр, приборлар тудуушкунунуң болгаш шия кылыр заводтар, колхозар болгаш совхозтар, агроүлетпүр комплекстери ында кожа туруп кан ажылдап турар.

Совет эрге-чагырганың тургустунарының мурнунда Дагестанның үлетпүрүнге кол черни пөс-таавының улуг эвес фабриказы, кадаг болгаш доскаарлар кылыр заводтар, балык дузаар элээн каш пунктулар ээлеп турган. Кадээ ажыл-агыйы эң кудуку темлиге хөгжүп орган.

Дагестанга ёзулуг хосталгазы болгаш аас-кежиин Улуг Октябрь экелген. Националарның бот-башкартынар эргезин ёзугаар оон чону бодунуң күрүнезин тургузуп алыр аргалыг болган. Дагестан Автономнуг Совет Социалистиг Республиканы тургузар дугайында декретти ВЦИК 1921 чылдың январь 20-де үндүрген.

[illegible] Дагестанда — 1630 муң чурттакчылыг автономнуг республикада — 30 ажыг националдарның болгаш улустарның кижилери чурттап турар. Бүгү-ле политиктиг, экономиктиг, социал болгаш культура амыдыралында оларның дең эргелиниң көскү баримдаазы — оларның [illegible] националдарның болгаш улустарның депутаттар [illegible] АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш черле Советтериниң составынче [illegible].

ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралы, интернационалчы акы-дуңмалышкы чоруу — Октябрьның улуг чаалаан алышкыннарының [illegible]. Ол чорук Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] улам [illegible]. Фашизм-биле демиселдиң шөлдеринге Дагестанның 47 оглу, кыстары Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты алган, оларның он муну — ССРЭ-ниң дайынчы орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Совет улустарның акы-дуңмалышкы улуг дузазын бистиң республика 1970 чылдың майда аңаа таварышкан айыыл — чер шимчээшкининиң үезинде база көрген. Үрегдеттинген бүдүрүлгелерни катап кылырынга, чаа-чаа бүдүрүлгелерни, школаларны, эмнелгелерни, чуртталга бажыңнарын тударынга дагестанчыларга чурттуң хөй-хөй республикаларының, крайларының болгаш областарының чоруткан төлээлекчилери дузалашкан.

Сулакта шуралгактыг, күчүлүг ГЭС-терни тутканы чаңгыс аай тура-сорукнуң болгаш найыралдың символу болган. Советтер чуртунуң 70 националдарының төлээлекчилери Чиркейскийниң гидростанциязының тудуунга дагестаннар-биле бызыг найыралдыг кады ажылдап турганнар.

Россияның чыдыа калган кыдыг чериниң бедик хөгжүлделиг автономнуг республика кылдыр хуула бергениниң улуг чедиишкиннериниң дугайын дараазында саннар көргүзүп турар. 1980 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1913 чылда турганындан 215 катап ашкан. Күчүлүг энергетика баазазы автономнуг республикада тургустунган. Электри энергиязын чылда ажылдап үндүрери ам 2 миллиард 837 миллион киловатт-шак апарган.

Кадээ ажыл-агыйны амгы үениң бүдүрүлгезиниң дериг-херекселдери-биле хандыргазы, механизастааны, электрижиткени, черни чемишчиткени, эртемниң чедиишкиннерин ажыглап, нептереткени продукция бүдүрериниң нити хемчээлин революция мурнундагы үеге деңнээрге, 10 ажыг катап көвүдеткен. Виноградниктерниң болгаш чимис-каттыг культураларның плантациялары дыка калбарткан.

Хоорайларның болгаш чурттакчылыг суурларның арын-шырайы таныттынмас кылдыр чаартынган. Довурак-биле кылган үгектерниң орнунда таарымчалыг, чараш бажыңнарлыг кварталдар бедип үнгүлээн. Революция мурнунда [illegible] билир кижини суурлардан безин тыппас турган черде ам бүгү-нити ортумак эртемни [illegible] Республиканың [illegible] [illegible] [illegible] 120 муң [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Дагестанда филиалында, бээ дээди черлиге черлеринде болгаш 17 эртем-шинчилел черлеринде 130 докторлар, 1500 ажыг эртем кандидаттары ажылдап турар. Дагестаннардан 100 кижи — ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү.

Экономиканың, культураның, эртемниң хөгжүлдезинге, чонунуң амыдыралын улам экижидеринге чедип алган чедиишкиннери дээш дагестанчылар Коммунистиг партиязынга, оон ленинчи национал политиказынга, улуг орус улуска, Төрээн чурттуң акы-дуңмалышкы бүгү чонунуң чаңгыс эвинге өөрүп четтиргенин илередип чоруурлар. Автономнуг республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниң дугайында доктаамал [illegible] салдыышкыны дээш СЭКП ТК-га, Совет чагыкка, эш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргенинин сеткилин сөңнээн. Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам быжыглаар дээш демисежиринге Дагестанның ажылчы чону бүгүн шиитпирлиглер.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Дагестанның улустуң шүлүкчүзү Фазу Алиева. Оон шүлүктери делегейниң улустарының хөй-хөй дылдарынче очулдуртунган.

Фазу Алиева — Дагестан АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, Тайбың камгалалының Дагестан Комитединиң даргазы. «Дагестанның херээженнери» журналдың кол редактору. Ол журнал Дагестанның улустарының алды дылдарында болгаш орус дылда үнүп турар.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Махачкала бөгүн. Хоорайның төвүнге оргу беш чылда туттунган «Ленинград» деп гостиница.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

С. КАНЯНЫҢ чугаазы

ВАРШАВА, (СЭТА). Польшаның улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң партия организацияларының секретарьларының хуралынга Польшаның Катташкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары С. Каня чүве чугаалаан.

Чурттуң демократтыг, социалистиг угланыышкынынга кыжанып турар айыыл дугайында бүгү фактылар хуралга тодаргайы-биле илергейлеттинген деп, ол чугаалаан. Ол айыылга бодуун партия кежигүннери база таваржып турар. Ындыг хөделиишкиннер чамдык бүдүрүлгелерде илергейлеттинип турар болгаш Польшаның, социализмниң ат-алдарын баксырадырынче, Ада-чурттуң чедиишкиннерин хүлээп көрбезинче угланган болгаш чуртка тайбың чаагай чорукту доктаадырынга [illegible] тап турар. Ол кымалыышкыннар партия кежигүннеринге, Польшаның чаагай чорук дээш туржуп турар тодаргай сонал-оналдыг бүгү кижилерже угланган.

[illegible] Катташкан ажылчын партиязы болза, социализм тургузуушкунунуң авангарды күжү болур, ынчангаш ол социализмни тургузар дугайында бүгү-ле чүүлдерни кижилерниң угаан-бодалынга сиңниктирип тайылбырлаар ужурлуг. Моон мурнунда-даа ындыг турган, моон соңгаар-даа ындыг болур ужурлуг. Бо үүнерде социализмни хөгжүдеринге хамааржыкан бүгү чүүлдер, социализмни камгалаары бүгү партияның хереэ болур. Польшаны болгаш оон улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге таарымчалыг боор турар бүгү-ле чүүлдерни деткиир ужурлуг бис. Ол чорук бистиң марксисчи-ленинчи партиявыстың удуртукчу ролю-биле тудуш харылзаалыг. Ол дээрге социализм тургузуушкунунуң дүрүм ёзугаар болур чүүлү-дүр. Марксисчи-ленинчи партия чокка, оон авангардчы болгаш удуртукчу ролюнуң принциптерин боттандырбаанда делегейниң кайы-даа чуртунга социализм тургустунмаан. Ынчангаш партияга удурланып турар кижи бүрүзү социализмниң удурланыкчызы боор турар.

Польшаның чаагай чоруу социализм-биле чарылбас харылзаалыг, ынчангаш партия кандыг болурундан Польшаның келир үези оон хамааржыыр, деп С. Каня уламчылаан. Ынчангаш ПКАП-ты быжыглаары, оон дайынчы арга-шинээзин, сагылга-чурумун бедидери, организачы болгаш политиктиг бузулбас эвин быжыглаары кажан-даа аажок улуг ужурлуг. ПКАП-тың идейлиг арга-шинээзин бедидери, оон бузулбас эвин быжыглаары, оон хүрээлениниң шынар составын экижидери эң чугула сорулга болур.

Партияның ниитилелге бодунуң авангардчы ролюн боттандырган турарын чедип алыр төлээде оон идейлиг болгаш организачы чаңгыс эвин, быжыг туруштуун чедип алыры кончуг чугула. Ону чедип албас болза партия чуртту чаартып, социал, экономика болгаш политика талазы-биле чогумчалыг туруштарны тодаргайлап тургузуп турар кижилерниң партиязы эвес, а анаа-ла бир хоозун чугаа, маргылдаа кылыр чер апаар.

Бистиң партиявыс поляк улустуң чарылбас кезээ, ону чондан кым-даа хоора тыртып шыдавас. Партияның чон-биле харылзаазының үнезини — партияның программазы болгаш оон политиказы болур.

Партияның съездизинге белеткел оон эки болгаш шынчы программазын ажылдап кылыр ындан эгелээр ужурлуг деп, С. Каня уламчылаан. Үк программа амыдыралга кандыг янзылыг боттаныры база чугула. Ол чорук удуртулганың болгаш эргелеп башкарылганың арга-методтарындан, партияның иштики амыдыралында байдалдан, ниитилел амыдыралының идепкейинден, удуртукчу ажылдакчыларның амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының стилинден, социалистиг демократияны хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургузарындан хамааржыр.

Экономикада нарын байдалдарны демдеглевишаан, С. Каня чуртту берге байдалдардан болгаш чаңгыс черге таптап туруушкундан уштурунче бүгү күжениишкиннерин мобилизастаары кончуг чугула деп чугаалаан. Берге байдалдар каш чыл уламчылап турар. Берге байдалдардан уштунуп бурунгаарлаары — партияның болгаш бүгү нацияның мурнунда туруп турар кончуг улуг сорулга болур.

Профэвилелдеринге хамаарыштыр чүве чугаалааш, ПКАП ТК-зының Бирги секретары бистер адырлар профэвилелдерин быжыглаар дээш туржуп турар бис, оларның идепкейин бедидеринге, боттарының күжүн тургузуп алырынга дузалаар бис деп медеглээн. Бо талазы-биле ажылдың эгелээни эки деп санаар апаар. «Солидарность» деп профэвилелдиң боду-биле-даа, оон звенолары-биле-даа долу болгаш боттуг кады ажылдажылганы кылыр дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар бис.

Бүдүрүлгелерде чогум-на ындыг базымнарның кылдынып турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур мен. Ол базымнар дээрге чүгле Төп Комитеттиң эвес, а партия организацияларының, заводтар директорларының шын туружун бадыткап турар-дыр. Бо угланыышкын талазы-биле ажылды моон соңгаар-даа уламчылаар херек. Чаа профэвилелдер-биле эки кады ажылдажылганың дугайында чижектерни бо хуралга тодаргай көргүзүп чугаалаңнар деп, ол уламчылаан.

Ындыг болбажок бистер «Солидарность» профэвилелин тарыштыр дерзиин үүлгедиишкиннерни кылып турарын утпайн болбас ужурлуг бис. Социализмниң ажык дайзыннары болгаш боттарының контрреволюстуг үзел-бодалдарын чажырбайн чоруур база боттарының ажыл-чорудулгазы-биле контрреволюстуг үүлгедиглерни кылып турар кижилер «Солидарность» профэвилелин дамчыштыр социализмниң чаалап алыышкынынга удур хөделип чоруп турары чажыт эвес.

Ол дугайында хөй санныг чижек-фактылар бисте бар. «Солидарность» профэвилелиниң ады-биле чажыртынып алгаш, идеология талазы-биле биске хоралыг номнарны парлап, социализмге удур чугааларны кылып, хөй-ниитиниң албан черлериниң бажыңнарын эжелеп алыр болгаш бистиң кадрларывысче халдаашкын кылыр дээн оралдажыышкыннарның хөй санныг фактылары бисте бар.

Социалистиг демократияның бүгү хевирлерин хөгжүдеринге дузалавышаан, бистер бистиң күрүневиске ийи эрге-чагырга кажан-даа тургуспас бис. Ийи эрге-чагырга кажан-даа [illegible] улустарның чер-чер Советтеринден эгелээш бүгү бот-башкартынар болгаш хөй-ниити организацияларынга чедир звенолары хаара туткан турар ужурлуг. Бистиң политиказыс ындыг, ону өскертпестаа бис. Бир эвес ону чедип албас болза анархияны тургузары-биле, социалистиг чаартылгага кыжаныгны күштелдирери-биле эптешкени ол апаар.

Биске таваржып турар бүгү бергедээшкиннерни чайладыр херек, ол бергедээшкиннер социализмге шынап-ла айыылдыг деп, С. Каня чугаалаан. Польшаның өннүктери ПКАП-тың күжүнге идегеп, бистер [illegible] [illegible] [illegible] ПКАП-тың [illegible].

[illegible] оон удуртукчу ролюн быжыглаарының чогумчалыг болгаш шын программазын ажылдап кылыры кончуг чугула деп, С. Каня түңнелинде чугаалаан. Ол программаны камгалап база боттандырып шыдаар күштерни мобилизастаар ужурлуг бис. Партияның съездизинге белеткелди бо угланыышкын-биле чорудары — бүгү партияның чоок [illegible].

ОБЪЕКТИВТЕ — КИПР

Кипр — Чер ортузу далайның чөөн талазында атташ ортулукта күрүне. Оон девискээри 9251 дөрбелчин километр, чурттакчы чону — 700 муң чыгыы, хөй кезии гректер болгаш түрктер. Найысылалы — Никосия.

Кипр 20 чыл мурнунда хамаарышпас күрүне кылдыр чарлаттынган. ССРЭ-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан. Ол чылдарда Кипр национал экономиканы хөгжүдер талазы-биле көскү чедиишкиннерни чедип алган. Ынчалзажок делегей империализминиң болгаш иштики реакцияның чимзениишкиннериниң уржуунда ортулуктуң грек болгаш түрк общиналарының аразында чөрүлдээлер үнүп, республиканың чаңгыс эвин сулападыр болгаш Кипр күрүнени чарар, ону НАТО-нуң Чер ортузу далайның чөөн талазында чөленир күжү болдурар дээн бодалдарның уламындан ол күрүне кризистиг байдалда турар.

Совет Эвилели Киприниң хамаарышпас, бот-тускайлаң дөмнээшкинин, оон девискээриниң бүрүн-бүдүн турары, ортулукта даштыкы шериг базаларын узуткаары дээш туржуп турар.

ЧУРУКТА: Киприниң найысылалы — Никосияның төп шөлдериниң бирээзинде.

В. СЕМЕНОВТУҢ фотозу.

Болуушкуннар допчулалы

АЙЫЫЛДЫГ ПЛАННАРГА УДУР

Чаа 1981 чылдың баштайгы неделялары [illegible] янзы-бүрү булуңнарында тайбың талалакчыларының демиселиниң үнүүшкүннериниң идепкейжиишкини-биле демдеглеттинген. Дайынга удур массалыг чыскаалдар АКШ-ка, Германияның Федеративтиг Республиказынга, Англияга болгаш өске-даа чурттарга болган. Америк ракета-ядролуг чаа системаларны Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлеринге сайгара тургузар дээнинге удурланыышкын шимчээшкини Барыын Европада чаа күш-биле нептерээн.

Барыын Европаны америк «Першинг-2» болгаш чалгынныг ракеталарны адып үндүрер шөл болдурарын болдурбас дээш Барыын Европа чурттарының хөй-ниитизиниң эң калбак бөлүктери, политиктиг ажылдакчылары, чагырыкчы партиялардан парламентилерниң депутаттары демисежип турар. Чижээ, Германияның [illegible]-демократтыг партиязының аразында каш-даа парламентарийлер кирип турар көскү 150 төлээлекчилери чаа америк ракета-ядролуг чепсекти чуртка тургузар дугайында шиитпирни күүселдиринден ойталаарынче ГФР-ниң чазаа кыйгырган бижикке адын салганнар.

Боттарының чурттарын ядролуг ок-чепсек боолап үндүрер черлер болдурары-биле чөпшээрешпейн турарын дани болгаш норвег кижилер илерейлээн. Чогуур санныг чалгынныг ракеталарны хүлээп алырынга баштай чөпшээрежип турган Бельгияның болгаш Нидерландының чазактары боттарының чурттарының хөй-ниитизиниң удурланыышкынынга таваржы бергеш, моон соңгаар-даа узамдыктырылгаларны ажыглаар бодалдыг хире.

Херектиң алыс ужурун алырга, НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилерин АКШ мегелеткен дээрзин Барыын Европа чурттарында улам урууну онзалап демдеглеп турар апарган. Ортумак ыраашылдың чаа америк ракеталарын боттарының чурттарынга сайгара тургузарын чөпшээрежиирин олардан негээш, стратегтиг шавар халдаашкынның [illegible]сээн кызыгаарлаар дугайында ийиги кереэзин ындыг чөпшээрежилгениң садыызы кылдыр күштүг болдуруп базылаарын АКШ аазаан. Ол керээни күштүг болдуруп бадылааның соонда улам немей «ээр дээр алның «совет кыжаныышкындан» Барыын Европаның «ажыыл чок турарының магадылалы» ол чепсек болур ужурлуг деп Ак бажың бадыткап турган. Бөгүн ол меге [illegible] улам-на илдең болуп кел чыдар.

Шериг бюджеттерин чыл бүрү 3 хуу улгаттырар деп [illegible] [illegible] [illegible] чок көрбенин сагындырза чогу р Вашингтонуң салдарынга алзып, ону согур болгаш чыгаажок салгап уламчылавышаан британ консерваторларның удуртукчузу М. Тэтчэр харын ол негелдени деткиишкен.

Эвилелчилериниң «чагыртпазы» база оларның болгаш АКШ-тың аразында чөрүлдээлерниң улам өзүлдезиниң баарымдаалаваш, Вашингтон кадыг-шириин ыйыышкынның [illegible] политиказын илередежип турар. НАТО-нуң Европада [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рапттерин эвилелчилеринден ол ынчан негээн.

Океанның дуу талазындан дайынзырак кыйгы салыышкыннары чүү чүвеге [illegible] [illegible] [illegible] эдерилдир бүдүрери тайбының хереэнге кайы хире улуг айыылдыын [illegible] Европаның улустары улам тода билип кел чыдар. Тайбың [illegible] [illegible] [illegible], ССРЭ-ниң, социалистиг өске-даа чурттарның тайбынга ынак саналдарын деткээш боттарының үнерин олар улам шиитпирлиг көдүрүп турарлар.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ЧЕПСЭЭ

1978 чылдың апрель революциязының түңнелинде Афганистанда контрреволюцияга удур демисел, национал хөгжүлде, афганнарның материалдыг болгаш культура деңнелин бедидер талазы-биле сорулгаларны чедиишкинниг боттандырып чорудар сорулга-биле ниитилелдиң бүгү кезектерин каттыштырарынга эргежок чугула эге байдалдар тургустунган. Ада-чурттуң национал фронтузун тургузар дугайында тодаргайлаарга ындыг каттыжыышкыны [illegible] дугайында айтырыг ынчангаш бөгүн ойу келген чугула чүүл апарган. Афганистан Демократтыг Республиканың национал болгаш патриотчу күштериниң чоокта чаа Кабулга болган конференциязынга хүн чурумунуң кол айтырыы ол болган. Ийи муң чыгаа делегаттар — ажылчыннар болгаш тараачыннар, интеллигенциялар, шажынчыларның; хөй-ниити организацияларының, янзы-бүрү аймак улустарның болгаш бүгү националарының төлээлекчилери, ол ышкаш Афганистанның Улус-демократтыг партиязының кежигүннери, министрлер, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң кежигүннери ол конференцияга киришкен. АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы болгаш [illegible] Бабрак Кармаль аңаа чүве чугаалаан.

[illegible] революцияның сорулгаларын боттандырарынче тудушкак шиитпирлээрде Ада-чурттуң национал фронтузун тургузарының аргалыын болгаш эргежок чугулазын бүгү талалыг үндезилеп чугаалаан.

Ада-чурттуң национал фронтузунуң алыс сорулгазы — Афганистанның национал болгаш социал демдээлгезиниң нуурузунга национал-демократтыг чаартылгаларның платформазынга чурттуң бүгү-ле ёзулуг патриотчу делгиилгелиг күштерин каттыштырары болур. Ук фронт алыс чурээ ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилели болур массалыг ниитилел-политиктиг организацияларның системазы апаар. АУДП-ның чиңгине шимчээн удуртулга болдурган. АНФ АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң болгаш чазааның политиказын суртаалдаар болгаш хөгжүдер, чаа чечектелчек Афганистанның тургузуушкунунга идепкейлиг болгаш медереңниг киржилгеже афган улусту мобилизастаар ужурлуг деп, конференцияның киржикчилери онзалап демдеглээн. Ада-чурттуң калбак национал фронтузу АДР-ге ажылчы чоннарның эргелелгезиниң [illegible] национал-демократтыг революцияның долу болгаш чайгылыш чок хөгжүлдези дээш демиселге оларның чепсээ болур Афганистанның Улус-демократтыг партиязы ол фронтуга авангардчы политиктиг күш болуп [illegible].

Ада-чурттуң национал фронтузун тургузар дугайында саналды чуртта бүгү чоннуң чугаалажып турары афганнар ону көдүрүүшкүннүг хүлээп алганын көргүзүп турар. [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] дугайын херечилеп турар. Контрреволюция [illegible] удур демиселге чоннуң улам-на идепкейлиг киржилгезин, муң-муң афганнарның чурттунче ээп келгени болгаш өске-даа дыка хөй фактылар АДР-ниң дүрүм ёзугаар чазаанга ажылчы чоннарның улам өзүп орар чайгылыш чок бүзүрелиниң дугайын, АУДП ТК-ның удуртулгазы-биле ол чазактың чорудуп турары бүгү-ле делгиилгелиг болгаш патриотчу күштерни сырый каттыштырарынче угланыышкынның оларның бирги-биле деткип турарының дугайын херечилеп турар.

В. МАЛЫШЕВ,
К. ДУДАРЕВ.
(СЭТА).

КНО: ОН ЧЫЛДА СОРУЛГАЛАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегейниң экономиктиг харылзааларында дең эргелиг эвес чорукту болгаш мөлчүлгени чайладыры, хамаарышпас аныяк күрүнелериниң хөгжүлдезин дүргедедири, аш-чутту, ядыыренги чорукту болгаш аарыгларны дүрген узуткаарынга идигин бээри — КНО-нуң чарлааны хөгжүлдениң үшкү он чылында делегей эвилелдежилгезиниң мурнунда тургустунган тодаргай сорулгалар болуп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының экономиктиг айтырыглар талазы-биле XI тускай сессиязының 1980 чылдың чайынында ажылдап кылганы хөгжүлдениң делегей стратегиязы он чылдың сорулгаларын чедип алырынга чугула ужур-дузалыг болур деп, хөгжүп орар чурттарның КНО-да делегацияларын санап турар.

Делегей стратегиязының чедиишкиниг болуру [illegible] [illegible] дээскээр талазы-биле бодун болгаш хамаарышпас чорукун бүрүн хүлээп көөрүнден, оларның иштики херектеринге холгаарлап кириш пезиниң принциптерин сагыыры-биле дорт холбаалыг дээрзин КНО-нуң документилеринде демдеглээн.

Чепсегленииышкиннерни дужурер талазы-биле тодаргай базымнарны кылыры немелде хөй күрлавырны хостаар болгаш ол күрлавырларны аныяк күрүнелерниң хөгжүлдезинге ажыглап туруп болур дээрзин ук документилерде онзалап айыткан.

Бодунуң составында чүс ажыг хөгжүп орар чурттарны хаара тудуп турар «Бөлүк-77» деп бөлүктүң удуртулгазы делегейниң экономика талазы-биле чаа чурумун тургузар болгаш стратегияның кол чүүлдерин боттандырар дээш демиселди боттандырар төлээде экономика айтырыгларының талазы-биле делегей масштабтыг [illegible] [illegible] [illegible] болур деп санап турар. Амгы үеде ол чүүл айтырыының болгаш ниити чурумунуң дугайында айтырыг талазы-биле ниитилелдиг консультацияны КНО-нуң штавында үргүлчүлеп турар. Чугаалажыышкыннарны бо чылын эгелээр деп планнап турар.

Ук чугаалажыышкыннарны эгелээринге улуг империалистиг күрүнелер, чүнүң-даа мурнунда АКШ, саат ужурлап турар.

Кол Ассамблеяның экономиктиг айтырыгларының талазы-биле тускай чыдырган сессиязынга-даа, Ассамблеяның XXXV сессиязынга-даа бо айтырыг [illegible] талазы-биле шиитпир [illegible] алырынга Вашингтон-нуң удуртулгазы болдунчу эвес [illegible] кылы шаптыктаан.

Ассамблеяның XXXV [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

КЫДАТТА АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫННАРЫ

ТОКИО. (СЭТА). Ажылчы чоннарның ажыл соксадыышкыннарының массалыг демиселжиишкиннери сөөлгү үеде болгулааның кыдат чазак бөлүктериниң чугаалажып турарын барымдаа болдургаш, Японияның «Асахи» солуунуң Пекинде корреспондентизи дыңнаткан. Ажыл соксатканнар амыдырал байдалдарын экижидерин, ажыл төлевирин бедидерин негеп турар.

Албанның кыдат пропагандазының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ӨСКЕНИҢ ХЕРЭЭНГЕ ХОЛГААРЛААШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Польшада болуп турар бергедээшкиннерни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] социалистиг чурттар-биле харылзааны [illegible] чурттарын [illegible] Бо хүнүнерге чедир 300 муң хире [illegible] долларны [illegible] ол бадылап чыдар деп, агентилел дыңнаткан.

«Поляк ажылчыннарга дуза» [illegible] АФТ—КПП-ниң [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Эрткен чылдың август айында [illegible] Дж. Картер АФТ—КПП-ниң удуртукчузу Л. Киркленд болгаш автомобиль, агрокосмос, [illegible] ажылчын машина тудуушкун улусунуң [illegible] профэвилелиниң даргазы Д. Фрейзер-биле ужурашкан. Польшаның «хостуг» профэвилел организацияларынга дузаларын сүмелээн. Кандыг сорулга-биле контрреволюстар [illegible] турарын профэвилелдер [illegible]. «Польшада профэвилелдер бөлүктери-биле дорт харылзааларны тургузарын» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] профэвилелдерин каттыштырар дээш [illegible] турар б[illegible] [illegible] [illegible] деп Д. Фрейзер медеглээн.

Делегейниң ийиги дайынының соонда АКШ-ке дене берген поляк бот-хоргулаажыкчылар болгаш янзы-бүрү контрреволюстуг идегеттер бо хүннерде идепкейлиг хөделип үнген. Нью-Йоркта, оларның «[illegible]» деп организациязы хөй [illegible] акшаны контрреволюстарже чорудупкан.

Улусту Польшаның дайзыннарының [illegible] [illegible] сөйгалап көргүскүлээн АКШ-тың «Уорлд уиндоу» деп журналы «Америкада туруп турар поляк организациялар АКШ-тың төп разведка управлениези болгаш өске-даа тускай албан черлери-биле быжыг харылзаалыг [illegible] [illegible]» деп бижээн.

ДАГААЛАРЫМ ЧЕМГЕРЕЙН

Чинчилер-ле ольаан
Чинге-тараам берейн.
Дагааларым менче
Далажыңар шымда.

Чи-ип, чи-ип, чиипейлер,
Чинер-чинер, дагаалар
[illegible]
Кеге-бүга ийнукту
Чектевейн кады
Чемнеңнер, шивс.

Чи-ип, чи-ип, чиипейлер,
Чинер-чинер, дагаалар
Дагааларым чыглып,
Тараанарны чинер.

Ураанарга хөглеп
Амыр-шөлээн ойнаайн
Чи-ип, чи-ип, чиипейлер,
Чинер-чинер, дагаалар

К. НАТПИТ-ООЛ.

КАТТААН ДУҢМАМ

Чадаң ногаан сыпта каттың
Салбактары сыргаланган.
Тии чок дээрде
сылдыстарзыг
Дестиниишкен кыланнашкан..

[illegible]
[illegible]
[illegible]
Саай тудуп чыып ап туру.

Алды харлыг эреспейим
Ажылының ээзи бо.
Өскен черим чимис-кадын
Өөрүшкүлүг хүлээп алдым

М. ТИРЧИН.

ЧАЪС-КЫСТЫҢ УЖУРАЛДАРЫ

(ТООЛ)

Шыяан ам. Чаъс-кыс деп бичии уруг чурттап чорупттур. Оът-сиген, арга-арыг, тараа-ногаа, кат-чимис эмин эртир изигден куурарып катпазын дээш Чаъс-кыс оларны ойлеп-ойлеп бо-ла суггарабээр, чаптанчыг чараш, кежээдаа уруг иргин. Ооң авазы—Чер, ачазы—Хүн чүве-дир. Ооң ыңай диңмирээшкин дээр коңчуг чоон ыттыг, от кымчылыг акызы база бар. Ол акызы дуңмазынга дыка ынак, ынчангаш үргүлчү ооң-биле кады чоруур.

Чаъс-кыс даглар, хемнер, хову-шөлдер кыры-биле ужугуп, оът-сиген, тараа-быдаа суггарып чорааш, кандыг уруглар көрбээн дээр: арыг-силиг кежээ, азы чалгаа, чассыг сугсуг дээш. Бодунуң кандыг-кандыг ужуралдарга таварышкан [illegible] чаптанчыг уруг чүве Ооң чугаазын силерге база хөөреп берейн, кичээнгейлиг шимээргевейн дыңнаңар аа, бичии өңнүктерим.

Чаъс-кыс бир-ле эртен бир суур кыры-биле ужугуп бар чыда көөрге, бичии уруг бажыңының чанында тарып каан челээш өңнүг айыраң-каас чечектер суггарып турган. Ол чечектерниң сергек чаражы-даа [illegible] арыг, өкпен, ак платьелерин кеткилепкен, салгын аайы-биле сагландыржып, ынчаар чугаалажып турганнар: «Энизин эй! Серинниин! Бо кежээ

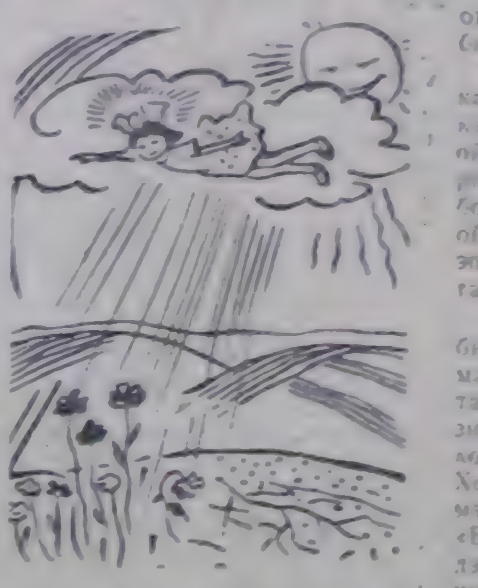

чараш бичии уруг бисти үргүлчү суггарып, суксунувус хандырар-дыр. Эчик-эчик, экинии, [illegible]

Чаъс-кыс ол-ла чоруткаш, өске суур кырынга келгеш көөрге, бир оол ойнап олурган. Оолдуң чанында тарымал [illegible] кан, бичиижек платьелери шуптү нэнг хүнге куурарылай берген, мынча деп чугаалажып турганнар: «Эх! Изиин! Бо чалгаа, чүдек оол бисти көпүс суггарбас... певе-певе. [illegible] кончуг чалгаапайны [illegible] көргээш, моңгүнпелчек арыг кылаң дамдыжыктарын оларның кырынче саарып суггарып эгелээн, акызы Диңмирээшкин база ол чалгаа оолга хорадап, от кымчызын чайып, чоон үнү-биле хөректенип үнген.

Чаъс-кыс оон ыңай чоруткаш база бир суур чоогунга көөрге, хөй бичии уруглар ойнап турганнар. Ойнаарактары-биле шуут [illegible] «бо мээн ойнаарам, бо мээн ойнаарам!» деп харамнанмас, эп-найыралдыг уруглар болган.

Олар ынчаар ойнап турда, бир бичии оол чаражы кончуг машина сөөртүп алган кылаштап келген. Уругларның бирээзи: «Машинаң-биле ойнап көөйн бе, Херел-оол?»—дээн. Херел-оол тургаш: «Хоржок, мээң машинам-дыр!»— диген. «Бичии када бер даан, эжим» дээрге, бербес, машиназын [illegible] тур. Ынчаарга ойнап турган уругларның эң-не бичиизи атпаң-үтпээ кылаштап келгеш [illegible] бээрге, ол харам оол: «Бербес мен! Мээңдир!»—дээш машиназының кырынга олура каапкан оол үрели берип-тир. Ону көргеш, [illegible] каттырышкан үнген, а хунаажып турган бичии оол аайын тыппайн, «бо чүү болду?»—дээнзиг уругларның арыннарынче долгандыр көргүлээш, хөлеңдир ыглап бадырган. Ону көргеш Диңмирээшкин база шоотканзыг [illegible] ырап чорүй барган, а Чаъс-кыстың хүлүмзүрүү Дээрге челээштелп берип-тир, оо!

Н. ОНДАР.

◆

[illegible]
[illegible]
Сергек чашты көрүңер даан:
Селгүүстеп бо ойнап чору

В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

◆

У Р У У М Г А

Чаактары долбаннаалган чараштайым,
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Мөгаг чокка халып ойнаар тенекпейим,
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Моңгун-Тайга район. Светлана ООРЖАК.

БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Барыын-Хемчик районда спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге ат-алдарлыг спортчулар чыл бүрүде көвүдеп турар. Районнуң спорт комитеди партия райкомунуң болгаш рай күскомнуң удуртулгазы-биле район иштинге спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны эрттирип, чамдык организастыг ажылдарны чоруткан. [illegible] хемниң кыдыында стадионну чаарты тудуп, орта олимпийжи 1980 чылда тыва хүрешке республика масштабтыг маргылдааны организастаан. Кызыл-Мажалыкта спорт клувун ажыткан. Чайгы үеде спортчу маргылдааларны эрттирип турган.

А ам кышкы үеде район төвүнде спорт-массалыг ажыл кандыгыл? Хемчик кыдыында стадионга каток кылыр дээш элээн ажылды үндүрген, ынчалза-даа каток болдунмаан. Суурда хөй спорт шөлүгештери бар деп саазын кырында бижип турар. Хевек кырында ында чүү-даа чок. Ол шөлүгештерни эрткен чылын-даа [illegible] бичии оолдарга каток кылдыр сыт кудуп, ло мурун бербээн. Ойнаар чер чок болгаш оолдар кудумчу ортузунда хоккей шөлү кылып алгаш ойнап турар. Бо чорук [illegible] шимчээшкининге эң айыылдыг, таарышпас.

Кышкы спортчу сезонче массалыг кириптеринге район төвүнде күш четчир. Мында ийи ортумак школа, хөй сайыныг эвилектар коллективтери, машина-техника бар болгаш. Школаларда күш-культура кичээлдери ам-даа спорт залдарында хевээр чоруп турар. Мында өөреникчилерни хаактадып, коньки кедип өөредир ажыл сула тургустунган. Школаларда оода бир класстың өөреникчилеринге четчир хире хаак, коньки чок. Моон ужурундан кышкы үеде күш-культура кичээлдери спорт залынга ойнаары-биле азы Кызыл-Мажалык даандан чуңгулап бадары-биле кызыгаарланып турар.

Спорт залынга теннистиң бильярдтың шыдыраа ойнаарының өрээлдери бар-даа болза, спортчу маргылдаалар база-ла чоруттунмайн келген. Акша-көпеектиг улус бильярд, теннисти ойнап-ла турар, оон ыңай спорт-массалыг ажыл көзүлбес. Спорт залында чорум-чурум [illegible] Спорт клувунуң чемпиону илередир маргылдаалар-даа болбаан.

Эрткен чылдың ноябрь айда Кызыл-Мажалык суурнуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы болган, а оон түңнели көзүлбээн, а декабрь айның эгезинде районнуң бирги чери дээш шыдыраага маргылдаа болурун чарлаан. Орта сумуларда шыырак шыдыраачылар четкилеп келген. Маргылдааны таптыг организастап эгелевээн, судьялар чок, көрүкчүлерниң талазындан эзирик, ыт-шимээн үндүрер кижилер турбулааны-биле маргылдаа чартык хүн үргүлчүлээн. Сумулардан келген шыдыраачылар чана бергеннер. Кызыл-Мажалыктың каш кижизи артып калгаш ойнаан, чогум кым чемпион болганы эки билдинмээн.

Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында улуг спорт залы бар. Ону таптыг ажыглаар болза, ол чүгле школачыларга эвес, а суурнуң бүгү эвилектарынга спортчу база болуп болур. Ынчалзадаа бо спорт залы дыштаныр хүннерде болдунда хостуг турар.

Район төвүнде спорт бараан-нары садар тускай магазин бар. Ында ам-даа хаактар, ботинкалыг конькилер, спортчу идик-хеп чок. Район төвүнден тайга ырак эвес. Кедилиг болуру-биле тускай хаак баазазындан чоп организастап болбаазыл? [illegible] бойдус чурумалдыг. Арыг агаарга кым сеткүүстевес боор! Амыдыралда Ак-Довурак хоорайда бедик тускай планнап кылган хаак баазазы чок.

Район төвүнде байдал мынчыг турда, кедээ суурларда спорт ажылын эки дея болбас. Ынчангаш район кышкы спорттуң сайзыралы-биле район спорт комитеди комсомол райкому чогуур хемчеглерни ажылын үе негеп келген.

М. МЕРГЕН.

МУЗЕЙНИ БЕЛЕККЕ БЕРГЕН

Кырында үш чалыы судно далай чалгыынга ораниайндыр кинскидип бар чораан. Судноңун кырында чаа үгер-бөөлер уну онгаар-дескээр углаңдыр шаарара берген, каан хүнүң херелинге кыланнаар-даа...

«Паллада» деп алдарлыг фрегат «судноуун шаандан шак ынчаар костур турган, оон хоолга-майыын Хабаровск крайның Совет Гаваньда чоннун музейинге далайжы С. Семенов белек кылдыр берген. Судно боду далайның Татар оолуңун терең суунда чүс ажыг чылдарның дургузунда шымны берген чыдар. Суднонуң хемнерин шаңнап дуг мынтыын бир кезээн далай дүвүнге эштир кижилер тып эккелген. Уран-шевер бир-ле кижи ук суднонуң дыка эмейнин чуруу ол дуб ыяштан сиилбип тургаш, чуруп каан болган.

Беш чүс ажыг солун чүүлдерни улусчу музейде чыып салган. Ол бүгү чүүлдерни хоорайның болгаш оон чоокталазында суурларның чурттакчылары белек кылдыр берген. Ангырның база балык тывыжының херекселдери, шаандакы бооп-чепсектери, өте-бурунгунуң каастанылга чүүлдери-тус черниң чурттакчылары — орочилер эккелген. Океанның балык-тывыш ажыл-агыйының далайжылары чаа-чаа солун чүүлдерин база эккеп берип турар.

1980 чылда хоорай кандыг тургузуу [illegible] ук хоорайның хевир-майыын Иракли Чамч чуруун пионерлер чуруп кылган. Ол хевир-майык музейде кол черни ээлеп турар. «Совет Гавань оңгэ беш чылдар» деп делгелге ол хевир-майык-биле ажыттынган. Беш чылдың эгезинден бээр туттунган чурттакчы бажыңнарының, школаларының кинотеатрының, чаа заводтарының фото-чуруктары мында база бар.

В. ВДОВИН
Совет Гавань,
Хабаровск край.

ЭКИ АЖЫЛДААРЫ АРТКАН

Институттуң делгем аудиториялары янзы-бүрү ужуражылгалар, кежээлер, чайгы студент тудуг отрядтарынга ажылдаар [illegible] — эң-не солун болгаш хөглүг студент амыдырал артывыста чыдып калган. Эрткен 1980 чылда күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң филология факультединиң бир бөлүүн 17 кижи доозукчулары, төрээн Тывавыстың аңгы-аңгы булуңнарында 1980—1981 өөредилге чылын эгелеп, чаа күш-биле ажылдап кирген турган бис.

Доозукчулар, бистерге берге болгаш харыысалгалыг ажыл эгелээн. В. Хомушку Бай-Тайга, З. Монгуш Т. Куулар Чөөн-Хемчик, М. Ооржак, С. Балчыр Барыын-Хемчик районнарда болгаш бөлүм ырак-[illegible] Моңгун-Тайганың Мугур-Аксы ортумак школазында ажылдап келгеним бо. Республиканың ырак-чоок, аңгы-аңгы районнарында барган ажылдан турлувусса-даа аравыста үргүлчү чагаалажып, ажыл, амыдыралывыстың дугайында бижижип, ылангыя баргылаан школаларывыстың башкыларының, комсомол, пионер ажылының талазы-биле үнелеп, сонуургаанывыс чүүлдерни дуржулга солчуру-биле бижижип турар-дыр бис.

Кажан институтка өөренип турган үевисте бистиң бөлүүвүс өөредилге болгаш сагылгачуруму талазы-биле «Эң эки бөлүк» дээш деп «социалистиг [illegible] лерниң санынга кирип келген. Үстүнде бижээним эштерим-биле дыштанылга кежээлери болгаш темалыг ужуражылгалар, спортчу маргылдаалар, субботниктер болгаш воскресниктер бүрүзүнге идепкейлиг киржип келген бис. Бо бүгү чаагай херектерде бистиң башкыларывыстың бистерге берип келген билии, арга-дуржулгазы улуг. Ылангыя факультеттиң деканы Б. Б. Март-оол, профессор С. Ш. Сат, доцент Д. С. Куулар болгаш башкылар Е. Б. Салчак, С. С. Бойко, В. Ф. Серебренникова, Е. С. Гурьянова, Е. И. Глазунова оларны онзалап демдеглекседим. Башкыларывыска чоргаарланыр болгаш кезээде четтирдивис дээр бис.

[illegible] вые өөренип алган эртем-билиивисти аныяк салгалга дамчыдып, чон мурнунга хүлээлгевисти күүседирививс болур. СЭКП-ның XXVI съездизин күш-ажылчы чединиишкиннерлиг уткуп, он бирги беш чылда өөредилге, кижизидилге талазы-биле эки көрүкчүлерни чедип алыр дээш ажылдаарывысты үе бистен негеп турар.

Светлана САЛЧАК.

БИСТИҢ ЭМЧИВИС

Өвүрнүң «Торгалыг» совхозта участок эмнелгезиниң бөлүмүнге салбырының эргелекчизи, акушер-гинеколог Мария Ховалыговна Баазаң Торгалыгга келгеш, 20 ажыг чыл ажылдап келди. Ол чоннуң дургузунда [illegible] тарының хиини кезип, өелерниң карааи чырыдып, залынче ыткарбады дээр. Ырак-узак кыштаг, чайлаг дээш черле кайнын чалалга келбезил? Чалалга үезинде эмнелгениң дүргени дуза чедирер машиназы үрели бээр таваарылгалар туруп келзе эмчивис черле үлдарвас эвес Бодунуң хууда хөлгези-биле-даа зарыг улусче барып четкеш, каап кижи болгаш. Мен бодум бүгүнүң эмчивис уруунга чаңгыс эвес удаа өөрүп четтиргенимни илередиптим.

Т. АВЫР-ООЛ.

ЯНВАРЬ 20-ДЕН 25-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Өдүрек оглунуң футболист апарганы», «Талантылар болгаш сонуургаарлар», «Старт», «Аңчыгаш». 9.35— «Андарган кур чер». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 11.05 — М. Глинканың симфониктиг чогаалдары. Ленинградтан дамчыдылга. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы. 15.10— «Горизонт» Ленинградтан дамчыдылга. 16.10 — Орус улустуң ырларының концерти. (Сахалин). 16.30 — «Орлёнок» те[illegible] корреспондентилериниң Рязань областың СЭКП-ның Скопинск хоорокомунуң бирги секретары В. Н. Голованов-биле ужуражылгазы. 17.30 — «Бистиң садывыс». 18.00 — «Хөглүг аялгалар». 18.15— Бөгүн делегейде. 18.30 — СЭКП-ның XXVI съездизинге уткуштур. Грузия ССР-ниң телевидениезиниң программазы. «Грузия. Чер болгаш кижилер». Документалдыг фильм. [illegible] концерти. 20.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.05 — Телемедээлер. 21.15 — «Хой-инити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 21.40— Телемедээлер. 21.50 — «Чеҙээш». Дамчыдылга

МОСКВАДАН

[illegible] — Бөгүн делегейде. [illegible] — Баскетболга кубок ээлекчилериниң кубогу дээш. Эр улус. «Жальгирис» (Каунас) — «Цибона» (Загреб. Югославия). Каунастан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Негеп келгижеге чедир». Телешии. 20.50 — «Алышкылар». Документалдыг фильм. 21.00 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.05 — «Өңнүктерниң ары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 21.45—22.15 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң [illegible]

ЯНВАРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Ынак шүлүктерим». 9.35 — «Андарган кур чер». Уран-чечен фильм 2-ги сериязы. 11.10 — Н. А. Римский-Корсаков — Орус темаларга увертюралар. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.30 — «Орус дыл өөренип тур бис». [illegible] 14.00 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.00 — Медээлер. 14.20— Документалдыг телефильмнер программазы: «Константин Петрович Иванов дугайында тоожу», «Үеге чагыртпас». 15.20 — Л. Бетховен. Соната № 9. 15.50—В. С. Вишневский — «Оптимистиг трагедия». 16.35 — «Горнистер, харыылаңар!» 17.05— «Шуптузу чаңгыс өг-бүле». 17.30 — «Эртем дугайында». Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязы. 18.15— Бөгүн делегейде. 18.30 — Репортаж ырлар. 18.50 — «Октябрьда Ленин». Уран-чечен фильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.05 — Телемедээлер. 21.20 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегады». «Ажылчын хоорайның уруу». Кинообзор. 21.30 — Телемедээлер. 21.40— «Партия болгаш чон туруш». Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң телефестивалы. Респотребсоюзтуң садыг баазазының уран чүүл коллективиниң көргүзүү.

МОСКВАДАН

22.05 — «Билиниир-даа бол, аргалар». Киножурнал. 22.40—22.55 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уруглар фильм. «Приключениялар тоолу». 19.00— «Ленин. Совет чурттуң арыннары». Телефильм. 19.10 — «Сибирьниң сорунзазы». Документалдыг фильм. 20.30 — «Ужуражылгалар». Телефильм. 21.00 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.05 — 22.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфониктиг оркестриниң концерти.

ЯНВАРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.35— «Андарган кур чер». Уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. 11.15 — Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шихмурзаева (скрипка) биле А. Гарин (гитара) олар ойнаарлар. 11.20— Медээлер. 11.25—14.00 —Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Бистиң Убаннывыс», «Ылгыт чер бүрүзү». 15.10 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурлар [illegible] «Объектив». [illegible] — А. Бабаджанян — «Чуруктар» Ооң автору ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Бабаджанян күүседир. 16.25—«СЭКП-ның XXVI съездизин телептиг уткуул!» «Директорнуң ажылы». Телеочерк. 16.55—«Аныяктарның чогаалдары» [illegible] — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Кол углаашкынында».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Ленинчи партия—бистиң үениң угааны, алдары болгаш үүрү».

МОСКВАДАН

[illegible] — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.50 — Телемедээлер. 18.50 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Чажыт аэродром». Уран-чечен фильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — Күрүнениң Төп концерт залынга Татар АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.30 —Бөгүн делегейде. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible] — «Чурук бурундунче—[illegible]»

КЫЗЫЛДАН

[illegible] «Иштаа кой-гун өңнүктери-биле [illegible]».

МОСКВАДАН

[illegible] — «Чалыы назыным». Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

[illegible] — [illegible] фильмнер программазы. 20.30—21.00 — «Хуулгаазын хөгжүм». Фильм-концерт.

ЯНВАРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Аныяк спортчуларның улуг аренази. [illegible] — «Кино аан-чорукттар клуву». 10.30 — М. Кажлаевтиң чогаалдарындан симфониктиг концерт. 11.25—Медээлер. 11.30 — 14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.15 — «Сээң күш-ажылың —сээн бедииң». Кинопрограмма: «Эки ажыл», «Доев угбашкыларының бедии», «Доктор Потаповага келгеннер». 15.20 — «Орус болгаш совет музыканың арыннары» О. Тактакишвили— «Руставелиниң оруктары-биле». 16.00 — «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 16.30— «Орус чугаа». 17.00 — «Шевер холдар». 17.30 — Тенниске делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Швецияның шилиндек командазы. 18.05 —«Кускежигештиң ыры». Мультфильм. 18.15 -- Бөгүн делегейде. 18.30 -- «Улуг номның келери». 8-ки фильм. «Лиэзэшкин».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.45 —«Кызыл болгаш кызылчылар» 20.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.30 -- «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Эрмитаж. Италияның XVII—XVIII вектерде уран чурулгазы». 21.35 [illegible] 22.53 — «Алдын нота» ГДР-ден дамчыдылга. Төнгенде— Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Аныяк ленинчилер». 19.00— Документалдыг фильм. «Ону Велико Тырново даар» 19.20 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң аялгалары. Гитара.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Тываның экранында». 20.45 — 22.05—«Республиканың артизи». Уран-чечен фильм.

ЯНВАРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible] — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында» [illegible] — «Спорт» [illegible] 10.05 — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». 10.35 —«Совettер болгаш амыдырал». 11.25 — «Спортлотонуң» 4-кү [illegible] 11.30 — «Аныяктарның путевка». Документалдыг телефильм. «Репетиция». 12.05— «ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Журавлев А. Чеховтуң чогаалдарын күүседип тур». Фильм-концерт. 12.55 — «Алымыр чартык ортулукка дүштеш чем» [illegible] черге аъш-чемни шыгжаарының айтырыглары. 13.25 — Испан пианист Антонио Бареро ойнаар. 14.00 — «Эрмитаж. Италияның XVII—XVIII вектерде уран чурулгазы». 14.30— Бөгүн делегейде. 14.45 — «Завод — мээң салым-чолум». Документалдыг [illegible] [illegible] — Уруглар фильм. «Вратарь» [illegible] — Дагестанның уран чүүл мастерлериниң [illegible] 16.45 — Мультфильмнер программазы: «Өттүк» «[illegible] ужуралдары». 17.25 — «Концерт-вальс» [illegible] 17.50 — [illegible] [illegible] «Кол угланышкыннарның дугайында чугаа» 18.25 — «Ленинчи амытаннар дугайында». [illegible] —«Хатта ыяштыг» [illegible] 20.30 — «Үе» Информастыг программа. 21.05 — «Хатта ыыргыыш» 2-ги [illegible] 22.20—23.45 — Спортчу программа. Дагга хаяктаарының спорту. [illegible] «Неделя» [illegible] «Спартак» [illegible] — МТК [illegible] Төнгенде — медээлер.

ЯНВАРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 9.00 — Совет [illegible] А. Гарман [illegible] 9.25 — «Будильник». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 10.55— «Калашкиза» [illegible] 11.30 — Музыкалыг программа. «Эртенги почта». 11.00 — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 12.15 — «Колхоздун дамчыдылга». 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — [illegible] Европа чемпионады [illegible] Нидерландылардан дамчыдылга. 14.15 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Спиваковтуң удуртулгазы-биле камералыг оркестр ойнаар. 15.00 — «Доннуң коммунистери». 2-ги дамчыдылга — «Берге чай». 15.45 — «Кино аан-чоруктар клуву». 16.45 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 17.30 — «Делегей панорамазы». 18.15 — Мультфильмнер программазы: «Кажан аңнар ужуп кээп турда». «Эң бичии гном». 18.45 — ССР Эвилелиниң улустуң танцызының Күрүнениң академиктиг ансамблиниң Кремльдиң съездилер ордузунга концерти. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05—Г. Фере, Б. Спитковский — «Мээң ногаан ортулуум». «Ромэн» деп кыйган театрның фильм-шиизи. 22.35— Фигуралыг делегей маргылдаазы. 23.00—23.55 — «Неделяның» шаңналы дээш футболга делегей маргылдаазы. Төнгенде—медээлер.

Агаар

Бөгүн республиканың бүргээ, аязыр, чамдык черлерге бысканаар. Мурнуу-барыын чүк углалдыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 21—26, өске арттарынга 13—18 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, эртен бине чаар. Янзы-бүрү углаңышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 22—24 градус соок.

ЧАА КИНО

«РОССИЯНЫҢ АК ХАРЫ» деп уран-чечен фильм республиканың киноэкраннарында бөгүн үнүп эгелээн. Сценарийин А. Котов биле Ю. Вышинский. Режиссёру Ю. Вышинский.

Орус гроссмейстер, шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону Александр Алехинниң кудараңчыг салым-чолунуң дугайында ук фильм чугаалап турар. Ол фильмни «Мосфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүрген.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Россияның ак хары» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (улуглар) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээлдигенниң аразында» 9.20, 11.15, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.40 (улуглар) шактарда.

«ВОСТОК»: «Узун хүне» 15.00, 17.40, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ооалдаап болчаглар» 15.00, 16.50, [illegible] 20.30 (улуглар) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17988 Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00018

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 17 (14115) | 1981 чылдың январь 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Дүүн Кызылга республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен.

Аңаа республиканың ажылчы чоннарының 1980 чылда социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин сайгарып чугаалашкан болгаш 1981 чылга социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

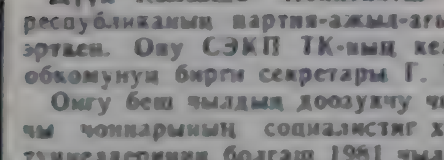

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫНГА — ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ

Республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы

Дүүн Кызылда Политиктиг чырыдышкын бажыңынга республиканың партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Ону СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан.

Онгу беш чылдың доозукчу чылында республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түңнелдериниң болгаш 1981 чылдың планнарын чедиишкининиг күүседир дээш база СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам мызай калбартырының дугайында айтырыгны хуралга чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов кылган. Илеткел талазы-биле: улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол, № 2 АТБ-де чолаачы В. А. Шабалин, Бии-Хем райкүүскомунуң даргазы М. К. Дамчай, Кызыл райондa куш фабриказының парторганизация секретары В. М. Гаврилова, Тываның авиабүдүрүлгезиниң командири А. Б. Марпеха, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарюк, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде дашчы Н. Б. Ондар олар санал берген.

ЭРТКЕН 1980 чыл СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар, онгу беш чылды чедиишкининиг доозар дээш бүгү совет улустуң күжениишкининиг ажыл-чорудулгазының чылы болган дээрзин илеткелчи М. Е. Абрамов чугаалаан. Онгу беш чыл бистиң чуртувустуң төөгүзүнге, төлептиг черин ээлээн дээрзин СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунга демдеглээн. Беш чылдың дургузунда коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, Төрээн чуртувустуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга, социал айтырыгларны шиитпирлээринге улуг чедиишкиннер, ында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чаа-чаа ажыл-херектерни бүдүрерин дыка быжыг магадылал тургустунган деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде онзалап айыткан.

Бүгү совет улус-биле кады бистиң республиканың ажылчы чоннары онгу беш чылдың сорулгаларын боттандырар дээш база-ла үре-түңнелдиг болгаш шудургу ажылдааннар. Чамдык районнарның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының, транспорттуң болгаш амыдырал хандырылганың коллективтериниң, совхозтарның, бригадаларның база фермаларның болгаш улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының түс-түс мурнакчылары 1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан.

Эрткен чылын үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери күжениишкининиг ажылдаан, оларның хөй нуруузу планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, сүт комбинадының, Тываның электри четкилериниң, мебель фабриказының, республика типографиязының коллективтери эки түңнелдерни чедип алган. Социалистиг хүлээлгеден ажыр 3 муң Гигакалорий чылыг энергиязын бүдүрген, 81 муң тонна хөмүр-дашты казып тывыткан, 2 муң кубометр ыяш материалдарын, 385 тонна далганны, 281 тонна комбикормуну бүдүрүп үндүрген.

Ооң-биле чергелештир үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестерни партия-ажыл-агый активиниң хуралынга демдеглээн. Ниитизи-биле улус ажыл-агыйының чамдык бүдүн адырлары безин планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн таварылгалар бар. Хожудап турар бүдүрүлгелерниң саны амдаа хөй. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Тыва тудуг материалдар» каттыжышкынының, аъш-чем база чурт үлетпүрүнүң болгаш өске-даа чамдык адырларның бүдүрүлгелериниң коллективтери боттарының аргаларынга ыракта чедир ажылдаваан, ооң түңнелинде эрткен чылын 4,8 млн. рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Сөөлгү чылдарда тудуп, ажыглалга киирген, ылангыя тудуг материалдарының болгаш үлетпүрнүң, чиик база аъш, сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чаа күчүлерни долузу-биле шиңгээдип ап шыдаваан.

Ол фактылар болза, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары бүдүрүлгени организастаарының депшилгелиг хевирлерин нептередиришиниң, күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглаарының, кадрлар-биле ажылды күштелдириишкиниң болгаш оларның квалификациязын бедилериниң талазы-биле ажылды тодаргай угланышкыныг план ёзугаар чорутпааның херечилеп турар. Чогум-на ол чылдагааннар-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнге холбаштыр социалистиг хүлээлгелерде айыттынган чүүлдер күүсеттинмээн, ол көргүзүг талазы-биле даалгаларны он сес бүдүрүлге чедип ап шыдаваан.

Ажыл шагының чидириин, прогулдаар чорук бүдүрүлгелерде ам-даа хөй, чыл дургузунда ол 38,1 муң кижи-хүнү болган. «Тыва тудуг каттыжышкынының» бүдүрүлгелеринде, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, «Росводпром» каттыжышкынның демир-бетон кылыгтар заводунда, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинадында ажыл шагының чидириин, прогулдаар чорук дыка хөй боор турар.

Республикага үлетпүр продукциязының шынарын экижидер талазы-биле ажыл элээн идепкейжээн. Чээрби кылыгларны күрүнениң Шынар демдээ-биле бүдүрүп үндүрүп турар, продукцияның 20,4 хуузун бирги категория-биле аттестаттаан. Кызылдың сүт комбинадында база дааранылга фабриказында бирги сорт-биле бүдүрүп турар продукция 85 хуу ажып турар. Ынчалзажок ниитизи-биле шынар айтырыын херекле[illegible] [illegible] шыдавайн турар.

Чүгле «Тыва [illegible] [illegible] шынарны эргелеп башкарарының системазын нептереткен. Ооң-биле чергелештир аъш-чем бүдүрүлгелериниң база ыяш ажылдап кылыр үлетпүрнүң, тудуг индустриязының, алгы заводунуң продукциязының шынарының дугайында чемелелдер ам-даа хөй болуп артпышаан. Улус депутаттарының Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары продукцияның шынарын бедилериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг дээрзин илеткелчи чугаалаан.

Материалдар, электри энергиязы болгаш одаар чүүл камналгазының айтырыглары күш-ажылчы коллективтерниң кичээнгейиниң төвүнге тургустунар апаар. Ынчалзажок бисте ажыл-агыйжы эвес чоруктарның фактылары ам-даа хөй. Эрткен чылын электри энергиязын «Тыва даг-дүгү» комбинат, совхозтар нормадан дыка ажыр чарыгдаан. Хөй-хөй бүдүрүлгелерде электри энергиязын, одаар чүүлдү болгаш материалдарны чарыгдаарының талазы-биле учётту болур-чорудуу-биле тургуспаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында продукция бүдүрериниң хемчээлин көвүдедириниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилериниң, материал-техниктиг курлавырлар камналгазының, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң база бүдүрүлгелерниң орулгалыг чоруун бедилериниң талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтериниң мурнунда чаа-чаа улуг сорулгалар туруп турар. Бүдүрүлге күчүлерин шиңгээдип алырының болгаш ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты дерип кылырының, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннеринге үндезилээш, күш-ажылды организастаарын экижидериниң талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Коллектив бүрүзүнге, ажылдаар чер бүрүзүнге одаалге-энергетиктиг база материалдыг курлавырларны болгаш акша-хөреңгини чеп ажыглаар талазы-биле хемчеглерни алыр, ажыл шагының чидириинге удур эң шиитпирлиг демиселди калбартыр херек. Ынчангаш министерстволар, ведомстволар, чер-чер Советтериниң күүскомнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары коллектив бүрүзүнүң деңнелин ажылдаарын хандырары. [illegible] ажыл-агый чорудулгазының бүгү участоктарынга бедик организастыг чорукту база сагылга-чурумну [illegible] алыры. [illegible] ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедилери эргежок [illegible].

ПАРТАКТИВ хуралынга капитал тудугнуң бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирерин дүргедедириниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган. Эрткен чылын республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдеринге 102,7 миллион рубльдиң капитал салыышкынын киирер ужурлуг турган, хүлээлгеде көрдүнген объектилерниң тудуп кылдынганнарының 80 хуу хирезин «экин» болгаш «хончут эки» демдектер-биле хүлээп алган. «Тыва даг-дүгү» комбинатта 1,9 млн. тонна даг-дүгү рудазын казып тывар талазы-биле күчүнү, «Тыва тудуг» трестиниң цемент складазы-биле кады холуулга-бетон белдирин, «Тыва коммунэнерго» трестиниң бүдүрүлге баазазын, 620 километрге электри дамчыдар шугумну тудуп кылган. 88 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар бажыңнарын, 1536 өөреникчиге школаларны болгаш 230 олуттуг школа [illegible] четпээн уруглар албан черлерин тудуп ажыглалга киирген.

4,4 муң баш мыйыстыг бода малга, 74,3 муң баш хой, өшкүге кажааларны тудуп болгаш 72 муң гектар оваарларны суггарылгалаан.

Ниитизи-биле «Тыва септелге тудуг» трест болгаш керээлиг 6 тудуг-монтаж организациялары чыл программазын чедиишкининиг доосkan. «Көдээ электри тудуг» трестиниң тудуг-монтаж эргелели, «Ремсельбурвод» трестиң тускайжыткан КМК-зы, № 3 орук тудуг эргелели болгаш «Востоксантехмонтаж» трестиң КМК-зы алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеннер.

Ооң-биле чергелештир, капитал тудуунда улуг четпестер, чедир кылдынмаан чүүлдер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Ооң түңнелинде тудугжу коллективтерниң социалистиг хүлээлгелери чүгле 69,3 хуу күүсеттинген азы 1979 чылдаазындан алды хуу кудулаан. «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг», «Тыва сүт тудуг» трестер болгаш элээн хөй тудуг организациялары керээлиг ажылдар талазы-биле хүлээлгелерин база күүсетпээн болгаш ооң деңнелин 1979 чылдаазындан кудулаткан. Ол четпестерниң кол чылдагааны ажылчыннарның күш-ажылын, бүгү тудуг херээн четпес организастаанында болуп турар. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң чыл планы ооң түңнелинде күүсеттинмээн. Чурттаар тудуун база четпес чорудуп келген. Чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирериниң планы 58,1 хуу, ооң иштинде Кызыл хоорайга — 59,1 хуу күүсеттинген.

Акша-хөреңгилерин тудуг организацияларынга бызаралып үүрмектээри ам-даа үргүлчүлеп турар, дооспаан тудугларның хемчээли мурнуку чылдаазы-биле деңнээрге 16,4 хуу көвүдээн.

Тудугда ажыл-херектиң байдалын партактивтиң хуралынга боттуу-биле сайгарып көргеч. Тудугнуң темпилериниң чавызы, объектилерни ажыглалга киирериниң планының үзүлгени чүгле материалдар-биле багай хандыргаанында эвес, а тудуг эргелелдериниң чамдык ажылдакчыларының организас болгаш харыысалга чок чоруунуң, сагылга-чурумунуң чавызының, кижилерниң күш-ажылын ёзулуг организастап шыдавазының түңнелинде болдунган. Тудуг организацияларының удуртукчулары, тудугларда партия болгаш профэвилел организациялары ажыл шагын [illegible] ажыглаар талазы-биле чорудар чурумну тургуспаан, ажыл шагының чидириин дыка эвээжедирин чедип албаан, күш-ажылдың мурнакчы арга методтарын нептередир талазы-биле хүлээлгелерин алган

(Төнчүзү 2-ги арында).

ЧУРУКТА: 1980 чылда мурнуу зонадан социалистиг чарыштың тиилекчизи болган Мөңгүн-Тайга районнуң төлээлекчилеринге шилчииир Кызыл тукту тыпсып турган үези.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Чаа хүлээлгелер

ТЫВАНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ ЭРГЕЛЕЛИ

СЭКП Төп Комитединиң июнь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларга болгаш партияның ээлчегелиг XXVI съездизинге белеткелдерге сорук кирбишаан, Тываның автотранспортчулары он бирги беш чылдың баштайгызы 1981 чылга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Автотранспорт республиканың улус ажыл-агыйынга, ооң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге улуг рольду ойнап, эң чугула адырларының бирээзи боор турар. Чогум-на ынчангаш автотранспортчуларның бо чылда социалистиг хүлээлгелери кажангызындан-даа бедик болгаш оларны күүседири улуг күжениишкинни негеп турар.

Автомобиль транспортун эң-не долузу-биле ажыглап, күш-ажылды организастаарының мурнакчы аргаларын калбаа-биле нептередип тургаш, тыва транспортчулар, 1981 чылдың күрүне планын кол көргүзүглер талазы-биле декабрьның 30-ге чедир күүседирин аазааннар. Чыл төнчүзүнге чедир 34,5 муң тонна чүъкту сөөртүр болгаш пландан ажыр 596 муң тонна-километрни эртер, 114 муң пассажирни даалгадан ажыр чедирер. Автомобильдерниң ажаалгазын болгаш ажыглалын, а ол ышкаш септелгезин экижидип тургаш, оларның техниктиг белениниң коэффициентизин: чүък машиналарының 0,72, автобустарның—0,73 болгаш таксомоторларның — 0,77 чедирер. Чүък автомобильдерниң орукка маңнаарының хонукта хемчээ-лин 9,7 шак, автобустарның—10 шак, автобустарның шимчээшкининиң үзүк-соксаал чогун 94 хуу чедирер.

Чүък сөөртүрүнүң бот-үнезин 0,2, пассажирлер чедиреринин—0,1 хуу чиигедир болгаш доктааттынган даалгага удур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,3 хуу бедидер. Ол бүгүнү күүседирин чедип албышаан, пландан ажыр 33,7 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр.

Чаартыкчы болгаш чогаадыкчыларының шимчээшкинин улам калбартып тургаш, чыл иштинде 22,1 муң рубльдиң экономиктиг камналгазын чедип алырын; камналганың чурумун шыңгыы сагып, бо талазы-биле чаа хемчеглерни алыр болгаш 834 комплект автодугуйларны камнап алыр. Ол ышкаш 167 тонна бензинни, 22,1 муң [illegible] шак электри энергиязын, 14,8 муң рубльдиң магадылал мезектерин, өске-даа материалдарны камнап алыр.

50 автомобильди мөң чолаачылыг ажылдаарынче шилчидер болгаш чаа техниканы, мурнакчы аргаларны ажыглап, оларны бүдүрүлгеге нептередип тургаш, 170 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

Үлетпүр продукцияның сайгарылгазының болгаш чонга ачы-дуза чедирериниң 1981 чылда планнарын түс-түзүнда декабрьның 30-де болгаш 26-да күүседир. Ол ышкаш аъш-дуза чедирериниң талазы-биле чаа-чаа хевирлерин нептередир болгаш Шөмбалыг Үстүнк суурларга, С. К. Тока аттыг совхозка кастаарны ажылдарын көрүп турар.

«ТЫВА ТУДУГ» ТРЕСТ

Партияның XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры дээш чарышка «Тыва тудуг» трестиң коллективи бедик көдүрүлүушкүннүг киришпишаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларының күүселдезин чедип алыр дээш, тудугжулар боттарының арга-[illegible] санап көргеш социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнге таварыштыр тудугжулар № 15 чурттаар бажыңның 4 подъездизин ажыглалга киирер база 11 бригада ийи айның планын күүседир дээш турушуп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынгаан деңнелинден 0,1 хуу бедидер.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидерин чедип алыр болгаш ажыглалга киирер объектилерниң 80 хуузун «эки» болгаш «хончут эки» демдектер-биле хүлээдир.

Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазы-биле 4,8 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын чедип алыр болгаш бот-орулга-чарыгдалдыг бригадаларга цементини 40 тоннаны, туйбүрүн 20 муң кирпични, тудуг ыяжын 30 кубометрни, бөдүктарны 500 килограммны болгаш ниитизи-биле 7 муң рубльдиң тудуг материалдарын камнап алыр.

Тудуг ажылының кол хевирлерин механизастаарының деңнелин: штукатурлаарын 78 хуу, малярлаар ажылдарны 75 хуу чедирер.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедирин чедип албышаан, пландан ажыр 5 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр.

Чаартыкчы, чогаадыкчы саналдарны тудуг ажылынга нептередип, чаа хевирниң материалдарын база бичии механизацияның херекселдерин ажыглап тургаш, 180 муң рубльди камнап алыр.

РЕСПУБЛИКА ТИПОГРАФИЯЗЫ

Партияның XXVI съездизинге уткуштур: бригада, цех бүрүзү ийи айның планын күүседирин чедип алыр болгаш 89 муң рубльдиң бүдүрүлге планын бурун күүседир.

Дөрт аңгы аттыг өөредилге номнарын эң шынарлыг парлап үндүрер.

XXVI съездиниң материалдарын камнап алдынган саазынга эң эки шынарлыг кылдыр парлап үндүрер.

545 муң рубльдиң продукциязын сайгарар, 555 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрер. Чыл планын декабрь 28-те күүседир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 0,3 хуу бедидер.

1981 чылдың дургузунда 5 муң рубль түңнүг материалдыг чиг-этти камнап алыр.

12 ажылчынның профессионал-техниктиг мергежилин бедидер, 15 кижи холушкак мергежилди чедип алыр, мергежил бедидериниң курстарынга 4 кижини өөредир.

Чыл иштинде 2,5 муң рубль экономиктиг ажыкты бээр 4 чаартыкчы саналдарны шиңгээдир.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗ

Тыва АССР-ниң херегленикчилер ниитилелиниң ажылдакчылары күш-ажылчы коллективтерниң болгаш түс-түс кижилерниң аразында социалистиг чарышты бүгү дөмчег-биле калбартпышаан, 1981 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алганнар.

Садыг болгаш нити чемненилге талазы-биле. Үүрмектеп садар барааның саарылгазының чыл планын 1981 чылдың декабрь 30-де күүседир болгаш пландан ажыр 600 муң рубльдиң бараанын садар, ооң иштинден 50 муң рубльдиңин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир чонга саткан турар. Тепиирттирмээн үнер дестерин ажыглап тургаш, 1 миллион рубльдиң бараанынарын саарылгаже немей киирер. Садыгга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 0,2 хуу бедидер. Малчыннарның, тарааджыларның садыг хандырылгазын чедирип садыглаар арга-биле үлегерлиг тургузар. Ном садыглаарының чыл планын декабрь 30-де күүседир.

Нити чемненилгениң бараан саарылгазының планын декабрь 30-де күүседир. Пландан немей 2 муң рубльдиң кулинар кылыглары, 1 тонна [illegible] кылыгларны, 0,5 муң рубльдиң хирчик фабрикаттарын бүдүрер. Бодунуң продукциязының үлүг-деңнелин 73 хуу чедирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 0,2 хуу бедидер.

Белеткелдер талазы-биле. Саарылганың чыл планын декабрь 25-те күүседир. Пландан ажыр 240 муң рубльдиң көдээ ажыл-агый продукцияларын болгаш [illegible] алыр. 50 баш мыйыстыг бода малды садып алгаш, семиртилгеге тургузар. Кызылдың аң азыраар ажыл-агыйы 70 муң рубльдиң өлүүн пландан ажыр алыр.

Транспорт талазы-биле чүък сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 29-та күүседир, пландан ажыр 100 муң тонна чүъктү сөөртүр. Чүък саарылгазының чыл планын 80 муң тонна-километрге ажыр күүседир. 1 муң рубльдиң пландан ажыр орулгазын алыр.

Капитал тудуг талазы-биле Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 30-де күүсеткеш, пландан ажыр 5 муң рубльдиң ажылдарын кылыр. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планга удур 0,5 хуу чиигедир. Пландан ажыр 5 муң рубльдиң орулгазын алыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1,5 хуу бедидер. Бригада керээзинче 4 бригаданы шилчидер, оларның күжү-биле тудуг-монтаж ажылдарының 30 хуузун күүседир. Ажыглалга дужаар объектилерниң 70 хуудан хөнүн «эки» болгаш «хончут эки» үнелелге дужаар. Тудуг ажылдарын механизастаарының деңнелин дыка бедидер.

Тываның кооператорлары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга албышаан, Хакас автономнуг областың кооператорларын социалистиг чарышка кыйгырган. Социалистиг хүлээлгелерни түс-түс коллективтерниң хуралдарынга болгаш кооперация [illegible] [illegible] партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаалажып көрген болгаш [illegible].

[illegible] библиографический отдел

<table><tr><td>ЧАА ШАГААН-АРЫГ — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ</td></tr></table>

ЧААРТЫЛГАЛАРНЫҢ ЧЫЛЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң [illegible] угланыышкыннары» деп төлевилелинде Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуун он бирги беш чылда колдуунда доозар дугаиында сорулганы салган. Ол — Бүгү-эвилелдиң комсомолдуу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгга дорт хамаарылгалыг.

Чаа беш чылда эрги Шагаан-Арыгның чурттакчылары чаа хоорайже бүрүн кирер. Мында Чаа Шагаан-Арыгга күрүне албан черлери болгаш школалар, магазиннер база [illegible] [illegible], чурттаар бажыңнар болгаш культура туруглары болгаш арга [illegible] туранын эң-не чаа чедиишкиннеринге [illegible] [illegible].

Бо хүннерде [illegible] [illegible] [illegible] ажылдаар [illegible] аъш-чем өөрээннерының садыглары, нити чемненилге черлери ажыглалга кирген. 140 уруглар турар ясли-сад хеп чуур база чунар бажың комплекизи ажылдап турар.

Чаа Шагаан-Арыг республикада эң-не аныяк хоорай. Перспективиг ыяш ёзугаар хөй эвес үе эртерге-ле сайзыраңгай үлетпүр-бүдүрүлгелиг улуг хоорай апаар болгай.

Бистиң тудугжуларывыс Чаа Шагаан-Арыгга ажаак ыяштар, чоргаарланырлар. Ам дээрезинде мында ногаан аллеялар, парктар чок-даа болза, чайын бажыңнар чанынга чурун-баазын чечектер айыраалап, чодуралар саглаңайнып, теректер ногаарара бергилээн турарлар.

Чаа хоорайның турар [illegible] таарымчалыг. Ооң соңгу-чөөн талазын шылу боду чугайдан бүткен ак чалым дургуларлыг Хайыраканы даа кластаан. Кудумчулар-биле кожалаштыр Бай-Даг бедий берген турар. Аныяк өскен аңаа кыжын [illegible] [illegible] [illegible].

Кижилер шалыпчы тудугга [illegible] [illegible] эрии [illegible] ол Шор мааа калбак-делгем «Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан келгилээн. Мында орустар, тывалар, хакастар болгаш узмурттар, украиннер, молдованнар болгаш өске-даа национальностарның төлээлери кады чурттап, демниг ажылдап турарлар.

Шалыпчы тудугга дыка хөй кижилер боттарының [illegible] жинни тып, ат-алдарны чедип ап, улуг бичениң хуийтксылк чаалап алганнар. Оларның бирээзинге СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү тудугжу Н. [illegible] Карповту хамнарыштыфыт болур. Ол эрткен беш чылда 2[illegible] тыва оолдарга тудугжунуң мергежилин өөреткен. [illegible] Хемге малтың аргыы [illegible] лезинге өскен Уларның [illegible] чылак маңаа [illegible] [illegible] өөреникчилеп турган. [illegible] [illegible] [illegible] салазын [illegible] [illegible] мир хоорайже [illegible] кыс Ялгина [illegible] чыл дургузунда 4 [illegible] тын штукатур-маляр [illegible] лин шиңгээдип [illegible] тиг чарыштың [illegible] [illegible].

[illegible] тускай эртемниг [illegible] тар келген. Оларны маңаа «Шагонартяжстрой» трестиң удуртукчулары эвилел-эзинг хүлээп алган. Кижи бүрүзү таарымчалыг ажылды-даа берген. Анатолий Ловсан 16-ки КМК-да мастерлеп, тудуглардың ажыл-ижин багай эвес шуудадып турар. Новокузнецкиден келген аныяк кыс Галина Герасимова нормировщик [illegible] [illegible] ак сеткилдиг [illegible] [illegible] турар.

Чаа Шагаан-Арыг — [illegible] [illegible] хоорайы. Мында чурттакчыларының ортумак назыны 2[illegible] харлан ашпас. Аныяктарның тургустунган түс-түс бригадалары, [illegible] коллективтери [illegible] келген. Оларның бирээзинге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] беш чылдың бирги ча—1981 чылды үндезин чаартылгаларның шалыпчы чылы кылдыр чарлаан. ССРЭ Конституциязының хүнү октябрь [illegible] район [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

СЭКП [illegible] октябрь (1980 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев бодунуң [illegible] [illegible] [illegible].

Он бирги беш чылда Чаа Шагаан-Арыгга улуг [illegible] [illegible] [illegible].

Эрткен чылдарда чаа тудуг ажылчыннар-биле четче хандыртынмайн келгенинден планнарның онаалдаларының күүселдезин удуу боор турганын айтып болур. Бо айтырыг сөөлгү үеде биргээр шиитпирлеттинип, тудуг объектилери чамдык немелде ажылчын күжүн алган. Ынчалза-даа ол ам-даа четпейн турары билдингир.

Чаа тудугга чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, дыр-четпес чүүлдер ам-даа хөй. Оларны шиитпирлээриниң [illegible] күш-даа негеттинер бээр. Ынчангаш маңаа, бажыңны бергелерге торулбас, орес-кежээ аныяк оолдар, кыстарны чалап турарывыстың ужуру-даа ол.

Бо хүннерде Чаа Шагаан-Арыгның ажылчыннары СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизин күш-ажылчы бэлектер-биле төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка хаара тудунган. Коммунистерниң, комсомолчуларның, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күүседир дээн сорук чаңныс. Ынчангаш ажыл-херек эвес бүдүүчүр.

К. ЧӨРЕВЕ,
«Шагонартяжстрой» тресте парткомо секретары.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫНГА — ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] олар[ны] күүсели-риниче углаанган дээштиг хемче-лерни албазы. тудугларга ажылдың ажылдарын бижиг-лээрин хандырбаан.

Керээлиг организацияларга бригада [illegible] [illegible] организа-[illegible] бригадаларны бир тудугдан өске тудугларже удаа-дараа [illegible] [illegible] хүлээлге-лерин үреп, материалдарны [illegible] кусаалдарын ууп кел[ген].

Тудуг ажылдарының [illegible] [illegible] талазы-биле хем-[illegible] [illegible] удуртукчулар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар албайн турар. [illegible] ажылдарның [illegible] [illegible] деп мерге [illegible] [illegible] чамдык организация-ларда ам-даа бар. 1980 чылда тудуг-монтаж ажылдарының чарыгдалы 1,8 миллион рубль [illegible].

Он бирги беш чыл планы-ның баштайгы чылында рес-публиканың тудугжуларының мурнунда улам-на харыысалга-лыг улуг [соругларны] [illegible] [illegible] онзалап [illegible]. Ол соругларны [illegible] [illegible]

[illegible] ниитиниң малын сор-[illegible], самчыгдаар чорукта[р] улуг дуврээзинни боллур турар. Төрүүр чүс баш малга [illegible] он чаш төлүн ал-ганы мурнуку чылдарындан [illegible] эвээш болган. Малдың төрүп бооралдалгазын болгаш [illegible] багай организа-[illegible] түңнелинде эрткен чылын 15 муң хире бизааны, 170 муң ажыг хураганы бол-[illegible] ажыйны чедир албаан.

Чер ажылының продукция-зын бүдүрер талазы-биле ду-[illegible] эрткен чылын база [illegible]. Агаар байдал-[illegible] таарымча чок байдалдары [illegible] багай салдарын че-[illegible] чугаажок. Ындыг бол-[illegible], чер ажылының продук-[illegible] [illegible] чедир ал-[illegible] [illegible] мурнунда чер ажылының чамдык культу-ралары-биле тайылбырлаар херек.

Суггаттыг черлерин ажыг-лаар талазы-биле [illegible] ко-[illegible] бисте ам-даа тургус-[illegible] суггарылганың хем-[illegible] база [illegible] сагы-[illegible], суггарылга машиналарын болгаш агрегаттарын четпес ажыглап, [illegible] суггаттыг участоктарга эвээш-[illegible] тип турар. Мелиорастаан черлерни ажыктыг [illegible] [illegible]

[illegible]

„ХОЙДАН-НА — ХУРАГАН“

БО хүннерде хойжу кижиде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] дептиг харыы берди:

[illegible]

[illegible] чардыктырар чылдагаан чок болду. Чондан-оол Донгакович хой кажаазыныче катап далажыпты.

СОВХОЗ директору оон намдар-төөгүзүн улам эки билир болду. Чондан-оол Тоглак совхоз бүдүрүлгезинче 23 чыл дургузунда баштай инек малдап келгенин чугаалап бижидиңди. Сөөлгү үш чылда хойжулап турар. Түңнелдери багай эвес: чүс хойдан 1979 чылда 101 хураган, 1980 чылда 90 хураган алган. Чондан-оол Донгакович — Хемдерге ко-дээ Советтиң депутады, ол чоок-кавыда малчыннарның агитатору, [illegible] дагдынынчызы, Ленинниң юбилей медалының эдилекчизи, «Социалистиг чарыштың тиилекчи-зи» деп хөрек демдээ-биле каш удаа шаңнаткан, совхоз-туң дирекциязы черинге макта-[illegible] [illegible] болган. Бир эвес хой-[illegible] [illegible]-биле чугаалажып бол[за], ол бүгү бисте билди[н]-мейн барып болур турган ийи[к].

«Хойдан — хураган, инектен — [бызаа]» Хемдерге[ниң] [illegible]

[illegible]

ЭЖИК ажыттынган [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

К. КУДУЖЫ

ХАБАРОВСК КРАЙ. «Ургалстрой» тудуг-монтаж поездизи[ниң] механизация участогунуң коллективи СЭКП-ның XXVI съездизиниң төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартаан. Олар беш чыл[ның] планын хуусаазындан эрте дос[кан]. БАМ-ның Чэгдомын участо[гун]да ажылдап турар ургалчылар [illegible] тудугжулар хөй нитилиг тудуг-монтаж ажылдарын бо чылын кылып чорудар.

ЧУРУКТА: бо черге Ургал станциязының демир-оруг вокзалы турар. Мында ам оруумнарны тургузуглар ажылдап турар. Оруумнакчылар коллективи «Ургалстрой» поездинде социалистиг чарыштың мурнакчы огулдары.

А. ШЛЯКОВТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВА. Кызыл шөл. В. И. Ленинниң Мавзолейинче.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

РСФСР: депутаттар дузалашкан

Кыдыкы Соңгу чүктүң кылган шенелге серияның баштайгы бажының дүрген чуларынга Норильскиниң улус депутаттары идепкейлиг дузалашкан, ук бажың хуусаадан каш ай бурунгаар ажыглалга кирген.

Технологтуг бүгү шугумга депутаттар боттарының постуларын тургускан. Олар неделяда бир катап чыглып келгеш, ажылдың чорул турарын чугаалажып турган. Тудугну дүргедедиринге хамаарышкан бүгү-ле эң чугула айтырыгларны хоорай Совединиң сессиязынга чугаалажыры-биле кирип турган.

Чаа бажыңнарның өрээлдерин болгаш, кухнязы делгем, дузалал өрээлдер болгаш ханаже кирип кылган шкафчыгаштар бар. Мурнунда серияга бодаарга бир онзагай чүүлү — бажыңны идегелдиг адагаш дожекке тудканы болур.

Чурттуң эң-не соңгу чүгүнде хоорай шапкын өзүп турар, ынчангаш депутаттар чуртталга бажыңнары-биле чергелештир культура-амыдырал объектилери туттунган турарынче кичээнгей салып турарлар. Оларның негелдезин [illegible] эрткен беш чылдың [illegible] тургаанындан хөй ындыг тударларны кылып турар. Хоорай чылдың-на 200 муң дөрбелчин метр чаа чуртталга шелүп ап турар. Бо беш чылда өг-бүле бүрүзүнге тускай квартираны [illegible] планнап турар.

БЕЛОРУССИЯ: муң санал

«Чаа беш чылдың бирги чылында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кижи бүрүзүнүң ажылдаар черинге канчаар бедидип болурул?» деп айтырыглыг анкетаны профэвилел активчилери Минскиниң мотовелозаводунга тараткан. Муң ажыг саналдар чыгдынган, оларның дыка хөй кезии партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып турар үеде кирген. Ам профэвилелдиң завод комитеди оларны сайгарып, эң-не үнелиглерин бүдүрүлгеге шиңгээдири-биле белеткеп турар.

Чогаадыкчы дилээшкин ажылдың чаңчыл болган чүүлү апарган. Эрткен беш чылда завод ажылчыннарының түс-түс чаартыкчы саналдарын бүдүрүлгеге шиңгээткен. Оон түңнелинде дөрт муң чадаг-тергени немей үндүрүп болур материал камнаттынган.

Мастерлерниң, аныяк ажылчыннарның мурнакчы дуржулгазы школаларынга ажылчыннар чогаадыкчы мергежилге өөренип ап турарлар.

КАЗАХСТАН: дөрт хандырар

Чөөн-Казахстан областың колхозтарының болгаш совхозтарының төп суурларын тептүткен энергия хандырылгазынче шилчидери доозулган. Эң соолунде токту «Баройский» совхозтуң агрохоорайынга улаан. Эрткен беш чылда республикага электри дамчыдар түс муң хире километр шугумнарны туткан.

Казахстанның [illegible] болгаш совхозтары кедигге электрификацияның чаа үе-чадазынче кирген. Ам ажылагыйларның ыраккы фермаларын болгаш салбырларын төптүткен системага улап аргалаан. Он-он муң километр электри шугумнары, түс-түс подстанцияларны тудар ажаар СЭКП-ның XXVI съездинге [illegible] бөдүрүлге [illegible] [illegible] 1983 чылдың [illegible]

СЭТА-ның корреспонденттериниң чугаалары.

Суурувус аян-шинчизи

ЭЭНЗИРЕП БАР ЧЫДАР

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдып, оларны каас-шиник, көрүштүг аян-шинчилиг болдурар, суурларның тудугларын экижидер, кудумчу-кварталдарын шын планнап тудар дугайында айтырыгны бүгү чуртта-даа, бистиң республикада-даа амгы үеде дыка чугулалап көрүп турар болгай. Оон бир тодаргай херечизи партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде кодээге чурттакчылыг черлерни тударын болгаш чаагайжыдар дугайын база айтып турары болур.

Улуг-Хем районда Ак-Туруг суурда бүдүрүлге, албан организация черлери, суурнуң чурттакчы чону боттарының төрээн суурун хөгжүдер, аян-шинчилиг кылдыр чаагайжыдар дээш чогуур ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Оон бадыткалы болза сөөлгү чылдарда Ак-Турugда бүдүрүлгениң, культура-чырыдыышкынның болгаш чуртталганың чаа тудуглары албаа-биле кылдынып, суур чаагайжыдылгазында элээн ажылдарның чоруттунуп турары болур.

Үстүнде эки чаартылгалар чоннуң сагыш-сеткилин өөртүп, оларны ажыл-херекче улам сорук кирип турары чугаажок. Моон-биле чергелештир бистиң суурувуста чаагайжыдылганың болгаш тудугнуң кошкак чоруттунуп турарындан чамдык кудумчуларның аян-шинчизи экижирден туржук, улам баксырап, ээнзиреп бар чыдарын кижи аназ көрүп эрттирер арга чок болур-дур.

Манаа мен чаңгыс-ла кудумчунуң чижээн бижиир бодадым. Ол болза улуг башкыларывыс В. И. Лениниң ады-биле адаан хоочун кудумчу. Ол Кызыл—Тээли аразының оруундан эгелээш, суурнуң адаанче угланган кол кудумчу. Манаа баштай Кара-Суг экспедициязы хагдынып турда оон кежи кижилер хууда бажыңнарын көжүрүп эккеп, туткулап алган. Оларга улаштыр ынчангы колхозчуларның тудуглары кылдынган.

Ам ол эрги, чавыт бажыңнарның чамдызын база катап өскээр көжүрүп аппаргылаан, чамдыктары баксыраанындан ээн калгылаан. Соңгалары, хаалгалары ойбак тургулаар. Шоолуг хөй эвезинде-ле улус чурттап турар. Сөөлгү чылдарда кудумчунуң бажында, улуг орук чанында ийи аал иштиг чурттаар бажыңны ажыглалга кирген. Оон алаа чарыында база бир ийи аал иштиг чурттаар бажыңның таваан салып кааннан бээр ийи чыл болган. Шагда-ла ажыглалга кирген холушкак бараннар магазининиң чанында бажыңнар орну казып кааныңдан бээр база чыл ашкан.

Совхозтуң, кодээ Советтиң удуртукчулары Ленин кудумчузун чаартыр, чаагайжыдар дугайында хурал-суглаалларга каш чыл иштинде чугаалап келген чүве бо. Оон бээр эрги казанактар-даа чайлаттынмаан, чаа тудуглар-даа шоолуг немешпээн. Тудуг айтырыы мындыг турда, чаагайжыдылга, ыяш, үнүш тарылгазының болгаш өске-даа чүүлдерниң дугайында кандыг чугаа турар боор. Машина-балгат аргыжар бо кол кудумчунуң оруктары мырыңай аргажок, моон ужурунда Шагаан-Арыгдан келген автобус безин хоктаар черинче барбайн, арадан ээп турар.

Суурувус кол болгаш улуг башкывыстың адын эдилээн кудумчузун мындыг байдалга тургузуп, ону ээнзиредип болур бе, ол чоокка човаңчыг, ыракка ыянчыг эвес бе. Бо дугайында совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кодээ Совет күүскому канчаар бодап турар ирги?

М. БАЗЫР-САДЫ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Персид мугулдурунуң зоназынга тайбынның болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң киирген саналдары чогуур үезинде болгаш эргежок чугула болуп турар деп, Палестинаның Фатх организациязының ТК-зының кежигүнү Абу Айяд медеглээн. Ол девискээрниң чурттарының иштики херектеринге империалистиг холтаарлаашкынга тайбын совет инициатива шыгыы моондак болган.

Персид мугулдурунга американ шериг күчүзүн улам улгаттырганы, Оманга, Сомалиге, Египетке болгаш Кенияга чаа американ шериг баазаларын тургузуп, эргилерин чаартып турар чорук Сирияже, Йемен Улус-демократтыг Республиказже, Палестинаның хостаарының организациязынче ыйыышкын кылыр, дептилгелиг араб ёзучуруминарын башкаландырар, араб национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин божаннадыр болгаш бодунуң тура-соруун албадап догаар дээн империалистиг болгаш сионистиг оралдажыышкын-дыр деп, Абу Айяд демдеглээн. Ынчалзажок Вашингтоннуң ол бүгү болдалары боттанмас: араб улустарның делегейниң дептилгелиг бүгү күштери, Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар деткип турар.

ДАМАСК. (СЭТА). Персид мугулдурунуң районунга тайбынның болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдарын Сирияның «Тишрин» солуну бедик-биле үнелээн.

Л. И. Брежневтиң киирген тайбын инициативазы чогуур үезинде болган деп, ол солун демдеглээн. Делегейниң ол районунда даштыкы шериг баазаларын узуткаарын ол инициативада айыткан.

Чоокку Чөөн чүкке бодунуң тергиидели бадыткаарын оралдажып турар Американың Каттышкан Штаттары Персид мугулдурунда байдалды улам чидиглендирип, ында чөрүлдээни өскүдүп турарын «Тишрин» солун сойгалап илереткен. Американ империализм болгаш оон эвилелчилери Персид мугулдурунуң чурттарының нефтизин холга кирип алырын оралдажып турар деп, ол солун бижээн.

Американ шериг баазалары — ол дээрге Израильдиң, араб реакцияның камгаланып турар кара чаңгыс чөленгиижи-дир. Совет Эвилелиниң саналдаазының ёзугаар Персид мугулдурунуң районунда американ шериг баазаларын узуткаар болза, ол районнуң улустары ам тайбын хөгжүүр аргалыг болур деп «Тишрин» солун онзалап демдеглээн.

СЭТА-НЫҢ БУРУУ ШАВЫЫШКЫНЫ

ССРЭ-ге хамаарыштыр өжээнниг ээлчеглиг кампания сөөлгү хүннерде АКШ-та кодурулген, халажып үнген администрацияның албан кижилериниң медеглелдери-биле ол кампания эгелээн. Фактыларга чөрүштүр ол кижилер американ-иран харылзааларын нарыыдадыр дээн боттарының күзелин массалыг информацияның совет чепсектеринге шамнаарын оралдажып турарлар.

Бүгү делегейге көзүлдүр-ле Иранның чоогунда күчүлүг шериг чепсээн харын АКШ-тың моонноп алганы делегей болуушкуннарын канчаар нарыыдадып турарын хайгаарап турар кижи бүрүзүнге ол ылап-ла билдингир. Ол дугайын делегей парлалгазы, оон иштинде американ парлалга-даа бижип турар. Ол факт-биле АКШ-тың албан кижилери чөрүшпейн турар болгаш чөрүжүп шыдавас-даа. Оон туржук, Иранга удур чепсектиг күштү ажыглаар деп дөрт кыжанышкыннар Вашингтондан сөөлгү хүннерде-даа каш удаа чаңгыланып келген.

Ынчангаш ол темага хамаарыштыр массалыг информацияның совет чепсектеринге дыңнадыглар чүгле чүвениң херек кырында байдалын көргүзүп турар боордан өске кандыг-бир чажыт сорулгаларны салбайн турар.

Американ албан кижилеринден үнүп кээп турар бедир утказыг мындыг медеглелдериниң дузазы-биле ол хоп-нугулчу шуугаазынны халбарты берген чылдагааны болза, ол кижилерниң боттарының үүлгедиглериниң дугайында АКШ-тың бодунда болгаш делегейниң өске-даа чурттарында хөй-ниитиниң хоонун, санал-оналын алаактырып, будулдурар дээн нарa сагыштыг оралдажыышкын-дыр.

Бо бүгү чүүлдерни барымдаалап алырга, ол шуугаазынның Картерниң администрациязынга негеттине бергени болза, оон Вашингтонга бодунуң албан-дужаалын антисоветчи туралык хөөнге доозарынга болгаш мыдыг янзының «зетафетазын» АКШ-тың чаа удуртулгазынга дамчыдып бээринге херек болган-дыр. Ол бүгүге хамаарылгалыг кижилер меңү чок ол пропагандачы кажарлаашкынның алыс утказын утаазылап билип алтар деп бодаза чогуур.

ВАРШАВА. (СЭТА). Улусчу Польшада амгы нарын социал-политиктиг байдалдың үезинде хосталга болгаш демократия дээш демиселчилер эвилелиниң ролюнуң дугайында чугула айтырыгны дайын хоочуннарының чуртка болган чөвүлел хуралдарынга болгаш ужуражыышкыннарынга чугаалажып көрген. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының чаа удуртулгазының политиказын дайын хоочуннарының бүрүн деткип, чүүлдүгзүнүн турарын ол хуралдарга болгаш ужуражыышкыннарга онзалап демдеглээн.

Хосталга болгаш демократия дээш демиселчилер эвилелиниң воеводство баштаар чериниң хуралы Кельце хоорайга болган. Оон киржикчилери — дайынның хоочуннары чуртта 640 муң дайын киржикчилеринге кыйгырыг үндүрген болгаш

ХООЧУННАРНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

кажан күрүне нарын байдалда турда, социалистиг Польша дээш бүгү патриоттуг күштерниң ролю улам бедип турарын онзалап демдеглээн.

Нити дайынга — фашистиг Германияга удур демиселге совет улус-биле бистиң дайынчы болгаш акы-дуңма эвилелиивистиң чаагай чаңчылдары бистиң чүректеривисте кезээде кадагалаттынып чоруур деп, дайын хоочуннары медеглээн. Социалистиг Польшага канчаар чурттаарын, ажылдаарын хоочуннар аныяктарга айтып, оларга үлегерин көргүзер ужурлуг деп, хоочуннарның кыйгырыында демдеглээн.

ИРАН-ИРАК ЧӨРҮЛДЭЭ

БАГДАД. (СЭТА). Ирак болгаш иран шериглериниң аразынга дайын чорудулгалары фронтунуң бүгү шугумунга [illegible] Ирак [illegible] Сари-Поле-Захаба, Гилане-Гарбаның, Мехраның, Сусенгердиң болгаш Ахвазтың [illegible] 200 иран солдаттарын, [illegible] 8 танкыларын, 2 вертолеттарын, 16 автомашиналарын узуткаанын болгаш дайынның хөй шериг техниказын база боо-чепсээн [illegible] Ирактың кол шериг командылалы дыңнаткан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штаазының [illegible] ёзугаар алырга, сөөлгү хүннерде фронтунуң хөй участоктарынга артиллерия-биле [illegible] Ахвазтың, Абаданның, Гилане-Гарбаның, Сумарның болгаш Сари-Поле-Захабтың районнарынга болган удушкуннарның үезинде 130 ирак солдаттарын, оларның 6 танкыларын узуткаан. Абаданны болгаш Ахвазты ирак шериглер мурнуку хевээр артиллерия-биле бомбалап турарын штабтың дыңнадыгында демдеглээн.

ШИИТПИРЛИГ ХЕМЧЕГЛЕР ХЕРЕК

Каттышкан Нацияалар Организациязының Намибия талазы-биле Женевага конференциязы түңнел чок болган. Намибияны дүрүм чок ёзу-биле эжелеп алган Мурнуу-Африка Республиканың расистиг эрге-чагыргазы бодунуң тергиидел-хевээр арттырарын оралдажып турарын ол конференцияның түңнелдери тодаргай бадыткаан.

Мурнуу-Африканың Улусчу организациязының (СВАПО-нуң) делегациязы болгаш Преторияның расистиг эрге-чагыргазының төлээлекчилери Женева чугаалажыышкыннарынга киришкен. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыры «ам-даа элек» деп, расистер ол чугаалажыышкыннарның үезинде медеглээннер. Намиби улустуң дүрүм ёзугаар төлээлекчизи кылдыр СВАПО-ну Каттышкан Нацияалар Организациязының хүлээп көргени бүгүдеге билдингир болгай. Ындыг турбуже, расистерге саттынган чалчаларынга дең эргени тыпсырын олар КНО-дан негээннер.

Намибия айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээринче угланган Каттышкан Нацияалар Организациязының күжениишкиннерин Мурнуу-Африкада расистер хөй удаа үзүп келгени болгаш үзүп-даа турар-дыр. Намибияга дайын чорудулгаларын соксадыр, ол девискээрден мурнуу-африка эжелекчи шериглерин үе-чадалар аайы-биле үндүрер, чуртка хостуг, демократтыг соңгулдаларны чорудар дугайында чугула планны Каттышкан Нацияалар Организациязының Айыыл чок чөвүлели 1978 чылда-ла хүлээп алган турган. Мурнуу-Африка Республика болгаш СВАПО ол план-биле чөпшээрешкен хирезинде-ле, кажан ону амыдыралга боттандырар айтырыг херек кырында тургустунуп келирге, расистер оон күүселдезин янзы-бүрү чылдагааннар-биле үзүп келген.

Колониалдыг мөлчүлгениң уржуунда хөй чылдарда качыгдап келген Намибияның улуг расистерниң ындыг овуузуннары-биле өштежирин күзевейн турар. Мурнуу-Африкада расистерге удур бүгү талалыг хемчеглерни алырының эргежок чугулазының дугайында Женевага парлалга конференциязынга СВАПО-нуң президентизи С. Нуйомо медеглээн. Оон удуртуп турар организациязы чогуур шиитпирни хүлээп алыр кылдыр Айыыл чок чорук Чөвүлелин чыылдыырын чедип алыр деп болап турарын онзалап демдеглээн.

Бо айтырыгны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чугаалажып көөрү ындыг-ла белен эвес дээрзин айтыр херек. Айыыл чок чорук Чөвүлелинде расистерниң камгалакчылары база эвээш эвес болгай. Ол дээрге—АКШ, Англия, Франция-дыр. Ынчангаш расистерниң болгаш империалистерниң Намибияга удур сулчаазын сый шаварынга эргежок чугула шиитпирлиг хемчеглерни алыры хосталгага ынак бүгү күштерден амгы үеде негеттинип турар.

М. КНЯЗЬКОВ.
(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

◎ **БЕРЛИН.** Каттырынчыг солун оюннар көргүзер театрларның чаңчыл болгаш көрүлдези Гера хоорайга чедиишкиннig доозулган. Ындыг көрүлдени ийи чыл болганда бир удаа эрттирип турар. Чурттуң янзы-бүрү хоорайларындан профессионалдыг артистерниң 13 коллективтери анаа киришкен.

Профессионалдыг театрлар-биле чергелештир, ол көрүлдеге Герман Демократтыг Республиканың бот-тывынгыр 500 хире ансамбльдери болгаш бөлүктери база киришкен болуп турар.

◎ **ХАНОЙ.** Ыяштан уран чүүлдер чазаар вьетнам мастерлер Чан Тианың болгаш Чан Нгуен Данның кылган ажылдарының делгелгези Вьетнам Социалистиг Республиканың найысылалында организастаан. Шылгарангай ол мастерлерниң 130 ажыг ажылдарын ында делгеп көргүскен. Эрткен чээрби чылдарның дургузунда кылган уран-шевер ажылдарының дугайында чоңга оларның отчеду болуп турар. Вьетнам уран-шевер мастерлериниң хөй түс чылдарда национал чаңчылдарын Чан Тиа болгаш Чан Нгуен Дан олар уламчылап турар.

Республиканың ажыл-ишчилери, Вьетнамның улусчу армиязының дайынчылары оларның шевер ажылдарының маадырлары болуп турар.

◎ **ДАККА.** Бангладештиң культуразының болгаш уран чүүлүнүң делгелгезин Дакканың төп делгелге залдарының бирээзинде ажыткан. Күш-ажылдың даштан болгаш демирден кылган чепсек-херекселдерин, чаан сөөгүнден кылган уран чүүлдерни, алдын чооstaрны ында делгээн.

◎ **ПРАГА.** Чехословак майысылалдың уран чүүлдериниң улусчу школаларының өөреникчилериниң кылган ажылдарының баштайгы делгелгези Я. А. Коменский аттыг педагогика музейинде ажыттынган. Прaганың аныяктарының уран-шевер чогаадылгазының бедик деңнелин ында делгээн ажылдар херечилеп турар.

Чүгле Чехия Социалистиг Республикада безин амгы үеде уран чүүлдериниң улусчу 350 школалары ажылдап, ында 150 муң аныяктар хаара туттунган болуп турар.

◎ **БУДАПЕШТ.** Республиканың чурумалдыг хоорайы Сентэндрени музей хоорай кылдыр чарлаан. Тараачыннарның амыдыралын, үе-тывыштың, архитектураның уран чүүлдерин көргүскен солун музейлер ол хоорайда хөй.

Хоорайның архитектура турасказаалдарын шаандакы хевирин ёзугаар чаартыр дугайында шиитпирни база хүлээп алган. Архитектураның болгаш уран чүүлдүң 100 ажыг турасказаалдарын амгы үеде республикада чаартып турар.

◎ **РИМ.** Улуг орус композитор М. П. Мусоргскийниң чогаалдарынга турасказаткан фестивальды Миланның «Ла Скала» театрында организастаан. Ол фестивальды Италияның культура амыдыралында чугула болуушкун кылдыр түс чериниң солуннары санап турар. «Борис Годунов» деп опера-биле фестивальды эгелээн болгаш «Кадайлзынышкын» деп опера-биле доозар деп турар.

(СЭТА).

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң (НХФ-ниң) отрядтарының болгаш хунтаның шериглериниң аразынга тулчуушкуннар Сальвадорнуң янзы-бүрү районнарында үргүлчүлеп турар. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар Чалатенанго, Сан-Висенте болгаш Морасан департаментилерде болуп турар. Ында чурттакчылыг черлерниң аразында оруктарны партизаннар үзе кирипкен. Сан-Мигель департаментиде стратегиг чугула орукта көвүрүгнү партизаннар буза тепсипкен. Ла-Уньон департаментиде чугула ужур-дузалыг элээн каш оруктарны патриоттар база ээлеп турар. Чурттуң төп кезээнге шыңгыы тулчуушкуннар база болган.

Сальвадорнуң найысылалының чанында районнарга кадыг-дошкун аткылажыышкыннар база болган. Шериг кезектеринче болгаш полиция участоктарынче партизаннар чедиишкинниг халдаашкыннарны кылган.

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорнуң дерзии эрге-чагыргалары чонга удур ханыг шаажылаашкыннарны болгаш өске-даа үүлгедиишкиннерни кылып турарын Сальвадорнуң Никарагуада элчини Роберто Кастельянос Фигероа дыңнаткан болгаш дипломаттыг албан-хүлээлгеден бодунуң үнериниң дугайын чарлаан.

Реакциялыг хунтаның ханыг үүлгедиглериниң херечизи боор оон ынай артып шыдавас болган ужурумда дипломаттыг албан-хүлээлгезеп үнер дугайында шиитпирни хүлээп алган мен деп, элчин чугаалаан. Революсчу-демократтыг фронтунуң алды удуртукчуларын, шажынның дөрт американ херээжен хамаатыларын болгаш шажын организацияларының хөй төлээлекчилерин реакциялыг хунта өлүрген деп, ол чугаалаан. Мындыг дерзии эрге-чагырга Сальвадорга моон мурнунда кажан-даа турбаан дээрзин ам бүзүреп билдим деп, Р. Кастельянос Фигероа медеглээн. Сальвадорда өлүрүкчүлерниң шериг болуунге удур дайын чорул турар деп, ол айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорда болуушкуннарга даштыкының холгаарлап киржилгези улам-на ажык байдалдыг болуп турарын «Дейли уорлд» солун бижээн. Реакциялыг хунтаның дерзии үүлгедиглеринден дезип келген хөй муң [illegible] самолёттары Сальвадорнуң кызыгаар районнарында бомбалап турар.

КАРАКАС. (СЭТА). Американ холезиленикчилер, Никарагуаның диктатору турган Сомосаның национал гвардиязының чедир соктунмаан солдаттары, Чилиниң фашистиг пиночетчи хунтазының белеткээн дерзии шериглери Сальвадорнуң патриоттарынга удур дайын чорудулгаларынга киржип, тайбын чурттакчыларны өлүрүп, суурларны, хоорайларны амгы үеде өрттедип турар. Сальвадорнуң революсчу-демократтыг фронтузунуң төлээлекчизи Херардо Гочей ол дугайын Каракаска медеглээн.

КЫДАТ ЧЕПСЕКТИ КАЙНААР ШЫГААГАНЫЛ?

Пекинчи болгаш барыын пропаганданың «вьетнам айыылы» деп хоозун кышкызы Азияның чамдык чурттарынга, чижээ, Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга салдарлыг болган-даа болза, ындыг хоп Индонезияны будулдурбаан. Шериг күжүн улам көвүдедип турарын, дайынның чайлатпазы айыыл болурунга кым [illegible] салып, бодунуң кожазыннарынга [illegible] [illegible] [illegible] турарын [illegible]

[illegible] турарын ёзугаар алырга, КУР-нуң шериг-далай флоду хемчээл талазы-биле (1300 ажыг кораблы) делегейде үшкү черде үнген. «Ам дээрезинде ол Сарыг, Чөөн-Кыдат, Мурнуу-Кыдат далайларда аштаан чоруп турда-даа, моон соңгаар ол чүгле эрик камгалалы [illegible] артып каар деп чүвеге [illegible] болбас — деп, [illegible] «Компас» солуннуң [illegible] [illegible] Чөөн Азияны холга алырын чаңгыс эвес удаа чугаалап чораан. Ол чоок-кавы девискээрниң чурттарынга удур Маонуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

АСЕАН (Индонезия, Малайзия, Сингапур, Таиланд болгаш Филиппины кирип турар бөлүглежилге) чурттарынга хамаарыштыр Пекинниң [illegible] дугайында [illegible] Ынчалзажок ол дээрге тактика [illegible] «КУР-нуң удуртулгазының [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] эрттирипкенивис ол болур».

Сураглыг индонези журналист С. Сумараджо «Соңгу чүктен кыжаныг» деп номунда база ол дугайын сагындырып турар. Шериг күжү-биле Парасель ортулуктарын КУР-нуң [illegible] талазы-биле [illegible] сайгарып тургаш, ол КУР-нуң [illegible] чылдарда [illegible] аргалар-биле боттаныр бөлүгүн [illegible] көргүскен

А. РОМАНОВ.
ПМА-ның корр.

Джакарта.

[illegible]

(Солуннардан).

Пиночетчи аукцион.

«Ди вархайт» (Барыын Берлин) солундан чуруу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА АРГАЛАРНЫ НЕПТЕРЕДИР

Барын-Хемчик районнуң башкыларының январь чөвүлел хуралы болган. «Класстан болгаш школадан дашкаар өөредилге ажылдарын чаңгыс аай хандырары — өөреникчилерниң хууда социал активчизин хевирлээриниге ажыктыг орук» деп илеткелди райкүскомнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи К.-С. М. Бойбу кылган.

Москваның башкылар коллективиниң «Өөреникчи бүрүзүн коммунистиг ёзу-биле өөренир, чурттаар, ажылдаар кылдыр өөредир» деп кыйгырыын деткиншаан база партияның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш районнуң школачыларының башкылар коллективи багай эвес чедиишкиннерни чедип ап турар. Бирги чартык чылда районнуң школаларының өөредилгези 98.4 хуу болган болгаш 212 класстар, 193 башкылар 100 хуу өөредилгени чедип алганнар. Школалардан Ак-Довурактың № 2 (директору П. Д. Сундукова), Барлык (директору К. С. Хевек) олар бедик өөредилге-кижизидилгелиг түңнелдерин чедип ап, ында башкылар коллективтери чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, кичээлдерни, класстан дашкаар ажылдарны ханы утка-шынарлыг чорудуп турар.

Өөреникчилер-биле эки ажылдап, кичээлдерни солун, дээштиг эрттирер дээш чаа чүүлдерни дилеп тып, кичээл бүрүзүн бедик деңнелге эрттирип турар башкылар районда хөй. Кызыл-Мажалыктың № 2 школазы орус болгаш литература башкылары Т. Ф. Күүлар, Т. С. Кузнецов, Шекпээр ортумак школада эге класс башкызы Кужугет Дүпүтмаа олар ёзулуг ындыг кичээлдерни эрттирип турарлар. Оларның кичээлдери солун, өөреникчилер хөй чүүлдерни билип ап, кичээлдерге кирээигей, сонуургалы улуг болуп, кол ажыктыг чүүлдерни кылып, солун чогаадыгларны бижип турарлар.

Башкылар өөреникчилерни өөретпишаан боттары база доктаамал чаа арга-дуржулганы шиңгээдип алыр ужурлуг. Бо талазы-биле районнуң улус өөредилгезиниң терминнерини слёдун организастап эрттиргени элээн ажыктыг, солун болган. Районнуң 50 ажыг хоочун, арга-дуржулгалыг башкылары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны улам ыңай сайзыраңгайжыдарының аргахевирлерин чугаалажып, боттарының дуржулгазын солушканнар. Мурнакчыларның арга-дуржулгазының чамдыызын неттередир ажылды чорудуп эгелээн. Класстың өөредилге-кижизидилгелиг ажылының бир чедиишкиниг чоруу класстың удуртукчу башкызындан, оон кызымак күш-ажылындан, өөреникчилер-биле, ада-иелер-биле, хөй-нийти-биле ажылдап билириниден база хамааржыр. Бо талазы-биле эки ажылдыг башкылар база бар. Ак-Довурактың № 2 школазы сески класстың удуртукчу башкызы Айлаң Оюн амгы чыл улаштыр ийи чылдылар чок ажылдап турар. Ол-ла школаның бешки класстың удуртукчузу В. И. Журавлева. Аксы-Барлык ортумак школазында Болат-оол Боранмаа олар база беш чыл иштинде ийи чылдыглар чок ажылдаан.

Класска-даа, школадан дашкаар-даа өөреникчилер-биле ажылдың бүгү-ле хевири кижизидилгениң [illegible] болур. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политиктиг-кижизидилгениг ажылды улам ыңай экжектир дугайында» доктаалын [illegible] боттандырар талазы-биле школа, ада-ие комитеди хөй-нийти организациялар ажылдарының каттышкактыг турдузун, ада-иеле ажылдыг эки [illegible] болгаш өөреникчилер ортузунда хоойлу-дүрүм талазы-биле пропаганда ажылын күштелдени. Кылмыш-ажылдың мергежилчилери, хоочуннары-биле болтаан өске-даа солун кижилербиле ужуражылгалар, беседалар, тускай тематиктиг кежээлерни доктаамал эрттирип турары Ак-Довурактың № 1 школазы класстан дашкаар кижизидилге ажылдарының организатору Л. И. Раткова таныштырган.

Кызыл-Мажалыктың № 2 Ак-Довурактың ортумак школазында В. И. Лениниң улегер-чижээнге өөреникчилерни өөредир, кижизидер ажылдарны эки чорудуп, бо талазыбиле тускай өрээлдерни ажыткан.

Кызыл-Мажалыктың № 2 школазында ленинчи өрээл ажыттынганда бээр элээн каш чыл болган. Ону тургузуп, аңаа организастыг ажыл чорудуп, өрээлдиң дериг-херекселдерибиле улуг ажылды литература башкызы Татьяна Федоровна Күүлар кылган. Ам ленинчи өрээлдерде бүгү-ле чүүлдер кылдынган. Онда янзы-бүрү лекция, беседалар, ужуражылгаларны кылып, улуг баштыңның болгаш Л. И. Брежневтиң чогаалдарын аңаа өөренип турар.

Шак ындыг ленинчи өрээлдерни өске школаларга база ажыдар [illegible].

[illegible] өөреникчилерниң ажылы бедик деңнелге тургузуп, класстан дашкаар ажылдарның янзы-бүрү арга-хевирин ажыглаар талазы-биле ажылды чамдык школаларда ам-даа четпес тургускан. Бирги чартык чылда районнуң [illegible] шупту школазы өөреникчилер хөй-нийтиниң [illegible] чоруктар [illegible].

Бо өөредилге чылында ТээТерезин ортумак школазынга (директору М. Чертек) болгаш [illegible] түңнелинде ол школаның удуртукчулары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар талазы-биле башкылардан негелдени кошкаткаңнынзан чамдыкта башкылар кичээлдерни белеткел чок, шынары кудуу эрттирип турары илерээн. Класстан дашкаар болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның пландарын эрегей тургузуп, өөредилге программазынга хожудашкыннары болдурп турган. Кол эртемнерге өөреникчилерниң билии лавыс, эртемнер аайы-биле бөлгүмнер ажылдавайн, өөреникчилерниң хостуг үе-шагын ол ажыглавайн турган. Бо талазы-биле шиңгээ хемчеглер алган. Школаның ада-ие-биле болгаш хөй-нийти организацияларын-биле тарылгазы кошкак. Өөреникчилерниң хостуг үезин шын ажыглавайн турарындан хоойлу-дүрүм хажыдып, кем-херек кылып чоруктар тургулаан.

Школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге улуг рольду комсомол, пионер организациялары, школада өөреникчилер комитеди ойнаар ужурлуг. Бо талазы-биле ажылдар четпес болуп артпышаан. Комсомол, пионер ажылында бот-идепкей көзүлбес. Пионер вожатыйларының солчур чоруу школаларда хөй. Район төвүнде Пионерлер бажыңының чорудуп турар ажылының демнеш ам-даа кудуу.

Келир үениң хамаатыларын күш-ажылга чаңчыктырып кижизидери школаның, ада-иениң бир кол сорулгазы. Бо талазы-биле илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа элээнти чугаалааннар. Өөреникчилерни [illegible] Кызыл-Мажалык школазында С. Б. Кужугет, Шекпээрде Кужугет Базыр ындыг хоочун, арга-дуржулгалыг башкылар бар. А бо талазы-биле четпестерин база хөйү-биле чугаалап боор турган. Күш-ажыл кичээлдерин эрегейлеп эрттирер, тускай кабинеттер, дериг-херекселдер чок школалар база бар.

Районнуң школаларында болгаш Ак-Довурактың тускай спорт школазында күш-культура, кижизидилге ажылын четпес тургусканын хуралга башкылар база чоптуг шүгүмчүлээн.

Районнуң башкылары ажылышт бар четпестерин чайладып, партияның XXVI съездининге өөредилге-кижизидилгелиг ажылга чедиишкиннерлиг ужуражыр сорулгаларны илергейлээннер.

Х. МОНГУШ.

«Шынның» тускай корр.

КАМЧАТКА ОБЛАСТЬ. Ортузуктуң мурнуу чүгүнде Горелый деп вулканның частымшкыны 1929—1931 чылдарда, а оон мурнундаазы — чүс ажыг чыл бурунгаар болган.

1977 чылдан бээр ооң иштинки идепкейлиг чорудулгалары эгелээн. 1979 чылдың чайгы болгаш күскү үелеринде оон барыын иининде хөлдүң суунуң хайнышкыны, ол-бо чүктериниң изиишкини демдеглеттинген. 1980 чылдың эгезинден бээр Горелыйның бажындан хүлдүг хейлер ырылбайн келген.

Камчаткада ол вулкан ам канчаар «чаңнай» бээрин — частыр бе азы 30 чылдардаазы ышкаш чоорту оже бээр бе деп айтырыгга вулканологтар харыыны тывары кызыдып турар.

ЧУРУКТА: геологтар, геохимиктер, геофизиктер, геодезистер болгаш вулканохимиктер кирип турар экспедиция Горелыйның частышкынын өөренип чоруп турар.

И. ВАЙНШЕЙННИҢ болгаш **Л. БАТАШОВТУҢ** фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

МУРНУНДА—ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНУ

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.) Испанияның Линарес хоорайда эртип турар делегей чергелиг улуг шыдыраа маргылдаазында турнир таблицазын делегей чемпиону Анатолий Карпов венгр шыдыраачы Золтан Рибли-биле деңге баштап чоруп эгелээн. Ийиги салыгда Карпов венгр гроссмейстер Лайош Портишти 38-ки кошке уткан. 2 санныг апарган. Рибли аргентин Антонио Кинтеросту уткан.

ЭҢ ШЫЫРАКТАРНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Шыдыраага херээжейлер аразынга ССРЭ-ниң 40-гы чемпионады ол чергениң маргылдааларының төөгүзүнде эң шыырак составтыг бооп илерээн турар. Шыдыраа ойнаачылы дээш Казахстанның найсылалында ол маргылдаада алды гроссмейстер, делегей чергелиг ийи мастер, ССРЭниң чеди мастери болгаш бир кандидат киришкен. Киржикчилериниң намдарын көөр болза, солун чүүлдер хөй. Чижээ, бо маргылдаага амгы-лагы чылдарда ССРЭ-ниң чемпиону чораан алды шыдыраачы киришкен. База бир алды кижи делегей маргылдааларынга болгаш делегей чемпиону-биле ойнаарының шилилге маргылдааларынга киржип чораан.

Маргылдаага эң эки түңнелди Левитина көргүскен—9 оюг улуглары чедип алган. Баштайгы беш салыгдан ол база Семенова 4.5 санны алганнар, а сөөлгү беш салыгда Левитина, Зайцева, Эпштейн олар 4.4 санныг болган.

Левитинаның бо дээрге бир[illegible] 1961 чылда ол мастер атты чедип алышаан. ССРЭ-ниң чемпиону болган. Сөөлгү үш чылда Левитина ол атты кымга-даа алыспаан.

Ийиги черни элээн салымчаяанныг аныяк шыдыраачы Нино Гурнели маргылдааны эки эвес эгелээн: беш салыгдан чүгле 2.5 сан алган. Ынчалза-даа алдыгы салыг[illegible] Марта Литинская, [illegible] Лидия Зайцева [illegible] Ийиги черни [illegible] гроссмейстер [illegible] Лидия Семенова [illegible] маргылдааны [illegible] бээр [illegible] барганнар.

телевидение

ЯНВАРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги су[illegible] 9.05 — «Ынак шулуктерим». 9.35 — «Аппарган кур чер». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 11.10 — Н. А. Римский-Корсаков — Орус темаларга увертюралар. 11.20 — Медээлер. 11.25—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.00 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.00 — Медээлер. 14.20— Документалдыг телефильмнер программазы: «Константин Петрович Иванов дугайында тоожу», «Үеге чагыртпас». 15.20 — Л. Бетховен. Соната № 9. 15.50—В. С. Вишневский — «Оптимистиг трагедия». 16.35 — «Горнистер, харыылаңар!» 17.05— «Шупту чаңгыс ог-бүле». 17.30 — «Эртем дугайында». Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязы. 18.15— Бөгүн делегейде. 18.30 — Революсу ырлар. 18.50 — «Октябрьда Ленин». Уран-чечен фильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.05 — Телемедээлер. 21.20 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады» «Ажылчын хоорайның уруу». Киноочерк. 21.30 — Телемедээлер. 21.40— «Партия болгаш чон тудуш». Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң телефестивалы. Респотребсоюзтуң садыг [illegible] коллективиниң көргүзүү.

МОСКВАДАН

22.05 — «Билдингир-даа болыдыптыг». Кинотайылбыр. 22.40—22.55 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга фильм «Приключениениң тоолу». 19.00— «Ленин. Сөөлгү айлар». Телефильм. 19.40 — «Сибирьниң сорулгазы». Документалдыг фильм. 20.30 — «Ужуражылгалар». Телефильм. 21.00 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.05 — 22.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфониктиг [illegible].

Агаар

Бөгүн республикага шоочар булуттаар, чавыс. Янзы-бүрү [illegible] Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 30-35, өске арткандарынга 22-27 градус соок болур.

Кызылга [illegible] булуттаар, чавыс. Хаттың [illegible] Агаарның температуразы 31-4 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Кино

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ошку-ыныс чаасыдаа» (2 серияалыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, «Россияның ак харыы» 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дааланиннер арзынында» 9.20, 11.15, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.40 (уласткаан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Узун дүне» 15.00, 17.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Озалдаан болчаглар» 15.00, 18.40, «Бистиң бичии бачыдывыс» 16.50, 20.30 (улаткан) шактарда.

Кино болгаш көрүкчү

КИНОГА ТЫВАЛАП...

Иркутскиде Чөөн-Сибирьниң кинохроника студиязының Тыва АССР-де орус дылдан тыва дылче кино сөзү очулдурар салбыры «Адазы болгаш оглу» деп ийи сериялыг уран-чечен фильмни очулдуруп дамчыдарын (дубляж) чоокта чаа дооскан. Оон дубляж очулгазынга республиканың Көжүй-Ширин театрының артистери киришкен. Черле ынчаш бистиң артистеривис моон мурнунда-даа элээн каш кинофильмнерни орус дылдан тыва дылче очулдурганын аас-биле дамчыдып ойнаарынга чедиишкиннг киришкен.

Ук кинонуң сценарийин А. Иванов чогааткан, тургузукчу режиссёрлары В. Краснопольский биле В. Усков. Ону «Мосфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүрген. А тыва дылче дубляжтап очулдурган ол кинонуң режиссёру Г. Дүгержаа, үнүн таарыштырган оператор Г. Зуборев.

«Адазы болгаш оглу» деп уран-чечен фильмниң тыва дылда дубляжын бистиң артистеривис, мен бодаарымга, черле эки ойнап дамчыткан. Бо база-ла Тываның культура амыдыралының талазы-биле көскү чедиишкиннеривистиң бирээзи боор артар деп бодаар мен.

Кинода ойнаан орус артистерниң овур-хевирин, иштики сагыш-сеткилиниң хайныышкының, үнүн, арын-шырайның өскерлиишкинин сагып, шын дамчыдып турарын көрүкчү көргеш көрүүр. Ында ыгал холдуунда биливес. Экранда болуп турар болуушкуннар янзы-бүрү. А кижилерниң сагыш-сеткилиниң хайныгыышкыны база янзы-бүрү: өөрүүр, муңгараар, хомудаар, кылыктаныр дээш оон-даа өске. Ол бүгүнү бүзүренчиг, шын кылдыр дамчыдар ужурлуг. Бистиң артистеривис бо удаада ол сорулганы база боттандырып шыдааның комиссия кежигүннери санаалынга чугаалаан. Ынчангаш ол кинонуң тыва дылче дубляжын комиссия эки деп хүлээп алган.

Кинода ойнап турар артистерниң сагыш-сеткил хайлыышкынынга дөмей кылдыр дүүштүрериндеи аңгыда, аас, эрин шимчээшкинин тыва дыл-биле эдерти чугаалаары берге болгаш нарын. Ынчангаш артист бүрүзү баш бурунгаар белеткенир, өттүнер артизиниң сесдомаа-биле ышк таныжар ужурлуг. Дубляжка киржир артистерни баш бурунгаар белеткээр херек. А бисте ындыг эвес, хүнзедир ажылдап, чугааланып, ырлап-шоорлап кааппкан артистер кежээ ажыл соонда кээп дубляжка киржип турары кончуг четпес. Чүге дээрге оларның үнү өскерлип, чылап калган, азы шедиргеленчек, азы тунуп калган болгулаар-дыр. Моң театрның администрациязы өөренип көөрү черле чугула.

М. МУНЗУК.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

АМЫДЫРАЛДЫҢ КАЙГАМЧЫК ЧАЛГЫЫ

Бодунуң сорулгазын амыдыралдың кайгамчыктыг чалгыын сценага көргүзери деп, ССРЭ-ниң улустуң артизи Георгий Товстоногов санап турар. Ооң уран чүүлдүң кайгамчык хевирин тоожуп турар номунуң адын безин «Сценаның көрүнчүгү» дээр.

Георгий Александровичиниң чогаадыкчы амыдыралында теория болгаш практика сырый холбаалыг. Ону «Оптимистиг трагедиядан» көрүп болур. М. Горький аттыг академиктиг улуг шии театрының сценазында болуп турар бо шии — сезоннуң кол шиилериниң бирээзи. Ону ленинградчылар партияның XXVI съездизинге тураскааткаңнар.

— «Оптимистиг трагедия» биле мен чээрби беш чыл мурнунда ужурашкан» мен— деп, режиссёр чугаалап турар. — Оон бээр-ле ук шиие иван-чечени-биле көргүстүнген революсу гуманистиг чоруң мени хөлзедип келген.

Товстоноговтуң ажылының кайгамчыктыг чедиишкиннери бо чогаал-биле сырый холбашкаан. «Оптимистиг трагедия» дээш ол чээрби ийи чыл мурнунда Ленинчи шаңналдың лауреады болган. Черле ынчаш мавоырлыг тема бүргүү бистиң үевиске оңаа чугула херек дээрзинге режиссёр бүзүрээн. Ону бадыткаары-биле Александр Корнейчуктуң чогаатканы «Эскадраның чылча шаптырганы» деп шиизин адап болур. Оон аңгыда Михаил Шолоховтуң «Аңдарган кир чер» болгаш «Оожум Дон» деп чогаалдарын сценажыткаңын база санаар бис.

— Бо болгаш өске-даа ажылдарга бистер чаа кижиниң өзүлдезин, амыдыралдың хөй болгаш нарын талазын шинчилээрин көргүзерин оралдашкан бис— деп, Георгий Александрович чугаалаар.

Амгы үениң драматургиязының кол негелдези—үе-биле деңге базары болур. Режиссёр бодунуң чогаадыкчы ажылынга Александр Вампилов биле Василий Шукшинниң чогаалдарын шилип ап турар. Ол Александр Гельманның «Бистер, адаанда ат салганнар...» деп шиизин онзагай үнелээр. Товстоноговтуң режиссёр планнарында ол авторнуң оске-даа чогаалдары бар.

КАИ экраны

ХӨЙ-НИИТИ-БИЛЕ КАДЫ

Кызыл хоорукүскомнуң иштики херектер килдизиниң КАИ ажылдакчылары хөй-нийтиниң күжүнге дайнып, автооруктарга транспорт озал-оңдаа болдурбазынче угланган [illegible] турар.

[illegible] хемчеглериниң, автобүдүрүлгелерде, албан организацияларда чолаачылар ортузунда кижизидилге ажылының дугайында айтырыгларны СЭКП Кызыл хоорукомунуң, хоорукүскомнуң хуралдарынга чылдың дургузунда чаңгыс эвес удаа чугаалажып келген. Аңаа хүлээп алдынган шиитпирлер ёзугаар автобүдүрүлгелерге, күш-ажылчы коллективтерге чыгалдаларны, рейдилерни КАИ ажылдакчылары хөй-нийтиниң киржилгези-биле чорудулаан. Автотранспорт озал-оңдааның саны кызырылбайн турар автобүдүрүлгелер, коллективтер тыңгыы кичээнгейде. Транспорт озал-оңдаа болдурбас, оон айыылын баш бурунгаар чайладыр сорулга-биле бригадаларга, колонналарга орук шимчээшкининиң чурумунга, алкоголизмниң хоралыының дугайында беседаларны кылып, лекцияларны номчуп турар.

Кайы-бир коллективте чолаачыларның таарымчалыг ажылдаарынга таарымчалыг байдал чедип тургуспайн болгаш кижизидилге ажылы ында негелдеге дүүшпес болза, СЭКП Кызыл хоорукомунуң чанында штаб ук черлерниң удуртукчуларын келдиртип, үстүнде айтырыгга хамаарыштыр оларның дыңнадыгларын ап келген. Ооң дээштиг бе[illegible].

[illegible] болгаш [illegible] өөредип, сорулгалар сорулга-биле КАИ ажылдакчылары автомотога хандыкшылдыглар ниитилели-биле кады конкурстарны организастап турган. Аңаа хоорайның турттакчыларындан 5 муң кижи [illegible] шылынга киржир эгени 50 кижи чедип алган. Оон-биле кады школачылар ортузунга орук шимчээшкининиң эге чурумнарын өөредири янзы-бүрү аргалар-биле чорудуп турар. Школачыларның [illegible] ВЛКСМ Кызыл хоорукомунуң ажылдакчылары хоорайның школачыларының ортузунга «Зарница» оюнну эрттирген. Ооң негелделеринге орук шимчээшкининиң дүрүмнеринден айтырыгларны база киирген. Уругларның орук шимчээшкининиң чурумнарын улам ханы билип алырынга ол идиглиг болган.

Хоорайның «Пионер», «Восток» болгаш «Каа-Хем» кинотеатрларында бөлгүмнерни тургускан турган. Орук шимчээшкининиң чурумунга хамааржыр лекция, беседаларны, кыска кинофильмнерни пионер лагерьлеринге чорудуп, көргүзүп турган. КАИ ажылдакчылары хөй-нийти школачылар ортузунга 175 лекция, беседаны эрткен чылын номчаан. А бо чугула ажыл школаларга өөредилге чылының дургузунда уламчылаар.

[illegible] озал-оңдаа болдурбас [illegible] де, албан организацияларында тургустунган тускайжыттынган дружиналарның киржилгези сөөлгү чылдарда илепкейжээн. Ындыг-даа болза чамдык коллективтерде дружиналар боттарының хүлээл[illegible] геннер. Чижээ, № 5, 62 КМКларда, «Тыва сүт тудуг» тресте, автосервиске заводунда [illegible] ның станциязында, аптека эргелелинде, көлээ ажыл[illegible] гаш өске-даа бүдүрүлге, албан организацияларда дружиналарның бээй ажылын айтыры чугула. Ук коллективтерниң удуртукчулары, ында партия, профэвилел, комсомол организациялары ол айтырыгны чогуур кичээнгейге ап, харыысалгалыг бодаар ужурлуг.

Хөй-нийтиниң, тускайжыттынган дружиналарның күжүбиле хоорайның кинотеатрларынга, клубтарынга орук шимчээшкининиң чурумунга хамаарыштыр 216 тускай кинофильмнерни көргүзүп, 48 рейдини чорудуп. Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырарынче угланган хемчеглер ап чоруттунуп тураалаа, чолаачыларның-даа, чадаг-даа кижилерниң талазындан хажыдыышкыннар бо-ла болу бээр. Орук шимчээшкининиң дүрүмүн хажыткан 30 муң ажыг таварылга илереттинген. [illegible] ның 828-ниң транспорт башкарар эргезин казаан, 188 кижиниң херээн хамааржыр коллективиниң ниити хуралдарга сайгарып көөрү-биле шилчиткен. КАИ ажылдакчыларының талазындан мындыг янзылыг ап чоруткан хемчеглериниң түңнелинде транспортту ээнрик башкарган чоруктан болган озал-оңдааның саны 12-ге эвээжээн, оон амы-тынындан чарылган кижилерниң саны 2, кемдээшкин — 18 сапта кызырылган.

Чамдык автобүдүрүлгелерниң, албан организацияларының чолаачыларының талазындан орук шимчээшкининиң хажыдыышкыннары эвээжевейн турар. Чижээ, № 1 АТБ-ден 33, № 3 АТБ-ден 30 чолаачы транспортту ээнрик башкарып чорааш, КАИ ажылдакчыларынга туттурган. Ооң кол чылдагааны ук бүдүрүлгелерде чолаачылар ортузунда кижизидилге ажылының деңнелиниң чавызында. Транспорттуң техниктиг байдалын чогуур деңнелге тургузарынче чогуур кичээнгей салбас чоруктар бар. Оон-биле кады автомашиналарның рейстен келгенин, гараждан үнүп чоруткан доктаамал хынаар антырыт автобүдүрүлгелерде, албан организацияларда чедир тургустунмаан. Ажыл-агыйжы эвес мындыг чоруктарның чамдык кү[illegible] ге чолаачылар ортузунда кижизидилге ажылын күштелдирери чугула.

КАИ-ниң постуларында ажыл бо хүннерде хайнышкыныг. Хоорайның КАИ ажылдакчылары эрткен чылда ажыл-херээн түңнеп, бо чылдың сорулгаларын тодараткан. Кышкы оруктарга шимчээшкин ындыг-ла амыр эвес, туманыг. Транспорттуң шимчээринге таарымчалыг байдалды тургузар сорулга-биле 1981 чылдың январь 10-дан февраль 20-ге чедир «Кичээнгейлиг — орук» деп рейдини чарлаан. Ооң негелделерин автобүдүрүлгелерге, албан организацияларга КАИ ажылдакчылары таныштырган.

Автооруктарга айыыл чок чорукту хандырары чугула айтырыг. Ол кижи бүрүзүнден кончуг хамааржыр. Ынчангаш бо чугула айтырыгны чогумчалыг чорударынга кижи бүрүзү улуун киириштирер ужурлуг.

В. БРЮХАНОВ.

Кызыл хоорукүскомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ начальниги.

КӨРҮЛДЕ ЧОРУП ТУР

ВЦСПС-тиң секретарияды, ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң коллегиязы орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандырар талазыбиле Бүгү-эвилелдиң көрүлдезин эвилелдешкен болгаш ав[illegible] областар төптеринге эрттирер талазы-биле доктаалды 1980 чылдың сентябрь 19-та хүлээп алган.

Ук доктаалда көрүнген чүүлдерни боттандырар сорулга-биле Тыва профэвилелдер республиканың Иштики херектер министерствозунуң коллегиязы орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунуң сан[illegible] талазы-биле республика көрүлдезин январь 1-ден февраль 21-ге чедир эрттирерин доктааткан. Ол көрүлдени эрттирериниң организастыг комитеди ооң негелделерин ажылдап кылгаш бадылаан.

Көрүлдениң кол сорулгазы болза орук шимчээшкининиң [illegible] таныштырып, школачыларга оон ханы өөредип, тайылбыр[illegible] таварылгада озал-оңдаага таваржып, кемдээн кижилерге эмчиниң баштайгы дузазын чедиреринин аргаларын хамаатуларга өөредир.

Ук көрүлдени организастыг чоруттар сорулга-биле автобүдүрүлгелерге, албан организацияларга, совхозтарга көрүлде комиссияларын тургузар. Ол комиссияларның кежигүннери ук черлерде профэвилел комитеттери, ажыл-агый удуртукчулары-биле кады орук шимчээшкининиң дүрүмнериниң хажыдыышкыннарын болдурбазынче угланган бүгү-ле хемчеглерни ажылдап кылыр ужур[illegible].

Көрүлдеге идепкейлиг киржип, транспорт озал-оңдаа болдурбаан автобүдүрүлгелерниң, албан черлериниң коллективтеринге диплом, акша шаңналдарын тывысы көрдүнген.

Орук шимчээшкининиң дүрүмүнүң хажыдыышкыннарын, транспорт озал-оңдаан болдурбас сорулга-биле көрүлдеге идепкейлиг кижилер [illegible].

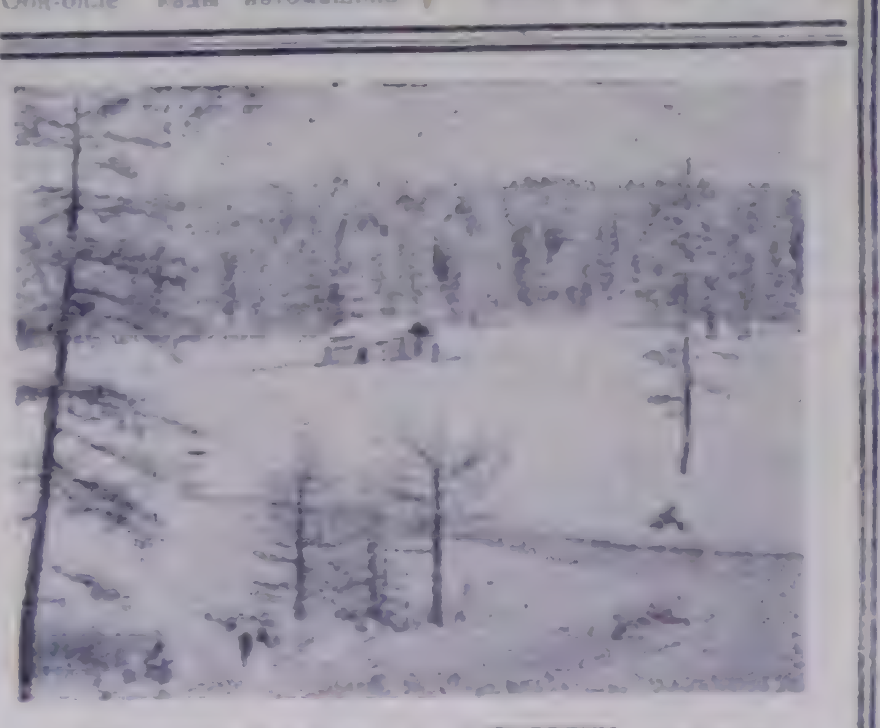

«Орукчунуң бажыңы». **А. ЗАЙЦЕВТИҢ** фотоэтюду.

Редакцияның адрези
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң [illegible] 2-25-24, 2-21-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, [illegible] 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-31-15, культура [illegible] 2-23-84, [illegible] 2-24-43, [illegible] 2-31-73, [illegible] 2-41-27, [illegible] 2-23-00, корректорларның 2-23-41, бухгалтерияның 2-12-45 [illegible] 2-22-75 [illegible].

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 8)

ТС [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 18 (14116) | 1981 чылдың январь 22, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Он бирги беш чылдың бирги чылында Тываның ажыл-ишчилери күрүнеге 55 муң тонна тарааны, 25,1 муң тонна эътти, 27,3 муң тонна сүттү, 2710 тонна дүктү болгаш 15,2 миллион чуурганы садарын хүлээнген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын күүседирин, 1980 чылдың ол-ла үезинде сатканындан сүттү болгаш чуурганы 11-12 хуу хөйнү садарын база олар хүлээнип турар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1981 чылда ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, онгу беш чылдың дургузунда экономиканың болгаш культураның улам ыңай хөгжүлдезин хандырган.

Партияның XXVI съездизинге белеткел, СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң [illegible] ... 1990 чылга чедир [illegible] ... 24 бүдүрүлгелерниң, 260 цехтериниң [illegible] ... 2500 [illegible] 1981 чылдың январь-февраль айларының база бирги кварталының планныг даалгаларын партияның XXVI съездизиниң [illegible] күүседирин хүлээнген.

Онгу беш чылдың бирги чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш чарышпышаан, үлетпүрнүң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының база культураның ажылдакчылары дараазында хүлээлгелерни алган.

Үлетпүр талазы-биле

Бүдүрүлге күчүлерин долу ажыглаарының, иштики курлавырларны, мурнакчы дуржулганы ажыглаарының, бүдүрүлгелерниң техниктиг эде дерилгезин боттандырарының, [illegible]

[illegible]

Тудуг талазы-биле

[illegible]

Көдээ ажыл-агый талазы-биле

[illegible]

Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле

[illegible]

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле

[illegible]

Чоннуң амыдырал хандырылгазының болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйының талазы-биле

[illegible]

Улус өөредилгезиниң, культураның болгаш чоннуң медицина хандырылгазының талазы-биле

[illegible]

Көдээге шеф дузазы

[illegible] ажыл-агыйының өске-даа адырлары мал чемин белеткээр, тараа культураларын, картофельди болгаш ногааларны ажаар, техника септээр, көдээ ажыл-агый объектилерин тудар болгаш өске-даа ажылдарны шиитпирлээр талазы-биле [illegible] шеф дузазын чедирер.

Хакас автономнуг областың ажыл-ишчилери-биле социалистиг чарышты уламчылаар.

* * *

1981 чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш боттарының бүгү [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы [illegible] уткуурун СЭКП Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бүзүредип тур.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ, ХООРАЙЛАРНЫҢ БОЛГАШ РАЙОННАРНЫҢ, МИНИСТЕРСТВОЛАРНЫҢ БОЛГАШ ВЕДОМСТВОЛАРНЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВТЕРИНИҢ ХУРАЛДАРЫНГА БОЛГАШ 1981 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 20-ДЕ БОЛГАН РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫНГА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ ЧУГААЛАШКАН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

Тувинская республиканская библиотека

СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур

ҮЕ БИСТЕН НЕГЕП ТУРАР

Төөгүлүг улуг болуушкуннарны, байырлалдарны совет кижилер чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур деп чаагай чаңчылдыг. Ынчангаш тывызы Коммунистиг партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш бистиң «Хадың» совхозтуң коммунистери болгаш ажыл-ишчилери база бедик кочүрүүшкүннүг ажылдап турар. Бодунуң ол съездиге СЭКП ТК-ның Төлевилелин совхозта партия, профэвилел база комсомол организациялары болгаш ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында түс-түс коллективтериниң хуралдарында политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга чугаалажып эрткен, оларга 340 хире кижи киришкен болгаш 30 ажыг кижи санал-оналдарны киирген.

Хуралдарның киржикчилери Төлевилелдиң онзагай бүрүзүнде совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының денинче улам кедээ бедиириниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салып [illegible]

рунгаар базымнарын кылган. Малдың баш саны өскен, ниитизи-биле беш чылда ажыл-агый курүнеге сүт садар планын күүсеткен. Ол-ла үеде [illegible] тудуг-суур таңнымы-биле хөй [illegible] кылдынган. Чаагай ажыл түңнелинде он-он чурттаалга бажыңнары, ортумак школа интернат-биле (ында араттарның 50 уруглары кургулиң [illegible]) бичии чаштарның ажаар-тежээр сад болгаш Культура бажыңы, эмнелге база магазин, чаа чуп бажың, 100 номерлиг чаа телефон станциязы, машина-трактор мастерскаязы дээш оон-даа чүүлдер бар. Ол бүгү малдак социал программаны боттандырыышкынның ажымында [illegible].

Ажыл-агыйның ажылчыннары бүдүрүлгениң соруглаларын ажылдарга кызымак боттандырып турар. Оларның мурнуку одуруунда коммунистер чорүп турар. Ол онгу беш чылдың шалыпчыларының аразында саанчы коммунистер Кара-кыс, Өлежик, Моңгуш, механизаторлар Долчунмаа, Некрылов, Кирьянов, хойжулар Ооржак, Бай-Кара [illegible]

[illegible]

Чаадыевна Моңгуш [illegible] Ол мыйчаарлы чугаал[illegible] «Мурнакчы саанчылар[illegible] [illegible]

[illegible] Ырымаевнаның [illegible] улуг [illegible] ферманың улуг-хуу [illegible] Фермада Марика Сулапай, Галина [illegible] Люда Чанзан, Александра [illegible] мурнакчы комсомолчу саанчылар база бар. Биттер он бирги беш [illegible]

[illegible]

«Хадың» совхозта партия организациязының секретары.

Петр Михайлович Гладков «Сукпак» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. 1980 чылда алган хууда социалистиг хулээлгезин ол 137 хуу күүсеткен. Мурнакчы механизатор беш чыл дургузунда 3 муң гектар черни аңдарар турган, 4 муң гектарны аңдарган.

Сукпак кодээ Совединиң депутаты, мурнакчы механизатор съезд мурнунуң чарыжынга киришпишаан, мал чеми белеткээр черде ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: чем белеткээр шөлче мал чеминиң кирип турары; механизатор П. М. Гладков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КОЛ АДЫР ХОЖУДААШКЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын чаңгыс-даа көргүзүг талазы-биле күүсетпээн. Совхозтуң директору К. К. Куулар бистиң корреспондентивис-биле беседазынга ооң чамдык чылдагааннарын айтып, он бирги беш чылдың баштайгы чылында болгаш оон-даа соңгаар сүт-хөлчүлерниң мурнунда салдынган соругларны мынчаар чугаалаан.

— Совхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылы болзажок, оон бурунгаар хогжүлдезиниң темпин ам-даа оожум болуп артпышаан. Оон уламындан ажыл-агый мал продуктуларын күрүнеге садарының онгу беш чыл планнарын күүсетпээн. А 1980 чылда [illegible]

[illegible] кир апаар. Бо беш чылда ыңгыг байдалды ээр, мал продуктуларын белеткээрин болгаш садарын көвүдедир дээш чүткүлдүг ажылдаары бистен негеттинип турар.

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда [illegible]

[illegible]

Беседалаан Х-К. МОНГУШ бижээн.

Беш чылдың кижилери

«Тыва кодээ тудуг» трестиң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — автобаазаның ажылчыннары партияның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар. Эрткен чылдың октябрь-ла ооң ажылчыннары онгу беш чылдың планнарын бүрүнү-биле күүсеткенин рапорттаан, олар пландан ажыр 452 тонна чүъкти севртиеннер.

Автобаазада мурнакчыларның бирээзи И. Н. Вендерпыхтың узурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазынга шалып чыгап хей. Оларның бирээзинге коммунист Сергей Кыргаазаевич Ооржак хамааржыр. Ол коллективтиң өске бүгү кежигүннери-биле бир демей планныг даалгазын доктаамал ажыр күүседип турар. Нийти бригада он бирги беш чылдың баштайгы айының планын хуусаа бетинде күүседир чоокшулаан.

ЧУРУКТА: С. К. Ооржак.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧУГАА АРАЗЫНДА...

[illegible] чугаажыр эвес, боозунуң оуттында ээзи чугаалаар кижи болду.

[illegible]

К. МОНГУШ
Чөөн-Хемчик район

Төлевилелди чугаалажып тур бис

ҮЛҮҮМНҮ КИИРЕР МЕН

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Төлевилелин бистиң улуг Төрээн чурттуң бүрүн бүрүзүнде совет кижилер номчуп, таныжып, чугаалажып, деткип турарлар. Мен база ол чугула документиниң улуг сонуургал-биле сонуургап таныштым. Харым

67-даа болза «Пенсионерлерниң ниитиниң күш-ажылынга киржир аргаларын калбартыр» [illegible] деткиир тур мен. Пенсияже үнген-даа болзумза, ажылдап тур мен.

Төлевилелде мынча деп база бижээн: «**Ажылчыннарның албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның назылап мыраанда болгаш инвалид апарганда алыр пенсияларының, а ол ышкаш азырадыкчызын чидирген таварылгада алыр пенсиязының биче хемчээлдерин бедидер**». Бо дээрге кырганнарже улуг кичээнгейниң тодаргай херечизи-дир. Ынчангаш Төлевилелди [illegible] деткип, Моңгун-Тайга районунуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге улуг-хуумну моон-даа соңгаар киирер мен.

Ч. САЯЧАН, пенсионер.

ХҮЛЭЭЛГЕМ

СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин [illegible] чон-биле бир демей [illegible] таныштым. Кижилерниң [illegible] чорук дээш партия [illegible]

[illegible] Төлевилелде кирген. [illegible] Партияның улуг пландары кижи бүрүзү хейлер киирген. Ол пландар [illegible] бистиң келир үеде [illegible]

Партияның планы — чон[illegible] [illegible]

Т. САПТЮ.
[illegible] «Сүт-Хөл» совхозтуң [illegible]

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Чаа-Хөл кодээ Совединиң депутаты Хүрүн-оол Лагба-Лама кышкы үеде ниитиниң малының баш санын хоравча болдурбас, чаш малдарын чаңга камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Партияның ээлчеглиг съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле таныжып, оңу чугаалажып деткип турар дуржулгалыг малчын хойжуларның ортузунда калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен, хой бүрүзүнден-не хураганы алыр соруглары салып алган. Оон кодааныңда [illegible] ажыг хой бар [illegible]

Коммунистерниң улуг шуулганын төлептиг уткуур дээш ол бистиң беш чылдың баштайгы чылында 100 хойга онаап тур 105 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2 кг 600 грамм дүкту алыр дээш бедик социалистиг хүлээлгени алгаш, оңу күүседиири-биле кужениишкинниг ажылдап турар.

М. КАРА.

Дузалал ажыл-агый — ниитиге база ажыктыг

ДУЗАЗЫ УЛУГ

Чурттакчылыг чер бүрүзүнде, ылангыя кодээ черлерде чурттап турар өг-бүлелерге дузалал ажыл-агыйын тургузары чугула айтырыг «Дузалал ажыл-агыйын (малды болгаш кушту тударын киириштир) сад база огород ажылын чорудары-биле, а ол ышкаш хууда чурттаалга тудуун кылыры-биле хоойлуда доктаадкан чурум ёзугаар чер участоктары хамаатыларның ажыглалынга туруп болур. Хамаатыларның боттарының тывыскан чер участоктарын чогумчалыг кылдыр ажыглаары [illegible] ССРЭ [illegible] чугула бижээн. Черлерде чорук органнарының [illegible] бо айтырыгны чугула кичээнгейге алганы-даа таварылга эвес. Үлдезин Хоойлунуң ол чүүлүн Таңды районда улус депутаттарының Дүрген кодээ Совети канчаар боттандырып турарыл? Ук кодээ Советтиң күүсkомунуң даргазы Г. И. Иванова-биле бистиң корреспондентивис В. Кууларның ында хамааржыр беседазы.

[illegible]

нокка садарын азы хевеглекчилер кооперациязының белеткел черлеринге дужаарын сүмелеп турар бис. Чүгле ол безин өг-бүлеге-даа, өске-даа кижилерге ажыктыг-дыр. Оон ынай база бир кол чүве — оңу ынап-ла айтыр ужур—күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының планын күүседиринге хамаатыларның хууда ажыл-агыйының дузазы улуг. Чижээ, картофель садарының чыл планнарын доктаамал ийи-үш катап ажыр күүседип турарывыс таварылга эвес. Картофельдиң тужуду черле багай эвес [illegible] сугаттыг черлерни [illegible] бедик. Ынчангаш чурттакчылар боттарынга херектиг [illegible]

[illegible]

РЕДАКЦИЯДАН: чер-черге, ылангыя кодээге дузалал ажыл-агыйын хөгжүдүп, сайзырадыры чугула. Ону чоп ажыглаар болза, оон кайы хире ажыктыын Дүрген кодээ Советтиң күүскомунуң даргазының чугаазындан көрүп болур-дур. А силерниң чурттап турар черлерде бо чугула айтырыгны канчаар тургускан? Ында хамааржыр силерниң чагааларыңарны редакция манап турар. Ындыг чагааларны «Дузалал ажыл-агый—ниитиге база ажыктыг» деп чаа үениң адаанга парлаар.

ЭКИИ, ЭСТАФЕТА!

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаазын дуруаар Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының эстафетазы Тывада чедип келген.

Совет улустуң адарлыг революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы черлери-биле походтуң тиилекчилериниң Бүгү-эвилел сайзу маадыр-хоорай Минскиге эрткен чылдың сентябрьда болуп эрткен. ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын дургаар Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының эстафетазы дайынчы оруун моон эгелээн. «Кызыгаарның комсомолчулары — СЭКП-ниң XXVI съездизинге» деп девиз-биле ону партияның ээлчеглиг XXVI съездизинге тураскааткан. Кызыгаар шериглериниң эң тергиин комсомолчулары, кызыгаар чанында районнарның аныяктары Соңгу Доштуг океанның, Камчатканың хайынчы кошпа оруктары, Оожум океанның, Амурнуң эриктери-биле эстафетаның вымпелин эккелген. Чаа 1981 чылдың бүдүүзүнде Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының эстафетазын Ыраккы Чөөн чүктүң кызыгааржыларындан Забайкальениң Кызыл туктуг кызыгаар округунуң дайынчылары хүлээп алган.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын дургаар Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының эстафетазы январь 20-де эртенгиниң 11 шакта Кызылдың Ленин аттыг шөлүнге чедип [illegible] ВЛКСМ [illegible] Б. И. Ленинниң [illegible]

ВЛКСМ [illegible] бирги секретары [illegible] кызыгаарджыларның талазы ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын дургаар Бүгү-эвилел эстафетазы Тывада келгениниң дугайында рапортту хүлээп алган.

Ол болуушкунга тураскааткан Кызыл гарнизонунуң да[illegible] Ленин аттыг шөлге болган. Митингиниң киржикчилери холдарында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың баштыңчыларының портреттерин, [illegible] туткан турган.

КПСС [illegible] секретары О. Х. Хопуя митингини ажыткан. Совет Эвилелиниң күрүне гимнизи чаңгыланып үнген.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С-М. [illegible] 1980 [illegible] ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын дургаар

бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының эстафетазының үжүр-дузазының дугайында ол чугаалаан. Совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга комсомолчуларны болгаш аныяктарны кижизидеринге, кызыгаар районнарның ажылчы чоннары, ылангыя комсомолчулары-биле кызыгаарджыларның харылзаазын быжыглаарынга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизинге күш-ажылга, политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чедиишкиннерлиг уткуражыышка ол дугаарын демдеглээн.

Кызыгаар отрядының офицери В. М. Плотников чүве чугаалаан.

— ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын дургаар эстафета болза совет улус биле шеригниң чаңгыс эптиин, быжыг харылзаазын тодаргай херечилеп турар — деп, ол айыткан.

Тыва АССР-ниң девискээринге эстафета келириниң мурнуу чарыында бистиң кызыгаар отряды күрүне кызыгаарын камгалаар херекке чедиишкиннери, дайынчы болгаш политиктиг белеткелге бедик көргүзүглери дээш Забайкальениң Кызыл туктуг кызыгаар округунуң Шериг чөвүлелиниң пилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Бедик шаңнал дайынчыларны чаа ажыл-херекке сорук киирип турар. Комсомолчулар болгаш аныяк дайынчылар СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар бодурган социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседир дээш чарышта хаара туттунган. Комсомол организациязы бүрүзү партияның съездизинге белеткел үезинде дайынчы алдарлыг херектериниң рапортун белеткеп турар. Кызыгаарджылар эстафетаны хүлээп ап тура партияның, совет улустуң херээнге бердингенин, шынзызын көргүскен.

[illegible] филиалының студентизи Елена Вяткина митингиге база чүве чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери эстафетага чедиишкиннерни күзээн.

[illegible]

Эстафетаның киржикчилери ол хүн Кызылдың № 2 школазынга, автосервис заводунга, «Детский мир» магазинге, ВЛКСМ обкомунга уткужылга [illegible] Тываның кызыгаар [illegible] чоруптаан.

Т. ХЕРТЕК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

АНЫЯКТАРНЫҢ БОЛГАШ СТУДЕНТИЛЕРНИҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ШУУЛГАНЫ

ХЕЛЬСИНКИ. Тайбың дээш, душкуурлуг чорукту чавырылдырар болгаш чепсеглениишкинниң дужуурер дээш аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей шуулганы «Финляндия» деп орууда ажыдып келген. Империализм политиктиг болгаш идеологтуг удуруланыышкынның аныяктарының төлээлекчилериниң ол колбак уткуражыышкынында бүгү дипториниң барык 100 чурттан аныяктар болгаш студентилер организацияларының 500 ажыг төлээлекчилери, совет аныяктар делегациязы киржип турар. Бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунда хайныктырып турар амгы үениң эң чугула айтырыгларын, хамыктың мурнунда тайбың дээш, дашын айыылдыг болдурбас дээш демиселдиң айтырыгларын, чер бөмбүрзээниң аныяк салгалының төлээлекчилери чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазы шуулган киржикчилериниң аажок улуг сонуургалын хайныктырган. Боо-чепсекти эндере бүдүрүп турарынга удур, чепсеглениишкинниң дужурер, тайбыңның болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дээш тайбыңга ынак күштер шимчээшкининге бөмбүрзектиң аныяктарының болгаш студентилериниң киржилгезиниң ийепкейжиилериниң херээнге олар чедиишкинниг болурун ол чагаада күзээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрүп турар чорук душкуурлуг чорукту чавырылдырарының он ажыг чыл мурнунда эгелээн херээнге улуг айыыл [illegible] туруп шуулганга болуунуң чедирген байырынга Финляндияның президентизи У. К. Кекконен онзалап демдеглээн. Ол чорук чаңгыс-даа улустуң национал эрге-ажыктарынга таарышпас болгаш кымга-даа айыыл чок чорукту хандырып берип шыдавас.

Тайбың дээш, душкуурлуг чорукту чавырылдырары болгаш чепсеглениишкинниң дужурери дээш аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей шуулганы болуунуң келир үениң хандырар дээш аныяк салгалдың ажыл-чорудулгазын улам ийепкейжиилеринге идиг бээр деп бүдүрелиин У. К. Кекконен илергейлээн.

Боттарының харыысаалгазын билир болгаш делегей байдалын экижидеринге база быжыг тайбыңның хандыларынга бүгү-ле болуунгу бот чүүлдерни кылыр таладе, амгы үениң байдалдарында хуралдаашкын сырый каттыштырарының эргежок чугулазын билир бис деп, Финляндияның аныяктар организацияларының Национал комитединиң даргазы Эса Харвила шуулганы ажыдып тура медеглээн. Душкуурлуг чорукту чавырылдырарының политиктиг болгаш шериг талалары, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң социал-политиктиг уржуктары, ону кызыгаарлаар талазы-биле хөделиишкиннер болгаш хемчеглер, чепсеглениишкинниң бүгү ниити болгаш бүрүн дужурери ол болгаш өске-даа чугула айтырыглар шуулган киржикчилериниң кол кичээнгейинге бо-

[illegible] деп, ол чугаалаан.

Шуулганга белеткел үезинде болгаш делегей байдалының нарыыдаашкынының байдалдарынга аныяктар душкуурлуг чорукту чавырылдырар, чепсеглениишкинниң дужурер, айыыл чок чорук болгаш социал дээшпилге дээш мурнуку хевээр байдалыш чок туржуп турар. Тайбың дээш, душкуурлуг чорукту чавырылдырар болгаш чепсеглениишкинниң дужурер дээш демиселге аныяктар болгаш студентилер шимчээшкининиң бүгү отрядтарының демниг [illegible] мырыңай эргежок чугулазын, 80 чылдар тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун улам ыңай быжыглаарының он чылы болурун дээш тодаргай хемчеглерни ап чорударының эргежок чугулазын планетаның аныяк салгалының төлээлекчилери айтып турган.

«Амыдырал-чуртталганың ниитизи — боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас!» деп кыйгырыгны шуулганның адреизинге дамчыдып берген. Уткуражыышкынга белеткел үезинде Финляндияга ол кыйгырыгның адаанга 130 ажыг муң кижи ат салган.

Каттышкан Нациялар Организациязының мурнундан — КНО-нуң чепсеглениишкинниң дужурер талазы-биле комиссиязының төлээлекчизи Ингрид Лехманн, Финляндияның чазааның мурнундан — чурттуң даштыкы херектер министри П. Вяюрюнен олар шуулган киржикчилеринге байыр чедирген.

(СЭТА).

МАЧУ-ПИКЧУ ДУГАЙЫНДА

Бөгүнгү Перунуң девискээринге шаанда инкилер деп улус чурттап турганнар. Ол төөгүге архитектураның үнелезилекчилери болуп артканнар. Чурттуң дыка хөй районнарында эрги шагның кайгамчык тураскаалдары ам-даа арткан. Оларның аразында Мачу-Пикчу деп шивээ-хоорай сураглыг. Ол дээрге, инкилерниң эрте-бурунгу найысылалы болур. 1975 чылдан эгелеп Мачу-Пикчунуң эде тудуушкуну эгелээн, оон бирги ээлчээ ам доозулган.

ЧУРУКТА: Мачу-Пикчу.

Кейстон — СЭТА-ның фотозу.

УЛУСТАРНЫҢ ЧЕР БОЛГАНГА ДЕТКИМЧЕЗИ

ДЕЛИ. Чоокта чаа Индияга аян-чорууну үезинде Л. И. Брежневтиң көдүргени совет инициативаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле калбак кампанияны чорударын Индияның тайбынга ынак күштери деткиилгелиг хөйнүгтан боттарының кол сорулгазы кылдыр көрүп турар деп, тайбыңның болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының Бүгү-индий организациязының чиңгине секретары Перин Ромеш Чандра СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Персидский булуңунуң болгаш Оожум океанның девискээрлеринге байдалды чогуп-чудар талазы-биле ол саналдар Индияның болгаш эриктер кавыларының өске-даа чурттарының национал эрге-ажыктарынга бүрүн таарыжып турар.

Чер бөмбүрзээниң ол кавы девискээринде тургузуптаан байдал совет тайбың инициативаларны эң бүрген боттандырарының эргежок чугулазын болдурган деп, П. Р. Чандра чугаалаан.

ВСР-ГЕ СОНГУДАЛАР БОЛУР

ХАНОЙ. Вьетнамның чаа конституциязының күүседир дугайында Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралының резолюциязынга дүүштүр республиканың чаа можуларның болгаш төп чагырганың хоорайларының улус комитеттеринге соңгулдалар эртиреринге доктааткан. Ол соңгулдалар 1981 чылдың апрель 26-да республиканың Национал хуралынга соңгулдалар хүнүнде болур.

ПКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ЛИССАБОН. Португалияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму анаа болган. Португалияның амгы ниитиги политиктиг байдалды анаа көрүп, демократтыг өзүлт-чурумну быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан. Эң чоокку келир үеде португал коммунистерниң хе[illegible] пленум ажылдап кылган.

ДЕМНИГ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧУГУЛАЗЫ

БОНН. Будуруулге чөвүлелдеринге соңгулдаларны Германияның Федеративтиг Республиказынга эртиреринбиле холбаштыр Герман компартияның даргазы Г. Мис социал болгаш демократтыг эргелерже будуруулге ээлериниң халдаашкыннарынга удур, ажыл чокталыышкынынга болгаш эртектер өзүлдезинге удур ажылчын ангының амыдыралчы чугула эрге-ажыктарын камгалаар дээш коммунистерниң, социал-демократтарның бол[illegible] демиселдиниң [illegible] демдеглээн.

Ам концерннер ээлери ажылчы чоннарның эп-сеткил [illegible] антикоммунизмниң [illegible] кызыдып турарын. Г. Мис онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

АМЕРИК ДИПЛОМАТТАРНЫ ХОСТААНЫ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Январь 20-де ниң алжир самолет Тегерандан ужудуп үнген. АКШ-тың Иранда элчин черинин кажыктап турган дээш боопдаттырган, 1979 чылдың ноябрь хүнүнде хорудаттырган 52 америкалыгны ол самолетта олуруптааш чорутпан. Алжирниң харылзаа дамызы-биле АКШ-тың болгаш Иранның аразынга чедип алдынган дүгүржүлгеге дүүштүр оларны хостаан.

Иранның административтиг херектер талазы-биле күрүне министри Б. Набавинин Тегеранга болган парлалга конференциязынга медеглээнин тааар алырга, Иранның [illegible]

[illegible]

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

МАНАГУА. (СЭТА). Боо-чепсек чок чонга удур [illegible] Каттышкан Штаттарның берип турар боо-чепсектерин ажыглап турган, Сальвадорнуң реакцыйлыг хунтазы амгы үеде Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ-нуң) чепсектиг шавар халдаашкыннарын доктаадырын ораадажып турар. Сальвадорнуң патриоттуг күштериниң «Либерасьон» деп чажыт радио станциязының дамчытканнын ёзугаар алырга, соңгу хүннерде тулчуушкуннар чурттуң хөй районнарынга болган. НХФ-нуң отрядтары шавар халдаашкыннары Гватемала-биле кызыгаар чоогунда чурттаанчылыг суурларда болгаш Сальвадорнуң кол далай ортээли — Акахутланың чанында калбартып турар. Найысылалды Агиларес хоорай-биле харылзаштырган стратегтиг чугула оруга халдаашкынны[illegible] партизаннар чорудуп турар.

Реакцыйлыг дериин хунтаның шериглеринге удур дамчыдыр халдаашкыннарын патриоттуг күштер Ла-Пас департаментиниң Сакатеколука, Сан-Висенте департаментиниң, Текопуса хоорайларында база калбартып эгелээн. Чуртту найысылалында атымлажыышкыннар болуп турар.

Реакцыйлыг чагыргачы эргечагырганың доктаамал шериглериниң хөй офицерлери болгаш солдаттары тура халыкчыларның талазынче шилчип кирип турарын патриоттарның радиостанциязы дыңнаткан.

Патриоттуг күштер-биле демиселге чедиишкин чок болганында [illegible] реакцыйлыг хунта боо-чепсек чок тайбыңнынга удур [illegible] соңгу үеде улам күштелдирген. Хунтаның ниити болгаш бешки чадаг-шериг бригадаларының солдаттары Сан-Висенте департаментиниң чурттакчылыг бир суурунга ыяшкыннары [illegible] бичии чаштарны [illegible] чөөкө боолап өлүргеннер. [illegible] олурткан 90 тараачыннарны болгаш оларның бажыңнарын хунтаның солдаттары өрттеткен.

ЛОНДОН. (СЭТА). Будуруп турар чыгаан реакцыйлыг хунтага шериг дузаламчызын катап берип эгелээн дугайында Американың Каттышкан Штаттарының шиитпири — улуг частырыг болуп турар-дыр деп, Англияның «Гардиан» солуну бижээн. Сальвадорга кара чаңгыс актыг политиктиг шиитпирлиишкинни боо-чепсек-биле базарын американнар оралдажып турар деп, ол солун демдеглээн.

Редакцияга чагаа

ТОДАРГАЙ АЖЫЛ ЧОГУНДА

«[illegible] Тук» совхозтуң Ыйзыл-Тей суурда эң эки чаагайжыттынган, үлегерлиг корум-чурумнуг [illegible] Чүге дээрге [illegible] хөй-ниитиниң [illegible] корум-чурум камгалаар айтырыгны кошкак тургускан. Ынчангаш социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин хажыдар чоруктарга удур дээштиг хемчеглер алдынмайн турар. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижилиилге ажылының багай болганындан ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, арагаже сундугуп чоруп турар кижилер ында анаа эвес. Чижээ, Б. Саая, ааазы четпээннер О. Ооржак, Х. Дондуп, С. Ооржак оларның арага ижип алганда ажыл дүнүнде суг коскулеми кончуг. Хөй-ниити черлеринге оларның ээрик чоруурун бо-даа көрүп болур. Үстүнде кижилерниң тилеп чогун чурттакчы чон-даа, чогуур органнар-даа көрүп, билип тура-ла оларны кичээнгейге ап, ажылга киирер талазы-биле хемчег албайн турар. Ниити чуртталганың чурумун хажыдып турар кижилерни чурттакчы чоннуң ниити хуралдарынга тургузуп, чугаалашпайн турары канчап-даа таарышпас. Үстүнде ааазы четпээн оолдарны холга ап, эрте дээре оларны эде кижизидер ай[illegible]

нелери, хөй-ниитиниң шынгыы кичээнгейге алыр ужурлуг. Улуг кижилерниң талазындан хайгаарал чогундан үстүнде адаттынган ааазы четпээн оолдар ээритир арага ижип алгаш совхозтуң малчыны К-С. Дондуптуң кодаанынга келгеш, төлеп чок чоруун көргүзүп, ында мал кажаазын, оран-бажыңны өрттедирип кыжапып турганнар. Араганың хоразы ол-дур. Оон уржуундан ааазы четпээннерниң кемхерек үүлгедииниң оруунче кирип бар чыдары билдингир-дир. Ону доктаадып, баш удур хемчег алыры негеттинип турар.

Суурга быжыг корум-чурум тургузуп алырының бүгү-ле аргалары бар-дыр. Хөй-ниити организацияларымайын. Оларның демниг чогаадыкчы ажылының четпестери чогундан чон ортузунда кижизидилге ажылы кошкак. Бистиң девискээривисте милицияның участок төлээзи бар. Ындыг-даа болза оон коску ажылы чок. Сагылыда турум турбайн турар. Келзе-даа каш хонгаш чорүй баар. Ажыл мыйтыг сула болурга, түннели база ындыг-дыр. Ол айтырыгларны Сагылы кожээ Совединиң күүскому, «Кызыл Туг» совхозтуң дирекциязы, партком шынгыы кичээнгейге алыры чугула деп бодаар мен. Кызыл-Тей суурда корум-чурумну эде көөр талазы-биле ында ге-тагылга органнары канчыг хемчеглер алыр ирги?

О. ДАЛБЫЙ.

Өвүр район.

Чаа администрация. Кандыг угланыышкынныг болурул?

[illegible] Штаттарның [illegible] хүнүнге сурунаа бимээни ёзугаар байырлалды-биле дагзыраглавышаан. Рональд Рейган январь 20-нин дүъш үезинде капиталистиг делегейниң эң күчүлүг чуртунуң 40 дугаар президентизи болган. Оон даңгырак бээриниң тускай ёзулалы баштайгы шиилде соңгулдалардан эгелээн бүдүн чыл чедир уламчылаан эңне хөй чарыгдалдыг соңгулда [illegible] Ынчаарга ол ёзулал президент Дж. Картерниң ноябрь соңгулдаларынга азытырганының түңнелинде эгелээн эрге-чагырга солуурунун үезинин доозулганы база бадыткаан. Ол үе-чадада Дж. Картерниң администрациязының төнчүзүнүң медугазы болган. а чаа. республиканчы администрация чүгле хевирлеттинип, күрүне эрге-чагыргазын башкарарынга ынчаарда киржип шыдавас турган.

Чаа президентиниң дузалакчылары оон Ак бажыңга кирери хөглүг болгаш корүштүг болурунче кичээнгейни база угландырып келгеннер. Январь 16-дан 20-ге чедир Вашингтонга болган өске-даа чүс кире америк хоорайларга байырлалдың таныылдары [illegible] Баш бериишкиннер санап көрүп ёзугаар алырга, ол бүгү байырлалдарга 8 миллион доллары [illegible] Дж. Картер [illegible]

рынга киржириниң дөлээзи нэн муң доллар чедип турган.

Кажан ол бүгү хөглээшкиннер, арагалаашкыннар ам эрте бергенде, чаа администрация Дж. Картерниң анаа артырып каан ундарачыг салгалды канчаарыл, чуртту кандыг угланыышкын-биле башкарыл деп айтырыгны бодаар үе келген-дир.

«Америка — чаа улуг эже» деп сөстерни Р. Рейган Ак бажыңга кирериниң лозунгу болдурган, ынчаарга ол сөстерниң артында кандыг бодал чажыртынып турарыл? Ол чаа [illegible] кандыг-даа болза, мурнундагы угланыышкынның оңун чаартылан уламчылалы болурун шинчилээр херечилеп турар. Республиканчы партияның чаа бөрээли биле болгаш чанчыл болган таңмазы биле оңун чааркан уламчылалы дээрин черле билдингир-дир. Алыс утказын алырга, америк ажылчы чоннарының эргелеринге улуг хоронгитеннерниң шавар халдаашкынындан, улуг корпорацияларны чазактың ындыгдала хензиг контролюндан хостап тургаш, экономиктиг эмал кризистен уштунар дээш оралдажыышкыннардан, эң-не шимчээшкиннерлиг уржуктарлыг авантюристиг угланыышкынның даштыкы политиказынга черле чорударындан, дээмеылгак белеткелдер ни кызырындан өске чүү-даа билдинмейн турар. Демократтыг администрация бо [illegible] [illegible] «Квинси [illegible]»

ген-не кире бээрин дораан-на чиктиг-мие бээр силер».

Р. Рейган АКШ-тың президентизинге соңгутканы соонда бүрүн эргелерни тускай алгыже чедир американнарга дыка чүве чугаалавайн, далаш чокка манап келген. А кажан ол шиилуг эвес чүве чугаалаанда, болдурунда экономиктиг айтырыгларга доктаап, болуунун ударланышкызы — демократ-биле демиселинге киидурип алган торазы республиканчы партияның туруш сектап, оон политиказын бүрүн деткип турары [illegible]

Шериг күчүзүнүң талазы-биле «Совет Эвилелинден АКШ-тың артык күштуг болуру» чедип алыры ол политиканың кол чүүлдериниң бирээзи болуп турар болгай. Өске сөс биле тайылбырлаарга — стратегтиг деп байдалды ужээр болгаш делегейге шаандакы америк тергиидээлин катап тургузар дээн хоозун күзел-биле боо-чепсекти эндере бүдүрериниң хүлээлгези-дир.

Америк политиканы башкарар кижилерниң бодунуунга Р. Рейганның киирип алган дипломатыларының политиктиг күзел-бодалдарын ап көөр болза, ол бодунуң президент [illegible] [illegible] С [illegible]

йында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны катаптап эгелээриниң мөөндактаар. «Шериг күчүзүн улгаттырары» кол сорулга болдурар, боо-чепсекти садыглаарын «америк дипломатияның кол аргаларының бирээзи» кылыр бодалдыг кижи-дир деп айыткан.

Журналдың оон ыңай бижээнин ёзугаар алырга, АКШ-тың камгалал министри К. Уэйнбергер ээлчээ каш шериг программаларын дөп-дорт боттандырарындан. Чоокку Чөөн чүкте АКШ-тың шериг базаларын доктаамал тургузар оралдажыышкыннардан, «дүрген хөделириниң күштери» дээр бо сургажаан америк шериглерге дайынчы корабльдерин болгаш транспорт самолеттарын бүдүрериндек, Европага 600 саныг чаа америк ракета-ядролуг чепсекти аппарып турарындан, боо-чепсектерниң принципиалдыг чаа хевирлерин чогаадып кылырындан бодунуң албан-хүлээлгезин күүседип эгелээр байдалдыг бооп турар.

Көдээ ажыл-агый министри Дж. Блок [illegible] америк даштыкы политиканың [illegible]

чүүлдерни кылган. Оон чазаа олудуннан дүжериниң барык бүдүүзүнде бежин 1982 чылда күрүне бюджединиң төлевилелин конгресске киирген. Ол бюджетте АКШ-тың шериг чарыгдалдары 200 миллиард доллар ажып турар болгаш бөгүнгү чарыгдалдарның барык 27 хуузу болган. «Вашингтон пост» солуннуң хайгаараакчызы Дж. Уилсонуң бижээнин ёзугаар алырга, Дж. Картер чаа президент Р. Рейганга мынчаа дээн шиилиг болган: «А чүл мен, шериг херектеринге улам-на хөй чарыгдалдарын шенеп көрем».

АКШ-тың амгы президентизиниң дузалакчыларының аразында кедергей дайынзырак күзелдиг кижилер тергиидээр болза, Р. Рейган шынап-ла ыңчаар эпиер.

Ам бээмеде эрге-чагырга [illegible] кандыг-бир чүгээр болгу дег барымдаа бар бе, чыдан? Ийе, бар. Чижээ, стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарларынга хамаарыштыр ээлээн өскеризиге болдадарынга даа болза, Р. Рейган ону мурнуу чүгээр көрүп турар. Совет Эвилели-биле садыглажылгага ылгав көөрүнге Р. Рейган чөпшээрешпейн, ССРЭ-ге тараа садыын Дж. Картерниң уламчылап турар [illegible]

Ынчаарга стратегтиг амгы [illegible] байдалды Каттышкан Штаттарга ажыктыг ылгалдыг [illegible]

дерен биле бээр магат чок дээш хамыктың мурнунда идегеп болур. «Шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болур» дээр чүткүүшкүннүң [illegible] эдерер чорук АКШ-тың национал айыыл чок чоруун болгаш делегейниң айыыл чок байдалының боданнадыырындан аңгыда чүнү-даа бербес деп сагындырып турар кижилер Американың Каттышкан Штаттарында, харын-даа бедик албан-дужаалдыг политиктиг ажылдакчыларның аразында ээлеш эвес. АКШ-тың Москвага элчини турган М. Тунуң чугаазын бежин ап көрээли: Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны чүгле дең эргелиг туружу-биле чорудуп болур, ынчаарга шериг күчүзүнге хамаарыштыр АКШ-тың чаастаан артык күштүг болурун чедип алыр дээр оралдажыышкыннарынга ССРЭ эптежип шыдавас деп. «Крисчен сайенс монитор» солунга интервьюзунга ол онзалап демдеглээн.

Дж. Картерниң Вашингтонга эрге-чагыргазының чылдарында делегейге бээксирээн политиктиг байдалды экижидип болурунуң боттуг баазалдары ам бар болуп турар. Ол экижидииниң чүгле чавыр [illegible] болгаш делегейниң хоозун [illegible] хамыктың политиказын боттандырар талазы-биле эпшиилге четирер эвес. [illegible] Каттышкан Штаттарның мурнунда турар [illegible] [illegible] Р. Рейганның администрациязы анаа [illegible] бээрин [illegible] [illegible]

Ю. РОМАНЦЕВ.

60 чыл мурнунда РСФСР-нин улус комиссарлар Чөвүлели «Крымның ажылчы чоннарның эмнээринге ажыглаар дугайында» декретти хүлээп алган.
Совет эрге-чагырганың чылдарында Крым Бүгү-эвилелдиң кадыкшылга чери апарган.

Крымның 350 кадыкшылга черлери дыштанырын болгаш эмнеңирин күзээн 120 муң кижиге хары угда бараан боор турар.
ЧУРУКТА: «Ялта» деп 16 каъттыг гостиница.
К. Дудченконуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЛАСС ШАГЫНЫҢ УЖУР-ДУЗАЗЫ

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг болгаш политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» доктаалын амыдыралга хүн-бүрү боттандырып турар кижилерниң хөй кезии школа башкылары болур. Олар өөреникчилерниң онзагай байдалдарын өөренип көргеш, эки аажы-чаңга чаңчыктырып, коммунистиг моральга дүгжүр кылдыр кижизидип турарлар.

Кижизидилге ажылының бир чугула хевири класс шагы болур. Ону шын организастап эрттирери уругларны бүгү тала-биле кижизидеринге эң-не эптиг болгаш янзы-бүрү билиглерни немей берип, аажы-чаң, мөзү-шынарның быжыг туруштарын тып алырынга дузалаар. Класс шагын тодаргай темага 45 минута иштинде эрттирип, идей-политиктиг кижизидилгениң хөй янзы аргаларын ажыглап тургаш, өөреникчилер-биле моон соңгаар чүнү кылырын чугаалажып, кымга кандыг ажылды бээрин аайлап, кемнер, чүнү [illegible] бээрин шиитпирлеп [illegible] коллективке уруглары [illegible] эңге-четкилиг кылдыр өөредиринге дузалаар.

Чөөн-Хемчик районнуң школаларында ажылдап турар мурнакчы башкыларның дуржулгазы-биле алырга класс шактарын эрттирериниге онза кичээнгейни салып турарлар бар. Ылангыя Чадааның № 1 школазының башкылары С. К. Ондар, С. А. Сат олар класс шактарын системажыдып алыр чаңчылдыглар. Уругларның өзүп орар хар назынының, аажы-чаңының аайынче оларга таарыштырган темаларын улам байыдыр, [illegible] [illegible] турарлар. Эге класстарның башкыларындан А. А. Монгуш, О. К. Ондар олар солун болгаш кижизидилгелиг хөй ажылдарны кылып чорудуп турарлар.

Оон-биле чергелештир класс шактарының кижизидилгелиг дээштиг кошкак. Кижизидилге шагын узун болгаш чалгаараңгыр кылдыр эрттирип турар башкылар бар. Олар чылдан чылче кижизидилгелиг түңнелин эчизинге чедирбээн темаларынга беседаларны дагынналп-ла, боттарының күзели-биле дилээшкиннерни кылбас чүүлдер районнуң кайы-даа школаларында бар. Чижээ, Йиме, Баян-Тала, Чадааның № 1 школаларында чамдык башкыларның класс шактарын эрттирип турар темалары кызы, назы-хар-даа барымдаалавайн турарын хыналдалар көргүскен. Бо талазы-биле класстан дашкаар ажылдарның организакчылары башкылардан негелдеже кошкак кичээнгей салып турарлар.

Класс шактарынга эрттирер темаларны шилип алырда өөреникчилерниң хар-назын болгаш класстар аайы-биле онза кичээнгейни салыры чугула. Ол ышкаш өөреникчилерниң сонуургалдарын билген турар ужурлуг. Уруглар 4-тен 6-гы класстарга турда, хөй-нити ажылынга шупту киржиксээрлер. Чамдык башкылар боже улуг кичээнгей салбас каш-ла эки өөреникчилерни шилип алгаш, школа дооскуже активке тудуп туруп бээр. Өөреникчилерниң хөй кезии хөй-ниитиниң ажылынга бот-идепкейин шенеп, бодун көргүспейн баар. Олар өөрүнүң аразынга боттарын өскелерден дудак чок кылдыр санаарлар. Чамдык башкылар ону биле тура өжегерээн азы эскет чоктап уттуптарлар. Ынчангаш дыка хөй өөреникчилерниң ажык сеткилдиг чоорту хагдынчак болуп, аажы-чаңы өскерлир. Оолдарны өөредилгеге кошкаа азы дилим эвези дээш хөлүн эрттир пөрүктеландыре бээр чоруктар кончуг хоралыг. 7-8 класстарлар бодунга шыңгыы негелделиг болгаш долгандыр турар улуска оон-даа негелделиг деп чүвени ажыглап сайзыраадыр ужурлуг бис.

Үстүкү класстың өөреникчилери колдуунда мен кым болур мен, кандыг күзелди чедип алыр чоор деп боданып, бодунуң аажы-чаңын ханы анализтеп чоруур апаар. Оларга класс шактарының темазы тускайланы бээр ужурлуг. Бо талазы-биле Чадааның № 1 школазында Б. Б. Ооржак, Шеми школазында С. С. Сат олар уруглар чогаалчыларының номнарындан болгаш хүн демдеглелдери-биле таныжып, анкеталар кылып турары солун. Ынчалза-даа хөй нуруузунда класс башкылары эргижирээн 7-8 класстарга [illegible] көрүп турган темаларын катаптап, сургаалдардан ам-даа уштунмаан.

Кандыг темаларга класс шактарын эрттирип болурул дээрге, колдуунда мөзү-шынар кижизидилгезинче кол угланып чорудар. Чижээлээрге, сээң идеалың кандыгыл, бот кижизидилге болгаш бот-хайрысалга дугайты, ёзулуг болгаш чагдынчак культура дугайты, кыс кижиниң төлептииниң болгаш томааннының дугайы, эртем-техника болгаш күш-ажыл, бөдүүн ажылдың чажыды, аныяктарның ажыл шилип алыр эргелери болгаш хүлээлгелери дээн ышкаш хөй янзы ажылдар болур. Аңаа хамаарыштыр ужуражылгаларны организастап болур.

Класс шактарын планнап тургаш, өөреникчилер-биле башкы сүмележир. Планга В. И. Ленин болгаш ооң өөредии онзагай черге турар ужурлуг. А практикада В. И. Ленин дугайында чүгле апрельде хөй далаш-биле кылган ажылдар чорудуп турар. Ону бүдүн чыл иштинде системалыг пландаар херек.

Мөзү-шынар кижиниң эң кескү чугула демдээ болганда класс шактарынга өлче онзагай кичээнгейни салыр болза уруглар кижизидилгезинге болгаш өөредилгеге улуг чедиишкиннерни, быжыг турушту чедип алыр.

Д. ДҮЛҮШ,
Чөөн-Хемчик районнуң улус өөредилге килдизиниң инспектору.

Школа болгаш ада-иелер

ИДЕГЕЛДИҢ КӨРҮЖҮ

ВАНЯ Мөңге улуг кара сумказын черге дээр-дегбес кылдыр хаданнадыр туткаш, класстың эжиин соктааш, кирип келген. Кичээл эгелей берген болган. Шалаже көрүп турган узун куу оолче математика башкызы Сан Санович кестүүн өттүр ооң чени чолдая берген эрги формазынче көргеш, «Олуруп ал» — деп тоомча чокка чугаалаан. Кылан шалага тая бээриндеи оваарнып чораш, сөөлгү столга баргаш, оол самбырада бижип каан чаа теманы номчувушаан, сумказындан ном, кыдыраажынче көрүнмейн-даа баарынга уштуп салып алган. «Онаалганы хынап каапкан-дыр шымбайын» — деп ол өөрүп боданган. Ынчалдың бе дээн ышкаш башкы өлче мурнунда өөреникчилерни ажыр көргеш:

— Мөңге, онаалга бодалганың сөөлгү түңү каш болду? — деп айтырган. Сеткили тайбыңчаан, онаалга күүсетпээн (дүүн кичээлге-даа келбээн) Ваня тура халааш, чанында Сергейниң кыдыраажында сөөлгү санны карак уштап көргеш, адап дүжүрген.

— Шын-дыр — деп мурнуку столда өөреникчи алгырган. Семис-оол дүрген-не кыдыраажын хаапкаш, холдарының адаанга базырып алган.

— Ваня Мөңге чүнү-даа бижип албаан кижи ышкажыл — деп, ол башкыга чугаалаан.

— Сеңээ кандыг хамаан чүвел?

— Арагачы чүвениң оглу.

Ваняның арны изиш дээн. Сеткил хомудалы ону хөме алы берген. Чудуруктангаш, семис оолдуң думчуунче шашкан. Хан төктү берген. Ийи оол шашкылажып үнген.

— Хулиган, үнүп чор! — деп Сан Санович алгыргаш, бажының өле дүктери чараачечен дег адыя берген халып келгеш, Ваняның холдарын долгай туда берген. Ынчан семис оол Ваняны харлыктыр тепкен. Ол кезек арны көгерип, тыныш чадап чыткан. Оон ыглапкан. Класста уруглар хоралап, болушканындан алгыржы берген. Шимээн дыңнааш, Севил Сояновна, школа директору ажынып хорадаан кире халып келгеш: — Бо чүү боол турар чүвел? — деп айтырган.

— Ваня Мөңге анаа олурган эжин, Сергей Ондарның эттеп турар кижи-дир бо — деп, Сан Санович чүвениң ужурун тайылбырлаан.

— Аванны эккээр сен, мындаагы чугаавысты уламчылаар бис — дээш, Ваняны класстан директор үндүре берген.

Ваня бажыңынга чедип келген. Дуңмазы Уранмаа соок өрээлде тонун эштип алган онаалга күүседип олурган.

— Авам келди бе, уруг? — деп, оол дуңмазынче көрүнмейн айтырган. Сумказын ханага азып кааш, кастрюляны коңгурадыр ажып көөрге, ында чүү-даа чок болган. Доңгуула соок кара шай, стол кырында чартык хлеб, адыш хире чигир тогланчызы бар болган. Ваня анаа-даа дегбээн.

— Ыглап турдуң бе, акый? Класстан үндүр сывыртыптын бе?

— Аваң кээрге чугаалаар сен уруг, школа директору кел дээн-дир. Утпас сен.

— Авам келбес болза, чүнү чиир бис, акый?

— Бо хлеб-биле бичии чигир бар ышкажыл. Мен арыгда дузактарымны барып көрейн. Кодан туттуна берген чадавас боор — дээш оол орун адаандан калган ачазының эрги дүүргезин уштуп алган. Ваня бооңу дуңмазынче шыгаап көрген. «Кижиже боо, бижек арнып болбас чоор» — деп кырган-авазының чагыы сагыжынга кире хонуп келген. Дораан-на бооңуң аксын дээвиирже угланттарга мажы бастына берген. Ыш болгаш шимээн-дааш бажың иштин дола берген. Корткан болгаш өөрээн оол дуңмазын барып куспактапкан.

— Хөөкүй кырган-ававыстың чагыы бистиң амы-тынывысты алды, дуңмам — деп, Ваня анаа-ла чугаалаттынгаш, ыглапкан.

— Дүүн кежээ эле акый, оолдар бичии боолар кылып алгаш эле, херим ындынга боолап турдулар. Оон эле, акый, шагдаа утбай келгеш, шуптузун хавыра берген-дир — деп Уранмаа корткаңы намдап чугаалаан.

КЕЖЭЭ Ваня шоодайдан чаржаг кодан удулгаш, печка артынга чажыра салгаш, кырын шып каан. Оон печканы одапкан, бажың иштии чоорту чылып эгелээн. Коданы сойгаш, эъдинниң чамдыызын дүлүп алганнар.

Уругларның авазы Сержинмаа кежээ ээрик келген. Шалын алыр хүн эш-өөрү-биле ижипкен. Авазының эккээри ээзээш акшазын бичии уруу Уранмаа санаарынга ынак. Авазы ижиптер боорга, ооң эккээр акшазын уруглары шыгжап алгаш, оон-биле амыдырап турганнар.

— Он акшаны ижип алганың ол бе? — деп, уруу хомудалдыг айтырган.

— Кайын ижиптер ийик мен, кызым. Мындаа [illegible] салып берген өревиске берииптим ышкажыл дээш, ава өскээр көрнү берген.

— Авай, ам черле арага ишпейн көрем, кижи аштай бээр чүве ышкажыл.

— Бодум кайын ону суралап иже бээр мен аан, кызым. [illegible] эш-өөрү берип [illegible] ам канчаар боор — дээш улуг тынган. Уранмаа авазының мойнунга куспактаны берген. Оглу чүве-даа ыттавайн столдуң бир ужунда боданып олурган. Ачазы диириг чорда, авазы ийи-чаңгыс-ла ижиптер турган. Ам мырыңай арагачы деп ады үнген. Аштаксылап ажылдаарга алыр акша база ээзээш, өске уруглар ышкаш, эки идик-хеп садып алыр дээрге, чүнүң-биле алыр боор. Авам муңгараараш арага ижиптерин мендеп өске кым-даа билбес-тир ийин. Аңаа дузалажыр апаар... Ынчангаш ажылдаар херек. Ажылдаарда школадан үнүп алыр. Ол-ла, Ачазының кады ажылдап турган эжи Дажы акый ону стол, сандай чазаар черге дузалакчы өөреникчи кылдыр кирип ап болур. Бир эвес чүвениң ужуруң авазы чугаалаар болза. Аңаа кызып ажылдааш, акша тып, авазынга дузалажып, кээргенчиг бичии дуңмазынга чараш идик-хеп-даа садып берип болгай. Чүгле школадан үнүп алыр. Өске элээди оолдар база ажылдап турарлар ышкажыл, олардан кижи дора бе? Шынында, бүдүн чартык чылды кежээки школага кирип алгаш доозуп-ла алгай. Оон соонда шериг чоруур апаар. Ол-ла. Ваня сөөлгү үеде хөйнү бодаан. Канчаар-даа болзарга ол-ла түңнелге кээр болган.

ДАШТЫН соңга дужунда кижи сыгырган. Ол тура халааш, кеттингеш, үне берген. Чоокта чаа таныжып алганы Блатной деп шолалыг Соян деп оол-биле Саша Сарыг турганнар. Сояндан арагазыг чыт кээр болган. Ооң ак шырайы, тарбаган кежи бөргүнүң адаандан бажының узун дүктери ай чырыынга чаражы кончуг көзүлген. Ол суур кыдыында угбазының бажыңында чурттап турар. Хүндүс көзүлбес, ажылдап турар хевирлиг, а кежээ кудумчуга көстүп келир. Сарыг дээрге Мөңгениң чаңгыс классчызы, мешпегер сарыг оол. Ооң авазы каш чыл бурунгаар өлүп калган, ачазы чолаачылап турар. Сөөлгү үеде Саша төрээн бажыңынга ижикпес апарган. Ачазы чаа өске кадай эккелген, оозу ийи оолдуг. Ол оолдар-биле сеткилинден эки-ле таарышпас болгаш Саша чер кезиир, ачазы ырак рейстер чорупканда, боду ышкаш салымныг эштериниң бажыңнарынга барып хонгулаар. Ону башкылар хаалчак, чүве ыттавас оол дижир. Ол башкыларга улуг эскертиимес, үргүлчү соңгу столдарже чүткүүр оол.

— Эр-хей болган-дыр сен, Ваня! Холуң тудуп каавы, кижилерге базындырбас херек — дээш, Соян ооң холун дыңзыы-биле туткан.

— Ол семис чүве сени дыкала тепти але, аал? Тура халый бер чазып олурдум—деп, Саша чугаалаан.

— Ынчанмайн канчаар кижиниң холун долгай тудуп бээрге. Ол мээң баарымче тептерге тыныш чүгле ишкээрлээр. класс ханазы ийленип берген ышкаш болду. Соонда канчаар эвес мен көрүп турзун...

— Моон соңгаар улам кеде рей берзе, эптиг үени манап тургаш...

— Ооң соонда кара-бажыңга чыдар бе?

— Ында кижи коргар чүү боор... Дона бердинер бе? Моон-биле чылыгып алынар— дээш Блатной карманындан шил уштуп келген...

— Көөрүмге школада, силерниң клазыңарда коннуг чараш кыстар бар чүве болду. Хостуг уруглар бар бе, Ваня?

— Чок боор бе, шуптузу бот.

— Ол чүү дээриң ол мелегей, таныштары чок уруглар аан.

—Кижилер таныштыг болбайн канчаар.

— Демги бир, концертке, аан, узун хоюг үнүг ырлап турар, чаагында кара мееңниг чиңге кара уругну кым дээрил?

— Чечек Чоодуну ынчаары ол бе, аал?

— Ол-дур ийин харын.

— Кедергей-ле чараш уруг. Ырлаары-даа магалыг. Ол уруг-биле канчап таныжып алыр чоор. Мээң чагааларымны ол уругга чедирип турар эвеспе, оолдар — деп, ол чаа өңнүү ынча дээрге, Ваняның сеткил-чүрээн бир-ле кара чүве хөме ала берген. Ыыды чиде бергеннер.

— Эки ээр тевер, бак ээр чиир дээр. Мындааты бир чүвени таарыштырып каапкан бис. Деңге үлежир апаар болгай бис, ол чүвениң чамдыы бо-дур — дээш Соян ай чырыынга оолдарга акша санап берген.

— Бо чүнү канчап турарыңар ол, барып чаңгыланар. Даарта база думчук кыры саргара бээр болгай—деп, Сан Санович булуңдан бо үнүп келген. Сарыг дүрген-не караш дээн.

— Сеңээ кандыг хамаан чүвел, [illegible]?—дээш [illegible] башкының херээнден туткаш, [illegible] бир холу-биле бодунуң [illegible] угланып чорда, Ваня оон [illegible] сегирип алган.

— Ол канчаарың ол, бистиң башкывыс-тыр, салыңар.

[illegible] оон салыпкан.

— Буруулуг болдум —дээш [illegible] арны берген...

БАЗА катап нешкилер район тускай комиссиязының хуралынга даргалар мурнунга [illegible] оглу Ваня. Оон соонда иезе Сержинмаа Мөңге тургулаанивар. Чымчак [illegible] кижи [illegible] [illegible] кээргенчиг-даа, чаржы [illegible]-даа. Сержинмаа ам даа тертен хар четпээн [illegible]. Ажылдаанда эр улустан чыда калбас. Бир эвес аваа идегелдиг берге харыысалгалыг ажылды бээр болза, сеткилинден бердинип [illegible] бодун билир. Оон арнында толээшкиниң хөлегелерин өттүр амыдыралче идегелдиң чоргаар чараш көрүжүнүң отчугаштары көстүп олурган. Турүп келген кижи бүрүзүнүң маргыжар арга чок шынныг ажыг сөзүн медерел билип, дыңнап, шыдажып олурган.

— Силерниң оглуңар Ваня Мөңге бөлүк оолдар баштап алгаш, чоруук чораан кижиниң чүвезин былаап алгаш, турганы факт. Кичээл үезинде анаа олурган Сергей Ондарны аарыбиле эттээни база факт. [illegible] аңгыда оорланыр чүвези [illegible] бар—деп комиссия даргазы дыңнаткан.

— Чүнү чугаалаар Силер, Сержинмаа Оюновна?—деп оон айтырганнар.

— Чежемейниң берге байдалга таваржып-даа чорумза [illegible] өскениң болгаш [illegible] оңнузун ажыттаар чоруктуг кажан-даа [illegible] мен. Мени билир көрүңер.

— Мен баштааган мен, авай. Ону демги кымын баштаан чүве.

— Кымыл ол оол?

— Адын билбес мен. Таныбас мен — дээш, оол оон ынаар чүве ыттавайн.

— Сержинмаа Оюновна, [illegible] ижиптер апарган болганнар. Ону кажан соксадыр Силер? —деп, Ваняның клазының удурткучу башкызы Сан Санович айтырган.

— Сөөлгү үеде ижиптерим шын чүве. Мээң оруумга амыдыралдың хуу-салымга ажыг дүшкен. Силер, Сан Санович ажылап көрген болзуңарза, ынчаа билип болур турган боор Силер. Моон соңгаар шынап-ла кандыг чүведен чайлаар мен. Мээң бо уругларымның амыдыралы, менээ оон өске чүү херек боор.

— Ваня сен сөөлгү үеде оскижек эдилээр чорууң база бар, билир бис. Өске кижилер база сээң аваң дуңмаң ышкаш кандыг кижилер ышкажыл. Демги бир уруг соопте чүге кадай бергенинчи чугаалааш көрем? Бис ону билир-дир бис ийин.

Оол кудай көргеш, ыыт чокка турупкан.

— Өөреникчи уругга, Чечекке болушкаш, кандыг чүвеге таваржы берген кижи-дир [illegible] даргалар. Моон соңгаар кандыг чүве кылбас дээрин мээң база бүзүрел көрүнер— деп авазы киржи берген.

[illegible] чугаалажыышкынның соонда авазынга харыысалга хүлээткеш, оглу-биле, ийлээдирзиниң холдазының ужуун салдырганнар.

Алексей АРАПЧОР.

РЕДАКЦИЯДАН:

Бо материалда фактыларны бир районда бир школаның амыдыралындан алган. Чамдык өөреникчилерниң өөредилгезин ара каар, школага «хөңнү» чок апаар, чурум үрээр, оон шуут кижизидери «берге» апаар чылдагааны чүдел? Ада-иелерниң багай кижизидилгезинде бе, азы школа коллективиниң, башкыларның чедир ажылдавайн турарында бе?

Парлаттынган чүүлдү сайгарып көөрүнге идепкейлиг киржирин башкылардан, ада-иелерден, номчукчулардан дилеп тур бис.

«Тыва сут тулугу» трестиниң автобаазазының «Дамырак» аттыг уруглар садында чаштарның дыштаныр, чурттаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдал тургустунган. Чаштарның бичиизинден тура чараш аажы-чаңга өөредип, кижизидер дээш билиин, күжүн харам чокка берип чоруур кижизидикчи башкылар ында бар. Оларның бирээзинге Ксения Михайловна Кравченко хамааржыр. Хоочун кижизидикчи башкыны коллективте хүндүлээр.

ЧУРУКТА: К. М. Кравченко бичии чаштар-биле кады.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

телевидение

ЯНВАРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги ступа шимчээшкини. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.35— «Аңнарган кур чер». Уран-чечен фильм 3-кү сериязы. 11.15 — Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шихмурзаева (скрипка) биле А. Гарин (гитара) олар ойнаарлар. 11.20— Медээлер. 11.25—14.00 —Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.20 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Бистиң Убанниис», «Илиг чер бүрүзү». 15.10 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клазы. 15.40— «Объектив». 16.10 — А. Бабаджанян — «Чуруктар». Ооң автору, ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Бабаджанян күүседир. 16.25—«СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуулу» «Директорнуң ажылажыы». Телеочерк. 16.55—«Аныяктарның чогаадылгазы». 17.30 — «Миллионнарның ленинчи университеди»: «Кол угланыышкынында»

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Ленинчи партия— бистиң үениң угаады. аалдары болгаш нүүрү».

МОСКВАДАН

18.15 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.50 — Телемедээлер. 18.50 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Чажыт аэродром». Уран-чечен фильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — Күрүнениң Төп концерт залынга Татар АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.30 —Бөгүн делегейде. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — «Чурук бүрүзүнде— хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. «Петя койгуң өңнүктери-биле байырлажып тур».

МОСКВАДАН

18.30 — «Чалым назыным». Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — Документалдыг фильмнер программазы. 20.30— 21.00 — «Хуулгаазын хөгжүм». Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ПЕТРУСЕВАНЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

Коньки-биле чарыш талазы-биле Херенвенге (Голландия) ажыттынган маргылдаа Европаның болгаш делегейниң чемпионаттарының эгези болган. Январьның 17—18 хүннеринде бөмбүректиң тулган чемпионуг деп ат дээш херээженнер аразынга маргылдаа болган. Хөй хевирге бирги черни москвачы, Олимпий чемпиону Наталья Петрусева чаалап алган. Ол үш дистанцияда тиилевишаан, чүгүрүлгениң чаа рекордтарын база тургускан. Ол 500 метрни 42, 20 секунда 1000 метрни —1 минута 24.74 секунда. 1500 метрни 2 минута 10.46 секунда дургузунда эрткилээн. Сөөлгү үш муң метрге база аяк көргүзүглүг болган. Ийиги болгаш үшкү черлерни ГДР-ниң спортчулары Карин Занке биле Габби Шенбрун олар ээлээннер.

Февральдың 3-тен 8-ке чедир Инсбрукка (Австрия) фигурлуг чүгүрүлгениң талазы-биле Европа чемпионады болур. Олимпиада соңгузунда улуг спорт-биле дыка хөй фигуристер байырлажыры чаңчылчаан. Европага сөөлгү болган чемпионатка тиилекчи болганнар Я. Хоффман (ГДР), Р. Кэзине (Англия), В. Ковалев (ССРЭ) олар ам маргылдаага киришпес. Оларны кым солуурул? Нью-Йорк чоогунда Хартфорд хоорайга маргыл болур делегей чемпионадынга АКШ-тың шыырак спортчуларынга удур кым туржурул?

Бо айтырыгларга харыыны удавас алыр бис. ССРЭ-ниң шилиндек командазында, ам удавас Австралиаже аъттаныптар спортчуларның ам адап болур бис. Оларга — ажеш чүгүрүлгээшкинга ССРЭ-ниң аныяк чемпионнары В. Першина биле М. Акбаров, ажеш [illegible] делегейниң [illegible] чемпионнары И. Линичук биле Г. Карпоносов, Н. Моисеева биле А. Миненков, чааскаан чүгүрүлгээрлеринге чурттуң чемпиону И. Бобрин болгаш амгы үеде элээн тиилдим демисежип турар Б. Котин биле А. Фадеев олар хамааржыр. [illegible] бээн чүгүрүлгээр кижи ам-даа шилиттинмээн. Е. Водорезова [illegible] [illegible] хомуданчыг боол турар.

Бышкы спорт сезонун алаптылыр, чазын, апрельде, Швецияның катоктарынга хоккейжилер делегей чемпиону деп ат дээш күжүн шенежирлер. Амгы үеде, бүдүн чартык ай «чапсарлаан» соонда, чурттуң чемпионады катап эгелээни ол. Он ийи команданың аразынга маргылдааның үшкү эргээ эгелээн, делегей чемпионадының соонда — беш [illegible] [illegible] [illegible] ойнаар.

[illegible] ужуражылга үезинде мурнунда командалар боттарының удурланыкчыларының тиилээр аргалыг болганнар. Москваның «спартакчылары» Минскиниң «Динамозун» 12:1 санга утпан, «Чурттуң [illegible]» — ЦСКА-ның хоккейжилери-биле үшкү эргелерде москвачыларның ужуражылгазы [illegible] [illegible] чок. Бо маргылдааның бирги эргээнде «Спартак» тиилээнин, а ийигиниде — армейжилер утканын сагынганы база артык эвес.

(СЭТА).

БИР ДУГААР КИРИШКЕШ...

Шыдыраа

ВИЛЬНЮС, январь 20. (СЭТА-ның корр). Эр улус аразынга ССРЭ-ниң бирги черле дээш дээди чергениң маргылдаазынга чемпион атты ынаар маргылдааларга бир дугаар киришкен Лев Псахис болгаш дуржулгалыг шыдыраачы Александр Белявский олар үлешкен. Оларга Долматов дениежип болур, ынчалза-даа оон Цешковский-биле соңгаарлаткан салынга тиилелгелиг болурунга идегел чок. Псахис сөөлгү салыгга Васюков-биле оюнунга туруш талазы-биле артык байдалын чедимчелиг ажыглаан. Оон удурланыкчызы түңнелинде шагынга база кызагдаткаш, дужуп берипкен. Таблицаны баштап турган Юсупов ол аразында Кузьминге уттурган. А бүгү шактарны доктаадырының харыкчок мурнунда Белявский Рашковскийниң [illegible] Псахиске дениишкен.

Чемпионнар болган ийи тиилекчи 17 салыгдан кайызы-даа 10,5 санны алганнар. Балашов биле Юсупов — 10-10, Долматов (соңгаарлаткан салыглыг), Купрейчик, Кузьмин олар 9,5-9,5 саннарлыг.

НАНАГА УДУР НАНА

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр.). 18 харлыг Нана Иоселиани бодунуң баштайгы кежү-биле делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш түңнел маргылдаазын [illegible] Тбилисиниң Спорт ордузунга эгелээн. Оон удурланыкчызы база-ла ол чер чурттуг Нана Александрия. Маргылдаага 12 салыгны эртирер. 6.5 азы 7 санныг апарган киржикчи тиилекчи боор. Майя Чибурданидзе-биле делегей чемпиону атты хунаажыр эргени чаалап алганы ол болур.

Агаар

[illegible] булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хатгын күжү кошкак. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 30-35, өске арткаңнарынга 22-27 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, [illegible]. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 31-33 градус соок.

Кино

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ошкуныйыс часкаан» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээлдигеннер аразында» 9.20, 11.15, 13.10, 15.05, 18.55, «Россияның ак хамы» 17.00, 20.40 (уватткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ууры дүне» 15.00, 17.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бистиң бичии бачыдывыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Январь 23-те
В. Көк-оол
«ХАЙЫРААН БОТ»
Үш кежигелиг драма.
Эгелээри 19 шакта.

Редакцияның адрези
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, чагаа килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 52

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щеткин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00035

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 19 (14117) | 1981 чылдың январь 23, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧАА ДЕЛГЕЛГЕ

СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң аразында үеде совет ниитилел эртемнериниң чедиишкиннери — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ниитилел эртемнериниң талазы-биле эртем информациязының институдунда Москвада ажыттынган делгелгениң темазы ол-дур. Делгеп салган барык тос түс үндүрүлгениң номнары сайзыраңгай социализмниң, социалистиг демократияның каттыштырылгазын быжыглаарының, делегей харылзааларының, амгы үениң идеология демиселиниң экономиктиг болгаш ниитилел-политиктиг айтырыгларын сайзырадыр ажылдаарынга совет эртемденнериниң киирген улуг-хуузун чырыткылаңдыр көргүзүп турар.

Ленинчи ажылдарның, Л. И. Брежневтиң чогаал ажылдарының чаа үндүрүлгелери-биле делгелге ажыттынган. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, делегейниң экономиктиг хөгжүлдезиниң янзы-бүрү талаларын экономистерниң шинчилелдерин тураскааткан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге совет ниитилел шинчээчилериниң чогаадыкчы отчёду болур бо делгелгеде чугула черни «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзү», «Бүгү-делегей төөгүзү», «ССРЭ төөгүзү» деп хөй томнарлыг кол ажылдар болгаш өске-даа үндүрүлгелер ээлээн.

(СЭТА).

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ ОРУК-БИЛЕ

Партияның Москва хоорай организациязының XXIV конференциязы СЭКП-ниң, оон ленинчи Төп Комитединиң долгандыр бузулбас чаңгыс эптиг байдалынга болуп эрткен. Үе конференция Эвилелдер бажыңының Колоннадыг залынга [illegible] кийн хүн уламчылаан. Партияның ажыл-чорудулгазының [illegible] сорулгазы [illegible] чаагай чоруудун дугайында салыш салынганы болуп келген болгаш болур-даа. Оон чырыткыланчак бадыткалы — чүрттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының теле-вилели-дир дээрзин анаа онзалап демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны делегаттар диниттиг үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

СЭКП Москва хоорай комитединиң отчёт илеткелин, хоорайның партия организациязының ревизия комиссиязының отчёдун, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелиниң дугайында илеткелди конференцияның киржикчилери чугаалашкан.

Партияның Москва хоорай организациязы СЭКП ТК-ның долгандыр болуунун хүрээлелин улам сырый каттыштырар, коммунистиг тургузуушкунуң сорук киирикчи планнарын амыдыралга боттандырар дээш, ленинчи партияның өндүр чаагай идеалдарының бадыткалы дээш демиселге моон соңгаар-даа ТК-ның [illegible] тээрзин СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунга конференцияның киржикчилери айтырган.

Чугаалашкан айтырыглар-биле [illegible] чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Конференция партияның Москва хоорай [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны соңгаан.

* * *

СЭКП-ниң конференциязын соңгуттурган Москва хоорай комитединиң пленуму болган. [illegible] ол чугаалашкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү В. В. Гришинни СЭКП Москва хоорkomунун бирги секретарынга соңгаан.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир 1 ай арткан. Аңаа уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш, бүгү арга-курлавырларны ажыглаары — улус ажыл-агыйының ажылдакчы бүрүзүнүң сорулгазы

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУ

бөгүн «Шын» солунга Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң хойжузу Дыгылдай Курбаевич Ондарның ажылдаан тураскааттывып [illegible].

Дыгылдай Курбаевич Ондарның кодан ында 449 хой хүр кыштап турар. Оон 340 хой соолдаан. Хойжунуң кежээ, кызымак күш-ажылының ачызында 340 хураган онча-менди доругуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белектиг ужуражыр дээш хой бүрүзүнден хураганы менди алырын Д. К. Ондар шиитпирлээн. Оон кодаңында мал чеми четчири-биле бар. Ол болзунуң хүлээлгезин күүседир дээш улуг күжениишкиннг ажылдап турар.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураганы менди камгалап алыр дээш туруштуг демисежиңер! Хейнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамааржыр дээрзин утпаңар!

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУП ТУРАР

Чарыштың эгелекчилеринде

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң малчыннары эрткен чылдың төнчүзүнде республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыг үндүргеш, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур дээш социалистиг чарышка кириишкиннээн, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин кудулатпас, харын көвүдедир деп хүлээлгени боттарынга алган. Оларның хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Эрткен чылдың кышкы үезинге деңнээрге, инек бүрүзүнден саап алыр сүттү 100 килограммга, сүттүң ниити бүдүрүлгезин 7 хуунга, ону күрүнеге садарын 10 хуунга көвүдедир. Мыйыстыг бода малдың баш санын 98 хуу камгалап алыр...»

Совхозтуң ажыл-ишчилери алган хүлээлгезин канчаар күүседип турарыл? Ол дугайын дараазында репортажта чугаалап турар.

Кыржаң, соок кышкы хүн. Аяс дээрде хүнүң херели шөлде харны чылчырыктадырып турза-даа, чылыг эвес. Харда тапталып калган дош-талчак орук ыяар-ла кедээр Таңды-Уула тайгазының эдээнче шиглей, шөйлүп чоруткан.

Мажалыкче эдээн өскеп кеткениwисте, дөө ол таллар, хадыннар, теректер үнген дергүн арыг чашыыла ак-ак бажыңнарның, улуг кажааларның бараан кестип келди. Улуг, бедик хоолайдан үнген ыш соок агаарга эстип, чидип турар.

— Красноярковка фермазы бо-ла болгай — деп, эжим чугаалай-дыр. — Чүгле Таңды район эвес, а бүгү республиканың шыырак дээн фермаларының бирээзи.

— Кыйгырыг үндүрген малчыннар мында-ла ыйнаан.

— Ийет, ындыг. Оларны ажыл-херээн ам сонуургап көөр апаар.

Ол аразында ферманың конторазынче хап кирип келдивис. Агартыр чугайлаан каан узунна инек кажаазынның бир ужунда чуък машиназы туруп. Оон кырындан чарбаның кезек эрлер дүжүрген тур. Ферманың кызыл-булуңу ырак эвесте болду. Аңаа бардывыс. Иштиниң арыг-силиин аажок. Ферманың сүт бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар планын, түс-түс саанчыларның алган хүлээлгелерин, ферманың хүн бүрүде саап ап турар сүдүн кызыл-булуңда көскү черлерде бижээш аскылап каан.

Ферманың эргелекчизи тарык шырайлыг, чугаа-соокүр, эптиг-ээлдек Надежда Андреевна Филатова биске чугаалай-дыр:

— Бистиңге келген аалчыларны мырыңай чаа үдеп кагдывыс. Моолдуң Завхан аймаандан өңнүктеривис чедип келген. Бистиң ажылывыстың арга-дуржулгазын сонуургап көрдүлер. Ферманы көргеш, дыка магададылар. Канчаап ажылдап турарывысты тодаргай чугаалап бердивис.

Фермада амгы үеде 700 ажыг инек бар. Оон 415 инекти саап турар. Инекти саарын, өдек аштаарын, сүт бээрин механизастаан. Чүгле чемни холбиле салып берип турар.

— Силерниң ферманарыңыч коллективи республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыг үндүрген болгай. Саанчылар канчаар ажылдап турарыл, көргүзүглери кандыгыл? — деп Надежда Андреевнадан айтырдывыс.

— Кыйгырыг үндүргеш, бедиткен хүлээлгени алган улус бис — деп, ол чугаалады. — Сөзүн берген соонда, аңаа ээ болур ужурлуг. Партияның ээлчеглиг съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш бистиң саанчыларывыс шыдал-ла эвес, соруктуг ажылдап турлар. Кышкы үеде сүт саалдазын кудулатпас деп шиитпирлээн бис. Саар инектерге рацион ёзугаар балансылаттынган чемнерни четчири-биле бериp турарының ачызы-биле сүт саалдазын чүгле кудулатпазы эвес, харын көвүдедирин чедип алдывыс.

Ферманың эргелекчизи бадыткалды тодаргай чугаалады. Саанчылар хүнүн-не 2300 килограммдан эвээш эвес сүттү саап ап турар. Ону күрүнеге дужаарга, зачёттуг деңзи-биле 24 тонна чедип турар. Сүттүң үскүрү дыка бедик — 4.4—4.5 хуу. Эки шынарлыг, үзүк чок сүттү күрүнеге дужаарга, оон саналга хензиги хөй болур.

Бо чылдың январының эгезинден бээр ферма 35 тонна сүттү күрүнеге дужааган, оон 24 тоннаазы бирги сорттуу, 11 тоннаазы — ийиги сорттуу. Ынчангаш чүгле бедик шынарлыг сүттү дужаап турар. Январьда саанчылар 75 тонна сүттү күрүнеге садарын хүлээнген. Ону күүседиринге олар бүзүрелдиг.

Эрткен чылдың бо үезинде саткан амгызындан бежен тонна эвээш турган. Ам хүнде бир инектен фермага ортумаа-биле 5.5 кг сүттү саап ап турар. Ол эрткен чылдыындан 1.5 кг хөй.

Ферманың саанчылары бо чылдың бирги кварталында 200 тонна сүт бүдүрер планын 206 тонна, 187 тонна сүттү күрүнеге садарын 190 тонна кылдыр, партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген. Улуг күжениишкин-биле ажылдап турар.

Саар инектерге бээр чем рационну хүнде 4.5 кг чарба, 25 кг силос, 5 кг саваң болгаш 500 грамм чудан. Сооларга, боос инектерге хүнде 10—15 кг саваң, 3 кг сигең, 4 кг концентрат, 500 грамм чудан бээр. Саар инектерниң чемгерериниң ындыг рационну сүт саалдазын кудулатпазынга idiгин берген.

Боос инектерниң ажаалдазын, чемгерилгезин экижиткен. Ынчангаш январьда төрүттүнген 30 бызаа бүрүн менди өзүп доруттун турар.

Хүн бүрүде бедик көргүзүглерин чедип ап турар мурнакчылар фермада эвээш эвес. Татуяна Оюн эрткен чылын совхозка чарыштың бирги черин ээлээн. Бир инекке онаштыр 2988 кг сүттү саткан. Ам кышкы үеде бир инекке онаштыр хүнде 7 кг сүттү саап ап турар. Оон авазы, пенсионер Санчат Оюн эрткен чылын бир инекке онаштыр 2219 кг сүттү саап, совхозка ийиги черни ээлээн. Ам бир инектен 6.5 кг сүттү саап турар. Дома Эрессигмаа 2088 кг сүттү инек бүрүзүнден саткан, үшкү черни алган. Ол ам база инектен-не 6.5 кг чедир сүттү саап ап турар.

Кышкы хүн Таңды-Уула тайгазының бажынга олура берген. Красноярковка фермазынга келгенивис саалдага саанчылар белеткенип берген.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

ГРАФИКТИ МУРНАВЫШААН

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарынга болгаш кускуюдут ажаалдазынга машина-трактор паркызын белеткээр талазы-биле чарышка республиканың ажыл-агыйларындан «Хемчик», «Чыраа-Бажы», «Улуг Октябрь», «Тес-Хем», «Тиилелге» болгаш Тока аттыг совхозтар мурнап турар.

1980 чылдың IV кварталында тракторлар, тараа комбайннары, хорзук болбаазырадыр болгаш үрезин чаштырар машиналар септээриниң планын дыка ажыр күүсеткеш, ол ажыл-агыйлар бо чылда темпини кудулатпайн турар.

Чижээ, «Хемчик» совхозтуң механизаторлары аңдазыннарының болгаш сеялкаларының септелгезин, «Тес-Хемниң» аңдазыннарының база культиваторларының белеткелин бүрүн доозкан.

«Тиилелге», Тока аттыг, «Улуг Октябрь» совхозтарның механизаторлары «Сибиряк» комбайннарның септелгезин графиктен дыка мурнады чорудуп турар.

Техника септелгези

КҮЧҮЛЕРНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Бистиң республиканың Сельхозтехкуркомунуң кол бүдүрүлгези — Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының бүдүрүүдге күчүлери чыл келген тудуң өзүп турар. Ол бүдүрүүдге чери чылда 1384 чижек септелгени кылыр мастерскаялыг, 250 автомобильдиң техниктиг ажаалдазын кылыр станциялыг, мал ажылының фермаларының машиналарының база механизмнериниң техниктиг ажаалдазын кылыр станциялыг. 14 млн. рубль хире түңге бараан-материалдыг үнелиг чүүлдерни саарып болур склад ажылагыйлыг.

100 чүък автомобильдериниң техниктиг ажаалдазын кылыр станцияны ажыглаарга кирер талазы-биле ажылдарны амгы үеде доозуп турар. Ону январьның 25-те дужаар.

Ол станция ажыглаарга кирерге, оон мурнунда ажылдап турган станцияны ГАЗ-69 болгаш УАЗ-469 маркалыг чиик автомобильдерниң техниктиг ажаалдазын кылырынче шилчидер.

«Кировец» деп улуг күчүлүг тракторларның техниктиг ажаалдазын кылыр станцияның тудуушкунун Кызылдың районнар аразының каттыжыышкынынга 1982 чылда эгелээр.

ЧОГААДЫКЧЫЛАР — БҮДҮРҮЛГЕГЕ

Кызылдың районнар аразының каттыжыышкынында чогаадыкчылыг ажылды эки тургускан. Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелинде бүдүрүлгениң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан 26 кижи кежигүн болуп турар.

Эрткен чылын аңаа 11 чогаадыкчы саналды шиңгээдип алган. Оон экономиктиг ажыы 5,4 муң рубль болган.

И. ОЛДЫРЕВ.

Районнардан медээлер

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында мал оолдаашкыны массалыг чорup турар. Январь 21-ге чедир ниити районга 11 муң 408 хой төрээн, оон ынча хураганнарны онча-менди доруктуруп турар.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының аныяк хойжузу Данзычы Сонаович Содунам хойжулааш ам үш чыл болуп турар. Бо үениң дургузунда хойжу болзунуң кадарганы төрүүр хоюндан хураган дук алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүседип келген.

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың баштайгы чылында хой бүрүзүнден хураган камгалап алыр деп бедиткен хүлээлгени ол алган. Хойжу сеглээн сөзүнге ээ болуп шыдаан — бодунга быжыглаан 291 хоюндан 292 хураганны онча-менди камгалап алган. Чаш хураганнарны азырап өстүреринге хойжунуң кадайы Барыын-Хемчик район Совединиң депутады Серенмаа Дашовна Содунам, сакманщиктери Адыг-оол Монгуш, Борбаанай Монгуш эки кызып ажылдаан.

ПЛАНДАН АЖЫР

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү болбаазырадыр фабриказының коллективи партияның XXVI съездизин бедик күш-ажылчы белектер-биле ужуражып, он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрээн чуртка 115.6 муң тонна сорттуг даг-дүгүн бээр дээн хүлээлгезин күүседир дээш [illegible] ажылдап турарлар. Январьның 21-ге чедир фабриканың ажылчыннары ай [illegible] ындан ажыр 222 тонна [illegible] даг-дүгүн бүдүрген.

Ол ышкаш цеховой болгаш бир дугаар сорттуң даг-дүгү бүдүрериниң январь айның планын күүсеткен. Дыка хөй ээлчеглер боттарының алган планнарын ажырып турарлар. Бедиг сорттуг рудалап даг-дүгү арыглаар цехтен Кызыл-оол Монгуштуң, Анатолий Адамның, бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цехтен Даш Чөге Ондарның ээлчеглери социалистиг чарыштың мурнунда чоруп турар.

Эн ылангыя партияның XXVI съездизиниң делегады Уйнукпан Монгуштуң ажылдап турар ээлчээ (мастери Д-М. Ондар) январьның 20 хонуунда пландан ажыр 222 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүргенче.

МУРНАКЧЫЛАР СЛЁДУ

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкуусом районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слёдун эрттирген. Онгу беш чылда болгаш 1980 чылда районнуң социалистиг [illegible] күүседиишкинин [illegible] 1981 чылда сорт [illegible] идеги СЭКП райкомунуң секретары Б. С. Шыырап кылган. Слеттиң ажылынга районнуң чаржып турары Бай-Тайга районнуң төлээлери база олуршкан.

Слетка онгу беш чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери болган 200 ажыг мурнакчыларга чаңгыстың орден-хаазырызы, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң хөрээ демдектерин, хүндүлел бижиктерин, дипломнарын тывыскан. Слеттиң киржикчилери 1981 чылда районнуң социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Х. МОНГУШ.

Мал семиртир «Суңпак» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында септелгеге кирген 80 тракторларны нүстен бээр доңу септеп үндүрген. СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган хүлээлгеге кирииштир ДТ-75 деп 11 тракторну база септээн. Амгы үеде совхозтуң механизаторлары келир күстүң дүжүдүн ажаап алырынга техниканы белеткеп эгелээн.

ЧУРУКТА: септелгеде шалыпчы ажылдап турар механизаторлар Юрий Иванович Ломоченко, кодээ Совет депутады Владимир Федотович Харюшин болгаш Хөкүн-оол Иванович Чамыян.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КАМНАП АЛГАН

[illegible]

Комбинаттың ажылчыннары [illegible] чылдың [illegible] амгы үеде [illegible] Камналга [illegible] болган. Ону чедип алырда ажыглаттынган турар курлавырларны [illegible] оларны норма ёзугаар чарыгдаар апаар.

Одаар чүүлдүң болгаш энергия камналгазының дешпилтелиг технологтуг аргаларын бүдүрүлгеге ажыглап [illegible] беш чылдың септер [illegible] 12 муң [illegible] камнап алган. [illegible] В. Лаврухин, А. Далаа, Ю. Суглейманов [illegible].

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары партияның XXVI съездизин төлептиг [illegible] ажылдап турар.

В. ЧУПРИН.

Таңды район.

ШАЛЫП ТЕМПИЛИГ

«Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди бо хүннерде келээр ажыл-агый техниказының септелгезиниң [illegible] шиитпирлеп турар. Ол черле септүг Чүге дээрге, бир-хемчилерниң кыйгырыын ёзугаар техника септелгезин дүрген болгаш шынарлыг чорудары совхозтуң механизаторларының хүлээлгезинде бижиттинген.

Солаан кышкы үеде янзы-бүрү маркалыг 22 тракторну септээрин планнаан. Оон [illegible] дөрткү кварталында мастерскаязынга [illegible] ДТ-75, [illegible] МТЗ-52-ни [illegible] алган. Сельхозтехниканың [illegible] Ынчангаш квартал планы [illegible] күүсеттинген. Септелгениң [illegible] социалистиг чарыш, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан чорук ажылдың шалыпкын болурунга идигин берген. Чижээ, септелгеде ажылдап турарларны совхоз төвүнде столовайдан өртээн 50 хуу чиигеткен чем-биле чемгерип турар.

Тракторлар септелгези-биле чергелештир, хорзун болбаазырадыр болгаш чаштырыга машиналарын база белеткеп эгелээн. Ам дөрт трактор аңдазыннык, 80 илииртиг, дөрт сеялканы белеткээш, белеткениң шугумунда тургускан.

Септелгеде звенолардан Сат Кара-оолдуң удурткан звенозу шалыпкын ажылдап турууну олураззе чоруп турар.

С. БИЧЕ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАСКА УТКУШТУР

КУЙБЫШЕВ областың Пестраво районунуң ажыл-агыйларында бүгү часкы тарыыга техниказын ажылдап кириштиринге бүрүн белен байдалда тургускан. Тракторлар септээри доостур четкен. Комбайннарның дөрттүң үш [illegible] ховуу ажылдарынга белен. Кошкино, Челно-Вершино, Волжск болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында база септелге бедик темпилиг чорup турар. Техника септээриниң аргаларын калбартып чиик мастерскаяларны дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда кожуг инвентарьларын база комбайннарны септээринге тургускан.

(СЭТА).

КЫЗЫЛ ТУК — ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Республиканың тудуг организацияларының аразынга 1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи «Тыватудуг» трестиниң № 18 тудуг эргелелиниң коллективи деп санаан. Бо коллектив, а ол ышкаш оон мурнакчы бригадалары 1980 чылдың болгаш онгу беш чылдың планнарын даалгаларын үргедаан эрте күүседир дээш чарышка чаңгыс [illegible] санал-дарны кылып, көскү шаңнал-ыңнарлыг боор келген. Оон тудуунда шевер[illegible] эрткен чылдың социалистиг хүлээлгелерин 100 хуу күүсе[illegible], ажыл-ажылдарын бүдүрүүшкүнүн бедидирин чедип алгаш, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын [illegible] 23 муң рубльге чиигеткен.

Республиканың тудуг организацияларының аразынга 1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи [illegible] СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобсовпрофтуң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан митингиге ол бүгүнүң дугайында демдеглээн.

СЭКП Тыва обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи И. А. Остапец тукту коллективтиң төлээлекчилеринге тывыскан.

Мурнакчы бригадаларның удуртукчулары А. Ельшова, В. Борбак-оол болгаш № 48 тудуг эргелелиниң начальниги Б. Н. Алёхин олар митингиге кээп ап, чугаалааш, тераан Коммунистиг партияның XXVI съездизинге адаар болдурган социалистиг чарышка улам-на идепкейлиг-биле киржирин, 1981 чылдың болгаш бүгү он бирги беш чылдың даалгаларын хүүсээзин эрте күүседир дээш чоннуң соңгаар улам кызымаккай ажылдаарын коллектив кежигүннериниң өмүнээзинден адааннар.

Эргелелдиң Р. Григорович, В. Борбак-оол, Т. Николаева, М. Сафронова, А. Ельшова удурткан мурнакчы бригадалары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнү — февраль 23-ке чедир 1981 чылдың баштайгы ийи айларының [illegible] күүседирин бедик шаңналга хары кылдыр хүлээнген. Штукатурщулар бригадалары Найысылалдың чаа микрорайонунда № 1 бажыңны, № 15 бажыңның дөрт подъездилерин чоокку хүннерде малярларга хүлээдип бээр, а олар съезд ажыттынар хүнүнге чедир бүгү ажылдарны кылып доозааш, ол чуртталга бажыңнарын ажыглаарга киирерин ааздан.

(БИСТИҢ КОРР.)

Типографский [illegible] отдел

Туванская [illegible]

Төлевилелди чугаалажып, деткип тур бис

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин совет улус-биле бир демей, Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары бо хүннерде политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга калбак-биле чугаалажып, ону чангыс ап-сеткилдиг деткип турар.

Кайгамчыктыг улуг теоретиктиг болгаш практиктиг ужур-уткалыг партийжи документиже ССРЭ-ге коммунистиг [illegible] стратегиязын чогаадыкчы бүү-биле тывылап киирген, келир беш болгаш он чылдарда Советтер чуртунуң экономиктиг, социал хөгжүлдезиниң болгаш угаан-бодал сайзыралының чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының стратегиязын болгаш тактиказын айыткан. Чурттуң хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларынга хамаарышкан чугаалажыышкынга бистиң районнуң хамааты бүрүзү идепкейлиг киржип, [illegible]

[illegible]

совхозтуң ажыл-ишчилери, «Мурнакчы» совхозтуң механизаторлары, Тээлиниң ботсорулга чаралгалыг тудуг-септелге участогунуң тудугжулары, «Тээли» совхозтуң Эр-Хавак суг-бараан фермазының, районнуң столовая болгаш пекария коллективтери хамаарыштырып болур.

«Мурнакчы» совхозтуң Чангыс-Теректе хойжу бригадазының малчыннары 1980—1981 чылдарның кыштаглаашкынын чедиишкиннигэртгерер, малының баш санын 98,2 хуу камгалап база 100 хойдан 90 хураганы алырын хулээнгеш, социалистиг чарышка «Бай-Тал» совхозтуң Дангыыг-Тей хойжу бригадазын кыйгырган. Ол бригаданың мурнакчы малчыны Бара-Доңгак Чагып санал бергеш мынча деп чугаалаан:

— Төлевилелди таныжып көрдүвүс. Бир дугаарында, кажан бурунгу дег-леске ажылдаар болза, бистиң көргүзүглеривис улам-на бедик болур. Малчыннар бистер улам-на сорук кирип, бо кыштаг чангыс-даа баш мал оскунмас дээш угурзу ажылдаар ужурлуг бис. Төлевилелди бүрүнү-биле деткип тур мен. [illegible]

[illegible]

С. ХЕРТЕН.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң коллективи партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Төлевилелин ханы сонуургал-биле өөренип, чүүлдүгзүнүп турар. Съездиге уткуштур социалистиг чарыш эргелелдиң участоктарының, бригадаларының аразында калбарган. Коллектив ниитизи-биле улуг съездиниң ажыттынар хүнүнге таварыштыр ийи айның планын күүседир дүлээзигелиг.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң демир-бетон кылыглар цегинде чарыштың мурнуку олуруунда Мария Васильевна Гусеваның бригадазы чоруп турар. Мария Васильевна бедик мергежилдиг арматурщиктерниң бирээзи. Ол мергежилиниң ады-биле М. Гусева 28 чыл ажыг ажылдап келген. Оон удурткан бригада ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Мурнакчы бригада ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Ажыл-ишке төлептиг бригадир Ленинчи юбилейлиг болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдарның эдилекчизи.

М. Гусеваның бригадазы съездиге уткуштур планын ажыр күүседиринден аңгыда, эки шынарлыг продукцияны бээр дээш туржуп турар.

ЧУРУКТА: М. В. Гусева ажыл үезинде.

Кызылдың хлеб заводунуң коллективи партияның XXVI [illegible] 1981 чылдың ийи айының планын күүседир дээш ажылдап турар.

Ам бо хүннерде ында хоочун бригадир Нина Петровна Демиханың удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы январьның планын күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Олардан Е. Сантьева, Л. Турышева болгаш оон-даа өскелер онаашкан ажылын шынарлыг кылып турар мурнакчылар. Бригаданың кылган амданныг торттарын кызылчылар хүн бүрү садып ап турар.

Заводтуң кондитер кылыгларының цеги социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда. Ында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Валентина Михайловна Масленникованың бригадазы 1981 чылда бедик темпилиг ажылдап турар. Кондитерлер Т. Т. Баглаева, Н. Иргит, К. Доңгак, О. Артомашкина олар кызымак, төлептиг ажылы-биле эш-өөрүнүң [illegible]

[illegible] тиниң улуг шуулганынга алдар болдуруп чаа хевирлиг хлебти быжырып эгелээрин белеткенип турар.

Онгу беш чылдың дооскуу чылында республиканың хлеб заводтарында социалистиг чарыштың түңнелин чоокта чаа үндүрген. Тиилекчилерге 1980 чылда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ тывыскан. Кызылдың хлеб заводундан хлеб быжырыкчызы Лариса Оюн, кондитерлер Ноя Иргит, Любовь Турышева, [illegible] Виктор Рослякова [illegible]

Бай-Хаактың хлеб заводундан [illegible] З. Ооржак, Чадаанадан бригадир Т. Монгуш, Турандан бригадир Т. Кочеткова олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Кызылдың пиво заводундан ажылчыннар Л. Гладкова, И. Мокшина, слесарь Н. Патрушев, склад эргелекчизи А. Мотыльникова олар боттарының кызымак ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

ЧУРУКТА: (он таладан) Т. Томашова, бригадир Н. Демихина, Л. Турышева, И. Кон[illegible]

А. ЗАЙЦЕВТИН фотолары

КЫШТАГЛААШКЫН — малчыннар ажылында

АВТОМАГАЗИН ҮРДЕ БАРБААН

Алдым, Үстүү Ишкиннер — калыр-берт девискээрлиг, колдуунда өшкү малга [illegible] одар-белчирлиг черлер. Ынчангаш «Сүт-Хөл» [illegible]

[illegible]

— Чүгле Алдыы Ишкинниң Чангыс-Шиви бригадазында безин 3600 ажыг өшкү 10 коданда кыштаглап турар — деп, ол бригаданың бригадири Ондар Чупешпаа чугаалады. — Төрүүр өшкүнү алды коданда тургускан бис. Бо кыжын харчам чуга болуп, улуг сооваанындан бригаданың малчыннарының ниити байдалы эки.

Ишкин салбырының малчыннарының [illegible] мал ажылынга үр үеде ажылдап, чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап турарлар хөй. Өшкү кадарчылары Түлүш Кан-оол, Монгуш Төмүр-оол, Ооржак Конгар-оол олар бригадаларга социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи болуп, макта-

[illegible] ызын келгеннер. Оларның кайызы-даа бо чылын 100 өшкүге онаашпыр 90-дан эвээш эвес анайны камгалап алырын [illegible]

Сал[illegible] хойн Сайыр, Шеле бригадаларында кыштаглаткан. Ам төрүүр хой коданнарында чымыштыг иштиң хүннери келген. Ылангыя Шеле бригадазының хуржулгалыг хойжузу Түлүш Дазар-оолдуң коданында хөй хой оолдаан, чаш хураганнары [illegible] турар. Малчын бо чылын 100 хойдан-на 100 хураганы камгалап алырын хүлээнген.

Ол ышкаш Сайыр бригадазының мурнакчы хойжулары Ондар Тенек-оол, Монгуш Чамба-оол, Сат Байыр-оол дээш өскелерниң-даа кадарган малының ап байдалы эки [illegible] камгалап алынган.

Ишкинниң хойжулары, өшкү кадарчылары, республиканың бүгү малчыннары-биле бир демей, партияның XXVI съездизин чедиишкинниг уткуур дээш эрес-дурүктүг ажылдап турарлар. Ынчалзажок оларның амыдырал хандырылгазында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар ам-даа хөй. Малчыннарга эң-не чай-шөлээн чок, бачым иштиң үези — хой оолдаашкыны эгелеп турда, Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязы (даргазы В. Нуулар) оларны дагтан болгаш далгандан кылган чемнер-биле хандырарын үзүктээрген, автолавкалар малчыннарга үр үеде барбаан. Ишкиннерде малчыннар магазиннеринге аъш-чем аймаз, амыдыралга чугула херек бараанмар болганчок-та үстү бээр таварылгалар хаая эвес. Ол ышкаш совхоз, салбыр төвүнден ыракта чурттап, ажылдап турар малчыннарга солун-сеткүүл чедирилгези эң-не багай болуп артпышаан. Сүт-Аксында болгаш өске-даа суурларда почта салбырларының ажылдакчылары малчыннарның негелде-хомудалдарындан чогуур түңнелди үндүрүп, солун-сеткүүл чедирилгезин экижидери негеттинип турар.

База ол ышкаш малчыннарны дус, керосин дээн ышкаш чүүлдер-биле четчир кылдыр хандырарының айтырыы болур-чогууру-биле шиитпирлеттинмейн турар.

Совхозтуң база Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының удуртукчулары үстүнде айыттынган четпестерни дарый ээрининң хемчеглерин ап чорудары негеттинип турар.

Х-К. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

Чөөн-Хемчик район.

БАХАРНЫҢ ЧАЗЫ

БАКУ. (СЭТА). Бакунуң мурнуу талазында Батарның далай дүвүнден алыр газын дамчылар 26 километр узун хурттуг чаа хоолайны ажыглалга киирген. Оларр чуул дамчылар чаа хоолайны [illegible] газын улус ажыл-агыйынга болгаш чоннуң херегленинге ажыглаарын улам карактап турар.

Газ дамчылар хоолайны херириниң хуусаа бетинде доозар талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин «Каспийнефтьгазстрой» трестиң ажылдакчылары чедиишкинниг күүсеткен. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга Ш. Петрованың удурткан тудугжулар бригадазы шылгараан. Газ дамчылар кан хоолайларны далай дүвүнге шөйүп эптээр нарын ажылдарны дуржулгалыг тудугжулар В. Дубининиң болгаш П. Логовскийниң бригадалары база чедиишкинниг боттанзырган.

Эзэлчеглиг кадат дугайында

БАШ САНЫ ЭВЭЭЖЕП ТУРАР

[illegible]

С. ТАСПАЙ.

Улуг-Хем район.

ШАЛЫПЧЫНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Кудер шырак мага-боттуг, баштак чаңныг Владимир Мергенович Монгушту «Коммунизмге орук» совхозтуң ажылишчилери дажок хүндүлээр. Ону ол ак сеткилдиг ажылы-биле чедип алган.

Аныяк оол Владимир Монгуш пайысмаал Кызылга чолаачылар курузун чедиишкиннг доозкаш, төрээн совхозунга чолаачылап ажылдаа-ла беш чыл болган. Ажылынга кандалактыгыг чолаачы бо үениң иштинде совхоз бүдүрүлгезинге бодунуң үлүүн киирип, улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүүктү сөөртүп келген.

Владимир Монгуштуң ажылы кышкы үеде улам чымыштыг апаар. Ырак-узак кыштаглараа малчыннарга суга, чарба, оларр ыяш сөөртүп чедирип, [illegible] ажылдап келген. Мурнакчы чолаачы партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып, аңаа сорук киргеш, онгу беш чылдың дооскуу чылында 75000 тонна-километр ажылды кылыр планын 114924 тонна-километрге күүсеткеш, совхозтуң чолаачыларының ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Онгу беш чылдың шалыпчызы коммунист Владимир Монгуш партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг хүлээлгени алгаш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн. Мурнакчы чолаачы 1981 чылдың ийи айының планын онаалдаларын СЭКП-тиң [illegible] съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир сорулганы салып алган кызымаккай ажылдап турар.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

Дээштиг улусчу контроль

БОЛДУНМААН «ОПЕРАЦИЯ»

[illegible]

В. ГЛАДИЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Ташкент.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИТСЕ

[illegible]

деткээр чудуктарны пилораманың чанынга узуктелиишкиннниг дужуруп келгениндеп рамщиктер бригадазы кылыр ажыл чок аңаа олурар ужурга таварыжып келген. Ындыг чижектиг ажыл-агыйжы авес [illegible]

хураалеттинген суур болгай. Суурдан 20-25 километр черде 1158 кубометр ыяшты сөөртүп алыр автотранспорт тывылбайн барын, септелгетудуг цегиниң ажылчыннары [illegible]

ужурлуг. Бар арга-курлавырларны ажыглап турган, деңдески ажылдарын чедип алгаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидип тургаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринге хамаарышкан хемчеглерни [illegible]

М. БАДЫЖЫК.

Таңды район.

ЭСТАФЕТА ТЫВАДА ЧОРУП ТУРАР

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дургаар Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар эстафетазы Тывада чедип келгенин дыңнаткан болгай бис.

Эстафета күрүне кызыгаарының дургаар чорup турар. Эстафета бөлүүнүң составында лейтенант Л. М. Маслов, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиин эфрейторлар М. А. Султанов, Р. А. Чернышев, аңаа дайынчылар В. В. Шиляев, В. И. Юсупов, ВЛКСМ обкомунуң пропаганда килдизиниң эргелекчизи В. В. Содунам, дааранылга фабриказында болгаш «Тыва тудуг» тресте комсомол комитеттериниң секретарьлары Эмир Монгуш, Михаил Казанцев кирип турар.

Эстафета бөлүүн Самагалдай суурнуң ажыл-ишчилери, аныяктары чылыы-биле уткаан. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар эстафетазын уткаан митингиге СЭКП райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Г. Д. Куулар байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Оон соонда эстафета бөлүү Эрзин суурга чедип келген. ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дургаар Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар эстафетазын уткаанынга тураскааткан митинг аңаа болган. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай, ВЛКСМ райкомунуң секретары А. Н. Буурулдай, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранылкчызы Галина Белмаа митингиге чүве чугаалааш, Эрзинниң комсомолчулары болгаш аныяктары совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарын уламчылаарын, улам көвүдедирип партияның XXVI съездизинге төлептиг уждуражырын бүзүреткен.

Эстафета тыва черде уламчылап чорup турар.

(Бистиң корр.)

Бистиң совет чуртувустуң тайбың камгалал комитеттериниң болгаш Тайбынның совет фондузунуң комиссия даргаларының, секретарьларының семинар-хуралы Москва хоорайга болуп эрткен.

«СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел болгаш тайбың дээш демиселдиң чугула айтырыглары» деп темага илеткелди Тайбынның совет комитединиң даргазы академик Е. К. Федоров, «Улустар аразында тайбың дээш бүгү делегей парламентизи болгаш совет тайбың талалакчыларының сорулгалары» деп илеткелди «Правда» солундуң политиктиг тайылбырлакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. А. Жуков кылган.

Дайынның хоразын, тайбынның быжыглаары дээш демисел дугайын чугаалажып көөрү ийи хүн үргүлчүлээн.

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Аңаа 23 кижи санал берген. Чүве чугаалаан кижи бүрүзү АКШ-тың агрессорларының тайбың өртүп калгаалы-биле чер-черде белеткеп, боо-чепсекти эндере бүдүрүп турар хоржаганың демдеглээн.

Тайбынның совет фондузунуң комиссия даргазы Н. А. Зверевке сөс берген. Тайбынның совет фондузунга эки тура-ныч акша-хөреңгизин чыып киирер талазы-биле Москва, Ленинград, Волгоград областарының, Украин, Казах ССР-ниң, Чуваш, Якут АССР-лериниң эки дуржулгазын чижектерге көргүзүп ол чугаалаан. Дайын хавыының уржуундан кагараан Азия, Африка болгаш өске-даа чурттарның чонунга дуза көргүзер эки тураның акша-хөреңгизи чыыр талазы-биле Херсон областының Суворов районнуң дуржулгазы солун болган. Суворов районда 1978 чылда 113 муң рубльди, 1979 чылда 227 муң рубльди чыгган. Тайбынның фондузунче шилчиткен. Ол болза бүгү-ле ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаалтыр 2 рубль 62 копеек болган, азы бүгү чонуң 93 хуузу тайбынның совет фондузунуң доллураарынга киржип турар. 1980 чылдың сентябрьның 1-ге чедир оон 217 муң рубльди Тайбың фондузунга киирген. Оратор демдеглээн. Пропаганда, организастыг ажылдары эки чорутканы дээш Суворов районнуң болгаш активчилер Совет тайбың комитединиң баштаарлериниң шаңналдарын ийи удаа алган.

Ульяновск, Свердловск, Днепропетровск областардан, Хабаровск крайдан, Чуваш АССР-ден келгилээн эштерниң чугааларын дыңнадывыс. Ол черлерде дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларын, ажыл шагынга дашкаар шеф ажылдарын доктаамал организастап турар. «Херээженнер тайбың дээш», «Европага айыыл чок чорук дээш», «Делегейге быжыг тайбың дээш» деп тускай темаларлыг чаңгыс дай политхүннерни эрттирип келген. Оон акша-бүле киирген хөй акша-хөреңгини тайбың фондузунче шилчиткен.

Якут АССР-ниң тайбың камгалал комитединиң даргазы эш Овчинникова эрткен чылдың үшкү кварталында тайбың фондузунга 500 муң ажыг рубльди чыгып чоруткан дыңнаткан. Якут инженерлериниң кижи бүрүзүнге хамаарыштыр 16 рубльди, чогаалчылар, журналистер, артем ажылдакчылары ап турар гонорарының 50 хуузун тайбың фондузунче шилчиткен. «Делегейге тайбың дээш» деп дузун-биле шиметтинген вертолеттар районнар аразында бир хүн ужуткан. Ынчангаш тайбың фондузунга элээн хөй акша-хөреңги киирген. Оон соонда Тайбың камгалалының совет комитединиң харыысалгалыг секретары М. И. Котов тайбың дээш чоннуң патриоттуг көдүрлүүшкүнүн деткип, боттуг чижектер-биле чугаалаан.

Үш хонук үргүлчүлээн семинар хурал доозулган соонда Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, Совет Эвилелдиң Маадыры, академик Е. К. Федоров чепи хүлээп алган. Николай Александрович Тывага чоргаан-даа болза Тываны билири дээрэ, айтырыглар чүвези чок. Чаптык шак хире чугаалаштывыс. Тайбынның совет фондузунга эки туралың акша-хөреңги чыылдазы Тывада канчаар чоруп турарын сонуургаан. Ноябрьның бирге чедир 40 муң ажыг рубльди чыгган. Тайбың фондузунче шилчиткенин чугаалаадым.

Москвага болган тайбың айтырыынга хамаарышкан семинар-хуралдан хөйнү билип алган бис.

М. ОНДАР-ООЛ.
Тыва АССР-ниң тайбың камгалал комитединиң организатору.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УКРАИНА: украин соя

Республиканың ажыл-агыйлары соя тарылгазын калбартып турарлар. Ооң тарылга шөлүнге оңгу беш чылдың эгезинде турганындан беш катап хөй черни аңгылаан.

Сөөлгү чылдарда эртемденнер колхозтарга болгаш совхозтарга он дөрт чаа сорттарны дамчыдып берген, оларның ийизи бо чылын чаа шөлдерже үнүп турар. Чижээлээрге, «Белоснежка» сорт Николаево болгаш [illegible] областарында ыңгап шенелде үезинде гектар бүрүзүнден [illegible] зиниинден 5,3 центнер хөй дүжүт [illegible] быжар, хөрзүнү азот-биле байыдып турар. [illegible] хүзүн чажар тараалары тергиин эки [illegible] турар. «Кировоград-5» сорт база бедик [illegible]. Оон тараазында белок 46 хуу, үс барык-ла 20 хуу болуп турар. Ол ийи сорттуң кайызын-даа комбайн-биле [illegible].

Соя тарыыр шөлдер колдуунда мурнуу зонаның [illegible] черлери болур. Аңаа ол культураның тарып өстүрериниң индустриалдыг технологиязын калбаа-биле ажыглап [illegible] дүнүп турар.

КАЗАХСТАН: хар «тудукчулары»

Шөлдерге кышкы шыкты бүрүнү-биле [illegible] рынга хар мөөннээри эки арга болуп турар. [illegible] нүн-не катоктарлыг болгаш далбыйларлыг [illegible] торлар үнүп турар. Оорталарының аразы үш [illegible] барып турары-биле болгаш оларны узун [illegible] доора ийи угланыышкынныг тыртып [illegible] нуку чылдарлаазындан ыгалып турар. [illegible] белчин клеткалар тургустунар, ындыг [illegible] эки туттунар, шуут-ла тейжигештер [illegible] миллион-миллион гектарда тарыттынган [illegible] ның үнүштери база бо талазы-биле [illegible].

Хар мөөннээриниң талазы-биле социалистиг чарышка Соңгу Казахстанның областарының ажыл-агыйлары бирги черни ээлеп турарлар, олар планнаттынган 26 миллион гектар шөлүнүң ийи миллион гектарының харын мөөннеп четтиргилпиеннер.

АРМЕНИЯ: ажыглалга киириринин графигин ёзугаар

«Закавказкабель» каттыжыышкынның тудуп тургузуп турары шуткулга комплекизинде ажыглалга киирер ажылдар дооступ турар. Ажыглалга кирген соонда ол бүдүрүлге чурттуң кабель бүдүрер бүгү заводтарын чугула чит-эт-биле — чүгэ чес-биле чедиштир хандырар.

Эптекчилер СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар бөлдүрген социалистиг чарышты калбарткаш, дүргедеткен график-биле ажылдап турарлар. Чурттуң коммунистериниң ол шуулганының ажыттынар хүнүнге уткуштур комплексти ажыглалга киирерин олар хүлээнгеннер.

Ол бүдүрүлгениң продукциязын Тюменьниң нефтижилери, КамАЗ-тың болгаш ВАЗ-тың автомобиль тудукчулары, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң демир-оруукчулары манап турарлар. Бүдүрүлгениң коллективи ажылдың темпилерин бүзүреллиг-биле дүргедедип турар.

ЛИТВА: кол угланыышкын—автоматика

Вильнюстуң «Жальгирис»-заводунуң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизинге аллар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң чугула кезээн күүседипкен — корпус кезектер бүдүрер бирги автоматтыг шугум хуусаа бетинде ажыглалга кирген. Оон ажылын ЭСМ башкарып турар. Мурнунда беш станокчулар ажылдап турган участок ам таныттынмас, ам мында чаңгыс-даа кижи көзүлбес болган. Электроника транспортёрларының ажылын «удуртуп турар», олар складтан сомнаттынган кезектерни эккеп турар. Манипуляторлар ол сомнаттынган кезектерни станоктарга быжыглаар, кезер биктерин херектиг аайы-биле солуп турарлар. ЭСМ агрегаттарның ажылдаар ой-тавында режимин шилип берип, кылдынган кезектерни санап, оларны цехтерге хуваап берип турар.

Бүдүрүлгениң өске участоктары база комплекстиг механизастаттынып турар. Автоматика шуткукчуларга, гальваниктерге, хоюглакчыларга дузалап турар.

— Республиканың өске заводтары база бүдүрүлгени автоматчылар угланыышкынче шилчип турар — деп, республиканың күрүлган даргазының оралакчызы Б. Зайкаускас чугаалады.— 40 ажыг цехтерни болгаш участоктарны реконструкцияларын болгаш чаартырын эгелей берген. Оларның үштүң бир кезээн ЭСМ башкарар. Ол болза бо чылын безин демир болбаазырадыр станоктарның элээн каш чаа хевирлерин бүдүрер арганы бээр, олар мурнунда турup турган ындыг станоктардан элээн бүдүрүкчүлүг ажылдаарлар.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Кады ажылдажылга

БИМШОН—НАЙЫРАЛДЫҢ ТУДУУ

ВСР. Бимшон суурга (Тханьхоа можу) чылда 1,2 миллион тонна продукция бээр күчүлүг цемент заводун тудуп турар. Ол дээрге Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле аңы-дуңма чуртта төлевилеп база тудуп турар 90 бүдүрүлгелериниң болгаш объектилериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: совет инженер И. Гардеев цемент заводунуң аныяк тудугжуларының аразында.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

НИИТИ-АРАБ КОНГРЕССТИҢ СЕССИЯЗЫ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Нийти-араб Улусчу конгресстиң (НАУК-нуң) ийиги сессиязы бодунуң ажылын Ливияның найысылалында дооскан. Сааттың саттынкчы болгаш дужуп берикчи ёзу-чурумунга удур демиселдиң чорударынга арабтар аразынын ол массалыг организациязын тургускаа бидиңгир болгай. Чес ажыг политиктиг партиялар ның, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларының, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң төлээлекчилери сессияның ажылынга кириш кен.

Арабтарга удур күштерниң Чоокку Чөөн чүкке чимзеннишкиннери-биле демиселдиң чорударынга араб күрүнелерниң албан улус массаларын болгаш оларның депшилгелиг база революстуг күштерин каттыштырган депшилгелиг араб фронтунуң нийти үлегери болур НАУК-нуң чартияның сессияның киржикчилери чугулдуг деп санап көрген. Арабтар аразынын ол организациязының политиктиг тургузуунуң болгаш уставының кол айтырыгларын айыткан чугула документини олар база хүлээп алган. НАУК-нуң доктаамал секретариадының чигине секретарынга Ливияның төлээлекчизи Омар Аль-Хамди база катап соңгуткан.

Кэмп-Дэвид чөпшээрежиишкиниң уржуктарын узуткаары, империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның үндүрген дужуп берикчи шиитпирлеринден болгаш «Палестина автономиязы» дээр айтырыгга хамаарыштыр чугаалажыышкыннардан ойталаары амгы үе-чадада араб улустарның кол сорулгазы болуп турар деп делегаттарның хүлээп алганы политиктиг декларацияда айыткан.

Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи болур Палестинаны хостаарының организациязынга деткимчени көргүзеринче, Израиль эжелекчилерге удур оон демиселинге дузалаарынче депшилгелиг бүгү араб хөй-ниитиниң сессияның киржикчилери кыйгырган.

Израильге, иштики болгаш даштыкы реакцияга удур демисежип турар Сирияны деткиири, Ливанның бүрүн эргезин, девискээр талазы-биле бүдүн чорудун болгаш оон араб байдалын камгалаары — Нийти араб улусчу конгресстиң база эң чугула сорулгалары болуп турарын сессияның киржикчилери демдеглээн. АКШ-тың араб девискээрлерде шериг базаларын узуткаар, америк империализмниң ол районда шимчээшкиннерин сый шаар дээш демиселди улам калбартырынче Триполиге болган шуулган араб улустарны кыйгырган.

Сессияның түңнел хуралынга Ливия революциязының удуртукчузу М. Каддафи чүве чугаалаан. Бодунуң хамаарышпас чорүу дээш араб улустарның чөптүг демиселин Совет Эвилелиниң деткип турарын ол бедик-биле үнелээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы, Каттышкан тараачын болгаш Демократтыг партиялар чурттуң бүгү патриотчу күштери-биле кады Польша Улус Республиканың ниитилел-политиктиг амыдыралын чогумчудуп, быжыглаар улуг ажылды чорудуп турар деп, сейм маршалы, Каттышкан тараачын партияның Кол баштаар чериниң даргазы С. Гуцва медеглээн.

Ынчаарыже чуртта байдал нарын болуп уламчылавышаан деп, СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга ол чугаалаан. Социал-экономиктиг кризис экономикада четпестерниң уламындан эвес, харын ПУР-да иштики политиктиг байдалды чидиглендирерин кызыдып турар элементилерниң харысалга чок чугааларының уламындан болуп турар.

Ажыл хүнү эвес субботалар дугайында айтырыгны чылдак кылдыр ажыглавышаан, «Солидарностьтуң» чамдык удуртукчулары иштики политиктиг байдалды нарыыдадып, эрге-чагыргаларга ыйыышкын кылыр болгаш турун турар тургузуттуң үндезиннерин баксырадыр сорулга-биле «сагындырыкчы ажыл соксаашкыннарын» болгаш өске-даа хемчеглерни чорудуп турарлар. Олар таарымчалыг шиитпирлээшкиннерни дилеп тывары эвес, харын эрге-чагыргаларга удурланыштыр туржурун күзеп, «материалдыг чаагай чүүлдерни тургузарынга боттары киржип, Польшаның салым-чолу дээш харысалга чүктээрин» ойнунга, эрге-чагыргаларга негелделер көдүрүп, контрольдаар албан-хүлээлгелерни күүседири дээр» деп принцип-биле ажылдап турарлар. «Солидарностьтуң» чамдык удуртукчулары «Нийтиниң бодунуң камгалал комитеди» дээр антисоциалистиг организацияның салдарында турар. Антисоциалистиг ол организация болуп идеяларының нептередикчизи кылдыр чаа профэвилелдиң ажыглап турар, байдалдың эскижирин маңаары берге дээрзин демдеглээри эргежок чугула деп, С. Гуцва чугаалаан.

«Кезээге эп-сеткил каттыштырылгазы» дээр организацияның тургузарының болгаш оон бүрүткээриниң пропаганда кампаниязын ол комитет күткүп үндүрген деп С. Гуцва демдеглээн. Ол чүүлдениишкинниң сорук киирикчилериниң бодалы билдингир: олар Польша тараачын шимчээшкининиң чаңгыс эвес чарылдыраан. ПКАП-тың Каттышкан тараачын партия-биле кады чорудуп турары келээ ажыл-агый политиказын баксырадырын оралдажып турарлар.

Амгы үе-чадала эвилелчи партияларның кол сорулгазы чүл дээрге, социалистиг демократияның хөгжүлдезин магадылаар чогуур механизмнерни тургузары, социалистиг чаартылга чорудулгазының тодаргай утка-биле доллурары болур деп, С. Гуцва түңнелинде чугаалаан.

ТБЧ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Сальвадорнуң хосталга дээш демисекчилери Тайбынның Бүгү-делегей чөвүлелиниң шиитпирлери-биле деткип турарын медеглээн болгаш оларның-биле эп-сеткил каттыштырылгазын улам күштелдиреринче тайбынга ынак бүгү күштерни кыйгырган. Сальвадорнуң патриоттуг күштеринге удур Американың Каттышкан Штаттарының дайын интервенциязының кыжанышкыны дүргедээн амгы үеде Сальвадорнуң патриоттары-биле делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң эп-сеткил каттыштырылгазының эргежок чугулазын ол медеглелде онзалап айыткан.

[illegible]

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң отрядтарының болгаш хунтаның шериглериниң аразынга тулчуушкуннар Сальвадорнуң элээн каш районнарында үргүлчүлеп турарын ЮПИ агентиле дыңнаткан.

Чуртта бүдээлээшкинниг байдал хевээр болуп турар. Танкыларга деткиткен солдаттар күрүне албан черлерин камгалап, Сан-Сальвадорнуң кудумчуларын дашкы вертолеттар-биле таңныылдап турар. Бүгү-нийти ажыл соксаашкынынга киришкен ажылчыннар [illegible] кунга шаажылап турар.

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ ДЕТКЭЭН

АДЕН. (СЭТА). Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди Улус Чөвүлелиниң (ДУЧ-нуң) ээлчеглиг сессиязы ажылын дооскан. Йемен Социалистиг партияның (ПСП-ниң) ТК-зының январь пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр политиктиг, экономиктиг болгаш сан-хөө айтырыгларын сессия чугаалажып көргенин түңнел медеглелде айыткан.

Ийи сессияларның аразында үеде ажыл-чорудулганың түңнелдерин ДУЧ чугаалажып көргеш, 1981 чылда ажыттың программазын хүлээп алган. Национал-демократтыг революцияның амгы үе-чадазын чедиишкинниг доозар сорулга-биле депшилгелиг ёзу-чурумну үндезиннерин быжыглаар дээш демиселди үргүлчүлээриниң эргежок чугулазын программада онзалап айыткан. Амгы беш чылдың баштайгы (1981 ч.) чылында күрүне бюджетин болгаш капитал салынгының планын сессияның киржикчилери бадылаан. Күрүнени эргелеп башкарарының хевирлерин сайзырадыр айтырыының чугулазын сессияның шиитпирлеринге демдеглээн.

Быжыг турушттуг, удур туржуушкунның киржикчилери чурттарның аразынга дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш найыралдыг харылзааларны быжыглаарының эргежок чугулазын сессияның делегаттары онзалап демдеглээн.

Демократтыг Йеменниң болгаш социалистиг чурттарның, ылангыя мурнунда найыралдыг Совет Эвилелиниң аразында хөй талалыг харылзааларның демиселин Дээди Улус Чөвүлелиниң сессиязынга хүлээп алган медеглелде бедик-биле үнелээн.

ПСП ТК-ның чигине секретары, Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди Улус Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы болгаш премьер-министри Али Насер Мухаммед сессияга чүве чугаалаан болгаш Персид мугулдурунуң зоназынга тайбынчы болгаш айыыл чок чорукту хандырарынче угланган совет чаа саналдарны бүрүн деткип турарын база катап медеглээн. Ол саналдарны амыдыралга дүрген боттандырар чорук делегейниң ол районунга тайбынны база таарымчалыг байдалды хандырарының үндезини болур деп, Али Насер Мухаммед онзалап демдеглээн. Делегейниң ол районунга айыыл чок чорукту, быжыг тайбынны хандырар, даштыкының мында шериг базаларын узуткаар, оон улустарының национал хамаарышпас чорудун болгаш бүрүн эргезин боттандырар дээш ЙУДР туржуп турар деп, ол медеглээн.

Делегейниң ол районун бодунуң «стратегтиг эрге-ажыктарының зоназы» кылдыр чарлаан америк империалистер Персид мугулдурунуң чурттарының иштики херектеринге каржыы-биле холзаарлап киржип турар. Ындыг холзаарлашкынның кедергей айыылдыын оратор айыткан.

Р. РЕЙГАН—АКШ-ТЫҢ ЧАА ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Республиканчы Рональд Рейган январь 20-де Американың Каттышкан Штаттарының президентизи албан-дужаалда албан хуузу-биле кирипкен.

Чаа президентиниң албан-дужаалынга кирериниң хүнү конгресс бажыңының баарынга ёзулал-биле эгелээн. Р. Рейганның болгаш оралакчы президент Дж. Буштуң даңгыраан дээди судтуң даргазы У. Бергер ол ёзулал үезинде алган. Чаа администрацияның кежигүннери, Дж. Картер, конгресстиң ийи палаталарының кежигүннери, политиктиг ажылдакчылар, дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери ёзулалга турган.

Даңгыраан бергениниң соонда Р. Рейган чапчыл ёзугаар чүве чугаалаан. Америк экономиканың мурнунда турар нарын айтырыгларны ол колдады [illegible]. «Каттышкан Штаттар ажык улуг хемчээлдерлиг экономиктиг ядаралдарда таваржы берген, бистиң бүгү национал төөгүвүсте эң-не узамдыгышкынныг болгаш эң чударгай инфляцияның бирээзинден кааржадап турар бис—деп ол чугаалаан. — Ол инфляция экономиканың талазынга бистиң бүгү шиитпирлеривисти түңнел чок 'болдуруп, аныяктарның-даа, назылап кыраан-нарның-даа инициативазын боой тудуп, энергиязын кыза тудуп турар. Миллион-миллион кижилерниң амыдырал-чуртталгазынга ол кыжанышкынны таварыштырып турар. Бүдүрүлгелерниң ажылдавас чорук ажылчыннарны үндүр октап, оларны ажыл чокталыышкынынга, элегдел-түрегделге болгаш үндарал-кударалга таварыштырып турар. Ынчаарга ажылдап турар кижилер боттарының күш-ажылының олар-га онаажыр улуг-хуузун албайн турар»—деп Рейган чугаалаан.

Боттан империязын чок кылырының үезинде даргалаар дээш премьер-министр болу бербээн мен дээн Черчилльдиң сураглыг домактаныышкынының бир янзы кылдыр ажыглавышаан Р. Рейган америк экономиканың буурап дүжериниң үезинде даргалаарын бодавайн турар мен деп медеглээн. Кандыг хемчеглерни алырын тодаргай айытпаза-даа, «экономикага доктар чедирген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан чамдык моондактарны чайладырын келир хүннерде саналдаар ыдаарын» президент чугаалаан. Ол хирезинде ол моондактарны чайладырын «боожум чедип алганнар» деп ол сагындырган.

Бодунуң администрациязының даштыкы политиктиг программазынга хамаарыштыр Р. Рейган «тайбың дээрге америк чоннуң эң идеалдыг дүрзү-чүткүлү болуп турар» деп айтырыг-биле кызыгаарлангзан. Тайбынны чандырарының эң дээре аргазы «бүгү делегейге бистиң күчүвүстү улгаттырары» болур деп бадыткаан.

Албанның ёзулалы доозулган соонда чурттуң бүгү штаттарының делегацияларының киржилгези-биле Ак бажыңның баарынга чаңчылчаан парад болган. Солунчарның дыңнатканы ёзугаар алырга, Р. Рейган, Дж. Буш, чаа администрацияның кежигүннери октаптес тускай шилдер-биле камгалаан индирлерге турган.

Чаа президентиниң албан-дужаалынга кирериниң хүнү америк хөй-ниитиниң дыка хөй черлерге чыскаалдары-биле база демдеглеттинген. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту шеглээрин, даштыкы реакциялыг дерзии [illegible] деткиир чорукту соксадырын, кедиг-сөөк ылгай көөр чорукка болгаш социал чөптүг эвес чорукка удурланыышкын ол чыскаалдарның киржикчилери чаа администрациядан негеп турган.

КНО-НУҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Намибияның чонунга ёзулуг хамаарышпас чорукту тыпсыры Каттышкан Нацияларның Организациязының соңгаарладып болбас чугула сорулгазы болуп турар. Ынчаарга Намибияның улузунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи Мурнуу Барыын Африканың улусчу организациязы (СВАПО) болур. КНО-нуң Намибия талазы-биле чөвүлелиниң хуралынга ол дугайында тодаргай айыткаан.

Чөвүлелдиң даргазы П. Лусака (Замбия) хуралды ажыдыпкан. Мурнуу Африканың расистериниң эжелекчи политиказын шиңгыы буруудаткан. Ынчаарга Намибияның айтырыының талазы-биле КНО-нуң инициативазын ап-таар Женевага эгелээн конференцияны Мурнуу Африканың расистери чөөкта чаа үрээн-нер.

Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында КНО-нуң Айыыл чок чөвүлелиниң 1978 чылда хүлээп алган резолюциязы амга чедир күүседиттинмээн. СВАПО-нуң доктаамал хүлээлгекчизи Т. Б. Гурираб демдеглээн. Ол шиитпирни күүселдезин Мурнуу Африканың расистери чөөн соңгаар-даа моондактаар деп бодап турарын Женева конференциязы тодаргай бадыткаан-дыр деп, ол онзалап айыткан.

Мурнуу Африканың расистери Намибияга тургузуп алган бөлүүнүң чаңгыс ээ-чурумун быжыктырарынга ужур ажыглаар дээш Намибияның айтырыын ажыглап саададып турарын совет төлээлекчи В. В. Лозинский айыткан. Ынчангаш Намибияның айтырыын Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының бо чылын бодур сессиязынга чугаалажып көөрү эргежок чугула деп, ол онзалап демдеглээн. Мурнуу Африканың расистеринге хамаарыштыр доорнтиг демчеглерни аңаа КНО-нуң Айыыл чок Чөвүлелинден негеттинип турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ПАНАМА. (СЭТА). Океаннар аразының Панама зоназында Американың Каттышкан Штаттарының мурнуу шериг чоруудунуң командылалынга удурланыышкынны Панама илергейлээн. Сальвадорнуң шериг хунтазының офицерлери Панаманың девискээринге бүрүн чок ёзу-биле келгенин холбаштыр ол удурланыышкынны Панама илеткен болуп турар.

Хунтаның шериглериниң офицерлери Панаманың [illegible] АКШ-тың мында шериг [illegible] Улустарның [illegible] Панама [illegible] Фарабундо Марти [illegible].

Школа болгаш амыдырал

КИЖИЗИДИЛГЕЛИГ ЧАҢЧЫЛДАР

Бистиң Төрээн чурттуувустуң Улуг Октябрьдан эгелээш, амгы хүннерде чедир эрткен оруу — совет улустуң маадырлыг дайынчы күш-ажылчы чурталгазын янзы-бүрү назы-харлыг өөреникчилерниң тодаргай билип алырынга дузалаары, оларның угаан болгаш чүрээнге Ленинниң партиязының ажыл-чорудулгазын медереп билиринге оларны өөредири школаның кижизидилге ажылының дээди хевири болур.

Школага кижизидилге ажылының чедиишкиннери эки ажылдыг башкыларның болгаш класс удуртукчуларының бедик арга-дуржулгалыг удуртулгазы-биле чергелештир бүгү школаның педагогика коллективиниң хөй талалыг кижизидилге ажылының чаңгыс аай доктаамал чорудулгазындан хамааржыр. С. К. Тока аттыг Сарыг-Сеп ортумак школазында коммунистиг кижизидилгениң эки чаңчылдары амыдыралга доктаамал тургустунуп турар. В. И. Ленинниң чурталгазын болгаш ажыл-чорудулгазын өөренир улуг кижизидилге ажылын чылдан чылче уламчылап чорудуп турар. Өөредилге чылының баштайгы хүнүн ленинчи кичээлдер-биле эгелээш, В. И. Ленинниң чагыгларының амыдыралда канчаар боттанып турарын, оон иштинде Каа-Хем районда чоннуң амыдыралы канчаар чаартынып, тургустунуп турарын башкылар өөреникчилерниң назы-харының аайы-биле тайылбырлап чугаалаарлар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге бүгү школаның шугум чыскаалын тураскаалдыг турар. Анаа В. И. Лениннин бюстузунуң баарынга үш салгалдың хүндүлел ээлчээ организастап турар бис. Орта партия райкомундан, районодан, комсомол райкомундан ажылдакчылар киржир. Бо талазы-биле ажыл класстарга база уламчылаар. Пионерлер кылган ажылдарын болгаш өөредилгезин чыышкыннарга илеткээрлер. Үстүкү класстарга эртем-теоретиктиг конференцияларны эрттирер.

Школада ленинчи өрээлди тургускан. Ол бистиң школаның чоргааралы болгаш уругларның ынак чери. Үстүкү класстың өөреникчилери улуг бүрүзүнде төөгү башкыларының удуртулгазы-биле шупту класстарга ленинчи номчулганы чорудуп келген. Бо ажылдар өөреникчилерниң идей-политиктиг кижизидилгезинге, хөй-ниитиниң ажылынга киржилгезинге идепкейлиг болгаш аажы-чаң талазы-биле өзүп быжыгарынга дыка улуг ужур-дузалыг болур. Ленинчи темалар, Владимир Ильичиниң чогаалдарынга сонуургал уругларның болгаш элээдилерниң угаан-бодал сайзыралынга чаа-чаа ажыдыышкыннар болур.

Оон аңгыда школада төрээн черин өөрениириниң болгаш туризминиң штавын тургускан. Ол элээн каш отрядтарны удуртуп турар. Чыл бүрүде, өөредилге доостурга тиилекчи класстарны Кызыл, Ак-Довурак, Шушенскоеже экскурсияларже чорудуп келген. Кышкы болгаш күскү дыштанылгалар үезинде Москва, Ленинград, Казань хоорайларже бөлүк экскурсияларны чорудуп турар бис. Май айдан эгелээш белеткелден онгу класстарга чедир чаңгыс хүннүң болгаш хөй хүннериниң бойдусче үнүүшкүннүг походтарны чорудары чаңчыл болган. Оон соонда өөредилге чылының төнгени-биле бүгү школаның слёдун чорудар.

Бо чорудуп келген хөй чылдың ажылдарының түңнелдери бистиң школага ленинчи өрээлди, С. Б. Токаның музейин ажыдарынга чедирген.

1969 чылдан эгелээш бистиң кызыл ичилеривис Сарыг-Септен дайынга киришкеннерниң дилеп тывар ажылды кылып, дайын киржикчилериниң чорааннарының бажыңнарынга кызыл беш-адырларны калагылааннар. Оон бээр-ле Тиилелге байырлалында бүгү школаның шугумун эрттирип, дайын киржикчилериниң сактыышкыннарын бижип келгеннер.

Бистиң школавыс С. Б. Токаның ады-биле адаттынган. Ынчангаш чыл санында декабрь 14-те кежээлерни организастап эрттирип турар. Мында С. К. Токаның музейи ажылдап турар. Анаа литература болгаш төөгүнүң кичээлдери болуп, өске черлерден өөреникчилер болгаш янзы-бүрү профессияның ажылдакчылары келгилээр.

Школага эртемниң, техниканың болгаш бүдүрүлгениң неделязын эрттирери база эки чаңчыл болуп турар. Анаа [illegible] киржип, хана солуннарны үндүрүп, радио дамчыдылганы организастап, бүдүрүлге черлеринге экскурсиялап барып, ында күш-ажылды кылып турар кижилерниң ажылдары-биле таныжып турар.

Апрельде ниитиге ажыктыг күш-ажылдың айы кылдыр бистиң школага эрттирери база бир чаңчыл. Анаа өөреникчи бүрүзү бодунуң клазынга, школазынга бир-ле ажыктыг чүвени кылырын организастаан. Үстүкү класстың өөреникчилери В. И. Ленинниң «Улуг эгелээшкин» деп чогаалын өөренип, бүгү-эвилелдиң субботниктеринге идепкейлиг-биле киржип келген. Түңнелинде ниити ажыктыг күш-ажылдың шугум чыскаалын кылып, күш-ажылдың байырлалын эрттирер.

Школада бүдүрүлге бригадазының кежигүннери чыл бүрүзүнде районнуң болгаш республиканың чорудуп турар конкурстарынга киржип, шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Оон чижээнге 1976 чылда онгу класстың Светлана Салчак Сибирь зоназының талазы-биле Алтай крайга чорутканы аныяк малчыннарның конкурузунга киришкеш, Россия Федерациязының чемпиону атты чедип алган болгаш алдын медальды алган. 1977 чылда Алевтина Салчак Тываның аныяк саанчыларының тиилекчизи болган. Антонина Чаш-оол бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» лагериниң аныяк малчыннар талазы-биле конкурска лауреат болган. 1978 чылда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының Костромага болган аныяк малчыннар слёдунга Любовь Донгуп бирги черни ээлээн. 1979 чылда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының слёдунга Оксана Чаш-оол аныяк механизаторлар аразынга тиилекчи болуп, Гене Шожат саанчылар аразынга чемпион болган. Олар пёнлээн Ставрополь хоорайга слётка киришкеннер. 1980 чылда Воронеж хоорайга болган аныяк саанчылар конкурузунга Галина Сыгырта Россия Федерациязының чемпиону болган.

Чаңчылдарда сиңниккен мораль талазы-биле үнелиг чүүлдерни уруглар ылап-ла ханызы-биле медереп билир болза, ындыг чаңчылдарның оларга салдары күштүг болур. Ынчан олар ындыг чаңчылдарны чүгле көрүп эрттүнер эвес, а харын медерелдиг-биле сагыыр апаар. Мону чедип алырынга башкылар, өг-бүле, хөй-ниити организациялары бичие эвес күштүг, билигни үндүрери чугаажок.

И. ДОСТАЙ,
төөгү башкызы.

ОКТЯБРЬНЫҢ БАШТЫҢЧЫЗЫНГА

Дербенттиң СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг фабриказының эң хереглиг мастерлери Улуг Октябрьның баштыңчызының чуруун үгулзалыг хевиске сиилбип тургаш кылган. Ол портрет Дагестанның чогаадыкчы кижилериниң он-он чылдарда чыып келген бөлүк ажылдарынга каттышкан.

Лениниң чуруун хевиске сиилбиир ажылдың төөгүзү мындыг. 1921 чылда Дагестанның делегациязы В. И. Ленинге чораапнар. Беседа үезинде Владимир Ильич даг чурттугларның ажыл-амыдыралын сонуурган, аныяк автономнуг республикада херээженнерниң байдалын айтырып орган. Ынчаар ол дааш хөй [illegible] оларга берген.

Хевис аргыкчыларының бир артель кылдыр каттышканы — Совет эрге-чагырганың Дагестанга эккелгени чаа амыдыралының бир херечизи болган. Кремльге болган төөгүлүг ужуражылгага тураскаадып Дербенттиң мастерлери «Даг чурттуглар Ленин-биле» деп хевисти аргааннар. Ук хевистиң үгулзаларында Ильичиниң фото-чуруун сиилбээннер. Ол чурукту Ленин мурнунда, келген делегацияга «Кызыл Дагестанга» деп бижик-биле кады берген чүве-дир.

Ол үеден бээр ук фабрикага Совет [illegible] лениниге тураскааткан хөй-ле чуруктарны, портреттерни кылган. Ол дээрге, хостаажып болгаш зас-кежиниче оруктуу айтып берген баштыңчыга даг чурттугларның мааңшылының болгаш хүндүткелиниң бадыткалы.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты эдилеп турар фабрикада ам эң тергиин специалистер ажылдап турарлар. Оларның аразында сураглыг хевис аргыкчызы, Дагестан АССР-ниң эт-херексел кылыр уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Гаврилова база бар. Ол З. [illegible]-биле кады Ильичиниң бүгү дурт-сынын болгаш кыйгы салып, буруңгаар сунган холдарын ол хевээр улуг хевиске сиилбээннер. Ында «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!», «Улустарга тайбыңны!» «Тараачыннарга черни!» дээн ленинчи декреттиң сөстерин алдын ужуктер-биле база сиилбээн.

В. РАТЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.
Дербент.
Дагестан АССР.

ШУУРГАННАП ТУРЗА-ДАА...

«Коммунизмче оруk» колхозтуң ишчилери дидим болгаш маадырлыг чорукту кылып, кижилерни болгаш мал-маганы айыылдан камгалааннар.

Даг-Алтайның кыштагларынга улуг шуурган болган. Кижилер харлыг дуvүге алзып, аъттарын болгаш сарлыктарның күш-шыдалы төнген. Ол медээ колхозтуң төвүнге чедери билек дуржулгалыг малчыннардан тургустунган камгалал бөлүү эң-не ырак кыштагже дораан чоруткан. Сигеп, одаар чүүл, аъш-чем, чылыг хеп чүдүрген тракторларның колоннзазы оларның мурнунда чоруп орган.

Шуурганга торулбайн олар айыылга таварышканнарга чедип келгеннер. Олар ниитн бөлүк болуп алгаш дедир чанып ааннар.

Ол үеде шуурган улам дыңзаан. Бөлүктүң бирээзи оруктан азып, дагда хөлчүгештиң чүгга дожунун кырынга келген. Айыылдан У. Зейнолдановтуң тывынгыр чоруу-биле олар чайлааннар. Өскээр маннажы берген малды чыгуур ой-шаанда эрикче конгуур дүрген ундур сүрүп шыдапкан.

Беш хүн дургузунда ол шуурган үргүлчүлээн. Чүгле Кош-Тала шыдаазындан кажаага кээп, кижилер болгаш маллар айыылдан чайлааннар.

В. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның корр.
Кыш-Агач,
Даг-Алтай автономнуг область.

Болган таварылга

Эки барааннарны—чонга

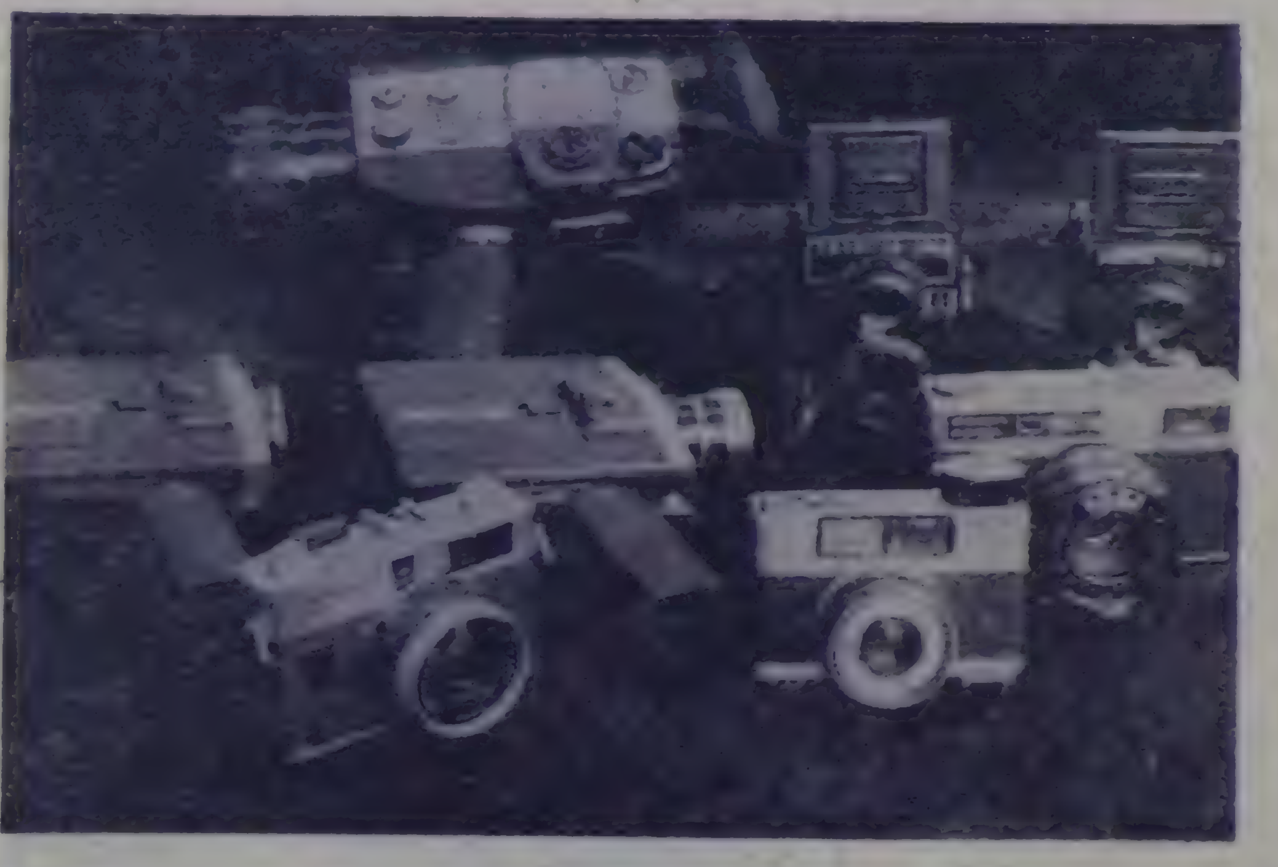

Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкыны онгу беш чылды бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Каттыжыышкын бо чылдарның дургузунда бүдүрүлге хемчээлин ийи катап өстүрген.

Чаа техниканың 140 хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип алган. Оларның аразында хемчээр, хынаар болгаш тускай херекселдер, санаалга машиналарының программалары-биле башкарар телескоптар, микроскоптар янзы-бүрү хевириниң кино-фотоаппаратуразы бар. Фирманың кылыгларының чартыындан хөй үзүнге күрүнениң Шынар демдээн тывыскан.

ЧУРУКТА: кино болгаш чурук тырттырарынга ыяанарга аппараттарның хевирлери.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникazы.

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Эрткен онгу беш чылда Тес-Хем районга 1400 кижи өөренир школа, 240 орунну интернат болгаш 135 кижиге уруглар албан черлери, башкылар чурттаар 9 бажын ажыглалга кирген. Ол-ла үениң иштинде О. Шынаа, Шуурмак 8 чыл школалары ортумак школалар кылдыр эде тургустунгулаан. Беш чыл иштинде 541 өөреникчи 10-гу класстты дооскаппар. 130 ажыг кижи чурттуң дээди, ортумак өөредилге черлеринде өөренип кирген.

Уругларга быжыг билигни бээр дээш кызымак ажылдап, өөредилге-кижизидилгелиг ажылга бедик түңнелдерни чедип ап турар башкы кадрларның саны өзүп турар. Оларга А. В. Чөмбүрүк, И. И. Шимит, Л. К. Быргыс, Ф. И. Бадрина, С. С. Симчитмаа болгаш өскелер-даа мурнакчылар хамааржыр.

1977-80 чылдарда 96 башкы аттестация эрткеннер. 2 башкы Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп атка четкен, «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп хөрек демдээ-биле 3 кижи шаңнаткан.

Өөредилге программазының шак четкизин бармыдаалавас, хажыдыышкыннарны болдурар башкылар бар. Самагалдай ортумак школазының математика башкызы Д. С. Сарыглар 9 класска геометрияга 25 шакта өөренир материалды чүгле 9 шак иштинде эрткен. Ындыг чижектер өске-даа школаларда бар. Математикага болгулаан хыналда ажылдарга 4 класска (Чыргаланды) өөреникчилерниң 22 хуузу, 5 класска 25 хуузу, Самагалдай школазының 4 «а», «б» класстарынга 56-58 хуузу ук ажылдарны күүседип шыдаваан.

Интернаттарда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар чогуур негелдеге чедир тургустунмаан. Кызыл-Чыраа, У. Шынаа школаларында өөреникчилерге орун херекселдери, стол, сандайлар чедишпейн турар.

Школаларның өөредилге мастерскаяларының дериг-херекселдери ам-даа четпес тургустунган. Күш-ажыл кичээлдерин эрттирип турарында улуг четпестер бар. Школачыларны күш-ажылга чаңчыктырар болгаш кижизидер, келир үеде тускай эртем шилип алырынга идиг бээр талазы-биле ажыл кошкак. Автомашина, трактор болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый машиналарын өөренир тускай кабинеттер тургустунмаан. Ону кылып ап болурунуң бүгү аргалары школаларда бар.

Районнуң школаларында класстан дашкаар хөй ажылдар чорттунуп турар. О. Шынаа, Кызыл-Чыраа, Чыргаланды, У. Шынаа школаларында башкылар коллективтериниң ажылы солун болгаш ажыктыг болуп турар. Кызыл-Чыраа школазынга болган «Күш-ажылга алдар» деп темалыг кежээни эки организастаан. Анаа тускай эртемниглер, сураглыг малчыннар болгаш совхозтуң удуртукчулары кээп олурушкан. Олар өөреникчилерге тускай эртем, күш-ажыл дугайында солун чүүлдерни чугаалап бергеннер.

Ынчалза-даа бо талазы-биле четпестер чок деп болбас. Янзы-бүрү болгуннерде районда бүгү өөреникчилерниң чүгле 15 хуузу хаара туттунган. Өөреникчилер оргузунга класстан дашкаар ажылдарның четпезин деп корум-чурум үрээр чоруктар бар болуп турар.

Үстүнде четпестерни эдер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын үе негеп келген. Чаа кижиниң өөредип кижизидер дугайында айтырыг чүгле школаның эвес, бүгү ниитиниң херээ. Ынчалзада ада-иелерниң талазындан школага чогуур дуза ам-даа эвээш бооп турар. Ылаңгыя ада-иелерниң уругларга кижизидилгелиг үлегер-чижээ улуг рольдуун утпас болза эки.

Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының кол күженишкинниң билиглерниң деңнелин, өөредилгениң шынарын экижидеринче, педагогиктиг кижизидилгениң ажыктыынче, оон арга-методтарын ханызы-биле өөрениринче угланыр ужурлуг.

Т. ТОЮНДУП.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Партияның Тожу райкому болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитеди малчыннарже агитация-уран чүүл бригадаларының [illegible] организастаан. Районнуң ийи совхозунуң малчыннары оларны эргээш келген. Бригадаларның составынга эмчилер, политинформаторлар, лекторлар, саныг ажылдакчылары, бот-тывынгыр артистер киржип чораан.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Б. С. Сарыгларның удурткан агитбригада «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннарынга чораан.

Партия райкомунуң бюро кежигүну, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С.Д. Хирлиг-оолдуң удурткан бригадазы «Май 1» совхозтуң күзенчиг малчыннары болган.

Ырак-узак коданнарда малчыннарга партияның съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары» деп төлевилелди таныштырбышаан, ында айдынып турар сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче угланган тайылбыр ажылдарын ол бригадаларның хойжуларынга чоруткан.

Бот-тывынгыр артистерниң солун программалыг концерттерин кодээниң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле көрген. Агитация-уран чүүл бригадаларының кежигүннеринге малчыннар өөрүп четтиргенин илереткеннер.

М. КАРА.

ЧАШТАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозунуң уруглар садынга 40 хире бичии чаштар бар. Оларның хөй кезии малчыннар уруглары, тускай эртемниглерниң ажы-төлү болуп турар. Оон тургустунганындан бээр 26 чыл эрткен. Бо үениң иштинде оон ажылчыннары чеже-чеже бичии чаштарны эки аажы-чаңга өөретпеди дээр. Мында эки ажылдыг кижизидикчилер хөй. Оларга чээрби үш чыл ажыл стажтыг Куулар Болат база Сат Шужукчаа, садиктиң эргелекчизи Өржак Сетинеей болгаш өскелерни-даа хамааржыштырып болур. Бичии чаштарның турар чери арыг-силиг, орун-дөжээн чараштыр эдип каан. Ойнаарактары четчир, аъш-чеми безээде амданныг. Оларның кадыкшылын хүн бүрүде эмчи хынап, шинчип турар.

О. ДАЛБЫЙ.

телевидение

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

ЫРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Аныяк спортчунуң улуг аренази. 9.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 10.30 — М. Кажлаевтиг чогаалдарындан симфония концерти. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.00 — Чапсар. 14.00 — Медээлер. 14.15 — «Сээн күш-ажылың — сээн бедииң». Кинопрограмма: «Эки ажыл», «Доен угбашкыларының бедии», «Доктор Потаповага келгеннер». 15.20 — «Орус болгаш совет музыканың арынгары». О. Тактакишвили— «Руставелиниң оруктары-биле». 16.00 — «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 16.30— «Орус чугаа». 17.00 — «Шевер холдар». 17.30 — Теннисте делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Швецияның шилиндек командазы. 18.05 —«Күскежитештиң ыры». Мультфильм. 18.15 — Богүн делегейде. 18.30 — «Улуг номнуң эгелери». 8-ки фильм. «Дилээшкин».

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер. 19.45 —«Кызыл болгаш кызылчылар». 20.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Эрмитаж. Италияның XVII—XVIII вектерде уран чурулгазы». 21.35— 22.55 — «Алдын нота». ГДР-ден дамчыдылга. Төнгенде— Богүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Аныяк ленинчилер». 19.00— Документалдыг фильм. «Ону Велико Тырново дээр». 19.25 — Чорудулар.

МОСКВАДАН

19.30 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң аялгалары. Гитара

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Тываның экраннарында». 20.45 — 22.05—«Республиканың эртинези». Уран-чечен фильм.

Агаар

Богүн республикада шокар булуттаар. Чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 26-31, өске арыкаларынга 20-25 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 28-30 градус соок.

ТӨЛЕТТИРЕРИ АЛБАН

Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң, хоорай, район улус судтарының болгаш хоойлу-дүрүм камгалалының органнарының адынга алимент айтырыглары-биле холбашкан бидиришкиннер, хомудалдар хамаатылардан кирип турар. Ында чарылган ада-иезиниң алимент төлевирин чогуур ой-шаанда эвес бижипе, азы ону четче албайн турар назы четпестерниң бары билдингир.

Кандыг-бир чылдагаан-биле ог-бүлезинден чарлып, уругларындан аңгыланып, уруг азыралы дээш алимент төлевес чорууурлар бар. Оларның аразында төрээн ажы-төлүнүң азыралындан оспаксыраар, доктаамал ажыл кылбайн, олбо чер кезип чорууур арынгыр чок кижилерниң бары хомудангыг. Ындыг төлеп чоктарны хоойлу-дүрүм ёзугаар кеземче харысаалгазынга [illegible] тавырылга эвес. Анаа хамаарыштыр дараазында тодаргай чижектерни маадап көрейн.

Чоокта чаа Кызыл хоорайның улус суду уруг азыралының акшазын доктаамал төлевейн келген Н. К. Романовка [illegible] төрээн оттуруп, оон [illegible] казып шиткен. [illegible] районнуң улус суду хамаатызы Л. А. Куизекка база [illegible] ёзугаар кеземче харысаалга онааган. Уругларының [illegible] оспаксыраан [illegible] хамаатылар социалистиг хоойлу-дүрүм ёзугаар кеземче харысаалгазынга онаашканы ол.

Ажы-төлүнүң азыралындан ойталап, оон дезип, алимент төлевейн чоруур кижилерни хоойлу-дүрүм органнары шимгы кичээңгейде алган. Анаа хамаарыштыр алырга, Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурда чурттап турар Г. С. Вагаев баштайгы ог-бүлезинден уруунга шалыңының 25 хуузун оон азыралынга тырттырып турган, а ийиги ог-бүлезиниң уруунуң азыралынга ай санында 30 рубльди бээр болгаш азырап өстүрген иезинге дузаламчы көргүспейн келгеш, дээш оон шалыңындан 10 рубльди тырттып турган. Ол анаа харысаанга чок чоруун көргүскен. Оон түңнелинде Вагаев доктаамал ажыл кылбайн чоруп турган. Уруглар азыралынга 2800 рубль түңнүг өреглиг болган. Суд чуруумунуң негелдезин ёзугаар оон чурттап турган бажыңын саттыргаш, ооң өртээ-биле төлезе чогуур алимент өрезин албадалдыг төлеткен.

Назы четпес уруглар азыралы-биле холбашкан хомудалдарны бидиришкиннерни сайгарып көрүп тургаш, оон тургустунуп келириниң чылдагаазын сайгарып көөрге, судтуң үндүрген шиитпиринин күүселдезин, бирги ээлчегде, суд күүседикчилериниң чогуур ой-шаанда шын организаставайн, өске талазында, ажыл-агыйларже, албан организацияларже, коллективтерже күүселдизи-биле чорукан суд шиитпирлериниң негелдеге дүүштүр күүсеттинмейн турарында. Суд күүседикчилериниң чугула сорулгазы болза, судтуң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин, чедирген когаралдыг, оон иштинде алимент акшазын чогуур ой-шаанда шын тырттып турарын шыңгыы хайгааралга алыр ужурлуг. Чамдык сан-деп ажылдакчылары суд күүседикчилериниң чогуур инструктаж, тайылбыр албаанындан суд шиитпирлериниң күүселдези-биле холбашкан чамдык айтырыгларны чедир билбезиндан, оон күүселдезин хажыда бээр таварылгаар бар. Суд күүседикчиниң кижи хааргыл саңын [illegible] турар участогунда суд шиитпириниң күүселдезиниң канчаар боттанып турарын [illegible] четпестер бар болза, ону чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр.

Хоойлу негелдезиниң күүселдезин суд бүрүзүнүң чедип алган турарынче республиканың Юстиция министерствозу кичээңгейин угландырган. Хамаатыларның дилег, бидиришкиннеринге дыңнап тургаш ханы сайгарып, шын шиитпир үндүрери эвес, а харын ону шыңгыы сагыыр ужурлуг.

Суд шиитпириниң күүселдезинде чугула черни хоойлу ёзугаар кордунген хуусаалар ээлеп турар. Ынчангаш алимент төлеп турар кижи ажылдан үнүп чорутканда ийикле, азы ажылга киргенде күүседир хуудустарны ой-шаанда сайгарып, оон шимчээшкинин шын чорудар. Оон кайы-бир албан организацияга чыдып бээрин болдурбазы чугула. Алимент төлеп турар кижи ажылдап турган бүдүрүлгезинден, албан организациязындан үнүп, санажып тура, оон соонда барып чурттаар, ажылдаар адресин анаа дыңнадыр ужурлуг. Күүседир хуудустарны чүгле суд органнарын дамчыштыр шилчидер. Ажылын, чурттап турар черин солаан кижи ам ажылдаары-биле келген коллективинге алимент төлеп чорууруннун дугайын дыңнадыр, бир эвес күүседир хуудус ол үеге чедир келбээн болза, ону болунуң эки туразы-биле төлеп турарының дугайында бидиришкинни кирип болур.

Хоойлу [illegible] суд шиитпириниң күүселдезиниң талазы-биле шын удурттунганы чорудуп, суд күүседикчилериниң ажылын доктаамал хайгааралга ап, практиктиг дуза чедирер ужурлуг.

Алимент болгаш судтуң өске-даа шиитпирлерин күүседир хуудустарны Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарының улус судтарында кошкак организастап турарын айтыры чугула.

Дүрүм ёзугаар бүдүрүлге, албан организация черлеринге шалың үнген соонда үш хонукта эрттирбейн, алимент акшазын оон негекчизинче шилчиткен турар ужурлуг. Ол негелдени [illegible] турар чорукка [illegible] бар. Оон-биле кады бухгалтериялар [illegible] алимент төлеп турар кижиниң чүгле доктаамал шалыңындан акша тырттып турар. Чижээ, дыка хөй кижилер сезонунг ажылдарга база хаара туттунар болгай. Анаа ындыг ажылдарын тургузундан ийи [illegible] кижилерниң акшазы тырттып турар. Ыйнчалза-даа бухгалтерияларга чугула кыл-сан черин [illegible] кылдыр аар болгай. Анаа ындыг тургустуунган [illegible] тыртып [illegible] алимент акшазын тырттыбайн турар таварылгалар [illegible] хоойлуда база кордунген. Бухгалтерия ажылдакчылары оон негелдезин ажылдап ап турары билдингир. Ажылдың бо хевиринден алимент акшазын тырттырып хоойлуда база кордунген.

Кудусунда Бухгалтериязы шууга алимент тырттып [illegible] хуусаазын онаарлар.

Хоойлу негелдезин ёзугаар, бухгалтериязының буруулуу-биле күүселдени хажыткан бухгалтерияның ажылдакчыларынга штраф онаарын районнуң судунга даскан. Оларашкан ажылынга харысаалга чогу база суд шиитпириниң күүселдезин хынаваанының дээш Шабаеваны ажылындан хостаан.

Улуг-Хем районнуң улус судунга айтырыг тургузарга, кандыгда хемчег албаазының бижээн хомудал келген. Хамаатыны хомудалынга хамаарыштыр ынмолда чорударга, районнуң суд күүседикчизи турган Л. Ф. Шабаева Шагаан-Арыг хоорайның септелге-тудуг участогунда, өске-даа албан организацияларда суд шиитпирлериниң күүседир хуудустарының канчаар күүсеттинип турарын дугайында тывыладыр кылбайн турганы илерээн. Септелге-тудуг участогунуң бухгалтериязында [illegible] алимент төлеп күүседир дугайында хуудузу турган, а оон күүселдезин боттандырар талазы-биле кым-даа хемчег албаан. Юстиция министерствозунуң ажылдакчыларының районнуң улус суду-биле кады чорудкан хыналдазының соонда, септелге-тудуг участогунуң ээр тырттып турар чер [illegible] 259 рубль 80 [illegible].

Чоокта чаа Ленинград областың Волховский районунда чурттап турар хамаатызы Л. Ф. Кукушкинадан Шагаан-Арыг хоорайда чурттап, септелге-тудуг участогунда ажылдап турар алимент төлээриниң үр үеде дезип чоруур В. В. Кукушкинниң дугайында Улуг-Хем районнуң улус судунга айтырыг тургузарга, кандыгда хемчег албазының бижээн хомудал келген.

А. ТҮЛҮШ.
Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ошку-мыйыс часкаан» (2 сериязы) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда

«ПИОНЕР»: «Лээлангеннер аразында» 9.20, 11.15, 13.10, 15.05, 18.35. «Россияның ак хары» 17.00, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң бичии бачымывыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40, [illegible] (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-31-75 [illegible] секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улеттур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 52

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00058

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 20 (14118) | 1981 чылдың январь 24, суббота | 1925 чылда үнделээттинген | Өртээ 2 кап.

АЖЫКТЫЫН, ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң хемчээлиниң калбарганы, ажылчы чоннарның билииниң болгаш нийти культуразының деңнелиниң өскени партияның идеология ажылының утка-шынарын база дээштиин бедидерин негеп турар.

Пропаганданың болгаш агитацияның эртемге үндезилеттинген бедик деңнелин хандырарынче, соң ажыл-херекчи тодаргай болурун, амыдырал, ажыл-агый база политиктиг сорулгалар-биле харылзаазын күштелдиреринче, пропаганданы болгаш агитацияны шалыпкын-дайынчы болдурарынче партия организацияларының, идеологтуг албан черлеринниң, пропаганда кадрларының болгаш активиниң кичээнгейин улгаттырарының чугулазын «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалында болгаш өске-даа партия документилеринде чугулалап айыткан.

Совет кижилерни эртемниг мировоззрениеге, партияның херээнге, коммунистиг идеалдарга кызыгаар чокка бердинеринге, социалистиг Төрээн чуртка, пролетарлыг интернационализмге кижизидери — идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың өзээ болуп келген.

Политиктиг чырыдыышкын болгаш экономиктиг, комсомол өөредилгези үстүнде салдынган сорулгаларны шиитпирлээриниң кол хевириниң бирээзи. Марксисчи-ленинчи теорияны, СЭКП-ниң политиказын, экономиканың болгаш нийтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң айтырыгларын өөренирынге сонуургал улгаткан. Эрткен ийи чылда дыңнакчыларның ам саны 55 муң ашкан. Пропагандистерни шилип алыры, оларның теоретиктиг билиин, мергежилин бедидери элээн экижээн.

Ынчалза-даа партия чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында четпестер бар. Улуг-Хем, Каа-Хем райкомнарын, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партикомну, Кызылдың хлеб заводунда, мебель фабриказында, «Тыва септелге тудуг» трестиң септелге-тудуг эргелелинде партия организацияларын аңаа хамаарыштырып болур. Чамдык министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның удуртукчулары экономиктиг өөредилгениң ужур-дузазын ам-даа чедир үнэлевейн турары четпес.

Ажылчы чоннарның ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударының ээзэш ээс дуржулгазын партия организациялары чедип алган. Амгы үеде ол ажылда он беш муң ажыг агитатор, политинформатор, лектор, илетгелчи хаара туттунган. Масса-политиктиг ажылдың хевирлерин болгаш арга-методтарын сайзыраңгайжыдар, оон дээштиин бедидер дээш тодаргай хемчеглерни партия организациялары сөөлгү үеде ап турар. Оон бир чижээ, Кызылга болгаш районнарга чаңгыс ай политхүннү ай санында эрттирип, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды экижидеринче кичээнгейни салып келгени. Бо талазы-биле ажылды Эрзин, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда багай эвес организастаан.

Ынчалза-даа масса-политиктиг, информация ажылы, лекция пропагандазы, көскү агитация амгы үениң негелделеринге ам-даа дүүшпес. Чамдык партия организациялары пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылдың доктаамал болурун, дайынчы арга-шинээн болгаш дээштиин чедип албаан. Чоннуң бүгү кезектери болгаш бөлүктери ында хаара туттунмаан. Масса-политиктиг ажылды чүгле сеңгүлдалар үезинде идепкейжидер, хана солуннарын байырлал хүннеринде үндүрер, көскү агитация колдуунда нийти кыйгырыглар болгулаар коллективтер бисте ам-даа бар.

Коллектив бүрүзүнге идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидер дээш, тодаргай хемчеглерни партия организациялары алыр ужурлуг. Чүге дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр алган, социалистиг хүлээлгелерниң, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын күүседириниң, ажылдың ажыктыын, шынарын база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, камналгалыг болгаш хумагалыг чоруктуң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, билиг-мергежил бедидериниң айтырыгларын аңаа шиитпирлеттинер. Бистиң республикада идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды багай эвес чорудуп турар коллективтерге Кызылдың сүт комбинады, даараныгла фабриказы, авиабүдүрүлге, аъш-чем сады, Бии-Хемниң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели, «Хемчик» совхоз болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ынчалза-даа чамдык коллективтерде идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл четпес, оон уламындан мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп шыдавайн турар.

Нийтиниң чуртталга бажыңнарында, ээзэш кижилиг коллективтерде, малчыннарның ортузунда пропаганда болгаш агитация ажылы кошкак. Ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяктарның күш-ажылчы, мөзү-шынар, интернационалчы кижизидилгезин улам экижидери чугула. Ылаңгыя социалистиг чарыштың ажылчы чоннарның кижизидилгезинге, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруун бедидеринге ролюн, дээштиин бедидер. Мурнакчы дуржулганы, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының чедиишкиннерин пропагандалаарынче болгаш нептередиринче партия, профэвилел, комсомол организациялары сагыш салыр.

СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге төлептиг уткуужур дээш белеткенип тура база партияның XVIII область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр партия организациязы бүрүзү бодунуң политиктиг, организастыг, идеологтуг ажылын хандыр анализтеп, чедип алган дуржулгазын улам ханыладыр, байыдар, четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр, ону ээп алырының тодаргай хемчеглерин алыр херек.

Идеология ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидери кадрларның база активтерниң идей-теоретиктиг белеткелинден, мергежилинден, харысаалгазын бедиткенинден хамааржыр. Ындыг болганда оларны өөредиринче, кижизидеринче доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

Идеологтуг, политика-кижизидилге ажылының талазы-биле партияның салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш партия организациялары амгы үениң негелделеринге дүүштүр ажылдаар хүлээлгелиг.

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ АЙЫН ШАЛЫПЧЫ ДООЗААЛ!

бөгүн «Шын» солунга Кызыл районнуң «X Улуг хурал» совхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады **Андрей Байнараевич СОДУНАМНЫҢ** ажыл-ижинге тураскааттынып кедуртунген.

Андрей Байнараевичиниң коданында 330 хой бар. Ам оон 270-и төрээн. Хойжунуң өлүт-чидии дивес, эрес, нешээ күш-ажылының ачызында 285 хураган онча-менди доругуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш А. Б. Содунам төрүүр 100 хойга онаашттыр 110 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алыр деп шиитпирлээн. Совхоз мал чеми-биле чедир кылдыр хандырган. Хураганнарны доруктурарынга сакманчылар дузалажып турар. Ынчангаш хойжу бодунуң хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураганны менди алыр дээш туруштуг демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамаарыжырын утпаңар!

Кижи бүрүзү бодунуң участогунга ээ-харысаалгалыг ажылдаар болза, күш-ажылчы чедиишкинниң үндезини ында дээрзин малчын бүрүзү билир. Ынчангаш ээлчеглиг съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир арткан үеде шуудунуп, арганурлавырларыңарны улам долу ажыглаар дээш күжүңерни мооңнеңер!

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Республиканың садыг организацияларының арасынга 1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизин Кызылдың аъш-чем садынын коллективи деп санаан. Мурнакчы коллектив болгаш оон садыгларЫ 1980 чылдың болгаш онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте доозар дээш чарышка идепкейлиг киришкеш, көскү чедиишкиннерни чедип алган. Оон түңнелинде, үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 101,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле — 104,2 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 63 муң рубльдиң орулгазын алган. Бо чедиишкиннерни дээш СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл тугун ук коллективке тывысырынга тураскааткан хуралга демдеглээн.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов тукту коллективтиң төлээлекчилеринге тывыскан.

Аъш-чем садының директорунуң оралакчызы М. В. Гоченков, комсомол организациязының секретары Н. Субботкина болгаш садыгжылар А. Оюн, О. Шарыпова олар чүве чугаалааш, партияның ээлчеглиг съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка идепкейлиг киржирин, 1981 чылдың планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүседир дээш моон-даа соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаарын коллективтиң өмүнээзинден бүзүреткеннер.

Бистиң корр.

Комсомолчу Любовь Турышева бодунуң күш-ажылчы базымнарын Кызылдың хлеб заводунга 1977 чылда эгелээн. Школа дооскаш-ла заводка ажылдап келген аныяк кыс Л. Турышева бүдүрүлгениң хоочуну Н. П. Демихинаның бригадазынга кирген. Бригадирниң болгаш дуржулгалыг өөрүнүң дузазы-биле ол кондитерниң мергежилин дораан шиңгээдип алган. Ол бодунуң ажылга кызымаа-биле мергежилин улам-на бедидип, хоочуннардан дудак чок болу берген.

Комсомолчу Любовь Турышева социалистиг чарышка хөй удаа тиилекчи болуп келгеш, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Ол «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле болгаш хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаткан. Аныяк кондитерниң изиг күзели — аъш-чем үлетпүрүнүң техникумунга өөренип киргеш, технологтуң мергежилин чедип алыры. Оон күзели боттаныр, ажыл-кежи, чүтүлдүг кижилерниң кылган ижи кажан-даа бүдүнер.

ЧУРУКТА: мурнакчы кондитер Л. ТУРЫШЕВА

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринде

ТБИЛИСИ. Грузияның 350 муң кежигүнүт партия организациязы бодунуң бурунгу хүн грузин найысылалда ажыттынган XXVI съездизинге организас болгаш идея талазы-биле быжыккан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин удуртурунуң байлак дуржулгалыг ужуражып келген.

Эш Л. И. Брежневти баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга делегаттар кедургуушкуннуг соңгаан.

Съездиниң хүн чурумунда — Грузияның Компартиязының ТК-зының болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдери, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелиниң дугайында илеткел, республиканың партия организациязының удуртур органнарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны соңгуур.

Отчёт илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **Э. А. Шеварднадзе** кылган.

Грузияның коммунистериниң бүгү ажылчы чоннарының тура-соруун илереткеш [illegible] СЭКП ТК-ның хөй талалыг ажыл-чорудулгазын чаңгыс эптиг чугулазын турары, ленинчи партияның нийти болгаш даштыкы медээ [illegible] политиказын изин-биле деткип турарын делегаттар медеглээн.

Съезд ажылын дүүн уламчылаан.

• • •

КИШИНЕВ. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш шудургу ажыл-ижи-биле, социалистиг чарышка идепкейлиг киржилгези-биле Молдав ССР-ниң ажылчы чоннары чурттуң нийти чедиишкиннеринге улуг-хуузун кирип турар. Молдавияның Компартиязының бурунгу хүн ажыттынган XV съездизинге олар СЭКП ТК-ның долгандыр сырый каттышкан, коммунистиг тургузуушкунунуң чаа байлак практиктиг дуржулгалыг ужуражып келген.

Эш Л. И. Брежневти баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга делегаттар хинчиктиг адыш часкаашкыннары-биле соңгаан.

Съездиниң хүн чурумунда — Молдавияның Компартиязының ТК-зының болгаш ревизия комиссиязының отчёт илеткелдери. СЭКП ТК-ның СЭКП-ниң XXVI съездизинге Төлевилелиниң дугайында илеткел, республиканың партия организациязының удуртур органнарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегаттарны соңгуур.

ТК-ның отчёт илеткелин Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **С. К. Гроссу** кылган.

Съезд ажылын дүүн уламчылаан.

• • •

ФРУНЗЕ. Киргизияның Коммунистиг партиязының XVII съездизи ажылын доосжан.

Онгу беш чылда республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазын делегаттар ындак анализтеп, Киргизияның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын чедиишкинниг күүседиринче угланган саналдарын кирип, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалашкан.

Партияның Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң киржикчилери хүлээп алган.

Киргизияның Компартиязының удуртур органнарын, СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны съезд соңгаан.

Киргизияның Компартиязының ТК-зының организастыг пленуму Төп Комитеттиң бирги секретарынга **Т. У. Усубалиевти** соңгаан.

• • •

ЕРЕВАН. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң пландарын күүседиринге Арменияның ажыл-ишчилери улуг үлүг-хуузун кирип турар. Арменияның компартиязының бурунгу хүн ажыттынган XXVII съездизиниң делегаттары ону демдеглээн.

Эш Л. И. Брежневти баштаан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын делегаттар хинчиктиг адыш часкаашкыннары-биле соңгаан.

Съездиниң хүн айтырыгларының базылазының соонда ТК-ның отчет илеткелин Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **К. С. Демирчян** кылган.

Съезд ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

Техника септелгезиниң допчулалы

ТЕМП АМ-ДАА ООЖУМ

Часкы хову ажылдарынга кедээ ажыл-агый техниказын септеп белеткээрин удуртуп башкарар болгаш контрольдаар талазы-биле республика штавының ээлчеглиг хуралынга Сельхозтехкуркомнуң мастерскаяларында техника септелгезиниң канчаар чоруп турарының дугайын чугаалашкан Сельхозтехкуркомнуң районнар арасының каттыжыышкыннарының мастерскаяларында тракторлар, комбайннар септелгези дыка багай болуп артпышкан дээрзин ол хуралга демдеглеттинген.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында тараа комбайннарын септээриниң планын совхозтар 91,5 хуу күүсеткен, а Сельхозтехниканың мастерскаялары [illegible] 66 хуу күүсеткен. Тракторлар септелгезиниң байдалы база-ла ындыг. Сельхозтехниканың Кызылда районнар арасының каттыжыышкыны эрткен кварталда планнаттынганынга 71 тракторну, Чадаананы — 4 тракторну чедир септевээн.

Январьда комбайннар септээриниң планының күүселдези оон-даа багай чоруп турар. Бо айның ийи декадазының дургузунда республикага нийтизи-биле 69 комбайнны септээр, оларның 15-ин сельхозтехрайкаттыжыышкыннар мастерскаяларынга белеткээри көрдүнген. Ынчаарга херек кырында январь 15-ке чедир 5-ле комбайн септеттинген, а каттыжыышкынның мастерскаяларынга чаңгыс-даа комбайн септеттинмээн.

Кызыл-Мажалыктың сельхозтехрайкаттыжыышкынының эргелекчизи Г. Силкин хуралга дыңнадыг кылгаш, тараа комбайннарын септээрин май 1-ге чедир доозар дээш кандыг хемчеглер алдынып турарын орта чугаалап шыдаваан. Ол ажылдың үскенни септелгеге херегләэр артык кезектерниң чогу-биле тайылбырлаарын оралдашкан.

А херек кырында комбайннар септээрин организастаар дээш кандыг-даа ажылдар чынында чоруттунмаан. Районда техника белеткээриниң штавы безин тургустунмаан. Комбайннар септээр шөлдерин ажыглаваан. Комбайннарның белдирлерин болгаш агрегаттарын Кызылдың сельхозтехрайкаттыжыышкынынга септедири-биле сөөртүп чедирериниң планын үскен. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылдынмаан, мастерская чаңгыс ээлчегде ажылдап турар.

Самагалдайның сельхозтехрайкаттыжыышкынының эргелекчизи М. Оюн комбайннар септээриниң хаалгазын күүсетпээниниң чылдагаанын, бүдүрүлгениң харылзап турар девискээринде совхозтарда ажаалда техниказының байдалын база-ла орта тайылбырлап шыдаваан. Эрзин, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйлары комбайннарны үрелик эвес дээш каттыжыышкынга септедири-биле экелбейн турар деп, эш Оюн чугаалаан. Чижээ, «Кызыгаар» совхозтуң удуртулгазы ажыл-агыйда дөрт комбайн шупту аңаа дээш экелбээн.

Ынчалзажок статистика отчёдундан алгаш көөрге, байдал сыр өске. Тес-Хем, Эрзин районнарының совхозтарында бар 42 комбайнның чүгле 16-зы белен кылдыр кылдынган, а эрткен кварталда оларны септээриниң планы 50 хуу күүсеттинген. А «Кызыгаар» совхозта бар 5 комбайнның чүгле чаңгызы ажылдаарынга белен.

Сельхозтехрайкаттыжыышкыннарның удуртукчулары кедээ ажыл-агый техниказын белеткээриниң херээнче ханылап кирбейн турарын үстүнде фактылар бадыткап турар-дыр. Самагалдайның сельхозтехрайкаттыжыышкынында комбайннар септээр шөлдер бар хирезинде, оларны мынчага чедир ажыглавайн келген. Эрзин районнан септедири-биле экелген 2 комбайн оон девискээринде амга чедир турбушаан, оларны септээрин ам-даа эгелевээн. Комбайннарның септедир агрегаттарын сөөртүр база организастаттынмаан.

Туранның сельхозтехрайкаттыжыышкынының эргелекчизи В. Рыжов штаб хуралынга дыңнадыг кылгаш, комбайннарны кыскы-кыжыкы үеде септээрин организастаар талазы-биле бичии хемчиглерниң дуржулгазын таныштырып чугаалаан. Ол ажылды билдилиг организастаан, шалыпкын чорудуп келгениниң түңнелинде, бии-хемчилер ноябрь, декабрь айларда 20 комбайнны септеп алганнар.

Штаб начальниги С. М. Мешкорудников комбайннар септээрин Туранның сельхозтехрайсалбырында эки организастааның сельхозтехрайкаттыжыышкыннарның удуртукчуларынга үлегер кылдыр көргүскен. Дүжүт ажаар машиналарны ажаалда мурнуу чарлында элеелээш, долузу-биле белеткеп шыдавайн баарындан хөй санныг комбайннар ажылдавайн баар. Дүжүт ажаалдазын дүргени температуралыг чорудуурунга ындыг практиканың эңне багай салдарлыын, шаптыктарын эргелекчилерниң хөй кезии ам-даа медерел билбээнин дээрзин эш Мешкорудников демдеглээн. Шак ындыг хевир-биле оон соңгаар канчап-даа эттежип болбас [illegible], чүге дээрге кедээ ажыл-агыйда машина-трактор паркының техниктиг байдалы дээш харысаалга Сельхозтехкурком-биле онзажыр.

Комбайннар болгаш тракторлар септээринге болдурган торулдаашкынны бо чылдың бирги кварталында ажыл эртер дээш болдурар-ла херегтер [illegible] ат чорудары сельхозтехрайкаттыжыышкыннар удуртукчуларындан штаб негээн.

Допчулаазы Сельхозтехкуркомнуң септелге эргелелиниң специалистери белеткээн.

РЕДАКЦИЯДАН: **республиканың совхозтарында болгаш сельхозтехрайкаттыжыышкыннарның мастерскаяларында техника септелгезиниң ам-даа оожум темпилиг чоруп турарын Статистика эргелелиниң сан-медээлери база бадыткап турар. Январь 15-те алдынган медээ ёзугаар, республиканың ажыл-агыйларында бар 2866 тракторнуң 1921-и ажыглаарынга белен, азы 945 трактор янзы-бүрү чылдагааннардан үрелик турар. Оон иштинде 239 «Кировецтерниң» чүгле 151-и белеткеттинген. Нийтизи-биле 1747 тракторну септээри көрдүнген, а септеттингени — 676, азы септелге планы 38,7 хуу күүсеттинген.**

Ол ышкаш часкы хову ажылдарынга киржир — херзүн болбаазырадыр болгаш үрезин чаштырар машиналарның септелгези база-ла дыка оожум чоруп турар. Республикада бар андазыннарның 53,6 хуузу, сеялкаларның 44,3 хуузу, оларның иштинде кукуруза сеялкаларының 23,3 хуузу, картофель олуртур машиналарның 29,2 хуузу, культиваторларның 42,8 хуузу белениниң шугумунда тургустунган.

Кедээ ажыл-агый машиналарын септээри Бай-Тайга, Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары эң-не четпес чорудуп турар.

Дүжүт ажаар техниканы май 1-ге чедир бүрүн септеп доозар сорулга салдынган. Ынчалза-даа совхозтарда болгаш Сельхозтехкуркомнуң септелге мастерскаяларында ук ажылдың темпизи дыка кудү. Январь 15-те медээ-биле алырга, республикада бар 1149 комбайнның чүгле 320-зи, азы 27,9 хуузу белен. Септээри көрдүнген 910 комбайнның чүгле 248-и, азы 27,3 хуузу септеттинген. Ылаңгыя Бай-Тайга, Кызыл, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарда ажылдаарынга белеткээн комбайннарның саны дыка эвээш.

Сельхозтехрайкаттыжыышкыннарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары часкы хову ажылдарынга белеткелди ам-даа куду деңнелде организастап болгаш контрольдап, септелгениң план-графигин үзүп, септекчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын, социалистиг чарышты организастаарын эрес-кежээ чорудуп турарындан республиканың машина-трактор паркының часка белеткели эң-не хожудаашкыныг байдалда болуп артпышаанын үстүнде сан-фактылар бадыткап турар-дыр. Районнарның партия, совет, ажыл-агый органнары, кедээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары четпестерни чайладып, техника септелгезиниң темпизин дүргедедир, шынарын экижидер талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап чорударын негеттинип турар.

«Шынга» парлаан соонда

ЧЕМ ЦЕХТЕРИ СЕПТЕТТИНГЕН

Чөөн-Хемчик районнуң чамдык совхозтарында малга чем белеткээр цехтерниң четчес ажылдавайн турарын 1980 чылдың декабрь 19-та «Шын» солунга үнген рейдиде шүгүмчүлээн. Айыттынган четпестерниң чайладыры-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкому, улус депутаттарының район Совединиң [illegible] тургузуп [illegible] фермаларга [illegible] ажыл-биле [illegible] бергилээн. Оон-биле чергелештир ук рейд материалдарын районнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң техчөвүлелинге, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Искра» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарның парткомнар хуралдарынга чугаалажып көрген.

Айыттынган четпестерни чайладыры-биле дараазында тодаргай хемчеглерни боттандырган.

«Октябрь 30 чылы» совхозка ажылдавайн турган чем цегиниң үрелик кезектерин солуп кылган. Ам ол ажылдап турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа болгаш Ак-Тал фермаларынга чем белеткээр ИГК-30 маркалыг машина ажылдавайн турган. Оон кезектерин тыпкаш, кылганының түңнелинде ам ол фермаларда саваны хээндектеп, бус-биле чымчадып берип турар апарган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң фермаларынга чем цехтериниң электриктиг хөделдирикчилери өрттенгеш турган. Бо хүннерде моторларны салдырган. Инектиң машина-биле саарын, өдектиң транспортёр-биле үндүрерин ажыглай берген, саваны бус-биле чымчадып болбаазырадыр херексел ажылдап турар.

«Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында чем цегин ам бүрүн күчүзү-биле ажылдадып эгелээн. Ында электриктиг саалдаже катап кылчээн. Белеткээн чемге минералдыг холуксааларны немеп турар апарган. Ол ышкаш Карл Маркс аттыг совхозтуң фермазында илереттинген четпестер база бүрүнү-биле чайладыттынган.

Транспортёр болгаш КВ-300 тээр бусталдырыкчы чогу-биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта чем цеги бо хүннерде ажылдавайн турар. Ол цехти кылыр тускай бригада ында барган, цех чоокку үеде ажылдап эгелээр.

Нийтизи-биле районнуң совхозтарында бар чем цехтериниң ажылдаарын экижидеринче угланган ажылды доктаамал чорудары көрдүнген. Ол сорулга-биле Сельхозтехниканың Чадаанада районнар арасының каттыжыышкынынга механизастаттынган тускай звено тургускан. Ол звено чем цехтериниң ажылын доктаамал контрольдап, совхозтарга практиктиг дузаны көргүзүп турар.

И. СУВАНДИИ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Партийжи информациялар

Кичээнгейни — чугула айтырыгларже

СЭКП-нин XVIII Тыва область конференциязының түңнелдерин партия райкомнарының пленумнарынга чугаалажып, оон шиитпирлеринге дүүштүр сорулгаларны тодарадып турар. Партияның Бай-Хем, Каа-Хем райкомнарының ол айтырыгны чугаалашкан пленумнарынга илеткелдерни райкомнарның бирги секретарьлары В. М. Евтешин, А. В. Бакулин олар кылган.

Партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуурунга белеткеннишаан, ол районнарның коммунистери, ажыл-ишчилери Коммунистиг партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр ажылдың участок бүрүзүнге ойлыкчы, кызымаккай ажылдаарын худалдаан турарын пленумнарга демдеглээн. Оон киржикчилери партияның область конференциязының түңнелдерин бүрүн, долузу-биле чүүлдүрзүнүп, оон шиитпирлерин партия организацияларының ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Партияның съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин ол-ла пленумнарга чугаалажып көөрү улуг кодуралыышкын-биле, ажылишчи байдалга эртээн.

Мурнакчыларга шаңнал, мактал

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери 1981 чылдың улус ажыл-агый планнарын чедиишкиниг күүселдир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарышка киржип, бедик хүлээлгелерни алган.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелерининиң, совхозтарының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының мурнакчыларының слёдун эрттирип, 1980 чылда социалистиг чарыштың түңнелдерин аңаа үндүрген. Слётка илеткелчилер — райкүскомдаргазы И. У. Успун, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы М. У. Шывык олар өңгү беш чылда база эрткен чылын районнуң ажыл-ишчилериниң чамдык чедиишкиннерин демдеглээн. 1980 чылда район күрүнеге сүт садар планын 111 хуу күүсеткен. Өңгү беш чылда күрүнеге саткан эът, дүктүң шынары элээн экижээн. Күрүнеге саткан бода малдың ортумак деңзизи 316 кг, хойнуу 41 кг. саткан сүттүң 96,7 хуузу бирги сорттуң болуп турар. Чарышка күш-ажылчы чамдык коллективтер эки түңнелдерни чедип алган. Чижээ, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зи беш чыл планын хуусаа бетинде күүседип, сүттүң шынарын экижиткен. «О. Шынаа» совхозта төрүүр чүс хойга онаажыр 85—101 чедир анай, хураган камгалап алган малчыннар хөй.

Слётка шиитпирлеге чогуур айтырыгларны, мал кыштаглаашкынының байдалын база анализтеп, сорулгаларны дугурушкан болгаш мурнакчыларга шаңналдарны тывыскан. СБФ-лерниң аразында чарыштың тиилекчизи «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зинге партия райкомунуң, райкүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Хөй бөлүк мурнакчыларга социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдектерин, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Теоретиктиг семинарга

СЭКП Эрзин райкому бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның удурткучуларының өөредилгезинче улуг кичээнгейни салган. Сөөлгү чылдарда оларның дыңнакчыларының составы экижип, бирык шупту дээн болгаш түскай ортумак эртемниг эштер болуп турар.

СЭКП райкомунуң чанында теоретиктиг семинар кааларының билиин бедизеринге чугула рольдуг. Оон дыңнакчылары: совхозтарның директорлары болгаш кол специалистери, район төвүнде албан организацияларның удурткучулары. Олар партияның экономиктиг политиказының чугула айтырыгларын ханызы-биле шиңгээдип ап, теорияны практика-биле холбаарынче улуг кичээнгейни салып турар.

Ай санында эртер ол семинарга чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралының чугула айтырыгларынга хамаарыштыр лекцияларны партия райкомунуң секретарьлары, бюро кежигүннери болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар план ёзугаар номчуп турар.

Чоокта чаа эрткен ээлчеглиг семинарга «Ажыл-агый тургузуушкунунга партийжи удурталга», «Амгы үе-чадада экономиктиг сорулга» деп лекцияларны райкомнуң харысалгалыг ажылдакчылары номчаан.

«Хожудап турарлар чокка ажылдаар»

Ростовчуларның ол патриотчу эгелээшкинин Чадааннаның мяш ажыл-агыйында нептерезип турарының дугайында айтырыгны СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунуң хуралынга чугаалашкан.

Социалистиг чарышты организастаар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып, чарышты ай санында түңнеп, хүн бүрүнүн организакты болгаш политмассалыг ажылды коллективтиң парторганизациязы чорудуп келгенин бюрога демдеглээн. Коллектив 1980 чылда планныг онаалдаларын күүсеткен, пландан ажыр 40 тонна чыжырганы чыгган.

Ынчалза-даа ростовчуларның эгелээшкинин бо улуг коллективке нептередир талазы-биле ажыл ам-даа чогуур деңнелге тургустунмаанын райком бюрозунга демдеглээн. Чарыштың дээштиин, массага калбак нептерелдиин чедип алырын, ону доктаамал түңнеп, мурнакчыларга шаңнал-мактал тывысырының хемчеглерин ап чорударын мяш ажыл-агыйының дирекциязынга болгаш ында партия организациязынга дагзып, бо ажылды улам экижидериниң хемчеглерин айыткан доктаалды бюро хүлээп алган.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

ШУУДААН

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуурун Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң малчыннары кол кичээнгейже салган. Олар малдан алыр продукцияны көвүдедир, малдың баш санын өстүрер [illegible] салганнар. Ниитизинде малдың кыштаар [illegible] ажылдарынче совхозтуң дирекциязы, партком, кодээ Совет күүскому сагыш салып, [illegible] дээн.

Совхозта 36 кодан хой бар. Оон 12110 бажы төрүүр. Мурнуку чылдарга бодаарга, кодааннарда 10—15 тонна сиген, сула болгаш дус четчири-биле белеткеттинген. Хураганнар кажааларынга төгер 10-15 тонна курээ өдек ала саныпда белдүнген. Хөйжүлерниң болгаш сакманчыларның ажылдаарынга болдунар-ла таарымчалыг байдалды тургускан. Малчыннарга 3-4 фонарьны, халаттарны, чылыг хептерни бергилээн.

30 сакманчы чаш хураганнарны ажаажып кирипкен. Олар хураган кажааларының ол-шыгын хүн бүрүде хайгаарап, доруккаларын сула, сиген-биле чемгерип турар. Ниитизи-биле 2506 хой төрээн. Хой-ниити организациялары кыштаглаарже үнүүшкүннерин кылып, хураган, хой кажааларының корженин кончарыын келген. Улуг зоотехник Сүрүң-оол Маадыр-оолдуң удурталгазы-биле 50 ажыл шефчи алды коданның кажааларының корженин кончарып берген. Ук шефке МТМ эргелекчизи Санчат Бейыр-оолга баштаткан чолаачылар идепкейлиг киришкен.

Тумат Шулуунуң коданында 180 хой, Сүрүң Достай-оолдуунда 190 хой төрээн. Кайы-даа коданнарда чаш хураганнар онча-менди доргуп турар. Дөрт чыл уламчылап сакманчылап келген Лиза Балчыр, Тоня Доюндуп, Нина Чамзырай, Катя Тумат, Ооденей Кызыл-Үруг олар 90—100 чедир хураганнарын ажаап, кызымак ажылдап турар. Сакманчылар түс-түзүнде 200 чедир хураганы ажаарын хүлээнгеннер.

С. АРТЫНА,
кодээ Совет күүскомунуң даргазы.

АВТОТРАНСПОРТЧУЛАР: СОРУЛГАЗЫН ТОДАРАТКАН

Чоокта чаа Тываның транспорт эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы боол эрткен. Аңаа өңгү беш чылда болгаш 1981 чылда кылдынган ажылдың түңнелдерин үндүрүп, улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүрүнге херегцеэлин улам долдур, үзүк чок хандырарының курлавырларын илереткен. Ол ышкаш он бирги беш чылда болгаш бо чылда-даа сорулгаларны тодарадып, оларны күүседириниң тодаргай хемчеглерин айыткан.

Транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунниниң илеткелинде болгаш актив хуралының киржикчилериниң санал-оналдарында-даа эрткен чылда автотранспортчуларның чамдык чедиишкиннери демдеглеттинген. Чижээ, өңгү беш чылда сөөртүүге хемчээли оон мурнундагы беш чылдан 51,3 хуу өскен болгаш чүък сайгарары — 126 хуу улгаткан пассажирлер аргыштырылгазы база көвүдээн.

Эргелелде мурнакчы коллективтерниң болгаш түс-түс чолаачыларының саны өскен. Автовокзалдарның болгаш автостанцияларның бүдүрүлге каттыжыышкынының беш чыл планын ССРЭ-ниң Конституциязы хүнүнге уткуштур күүсеткенин рапорттаан. Минусинсктиниң болгаш Кызылдың бир, ийи дугаар, Чадааннаның, Ак-Довурактың АТБ-лери чүък сөөртүр, а ол ышкаш Хову-Аксының, Шагаан-Арыгның, Чадааннаның, Ак-Довурактың АТБ-лери — пассажирлер аргыштырарының беш чыл планнарын хуусаазын эрте күүсеткен.

Беш чыл планын эргелелдиң 452 чолаачылары, 83 бригадалары, дыка хөй чолаачылар, септекчилер күүсеткен. Элээн каш чолаачылар болгаш септекчилер хууда ийи беш чыл планнарын күүседирин чедип алган. Кызылдың 1-ги АТБ-зинде А. А. Шевченко, В. В. Уланов, 2-ги АТБ-зинде — И. А. Захаров, Л. Г. Монгуш, Чадааннада — М. Шаутанов, пассажир АТБ-зинде — М. И. Черешкевич болгаш өскелерниң-даа бригадалары эрткен чылдың-даа, съезд мурнунуң-даа социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Автотранспорттуң материал-техниктиг баазазы быжыккан. Беш чыл иштинде бүдүрүлге туруттарын кылырынга 5,4 млн. болгаш чуртталга туруунга — 3 млн. рубльди чарыгдаан. Минусинск АТБ-зинде 50 автомобильдерге гараж, бүдүрүлге амыдырал корпузу. Кызылдың ийиги болгаш үшкү АТБ-леринде — 56 автомобильдерге гаражты, техниктиг хандырылга черлерин, Ак-Довуракта — 150 чүък автомобильдеринге септелге-механиктиг мастерскаяны болгаш өске-даа бүдүрүлге черлерин тудуп тургускан. Өңгү беш чылда ниити шөлү 11,2 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, Чадааннада — 50 оруннуг чурттар садын, Уш-Белдир курортунда 50 оруннуг корпусту болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга кирген.

Илеткелин болгаш санал бергеннер-даа социалистиг чарышты калбартып, оон дээштиниң күштелдирериниң ажылында чамдык чедиишкиннер чедип алдынганын демдеглээн. Чарыштың тиилекчилеринге — ниитизи-биле 624 кижиге «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы», а 47 бригадаларга септелгениң 8 участоктарынга «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп хүндүлүг аттыг тывыскан.

Бо хүннерде автобүдүрүлге коллективтеринде «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чыл чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын» калбаа-биле таныжып, ханызы-биле өөренип үргүлчүлеп турар. Автотранспортчулар аңаа холбаштыр боттарының санал-оналын киирип, партияның XXVI съездизинге уткуштур бедик хүлээлгелерин ап турар. Шагаан-Арыг, Чадаана АТБ-лери, Кызылдың үшкү болгаш пассажир АТБ-лери, автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжыышкыны, автобус чолаачыларының 4, такси чолаачыларының 3 бригадалары, 125 чолаачылар 1981 чылдың баштайгы ийи айының планныг даалгазын партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур күүсеткеш, камнаттынган кывар чүүл-биле ол төөгүлүг хүнде ажылдаарын хүлээнгеннер.

Ажылдың түңнели дээш коллективтиг харысалганың хевирлериниң бирээзи болур бригадаларның керээ ёзугаар ажылдаары ниити чедиишкинге идиглиг берип турар. Амгы үеде автобустарның 31 маршрудунда чолаачыларның 6 бригадазы ол чаа арга-биле ажылдаан, оруга чылдазын улгаттырган болгаш автобустарның соксаал чок ажылдаарын чедип алган.

Партия-ажыл-агый активиниң киржикчилери чедиишкиннер-биле чергелештир улуг четпестерни, бирын шугумчулаксы [illegible] илередип, оларның чижектерин көргүскеннер. Эрткен чылын чүък автомобильдериниң болгаш автобустарның-даа оожум үнер хуузу дыка эвээш болган. Автотранспортту ийи чолаачы-биле четпестери чедип алдынмаан, чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдарның аразында автомобильдерниң ааза турар чоруу дыка хөй.

Эрткен чылын автотранспорттуң чолаачы амы-дуза чедирер, пассажирлер аргыштырар талазы-биле ажылында четпестер база хөй боор турган. Чижээ, бо талазы-биле Кызылдың пассажирлер (начальниги Е. Семыкин) болгаш Ак-Довурактың (начальниги А. Г. Кувшинов) АТБ-лери дыка четпес ажылдаан. Ол ышкаш техниктиг албан черлериниң четпес ажылын актив хуралынга база айыткан. Автобүдүрүлгелерде септелге аразында хуусааларын барымдаалавас, техниктиг байдалы таарымча чок автомобильдерни ажыглаар чоруктар хөй. Септелге черлеринге чугула чаа-чаа херекселдер [illegible] ажыглаар чок кылдар. Кывар-чаар материалдарның учёт-отчёдун багай тургускан кылдаганындан хөй кывар-чаар материалдар ажык чокка чарыгдаттынып турар.

Пассажир АТБ-зиниң чолаачызы В. И. Кулеш автотранспорт партийжи техниктиг хандырылгазынга автосептелге заводунуң ролюнуң улуун болурунуң саналынга чугаалааш, ында септелге фондузунуң четпезин, хоорай маршрудунуң автобустарын шуут септеейн турарын шүгүмчүлээн. Оон соонда санал бергеннер, чижээ, Минусинск АТБ-зиниң чолаачызы А. И. Ченнин, бирги АТБ-дан — В. И. Кошелев, 2-ги автобүдүрүлгениң начальниги К. У. Чамзын болгаш өскелер-даа автосептелге заводунуң септээн автомобильдерниң болгаш агрегаттарының кулун шынарлыын айытканнар. Пассажирлер АТБ-зиниң бүдүрүлге баазазын быжыглап, кайызындаамы «Восток» деп автобус доктаар черинде янсергер [illegible] шапкынчыларының чугаазын олар база чугаалаан. Сөөлгү үеде Кызылдан Саян ажыр чүък сөөртүлгезиниң кызырылганы план күүселдезинге элээн шаптыктыг боор турар.

Чадаана АТБ-зиниң начальниги В. П. Федосов оруктуң багайындан «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарже чүък чедирериниң бергезин болгаш Сут-Хөлге автостанцияны тургузарының чугулазын саналдаан. Абазаже, Абаканче болгаш Мугур-Аксынче баар оруктарда чолаачыларның хандырылгазының багайын, оларның дыштаныр черлериниң чогун санал бергеннер база чугаалап турганнар. Кызылдың нефть баазазында болгаш «Каа-Хем» разрезте чүъкту чүдүрүп, дүжүрер ажылдарының четпес организастаттынганы ажылга улуг шаптыктыг боор турар.

Автотранспорт бүдүрүлгелеринде социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап турарын активке база демдеглээн. Чижээ, Кызылдың 3-кү автобүдүрүлгезинде профком даргазы А. М. Казанцев бодунуң саналынга ук коллективтиң Минусинск АТБ-зы-биле чарыжын эгелеп-даа, оон түңнелдерин чаңгыс-даа катап үндүрбээнин чугаалаан. Автосептелге заводунуң директору А. М. Самойленко ук заводту хөй чүък сөөртүр болгаш улуг хемчээлдиг автомобильдерни септээри-биле холбаштыр эде дерип, алгыларының чугула апарганын чугаалаан. Ол септелгениң куду шынарлыг боор турарының чылдагааннарын активке дыңнадып, моон соңгаар ону болдурбас дээш чүнү кылып турарын чугаалаан.

Тыва автоэргелелдиң партия-ажыл-агый активи 1981 чылда болгаш он бирги беш чылда сорулгаларны тодарадкан. Ол дугайын актив хуралынга хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерден тодаргай көстүп турар.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Хүндүлелдиң Демдээ» база Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи. Кызыл районда «Х Улуг Хурал» совхозтуң теве кадарчызы Кыргыс Солаанович Чаш-оол ажыл-агыйда өңгү беш чылдың доозукчу чылында алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткен малчыннарның бирээзи. Ол 100 теведен 50 бодаганны база теве санындан 5 кг дүктү алган.

К. С. Чаш-оол малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың каш удаа тиилекчизи. Оон кыштаа бо чылын Баян-Колдуң Ак-Чыраада. Ниитизи-биле ам кодаанда 256 тевениң 90-ы бодаганнаар. Мурнакчы малчын он бирги беш чылдың баштайгы чылында 50 бодаганы алыр деп хүлээнгеш, кыштаан эки септээн, 32 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп алган.

ЧУРУКТА: тевежи К. С. Чаш-оол.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Даш-оол Шантар-оолович Түлүш «Шамбалыг» совхозка трактористеп келгенден бээр он сес чыл чедип турар. Бо үениң иштинде ол техникага кемныын, ажылга харысалгалыг чорууң көргүзүп, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Ажылынга арга-дуржулгалыг коммунист ам фермада кышкы ажылдарда идепкейлиг киржип турар.

Д. Ш. Түлүш Шамбалыг кодээ Советиниң депутады.

ЧУРУКТА: Д. Ш. Түлүш.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

„Шынгы" хары

ДОКТААМАЛ ХАНДЫРГАН

«Аазап-ла турар» деп эгелиг А. Евроттуң бижээни чагаазы бо чылдың январь 6-да парлаттынган. Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң девискээринде чаңгыс-ла кудук ажылдап турарындан малчыннар коданнарынче суг чедирери бергелеп турарын ында бижээн.

«Хемчик» совхозтуң партком секретары Д. Т. Сарыглардың ук чүүлге хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

Түс черде парткомнуң хуралынга парлаттынган [illegible] сайгарып, четпестерин автор уун шын илереткенин демдеглээн. Совхоз директорунуң хүлээлгезин түр күүседип турар кол инженер Э. Идамга, мал ажылының техника талазы-биле механиги Б. Хомушкуга, совхозтуң электриги Ш. Хомушкуга четпестерни дарый чайладып, хемчег алырын партком хуралындан дааскан.

Амгы үеде Шолук-Ховунун кудук турар черинде моторну дерип тургускан. Кудук ажылдап турар. Ол девискээрниң малчын коданнарынче электри шугумун кииргенинден чырык-биле доктаамал хандыртынган.

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИННЕР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказының коллективи өңгү беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедир күүсетпээн. Бо хожудаашкыннардан чогуур түңнелдерни үндүрген, арыглакчылар он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн. Даг-дүгү арыглаар фабриканың цехтеринде, ээлчеглеринде, бригадаларында партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур, беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган.

Цех, ээлчег, бригада бүрүзү партияның ээлчеглиг съездизинге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Арыглаал фабриказының партбюрозу, профэвилел, комсомол организациялары социалистиг чарышче ажылчын бүрүзүн хаара тудкан. Чарыштың түңнелдерин он хонгаш-ла түңнеп үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар.

Январь айның баштайгы он хонуунун түңнелдерин үндүргеш, көргүзүг эки болган. Арыглаал фабриказының коллективи он хонук иштинде пландан ажыр 160 тонна даг-дүгүн Торваа чуртка берген. Планныг онаалдаларны күүседиринге бодунун сорттуг даг-дүгү арыглаар цехтен Кыргыс-оол Монгуштуң, Анатолий Адамның, бедик сорттуг рудадан [illegible] Даш-Чөге Ондарның ээлчээ пландан ажыр хөй тонна даг-дүгүн бүдүрген.

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган сорулгаларны удурталга болдурган, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының социал-экономиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге улуг-хуузун киирер дээш база партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур-биле хараалында социалистиг хүлээлгелерни алган.

Продукцияны бүдүрериниң болгаш садарының күрүне планын хуусаа бетинде — 1981 чылдың декабрь 30-де күүседир. Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 600 тонна сорттуг даг-дүгү бүдүрер, 50 муң рубльдиң бараанныг продукциязын садар. Даг-белеткел ажылдарының планын хуусаа бетинде күүседир, пландан ажыр 15 муң тонна даг массазын казар. Партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 100 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар.

Арыглаал фабриказының цехтеринге, ээлчеглеринге бүдүрген продукцияның шынарын бедидер дээш деңнеелди калбартыр. Ажылчыннарны чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдаарга идепкейлиг киириптирип турган, бүдүрүлгеге 51 муң рубльдиң экономиктиг ажык бээр чедер чаартыкчы саналдарны киирер.

Фабриканың ажылчыннарының мергежилин улам бедидер ажылдарны чорудар. 136 чаа ажылчыннарны мергежилге өөредир. 331 кижиниң мергежилин бедидер. Камналга чүрүмүн сагыыр, материалдыг курлавырларны чаш ажыглаар, продукцияның өртек-үнезин чиигедир, дериг-херекселдерниң ааа турар чоруун болдурбас.

Х. МОНГУШ.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

ТАНДЫ РАЙОННУҢ ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш улуг сорук кириишкини-биле белеткенип турар. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелдери-биле таныжылга районнуң коммунистериниң, ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрген. Төлевилелди таныжып көөрү-биле партия, комсомол, профэвилел организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң 123 хуралдары эртип, аңаа 2500 ажыт кижи киришкен болгаш оларның чамдыктары санал-онал берген.

Партияның ол чугула документинде салдынган сорулгалар улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажыл-ишчилеринге хамаарыжып олар эки билип, чоннуң чаагай чоруун бедидер дээш партияның сагыш салыышкынынга харыы кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Өңгү беш чылда районнуң күш-ажылчы коллективтери [illegible]. Беш чылда болгаш оон доозукчу чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде [illegible] лери, бүгү-ле эки ажыл-херектиң инициаторлары болуп турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты районда 1279 кижиге тывыскан. Олар 36 коллективтерде ажылдап турар, а ол бедик атты чедип алыр дээш бо хүннерде 1187 кижи демисежип турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилери болгаш он-он мурнакчылар чоокта чаа район төвүнге болган мурнакчылар слёдунга киришкеннер. Олардан Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу И. П. Сафонов эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаажыр 125 хураганы алган. Саанчылар ортузунда район чемпиону, район Советиниң депутады, Успенка СБФ-зиниң саанчызы Е. Д. Монгуш — 3382 кг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчылары, республиканың Дээди Советиниң депутады Ф. А. Таль 2879 кг, Н. Г. Незамутдинова 2900 кг, Э. Ф. Гельцер — 2926 кг, «Революцияның чалбыыжы» совхозта Д. И. Эрекситмаа 2210 кг сүтту саар бир инекке онаажыр саап, чарыштың мурнуку одуруунда киржиннер.

Ол мурнакчыларның аразында С. К. Тока аттыг совхозтуң хойжулары Октябрь Революциязы болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчилери Б. Д. Монгуш, Т. Д. Доргуй-оол, № 585 КМК-ның тудугжузу В. И. Соловьев, Хову-Аксында АТБ-ниң чолаачызы А. К. Лаптев олар болгаш өскелер-даа бар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, «Тыва кобальт» комбинат, Таңдының болгаш Балгазынның ыяш ажыл-агый коллективтери эрткен чылдың болгаш өңгү беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүсеткен. «Тыва кобальт» комбинат күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаан, аңаа чаартыкчы саналдарны нептеректээниниң экономиктиг ажыы 347 муң рубль болган. [illegible] рын тудар. Бо чылын районга социал-культура херегцеэлдеринге эрткен чылдаазындан 100 муң рубльди хөйнү чарыгдаары көрдүнген.

Ынчалза-даа тудуг организациялары багай ажылдаанындан олар беш чыл планын күүсетпээн. Чижээ, № 585 КМК (начальниги Ф. С. Пашкевич) чуртталга бажыңнарының тудуун планын үзүп, эрткен чылын 19 бажың тудар турган, чүгле 3-түн туткан.

Район ниитизи-биле күрүнеге хөй чүүлдү чедир бербээн. Ынчалза-даа четпестерни чайладып, чаа чедиишкиннер чедип алыр арга-курлавырлар элээн хөй. Совхозтарның хөй кезии багай эвес ажылдаан. Ылаңгыя «Россия» совхозтуң хову-трактор бригадазы (бригадири А. Г. Черепанов), Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы (бригадири А. Ф. Горбанюк) түс-түзүнда тараа культураларының бир гектарындан-на 11 болгаш 10,9 центнер дүжүт алган. А. Ф. Горбанюктуң бригадазының эжинниң ажыр техниканың долу компаниязы республикада бир-ле дугаар ажылдаар [illegible] камгалаар агротехниктиг бүгү хемчеглерин чорудуп турар.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында суттаттыг чер ажылының звенозу (удурткукчузу Р. Г. Храмцов) кодээ ажыл-агый культуразының өстүрериниң багай эвес көргүзүглерин чедип алган. А «Революцияның чалбыыжы» совхозта Е. В. Коворезова удурткан когаажылар звенозу бир гектарга-ла 263 центнер ногааны өстүрген.

Витаминниг сиген далганы бүдүрер талазы-биле [illegible] бир агрегатка онаажыр эки көргүзүглерни «Революцияның чалбыыжы» совхозта М. П. Сафонов, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта А. В. Гольцов удурткан операторлар звенолары чедип алган. Районда мал чеминиң белеткелин ниитизи-биле 1979 чылга бодаарга сигенни, сенажты, витаминниг сиген далганын хөйнү белеткээн.

Мал ажылында [illegible] «Революцияның чалбыыжы», С. К. Тока аттыг, «Россия» [illegible] ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарының [illegible] дүк садарының беш чыл планын күүсеткен.

Ынчалза-даа мал ажылында чамдык берге байдалдар тургустунган. Район мал ажылының продукциязының чаңгыс-даа хевириниң талазы-биле беш чыл планын күүсетпээн. Беш чылдың дургузунда малдың чаш төлүн элээшти камгалап ап келген, [illegible] кыргыннадаан. Төрүүр чүс башка онаажыр 56 бызаа, 50 хураган алдынган. Малдың өлүп хораары хөй болуп турар.

Малчыннарның ажылдаарынга амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларның медицина болгаш садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле шиитпирлеве чогуур айтырыглар хөй. Малдың баш санын өстүрер, оон чаш төлүн камгалап алыр, хемчээн малдыг ооржаалдаарынга белеткел талазы-биле кылза чогуур ажылдарның чоокта чаа болган мурнакчылар слёдунга дугуржууннар. Оларга районның кодээ ажыл-агыйының ажылчыннары 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерни үндүр алган.

С. ТУШКОВ

Таңды район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БИСТИН ЧУРТУВУСТА — ССРЭ

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» деп номнарының арыннары «Чурттап чор, кажи» деп чаа долу метражтыг документалдыг кинода кирген. СЭКП-ның XXVI съездинге тураскааткан ол ленталарны Украинада режиссер А. Слесаренко удуртказ кинематографистер Новороссийскиге, Запорожьеге болгаш Казахстанга тырттырганнар.

Ук кино далай чадаг шериинниң 225-ки бригадазының политкилдизиниң начальниги М. Видовтуң дугайында новелла-биле эгелээр. Оон «Комиссар» деп эгези бедик эрес-дидим, маадырлыг, дайынчыларга салдар чедирип шыдаар удуртукчуларының бирээзиниң [illegible] кевирин көргүзүп турар. Политкилдизиниң маадырлыг болгаш талантылыг чоруунуң дугайында оон кады дайылдажып турар эштери чугаалап турар.

Үжен чыл мурнунда тырттырган хроника болгаш бо хүннерниң кадрлары дайын соонда Днепрогэсти тударынга киржикен, Ленин орденниң эдилекчизи А. Лошкаревтың дугайында чугаалап турар. Ол ам-даа хүндүткелдиг — Украинаның аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы.

Кур черни баштай шиңгээдип ап турганнарның бирээзи, агаар-бойдустуң кадыг-дошкун халавынга удур демисежип турган өлген кайгамчык тараажы В. Гагузовтуң кадайынга болгаш оглунга бижээни чагыг сөстүг чагаазы киноочеркке сагыш-сеткилди хайныктырып көөп турар кылдыр чангыланыр. Оон «Кижи болур херек!» дээн сестерни В. Рагузовтуң тургузарынга киржип турганы «Клевский» совхозтуң ажылчыннарының кыйгырыы апарган.

(СЭТА-ның корр.).

Киев.

ОДАРДА ЧҮГЛЕ САРЛЫКТАР

Кабардино-Балкарияның мал ажылының чаа салбыры — сарлыктар өстүрүлгези болган. Олар беш чыл мурнунда аңаа көстүп келгеннер. Баштайгы бир чүс баш сарлыктарны ынчан Тыва АССР-ден садып алганнар. Оон соонда Киргизияның даглыг черлеринде ажыл-агыйлардан база чүс хире сарлык «көжүп» келген.

Мөңге дош чыдар черниң чоогунда Бензенгий кыштаазы — сарлыктарның турар чери ол. Ам оларның баш саны алды чүс четкен.

— Мал ажылында бистиң чорудуп келген кайы-даа адырывыс сарлыктар дег оргаларыг болуп көрбээн, — деп, «Коммунизмче оруктар» колхозтуң даргазы М. Лелюкаев чугаалап турар. — Оң ажаап-тежээринге хөй чарыгдал, күш-даа үнмес-тир. Агаар-бойдустуң кандыг-даа берге үезинде торлуушку чок маллар деп магадап тур бис. Чылдың кайы-даа үезинде чер оъттап алыр. Ол-ла Сарлыктың эъдиниң бот-үнези ынектиинге болдаарга беш катап чиик-тир.

(СЭТА-ның корр.).

Кабардин-Балкар АССР.

ТАЛАШКИНОНУҢ МАСТЕРЛЕРИ

Смоленск областың Талашкино суурга орус улустуң эрте-бурун шагда сиилбип, аргып турган чүүлдериниң делгелгези болган. Ол делгелге бистиң өгбелеривистиң кайгамчык шевер чорааның бадыткаан. Ында кирген ажылдарның төөгүзү Репинниң болгаш Васнецовтуң, Поленовтуң, Коровинниң, Врубельдиң аттары-биле сырый холбашкан. XIX вектиң төнчүзүнде — XX вектиң эгезинде Талашкино суур уран чуруулганың улуг төвү турган. Чоннуң кайгамчык ол ижин амгы үеде уран чүүлдүң мастерлери уламчылап турарлар. Смоленск областа уран дээрбектээшкинниң фабриказы, керамиктиг кылыглар [illegible] амыдырап турар. А суурнуң төвүнде улустуң галереязы ажыттынган.

(СЭТА).

Талашкино

Смоленск область

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

СЪЕЗДИГЕ УТКУШТУР

БЕРЛИН. Германияның Социалистиг чаңгыс ваай партиязының X съездизин ГДР-ның судно тудуушкун үлетпүрүнүң ажылчын-ишчилери эки көргүзүглерлиг уткуп турар.

Доозулган беш чылдың — 1976-1980 чылдарының планын олар бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседипкен. Үлетпүр продукциязын кылып үндүрери 33 хуу көвүдээн, республиканың судно тудуушкун бүдүрүлгелери ниити тоннажы 2 миллион тонна чедип турар 300 ажыг корабльди кылып үндүрген. Эрткен беш чылда ГДР-ның бүдүрген корабльдериниң дең кезиинден хөйүн Совет Эвилели садып алган.

ССРЭ-биле кады ажылдажылга ГДР-ның судно үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг идиглиг берген. Ийи чурттуң судно кылыкчылары корабльдерини чүгле чаа хевирлерин кады чогаадып турар эвес харын оларның дериглериниң чаа эң чугула хевирлерин кылып турар.

Болгария Улус Республиказының болгаш ССРЭ-ниң судно тудуушкун ажылчын-ишчилериниң аразында кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылга үргүлчү калбарып орар. Болгар корабль кылыкчылары совет чагыкчыларга эрткен беш чылда 141 судно дамчыдып берген. Совет бүдүрүлгениң каш-даа судноларын Болгарияның садыг флодунда немежип барган.

ССРЭ-же чорудуп бээр «Хемдалай» хевирниң судноларының дөрт чаа хевирлерин чаа чылдың баштайгы хүннеринде кылып кирипкен.

АКАДЕМИЯНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

ПРАГА. Чурттакчы чоннуң идей-политиктиг болгаш культурлуг дээлизин бедидеринге политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередир талазы-биле хөй-нийти организациязының — ЧССР-ниң Социалистиг академиязының салыышкыны өзүп турар. Эрткен беш чылда академияның лекторлары 49 миллион дыңнакчыларның мурнунга 1.6 миллион ажыг илеткелдерни кылып берген. Партияның социал-экономиктиг политиказының, марксистиг-ленинчи философияның айтырыгларын, амгы үениң делегей байдалының айтырыгларын чырыдарынче лекциялар ге бирги черге кичээнгейин салган. Лекцияларның 60 чыгам хуузун ол тематикага тураскааткан.

ЧАГЫГ ЁЗУГААР

СОФИЯ. Руседе Иван Димитров аттыг заводтуң корабль кылыкчылары Совет Эвилелинче чорудар «Волгонефть-156» дээр танкерни бо чылын сугже бир дугаарында эжиндирип кииргеи. 5 муң тонна чүък сөөргүр ол судновну амгы үениң эжиндириишкин приборлары-биле дерээн, экипажтың ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарышкан бүгү байдалдарны ында тургускан.

КОМПЛЕКС ТУДУУ

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнам Тайнин можуда Сайгон хемде гидротехниктиг «Заутиенг» комплекстиң тудуушкунун дүргеп тейпилерлиг чорup турар. Узун дурту километр ажыг кол плотина 27 муң гектар ажыг шөлдүг болгаш 1.5 миллиард кубометр ишкир хемчээлдиг суг хөөлбээн тургузуп кел чыдар. Тудуг доостурга аңаа чиир үнүжүн болгаш арахистиг тарып өстүрериниң специализастаан эң улуг районун тургузар, ниити шөлү 172 муң гектар рис плантацияларын чаптыла бээр.

Комплекстиң тудугжулары эрткен чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен, а ам Вьетнамның Коммунистиг партиязының үндезилеттингенинден бээр февраль эгезинде 51 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың эгелекчилери апарган.

ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

БУХАРЕСТ. Муң километр демир-оруктарны электрижиткен — социалистиг Румынияга 1976-1980 чылдарының беш чылының түңнели ындыг болган. Бухарестини Констанца болгаш Крайова-биле тудуштурган магистральдары болгаш өске-даа оруктарны ол үениң дургузунда электрижиткен. Плоешти — Аджут аразының шугумун электрижиткени-биле республиканың эң чугула демир-орук магистральдарын тудуштурган «Брашов—Плоешти—Аджит — Гимеш — Чичеу—Брашов аразының чуртка баштайгы электрижиттинген демир-орук «дээрбээн» тургузары доозулган.

Амгы үеге чедир Румынияда бүгү демир-орук четкизиниң дөрттүң бир кезиинден хөйүн электрижиткен болуп турар.

(СЭТА).

КЫЖАНЫЫШКЫНГА ХАРЫЫ КЫЛДЫР

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Гавана можунуң милиция [illegible] девискээр шериглериниң кезектериниң даңгырак бээриниң ёзулалынга чүве чугаалап тура, америк империализминиң талазындан Кубага соксаал чок кыжаныышкыннары бүрүү шапкан. Чугаа болза чүгле экономиктиг болгаш политиктиг бүзээлээшкин [illegible] эвес, харын чепсектиг ажык интервенция дугайында чугаа чорup турар деп, ол чугаалаан.

Милиция шериглерин республиканың бүгү девискээринге тургузары, ол кыжаныышкыннарга харыы, чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарының эргежок чугулазы болуп турар деп, Ф. Кастро медеглээн.

Бүгү делегейде тайбың дээш, тургузукчу ажыл-иш дээш, куба улус кезээде туружуп келген болгаш туржурдаа деп, оратор чугаалаан. Ону коргудуп болбас. Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында Кубаның Компартиязының II съездизиниң шиитпирлерин күүседир, тайбың ажыл-ишти болгаш чырыткылыг келир үени хандырар дээш куба улус шиитпирлиг, кадырлуушкунунг долу тура-соруун киирген чон. Ол айтырыгны шиитпирлээрде социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң бүгү талалыг деткимчезинге ол даянган.

ОБЪЕКТИВТЕ — ЛАОС

Лаос Улус-Демократтыг Республиканы чарлааныңдан бээр беш чыл болган байырлал чоокта чаа болуп эрткен. Чаңгыс ёзугаар эрткен чылдарының түңнелдерин анаа чугаалажып, чаа-чаа сорулгаларны тодараткан. Лаос Улус-Демократтыг Республиканың ажылчы чонунуң чорттаарланыр чүүлдери-ле хөй: кооператив шимчээшкини улам бурунгаар хөгжээн, орук тудуу шапкын сайзыраан, чоннуң кадык камгалалы болгаш улус өөредилгези чаартынып турар.

Лаос улус тургузукчу куш-ажылы-биле чергелештир контрреволюстуг эртынчыларга удур шыңгыы демиселди база чорудуп турар. Империализмге болгаш реакцияга деткидип алган ол күштер чеже-даа бажын кодурзе, социалистиг ниитилелди тургузар дээш лаос чоннуң күзели боттаныр. Чүге дээрге, олар Совет Эвилели болгаш социализмниң өске-даа чурттары-биле сырый харылзаалыг, делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү күштери ону деткип турар.

ЧУРУКТА: совет культура төвүнүң Вьентьянда бажыңы.

СЭТА-ның фотохроникаскы.

«ОЛ НИИТИГЕ ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕРНИ БЕРГЕН»

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция 1966 чылдан эгелээш, Совет Эвилелинге болгаш Европаның социалистиг өске-даа чурттарынга хамаарыштыр чавырлыышкынның, дугуржулганың болгаш кады ажылдажылганың политиказын чорудуп келген деп, Францияның премьер-министри Р. Барр даштыкы парлалга ассоциациязынга журналистерге медеглээн.

Ол политика эки түңнелдерни берген деп, премьер-министр онзалап демдеглээн. Экономика талазы-биле харылзааларны калбартырынга, экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, улустарның аразынга чаңчыл болган найыралды быжыглаарынга ол политика идиглиг болган.

Оон-биле чергелештир, сөөлгү айларның элээн каш болуушкуннары чавырлыышкынның политиказынга таарымча чок салдарлыг болганын француз чазактың баштыңы айыткан.

Барыын болгаш Чөөн чуктуң чурттарының аразынга харылзаалар, чугаалажыышкыннар делегей байдалын экижидеринге эргежок чугула. Ынчаарга делегейниң амгы чугула айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыры оортан-даа артык чугула деп Францияның чазааның санап турарын Р. Барр айыткан.

Чавырлыышкын болза илеткежир чорукка үндезилеттинген болур деп, ол чугаалаан. Ону бүгү кижилер эки билир, чавырлыышкынга шиңгыы сагыышкун чавырышпас болза, болуушкуннар таарымчалыг оруктан база катап эки хүгжүүр дааринге мееп болур бис деп, француз чазактың баштыңы демдеглээн.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫННЫ ДЕТКИИР ДЭЭШ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Барыын Европа чурттарының чазактары боттарының чурт девискээрлеринге ортумак ырakшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн әккеп тургузар, шериг чарыгдалдарын чыл бүрүде үш хуу көвүдедир кылдыр оларны Пентагоннуң болгаш НАТО-нуң албадап турары-биле холбаштыр шыңгыы дуугураашкыннын Барыын Европаның элээн хөй чурттарының социал-демократтыг болгаш социалистиг партиялары илергейлээн. НАТО-нуң киржикчилери күрүнелер боттарының шериг чарыгдалдарын чыл бүрүде үш хуу көвүдедир дугайында НАТО-нуң генералдарының болгаш Вашингтоннуң негелдезин хөй чурттарның чазактары хүлээвейн турар.

Бельгияның парламентизиниң депутады, социалистиг партияның шериг комиссиязының даргазы Р. Денизон Бельгияның, Нидерландының, Люксембургтуң, Норвегияның, Данияның социалистиг болгаш социал-демократтыг партияларының чоокта чаа Амстердамга болган ужуражылгазынга киржип чораан. Чавырлыышкынның политиказын деткиир дээш боттарының бүгүле чүүлдерин былырын ужуражылганың киржикчилери медеглээнин СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Р. Денизон чугаалаан.

СБК-2 деп совет-америк керээни күштүг болдурбу базылагже чедир ортумак ырakшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европаның чурттарынга әккеп тургузары таарымча чок болур деп, ол ужуражылганың киржикчилери айыткан.

ХӨӨНЧОК...

Мурнуу-Чөөн Азияның ассоциациязынга (АСЕАН-га) кирип турар чурттарга Японияның премьер-министри Судзуканың аан-чоруу доозулган. Филиппиннерге, Индонезияга, Сингапурга, Малайзияга, Таиландыга ол барып чораан. Ол чурттарның чазактары болгаш хөй-нийти төлээлекчилери япон чазактың баштыңының хөөн чок езу-биле уткаанын түс черинин парлалгазы ажык-биле [illegible].

Японияның чепсектиг күштериниң сөөлгү үеде кедергей күштелген чоруу Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының хөй-нийтизиниң хамы дүвүреэшкинин болдуруп турар.

(СЭТА).

ЧАГЫРГАНЫҢ УРЖУКТАРЫ

БЕЙРУТ. [illegible]

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА ЧӨРҮШТҮР

ЛИССАБОН. (СЭТА). Барыын болгаш мөөреңгей үзелдиг үш партияларның «демократтыг альянс» дээр эвилелге киржикчилеринге үндезилээш, тургустунган чаа чазактың программазының талазы-биле санал-оналдар Португалия республиканың хуралында (парламентизинде) эгелээн. Премьер-министр Пинту Балсемунуң эрткен неделяда киирген программа төлевилелиниң хөй чүүлдери чуртта революстуг чаалап алыышкыннары узуткаарынче, ол сорулга-биле конституцияны чаартырынче, аграр реформазын соксадырынче, үлетпүрнүң улуг алыр ларынга национализастаашкынны моондактаарынче угланган болуп турар.

Чаа кабинет мурнуку чазактың политиказын уламчылаары, НАТО-нуң дайынзырак политиказын элерери, «Ниити [illegible]» [illegible].

Чөөн үзелдиг, демократтыг партияларның төлээлекчилери чазактың ол программазын шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш ону чоннуң эрге-ажыынга чөрүшпес программа-дыр деп адаан.

Чазактың киирген программазын [illegible] албас дугайында резолюцияны социалистиг партия парламентиге киирген. Ындыг уткалыг резолюцияны киирерин Португалияның Коммунистиг партиязы база медеглээн.

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛИГ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Таиландының шериглери улусчу Кампучияның бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруун каржызы-биле үревишаан, кожазы ол чуртка удур чепсектиг өнчүк-чөңгээлерни кызыгаарда үргүлчүлеп турар.

Таиландының шериг самолеттары бо чылдың январь 13-тен 15-ке чедир Кампучия Улус Республиканың агаар делгеминче хөй удаа шургуп кирип турганын Кампучияның СПК информация агентилели дыңнаткан. Баттамбанг Поусат, Сиемреап, Прэахвихеа можуларның кызыгаар чоогунда районнарын Таиландының шериглери артиллерия-биле база хөй удаа боолааннар. Таиландының шериглериниң ол боолаашкыннарынга чаглактаның алган Пол Поттуң дээрбечилери Кампучияның девискээринче шургуп кирерин оралдашкан, ынчалзажок улусчу Кампучияның камгалакчылары оларны ойтур шапкан.

Таиландының шериглериниң ол кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң түңнелинде тайбың чурттакчыларының иштинден хөй кижи өлүрткен, кызыгаар чоогунда районнарга материалдыг улуг когарал болган.

КЫДАТТА БАЙДАЛ

ТОКИО. (СЭТА). Кыдатта [illegible] политиктиг иштики демисел чуртта байдалды улам чидиглендирген деп, Японияның «Майнити» солуну бижээн. «Лянь Бяоңун болгаш Цзян Цинниң контрреволюстуг бөлүүнүң» кежигүннерин сургап эгелээнинден соңгаар эрткен чылдың ноябрь 20-ден бээр чуртка «онзагай хемчеглерни» алган.

«Кыдат ниитилелде амгы демисел мурнуку-зу ышкаш ам-даа үргүлчүлеп турар болгаш туруш чок кижилер чуртта эндерилген болгаш чонну дүвүредип, сылдаалерни кылып турар-дыр» деп, Кыдаттың ниитилел айыыл чок чоруунуң министерствозунуң чер-чер органнарынга чажыт айтыышкынында бижээн. Кыдатта чажыт организациялар бүдүү хөделип, боо-чепсекти оорлап, дүрүм чок хүүлүстарны нептередип, «культура революциязының» үзел-бодалдарын катап өскүлерин оралдажып турар-дыр деп, ол айтыышкынында демдеглээн.

Кыдаттың экономиктиг байдалы баксыраан үеде иштики политиктиг демисел улам күштелгенин «Майнити» солун демдеглээн. Экономиканы экижидер талазы-биле ап чорукган хемчеглер байдалды экижидип шыдаваан болгаш харын-даа ажыл-агыйның хөй нарын айтырыгларын чиикти дырган деп, кыдат эрге-чагырга галар япон болгаш барыын талакы чурттарның журналистеринге медеглээн.

[illegible]

Ниитиниң байлаан хумагалаар

„ХӨЛГЕЛИГ“ ТӨТЧЕГЛЕКЧИЛЕР

Оран-чуртунуң байлаан, чонунуң мал-маганын камнавас, чүве болганын-на алыксаар, чиксээр чазый-чилби кижилер ам-даа бистиң аравыста бар болуп турары кижиниң сеткил-сагыжын дүвүретпес арга чок-тур. Ындыг кижилерни сойгалап илереткен чагааларны солуннар арыннарындан номчуп, радиодан дыңнап-даа турар-дыр бис. Арын-нүүр чок, хүнде хуузун бодаар ажырымчыларны чер болгандан сойгалап илередири, оларның ёзулуг ёра чогуп көргүзери болгаш кедерен, бажы эъттенгеннерин кезедири кончуг чугула айтырыгларның бирээзи деп бодаар мен. Ынчангаш бистиң районга болган чамдык таварылгалар дугайын маңаа бижиир бодадым.

Бии-Хем районга оорлаар болгаш төтчеглеки чорукта база бо-ла болгулай бээр. Ылаңгыя албан чериниң «хөлгезин» мунгаш, чөпшээрел чок боолар эдилээн төтчеглекчилер аа-[illegible] болгаш хары-даа азырал малдарга безин улуг хораны чедирип, кедергей арын-нүүр чок чоруктарны үүлгедип турар боор-дур. Бистиң районга мурнунда чылдарда «хөлгелиг» төтчеглекчилер инектерни болгаш аъттарны безин «аңнап» турган таварылгалар бар. Маңаа мен эрткен чылда районнуң девискээринге ындыг төтчеглекчилерниң аңнарга халдап, когарал чедирип турганының чамдык чижектерин көргүзүп көрейн.

1980 чылдың октябрь 15-те чавгайжыдылга конторазының чолаачызы Александр Анатольевич Андрюшенко ГАЗ-69 маркалыг машина мунуп алгаш, Кызылда № 2 АТБ-ның чолаачызы, каты Рудольф Иванович Линдер-биле кады «Хадын» совхозтуң девискээри Орзак деп черге оорлап аңнап чеде бергеннер. Ында тараан көк-сулага кирип турган аңнардан оон мурнунда дүлгээ та каштаны «четтирип» амдажааннар. Ам бо удаада база-ла «тайбың» үнеринге идегеп келгеш, бир эликти, бир кошкаңны чырыдып турган адып алганнар. «Амдажааны [illegible] оруу маңнаар» [illegible] кагзаш, төтчеглекчилер уламчылап аңнаазы-биле Оргакте оруу хап органнар. Хенертен мынчыг чаныңза машина чорав чырыпп борген. Төтчеглекчилер дезиптерин оралдашса даа, ол хин үнген хайгыыл[illegible]лар оларны ээмче сыындырып келгеш, тудуп алган. Хайгыыл кылып чораан райкүүском ажылдакчылары төтчеглекчилерниң өлүрүп алган аңнарын чөпшээрел чокка ап чораан кош-дүргеннин хавырып алган. Оларның машиназын көөрге ында автомат октарының хоолалары болгаш тозовка октары база чораан. Бии-Хем райкүүскомнуу иштики херектер килдизи төтчеглекчилерге [illegible] кеземче херээн оттурган.

Ноябрь 5-те республиканың бир албан чериниң УАЗ-469 маркалыг машиназы-биле В. П. Яшиков, Н. А. Юртаев, В. А. Бычков олар аңнап [illegible] бир улуг чер хаваның чырыдып чораан адып алганнар. Байырлалга уткуштур [illegible] улуг олчалыг болуп, олар [illegible] аътарган өөрүп өөртүр «аас-кежиктиг» болганынга хеглеттирипкеннер. [illegible] мурнунда чүү маңап [illegible] эскербээннер. [illegible] рында оларны Бии-Хем рай[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] төтчеглекчилерниң [illegible] [illegible] [illegible] нер ужурга таварышкан. Олар кандыг-даа чөпшээрел чок бир аң боозун, кош-дүргени, аңаа дүргени ап чораан болганнар. Ол чепсектерин хавырткан. Төтчеглекчилерниң херээн истелге органынче киирген.

Эрткен чылдың ноябрь 28-те төтчеглекчилерге болгаш оорларга удур ээлчеглиг [illegible] болган. Ону билип-биле бээн-даа болза, «Кызыл тараачын» совхозтуң инженери Шевченко, техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле инженери Красиобаев олар совхозтуң ГАЗ-69 маркалыг машиназын чөпшээрел чокка мунуп алгаш, дүне эликтер чырыдып чорup турганын түңеки хайгыылчылар эскерип каан. Төтчеглекчилер ону билип кааш, дезип чорупкулаш Ак-Кол деп черже [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тайгылчылар [illegible] Төтчеглекчилерниң херээн районнуң иштики херектер килдизинче киирген болгаш оларга удур кеземче херээн оттурган.

Албан чериниң «хөлгелерин» мунган ажырымчы төтчеглекчилерниң бо үүлгедиглери чүнү көргүзүп турарыл? Чамдык бүдүрүлгеге, албан организацияларының боттарында бар автотранспорттуң ажыглалын, кагалалын контрольдавайн төтчеглекчилерниң кара сагыштыг херектерин үүлгедиринге идит берип турарын көргүзүп турар. Шынап-ла чамдык черлерде машиналарның гараждан кажан үнүп чорутканын, кажан ээп келирин ужурлуун, кажан ээп келгенин контрольдавайн турар. Ол ышкаш гараждардан машиналарны үндүрүп чорударының, оларны әккеп тургузарының чурумнарын болгаш негелделерни чамдык чагыкчылар билбес ийикпе, чамдыкчылары ону хамаарыкка, харыысалга чок эртип турарлар. Бо байдалды [illegible] [illegible] [illegible] черлерни береинаалар бадыткап турар.

Чоннуң байлаа — байлак чүүлдеринге удур кемниг херек үүлгеткен төтчеглекчилер таптыг тургулаан болгаш оларга удур кеземче херектерин оттурганнар. Олар боттарының кем-херектериниң үүлгедиглериниң ужурун хооййлу-дүрүм мурнунга харыылаарлары чугаажок. Истелге болгаш суд органнары чазый-чилби төтчеглекчилерниң хоойлуну шыңгыы негелдези-биле көөрү күзенчиг. Моон-биле кады машина-техниканың эдилелин болгаш кагалалын шын тургуспайн, оорларга болгаш төтчеглекчилерге дуза-лап турар ындыг черлерниң удуртукчуларын чогуур органнар база дарган салбас боор деп бодаар апаар.

Бии-Хем районнуң девискээринге оорларга болгаш төтчеглекчилерге удур дүнеки-даа, хүндүскү-даа хайгыылдарны үнүүшкүннерни рейдилерни чорудуп турар апарганы кончуг чогумчалыг. Оон чамдык түңнелдерни безин кайы хире ажыктыг болганын үстүнде көрдүвүс. Бо чугула херекке райкүүском дарговуднан, иштики херектер килдизиниң начальниктеринден эгелээш, өске-даа удуртукчуларын идепкейлиг киржип турарын демдеглээри чугула-дыр. Бир эвес ындыг хемчеглерни чер-чер болганын чаза-дарга чорудуп турар болза, оорларны, төтчеглекчилерни кыдыктырбас бис.

М. ЧИГЖИТ,

пенсионер.

БО АРЫНДА:

● БИСТИН ААЛЧЫВЫС — ЛЕВ ПСАХИС.

● ХАБАРОВСКИДЕ ЧАНГЫС ЧЕР ЧУРТТУУВУС.

● ДАШ ВЕКТЕН РЕПОРТАЖ.

● ТАРЛАН-ШОКАР БЕНИҢ ҮНҮ.

ЭР-ХЕЙ, ПСАХИС!

Шыдыраага 1960 чылда Совет Эвилелиниң чемпиону тодарадыр маргылдаазы эрткен чылдың декабрь 25-те Вильнюска эгелээш, бо чылдың январь 21-де доозулган. Аңаа бистиң чуртта болгаш бүгү делегейде ады-сураа алгаан бедик мергежилдиг, арга-дуржулгалыг спортчулар хөй-биле киришкен. Ол маргылдаага Красноярск чурттуг 22 харлыг Лев Псахис бир-ле дугаар киржир эргени эрткен чылын чаалап алгаш, аңаа киришкеш, дораан-на Совет Эвилелиниң чемпиону деп бедик атты чаалап алган.

Лев Псахис 1980 чылда ССРЭ-ниң чемпиону атты 27 харлыг делегей гроссмейстери, бедик арга-дуржулгалыг шыдыраачы Львов чурттуг Александр Белявский-биле үлежикпер. Оларның кайызы-даа 17 салыгдан 10,5 санны алгаш, чемпион атка төлептиг болганнар. Псахис маргылдааны делегей мастери атты эгелээш, ону гроссмейстер кылдыр дооскан. Маргылдааның дүрүмү ёзугаар аңаа ам гроссмейстер атты тывысыр.

Шыдыраага 1980 чылда Совет Эвилелиниң чемпиону атты чедип алган Лев Псахисти бистиң республиканың шыдыраачылары эки билир. Республиканың куш-культура болгаш спорт комитеди, Тываның шыдыраа федерациязы бистиң кожавыс Красноярск чурттуг аныяк тамыражыны Тывага чалаан. Ынчангаш ол эрткен чылдың октябрь айда бистиң республиканың найысылалынга келгеш, Тываның шыдыраа спортчулары-биле арга-дуржулгазын солчуп, оларга практиктиг дузаны көргүзүп, элээн каш сеанстарны шыдыраачылар-биле ойнаан.

Делегей чергелиг мастерниң найысылал Кызылга аалдап келгени — республиканың спортчу амыдыралынга улуг болуушкун болганы чугаажок. Ол ниитизи-биле 106 кижиге удур беш сеанс эрттиргеш, оларның бежинге уттурган, он сези-биле хайынмнашкан. Делегей чергелиг мастер сеанстарның киржикчилериниң ниитизи-биле 92:14 санга уткан. Бо сан-чурагайлар ол талантылыг спортчунуң спортчу чедиишкинин, оон шыдыраа, бедик мергежилдиин көргүскен.

Лев Псахис... Хүндүлээзел аажы-чаңныг, шилгелек сынныг, шинтпирлиг көрүштүг, кара-сарыгзымаар чаак салын өстүрүп алган, кыптыкан чалыы назын үезинде хып лээн аныяк эр. Оон хары ам — 22. Келир үениң юризи Красноярск университединге өөренип турар. Студент Лев Псахистиң профессор ачазы Красноярскиниң эмчи институдунда ажылдап турар.

Ол оглу дөрт харлыг турда-ла ону шыдыраага хандыкшылдыр эгелээн. Лева 18 харлыында ССРЭ-ниң спорт мастери атты чедип алган. Ситирлиң талантылыг аныяк мастери шыдыраа оюнунуң шыпшык бедииниче дүрген өзүп, мергежилин сайзырадып орар. Оон соңгу үш чылда чедип алган бедик аттары мындыг: РСФСР-ниң чемпиону болгаш аныяк мастерлер аразынга ССРЭ-ниң чемпиону. Люблинге (Польша) делегей маргылдаазынын, Совет Эвилелиниң бирги чери дээш шүүлде оюнунуң тиилекчизи, а ам ССРЭ-ниң чемпиону деп бедик атты чедип алганы ол.

Лев Псахис Тывага чоруп тургаш, хары угда ойнаарының салыгларын доосканының соонда оон-биле «Шыңның» корреспондентизи ужуражып чугаалашкан.

— Тыва черге баштайгы ужуражыышкыннар дугайында бодалдарыңар кандыг ирги?

— Силерниң республиканарның чурттакчыларының шыдыраага хандыкшылы улуг деп чүвени оюннар үезинде көрдүм. Сеансыларга ойнаттынгап салыглар чиик демиселге эрткен. Ойнакчыларның аразындан эртемден Ю. Аранчын, эмчи М. Куулар, электромонтажник В. Заворин, тренер Н. Шишигин болгаш инженер М. Азыт-оол олар мени удуп алыр аргалыг болдулар. Оюн бүрүзүн чырык, делгем Херел аттыг спорт залынга органзастааны кончуг таарымчалыг болду. Салыглар найыралдыг байдалга ойнаттынган. Ол дээш Тываның спортчуларынга улуу-биле өөрүп четтирдим.— деп ол ынчан түңнелинде чугаалаан.

В. КЫРГЫС.

ЧУРУКТА: Л. Псахис Кызылдың Херел аттыг спорт залга эртип турган сеанс оюннарының үезинде.

Кужугус — найыралда

АДРЕЗИ — СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ

Хабаровск хоорайга ийи кижи чораан бис. Бир-ле хостуг хүнүвүсте Ырапжы Чөөн чүкте ол сураглыг хоорайның кезиин, тооргулуг тураскаалдарын сонуургап, дыка-ла үр чоруп келдивис ийин. Хөй каът бажыңнар, парк-садтар, спортчу тудугулар элбек-ле болду. Кудумчуда машиналарның аразындан кандыг-даа марканы бар, а эрткен-дүшкен чонну топтап көрүп турарга, кандыг-даа национальның төлээзи илден.

Кежээликтей садыглар кезип чоруп кагдывыс. Кол-ла сонуургааи магазиннеривис — аъш-чем садыглары. Байлак Чөөн чүктүң балык-байлаанының янзы-бүрү хевирлери бисти шуут кайгаткан. Кандыг-даа балыкты мында садып турар.

Шак орайтаан тудум хонар черивис — «Интурист» гостиницазынче чоокшулап орган бис. Хүнзедир хоорайлааш, ват турупкаш, соолгу катап гостиницадан ырак эвесте «Океан» деп магазинге кирер деп шиитпирлээнивис ол.

Делгүүрлерде янзы-бүрү балык аймаан кайгап, оларның лазалап казын магазап турган мен. Эжим мындыкы өрээлче кылаштай берген чүве. Садыгда улус-даа шоолут чок.

— Ай-кыс, ырадыр барба, уруум! — дээн тыва херээжен кижи үнү үнду. Баштай аңгадай берген мен. «Соора дыңнаптым бе?» деп-даа бодадым.

— Ачаң дашкаар үне берди, чаныңга бар, мен кальмар садып алгаш, чеде бээр мен — деп, демги үн катаптады. Амна топтап көрдүм. Дозур кара карактарлыг аныяк кыс 4-5 хар аразында бичии кижиге чугаалап тур. Үнүн дыңнаваан болзумза, көрей кыс деп бодаар ийик мен. Сон чаныңга [illegible] — деп [illegible] менди [illegible]. Аныяк кыс база кезек мага аңгадай берген, оон хүлүмзүрду.

— Экии, тыва кижи силер бе?

— Ийе. Тывадан келдим — деп харыыладым.

Үш таныгазым кижи-биле баштай чүнү чугаалажыр боор. Кезек када ыттташпайн турдувус. Черле тывынгыр кыс болган, мээн кажан келгенимни айтыра кааптьт. Кандыгбир өөредилге черинде аныяктар-дыр ийин деп болавыштан, чай аразында дужа-келбиже айтырдым:

— Ам каш дугаар курста силер, дуңмам? Кандыг мергежил шилип алдыңар?

— Мергежилим — фельдшер, бо хоорайда уруглар эмнелгезинде ажылдап турар мен — диди.

— Ай-кыстың [illegible] дыңнаан болгай мени ачазы өөренип турар бе?

— Чок. База мында ажылдап турар.

Ол аразында демги кыс садып алган балыын алгаш, сумказынче суптту. Чугаалашпышаан, дашкаар үнүп келдивис. Ай-кыс ачазы-биле даштын манап турлар. Када-ны-биле кады садыгдан үнүп келгеи танывазы менче оол баштай элээн топтап көргеш, дораан эскерип кагды.

— Тыва кижи силер бе?

— Ийе. Силерниң чугаалашкаңнарны дыңнап кагдым.

— Солуну аа. Таныжыс алыылыңар. Володя Түметей деп кижи мен.

Адым ададым.

— Галина дээр ийин — дээш, амдыы кыс база холун сунду.

— Па. Таныжып албааныңар ол бе, чоп кады хөөрежип үнүп келдинер — дээш, Володя каттырды.

— Че, бистиң бажыңывысче бараалыңар, акый — дээш, Галя мээн холумдан тудуп алды. Ай-кыс бир холумдан кээп алган.

— Солун аалчыны черле салбас бис — дээш, Володя мээн соомдан «сүрүпту».

— Эжим база бар. Садыгда

— Манап алыылыңар че.

Кады чораан эжим Кыргыс өөр тыпкан мени көргеш база баштай элдепсинип кайгай берди. Оон чүвениң ужун билип каапш база аныяктар-биле хол тутчуп таныжып, хөөреп эгеледи. Түметейлер чалалгазын катаптады. Удурланмаан бис, ол хамаанчок шатзырап турупканывыс безин уттундурган. Аныяктар-биле шаандаа таныш, харын-даа ханы төрел чүве дег хөөрежип базып орган бис.

Олар топтен ырак эвесте чурттап турар болдулар. Тос каът бажыңның эң үстүкү каъдында. Подъездиже кирген дораан солагай талазынче эгеш, бичии үтек иштинче кире бээривистен. Володя «9» деп сан бижип каан кнопканы базыптарга, агаарже сүүгейнип үнүп кагдывыс. Ша-даа четпээнде эжиивис «холурт» дээш ажыттына берген.

Чаагайжыды тургуган бажыңның ийи өрээлдиг квартиразынга кирип келдивис. Арыг-силиг, делгеми ажок.

Идик-хевинисти уштуп, квартираны топтап турувуста, Володя катап үнер дей берди. Кайнаар баарын айтырарывыска:

— Сүт садарын уттупкан-дыр бис. Ырак эвес магазин [illegible] келийн, сүттүг шай хайындырып ижер бис — дээш үне берди.

Галя дораан-на эът дооргап, чүнү хайындыра берди. Эжим Ай-кыс-биле ном ажыл, чурунтар көре бээр аразында бажыңнын херээжен ээзи-биле [illegible].

Галина Даньмаевна Түметей Кызылдың медицина училищезин 1972 чылда доозуп болду. Эрзинниң район эмнелгезинге-даа, Кызылдың божуулга бажыңынга-даа ажылдап турган. Өг-бүлезиниң айы-биле алды чыл мурнунда Москваже көшкен. Аңаа № 19 поликлиникага фельдшерлеп турган. Ам Хабаровскиде дөрт чыл чедип орарлар. Уруглар поликлиниказында ажылдап турар.

— Эң баштай бо хоорайның № 4 школазынга фельдшерлеп турдум. Элээн үр-ле ажылдап келген мен. Бир-ле катап өрээлимге Мария Михайловна Фирсова деп башкы кирип келгеш мени [illegible]. Чугаалдым-на. Ох, ол башкы үрде көрбээн төлүн көрүп кааш чүве дег мени куспактап шаг болган. Караанын чажын-даа чоттуваар. Оон чугаалай берген-ле. Тывага чурттап турган башкы болду. Кызылдың № 1 школазынга анаа үр ажылдаан. Бисти бажыы-балгадыынче чалаан. «Тывадан чагаа кээп тур бе» деп уруумну айтырар. [illegible] ...

[illegible]

— Мында студент тываларның [illegible] ажылдап турар улус бистен өске база бар — [illegible] Володя чугаалады — Аэропортка механиктеп турар Вайндам Оон база бистиң чанывые чер чурттуурлар. Бажыңыывыстан [illegible] ... оол бооп келбеен ... Орайтай берген. Гостиницаже чанар дээривиске, Түметейлер бисти салбадылар. Сагыжы ак, эжиргек аныяктарның сеткилин хомудатпазы-биле артып калдывыс. Мензэ залда диван кырынга дөжек салып берген. Радиода концерт чаңгыланып тур. Бир-ле ырааж үрер хөгжүмнүң үделгези-биле «Адрезивис — Совет Эвилели» деп ырыны бадырып турарын дыңнааш, ол оолдуруглар шынап-ла совет кижи бүрүзүнге хамааржырын медереп билдим. Оон бир бадыткалы — ол көргүр чүгээн [illegible] ... Тыва республика ... Ырапжы Чөөн чүкте чурттап, ... [illegible]

Бичии турумда кыргын ... [illegible] ... «Тыва кижи чорурга ...» ... Ынчангаш мен чайлаар, кыштаар хонаштарым черле солуваc [illegible] ... Чаңгыс кижиын өске [illegible] ... [illegible] ... дарга [illegible] ыңнаар [illegible].

Оон «Чурттуг ...» [illegible] ... Тывага чурту база бар. Ол чурт — бисти Совет Эвилеливис. Оон кайы-даа булуңунга чурттап турар болза — ол эрге, Кырган-ачамның [illegible] ... ССРЭ-ниң [illegible] ... хоорайларынга [illegible] ... Ол — [illegible] ... [illegible] ...

Л. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: Галина биле Айкыс Түметейлер.

С. УЯНУКЭПНИҢ чуруу.

ДАШ ВЕКТЕН РЕПОРТАЖ

Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң төөгү кафедринге кире бээриме мында эртем ажылдакчылары бичии-даа чай чок ажылдаан олурар. Олар чайгы үеде экспедицияларга чоруп турган кылган ажылдарының отчедун бижип, оон түңнелдерин үндүрүп турары бо. Ынчангаш оларның ажыл-ижи ам бачым, чай чок.

Тывада даш вектиң материалдарын дилеп тыпкаш, өөренип, шинчилеп [illegible] турар археолог Владимир Торвантаевич Монгуш-биле ужуражып, оон эрткен чайгы сезонда оңза солун кандыг-кандыг материалдарны оон тыпканын сонуургаарывыга, ол тыпкан [illegible] шкафтың иштинден уштуп эккеп, ону ненаа сонуургадып, даш векче «экскурсияны» кылды.

Археологтуң ол тайылбырын ёзугаар алырга, кижи ниитилелиниң төөгүзү бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң айыы-биле **даш, хүлер** болгаш **демир** век деп үш улуг үеге хуваазтынып турар. Бистиң республиканың девискээринге бурунгу кижи кайы векте мааа бурун базып, амыдырап эгелээнин ам сонуургап көрээлинер.

Даш век база ийи кезекке чарлып, хуваазтынар. Бирээде, **палеолит** үеги (ол болза 1 миллион чыл чурнундан эгелээш, чаа эрага четир 12 муң чылдар). Ийиде — **неолит** үеги — (чаа эрага чедир 7-5 муң чылдар).

Он беш муң хире чыл мурнунда Саяннарга улуг-улуг

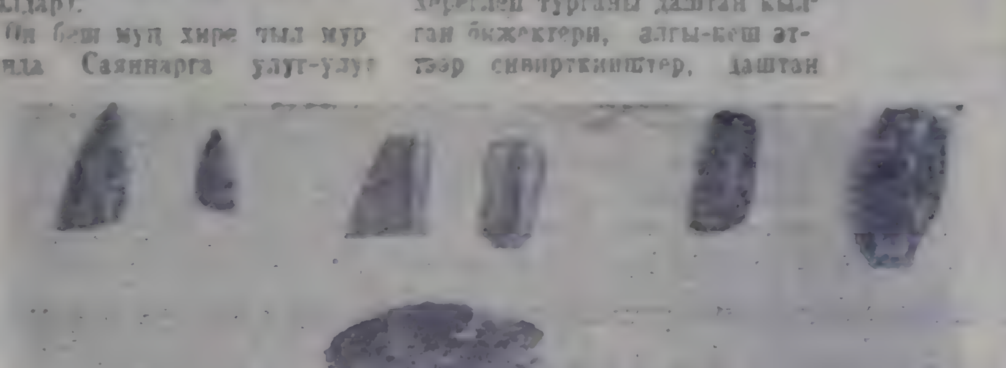

мөңгү доштарның эрээшкиниң алдуунда дозулдаа. Ынчангаш Тываның бойдус байдалы чоорту чылып, амгы үеге дөмейлештир шилчип эгелээн. [illegible] бурунгу өгбелеривис бо черге тыптып, чурттап эгелээнин археологтарның шинчилел ажылдары, тыпкан чүүлдери бадыткап турар. Номчукчунуң [illegible] тодарадып, илередип ап турары деп айтырыг турун каар боор. Ынчангаш ону тайылбырлаарын кызыдып көрейн.

Амгы үеде Тываның девискээринде палеолит болгаш неолит үелеринге хамааржыр 200 ажыг турлагларны эртемденнер, археологтар тыпкан. Ол болза эрте-бурунгу кижилерниң чурттап турган черлериниң, турлагларындан тывылган согун баштары болгаш өске-даа чүүлдер. Ол тывылган чепсек-херекселдер даш векте-ле Тываның девискээринге кижилер чурттап чорааның [illegible] турар.

Палеолит үезиниң турлаглары Чөөн-Хемчик районнуң Ийме суурнуң чанынга, Хемчик хемнин, Өвүрде Саглы хемниң болгаш Тожуда Азас [illegible]. А неолит үезиниң турлаглары Улуг-Хем, Чөөн Хемчик, Өвүр, Таңды, Бии-Хем, Тожу районнарының девискээрлеринде хөй-биле тывылган.

Даш вектиң кижилериниң чурттап чораан турлагларын казып көөрге мында даштан кылган бижек, согун бажы, сиверткиништерден аңгыда оларны кылып ап турган үеде оон артып калган бузундулары база хөй-биле тыптып турар. А ол-ле согун чүве ол турлаглардан тевиин, сыыныы, иваның, черлик чылгының, инектиң сөөктери база [illegible] турар. Мону шинчип көөрге, бистиң өгбелеривис даш векте-ле мал ажылын чорудуп турганы илдеп.

Бистиң республиканың девискээринге даш векте чурттап чораан [illegible] Азияның өске черлеринге чурттап турган улузу-биле харылзаалыг турганын оларның чепсек-херекселдери бадыткап турар. Ону даштыы канчаар ажыглап, чүнү кылып ап турганындан илеретпен. Ынчангаш үстүнде бижээн чүүлдер тең алгаш көөрге, бистиң өгбелеривис даш векте-ле Тывага чурттап турган боор турар.

Бо эдуруглариын автору 1965-1970 чылдарда Саяно-Тываның археология экспедициязынга төөгү эртемнериниң кандидаты С. Н. Астаховтуң отрядынга ажылдап турган, даш вектиң Тываның девискээринге чурттап чораан өгбелеривистиң турлагларын тып-чырынга база улуг-хуузун киирген.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: археолог В. Т. Монгуш даш вектиң дериг-херекселин сонуургап көрүп олурары. Ол эрткен чылын Каа-Хем районга ажылдааш, даш вектиң турлагларын база тыпкан. Ол турлаглардан тывылган даштан кылган согун баштарын, чепсек-херекселдер чылып ап турган бузундуларны болгаш алгы-кеш эттеп турган сивирткиништерни бо чурукта көргүскен.

МАГНИТОФОН ЛЕНТАЗЫНДАН

(Б а ш т а к)

Бо хүннерде эртем ажылын кылып турар бир албан черинин салаа чорукка ол-бо аргызжарынга үргүлчү ажыглаарынга бижиглээн Тарлан-Шокар бези хенертен аарый берген. Ону чылгы мал шинчилээриниң секторунуң ажылдакчызы, бе талазы-биле шинчилел ажылдарынга сураглыг эртемден Б. Пинудин дүп-хүн чок хайгаарап эгелээн. Тарлан-Шокарның аарый бергени ынаа ол холентыг дүнеде оон эът-кежи [illegible] [illegible] [illegible] өмбээрелче [illegible]. Тайылбыр үнүттүрген солуннелден алгаш көөрге, аарыг безиң чамдык бодалдары ...

...мууруглады хайныктырып кээр айтырыгларны көдүрген. Тарлан-Шокар бениң үезиниң мыныныя, ... турган үезинде уран-чечен сос ... кылган бижидилгезин мындыы.

«Чок, чок, ам-даа тонуузу [illegible] ... өзүүрээр мен. Мени, ... бир эзин ... ... Чиик амыдыралды, ... болгаш өске-даа чүүлдерни ... ... Мээң хүн бүрү ажыл хүлээлгем ... ...

9.00 ... эртенги чем ... берген.

8.30 Мойнумга хомут суп ... .

9.00 Кирер ... ... тур мен.

10.10 Баштайгы даалга: директорнуң оралакчызының кызыйын ажылдаар ... талазы-биле ... . Тос рынокче четкеш, ... келир.

14.00 Даалга күүсеттинген. Директорнуң оралакчызының кайы кырааны орук дендээ ... ... чедир суйбай тыртып ... .

15.30. Даалга. Директорнуң оралакчызының кадайын өртээн чишеткен баранкар ... чедирер.

17.00. Өг эдип алган. Чартык ... .

17.30. Даалга: Оралакчы директорнуң кадайын өске оралакчы директорнуң кадайынче сөөртүр.

19.00 ... директорнуң кадайын ... ...

20.00 Даалга: оралакчы директорнуң кадайын өске-бир ... ... чуксулеашкын көрүп орар база бир оралакчы директорнуң ... апаар.

21.00. Даалга: оралакчы директорнуң кадайы-биле катай чурттап турар черинге чедирер.

Ынчаарга чүл ам, ажылы ... .»

Мечее Тарлан-Шокар бениң магнитофон лентазынга бижиттинген үнү ... ... калган.

Б. ПИНЕЛИП.

ТВ

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында» 9.35 — «Силерге, ада-иелер». 10.05 — «Бистиң адрезивис — Совет Эвилели». 10.35 — «Советтер болгаш амыдырал». 11.25 — «Спортлотонуң» 4-кү тиражы. 11.35 — «Амыдыралче путёвка». Документалдыг телефильм. «Репетиция». 12.05 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Журавлев А. Чеховтуң чогаалдарын күүседип тур». Фильм-концерт. 12.55 — «Таймыр чартык ортулукка дүштели чем». Меңге доң чадар черге аъш-чемни шыгжаарының айтырыглары. 13.25 — [illegible] пиан пианист Антонио [illegible] ойнаар. 14.00 — «Эрмитаж. Италияның XVII—XVIII вектерде уран чуруулгазы». 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — «Завод — мээн салым-чолум». Документалдыг телефильм. 15.10 — Уругларга фильм. «Вратарь» [illegible] телефильм. 16.00 — [illegible] уран чуул мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 16.45 — Мультфильмнер программазы: «Оттук», «Гномнуң ужуралдары». 17.10 — «Концерт-вальс». Ленинградтан дамчыдылга. 17.50 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. «Кол угланыышкыннарның дугайында чугаа». 18.20 — «Дириг амытаннар дугайында». 19.00 — «Хатта шыргыыш». [illegible] телефильм. Г. Матвеев [illegible] 1-ги сериязы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Хатта шыргыыш» 2-ги серия. 22.20—23.45 — Спортчу программа. Дагга хаактаарының спорту. [illegible] дамчыдылга. «Неделя» деп неделя санында үнер сеткүүлдүң шаңналы дээш маргылдаа «Спартак» (Москва) — МТК (Венгрия). 2-ги ужуражылга. Тейгекде — медээлер.

Агаар

[illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өшкү-мыйыс часкаан» (1 серия[illegible]) 9.30, 12.00, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээлдигенер аразында» 9.20, 11.15, 13.10, 15.05, 18.55, «Россияның ак хары» 17.00, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Озалдаан болчаглар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ДЫҢНАДЫГ

Январь 25-те, 14 шакта, Политиктиг чырыдыышкының бажыңынга нийти чонга «Чөөнү болгаш Ортааны Чөөн чүкте байдал дугайында» лекция болур. Лектор — экономика эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң ЗА-ның делегей экономиказының болгаш делегей харылзааларының институдунуң ажылдакчызы Н. А. Марнов.

Абонементилер [illegible] ... ... рер. Билеттерни лекция болур хүнде садар.

ЭКСКУРСИЯЖЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың экскурсия бюрозу дараазында хоорайларже экскурсиялыг [illegible] чалап турар.

Москваже — февральдың 5-тиң эгелеп чорур. Хугаазы 10 хонук. Путёвканың өртээ 230 рубль.

Ленинградче [illegible] 1-ден эгелеп чорур. Хугаазы 10 хонук. Путёвканың өртээ 210 рубль.

Самолётка баарының болгаш келириниң төлевири, чем өртээ, турттаар черниң хөлезини, экскурсия заказылгазы путёвканың өртээнге кирип турар.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу 1 «Мөңгүлек» гостиницазы, экскурсия бюрозу.

Телефон 2-41-07

Редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадак ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетвур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 35

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 21 (14119) | 1981 чылдың январь 25, воскресенье | 1925 чылда үнделлеттинген | Өртээ 2 кап.

ЦЕХТЕРДЕ АВТОМАТИКА

Владимирниң электромотор заводунуң коллективи электриниг асинхроннуг шимчедикчилерниң энижиткен конструкциялыг хевирин бүдүрүп үндүрерин шиңгээтвениниң СЭТА-ның корреспондентизи дыңнаткан. Чаа шимчедикчиниң бүдүрүп үндүреринге кирер металлдың мурнукузуушу болдарга аазэн эвээжеткен.

Ол шимчедикчилерни ажыглап тургускан агрегаттарны ажылчын чорудугларның механизастаарынга болгаш автоматчыдарынга калбаа-биле ажыглап болур.

Электромоторларның бүдүрүлгезин дүргедедиринге заводту эде дерээни саддарлыг болган. Чаа технологтуг шугумнарда хөй үе-шак чарыттаар чорудулгаларны үлетпүр роботтары — манипуляторлар күүседип турар.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ КОМПАРТИЯЛАРЫНЫҢ СЪЕЗДИЛЕРИНДЕ

ТБИЛИСИ. Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары-биле төлевилеттинген сорулгаларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының дугайында партийжи сагыш сагыышкынның, негелделиг болгаш ажыл-херекчи аазыкун байдалынга Грузияның Компартиязының XXVII съездизи болуунуң ажылын республика айысылалынга уламчылаан.

Компартияның ТК-зының отчёт илеткелин чугаалашпышаан, шиитпирлеттиниизэн айтырыглар же, улус ажыл-агыйның планнарын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыштың идеологтуг хандырылгазының айтырыгларынче делегаттар кичээнгейни мөөңнеп, бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынарын бедидериниң курлавырларын дилеп тывазын калбартырынче улуг кичээнгейни салып турар.

КИШИНЕВ. Экономиканы болгаш культураны улам хөгжүдериниң кол айтырыглары, ажылчы чоннарның чаагай байдалын бедидериниң айтырыглары — Молдавияның Компартиязының XV съездизиниң делегаттарының кол кичээнгейинде турар.

Съездиниң ажылының ийиги хүнүнде делегаттар партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң дугайында илеткелди чугаалашкан, съездиге ол илеткелди республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. Г. Устиян кылган.

ДУШАНБЕ. Таджикистанның Коммунистиг партиязының XIX съездизи СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттыжыышкынның, иштики партийжи калбак демократияның байдалында ажыттынган.

Эш Л. И. Брежневти баштаныр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга делегаттар улуг кадыр-лүүшкүн-биле соңгаан.

Съездиниң хүн чурумунда — Таджикистанның Компартиязының ТК-зының болгаш ревизия комиссиязының отчет илеткелдери, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелиниң дугайында илеткел, республиканың партия организациязының удуртур органнарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны соңгуур.

Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расуловтуң кылганы отчет илеткелде республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн долу деткип турарын онзалап демдеглээн.

Мурнуу таджик девискээр бүдүрүлге комплексизин тургузар деп СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери-биле көрдүнген сорулга — отчеттуг үеде республиканың коммунистериниң күүседир дээш ажылдап келген кол сорулгаларының бирээзи болган. Ортаа Азияда эң улуг дээн Нурек ГЭС-ти ажыглалга хуусаазындан бир чыл мурнады киирген. Таджик алюминий заводунда болгаш Яванның электрохимия заводунда чаа бүдүрүлге күчүлерин тудкан.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыккан. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары беш чыл дургузунда үлетпүрге пландан ажыр 231 муң тонна хөвеңни берген.

Ажылда четпестерни ажыл-херекчи байдалга, принципиалдыг туруштардан ыяк анализтээн. План болгаш технология сагылга-чурумун сагыырын хандырбаан чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчуларын шыңгыы шүгүмчүлээн.

Планнаашкынның сайзыраңгайжыдарының, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының болгаш экономиканың бүгү адырларынга ажылды башкарарының деңнелин бедидериниң айтырыгларынче съезд улуг кичээнгейни салган. Кижизидикчи ажылды улам ыңай экижидериниң, хүлээп алыттан шиитпирлер күүселдезин хынаарының дээштиин бедидериниң, партия комитеттериниң ажылының стилин сайзыраңгайжыдарының оруктарын айыткан.

Съезд ажылын дүүн уламчылаан.

ЕРЕВАН. Армения Компартиязының XXVII съездизиниң делегаттары он бирги беш чылда республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол оруктарын төлевилээн СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң дугайында илеткелди Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Т. Саркисян кылган.

Салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир, идеологтуг болгаш политика-кижизидилгелиг ажылдың хевирлерин база аргаларын сайзыраңгайжыдар талазы-биле тодаргай саналдарны делегаттар киирген.

(СЭТА).

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧАДАЛАРЫ

1980 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары социалистиг чарышты калбартпышаан, СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар. Чурттуң экономиктиг күчүзүнүң улам ыңайгы өзүлдези 1980 чылда чедип алдынган, ниитилел бүдүрүлгезиниң хемчээли калбарган, чоннуң чаагай чоруу бедээн деп, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының 1980 чылда күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында айыткан.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эрткен чылда кол көргүзүглери 1979 чылдаазы-биле деңнээрге, дараазында саннар-биле тодаргайлаттынып турар: хереклелге болгаш чыылдага ажыглаан национал орулга 103,8 хуу; үлетпүрнүң бүгү продукциязы — 103,6 хуу; оон иштинде: бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүргени — 103,6 хуу; хереглелдиң чүүлдерин бүдүргени — 103,4 хуу; көдээ ажыл-агыйның продукциязы — 97 хуу; транспорттуң бүгү хевирлериниң дүжүк сөөртүлгези — 103 хуу; кол фондуларны ажыглалга кииргени — 108 хуу; капитал салыышкыннары — 102 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны — 101,7 хуу; [illegible] үлетпүрге — 102,6 хуу; көдээ ажыл-агыйга (ниитилештирген бүдүрүлге) — 99 хуу; тудуга — 101,2 хуу; демир-орук транспортунга — 100,2 хуу болган. Улус ажыл-агыйының талазы-биле орулга (деңнештирген өртектер-биле алырга) — 102 хуу; чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр боттуг орулга — 103,5 хуу; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевиринин фонду — 105,1 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак-биле — 102,2 хуу; колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 102 хуу болган. Хереглелдиң ниитилел фондуларындан чонга төлелгелер болгаш чиңгелделер: шуптузу — 105,7 хуу; чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр — 104,8 хуу болган. Күрүне болгаш кооператив садыының бараан саарылгазы — 105,3 хуу күүсеттинген; чонга амыдыралдың аал-дуза чедиреринин боттандырган хемчээли — 107,2 хуу болган. Чурттаалга бажыңнарының ниити шөлүн ажыглалга киирери — 114 хуу күүсеттинген.

Эртем-техниктиг депшилге улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга үргүлчүлээн.

Национал орулга 16 миллиард рубльге немей өскен болгаш (херек кырында өртектер-биле алырга) 450 миллиард рубль ажыг болган. Оон дөрттүң үш кезиин хереглелге ажыглаан, а чурттаалга болгаш социал-культура тудуунга чарыгдалдарны катай санаарга, чоннуң чаагай чоруунга национал орулганың бештиң дөрт кезиин дорт чарыгдаан болуп турар.

Үлетпүр продукциязы 1979 чылдаазы-биле деңнээрге 22 миллиард рубльге немей өскен болгаш (1975 чылдың январь 1-ден эгелеп доктааткан бүдүрүлгелериниң мөөңнештиргени ниити өртектери-биле алырга) 627 миллиард рубль четкен.

Көдээ ажыл-агыйның продукциязы 1980 чылда 121 миллиард рубль болган.

Ниити өртээ 100 миллиард ажыг рубль хуусаа кол фондуларны ажыглалга киирген.

Ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле улус ажыл-агыйынга 2,6 миллион кижиниң күш-ажылы камнаттынган; чиг-эттиң, материалдарның, одаар чүүлдүң, энергияның болгаш күш-ажылдың өске-даа чүүлдериниң чарыгдалдары ниитилелдиң ниити продуктузунуң рубль хемчээлинге чиигээн.

ССРЭ-ниң даштыкы садыг саарылгазы 92 миллиард хире рубль болган. Оон хөй кезиин социалистиг күрүнелер-биле, бирги ээлчегде Экономиктиг Дузаламжылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттар-биле садыглажылгага хамааржыр.

1980 чыл оңгу беш чылдың доозукчу чылы болган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң айытканы ниитилел бүдүрүлгезин шапкын хөгжүдеринге, оон ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге үндезилээш, совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидеринче угланыышкынга дүүштүр улус ажыл-агыйы эрткен беш чылда хөгжүп келген.

Күш-ажылчы коллективтерге болгаш бүдүрүлгелерге онаашкан [illegible] ниити хемчээлиниң чыл планы күүсеттинген. Эвилелдешкен бүгү республикалар үлетпүр планын база күүсеткен.

Бүдүрүлгениң немей өзүлдези 1979 чылдаазы-биле деңнээрге 3,6 хуу болган. Үлетпүрнүң түс-түс адырлары бо талазы-биле дараазында түңнелдерни чедип алган: электроэнергетика — 105 хуу; одаар хөөр үлетпүрү — 102 хуу; кара болгаш өңнүг металлургия — 100,5 хуу; химия болгаш нефть химиязының үлетпүрү — 105 хуу; машина тудуу болгаш металлды болбаазырадып кылыры — 106 хуу; ыяш, ыяш болбаазырадып кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 102 хуу; тудуг материалдарының үлетпүрү — 100,9 хуу; чиик үлетпүр — 103 хуу; аъш-чем үлетпүрү — 99,7 хуу; культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг барааннарны бүдүрери — 108 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,6 хууга бедээн; оон күсели-биле бүдүрүлгениң немей өзүлдезиниң дөрттүң үштен ажыг кезии чедип алдынган. Орулга [illegible]

Бүдүрүлгениң техника-экономиктиг көргүзүглери болгаш бүдүртүнүп турар продукцияның шынары экижээн.

Дээди категорияның продукция бүдүрүлгезиниң хемчээли 16 хуу өскен. Чыл төнчүзүнде 88 муң кылыг күрүнениң Шынар демдектиг турган.

Үлетпүр продукциязының 3,5 муң чаа-бүрү хевирлерин шиңгээдип алган болгаш бүдүрүп эгелээн. Конструкцияларны эргижирээн 1,8 муң машиналарның, дериг-херекселдериниң, аппараттарның, приборларның болгаш кылыгларның бүдүрүлгезин соксаткан.

Продукцияның эң чугула хевирлериниң бүдүрүлгези мындыг болган: электроэнергия бүдүрүлгези — 1295 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсадын катай) — 603 миллион тонна; газ — 435 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 716 миллион тонна; кан — 148 миллион тонна; кара металлдар прокады (болчук) — 103 миллион тонна; кан хоолайлар — 18,2 миллион тонна; демир рудазы — 245 миллион тонна; минералдыг чемиишкиннер (чиңгээн хемиг-биле) — 104 миллион тонна; хүрүш камгалаар химиктиг бүдүмелдер (чиңгээн хемиг-биле) — 471 муң тонна; синтетиктиг чүүк болгаш пластмассалар — 3,6 миллион тонна; химиктиг пес-таары болгаш үзаңнар — 1,2 миллион тонна; автомобиль шиналары — 60,1 миллион; металл кезер станоктар — 1940 миллион рубльге; оон иштинде программа ёзугаар башкарары — 8,8 муң кезек; дарганнаар-прессээр машиналар — 565 миллион рубльге; приборлар, автоматизация херекселдери болгаш оларга артык кезектер — 5,4 миллиард рубльге; санаалга техниказының херекселдери болгаш оларга артык кезектер — 4,5 миллиард рубльге; нефть аппаратуралары — 201 миллион рубльге; химия херекселдери болгаш оларга артык кезектер — 729 миллион рубльге; технологтуг дериг-херекселдер болгаш чиик, аъш-чем үлетпүрүнге артык кезектер — 1,3 миллиард рубльге; автомобильдер — 2199 муң, оон иштинде чүък машиналары — 787 муң, чиик машиналар — 1327 муң; көдээ ажыл-агый машиналары — 2,7 миллиард рубльге; мал ажылынга херектээр болгаш мал чеми бүдүрер машиналар — 2,1 миллиард рубльге; тараа ажаар комбайннар — 117 муң, хөвең ажаар машиналар — 9,1 муң, экскаваторлар — 42 муң; саазын — 5,3 миллион тонна; цемент — 125 миллион тонна; бүгү хевирниң пөстери — 10,7 миллиард дөрбелчин метр, даараныр кылыглары — 23,4 миллиард рубльге; иштики болгаш даштыкы хептиң трикотаж кылыглары — 1,6 миллиард кезек; хөм идик — 744 миллион эжеш; эът — 15,1 миллион тонна; колбаса кылыглары — 3,1 миллион тонна; чиириинге хереглээр балык продукциязы, балык консервалары-биле кады — 5 миллиард рубльге; саржаг — 1,3 миллион тонна; чалан сүт продукцияның сүтке шилчидерге — 23,3 миллион тонна, хойт чигир — 10,1 миллион тонна; чүүш үзү — 2,6 миллион тонна; кондитер кылыглары — 3,9 миллион тонна, консервалар — 15,3 миллиард чижеглээн лааза; шактар — 66,7 миллион; шаажаң-фаянс болгаш майолик сава — 743 миллион рубльге; сорттуг сава (шилден болгаш хрустальдан кылган) — 976 миллион рубльге; радиоприемниктер болгаш радиолалар — 8,5 миллион; телевизорлар — 7,5 миллион, оон иштинде өңнүг кылдыр көргүзерлери — 2,3 миллион; соодукчулар — 5,9 миллион; хеп чуур машиналар — 3,8 миллион; мотоциклдер болгаш мотороллерлер — 1068 муң; мебель — 6 миллиард рубльге.

Газ тывыжы, приборлар, автоматизация болгаш санаалга техниказының херекселдери, көдээ ажыл-агый машиналары, дааранылга кылыглары, сорттуг сава, мебель болгаш продукцияның өске-даа хевирлери чыл планындан көрдүнгенинден ажыр бүдүртүнген.

Хөмүр-даш тывыжының, кара металлдарның белен прокадының бүдүрүлгезиниң, минералдыг чемиишкиннергелериниң, металл кезер станоктарының, чүък вагоннарының, тудуг кылырынга хереглээр ыяштың, пөс аймааның чамдык хевирлериниң болгаш өске-даа кылыгларның планнары күүсеттинмээнин ТСЭ-ниң дыңнадыында айтып турар.

Продукция хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле планын чамдык министерстволар күүсетпээн.

Эрткен чылын тарааның ниити ажаалдазы 189,2 миллион тонна болган, ол дээрге 1979 чыл-биле деңнээрге 10 миллион тонна хөй; кызыл-тасты — 98,1 миллион тоннаны, көк-тарааны — 10,2 миллион тонныны, кукурузаны — 9,7 миллион тонныны, тараа-бобы культураларын — 6,4 миллион тонныны, ристи — 2,8 миллион тонныны ажаап алган.

Хөвең үрезининиң дүжүүн алыр талазы-биле 9,96 миллион тонна — эң бедик көргүзүг чедип алдынган. Хөвең тарып турар бүгү республикалар ону күрүнеге садарының талазы-биле планын ажыр күүсеткен.

1980 чылда эът бүдүрүлгези 15,1 миллион тонна, сүт — 90,7 миллион тонна, чуурга — 67,7 миллиард, дүк — 467,7 муң тонна болган. 1979 чыл-биле деңнээрге чуурга бүдүрүлгези өскен, а эът, сүт болгаш дүк — элээн кызырылган.

Күрүнеге мал болгаш куш садары (дириг деңзи-биле) 15,9 миллион тонна (ону арыг деңзиже шилчидерге 9,9 миллион тонна) болган, сүт — 57,3 миллион тонна, чуурга — 43,1 миллиард четкен. Чуурга садары тургустунган хемчээлден ашкан, малдың болгаш куштуң, сүттүң — чедир күүсеттинмээн.

(Төнчүзү 3-кү арында).

Чадаана — Хандагайты аразында 110 киловольтулуг электри дамчыдылгазының чаа шугумун чоокта чаа Хандагайтыда ажыглалда киргениниң моон мурнунда солунга бижээн. Амгы үеде Хандагайтыда тургустунган чаа подстанцияның ажылчыннары район төвүнүң Солчур суурнуң чурттакчыларынга электри чырыы үзүктел чок болзун дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: чаа подстанцияның электри монтёрлары А. Донгак, Ю. Даржай, Н. Монгуш олар.

В. ЧАДАМБАНЫН фотозу.

АГРОНОМНАРНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга республиканың агрономнарының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Аңаа партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртур ажылдакчылары, СЭКП райкомнарының секретарьлары, райкүүскомнар даргалары, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери, кол специалистери, эртем албан черлериниң ажылдакчылары, районнарның суггарылга системаларының, «Сельхозхимияның» район салбырларының ажылдакчылары совхозтар директорлары, бригадирлер, бүдүрүлгениң мурнакчылары киришкен.

Чөвүлел хуралга «Республиканың совхозтарынга черни ажыглаарының ажыын бедидер, тарааны, мал чеминиң болгаш чер ажылының өске-даа продукталарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле сорулгалар дугайында» илеткелди көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко кылган. Чер ажылының культуразын бедидериниң, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге мелиорацияның база чемишкиннергелерин ажыглаарының ужур-дузазының дугайында эдериичи илеткелдерни Көдээ ажыл-агыйның дүрмээзи [illegible] ажылының [illegible] эртемчизи В. А. Барышников, мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри В. П. Сургутанов, республиканың «Сельхозтехника» [illegible] даргазы В. С. Сапелкин кылган.

Таңды райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Н. Н. Борисенко, Кызыл районунуң «Тиилелге» совхозунуң директору В. О. Оюн, Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң директору В. Н. Винников, «Күш-ажылдың хоочуну» совхозтуң директору И. К. Байторов, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң кол агрономy А. И. Зайцев, Бии-Хемде «Саян» совхозтуң директору Ю. А. Чихачёв, Бай-Тайга райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агрономy К. Салчак, Чөөн-Хемчикте «[illegible]» совхозтуң директору Д. Б. Кара-Сал, Сибирьниң мал чемнериниң талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, [illegible] эртемнериниң кандидады А. П. Демин, ВАСХНИЛ-дин корреспондент-кежигүнү, оон Сибирь салбырының президиумунуң эртем талазы-биле кол секретары, көдээ ажыл-агый [illegible] Р. Б. Кондратов болгаш [illegible]

СЭКП Тыва обкомунуң [illegible] П. Н. Кравченко [illegible]

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРГЕН

Чарыштыг ийи районда

Партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди малчыннар аразынга социалистиг чарыштың 1980 чылда түңнелин үндүрген. Мал семиртилгезинге немелде деңзиниң онаалдазын 100 хуу, күрүнеге дүк садарының чыл планын 114 хуу күүсеткен «Тыва» совхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Төрүүр 100 хойга онаалтыр 109 хураганны, бир хойдан-на 2,4 килограмм дүктү чыргып алган Шагдыр Дөңгүр-ооловиче Күуларга 1980 чылда район чемпиону атты болгаш акша шаңналын тывыскан. Эрткен чылын саар инек бүрүзүнге онаалтыр 3540 килограмм сүт сагган «Большевик» совхозтуң саанчызы Таан Дамбаалаевна Кара-Салга 1980 чылда район чемпиону атты тывыскан.

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди культурлуг амыдырал чурттаалга дээш совхозтар, фермалар болгаш хойжу бригадалар аразында социалистиг чарыштың чыл түңнелин үндүрген.

Ол талазы-биле ажыл-агыйлар аразында чарышка Жданов аттыг совхозтуң коллективи тиилекчи болган деп санааш, аңаа партия райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тыпсыр деп шиитпирлээн.

Иштии-Хемниң, Эйлиг-Хемниң, Аргалыктының хойжу бригадалары бирги, ийиги болгаш үшкү, Арысканның, Арыг-Бажының сүт-бараан фермалары бирги, ийиги черлерни ээлээш, партия райкомунуң, райкүүскомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткылаан.

К. МААДЫ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР

№ 48 тудуг эргелелиниң тудугжу бригадаларындан 1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи Михаил Вениаминович Горбачевскийниң бызаңчылар бригадазы 1981 чылда 298 рубльдиң ажылдарын шиңгээдир. 7 кубометр тудуг материалдарын камнап алыр хүлээлгени алгаш, Петр Войтуктуң бригадазы-биле социалистиг чарыштың керээзин чарып алгаш, күш-ажылчы маргылдааны чорудуп эгелээн.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери Советтер бажыңының тудуунда ажылдап турар. Оларның ажыл-ижи-биле таныжар дээш бригадир Михаил Горбачевский-биле ужурашкывыс.

Ортумак сыыныг, кудер-шырык мага-боттуг бригадир оожум, таваар үну-биле кады ажылдап турар өөрүнүң күш-ажылчы чедиишкиннерин деңнеп ора, өске бүгү тудугжулар-биле бир дөмей, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш [illegible] бөдүрөп ажылдаар [illegible] боттарының бодалдарын илередип, ажыл-херекчи чугааны бригаданың кежигүннери [illegible]

[illegible] партияның [illegible] съездизинге Төп Комитеттиң Төлевилели-биле бистиң бригаданың кежигүннери таныжкаш, ону-биле чүүлдүг-дүр деп деткип турар. Ол чугула документиде тудуг-монтаж ажылдарын кезээлиг база ажыл-агый аргазы-биле чорударын улам ыңай сайзыраңгайжыдарын айытканы бистиң сеткил-сагыжывыска онза таарышкан. Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң тудуг эргелелинде бо талазы-биле ажылдар эм-даа четпес организастаттынган. Тудугжу бригадаларның бир объекттиден өске объектиже тоо-бударадыр октаң турар таварылгалар бар. Оон [illegible] Материалдыг болгаш [illegible] мөөңнээрниниң чугулазын Төлевилелде база айыткан болдур.

Төлевилелде айыттынган [illegible] бригадаларны удуртулга бөлүүнүң [illegible] ажылдап турар бригаданың кежигүннери оон беш чылдың програмын планнынге чедирер онаалдаларын 118,6 хуу күүсеткеш, эргелелдиң бригадаларының аразында чарлаттынган күш-ажылчы маргылдааның тиилекчизи боор шылгараш, [illegible] малып-мактатканнар.

Бригаданың бо чедип алган чедиишкиннеринде бригадирниң киирген улуг база бар дээрзи чугаажок. Михаил Вениаминович кадарган ажылчы, ол тудуг ажылынга чээрби үш чыл дургузунда бараан болуп келген. А бригадирниң [illegible] он ийи чыл [illegible] келген. Тудугжу [illegible] чорууну хүндүткелин чаалап [illegible] тарып берген. Дүрүжүп [illegible] боттарының [illegible]

Бо дугайы [illegible] мергежилдиг [illegible] Оларның чамдыктары оон бригадазынга [illegible] разрядтарын [illegible] апарган — Олег Патрушев, Алексей Шериг-оол, Петр [illegible] олар алган онаалдаларын [illegible] квартал санында ажыр күүседип келген мурнакчылар.

Мурнакчы тудугжуларның бирээзи — Чөөн-Хемчик районунуң Баян-Тала чурттуг Партия Монгуш Михаил Горбачевскийниң бригадазынга он чыл бурунгаар өөренигчилеп кирген. Тудугжунуң мергежилинге өөренип алыр дээш кежээден келген аныяк оолду бригадир кызымаккан өөредип эгелээн. Дагдыныкчының айыткан сүмелерин П. Монгуш хажык чокка күүсетпишаан, бызаңчының арын мергежилинге чаңчыгып, бот-тускайлан ажылды шоорту шилчий берген. Бригадир-биле аныяк тудугжунуң иргенешкинниң халас барбаан. Партия Монгуш ам дөрткү разрядтың бызаңчызы, бүдүрүлгениң мурнакчызы болу берген.

№ 48 тудуг эргелелиниң бригадаларының аразында [illegible] «Бо-даа тудуг» [illegible] деп [illegible] бригадаларның [illegible] Вениаминовичиниң бригадазы [illegible] мергежилдиг шиңгээдип алганы ажылдың ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидеринге улуг идигни берип келген.

— «Тудуг кезектери» комбинат бисти багай шынарлыг материалдар-биле хандырып келген, чамдыкта материалдар шуут келбейн баар таварылгалар бар. Ол чорук бистиң ажылывыска улуг шаптыкты таварыштырып турар — деп, бригадир М. Горбачевский чугалааш, мынча дээн: — Эжик, соңга блоктары, шала маязалары эл болду. Сооңка дона берген ол материалдарже кадаг кадаарга чарлып үрелир. Ынчангаш хөй материал, артык үе-шак чарыгдаттынар. Планның онаалдаларын күүседиижи — эки шынарлыг тудуг материалдары-биле чогуур үеде хандыртынгаанындан хамааржыр болгай. Ынчангаш «Тудуг кезектери» комбинаттың бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидер үе келбээн бе?

Бригадирниң бо хомудалы чөптүг. Шынап-ла «Тудуг кезектери» комбинаттың адресинге угланган шүгүмчүлелдер эвээш эвес боол келген. Комбинаттың удуртукчуларының, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының талазындан продукцияның шынарын экижидеринче угланган дээштиг хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар.

Он бирги беш чылда ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның айтырыгларынче кичээнгей улам күштелир, оон угланыышкан планныг онаалдаларның күүселдези шынарның көргүзүглери-биле сырый холбаалыг. Бригадир Михаил Горбачевскийниң бригадазы билиг-мергежилин, арга-курлавырларын чеп ажыглап турганы, төнчү продукцияның шынарын улам экижидер дээш ажылдап келген.

1981 чылды эки эгелээн коммунистиг күш-ажылдың бригадазы партияның ээлчеглиг съездизиниң ажыттынарынга чедир ийи айның онаалдаларын күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону күүседири-биле кужениишкинниг ажылдап турар.

М. ОНДАР.

[illegible]
Национально-краеведческий отдел

ЧОРГААРЛАНЫР, БУЗУРЭЭР

Коммунист дугайында чугаа

«ШАМБАЛЫГ» совхозтуң [illegible] машина-трактор мастерскаязынче эртен эрте-ле ажылче далашкып бар чоруур, ажылчын хептиг аныяк кижини бо-ла эскерип болур. Холдан салдыкпас сумка-зында аныы-бору дүлгүүрлер, [illegible], чинк, үүрмек хевек-чигештер бар. Ол болза десан билииниг механизатор болуп ажылдаандан бээр ам 18 чыл болган Түлүш Шактар-оолович Даш-оол-дур.

Оон-биле партияның XVIII область конференциязының бүдүүзүнде ужураажы бээримге, мендилешкеш солчуп чоруй: — Таныыр сен бе, бисти-ле Даш-оол-дур мен, силерни эки таныыр мен, бир катап Кара-Хаакка ужуражып турдувус — дээрге, ол мени элээн билдим, ажыр ужурга таварыштырган.

— Азыр, [illegible] — дээш, [illegible] доюлдур кончарын чоруй — Нйет-нйет, ындыг бол-базыкпе, мастерскаага, оон соонда сээң бажыңыңга хоорежип олуруп-на болгай бис. Шыыңап, бажыңыңга дарганнап олурар оглуң кайдал? — деп, ону ылап-ла таныыр кааш, эптиргеш чугаалажып эгеледим.

— Ол оглум, Мерген-оол бол-базыкпе, мээң-биле кады трактор кабинниче олуруксаар, механизатор болур мен дээн турар [illegible] [illegible] Базырып [illegible] ол хиректинде он класс дооскаш, Красноярскиниң күш-культура институдунуң бирги курзунда өөренип берген.

Бо удаада чоокта чаа эрткен партияның область конференциязынга [illegible] делегат катап ужуражыкпыс ол. Анаа делегат болуп келген республиканың партия организациязының отчёттуг үеде чоруткан ажыл-херээн сайгарып, түңнежип, эштиглиг сорулгаларын ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажыр дээн шуулганынга киржир аас-кежиктиг болган...

1963 ЧЫЛ оон амыдыралынга уттундурбас болуп арткан. Аныяк оол дүүн ынчан Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү суурда Кызылдың профтехучилищезинге өөренир-биле чоруткан. Комсомолчу Даш-оол анаа келгеш өөредилгеже шымнынга берген. Тракторнуң, комбайнның медектерин, оларны башкарып мунарын, черни кандаар чарарын, тарааны кезип ажаарын, чивар-чаар материалдарны кандаар ажыглаар ужурлугун дээш база теоретиктиг айтырыгларадан эгелээш, өөренмес-ле чүве чок болган. Түлүш Даш-оол чамдык кежээлерде класска ки-ээл соонда артып калыр, хүнзүс өөренген чүүлүн кыымаа-биле катаптап, тракторнуң техниктиг херээнин дугайында карта-чурукту сундулут сайгарын көөр турган. Профтехучилищеге ол чүгле механизатор мергежилин эвес, харын [illegible] кыныы база алган.

— Училищени дооскаш, төрээн совхозум — «УТКА 25 чылынга» баргаш кур черлерни андарып, күзүн хаагай дүжүттү ажаажып, комбайнга ажылдап турдум. 1960 чылдар үезинде гектар бүрүзүнден 17—27 центнер чедир тарааны ажаап ап турдувус. Каш чыл эрткенде амыдырал аайы-биле Кара-Хаакче көжүп келген бис — деп Түлүш Шактар-оолович оон-биле баштай ужурашкаавысты чугаалап турган чүве. Кара-Хаакка-даа, Чербиге-даа чурттап, ажылдап турган, ол күш-ажылга чүткүлдүүн, бодунуң мергежилин үнелеп билирин көргүскен. Ынчан совхозтуң коммунистериниң ажык хуралынга, оон соонда бир чыл эрткенде мастерскаага оон-биле чугаалаштывыс. Ынчан-на Түлүш Даш-оол ук совхозтуң мурнакчызы, идепкейлиг хөй-ниитичи турган. Партияның ажык хуралы болуп турда, партком секретары механизаторларның өөредилгезин база сагылга-чурумун быжыглаар айтырыгны хараылаар даалганы анаа берип турганын дыңнаан мен.

— Ынчан партия кежигүнүнге кандидат стажы эртип турдум дээш, — ол дээрге амыдыралымга уттундурбас шылгалданың чылы болган — деп, Даш-оол чугаалап турар. Оон улуг назылыг, хөй чылда ажылдаан, ол хирезинде ажылга үнмейн бээр, авагалаптар, [illegible] кижиниг база [illegible] Ындыг-даа болза партком кежигүннериниң, идепкейлиг чамдык эштериниң дузазы-биле оларны эдип аптар, ажылга идепкейин ол көргүзуптер тургулаан.

Партия кежигүнүнүң адынга [illegible] Даш-оол бодунуң шудургу ажыл-ижи, хөй-ниитичи идепкейи-биле шынзыдып шыдаан. 1975 чылдан бээр коммунистиң бедик адын ол төлептиг эдилеп, партийжи кандыг-даа даалганы ылаптыг күүседиринге чанчыкканын бадыткап келген. «Кара-Хаак» совхозка чурттап, ажылдап турган, кожээ Советтиң депутадынга ол соңгудуп, соңгукчуларының чаңгыс болгаш дилээн, школаның төрелдер комитединиң кежигүнү хүлээлгезин күүседип чедип турган.

ТҮЛҮШ Шактар-оолович амгы үеде «Шамбалыг» совхозтуң эң эки механизаторларының бирээзи, ында партком кежигүнү, кожээ Советтиң депутады, күүском кежигүнү. Оон аңгыда ол бодунуң уругларының эки өөредилгезин, кижизидилгезин дээш өг-бүлезиниң херээжен эзи-биле кады сагыш салып чоруур үлегерлиг адаларның бирээзи. — Улуг оглум Мерген-оол спортка ынак кижи болган. Хостуг хүреш маргылдааларынга бола киржип бээр. Ам Красноярскиде өөренип турар дээрзин демин чугаалады. Оон өске бир оглум онгу класста өөренип турар, техникага ынак [illegible] [illegible], а оон бичии кызым — 4 класста, эң хейлери бирги класста. Уругларывыс шупту ясли-садикке азып доруккан, ол черле уруглар кижизидилгезинге коллективтиг чоруукка, ниити дадыгыышкынга [illegible] [illegible] амыдыралывыстан көрүп келдивис — деп, ол чугаалап орар. Өг-бүлезиниң ээзи Түлүш Оюу ясли-садикке ур үеде ажылдаан, бичии чаштарның кижизидилгезинге билиг, мергежилин, ынакшылын харам чок ка бараалгадып чоруур иелерниң бирээзи.

БУЛЬДОЗЕРИСТ, комбайнер база тракторист Түлүш Шактар-оолович Даш-оол совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы, идепкейлиг хөй-ниитичи болбушаан, парткомнуң даалгазын ак сеткилдиг күүседип, механизаторлар ортузунга оларның ниити ажылга киржилгезин, сагылга-чурумун хараылавышаан, аныяк механизаторларның дагдыныкчызы болуп, оларның билиг-мергежилин бедидеринге дузалап турар. Үлегер-чижектиг болурда хамыктың мурнунда ону бодап көргүзер, өскелерни эдертир, баштаар апаар болгай. Бо коммунист ёзулуг-ла ындыг кижилерниң бирээзи. Оон күш-ажылга сундулуг, чүткүлдүүн, херээнде: «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп беш демдектери бадыткап турар. Оон аңгыда хүндүлел бижиктер, эртектиг шаңналдарны каш удаа ап келген.

[illegible] партияның анаа дайынчызы, бо механизатор онгу беш чылда хууда планын күүсеп бетинде күүсеткен, ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Эрткен күзүн чер чарып ажылдап турган, чарыштың тиилекчизи [illegible] [illegible] катап ажыр күүсеткен. Түңнел хуралга ону «Юность» деп чаа телевизор-биле шаңнаан.

— Он бирги беш чылда мурнувуста улуг сорулгалар салдынганын билир бис. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде база партияның XVIII область конференциязының материалдарында ол бүгүнүң дугайын тодаргай айыткан. Бо документилер ажылга бистиң удурттулга болдурар, дайынчы программавыс болур. Мен хууда чаа эгелээн беш чылда ажылдың темпизин улам бедидер, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш ажылдаарын хүлээнип турар мен. Ол дугайын совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга саналымга база чугаалаан мен, хүлээшкени — куштуг дээн чугаа бар. Күженишкинниг ажылдаар апаар — деп механизаторнуң сөзү ындыг.

Түлүш Шактар-оолович ам кышкы үеде малчыннарже, фермаже мал чеми сөөртүп, ховуже одек дажыглап ажылдап турар. Чүгле эрткен чылын ол үш муң ажыг тонна өдекти шөлдерже сөөрткен. Эрес-кежээ [illegible] бирээзи — бо [illegible] мурнакчы механизаторга, совхозтуң коммунистери, коллектив кежигүннери чоргаарланыр, аңаа бүзүрээр.

Д. ЕНДАН.

ЛЕНИНГРАД. «Электросила» ниязы» эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынынга бедик вольтулуг электри шугумнарынга аппаратура бүдүрүп үндүрери онгу беш чылдың дургузунда бүдүн чартык катап көвүдээн. Ол чылдарда Саян-Шушенск ГЭС, Экибастуз, Сургут ГРЭС, Чернобыль АЭС ышкаш улуг күчүлүг чаа тудугларга дериг-херекселдерни берген. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның чартыындан хөй ниэзинге курунуңиң Шынар демдээн тывыскан.

Он бирги беш чылда Экибастуз—Төп, Экибастуз—Урал ышкаш электри дамчыдылгазының СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия ТК-ның Төлевилелинде айыткан чугула тудугларынга дериг-херекселдерни бээр.

ЧУРУКТА: 190 киловольтуга камгалакчыны шенелдеге белеткеп турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

Дүүштүрүлгениң кошкаандан

Улус депутаттарының Чыраа-Бажы кожээ Советиниң күүскому организас-массалыг ажылды чогуур негелдеге дүүштүр тургузар сорулга-биле Советтиң ажыл-чорудулгазының артык [illegible] улам сайзыра-рынче, ону чогаадыкчы ёзу-би-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] чылын соңгулдалар соонда болган организастыг [illegible] депутаттарга [illegible] [illegible] берген [illegible] 12 [illegible] амыдыралга [illegible] [illegible] хүлээн алган. [illegible] [illegible] ажыл-агыйның, [illegible] [illegible] айтырыглары көргүзген. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Чыраа-Бажы суурда 90 [illegible] уруглар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күүсеттинген. [illegible] чаагай амыдыралгазының талазы-биле база элээн ажылдар кылдынган, 1500 дөс тарымал үзүм олуртунган.

Кожээ Советтиң доктаамал комиссиялары, бот-башкарылгалыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чөвүлелиниң удурттулгазы-биле агитквартиралар кышкы үеде малчыннарның ижинге боттуг дузаны көргүзүп келген. Бо чугула ажыл бо хүннерде кижи тулук малчын кодаларын-да агитквартираларны быжыглаан, шеф дузазын олар көргүзүп турарлар.

Суурнуң агитквартираларының аразында бо хүннерде съезд мурнунуң социалистиг чарыжы калбарган. Суурнуң чурттакчылары анаа идепкейлиг киржип, үлегерлиг корум-чурумну чедип алыр. Улуг шуулганның бүдүрүлгези бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш бүгү ажылды хыналдалыг чорудуп турар. Партияның XXVI съездизинге алдар болдурган ураа чуул көрүлдезинге белеткел эгелээн. Ында агитквартира бүрүзү идепкейлиг киржип турар.

Кожээ Советтиң күүскомунуң организас-массалыг ажылынга [illegible] шиитпирлеттинип турар айтырыглар-биле терин тургузар айтырыг бо хүннерге чедир четче шиитпирлеттинмээн. Депутаттар бөлүүн чүгле Шык-Бажы сүт-бараан фермазында болгаш совхозтуң МТМ-зинде тургускан, ындыг-даа болза оларның көскү ажылы чок. Бүдүрүлгениң ниити ажыл-ижинге, планның онаалдаларының күүселдезинге, ажылда бар четпестерни чайладыр айтырыгларны шиитпирлежиринге бөлүктүң улуу улуг болгай. Ындыг-даа болза ук бүдүрүлгелерде тургустунган депутаттар бөлүктери эрге-хүлээлгезин четче ажыглавайн, чедир күүсетпейн келген. Советтиң доктаамал [illegible] [illegible] база четпестер бар. Үстүнде чүүлдер кожээ Советтиң күүскомунуң [illegible] [illegible] ажылында четпестер барын бадыткап турар.

Кожээ Советтиң девискээринде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар 1979 чылга деңнээрге, 1980 чылда элээн кызырылган. Ындыг-даа болза ам-даа кем-херек үүлгедири кызылбайн турар. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылы кошкак. Эки тура улусчу дружиналарының ажылы негелдеге дүүшпес, хайгааралдарының графигин үзер чоруктар эвээш эвес. Советтиң девискээринде кем-херек үүлгедир чоруктарның санының эвээжевейн турары-даа ында.

Культура бажыңы — культураның төп оран. Чурттакчы чон ажылдан хостуг үезин маңаа кино концерт көрүп, лекция, беседа дыңнап эрттирер. А Чыраа-Бажы суурнуң Культура бажыңының оралга систематыгның үрелгеннинден ол [illegible]. Бо хүннерде чылга кандыг-даа ажылдап чорбайн турар. Бөлгүмнер ажылдавайтаан, лекция, беседа-даа номчуттунмайн турар.

Чыраа-Бажы суурда участок эмнелгезинге база байдал таарымча чок. Олар чуул мында үстүп турар. Ынчангаш улус депутаттарының Чыраа-Бажы кожээ Советиниң күүскому үстүнде четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни алыры чугула.

Советтер амыдыралы

[illegible] [illegible] [illegible] маан чүүлдер эвээш эвес. Оол түңнелинде Советтиң девискээринде чамдык бүдүрүлгелер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оон-биле кады чурттакчылар чылдан эът садып алыр планын күүсеп Совет 65 хуу, дүктүн — 88.3 хуу күүсээн, кошкак ажылдаан.

Советтиң ажыл-чорудулгазының чедишкинин, кандыг-даа айтырыгны чогумчалыг боттандырары ында депутаттарның, депутаттар бөлүктериниң, доктаамал комиссияларының идепкейинден кол хамааржыр. Кожээ Советтиң күүскому депутаттарының бот-идепкейин көдүрери, ажыл-чорудулгазын дүүштүрери эгезинден тура [illegible] [illegible] [illegible] ынчан чамдык депутаттар, депутаттар бөлүктери хүлээлгезин чедир күүсетпейн турар. Чамдык депутаттар соңгукчуларга эрткен чылдың отчёдун бербээннер. Депутаттар бөлүктерин тургузар айтырыг бо хүннерге чедир четче шиитпирлеттинмээн.

Н. ДАЖИНМАЙ.
«Шынның» корр.

Чөөн-Хемчик район.

Уст-Илимниң арга-ыяш комплекизинге ажылдаар кадрларны тускай профтехучилищеде белеткеп (чурукта) турар. Ында ам 300 ажыг оолдар, кыстар 11 аңгы мергежилдерге өөренип турар.

З. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

АЖЫЛДЫ ТҮҢНЭЭН

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелинде бойдус камгалалынга хамаарыштыр кылып чорудар сорулгаларны тодаргайы-биле айыткан. Бо болза Коммунистиг партияның, Совет чазактың, бистиң Төрээн чуртувустуң бойдузу улам-на каас-чараш болуп, ооң болгаш үлүг ажыл-агыйынга бараан болзун дээш сагыш салыышкынының херечилели-дир.

Бистиң районда бойдус камгалалының талазы-биле чамдык ажылдар чорүттүнган. Тээли суурга районнуң бойдус камгалакчыларының ниитилелиниң отчёт-соңгулдалыг конференциязынга отчёттуг үениң иштинде кылдынган ажылдарның база келир үениң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Анаа илеткелчи — районнуң ыяш ажыл-агыйының лесничийиниң улуг дузалакчызы М. Э. Сат кудумчуларның, бажыңнар чанының погаалчылыгазын эки чорудуп, чечектер, ыяштар тарып олуртурунган аңгыда, чимистиг үнүш аймаан база өстүрүп турарын демдеглээн. Эрткен чылын район төвүнге Бай-Тайга аттыг дыштаныл парыгын болгаш Ленин аттыг шөлдү эки дерип кылган.

Илеткелчи болгаш санал-оналы солушканнар — Бай-Тал кожээ Советтиң даргазы Х. С. Авыр-оол, Кара-Хөлдең М. С. Күжүгет, Тээли ортумак школазының башкызы К. Б. Салчак болгаш оон-даа өскелер бойдус камгалалының ажылында чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, ам-даа чедир кылза чогуур ажылдарны илеретеннер. Олар бойдус камгалалының [illegible] ажылын эки кылып чорудар ужурлуг ажылдарга хамаарышкан саналдарны бергеннер.

В. ШАГААЛАН.

Бай-Тайга район.

РАЙКОМ ПЛЕНУМУНГА

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. «Партияның XVIII область конференциязының түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» партия райкомунуң бирги секретары Л. С. Данзын-оолдуң, «Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелдиң дугайында» райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Н. К. Ооржактың илеткелдерин аңаа дыңнап чугаалашкан.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалдарны пленум хүлээп алган.

МАЛЧЫННАР БҮЗҮРЕЛДИГ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге аалдар кылдыр «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары планныг онаалдаларының болгаш даанган хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып эгелээн. Коммунист малчыннарның хуралынга эрткен чылда малдың кыштаглаашкынын чиңге шүгүмчүлеп, чамдык түңнелдерин оон үндүрген.

Совхозта үш хойжу бригада база бир сүт-бараан [illegible] [illegible] турар. 1980 чылдың [illegible] [illegible] алырга, шээр малдың баш саны 36 муң 239 баш четкен. Олардан [illegible] дүк 37 тонна болган. Төлүнелдерин ап көрге, дыка хөй чаш хураганнар чедир азырап-маан болуп турар. Ынчангаш малчыннар Ирина Данзырын, Анай-оол Куңгаа, Александра Суур-оол мал баш хуралдалыг эрткен кыштан шыңгым түңнелдиг үндүрүп, бо чылдың кыштаглаашкынын организастыг эрттирерин, малдың баш саның онча-менди камгалаарын, чаа төрүттүнген чаш малдың алуп хоразр чорууң болдурбазын боттарының саналдарынга демдеглээн.

Малчын бүрүзү хүлээнгени [illegible] [illegible] [illegible] салыры ол чугула. Чамдык [illegible] малчыннар мурнакчы, арга-дуржулгазы бедик хойжулардан өөренип, олардан үлегер алыры чугула деп санал берген оштер чугаалаан. Хойжу бүрүзүнүң хууда бот-харылзаалыг [illegible] [illegible], ниитиниң малын [illegible], [illegible] чоруунга болдурбас [illegible] [illegible] чорудар херек деп аңаа чугаалашкан.

Бо бүгүге хамаарыштыр СЭКП ТК-ның Төлевилелинде «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары тайылбырлап, өөренип көргеш мооң соонгаар-даа кол сорулгаларны боттарының мурнунга салган. Олар бо 1981 чылда күрүнеге 390 тонна эътти, 50 тонна дүктү, 74 тонна [illegible] дужаар хүлээлгелиг. Бо хүннерде ажыл-ишчилер мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери-биле бүгү күжүн болгаш бир аргаларын [illegible] [illegible].

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ХҮЛЭЭНДИМ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин сеткил ханыышкын-биле номчудум. Ук документ ханы, бүгү талалыг үндезилеттинген. Ында бистиң планывыстың дугайында, чедиишкиннеривистиң болгаш сорулгаларывыстың дугайында допчу болгаш тодаргай айыткан.

Кол угланыышкынның он бирги кезээнде: «...Янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелер-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының быжыглаарының эргежок чугулазын» онзалаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи болганымда, делегейге кезээде тайбың, кожа-хелбээ догуннаан турарын күзээр мен. Төлевилелде айыткан сорулгаларны бүрүнү-биле деткиир, аңаа чоргаарланыр мен, совхозумга хоюм дынзыг ажылдаарымны хүлээндим.

Х. ОЧУР.

Улуг-Хем район.

Редакцияга чагаа

СОҢГААРЛАТПАЙН ШИИТПИРЛЭЭР

Чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринче бистиң партия, чазавыс улуг сагыш салып турар болгаш бо талазы-биле чогуур доктаалшиитпирлерни-даа хүлээп алган. Кожээ черлерде чурттап турар ажылчыннар, албанхаакчылар, пенсионерлер айыттынган норма-чижекке дүүштүр мал, куш болгаш өске-даа аңнырал амытаннар турарын, олардан алган артыкшылдыг продуктуларны белеткел черлеринге дужаарын-даа ол доктаалдарда айыткан болгай. Ол амыдыралда ындаар болбайн-даа турар.

Ынчалдажок хууда малдыг [illegible], эъдин четче садарын [illegible] [illegible] чурумчулары онза чугула апаарган. Бистиң [illegible] чөөгде Баян-Кол, Кара-Тал деп пйи суур бар. Оларга ам-даа [illegible] кижилер хууда малының эъдин [illegible] баазарлап [illegible] турарын [illegible] кайы-даа үезинде көрүп болур. Ылангыя чайгы, күскү үелерде Кара-Тал суурга эът саткан кижилер [illegible]. Олар коллуунда-да инек, хөй эъттери садар. Ынчалдажок, оларның чамдыктарында эът садарын чөпшээреп тускай бижик-даа, мал эмчизиниң таңмалыг [illegible]-даа чок болур. Чогуур документилер чокка эът баазарлап садар чоруук кончуг шын эвес. Чүге дээрге мындыг контроль чок, [illegible] черге кайы хамааныл эът садар чорук оорларга оруктуу ажылын берип турары чугаажок. Ынчангаш [illegible] депутаттарының Баян-Кол кожээ Советиниң күүскому оон девискээринде эът садарының чаа-даа дай чурумун [illegible], депутаттарны, бүгү контролёрларны, активистерни, хөй-ниити органнарын [illegible] [illegible] контрольду тургузары чугула.

Эът садар кижи бодунуң малының эъдин садып турары шын дээр дугайында кожээ Советтиң таңмалыг баскан шынзыдылгалыг болур ужурлуг. Аңаа малдың өң-чүзүнүн, хар-назынын, эр-кызын бижээн турар. Ол ышкаш ук эътти чемге ажыглап болур дугайында мал эмчизиниң таңмалыг шынзылгазы турар. Оон аңгыда [illegible] малдың [illegible] [illegible] чанынга көргүзүп салып алган турарын негээри чугула деп бодаар мен. Үстүнде айыттынган документилер чокка эът саткан таварылгада ол эътти хавырар ийикпе, харын-даа ол кижини торгаар дугайында шыңгыы шиитпирни үндүрерге, оон күүселдезин доктаамал контрольдаары күзенчиг.

С. ДУВАА.

Кызыл район.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынын организастыг чорудуп, ниитиниң малын кыштан менди ажырар, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш бо хүннерде күженишкинниг ажылдап турар.

Совхозтуң 30 муң хире бүгү чүзүн малы 69 кыштагга хуваартынган. Ам бо хүннерде малчыннарга [illegible] [illegible] — хөй [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ниитизи-биле совхозта 13 муң ажыг төрүүр хөй, оларнуң 30 кодан турар боп 3879 хөй төрээн [illegible] чаш төлү бүрүзү-биле камгалап алдынган. Төрүүр коданнарга 185 сакманчы херек, ам 175 кижи ажылдап турар.

Совхозта мал чеминиң курлавырлары бар. Машина четпес ырак [illegible] аалдарже дош болгаш оларга чүүл сөөртүрү-биле илчирбе дугуйлуг ийи тракторну быжыглаан.

Янзы-биле малдың кыштап турар байдалы багай эвес. Ындыг-даа болза, кыштың бирге үелери ам-даа мурнунда дээрини малының бүрүзү мерээп билип турар.

Кыштаглаашкынга бедерткен [illegible] [illegible] [illegible] ажылдар ам-даа бар. Кодан бүрүзүнге мал чемин [illegible] [illegible] болзажок. Ынчаа турар малдың баш санынга онаалдыр алырга четпес. Ону ам улур сөөртүп турар.

Мал коданнарының хөй кезиинде дус чок. Суг чылыдып бээри-биле одаар хөмүр-даш 10 ажыг коданда төзүлген. Ол ышкаш малга чем каап бээр 10 хире теспижигештер, сүт кудар 50 ажыг оңгачалар, 50 хире фонарь болгаш 300 хире [illegible] [illegible] [illegible].

Ак-Даш сүт-бараан фермазында чем печинде мотор үрелген, а Ортаа-Тал фермазында [illegible] массе чогуунан ажылдавайн турар.

Совхозтуң чамдык хөй коданнарында кош аазы тып турар. Сарыг-Булуң деп черде малчыннар Алдын-оол Сарыглар, Оттугбай Ооржак оларның коданнарында 500 хөй аарып турар. Совхозта оларны эмнээр эмнер чок. Районнуң мал эмнелгезиниң талазындан дарый хемчеглерни алыры чугула.

Ол ышкаш мал ажылында ажылдап турар кижилерниң амыдырал хандырылгазының кичээнгейин күштелдирери негеттинип турар. Малчыннарның бүрүнүн чугула херегцел бараалары-биле Сүт-Хөлдүн [illegible] [illegible] чедир хандырбайн турарынга [illegible] [illegible] турар. Ылангыя далган, макарон кылыглары, янзы-бүрү үстер чок болуп, автолавка ырак аалдарга малчыннарже шуут чорбайн турар. Ак-Даш салбырынга [illegible] [illegible] баалдан бээр ийи ай эрткен.

Малчыннарга эмчи дузазы четпес турустунган. Чаа-Түрек деп черде медпунктунуң бажыңы бар хирезинде, аңаа ур үеде эмчи чок, [illegible] турар.

Айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле совхозтуң удурукчулары дарый хемчеглер алыры негеттинип турар.

Н. ЛОПСАН.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧАДАЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Колхозтарның ниити орулгазы 21,9 миллиард рубль болган, ол дээрге 1971—1975 чылдарның ортумак деңнелиинден хөй бедик.

Ажыл-агыйлар аразының болгаш агроүлетпүр интеграциязының хөгжүлдези ам-даа уламчылавышаан.

Барааның тарааны бүдүрер чамдык областар, крайлар болгаш республикалар бүдүрүлгениң планнаттынган деңнелин [illegible] шыдавайн. [illegible] ажылдап турар үеде кодээ ажыл-агый продуктуларын, [illegible] чемин соортуп база кадагалап турар үеде чидириглер турупкан. Техниказының болгаш минералдыг чемиштиилгелериниң кадагалалынга болгаш ажыглалынга четпестер ам-даа чайлаттынмаан.

Бүгү чылдарның комплекизиниң талазы-биле кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге 36 миллиард рубльдиң капитал салышкыннарын тускайлаан, ол болза улус ажыл-агыйынга көрдүнген бүгү капитал салышкыннарының 27 хуузу болур. Бүдүрүлге объектилериниң тудуунга 30,7 миллиард рубль көрдүнген.

Кодээ ажыл-агый 82 миллион тонна минералдыг чемиштиилгелерни алган, ол болза 1979 чылда турганындан 5,4 миллион тонна хөй бооп турар. Мал чеминге холуур химиктиг немелделерни 2,7 миллион тоннаны (ооң мурнунда чылда турганындан 147 муң тонна хөйнү) алган. Ындалзажок кодээ ажыл-агыйга минералдыг чемиштиилгелер болгаш мал чеминге холуур химиктиг немелделерни бүдүрүп бээриниң планы күүсеттинмээн.

Транспорттуң бүгү хевирлери-биле чүък соортуп сайгарары 6,2 триллион тонна-километр болган кыйгы, азы ооң мурнунда чылда турганынга деңнээрге 3 хуу өскен.

Хараалаа бүдүрүлгелери [illegible] бүдүрериниң ниити хемчээлиниң планын күүсеткен, ол көргүзүг 1979 чылда турганындан 6 хуу өскен.

1980 чылда күрүнениң 240 чаа үлетпүр бүдүрүлгелери, хөй санныг чурттаар бажыңнары, школалар, эмнелге болгаш уруглар албан черлери база [illegible] объектилери ажыглалга кирген. Ажылдап турар бүдүрүлгелерин чаартыр, калбартыр болгаш техника-биле чепсеглээр ажылдарны боттандырган.

Байкал—Амур төмүр-орук магистралының тудуу чедиишкиниг уламчылап турар. Иркутск областың, Хабаровск крайның девискээринге төмүр-орук оруу салып тударын доозулган, ол ажылдар Амур, Чита областарда, Бурят АССР-де калбак фронт-биле үргүлчүлеп турар.

Кодээ ажыл-агыйда 10,6 миллион баш мал, 15,6 миллион куш турар мал кажааларын болгаш механизастаттынган фермаларны ажыглалда киирген. Куш фабрикаларының күчүзү улгаткан.

700 муң гектар суггаттыг, 650 муң гектар кургаткан черлерни ажыглалда киирген. 4,7 миллион гектар одарларны суг-биле хандырган.

Агаарландырышкынның бүгү достеринин күзели-биле улус ажыл-агыйынга капитал салышкыннары 133,5 миллиард рубль болган, ол болза 1979 чылда турганындан 2 хуу хөй. Ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника-биле чаартып дериир, калбартырынга 22 миллиард рубльди чарыгдаан.

Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бедээн. Эрткен чылын тудугнуң депшилгелиг арга-методтарын [illegible] тудуглар ажыктыг [illegible] рукцияларны болгаш матёриалдарны ажыглаары уламчылап келген.

Улус ажыл-агыйынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының саны чылда ортумаа-биле 1,9 миллион кижиге көвүдээн болгаш 112,5 миллион кижи болган. Колхозтарның ниитизиниң ажыл-агыйынга ажылдап турар кижилерниң саны 13,5 миллион четкен.

Моон мурнунда чылдарда турганы ышкаш, күш-ажыл кылып шыдаар бүгү кижилер ажыл-биле хандыртынган. Чурттуң чамдык районнарынга ажылчын күжү чедишпестеп турар.

Чурттакчы чонунуң кижи санынга онаашкан [illegible] орулгалар чыл дургузунда 3,5 хуу өскен.

Улус ажыл-агыйынга ажылдап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда алыр ортумак ажыл төлевири 1979 чылда 163,3 рубль турганындан 168,5 рубль чедир өскен. Ниитилелдиң херглел фондуларындан бээр төлээгелер болгаш чиңгелделер-биле катай алырга, айда ортумак ажыл төлевири 232 рубль бооп турар.

Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 2 хуу өскен.

Ниитилелдиң херглел фондуларындан чонуң алган төлээгелери болгаш чиңгелделери 116,5 миллиард рубль болган кыйгы, азы 6,3 хуу өскен.

Партияның XXV съездизиниң шиитпирлериниң негелделеринге дүүштүр 1980 чылда социал программаны, чонуң амыдыралының деңнелин бедидери үргүлчүлээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң амыдыралының материалдыг байдалдарын улам ыңай экижидерин боттандырган. Колхоз кежигүннериниң ал турар пенсиязының хуудуку хемчээлин бедиткен болгаш [illegible] база улус ажыл-агыйынга ажылдап турар пенсионерлерниң ажылының материалдыг сонуургалын бедидер талазы-биле өске-даа хемчеглерни боттандырган.

Күрүнениң [illegible] облигацияларын [illegible] үргүлчүлээн.

Күрүне болгаш кооперативтиг садыгның [illegible] 268,5 миллиард рубль болган кыйгы, азы 1979 чылда турганындан [illegible] 13,4 миллиард рубльге көвүдээн. [illegible]

Чонга көргүскен ачы-дузаның ниити хемчээли 1979 чылда турганындан 7,2 [illegible] өскен. Чонга ачы-дуза чедиречыл планы ажыр күүсеттинген.

Күрүне болгаш кооперация бүдүрүлгелери, организациялары, колхозтар болгаш чурттакчы чон ниитизи-биле 2 миллион шупту шөлү 108 миллион дөрбелчин метр шөлдүг. Оон иштинде кодээде 30 млн. дөрбелчин метр, чаагайжыдыы туттунган квартираларны болгаш хууда бажыңнарны туткан. 10 миллион кижи чурттаар байдалын экижиткен.

Бойдус курлавырларын хумагалыг ажыглаар болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле улуг программаны боттандырган. Улус өөредилгезин, эртемин болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдер [illegible] боттандырган.

[illegible] чонуң организастыг дыштаныгазы калбарткан.

Социалистиг чуртка [illegible] гаар болган XXII чайгы Олимпий оюннары чедиишкиниг эрткен. Совет спортчулар кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган, олар 80 алдын, 69 мөңгүн болгаш 46 хүлер медальдарны чаалап алган.

Совет Эвилелиниң чонунуң саны 1981 чылдың январь 1-де 266,6 миллион кижи болган.

(СЭТА)

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

Совет улустуң тургузукчу тайбың ажыл-ижиниң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннары» деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелинде айыттынган аажок улуг планнары делегей парлалгазының кол темаларының бирээзи болуп артпышаан. Ол төөгүлүг документиде көдүрүлген сорулгаларның улуг хемчээлдиин, эртем талазы-биле үндезилелдиин болгаш херек кырында боттанып аргалыын, тайбынны болгаш айыыл чок оруктуг быжыглаар дээш СЭКП-ниң чорудуп турар политиказы-биле, делегейде эргелиг болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынче угланышкыны-биле ол сорулгаларның чарылбас холбаалыын солуннарның болгаш журналдарның тайылбырларында, янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи кескү ажылдакчыларының чугааларында онзалап демдеглеп турар.

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

УЛАН-БАТОР. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели социалистиг тургузугнуң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң эгээртиннмес аргаларының чырыткылангак херечизи-дир деп, Моолдуң Күрүнениң даргазының бирги оралакчызы министр П. Жасрай медеглээн. Ол документ алыс дээди сорулгазы — чонунуң материалдыг болгаш культура деңнелин чайгылыш чок көдүрери, совет кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга таарышкан байдалдарны хандырары болур ленинчи партияның экономиктиг стратегиязының эртемге үндезилеттингенин болгаш амыдыралчы аргалыг бүзүрелдиг бадыткап турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Кол угланышкыннар политиктиг аажок улуг ужур-дузалыг. Кол угланышкыннар тайбынның болгаш депшилгениң күчүлүг чөленгиижи болу берген чүгле Совет Эвилелиниң мурнунга эвес, харын социалистиг деп каттыштырылгазының бүгү чурттарының мурнунга база [illegible] чаа перспективаларны ажыдып турар деп, моол министр чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Төлевилелиниң совет даштыкы экономиктиг харылзааларның хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап турар бөлүктеринде социалистиг деп каттыштырылгазының чурттары-биле бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартып, ханыладырынч дугайында сагыш салышкыны сиңниккен деп, П. Жасрай онзалап демдеглээн.

Улуг Совет Эвилели-биле найырал болгаш кады ажылдажылга МАР-ның чечектелиишкининиң, оон айыыл чок турарының болгаш моол улустуң чаагай чоруунуң бедиишкининиң кол магадылалы болуп келген болгаш болур-даа. Ийи чурттуң аразында бүгү талалыг харылзаалар беш чылдан беш чылче калбарып база ханылап орар. Планнаашкын талазынга кады ажылдажылгада онза черни ээлевишаан.

1990 чылга чедир үеде МАР-ның бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң болгаш сайгаралтарының тургузарының талазы-биле кол схеманы Моолдуң болгаш Совет Эвилелиниң план органнары демниг күжениишкиннери-биле бир-ле дугаарында ажылдап кылганын министр демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи амгы үениң эң чугула болуушкуну болуп, 80 чылдарның делегей байдалынга таарымчалыг салдарын чедирер. СЭКП-ниң үе-биле хынаттынган экономиктиг стратегиязының амыдыралга чедиишкиниг боттанып [illegible] сорулгаларын шиитпирлээри Советтер чуртунуң күчү-күжүн улам быжыглаарын хандырып, социалистиг деп каттыштырылгазын бүгү хемчеглер-биле быжыглаарынга база тайбың болгаш социал депшилгелер дээш демисежип турар бүгү күштерниң сырый каттыштырарынга эки бээр дээрзинге моол улус быжыг бүзүрелдиг деп, П. Жасрай түңнелинде чугаалаан.

ТОКИО. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының совет улустуң амыдырал деңнелин улам ыңай көдүреринче угланган өндүр улуг чаа программазы-дыр деп, япон политиктиг кескү ажылдакчы, Японияның Социалистиг партиязындан парламентиниң депутады Т. Таказава медеглээн.

Чедиишкиннер күүселдезиниң түңнелинде делегейде баштайгы социалистиг күрүне экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң мурнуу одуруктарынче үнген мурнундагы совет беш чылдарның түңнелдери ажыл-агыйны башкарарының социалистиг системазының маргыш чок артыышылар бадыштыуун тодаргай херечилеп турар-дыр деп, СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура ол чугаалаан.

ӨНДҮР ПРОГРАММА

Совет ниитилелдиң бурунгаар депшилгелиг шапкын хөгжүлдезиниң даштыкы экономиктиг болгаш социал сорулгаларын Совет Эвилелиниң тайбынга ынак даштыкы политиказы-биле болуунда каттыштырган совет планнар ёзулуг бүгү чонунуң херээ болуп турар. Оларның амыдыралга чедиишкиниг боттанырының үндезини харын ында-дыр деп, Т. Таказава чугаалаан.

Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң үр хуусаалыг чаа программазы даштыкы чурттар-биле, оларның аразында Япония-биле-даа, экономиктиг кады ажылдажылганы ханыладырынга калбак аргаларны ажыдып турар.

ССРЭ-биле харылзааларның айтырыгларынга хамаарыштыр америк администрациязының шолук политиказын япон чазактың салган турар чорууну Японияның национал эрге-ажыктарынга. Азияга тайбыңның болгаш чаагай кожа-хелбээ турарының херээнге удур-ланышкак салдаашкын ыдар деп Т. Таказава тодаргайлап көргүскен.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

НЬЮ-ЙОРК. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилели АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктериниң улуг сонуургалын хайныктырган.

Совет экономиктиг күчү аажок улуг деп, «Сайрус Итон уорлд трейд» компанияның директорлар чөвүлелиниң даргазы С. Итон СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Бүгү-ле эң чугула талаларга кайгамчык улуг демдиглээни ССРЭ кыска хуусаада чедип алган деп, ол демдеглээн. Делегейниң ниити дайынының соонда үеден бээр Совет Эвилели кал, нефть, демир-даш, цемент бүдүрериниң болгаш өске-даа чамдык экономиктиг көргүзүглериниң талазы-биле Каттышкан Штаттарның артынга арттырган, делегейде бирги черже үнген. Бодунуң аажок улуг курлавырларын ажыглавышаан, совет экономика магадалчыг чедиишкиннерни моон соңгаар-даа чедип алыры чигзиниг чок. Ындыг чедиишкиннер АКШ-тың экономиказы-биле деңнээр [illegible].

«Сайрус Итон уорлд трейд» [illegible] турар [illegible] Бистиң ийи чурттарывыстың аразынга садыглажылганы калбартырынга ол талазында [illegible] айтырыгларынга [illegible] С. Итон чугаалаан.

(СЭТА).

ТУДУП ХОРУГДААН

АНКАРА. (СЭТА). [illegible] кештиң удурткан фашист [illegible]

НАРЫЫН АЙТЫРЫГЛАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың чаа президентизи Р. Рейганның [illegible]

[illegible] «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» журнал бижээн. Чаа президент болуунуң албан-хүлээлгезин кылып эгелээн [illegible]

[illegible] таймс» солун айтырыг салган.

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга Р. Рейган [illegible] «Юманите» солун бижээн.

ИНДИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

Республиканың Хүнү — бодунуң национал байырлалын индий улус чыл бүрүде январь айда демдеглеп турар. Чурттуң найысылалы Дели хоорайның [illegible] кылдыр [illegible] Ооң узуну — үш километр. Индияның национал байырлалын холбаштыр январь 26-да шериг парады анаа болуп турар. Бистиң-биле найыралдыг улуг индий улустуң чүс-чүс чылдардагы чаагай чаңчылдарын, аныяк республиканың чедиишкиннерин оон национал байырлалының бо хүннеринде улам тодаргай көрүп турар бис.

Республиканың Хүнүн индий улус бо чылын үжен бир удаа демдеглеп турар. Эрткен үжен бир чылдың дургузунда индий улус чүс-чүс чылдарга деңнежир алдарлыг орукту эрткен. Бодунуң чуртунуң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерлиг болган. Республиканың баштайгы базымнары дыка берге болган. Чуртту барык 200 чылдарның дургузунда үптеп келген англи колонизаторлар аар уржуктарлыг салгаалы Индияга арттырып каан: оон экономиказын англи колонизаторларның херээлдерин хандырарынче угландыр тургускан, хөй чүс миллион индийлер аштап-түреңги, бижик билбес, аарыг-човулаңга алзып каан турган.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң демдеглелдиг [illegible] Индия Республиказы [illegible] рия талазы-биле сайзыраңгай бирги он күрүнелерниң санынга кирип турар. Оон бүдүрүлгелери электронуг шактарда эгелээш күчүлүг буу турбиналарынга чедир янзы-бүрү продукцияны бүдүрүп турар. Эрткен чылдарның дургузунда электри энергиязын ажылдап үндүрери 15 катап, сөөлгү 25 чылдарда демир-даш тыптыжы үш катап көвүдээн. Индияның эртем болгаш техниказының чедиишкиннерин тодаргай көргүскен хөй чижектерни айтып болур. Бодунуң чуртунга бүдүрген чедирикчи ракетаның дузазы-биле Черниң «Рохини» деп кылымал спутнигин октаргай делгемиңче салып үндүрери Индия 1980 чылда чедиишкиниг боттандырган.

Чурттуң национал орулгазының бежен хуузун хандырып турар кодээ ажыл-агыйга улуг чедиишкиннерни боттандырган. Тарааның ниити бүдүрүшкүнү 1950 чылда 55 миллион тонна турганындан 135 миллион тонна чедир ам көвүдээн. Индияның тараа шөлдеринде чаа тракторларның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының саны көвүдээн, бүдүрүкчүлүг бедээн.

Индияның экономиктиг депшилгезин оон чугула социал айтырыгларын шиитпирлээри-биле сырый холбаалыг. Индия национал хамаарышпас чорукту чедип алганындан соңгаар социал айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле бурунгаар чугула, базымны кылган. Калдык камгалалының национал системазын сайзыраткан түңнелинде индийлерниң назынының ортумак узуну 27 хар турганындан 52 четкен. Амгы үеде чуртта 100 ажыг университеттер, 35 муң колледжилер, [illegible] муң күрүне школалары ажылдап турар. Индияда өөреникчилерниң саны 100 миллион ажыг.

Оон-биле чергелештир, шиитпирлеттинмээн элээн каш нарын айтырыглар 660 миллион чурттакчылыг Индия Республиканың мурнунда туруп турар. Чонунуң ортузунда бижик билбес чорук ам-даа бүрүн узуткаттынмаан. 25 миллион кижи доктаамал ажыл чок болуп турар. Чурттуң кодээ черлеринде республиканың чонунуң 80 хуузу чурттап турар. Бо социал айтырыглар ылангыя кодээ черлерде ыракта чедип шиитпирлеттинмээн. Бижик билбес чорукту бүрүн узуткаарының, чонну ажыл-биле хандырарының сорулгаларын чедиишкиниң шиитпирлээр төлээде, улуг күжениишкиннерни кылыры, хөй херекселдерни чарыгдаары негеттинип турар.

И. Гандиниң чазааның чайгылыш чок боттандырып турар социал хемчеглери бирги ээлчегде хөреңги чок индийлерниң амыдыралын экижидеринче угланган. Ядыы тараачыннарга черни берип, оларга чурттаар бажыңнарны тудуп чер ээлээр мөлчүлгелиг феодал системаның кодээде артыышкыннарын узуткап турар. Национал программаны ёзугаар амгы беш чылда 15 миллион кодээ чурттакчыларны ажыл-биле хандырар.

Бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле кампанияны чуртта калбарткан болгаш бүгү-ниитиниң албан халас эге өөредилгезин боттандырып турар.

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планын амгы үеде чогаадып турар. Чонунуң амыдырал деңнелин бедидер сорулга ол планда кол черни ээлээр. Амыдыралдың ортумак деңнелинден куду байдалда чурттап турар өг-бүлелерниң санын 1986 чылга чедир ийи катап кызырып, оларның амыдыралын экижидер сорулга план төлевилелинде көрдүнүп турар. Чаа беш чыл планынга дүүштүр национал экономиканың күрүне секторунуң кол рольдуу ойнаар болгаш ол секторну хөгжүдеринге 900—1000 миллиард рупийни чарыгдаар.

Индия Республиканың хөгжүлдезиниң политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорукту оон чедип алганынга төөгүзү ССРЭ-биле найырал болгаш кады ажылдажылга-биле сырый холбаалыг. Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга кады ажылдажылга ийи чурттарның эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңның болгаш депшилгениң херээнге бүрүн дүгжүр деп, Индия Республиканың эң баштайгы премьер-министри Джавахарлал Неруну чугаазын шынныын амыдырал бүрүн бадыткаан. Бхилаиде болгаш Бокарода металлургия заводтары, Сураттрахта механизастаттынган кодээ ажыл-агый фирмазы совет-индий найыралдың тодаргай көргүзүү. Индияның чоргааралы болуп турар. Ол бүдүрүлгелерни болгаш өске-даа 70 ажыг объектилерни ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Индияга дерип кылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң эрткен чылдың декабрьда Индияга тускай албанның найыралдыг аян-чоруунуң үезинде ат салдынган совет-индий документилер ийи чурттарның аразынга найыралдыг улам-на быжыглаарынга, бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга делгем аргаларны ажыдып берип турар. Совет-индий найырал болгаш кады ажылдажылга Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының чугула фактору болуп турар.

С. КАРМАЛИТО,
СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында — индий найысылал Делиде уруглар садтарының бирээзиниң кижизиттирикчилери [illegible] күүсээшкиннде: [illegible] — совет [illegible] болгаш журналдарның [illegible] кижилерниң улуг сонуургал-биле номчуп турарын көргүскен.

В. ДУБИЛЬ БИЛЕ ЗОТИНИҢ фотолары.

СЭТА-ның [illegible]

ИРАНГА УДУР КАЖАРЛААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Иранда элчин чериниң туттурган ажылдакчыларын хостааның үндезинин болдурган дугуржулгага хамаарыштыр Вашингтонның туружун өскертиринге хөй-ниитиниң санал-оналын АКШ-тың тускай албан кижилери болгаш парлалгазы амгы үеде белеткеп турар. Чедип алдынган ол дугуржулгага хамаарыштыр чамдык өскерилгелерниң тыптып кээри магат чок деп, чаа чазактың төлээлекчилери медеглеп турар апарган. Иран-биле сөөлгү дугуржулгага дүүштүр АКШ бодунга алган хүлээлгелерин күүседирин кызырар болзалдыын чаа администрацияның төлээлекчилери айыткан.

Тегеранга туттурган америк дипломаттарны Иранның эрге-чагыргалары «дорамчылап» турган, ол дээш Иран харыысалганы хүлээр апаар дээн чугаалар америк конгрессте болгаш күрдепартаментиге чоок кижилерниң аразында база тыныналып эгелээн. Персия мугулдуруңга америк шериг-далай күштерин анаа чеваар аргаларын АКШ-тың чаа администрациязы болзап турар.

Иран улустуң байлаан хуундазы салыр хээну чок АКШ-тың сан-хөө байлары чаа чалакка күштүг ыдыышкынны кылып турары илдең болуп турар. Оларның эрге-ажыктарын илергейлээн «Уолл-стрит джорнел» солун Иранга удур чугаа парлаан болгаш Иран-биле дугуржулганы шуут күш чок болдурарын чаа администрациядан негээн.

Президент Р. Рейганның администрациязы Иран-биле дугуржулганың негелделерин күүседир бе? деп журналистерниң парлалга конференциязынга айтырыынга дорт харыыны бээринден Ак бажыңның болгаш күрдепартаментиниң төлээлекчилери ойталаан болгаш ол документини чаа президент «ханызы-биле өөренип көөр» апаар деп медеглээннер.

Иран улустуң акша-хөреңгилерин анаа эгидип бээрин моондактаар дээш АКШ-тың банкыларының ээлери дүрген хемчеглерни ап эгелээн. АКШ-тың президентизи турган Дж. Картерниң айтышкынын ёзугаар «Бэнк оф Америка» деп банк Иранның 2,4 миллиард хөреңгизин хураганы билдингир болгай. А Иранның акша-хөреңгизин анаа шилчидип бээр дугайында президентиниң чаа чарлыынга ол банк улур-ланып, Ирандан алыр 405 миллион «өреэнс» бар деп медеглээн. Оон аңгыда америк компаниялар Иранга удур 380 ажыг хомудалдарны АКШ-тың суд черлеринге киирген. Ол хомудалдар ёзугаар 3 миллиард долларны америк компаниялар Ирандан негеп турар. Ирандан өре негелдезин кылып, 3 муң америк компаниялар болгаш хуу кижилер хомудалдар киирген [illegible] АКШ-тың сан-хөө министерствозу дыңнаткан.

Иранның хостааны америк элчин чериниң ажылдакчыларын Висбаденде (ГФР) америк шериг баазазының эмнелгезинде чыттырып каан болгаш оларны дашкаар үндүр бейн турар. Парлалганың төлээлекчилери-биле олар ужуражыр мурнунда америк эрге-чагыргалар Ирандан келген дипломаттарны ханызы-биле байысаар, оларны эде сургаар, чыкаар бодап турар. Ол сорулга-биле АКШ-тың төп разведка эргелелиниң хөй санныг бөлүк ажылдакчылары болгаш психология эмчилери Висбаденде чеде берген. Олар иран улуска найыралдыг хемнүг чүве чугаалай бээринден америк эрге-чагыргалар амгы үеде дыка сестип турар.

Иранга удур чаа кампанияны АКШ-тың массалыг информация органнары өөскүдүп эгелээн. Чижээ, Батон-Руж хоорай чурттуг (Луизиана штат) Н. Дэйвс деп кижиниң Иранга удур чүүлүн «Вашингтон пост» солун парлаан. «АКШ Иранны чер кырындан арыглаар ужурлуг. Ону хууйлаттыр бомбалап каапткаш» деп, ол солун кыйгырган.

«МЕЛОДИЯНЫҢ» ЧАА ПЛАСТИНКАЛАРЫ

В. И. Ленинниң Кремльде кабинединче болгаш квартиразынче аян-чорук кылырынче бүгү-эвилелдиң «Мелодия» фирмазы чалай бээр. Совет кижи бүрүзүнүң болгаш бомбүрзектиң депшилгелиг бүгү кижилеркиге үнелеп четпес чоок бо чер дугайында чугааны делегей пролетариадының баштыңчызының Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында альбомда киирген. Ону беш дыл кырында үндүрүп турар. Н. К. Крупскаяның, М. И. Ульянованың, Л. А. Фотиеваның болгаш партияның база революцияның өске-даа хоочуннарының Ильич дугайында сактыышкыннары пластинкаларда бижиттинген.

— Бо дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде бистиң бараалгадыр хөй үндүрүлгелеривистиң бирээзи-дир — деп, фирманың чиигине директору П. Шибанов чугаалады. — Чурттуң амыдыралында онзагай үезинге тураскаадып «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзү. «Үнчүткен документилер» деп улуг сериядан баштайгы ийи грампластинканы үндүрер бис. Олар Россияга марксистиг-ленинчи партияның тургустунганының, 1905-1907 чылдарның революциязынга большевиктерниң киржилгезиниң дугайын чугаалап турар. СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институду-биле кады кылып турар серияның ооң дараазында үнер пластинкаларында В. И. Ленинниң 1919-1921 чылдарда чугааларының бижидилгелери, революсчу тулчуушкуннарның болгаш социалистиг тургузуушкуннуң киржикчилериниң сактыышкыннары. Л. И. Брежневтиң база партияның болгаш күрүнениң өске-даа удуртукчуларының илеткелдери болгаш чугаалары кирген. Съездиниң ажыттынарынга чедир «Л. И. Брежнев анывктар дугайында» деп альбом база үнер. Ында Леонид Ильичиниң анывктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларының талазы-биле чугааларының бижидилгези кирер.

«Ураң чүүл мастерлери — СЭКП-ниң XXVI съездизинге» деп ат-биле бөлүктээн грампластинкаларны «Мелодия» үндүрер. Аңаа совет композиторларының болгаш шүлүкчүлериниң партия, улустарның найыралының, совет кижилерниң маадырлыг ажыл-херектериниң дугайында чаа чогаалдарының бижидилгези кирер.

«Мелодияның» продукциязының улуг кезиин музыкалыг, литература-шии бижидилгелери болгаш уруглар-га, анывктарга бижидилгелер ээлээр. Хөй национал-дыг совет культураның амыдыралында юбилейлиг хүннер тускай грампластинкалар-биле демдеглеттинер. Хоңжумге ынактар Ленинградтың С. М. Киров аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театрының 200 чыл болганынга, Н. Мясковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга, Д. Шостаковичиниң 75 харлаарынга тураскааткан үндүрер пластинкаларны сонуургаар.

«Мелодияның» пластинкаларында орус болгаш дашты-кы авторларның 80 ажыг опералары бижиттинген. Ол серияга чоокку чылдарда чаа үндүрүлгелер, ооң иштинде Д. Шостаковичиниң редакторлааны-биле М. Мусоргскийниң «Борис Годунов», Н. Римский-Корсаковтуң «Садко», «Дангына», П. Чайковскийниң «Воевода», Дж. Пуччиниңиң, В. Беллиниңиң, Г. Донизеттиниң, Дж. Вердиниң опералары немежир.

Фирманың чоокку үеде пландарында улуг черни симфония болгаш камерлиг хөгжүм ээлеп турар. Чурттуң шылгараан ураң чүүл коллективтериниң күүседикчилериниң болгаш ыраажыларының күүсеткени-биле М. Глинканың, А. Аренскийниң, М. Балакиревтиң, С. Рахманиновтуң, Н. Метнерниң ховар күүсеттинер чогаалдарын пластинкаларга бижидер.

Эстрада хөгжүмүнге ынактарга хөй пластинкаларны бижидип үндүрер. П. Мориаңың, П. Фейстиң оркестрлериниң, сурагжаан ыраажылар А. Лирниң, Б. Холзидейниң, А. Селентанонуң күүселделери чоокку үеде үнер. Сөөлгү үеде дискотекалар анывктарга эки сураглыг апарган. Оларга «Мелодия» тускай альбомнарны, ол ышкаш бал танцыларын бижээн пластинкаларны тураскаадып турар.

(СЭТА-ның корр).

Улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде

ӨҢНҮКТЕРЛИГДЕ...

Грузин ССР-ниң Дээди Советиниң депутады, демир-бетон кылыглар заводунуң слесарь-каннакчызы Азиз Багиров-биле Тбилисиде Актерлар бажыңының делгелге залынга ужуражы берген бис. Курд национал анывк чурукчулар Басе Джаваровтуң болгаш Антон Мирзоевтиң чуруктарының ында делгелгезин аңаа бир ай дургузунда чонга сонуургадып көргүскен.

Азиз Багиров чурук бүрүзүнүң баарынга үр-ле туруп, магадап чоруп турган, чурук делгелгезин ооң кедергей сонуургааны илдең болган.

А ооң соонда үнелээшкиннер дептеринге ол мынча деп бижип каан: «Четтирдим, өңнүктерим! Бистиң чонувустуң эрткен үези база амыдыралга бадыткаан амгы болгаш чырык кылыг келир үези силерниң чуруктарыңарда тодаргай көстүп турар-дыр. Ол чырыткылыг келир үе дугайын силер-биле кады күзеп турар бис»

— Сагыш-сеткилимниң улуг ханыышкылыг болгаш өөрүшкүзүн чажырып шыдавас-тыр мен. Чүге дээрге, Басе биле Антон олар Тбилиси чурттуг курдтарның иштинден хамыкты мурнай республиканың ураң чүүлдер академиязын өөренип дооскаш, мергежилдиг чурукчулар болган. Оларның чуруктарында онзагай чүүл — бодунуң чонунга ханы ынак чыл болуп турар. Басе биле Антон — чаа салгалдың төлээлекчилери-дир — деп, Азиз Багиров чугаалап турар.

Чартык чүс чыл бурунгаар бистиң адаларывыс, кырган-ачаларывыс чүнү кылып чораанының? — деп, бодунуң чугаазын Азиз уламчылаан. Олар колдуунда — чүдүрүкчүлер, бок аштакчылары, кара ажылчыннар болуп турган. Мен болгаш мээң эш-өөрүм безин бичиизинде караңгы, ачылыг, шык чер бажыңнарга чурттап чордувус.

Чүгле чартык чүс чыл! Ол үр эвес эрткен үе төөгүге кайы хире чугула ужур-дузалыг-дыр? Ол бистиң амыдыралывыска кайгамчык улуг ужур-дузалыг болган. Курдтарның амгы салгалы чер казанактар, бажың адаанда черлер дугайында чүгле кырганнарның чугаазындан дыңнап ап турар. А курд чонуң социал-экономиктиг амыдыралы амгы үеде дыка чаартынып, сайзыраан! Чогуур назылыг кижи бүрүзү ортумак эртемни ам чедип ап турар. А дээди эртемни? Ону база хөй кижи чедип ап турар. Маңаа чижек кылдыр элээн каш ада-тургуларымның иштинден чүгле адыктарын безин адап көрейн. Олар эртемге, литератураа болгаш ураң чүүлге көскү чедиишкиннерлиг болуп турар. Чижээ, Керим Асоев. Ол — Чооң чүктүң төөгүзүнүң талазы-биле сураглыг эртемден, дыл эртемнериниң кандидады, Грузияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге ажылдап турар. Люся Алоева — Тбилиси университединиң доцентизи, биология эртемнериниң кандидады. Керим Амоев — экономика эртемнериниң кандидады, Грузияның улус ажыл-агыйының экономика болгаш планнаашкын талазы-биле Эртем-шинчилел институдунуң эртем секретары. Лама Пашаева — төөгү эртемнериниң кандидады, Грузияның Эртемнер академиязының Археология болгаш этнография, төөгү институдунуң улуг эртем ажылдакчызы. Грузияның политехниктиг институдун колдуг эки демдектерлиг өөренип дооскан Теймураз Калачев тудуг инженери бооп ажылдап турар. А бистиң ураң талантыглыг шүлүкчүлеривис — Тогаос Брону, Бахчо болгаш Азиз Искону ап көрээли... Шуптузун айтыры берге-дир.

Мен шаанда бодумнуң үемде дөрт классты доктуп-ле дооскаанымга хомудаар-дыр мен. Үе аар-берге турган. Мээң ачам Афо деп кижи. Тбилисиниң бараан сайгарар станциязынга чүдүрүкчүлеп ажылдап чораан. А 1941 чылда фронтуга барган болгаш гитлерчи фашистерге удур тулчуп турғаш, Керчиге өлген. Авам дөрт уруглары-биле артып калган. Аңаа дузалажыр ужурга таварышкан мен. Бичиимде-ле ажылдап эгеледим. Ооң соонда үе-дарган училищезин дооскаш, слесарьның профессиязын чедип алдым. Билиг бедидер курстарга база өөредиин бир талазында шалың өөрүшкүге, ниң талазында мергежилдиг бедидеринге, үениң негелдезинден чыдып калбазынга дыка ажыктыг болган. Техника дээрге — хүн бүрүде эвес, а шак санып да сайзырап турар болгай.

Үе дүрген-не эртип турар-дыр! Силерниң оглунар Азиз мурнунге ужур-дузалыг айтырылганы шиитпирлээринге киржир деп кым-бир кижи дөрт-беш чылдар бурунгаар мээң адамга чугаалаан болза, олар черле бүзүревес ийик... А мени Грузин ССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга ийи удаа соңгуду.

— Мени баштай депутат кылдыр соңгаанда, Грузин ССР-ниң Дээди Советиниң Культура талазы-биле доктаамал комиссиязынга ажылдап, культура бажыңнарының, көдээ клубтарның, библиотекаларның, кинотеатрларның, ажылчын анывктар школаларының ажылын хынаарынга киржип турдум — деп, Азиз уламчылап чугаалады. Дээди Советтиң Даштыкы херектер талазы-биле доктаамал комиссиязының составында ам кирип турар мен. Даалга — солун-даа, нарын-даа, харысаалгалыг-даа, хөй кижилер-биле ужуражыр апаар-дыр. Хөй чүүлдерни номчуурy, чедир өөренири мендеп негеттинер-дир. Ол дээрге — дыка солун! Ынчалзажок, берге боор-дур: на-зы-харым дегүп, бежен чеде берген болгай.

Даштыкы чурттардан аалчылар биске удаа-дараа кээп турар. Эртем-билиглиг, сураглыг кижилер болгулаар. А оларның хамыктың мурнунда салыр айтырыглары чаңгыс хеппе кудуп каан ышкаш: «Силерниң Совет Эвилелинде национал айтырыы кандыг болуп турарыл? Кандыг националдар артык эргелерни эдилеп турарыл? Биче националдарны доорамчылап, базып турарын канчаар көрүп турар силер?» Элдептиг айтырыглар! Бистиң амыдыралывысты олар эки билбейн турар азы Советтер чурттуң нүгүлдээн чулчуруушкуннарга алзып турар кижилер-дир деп түңнелди кылдым. Даштыкыдан келген ол кижилер-биле ындыр чугаалажыр, оларга чүвениң уйжурун тайылбырлаар кижи-дир мен.

Бистиң Грузиявысты бээн чижек кылдыр ап көрээли. Грузин Совет Социалистиг Республикада акы-дуңма улустарның чаңгыс аай найыралдыг өг-бүлезинде 80 хире националдар чурттап, ажылдап, өөренип турар болгай. Олар дээрге — грузиннер, орустар, армяннар, азербайджаннар, курдтар, еврейлер, гректер болгаш өөн-даа өскелер... Оларның кайызын-даа кывар, кымыгаарлаар чүве турган болза, ону доораан-на эскерип каар ийик бис.

Ынчаарга Барыын чүкте «чаагай күзелдиглер» чогум чүнүң дугайын чулчуруп турары ол ынчаш? Улустарның найыралы узун ХХ үеде... болгаш хынаттынган болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга мачналаан чуртта ажылдап, чурттап, өөренип турар болгай бис.

Депутаттап турган үемде Грузияның хөй школаларынга барып чораан мен. Ол школаларда кичээлдерни грузин, орус, армян, азербайджан, абхаз, осетин дылдар кырынга эрттирип, анывк салгакчыларның боттарының төрээн дылдарының кырынга өөредип турарын көрген мен. Ол дылдар кырынга солуннар, журналдар, өөредилге номнары база парлаттынып турар.

Чоннуң ырларының болгаш танцыларының национал группа ансамбльдери делегейни эргий кезип, боттарының ураң талантызын магададып көргүскен. Сухумиде улусчу грек театр, Тбилисиде ассирий ансамбль, армян хөгжүм-шии театры, курдтарның театр-студиязы даштыкы чурттарга безин алдаржып, сураглаан.

Курдтар, армяннар, гректер, орустар, грузиннер... Ийе, бистерниң дылдарывыс, чаңчылдарывыс янзы-бүрү. Бистиң национал культуравыстың дугайында уттуп болбас ужурлуг бис, кажан-даа утпас херек. Ынчалзажок, бистерниң сорулгавыс, ажыл-херээвис — чаңгыс аай.

Давид ИМЕДАШВИЛИ.
ПМА-ның корреспондентизи.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде бойдус камгалалын экиилерин болгаш долгандыр турар бойдустуң байдалын хынаашының херекселдерин база автоматтыг станцияларын бүдүрериниң мөөрлерин көрүп турар.

«Агаарның арыының хынаалдазы» деп бижиттерлиг автомобильдер Хабаровскиниң кудумчуларында кестүп келген (чурукта). Дугуйлар кырында тургускан ол онзагай лабораторияларда агаар бассейниниң бокталганын, хаттың угланыышкынын болгаш күжүн, агаарның температуразын, ооң шыгын хемчээр эң чаа аппаратураны тургускан. Көжүп чоруур ындыг лабораториялар Хабаровск крайның девискээринде бойдус камгалалының, сөң бокталырын шинчилээр болгаш хынаар төптүң техниктиг херекселдеринге хамааржыр.

А. ШЛЯХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ТҮҢНЕЛДЕР КАНДЫГЫЛ?

Тыва АССР-ниң шыдыраа талазы-биле чемпионады уткуп алганывыс 1981 чылдың бүдүүзүнде доозулган. Маргылдаа кандыг байдалдыг эрткенил база ооң кандыг түңнелдер кылып болурул?

Ук маргылдаага он дөрт эр. чеди херээжен шыдыраачы киришкен. Районнардан келген спортчуларның саны эвээш болган. Өвүрден ийи, Эрзинден — ийи, Тес-Хемден — чаңгыс ойнакчы маргылдаага ойнаан, артканнары — Кызылдың төлээлери. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Таңды, Барыын-Хемчик районнар боттарының шылырак ойнакчылары чылдың-на республика чемпионадынче доктаамал чорудуп турган болза, бо чылын кымыл-да чорутпаан.

Районнарда шилилге маргылдаалар колдуу чорутtунмайн турар дизе частырыг болбас. Оларны эрттирип турардаа болза, бүү-хаа организастап турар. Ойнаакчы дег кижилерни арай деп чыггаш, ук маргылдааларны чаңгыс, ийи хүн эрттирип тер.

Эрткен чемпионатка Кызылдан шупту бирги разрядтыг шыдыраачылары киришкен. Олар колдуу-ла спорт ниитилелдериниң чемпионнары. Бирги черни Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы Виктор Луканов он үштен 11,5 санныг, инженер Моңгуш Адыг-оол 11 санныг ийиги черни, эрткен чылгы чемпион Чыртак-оол Оюн 12 санныг үшкү черни ээлээнner.

Бо үш шыдыраачы мурнуку чылдарда республика чемпиону атты эдилеп чораннар. Виктор Луканов ам бо атты ийи удаа чаалап алганы ол. Ооң ойнаары турушту, халымак, дүрген кежтер кылбас. Кандыг-бир комбинацияны кылыр дээрде кештерин шак бодап алыр. Тыва улус «Шыдыраага бодал херек» дижир болгай. Ол [illegible] кончуг чөптүг. Чаа чемпионнуң оюну бо үлегер чугааның утказынга эки дүгжүп турар.

Моңгуш Адыг-оол, Чыртак-оол Оюн анывк чылдарында [illegible] база практика талазы-биле бедик баалан [illegible]. Республика маргылдаазының түңнелин үндүрүп, ашкан-мадаалдарны тиилекчилерге тыпсып турда, хөй катап чемпион чораан Николай Шишигин оюн дүвүредин чоруур айтырыгларга база доктааган. Тыва АССР-ниң командазы зона маргылдаазынга доктаамал [illegible] Н. Шишигин [illegible] база [illegible] лери-биле семинарларны чорутпайн турар. Ойнакчылар дебют (оюннуң эгези), эндшпиль (оюнуң сөөлү) багай билир. Салыгны соңгаарлатkaш, кештерни эчизинге чедир анализтеп кылбас болгулаар. Бурунгаар [illegible] байдалы [illegible] ам-даа [illegible]

де. Чылдагааны чүдел? Бир талазында шыдыраа спортун пропагандалаар ажылдың сулазында. Кол ажыл [illegible] аразынга чорутtунар ужурлуг [illegible] Оон удаа хөй маргылдааларны чорудар. Эгезинде ажыл шору-ла чоруп турган. Чоорту клуб бодунуң дөрт херээ [illegible] «Спартактың», «Динамоның» республика бирги черге [illegible] маргылдааларны [illegible] бооорда [illegible] [illegible] Шыдыраачы кылдыр кижи төрүттүнүп келбес. Ооң өөредилгезинге долгандыр турар байдал [illegible] Бөлгүмнерин спецалистер [illegible]

[illegible] Шыдыраа [illegible] бир шак спорт [illegible]

Б. ООРЖАК,
бирги разрядчы.

Эмчиниң сүмези

КАТАР

Катар аарыы эң-не нептереңгей аарыгларның бирээзи. Ооң аарываан кижи ховар болур. Ынчалзажок ук аарыгны кичээнгейге албайн баар таварылгалар бо-ла болгулаар. «Чыдарынче кижи албадаваннар, катар аарыы грипп эвес-тир» дижир хоорлер бар.

[illegible] биле ук аарыгны чамдык кижилер «бут кырынга» эрттирер ийикле, азы бот хуузунда эмнениип кириптер. Бот хуузунда эмнээшкинден ёзулуг-ла демги аарыгның массалыг тарадыкчызының кол чылдагааны тыптып, аар каданнаашкынга чедирер.

Үстүкү тыныш оруунуң катар аарыы дээрге думчук, кызыл-оош аксы, ок, кеңжир-оол деп аңгы-аңгы кезектериниң аарыының каттышканы-дыр. Бир эвес үстүнде адааным органның кайы-бирээзи дегдирип каданнаан болза, өске кезектеринче база ол аарыг халдаар. Катар аарыы нептереңгей боорундан аңгыда, организмге багай салдарлыг, аар аарыг.

Думчук-биле тынары өй-таптыг тынары-дыр. Агаар думчуктан эртип ора, чылыыр. Думчук иштти стерилизатор болур, улуг рольду ойнаар. Агаар думчуктан ооң соңгу хөзүнче дамчыыр. Кыдыгларында үттер кулактың ортаакы кезээ-биле тудуш. Ынчангаш үстүкү тыныш оруунуң катар аарыы кулактың дыңнаарын баксырадыптар. Дараазында агаар ок бол [illegible] эртер. Маңаа агаар улам чылыыр. Бир эвес тыныш-биле кады өкпе кандыг-бир хоралыг [illegible] үстүкү тыныш оруунуң ийиги кол камгалал рефлекизи азырары болур.

Катар аарыының өскүүрүнге [illegible] рустарның киржилгези салдарлыг. Ук аарыгның хоочураарынга арага болгаш таакпы улуг рольду ойнаар. Таакпының ыжы шараланчак картты үреп, дегдиришкинни аңаа өскүдүп, халдавырлыг аарыгларга удур күжү кудулаар. Ынчангаш үстүкү тыныш оруунуң хоочураан катар аарыы арагалаар болгаш таакпылаар [illegible] жыр.

Катар аарыы хоочураарга, уругларга айыылдыг. Думчуктан кызыл-оош аксынче агаарның дамчыырынга ол аарыг шаптыктап, тынарын бергеделир. Ок безин ыжып эгелээрге, ооң шараланчак картында хан болгаш суук чүүлдүң эргилдезинге шаптыктаар. Ол ооң соонда үстүкү тыныш оруктарының катап каданнааарынга, тыныш оруктарынга болгаш ортаакы кулакка салдар чедирип, иринниг мыжыктарның тыптырынга идигни кылыр. Аденоидтерниң аарып эгелээниниң урутунун даштыкы хевиринден-не эскерип каап болур: урут ооң аарый бергенде аксы ажык, адакы эриннери астыя бээр болгаш сегели элээн бурунгаарлай берген болур, уругнуң чугаазы база дорт эвес апаар — шала келдирлээр, аксында чүве суп алган ышкаш, дылы чоорнай берген дег болур. Ынчан ооң үстүү диштери шын эвес өзер. Бо бүгү болуушкуннар аденоид аарыг үр үеде болганда илдең апаар.

Катар аарыы хоочураанда чүгле клиникага эмнеп, экижидер. Үстүкү тыныш оруунуң хоочураан дегдиришкинни аар аарыг болганда, эмчиниң доктаамал хайгааралы болгаш эмнээшкини негеттинер. Аарыг кижиниң ыяп-ла өскелерден аңгылаар. Ол кижиниң ажаакчызы аксын, думчуун марля-биле дуглаар, холдарын үргүлчү чуур херек. Аарып кижиге чоттунар болгаш думчук арыглыдарын, чемнениир аяк-савазын аңгылап бээр.

Үстүкү тыныш оруунуң катар аарыынга удур хемчеглерниң бирги черге организмни дадыктырары болур. Эртен болгаш кежээ ол аржыыл-биле курлакка чедир чоттунар. Ону чыл дургузунда кылыр, оон соонда курлакка чедир суг-биле шаптавырынче кирер. Чайын сугга эштип, мага-ботту дадыктырза чогуур. Дүъш соонда кежээ [illegible] 20-45 [illegible] тээр. Тыныш шыгганнарынга ажыктыг болуру-биле бир баскаш агаарны киир тынгаш, дөрт баскаш үндүр тынар болза эки. [illegible] рарынга хүн улуг дузалыг. Эртенги шактарда хүнге дөгеленир. Эртенги сула шимчээшкиннер шалып ажылдаарынга идиглиг. Соокка челбиннипчел кижилер үстүкү тыныш оруунуң шараланчак картын дадыктырарда думчукка эртениң-не гимнастика кылыры чугула. Аасты хаггаш, думчук-биле 30 катап киир, үндүр тынар. Эр [illegible] дустуг сут-биле чайып төгер. Кежээни-не удуурунуң бетинде 30 градус сугга буттарны чуур. Оон чоорту хүн бүрүде сугну 20-ден 16 градус чедир чавызадыр.

Л. РУДЫХ,
республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының эмчизи.

БО СЕЗОНДА...

Бистиң чуртувуска спорттуң кышкы хевирлеринге болур маргылдаалар кайгамчык солун болуп эртер. РСФСР-ниң улустарының кышкы Спартакиадазының түңнел оюннары Кемеровога болур.

Спорттуң спорт-техниктиг хевирлеринче сагыш салыышкын эгелээн. Бо чылын ДОСААФ-тың спортчулары Бүгү-эвилелдиң ийи чүс ажыг маргылдааларынга киржирлер.

Бүгү-эвилелдиң хөй санныг маргылдааларының аразындан дараазында черлерге болур чемпионаттарны онзалап демдеглээри чугула: кышкы авторалли — Таллинге февраль 19—23-те, парашют спорту — Тбилисиге сентябрь 15—21-де, суг адаанга хүрген эштири — Алма-Атага июнь 24—28-те, дельтапланеризм — Кызылга (Тыва АССР) сентябрь 21-ден октябрь 2-ге чедир.

Анывк күш-культуржуларның киржир маргылдаалары база эвээш эвес. Бо сезонда «Анывк адыгжы», «Анывк акванавт», «Анывк радиожу» деп маргылдаалар болгаш моделистерниң, картингистерниң ужуражылгалары болгулаар.

ДОСААФ-тың спорт-техниктиг клубтарында 31 миллион ажыг оолдар болгаш кыстар өөренип турарлар. Спорттуң техниктиг болгаш шериг хевирлеринге хандыкшылдыг-[illegible] кевүдээн. ... СССР-ниң улустарының VII чайгы Спартакиадазының үезинде ол хевирлерге 50 миллион ажыг күш-культуржулар киржирлер.

Бо хевирлер анывктарны чүгле кадыктырап эвес, оларның шылаңык чорун база быжыглаар. Оон уламчылап чогаадыкчы өзүлдезин бедидир, техникага хандыкшылы улам өскүүр...

А. НИКОЛАЕВ,
СЭТА-ның корр.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүнзүе 28—33, чамдык девискээрлерге 22—25, Кызылга 30—32 градус, дүне 39—44, чамдык черлерге 45—50, Кызылга 45—47 градус соор.

ЧАА КИНО

«Мосфильм» киностудиязынга үндүрген «ДИЛГИ АҢНААШКЫНЫ» деп чаа кино республиканың киноэкраннарынга үнүп эгелээр.

Теле Видение

ЯНВАРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 9.00 — Совет композиторларының ырларын А. Герман күүседир. 9.15 — «Будильник». 9.45 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 10.45 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.30 — Музыкалыг программа. «Эртенги почта». 12.00 — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 12.15 — «Кодээден дамчыдылга». 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — Коньки спортунга Европа чемпионады. Эр улус. Нидерландылардан дамчыдылга. 14.15 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Спиваковтуң удуртулгазы-биле камерлиг оркестр ойнаар. 15.00 — «Доннуң коммунистери» [illegible] — «Берге чай». 15.45 — «Кино аян-чоруктар клуву». 16.45 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 17.30 — «Делегей панорамазы». 18.15 — Мультфильмнер программазы: «Кажан аистер ужуп кээп турда». «Эң бичии гном». 18.45 — ССР Эвилелиниң улустуң танцызының Кручениниң академиктиг ансамбльдиниң Кремльдиң съездилер ордузунга концерти. 20.30 — «Үе» Информастыг программа. 21.05 — Г. Форе, Б. Спиновский — «Мээң ногаан ортулуум». «Ромэн» деп шииниң театрының фильм-шиизи. 22.35 — [illegible] делегей маргылдаазы. 23.00—23.55 — «Неделяның» шаңналы дээш футбол делегей маргылдаазы. Төнгенде — медээлер.

ЯНВАРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — [illegible] гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Аистер ужуп кээрге», «Эң бичии гном». 9.35 — Уругларга фильм. «Хаалгачы». Уран-чечен телефильм. 10.20 — «Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чарлар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Аваның школазы». Дамчыдылганы медицина эртемнериниң доктору, профессор Н. А. Тюрин эрттирер. 15.20 — Р. Ледов — «Ногаан бөмбүктер дугайында тоол» деп балеттен үзүндүлер. 15.45 — «Оолдар, бурунгаар!» 16.45 — «Беш чыл болгаш коллектив». Москваның [illegible] зының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 17.45 — Телемедээлер. 17.55 — «Техниктиг информацияның медээлери». 18.10 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур. Украин ССР-ниң телевидениезиниң программазы. СЭКП ТК-ның [illegible] Ккрайны [illegible] ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкийниң чугаазы. «Беш чыл дугайында сөс». Документалдыг фильм. Ураң чүүл чаа [illegible] концерти. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — Индияның национал байырлалы — Республика хүнүнге. [illegible] — «Музыка чагыы». [illegible] РСФСР-ниң [illegible] В. В. [illegible] 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — Совет футболдуң хоочуннарының маргылдаазы. ЦСКА-ның чиик атлетика, футбол манежинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.15 — Спортчу программа. Даг хаагының спортунуң талазы-биле делегей кубогу. Эр улус. Слалом. Швейцариядан дамчыдылга. [illegible] маңнаарының Европа чемпионады. Эр улус. 1500, 10.000 метрлерге. Нидерландыдан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Силерниң диләэнер-биле». «Партия болгаш чон чаңгыс эвиги». Кызыл хоорайның бот-тывынгыр ураң чүүл [illegible] телефестивалы. Кызылдың үлетпүр болгаш аъш-чем садыгларының бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 18.55 — «Аңаа өг-бүле». Уран-чечен телефильм. 20.05—20.25 — «Илья Векуа дугайында интервью». Телефильм.

КИНО

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өшкү-мыйыс чаасkaan» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээлдигеннер аразында» 9.20, 11.20, 14.40, 19.10, «Көөр сен шүве!» деп № 87 кинотывынды 13.20, «России ак хары» 16.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ВОСТОК» Кинотывынды 10.00, «Озалдаан болчаглар» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кинотывынды 11.30, «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЯНВАРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дагилерниң аңнааны» 10.00, 12.00, 14.00, 18.00 (узаткан) 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 9.40, 11.20, 14.10, 15.50, «Өшкү-мыйыс чаасkaan» (2 сериялыг) 17.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Королина Лэм кадын» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Озалдаан болчаглар» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-22-20, партийжа [illegible] болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-47, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17866. Чагыг № 56.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

ТС—00042

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 22 (14120) | 1981 чылдың январь 27, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ КОМПАРТИЯЛАРЫНЫҢ СЪЕЗДИЛЕРИНДЕ

ТБИЛИСИ. Грузияның Компартиязының XXVI съездизи ажылын дооскан. СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын делегаттар бүрүн: долузу-биле чүүлдүгзүнүп, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын күүседир дээш күжүн болгаш энергиязын харамнанмазын айыткаан. Он бирги беш чылда Грузия ССР-ниң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Оларны күүседири республиканың экономиктиг күчүзүн улам өстүрерин хандырар.

Организастыг партийжи, политика-кижизидилгелиг болгаш идеологтуг ажылды улам экижидериниң, республиканың экономиктиг болгаш социал-культура хөгжүлдезинге партийжи удуртулганың стилин болгаш методтарын сайзырадыр ийжыдарының оруктарын съезд айыткан.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чагааны делегаттар хүлээп алгаан.

Республиканың партия организациязының [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны сонгаан. Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретарынга Э. А. Шеварднадзени сонгаан.

КИШИНЕВ. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, [illegible] чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты [illegible] чаа-чаа [illegible] чолдак иштер чедип алыр [illegible] Компартиязының ажылын чаа дооскан XV съездизиниң делегаттары [illegible]

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның, эш Л. И. Брежнев [illegible] Политбюрозунуң [illegible] делегаттар [illegible]

Республиканың партия организациязының удуртур органнарын, СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны сонгаан. Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретарынга С. К. Гроссуну сонгаан.

(СЭТА).

РОССИЯНЫҢ ЧАА СОРУЛГАЛАРЫ

Россия Федерациязының ажылчы чоннарының 1981 чылда социалистиг хүлээлгелери

Партияның XXV съездизиниң тоогуурт шиитпирлерин [illegible] боттандырбышаан, Россия Федерациязының ажылчы чоннары онгу беш чылда республиканың экономика болгаш эртем-техниктиг күчүзүн улам күштелдирер, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Продукция сайгарар болгаш кылыгларының чугула хевирлериниң бүдүрер талазы-биле онгу беш чылдың чылдарынга онаай тургускан план күүсеттинген. Чоннуң хереглел бараанналарын бүдүрериниң хемчээли улгаткан, шынары экижээн. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң хемчээли өскен. Капитал тудуглуң улуг программазын боттандырган. Онгу беш чылда 358 миллиард рубльдиң кол фондуларын ажыглаалда киирген. Транспорт болгаш харылзаа улам ынай хөгжээн. Ниитизи-биле 300 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын ажыглаалга дужааган. Нийти өөредилге школаларының, профессионал-техниктиг училищелерниң, уруглар албан черлериниң, эмнелгелерниң болгаш социал база культура-амыдырал объектилериниң [illegible] калбарган.

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугааларында тодараттынган сорулгаларны күүседир дээш «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелинде айыттынган перспективаларга сорук [illegible] Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың баштайгы чылының [illegible] хүлээлгелерни алган.

ҮЛЕТПҮРГЕ бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун болгаш ажылдың шынарын бедидип, эртем-техниктиг чедиишкиннерниң база мурнакчы дуржулганы шиңгээдип, иштики курлавырларны долу ажыглап тургаш, үлетпүр продукциязын сайгарарының планын хуусаа бетинде күүседирин хандырар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чыл планын 10 хуу ажыр күүседир. 20 муңдан эвээш эвес кылыгларны күрүнениң Шынар демдээнге аттестаттадып киирер. Бердинген пландан ажыр 5.7 миллион тонна хөмүр-дашты, 2.8 миллион тонна нефтини, 1.7 миллиард кубометр газты казып тывар, 140 муң тонна қанны эзилдирер, 110 муң тонна кара металл прокадын, 23 муң тонна кан хоолайларны, 3500 чүък болгаш чиик автомобильдерни, 150 муң кезек автомобиль дугуйларын, 515 муң дөрбелчин метр хоюглаан болгаш соңга шилдерин, 400 муң кубометр рудалыг эвес тудуг материалдарын бүдүрер.

[illegible] хереглел бараанналарын бүдүрериниң хемчээлин улгаттырар, оларның ассортиментизин калбартыр. Оларны ниитизи-биле 500 миллион рубльден эвээш эвести (оон иштинде трикотажтан кылган 690 муң кезек иштики хепти, 3 миллион 450 муң ижеш уруглар уктарын болгаш угу-биле кезип кылган чүвүрлерни, 17 миллион рубльдиң мебельди) бүдүрер. Аъш-чем бараанналарын пландан көрдүнгенинден 300 миллион рубль хөйнү бүдүрер.

Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң чаартылгазының болгаш [illegible] дериңиишкининиң хемчээлин калбартыр, бүдүрүлге күчүлерин болгаш кол фондуларның ажыглалын экижидер. Машина тудуушкунунуң дериг-терекселдериниң ээлчеглеп ажылдаарының коэффициентизин улгаттырар, 3,2 муң бүдү-

рүлгени, цехти болгаш участокту комплекстиг механизастаарын база автоматчыдарын боттандырар, 6.5 муң механизастаттынган шуушттурулга болгаш автоматчыткан шугумнарны тургузар. Республиканың улус ажыл-агыйынга 2,5 миллион чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналды шиңгээдир.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ажыл-ишчилери күрүнеге 55 миллион тоннадан эвээш эвес тарааны (оон иштинде 2,7 миллион тонна крупа, 1,1 миллион тонна тараа-бобы культураларын), 31 миллион тонна чигир свёклазын, 2.6 миллион тонна тарымал тооруктуу, 200 муң тонна лён волокнозун, 10,7 миллион тонна картофельди, 7.7 миллион тонна ногааны, 8,6 миллион тонна мал болгаш куш эъдин, 32,2 миллион тонна сүттү, 26,5 миллиард кезек чуургганы садар. Ол дээрге онгу беш чылдың чылдарында ортумаа-биле белеткеп турганындан хөй болур. Көдээ ажыл-агый культураларын ажаап ап, сөөртүп, шыгжап база ажылдап кылып турар [illegible] дер.

Минералдыг болгаш органиктиг [illegible] ажыглаарының ажыктыг чоруун бедидер, бүгү көдээ ажыл-агый үнүштериниң хоралакчыларынга болгаш үреглекчилери-биле демиселге биологтуг аргаларны ажыглаарын калбартыр. Тараа [illegible] 450 миллион [illegible] 4,5 миллион ажыг гектар хөрзүннүг шөлдерге чугайны төгер.

Часкы тарылганы кысказ хуусаада бедик шынарлыг эртемнер, [illegible] болгаш [illegible] көдээ ажыл-агый ажылдарын кысказ хуусаада чорудар. Күрүнениң капитал салыышкыннарының [illegible] 326 муң гектар черни суггатчылар, 349 муң гектар черни кургадыр талазы-биле ажылдың планын ноябрь 1-де күүседир. Мал чемин бүдүрерин белеткээрин көвүдедир, 900 муң гектар сиген шөлдерин болгаш культурлуг одарларны экижидер. 42 миллион тоннадан эвээш эвес сигенни, 149 миллион тонна силосту белеткээр. Мал кыштаглаашкынын организастыг эртирер.

Чаа мал кажааларын ажыглаалга киирер, көдээ ажыл-агый продуктуларын шыгжаар болгаш ажылдап кылыр күтүлерни тудар.

Көдээге социал айтырыгларны шиитпирлээрин дүргедедир. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериинге күрүнеден болгаш колхозтардан көрдүнген хөренгилерниң күжү-биле көдээге чурттаалга бажыңнарын тударын 1.3 катап көвүдедир. Ниитизи-биле 14.3 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын ажыглаалга киирер. 108.3 муң бичии чаштар турар уруглар албан черлерин, 154.5 муң олуттуг клубтарны болгаш Культура бажыңнарын, 1327 километр газ четкилерин, кадыг шывыглыг 8050 километр ажыл-агыйларның иштики оруктарын ажыглаалга киирер.

ТУДУГГА капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун бедидер, бүдүрүлгениң организастаарын экижидер, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыглаалга киирер объектилерге мөөңнээрин. ажылдың доктаамал болгаш шынарлыг болуруун хандырар. Объектилерни ажыглаалга киирериниң хуусаазын кызырар. Объектилерни дүрген ажыглаалга киирер болгаш чедир кылдынмаан тудугларның санын эвээжедир.

Ленинградтың, Смоленскиниң, Кольскиниң атомнуг электро станцияларының, Саян-Шушенскиниң, Чебоксарының, Нижнекамскиниң ГЭС-териниң, Рязань, Ставрополь ГРЭС-териниң күчүлерин ажыглаалга киирер.

Оленегорскиниң даг-үлетпүр комбинадынга демир рудазы казып тывары болгаш ажылдап кылыры, Михайловскиниң даг-үлетпүр комбинадынга болгаш Шерегештиң руднигинге демир рудазы казып тывары. Магнитогорскиниң металлургия комбинадынга болгаш Алтайның кокс-химия заводунга кокс батареяларын тургузары, Кузнецкиниң болгаш Орск-Халиловтуң металлургия комбинаттарынга электри күжү-биле кан эзилдирер печкаларны тургузарын дүрген доозар. Хөй чүък алыр автомобильдер болгаш дизельдиг шимчедикчилер бүдүрер талазы-биле Камск комплекизиниң ийиги ээлчээн ажыглаалга киирер.

Чаа объектилерни тудуп, ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника талазы-биле чаартып, [illegible] калбартып турагш, [illegible] сүт үлетпүрлеринге бүдүрүлге күчүлерин калбартырын чедип [illegible]

Ниитизи-биле 63 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын тудар. [illegible] капитал септелгезиниң планын хуусаа бетинде күүседир. Хоорайларны болгаш көдээде чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар ажылдарны боттандырар. 381.4 муң өөреникчиге школаларны, 197.3 муң бичии чаштар турар уруглар албан черлерин, 27.5 муң орунныг эмнелгелерни болгаш социал-культура-амыдыралдың база бөлүктүң [illegible]

Төлевилел-шинчилел [illegible] ажылдарының планын хуусаа бетинде күүседирин хандырар.

Транспортка чүък сөөртүлгезиниң организастаарын болгаш [illegible] рацгайжыдып, вагоннарның, судноларның болгаш автомобильдерниң анаа турар чоруун, чүък чокка маңнаар чоруун кызырып тургаш, улус ажыл-агыйының база чурттакчы чоннуң чүък сөөртүлгезинге негелде-херегледерин чогуур хуусаазында улам долузу-биле хандырарын чедип алыр.

Девин-орук транспорту-биле пландан ажыр 4.7 миллион тонна чүък сөөртүр. Нийти ажыглалдың автомобиль транспортунга чүък сөөртүр сайгарарының чыл планын 140 миллион тонна-километрге, хем флодунга — 2 миллион тоннага (оон иштинде барыын Сибирьниң нефти газтыг районнарынга 150 муң тоннага, магистральдыг трубопроводтар-биле нефть продуктуларын дамчыдарын 115 муң тоннага ажыр күүседир.

Партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир БАМ-да Байкал тоннелин үттеп казарын доозар.

Нийти ажыглалдың кадыг шывыглыг 9.7 муң километр автомобиль оруун (оон иштинде РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга 3.7 муң километр) туткаш, ажыглаалга киирер. Автомобиль оруун тударының, септээриниң болгаш ажыглаарының шынарын экижидер.

Харылзааның 1200 километр радиореле шугумун болгаш күштүг 9 телестанцияларны ажыглаалга киирер. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга телевидение дамчыдылгазын калбартыры-биле харылзааның «Экран» [illegible] дамчыдылга хүлээп алыр 200 станцияны тургузар.

Камнаашка чуруму күштелдирер, бүдүрүп турар продукцияга хөй материалдар [illegible] эвээжедир, республикага 1.1 миллион тонна кара металл прокадын, 12.3 миллион [illegible] ны, 23.5 миллион гигокалорий чылыг энергиязын, 7.1 миллион тонна чижеглеп алган одаар чүүлдү, 460 муң тонна автомобиль бензинин, 611 муң тонна дизель үзүн, 1.2 миллион тонна цементини, 6.9 миллион кубометр ыяш материалдарын камнап алыр. Бүдүрүлгеге ажыглаттынган материалдарның болгаш одалга-энергетика курлавырларының артынчыларын долузу-биле ажыглаар.

Садыг болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле садыг бүдүрүлгелериниң, нийтиниң чемненилге черлериниң болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң чонну хандырарының культуразын болгаш шынарын улам ынай бедидерин үргүлчүлээр. Хоорай болгаш көдээ черлерниң аразынга чоннуң хандырылгазының деңнелин чоокшулаштырар.

Күрүне болгаш кооператив садыгның үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын хуусаадан эрте, декабрь 29-та, күүседир. Нийтиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелери боттарының кылып үндүрүп турары продукциязын чыл планындан ажыр 80 млн. рубльге сайгарар.

Садыгны организастаарын сайзыраңгайжыдар. Бараанарны херэглекчилерниң боттарының шилип алырының аргазы-биле садарын күрүне садыгынга үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээлинден 38 хуу чедирер болгаш херэглекчилер кооперациязынга —71.5 хуу чедирер.

Чонга ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 10 миллион рубльге ажыр күүседир.

[illegible] **фундаменталдыг болгаш алырлап зайы-билдиинчилелдерни** улам калбартырынче күштүг мөөңнээр, тодаргай сорулгаларже угланган эртем-техниктиг программаларны чогуур үезинде ажылдап кылгаш, чайгылыш чок боттандырарын хандырар, бүдүрүлгениң эртем-биле чогаадыкчы харылзааларын калбартыр.

Нийти билиг школаларынга өөреникчилерниң күш-ажылга кижизидилгезиниң хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни белеткээриниң шынарын бедидер. Профессионал-техниктиг өөредилгениң системазынга 1350 муң бедик мергежилдиг ажылчыннарны, оон иштинде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге — 331 муң кижини белеткеп үндүрер.

Республиканың чонунуң хандырылгазының культуразын бедидер. Театрларның, концерт организацияларының, уран чүүл коллективтерниң ажылын идепкейжидер. Политика-кижизидилгелиг, культура-массалыг болгаш спортчу ажылдарны калбартырынга культура бажыңнарын болгаш ордуларын, клубтарны, библиотекаларны, спортчу тудугларны долузу-биле ажыглаар.

Медицина ажылынга эртем-техниктиг чедиишкиннерни ажыглаарынга, ажылдың организакчы хевирлерин болгаш аргаларын сайзырадырынга үндезилээш, РСФСР-ниң чонунуң медицина хандырылгазының шынарын экижидер.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур, 1981 чылдың болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылдың планын чедиишкинниг күүседиринге бүгү күжүн бээр [illegible] СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке бүзүредип турар

Социалистиг хүлээлгелерни бүдүрүлге, тудуг, колхозтар, совхозтарның коллективтеринге, автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайның, министерстволарның болгаш ведомстволарның коллективтеринге чугаалажып көргеш, хүлээп алган.

Кызыл районнуң «Сукпак» совхозунуң семиртилге шөлүнде саваң хаандактаар бригада эки ажылдап турар. Семирти азыралда турар бугажыктарга хүннүң-не 30 тонна чедир саваңны хааңдектеп, белеткеп бээри негеттинер. Светлана Магаваладың удурткан бригадазы хүнде 37-38 тонна чедир саваңны хааңдектеп, онаалганы чедиишкинниг күүседип турар.

ЧУРУКТА: бригадир С. Магавал.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧАА СТАНДАРТ

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп, СЭКП ТК-ның төлевилелинде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чайгылыш чокка интенсификастаар, оон материал-техниктиг базазын быжыглаар, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин өстүрер, аңаа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга салдынган.

Он бирги беш чылдың хургузунда комплекстиг механизастаашкынның, химижидилгениң болгаш мелиорацияның аргазы-биле ол сорулганы боттандырар апаар.

Амгы үеде көдээ ажыл-агый техниказының улуг-хуузу бүгү-ле кол бүдүрүлге фондуларының дөрттүн бир кезээ бооп турар. Ынчаарга машина-трактор паркының талазы-биле ажыглал чарыгдалдарының улуг-хуузу үүш ажылынга бүгү бүдүрүлге чарыгдалдарының 30 хуузу чедип турар.

Черни андарарының, үрезинин чаштырарының, дүжүттү ажаап алырының болгаш өске-даа ажылдарның агротехниктиг хуусаалары-биле холбашкан, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң онзагай байдалының уламындан көдээ ажыл-агый машиналарының 70 ажыг хуузу чылда чүгле 180-300 шак ажылдап турар.

Ажылдавас үеде машина-трактор паркының эки кадагалаттынарын хандырары, техниктиг ажаалдаа, септелгеге чарыгдалдарны эвээжедири, ону ажыглаарының үре-түңнелдериниң бедилдери-биле, мурнунда күштүг болуп турган 7751-71 ГОСТ-туң орнунга 1981 чылдың январь 1-ден эгелээш, «Көдээ ажыл-агыйда ажыглаттынып турар техника. Ону кадагалаарының дүрүмнери» деп чаа 7751-79 ГОСТ-ту күштүг болдуруп киирген.

Үр үеде (2 ай ажыг), түр үеде (10 хонуктан 2 ай чедир) болгаш ээлчеглер аразында (10 хонук чедир) ажылдаваска шыгжап кадагалаар апаар тракторларга, автомобильдерге, көдээ ажыл-агый болгаш чер казар мелиорация машиналарынга, мал ажылының ферма [illegible] база мал чеми бүдүрериниң техниктиг [illegible] болгаш хоран химикаттар чаштырар машиналарга ол стандарт дамааржыр.

Техниканың хевирин база маркызын, конструкциязын, а ол ышкаш оон ажыглалын боттандырып турар ажыл-агыйларның онзагай байдалдарын бэрымдазалап турагш, техниканың кадагалаарынга чогумчалыг байдалдарны тургузарын хандырар негелделерни ук стандартта тодаргай айыткан.

Стандартты ёзуглаар алырга, машиналарны мунгаш бажың-балгатка азы сери алаанга кадагалаар ужурлуг. Довурак-доозун кирбес кылдыр дуглап, шыварының, а ол ышкаш складка кадагалаары негеттинер кезектерни алырып алырының талазы-биле ажылдарны албан күүсеткенде, машиналарны тускайлап дерээн ажык шөлдерге кадагалап база болур. Ынчалзажок ол чорук нарын техниканы мунгаш бажың-балгатка азы серп алаанга кадагалаарын хандырар талазы-биле чорудар ажылды кандыг-даа чергезин-биле соксатпас ужурлуг.

Үр үеде кадагалаарынга ма- [illegible] ол ышкаш кадагалаар [illegible] кадагалалдан оларны үндүрер [illegible] база [illegible] боттарның [illegible] тургузар.

Септелге фонддарын [illegible] машиналарның кадагалаарының [illegible] тускайлап тодараткан, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый техниказын [illegible] кадагалаарының негелдезин айыткан.

Чаа стандартты боттандырарынга болгаш оон негелделерин [illegible] база материалдарны кадагалаарынга херек-лээр мунгаш бажың-балгаттарны [illegible] кыннарын көвүдедирин негелделери билдингир. Ынчалзажок ол чорук алызындан бээр машина-трактор паркының ажыглал хуусаазын узадыр, ону септээринге, техниктиг ажаалда кылырынга үнер чарыгдалдарны кызырар.

Чоннуң байлаан хумагалаары — нийтиниң сорулгазы. Хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистери болгаш өске-даа эрге-дужаалдыг кижилери көдээ ажыл-агый техниказын чогуур-биле кадагалаарын хандырар ужурлуг. Техниканы ажыглаарының болгаш кадагалаарының херээнге күрүнениң доктаадкан корум-чурумун сагыыры дээш бирги ээлчегде чогум-на олар хуузда харыысалгалыг болур.

И. ОЛДЫРЕВ,

Сельхозтехкурунуң септелге эргелелиниң начальниги.

ЧОЗАНЫҢ ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ СӨЗҮ

[illegible]

— Мен 100-теи 100 хураганы менди доруктурар, холадда улуг хойлардан 100 хуу менди камгалап [illegible] баш бүрүзүнден 1.9 кг дүктү кыргып дужаар. 20 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээр, кыштаг септелгезин чай 1-ге чедир доозар мен.

Бригаданың [illegible] кок-сула тарыыр [illegible] 110 гектар чедир калбартыр, [illegible] 2-ден эвээш эвес [illegible] деп шиитпирлээн.

М. БАНЗЫН.

Өвүр районе.

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ БАДЫТКААР

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының малчыннары «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп, СЭКП ТК-ның төлевилелин улуг керулдүүшкүн-биле таныжып көргеш, ону бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг белек-биле уткуур, он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш улуг күженишкин-биле ажылдап турарлар.

Салбырның малчыннары боттарының болдунар аргаларын, ажыглаттынмаан курлавырларын барымдаалап көргеш, тергиир 100 хойга онаажтыр 95 хураганы менди доруктурар, хой бүрүзүнден-не 2,5 кг дүктү кыргып алыр хүлээлгени алган. Ынчангаш салбыр ниитизи-биле бо чылын 4654 баш хураганы кодаңга немей өстүрер, 17960 кг дүктү күрүнеге дужаар ужурлуг.

Малчыннар алган бедик хүлээлгелерни ажыл-херек-биле бадыткаар дээш бо хүннерде болдунар бүгү чүүлдерни кылып турарлар. Совхозтуң талазындан малчыннарже кичээнгей салыры күштелдирген. Амгы үеде кыштаг бүрүзүнге 5-8 тонна чедир сигенни, кок-суланы чедирген. Мал чемин сөөртүлгезинде беш трактор [illegible] ажылдап турар. Оон ангыда кужу кошкак [illegible] коданнарында суланы чарбаны база чедирген. Бо бүгү [illegible] Аянгаты салбырында мал [illegible] эки эртип турар.

С. СААЯ.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ЭШ А. И. ПЕРЦОВИЧИГЕ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың тудуг ажылынга ачы-хавыязы дээш ССРЭ-ниң Курхандырылгазының Красноярскиде кол девискээр эргелелиниң начальниги Александр Ильич Перцовичиге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. МЕҢГҮЖЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЛДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың январь 23.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнениң көскү ажылдакчызы—СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Чиңгине прокурору Р. А. Руденко аарааның соонда 1981 чылдың январь 23-те 74 харлап бар чорааш мөчээнин [illegible] кажыыдал-биле дыңнадып тур[illegible]

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ. ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

Тыва АССР-ниң 1980 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары онгу беш чылдың планының [illegible] күүседир дээш чарышты калбартканындан республиканың экономиказын улам хөгжүдеринге 1980 чылда [illegible] ажылдаан. Чонның [illegible] [illegible] улаштырган.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол-кол көргүзүглери даараазында сан-түңнерден көстүп турар.

Үлетпүр

Үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле күрүне планы 101,4 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 1,4 млн. рубльдың продукциязын сайгарган.

Продукция сайгарылгазының планының күүсеттинген болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң [illegible] [illegible] ажырлар аайы-биле көргүзүглерге, ооң адаанда сан-түңнерден көстүп турар.

	Продукция сайгарар талазы-биле планың күүсеткен хуузу	1980 чылда 1979 чыл-биле деңнээрге хуу-биле
Электроэнергетика	104	107
Оттуглар чуулу үлетпүрү	108	98
Өңнүг металлургия	100.3	99.8
Металл болбаазырадылгазы	101	102
Ыяш болгаш ыяш ажылдаар кылыр үлетпүр	100,7	100,7
Тудуг материалдарының үлетпүрү	99	96
Чиик үлетпүр	100,7	106
Аъш-чем үлетпүрү	103	84
Далган-крупа, комбикорм кылыр үлетпүр	103	100.9
Полиграфия үлетпүрү	103	104

Электри энергетиказы болгаш чиик үлетпүр элээн бедик темпилиг хөгжээн.

Продукция сайгарарының чыл планын 8 бүдүрүлге күүсетпээн. Үлетпүр продукциязының бүдүрерин 23 бүдүрүлге 1979 чылдыңындан кудулаткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чыл планын 18 бүдүрүлге күүсетпээн, 19 бүдүрүлге ол көргүзүгнүң эртенги [illegible] кудулаткан.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң өзүлдезиниң талазы-биле болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң чыл планын тус-тус эргелелдериниң, бүдүрүлгелериниң күүседиин көргүзерге мындыг:

	Продукция сайгарылгазының талазы-биле планы күүсеткен хуузу	1979 чылга деңнээрге: бүдүрүлге хемчээл-биле	1979 чылга деңнээрге: күш-ажылдың бүдүрүкчүзү-биле
«Тыва дагдүгү» комбинады	100	97	99
«Каа-Хем» разрез	[illegible]	98	99
[illegible]	[illegible]	107	104
«Тыва [illegible]» комбинады	[illegible]	99.8	99.6
«Тудуг [illegible]» комбинады	100.2	105	105
[illegible]	[illegible]	66	65
[illegible] эът комбинады	[illegible]	68	76
[illegible] комбинады	[illegible]	94	101
Сүт комбинады	101	100.8	102
Тараа продуктулар эргелели	[illegible]	100.6	97
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	102	100.4	100.6
[illegible] болгаш полиграфия эргелели	103	104	104
Даараныглга фабриказы	100.4	109	106
Алгы заводу	100.3	98	99.7
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкыны	100.1	93	93
Росводпромнуң ДБК заводу	100	89	97
«Тыва [illegible]» трест	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible] ажыл-агый эргелели	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Тудуг [illegible] болгаш конструкциялар заводу	100.2	101	[illegible]
Улуг-Хем [illegible] ажыл-агыйы	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	100.1	[illegible]	[illegible]
[illegible] заводу	100.4	97	[illegible]
[illegible]	101	102	[illegible]

[illegible]

	1980 чылда бүдүрген	1979 чыл-биле деңнээрге (хуу-биле)
Хөмүр-даш — муң тонна	841	99
Электри энергиязы — млн. кват. шак	108	96
Чылыг энергиязы — муң Гкал	392	112
Шуткаан шой — тонна	535	80
Сорттааш ыяш — муң куб. метр	296	100.8
[illegible] тудуг ыяжы — муң кубометр	244	93
Дилиг материалдары — муң кубометр	122	84
Мебель — муң рубль	1427	119
Культурга [illegible] ажыглаарының [illegible] барааннары — муң рубль	2136	120
Тудуг кирпижи — тонна	2620	89
Тудуг кирпижи — млн. хавы	29.1	95
[illegible] конструкциялар, [illegible] — муң кубометр	52	97

Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	109.9	97
Хөм идиктер — муң эжеш	91	96
Киис идиктер — муң эжеш	118	109
Даараныглга үлетпүрүнүң продукциязы НСО-биле — муң рубль	1718	102
I категорияның субпродуктулары-биле кады эът — тонна	6452	69
Колбаса кылыглары — тонна	1342	96
Чалаң сүт продукциязы — муң тонна	17.7	101
Мал саржаа — тонна	508	94
Далган — муң тонна	30.5	101
Комбикорм — муң тонна	37.7	109
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — муң тонна	20.3	100.6
Кондитер кылыглары — тонна	1118	105
Пиво — муң дал	127	85
Эзиртпес суксуннар — муң дал	128	96

1980 чылда пландан ажыр 91 муң тонна хөмүр-дашты, 6,8 муң Гкал чылыг энергиязын, 46 тонна шуткаан шойну, 7 муң кубометр дилиг материалдарын, 8 тонна мал саржаан, 686 тонна чалаң сүт продукциязын, 485 тонна далганны, 681 тонна комбикормну, 58 тонна кондитер кылыгларын, 8 муң дал эзиртпес суксуннарны, 900 тонна чем дузун бүдүрүп үндүрген.

Барааннарның продукциязының бот-үнезиниң талазы-биле план күүсеттинмээн.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеже ажыглаарының талазы-биле күрүне планын 1980 чылда 68 хемчеглерге ажылдап кылыры көрдүнген турган, а күүсеттингени — 46.

Кедээ ажыл-агыйы

Кедээ ажыл-агыйының ниити продукциязы 1980 чылда 92 миллион рубль болган. 1979 чылдаазынга деңнээрге чер ажылының продукциязының хемчээли 3,3 миллион рубльге азы 18 хуу өөрүдээн, мал ажылының продукциязының хемчээли 17 хуу эвээжээн.

[illegible]

[illegible] долу хандыртынган. Урезиннерни чаштырар кондициязынга чедирип турар. 1981 чылдың январь 1-де байдал-биле алырга 20 совхозта кондиция чок урезиннер чок. Кедээ ажыл-агый техниказын белеткеп турар. 1981 чылдың январь 1-де байдал-биле 1923 трактор, 1661 чүък машиназы, 320 тараа комбайны белен. 1980 чылдың IV кварталының тракторлар септээр талазы-биле планы 5 хуу ажыр күүсеттинген.

Продуктулуг малдың баш саны мындыг болган:

(январь 1-де муң баш)

	1980	1981	1981 чылда 1980 чылга хуу-биле
Бүгү категорияның ажыл-агыйлары			
Мыйыстыг бода мал	164.4	159.1	97
оон иштинде төрүүр инек	62.5	60.2	96
Хаван	37.9	39.3	104
Хой, өшкү	1168.5	1112.3	95
Совхозтар болгаш күрүнениң өске ажыл-агыйлары			
Мыйыстыг бода мал	110.9	109.8	99
оон иштинде төрүүр инек	38	37.5	99
Хаван	16	17.6	110
Хой, өшкү	1062.2	1013	95
Чурттакчы чоннуң дузалал ажыл-агыйлары			
Мыйыстыг бода мал	53.5	49.3	92
оон иштинде төрүүр инек	24.5	22.7	93
Хаван	21.9	21.7	99.1
Хой, өшкү	106.3	99.3	93

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга мал ажылының продукциязын бүдүрери мындыг болган:

	Чылда ортумаа-биле: 1971—1975 чч.	Чылда ортумаа-биле: 1976—1980 чч.
Эът (соккан деңзи-биле) — муң тонна	20.7	18.7
Сүт — муң тонна	57.6	55.2
Чуурга — млн. борбак	20	19.2
Дүк — тонна	2484	2400

1980 чылда бүгү категорияларның ажыл-агыйлары малды соккан соонда деңзи-биле 15,5 муң тонна эътти, 53,7 муң тонна сүттү, 22,4 миллион чуурганы, 2060 тонна дүкту [illegible]. 1979 [illegible] республика чуурганы 2,9 миллион азы 15 хуу хөй бүдүрген. 1980 чылда совхозтарга бир инектен саап алган сүт 1594 кг, бир хойдан кыргып алган дүк 1,8 кг, бир дагаадан алган чуурга 168 азы 1979 чылдыңындан 13 хуу хөй болган.

[illegible]

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга мал ажылының продукциязын бүдүрүүшкүнү [illegible] мындыг болган:

	Чылда ортумаа-биле: 1971—1975 чч.	Чылда ортумаа-биле: 1976—1980 чч.
Мал болгаш куш — муң тонна	27.2	23.6
Сүт — муң тонна	25	25.8
Чуурга — млн. борбак	—	10.9
Дүк — тонна	2775	2732

1980 чылда күрүнеге 16,4 муң тонна малды болгаш кушту, 20,0 муң тонна сүттү, 14,5 миллион чуурганы, 2330 тонна дүктү садып. Ону [illegible] чылда республиканың ажыл-агыйлары агар планнарның [illegible] сүт садарының планын 100,5 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлар аразының кооперациязы улам хөгжээн. 1981 чылдың январь 1-де байдал-биле алырга, ажыл-агыйлар аразында каттышкан [illegible] 8,1 муң баш мыйыстыг бода малды, 7 муң баш хойну [illegible] семиртип турган. Ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринге семиртип турар [illegible] 69 хуу көвүдээн.

Ажыл-агыйның бүгү [illegible] кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге капитал салыышкыннар 21 миллион рубль болган. Ирригация-мелиорация тудуунга болгаш мелиорастаан черлерни ажыглаарынга 0,6 миллион рубльдиң салыышкынын кииргени.

1980 чылда республиканың кедээ ажыл-агыйынга 292 тракторну, 589 чүък автомобильдерин, 125 тараа комбайннарын чорудуп берген. Совхозтар 22 муң тонна минералдыг чемишкиннерин алган.

Чижек эталонче шилчидерге 1981 чылдың январь 1-де республикада 2580 трактор турган, бүгү трактор ажылдарын 1920 муң гектарга кылган. Бир чижектээн тракторга оналдаштыр чылда ортумаа ажылдаан кылыныгы 757 гектар болган, 1979 чылда ол 783 гектар турган.

Транспорт болгаш харылзаа

Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту чүъктер сөөртүрүнүң чыл планын 100,7 хуу, чүък саарылгазының 95 хуу күүсеткен. Мурнунда чылдыңынга деңнээрге чүък сөөртүрүнүң хемчээли 5 хуу, чүък саарылгазының 4 хуу хөй болган. Пассажирлер сөөртүр болгаш пассажир сайгарылгазының планы [illegible]

[illegible]

Капитал тудуг

1980 чылда республикада 1,9 млн. тонна даг-дүгү казып [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Тудуг дезектери» комбинадының [illegible] 14 муң кубометрге угаткан; «Тыва тудуг» трестиниң 20 муң кубометр цемент [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Тыва [illegible] 620 кв. метр [illegible] [illegible] [illegible] 58 км [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Тыва кедээ тудуг» трести [illegible] 300 олуттуг столоваяны [illegible]

4,4 муң мыйыстыг бода мал турар, 74,3 муң хойларга хажааларны, 5 муң тонна тараа болгаш [illegible] 24 муң кубометр [illegible] [illegible]

Ирригация болгаш мелиорация тудуглары [illegible] 1259 гектар [illegible] 72 муң гектар [illegible] 26,1 муң гектар черни [illegible]

Керээлиг ажылдарның хемчээли 1979 чылдыңынга деңнээрге 1,8 хуу өскен. Совхозтар аразының тудуг организацияларының керээлиг ажылдарның хемчээлин эртенги чылдыңынга деңнээрге 1,6 хуу өстүрген.

[illegible]

Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидери

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдап турар ажылдакчыларның саны чыл дургузунда 0,8 хуу өскен. 1980 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл [illegible]

[illegible] 161,1 рубль болган. Материалдыг [illegible] 5,8 млн. рубльге [illegible]

Чурттакчы чоннуң [illegible] 1979 чылда турганындан 3,0 млн. рубльге [illegible]

Күрүне болгаш кооперация садыының үрмектеп садар барааннар саарылгазы, ниитиниң чемненилгезин киириштир алырга, 246,9 млн. рубль четкен болгаш 1979 чылдыңынга деңнээрге 5,7 млн. рубльге азы 2 хуу улгаткан.

1980 чылда үрмектеп садар бараан саарылгазының планының күүселдезин республиканың кол-кол садыг организацияларынга хамаарыштыр көргүзерге мындыг:

Республикада ниитизи-биле	246.9	100.6
Садыг министерствозу	100.2	102
«Тыва даг-дүгү» АХК	15.2	98
«Тыва сүт тудуг» трестиниң АХК	1.7	108
Аптека эргелели	1.6	100.9
Союзпечать	1.7	105
Респотребсоюз	119.7	100.4

Үрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын Амыдырал хандырылгазы министерствозу, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң совхозтары, Чурттакчы-коммунал ажыл-агый министерствозу, чурт үлетпүрүнүң эргелели күүсетпээн.

Күрүне болгаш кооперация садыынга аңгы-аңгы барааннарның саттыныының хемчээлин көргүзерге мындыг.

АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫ	1980 чыл 1979 чылга хуу-биле
Тараа продуктулары	105
Балык болгаш балыктан кылган продуктулар	126
Үнүш ууу	95
Маргарин продукциязы	106
Чалаң сүт продукциязы	107
Быштак	107
Чуурга	101
Чигир	106
Кондитер кылыглар	103
Шай	115
Картофель	102
Ногаалар	91

ҮЛЕТПҮР БАРААННАРЫ	
Иштинден кедер хеп, хептер, постер	108
Трикотаж кылыглар	94
Уктар болгаш ук кылыглары	99
Хөм идиктер	109
Шаажаң болгаш шил савалар	100,2
Сзван болгаш синтетиктиг чуур чүүлдер	103
Мебель	105
Соодукчулар	101
Хеп чуур машиналар	132
Электриниг пылесостар	82
Шактар	100,7
Фотоаппараттар	105
Мотоциклдер болгаш мотороллерлер	88
Чадаг-тергелер болгаш мопедтер	107
Радиоприемниктер болгаш радиолалар	108
Телевизорлар	82
Чиик автомобильдер	83

Бараан саарылгазы өзүлделиг болзажок, чамдык барааннарга чурттакчы чоннуң херектелдерин ам-даа долузу-биле хандыртынмайн турар.

Республика чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлгелери садыг организацияларынга [illegible] [illegible] [illegible] бээриниң планын 96 хуу күүсеткен, оон [illegible] чурт үлетпүрүнүң эргелели — 96, өдээр чуула үлетпүрүнүң эргелели — 100 хуу күүсеткен.

[illegible]

Тыва АССР-ниң статистика эргелели

УЛАМ КАЛБАРТКАН

Үрбүн сүт-бараан фермазының саанчыларының көжээлээр-ашпастар болуу чоон чыл бурунгаар [illegible] [illegible] коллективинде сүттү 15 саанчылар электриниг машина-биле саап турар. Оларның [illegible]

[illegible]

Н. ЛАМА.

◆

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш чылдың баштайгы хүннеринден желеп сорук-түг ажылдап турар.

Кабиналар септээр цехте ажылдаар коммунист Юрий Петренко мурнакчыларның бирээзи, мында комсомол организациязының секретары. Планныг онаалгаларның күүселдезин хуузаа бетинде хандырар дээш коллективге калбарган социалистиг чарыштың идепкейлиг киржикчизи. Ю. Петренко эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп, мурнакчыларның ээзүүн баштап турар.

ЧУРУКТА: коммунист Ю. Петренко ажылдап тур.

В. АМЫРНЫН фотозу

◆

ЧЕРНИҢ ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮ ДЭЭШ

(Агрономнарның республика чөвүлел хуралындан)

Эрткен субботада Кызылга агрономнарның республика чөвүлел хуралы болганын мурнунда дыңнаткан болгай. Партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары, совхозтар директорлары, агрономнар, эртем ажылдакчылары Тывага чер ажылын бүгү талалыг хөгжүдериниң, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң, чер ажылының продукциязын бүдүрериниң база күрүнеге садарын көвүдедириниң, чоннуң оларга херегледии болур-чогууру-биле хандырарының айтырыгларынга хамаарышкан шыңгыы чугааны анаа чорутканнар.

Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министри **И. Г. Лавриненко** бодунуң илеткелинге эрткен беш чылда республиканың кедээ ажыл-агыйында чедип алдынган түңнелдерни айтып, он бирги беш чылда чер ажылының ажылдакчыларының мурнунда салдынган сорулгаларга болгаш шиитпирлээри негеттинип турар чугула айтырыгларга доктаатан. Хову-шөлдериниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилери чамдык эки түңнелдерни чедип алган деп, ол чугаалаан. Онгу беш чылдың доозукчу чылында, 1979 чылдаазынга деңнээрге, тараа культураларының дүжүдү 30,5 хуу, ногааларының—1,8 катап хөй алдынган. Тарааның ниитти чылдаазы 32,2, картофельдиң — 24,1, ногааларының—23 хуу көвүдээн. Силос болгаш витаминниг сиген далганы белеткээриниң хемчээли өскен.

Ынчалзажок тараа, картофель, ногааның болгаш мал ажылының чамдык продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының беш чыл даалгалары күүсеттинмээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында 200 муң тонна тарааны, 19,3 муң тонна картофельди болгаш 9 муң тонна ногааларны бүдүрери планнаттынган. (Социалистиг хүлээлгеде [illegible] бүдүрери көрдүнген). Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң болгаш дүжүттү көвүдедириниң, тарааның мал чемнериниң, картофельдиң, ногааларның болгаш чер ажылының өске-даа продукцияларының [illegible] агрономнар шиитпирлээр хуралдааның.

Тараа бүдүрерин көвүдедири [illegible] Совету [illegible] республиканың совхозтары күрүнеге 77 муң тонна тарааны чедир бербээн. Онгу беш чылда тараа культураларының [illegible] 4,9 центнер болган. [illegible] Бай-Тайга [illegible] Каа-Хем районнарының [illegible] бүдүрериниң хемчээлин дыка кудулаткан.

Бо беш чылда тарааның чылда ортумак чылдаазын ... беш чылда херек кырында бүдүртүнгенинге деңнээрге 96,7 муң тонна чедир көвүдедир ужурлуг. Ынчангаш тараа культураларының бир гектардан дүжүдүн 11—12 центнер чедир бедидери чугула. Ол белен эвес, ынчалза-даа күүсеттинип болур сорулга дээрин мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы бадыткап турар.

Картофель болгаш ногаалар бүдүрерин көвүдедири мооң соңгаар оларны өске черлерден кирир соортуруун соксатпаш, республиканы боду хандыртынарын чедип алыры эң чугула сорулгаларның бирээзи болур. Бистиңде картофель, ногаалар өстүрер кылдыр 15 совхозту специализастаан, ук культураларны колдуунда суггаттыг черлерге тарып турар-даа болза, дүжүдү дыка куду болуп артпышаан. Онгу беш чылда картофельдиң ортумак дүжүдү гектардан 31 центнер, ногааныы—42,3 центнер болган. Оон кол-ла чылдагааны адаттынган культураларны тарып турар черлерниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринче совхозтар директорларының, агрономнарның чогуур кичээнгей салбайн, эртемге үндезилеттинген тарылга эълчештирилгелерин кылбайн, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерин херегленнер деңнелинге чедир төкпейн турарында. Эрткен чылын картофель тарааны бир гектар черге 13 тонна органиктиг болгаш 6,5 центнер минералдыг, ногааларынга—18 тонна болгаш 9,5 центнер чемишчидилгелерни төккен. Ол дээрге нормадан 70—75 хуу куду.

Бо чылын картофель тарылгазы шөлдериниң хемчээлин 2 муң 700 гектар, ам эрткен чылдаазындан 600 гектар суггаттырарын, ук культураны тарып өстүрериниң агротехниказын өскертип көрдүнген. Ынчангаш 1985 чылга чедир картофельди 30 муң тонна, ногааларны 14,5 муң тонна чедир бүдүрери планнаттынган. Картофель ынгжаар черлерни, теплица—парниктерни хөйү-биле тудары, «Шынның» чалбыыжы» 260 центнер ногааны ажаап алган. Өске-даа ындыг ажыл-агыйларны хөйнү көргүзүп болур.

Оон-биле чергелештир, бистиң каңдаачал агаар-бойдус байдалдарывыска суггаттың ролюн чедир үнелевес чоруктар ам-даа бар. «Большевик», «Торгалыг», «Бурунгаар», «Улуг хурал» совхозтар эрткен чылын картофельди суггаттыг черге олуртканы хирезинде, ону чаңгыс-даа катап суггарбаан. Ынчангаш дүжүт хамаан чок. Тарааның үрезинин безин эгидип ап шыдаваан. Мооң соңгаар суггаттыг черни ажыглаарын үндезини-биле чаарты көөрүнүн үези келген. Чүгле ынчан, суггаттыг черлер хөй беримчелиг боор болур.

Амгы үеде «Сельхозхимияның» республикада беш районнар аразының база үш районнуң бүдүрүлге каттыжышкыннары тургустунган—деп, республиканың «Сельхозхимия» каттыжышкынның даргазы **В. С. Сапелкин** бодунуң чугаазынга айыткан. Ол каттыжышкыннар баштайгы чылда 1514 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Олар боттарының күжү-биле органиктиг чемишчидилге соортур ажылдың 87,5, минералдыг чемишчидилгелерниң төгерин бүрүнү-биле өдекти төгериниң 95 хуузун болгаш үнүш камгалалының химикаттарын төгериниң 100 хуузун чоруткан.

«Сельхозхимия» каттыжышкыны тургустунгаш, чаа-ла чыл ажып турар болганда, ажылда бергелер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер хөй деп, оратор оон ыңай уламчылап чугаалаан. Ынчалзажок ажыл-агыйларның хөй нуруузунда чер ажылының культуразының куду болган ужурунда, минералдыг чемишчидилгелерниң ажыктыы ам-даа куду болуп артпышаан. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз эрткен чылын гектарга 25 центнер минералдыг чемишчидилге болгаш 19 тонна өдек төккеш, 6,7 центнер ногаа алган. Ол мышкаш «Кара-Хаак» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда байдал база-ла ындыг. Черге төккен чемишчидилгелерден элбек эгидилгени чедип алыр төлээде, чер ажылының нитти культуразын бедидери эргежок чугула. Нарын чемишчидилгелерни болгаш борбаандылаан суперфосфатты ажыглаарынче онза кичээнгей салза чогуур. Бо беш чылда ол чемишчидилгелерни чаштырар тускай техниканы алыр апаар.

Ол-биле чергелештир мал чеми культураларының шөлдеринге органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни төгерин көвүдедиринче, чемнерниң шынарын экижидеринче, сигенни, саванны кыштагларже, фермаларже соортурунге эптиг кылдыр прессеп белеткээринче, витаминниг сиген далганын, борбаандыларын, сенажты хөй-биле белеткээринче чугула кичээнгейни салыр.

Кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң кол негелделериниң бирээзи болза, хөрзүннүң үнүш-күрүн бүрүнү-биле катап тургузары болур. «Сельхозхимия» чогум-на анаа бараан болуру-биле тургустунган деп, В. С. Сапелкин түңнелинде чугаалаан.

Чайгаар бүткен сиген шөлдерин доктаамал, экижидип, калбаа-биле ажыглап турган база мал чеми культураларын тарып өстүрерин көвүдедиреш, ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээрин хандырары —онза чугула сорулгаларның бирээзи. Мал чемнерин бүдүрериниң өзүлдезин тарымал сигеннерниң шөлүн улгаттырып, оларның структуразын экижидип, дүжүткүрүн бедидип турбаш чедип алыр. Эвээш дүжүттүг чаңгыс чылдыг сигеннерни тарыырын кызыргаш, оларның орнунга дүжүткүр хөй чылдыг сигеннерни, ылаңгыя люцерналы, рапсты тарыырын көвүдедири чугула.

Министр оон ыңай чер ажылында шиитпирлеттинмейн турар хөй-хөй айтырыгларда четпестерге доктаап, оларның бо-ду бээр чылдагааннарын айтып, [illegible] демдеглээн. Ылаңгыя республиканың совхозтарында тарылга эълчештирилгезин өртүдүп турарында, чайы, кускү ангыс аңдарылгазында, үрезин белеткеп, арыглаарында, суггаттыг черлерни, кедээ ажыл-агый техниказын ажыглап турарында, черни химизастаарында болгаш бок үнүштер-биле демиселде, эрозияга удур ажылда, техника септелгезинде, сезоннуг ажылдарга белеткелде, механизаторлар өөредилде, четчелээринде улуг четпестерниң барын ол демдеглээн. Чер ажылының чүгле хөрзүн камгалаар системазын ажыглаарынче бүрүнү-биле кирер өй келген дээрзин министр илеткелиниң түңнелинде айыткан.

Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи **В. А. Барышников** Тываның байдалынга таарымчалыг, эртемге үндезилеттинген тарылга эълчештирилгелерин чугаалап, бок үнүштерге удур демиселдиң база хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң айтырыгларынга доктааган. Эртемге үндезилеттинген рекомендацияларны совхозтарда боттандырып турарында шыңгыы четпестер барын ол шугумчулаан.

Онгу беш чылдың дургузунда бистиң республикага 4670 гектар суггаттыг черлерни ажыглалга киирген, 8967 гектар черниң суггарылга системаларын чаарты кылган, 370 муң гектар оларларны суглуг болдурган, хөрзүнү хат алырынга удур барык-ла 1 млн. рубльдиң ажылдарын кылып чоруткан. Ам республикада суггаттыг тарылга шөлү 42 муң гектар, сиген шөлү 5 муң гектар, оларлар 4 муң гектар, суггарылга системалары 89, доктаамал будалар 2139 км, гидротехниктиг дериглер 6047, скважиналар болгаш өрүмнээн кудуктар 2 муң ажыг. Бо саннарны мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри **В. П. Сургутанов** бодунуң илеткелинге киирген.

— Суггарылга системаларын болгаш суггаттыг черлерни бедик ажыктыг кылдыр ажыглап турарының чижектери бисте эвээш эвес—деп, министр чугаалаан. «Алдан-Маадыр» совхоз суггаттыг черлерден дүжүттү чылдың-на суггат чок черлерден 1,5—2 катап хөйнү ап турар. Эрткен чылын анаа 1034 гектарның тус бүрүзүнден 13,2 центнер тарааны алган. Черни болгаш суунуң эвээ бүү-биле ажыглааш, 1980 чылда «Барлык» совхоз бир гектардан 400 центнер, «Революция...

Республиканың чер ажылдакчыларының мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырарда чер ажылының культуразын хажык чок бедидери, эртемге үндезилеттинген тарылга эълчештирилгелерин бүрүнү-биле шиңгээдип алыры, черни чептүг ажыглаары, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төгери, тараа болгаш мал чеми культураларының бедик дүжүттүг райончуткан чаа сорттарын тарыыры, эрозияга удур хемчеглерниң бүрүн комплекстиг боттандырары, үнүш камгалалының химиктиг чүүлдерин мергежилдиг херегтээри, черлерниң улам ыңай мелиорастаары база комплекстиг механизацияны чорудары, күш-ажылды организастаарын бүгү хемчег-биле экижидери, чер ажылдыгларының чогаадыкчы инициативазын болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидери эргежок чугула. Республиканың агрономнарының чөвүлел хуралының киржикчилери чогум-на ол айтырыгларже улуг кичээнгейни салган.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **П. И. Кравченко** хуралдың ажылынга киржип, чөве чугаалааш, чер ажылының культуразын, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң чугула айтырыгларынга доктаап, республиканың чер ажылдакчыларының, бирги ээлчегде агрономнарның мурнунда салдынган сорулгаларны айыткан. Совхозтарның тарылга шөлдериниң хөрзүнү хаттан болгаш суглаан дыка үрелип, үнүш-дүжүткүрү чыл бүрүде кудулап орарын барымдаалааш, чер ажылының чүгле хөрзүн камгалаар эргазынче [illegible] хөрзүн камгалаар техника [illegible] бүдүрүкчүлүг [illegible] ол чу[illegible]

Х-К. МОНГУШ.
К. АРАКЧАА
«Шынның» тускай корр.

ЧАА СОРУЛГАЛАР

СЭТА-ның спорт редакциязының айтырыгларынга ССРЭ-ниң Спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов харыылап тур.

— Москва Олимпиадазы эрткенден бээр барык чартык чыл чеде берди. Делегей спортунуң төөгүзүнге Олимпиада-80-ниң салгышкыны кандыг irги?

— XXII Олимпиада төөгүге артып калган, амга чедир оон түңнелдерин специалистер болгаш спортка хандыкшылдыглар шак анализтевишаан. Москвага болган Оюннар чүгле каш санныг күрүнелерниң төлээлекчилериниң төгерин чедишкиннериниң болгаш рекордтарының көргүзүглери болбаан. Олимпий медальдарын 36 чурттуң спортчулары чедип алганын сагындырайн.

Ук Олимпиада бүгү-делегей байырлалы болган. Совет атлеттер анаа эки киришкен, 195 медальды чаалап алган ССРЭ-ниң шилиндек командазынга чурттуң 95 хоорайының спортчулары кирген болгай.

Москва Оюннары олимпий идеалдарның долу тиилелгези-биле доозулган. Анаа шаптыктаары кордаан реакцияның күштери аштырышкынга таварышкан.

ССРЭ-ниң Спорткомитеди 102 чурттуң спорт организациялары-биле найыралдыг харылзааларын тудуп турар. Делегейниң Олимпий комитединиң президентизи Хуан Антонио Самаранчаның бо чылдың баштайгы айында биеке кээп чорааның онзалап айтыксайдыр мен. Беседаларга болгаш бодунуң чугааларынга спорттуң ол шынарыңай ажылдакчызы эң баштайгы социалистиг чурттуң нийслелинде болган Олимпиада-80-ниң улуг чедиишкиннин бээ катап демдеглээн.

«Москвага болган Олимпий оюннарының чедиишкинни дээрге-ле делегейниң аныяктарының ол байырлалының бодунуң чедиишкини, совет спортчуларның чедиишкини. Олимпий шимчээшкинниң чедиишкини-дир» — деп, ол чугаалаан.

— Чурттуң күш-культура организацияларынга эрткен чыл өске кандыг чүүл-биле онзагай болганыл?

Ол чыл дээрге В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнун, фашистиг эжелекчилерни совет улустуң тиилээниниң 35 чыл оюнун база беш чылдың доозукчу чылы болгай. Онгу беш чылда 200 хире стадионнарны, 11 муң ажыг спорт залдарын, 230 эштир бассейннерни туткан.

Чурттуң күш-культура шимчээшкининде 80 миллион хире кижи киржип турар. Оларның иштинден 25 миллион кижи чылдың-на ГТО комплекизин дужаап, 23 миллиону разрядтарны чедип ап турар. 10,5 муң кижи спорт мастери атты чедип ап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң улустарының VII чайгы [illegible] ... барып чедир [illegible] тура, ... деп демдеглээн. «... Кол чүве чүл дээрге аныы-бүрү харылзаалыг чүс-чүс муң, миллион-миллион кижилерниң, бистиң эргип четпес чурттувустуң ниитизиниң национальдыг, аныы-бүрү ажыл мергежилдиг кижилерниң күш-культурага хаара тудтунганы болур».

Партияның болгаш чазактың совет кижилерниң кадыкшылының сагыш сагып [illegible] амызында күш-культура болгаш спорт кижи бүрүзүнге [illegible] апарар.

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде: «Массалыг күш-культураны болгаш спортту ылап-кейлии-биле хөгжүдер, оларны совет кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралынга улам ханызы-биле калбартырынга деткимчени бээр. Бичии уруглар болгаш аныяктар аразынга күш-культура болгаш спорт ажылын күштелдирер. Спорт дериг-херекселдерин чеп ажыглаар» деп айыткан болгай.

— Бо талазы-биле бисте ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй. Күш-культуржулар болгаш спортчулар, бүгү совет улус-биле бир демей, Кол угланыышкынныарның Төлевилелин бүгү чоннуң чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип турарлар.

Чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле массалыг күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер талазы-биле эрткен чылын бир дугаар эрттирген бүгү-эвилелдиң [illegible] ... «Москва Олимпиадазының оду, чырыы-ла» деп девизтиг спартакиадаларны эрттирер кордүнген. Хүрей болгаш [illegible] көрдүнген [illegible] ССРЭ-ниң Спорткомитеди ол керу[illegible] эрттирер деп шиитпир [illegible].

1984 чылда — дараазында Олимпий оюннарынга чедир «ГТО демдээнден — олимпий медальга чедир» деп маадырлыг [illegible]. «Москва Олимпиадазының оду, чырыы-ла» деп девизтиг спартакиадаларны эрттирер кордүнген. Хүрей болгаш [illegible] ээлдерге бүгү-эвилелдиң «Миңгүт» деп клубту тургузуп турар.

Беш чылдың кол-ла спортчу угланыышкыны—чоннуң чурттап турар черниң шууттуг-бе, бичии уруглар болгаш өөредилер аразынга күш-культуржу-спортчу ажылдарже онзагай кичээнгейни салыры болур. Кайда-ла ук ажылга эң хөй кижи хаара тудтунган болдур, ында спортчу өзүлде кеский дээрзи билдингир. Бо чылдың январь айда бүгү-эвилелдиң чаңгыс ээй спортчу квалификациязының чаа дүрүмнери амыдыралга кирген.

Спорттуң чамдык хевирлеринде ам-даа чедир кылбаан чүүлдер, хожудаашкыннар бар болуп турарын билип турар бис. Чижээ, кышкы хевирлерде—трамплинден ыжадыг херелыш, [illegible] хевирниң маргылдаазы, чайгызында — хеме эжери, стендиге кара боолааш футбол, эр улустуң баскетбол ойнаары дээш ынчаш. Ынчангаш чаа беш чылда чурттуң күш-культура организациялары [illegible] ... санныг чедиишкиннерни ...

— Спорт болгаш күш-культура организацияларының бо чылдагы сорулгалары кандыгыл?

— Кол-колдарын адаайн. Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң удуртулга болдурарын, массалыг күш-культураны болгаш спортту идепкейлиг хөгжүдер талазы-биле, оларны совет кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралынга улам ханы калбартыр, ук ажылды бичии уруглар болгаш аныяктар аразынга экижидер, спорт дериг-херекселдерин чеп ажыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырары көрүп турар. Бо бүгүнү партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде айыткан болгай.

Өске бир сорулгавыс —күш-культура [illegible] мурнунда салдынган сорулгаларга дүүштүр он бирги беш чылда планнарны база оон ыңайгы перспективаларны ажылдап кылыры. Оон улуг хемчээлдиниң билип алыр-биле чамдык дээвиилелдерни чугаалап болур: күш-культуржулар саны 100 миллион, ГТО демдектерин чылдың-на чедип алырлар саны 30 миллион, чылдың-на разрядтар дужаап алырларның саны 28 миллион чедирер.

Бо көргүзүглерни чедип ап болур, ол боттуг саннар-дыр.

Беседаны СЭТА-ның корр.
Г. ХАЧАКОВАНЯН
чорутхан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ның кыска дыңнадыглар, таныылбырлар

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ТҮҢНЕЛИ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң болгаш Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, РСР-ниң президентизи Н. Чаушескунуң чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны Софияда парлаан. Болгария Улус Республика болгаш Румыния Социалистиг Республика аңы-дүжүма социалистиг есне-даа чурттар-биле, антиимпериалистиг болгаш тайбыңга ынак күштер-биле демнежип алгаш, чавырлыышкынның чорудулгазын хаңыладыр. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны база айыыл чок чорукту быжыглаар, кады ажылдажылганы калбартыр, боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр дээш демиселди мооң соңгаар-даа үргүлчүлээринге бүрүн шиитпирлиин ол дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң, май чөвүлел хуралының көдүрген инициативаларының тайбың, чавырлыышкын болгаш делегейниң кады ажылдажылгазының хевээнге улуг ужур-дузазын ийи партияларның болгаш чурттарның удуртукчулары база онзалап демдеглээнин дыңнадыгда айыткан.

Ниити Европа чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелериниң төлээлекчилериниң Мадрид ужуражыышкынының чедиишкинниг доозарының чугулазын ийи талалар демдеглээн. Европага шериг чавырлыышкынының болгаш боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни ол ужуражыышкынга хүлээп алырының эргежок чугулазын дыңнадыгда онзалап айыткан.

Бүгү талалыг болгар-румын кады ажылдажылга марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш калбарып, хаңылап турарын ийи талалар демдеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Иранга туттурган америк дипломаттарны хостааны Персид мугулдурунуң районунга АКШ-тың чепсектиг күштерин улам көвүдедиринге болгаш үргүлчү апаа тургузарынга бичии-даа салдар чедирбес деп Американың Каттышкан Штаттарының камгалал министерствозунда санап турарын даштыкы информация агентилелдери дыңнаткан.

«Иранга туттурган америк дипломаттарның айтырыы шиитпирлеттинген-даа болза, Персид мугулдурунуң районунда хөй санныг америк шериглер келир үеде хевээр артар апаар-дыр» деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Пентагонуң тускай албан кижилериниң чугаазын барымдаалааш демдеглээн.

Шимон херек кылган дээш АКШ-тың Тегеранда элчин черниң ажылдакчыларын тудуп хоругдаңгаже чедир безин Пентагон Персид мугулдурунга [illegible] турар деп. Рейтер агентилелдиң ол корреспондентизи дыңнаткан. Америк дипломаттарны тудуп хоругдааны [illegible] Вашингтон Чонку Чоон чүкте бодунуң шериг эт-чүзүн мооңгээринге чылдак кылдыр ажыглаан.

ДАЙЫНЗЫРАК УГЛАНЫЫШКЫН

Бо дугайын Иранның администрактивтиг херектериниң талазы-биле күрүне министри Б. Набавинниң медеглээнин Иранның радиозу дыңнаткан. Тегеранга болган парламент [illegible] ооң чугаалааны болза: «Америка-биле бистиң харылзаавыстың баксыраваны америк дипломаттарны хоругдааны-биле дорт холбаалыг болбаан. Бистиң революция [illegible] АКШ-тың [illegible] бүгү [illegible] ... зааларны мооң соңгаар-даа тударбоорвайн турар бис»

АКШ-та ам-даа соксавайн турар дайынзырак кампаниязының үезинде сарыыл чок мындаа [illegible] ... «АКШ-тың даштыкы [illegible] шериг күчүзүн улам идепкейлиг ажыглаар херек». Чер бөмбүрзээниң «чалбыыштыг черлеринге» америк шериг күчүзүн [illegible] «Вашингтон пост» [illegible] ... турар бис. ... Америка [illegible] ... турар ...

[illegible] АКШ-тың [illegible] Пентагон [illegible] Ыракта [illegible] Амгы үеде АКШ-та [illegible] 42 [illegible]

[illegible] АКШ-тың [illegible] ... демдеглээн.

АЖЫК ГЕНОЦИД

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-та индей аймактарының баштыңнарының болгаш индейлерниң эргелери дээш шимчээшкинниң активчилериниң конференциязы Рузвельт хоорайга (Нью-Йорк штат) болуп эрткен. Америк индейлерниң ядыы-түреңги байдалы, оларның хамааты эргелерин таптап басканы, төрээн черлериниң байлактарын үптээни — бо чидиг айтырыгларны ол конференцияга чугаалажып көрген. Американың үндезин чурттакчыларын хыйырының доктаамал политиказын АКШ-тың эрге-чагыргаларының чорудуп турарын 100 ажыг аймактарның төлээлээн ол конференцияның киржикчилери шыңгыы буруу шаап, боттарының кижизээшкиниг удурланыышкынын медеглээннер.

АКШ-тың чазаа индей чурттакчыларны күш-биле узуткап, оларны аштадып, индейлерниң кижизиг, төлептиг чорууну доорамчылавышаан, ажык геноцидти боттандырып турар-дыр деп, могавк аймактың төлээлекчизи Райн Аквасасне чугаалаан. Ак кештиг кижилер Соңгу Америкага келир мурнуу чарыында анаа 10 миллион индейлер чурттап турган. Ынчаарга амгы үеде АКШ-тың дениксээринде чүгле 850 муң бичии-ле ажыг индейлер арткан, он-он индей аймактарны узуткап кааптан деп, ол демдеглээн.

Индейлерни кайнаар-даа барбас кылдыр кажаалап каан дениксээрлерде байдалдың шыдажыр арга чок бергезин сиу аймактың баштыңы Терб Бейрер чугаалаан. Ында индейлерниң хөй нуруузу ыдылыынга четкен. Ядыы-түреңги чоруктуң уржуунда АКШ-тың индей чурттакчыларының 75 хуузу үргүлчү аштап турар, оларның иштинден 10 кижиниң 8-и ажыл чок. Кижи назынының узунунуң талазы-биле индейлер АКШ-та эң сөөлгү, а чаш уругларының элекке өлүп калырының талазы-биле — бирги черни ээлеп турар деп, индей аймактың баштыңы медеглээн.

Америк корпорациялар боттарының кедергей хөй кончаатарының улам улгаттырар дээш индейлерни хоозурадып, аштап өлүрүнге чедирип турар деп, индей кереэлерин чарар айтырыглар талазы-биле Делегей чөвүлелиниң күүсекчи директору У. Минс айыткан. Индейлерниң аңнаар болгаш балыктаар эргезин база казаан. Оларның 18 муң гектар эң үнүш-дүжүттүг черлерин аазыбүрү чылдагааннар-биле чыл бүрүде эрге-чагыргалар хавырып ап турар.

Индейлерни дерзии бзу-биле хыдыырының политиказын, экономика талазы-биле оларны үптээрин доп-дораан соксадырын негээн резолюцияны конференцияның киржикчилери хүлээп алган.

Делегейниң демократтыг күштери Сальвадорнуң чоннуң хостаглга болгаш демократия дээш демиселин деткип турар. Хунтаның Сальвадорда чагырыкчылавышаа: чурттуң иштики херектеринге АКШ-тың киржилгезинге удурланыышкынның маршы Мексиканың найысылалынга болган.

АДИ—СЭТА-ның фотозу.

КЫДАТТА «ЧАА ШЕНЕЛДЕ»

Кедээ коммуналарның составынга айрыл тургаш, «соңа [illegible]» [illegible] бригадалар [illegible] ... турар [illegible] ... ажылдар [illegible] ККП ТК-ның [illegible] ... турар. [illegible] бүдүрүкчү бригадаларын херек кырында турумталаарынче угланган [illegible] сөөлгү үеде улам калбарып турар. Кедээ ажыл-агыйны ынчаар башкарарының ол хевирин «түс-түс өрегелер аразынга бүлүрүлге даалгаларын быжыглаары» деп адап турар.

Кыдатта бүдүрүлге бригадаларының 20 ажыг хуузун таратканын ККП ТК-ның органы «Хунци» журналының сөөлгү номерлериниң бирээзинге бижээн. Дүжүрткен ол бүдүрүлге бригадаларының кежигүннери ам боттарының хуу ажыл-агыйын кылып эгелээн. Хуу ажыл-агыйже шилчээн таралчыннарның саны ам 100 миллион кижи чедип турар. Олар — коммуналарга болгаш күрүнеге артык болу берген ядыы тараачыннар-дыр. Оларга хереглиг черни эрге-чагыргалар берип каан болгаш ол тараачыннарның салым-чолунуң дугайында бичии-даа сагыш салбайн турар.

Ындыг системаже Кыдатта шилчиишкин — ындыг суурларны «коммунистерниң» талазы-биле политиканың буурап дүшкениниң тодаргай барымдаазы. Коммуналарны чурттап тургузуп эгелээнден бээр 20 ажыг чылдар эрткен, ынчалзажок тараачыннар [illegible] амыдыралы бичии-даа экиживээн. [illegible] ... Ол коммуналарның [illegible] ... бир тудуп турар.

«Хунци» коммунаа [illegible] ... Мао [illegible] 60 чылдарда Кыдаттың элээн каш районнарында «Чаңгыс өреге — чаңгыс ажыл-агый» деп [illegible] ... база уругларын каапканы.

ККП-ның [illegible] ... бүдүрүлге [illegible] ... турар [illegible] ... хуу ажыл-агыйлар [illegible] ... Кыдаттың амгы чагырыкчылары [illegible] ... бригадаларын [illegible] ... болур.

[illegible] ... бүдүрүлге бригадаларының хөй нуруузунда тарааның бүрүзүнүң оргулгазы — 50 юаньдан безин кудук болуп турарын 1979 чылдың сентябрьда болган ККП ТК-ның дөрткү пленуму демдеглээн.

Бүдүрүлге даалгаларын өреге санынга ондарының чаа [illegible] ... күш-ажылдың идепкейжидерин оргазы кылдыр санап турар. Ындыг болза-даа, «байлыры — эки херек» деп дааны күш-ажыл кылып шыдаар хөй кижилиг өг-бүлелерге ажыктыг. А ажыл кылыр кижилери эвээш хөй миллион тараачын өг-бүлелериниң экономиктиг байдалы «чаа шенелделиң» уезинде улам баксырзан.

[illegible] тараачыннар [illegible] ... турар. Кедээ ажыл-агыйны [illegible] ...

(СЭТА).

Кижилер болгаш чылдар

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ КОКПАЗЫ-БИЛЕ

1930 чылдың күзүнү чүве. Таңды кожуунунуң төвү Бай-Хаак суурга Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем кожууннардан 30 сургуул өөредир деп айтышкынын үнген.

Ынчаарда мен ачамның өнге-даа турбайн, элээн шыырак, мал-маганныг Буу-Хуурак дээр кижиниң хоюн кадарып, хирным боралаңып, амыдырап чораан үем чүве. Бир-ле хүн даг бажынга хой кадарып олурарымга ол аалче дорут аъттыг кижи чортуп кире берди (Ынчаарда ол аал Оргажага турган чүве).

Удаваанда өгден Буу-Хуурак акыйның кадайы Сенденмаа үгбэй үнүп келгеш, мени кыйгырып, хол булгай-дыр... «[illegible] бээр чедип кел» — деп алгырады. Мени канчаар ээн улус боор деп кайгап кагдым. Чедип келиримге ачамның кады төрээн дуңмазы Хаваңдай олур. Ол шала чолдакказымаар дурт-сынныг, бажы элээн калчаа, чарашсымаар, кырлаң думчуктуг, томааныг кижи чүве.

Сенденмаа олургаш:

— Сургуулдаар кижи-дир сен, суму черинден сурүп келген-дир.

[illegible] чүнү-даа ыттавайн [illegible] турган мен.

Өөренген улузумнуң болгаш өскүс дуңмам Бичे-оолду болгаш ачамны кадаргаш, ырак черже өөрениринниң бергезин [illegible] болап тур мен. Шайлап, [illegible] бис. Буу-Хуурак биле Сенденмаа мунгаргай көрүп туруп кагды. Элегестиң Чал-Кежигге удавайн чедип келген бис. Чал-Кежиг дээрге Элегес сумузунуң төвү ол. Акым мени суму конторазынга чедире берди. Улуг даргалары-ла ол чүве боор оң. 3 кижи стол артында узун сандайда олурлар. Арын-шырайы чымчак кончуг улус болду. Бирээзи, болуп көөрге чолдаксымаар дурт-сынныг, каракталы кызырык, улугзумаар, бажының дүгү мырыңай чок, салы дээрге ааржок узун, артында сырый, кок даалымбы [illegible] дарга боорду Оон чанында кыскаш шырайлыг, сарыг баштыг, хүлүмзүрүп чугаалаар, чиңге үнүүт кижи олур.

Улуг салдыг дарга олургаш «Кожууң төвүнге өөренир сургуулдар чыып турар чүве. Бир [illegible] сени чоруур деп [illegible]. Чүге дээрге сен аалдар кезип, түрең чоруур өскүс кижи-дир сен. Бугү-ле чүве-биле хандырар. Сен ышкаш кижиниң өөренир, чурттаар чери ол-дур, дуңмам» деп элээн сургады. Сумувааны үүрүнүң даргазы Оюн Элжар-оол деп дарга ол болган. Кызылзымаар шырайлыг даргазы Оюн Билзир-оол дээр чораан.

Эртенинде мени Бай-Хаакче чорудар дей берген. Бай-Хаакка чедир аът-биле чоруурга дыка ырак. Элегестен арай орай үнген болгаш кежээ апарганда келген бис.

Кантыг черде келгенимни эскербээн мен. Мени эккелген ашак кижи чүве чугаалавас, элдеп ыыт чок кижи болган. Мени башкыларга-даа дужаап бербейн, анаа-ла сургуулдарның удуур дазылгазының эжиниче киирип каащ, олчаан келбээн. Олу дагжап хыпкан [illegible] (суугу) [illegible] доңгелениип олур мен.

Караңгыда суугу чанында бичии кижи шимчеп олурарга эскерип-ле кагды ыйнаан. Бир бичии, чолдак оол тура халып келгеш, «Кайын келдиң, чүге мында олурарың ол, оол?» — дээштиң эктимге даянып, мойнумдан куспактаны кааиты.

Мен эпчоксуун бердим. Оолдар өрээлинде кирип келгенимни билир кагдым. Ол чолдак оол мээң бөргүмнү ушта соптарга бичии сырбыгыр кежегем көстүп келген. Оон билип кааш, «Ой, оолдар, кыс кижи-дир мыйт мой, кежегелиг чүве-дир» деп өөрүүге алгырып чугаалады. 3 оол тура халчып келген. Мени урутлар чылдар дазылгага аппарып кааниар Чээн-биле бир дугаар ужурашкан кижи болза, Таңды кожуунуп Межегей чурттуг Моңгальбии деп оол болган.

Бай-Хаак ээми эдээ черде. Суурнуң ортузунда бичии кара сут хап баалып чылдар, бичии-бичии бажыңнарлыг, оларның чанында хааткар болгаш тарымал ракеткаларлыг, элээн улуг суур чораан. Бистиң школавыс суурнуң кедээзинде дөң кырында бичии бажың чүве. Шупту сургуулдар 30 кижи. Оон аразында 3 уруг турган. Өскелери шупту оолдар. Ол оолдар аразында черле онзагай ажы-чаңныг, шоваа, эрес кашпагай, кайгалзымаар бичежек оолдуң билбес чүвези мырыңай чок турган. Оон өөренирге-даа багай эвес, коньки-леп, чүнгүлап турда караңнаар чүве. Бераан хааржааның куржаа демир-биле селеме кылып алгаш, аъттыг шериг болуп ойнаар. Янзы-бүрү оюннарга дендии ынак.

Орус улустуң танцызы подгорнайны тев турда, анаа чедип таныылаар кижи чок. Суурнуң чурттакчы чонунда бичии Моңгальбиини билбес кижи чок апарган. Кудумчуга безин маңнап чорда. ону хамык улус долганып алган турар. Таныштап бербес болза, шуут салбас турган. Каяа-даа чораащ ол танцызын чажам дивес күүседир турган. Ол бичии оол чүгле танцыга эвес, чуруу чурууруңга база ынак. Ургулчу чыскаалган солдаттар чуруурп Хана солун, лозуңнар кылырынга база идепкейлиг. Аңаа болгаш өске-даа Шуразын-оол, Шыргай-оол, Кодан дээр башкылар турган. Олар сургуулдарга ынак, сургуулдар оларны база хүндүлээр турган. Ол үеде башкыларның ады, адазының ады, фамилиязын бегин [illegible] комудаар-дыр мен.

Чылдар эртип, школавыстың өөреникчилериниң саны өзүп эге классты баштайгылары дооскаш, Кызыл хоорайже кирип, үстүкү класстарже өөренип эгелээн бис.

Мен Кызылга келгеш башкы техникумунче кире берген мен. Володя база өөреңигезин уламчылавышаан. 1936 чылда Кызылдың каттышкан школазынга театр салбыры ажыдар деп берген.

Кызылдың каттышкан школазынга өөренип тургаш-ла Владимир Моңгальбиниң салым-чаяаныы улам тодарап, лөшпуурга болгаш өске-даа музыкага хандыкшылдыг ойнаар [illegible] (Ол [illegible] мецээ база сүмелеп турган). Владимир Моңгальбиниң келир үеде артист болур салым-чаяаны Кызылга база билдине берген турган.

Театр салбырынга хүлээп алырының комиссиязы чүгле 3 кижиниң баштай хүлээп алган: Владимир Моңгальбии, Александр Лаптан болгаш үшкүзү мен болдум. Хүлээп алыышкынга мен «Межегейни» ырладым. Моңгальбии демир-орух өттүнүп этюд кылган. Александр Лаптан бызаанчыга ырлар ойнаткан. Театр студиязының өөреникчилериниң эгези бистер болдувус. Оон соонда бир ай хире болганда ковудей берген бис. Районнардан ырлаар, хөөмейлээр улус база келген, назы-харыдаа, эртем-билии шупту аңгы-аңгы 10 шаа кижи чыып алгаш, өөредип эгелээн чүве.

Моңгальбии алызындан салым-чаяанныг, уран чүүлге бердинген, күзелдиг болгаш, ол бо хүнге чедир театрга ажылдап, чонуң хүндүткелин чаалап алган. Владимир Шаравинович театрның үндезилекчизи, хоочун артистериниң бирээзи болуп турар.

Владимир Шаравиновиш чүгле шииге актёр эвес, бүгү талазының талантылыг артизи дээрзин көрүкчүлер эки билир. Ол дамби, дошпулуур, флейта, чадаганга ойнап турда магалыг-ла. Музыкага салым-чаяанныг кижи.

Москвага уран чүүл көргүзүүнге чадаган-биле ырлаашылар үдеп, ийи удаа четкен. Оон бодунуң хоюг, чымчак, уян, чараш үнүн көрүкчүлер чеже дыңнаваан дээр. Таныга чажындан-на салымныг тол. Сценага кандыг-даа овур-хевирни ойнап үнүп келирге [illegible] алыы-биле хүлээп алыр, чоннуң ынак артизи апарган ужуру-даа ында.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Шаравиневич сценага 100 ажыг янзы-бүрү овур-хевирлерни тургузуп, бичии-даа тура душпейн, мергежил талантызын доктаамал өстүрүп келген. Рольдарының иштинден артистиң бодунуң ынак рольдары: В. Көк-оолдуң «Хайыраан-бот» [illegible] «Самбажыкта» Урдупайның. О. Сагаан-оолдуң «[illegible]» колхоз тэнныылы Чодууну, Фурмановтуң «Үймээнинде» Чеусовтуң, Кильчаковтуң «Хээырзканныг өзен» деп шиизинде Оржак [illegible] Шагаан [illegible] деп шиизинде Бергиниң, К.-Э. Кудажының «Долумааның [illegible]» Дүрген-оолдуң. Островскийниң «Дүмбей арга» деп шиизинде Аркашка Счастливцевтиң, Токаның «Доңгур-оолунда» Ойнаар-оолдуң, Гогольдуң «Ревизорунда» Хлоповтуң болгаш оон-даа өске рольдарны амыдыралчы, бүзүренчиг кылдыр ойнааны болгаш ойнап турарын көрүкчүлер магадап хайкаас.

45 чыл дургузунда чоннуң ынак артизи болуп, [illegible] бараан болуп чоруур В. Ш. Моңгальбииниң чогаадыкчы талантызы чечектелбишаан. Ол ам 60 харлап турар. Төрүттүнгени хүнүнде аңаа чүректиң ханызындан байыр чедирип, чогаадыкчы ажыл-ижинге, амыдырал-чурттаалгазынга улуг-улуг чедиишкиннерни, аас-кежикти, кадыкшылды көрүкчүлер күзеп турар.

Кара-кыс МУНЗУК,
РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

АНЫЯК ШААН САГЫНМЫШААН...

Абаканның хоочун спортчулары Кызылга аалдап кээр дугайында чарлалдар эрткен неделяның ортаа үезинде-ле республика найысылалының кудумчуларынга астынган. Ынчангаш спортка ынактар, бистиң республиканың хоочун спортчулары ол ужуражылганы четтиклейн манап турганнар. Ол хүн-даа келген.

Эрткен субботада Кызылга соок 40 градус ажып-даа турган болза дыка хөй кызылчылар, аныяктар республика найысылалының чурттакчыларының костуг үезинде дыштанып спортчу секциялар, янзы-бүрү маргылдаалар эрттирер спорт залы — Хереличе углаан улус-ла хөй болган. Ол болза Кызылдың хоочун спортчулары боттарының хүндүлүг аалчылары Абакандан келген хоочуннарны уткуп ап, эш хуузунуң ужуражылгазын эрттирер дээш спорт залында чедип келгеннери ол.

Бистиң акы-дуңма кожавыс Хакас автономнуг областың найысылалындан болгаш Тываның хоочун спортчулары волейболга, стол теннизинге, шыдырааг эш хуузунуң ужуражылгазын эрттирериниң мурнунда оон ажыттынарынга туреклаткан парадче үнүп келгеннер. Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы В. С. Биче-оол хоочун спортчуларга байыр чедирип, оларның эш хуузунуң ужуражылгаларынга улуг-улуг спортчу чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Бо ийи хоорайларның хоочун спортчуларының ужуражылгазын «Спартак» эки тура спорт ниитилели организастаан. Тываның спортчулары эрткен чылдың төнчүзүнде Абаканның спортчулары-биле эш хуузунуң ужуражылгаларын эрттирип оларга аалдап чораащ, арга-дуржулгазын солушканнар. А бо удаада олар бистиң республиканың найысылалынга чедип келгеннери бо. Ужуражылгаларның кол-ла сорулгазы хоочун спортчуларның чөвүлелиниң ажылын экижидип, аныяктарга спорттуң чевирлерин пропагандалавышаан, бедик арга-дуржулгазын оларга дамчыдары болур.

Шынап-ла ол хүн спорт залының олуттарын көрүкчүлер шыгырт холдур ээлээн. Оларның хөй кезии аныяктар. Эң-не баштай стол теннизинге маргылдаа эгелээн. Аңаа Тываның командазының теннисчилери Валерий Чадамба, Евгений Манзанов, Мария Шыырап олар эки ойнап, боттарының аалчыларын шупту 2:0 санга үткаш, командазын мурнуунче үндүргеннер.

Шыдыраачыларның салгылары хайым болуп төнген. Бирги кол бистиң аалчывыс, Хакасияның шыырак шыдыраачыларының бирээзи, спортуң бо хевиринге мастерге кандидат Лев Ревич бирги разрядтыг Семис-оол Доңгакты үткан, а ийиги колге педагогика институдунуң ректору Хеймер-оол Ондар биле Фёдор Шалгинов олар хаптымнашкан. Херээжен шыдыраачылар Ю. Дунаева (Абакан) биле Т. Вершинина (Кызыл) оларның оюну бистиң чаңгыс чер чурттуувустуң тиилелгези-биле төнген.

Солун маргылдаа волейбол шөлүнге болган. Абакандан келген аалчылар эң-не баштай Тываның геология-шинчилел экспедициязының хоочун волейболистери-биле ойнааш, шөлдүң ээлерин 2:0 санга үткан. Бо оюнга геологтарның командазындан 58 харлыг Иван Иванович Коржтуң оюнун залда олурганнар улуг сонуургал, магадал-биле көргеннер. Бо хоочун спортчу сетки чанынга чедип келгеш, күштүг кагыгларны кылып, чараш блоктарны салып турда көөрге аңгы үениң аныяктарының ойнап турарындан дудак чок кылдыр сагындырар.

Аалчыларның аразында Хакас автономнуг областың аңгы-аңгы үелерде волейболга чемпиону чораан ойнакчылар: Вениамин Бакланов, Анатолий Гуртовых, Алексей Клешнин оларның оюну база көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Ийиги оюнда аалчылар Кызылдың хоочун волейболистери-биле ужурашканнар. Мааа кызылчылар бедик мергежилдерин [illegible] 2:0 санга үткан. Бо удаада Тываның хоочун волейболистери Моңгуш Кажыйлзгевич Шыырап, Куулар Дугаржапович Даржаа, Николай Баазанович Кувезин болгаш өскелер-даа күштүг кагыгларны кылып, камгаланырының тала-биле бедик арга-дуржулгазын көрүкчүлерге бадзалатканнар. Херээжен волейболистерниң оюнунга абаканчылар шылгараан.

Абакан биле Кызыл хоорайларның хоочун спортчулары аныяк шаан сагынмышаан, солун ужуражылгаларны эрттирип, боттарының бедик арга-дуржулгазын аныяктарга бараалгатканнар. Мындыг ажыктыг эш хуузунуң ужуражылгаларын моон-даа соңгаар уламчылаарын олар маргылдааның түңнелинде дугурушканнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: волейбол, стол теннизиниң маргылдааларының үезинде.

ЯНВАРЬ 27-ДЕН ФЕВРАЛЬ 1-ГЕ
ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Орленок» телестудияның концерт залы. 10.05 — «Хатта хымыргыным» Г. Марковтуң шылыг аттыг тоожузун өзүгаар уран-чечен телефильм. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.30 — Чарлал. 14.30 — Медээлер. 14.45 — «Чон утпаан». Документалдыг фильм. 15.00 — «С. Орловтуң шулук чогаалы». 15.30 — «Спортчу класс». 16.00 — «Чалгыннар». Документалдыг телефильм. 17.00 — Спортчу программа. Хаак спортунуң талазы-биле делегей кубогу. Эр улус 15 километрге. Херээженнер 20 км. Болгарияга болгаш ЧССР-ден дамчыдылга. Даг хааттының спорту [illegible] кубогу. Эң узун слалом. Швейцариядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.10 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 — «Съездиден съезд чедир».

МОСКВАДАН

19.10 — «Даштыкы фильмнер экранны». «Чараш шайлар болгаш чүдеглейлер». Уран-чечен фильм (Венгрия). 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Документалдыг экран». Шүлүкчү Р. Рождественский эрттирер. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — 00.10 — Баскетбол талазы-биле кубок ээлдекчилериниң кубогу [illegible] «Жальгирис» (Каунас) — СК «Модерн» (Франция). Каунастан дамчыдылга. Чарлалда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.55 — «Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Абрамов мeңгизи». Телефильм.

МОСКВАДАН

18.25 — «Эртем амыдыралы». Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязы. Дамчыдылгага Туркменияның Компартиязының ТК-зының секретары М. М. Моллаева, Туркмен ССР-ниң ЭА-зының президентизи А. Г. Бабаев киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.10 — Чарлалдар, реклама. 19.20 — «КАИ экраны». 19.40 — «Татар эдер-хааржак». Фильм-концерт. 19.55 — «Бистиң календарывыс» В. А. Моцартның төрүттүнгенинден бээр 225 чыл болганынга тураскааткан дамчыдылга. 20.25—21.10 — «Людмила Зыкинаның концертинге». Документалдыг фильм.

ЯНВАРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Оолдар, бүрүнгаар!» 9.55 — «Хатта хымыргыным». Уран-чечен телефильм. 11.05 — ССР Эвилелиниң Куштуктуң [illegible] концерти. 11.35 — Медээлер. 11.40—12.00 Чарлал.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телемедээлер.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.45 — «Арга күчүтеннери». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.10 — «ПТУ-га чүнү, канчаар өөредирил». Консерва болгаш энергетика үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге ажылчыннар белеткелиниң дугайында. 15.45 — «Чурагачы». Тележурнал. Дамчыдылгага Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик В. А. Амбарцумян киржир. Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Ю. Н. Глазков эрттирер. 16.30 — Балет артистерниң концерти. 17.00 — «Орус чугаа». 17.30 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 18.00 — «Дүнгүрээзин» Мультфильм. 18.15 — Бөгүн делегейде. 18.30 — «Үе» программазының почтазы». Тайылбырлакчы Е. Синицын эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

19.30 — «Кур чер» деп хөй сериялыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Эш Л. И. Брежневтиң номун өзүгаар. 1-ги сериязы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Кино көрүкчүзүнүң сонуургалынга». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — «Аныяк гвардия». 22.05 — «Сибирь» деп арыгдал фабриказы». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

22.20 — Бөгүн делегейде. 22.40—01.00 — Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Рига). В. И. Ленин аттыг төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чарлалда — Хаак-терге спортунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Грез «Крылатскоеның» аллейинде тренден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

19.05 — Д. Скарлаттиниң — Соналдар. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Петров күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Бистиң почтавыс». 20.00 — Чарлалдар. 20.05 — «Канчап турары херээжен ол бе?» Документалдыг фильм. 21.00 — «Стюартесса». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

21.35—22.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешуның концерти.

ЯНВАРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!» 9.35 — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 10.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов эрттирер. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чарлал. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Төрээн черниң чылы». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Шыдырааг школазы». Разрядтыглар классы. [illegible] Ю. Л. Авербах эрттирер. 15.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизин тележтиг уткуур». «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады». «Рязсельмаш» бүдүрүлге каттыжышкынының фрезеровщиги Б. И. Петриков дугайында очерк. 16.05 — Украинаның улусчу талантылары. 16.50 — Баскетбол талазы-биле кубок ээлдекчилериниң кубогу. Эр улус. «Динамо» (Москва) — «Ортез» (Франция). 2-ги тайм. «Динамо» Спорт ордузундан дамчыдылга. 17.30 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Кижиниң культуразының хевирлеттиннеринге өг-бүлениң ролюнуң дугайында. Философия эртемнериниң доктору А. Г. Харчев дамчыдылгага киржир. Дамчыдылганы СЭКП ТК-ның пропаганда килдизиниң консультантызы В. Ф. Правдцерво эрттирер. 18.00 — «Хөгжүт үннер». 18.15 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.50 — «Неделя» [illegible] 2-ги чадаа. ЦСКА-ның футбол [illegible] дамчыдылга. 19.25 — «Кур чер» деп хөй сериялыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Эш Л. И. Брежневтиң номун өзүгаар. 2-ги сериязы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Ырлаажылыңнар, оннуктер!» [illegible] программа. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—01.00 — Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Крылья Советов». В. И. Ленин аттыг төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — С. Прокофьевтиң, А. Хачатурянның, Н. Раковтуң вальстарын кинематографияның күрүнениң симфония оркестри күүседир. Дирижеру — РСФСР-ниң улустуң артизи Э. Хачатурян.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — «Ленинчи зачет чоруп тур». 19.00 — «Хооллу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга. 19.15 Чарлалдар. 19.20 — «Урал-металл — эртем». Документалдыг фильм. 20.10—21.45 — «Чырык болгаш хөлегелер». Телефильм.

ЯНВАРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Чаа чылдың ужуралдары». «Мазай ирей болгаш койгуннар». «Капитошка». «Пони деп аъттыгаш долгандыр маңнап тур». 9.50 — «Чагааларым манаңар». Уран-чечен фильм. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чарлал. 14.30 Медээлер. 14.50 — «Сылдыстарже кады». Документалдыг фильм. 15.20 — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». Приморь крайының уран чүүл коллективтериниң киржилгези-биле Владивостоктан дамчыдылга. 15.45 «Москвачылар — партияның съездизинге». 16.15 — «Делегейниң улустарының уран чогаалдыгазы». 16.45 — «Тоол даалап келди». «Эргижирээш бопуктар». Уран-чечен телефильм [illegible] (ГДР). 17.45 — «Кижи болгаш хоойлу». 18.15 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады». Телеочерк. 18.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизин тележтиг уткуур». Дамчыдылга. 19.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Кур чер» деп хөй сериялыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Эш Л. И. Брежневтиң номун өзүгаар. 3-кү сериязы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Кинопанорама». Кинодраматург Д. Орлов эрттирер. 18.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—01.00 Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Трактор» (Челябинск). В. И. Ленин аттыг төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — «Улустуң хөгжүм херекселдериниң үнү». Гитара 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Тываның экраннарында». 19.45 — «Келир үе дээш». «Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Телевиделии чугааланып тур бис». 20.05 — 21.00 — «Кижилер болгаш сылдыстар». Документалдыг фильм.

ЯНВАРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «АБВГДейка». 9.10 — «Ада-иелер, силерге». 9.40 — «Эки бараанныры хойнур». 10.10 — «Бистиң адресивис — Совет Эвилели». Челябинск областың уран чүүл коллективтериниң [illegible] программа. [illegible] — «Мону шыдаар силер». 11.35 — «Спортлотонуң» 5-ки тиражы. 11.45 — «Тииленчилер». [illegible] «Чуну номчуурул». 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». [illegible] 15.20 — СЭКП-ниң XXVI съездизинге. Өндүр улуг номчуп арыннары. 9-ку фильм — «Хууда харысаалга». 16.20 — [illegible] РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. [illegible] «Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] Б. И. Севастьянов эрттирер. 17.15 — «Чурттуң хөгжүлдезиниң кол утланыышкыннарының Телевиделии чугаалажып турары». Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский [illegible]. 17.45 — «Хол-хавы». Мультфильм. 17.55 — «9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. 18.55 — «Чурттап турар бажыңым». Уран-чечен фильм. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — 22.55 — «Сильва». Хөгжүмнүг [illegible] Төнчүзүнде — медээлер.

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээникче, чыскаалыңар!» 9.05 «Будильник». 9.35 — Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 10.35 — «Кадыкшыл». Эртем-популярлыг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эрттирер. 11.20 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.50 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.05 — «Кадарчы шагы». Чурттуң хөгжүлдезиниң кол утланыышкыннарының Телевиделии чугаалажып турары. 13.05 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.35 — «Чеховчу арыннар». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг Москваның уран чүүл үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 15.45 — «Доннуң коммунистери». Үшкү дамчыдылга — «Чүнү тарыыр сен». 16.30 — Футбол тайылбыры. 17.00 — «Дагаажыгаш болгаш хүнчүтеш». «Арга аңчы-чорукчулары». 17.30 — «Делегей панорамазы». 18.15 — «Төп телевидениениң экранынга бир дугаар» «Ак-көк портрет». Уран-чечен фильм. 19.40 — «Кино аңчы-чорукчуларының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Минск) — ЦСКА. Минскиден дамчыдылга. Төнчүзүнде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга аяс болур. Хаттыг кужу кошкак. Агаарның температуразы республикага 28-33, а Кызылга 28-30 градус соок болур.

Кино

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дилгилерни аңнааны» 10.00, 12.00, 14.00, 18.00 (үзаткан) 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 9.40, 11.20, 14.10, 15.50, «Өшкү-[illegible] часкааны» (2 сериязы) 17.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Россияның эжи хары» 13.50, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хожудааш самыглажыышкын» 19.00 [illegible]

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-87, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17668. [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыы талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 23 (14121) 1981 чылдың январь 28, среда. 1925 чылда үндезилдиттинген. Өртээ 2 кеп.

ФЕРМА - ЗАВОД

КИШИНЕВ. Молдавияда тургустунган тускайжыттынган транспорт каттыжыышкынының кол сорулгазы — ферма биле заводтуң аразында харылзаазын улам калбартыры болур. Сүттү фермадан соортуруп төпчүткен аргаже шилчиткени заавш машиналыг ажыглап турган хөй продукцияны чедирер арганы бээр. Шимчээшкинин графигин сагыырының талазы-биле ажылды автоматчыттынган диспетчер пунктузу боттандырып турар.

Ажыл-агый биле бүдүрүлгениң аразында ол харылзаа кайы-кайызынга-даа ажыктыг. Сүттү төпчүткен арга-биле соорткениндеи күрүне миллион ажыг рубль орулгалыг болган.

Продукцияның шынары база экижээн. «Ферма—заводтуг» турар районнарда кудуу сорттуг сүт чок.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«1981 чылда часкы хову ажылдарынга белеткелдиң база ону эрттирериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

1981 чылда часкы хову ажылдарын чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг эрттирерин хандырар сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1981 чылда колхозтарга, совхозтарга база өске ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге чорударын хандырарын Компартияларның ТК-ларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехниказынга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунга, Центросоюзка, партияның крайлар, областар болгаш районнар комитеттеринге, [illegible] чер-черниң [illegible] ажыл-агый органнарынга, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга хүлээткен. Ону чедип алыры-биле дараазында чүүлдерни кылыр:

— [illegible] түреп доозарының, оларны бедик чажылга шынарынга чедирериниң, колхозтарны, совхозтарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелерин бедик шынарлыг үрезиннер-биле бүрүн хандырарының немелде хемчеглерин алыр. Тараа-бобы болгаш тараа-мал чем культураларының база [illegible] алыг сорттарының база хаалыгларының үрезиннерин ажыглаарынче онза кичээнгейни углаткыр. Ажыл-агый бүрүзүнге картофель олуртурунуң пландарын күүседир дээш, үрезин кылыр сорулга-биле чуртакты тондап картофель салып алырын чогуур үезинде организастаар.

— колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге органиктиг база минералдыг чемишкиннерни, үнүштер камгалалының химиктиг чүүлдерин, бүгү-ле суттаттыг болгаш суун кеңирген черлерни ажыглаарының үре-түңнелдиг бетиндер;

— тракторларны, хөрзүн болбаазырадыр болгаш үрезин чаштырар машиналарны часкы тарылгага чедир ийи неделя бурунгаар бүрүн белен болдурар дээш, часкы хову ажылдарынга машина-трактор паркызын белеткээрин доозарының хемчеглерин алыр. Мал чемнери белеткээр машиналарны, тараа комбайннарын болгаш ажаалдазының өске-даа техниказын септээрин күргеедир. Машиналарны септээрин шынарынче онза кичээнгейни салыр. Ол сорулга-биле колхозтарның, совхозтарның септелге мастерскаяларының болгаш Сельхозтехника бүдүрүлгелериниң бар болуп турар күчүлериниң бүрүнү-биле ажыглаар, ол бүдүрүлгелерге ийи ээлчеглиг ажылды организастаар;

— машина-трактор агрегаттарының ийи ээлчеглиг ажылдарын хандырар механизатор кадрлар-биле ажыл-агыйларны чеггелээр, техниканы ажыглаарының мурнакчы аргаларын колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге нептередип алырын, ажылдарның бедик шынарлыг кылдынганын. [illegible]

[illegible]

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, [illegible]

[illegible]

(Төнчүзү 3-кү арында).

ЧАА ШАГААН-АРЫГ — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Чаа Шагаан-Арыгның шалыпчы тудуунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол углаарыгшкыннары» деп төлевилели-биле таныжып, ону өөрениин, он биргн беш чылда кылыр тудуг-монтаж ажылдарын боттандырары-биле хемчеглерни алгаш, ажылдап турар.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунуң ишчилери оңгу беш чылда эвээш эвес ажылдарны кылган. Эрткен беш чылда 15 млн. рубль түңге тудуг-монтаж ажылдары шиңгээдип алдынган. Оларның иштинде үлетпүр баазазы, 140 олуттуг уруглар сады, 6 ниити чуртталга бажыңы болган өске-даа эргежок чугула объектилер ажыглалда кирген. РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Ягодинниң, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Иннокентий Барповтуң бригадалары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын эрес-шудургу күүсеткеннер. 1980 чылдың тудуг-монтаж ажылдарын боттан-[illegible]

Тресте болгаш өске-даа тудуг организацияларында күш-ажылды организастааны дыка четпес, тудуг техниказын, ажылчын күжүн бызаарадыр, шын эвес ажыглап турар. Ол бүгүнүң түңнелинде эрткен чылын капиталдыг тудугга улуг хожудаашкын болган. Чер [illegible] деңнелге чедир организаставаан. Оон түңнелинде «Шагонартяжстрой» трест 1980 чылда тудуг-монтаж ажылынга 5.967 муң рубльди [illegible]

[illegible] дамчылар хоолайлар, школа болгаш эмнелге комплекизин, чуртталга бажыңнары дээш ышкаш объектилер ажыглалда [illegible]

[illegible]

Н. ПАМА.

Өңгү беш чылдың сөөлгү чылында Чаа Шагаан-Арыгның комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка Галина Москвинага удурткан поварларның ээлчээ эки түңнелдерни чедип алган. Бо ээлчег столовая-да ам чыл-чылы-биле эки ажылдыг деп саналып турар.

Найыралдыг ээлчегниң поварлары он биргн беш чылдың баштайгы айында алган хүлээлгезин база хуусаа бетинде күүсеткеш, ам февральдың улуунге кириштир ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Г. Москвина, Н. Рудлико болгаш С. Аракчаа олар.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

«ЧЫДА КЫРААН» ТУДУГЛАР

«Шагонартяжстрой» тресте чедир кылдынмаан, «чыда кыраан» объектилериниң саны чылдан чылче өзүп, ам оларның ниити түңү барык 10 миллион рубль четкен. Трест канчап мындыг байдалга таваржыпканыл?

Мооң мурнунда чылдарда кайы-бир бригада азы механизастаттынган колонна объектини эгелеп алгаш, орту кирип чоруй, кылдынган ажылдарының [illegible]

[illegible] эзин бербес. Бодап-даа [illegible] нер-даан, тудугда бо олчаан болуп турган ышкажыл.

[illegible] ажылдаар апаар бис. Ол чүл дээрге, [illegible]

[illegible]

К. ООН, тудугжу.

Техника септелгези

СОҢГААРЛАТПАС ЧУГУЛА ХЕРЕК

Эрткен чылдың төнчүзүнде Бии-Хем районнуң совхозтарының болгаш ында Сельхозтехника салбырының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру-биле техника септелгезин дүрген болгаш шынарлыг чорударынче республиканың ажыл-агыйларының бүгү механизаторларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырган Бии-хемчилерниң эгелээшкини-биле Тыва АССР-ниң механизаторларының ортузунга социалистиг чарыш калбарып үнген. Часкы хову ажылдары чоокшулаан тудуг-ла септекчилерниң ажылының күженинкини улам улгадып турар. Ол черле билдингир. Часка чедир чүгле хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар машиналарны, тракторларны эвес, харын күскү ажаалда машиналарын база септеп алыр ужурлуг.

Бо хүннерде республиканың ажыл-агыйларының мастерскаяларында септелге ажылдары хайнышкыныг чорул турар. Септелге — соңгаарлатпас чугула ажыл. Ол дугайын солунуң көдээ корреспондентилери редакцияже доктаамал бижип чорудуп турар. Септелге дугайында оларның чагааларын дараазында бөлүктеп парлады бис.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУДУП ТУРАР

Бии-хемчилерниң кыйгырыгын эки-биле деткивишаан, «Искра» совхозтуң механизаторлары СЭКП-ниң XXVI съездизин [illegible]

[illegible]

[illegible] терт МТЗ-50-ни болгаш аңаа чемей ийи тараа комбайныг септээш, белениниң шугумунда тургускан. Ооң ангыда 23 трактор андазыныи, 213 плугуп, 13 сеялканы база септеп дооскан. Совхозтуң септекчилери [illegible]

[illegible]

К. АРБАЙ-ООЛ

Бай-Тайга район.

[illegible] биле шаңнеткан.

Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының сайгарылга баазазы (эргелекчизи М. К. Ваткулин) совхозту эргежок чугула херек кезектер-биле четпир хандырып шыдавайн турар. Ол чорук септелгеге шаптыктыг болуп турар.

А. МОНГУШ

Чөөн-Хемчик район.

ЭРТКЕН ЧЫЛДААЗЫ КАТАПТААН

«Мурнакчы» совхозта тракторларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын часкы хову ажылдарынга септеп белеткээринче далашпайн турар. Совхозта ажылдаа чогуур илчирбе дугайлыг тос трактор бар. Олардан 1980 чылдың часкы хову ажылдарынга чүгле чаңгыс тракторну [illegible]

Ам база эрткен чылдагы байдал катаптаар деп баргаан. Бо хүнге чедир септеп белеткеп алган трактор чок болуп турар. [illegible]

[illegible]

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Партияның Тожу райкому болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүседикчи комитеди районнуң күш-ажылчы коллективтериниң 1980 чылда социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтеринден районнуң харылзаа бөлдири тиилекчи болган. Чоңга аъш-дуза чедирериниң орулга кирерин алырының планын ол коллектив ажыр күүсеткен. Почта, телеграф, харылзаа салбырларының ажылы база эки. Садыг болгаш белеткел организацияларының район чарыжынга районнуң хереглекчилер [illegible] коллективи бирги черни ээлээн. Бараан саарылгазының болгаш ниитиниң [illegible] чыл планы ында чедиишкиниг күүсеттинген.

«Май 1» совхозтуң Бедийле Чамдытар Санааның удурткан [illegible] ферманың ажыл-ишчилери [illegible] баш санын өстүрериниң чыл планын 101,9 хуу күүсеткеш, чүс башка оолдаштыр 90 анайны камгалап алгаш, район чарыжының тиилекчизи болуп үнген.

Ол коллективтерге партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл туктарын акша шаңналдары-биле база тывыскан.

Н. МААДЫ.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң [illegible]

[illegible]

1980 чылда тайбың фонду-[illegible]

«САЛЮТ-6»-БИЛЕ «ПРОГРЕСС-12» ЧҮЪК КОРАБЛИН ТУДУШТУРГАНЫ

СЭТА-ның дыңнадыы

1981 чылдың январь 26-да Москваның-биле 18 шак 56 минута турда «Прогресс-12» деп автоматтыг чүък транспорт корабли-биле космоста үш чыл ажыр ужудуп турар орбитаның «Салют-6» деп эртем станциязының тутчуушкуну болган.

Бот-боттарын дилежири, чоокшулажыры болгаш космиктиг аппараттарның тутчуушкуну Ужудуушкун башкарар төптүң командалары-биле база борт автоматиказының дузазы-биле боттанган.

Чер кырының команда-хемчээр комплекизи болгаш ССРЭ-ниң ЭА-зының делегей океанының девискээринде турар эртемнер-шинчилел судноларлары «Прогресс-12» корабль биле «Салют-6» станцияның тутчуурунга идегелдиг контрольду тургускан.

«Прогресс-12» станцияның агрегат талазында тудушкан. Орбитаже каттышкан шимчедикчи тургузугга чарыгдаар одаар чүүлду болгаш «Салют-6»-ның моон соңгаар ажылдаарын хандырар өске-даа материалдарны чедирген.

Телеметриктиг медээлерни алгаш көөрге, «Салют-6» станцияның болгаш «Прогресс-12» чүък корабльдиң борт системаларының ажылы чогумчалыг.

ХӨЙ КЕЗИИ КҮҮСЕТТИНМЭЭН

Партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин, ук Пленумнарга нг Л. И. Брежневтиң чугааларында айтыышкыннарын үдуртулга болдургаш, «Тыва кодээ тудуу» трестиң коллективи 1980 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын долу болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып, чаңгыс чединиишкиннерни чедип алганын чоокта чаа болган партия-ажыл-агый активиниң хуралының киржикчилери демдеглээн. Кодээ тудугжулар эрткен чылын 900 баш хой, 3400 баш бода малга кажааларны, 2500 тонна шөкүр тараа, 1500 тоннаның — минералдыг чемишкиндиктерлер 400 тоннаның — силос склардарын, 1,3 млн. кезек куш чуургазының инкубаторнызын, «Чыраа-Бажы» совхозка 90 орунуут уруглар садын, ниитизи-биле 670 олуттуг кодээ культура одагларын, 100 орунуут эмнелгени, 21659 дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын болгаш өске-даа хөй-хөй чүгүла тудугларны ажыглаалга кирген.

Ол бүгүнүң дугайын илеткелчи —кол инженер В. Потокин. Ол ышкаш санал бергеннер: № 62 КМК-да шеверлекчи Л. Куниньаа, № 741 КМК-да бригадир К. Шойдар-оол, № 957 КМК-да парторганизация секретары В. Шагарин, автобазаның кол инженери Ю. Белов, механизация эргелелинин профком даргазы И. Шилова, Тураның ыяш участогунда парторг В. Старостин, ДБК заводунуң мастери В. Похоров, профэвилелдерниң каттышкан тудуг комитединиң даргазы В. Биче-оол, № 586 КМК-ның начальниги А. Блинов олар чугаалааш, боттарының санал-оналдарынга эрткен чылдың социалистиг хүлээлгелериниң хөй кезииниң күүсеттинмээнин айыткаңнар.

Кодээ тудугжуларның эрткен чылда алган социалистиг хүлээлгелеринден бригадаларның бот-орулга-чарылганың чаа аргазынче шилчиндер, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, материалдыг курлавырларны эчиннээр талазы-биле хемчеглер күүсеттинмээн болгаш дыка хөй чүгүла тудугларны ажыглаалга кирери узаткан актив хуралының киржикчилери шүгүмнээн. Кол-ла четпес чорук — кордээлиг ажылдарның хемчээлинин талазы-биле чыл планының үзүлээни болур.

Эрткен чылын 62, 1317, 585 дугаар КМК-лар дыка багай ажылдаан. Бо тудуг организациялары ниитизи-биле 1.449 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. Ол ышкаш тудуг ажылдарының бот-үнезин оларның улгаттырганындан дыка хөй караж база болган. Ол болгаш өске-даа коллективлерниң четпес ажылы ниити трестиң эрткен болгаш беш-даа чыл түңнелдеринге багай салдарын чедирген.

[illegible]

Профэвилелдер комитеттериниң социалистиг чарышты организастап, [illegible] ролю ам-даа кудуу. Эрткен чылдың дургузунда чарыш дугайында тускай чугаа [illegible] катап болбаан, бо чүгүла [illegible] орга чорудулган, кыйгырыглар, плакаттар, көргүзүг самбыралары чок болгаш кол-ажылчыннар[illegible] түгүн көдүрерин кайда-даа организаставаан. Бо талазы-биле ажыл, ылангыя № 958, 585, 62 КМК-лары болгаш Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда дыка багай турган.

Тудуг ажылын чединиишкиннинг чорудуларынга кадрларны быжыглаары, амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалды тургузары улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле байдал трестте база чогуур негелдеге четпейн турар. 110 квартиралыг бажыңны кылып тургаш 1317-ги КМК ону ажыглаалгага кирерин узамдыктыргаш тура берген. Бар общежитиелерниң санитарлыг байдалы багай, комендантылары чок, кызыл-булуңнары, [illegible] безин дерип [illegible]. [illegible] 1980 чылда ниити тресске 2370 кижини хүлээп алган болгаш 2521 кижи ажылдан үнген. Оон иштинде 201 кижи — прогул кылганы дээш ажылдан үндүр чоруттунган. [illegible] трестиң организацияларынга ниитизи-биле 5663 кижи-хүнү прогул кылдынган. Оон уржуундан 181 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. № 958, 586, 463 болгаш 585 КМК-ларда бир кижиге-ле онаашкан 5-тен 7 чедир кижи-хүнү прогул болганы — эң-не четпес чүүлдерниң бирээзи боор турар. Ол— «Тыва кодээ тудуу» трестиниң коллективлеринде [illegible] партия, комсомол болгаш [illegible] организацияларының кончуг кичээнгей салып келгениниң түңнели-дир.

Трестиң коллективи эрткен чылын камналга болгаш хумагалал талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин база алган. Ынчалза-даа ол талазы-биле көргүзүглер база күүсеттинмээн. КМК-ларның барык шуптузунда тудуг материалдарының кадагалалын багай организастаанындан олар үрелип, [illegible] идип турар. Оон уржуундан трест дыка хөй түңнүг карашка таварышкан.

1981 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планныг даалгазын чедир күүсеттинмээниниң чылдагааннарының бирээзи — тудуг механизмнерин долу-биле ажыглаваааны боор турар. Чижээ, чыл дургузунда бажың тударының 7 краннеры, 4 бульдозер, 9 автокраннар болгаш 3 экскаваторлар дыка үр ажылдавайн, халас тургулаан.

[illegible] ажылдары кылыр организациялар дыка четпес ажылдааның база айтыр ужурлуг. Кол-ла монтаж организациязы № 624 тускай КМК-ның коллективиниң багай ажылдаанындан «Бүрен» совхозта [illegible] ажылдарын. Сосновка суурга 400 олуттуг клубту, Кызылда ДБК заводун, ниитизи-биле 2400 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглаалгага кирер хуусаалар үрелген.

Планның күүсеттинмээнинге чагыкчыларның «чүлүүр» база кирип турар. Дыка хөй чүгүла тудугларны чагыкчыларның дериг-херекселдер-биле хандырбааныңдан ам-даа ажыглаалгага кирбээн.

«Тыва кодээ тудуу» трестиң эрткен чылда социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинмээниниң кол-ла чылдагааны оон удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының тудуг ажылын чогуур деңнелге организаставаааны, политиг-кижизидилгелиг ажылды четпес чорутканы деп чүве билдингир. Хуралга айыттынган четпестерни узуткаарының тодаргай демчеглерин ажылдап кылгаш, боттанзырып чорударын шиитпирлээн. Ынчаарга он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылда трестиң мурнунда улам улуг сорулгалар салдынган. Чагыкчыларга 14.2 млн. рубльдиң бараанныг тудуг продукциязын хүлээдип бээр, 15.2 млн. рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседир. 22.5 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, 1136 олуттуг школаны, 445 орунуут уруглар садын, «Барлык» совхозка 400 олуттуг клубту, «Совет Тыва» совхозка—1200 бода мал азыраар шөлду, «Шивилиг» совхозка — 1200 бода мал фермазын, 16 муң куш кажаазын, 3 гектар теплицаны, 35 автомашина турар гаражты болгаш өске-даа хөй-хөй объектилерни ажыглаалга кирер ужурлуг. Оон аңгыда трестиң бодунуң баазазын быжыглаар, ылангыя Кызыл хоорайга 110 квартиралыг бажыңны, Шуурмак суурга 20, республика найысылалынга —150 автомашина турар гаражтарны, Чаа Шагаан-Арыг хоорайга 586-гы КМК-ның баазазын тудар. Ол ышкаш тудуг үлеттүрүнүн 4650 муң рубль продукциязын бээр болгаш куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6 хуу бедидери социалистиг хүлээлгеде айыттынган.

Бир эвес 1980 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге болдунган четпестерни узуткаар болза бо-даа сорулгалар күүсеттинер.

Т. МОНГУШ.

«МИСТРАНЫҢ» ХЕВИСИ

ЭСТОН ССР. Таллинниң «Мистра» деп эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының бүдүрүлгелери янзы-бүрү өңнерлиг, аажок чараш хээлер-биле каастаан хевис аймаан бүдүрүп турар. Оон продукциязының ассортиментизи үргүлчү калбарып турар. Ында ам тафтинг хевистери деп адаар узун-узун кылдарлыг хевистиң бүдүрүлгезин эгелээн, ону кеврге. Эстонияда хол-биле аргып турар хевистер сагышка кирер. 1981 чылда 400 муң дөрбелчин метр янзы бүрү өңнерлиг хевисти ук бүдүрүлге кылып үндүрер планныг.

ЧУРУКТА: тафтинг хевистериниң чаа хевирлери.

З. ТАРКПЕАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Дааңган ажылынга кызымак кежээ болгаш аңаа харысалгалыг аныяктар Кызылдың дааранылга фабриказында эвээш эвес. Оларның бирээзинге комсомолчу-аныяктарның дааранынчылар бригадазының кежигүнү дааранынчы-моторист Аня Дастан хамааржыр.

Ол школаның онгу клазын дооскаш-ла ук фабрикага өөреникчилеп кирип алган. Аңаа ол даараарының дүрген болгаш депшилгелиг аргаларын кызымаккай шиңгээдип ап, арга-дуржулгалыг эш-өөрүнүң ачызында удаваанда 1-ги разрядтың мергежилдиг дааранынчызы апарган.

Бо хүннерде А. Дастан бүдүрүлгеде мурнакчыларның одуруунда чоруп, ай санында планныг оналдазын доктаамал 110—120 хуунга күүседип турар. Комсомолчу кыс СЭКП-ниң XXVI съездизинге белектиг ужуражыр дээш кужениишкиннинг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: дааранынчы А. Дастан.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

О Н Ч А - М Е Н Д И

«Тес-Хем» совхозта төрүүр 6200 хой бар. Бо хүннерге чедир 1570 баш хой оолдаан. Чаш хураганнар онча-менди доругуп турар.

Хойжулар Кунгаа Чооду, Чагаа-оол Дондуп, Нооке Данилов оларның кодааннарында хөй хөй төрээн. Ол малчыннарның болгаш оларга дузалажып турар сакманчыларның карак кызыл куш-ажылының ачызында чаш хураганнар онча-менди өзүп, доругуп турар.

Мурнакчы комсомолчу сакманчылар Рита Кунгаа—180, Татьяна Дангыт—132, Татьяна Күрүү—130 хураганны экии азырап өстүрүп турар.

Совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге белектиг белектиг ужуражыр, хойнуң улуг бодун база чаш төлүн менди камгалап алыр дээш, улуг кужениишкиннинг ажылдап турар.

К. БАРАНМАА.

Тес-Хем район.

ШАЛЫПЧЫ ЭГЕЛЭЭН

Барыын-хемчикчилер он бирги беш чылдың бирги чылын шалыпчы иш-биле эгелээн.

Оларның чарыжының мурнуку одуруунда онгу беш чылдың шалыпчылары чоруп турар. Районда куш-ажылчы 94 коллективтер, бригадалар, ээлчеглер, бүдүрүлгениң 3290 мурнакчылары онгу беш чылдың планын чедиишкиннинг күүсеткен.

Беш чыл планын күүседиринге, районнуң экономиказын хөгжүдеринге мурнакчыларның ажылчы чоннарның киирген улуун чоокта чаа район төвүнге эрткен мурнакчылар слёдунга демдеглээн. Ол слётка онгу беш чылда болгаш 1980 чылда районнуң ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин база 1981 чылда сорулгаларны чугаалажып көрген. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Б. С. Шыырап кылган.

Мурнакчылардан «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарның ажыл-ишчилери, № 3 орук-тудуг участогу, № 741 КМК-да Ш. Кужугеттиң комплекстиг бригадазы, В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дугу» комбинаттың энергоцеги, арыгаал фабриказында Н. Васильеваның ээлчээ, өске-даа коллективтерниң көргүзүү бедик. Районнуң садыг четкизиниң ажылдакчылары эрткен чылын эки ажылдап, республика чарыжынга тиилекчи болган. Тоску беш чылга деңнээрге онгу беш чылда даг-дугу бүдүрери барык ийи катап көвүдээн. Эът, сүт бүдүрери мурнуку беш чылдан хөй болган.

Ынчалза-даа арга-курлавырлар ам-даа долу ажыглаттынмайн турарын слётка демдеглээн. Ылангыя күрүнеге эът, дүк садарының, мал бажы өстүреринче планы чедир күүсеттинмээн. Ажыглаалга кирзе чогуур чүгүла объектилер дужаатынмаан. Өске-даа четпестерни чайладып, арга-курлавырларны долу ажыглааш, партияның съездизин белектиг уткуур талазы-биле сорулгаларны мурнакчылар слёдунга [illegible].

Онгу беш чылда чедиишкиннери дээш районнуң 295 ажылчы мурнакчыларын чазактың орден, медальдары болгаш «Онгу беш чылдың шалыпчызы», «Социалистиг [illegible] тиилекчизи» деп хөрек демдектери, Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москвада делгелгезиниң медальдары-биле, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

(Бистиң корр).

Улуг-Хемден чагаалар

ӨРГЕН ТУРБААН ЧЕРГЕ

Коммунистиг партия, Совет чазак совет кижилерниң амыдыралының чаагай чорууну чөн келген тудум улуг сагышты салып турар. Оон бир чырыткылыг херечилин бистиң районда көрүп болур. Бугу-Эвилелдиң шалыпчы тудуу Чаа Шагаан-Арыг хоорай ачы үеде шалыпкын туттунуп, белир үеде Тывага чаптыгдар эң далай эриинге улуг хоорай болурунга кижи чоргаарланмас арга чок.

Белир үеде «Найырал» совхозтуң төвү болур Чаа Чаа-Хөл — чаңгыс-даа өрген турбаан черге тургустунуп, сайзыраңгай машина-трактор мастерскаялыг, механизастаттынган сүт-бараан фермалыг, чаа школалыг суур болу берген.

Амгы хүннерде районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизин куш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш улам кужениишкинниг, сорук кириишкиннинг ажылдап турар. Съездиге белеткелдиң чаа үе-чадазы — СЭКП Төп Комитединиң «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин совхозтуң тудуг бригадаларында, албан организацияларында деткип, ол чүгүла документ-биле ханы таныжып турар.

Чаа Шагаан-Арыгга РСФСР-ниң [illegible] Александр Ягодин, Тыва АССР-ниң [illegible] Иннокентий [illegible], Тыва АССР-ниң [illegible] Леонид Траскин болгаш өскелер-даа онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүсеткеннер. Ол ышкаш Чаа Чаа-Хөлден чүгле [illegible] республикада [illegible] алгый [illegible] коммунист Маадыр-оол Лопсанның бригадазы бот-орулга-чарылгалыг ажыл-агыйже шилчип, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедиткен.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Идеология ажылының дуржулгазындан

СӨСТҮҢ ДЭЭШТИИ

«Пропаганданың болгаш агитацияның дээштиин болгаш тодаргай болур чоруун, оон амыдырал-биле, ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээри-биле холбаазын [illegible] — деп, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында тодаргай айыткан. Ында айыткан чүүлдерни амыдыралда канчаар боттандырып турарының дуржулгазын В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың энергоцегинде партия организациязының ажылындан көрүп болур. Моон адаанда ол партия организациязының масса-политиктиг ажылының дуржулгазын парлап тур бис.

[illegible]

[illegible] ажылдап турар бо электри станциязының коллективи —В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» [illegible] эки ажылдыг цехтерниң бирээзи. Оон кежигүннери [illegible].

Бо чединиишкиннерни чедип алырда коллективте ажылдап турар 243 ажылчынның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчының арасында партийжи [illegible] болгаш политиктиг ажылдарның янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап, кижилерниң харылап турар участогунда харысалгазын бедиткен. Партия организациязының (секретары Г. И. [illegible]) ажылчыннар ортузунга чорудуп турар партийжи масса-политиктиг ажылдарының хамааты-биле танышкан көрээлиңер.

Партия организациязының чорудуп келген идеологтуг болгаш оон бир кезээ — политиктиг ажылдың кол угланыышкыны — СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин калбаа-биле пропагандалаар, оон планнарын доктаамал [illegible] [illegible].

[illegible] өөредилгениң, коммунистиг куш-ажыл школаларының ажылдарының арга-хевирлерин болгаш методтарын тодараткан.

Бо өөредилге чылында коллективте эге политиктиг болгаш коммунистиг куш-ажыл школаларында 141 дыңнакчы хавра туттунган. Школа бүрүзү ийи пропагандистиг. Кичээлдерни айда ийи катап эрттирип, оларга «Ажыктыг болгаш шынарлыг чорукту бедилдерниң мурнакчы дуржулгазы» деп курсту өөредип турар. Өөредилгениң ажыктыг пропагандистиң белеткелиндеп, темага дыңнакчыларның сонуургалындан хамааржыр. Ол чыл ажылдаан дуржулгалыг пропагандист коммунист Г. П. Жуковская, комсомолчу пропагандистер А. М. Ефремов, В. И. Шавров олар ээлчеглиг кичээлдерге киржиилгелиг белеткенип, тайылбырны солун, билдингир кылдыр чорудуп турлар.

Амгы хүннерде школаларда партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин өөренип турар. Кичээлдерге пропагандистер техниктиг тексттерни болгаш көргүзүг материалдарын ажыглаар, боттарының кичээлдеринге олуржуп, арга-дуржулгазын солуп турар. Оон аңгыда партбюро пропагандистерге методиктиг дузаны чедирип, оларның-биле үргүлчү харылзаазы турар, тускай семинарларга өөредип келген. [illegible]

мастерлер, инженерлер чорудуп турары эки. Бир эвес кайы-бир коллективтиң удуртукчузу масса-политиктиг ажылдың кижизидикчи ужур-дузазын чедир үнелевейн баар болза, партбюро бо талазы-биле шиитпирлеп чугаалажып, аңаа практиктиг дузаны чедирер бээр.

Масса-политиктиг ажылдың бир хевири — көскү агитация болур. Мында бижиттинген лозунгнар, плакаттар, цехтер куш-ажылчы кижилерниң бедик бүдүрүкчүзүн ажыл-ишче кыйгырган, он бирги беш чылдың базымнарын база партияның XXVI съездизин белектиг уткуурунче угланган. Энергоцехте участок, албан черлери бүрүзү боттарының тускай будунарлыг, стендилерлиг, көргүзүг самбыралыг, ында цех, бригаданың социалистиг чарыжын, бүдүрүлге планнарын, боттарының [illegible] көргүскен. Ниити энергоцехтиң көргүзүг самбыразын хүн бүрү долдуруп, орта социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп турар.

«Цех — бистиң чоргааралывыс» деп хоочун ажылчыннар чугаалажыр. Кижиниң амыдыралының хөй кезии куш-ажылчы коллектив-биле холбашкан болур. Энергоцехте ажылдап турар ажылчыннарның 50 хуузу он чылдан өрү ажыл стажтыг, а 43 кижи электро[illegible] [illegible] бээр ажылдап турар. Аныяктарны куш-ажылга төлептиг [illegible] мында бирги черлениң айтыры. Дагынныкчыларның чөвүлели [illegible] тускай [illegible]. Хоочун дагынныкчыларның арга-сүмези-биле дыка хөй аныяктар боттарының бижик, мергежилин бедиткен. Чүгле сөөлгү ийи чылда бежин 20 ажыл аныяктар боттарының мергежилин бедиткен, тускай ажылдап турар. Эрткен чылын хоорайның [illegible].

Партбюро коллективте хөй-нити организацияларының ажылын планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угландырган. Коллективте ажыл шагы үзер, аргалаар кижилер-биле чорудар ажылды идепкейжиткен. Бүгү-ле чурум үрээшкиннерни аңаа эртпес. Кандыг-бир бригададан кижи чурум үрээн болза партбюро, местком, эш хуу судунуң кежигүннери чыглып алгаш, ол коллективтиң кежигүннериниң мурнунга чурум үрекчизин сайгарып, чугаалажып көөр. Шак мындыг комплекстиг ажылдарның түңнелдеринде коллективте чурум үрекчилери эвээжеп турар.

Кижизидилге ажылының комплекстиг хемчеглерин коллективтиң кежигүннери боттарынга быжыглаан микрорайонның чурттакчыларының ортузунда база чорул турар.

Коллективте болуп турар бүгү-ле масса-политиктиг ажылдарны эрттирер чери—кызыл-булуң. Ону эки дериг, каастаап, аңаа кирген бээрге ажылчыннарны [illegible] дораан-на тургуза бээр. Кызыл-булуңга дужаткан чем үезинде, хостуг шактарда чаа солуннарны, журналдарны номчуп, шыдыраа, шашки ойнап болур.

Чаа беш чылдың эгезин энергоцех коллективи улуг куш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле эгелээн. Оларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыы хевээр артып, он бирги беш чылда боттарынга кылып чорудар ажылдарын тодараткан. Энергетиктер чаа чылда бедиткен дуржулгаларын алган. Херелекчилерни чырык чылыг суг-биле үзүктел чок хандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын декабрь 22-де күүседир, планнан ажыр 400 муң киловатт-шак [illegible] [illegible]

Х. МОНГУШ.

«Шын»ның корр.

СОРУЛГАВЫС МЫНДЫГ

Улуг-Хем районнуң «Улуг Хая» совхозтуң төвү Көк-Чырааны Хайыракан суурже көжүрүп турар. Ол суурда тудуг ажылдарын № 3 КМБ-ның тудугжулары кылып чорудуп келген. Ук коллектив онгу беш чылдың сөөлгү чылында 1928 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. Оон иштинде боттарының кужу-биле 1564 муң рубль түңнүт ажылдарны кылган. Тодаргайлаарга, кодээ ажыл-агый машиналарынга 2 гаражты, 1,6 километр [illegible] бедик вольтуг электри шугумун, бирээзи-ле 2 аал чурттаар 26 чурттаалга бажыңнарын болгаш оон-даа өске объектилерни тудуп кылган.

№ 3 КМБ-да он бригада бар. Оларның аразында калбарган социалистиг чарышты Александр Базыр-оолдуң, Владимир Базыл-оолдуң бот-орулга-чарылгалыг бригадалары баштап, планныг онаа[illegible] [illegible].

[illegible]

болгаш тудугжуларның он бригадазының сезн планныг даалгаларын күүсетпээн.

Чүнүң чылдагааныңдан планныг онаалдалар күүсеттинмейн барганыл? Кол чылдагаан болза ажылчын кужуну чедишпейн турарында. Ук тудуг организациязы турар чогуур ажылчыннарның 61 хуузу-биле хандырттынган. Ынчангаш чаа ажылчыннарны мергежилге өөреткеш, тудуг-монтаж ажылдарынче хаара тудары кол айтырыг боор турар. Дилиг материалдары, курган штукатура, шала маназалары, бажың тудар бректер үзүктелиишкининиң кээп турарындан чамдык үелерде тудугжуларның кылыр ажылы чок апаар. Оон түңнелинде тудугжулар аар-саар ажылдап, кылыр ийикпе, ажыл чок олурар ужурга таваржып турар.

№ 3 КМБ-да партия, профэвилел, комсомол организацияларының ажылдаарының ортузунда [illegible] ажылдаар [illegible] деңнелге тургуспайн келген. [illegible]

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында № 3 КМБ-ның коллективиниң кылып чорудар ажылдары хөй. Олар ниитизи-биле 2992 муң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын бүдүрер болгаш оон иштинден боттарының кужу-биле 2897 муң рубльдиң ажылдарын шиңгээдирин планда көрдүнген. Ол дээрге Хайыракан суурга септелге мастерскаязын, төп одалга системазын, 140 бичии чаштар турар уруглар садын. Хайыракан, Арыг-Бажы, Эйлиг-Хем суурларга чурттаалга бажыңнарын болгаш оон-даа өске тудуг объектилерин ажыглаалга кирип, чурттакчы чоннуң культурлуг байдалын улам чаагайжыдары-дыр. Бо улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырары-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинден чамдык ажылдарны № 3 КМБ-ның тудугжулары кылып турар.

1981 чылда тудугжу кадрларның билиг-мергежилин бедидери социалистиг хүлээлгеде көрдүнген. Ол бир чаа [illegible] мергежилинге өөредир, дөртен [illegible] кижи холбашкак мергежилди шиңгээдип алыр. Ажылчыннарның мергежилин бедидип, социалистиг чарыштың аргыг организастаарын [illegible] ажылдаар улуг-киирер [illegible] ээзежелер болгаш куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, иштики курлавырларны чоп ажыглап тургаш, хүлээлгелерни ажыр күүседир дээш кужениишкинниг ажылдарны неттинер.

Чай— тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорударынга эң-не таарымчалыг үе. Мурнунда чылдарда ышкаш, бо чылын база чурттуң өөредилге черлериниң студент оолдар, кыстар куш-ажылчы семестрин эрттирери-биле чедип келирлер. 1981 чылдың чайынында Хайыракан суурнуң тудуг объектилеринге 100 хире студентилер 200 муң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылыры планнаттынган. № 3 КМБ-ның удуртукчулары студент тудуг отрядтарының ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны аңдыгааштан эгелеп тургузар дээш чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар.

Ук коллективтиң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле таныжып, ону үзүн-биле чүүлдүглүг деткип турлар. Мурнундагы чылдарның частырыгларындан чогуур түңнелди үндүрүп, 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алгаш, ону долдур болгаш ажыр күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турар.

О. ДАНГАА.

Улуг-Хем район.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). [illegible] чуларның ажыл төлевиринге хереглээр чарыгдалдарны төлээри-биле чамдык колхозтарга 1981 чылдың ноябрь 1-ге чедир кыска хуусаалыг чээлилерни тывсырын ССРЭ-ниң Күрбанкызынга чепшээрээн.

Минералдыг чемишчиглиге [illegible] складтарын, машиналар тургузар херимниг шөлдерин, хыналда пунктуларлыг автомобильдер болгаш тракторлар тургузар ажык черлерин, оларга кывар-чаар чүүлдер кудар база чуур черлерин, көдээ [illegible] заводтарындан келген алырып каан техниканы эптээр цехтерин, а ол ышкаш техниктиг хандырылганың станцияларын база пунктуларын тударынга база-ла дерип кылырынга холбашкан чарыгдалдарны төлээри-биле чамдык совхозтарга болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтех[illegible]

[illegible] куралывырларын ди[illegible] хире чергезибиле 1981 чылдың капитал са[illegible] хемчээлинден [illegible]

[illegible] үстүнде айыттынган узун хуусаалыг чээлилерни тывсырын ССРЭ-ниң Тудуг банкызынга чөпшээрээн.

[illegible] ву ажылдарын чорудар техниканы септээринге киржир бүдүрүлгелерни электри энергиязы-биле доктаамал хандырар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунга хүлээндирген.

Часкы хову ажылдарының белеткелдеринге болгаш ону чорударынга эргежок чугула машиналарны, дериглерни, үрезиннерни, артык кезектерни, резин дугуйларны, металл продукттарны, ыяш болгаш тудуг материалдарын, нефть продуктуларны, чем дустарын, мал чеми фосфаттарны, пестицидтерни болгаш өске-даа материалдарны чүдүрүп сөөртүр вагоннарны (план ёзугаар) бирги ээлчегде тускайлап бээрин хандырарын болгаш көдээ ажыл-агыйга база сүттеринге база малгаштыг черлерни кевиреринин системаларын болгаш тудугларын кылырынга херелээр чүктерни сөөртүкен демир-оруктарның черге база сут оруктарынга [illegible] шимчээшкининге [illegible] контрольду тургузарын Орук-харылзаа министерствозунга, РСФСР-ниң Далай [illegible] министерствозунга [illegible]

Часкы хову ажылдарын чорударынга механизаторлар, тракторист-машинистер чедишпес колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге он[illegible] байдалдарны барымдаа[illegible] ССРЭ-ниң [illegible] 1971 чылдың апрель 21-деги № 231 доктаалынга дүүштүр үлетпүр, транспорт болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден база албан черлериниден, организациялардан оларны 1981 чылда ол ажылга хаара тудуп киириштирерин автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

Часкы хову ажылдарының үезинде колхозтарже, совхозтарже болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге командировкалаан [illegible] машинистерниң ажылының төлевириниң дугайын 1980 чылда күштүг боор турган негелделерге дүүштүр тайылбырны бээрин ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитединге хүлээндирген.

«Сельхозхимия» болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының, колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң адреизинге келген чүъктерни демир-орук станцияларындан дүрген сөөртүрүн хандырарын болгаш оларның [illegible] хемчеглерни алырын ээлгелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехниказының күрүне комитединге саналдаан.

1981 чылда көдээ болгаш сут ажыл-агыйынга тускайлаан материалдыг курлавырларның шынгы камналгазын хандырарын ээлгелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозунга база ССРЭ-ниң Сельхозтехниказының күрүне комитединге хүлээндирген.

СЭКП ТК-ның октябрь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин уламчылаар болдурганыр, СЭКП-ниң XXVI съездизинге телептиг уткуур дээш социалистиг чарышка кириштиниишкенинде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларны, көдээ ажыл-агый болгаш сут ажыл-агыйның организацияларны, колхозтар база совхозтар, үлетпүрнүң база транспорттуң бүдүрүлгелери болгаш организациялары 1981 чылда көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле сорулгаларның чедиишкининиң боттандырарынга бүгү күштерин киирер болгаш часкы хову ажылдарынга ажыл-агыйларның материал-техниктиг баазазын өөнү үезинде белеткээрин болгаш ону бедик агротехниктиг деңнелге чорударын хандырар дээш хемчеглерни алыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Тайбын, чавырлышкын болгаш боо-чепсекти дужурер [illegible] аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей шуулганы бо чылдың январь 19-тан 23-ке чедир беш хүннерниң дургузунда Хельсинкиге болуп эрткен. Европага айыыл чок чоруук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга 1975 чылда ат салынган «Финляндия» деп төөгүлүг ордуга болган делегей аныяктарның болгаш студентилерниң ол шуулганынга политиктиг болгаш шажын чүдүлгениг янзы-бүрү угланыышкынныг организацияларның беш чүс ажыг төлээлекчилери, ол ышкаш делегейниң хөй организацияларындан, оон иштинде Каттышкан Нацияларның Организациязындан хайгааракчылар киришкен.

Бүгү диптерниң аныяктарының төлээлекчилери тайбынның салым-чолу, чавырлыышкынны улам хаалыдыр, боо-чепсекти дужурер дээш бедик харыысалгазын медереп билбитаан. Хельсинкиге чыылганнар. Ынчангаш чавырлыышкынның политиктиг болгаш шериг талазы-биле айтырыглары, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң социал-экономиктиг уржуктары, ону кызыгаарлаар болгаш чепсеглениишкинниерни бүгү-ниити база бүрүн дужурериниг шилчиири, тайбын, национал хамаарышпас чоруук болгаш социал депшилге дээш демисел дээн ышкаш амгы үениң эң чугула айтырыглары аныяктарның болгаш студентилерниң Хельсинки шуулганынга чугаалажып [illegible]

Шуулганның киржикчилеринге бодунуң байырлыг чагаазынга эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни болза: «Тайбынны амга-ла куваар амгы үеде вааш болур—тайбынны камгалаар, тайбын дээш демиседжир, бистиң эртемчейнивиске тайбын болгаш найыралдыг чурттаарынга аныяанда-ла өөренип алыр херек». Чогум-на ол изиг күзелчүткүл шуулганның ажылының кол угланыышкыны болган. Бүгү чурттарның аныяктарының кол чугула ол сорулгазын шиитпирлээриниң аргаларын тывар талазы-биле шуулганның киржикчилери боттарының санал-оналдарын калбаа-биле солушкан. Чамдык айтырыглар [illegible] болдаар дүүшпээн-даа болза, аныяк коммунистер, социалистер, социал-демократтар, либералдар, радикалдар, католиктер болгаш протестант шажын чүдүлгелиглер—бистиң үевистиң идеологтуг болгаш политиктиг бүгү агымнарының төлээлекчилери Хельсинкиге [illegible] санал-оналдарының солчуушкунун кылганнар.

Тайбын, чавырлыышкын болгаш боо-чепсекти дужурер дээш аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей шуулганының түңнел документизин ужуражылгаларның сөөлгү хүнүнде Хельсинкиге бир эп-сеткилдиг хүлээп алган. Шериг талазы-биле удур туржуушкунну демчелин чавыдадырынче, боо-чепсекти хамыктың мурнунда ядерлиг чепсекти кызыгаарлаарынче, делегейниң нарын айтырыгларын тайбын шиитпирлээринче, дүшкүүрлүг чоруктуң оларларын өжүреринче, империалистиг албадаашкынның политиказынга удур туржуурунче, политиктиг чавырлыышкынның чорутулгазын камгалаарынче болгаш ону делегейниң бүгү районнарынга нептередиринче угланган тодаргай болгаш шиитпирлиг хемчеглер чокка делегейниң ёзулуг айыыл чок чоруу чедип алылмас дээрзин беш диптиң [illegible] аныяктарының коллективтиг күзел-соруу илергейлеп-таан, онзалап демдеглээннер.

Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерине удур, боо-чепсекти дужурер, тайбынны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш тайбынга ынак күштерниң [illegible] болгаш студентилерниң киржилгезин [illegible] Хельсинки шуулганының ажылының ол гумчалыг түңнелдери улуг идигни бээр.

Г. ШИШКИН
(СЭТА).

САЛЬВАДОР УЛУСТУҢ ДЕМИСЕЛИ-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Америк империализминиң Төп Америкада чиңзениишкиннеринге удурланыышкынның массалыг чыскаалы никарагуа найысылалга болган. Сальвадорнуң болгаш ол кавы девискээрниң өске-даа чурттарының иштики херектеринге америк холгаарлаашкынны каргап киленнээр дээш ажылчы чоннарның Сандиночу профэвилелиниң кыйгызын ёзугаар муң-муң ажылчыннар, тараачыннар, албанхаакчылар, өөреникчи аныяктар Манагуаның кудумчуларынга уңуп келген.

Сальвадор улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ кылдыр Никарагуаның профэвилелдери ол чурттуң патриоттуг күштеринге дузалаар фондуга акшаларны чыылдазын организастаар дээн шиитпирни хүлээп алган.

• • •

КАРАКАС. (СЭТА). «АКШ-тың шериг холдаашкыйның болдурбас!», «Сальвадорнуң чону тиилеп үнер!» дээн лозуннар-биле Венесуэланың найысылалынга хөй муң кижилиг чыскаал болуп, сальвадор улустуң маадырлыг демиселин деткээн. Сальвадорнуң херектеринге дашкаартан холгаарлаашкынны соксадырын чыскаалчылар шиитпирлиг негеп, ол чурттуң улузунуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче калбак хөй-ниитини кыйгырган.

• • •

ПАНАМА. (СЭТА). Сальвадорнуң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хөй муң кижилиг чыскаалы болгаш митингизи панама найысылалга болган. Хунтаның өскүдүп үндүрген ханныг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерин панамалар киленниг буруу шаап, Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынынга база ол төп америк республикаже халдаарының пландарын АКШ-тың кылып турарынга шиитпирлиг удурланыышкынын илергейлээн.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Сальвадорнуң реакцыылыг ёзу-чурумун деткиир чоруктуу соксадырынче бүгү чурттарның чазактарын Социалистиг интернационал кыйгырган. Чоннуң дайзыны хунтага удур, демократия болгаш социал депшилге дээш Сальвадорнуң тайбынга ынак күштери чөптүг демиселин чорудуп турар дээрзин Лондонда тараткан медегелде онзалап демдеглээн.

Массалыг англи организация—тайбынның британ ассамблеязы сальвадор хунтаны Вашингтонуң деткип турарын шыңгыы шүгүмчүлээн.

• • •

ВЕНА. (СЭТА). Тайбын таалакчыларының австри чөвүлели АКШ-тың администрациязынче чорутканы телеграммазынга реакцыылыг хунтаны деткип турар чоруун соксадырын, аңаа боо-чепсек бербезин болгаш бүгү америк чөвүлекчилерни Сальвадордан дедир кыйтыртып алырын негээн.

«Австри католиктиг хоолдашкии» дээр шажынныг организация сальвадор патриоттар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын медеглээн.

• • •

ГААГА. (СЭТА). «Сальвадорнуң херектеринге америк холгаарлаашкынны соксадыр!», «Хунтага боо-чепсек бээрин болдурбас!» деп лозуннар-биле АКШ-тың Гаагада элчин черинин бажыңының баарынга массалыг митинг болган.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның чону иштики болгаш даштыкы контрреволюцияның чиңзениишкиннеринден чурттуң бот-эргезин, бодунуң социал-экономиктиг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга кандыг-даа үеде белен турар ужурлуг деп, национал камгалал министрииниң оралакчызы, Сандиночу улусчу милицияның командылакчызы Эден Пастора медеглээн. Аңаа болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, Никарагуаже дашкаартан шериг агрессиязының айыылы сөөлгү үеде өскениниң ол айыткан.

Оон-биле холбаштыр Сандиночу улусчу милицияга келдириишкин дугайын болгаш Улусчу армияның резервистериниң белеткел эртерини чаа системазының дугайында чарлаан деп, Э. Пастора чугаалаан. Революцияны камгалаарынга никарагуаларны белеткээри дээш харыысалга хөй-ниитиниң массалыг организацияларынга онаажыр апаар. Сандиночу аныяктарның июль 19 аттыг эвилели, ажылчы чоннарның Сандиночу профэвилели, көдээ ажыл-агый продукциязының бүдүрүкчүлериниң эвилели болгаш өске-даа организациялар девискээр принципке бардымдаалап боттарының [illegible] [illegible]

[illegible] милицияга [illegible] [illegible] дээр [illegible] [illegible] Улусчу милицияның [illegible] [illegible] ол медеглээн.

ПУР-НУҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң чазааның дарлалга айтырыгларының талазы-биле төлээлекчизи чазактың мурнундан медеглел кылган. Албанның сан-медээлерин ёзугаар алырга, январь 24-те, ажылдаар субботада, 5 миллион чыгаа кижи ажылдап хүнзээн. Ол болза күрүне секторунда ажылдап турар бүгү кижилерниң 60 ажыг хуузу болур деп, ол медеглелде чугаалаан. Боттарының хамааты хүлээлгелерин күүсеткен бүгү кижилерге чазак өөрүп четтиргенин илергейлээн.

[illegible] кижиннерниң хуузу ам-даа дыка улуг болганы болгаш боттарының ажылдаар черлеринге чамдык ажылдакчыларның чок болганы улус ажыл-агыйынга чая чидириглерниң чылдагааны болу берген, ол чорук рынокту хандырарынга, ол ышкаш эргежок чугула бараанларны бүдүреринге бак салдарын чедирип турар болгаш чурттуң экономиктиг байдалын улам ыңай дорайтадырынга чедирери [illegible] медеглелде чугаалаан.

[illegible] шиитпирлээри ниитилелдиң болгаш экономиканың эргеажыктарын барымдаалап көргенде болдунмас аргалыг. Ол айтырыгны чугаалажыры черүүлдээлер болгаш дүшкүүрлениишкиннер чокка, ажыл-херекчи байдалга эртер ужурлуг деп медеглелде онзалап демдеглээн. «Солидарностьтуң» удуртукчуларының талазындан ажыл соксадыышкыннарының аргазы-биле чаңгыс талалыг шиитпирлер дегээр чо[illegible] болуп турар. Ол чорук ажыл-херекчи чугаалажыышкыннарны чорударын болдунмас арга чок кылып, харын чоннуң [illegible] байдалдарын баксырадып турар.

[illegible] польша ара[illegible] чамдык министерстволарның удуртукчуларының чугааларын чижек кылдыр көрүүшкен. «Солидарностьтуң» [illegible] [illegible] чүве чок чорук чурттуң караажаны чедирип турарын ол чугааларда тодаргай [illegible] деп; ол чорук чүгле чонуң хандырарынга бак салдарлыг эвес, харын бүдүрүлгениң ээн-дески ажылдаарынга чамдык үеде багай салдарын чедирип, [illegible] [illegible] [illegible]. Чижээ, ажыл-чем [illegible] чүгле чаңгыс хүн бедик [illegible] 110—150 миллион злотый акша боор, а чамдык [illegible] [illegible] ёзугаар алырга, ол чидириглер 1 миллиард злотый акша чедер.

ПЕКИННИҢ ОНЗА СУДУНУҢ ШИИТКЕЛИ

ПЕКИН. (СЭТА). Цзян Цин болгаш Лянь Бо[illegible] «контрреволюстуг дээр бөлүүнүң» херээниң талазы-биле онза судуң шииткелин чарлаан. Мао Цзэдунуң катайы Цзян Цинни болгаш ККП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнү турган Чжан Чуньцяону шажылаар өлүрер деп шииткен. Судтуң ол шииткелин ийи чыл болгаш [illegible] деп доктааткан. ККП ТК-ның даргазының оралакчызы турган Ван Хунвэньни бүгү назынында. ККП ТК-ның политбюрозунуң кежигүнү турган Яо Вэньюаньны—20 чыл хуусаа кара-бажыңга хоругдаар кылдыр шииткен.

ККП ТК-ның политбюрозунуң кежигүннери турган—Мао Цзэдунуң хууда секретары чораан Чэнь Бодани, Кыдаттың шеригниң чиңгине штабының начальниги турган Хуан Юншэнни, шериг начальниктери чораан Ли Цзопэнни, Цю Хуэйцзони, У Фасяньны, а ол ышкаш Кыдаттың шериг [illegible] [illegible] [illegible] турган Цзян Тэнцзяону 16-дан 18 чыл чедир хуусаа [illegible] [illegible] деп [illegible]

«[illegible]» [illegible] ёзулуг характерин [illegible] материалдар суд чорудулгазының үезинде билдине берген «Культура революциязының» эгелекчизи Мао Цзэдун турган «Культура революциязы» Кыдаттың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге дыка улуг хоралалды таварыштырган, социалистиг тургузуунуң хөй чүүлдерин узуткаарынга, массалыг шаажылалдарга чедирген. Ол үеде 100 миллион кижи дораан шаажылалдарга таварышкан, качыгдааның кылыт парлалга ажы-биле билмээн.

«Культура революциязынга» мээң киржилгем Мао Цзэдунуң талазындан удуртулга-биле тудуш холбаалыг болган деп, Цзян Цин судка чугаалаан «Мао Цзэдун дарга баштаан ККП ТК-ның шиитпирлеринге дүүштүр бүгү-ле чүүлдерни кылып турган мен» деп ол медеглээн.

«Эки чаңчылдарны эдерер» деп чагаага хамаарыштыр

ҮЕКЕЛГЕН

«Эки чаңчылдарны эдерер» деп К. Монгуштуң кижизидилге темазынга бижээн чагаазын таныжып көргеш, ачам хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны бижиир бодадым.

Бистиң Саглы суурда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар ам-даа бар. Ону кылдуунда эзээдилер кылып турар. Оларга суурда кандыг-даа ажылда хаара туттунмаан. Мазалык эзиин «таңкылыдеп», арага-дары саткан кижилерни эсрүүп, оон кедерезе садып алыкчылардан арага дилээр, харында күш даап, хунаап алыр чоруктар безин бар апарган. Оларның аразында школаның чамдык ийи-чаңгыс өөреникчилериниң бары элдептиг. Улус депутаттарының Саглы көдээ Советиниң күүскому, совхоз, школа дирекциязы, профэвилел, комсомол организациялары эзээди үргүлдериниң болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинче кичээнгей шуут салбастаан. Оон түңнелинде чурум үрээшкиннери бо-ла болу бээр.

Баштарының дүктерин ээп чазыр салып бадырыпкан, даштындан көөрге чараш, силиг кеттинген ышкаш чамдык ийи-чаңгыс аныяк оолдар, кыстар суурга турзазында «чаңнап», хөй-ниитиниң корум-чурумун каржы-биле үреп турда, районнуң иштики херектер килдизиниң бисте төлээзи Анатолий Лаа-Хаа кандыг-даа хемчээ албастаан. Кем-херек үүлгеткен кижилер-биле тус-тускайлап кижизидилге ажылын чорутпас, оларга хемчег, харыысалга онааваан. Ол ышкаш эш хуузунуң суду, улусчу дружина-биле харылзаа ассазына ырында болуп эртпейн.

«[illegible]» [illegible] ажылды улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалы ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салган. Ону боттандырар ажылдарны партия комитеди чогуур негелдезинге чедир тургуспаан. Ол ышкаш бисте кижи өлгенде, куда дүшкенде массалыг арагалаар чоруктар ам-даа читпээн. Оорлар-биле демисел кошкак. Ынчангаш кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургузар үе келген. Аңаа совхозта Культура бажыңын ажылдаар болза эки. «Кызыл туг» совхозта партия комитеди, улус депутаттарының Саглы көдээ Советиниң күүскому база хөй-ниити организациялары бир демниг ажылдаар болза кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургузуп алырының бүгү аргалары бар.

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

Чурттуң оолдарын болгаш кыстарын шериг албанынче дагзылап киирер чорукка удур чыскаалдар АКШ-тың эрегагырга черлери полицейжилерни ыдалап киирген.

Аныяктарның дыка хөй демократтыг организациялары шеригже келдириишкиннерге удур манифестация эрттирип, АКШ-тың администрациязының чорудуп турар агрессив политиказын буруу шаап турар.

ЧУРУКТА: шеригже келдириишкинге удур Нью-Йоркка болган чыскаалдың киржикчилерин полицейжилерниң тарадыр сывыртааның соонда.
ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

Чеди дидимнер дугайында

Енисейниң адаанда, Усть-Порт суурдан ырак эвесте черге частыышкын дыңналган. Ол дээрге, Норильсктиң шахтёрлары чер адаанда соодукчу складтың тудуун кылып эгелээни ол.

Ол фактының дугайында дыңнадып тура, СЭТА-ның корреспондентизи В. Трусовтуң бижээни болза: В. Гилевскийниң удурткан чеди кижи составтыг бригада он чыл ажыг үе дургузунда Таймыр тундразында мөңге чыдар черге дыпчам складтарын тудуп келген. Бригада кежигүнү кижи бүрүзү мастерлер деп болур. Шынап-ла Соңгу чүкке хөй мергежилдиг болуру кижиге дыка дугалыг, ол дээрге технологтуг негелде-дир. Баштайгы ажыл шуут куруг черден эгелээр болгай. Баштай чурттаар оран-сава кылыр, дизельдиг электри станциязын септээр, оон соонда частыышкын дузазы-биле 16 муң кубометр доң черни чайладыр. Ажыл чүгле агаар 20 градус соок турда эгелээр.

Бо коллектив чыл санында балыкчыларга, аңчыларга соодукчулар кылып берип келген. Аңаа шыгжаан продуктуларны хөй үезинде Норильскиниң үлетпүрлүг районнарынга бээр.

Норильск.
Красноярск край.

Картада полюстар

Агаар-бойдустуң өскерлип турар черлерниң даңзызын Барыын Сибирьниң регионалдыг эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери кылып дооскан.

Шинчилекчилер «Соок полюстарның» тодаразын үндүрген дээрзин СЭТА-ның корреспондентизи В. Ельмаковка дыңнатканнар. Ол дээрге, Алтайда Чүй ховузунда турар Кош-Агач суур. Новосибирск хоорайда район төвү—Маслянино. Кузбасстың «Хартар на[illegible]» Киселевск деп хоорай хамаарышкан. Ук хоорай хөй агаар чалгыы эртер шынаада туттунган. Шоорларның дагдыг чурту «тумат ээлери» болган. Аңаа бир чылдың бүдүн чартык айы узун чок туманнаар.

Ылап сайзырап турар Сибирьниң чамдык районнарынга агаар шинчилекчилериниң рол улуг. Төлевилекчилерге оруктар болгаш суурлар тудукчуларынга, нефть болгаш газ тывыкчыларынга—[illegible] [illegible] болгаш үр [illegible] тодаразында херек.

Новосибирск.

ӨРТТҮ БОЛДУРБАС ДИЗЕ...

Быштың чыккылазы [illegible] келген. Чурттаалга болгаш албан черлериниң, бүдүрүлгениң оран-савазын чылыг тургузар дээш одалганы күштелдирери билдингир болгай. Ону кылырда одалга системаларының болгаш печкаларның өртке удур техниктиг болгаш өске-даа белеткелин ылапты-биле хынаан, оран-бажыңнарының иштин, подвалдарын болгаш чооп дериг-херекселдерин дүрген кывыычал чүүлдерден арыглаан турар ужурлуг болгай.

Одалга системазын [illegible] печканы күштүү-биле [illegible] [illegible] [illegible]

лар эвээш эвес. Электри болгаш газ-биле чүве каннап турган, дона берген одалга системазын эргизерде ажык өртү ажыглап турган, өртке удур чурумнарны сагывас чорук улуг, бичии өрттерниң өскүүнериниң база бир чылдагааны болуп турар. Ынчангаш [illegible] херекселдерни ажыглаар чурумунда олардан өрт айыылы [illegible] кылдыр ылап белеткээр турары чугула. [illegible]

подвалдарынга өрттер бо-ла болгулай бээр таварылгалар бар. Оон бир чылдагааны болза подвалдарны ээлери шоочалавайн, оларның иштин арыглап аштавайн турары болур. Ажык болгаш кывыычал чүүлдер-биле боктаан подвалдарже бичии уруглар болгаш ыяткыр кижилер кирген, оларга ... [illegible]

... жындан чурттакчыларны чайладып үндүрерин мооңдактаар. Ылангыя хүне болган өрттер маңаа онза айыылдыг.

Улуг бажыңнарның подвалдарынга кыпкан өрттер Кызыл хоорайга эвээш эвес болгулаан түлээде, моон чамдык чижектерни көргелинер. 1980 чылдың май 6-да Кызылдың Бажын-Кол кудумчузунда № 7 бажыңның подвалынга өрт онаан. Кечил-оол кудумчузунда бир бажыңның подвалынга өрт өшкен. Ол өрттер [illegible]

чылда үш катап өрт болган. Өрттерниң өскээн чылдагааны дээрге кандыг-бир билдинмес кижилерниң ажык турган подвалдарже кирип, аңаа от ажыглап турганы болган. Ол бажың хоорайның № 2 чурттаалга-эдилел бүдүрүлге участогунда хамааржып турар. Чокта чаа, 1981 чылдың эгезинде, Магистральная кудумчузунда № 24 бажыңның подвалынга өрт хып үнген. Ол бажыңның подвалдары шоочу чок, иштин бок-курунмуг, кывыычал чүүлдер хөй турган. Ажык подвалдарже база-ла билдинмес кижилер кирген. [illegible]

чурттаалга-эдилел трезди болгаш чурттаалга-эдилел бүдүрүлге участоктары, оларның удуртукчулары хөй каът бажыңнарның подвалдарын хаашкын чокка тургузуп, бок-курунмун аштадып арыглатпайн, өртке удур хемчеглерни чурттаалга бажыңнарынга четпес чорудуп келгенинден үстүнде демдеглээни ышкаш өрттер болуп турар. Ынчангаш хоорайның чурттаалга-коммуналдыг албан черлери, чурттакчылар бажыңнарга өрт үне бериш болгу дег бүгү чылдагааннарны чайладыры, хыналдаларны үргүлчү чорудары болгаш өрткө удур камгалалды чуруктаар [illegible] байдалды [illegible]

С. КУУЛАР.
ИХМ-ның өртке удур камгалалының Кызыл хоорай салбырының начальниги.

Уран чуулдуң кижилери

УЛУСТУҢ АРТИЗИ

Кара чаңгыс аал безин кижиниң кулаанга [illegible] бүгү чоннуң алдары [illegible] турар хөвэр кижилер турлулаар. «Владимир Оскал-оол» дептерин, тыва чоннуң уран чуулдуң делегейде [illegible] тараан алдын-тураа база [illegible].

Владимир Базыр-оолович Оскал-оол бистиң аладан [illegible] тараап турар. 1973 чылдың март ай. Владимир Базыр-оолович бистиң Алдан-маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге моорлап келген. [illegible] ужурашты. Бир шак болур дээш ужуражыышкынның бот шак уламчылаанын база катап сактып келдим. Бодунуң төрээн чери Хөлдергейниң-даа дугайында сагындыз, даштыкы чурттарга чорупчораашкының дугайы онзагай солун болду, цирк артизиниң бир кол аңгызы дээрге-ле 12—14 шак ажылдаарын ол база чугаалады. Янзы-бүрү айтырыгларга [illegible] турду. Музейни хаар деп барганда, хамык чоң сураглыг артизи-биле ам байырлашты. Чаңгыс ол ужуражыышкын безин Владимир Оскал-оолдуң кандыг-даа кижилерин сорунза дег бо-[illegible]

Владимир Базыр-оолович [illegible] ... Чурук бүрүзү [illegible] ... «Москва цирги» [illegible] ... [illegible] вир Базыр-ооловичиниң уран цирк болгуунуң Америкага барып оону көргүзүп турганын [illegible] программазы болган. Оон программаның бир аңгызында шак мыны бижип каан: «Чаңгыс чер-чурттуум Кенин-Лопсанга. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң ар-тизи Б. [illegible] март. 197[illegible]

[illegible] Владимир Базыр-[illegible] Хөлдергейниң [illegible] ... Алдын-өөр[illegible] аалдары [illegible] ... 28 харлыг Сат Бүрзекей[illegible] ... чораан. амы-тынын бергени — Сат Бүрзекейниң. Куулар Дамчатура, Сарыглар [illegible] Кара-Сал [illegible] оолдуң тураскаалын база көрдүм. Экии турачыларның [illegible] Владимир Оскал-оолга [illegible]

зу, улам тода чугаалаарга, чоннуң оглу деп хүндүткелдиг [illegible]

Улуг-Хемниң [illegible] хемниң эриинче байырлалдың чагаазын шелип, ам бо хүннерде Ленинградта [illegible] ... Оскал-оолдуң артистери [illegible] ... мен.

Кижи [illegible] ... мен. ССРЭ-ниң улустуң артизиниң дугайында бо шүлүгүмнү 1974 чылда бижээн мен.

ОСКАЛ-ООЛДУҢ ЭЗИРЛЕРИ

Артист оолдар, цирк оолдар
Аваангырын канчаар ону!
Адам-өгбем ырларының
Аялгазын сүүк кылгаш,
Шокар-шокар торгаатериы
Солугулап ойнай бээрге,
Шелне чечээ чергелештир
Челип-частып турганзыг
боор.

Цирк оолдар, артист оолдар
Шилиндегин канчаар ону!
Демир сыдым ырлап турда,
Дээрде халып чораанзыг
боор.

Халбыыш чайып ойнай
бээрге,
Хан кырлаан телерзиг боор.
Октаан тавак тудуп турда,
Олча тепкен эзир дег боор.
Артист оолдар, цирк оолдар
Аддаргалды хайныктырар!
Оскал-оолдуң эзирлери
Октаргайны кезип ойнааш,
Совет Тыва алдар-адын
Чоргаарландыр көдүргеннер,
Бардамзымаар Америк-даа
Магадаашты сөгүрүпкен.

ССРЭ-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга: «Чоруунар чогузун» деп база катап сагыштыг[illegible]

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

«Шынның» конкурзунга киржиринче чалап тур бис

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

1981 чыл — совет улустуң амыдырал-чурттталгазынга уттундурбас төөгүлүг чылдарның бирээзи боор артар. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чылы. Оон төөгүлүг шиитпирлериниң [illegible] рар дээш боттарының төлээ[illegible] ... республиканың ажылчы чону [illegible] ... «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] ...

Уткаан [illegible] чугула темалар «Шынның» 1981 чылда конкурузунуң негелделери-[illegible]

Совет кижиниң кайгамчык [illegible] экономика, культура [illegible] ... бистиң он бирги беш чылдың баштайгы чылында планныг [illegible] ...

Эң [illegible] ... дээш чарлаттынган бо конкурс 1981 чылдың декабрь 20-ге чедир уламчылаар. Материалдарның уран-чечен [illegible] ...

Фото болгаш чураан чуруктарга [illegible] ...

I. Эң [illegible] ... чугула айтырыг көдүрген база публицистиг чүүлдер дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) — 50 рубль.

Ийиги шаңнал (ийи) — 45 рубль.

Үшкү шаңнал (ийи) — [illegible] рубль.

II. Эң эки фото болгаш чураан чуруктар дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) — 25 рубль.

Ийиги шаңнал (ийи) — [illegible] рубль.

Конкурска [illegible] ... индекс 667000. Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 3, «Шын» солунунуң редакциязынче.

(«Шынның» конкурзунга)

Бүгү [illegible] ... лар.

БИР-ЛЕ ДУГААР

СПОРТ

Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң уругларның спорт школазының ажык бирги чери дээш самбо хүрешке маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болуп эрткен. Элээди оолдар аразынга мындыг маргылдааны бистиң республикага бир-ле дугаар эрттирип турары ол. Ол спорттуң бо хевири Тываның школачыларының аразында сайзырап эгелээнниниң бир херечизи.

Уругларның спорт школазының ажык бирги чери дээш маргылдаага ол школаның өөреникчилеринден аңгыда Улуг-Хем, Эрзин, Кызыл районнарының школачылары база киржип, күжүн шенешкеннер. «Херел» спорт залга ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселге Кызылдың бичии самбистери ук хүрештиң аваангыр-кашпагай, тускай аргаларын эки шиңгээдип алганын бадыткааннар.

Самбога ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хураган биле спорттуң бо хевиринге мастерге кандидат Михаил Оюн оларның белеткээн аныяк мөгелери эң-не хөй шаңналдыг черлерни ап, багай эвес белеткелдиин көргүскеннер. М. Оюннуң өөреникчилери Гриша Лапаа (45 кг), Андрей Лойгу (48 кг), Ихтиандр Думчур (52 кг), И. Хураганның өөреникчилери Орлан Ойдупаа (56 кг), Олег Шоев (60 кг), Сергей Ондар (65 кг), Валерий Сынаа (70 кг) чемпион атка төлептиг болганнар.

Бо оолдарның арагындан улуг улустуң аразынга республиканың бирги чери дээш чоокта чаа болган маргылдаага 56 килограммга чемпионнаан Орлан Ойдупааның хүрежин залга олурганнар улуг сонуургал-биле көргеннер. Ол самбонуң тускай чамдык аргаларын чаа шиңгээдип алган. Ынчангаш ол ур-даа болбайн чемпион атка чедип алган. Оон командазы эжи Валерий Сынаа база чараш хүрешти көргүскен.

Улуг-Хем районнуң келген мөгелер шупту Чааты ортумак школазының өөреникчилери. Ол школада самбо хүрештиң секциязы эрткен чылдан эгелээш доктаамал эртип турар. Ону ук школаның башкызы, самбога ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Николай Соскал удуртуп турар. Оон белеткээн мөгелеринден Алим Чызыт-кыс (75 кг) биле Вадим Донмутчук (81 кг) олар бирги черлерни ээлээннер. Кедээ черден келген аныяк мөгелерге ол кандаар-даа аажок улуг чедиишкин болганы чугаажок.

Кызыл районнуң Баян-Кол школазындан келген өөреникчилер база эки түңнелдерни чедип алган. Тренер Канчыыр Сандаковтуң белеткээн оолдарындан Сергей Хавыраа, Юрис Сарыглар олар боттарының деңзилеринге ийиги черлерни ээлээннер.

Самбога элээди оолдарның ажык бирги чери дээш маргылдаага киэп хүрешкен оолдарның ниити белеткели черле багай эвес деп чувени болуп эрткен маргылдаа бадыткаан. [illegible] бо хевири аныяктар [illegible] ... [illegible]

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

Аңгы-бүрү медээлер

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААТКАН

Совет Арминяның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 63 чылынга тураскааткан камгалал-массалыг ажылдың айы бистиң республикада эгелээн. Оон сорулгазы болза ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаңчылдарынга аныяктарны кижизидери, чурттакчы чоннуң ортузунга шериг-патриоттуг болгаш камгалал-массалыг ажылды идепкейжидери болур.

Аныяктарны шериг албаны эрттиреринге белеткээринге база айда айыткан хемчеглерни организастаарынга ДОСААФ улуг рольду ойнаар. Ниитилелдиң школаларынга кээп өөренир оолдар болгаш кыстарга эргежок чугула чүүлдер бар. Олар чүгле күш-дамыр талазы-биле дадыгар эвес, шериг мергежилдиң чаңчылдарын билип алыр.

Камгалал-массалыг ажылдың айы чорупа турар үеде шериг назылыг болгаш шериг назыны четпээннерниң слёттары, шериг-спортчу оюннар болур. Оон аңгыда дайынның хоочуннары, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери дагыннырлар-биле ужуражыр.

«СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр» деп кыйгырыг-биле ай эртип турар.

СОЛДАТ ООЛДАР ЧАНЫП КЕЛГЕН

ЖИТОМИР (СЭТА-ның корр. А. Янушевский). [illegible] ... Шиңгээп ... аныяктарны [illegible] ... сураглыг тараажылдар, дайынның хоочуннары айтырып турганнар.

Бүгүн шериглерже оларны [illegible] ... Областың колхозтарында болгаш совхозтарында турзустунган тускай чөвүлелдер ол айтырыгны бир дугаарында хоглап элгээннер. Оларның активчилери — мурнакчы ажылчыннар, таржылгалыг дагдыныкчылар аныяктарга механизаторлар курстарын, аныяк тараажылдың университедин организастаарынга [illegible] ... хөй ажыл-агыйлар дүүнгү солдаттарга чуу бажың-балгат тудуп алыры-биле акша-төгерикти чээлиге берип, харылдаа чамдыктарын боттарының акша-төгерии-биле тудуп берип турар. Оон аңгыда сүүр бүрүзүнде оларга сетиилинге таалыр ажылды ораан тып бериp турар.

Бо кижиниң ук областа аныяктарның үш чүс ажыг звенолары организастаттынган.

БОТТАРЫН КӨРГЕННЕР

Боттарының амыдыралын болгаш ажыл-ижин Забайкальеде Хохотуй суурнуң мас заводунуң ажылчыннары кино экранынга көргеннер. Бодунуң коллективиниң онгу беш чылда чедип алган чедиишкиннерни кино тырттырарынга хандыкшылдыг ажылчын Вениамин Гуров тырттырган чуве-дир.

Ол заводка чээрби чыл мурнунда кинокамералыг чедип келген. Ол үениң дургузунда коллективинден-даа, камеразындан-даа Гуров чарылбаан.

Оон тургускан фильмнери дыка хөй. Оларның аразында «Тиилелге хүнү» деп лента киижи бүрүзүнге эргиин. Ында чырык чер кырында ам чок хоочуннарның чырыткылыг овурхевири артып калган.

Л. ФАДЕЕВ.
СЭТА-ның корр.

Чита.

Айтырыңар, харылап бээрэл

УЗАДЫП БОЛУР БЕ?

Ие кижи шөлээге турган үезинде ааравн уруун амаа-ры-биле эмнелгеге турган таварылгада, ол кижиге эмчи бюллетени бээр бе, бир эвес бээр болза, шөлээни узадып болур бе? Мындыг айтырыгга Чаан-Хемчикте «Искра» совхозтуң ажылчыны Т. Кара-Сал харылап бээрин диләэн. Тыва АССР-ниң Дээди судунуң негигуну С. А. Доcаттың үстүнде айтырыгга харыызын моон адаанда парлады бис.

Ааравн чаш уругну хайгааразы-биле, оон ниитинде ие кижи ааравн уруун эмнелгеге кады чыдып эмнедири-биле ниити доктааттынган чуруун ёзугаар эмчи бюллетенин, бир эвес чаш уругнуң иезиниң ийикпе, ог-бүлезиниң өске-даа кежигүнүнүң киржилгези чокка, оларны ажылдан хостаарын хайгаараары болдунмас болза ындаарда тыпсыр.

Ие кижи шөлээге турда, ону ааравн уруун карактаары-биле, оон ниитинде эмчиге кады чыдары-биле ажылдан хостаары негеттинмес болганда, аңаа эмчи бюллетенин тыпсыпас. Оон шөлээзин узатпас, өске хууcаажe көжүрбес.

Бир эвес ие кижи шөлээге турган, боду ааравн болза, ынчаарда аңаа эмчи бюллетенин бербишаан, шөлээни аарып турган хүннерниң санынга дүүштүр узадыр.

МӨГЕЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Хостуг хүрешке «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң России чөвүлелиниң аныяктар оргузунга бирги чери дээш маргылдаазы январьның 19-23 хүннеринде Нальчик хоорайга болуп эрткен. Аңаа Тываның спартакчылары база киржип, чедиишкинниг болган.

Ол маргылдаага бистиң республикадан 7 мөге хүрешкен, оларның дөрт шаңналдыг черлерни алганнар. Александр Доржу 48 килограммга бирги черни бүзүрелдии-биле ээлээн. Педагогика институдунуң студентизи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Донгак 52 килограммга үшкү, мастерге кандидат Василий Хураган 57 килограммга — ийиги, оон командада эжи ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Чылбак-оол ол-ла деңзиге үшкү черлерни алганнар.

В. БИЧЕ-ООЛ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТВ

ЯНВАРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Оолдар, бурунгаар!» 9.35 — «Хатта хыыргыышкын». Уран-чечен телефильм. 11.05 — ССР Эвилелиниң [illegible] орус ниити ырының концерти. 11.35 — Медээлер. 11.40—12.00 — Чаа-сар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.45 — «Арга күжүтеннери». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.10 — «ПТУ-га чүнү, канчаар өөредирил». Консерва болгаш энергетика үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге ажылчыннар белеткелиниң дугайында. 15.45 — «Чурагачы». Тележурнал. Дамчыдылгага Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик В. А. Амбарцумян киржир. Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Ю. Н. Глазков [illegible] ... 17.00 — «Орус чугаа». 17.20 — «Гарнистер, кыйгыга харыылаңар!» 18.00 — «[illegible]». 18.15 — Бөгүн делегейде. 18.30 — «Үе» программаның почтазы». Тайылбырлакчы Е. Синицын эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер (орус [illegible]).

МОСКВАДАН

19.[illegible] — «Кур чер» [illegible] сериялыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүзү. Эш Л. И. [illegible] номун ёзугаар. 1-ги сериязы. 20.30 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Кино номчугузунуң сонуургалынга». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

21.[illegible] — «Аныяк газардың». 22.[illegible] — «Сибирь» деп арыг-ла фабриказы». [illegible]

МОСКВАДАН

22.20 — Бөгүн делегейде. 22.15—01.00 — Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Рига). В. И. Ленин аттыг төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чарыда — хадаг-терге спортунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Трек. «Крылатскоениң» олимпийжи трегинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

19.05 — Д. Скарлатти — Сонаталар. РСФСР-ниң алдарлыг артизи [illegible] күүседир.

КЫЗЫЛДАН

[illegible] — «Бистиң почтавыс». [illegible] — «Мөгөн турары херээжен ол [illegible]». Документалдыг фильм. 21.00 — «Стюардесса». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

21.35—22.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешунуң концерти.

(Солуннуң дараазындагы номери январь 30-де үнер)

АРАГАГА ХАНДЫККАШ...

ААЛЧЫЛАРНЫҢ ДҮЛГЭЭЗИНИ

[illegible] ... ры. Хойжунуң кадайы Е. Енжак эртен, кежээ карак чырып чоорушлаан олурган... [illegible]

[illegible] чээн бараандан карак албаан. «Өлүүсче бар чыдары олдур, эртынза-ла чүлктүг шанаа дар. кымнар боор бо?» — деп таныш чадап орза-орза, достуниейн. [illegible] лай-шаап базыпкан. Чоокшулап келгеш таныш көөн: Кара-оол, оон кадайы Мандымаа Чоодулар болган. А шанак сөөрткен улус база-ла:

— А-а, Василий Хылбан-оол боду бо халдып ор ышкажыл, эки-дир оо — деп, танып, аразында чугаалашкан.

Менди солушкаш, чорук-херээп ажыт-чажыт чок чугаа-[illegible] боттары өзекке кирип кээрлер боор. Доңган-доңган аалчыларга, шиг аыш-чем белеткээжэе хоржок-тур» — дээш Хылбан-оол ооңну сйдиреп [illegible] ынай болгак.

Чоодулар «Чорувус бүдер хире-дир» — дээш, оон соондан шилга дуртен базыныннар. Шынакта шилдер онгул-чунгул черлерге кызыгаар-кайнаар ээраан. Оларның сорулгазы — [illegible]

[illegible] мен.

Ушкан-даа мен, турган-даа мен — деп херээн соктап, бакка-сокка ырлап орган.

Кожа олурган аалчылар бү-[illegible] деп тенек чүрекин хөөредип олурганнар. Оларның сеткили — чүгле алыр-чиириnде. В. Хылбан-оол, та каш дугаар дашка чүве, база бирээни чык кылгаш: «Ие, кадай, боларга кемниг-бактыг, хейлиг салгыныг чораан эвес бис. Чаңгыс хойдан совхоз ядарай бээр эвес, эң шыырактап тудуп бээр-дир, дээ — деп айтышкыш [illegible] раан аалчылар база бир дашканы олче улай сунган... Чорук барык-ла чогаапы ол.

Аалчыларның хоптак сеткилиниң дүгээзинин-биле эзирээн В. Хылбан-оол бир мининни кээрге, кадайын эттеп турганы көргүүчүт херекти үүлеткел. Ындыг херекти үүлгедиринге ону чүү чүве чедирип келген: ол? Аалчыларның дүлгээзини. Араганың хайы деп болур-ла. харын Ынчанга-даа оңгул дуз-[illegible]

МОРАЛЬ ТЕМАЗЫНГА

Оон хары чээрби ийи, аныяк. Арагага эрте — аныяанда-ла сундугуп эгелээн. Өзүп [illegible] ... рамык мөзүзү чоорту кеступ келген. База-ла кемниг херек үжүн шиидтирип чораан. Өг-бүлете кижизиндилгеден эки үлегер албаан, харын бак салдар чаа базып чорааны чажыг эвес ышкажыл. Баштайгы шиидтелден ол кандыг-даа түңнел үндүрбээнип оон дүржок чоруун көргүзүп турар-дыр. Ол арага-дарыга хандыкшыл-[illegible] ... дээш ээ-харыысалганы, эрыгнүүрнү бодаар турган болза бо чаржынчыг, харын-даа коргунчуг үүлгедигни кылып диттикпес ийик. Арыг арын-нүүр ындыг бужар үүлгедигни кажан-даа кылып шыдавас!

А мнаа К. болгаш М. Чоодулар база-ла бүрүүлүг. Чүге дээрге бо үүлгедигниң үеге-дээ харын оларда-дыр. Олар арага-дары эккелгеш, сыгап, тенешкин чуруза хөрестпээн бол-[illegible]

за, бо үүлгедиг болбас-даа турган чадавас. Ол дээрге Чоодуларның талазындан [illegible] ... [illegible] ... бистиң районда сөөлгү чылдарда көвүдээн. База бир барык-ла ындыг чижек. Эрзинниң Бай-Даг суурдан Б. Сайын-оол кадайы-биле кады чиик машиназы [illegible] совхозтуң хойжузу С. Быртаа сугга халдып келген. Хой аалдап алыр дээн улус база-ла арагазын коңгурадыр эндере сөөртүп алгаш келгеннер. Ырак-узактан үнген улус-тур дээш хойжу-даа дуврепп үнген. Арагалаашкын эгелээн. Чоорту даг-лаш чаңгылалыг, ыыт-шимээн-даа депдээн. Аалчыларның хавын дуптеп, сов-[illegible] ... тудуп берген. База-ла алыскатчиксек, тулгаазинниг аалчылар-дыр! Хойжунуң кадайы ээрэтиниң тевии-биле аалчыларны элерер деп барган. Бир шил араганы ол залга турган аалдан ажыг харлыг Б. Доолай дээр кыргызга берип каан. Аалчылар хирт дээн [illegible] арткан ийи кижи бир шил арагазын ундаажып эгелээн. Түңнелинде С. Быртаа кыраанның ачызындан чаргаш, бо [illegible]

ду база амы-тынынга четтикен...

«...ЧҮГЛЕ ЧАМ ҮНГЕН»

[illegible] ... арагалаашкынның хайы-биле кемниг херектер болуп турары шын болгай. «Араганың үстүнге чам үнген» деп улустуң мерген үлегер чугаазында ол дугайын [illegible] турар. Мону черле кижи бүрүзү сактып, оон чайлап чоруурлу чугула. Чамдык суурларда арага садарын шуут соксадып турарынга чөпсүнер, аңаа бүрүн каттыжар мен.

Оорлаар, арагага хандыгар, хулиганнаар болгаш кемниг херек үүлгедир чоруктарга удур демиселдиң күштелдирер, аңаа харын болуп-даа илегелдиг [illegible]. Бо талазы-биле байдал чүгле бистиң районда ындыг бе? Ынчаан харын дуржук-даа солчулгазы болгай-ла, ону соксадырының харын шуут чидиреринин дугайында дээштиг, чаа арга-хемчеглер-даа болгай-ла. эш-өөрнүң бо талазы-биле санал-оналдарын дыңнаксап турар мен.

Д. МИЖИТ.
персоналдыг пенсионер.
Тес-Хем район.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзи [illegible] бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттыг күжү кошкак. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 29—34, өске арткаынарынга 20—25 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 29—31 градус соок.

КИНО

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дилижерни [illegible]» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 20.30. **«Санаашкынның тоннузу»** (кинолар допчулалы) 18.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 9.40, 11.20, 14.10, 15.50. «Өшку-мыйыс чааскаан» (2 сериялыг) 17.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Россияның ак хары» 16.50. «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадаа ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17566. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00241

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 24 (14122) | 1981 чылдың январь 30, пятница | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

НОМНАРНЫҢ МААДЫРЛАРЫ — КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЛАРЫ

Амгы ажылчын амгы дугайында шыгаарангай чогаалдарның Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары чогаалчылар январь 28-те Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга боттарының чогаалдарының маадырлары—күш-ажылдың кижилери-биле ужурашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан социалистиг чарыштың мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, беш чылдың маадырлары — чурттуң элээн каш хоорайларындан аалчылар кежээге киришкен.

ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев көрүлдениң тиилекчилери литератораларга байыр чедирген болгаш чогаалчыларның күш-ажылчы коллективтер-биле харылзаазы көрүлде үезинде улам быжыкканын ол демдеглевишаан, тиилекчилерге Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреадының дипломнарын болгаш демдектерин тывыскан.

Бистиң чуртувустуң литература уран чуулу бистиң ниитилелдиң кол тургузукчу кижи — маадырлыг ажылчын амгы дугайында чаа солун, талантылыг чогаалдар-биле долдунган деп, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары, конкурстуң жюри даргазы Г. М. Марков демдеглээн.

Лауреаттар болган чогаалчылар А. Плетнев, П. Проскурин, В. Попов, Г. Коновалов болгаш өскелер-даа боттарының чогаадыкчы планнарын кежээниң киржикчилеринге—боттарының келир үеде маадырларынга таныштырган.

Ажылчын кижиниң күш-ажылче, эрес-маадырлыг чорукче сорук кирип турар номнарның эргежок чугулазының дугайын «Знамя труда» заводтуң мурнакчы ажылчыны В. Н. Камнцын чугаалаан. Бистиң маадырлыг үевиске дүгжүп турар номнарны чогаадырынга чедиишкиннерни чогаалчыларга ол күзээн.

(СЭТА-ның корр.)

ШЫНАР—КОЛ КӨРГҮЗҮГ

Совет кижилер өңгү беш чылды чедиишкиннг доосkaш, он бирги беш чылче бүзүрелдиг кирипкен. Ээлчеглиг беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында айыттынган улуг сорулгалар совет улусту сорук кирип, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже кыйгырып турар.

Партияның XVIII область конференциязынга болгаш республиканың партия-ажыл-агый активиниң чоокта чаа болган хуралынга эрткен беш чылдың түңнелдерин үндүргеп, чаа беш чылда болгаш 1981 чылда сорулгаларны тодарадып, бедиткен социалистиг хүлээлгени хүлээп алган. Республиканың ажылчы чоннары планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаадан эрте күүседир дээш, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизинге күш-ажылчы белектерни сөңнээр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи продукцияның сан көргүзүглери-биле чергелештир оон шынарын улам экижидер дээш демиселдиң уламчылаары болур. Продукция шынарының байдалын тодарадыр көргүзүглерниң бирээзи дээди чергениң продукциязының нинти хемчээли болур. Ынчаарга продукцияның ниити бүдүрүлгезинде ындыг көргүзүгнүң үлүү 1 хуудан эвээш болган. Чурттуң ниити деңнели-биле алыр болза, бистиң республика бо көргүзүгнүң талазы-биле 10 катап хожудап турарын айтыр ужурлуг.

Эрткен чылын республиканың чүгле ийи бүдүрүлге черлери: Кызылдың дааранылга фабриказы болгаш эът комбинады күрүнениң Шынар демдектиг продукцияны кылып үндүрүп турганы — продукция шынарының байдалы кандыгыл деп чүве оон тодаргай-дыр. Ооң чыдагааннарының бирээзи болза шынарны башкарарының комплекстиг системазын үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ам-даа чогуур деңнелге чедир нептеретпейн турарында болур. Ындыг дешпилгелиг арганы «Тыва кобальт» комбинат республикага эң баштай ажыглап эгелээн болгаш шынарны экижиткениндеп 6 муң ажыг рубль камналганы алган.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлге черлериниң хөй нурууэунда шынар айтырыынче кошкак кичээнгей салып турарының чижектерни хөйнү көргүзүп болур. Эрткен чылын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң социалистиг хүлээлгелеринде продукцияның шынарын аттестастаашкынга кииргеш, күрүнениң Шынар демдээн чедип алырын айыткан турза-даа, оон удуртукчулары бо талазы-биле чаңгыс-даа хемчег албаан. «Каа-Хем» разрез 100 муң ажыг тонна, тодаргайлаарга ниити хемчээлдиң 12 хуу хөмүр-дажын техниктиг негелдеге дүүшпес кылдыр бүдүрүп үндүрген. Кызылдың туүйбу заводунга үрей кылыышкындан 50 муң рубль ажыг каража болган. Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунда байдал база оон дээредевес. «Тудуг кезектери» комбинатка эрткен чылын шынар экижидерниң 48 хемчеглерин боттандырып чорударын көрген болза-даа ооң чүгле 22-зин азы 30 хуудан эвээжин бүдүрүлгеге боттандырып чорутkан. Ыяш чазап кылыр бүдүрүлге черлеринде, ылангыя Шуурмактың ыяш пунктузунда, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, республиканың элээн хөй ыяш ажыл-агыйларында болгаш район үлетпүр комбинаттарында продукция шынарын бедидериниң кеску базымнарын кылбайн турар.

Массалыг хереглелдиң болгаш ажыл-агыйга чугула бараалнарның шынарын бедидер дугайында эрткен беш чылда партия болгаш чазактың чугула доктаалдары хүлээп алдынганы билдингир. Ындыг турбуже чамдык министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары ол айтыышкыннарны күүседириниң боттут хемчеглерин албаан, ындыг байдал бо-даа чылын үргүлчүлеп турар.

Чамдык күш-ажылчы коллективтерниң партия, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларын социалистиг чарышты организастап, удуртурда шынар айтырыын кол негелделерниң бирээзи болдурарын чедип албайн турары дыка четпес. Кызылдың алгы заводунда, аъш-чем үлетпүрүнүң, Респотребсоюзтуң бүдүрүлгелеринде, «Тываобувьбыт» каттыжыышкынында, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, балык заводунда калбак хереглелдиң бараанныарының шынары ам-даа куду, хөй санныг продукция бракталтынып турар. Чижээ, алгы заводунга хыналда үезинде бродни идиктерниң 90 хуузу, «Туваобувьбыттың» идиктериниң — 20 ажыг хуузу бракталтынган, аъш-чем үлетпүрүнге үрей кылыышкындан каража 4,7 муң рубль болган. Сельхозтехниканың күркомитединиң бүдүрүлгелеринге септээн техниканың хыналдага кирген машиналарының 57 хуузу үрей кылыышкыннарлыг болганын күрхайгаараалдың тыва лабораториязының отчедүндан көступ турар.

Күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчуларының партия, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларының кижизидикчи, практиктиг ажыл-чорудулгазы эң сөөлгү бедик түңнелдерин чедип алырынче, продукция шынарын бедидеринче угланган турар ужурлуг. Шынар дээш харысалганы чүгле удуртукчулар, специалистер эвес, харын база кижи бүрүзү ханызы-биле медереп билген турарын чедип алыры негеттинип турар.

СЭКП обкомунда

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1981 чылда социалистиг чарыжының негелделерин СЭКП обкомунуң килдистериниң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң кирип келгенин ёзугаар бадылаан. Ол талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

Социалистиг чарыштың негелделерин коллектив бүрүзүнге, ажыл-ишчи бүрүзүнге чедирериниң талазы-биле калбаа ажылды чорударын, алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң канчаар чоруп турарын чер болганга контрольга алырын, социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде шынарлыг үндүрген турарын хандырарын СЭКП обкомунуң килдистеринге, республиканың Министрлер Чөвүлелинге, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, СЭКП хоорвомунга, райкомнарынга, парткомнарга, хоорайкүүскомнарга, улус депутаттарының кодээ болгаш суур Советтеринге, бүдүрүлгелериниң, организацияларының, совхозтарның партия, профэвилел комсомол организацияларынга ол доктаалда даасkaн.

Социалистиг чарыштың тиилекчилери болган районнарны, бүдүрүлгелерни, организацияларны, совхозтарны шаңнап-мактаарын көрген.

Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң канчаар чоруп турарын бүгү талалыг чырыдарын, мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлге мурнакчыларының дуржулгазын пропагандалап, социалистиг чарышты организастаар талазы-биле партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларының ажылын чырыдарын республика солуннарынга, телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле курунс комитединге даасkaн.

(Республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының негелделерин бо солуннуң ийиги арнында парлаан).

Кызылдың дааранылга фабриказында съезд мурнунуң социалистиг чарыжында М. Е. Потылицинага удурткан даараныкчылар бригадазы мурнуку одуругда чоруп, эрткен өңгү беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдазын 103,5 хууга күүсеткеш, ам ол-ла темп-биле кужениишкиннг ажылдап турарлар.

Тус-тус даараныкчылар аразында бедик көргүзүгнү чедип ап турарларының бирээзи Вера Ажыгоол хамааржыр. Ол эрткен чылдың дүүштэ бүдүрүлге планын 153 хууга азы бүдүн чартык норма кылдыр күүсеткен. Бо хүннерде чарыштың мурнуку одуруун эдеп турар. Мурнакчы даараныкчы съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир бо чылдың бирги кварталдың планын күүседир деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: даараныкчы В. Ажыгоол.

В. НАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Бөгүн «Шын» солунга Эрзин районнуң «Нарын» совхозтуң хойжузу, Нарын кодээ Совединиң депутады Дамбаалай Мерович Сегбениң ажыл-ижинге тураскааттынып кедүртүнген.

Дамбаалай Меровичиниң коданында 450 хойдан 381 хой оолдаан. Хойжунуң кежээ, кызымак күш-ажылының ачызында 382 хураган ам онча-менди доруугуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, хойжу Д. М. Сегбе хойдан-на хураганны менди доруктурарын, баш бүрүзүнден 2 кг чедир дүктү алырын шиитпирлээн, улуг күжениишкин-биле эрес сорукттуг ажылдап турар. Ооң коданында мал чеми четчир, совхозтуң талазындан дузаны көргүзүп турар. Ынчангаш хойжу бодунуң хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип хой бүрүзүнден хураганны менди алыр дээш туруштуг демисежиңер! Хойнуң баш санын өстүрери чүгле оон хамааржырын утпаңар!

Хойдан-на хураган дээш

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ЧЫМЫШТЫГ ИЖИ

Эрзин районда «Нарын» болгаш Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның хойжулары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында улуг хойнуң баш санын кыштан менди камгалап алырынче, хой бүрүзүнден хураганны бүрүн доруктурарынче республиканың бүгү хойжуларын кыйгырган. Үстүнде айыткан мурнакчы ажыл-агыйларның хойжуларының эгелекчи чоруу-биле совхозтарның хойжуларының ортузунга «Хой бүрүзүнден-не — хураган дээш!» деп кыйгы-биле социалистиг чарыш калбарган.

Ам хойжуларда чымыштыг үе—хой оолдаашкыны кидин турлуг. Бо чарышка хойжулар кандыг түңнелди чедип ап турарын солуннуң дараазында бөлүк материалдары чугаалап турар.

КЫРЛАҢ АЖАРГА-ЛА КЫШТАГ

«Хөндергей» совхозтуң хойжулары партияның ээлчеглиг шуулганының төлептиг уткуур, ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш, бо хүннерде кежээ, кызымак ажылдап турар. Совхозтуң девискээри Кара-Сугда элээн хой кодан хойлар кыштап турар. Ында хойжуларның ажыл-ижи хайныышкынныг. Мал кыштаглаашкынының байдалы эки. Кыштагларның кажаа-хоразын күзүн ыяк септеп чылыглаан, чаш хураганнар доруктурар чылыг орай-савазы белеткээн. Мал чемнерин четчири-биле дужурген. Хойжуларның амыдырал хандырылгазын экижиткен.

Хойжу Донгак Комбуның хойлары хүр кыштап турар. Бо малчын он бирги беш чылдың баштайгы чылында улуг хойнуң баш санын 98 хуу камгалап алырын, хой бүрүзүнден хураганны менди доруктурарын, бир баштан-на 2,2 кг дүктү кыргып алырын, 10 тонна өдектиг бөлерин, 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Ам хойжунуң коданында 353 хойдан 138 хой төрээн, чаш хураганнар онча-менди доругуп турар. Малчының уруу Карасыс ийи чыл улаштыр ачазынга дузалажып, сакманчылап келген. Ол ам база чаш хураганнарны азырап өстүрүп турар.

Ооң ырак эвесте хойжу Куулар Каваның кыштаа турар. Бо малчынның хүлээлгези бедик. Улуг хойну болгаш ооң чаш төлүн бүрүнү-биле менди камгалап алыр, 10 тонна өдектиг бөлер, 20 тонна сигенни кезер, өдек-кыштаан септеп алыр. Ам ооң коданында 300 ажыг хойнуң күш-дециели күскү девээр шынырак. 148 хой төрээн, ынча хураган менди доругуп турар.

Ол ышкаш хойжулар Куулар Хөпүр-оолдуң коданында 132 хой, Моңгуш Каваакаймынга—140 хой төрээн, хураганнары менди алдынгаи. Бо коданнарда-даа хойлар хүр кыш ажып турар.

Хой оолдап турар кодан бүрүзүнде сакманчылар четкилеп келген, малчыннарга дузалажып турар.

М. КАЙГАЛ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бистиң «Чаа орук» совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери эрткен берге кыштың кичээндириниден чогуур түңнелди кылгаш, бо чылын малчыннар ортузунга ажылды күштелдирген.

Совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш, он бирги беш чылдың баштайгы чылында ниитиниң малын кыштап хүр ажырарын, ооң чаш төлүн менди алырын хүлээнген, кызымак ажылдап турар.

Бо хүннерде хой оолдаашкыны массалыг чоруп турар. Совхозта ниитизи-биле 2576 хой оолдаан. Оон 2579 хураган менди алдынган. Чижээ, дөртку хойжу бригадада хой хой оолдаан. Ында Тамара Даңмаа 180, Мира Чамзык-оол 210 хойдан хураганны онча-менди доруктуруп турар.

Хой оолдаашкынының үезинде мал эмчилериниң ажылы база улуг. Чаш хураганнарны шуктузун шиикпе көөр, аарыг ларын эмнээр, янзы-бүрү тарымышкыннарны кылыр дээш, оон-даа өске. Бо хүннерде малчыннар ажылдап, хураган бүрүзүн менди алыр дээш малчыннар-биле бир демниг ажылдап турар бис.

М. АЗЫРАА.

«Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазында мал эмчизи.

Эрзин район.

ДУРЖУЛГАМ МЫНДЫГ

Мен хойжу кижи болганымда, бодумнуң арга-дуржулгамны өске малчыннар-биле солчур бодай-дыр мен. Кол чүве—малчын кижиниң харысалгалыг болурунда дээрн-ле шын. Оон хой чүве хамааржыр боор-дур. Мындыг чижекти ап ю-рээлинер. Чамдык малчыннар кыштаанын одарын чөп планнап албас, хоюн «чалап» каар, чер кезидер, мацнаштырар. Ооң түңнелинде, хой оолдаар четпээнде-ле кыштаг чачы шыыр апаар. Сула салып турган мал дүрген арып баксыраар. Мен кыштаам одарын хуваап алыр кижи мен. Күзүн хар чугада эң ырак черлерин оъткарар. Кыжын соок дыңзып, хар улгады бергенде оон чоок одарларга кадарар. Хой төрүп эгелээнде ажыглаар кыштаг чанында одарлар чүм чыдар, элекке олче хой чорутпас. Оон ангыда мен хойнуң бажын дозуп, маңнаштырбайн кадарар мен. Ол эң-не чугула. Бирээде, одар шыыравас. Ийиде, семис хойлар маңнашпас, таваар чоруур болганда, белен арып, баксыравас.

Ол ышкаш арык-доруктуг малдарны баш удур чемгерип азыраар херек. Хөлүн эртпир арыпканда, азырап эгелээрге, ажык эвээш болур, арган мал деңгип шыдавас. Бар мал чемин төтчеглеп азы кырзанбп база болбас. Өдекте бар чемни хонуукка, ай-а тудап алыр ужурлуг.

М. КОНГАР.

«Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажы бригадазының хойжузу.

Өвүр район.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ҮЛЕТПҮРЖҮ ҮНДЕЗИНГЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш малчыннарның социалистиг чарыжы улам калбарып турар. Мурнакчы дуржулганы болгаш үлетпүр технологиязын нептередиринге үндезилээш, продукция бүдүрерин фермаларының ажылчыннары улам өстүрүп турар. Бирги кварталда сүттү, эътти, чуургаларны, дүктү күрүнеге садарының планнарын хуусаа бетинде, коммунистерниң съездизи ажыттынар хүнге чедир күүседир сорулганы олар салган.

Эң эки көргүзүглерлиг ажыл-агыйларның дуржулгазының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары болза:

КАЛУГА. Областың малчыннар чарыжының мурнакчылары Куртиниң В. Цветков атыг [illegible] саанчылары бо чылын [illegible] инектен-не [illegible] килограмм сүттү [illegible] ап турар.

Күш-ажылды эки организастаары, мал чемнерин [illegible] ажыглап турары — [illegible]. Ажыл-агыйның фермаларында [illegible] Ажыл-херекти кижилериниң материалдыг сонуургалын [illegible] кылдыр организастаан [illegible] саанчыларны, мал чемнерин дажыглаар механизаторларның күш-ажыл төлевирин ниити алыс түңнелден хамаарыштыр кылдыр тургускан.

Куруксаа заводтуң фермаларының ажыл-ишчилери бо чылын инектен-не беш муң килограммдан эвээш эвес сүттү садарын хүлээнген.

ОРЕЛ. Ливенниң хаваннарын семиртир чемгереринин талазы-биле ажыл-агыйлар аразының комплекизиниң коллективи чаа беш чылда ажылын эки эгелээн. Тус бүрүзүнде 165-тен эвээш эвес килограмм [illegible] баштайгы бөлүк хаваннарны эът комбинадынче чоруткан.

Ливенниң хаван семиртир комплекизи — ол хазы девискээрде эң улугларының бирээзи болгаш Орел областың. Кара [illegible] хөй областарының малчыннарынга мурнакчы дуржулганың школазы апарган. Комплекстиң коллективи күрүнеге продукция садарының бирги квартал планын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседиптерин төлевилээн.

ХМЕЛЬНИЦКИЙ. Каменец-Подольск районнуң Чапаев атыг колхозунда хой ажылын үлетпүр үндезинге [illegible]. Ол [illegible] дуржулгалыг [illegible], мал чеми, тарааалар кадаг [illegible] черлерин [illegible] ажылдаар [illegible] туткан. Сес муң ажыг хөй малды азырап [illegible] комплекстиң [illegible] ажыглалдага киирген. Эң [illegible] Молдавиядан болгаш Соңгу Кавказтан эккеп турар. Хой ажылдыг кылдыр тускайжыткан [illegible] Хмельницкий областың [illegible] районнарында тургускан.

АШХАБАД. [illegible] Ташауз областың Тахта районунда [illegible]. Ол — республиканың [illegible] ажыл-агыйы-дыр. [illegible] Туркменияга [illegible] беттанылыр турар.

ЧИМКЕНТ. [illegible] фабриказы Мурнуу Казахстанга [illegible]. Ол фабриканың [illegible]. Малчын [illegible] XXVI съездиниң ажыттынар үезинге чедир [illegible].

ЧЕРКЕССК. [illegible] ажыл-агыйлар [illegible]. Ол [illegible] 400 килограмм чедип турар.

Ажыл-агыйлар [illegible] он бирги беш [illegible] 3000-тен эвээш эвес [illegible] семиртир чемгерерин планнаан.

ТУЛА. [illegible]. Эътгир [illegible] ооллдарынче тудажылар [illegible] негелде-сонуургалдыг болуп турар. [illegible] Туланың «[illegible]» трестиниң бүдүрүлгелери бо чылын областың кодээ чурттакчыларынга 2,5 миллион дугаа ооллдарын садарын планнаан.

ТҮҢНЭЭН

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш ажылчыннар социалистиг чарышты улам калбарткан дээрзин СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүскому эрткен чылдың сөөлгү кварталының түңнелин үндүрүп тура демдеглээн.

Район дөртку кварталда күрүнеге сүт садар планын 111 хуу күүсеткен. Саткан сүттүң 96,7 хуузу бирги сорттуу кылдыр хүлээп алдынган. Сүт бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле бирги черни «Чодураа» совхозтуң Чооду Баткар удурткан Хараал-Тей сүт-бараан фермазы алган. Аңаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кодээ ажыл-агыйның профэвилелдер райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Районнуң ишчилери чаа чылды база багай эвес эгелээн. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизинге күш-ажылчы белектиг, төлептиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

«Шынга» парлаттынган соонда

«АМ-ДАА БЫЛААШПЫШААН»

Ындыг эге-биле № 285 «Шынга» парлаттынган корреспонденцияга «Дөң-Терезин» совхозта мал кыштаглаашкынында четпестерни шүгүмчүлээн. Ол корреспонденцияны совхозтуң парткомунга болгаш техниктиг чөвүлелге сайгарып көргеш, четпестерни эдер талазы-биле хемчеглерни алган. Бо ажыл-агыйның кожазында «Шекпээр» совхоз-биле кыштаглар талазы-биле маргылдаалыг болган ужурунда совхоз 8 кыштагны октябрь, ноябрь айларда удур кылыр ужурга таварышкан. Оларның шуптузу кылдынган.

Малчын коданнарже мал чемин долузу-биле чедирген, дус-ту хире-шаа-биле дужурген. Хойжуларның амыдырал-хандырылгазын экижидери-биле хемчеглерни база алган. Оттулар ыяшты, хөмүр-дашты малчыннарда чедирген. Дөң-Терезин суурда магазинниң садыгжылары совхоз машиназы-биле оларга чедип, бараанарны садыглаар хемчегни алган. Кадарчыларга почтаны, солун-сеткүүлдерни ёй-шаанда чедирип турар. Хойжулар шупту социалистиг хүлээлгени алган. Парткомнуң бадылаан графиги ёзугаар малчыннарның эзоветчээредилгезин эртирип турар.

Партком болгаш кодээ Советтиң күүскомунуң кежигүннери, суурда агитбригадаларны кодан бүрүзүнде быжыглаан.

Кыштаглаашкынны хүрчагай эртирер, малчыннарның амыдырал-хандырылгазын экижидер дугайында доктаамал кичээнгей салырынче совхоз дирекциязының, ынчаар парткомнуң база кодээ Совет күүскомунуң кичээнгейин угландырган.

Ш. ООРЖАК,

улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазы.

[illegible library stamp] ... им. А. С. Пушкина

[illegible] отдел

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ 1981 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөчей, СЭКП-нии XXVI съездизин төлептиг уткуур, СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, ук Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында болгаш СЭКП ТК-ның, партияның XXVI съездизинге «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелинге салдынган сорулгаларны боттандырар дээш он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр чедингениниң бүгүседири дээш социалистиг чарышка идепкейлиг кирип турар.

Социалистиг чарыштың бүгү киржикчилери — ажылчы чоннарның коллективтери, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар:

— бүрүнү планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерниң шапта-ла долдур болгаш ажыр күүседиинери;

— бүдүрүлгениң ажыктыының бедиири, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг улам бедиири, эртем-техниктиг депшилгениң шапкынчыры;

— бүдүрүлгениң кол фондуларының улам-на долдур болгаш ажык-дузалыг кылдыр ажыглаттынары;

— бүдүрүп үндүрер продукцияның болгаш кылдынар ажылдарның шынарының экижээри, бот-үнезиниң чиигээри;

— камналганың болгаш хумагалалдың чурумун, шыңгыы сагыыры, чиг-этти, материалдарны, оттулар чүүлдерин, электри энергиязын, акша-хөреңгини чогумчалыг ажыглаары, социалистиг өнчү-хөреңгиниң онча-четче болуруун хандырары;

— эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, бүдүрүлге мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының дуржулгазын, «Хожудап турарлар чок ажылдаарынын» эгелээшкиниң ажыглап, шиңгээдири;

— бүдүрүлгениң болгаш экономиканың бедик түңнелдерин чедип алыр сорулга-биле углап-башкарылганы болгаш планнаашкынны сайзыралгайжыдары;

— бүдүрүлге культуразын бедидери, күш-ажылды камгалаарының болгаш айыыл чок болур чоруктуң арга-техниказының талазы-биле комплекстиг планнарны күүседири;

— идей-политиктиг ажылды экижидеринге, күш-ажылдың, бүдүрүлгениң болгаш хой-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарынга күш-ажылчы коллективтиң ролюн бедидери;

— кадрларны белеткээриң экижидери болгаш арга-мергежилин бедидери, күш-ажылчы лен-дески коллективтерни тургузары, аныяк кижи бүрүзүнге ортумак билигни чедип алырынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузары, дагдынықчыларның [illegible] калбартыры, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежир ужурлуг.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ТОДАРАДЫРЫ

Үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг, коммунал-амыдырал хандырылгазы

Эң эки көргүзүглерни чедип алган болгаш планнарның база социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкиниң долдур болгаш ажыр күүседиинериң хандырган районнарны, хоорайларны, бүдүрүлге болгаш организация черлериниң коллективтерин социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар.

ҮЛЕТПҮРГЕ — продукцияны доктаатган номенклатура бүрүзү болгаш шынарлыг кылдыр бүдүрген болгаш сайгарган [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, чаа кылыглары бүдүрериниң, кол бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижидериниң, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны ажыглаарының, ажыл шагының чидирилин кызырарының, материалдыг, чиг-эт болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларны камнаарының, кадрларны белеткээриң экижидериниң болгаш мергежилин бедидериниң талазы-биле.

ТУДУГГА — тудугларны доктааткан хуусаа ажыглалга кииреринин, доостунмаан тудугларның хемчээлин кызырарының, тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш механизастаашкынының хемчээлин бедидериниң, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедириниң болгаш шынарын экижидериниң, тудуг материалдарын болгаш электри энергиязын камнаарының, [illegible] конструкцияларны болгаш материалдарны [illegible], күш-ажылды организастаарының мурнакчы дуржулгазын ажыглаарының, ажыл шагының чидирилин болгаш кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарының талазы-биле.

ТРАНСПОРТКА БОЛГАШ ХАРЫЛЗААГА — чүъл сөөртүлгезиниң хемчээлиниң болгаш саарылгазының, пассажирлар аппарттырарының болгаш сайгарарының, оруктарның күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, автомобильдерниң техниктиг белен чоруун болгаш оруже үнериниң коэффициентизин бедидериниң, оларның куртт миннаарын, чүъктү бүдүрер-дамчыдар үеде ажыл шагының чидирилин кызырар, транспорттуң чүък алыр аргазын долуу-биле ажыглаар, чүък сөөртүрүнгө болгаш ажыл дуза чедериниң бот-үнезин чиигедир, материалдыг болгаш одалга-энергетиктиг курлавырларны камнаарының, транспорттуң оруже онзагай таварылгаларын [illegible], [illegible] чедириниң культуразын болгаш шынарын бедидериниң талазы-биле.

САДЫГГА — түрмектиг садар бараан саарылгазының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң хемчээлиниң, бодунуң продукциязын кылып үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш [illegible] чедириниң культуразын бедидер, арыг орулга, күрүне болгаш кооперация өнчү-хөреңгизиниң онча-четче болуруун хандырар, садыгның депшилгелиг хевирлерин ажыглаарының, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чиг-этти белеткээрин көвүдедир, садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң четкилерин калбартыр, магазиннерниң ажаа турар чоруун кызырар, оларның техниктиг дерилгезин экижидер, саарылга чарыгдалын эвээжедир талазы-биле.

КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА — коммунал-амыдыралдың ачы-дузазының хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, арыг орулга алыр, чиг-эт, материалдар болгаш электри энергиязын камнаарының, ачы-дузаның чаа хевирлерин болгаш ажылдың депшилгелиг хевирлерин шиңгээдир, ооң культуразын болгаш шынарын бедидер, хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдыр тудар, чуртталга фондузун, культура-амыдыралдың болгаш коммунал черлерниң тудугларының капитал болгаш агар септелгезиниң талазы-биле.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТУС-ТУС ТИИЛЕКЧИЛЕРИ КЫЛДЫР үлетпүрүнүң, тудугунуң, транспорттуң болгаш харылзаазының, садыгның, ооң коммунал-амыдырал хандырылгазының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге эң бедик түңнелдерни чедип алган ажылдакчыларын санаар.

Көдээ ажыл-агый

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин төп (Кызыл, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Тожу районнар), барыын (Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнар) база мурнуу (Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнар) үш зона аайы-биле тодарадыр.

ЧЕР АЖЫЛЫНГА

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидеринге, тараа, картофель болгаш ногаалар бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседкен болгаш эң эки көргүзүглерни чедип алган районнарны, совхозтарны;

бедик шынарлыг мал чемнери белеткээр талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседкен районнарны, совхозтарны;

быжыглаан шөлүнден тараа культураларының эң бедик дүжүдүн өстүрген болгаш тарааның ниити чылдазынга даалгаларын болгаш хүлээлгелерин күүсеткен трактор-хову бригадаларын;

мал чемнерин (хевир аайы-биле) белеткээринге даалгаларын күүседиринге эң бедик түңнелдерни чедип алган, мал чеми белеткээр комплекстиг бригадаларны;

картофельдиң бедик дүжүдүн алган болгаш ону бүдүреринге планныг даалгаларын база хүлээлгелерин күүсеткен, картофель өстүрер бригадаларны;

ногааларның эң бедик дүжүдүн алган болгаш оларны бүдүреринге база күрүнеге садарынга планныг даалгаларын болгаш хүлээлгелерин күүсеткен, ногаа өстүрер бригадаларны (звенолорны);

көдээ ажыл-агый культураларының эң бедик дүжүдүн өстүрген болгаш оларны бүдүреринге планныг даалгаларын база хүлээлгелерин күүсеткен суггаттыг чер ажылының бригадаларын (звенолорун);

витаминниг сиген далганы белеткээринге сезонда агрегатка эң бедик ажылдап кылыышкынны чедип алган, АВМ операторларының звенолорун социалистиг чарыштың тиилекчизи кылдыр санаар.

Бир тракторга (марка аайы-биле) хамаарыштыр эң бедик ажылдап кылыышкынны чедип алган тракторист-машинистерни;

бир комбайн-биле эң хөй тараа бастырган болгаш эң бедик ажылдап кылыышкынны чедип алган комбайнерлерни;

быжыглаан шөлден тарып өстүрүп турар культураларның бедик дүжүдүн чедип алган суггатчыларны тус-тус кижилер аразында чарышка тиилекчи кылдыр санаар.

МАЛ АЖЫЛЫНГА:

1980—1981 чылдың кышкы үезинде малдың баш санын болгаш чаш төлүн менди камгалаар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дээш социалистиг чарыштың негелделерин күүсеткен болгаш эң эки көргүзүглерни чедип алган районнарны, совхозтарны, бригадалар болгаш фермалар коллективтерин;

эът, сүт, дүк, чүүрга дээш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир, оларның шынарын экижидер, малды, ооң чаш төлүн камгалаар, баш санын өстүрер талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүседкен районнарны, совхозтарны;

төрүүр [illegible] онааштыр эң-не хөй хурагаң доруктурган, [illegible] даалгазын күүсеткен болгаш хойнуң баш санын менди камгалаан хойжу бригадаларны;

[illegible] онааштыр эң хөй бызаа доруктурган, сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, инектерниң продуктивизин бедиткен болгаш малдың баш санын менди камгалаан сүт-бараан фермаларын;

ниити [illegible] ортумак деңзи алырынга база малды күрүнеге садарынга бедик көргүзүглерни чедип алган, мыйыстыг бода мал болгаш хой семиртир бригадаларны;

төрүүр [illegible] хөй төл доруктурган, төрүүр бир дагаадан хөй чүүрга алган, эът болгаш чүүрга бүдүрериниң даалгаларын күүсеткен, хаванның болгаш куштуң баш санын менди камгалаан, хаван болгаш куш азыраар фермаларны;

төрүүр чүс башка онааштыр хөй төл доруктурган, эът бүдүрериниң даалгаларын күүсеткен болгаш малдың баш санын менди камгалаан, чылгы мал, иви болгаш теве фермаларын социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар.

Төрүүр 100 хой, өшкүге онааштыр хөй хураган болгаш анай доруктурган, эң хөй дүк кыргаан, бедик дужаалда деңзи чедип алган болгаш малдың баш санын менди камгалаан кадарчыларны;

бир инектен сүт саарыны, 100 инекке онааштыр бызаа доруктурарының, малды бүрүн камгалап албышаан, немелде деңзи алырының талазы-биле бедик көргүзүглүг болган саанчыларны болгаш инек кадарчыларын;

хонукта эң бедик немелде деңзи болгаш дужаалда деңзи чедип алган, семиртир азыраар малдың база одарладыр малдың кадарчыларын;

эң хөй чаш малды доруктурган, малдың бедик продуктуун база баш санын бүрүн кадагалаарын чедип алган хаван, куш ажаакчыларын, чылгычыларны, ивижилерни, тевежилерни;

төрүүр 100 малга онааштыр эң-не хөй чаш төл алырын хандырган тарып боозадыр техниктерни тус-тус кижилер аразында чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар.

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИ

Үлетпүрге, тудугга, транспортка болгаш харылзаага, садыгга, коммунал-амыдырал хандырылгазынга социалистиг чарыштың түңнелдерин районнар болгаш хоорайлар, а ол иштинде бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң аразында квартал сайында (IV кварталдан аңгыда) болгаш немежип турар түңнели-биле чылда үндүрер. Ол [illegible] ажылдакчыларының ортузунга — 1981 чылда хары утда үндүрер.

Көдээ ажыл-агыйга социалистиг чарыштың түңнелдерин мынчаар үндүрер:

Чер ажылының талазы-биле:

районнарның болгаш совхозтарның аразынга көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң, тарааларны болгаш ногааларны бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерин күүсеткени дээш — чылда хары утда, 1981 чылдың ноябрь 1-де;

районнарның аразынга бедик шынарлыг мал чемнерин бүдүрерин база белеткээрин көвүдеткени дээш — он хонук санында (массалыг белеткел эгелээнден бээр);

районнарның, совхозтарның аразынга сооргу түңнелдиг — 1981 чылдың ноябрь 1-де;

совхозтарның бүдүрүлге кезектериниң болгаш чер ажылының база мал чеми белеткээриниң ажылдакчыларының аразынга чылда хары утда, 1981 чылдың ноябрь 1-де.

Мал ажылынга:

районнарның, совхозтарның аразынга 1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири болгаш малдың баш санын камгалап алганы дээш — январьның 1-де, апрельдиң 1-де (1980 чылдың IV кварталының көргүзүглери-биле катай) болгаш 1981 чылдың июль 1-де (1980 чылдың IV кварталының көргүзүглерин болгаш 1981 чылдың бирги чартының көргүзүглерин барымдаалап);

районнарның, совхозтарның аразынга эътти, сүттү, дүктү, чүүрганы, мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедириниң, оларның шынарын экижидериниң, мал бажын өстүрериниң, улуг малды, ооң чаш төлүн камгалап алырының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүсеткени дээш — квартал санында (IV кварталдан аңгыда) болгаш немежип турар түңнелдери-биле чылда;

бригадалар болгаш фермалар коллективтериниң, а ол ышкаш мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга мал кыштаглаашкынының түңнели-биле 1981 чылдың июль 1-де, чыл түңнели-биле — 1982 чылдың январь 1-де.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНААРЫ

ҮЛЕТПҮР, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА, САДЫГ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Квартал түңнели-биле социалистиг чарышка тиилекчи болган район азы хоорай, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтеря (ниитизи-биле 5 коллектив) СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл тугу болгаш акша-биле шаннадыр. Квартал түңнели-биле тиилекчи болган районга азы хоорайга акша шаңналының түңү — 500 рубль, бүдүрүлге болгаш организация коллективинге — 300 рубль. Чыл түңнели-биле тиилекчи болганнарны шилчииир Кызыл туктар болгаш дипломнар-биле шаңнаар. Чыл түңнели-биле тиилекчи болган районга азы хоорайга акша шаңналы — 1000 рубль, бүдүрүлге болгаш организация коллективтеринге — 500-500 рубльдер.

Тиилекчи болган комсомолчу-аныяктарның беш коллективтеринге квартал санында ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл туктарын тывыспышаан, 100-100 рубль-биле шаңнаар.

Бүдүрүлге болгаш организация коллективтеря (ниитизи-биле 5 коллектив) социалистиг чарышка квартал түңнели-биле ийиги черни алганда СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир вымпелдери-биле шаңнадыр.

Квартал түңнели-биле ийиги черни алган комсомолчу-аныяктарның беш коллективтеринге ВЛКСМ обкомунуң шилчииир вымпелдерин тыпсыр.

Социалистиг чарышка чыл түңнели-биле тиилекчи болган комсомолчу-аныяктарның алды бригадаларынга ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл туктарын тывыспышаан, 200-200 рубль түңнүг акша-биле шаңнаар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

ЧЕР АЖЫЛЫ:

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер, күрүнеге тараа болгаш ногаа садар база ону бүдүрер талазы-биле социалистиг чарышка чыл түңнели-биле тиилекчи болган районнар, совхозтар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл туктары болгаш дипломнары-биле, район — 500, совхоз — 400 рубль-биле шаңнадыр.

Бедик шынарлыг мал чемин бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка он хонуктуң түңнели-биле тиилекчи болган районнар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл туктары-биле болгаш 200-200 рубль-биле шаңнадыр. А чыл түңнели-биле тиилекчи болган районнар болгаш совхозтар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл туктары-биле болгаш дипломнары-биле шаңнадыр, акша шаңналы районга — 500 рубль, совхозка — 400 рубль.

Социалистиг чарышка чыл түңнели-биле тиилекчи болган трактор-хову бригадалары, мал чеми белеткээр комплекстиг бригадалар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары болгаш 300-300 рубль түңнүг акша-биле шаңнадыр.

Социалистиг чарышка чыл түңнели-биле тиилекчи болган картофель болгаш ногаа ажаар бригадалар, суггаттыг черлерниң бригадалары (звенолары), АВМ операторларының звенолары СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле болгаш 200-200 рубль түңнүг акша-биле шаңнадыр.

МАЛ АЖЫЛЫ:

Мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир болгаш 1980—1981 чылдарның кышкы үезинде малдың баш санын менди камгалап алган районнар, совхозтар, бригадалар болгаш фермалар коллективтери СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың декабрь 31-де хүлээп алганы № 463 доктаалының бадылааны социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар шаңнадыр;

мал продуктуларын бүдүрер болгаш садар, малдың баш санын өстүрер болгаш ооң баш санын менди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарышка квартал түңнели-биле тиилекчи болган районнар, совхозтар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл туктары-биле болгаш тиилекчи болган совхоз 150 рубль-биле, а район — 200 рубль-биле шаңнадыр. Чыл түңнели-биле бедик көргүзүглер дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир Кызыл тугу-биле, тиилекчи болган районга акша шаңналы — 1000 рубль, совхозка — 500 рубль;

мал продуктуларын бүдүрер болгаш садар, малдың баш санын өстүрер болгаш менди алыр талазы-биле социалистиг чарышка ийиги черни алган совхозтарга квартал болгаш чыл түңнели-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчииир вымпелдерин тыпсыр;

социалистиг чарышка чыл түңнели-биле тиилекчи болган бригадалар болгаш фермалар коллективтеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары-биле шаңнавышаан, хой бригадаларынга болгаш сүт-бараан фермаларынга акша шаңналы — 300—300 рубль, мыйыстыг бода мал семиртир бригадаларга болгаш хой, хаван, чылгы, куш, иви болгаш теве фермаларынга — 200—200 рубль бээр.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ БОЛГАН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ, ҮЛЕТПҮРНҮҢ, ТУДУГУНУҢ, ТРАНСПОРТТУҢ БОЛГАШ ХАРЫЛЗААНЫҢ, САДЫГНЫҢ БОЛГАШ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседир талазы-биле эң бедик көргүзүглерни чыл түңнели-биле чедип алган бүдүрүлгелериниң мурнакчыларынга, специалистеринге, бүдүрүлгелер, организациялар болгаш совхозтар удуртукчуларынга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктерин тыпсыр.

Социалистиг чарышка чыл түңнели-биле эң бедик көргүзүглерлиг болганнарны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар ийикпе, Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсыр.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге «1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп херек демдээн тыпсыр, УАЧД-же, эмнээшкинге бажыңнарынче путёвкалар-биле, ССРЭ-ниң хоорайларынче чоруур туристиг путёвкалар-биле, а ол ышкаш өртектиг белектер-биле шаңнадыр.

Социалистиг чарышка тиилекчи болганнарны республиканың Хүндүлел самбыразынга май 1-де — бирги кварталдың түңнели-биле, ноябрь 7-де — үшкү кварталдың түңнели-биле «Он бирги беш чылдың күш-ажылчы алдарының төөгүлүг арыннарынче», а чыл түңнели-биле альбом-плакатче кирер. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң чуруун чылдың бирги чартының түңнели-биле «Бүдүрүлгениң мурнакчыларының аллеязынга» азар.

Аныяк ажылчыннарның аразындан социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнарга Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының аттары-биле адаан шаңналдарны, дипломнар болгаш чемпион ленталарын, ВЛКСМ ТК-ның лемдектерин тыпсыр, делегейниң аныяктар лагерьлеринче болгаш [illegible] бажыңнарынче бээр туристиг путёвкалар-биле шаңнаар.

Социалистиг чарыштың негелдезин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвлчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1981 чылдың январь 26-да бадылаан.

АГАРНЫҢ ХОЙЖУЛАРЫ

ЧАГГАН харын куштуг хат [illegible] эртип бир шаап алгаш бааргa, машинаның шимээшкининге шаптыктаар чүве чок болганындан далаш биле чорупп органан бис. Агарның карак четпес ховуларының хире-хире таварышкылаар оңгул-чиңгилдеринде хөртүктерге ында-хаая таваржып чорааш, Агар даглары үстүү талазы-биле сыгаш, акка кирип, малчыннарның ажыл-ижиниң дугайын чугаалажып чорувуста, хүн чүгүрүүнде кире берди.

— Совхозтуң хойжуларының дыка хөйү бо мынчаалдыр-ла Шара-Нуур хөлдү долгандыр, Агар дааның мурнуу талазында кыштагларда хонгулапкан — дээш совхоз директору Сүндүвей Яндак-оолович Мөнге оон холун бүрүнгаар сунгаш, кымның кайда кыштап турарын айтып, бисче хая көрүнмүшаан, тайылбырлап чорду. — Ам баар аалывыс чүгле совхозтуң эвес, а районнуң мурнакчы малчыннарының бирээзи — Хайын Сояннын-дей-дир.

Ак-Өдекте кыштагга келиривиске, малчын өөнде чок, хойларын кадарып чорупкан болду.

— Өгже кирип, шайлаңар, ам удавас чедип кээр кижи — деп, өгнүң херээжен ээзи Бызыкы Бүзүрейовна чалады.

Хойжу өг-бүлениң социалистиг хүлээлгелерин ханада аскан. «Мең, «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу Хайын Соян «ТТКА 25 чылы», «Революцияның чалгынныы» болгаш «Хемчик» совхозтарның малчыннарының республиканың бүгү хойжуларының көдээ ажыл-агыйның специалистеринге кыйгырып четкивишаан, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдазын [illegible] бедикте күүседир дээш [illegible] хүлээлгелерни алган: төрүүр 100 хойга онаашкан 95 хураганны менди камгалап алыр. 1 хойдан 2 кг дүктү кыргыыр болгаш 18 тонна сиденни белеткээн кужудуг-биле келип белеткээр [illegible]. Ийиги кадарчы Бызыкы Бүзүрейовна-биле хүлээлгелер күүселдезиниң дугайын чугаалажып олурувуста Хайын Эренчинович Соян хойларын оътту черге доктаадып, одарладып кааш, чедип келди.

Хойжунуң хүндүткелдиг, харысаалгалыг, белен эвес ажыл-ижиниң дугайын, он бирги беш чылдың баштайгы чылында ооң алган хүлээлгелериниң, чурттуң коммунистерниң ээлчеглиг шуулганынга кандыг белектерлиг ужуражыр деп турарының дугайында Хайын Эренчинович-биле ур-ле хөөрежип, чугаалаштывыс.

РАЙОННУҢ дуржулгалыг мурнакчы хойжуларының бирээзи Хайын Соянның [illegible]. Тывага МЧАЭ-лер тургустунуп эгелээн үеде эгелээн. Ооң соонда, Тывага колхозтар тургустунуп эгелээрге, амгы Ак-Эрикке тургустунган Сталин аттыг колхозка кирип, чаңгыс эрген безин кактынмаан ховуга баштайгы тудугларны — контораны, клубту, школаны, эмнелгени болгаш чуртталга бажыңнарының тудуунга ол киржип, бызанчылап ажылдаан. Ооң соонда — тудугжу бригаданың бригадири.

Хайын Эренчиновичиниң амыдыралынга уттундурбас чылдарның бирээзи — 1958 чыл. Ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Коммунист кижи болганда ажылынга харысаалгазын улам бедидип, хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип чораан. Кады ажылдап чоруур өөрүнүң макталын ол чаалап алган.

1961 чылдан бээр бо өг-бүле хойжулап ажылдаан.

— Таптыг-ла 20 чыл бурунгаар, колхозта партия организациязының даалгазы-биле хойжулап эгелээн бис. Ажыл-агыйның кол адыры — мал ажылы ынчан биске хожудангай апыр турган. Ону экижидери-биле бистиң чоруп турар болганда, бүгү кушту олче угланчыларып шиитпирлээн бис — деп, дуржулгалыг хойжулар чугаалап орар.

Ниитиниң малының баш санын өстүрер дээш коммунист Х. Соянның өг-бүлези ажаа таварышкылаан бергелерин ажып эртип, хойжу эш-өөрү-биле сүмележип, олурның дуржулгазын өөренип чорааш, ол ажылга чорутту мергежил берген.

Хойжулап ажылдааның баштайгы чылдарында-ла малчын өг-бүлениң көргүзүглери бедии, малды ажаап-тежээриниң талазы-биле арга-дуржулгазы чыгдынган. Төрүүр 100 хойга онаашкыр 90 хураганны олар ынчан-на камгалап ап, хойдан-на ортумаа биле 2 кг дүктү кыргып алгаш, колхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруунга кирген.

— Хойжунуң ажылы ынчан амгы үеге деңнээрге, берге-ле турган ийин — деп, хоочун хойжулар сактып чугаалажыр. Бүгү-ле ажылды хойжу боду харыылаар, зоовет специалистер эвээш, олар безин кыштагларга ында-хаая келир, олар машина-тергелиг эвес, кыштың соогунда аъттыг та чөже хондур чоруп турган малчыннарның кезин четтигип турганнар ийнаан.

— Эрткен беш чылда кандыг түңнелдерлиг болдунар база кандыг сорулгаларны салгаш ажылдап тур силер, Хайын Эренчинович? — деп, оон айтырдывыс.

— Малдан чаш төл камгалап алырының болгаш дүк кыргылдазының талазы-биле [illegible] бис чылда алган хүлээлгевисти ажыр күүсеткен бис. Ол — малчын кижиниң кол көргүзүглери болгай. Эрткен чылда база-ла чедиишкиннерлиг [illegible] төрүүр 100 хойга онаашкыр 90 ажыг хураганны камгалап ап, хойдан-на 2.2 кг дүктү кыргып, 10 тонна мал чеми белеткээр планывысты 18 тонна кылдыр күүседтивис. Мурнувуста салдынган сорулгалар улуг. Төрээн партиявыстың ээлчеглиг съездизиниң ажыттынары бо чылда хүлээлгелеривисти ажыр күүседири — бистиң партийжи хүлээлгевистир — деп, малчын чугаалады.

БО хойжуларның кодан-ында төрүүр 893 хой бар. Олар ам оолдап эгелээн. Кышка эки белеткенип, өлекти [illegible]. Хураган кажааларын [illegible] чаш малды чылыг алырынга эки белеткээн. Мал чемин четтири-биле дүжүрүп алганындан дуржулгазы малчыннар хөй оолдааныының чедиишкиннин эртирерин бүзүредиглер.

Күш-ажыл кижини каастаар. Ажылынга бердингеи, ниитиниң херээ дээш кызымак ажылдаан, эш-өөрүнге арга-дуржулгазын дамчыдып, кымга-даа дузалаарынга кезээде белен чоруур төлептиг ишчи, бичии сеткилдиг кижилерниң ажылы чон үнелээр, сагыш сеткили чырыдыр. Ажыл-ижиниң чалгынналдырып кээр чыныг үстериң олдарга — деп, ээр Хайын Эренчиновичиниң хөрээнде чайнап чоруур «Хүндүлелдиң Демдээ» ийи ордени, ооң кижи кыйзый медалы, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ийи Хүндүлел бижии, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң херек демдектери — ооң кызымак ажылының бедик үнелели-дир. Ооң херек чуруу — районнуң Хүндүлел самбыразында.

Хойжунуң өөнүң ээзи, идегелдиг дузалакчызы, ийиги малчын Бызыкы Бүзүрейовна Сандыкмааның кылдынган ол бүгү ажылдарда киржилгезин өөнүң ээзинден черле эвээжевес. Малчын болуру-биле чергелештир өг-бүлениң өске-даа бүгү ажылын ол харыылаар, эрес-кежээ, төлептиг ишчи.

Ийи-чаңгыс чамдык малчыннар ышкаш, чүгле бодунуң дугайын Хайын Эренчинович чугаалавас. Ооң кылган ажылы — «кадыы кырааны» Бызыкы Бүзүрейовнаның кылышкан ажылдары. Ол чокка, ооң дузазы, деткимчези, киржилгези чокка ындыг чедиишкиннерни чедип алыры берге дээрзин улуг хойжу билир, ооң дугайын ол чугаалап олурар.

Өг-бүлениң херээжен ээзиниң хөрээнде «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле чергелештир «Маадыр ие» орден чайнап чоруур. Оларның уругларында малчыннар-даа, тускай эртемниглер-даа, студентилер-даа, өөреникчилер-даа бар.

— Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилели-биле бистиң № 2 хойжу бригаданың хойжулары бүрүн таныжкан болгаш чурттуң даараазында беш чылда хөгжүлдезиниң дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга сорук кирип, моон соңгаар улам кызымак ажылдаарын. СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражырын олар хүлээнген — деп, дуржулгалыг, мурнакчы хойжу, «Кызыгаар» совхозтуң № 2 хойжу бригадазында партия организациязының секретарының оралакчызы коммунист Хайын Эренчинович Соян чугаалады.

Хойжу-биле чугаавыс адактадып келген. Ооң сагыжы арай далажыксап, кичээнгейи одарда хойларынче угланган хевирлиг. Ажыл-ижинге чедиишкиннерни күзеп, хойжулар-биле байырлашкаш, дашкаар үнүп келдивис. Хайын Эренчинович аъттангаш, Агар дааның мурнуу талазында ховуда чаттылып оътташ хойларынче углай маңнады.

М. КАЛЧАН

Тес-Хем район.

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

Партияның XXVI съездизинге «1981 — 1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелин кадык камгалал системазының хөгжүлдезиниң дугайында доктаамал сагыш салырын, чоннуң медицина хандырылгазының деңнелин болгаш шынарын улам бедидерин тодаргай көрүп турар. Маңаа хамаарыштыр ылгаттынган чүүлдерни болгаш моон соңгааргы туруп турар сорулгаларны «Шынның» номчукчуларынга таныштырарын бистиң корреспондентивис С. Монгал Улуг-Хем район эмнелгезиниң кол эмчизи Карим Тасович Куулардан дилээн:

— Ийет, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде мындыг одуруглар бистерниң, медицина ажылдакчыларының, кичээнгейин хаара тудкан: «Кадык камгалал албан черлерин улам ыңай калбартырын, оларның структуразын сайзырангайжыдарын база чогумчалыг калбартып тургузарын көөр. Кадык камгалал албан черлерин эм чуулдар, инструмент херекселдер, медицина техниказы болгаш дериглелери, эт-херексел, транспорт база харылзаа херекселдери-биле хандырарын экижидер. Медицина практиказынга эртем-техниктиг чедиишкиннерни шапкынчызы болгаш калбаа-биле шиңгээдиринин, медицина ажылдакчыларының куш-ажылын организастаарынга дээштиглелиг хевирлерни, аргаларны ажыглаарының хемчеглерин алыр. Эмнелге оруннарының ниити санын 8-10 хуу көвүдедир».

Маңаа хамаарыштыр бистиң эмнелгевистиң өзүлде-хөгжүлдези тодаргай. Эрткен 10-ту беш чылдың эгезинде район эмнелгези 130-не орун-биле хандыртынган турган болза, ам оруннар саны түгле Шагаан-Арыгда безин 200 чедип турар. Төп район эмнелгезин сана васка Чаа-Хөлде 95 оруннуг база бир район чергелиг эмнелге, ол-ла [illegible] Торгалыг биле Арыг-Үзүү суурларга ийи участок эмнелгелери, 20 медпунктулар бисте чоннуң кадыкшылынга [illegible]. Оларның иштинде Чаа Шагаан-Арыг биле Чаа Чаа-Хөлге медпунктулар эрткен чылдарда ажыглалга кирген. Оон-биле чергелештир 1980 чылдан эгелеп Чаа Шагаан-Арыгга ниити аарыглар, уруглар, диш база херээженнер эмчилери хүлээп алыышкыннарны чорудуп турар апарган. Чогум-на ынчан анаа чиннээриниң, сыкыртырының кабинеттери база ажылдап эгелээн.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда 3 муң ажыг кижи эмчиниң үстүнде айыткан дузазын ап келген. Ындыг болзажок, мында аарыг кижилер хүлээп алыр чер кызы болганындан медицина ажылдакчыларынга, эмчиниң чогуур дузаламчызын ап келгеннерге таарымчалыг байдал эвээш болуп турар. Район эмнелгезиниң тавааныннаа 1976 чылда салдынган тудуу, ол чер ажылдары-биле кыдыглаадыныкп каан. «Шагонартяжстрой» трест солуун эдеп шыдаар чуве болза, бо чылын 2 каът уруглар эмнелгезиниң тудуу доостур ужурлуг.

Чоокку чылдарда бээр эмнелгениң материал-техниктиг баазазы база өзүп, бызыкпаан. Мурнунда кааш саныг өрээлдерге янзы-бүрү аарыгларны тодарадыр дээш эмчилер бөлгерлежип турган болза, ам амчы бүрүзү хүлээп алыышкын чорудар тускай кабинет-биле хандыртынган. Ол эрги турган поликлиниканы алгызы тудкаавыстан чедип алдынган. Уруглар салбырынга 10 орун база немешкен. Оон-биле чергелештир гараж ыжыкаш дузалал тудугларын ажыглалга киирдивис. Эрткен 1980 чылда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырынга, «Ак-Туруг» совхозтуң төвүнге ук ажыл-агыйларның акша-хөреңгизи-биле үениң негелдезинге бүрүн дүгжүр ийи чаа медпунктуларны туттурдувус. Ол-ла үеде хоочураан арагачыларны эмнээр салбырны база ажыттывыс.

Районда ниитизи-биле 600 хире кижи чоннуң кадыкшылынга бараан боор турар. Оларның эртемниг эмчилер безин 50 чыгам кижи. Чүгле 1980 чылда Благовещенскиниң, Читаның, Иркутскиниң медицина институттарын доозкан 8 аныяк эмчилер коллективке немежип келген. Ажылдакчыларның аразында «ССРЭ-ниң кадык камгалалының тергииниң» деп хөрек демдээниң эдилекчизи, Шагаан-Арыг хоорай Совединиң депутады Арыш-оол Тулушович Балган, партияның XVIII область конференциязының делегады, уруглар эмчизи В. И. Мареева, «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле шаңнаткан фельдшер Т. Б. Сертек, хоочун эмчи сестралары И. А. Шумихина, В. В. Топоева, Т. М. Матвеева, Т. А. Юртаева, коммунист, хоорай Совединиң депутады, сестра З. В. Дартай-оол, комсомолчу фельдшер Сергей Биче-оол, кезер салбырның сестразы Елена Ооржак болгаш өскелерниң-даа ажылдажыны чон мактаар.

Бисте район эмнелгезиниң салбырларының, участок эмнелгелериниң база медицина пунктуларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Ону кварталдап түңнээрде чок аразынга профилактиктиг ажыл-чорудулганы, хууда социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин, хөй-ниити ажылдарынга киржилгезин, сагылга-чурумну дээш барымдаалаар чүүлдер-ле хөй. Социалистиг чарыштың түңнелин администрацияның, коллективте партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилери чогуур негелделерни күүселдезин бүгү талалыг өөренип көрүп тургаш үндүрүп турар. Шак ынчаар эрткен кварталдың түңнели-биле район эмнелгезинден — ниити аарыглар эмнээр салбыры, участок эмнелгелеринден эмчи С. Д. Байтовнаның эргелекчилээни Торгалыгның участок эмнелгези база М. Самбалдың удурткан Көк-Чыраа медпунктузу социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Моон-биле чергелештир бистиң районда медицина ажылдакчылары хоорай, суурларлы выстың чаагайжыдылгазынга, ажыл-агыйларның мал черинниң белеткелинге, бот-тывынгыр уран чүүлге, күш-культура биле спортчу хемчеглерге идепкейлиг киржип келген. Бо бүгү-биле холбаштыр мурнувуста туруп турар сорулгалар улуг. Ону СЭКП ТК-ның Төлевилелинде тодаргай айыткан. Оларның күүселдезин бүрүн чедип алыр дээш ажылдаары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде районнуң кадык камгалалының ажылдакчызы кижи бүрүзүнүң сорулгазы ол.

Бомбургзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БУДАПЕШТ. Будапештиң Беленфельд болгаш Мурнуу вокзалдарының аразында демир-орук шугумнарын электриждерни доозкан. Ууң дугу шоолуг эвес шугум найысылалга демир-орук шимчээшкиниң рационализастаарынга чугула ужур-дузалыг. Чоон вокзалдың ажылын дыка чиигедир арганы ол бээр.

Демир-оруктарны чааргырының, транспорт чепсектериң амгы үениң хевирлеринде шилчидериниң, шимчээшкинниң башкарарынга электрон-саналга техниказын нептереңдириниң калбак программазын Венгрияда төлевилээн. Чурттуң демир-орук транспортунуң материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге бо чылын күрүне 7,5 миллиард форинт акшаны берген. Чаа беш чылда чүък [illegible] 12—14 хуу немей аар.

* * *

ПРАГА. Острава-Карвин бассейниниң шахталарында лазер техниказы болуп тергиин эки кылдыр көргүскен. Хемчээшкиннерге ону ажыглаары өргежок чугула санмерзалерни чазыг чок болгаш түрген алыр арганы берип турар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш оолбаан болбастаан.

Амгы үеде ынза 14 лазер машиналарын ажыглап турар. Чүгле чаңгыс ындыг машинаның ажыглаанындан безин экономиктиг ажык 250 муң крон акша болган.

* * *

Социализм чурттарында

ГАВАНА. Кубада сафра — чигир үнүжүн ажаан алырының болгаш сайзыраз ажылдарының изиг-түлүк үези. Куба экономиканың кол алыры — чигир үлетнүрүнүң бүгү бүдүрүглегелери долу күчүзүнде ажылдап турар. Кубаның найысылалындан каш он километр ырай баарге-ле, чигир үнүжүнүң шөлдеринде ажылдаан машиналар, чигир заводтарының ышталын үнген хоолайлары чер болганда көстүп турар. Чигир үнүжүнүң сыптарын доллур чүдүрген күчүлүг чүък машиналары оруктарда шуушкан.

Чигир үнүжүнүң кезикчилериниң социалистиг чарыжы улам калбак нептерээн. Кезилдениң өске бүгү киржикчилериниң деннежирин күзеп турары баштайгы маадырлар көстүп келген.

Кубаның Компартиязы болгаш чазаа амгы беш чылда чигир бүдүрерин мурнундагы беш чылдыңга деңнээрге 20—25 хуу көвүдедир сорулганы салган. Ажылдарны механизастаарының деңнелин улам бедидерин, чаа чигир заводтарын ажыглалга киирерин, суггарылгалыг шөлдерни калбартырын көрүп турар.

* * *

СОФИЯ. Болгар найысылалдың зоопарыгы чаа черже көжеринге белеткенип турар. Витош дагның чурумалдыг эдектеринде оон чаа девисктээрин дерир ажыл дооступ кел чыдар. Зоопарктың турары чаа комплекс амгызындан 25 катап улуг.

Чаа зоопарк эргизинден дыка хөй чүүлдер талазы-биле онзаланып турар. Четкилерни болгаш өске-даа каҗаалаашкынчарны эвээштеп ажыглаарын планнап турар. Черлик амытаннар барык-ла суда турганы ышкаш байдалдарга турар апаар. Келген кижилерден оларны чалымнар, үнүш аймаа болгаш чайгаар үнген өске-даа моонзактар ангылаар.

* * *

БЕЛГРАД. Вране хоорайда «Коштана» дээр идик кылыр фабриканың коллективи эрткен чылын тергиин бүдүрүкчүлүг күнну чедип алган. Миллион ажыт эжеш идиктерни анаа кылып үндүрген.

Югослав идиктер совет садып алыкчыга эки билдингир. Югославияның идик фабрикалары чүгле эрткен чылын безин Совет Эвилелинче 12 миллион ажыт эжеш идиктерни чоруткан.

* * *

УЛАН-БАТОР. Дзабхан аймактың культура ордузунуң ансамблинге алдыгы беш чылдың шалыпчызы атты тывыскан. Соолгу чылдарда республиканың дыка хөй хоорайларынга ол концерт программаларын чорааан. Ол коллективтиң Совет Тывага оон көргүзүглери улуг чедиишкинниг эрткен. Бот-тывынгыр артистерниң ооңарынга чартык миллион ажыг кижи чораан. МАРН-ның XVIII съездизинге болгаш улус революциязының 60 чылынга уткуштур «Революцияның ыры» дээр чаа концерт программазын ам ол ансамбль белеткээн.

Чурттуң бот-тывынгыр ан аки тос коллективтеринге улусчу деп аттарны тывыскан. Бо хуннерде профэвилелдерниң культура ордуларында болгаш клубтарда бот-тывынгыр 80 муң ажыг артистер чогаадыкчы отчёттарын кылып турар.

* * *

ХАНОЙ. Республиканың рис тарылгаларының эң нептереңгей чери — Меконг унунуң мөжуларында чоокта чаа тургустунган 26 куражылагыйларның ажыл-ишчилери баштайгы дүжүттү ажаап алырынче кирипкен. Бурунгуның ол рис тарыыр кылдыр түсөайжыткан социалистиг улуг ажыл-агыйлары амгы үениң кезээ ажыл-агый техниказы-биле дериттинген. Кирүнге оларже минералдыг чемишчиилгелерни, дүржулгалыг специалистерни — агрономнарны болгаш механизаторларны чорудуп берип турар. Бо чылын ристи 30 ажыг муң гектарда тарып өстүрген, а чоокку үеде анаа тарылга шөлдери 150 муң гектар чедер. Болзаниң ажыл-ишчилеринге баштайгы ажаап алыышкын [illegible] гектарда-на рис 25—30 центнер чедип турар.

* * *

ХАНОЙ. Социалистиг Вьетнамның философтарының бирги республиканга конференциязы ындууп, чурттуң бүгү хоорайларындан болгаш мөжуларындан эртемденнер анаа киришкен. Шуулганга киирген илеткелдерде болгаш дыңналырда эрткен 25 чылда ада-чурттуң философия эртеминиң чедип алыышкыннарынга анализти берип, марксизм реакцыылыг [illegible] [illegible].

Республиканың социалистиг [illegible] чепсекизин улам ыңай калбартырынга, марксизм-ленинизм классиктериниң эң байлак теоретиктиг өнчүзүн өөренирин эргежок чугулазын конференцияның киржикчилери демдеглээн.

(СЭТА).

АКШ — ЛАТИН АМЕРИКАГА УДУР

Латин Американың улустарынга, оларның национал хамаарышпас чорууунга болгаш хосталгазынга удур дерзии, эжелекчи үүлгедиглерни америк империализм хөй чылдарның дургузунда кылып келген болгаш ам-даа үргүлчүлеп турар. Оон тодаргай барымдаазын дараазында фактылар херечилеп турар.

⊙ 1846—1848 чылдарда Американың Каттышкан Штаттары Мексиканы удур эжелекчи дайынны чорудкан. Каттышкан Штаттар ол хамык дайынның түңнелинде Техасты, Нью-Мексиканы, Аризонаны, [illegible] болгаш Үстүү Калифорнияны эжелеп алган.

⊙ 1855 чылда америк шериглер Уругвайже халдаан. 1856 чылда Колумбияга чоннуң тура халышкынын бастырарга АКШ-тың шериглери киришкен. А 1860 чылда америк империалистер Колумбияга удур [illegible] дайын [illegible].

⊙ 1873 чылда америк шериглер Гондураска халдаан. 1876 чылда Американың Каттышкан Штаттарының шериглери Мексиканы база катап халдаан. 1888 чылда америк шериглер Гаитиже шургуп кирген. 1893 чылда америк шериглер Бразилияже халдаан, а 1895 чылда — Никарагуаже шургуп кирген.

⊙ 1898 чылда АКШ Кубаны [illegible]. [illegible] 1899 чылда америк [illegible] Каттышкан [illegible] [illegible] девискээрниң кезиин эжелеп алган. Ол девискээрге удаваанда Панама каналы туттунган.

⊙ 1900 чылдар америк [illegible] Пуэрто-Рикону [illegible] [illegible] 1903—1914 чылдарда АКШ-тың шериглери Доминикан Республиказынга удур [illegible] [illegible] 1906 чылда америк шериглер Гондураска база катап халдааны.

⊙ 1908 чылда Кубага [illegible] чу революцияны америк шериглер боо-чепсектиң күжү-биле базып, ол оргулуктун чоннун хаңга дулуп турган. 1909 чылда америк шериглер Гондураска болгаш Никарагуага удур хаңның дайынны чорудкан. А 1912 чылда Никарагуага чоннуң тура халышкынын базкаан.

⊙ 1912 чылда америк шериглер Мексикаже база катап халдаан. 1917 чылдан 1922 чылга чедир америк империалистер Кубаны бүрүн эжелеп алган турган. 1918—1920 чылдарда Гаитиже америк шериглер халдаан. А 1926 — 1933 чылдарда америк империалистер Никарагуаны бүрүн эжелеп алган турган.

⊙ 1947 чылда америк шериглер Парагвайга чоннуң тура халышкынын баскан. 1948 чылда америк хөлезилекчилер шериглер Коста-Рикаже халдаан, а 1950 чылда Пуэрто-Рикога чоннуң тура халышкынын дерзии өзү биле баскан. 1954 чылда америк шериглер Гватемалаже халдаан болгаш ол чурттуң дуруун өзүгаар чазаан дужурееш, болунун чалдазын эрге-чагыргага олуртуп каан.

⊙ 1955 чылда америк шериглер Коста-Рикага удур халдаашкын кылган, а 1961 чылдың чазынында америк хөлезилекчи дээрбечилер Куба Республикаже халдаан болгаш Плая-Хиронга чылча шаптырткан.

⊙ 1964 чылда Панама каналының зоназынга чоннуң чоктуг демиселин америк шериглер боо-чепсектиң күжү-биле баскан. 1965 чылда Доминикан Республикага удур дайынныраак халдаашкынны АКШ-тың далай чадаг шериглери кылган, а 1979 чылда Никарагуаның дерзии чагырыкчызы турган Сомосага дузалап, америк шериглерни ынчаар чорутпаш, чоннуң демиселин хаңга бораан. Америк империалистер амгы үеде Сальвадорнуң улустунга удур дерзии хунтага дузалап, хөй боо-чепсекти анаа берип, ынаар 300 ажыг шериг [illegible] [illegible] болгаш Латин Американың ол [illegible] [illegible] иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап киржип турар.

(ПМА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧОГААЛДАРЫН ИТАЛИЯДА ПАРЛААН

РИМ. (СЭТА). Эш Л. И. Брежневтиң «Ленинчи угланыышкын-биле» деп чогаалдарының чедиги томун парлааны Италияның хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган. А баштайгы алды томнарны чурттуң номчукчулары хөйү-биле садып алганын база ол чогаалдар совет болгаш итали улустарның бот-боттарын билчиришинин болгаш чаңчыл болган оларның найыралдыг херээн быжыглаарынга улуг салдарлыг болганын тус черниң парлалгазы демдеглээн.

Совет удуртукчунуң чогаалдарының чедиги томунда Л. И. Брежневтиң 1978 чылдан 1979 чылдың чазынынга чедир үеде ажылдары болгаш чугаалары кирген деп. Италияның «Эдитори риунити» деп ном парлаар черниң директору Роберто Бонкьо совет журналистер-биле бееседазынга чугаалаан. Ол чогаалдарның чедиги томун хөй номчукчулар Италияның магазиннеринден улуг сонуургал-биле садып ап турар.

Ном үндүрер черниң директорунуң болалын өзугаар алырга, чогаалдарның ол тому итали номчукчуларының онза сонуургалын хайныктырган ээзи хөй чылдагааннар бар болуп турар. Хамыктың мурнунда кол чылдагаан — «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» деп үш номнар чедиги томда кирген. Ол үш номнарны «Эдитори риунити» оон мурнунда итали дылда кырынга ийи удаа парлаан турган. Л. И. Брежневтиң чогаалдарының Италияда алдаржыын, сурагжааның чедиги томга улуг сонуургал база катап тодаргай бадыткап турар-дыр. Дайын үезинде болгаш дайын соонундагы үелерде болуушкуннарга хамаарыштыр СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң сактыышкыннары бистиң чонувустуң чайгамчык улуг сонуургалын болдуруп турар деп, демдеглээн.

Экономиктиг айтырыглар талазы-биле Л. И. Брежневтиң чугаалары, ылангыя кедээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле 1978 чылдың июль 3-те СЭКП ТК-ның Пленумунга оон илеткели, а ол ышкаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер айтырыгларга хамаарыштыр 1978 чылдың ноябрь 27-де СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаазы база улуг ужур-дузалыг.

Совет-америк харылзааларының айтырынга хамаарыштыр АКШ-та «Тайм» журналга Л. И. Брежневтиң берген интервьюзу онза чугула ужур-дузалыг документ болуп турар деп. Р. Бонкьо демдеглээн. Ийи улуг күрүнелерниң аразында харылзаалардан өртемчейге тайбың дыка хамааржыр, ынчангаш ийи чурттарның аразында харылзааларны чүгле таарымчалыг эвес, харын-даа дыка эки болдурарынга ССРЭ-ниң беленин совет удуртукчу база катап бадыткаан.

Л. И. Брежневтиң чогаалдарының чедиги тому чүгле даштыкы политика талазы-биле специалистерге эвес, харын-даа ССРЭ-ниң амыдыралын хандыр билип алырын күзээн бүгү итали номчукчуларга дыка солун болуп турар деп, Р. Бонкьо чугаазының түңнелинде медеглээн.

ИКП-НИҢ 60 ЧЫЛЫ

РИМ. (СЭТА). Римниң Спорт ордузунга болган 15 муң кижи киржикчилиг ниити национал митингиде Италияның Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейлиг байырлалының кол белүүшкүнү болган Чурттуң бүгү чер болгаашындан келген ИКП-ның активистери, Италияның политиктиг өске-даа күштериниң төлээлекчилери анаа киришкен.

Капитализмниң делегей тергиидээнинге [illegible] бир-ле дугаарында тавартырган болгаш В. И. Ленин баштаан ажылчын ангының делегейде эң баштайгы күрүнезиниң эгезин салган Октябрь революциязының чалгынынга Италияның Коммунистиг партиязының төрүттүнген дугайын утпайн чоруур бис деп. ИКП-ның Чиңгине секретары Э. Берлингуэр чыылганнарга чугаалаан.

Италияның Коммунистиг партиязы Италияда эң-не быжыг туруштуг эвээ, ажылчын ангының болгаш ажылчы чоннарның эң-не хөй төлээлекчилерлиг болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болуп турар деп. ИКП-ның Чиңгине секретары медеглээн. 1921 чылдан бээр эрткен үениң дургузунда Италияда коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң байлак [illegible] тургузун ол тодаргай анализтеп чугаалаан.

Национал амыдыралга [illegible] итали улустуң чүүлдүң илергейлээн Италияның Компартиязы амгы үеде чурттуң кол политиктиг күжү боор турар деп, оратор айыткан. Итали [illegible] бүгү күштерни болунга хөйү-биле кириштирер чурттуң чаа чазылын шимчээшкини күжү болгаш чагадыкчалы Италияның Коммунистиг партиязы болур ужурлуг деп, Э. Берлингуэр демдеглээн.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

ДАМАСК. (СЭТА). Фатх дээр палестин организациязының ТК-зының кежигүнү, Палестинаның Национал чөвүлелиниң кежигүнү Махмуд Аббас Персид мугулдуруунуң айыыл чок чорууун хандырарынга хамаарыштыр совет саналдарны бедии-биле үнелээн. Индияның парламентарийлериниң мурнунга болуун чугаазынга Л. И. Брежневтиң кодурген инициативазы Персид мугулдуруунуң бассейниниң күрүнелеринге болгаш улустарынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң буянныг чаагай бодалдарлының дугайын бүзүреллиг херечилеп турар-дыр деп, М. Аббас медеглээн.

Персид мугулдуруунуң нефтилиг чурттарының кырында дирделген дижир «совет кыжаныышкын» дугайында империалистиг пропагандыныңажыглап турар чулчуруушкуннарын совет инициатива хүл-ыйба болдурган деп, М. Аббас онзалап демдеглээн. Ол кавы девискээрни дайын одаа болдурбазын, ооң байлактарынга кыжаныышкынны соксадырын Совет Эвилели тодаргай саналдаан. Чүвени шын утаазылап билир кижилер ол саналдарны мугулдуруунуң девискээринге шериг баазаларын тургуспас, мында чурттарның иштики херектерин холгаарлавас, каладаа каттышпас деп оларның шилип алган өзу-чурумун болгаш боттарының бойдус курлавырларын боттары баш билир эргезин хүндүлеп көөр дээн саналдар кылдыр билип алган.

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

АКШ. Чурукта көргүскен самолеттуң моторун электри энергиязы биле хүн батарейлары хандырар. Моторнуң күчүзү чүгле үш аът күштүг. Хүн батарейларын чалгынның кырында эптей тургускан. Самолётту Л. Мауро деп америк инженер чогаадып тургускан.

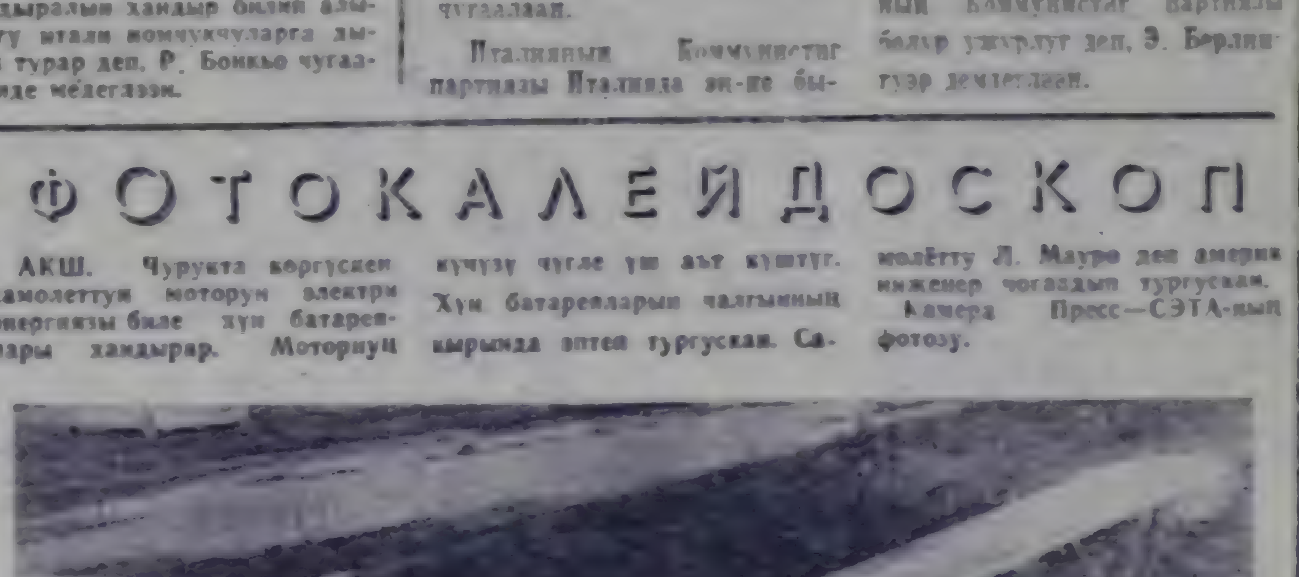

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

САЛЬВАДОРДА ДЕМИСЕЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ВАШИНГТОН. Сальвадорнуң ханыг шериг хунтазынга экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын Американың Каттышкан Штаттары улам күштелдирип турар.

«Вашингтон пост» солунунуң бижээнин өзугаар алырга, Сан-Сальвадорнуң чанында аэродромга ээр алды шериг вертолеттарын американнар чедире берген. Партизаннарга удур дайын чорудулгазынга ажыглаары-биле ол вертолеттарны дораан-на ээ дерип эгелээн. Сальвадорнуң шериг хунтазы хөй боо-чепсекти АКШ-тан алган. Американың Каттышкан Штаттарынга бүдүрген «М-16» деп автоматтыг лаңчыларны, пулеметтарны, автоматтарны, гранаметтарны дерзии хунтаның шериглери чонга удур ажыглап турар. Хунтага берип турар америк шериг дузаламчызының составында чүък машиналары, бронетранспортерлар база бар. Чаа америк шериг чепсээн ажыглаар болгаш партизаннарга удур дайын чорударынга хунтаның солдаттарын америк инструкторлар амгы үеде далаш-биле өөредип турар.

Тура халышкын кылган бүгү чоннуң согуушкунундан реакцыылыг хунтаның бууразы дүжерин болдурбас дээш Вашингтон ол чурттуң иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап киржип турар.

МАНАГУА. (СЭТА). Бо чылдың январь 10-да эгелээн бүгү-ниити революстуг шавар халдаашкынның баштайгы үезинде социалдыг сорулгаларын Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ-ниң) отрядтары чедиишкинниң күүсеткен дугайында дыңнадыгны фронтунуң командылалы парлаан.

Дөрт угланыышкыннарга, а ол ышкаш чурттуң найысылалынга тура халыкчыларның чорудкан дайынчы шавар халдаашкыннарынын түңнелдерин ол документиде айыткан. Революстуг чепсектиг күштерниң дайынчы бедик аргазын, дайын чорудулгаларын оларның холбаштырып билирин дыңнадыгда демдеглээн.

Революстуг чепсектиг күштерниң шавар халдаашкыннарының салдары-биле хунтаның патриотчу үзелдиг солдаттары болгаш офицерлери чоннуң талазынче шилчиш кирген болгаш амгы үеде ниити дайынга удур тулчуп турар.

Революстуг чепсектиг күштерниң шавар халдаашкынның деткиири-биле бүгү-ниити ажыл соксадыышкыны Революстуг-демократтыг фронтунуң кыйгырыын өзугаар Сан-Сальвадорнуң болгаш өске-даа хоорайларның [illegible] ажылчыннары ол ажыл [illegible] киришкен.

Чуртка тайбынны [illegible] чоруту, хосталганы болгаш өзулүг хамаарышпас [illegible] хандырар сорулгалыг [illegible] улантылаарынче НХФ-ниң удуртулгазы фронтунуң дайынчыларын, улусчу бот-камгалалының отрядтарының кежигүннерин, ажылчы чоннарны, ак сеткилдиг шериг албанныгларны кыйгырган.

Реакцыылыг шериг хунтазынга бүгү талалыг дузаламчызы Американың Каттышкан Штаттары күштелдирип, чурттуң иштики херээнге холгаарлап киржип турарын дыңналдыгда шыңгыы буруу шапкан.

Сальвадорнуң демисежип турар чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илеткеп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ГАВАНА. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң отрядтары америк шериг инструкторлары баштаан хунтаның шериглери-биле тулчуушкуннарны Сальвадорнуң янзы-бүрү районнарында үргүлчүлеп турарын Пренса Латина агентилелдамчыткан. Чурттуң найысылалы Сан-Сальвадор хоорайның мурнуу-чоон талазында 115 километр черде Тьера [illegible] районунга кадыг-дошкун тулчуушкуннар болган. Реакцыылыг хунтаның шериглери партизаннарны оларның туружундан үндүр кызарын хөй удаа оралдашкан, ынчалзажок патриоттуг күштер хунта шериглериниң [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] хемчиг кижилдир [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Патриоттуг күштерниң шиитпирлиг тоогуушкуннарынга шыдашпаан реакцыылыг хунтаның шериглери өлүрткен болгаш балыглаткан кижилерин база боо-чепсээн тулчуушкун шөлүнге октапкаш, дезип чоруп турар. Хунтаның солдаттары болгаш тус черниң феодалдарының дээрбечи шериглери дезип чорууурда, ында тараачыннарның бажыңнарын өрттедип, боо-чепсек чок тайбың чурттакчыларны кам-хайыра чокка өлүрүп турар.

Сальвадорнуң найысылалында [illegible] болгаш [illegible] үргүлчүлевишаан. Гондурастың даштыкы херектер министри Сан-Сальвадор хоорайга келгеш чораан. Сальвадорнуң патриоттуг күштеринге удур дайынга Гондурастың реакцыылыг эрге-чагыргазының шериглериниң киржилгезин улам кеңнейтилер дугайында айтырыгны Гондурастың даштыкы херектер министри реакцыылыг хунтаның чагырыкчылары-биле дугуруушканын тус черниң хайгааракчылары дыңнаткан. Сальвадорнуң иштики херектеринге холгаарлап киржир дугайында Американың Каттышкан Штаттарының негелдезин Гондурастың реакцыылыг чагырыкчылары күүседип турарын даштыкы информация агентилелдери дамчыткан.

САН-ХОСЕ. (СЭТА). АКШ-тан келген хөлезилекчи дээрбечилер болгаш Сомосаның аразаттанзыг шериглериниң артынчы кезектери Сальвадорнуң чонунуң тура халышкынын базарынга киржип турарын Латин Америка чурттарының [illegible] [illegible] бижип турар. Вашингтонның дузазы биле эрге-чагыргада турар реакцыылыг хунтаның солдаттары боо-чепсек чок тараачыннарны, кырганнарны, херээженнерни болгаш бичии уруглар дерзии өзү-биле өлүрүп турар. Панама каналының зоназындан хөй америк офицерлер Сальвадорда чеде берген болгаш ол чурттуң иштики херектеринге холгаарлап киржип турар.

СКУЛЬПТОР Н. В. ТОМСКИЙНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

МОСКВА. ССРЭ-ниң Чурулга академиязының Кропоткино кудумчузунда делгелге залдарында шылгарааңгай совет скульптор Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Н. Томскийниң делгелгези ажыттынган. Ында 150 скульптура портреттери, композициялар, монумент тураскаалдар кирген.

ЧУРУКТАРДА: Н. В. Томскийге оң өөреникчизи РСФСР-ниң улустуң чурукчузу, ССРЭ-ниң Чурулга академиязының корреспондент-кежигүнү, скульптор, О. Н. Комов (солагай талазында) байыр чедирип тур: делгелгениң залында.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ШКОЛАГА АЛДЫ ХАРДАН ӨӨРЕНИР

«Ниити билиг школаларының белеткел класстарынга уруглары 6 харлыындан өөредиринче шилчииринге таарымчалыг байдалдарны тургузар».

(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинден)

Кичээлди — паркка

Кичээлдиң темазы — кыш а дашты — кышкы эвес хүн. Хар, кышты чуруп көргүзер дээш алды харлыглар номчаазыннарын сактып, аас шүлүк доктаап бижиирлер.

— Ах! Хээвиндиек! Хээ...! Моортай оглу дег, мөңгүн нелчек! Дириг бузуунда чараачечен дег инелеңнеп, — харыылар ыңнар.

Ол дээрге Бакуның 160 дугаар школазының белеткел клазынга кичээл-дир.

Бичиилерниң өөредилге программазы солун болгаш янзы-бүрү. Школачылар дег олар номчуп, бижип, математиктиг бөлүүн кылдыныгларны күүседип турар. Ынчалзажок алды харлыгларның өөредилгезинде кол черни чугаа сайзыралы, күш-культура, музыкага өөредири ээлеп турар. Неделяда бир катап бүдүн хүнде бакужуларның дыштаныр ынак чери — далай чоогунда паркче селгүүстээрлер. Садтарга, скверлерге, хоорайның кудумчуларынга кичээл-оюнну эрттирер. Белеткел клазын баштайгы дооскаиннар ам ийиги класста. Олар боттарының үечергелерин ыракта мурнап, эки өөренип турарлар. Оон чыгдагааны школа мурнунда белеткелдер хамааржыр деп башкылар түңнээн.

Амгы үеде Азербайджанда алды харлыг 64 муң уруглар өөренип турар.

Н. БАРСКИЙ.
СЭТА-ның корр.

Баку.

Портфельде ойнаарак

Ереванның № 28 ортумак школазында башкы Лаура Оганесянның өөреникчилериниң портфельдеринде санаар палочкалар, авторучкалар аразында ам-даа солдатчыгаштар шыңгыртырып чоруур. Ынча чыл-ла бар. Оларның бары түгле алды. Ээлгүт школазы болурунга чедир ам-даа бир чыл бар. Оларны ам хээрезинде «тиккиигештер» дээр.

Республиканың башкылар билиин бедидер институдунуң ажылдап кылганы программа-биле өөренип турар белеткел клазы беш чыл болуп турар. Уруглар ында неделяда алды хүн кичээлдээр. 30 минута иштинде кичээлдер оон шилчилиг эртер, бичиилерниң болалгыр, тывынгыр болурунга дузалаар. Бажынга бээр бичии онаалгазын ол-ла клазынга күүседип шаап алырлар.

Белеткел клазынга өөренип эрткеннер школаны амыдыралга дүрген чаңчыктарын практика бадыткаан, олар түгле «эки», «черлиг эки» демдектерге өөренир, илеңкейлиг, ботбашкарлыышкын билип боор турар. Портфельге ойнаарак суп алгаш чоруурга дөмей-ле школазы, а ойнаарак чокта — шак ындыг чок.

Л. ГУКАСЯН.
СЭТА-ның корр.

Ереван.

...Ам ойнап чоруптаалынар

Алды харлыг школачыларының клазынга хонганы түс-кей расписание-биле, анаа кичээл түгле орту кирип чорда этир.

«А ам, уруглар, барып ойнаалынар» — деп, башкызы чалаар. Чап-чаа-ла парыш сааташкыннар кылып оргулаан бичиилер даразында өрээлче — ойнаар өрээлче шуужуптар. Ээрби минута чапсар соонда база катап парталарга олуруптар, кичээлди уламчылаар.

Чартык чыл дургузунда уруглар хөй чүүлдерге өөренип алган: алфавитти билир, номчуп, бижип, санап шыдаар.

Бичиилер 12 шакка чедир кичээлдээр. Оон соонда школа столоваязынга чемненир, селгүүстээр. Уруглар садында дег удуур шактыг. Тускай өрээли безин бар.

Педагогика эртемнериниң Таджик эртем-шинчилел институдунуң эртемденнериниң үш чыл бурунгаар эгелээн улуг шенелделериниң эгезинде республиканың школаларынга алды харлыгларга 300 класстыы ажыткан. Оларның ажыктыын үе бадыткаан — ындыг класстар ам школа бүрүзүнде бар.

Л. ПИЛЬМАН.
СЭТА-ның корр.

Душанбе.

Уруглар садында класс

Киевтиң № 407 уруглар садында белеткел бөлүүнүң уруглары бичии столдар артында топтуг олуруптаан орар. Кышкы арыгның чараш-каазының, анаарның, күскеринин [illegible] амыдыралының дугайында чугааны олар сонуургал-биле дыңнап орар. Сооктан чаактары ам-даа хып-кызыл хевээр ора-ла, кышкы сеелгүүстээшкиннер олар болгуузунда кээп уламчылааны ол.

Ындыг кичээлдерни кижизидикчилер тускай программа езугаар эрттирип турар. Программаларны эртемден-педагогтар бичиилерни школага белеткээри-биле ажылдап кылган. Чугаа сайзыралының, бижимелге, математиктиг эге билиглерге өөредириниң кичээлдеринге белеткел бөлүктеринге неделяда 14 шакты тускайлаан. Кичээлдер солун оюннар, беседалар, чугаалар, уругларның чогаалдыгга кызыгаарларының сайзыралгазы аянныг эртер.

Амгы үеде республиканың школа назы четпээн уруглар албан черлеринде белеткел бөлүктеринде беш чүс муң хире уруглар өөренип турар.

А. МОИСЕЕВА.
СЭТА-ның корр.

Киев.

• • •

— Бөгүнгү бирги класстыглар оларны 5—10 чыл бурунгаар школага кээп турганнардан хөлчок ылгалдыг — деп, СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларын тайылбырлап тура, ССРЭ-ниң чырыдыышкын министрниң оралакчызы В. Коротов чугаалаан. — Ооң беш чылда доозулган бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилге эге школаның ажылынга база салдарлыг болган. Шалыпкын номчуп, бижип, санап билири ол иштен турар. А кол-ла чүве чүү дээрге, школага өөреникчиге уругларны белеткээри, өөреникчиге өөредири болур. Алды харлыгларга тускай программаны тургускан. Төрээн дылын, орус дылды, математиканың эге билиглерин, чурулганы, музыканы, күш-культураны өөредир. Кичээлдер кол кезиинде солун оюн хевирлиг эртер. Бичиилерниң өөредилге клазы кылдыр скверлерни, парктарны, музейлерни, уругларның автохоорайжыгаштарын ажыглап турары таварылга эвес.

Кичээлдерниң узунунга хамаарыштыр алыр болза, бо талазы-биле эң таарымчалыг хемчээли ам-даа доктааттынмаан. Чамдык республикаларда кичээл 30 минута үргүлчүлээр, а өскелеринде аразында кыска чапсарлыг 45 минута болур.

Көдээ черлерге белеткел клазының улуг ажыктыы илден. Хоорайга бодаарга көдээ черлерге белеткел класстары улуг негеттинип турар, чүге дээрге уруглар садтары көдээде уругларны ам-даа долу хаара тутпаан. Белеткел класстарын органзастааны база бир социал айтырыгны шиитпирлээринге салдарлыг: ниитилел бүдүрүлгезинге херээженнерни улам калбак кииринтиреринге дузалыг.

Школа мурнунуң белеткелин шенелде чадазын ашкан. Чаа, бүрүде чуртка белеткел класстарынче чылдааны планнап эгелээн. Оларның хөгжүлдезин партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде көрүп турар. Уругларны алды харлыындан эгелеп өөредири эгелээринче шилчиири школаның мурнунда туруп турар хөй айтырыгларны шиитпирлээри-биле холбашкан дег чүве билдингир. Оларга школаның материалдыг баазазын быжыглаары, белик мергежилдиг кадрларны белеткээри, тускай өөредилге номнарын чогаадып тургузары хамааржыр.

[illegible]

(СЭТА).

ӨГБЕЛЕРНИҢ НОМНАРЫ

Бранскиниң суурларындан болгаш хоорайларындан чыгдынган эрги шагда парлаттынган болгаш хол-биле бижиттинген номнары областының чурт-шинчилел музейинде чаа экспонат боop делгеттинген.

Хүрээ-хииткот бижилер болгаш төөгү-биле холбашкан литературалар, өөредилге номнары, хол-биле чара бижээн чүүлдер ында амгежок. Эң баштайгы орус парлакчы Иван Федоровтуң парлааны сураглыг «Апостолунуң» чанында Москваның парлалга чериниң болгаш Киев типографиязының XVIII чүс чылда үндүрген номнары чыткылаар. Магницкийниң «Арифметиказы» хүлер даштыг «Евангели»-биле кожа.

Ол номнар канаа кайыын «чедип» келгеннерил? XVII чүс чылдың ийиги чартыынга Москва күрүнезиниң кызыгаар черлеринге самодержавиениң эрге-чагыргазындан болгаш хүрээ-хииттен дезип келген кижилер чурттай бергеннер. Эрги номнарны болгаш бижимелдерни оларның эккелгени чугаажок, оон улаштыр боттары база номнар бижип эгелээн чадавас деп специалистер санап турарлар.

Ол бодалды хөм-биле даштап кааң «Василий Григорьевич Борескийниң Европаның, Азияның, Африканың шыжыг черлеринге аян-чоруу» деп ном бадыткаар. Оон баштайгы ээрмеде үс номну садыгжы Дмитрий Руковишниковтуң «хостуг типографиязынга» 1788 чылда парлаан дээрзин айыткан. Ол ном дээрге парлалга черээнден Брянскиде ховар тураскаалдарының бирээзи болур.

Шинчилекчилерге хамаарыштыр бижикчи Федор Акудовтуң хол-биле бижээн улуг номну база сонуургаачыг. Ол хөгжүм үнү киирген номну ээрлагыр демдектер-биле бижээн. Ол нота дээрзи чугаажок. Демдек бүрүзү шак ынчаар хоюглап бижииринге анаа хөй-хөй чылдар негеттинген чадавас.

Д. КУЗНЕЦОВ.
СЭТА-ның корр.

Брянск.

РЕКОРДСМЕННЕРДЕН БЕЗИН АРТЫК

Москвада Знаменский алышкылар аттыг кышкы стадионга амылитар ортузунга чиик атлетика чемпионады болган. Аңаа найысылалдың школаларының бирээзинде тесну класста өөренип турар 15 харлыг Константин Петухов 2 метр 12 сантиметр бедиитти ажа халаан. Делегейниң экс-рекордсмени Владимир Ященко-даа, делегейге эң тергиин көргүзүглүг болган. Москва Олимпиадазының чемпиону ГДР чурттуг Герд Вессиг-даа ол беш харлыг турган ындыг бедик көргүзүглүг болуп көрбээн түве-дир.

Бедиин халыыр бижиилериниң [illegible]-биле алыырга Костяның узун эвес — оон дурт-сынының 177 сантиметр. Херек кырында ол бедиинин бажындан 35 сантиметр ажыр шурай берген ышкажыл. Амгы үеде бедииин халыырда спортчуларының аразынга сурагжаан «фосбери» (аргалап) ажа халыыры-биле эвес, а оон тренери, мурнуку үелерде ССРЭ-ниң болгаш Европаның хөй катап чемпиону, Мехикога болган Олимпий оюннарының хүлер медальдыың эдилекчизи Валентин Гавриловтуң аргазы-биле ол ажа халып турар.

1979 чылда Костя ам-даа 185 сантиметрни ажа халып турганы база солун...

(СЭТА-ның корр).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТВ

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—Мультфильмнер программазы: «Чаа чылдың ужуралдары», «Мазай ирей болгаш койгуннар», «Капитошка», «Пони деп аътчыгаш долгандыр маңнап тур». 9.50—«Чагаалары маганар». Грен чечен фильм. 11.20—Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.50—«Сыдыстарже кайы». Документалдыг фильм. 15.20—«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели». Приморск крайының уран чүүл коллективтериниң киржилгези-биле Владивостоктан дамчыдылга. 15.45 «Москвачылар — партияның съездизинге». 16.15—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 16.45—«Тоол аалдап келди», «Эргижирээн бопуктар», Урам-чечек телефильм. Гримм алышкыларның тоолдары-биле (ГДР). 17.45 —«Кижи болгаш хоойлу». 18.15—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.40—«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады». Телеочерк. 18.50—«СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур». Дамчыдылга. 19.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—«Кур чер» деп хөй сериалыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Эң Л. И. Брежневтиң номун бээтаар 3-кү сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.05—«Кинопанорама». Кинодраматург Д. Орлов эртирер. 18.35—Бөгүн делегейде. 22.50 — 01.00—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак—«Трактор» (Челябинск). В. И. Ленин аттыг төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Улустуң хөгжүм херекселдериниң үнү». Гитара 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.20—«Тываның экраннарында». 19.45—«Келир үе дээш». «Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалажып тур бис». 20.05 — 21.00—«Кижилер болгаш сылдыстар». Документалдыг фильм.

ДЫҢНАДЫГ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» төлевилелинге хамаарыштыр хоорайның идеология активиниң семинар-хуралы Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга январь 30-да, 15 шакта болуруп СЭКП хооркому дыңнадып тур.

АГААР

Республикага болгаш Кызылга бүргеп. аязыр. Дүне төп болгаш барыын районнарга. Кызылга шоолуг эвес харлаар. Хат кошкак.

Агаар республикага дүне 36—41, барыын районнарга 29—34. Кызылга 37—39, хүндүс республикага 25—30, барыын талазынга 18—23, Кызылга 28—30 градус соок.

КАЯА-ДАА ҮЛЕГЕРЛИГ

Чаңгыкаан аайы-биле Хоор эртежик оттуп келгеш, кудумчуже үнүп келирге, күштүг хат шуугулдаан дег куску хүнге бичии-даа амыр-дыш бербейн, кудумчуда хамык тарымал ыяштты аңмаранналыр силгип-ле турган. Школа-биле бажыы аразы озалааш. Соогу база коңгуг. Бурунгаар дүрген кылаштарга хат тынышты ишкирииктир каккаш турар. Канчап-чоол чорааш чылыгдырык интернаттың эжиин ажыы кире бээрге, сыгыйындыр улаан хат ам-на даштын дыыржыы чыдып калган. Арыы арта изиш кылган. Интернадында амыр-шөлээн уругдыштанган өөреникчилерниң амыр-дыжынга шаптыктавазы-биле баштай делгем коридорну, оон чүнар өрээлдин чуп доозуптаан. Ол аразында чагы тонга орааттынгаан танныыл ашак кирип келгеш:

— Бо өрээлди кылайтыр кээн ышкажыл сен, кызым. Дүргенниңиң але? Ам бо хамык ажы-төл одуңгуже чүнү кылыр боор, чангаш келбес сен бе — диген.

— Чана маңнап турар хавык кайда боор, кырган. Өске-хамык өрээлдерин, эжиктерин, соңгаларының шуутузун чүлгүп, чуп, аштаай мен.

— Мен чоп чир-чам-даа тыппас кижи мен. Арыг соңгахаалгалар-ла-дыр, аттыг-даа кызымак уруг-дур ийин бо — дээш танныыл үне берген.

Алдан-Маадыр 8 чыл школазынга Хоор Ондар болуунун күш-ажылчы базымын ынчаар эгелээн. Оон бээр ам таптыгла 30 ажыг чылдар эртип турар. Ол амгы үеде Бора-Тайга ортумак школазында болуунуң биезти ажыл-ижин уламчылавышаак. Ажылга экий кара чажындан дадыккан, каптыг-даа ииттеп чаладыгнар. эрес-кежээ болгаш ол кезээде аш сеткилдиг ажылдап келген. Хоор Лагбаевна Ондар 14 уруг өстүрүп, кижизидип келген. Өгүнүң ээзи М. Ондар — башкы. Оон башкы ажылының стажы 35 чыл ажа дүжүп чоруур.

Кажан Маржымаа биле Хоорнуң кудазы болуп турда. аңаа чалаткан эш-өөрү аныяк өг-бүлеге аас-кежикти күзеп, бажың долу ажы-төлдүг болурун йөрээп турганнар. Шынап-ла буянныг күзээшкиннер херек кырында бүткен. Олар уругларын күш-ажылга эң-не ынак, берниингеш кылдыр кижизиткен. Ынча хөй ажы-төлдү бүт кырынга тургузуп, азырап өстүрери берге. Ынчалза-даа олар аңаа уңдарабааннар. Ам уругларының улуглары боттары тускай ажыл-амыдыралдыг, бичиилеринге ачы-дузазын көргүзе берген.

Бо найыралдыг өг-бүлениң кежигүннери чайгы үеде иниииниң мал чеминиң белеткелинге доктаамал идепкейлиг киржип турар. Ондарлар эрткен чайын өг-бүле звенозун тургузуп, уругларындан 6 кижи-биле 15 тонна сигенни кезип саараттаан. Ол өг-бүле чүгле онзагай ажылы, уругларының ажаан-карактаарыдан аңгыда хөй-ниити ажылдарынга база эң идепкейлиг киржип чоруур. М. Ондар боттывыңгыр «Сыгырга» ансамблиниң доктаамал киржикчизи. Эрткен 1980 чыл бот-тывынгыр артистерге эң аас-кежиктиг болуп, ол бистиң Төрээн чурттуң найысылалы Москвага болуп эрткен делегейниң XXII Олимпиадазының киржикчилеринге болуунуп уран талантызын бараалгаткан. А [illegible] Маадыр-ле Х. Л. Ондар база ооң ир [illegible] [illegible]. Школачыларның болгаш чаңгыс черчурттугларының — Бора-Тайганың [illegible] [illegible] эткиэ-сагыжынга таарыштыр дааран берип келген. Ол дээш аңаа чылдың-на шаңнал-макталдар тывсып, өөрүп четтиргенин улуг-биче кижилер илередип турар.

З. КУУЛАР.

Эмчиниң сүмези

Грипптен камгаланыңар

Грипп эң-не нептереңгей, халдавырлыг аарыг. Аарыг кижиден кадык кижиже агаар дамчыштыр — чараа, дүкпү, чөдүл база азырганындан дамчыыр. Чараа, дүкпүнүң чаштарыгзындан аарыгның тыылдырыкчызы — вирус тыптыр. Грипптиң вирузу думчуктуң ымчак картынче, кегжир боостаазынче, бронхилерже халдааш, аңаа дүрген өөр.

Грипп халдаан соонда, бир-ийи хонуктан билдинер болгаш колдуунда чемергеп элегээр. Аарыг кижи шагзырап, баш аарыыр, ооргa, кулак, сөөктер, чүстер ыстап, бүгү хааг-бот туруптар. Ол болгаш-ла казанназар аарыг. Оон түңнелинде өкпе дегдириишкининге чедирип, ылангыя бичии уругларга өкпе аарыы тыылдырып, думчук иштинге, кулакка дегдирер.

Тымыштын казанназар аарыындан грипптиң ылгаарда лабораторлуг шинчилелге чокка болдунмас. Грипптиң бирги демдээ билдингенде азы аңаа дөмейлешкек аарыгдан аараан болза доразн чыттыргаш, эмчи чалаар апаар. Баштайгы дуза кылдыр, эмиң кээриниң бетинде, амидопирин, анальгин ийикпе, азы баш аарыының өске-даа эмнерин ажыглаза чогуур.

Аарыг кижиниң эдиниң кижиниң камгалалынга арга чигирлиг, малина вареньелиг, липа чечектиг шай дузалаар. Боостаа аараанда ромашка азы шалфей хандызы-биле чайып тогер. Үзүктелиишкин чок, кургаг чөдүлдүг соңгургадырынга содалыг изиг сүт, херекке болгаш; ооргага горчичник азы бопилар салыпкаа дузалаар. Морковьтан кылган сироппу шай шопулазының иштин хүнде үш катап бичии уругларга ижиртир. Ол чөдүл уругларга дузалыг. Бир эвес курган шаашкактыг уруг болза, кылган сироптуң чартыын хайындырган сүтте ээлдиргеш бээр.

Чеснокту эм кылдыр база ажыглап болур. Стакан сүтке азы сугга чесноктуң 1-2 баштарын хайындыргаш, шуун алыр. Оон соонда чемнениринин бетинде, столовая шопулааның иштин хүнде 2-3 катап ижер. Ол чөдүлдүн хоорук болурунга дузалаар. Редька чүлүүн ол-ла хире хемчээлдиг чигирге 20 минута хайындырып алыр. Ону хүнде 2-3 катап ийи шопулааны иштин ижер. Эм үнүштерин эмчиниң сүмези-биле ажыглаары чугаалар.

Аарыг кижиниң байдалын аныяктыг эгиннер дижисе көрүп, кадагалааны эгелей бербезинче сагыш салыр. Бир эвес, чижээ, кулакка, чарын алдаанга, бызыы дужунга аартыры күштелип, пикти байдал суларааза база катап эмчини чалаар херек.

Арага болгаш ажыг дустуг чемнерни ажыглап болбас. Аарып турар үелерде «С» витаминнии кижи хөйнү чиирер. Инек-караа, ыт-кады, ногаа, фрукт аймаанда витамин байлак. Ону хөйнү чемге ажыглаар ужурлуг.

Грипке удур уругларга, улуг кижилерге тускай тарылганы чорудуп турар. Тарылга аарыгны ээзжидир, аарыыазы [illegible]. Ынчалзажок тарылга аарыгның магадылалы 100 хуу хандырбайн баар. Чиге дээрге, грипке дөмейлешкек аарыглар хөй. Олар өске вирустарлыг болур. Ынчангаш грипке удур тарылга аңаа күш четпейн баар.

Грипке удур тарылганы медицина ажылдакчылары чорудар. Болу эмнерде оксалиновый мазты аптекадан хостуг садып алыр. Мазты думчук үзүнге чаап, өске кижилерге халдатпазының хемчээн чорудар.

Шупту аарыгларга удур хемчээлерни чорударынга, күш-ажылдың болгаш дыштаныышкының хүн чурумун шын сагыыры, чагуур үелинде чемненири, күш-дамырны [illegible] [illegible].

Л. СИЗЫХ.
республиканың эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар эмчизи.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАЛГА

Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тываның область чөвүлели даразында туристиг путёвкалар-биле аян-чорукче чалап тур.

Москваже 12 хонук хуусаалыг чоруур үелери: январь 31, февраль 4, февраль 12, февраль 21. Путёвканың өртээ 140 рубль.

Москваже 6 хонук хуусаалыг чоруур үелери: февраль 17, февраль 23. Путёвканың өртээ 70 рубль. Туристер ССРЭ-ниң УАЧД-ге, Кызыл шөлге, Кремльге, Олимпийжи суурга, найысылалдың төөгүлүг, революстуг черлеринге баар.

Закавказье республикаларының найысылалдарынче 20 хонук хуусаалыг февраль 1-ден чоруур. Путёвканың өртээ 150 рубль. Туристер Ереванга, Бакуга Тбилисиге чедер.

Орук өртээ чиигелделиг.

Кээр адрезн: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 1, № 101 өрээл. Телефоннары: 99-71-90, 2-41-02.**

Кино

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шыңчы чорукту өскерткени» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.30, 20.30. «Васильев алышкылар» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 9.50, 11.30, 13.10, 14.50, «Диплилерин аңнааны» 16.30, 18.30, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Россияның ак хары» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилгелиг салбыры 1-ги курска дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.

2. Орус дыл болгаш литература.

3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.

4. Биология.

[illegible]

«Математика» мергежилге — [illegible] (бижимел-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литератураг (аас болгаш бижимел-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга азы тыва дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литератураг (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле). Тыва дылдың бөлүү — [illegible] шүүжээр (аас-биле).

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литератураг (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкиннерни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ылап кошкаш чорудар: ортумак эртемниң дугайында документ (оригинал-биле), чурттап турар черинден справка, күш-ажыл дептерин хоолгазы, № 286 майык ёзугаар эмчи справказы, ажылдап турар черинден характеристика, билдириишкин болгаш 3×4 хемчээлдиг 4 фотожуруг.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, бот-өөредилге салбыры. Телефон — 2-20-36.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible] 2-23-35, секретарьның 2-23-35, [illegible] 2-21-75 [illegible] 2-41-37 [illegible] 2-37-41 [illegible]

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгзы талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

Тираж 17868. Чагыг № 50.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00247

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 25 (14123) | 1981 чылдың январь 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЭЛЧИННИ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Болгария Улус Республиканың Совет Эвилелинде элчини Д. Жулевти январь 27-де хүлээп алган.

Болгарияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң чуда чагаазын ол элчин дамчыдып берген.

Эш Л. И. Брежнев биле Д. Жулевтиң аразынга найыралчы беседа болган.

(СЭТА).

БЕЛОРУССИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ АЖЫЛЫН ДООСКАН

МИНСК. Белоруссияның Компартиязының XXIX съездизи бедик принципиалдыг болгаш ажыл-херекчи, шыңгыы негелделиг байдалга республиканың найысылалынга болуп эрткен.

Өнгү беш чылда республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазын делегаттар тодаргай анализтеп, мурнакчы дуржулганы түңнээн. Олар тодаргай саналдарны киирген, ук саналдарны боттандырары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң удуртулгазын экижидеринге, Белоруссияның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын күүседирин дүргедедиринге хуусаалар. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин чугаалашкан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны съездиниң киржикчилери хүлээп алган.

Белоруссияның Компартиязының удуртур органнарын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинче делегаттарны соңгаан.

Организастыг пленум болуп, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретарынга Т. Я. Киселёвту соңгаан.

(СЭТА).

«Тыва коммунэнергонуң» септелге мастерскаязының коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Ында хөй чылдарда ажылдаан, бедик мергежилдиг специалистер хөй. Оларның бирээзи — электри энергиязы санаар херекселдерин талазы-биле специалист Елена Михайловна Ерикова 1981 чылдың баштайгы айы январьда 30 счётчиктерни септээр хүлээлгелиг турган. Ол 40-ны септээш, бодунуң сөзүнге ээ болуп, хүлээлгеден ажыр он приборларны септээш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче үнген. Съезд ажыттынарынга чедир ам-даа 40 счётчиктерниң септээрин ол аазаан.

ЧУРУКТА: электри механиги Е. М. Ерикова ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СӨГЛЭЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Он бирги беш чылдың бирги чылында сорулгалар тодараттынган, күш-ажылчы коллективтер, районнар болгаш хоорайлар, ниитизи-биле республиканың ажылчы чоннары 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелерин алган.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының бо чылдагы хүлээлгелеринде үлетпүр продукциязын сайгарар болгаш кылыгларның хөй кезиин бүдүрүп үндүрер планны бо чылдың декабрь 30-ге чедир күүседиринин, пландан ажыр 1 млн. рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрерин, 50 муң тонна хөмүр-дашты казып тывары, 700 муң киловатт-шак электри энергиязын, 500 муң тудуг туүйбузун, 600 тонна сорттуг дагдуттун, 300 тонна далганны, 50 тонна кондитер кылыгларын, 10 тонна мал саржаан болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп үндүрерин көрүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 249 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарар. Продукцияның бот-үнезин чиигедир, ооң шынарын экижидер, фонд эргилилгезин көвүдедир болгаш өске-даа хөй чүүлдерни чедип алырын ында айыткан.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажылчылары бо чылын улуг сорулгаларны шиитпирлээр. Күрүнеге 55 муң тонна тарааны, 25,1 муң тонна эъттни, 27,3 муң тонна сүттү, 2710 тонна дүктү болгаш 15,2 млн. чуурганы садар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын күүседир. Төрүүр чүс малга онааштыр ортумаа-биле 85-тен эвээш эвес бызааны, 90 анай, хураганны, 80 кулунну, төрүүр 100 кол хаваннардан 1200 хаван оолдарын алыр. Хой бүрүзүнден 2,21 кг дүктү кыргыыр, кыс дагаа бүрүзүнден чуурга алырын 177 чедирер.

Чер ажылының үнүш-дүжүткүрүн бедидип тургаш, тараа культураларының бир гектарындан-на 10 центнер дүжүттү, картофельдиң—80, ногааларның—125, силос культураларының—150 центнер чедир дүжүттү ортумаа-биле алыр. Совхозтарга тараа бүдүрерин 225 муң тонна, картофельди —20 муң тонна, ногааларны — 9,2 муң тонна чедирер. Олчаалыг ниитиниң малынга 225 муң тонна сигенни, 65 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээрин чедип алыр болгаш өске-даа чугула чүүлдерни кылырын хүлээлгелерде айтып турар.

Тудуг, транспорт, садыг болгаш улус-ажыл-агыйының өске-даа адырларының бо чылын чедип алыр сорулгаларын республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелеринде тодаргай айыткан. Ылангыя бистиң тудугжуларывыс доозулбаан тудугларның хемчээлин эрткен чылдың деңнелинден 20 хуу кызырар, бо чылын планда көрдүнген тудугларны болгаш күчүлерни шуптузун ажыглалга киирерин хандырар, партияның XXVI съездизинге чедир ниити шөлү 10 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер болгаш өске-даа улуг үүле-херекти бүдүрер.

Социалистиг хүлээлгелерни алыры дээрге, улуг ажылдың чүгле эгези-дир. Сорулга чүл дизе, чылдың баштайгы айындан эгелээш, хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажылды шын организастап тургаш, күш-ажылчы коллективтерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары, дең-дески ажылдаары, күүселдениң хыналдазы дээш доктаамал контрольду чорудары болур-дур. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары база ажыл-агый органнары ажыл-ишчилерниң күжүн, хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринче мобилизастаар, организакчы болгаш политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдирер ужурлуг.

Организакчы ажылдың болгаш күүселдениң контролюн кошкак тургусканындан, социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң практиктиг база организас-техниктиг хемчеглерни быжыглаваанындан, ажыл-ишчилерниң күш-ажылын четпес организастаанындан, республикада улуг-улуг тудуг трестери, районнарның болгаш совхозтарның хөй нуруузу алган социалистиг хүлээлгелерин каш чыл улаштыр күүсетпейн келгени чажыт эвес болгай. Бир-тээ социалистиг хүлээлгени ап, сөсту берген чүве төлээле, ону ээлээр дээш, коллективтерниң удуртукчулары, оларда партия, профэвилел база комсомол организациялары ону ажыл-херек кырынга күүседири-биле бүгү хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге социалистиг чарыш улуг чугула рольдуг болур. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелинде мынча дээн: «Социалистиг чарышты организастаарын экижидер болгаш дээштиниң бедидер, ону планнарны долдур болгаш ажыр күүседиринче, ажылдың бедик шынарын хандырарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, камналга чурумун боттандырарынче угландырар. Күш-ажылчы маргылдаа-чарышты, эш хуузунуң кады ажылдажылгазын болгаш бот-боттарынга дузалажылганы калбартыр». Чарышты калбак нептереңгей, дээштиг кылдыр организастаарда, ол бүгүнү удурткулга болдурар херек. Оон-биле кады Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1981 чылда социалистиг чарыжының негелделерин дүүнгү солунга парлаан.

Алган социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш ажылга бедик организастыг чорукту, быжыг сагылга-чурумну чедип алыры, бүгү деңнелдерге кадрларның харысалгазын бедидери эргежок чугула. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ыяап-ла күүседир дээш, партияның XXVI съездизин чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш ленинчи ёзу-биле шалыпчы ажылдаары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, ажыл-ишчи бүрүзүнүң алдарының херээ болур.

СЪЕЗД АЖЫТТЫНАР АЙ ДААРТА ЭГЕЛЭЭР

ПАРТИЯНЫҢ ШУУЛГАНЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ!

Бөгүн «Шын» солунга Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң мурнакчы хойжузу Кара-Бызаа Бырлыңмаевна МОНГУШТУҢ ажыл-ишчи чедиишкиннеринге турескаадып келдиртинген.

К-Б. Монгуштуң кадарган коданында төрүүр 487 хой бар. Ам оларның 350-и төрээн, ынча санныг хураганнар ончаменди камгалап алдынган, эки доруттуп турарлар. Мурнакчы малчын партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш эрес-кызымаккай ажылдап, төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганны камгалаарын, бир хойдан 2,8 кг дүктү кыргыыр, 20 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп алырын хүлээнген.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураганны мендн ап, доруктурар дээш туруштуг демисежиңер! Хойнуң баш санының өстүрери чүгле ооң хамааржырын утпаңар!

Районнардан медээлер

ШУПТУ БҮРҮН

Төрээн совхозунуң малын ак сеткилдиг кадарып, ооң санын көвүдедиринге эвээш эвес үлүүн киирип чоруур малчыннар Өвүрнүң «Коммунизмче оруук» совхозунда хөй. Ук ажыл-агыйның Улаатай салбырында хоочун хойжу Калга-оол Монгуш — шалыпчыларның бирээзи.

Амгы хүннерде хойжунуң мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарын сонуургаарывыска, ол мынча дээн:

— Чоокта чаа бригада малчыннарының мурнунга СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр хүлээлге алгаш, оң кампаар боттандырар хемчеглерин сүмележип көрген бис. Сөстүң чугаалаптары белен-не болгай, а ону ажылга көргүзери хөй күштүг, аргаларны, мергежилди негээр. Ынчангаш съезд мурнунуң чарыжынга алган даалганы күүседир дээш улуг күжениишкинни үндүрерин чугаажок.

Малчының коданында масалыг хой оолдаашкыны түлүктелген. Чаш мал төлүн ончаменди доруктуруп өстүрер дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны К. Монгуш кыштаанда бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглаар сорулганы салган. Ооң түңнелинде кыш дургузунда ыр эртип, чаа төрээн хураганнар хорамчага таварышпайн келген.

Хойжунуң кыштаа —Солчур сүрдээн ырак эвес. Ында хойнуң сүрүүн кадарган кижиге херек бүгү чүве четчир: сигенширбииш, чаш хураган чиир ногаан сиген, чылыг кажаа. Чайгы, күскү одарларны таагыштыр ажыглап кадарганындан ооң коданында төрүүр хойларның деңгели эки, семис шынарак.

К. Монгуш 60 чылын 100 хойдан 110 хураганны камгалап алырын социалистиг хүлээлгезинде киир бижээн. Хаткавыскылыг, ширин бойдус-тут Өвүр черге шыдаар-ла кижи ол хире план даалганы ап болур. Сөглээн сөс ажыл-херек кырынга бадыткаттынып эгелээн. Амгы үеге чедир төрээн хураганнар саны 200 ажа дүжүп турар. Олар шупту бүрүн.

КАЛБАРТКАН

Бо хүннерде Өвүрнүң малчын коданнарынга партийлиг сесту чоннга чедирген пропагандистерни бо-ла көрүп болур. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң белеткелинге холбаштыр масса-политиктиг тайылбыр ажылын малчыннарның ортузунда калбарткан.

Ылангыя «Кызыл туг», «Коммунизмче оруук» совхозтарның мал эмчилери, зоотехниктер кодан бүрүзүнге үргүлчү барып, оларның амыдырал-чуртталгазын сонуургап, лекция, беседаларны номчуп берип турар. Ол совхозтарның кол специалистери — пропагандистер малчын коданнарның шуптузунга кышкы байдалга хамаарыштыр хыналдаларны чорутуулаан.

Д. САЛЧАК.

АЖЫЛДЫҢ КОЛ УЧАСТОГУ

Чоокта чаа мал ажылының специалистерниң зона чөвүлел хуралы Эрзинге болган. Ооң ажылынга Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының кодээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери база кол зоотехниктери, ийи районнуң совхозтарының зоовет ажылдакчылары, селекционер-зоотехниктери, тарып боозадылга ажылының техниктери, бригадирлери болгаш ферма эргелекчилери, бухгалтерлери, статистика инспекторлары болгаш өске-даа ажылдакчылар киришкен.

Анаа чылдарнап өнгү беш чылда ажылдың түңнелдерин сонуургал болгаш ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көрген, бо чылдың сорулгаларын тодараткан.

«Малды өстүрериниң, баш санын мендн кадагалаарының, мал ажылынга үчетту болгаш отчетту сайзыраңгайжыдарының талазы-биле ажылды экижидер сорулгалар дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри Н. Г. Лавриненко кылган. Республиканың мурнуу зоназының ажыл-агыйларының чамдык чедиишкиннерин дугайын ол чугаалаан. Чижээ, беш чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткен «Нарын» совхозтуң малчыннары мурнакчы болган. Олар он бирги беш чылды-даа эки эгелээн.

Ынчалзажок Эрзинниң болгаш Тес-Хемниң ажыл-агыйларының хөй нуруузу мал ажылының продукциязын бүдүрериниң база садарының дугаар-даа таатынган онаалдаларын күүседип шыдаваан. Малдың баш санын өстүрериниң, ооң уксаазын шынарын экижидериниң планын чаңгыс-даа совхоз күүсетпээн.

Мал ажылынга специализацияны болгаш концентрацияны улам ыяап ханыладырының болгаш анаа үндезилээн бедик эчис түңнелдерин чедип алырының эргежок чугаалажы «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыыышкыннарынын» [illegible]

Чөвүлел хуралга санал бергеннер: Эрзин райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Н. Бегзи, Тес-Хемниң—В. Очур-оол, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Ооржак, «О. Шынаа» совхозтуң директору Н. Балчый-оол, «Чодураа» совхозтуң кол зоотехниги К. Суванды, «Нарынның» кол зоотехниги М. Бижек, «Чаа оруук» совхозтуң кол мал эмчизи О. Лойгу, «Морең» совхозтуң хой ажылының бригадири А. Өлзей болгаш өскелер-даа. Четпестерни чайладырының хемчеглерин чугаалаан. Ажылының арга-дуржулгазын [illegible]

Ферма болгаш турлаг бүрүзүнде болур-чогуур корум-чурумну тургузарынче, эге үчеттуң организастаарынче, уксаа кыдылга ажылын экижидеринче, малды чидирер база самчыгдаар чоруктар-биле эптешпес демисежиринче мал ажылының бүгү ажылдакчыларын чөвүлел хуралдың киржикчилери кыйгырган.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко чөвүлел хуралга делгереңгей чүве чугаалаан. Мурнуу зонаның совхозтарының мал ажылында бар аргаларга болгаш ажыктыг курлавырларга ол [illegible]

харысалгалыы-биле көөр, продукция бүдүрериниң болгаш садарының, малдың баш санын өстүрериниң планнарын база социалистиг хүлээлгелерни күүседир дугайында сагыш салыр ужурлуг. Мал ажылын чедиишкинниг хөгжүдеринге ветеринар ажылдакчыларның ролюн онзалап демдеглээн.

Бо кыштагаашкынның чогумчалыг эрттирер дээш бүгү күжениишкиннерни салырынче зоовет специалистерни, бүгү малчыннарны П. И. Кравченко кыйгырган. Он бирги беш чылда кол адырны хөгжүдериниң быжыг үндезини ол болур. Малчыннарның хуузунда ажыл-агыйның чугулазынче ол чөвүлел хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин угландырган. Хуузунда малды өстүрер херек, ынчалза-даа ону ниитиниң малындан аңгы тургузар деп айыткан.

Четпестерни чайладыр болгаш оорунгаар бузурелдиг бажыннарны ийи районнуң малчыннары кылыр дээрзинге бүзүрелин П. И. Кравченко [illegible]

И. ХОВАЛЫГ.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

[illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарга болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң [illegible] он бирги беш чылда [illegible] хөгжүлдезиниң перспективазы [illegible] кол архитектору [illegible]

[illegible]

[illegible] семинар-хуралдың [illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бодунуң ээлчеглиг хуралынга Кызыл районнуң улус депутаттар Советтериниң СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты организастаар талазы-биле ажылының дугайын чугаалашкан. Бо талазы-биле райкүүском даргазы А. К. Бакулиниң информациязын дыңнааш, Дээди Советтиң Президиуму районнуң Советтери СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының доктаалдарын күүсетпишаан, районнуң ажылчы чоннарын съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга калбаа-биле киириштирер талазы-биле организастыг болгаш кижизидикчи чамдык чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн.

Районнуң Советтериниң күүскомнары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерни ажылдап ылган болгаш күүседип турар. Советтерниң болгаш коллективтерниң аразында социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. Планныг даалгаларның болгаш съездиге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң байдалын район, Баян-Кол, Кара-Хаак, Сукпак, Черби, Шынаа кодээ Советтер күүскомнары хуралдарынга чугаалашкан.

Районда улус депутаттары съезд мурнунуң чарыжынга үнелиг эгелээшкиннерни үндүрген. Материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар 91 депутат беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айларның планын күүседир дээн депутаттарның эгелээшкинин 2 муң ажыт ажылчыннар, 20 ажыг бүдүрүлгелер, 67 коллективтер деткээн.

Социалистиг чарышты калбартканының ачызында, район улус ажыл-агый хөгжүлдезинге чамдык эки түңнелдерни чедип алган: район эът, сүт садарының беш чыл планнарын, «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтар, куш фабриказы эът садарының, «Кара-Хаак», «Х Улуг хурал» совхозтар сүт, «Шамбалыг» совхоз дүк садарының беш чыл планнарын күүсеткен. Съезд мурнунуң чарыжын ыяш ажыл-агыйы, райпо, районнуң холушкак садыы мышкаш мурнакчы бүдүрүлгелер баштап турар. Район январь айда эът, сүт бүдүрериниң планын хуусаадап эрте күүсеткен.

Үстүнде эки талаларны демдеглевишаан, Президиум хуралы Кызыл районнуң улус депутаттар Советтериниң СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты организастаар талазы-биле ажылында шыңгыы четпестер бар дээрзин демдеглээн. Районнуң чамдык чер-чер Советтери улус ажыл-агыйын ам-даа сула удуртуп, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни ыяап-ла күүседирин чедип алыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни албайн турар. Районда күрүнеге сүт садары эрткен чылдың бо үезиндиинден кудулаан. Күш-ажылчы чамдык коллективтер хүлээлгелер күүселдезин хожудадып турар. Көк-Тей, Өттүк-Даш фермаларында болгаш чамдык кыштагларда малды ажаап-тежээп турарында четпестер бар.

Социалистиг чарышты нептеренгей, ажык болдурарын болгаш хүлээлгелерниң күүсеттинип турарының доктаамал контролюн райкүүском болгаш суур кодээ Советтер күүскомнары четче хандырбайн турар. Чамдык коллективтерниң, ажылчыннарның болгаш малчыннарның боттарынга алган хүлээлгелерин көвүдедир делгеп аспаан, тывын-даа чамдык коллективтерниң хүлээлгелер алган хуралдарының протоколдары безин тургустунмаан.

Съездини төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам күштелдирерин, хүлээлгелерниң күүселдезин, ээлчеглиг съездиге чедир арткан үе артканды болганда, хүн бүрү контрольдаарын, алдынган хүлээлгелер күүсеттинген турагын дээш организастыг-массалыг ажылдарны күштелдирерин райкүүскомга, Каа-Хем суур кодээ Советтерге даалган. Социалистиг чарышты организастап турар үеде онза кичээнгейни мал кыштаглаашкынынче, часкы хову ажылдарынга белеткелдерже угландырарын чугула деп санаан.

Социалистиг чарыштың киржикчилери боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузарын, патриотчу эгелээшкиннерни бүгү талы-биле деткиирин, чарыштың түңнелдерин доктаамал контрольдаарын хандырарынга хоорай, суур болгаш кодээ Советтер күүскомнарының улам идепкейлиг киржилгезин чедип алырын Кызыл хоорккүүскомга, райкүүскомнарга Дээди Советтиң Президиуму сүмелээн.

УЖУДУУШКУННУҢ ДӨРТЕН АЙЫ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. Январь 29. (СЭТА). «Салют-6» эртем станциязы Чер чоогунуң орбитазында дөртен ай дургузунда чедиишкинниг ажылдап келген. Москваның-биле 12 шакта черни долгандыр 19.212 дугаар дескиништи кылган.

Амгы үеде «Салют-6» станция «Прогресс-12» транспорт корабли-биле кады автономнуг режимде ужудуушкунда чоруп турар.

Ур хуусаалыг космос ужудуушкунунуң байдалдарынга станцияның борт системаларының, аппаратуразының болгаш дериг-херекселдериниң шенелдезин программага аттыштыр чорудуп турар.

Январь 28-те Москваның-биле 20 шакта «Прогресс-12» транспорт корабльның шимчедикчи тургузугларының дузазы-биле орбитаның эдилгезин кылган. Амгы үеде орбита комплекизиниң параметрлери:

Чер кырындан эң ырааргы — 359 километр;

Чер кырынга эң чоокшулаары — 307 километр;

долганыр үези — 90,9 минута;

ийленчээ — 51,64 градус.

«Салют-6» — «Прогресс-12» орбита комплекизиниң борт системалары болур-чогуур-биле ажылдап чоруур. Ужудуушкун башкарар төпке ваат турар медээлерни ажылдап кылып турар.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Информационно-краеведческий отдел

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ арны

1981 чыл, январь №: 1 (87)

«Экономиканың янзы-бүрү звеноларынга ажыл-агыйны чорударының түңнелдери дээш контрольду күштелдирер. Күрүне чурумун хандырарынга болгаш камналга чурумун сагыырынга улусчу контроль органнарының ролюн бедидер».

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелинден.

Контролёрга

с ө с

СОРУЛГАВЫС МЫНДЫГ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин «Тыва кобальт» комбинатта улусчу контроль бөлүктери улуг сонуургал-биле чугаалажып көргеш, чүүлдүгаүнүн хүлээп алган. Ол хуралдарга контролёрлар боттарының ажылын шүгүмчүлекчи өзү-биле анализтеп, моон сонгааргы сорулгаларын дугурушкан.

Партияның ол чугула документизинде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында четпестерни анализтеп, рейд, хыналдалар үезинде контролёрларның чүже кол кичээнгей салза чогуурун тодаргай айыткан. Хайгыылчыларның харысалгазын ол бедидип турар.

Хуралдарга улусчу контролёрлар чугула санал-оналдарны киирип, хайгыылчыларның чоруткан ажылын шүгүмчүлекчи өзү-биле көргеннер. Гидрометаллургия цегинде В. Г. Прасолев, А. А. Ситников олар энергия курлавырларын, материалдарны болгаш өске-даа чиг-этти камнаар талазы-биле айтырыгже кичээнгейни угландырган. Гидрометаллургия цеги нормада айытканың өзугаар ол талазы-биле камналганы чедип алган-даа болза, ажыглаттынмайн турар курлавырлар мында ам-даа барын демдеглээн. Контролёрлар курлавырларны илередип, ажыглалга киирер талазы-биле биче эвес күштү үндүрер апаар. Автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязында улусчу контролёрлар С. М. Оюн, А. К. Санчы олар контролёрларының хыналдаларны дээштиг чоруткаының ачызында, цехте материаллар калагалалы, ону ажылдакчыларга хүлээдип бээри чурумчааның демдеглээн.

Хову-Аксының холушкак садыында контролёр Л. И. Казакова саналынга садыг черинде дөрт автомашинаның чүгле бирээзи азы ийизи ажылдап турарын шүгүмчүлээн. Ооң уржуундан школаның база дааранылга фабриказының буфеттеринге продуктулар сөөртүрү үзүктелип турары таарымча чок.

Төлевилелди улусчу контроль бөлүктеринге чугаалажып көөрү идей-политиктиг бедик деңнелинге организастыг эрткен. Комбинаттың улусчу контролёрлары он бирги беш чылда болгаш ооң баштайгы чылында салдынган сорулгаларны күүседир дээш боттарының ажылының дээштиин улам бедилдерлер.

В. ЧУПРИН,
улусчу контролёр.

Бир бөлүктүң ажылының практиказындан

ИНИЦИАТИВАДАН КОЛ ХАМААРЖЫР

Кызылда улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи — эът комбинаты онгу беш чылдың доозукчу чылында планныг оналдаларын чединишкинниг боттандырып, продукция сайгарар планын 103.6 хуу күүсеткен. Бистиң коллективте улусчу контроль бөлүү дирекцияга, мында партия организациязынга хүн бүрүде дузалажып, бодунуң ажылын идепкейжиткен. Бөлүктүң составында 15 контролёр бар. Олар шупту доктаамал даалгалыг. Хайгыылчылар ону күүсетпишаан, эрткен чылын 3-5 чедир хыналдаларга киржип, ооң дээштиин чедип алырынче улуг кичээнгейни салган. Хыналдаларның хөй кезии бүдүрүлгеде чамдык четпестерни өй-шаанда чайладырынга, ажылдакчыларның харысалгазын бедидеринге дузалаан.

Чижээ, автомобильдерниң комбинатка келгенде чүък чудурун турар үеде аңаа турар үезин кызырар дугайында бөлүктүң саналын өзугаар дирекцияның ап чоруткан хемчеглери ортумаа-биле хүнде бир ажыл шагын камнап алыр арганы берген.

Бөлүктүң ажылын кварталда планынга үндезилеп чорудуп, план күүселдезиниң, ажыл шагын ажыглап турарының, одалга-энергетика курлавырларының болгаш автотранспорттуң чеп ажыглалының талазы-биле хыналдаларны колдады чоруткан. Контролёрларның ажыл-чорудулгазында бир чугула черни күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, продукцияның чиңип, харааар чорүү-биле демисел талазы-биле ажылдар ээлээн. Тускай дружина кежигүннери-биле кады ай санында рейдилерге киржип, оларның түңнелдериниң дугайында материалдарны коллективтиң, партбюронуң, профилактика чөвүлелиниң болгаш эш хуу судунуң хуралдарынга чугаалажып турар.

Бөлүк бодунуң хыналдаларының түңнелдерин болгаш алдынган хемчеглерниң дугайын нийти коллективтиң кежигүннеринге дыңнадып, контрольдуң калбак нептерелдиг болурунга ажылчыннар хуралдарын, «Улусчу контроль» деп стендилерни ажыглап турар.

Бистиң улусчу контроль бөлүүвүс ол-ла бүгү ажыл-херекти коллективте партия организациязының хүн бүрүде удурталгазынга даянгаш чорудуп келген. Улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң составында 5 коммунист бар. Олар ону боттарының партийжи даалгазы деп санап, ак сеткилдиг күүседип турар. Бисте хөй-нииттиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш комбинаттың администрациязының, парткомунуң хүндүлел бижиктери-биле чамдык контролёрларны шаңнаан. Л. П. Алексеенкога, Р. В. Галинага ортектиг шаңналдарны тывыскан.

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди бодунуң хуралынга бистиң бөлүктүң ажылын чугаалажып көргеш, ону эки деп үнелеп, өске бүдүрүлгелерге ону нептередири чугула деп санаан. Бо дээрге бистиң ажылывыска үнелел, улуг идиг болуру чугаажок.

В. ПЕТУХОВА.
Кызылдың эът комбинатында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң төп сүт-бараан фермазында улусчу контроль бөлүү ажыл-агыйда идепкейлиг бөлүктерниң бирээзи. Ону коммунист, кожээ Совет депутады Потап Фатеевич Глазырин удуртуп турар. Кадарчы Д. Б. Сарыглар, зоотехник коммунист В. Сивцова, хаван ажаакчызы М. Касимова, хаван ажаакчызы П. Шведов ышкаш контролёрлар малдың продуктулуун бедидер дээш демиселге идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже). П. Шведов, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы П. Глазырин, М. Касимова, Д. Б. Сарыглар олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

«1980—1981 чылдарда мал кыштаглаашкынының чединишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында партия, совет болгаш ажыл-агый органнарында база малчыннарга харысалгалыг сорулганы салган. Он бирги беш чылда экономиканы хөгжүдериниң перспективаларының дугайында партияның айыткан программазынга дүүштүр ол сорулгалар салдынган.

Бо хүннерде бистиң районнуң малчыннары боттарының кичээнгейин, бүгү күжүн нииттиниң малының баш санын бүрүн камгалап, ооң продуктулуун бедидеринче, кыштаглаашкынның хүр-чаагай эрттирериче мөөңнээп. Олар эрткен чылдагы ажыл-херээн түңнеп, ажылында чедер-четпестерни анализтеп көрүп, курлавырларны санап, чаа сорулгаларны тодаратпышаан, 1981 чылда бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

Кыштаглаашкын — чугула кампания. Бо ажыл-херекке районнуң чер-черлеринде улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары улуун киириштирип турар. Ылангыя малдың чем баазазын быжыглаар, ооң шынарын бедидер, белеткеп алган мал чемин камналгалыг, шын чарыгдаар талазы-биле ажылга хайгыылчылар контролду идепкейлиг чорудуп келген. Районнуң сүт-бараан фермаларында малды амгы үеле тургузу азыралче киирген, оларның ажаалда-чемгерилгезин канчаар тургусканындан совхозтарның бүдүрүлге болгаш экономиктиг көргүзүглери улуу-биле хамааржыр.

Ынчангаш улусчу контроль бөлүктери чайын мал чеминиң белеткелиниң үезинден-не эгелеп, дээштиг хемчеглерни ап чоруткан. Бөлүктерниң болгаш постуларының хайгыылчылары белеткээн мал чеминиң шынарын, ооң кадагалалын доктаамал хайгааралга алган. Мал чемин белеткеп турган үеде бригадаларга улусчу контрольдуң 19 постузун тургускан, аңаа 70 контролёрлар хаара туттунган болгаш чамдык ажылды кылганнар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг, «ҮТКА'25 чылы» совхозтарда хайгыылчылар сиген кезилдезиниң шынарын, сенаж салыышкынын, сиген далганының белеткелин, белеткээн мал чемин учётка ап турарын болгаш шын кадагалалын доктаамал хайгааралга алган. Контролёрларның бо талазы-биле рейд, хыналдалары, ап чоруткан хемчеглери дээштиг салдарлыг болган. Үстүнде адаанывыс совхозтар малга четчир санныг бодуун чемин белеткеп, кыштаглаашкын үезинде ону чөп чарыгдаарынче угланган ажылды ам хүн бүрүде чорудуп турар. Колан бүрүзүнде малдың чемгерилгезин канчаар организастаанын хынап, малдың нийти байдалын хайгаараан, илерээн четпестерни дораан чайладырын чедип ап, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери-биле харылзааны хайгыылчылар быжыглаан.

Бо чылдың эгезинде улусчу контролёрлар хыналда чоруткаш, «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырынга малга сигенни черге төп берип турарын тодараткан. Ол ышкаш семиртилге шөлүнде өлекти аштаваан болган. Хойжулар Б. Доспан, Н. Кара-оол, Ы. Конгар-оол оларга сугну, почтаны үзүктелиишкиниг чедирип турган. Өшкү кадарчызы Д. Кызыл-оолдуң анайлар ажаар чылыг кажаазы белен эвес, анайларны демдектевээнин илерээн. Хыналданың түңнелдерин совхозтуң техниктиг чөвүлелинге чугаалажып, илерээн четпестерни дарый чайладыры-биле хуусаа берген. Ийиги хыналданы январының ортан үезинде чоруткан, четпестер колдуунда чайлаттынган болган.

Ындыг хыналдаларны улусчу контролёрлар «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарга райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели-биле кады организастаан. Аңаа «Комсомолчу прожекторнуң», профэвилел, комсомол организацияларының база көдээ Советтериниң доктаамал комиссияларының, техчөвүлелдериниң төлээлекчилерин киириштирген. Хыналдаларны чорудуп тура, эвээш эвес четпестерни илередип, ону чайладырының хемчеглерин алган. ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында Хоойлуга дүүштүр ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негелдени сөөлгү үеде бедидип турар.

Кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттирериче угланган ажылдар-биле черлелештир часкы хову ажылдарынга белеткелдер, техника септелгезин, үрезин арыглаашкыны болгаш ооң кадагалалы амгы үеле контролёрларның кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

В. ИДАМ,
Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ЭГИТТИНИП ТУРАРЫ ЭВЭЭШ

Өвүр районнуң совхозтарының экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ынчалдажок нииттиниң өнчүзү — малды кадагалап, хумагалаар хемчеглерни районда багай боттандырып турар. Ооң бир чылдагааны малчыннарның аразында дагандырган ажылынга харысалга чок, арагадарыга суңдугар чамдык кижилерниң барында. Ооң аңгыда совхозтар директорлары бригадирлерден, ферма эргелекчилеринден болгаш специалистерден, малчыннардан негелдени чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдаваан.

Ол бүгүнүң уржуундан совхозтарда малдың хоралчазы хөй, ынчангаш каража-хоорал эвээш эвес боор турар. Эрткен чылын районнуң совхозтарындан 227 баш мыйыстыг бода мал, 1325 хой, өшкү, 72 баш чылгы янзы-бүрү чылдагааннардан чидип, хораан. Ол бүгү малды ортумаа-биле эътке шилчидерге 91 тонна, азы 105 муң рубль болур. Совхозтарның чүгле малдан каражазы ол хире улуг болгандыр.

Эрткен чылдың чүгле декабрьда безин «Кызыл-Тук» совхозтуң кадарчылары В. Саая 43 баш, И. Девер-оол 52 баш мыйыстыг бода малды, «Коммунизмче орук» совхозта Е. Сат 5 инектиг, 3 аътты. «Торгалыгда» Б. Байыр 40 хойну чидирген болгаш самчыгдаан. Харысалга чок кадарчыларның багай ажылының түңнелинде, чаңгыс ай иштинде безин ол хире хой мал хораан.

Ынчалзажок чидип хораан малдарның орнун катап тургузар, эгидер талазы-биле хемчеглер кайы-даа совхозтарда багай. Самчыгдаттынган, читкен малдарның орнунга чыл дургузунда чүгле 85 боданы, 264 шээр малды болгаш 15 чылгыны ажыл-агыйлар эгидип алган, ол болза дүдаан бүгү малдарның чүгле 22 хуузу-дур. Кайы-даа совхозтарның дирекциялары мал самчыгдаан, хөй дүдагалдыг кижилерниң херээн истелге органнарынче киирбейн турар.

Райкүүском, ооң көдээ ажыл-агый эргелели база улусчу контроль, администрактивтиг органнар бо чугула айтырыгларга холбаштыр шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

М. ДАМДЫН.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 8 КМК-ның удуртукчулары эрткен чылдың августа паспорттарын болгаш күш-ажыл дептерлерин хынап көрбейн, 9 кижини бригада кылдыр хүлээп алган. Ынчап оларның чамдыызы өске организацияларга ажылдап азы дараш бюллетеньнеп турган кижилер болган. «Бригада»-биле смета өзугаар 16,7 муң рубльдиң ажылын күүседир керээни чарган турган. Кол инженер В. Х. Шахметов 3422 рубльдиң кылдынмаан ажыл дээш хоозун немей бижилгени оларга кылып берген турда, улусчу контролёрлар илереткеш, ону төлээрин соксатканнар. Ооң мурнунда төлеп бериккени 1300 рубльдиң нарядын хынап көөрге 960 рубльди артыкка төлээни илерээн.

Республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга ол айтырыгның дугайын чугаалашкан. КМК начальниги М. А. Потылицын биле кол инженер В. Х. Шахметовтуң тайылбырын аңаа алгаш, күрүнеге чедирген каражазының чамдыызын эгидер сорулга-биле оларның кайызының-даа шалыңнарындан 960 рубльди тырттарын комитет шиитпирлээн.

САМАГАЛДАЙ

«Кызыгаар» совхозта нииттиниң өнчүзүн багай кадагалап, хумагалавайн турарын улусчу контролёрларның хыналдазы илереткен. Совхозтуң мал коданнарындан чүгле эрткен чылын 500 хире шээр болгаш бода мал читкен. Өре-самчыгдалдың хемчээли эвээжевээн. 46 тонна цементиниң ажык черге дүжүрүп каанындан ажыглаттынмас кылдыр үрелген. Ажыл-агыйжы эвес чорук совхозка 1192 рубльдиң каражазын чедирген.

Ол четпестерниң дугайында айтырыгны Тес-Хемниң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Социалистиг өнчүнү төтчеглеп, самчыгдаар чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында үстүкү партийжи органнарның доктаал-шиитпирлерин багай күүседип турары дээш совхоз директору С. Я. Мөңгени комитет донгуткан, күрүнеге чедирген кагаралдың чамдыызын эгидери-биле тудуг бригадири Х. Ш. Симликейниң бир айда шалыңын тырттар дээн.

ШАГААН-АРЫГ

Улуг-Хем районнуң чамдык коллективтеринде аъш-чемге болгаш үрезинге херегдээр картофельди канчаар шыгжап, кадагалап турарының байдалын улусчу контролёрлар хынаан. Райпонуң складында 60 тонна картофельдиң 15 хуузу ажыглаттынмас кылдыр үрелген, «Улуг-Хая» совхозта 150 тонна картофельди шыгжап турары база-ла чогуур негелдеге четпес болганын баштайгы хыналда үезинде илереткен.

Бирги хыналда үезинде илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле ол коллективтерниң удуртукчулары кандыг хемчеглер алганын контролёрлар база катап хынаан. Совхозтуң дирекциязы складта картофельди шалыпкын сайгаргаш, ону үрелиишкинден чайлаткан, а райпо баштаар чери ол ажылды багай организастаан.

Ийиги хыналданың түңнелин районнуң контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, хайгыылчыларның илереткен четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни албааны дээш райпо баштаар чериниң даргазы В. А. Дранинни комитет донгуткан.

ХОВУ-АКСЫ СУУР

«Тыва кобальт» комбинаттың септелге-тудуг участогу кылдынган ажылдың төлевиринге меге немей бижилгелер кылып турган. Хайгыылчыларның хыналдазының түңнелин комбинатта улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Ийи чүс дөрбелчин метр шөлдүг теплицаны (чылыдылга черин) септээринге кылдынган ажылдарны ооң наряды-биле дүүштүрүп кээрге, ону кылган бригадага 249 рубльди артыкка төлээни илерээн. Участоктуң прорабы В. И. Макеев нарядтар бижиирде, шын эвес расценкалар ажыглап келген. А начальник А. П. Крылов ону хынавайн, бадылап берип турган, ынчаарга ооң талазындан мурнунда автотранспорт ажыглалынга меге немей бижилгелер кылып турганы база илерээн.

Күрүнеге чедирген каражаның чамдык кезиин эгидери-биле Б. И. Макеев биле А. П. Крыловтуң шалыңнарының чамдыызын тырттарын комитет доктааткан.

„Шынга" харыы

ФЕЛЬЕТОН ҮНГЕН СООНДА

Эрткен чылдың декабрь 4-те үнген № 280 «Шынга» «Бетон тейжигеш» деп фельетонга «Алдан-Маадыр» совхозта цементиниң багай кадагалап, төтчеглеп турарының дугайын шүгүмчүлээн. Ол совхозтуң директору Д. Б.-Х. Донгак, мында партком секретары М. Б. Ондар даараазында харыыны редакцияже чоруткан:

фельетонда кирген фактылар бүрүн балыткаттынган, аңаа холбаштыр совхозта улусчу контроль бөлүүнүң хайгыылчылары тускай актыны тургускаш, кол инженер С. Ооржакка, прораб А. Куударга, склад эргелекчизи Б. Куударга үш хонук хуусаа бергеш, четпестерни шалыпкын чайлаткан. Контроль бөлүү үстүнде эштерге ол четпестерни болдурганы дээш тус-тузунда хемчеглерин хүлээткен.

ОВААЛАНЫ БЕРГЕН ЧЫДАР

Кая-даа баргаш, үрелип тоймаглаттынган машина-техниканың артынчыларынга, демир-дееке бо-ла таваржыр бис. Чамдык суурларның, хову турлагларының чанында олар мырыңай оваланы берген чыткылаар. Заводтарга катап киргеш, ол демир-дес чаа машиналар болу бээрлер. Ону чыып, белеткээр планны республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, Сельхозтехниканың күрскомитеди чыл бүрү күүсетпейн келген.

Чамдык совхозтар база Сельхозтехкурскомнуң салбырлары демир-дес чыып белеткээр планын күүсетпейн база ону кадагалаар чурумун үрээш, Красноярскиниң «Вторчермет» бүдүрүлге каттыжыышкынынга чыл бүрүде торгадып турар. Чижээ, Тока аттыг совхоз (директору Н. П. Козлов) 1979 чылда 884 рубльге, эрткен чылын 300 рубльге торгаткан. А ону белеткээр планын эрткен чылын «Хөндергей», «Х Улуг хурал» совхозтар 7,5 база 8 хуу күүсеткен, «Мөген-Бүрен» чаңгыс тоннаны-даа белеткевээн...

(Улусчу контроль органнарының материалдарындан).

— Далган, тарааэвес, дадарый кара-демирни чоор сен.

— Чоор сен деп чүнул, план күүсетпээн дээш торгаар ышкажыгай.

— Ам канчаар, план күүсеттинген кылдыр шиизылгадан таарыштырар апаар-дыр.

ТӨКТҮП ТУРАР САЙ ЭВЕС

Фельетон

Амыдыралга элдептиг чүүлдер база таварышкылаар. «Бензинниң километр ижиппен», «Акша-көпеекти хөмүр-даш сырыпкан», «Рубльди демир-дес чооглап турар» апарган дээр болза кым бүзүрээр боор. Ынчалза-даа ындыг элдептиг төөгү Чөөн-Хемчиктиң Иймеде Карл Маркс аттыг совхозка бижиттинген чүве-дир. Ол бүгүнүң кыска төөгүзүн допчузу-биле коптара кааптарга мындыг.

«Бензинниң километр ижиппен» деп чугаа меге эвес. Ону көргүзер чүве төлээде, фактыларымдаалар, чижектер-биле балыткаар апаар.

«Чаттып баткан Чадааганың Чаш-ла талы болурумгай» — деп, ырлажып турарывыс Чадаанадан Иймеге чедир автоорукту узун дургу 50-не километр. Кижи азып, будалы бергир дег шыргай эвии иштинде эң коопазы эвес, ындалама улус оруктуң хемчээл-чижээн кымдаа кайын соора санаар дыр.

Совхозтуң нефть ажыл-агыйын эргелеп турар Сат Чигжит дээрзи ындыг чоок оруктуң болганчок-ла аза бээр, кывар-чаар материалдар сөөрткен чолаачыларга артык километр эрткен кылдыр меге немей бижилге кылыр, вазок «кээргээчел» сеткилдиг кижи боор-тур. Эрткен чылдың январь 30-де, август 27-де, сентябрь 29-та үстүнде чугаалаанывыс 50 километрни каракналып эрткилээн машиналарның чолаачылары Д. Норбуга, С. Ооржакка, В. Монгушка 380-380 километрни эрткен кылдыр меге бүзүрелдилге шиизылгаларын ол бижип бергилээн. Карандаш эргелекчиниң холунда чүве төлээде, канчаар-даа ходелир дизе, туразында мен дээр хевирлиг. Ону эргелекчи ынчаар уламчылап турган, хөй санныг ындыг меге немей бижилгениң уржуундан совхоз эрткен чылын 1518 рубльден каражалаан.

«Акшаны демир-дес чооглапканы» база маргылдаа чок чүве-дир. База-ла шупту чижекторже кириптээн. Иймеге эрткен чылын янзы-бүрү чүък чедирип келген чолаачыларның машиналарынга делир чоруурда 94 тонна демир-дес аймаан чүдүрүп чоруткан дээрзин бижээн 18 документ херечилеп турар. Ол чүъктүң 78 хуузу, азы 14 машина ниити демир-дес 670 километр черле ырак хоорайларже аян-чорук кылып турганын демдеглээни черле элдептиг.

Манаа кажарлаашкыннарны ревизия-хыналдалар корукчүкте хереллдегени дег уштап соп экелгеи. База бир чижек. Эрткен чылын сентябрь 23, 24-те 70—67 дугаарлыг машинаның чолаачызы С. Сатка бижип бергени шиизылгазы өзугаар алырга ооң демир-дес сөөртүп алгаш, чедер чериниң хемчээли 790-790 километр болган. Ол дээрге аажок узун орук! Иймө — Кызыл аразында оруктап барык үш катап, Иймө — Абакан арттын дуртундан 101 километр ажыг. Чолаачылар Г. Ондар, М. Очур-оол оларның демир-дес сөөрткен машиналарынга база-ла ол хире узун оруктуу «ужудуп» эрткен кылдыр меге немей бижилгелер кылдынган.

Демир-дестиң чыып белеткээни дээш совхозка 2476 рубль немежир ужурлуг. Машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи М. Ондар биле кол инженер О. Натпий-оол олар ооң хөй нуруузун организастап киирер турган. Бар документилерни сайгарып, самбың туткаш санаптарга, ону хүлээп алыр черге чүгле 982 рубль өртектиг 42 тонна демир-дес кирген. Арткан 52 тонна демир-дес, элезинге сиңген сүт дег, агаарга эзилген ыш дег ис чок барган, ынчап кээрге совхоз 1494 рубльди когаралынга таварышкан. «Акшаны демир-дес чооглапканының» төөгүзү ынчаар доозулган.

«Рубльди хөмүр-даш сырыпканы» база-ла балыткаллыг. Бир тонна хөмүр-дашты сөөртүп чедирериниң ажыл-агыйга шүүдели 15 рубль 64 көп. чүве-дир. Эрткен чылын совхозка дүжүрген 505 тонна хөмүр-даштың өртээ 2928 рубль болган. Ол дээш 88 рубльди артыкка төлээн турбуже, холезилеп алганы чолаачыларга база дакпыр бижип берип, совхозтуң таңмазын баскан хоозун меге документилер өзугаар 2115 рубльди банк дамчыштыр ажыл-агыйдан тырта берген. Ол акша-хөреңги кайын аңаа-ла төктүп турар сай-довурак дег саарлы берген боор ийик. Мањаа алыскак-чискек ийи чаңгыс кижилерниң кажар овуузуннуг салдары халдааи болбайн канчаар. Чолаачы Ондар 654 рубльдиң 6 санныг, чолаачы Кара-Сал 310 рубльдиң — 3, тракторист Куулар 450 рубльдиң 3 санныг документилерин алгылаан. Диспетчер Ч. Ондар — 600, кол бухгалтер А. Бады 404 рубльдиң меге документилеринге ат салган. «Рубльди хөмүр-даш сырыпканының» төөгүзү ындыг болган.

«Бо совхозта ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чоруктуң уржуктары ажыл-агыйның өске талаларындан-даа дештип үнгүлеп кээп тургулаар. Мал болгаш эдилел херекселдерге холбаштыр өрени санаваска, мында эрткен чылын дүрүм чок чарыгдааны болгаш самчыгдал 5,3 муң рубль. Ооң-биле кожа турар «Алдан-Маадыр» совхозтуң нииити бүдүрген продукциязы Карл Маркс аттыг совхозтуунда барык-ла 6,7 катап хөй, алдан-маадырлар эрткен чылын электри энергиязынга 7,3 муң рубльди чарыгдаан, а иймежилерниң аңаа чарыгдалы 19,1 муң рубль. Үстүнде чижектерде көргүскен хөй сан-түң төктүп турар сай, довурак эвес, а күрүнениң акша-хөреңгизи-дир, ону хумагалаар, көпеекти санап чорааш, камналгалыг чарыгдаар деп чүвени Карл Маркс аттыг совхозтуң удуртукчулары бедик харысалга-биле медерел билир үе келген.

С. БАДЫЙ-ООЛ.

Кичээнгейге алыңар:

мурнакчы дуржулга

РУБЛЬ БОЛГАШ ДҮЖҮТ

Ростов областа Миллеровск районнуң тараа шөлдеринге агаар-бойдустуң кандыг-даа өскерлиишкиннери шаптык болбас. Эртенен беш чылдың дургузунда аңаа дүжүт чээрби беш хуу бедээн. Черниң беримчезин бедидеринге, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын чедип алырынга материалдыг идиг бериишкининиң мурнакчы аргазын калбаа-биле шиңгээдип алганы улуг рольдуг болган.

Районнуң болбаазыраттынып турар чериниң сезен хире хуузун 115 звенога хуваагян, оларның ажылын барымдаалап турган шаңнал акша төлээрин база көрген.

— Чаңгыс ол-ла шөлдү элээн каш чыл улаштыр болбаазырадып келдивис. Хөрзүннүң байдалын дыкала үр үениң дургузунда өөренип келдивис, гектар бүрүзүнге кандыг чемишчидилге херегин, аңдарылганы канчаар чорударын шинчилээн бис — деп. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Мальчевский» совхозтуң звено удуртукчузу П. Мирошниченко чугаалады.—Ол биске чугула айтырыг болур, чүге дээрге, черден үнүп келген дүжүттүң байдалындан алыр акшавыс хамааржыр болгай.

П. Мирошниченконуң звенозунда тос механизатор бар. Бүдүн чартык муң гектар черге олар кызыл-тасты, горохту, чиңге-тарааны, мал чеминиң культураларын чаштырып турар. Кажан херек апарганда олар ийи ээлчег-биле ажылдаарлар, а кылыр ажыл эвээште чамдыктары техника септелгезинче кирерлер. Ажыл шагын кижиниң кестүп келгенин барымдаалап салбас, херек кырында кылганын барымдаалап санаар. Ол чорук «хөлегеге» арткан кижилерниң акша алыр чоруун болдурбас, шалыңны кижи бүрүзүнге кылган шаа-биле ол хевээр алырынга чедирген. Төлевирге кылдынган ажылдың шынарын, хемчээлин база барымдаалаар. Ооң түңнелинде звенонуң тараажылары черниң дүжүткүр чоруун барык ийи катап бедиткен.

Механизаторлар мурнуку чылдарда ажылдап турганын мынчаар сактып чугаалажырлар. Эртен оларга наряд бижип бээр, ону күүсетпен соонда учётчик кээп, кылган ажылды хемчээп каар болгаш хүнде ажылдаан акшазын дораан тодарадып бээр. А даартазында база бригадирниң кайнаар чорударын манап орар. Баар черин-даа, кылыр ажылын-даа боду билбес. Ам ындыг эвес. Звено бүрүзү бир гектардан чеже центнер тараа алырын хүлээнип алыр. Ооң соонда кижи бүрүзү ажылды экижидер, даалганы күүседир талазы-биле идепкейлиг апаар, механизатор бүрүзүнүң бедик мергежилиг ынчан негеттинер.

Ай санында механизаторларга доктаамал төлеп турар аванс акшаны Миллеровск районда база көрген. Айның төнчүзүнде үзе санаашкын үезинде механизатор кижи арткан акшазын алыр. Ынчан немелде төлевир алыр дээш кижи бүрүзү база сонуургалдыг апаар.

— Күш-ажылды организастаарын звено системазынче шилчиткени, черни болгаш техниканы ажыктыг ажыглаан дээш шаңнал акша төлээри механизаторларның ээ-харыысалгазын бедидип турар — деп. партияның Миллеровск райкомунуң бирги секретары Л. Чупринин демдеглээн.— Ооң уламындан кижи бүрүзү хөрзүнче кайы-хамаан чок үрезин база чашпас, септелгеге чарыгдаар үезин санап. тракторларның болгаш машиналарның бүдүрүкчүлүүн өөренип көрүп турар апарган. Ажылдың түңнели кайгамчык эки болзун дээш тараажылар чаа-чаа аргаларны дилеп тып турарлар.

Материалдыг идиг бериишкинни дүжүт дээш механизаторларның демиселинге кол быра бооп турар. Ол дуржулга Ростов облаcта калбаа-биле нептереп эгелээн.

В. БОНДАРЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Миллерово,
Ростов область.

«Шынның» почтазы январьда

САГЫШ-СЕТКИЛДИҢ ХАНЫЗЫНДАН

1981 чылдың баштайгы айы доозулган. Бо үениң дургузунда «Шынның» 25 номери үнген. Редакцияның январь почтазы-биле келген 500 ажыг чагаазы оларның кол өзээ болган.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү чурттаазы дег, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болуп эртери, он бирги беш чылдың баштайгы чылынче бедик көдүрлүүшкүннүг кирген. Бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаар, оон-биле Төрээн чурттуң күчү-шыдалын улам быжыглаар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур деп, ол чагааларның авторлары сагыш-сеткилиниң ханызындан бижип турарлар.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин чер-черде чугаалажып, деткип турарынга хамаарыштыр редакция 190 ажыг чагааны ап, ону солун арыннарынга парлаан. Коммунистиг партияның база Совет күрүнениң ленинчи политиказын совет улустуң чүүлдүгзүнүп, деткип турарының тодаргай чижээн Төлевилелге хамаарышкан чагаалар бадыткап турар. Оларда элээн хөй тодаргай саналдар кирген.

1981 чылда солуннуң арынында «Чаа Шагаан-Арыг—шалыпчы тудуг» деп чаа рубрика немешкен. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда ажылдап турарларның ажыл-ижинде чедиишкиннерниң, четпестерниң, шиитпирлезе чогуур айтырыгларының, чаа хоорайның культура-амыдыралында өскерлиишкиннерниң дугайында доктаамал бижип турар. Аныяк хоорайда ажылдап, чурттап турар он ажыг ажылчын корреспондентилер бөлүү ол рубриканың ажыттынганы-биле түргустунуп, солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип эгелээн.

Январь—шээр малдың массадыг өлдаашкынының айы. Совхозтарның хойжу бригадаларында, анги-анги коданнарында бо чугула кампания түлүктээн. Чаш төлдү чидириг чок камгалап ап, өстүрер дээш малчыннарның мөгаг-шылаг чок шудургу ажылдап турарын бижээн он-он чагааны алган бис. Ол чагааларны «Кыштаглаашкын—шалыпчы иш» деп рубриканың адаанга удаа-дараа парлап. солуннуң «Күш-ажылчы алдар түгүн» чаш төлдү онча-менди доруктурган малчыннарга тураскаадып көдүрүп келген.

Кыштаглаашкын—малчыннарга шыңгыы шылгалда. Ол харыысалгалыг, берге үеде ниитиниң малының баш санын көвүдедир, чаш төлүн менди алыр дээш бүгү талалыг эки ажылдаар улуг сорулга малчыннарның, специалистерниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының мурнунда салдынып турар. Мал ажылында мөгаг, шылаг чок маадырлыг ажыл-ишчилерниң дугайында чагааларны моон соңгаар-даа бижиирин чер-черде хөй санныг көдээ бижикчилерге солуннуң редколлегиязы сүмелеп тур.

Кыш эртип, часкы хову ажылдарының бачым үези келир. Бо чылдың чаагай дүжүдү дээш демисел арткен күзүн, тараа ажаап алыышкынының үезинде-ле эгелээн. Бо чугула темага, иланчыг көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге хамаарыштыр бижиттинген чагаалар январь почтазында база-ла эвээш эвес болган. Техника септелгезиниң, үрезин белеткелиниң, хевүлар чемишчидилгезиниң болгаш механизаторлар өөредилгезиниң, оларны ажыл-агыйларда четчелеп турарының дугайында материалдарны редакцияже бижиири күзенчиг.

Айның почтазы-биле келген чагааларда ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг таарымча чок четпестерни илереткен материалдарны чок деп болбас. Ол чагааларда кирип турар чамдык четпестерни мында бижиирге мындыг: Өвүр, Улуг-Хем, Тожу, Барыын-Хемчик районнарда спорт ажылының негелдеге дүүштүр түргустунмааны. Сүт-Хөл—Чадаана—Хандагайты, Кызыл—Эрзин аразында пассажирлер аргыштырылгазында четпестер, чамдык черлерде кижизидилге ажылында шиитпирлеттинмейн турар чүүлдер дээш өске-даа айтырыглар.

Ол ышкаш культура бажыңнарының, клубтарның, чунар-бажыңнарының кышка улур эки септеттинмээниниден багай ажылдап, харын мырыңгай хагдывып турарын илереткен чагаалар бар. Ындыг чагааларны Эрзинниң Булун-Бажы, Таңдының Кочетово, Улуг-Хемниң Чаа-Хөл, Тожунуң Ий, Бии-Хемниң Сесерлиг, Бай-Тайганың Тээли суурларындан алган бис.

Четпестерни дарый чайладып, байдалды экижидерин негеп турар ындыг болгаш өске-даа шүгүмчүлелдиг чагааларны солуннуң редакциязы чер-черде хамаарышкан албан организацияларның кичээнгейинге кииргеп. Негелделиг бижик алгаш партия, совет, хөй-нити организациялары солунда парлаттынган болгаш парлаттынмаан шүгүмчүлелдиг чүүлдерни кичээнгейге ап, оларның ылап-биле дарый ажылдап, хемчег алганының түңнелин узамдыктырбайн, редакцияже бижиир хүлээлгелиг.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ХӨЙ-НИИТИГЕ КЫЙГЫРЫГ

АНТАНАНАРИВУ. Чепсегленишкинни дүжүрер, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш кады ажылдажылга дээш бо чылдың чазынында калбак кампанияны калбартырынче делегейниң хөй-ниитизин беш диптиң тайбыңга ынакшылдыг күштерин төлээлээн Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң (ТБЧ-ниң) Президиум бюрозунуң Антананаривуга чаа доозулган сессиязының киржикчилери кыйгырган.

«Чаа беш чылда чепсегленишкинни дүжүрерин болгаш тайбыңны чедип алыр» деп ат-биле хүлээп алдынган резолюцияда боо-чепсектерин кажангызындан-даа хөйну бүдүрүп, «соок дайын» ёзузун дагын төрүттүндүрүп турарын база Чер кырынга бүгү-нити өрт айыылының өзүп турарын дугайты дувүрээзин илергейлеттинген. Ынчалза-жок боо-чепсекти эндере бүдүрерин улус тар ара доктааттырып, ядролуг дайынның тыптып келиринин аргазын болдурбайн барып болур аргалыг дээрзин документиде онзалап демдеглээн. Ону чедип алыр дээш ТБЧ болгаш национал шимчээшкиннер кижиниң эң чугула эргези — тайбың чурттаар эргези дээш демиселче бүгүдени болгаш кижи бүрүзүн хандыкшыдар сорулганы салып турар. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг чугаалажышкыннарны улам чылаар, ортумак ыраккшылдыг ракеталарын кызырар база чаа америк ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпирин күш чок болдураэ дээш массалыг кампанияларны эрттирериниң эргежок чугулазын сессия демдеглээн.

Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының талазы-биле Хельсинкиге эгелээн ажыл-херекти калбартырынга болдунар аргалыг бүгү-ле чүүлдерни кылыр, ол ышкаш шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ниити-европа конференциязын чыылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алыр кыйгырыглыг телеграмманы Мадридте ужуражылышкын киржикчилерниң адрезинче ТБЧ-ниң Президиумунуң бюрозу чорудукан.

Вашингтоннуң, Пекинниң болгаш Токионуң аразында улам өзүп орар дайынзырак харылзаалар, оларның милитаристиг планнары девискээрде дүшкүүрлүг байдалды кандыладып орар. Ол байдалдарда «совет шериг кыжанышкынының» дугайында шуугаазын — дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырбас, күштерни дензигүүрүн империализмге ажыктыг кылдыр өскертир сорулгалыг мегечи кажарлаашкын-дыр деп, документиде демдеглээн.

«Индий океанны болгаш Персид мугулдуруун тайбыңның зоназы» болдурар деп медеглелдо АКШ шериг баазаларының четкилерин Диего-Гарсия ортулукта, Оманда, Бахрейнде, Кенияда, Сомалиде, Египетте база тургузуп турарын демдеглээн.

Индий океанны болгаш Персид мугулдуруун тайбыңның ёзулуг зоназы болдурар, ында шериг баазаларын узуткаар, хамыктың мурнуңда Диего-Гарсия ортулукта баазаларны дүжүрер сорулга-биле массалыг хөделиишкиннерни калбартырынче улустарны ТБЧ кыйгырган.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияга кедургени, ССРЭ-ниң чаа боттуг саналдары бүгү делегейде тайбыңның херээнге аажок улуг ужур-дузалыг болуп, девискээрниң улустарының эрге-ажыктарынга тааржып турар деп, медеглелде чугаалаан.

Сальвадорнуң улуу-биле эпсеткия каттыштырылгазын илергейлеп, АКШ-тың политиктиг болгаш экономиктиг албадаашкынын, америк шериг чөвүлекчилерниң дерзии үүлгедиишкинин; Гватемаланың болгаш Гондурастың чепсектиг күштерин Сальвадорже чорудуп турарын буруу шапкан тускай резолюцияны хүлээп алган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң секретариадының чаа составын сессия сойгаан.

В. ЕВСЕЕВ,
В. СКВОРЦОВ.
СЭТА-ның корр.

МАДРИДТЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хурал киржикчилери күрүнелер төлээлекчилериниң ужуражылышкыны ажылын Мадридке дагын эгелээн.

Совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев пленарлыг хуралга чуве чугаалааш, Мадрид ужуражылышкыны бодунуң шиитпирлиг үе-чадазында — мурнунда кирген саналдарны чугаалажырында, түңнел документиниң хүлээп алырында келгенин онзалап демдеглээн.

Кылдынган ажылга үнелелди бербишаан, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының политиказынче хоп-нүгүлдүг калдаашкыннарга, Хельсинкиге чедип алдынган дугуржуушкуннарны дөзүнден чок кылыр азы бак көрдүрер дээр оралдажылышкыннарга чөрүштүр, Мадрид ужуражылышкыны тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, дең эргелиг ажыктыг кады ажылдажылганың идеялары Европада улустарының медерелинде быжыгып кирген совет делегация баштыңы демдеглээн.

Шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш чепсегленишкинни дүжүрерниң айтырыын бистиң кол кичээнгейивиске амыдырал боду чүткүлдүг тургузуп берген деп, ол чугаалаан.

Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш чепсегленишкинниң дүжүрерниң талазы-биле конференцияны чыылдырары ышкаш ындыг чугула шиитпирни Мадрид ужуражылышкынынга хүлээп алыры бүгү Европаның Хельсинкиге эгелээн ниити чаагай ажыл-херээн уламчылаарынга буянныг салдарын чедирер ийик.

Бистиң хаңы бүзүрелиивис-биле алырга, ук конференцияны чыылдырар дугайында Польша Улус Республиканың 1980 чылдың декабрь 8-те кииргени болгаш социалистиг чурттарның кады кылган инициативазын илергейлээн санал херектиң алыс эрге-ажыктарынга эң эки таарышкан деп, совет төлээлекчи онзалап демдеглээн.

Ол айтырыгга хамаарыштыр амдызында турбушаан боттуг каржыышкыннардан карак чажырбайн турар бис. Ынчалзажок бир эвес бүгү киржикчи күрүнелер Мадрид ужуражылышкынынга боттарының ажыл-чорудулгазының кол чериинге Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дугайында сагыш салып, эргежок чугула политиктиг тура-соруун болгаш харыысалгазын көргүзер болза, шиитпир тывылган турул болур дээрзинге бүзүреддиг бис деп, Л. Ф. Ильичев чугаалаан.

ЧАА ИНИЦИАТИВАЛАР

ХОШИМИН. Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның даштыкы херектер министрлериниң конференциязы Хошимин хоорайга доозулган. Индий-Кыдаттың чурттарының байдалдың айтырыгларын болгаш үш чурттуң сонуургап турары делегей айтырыгларын аңаа чугаалашкан.

Индий-Кыдаттың үш чуртунда байдал амгы үеде кажангызындан-даа артык быжыг, олар Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны, доктаамал туруштуг болгаш кады ажылдажылгалыг болур чорукту хандырарының херээнге чугула фактор апарганнар деп, конференция киржикчилериниң хүлээп алганы түңнел дыңнадыгда чугаалаан.

Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның, каядаа каттышпастар шимчээшкининиң болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгеттениниң дузаламчызынга даянып алгаш, Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның улустары Пекинниң Индий-Кыдаттың үш чурттарынга удур хоралакчы ажыл-чорудулганы чорудуп турар империализм болгаш делегей реакциязы-биле сүлээлежип алгаш, үүлгедип турар чимзеиишкиннеринге болгаш өжээнниг үүлгедиишкиннеринге чедиишкиниг ойтур шавыышкынны берип турар деп, документиде чугаалаан.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң удуртур ажылдакчыларының Москвага болган ужуражылышкынының түңнелдеринге конференцияның киржикчилери бедик үнелээшкинни берген болгаш Персид мугулдуруунуң девискээринге тайбыңны, база оожургалдыг болур чорукту хандырарынче угландыр СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Индияга аян-чорууунуң үезинде Делиге саналдап үндүргени чугула инициативаларны бүрүн деткип турарын илергейлээн.

Үш чурттуң аразынга кады ажылдажылганы быжыглаар болгаш калбартыр сорулга-биле оларның даштыкы херектер министрлери Индий-Кыдат күрүнелериниң дээди деңнелге конференциязынга белеткелдиг айтырыгларын дугайты саналдарны онзалап солчуп, Вьетнам Социалистиг Республиканың, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың, Кампучия Улус Республиканың даштыкы херектер министрлериниң конференциязын чылда ийи удаа чыылдырарын шиитпирлээн.

«Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың, доктаамал чорук, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында» конференцияга хүлээп алдынган кады кылган декларациязынга Вьетнам, Лаос болгаш Кампучия АСЕАН чурттарының болгаш Индий-Кыдат күрүнелериниң сонуурган турары айтырыгларны чугаалажыр болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны, оожургалды база кады ажылдажылганы хандырар төлээде, ол кавы девискээрниң конференциязын эрттирер деп саналды көдүрген.

Хамаарышпас чорукту, ботэргезин болгаш бүрүн, бүдүн девискээрлиг турарын хүндүлээжиргенин, халдашпастың, иштики херектерин холгаарлашпастың, чаагай кожа-хелбээ турарының, бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны тайбың чугаалажышкыннар аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээриниң принциптеринге дүүштүр Кыдат-биле тайбың кожа-хелбээ досуннаашкынының дугайында ийи талалыг керээлерге ат салырынга боттарының белеинин дугайын Вьетнам, Лаос болгаш Кампучия республикалар медеглээн.

Ийи чурттуң аразында карылзаа байдалдарының айтырыгларының дугайты вьетнам-кыдат чугаалажышкыннарны болдунар-ла аргазы-биле дүрген дагын эгелээриниче кыдат удуртукчуларны министрлер кыйгырган.

(СЭТА).

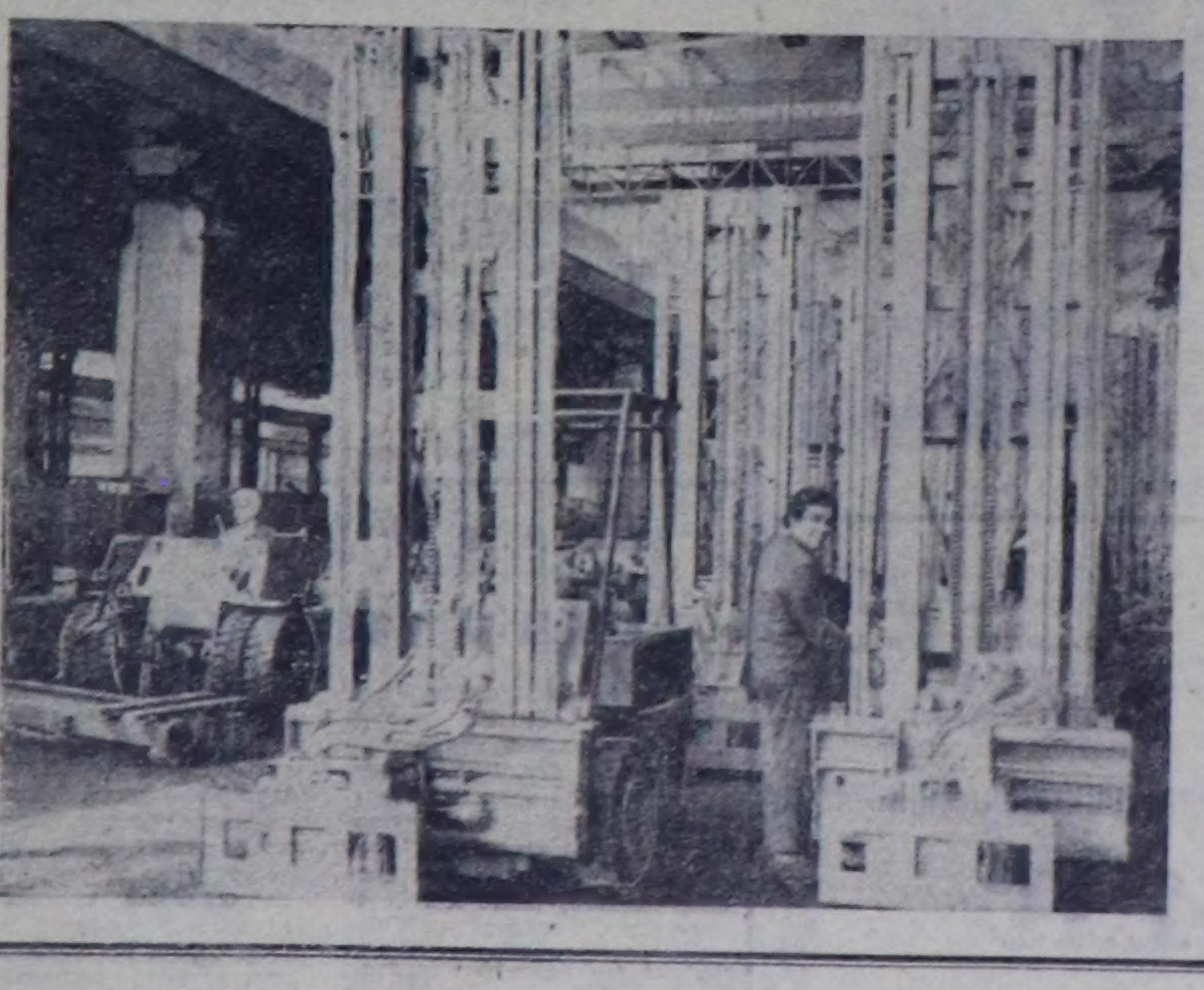

ДУГУРЖУЛГАГА ДҮҮШТҮР

Бүдүрүлгени специализастаар болгаш кооперастаар талазы-биле дугуржулгага дүүштүр амгы үениң машиналарының болгаш дериг-херекселдериниң 350 хевирлерин Болгария ЭДЧ кежигүннери чурттарга бүдүрүп берип турар. Көдүртүр-транспорт техниказының бүдүрүлгези ук республикада шалып темп-биле хөгжүп турар.

ЧУРУКТА: Софияның «Средец» деп мото-электрокарлар заводунуң бир цегинде. Ол бүдүрүлгениң продукциязын ССРЭ-де, ГДР-де, Венгрияда болгаш Чехословакияда калбаа-биле ажыглап турар.

ВТВ—СЭТА-ның фотозу.

И. ГАНДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Ядролуг чепсекти Пакистанның алыры чүгле Индияга эвес, харындаа өске чурттарга айыылдыг болур деп, премьер-министр Индира Ганди «Сидней морниг геральд» солунга интервьюзунга медеглээн. Ядролуг чепсекти кандыг-даа чурттуң алырынга удур бис, ол талазы-биле бистер Пакистан-биле чаржырын күзевейн турар бис деп, ол онзалап айыткан.

Японияның, Австралияның болгаш АСЕАН чурттарының аразынга шериг талазы-биле кады ажылдажылганың планын премьер-министр буруу шапкан болгаш ындыг шериг бөлүглежиишкиннери делегейге дүшкүүрлүг чорукту улам чиңгелендиреринге чедирер апаар деп медеглээн.

Барыын талакы чурттар Индияны чүге чогуур хүндүткел-биле көрбейн турарыл? деп, ол солуннуң айтырыынга Индира Гандиниң харыылааны болза: «Ол дээрге, черле биндингир айтырыг-дыр. Бистиң хамаарышпас чорууvуска барыын талакы күрүнелер таарзынмайн турар-дыр ийин».

Каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң дээштиниң премьер-министр бедии-биле үнелээн. Ол шимчээшкинниң киржикчилери күрүнелерниң аразынга маргылдаалыг чамдык айтырыглар тургулаар. Ынчалзажок делегейге тайбыңны камгалаары ышкаш кол айтырыглар талазы-биле бир эп-сеткилдиг бис деп, Индира Ганди айыткан.

БУРУУ ШАПКАН

САН-ФРАНЦИСКО. Сальвадорнуң иштики херектеринге улам күштелип орар холгаарлаашкынга, чалча хунтага ,империализмниң деткимчезинге америк хөй-ниитиниң удурланыышкынының массалыг чыскаалын «Сальвадордан холуңар мрадыңар!», «Хунтага америк шериг дузаламчызын чок кылыр!», «Төп разведка эргелели, Сальвадордан үнүп чор!» дээн лозунгнар-биле Сан-Франциско хоорайга болган. Эрге-чагырганы эжелеп алган диктатурага боо-чепсек бээрин Вашингтоннуң күштелдире бергенин митингиге чугаалаганнар каргап, килеңниг буруу шапкан.

Үжен ийи чылдың нүүрүнде

Бүрен-Хемниң кыдыында Авыйган суурнуң чурттакчыларының бараанга негелде-хереглелин ында хөлүшкак бараанныар магазини хандырып турар.

Магазинниң эргелекчизи Валентина Нефедьевна Басенко садыг шугумунда 32 чылдың нүүрүнде ажылдап турар. Ынчангаш ажылга ооң арга-дуржулгазы улуг. Хоочун садыгжы эрткен чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеш, 1980 чылдың бараан саарылгазының планын 107 хуу күүсеткен. Хуучу кежигүннер хүлээп алырының планы 200 хуу күүсеттинген.

В. Н. Басенконуң эргелекчилээн магазини Авыйган суурнуң чурттакчыларындан аңгыда, «Красное знамя» совхозтуң ажылчыларын, малчыннарын, саанчыларын эргежок чугула бараанныар-биле хандырып турар. Ырак коданнардан келген садып алыкчыларынга ол кичээнгейлиг. Оларны ээлчегге үр тургузбайн, херелгээн бараанныарын дарый садарын ол кылыр. Ынчангаш чымыштыг ажылдыг ишчилер манаа саадавас. Садып алыкчыларның чагыгларын В. Н. Басенко кичээнгейлиг өөренип көрүп, доктаамал хандырып турар. Ажыл-ишчи кижилерге дыңнангыр садыгжыны суурнуң чурттакчыларының бактаары таварылга эвес.

М. ТОПУЛ.

Каа-Хем район.

Айтырыңар, харыылап берээл

ДҮРҮМНҮ САГЫЫР

Бүдүрүлге черинге чолаачылап ажылдап турумда, шеригден өөрүм оолдар халажып чедип келген. Олар-биле хөөрежип чорup тургаш, каш хүннер иштинде ажылга барбаан мен. Ооң ужурунда администрация чери мени профэвилел комитединиң чөпшээрели ёзугаар чылдагаан чок черге ажыл шагы үзүп, прогул кылган дээш РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында хоойлузунуң 33 чүүлүнүң 4 кезээн ёзугаар ажылдан үндүрген. Бо талазы-биле администрация чериниң шиитпирин маргыштайн, ону шын деп санап турар мен.

Ажылдан үндүрткен соонда, өске черлерге ажылга кирери-биле бээрымга, мээң күш-ажыл дептеримде «прогул кылган ужурунда ажылдан үндүрткен» деп бижилгени көргеш, ажылга хүлээп алырындан ойталаар. «Прогул ужурунда ажылдан үндүрткен кижи 6 ай иштинде ажылга кирер эргези чок» деп чугаалаар чүве-дир. Ол шын бе? Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчызы О. Виктор бо айтырыгга харыылап бээрин дилээн. Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү С. А. Дорсаттың ук айтырыгга харыызын моон адаанда парладывыс.

Силерге бо айтырыгның талазы-биле шын эвес тайылбырны берген-дир.

Чылдагаан чок черге прогул кылган ужурунда ажылдан үндүрткен кижи ажылдан үндүрткен хүнүнде азы дараазында хүннерде ажылдап турган черинге азы өске-даа черге ажылга кирер эргелиг. Оларның ажылга кирериниң талазы-биле кандыг-даа кызыгаарлаашкыннар хоойлуда көрдүнмээн. Ажылдакчы кижиниң ооң мергежилин, тускай эртемин, ажылдап шыдаар байдалын барымдаалап хүлээп алыр ажыл бар болза, ону ажылга хүлээп алырындан ойталап болбас.

Бир эвес ажыл кылып шыдаар аргалыг кижи үр үениң иштинде, чижээ 5-6 айлар иштинде ажылга кирбейн, ажыл кылбайн көзүмел, дилеңчи байдал-биле чурттаар болза, ону мангыстылчак арга-биле чурттап чоруур деп санаар. РСФСР-ниң кеземче дүрүмүнүң 209 чүүлү ёзугаар кеземче харыысалгазынга кирер дугайында айтырыгны шиитпирлээр апаар. Моон алгаш көөрге, ынчаар ажылдан үндүрткен кижи 6 ай иштинде ажылга кирер эрге чок дээни шын эвес.

Күрүнениң социал хандырылгазының талазы-биле дузаламчыны доктаадырының болгаш төлээриниң талазы-биле, дүрүмнүң 6 чүүлү ёзугаар күш-ажыл чурумун үрээн ужурунда азы кемниг херек үүлгеткени-биле холбаштыр ажылдан үндүрткен ажылчын, албан-хаакчылар чаа ажылдап кирген черинге 6 ай ажылдаан соонда, түр үеде ажыл кылыр аргазын чидиргениниң талазы-биле күрүне дузаламчызы алыр эргелиг болурун айыткан. Бир эвес олар ажылдап тургаш бертик, кемдээшкинге таварышкан болза, азы кылып турар ажылының ужурунда аараан болза, дузаламчыны ажылга кирген баштайгы хүнүнден эгелеп алыр эргелиг. Ынчангаш дүрүмнерде айыткан бо чүүлдерни будалвайн, дүрүмнүң шынгыы сагыыр ужурлуг.

Экини эдерер

КЕЛИН КЫСТЫ АЛГААРЫ

Делегейниң бүгү улустары аас чогаалдыг. Бистиң тыва улус база-ла узун төөгүлүг, хөй янзы жанрлыг аас чогаалын тургускан. Ында чоннуң эрткен төөгүзү, аас-кежик, тайбың амыдырал дээш демисели, чаагай сүзүглел, чанчылдары уран овур-хевирге чуруттунуп, ооң шын, чөптүг чорук дугайында чырыткылыг күзелдери болгаш кижи, ниитилел, өртемчей, бойдус дугайында бодалдары сиңниккен.

Тыва аас чогаалында хоочун жанр — алгап-йөрээри болур. Алгаарын куда дүшкенде куидага көдүргенде, дун уруг төрүттүнгенде, чаа өг тиккенде, чаа кавай чазаанда, уруг бажының дүгүн кыргаанда кылыр.

Алгап-йөрээриниң бир делгеренгей хевири келин кысты алгаары болур. Куда дүшкенде онза чараш, аянныг сөстер-биле йөрээр турган. Куда дүшкен черге болур бо алгаг-йөрээл өг-бүле тудкан аныяк кижилерниң сагыш-сеткилинге уттундурбас болуп артар, оларның найыралдыг, аас-кежиктиг чурттаарынга деткимче болур. Ол ышкаш кенни бээ, кунчуундан, оолдуң төрелдеринден ыядып турбазын, олардың-биле чаңгыс өгнүң кежигүннери дег чоок болзун дээн сеткил-биле кылыр.

Келин алгаары куда дүшкениниң даартазында болур. Ону оолдуң төрелдери кылыр. Уруг кудага кеткен хеви-биле бажында думаалайын (башталгызын) ужулбайн, болунуң төрелдеринге үдеттирбишаан, өөнден үнгеш, оолдуң ада-иезиниң өөнче чоруптар. Ол өгге катсы-хөг, оюн-тоглаа-биле келирлер. Өгнүң эжиинде оолдуң авазының азы ачазының төрели болур назы талазы-биле улуг эр кижи олурар. Уругну өгже чалааш, ширтекке олурткаш, демги кырган аякка сүт куткаш, ону ак кадак кырынга салгаш, кенинге ийи холдап сунмушаан алгаар. Йөрээлге хөй ажы-төлдүг, кадыкчаагай, хөй малдыг, эт-септиг, эш-өөрлүг болурун күзээр, чижээ:

/ Дөңге тигер өглүг болзун, дөшке чалаар малдыг болзун. Кырган-ачам дижир кызым, оглум көвей болзун. Эптиг найыралдыг, эштиг-өөрлүг чорзун. Төрээн чуртун кужу, дери каастазын, төөгүнүң номун ады-чолу каастазын!

Келин кыс аякты база-ла ийи холдап алгаш, амзааш оолдуң адазынга сунар, демгизи база-ла амзааш, болунум йөрээлин чугаалаар:

Делегейниң чечээ дег каас болзун, тал ыяштың бүдүү дег шыргай болзун! — дээш, оон-даа өске. Йөрээп доозкаш, аякты ледир сунар. Уруг алгаш, мегейгеш, дараазында оолдуң иезинге сунар. Ава алгаш, база-ла алгаар:

Санап четпес малдыг болзун, чыры кежи көгээрлиг болзун. Улуг элээн уруг-дарыы чаза бассын, улаан чыргалдыг, узун назылыг болзун. Саар малы көвей болзун, саттан сүдү-саза долзун. Өремези кылын болзун, өрегези улуг болзун. Чоогга сынмас малдыг болзун, чорган сынмас төлдүг болзун!

Өгде олурган оолдуң төрелдериниң дөгерезин шак ынчаар аякта сүт эргиир. Ону тудкан кижи бүрүзү-ле амзааш, оон-даа өске чараш, аянныг болгаш амыдыралчы утказыг йөрээлдерин чаа өгленген оолга, кыска чугаалаар. Йөрээл доозулганда уругну эккелген акызы оон думаалайын уштуп кааптар. Оон соонда кенни оолдуң ада-иези-биле кады шайлаар. Ол хүнден эгелээш келинниң кунчуу, бээ-биле чугаалашпас, «хорутлут» турганы дужер.

«Келин алгаары» деп турарывыс алгаг-йөрээл чаңгыс утказыг-даа болза, чер-чер аайы-биле ону эрттирери аңгы-аңгы болур. Амгы үеде алгаг-йөрээл чиде бербээн. Олар үе-шагының, ниитилелдиң хөгжүлдези-биле чергелештир чаартынып турар. Чижээ, совет өг-бүле тудуп турар аныяктарның кудазынга чамдык эш-өөрү, ада-иези, төрелдери чыглып келгеш, оларга байыр чедирип, кудаже чалаанынга өөрүп, оларга аас-кежиин күзээн йөрээлин шүлүктей аарак чугаалаан турарын дыңнап болур. Чижээ, оолдуң, кыстың өгленишкен, одаа болур куда-дойта, аяк шайны аартажыр, аас-кежик таварышты.

Оон соонда аныяктарга чалгай күзээшкиннерин кылыр:

Өөрлеривис силерлерге, өөредилгээ, ажыл-ишке өндүр улуг чедиишкинни — аас-кежик, өөрүшкү, кадыкшылды алгап-йөрээп, күзеп тур бис.

Совет чазактың кижи дугайында ада сагыш салыышкызын илереткен, кижилерни күш-ажылга ынак болуп, совет чурттуң төлептиг ажыл-ишчилери болзун дээн сеткилден мындыг одуруглары чугаалап турарлар:

Оглу, кызы көвей болуп, орден, сылдыс херээн каастап чоруур болзун!

Алгаг-йөрээлдер шүлүк тургузуглуг, дылы аянныг, чиге, сагышка кирипчел, дүрген доктааттынгыр болур.

Мөңгүн-Тайгада башкы Светлана САЛЧАК чыып, дыңнап бижээн.

ХИВАКОАНЫҢ ТАНЦЫЧЫЛАРЫ

Кубада танцы билбес, танцылавас кижи чок, биче чаштардан буурул баштыг кырганнарга чедир танцылаар. «Музыка дыңнап билбес кижи танцы билбес, а танцы билбес болза күш-ажыл кылыры берге» деп куба улус чугаалаар. Ынчангаш танцыны Кубада спорт деп санаар.

Эрткен чылдың октябрь 10-да Гавана хоорайның эң эки өөредилгелиг ортумак школазының үнүүшкүнү Хивакоага болгаш ооң чоогунда дыштаныылга черлеринге болган. Ол үнүүшкүннү төрелдер комитеди болгаш шефтеп турар фабриканың удуртулгазы организастаан. Кежээни эң-не бичиилер ажыткан. Мында бир солун чүве Кубада школаның бирги клазынга 5 хар четкен уруг кирер. Школачылар танцылап турда, кижи кайгаар. Национал танцыларны, нарын ритмнерни олар чаңгыс кижи дег күүседир.

Ол-ла кежээ чапсар аразында танцы залынга Хивакоаның ажылчыннары 3 харлыг чаштарын чараштыр кедирип алган эккелгеннер. Музыка ойнап эгелээрге, демги чаштар ада-иези-биле кады танцылааш турупкан. Кезек болганда демги чаштар көзүлбейн барган. Соонда сонуурган айтырарывыска, кубалар уругларын бичиизинден эгелээш танцыга өөредир, танцы залдарынга уруглар театрларынга неделяда ийи-үш катап уругларынга музыканы дыңнадыр улус бооп-тур. Ада-иелери кежээ 8 шакка чедир уругларын танцылаткаш, бажыңнарынга аппарып каапкаш, чамдыктары катап кээп, орайга чедир танцылап турар. Кубаның кайы-даа провинцияларынга чоруурга чону танцылаарынга, ырлаарынга дыка ынак. Ынчалза-даа Хивакоаның танцычылары — улуг, аныяа чок танцылаар кижилер биске уттундурбас болуп арткан. Хивакоага чүгле ол турист суржугаштың эвес, долгандыр чоок-кавызының чону шупту кээп танцылаар. Оларның аразында агрономнар, саанчылар, аът, инек кадарчылары дээш черле кымнарны чок дээр.

Октябрь 19-та Чита облазындан туристер-биле кады «Нептун» байырлалын белеткээш, Хивакоаның бүгү чурттакчылары-биле Атлант океанга байырлашкан бис. Ол-ла хүн Гавананың күрүне университединиң студентилери-биле бистиң тыва оолдар аът чарыжын организастаан. Чарыш аъды мунарынга Эрзин районнуң Нарын чурттуг Гриша аваангыр, кашпагай болган. Кубалар аът мунарынга ынак, чүген, чулары бистиң кылыш турарывыс-биле дөмей. Сыдымны безин кештен уушкап, кылып алган болур. Чигир плантациязында, кайдаа специалистер аъттарын мунгулапкан, ажыл кылган, черни хемчээген, ферманың инектерин бөлүп чоруур болдулар.

Хоорайлар, суурлар чаагайжыдылгазын чорударда безин аъттарны ажыглап турар, депутаттар бөлүктеринде аъттарны үлеп каан. Ол депутаттар хамааржышкан округтарының кежигүннеринге суурлар аразының оруктар кыдыының чаагайжыдылгазын харыылаары-биле хуваап каан. Ынчангаш ажылчыннар, тараачыннар хуваатынган черлеринде кургай берген сигенни, оңа берген чечектерни удур кезип, арыглап каайкаш, чаа үрезинни чажып, чечектерни удур олуртуп чоруп турар. Ынчангаш ол черде кургаг, куу ыяштар, оңа берген чечектер, оруктар кыдыында өңегер боктар чыдарын черле кижи көрбес.

Хивакоага бир воскресенье кежээзинде делегейниң бүгү чүктеринден келген туристерге тураскааткан дыштаныылга кежээзи болган. Аргентин, испан танголар, венгр чардаш, чехословак полька, Кубаның «Айдын кежээ», «Аныяктар ритми» дээш өске-даа танцыларны янзы-бүрү националдарның төлээлери танцылап, ырлажып, хөглеп турдулар. Бирле дыңнаарывыска «Русская плясовая», оон соонда «Волжская кадриль» диңмирен үнду. Төрээн черниң, төрээн чонунуң аялгалары кижиниң чайгаар-ла кыйгыра бээр. Танцы залынче узбектер, бурааттар, орустар, тывалар, украиннер шупту-ла ойнап үндүвүс. Тус черниң ээлери долгандыр туруп алгаш адыш часкап, биске аан тудуп турдулар.

— Силер чүге танцылавас силер? — деп айтырарывыска: «Билбес танцыны ойнаарга силерге, эңнүктерге, хүндүлел чок апаар, совет эштерниң орус плясказы бистерниң сагыш-сеткиливисти көдүрүп, хөгледип турар-дыр, ол дээш улуу-биле четтирдивис» — дежирлер.

Музыка училищезиниң сургуулу Саида Хертээзин «Ээлдек шыңгыраашты», Узбекистанның комсомол Төп Комитединиң ажылдакчызы Карим Мухтар узбек танцыны ырлавышаан күүседирге, Сергей Ооржак сыгыртырга кежээниң киржикчилери дыка сонуургааннар. Ол кежээге тыва оолдар, кыстар эки ырлаачыларының одуруунга демдеглеткеннер. ГДР-ден дыштанып келген офицерлер бистиң уругларывыска эң эки ыраажылар дээш найыралдың фестивальчы аржыылдарын, оолдарывыска найыралдың демдектерин (значоктарын) белекке бергеннер. Узбекистанның комсомол ТК-ның, Чита облазының комсомол обкомунуң төлээзи, ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары, бистиң туристерниң удуртукчузу Владимир Глущенков — Кубаның комсомол Төп Комитединге, комсомолчу куба аныяктарга бүгү куба чонга, совет туристерни, комсомолчуларны эң-не чылыг, эвилең хүлээп алганы дээш, туристерниң мурнундан өөрүп четтиргенин илереткеш, социалистиг Кубага экономика, культура талазы-биле моон-даа соңгаар улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп, найыралдың сөзүн туткаңнар.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

«КӨЖЕГЕЛЕР»

Чаа шии

Тываның хөгжүм-шии театрының репертуары байлак. Ында тыва чогаалчыларның шиилери болгаш орус дылдан очулдурган солун, чаа шиилер арбын киргилээн. Оларның хөй кезиин көдээниң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле көрүп таныжыпканнар. Ылангыя У. Гаджибековтуң «Аршин-Мал-Алан», К. Сапык-оолдуң «Ыглаар-Турug», В. Серен-оолдуң «Сөөскенне чечектелип турда» деп шиилерни көрүкчүлер эң сонуургаан.

Удаа-дараа-ла чаа-чаа шиилерниң көстүп кээп турары өөрүнчүг. Ол дээрге шии бижикчилерниң, аныяк салгалдың немежип турары-биле, хоочуннарның болгаш чалыыларның кызымаккай, чогаадыкчы бир демниг ажылы-биле тайылбырлаттынар. Ам база бир чаа шии — М. Ворфоломеевтиң «Көжегелери» тыва дылда көстүп келди! Ында бир колхозтуң, көдээ суурнуң амыдыралын көргүзүп, чамдык кижилерниң аажы-чаңында четпестерни сойгалап илередип турар.

Ук шиини тыва дылче К. Черлиг-оол чедимчелиг очулдурган, режиссёру Кадр-оол Сагды. Ону артистерниң белеткеп тургусканы болгаш тус-тус артистерниң рольдарын ойнап турары бүзүреңчиг, эки деп комиссия хүлээп алган. Ында кол-кол рольдар — колхоз даргазы Поспеловтуң ролюн аныяк артист С. Ооржак, аът ажаакчызы Кузьманы М. Чадамба, башкы Егор Макарычының ролюн Х. Ширин-оол, Мотря кадайның ролюн Е. Кендекбиль ойнап турар. Олар болгаш өске-даа артистер рольдарын көрүкчүлерниң сеткил-сагыжын хаара туда бээр, солун болгаш бүзүреңчиг кылдыр ойнап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: башкы Егор Макарыч (артист Х. Ширин-оол) биле аът ажаакчызы Кузьма (М. Чадамба) ужуражып чугаалажып турлар; шиинде бөлүк киржикчилер оюн үезинде.

Сөзү болгаш фотолары В. КАРА-САЛДЫЫ.

ХЕРЕК АПААР БОЛЗА...

● Согуунаны хаарарга ааңынмаяк сарыгзынаар оңнүт апарын база өрттенмезин дээр болза ону кызыл-тас-далганынга борап алыр.

● Үлдүргей аржыыл улам-на хөюг, чымчак, салбагар болзун дээш, ону чугган соонда, дустуг сугга элээн чыттырар болгаш илиир-биле баспас.

● Кылымал торгу пөстүн кескен кыдыглары дораан-на дыралып, удазыннальп эгелээр. Ону ынчалбазын дизе бизин баш удур изидип каан чидиг хачы-биле кезер херек.

● Аажок хирленген ак алгыны бензин-биле өттүрүп каан картофель далганы-биле аштап арыглаар: алгыны ол каъдык-биле ыяк чаар, оон кадырыптар болгаш уштап, силгип, дыраш аштаар.

ТОЗАНДАЙ АШАК

Тыва улустуң тоолу

Шыяан ам, эртенгиниң эртенинде, бурунгунуң мурнунда, шаг-төөгү чал бүдүп турар шагда, тозан шилги инектиг Тозандай деп кижи чурттап чораан иргин. Дондай, Чандай, Дендей, Шараалдай деп дөрт оглу дөрт хемниң аксында чурттап турар чүвен иргин.

Бир-ле катап Тозандай ашак тозан шилги инээн кадарып чораан чүвен иргин. Инээн кадарып чоруурга, алды баштыг Амырга-Кара-Мангыс кээп-тир. Демги Мангыс тургаш:

— Сени чиир дээш келдим! — дээрге:

— Амы-тыным өршээп көр, тозан шилги инээмни чип көр — дээн.

Мангыс тургаш:

— Сээн бодуңну-ла чипсе, тозан шилги инээңни кажан-даа чиирим белен-дир — дээрге, ашак тургаш:

— Чаа, канчаар боор, чиир-ле болган-дыр силер. Мээн эъдимге кандыг-даа кан-демир дыңнып болбас чүве. Дуу турган хемниң аксында Дондай деп кижиде болат доңгурак бар, ол дыңныр. Ону барып ачылап ал — дээрге, Мангыс Дондайга чеде бергеш:

— Доңгураан ачылап чор мен, Дондай — дээн.

— Доңгуракты канчаарың ол — дээн.

— Тозандай ашактың эъдин кезип чиийн дээш — деп-тир.

— Доңгураам барын бар-ла. Бизи арай дыңнмастай берген. Дуу хемниң аксында Чандай деп кижиде чаны бар, ону ачылап алгаш, оон-биле чанып ал — дээн.

Ол Мангыс Чандайга чеде берген.

— Чаныын ачылап чор мен, берем — дээн.

— Чаныны канчаарың ол, Мангыс? — дээн.

— Дондайның доңгураан чанып алыйн дээш.

— Доңгурак чанып алгаш канчаарың ол? — дээн.

— Тозандай ашактың эъдин кезип чиийн дээш.

— Чаныым барын бар-ла чүве. Чалаг кижи ууп сөөртүр эргажок улуг чаны чүве. Дуу хемниң аксында Дендей деп кижиде терге бар, ону ачылап ал.

Ол Мангыс Дендейге чеде берген.

— Дендей, терген ачылап чор мен — дээн.

— Тергени канчаарың ол? — дээн.

— Чандайның чанызын салып сөөртүйн.

— Чаныны канчаарың ол?

— Дондайның доңгураан чанып алыйн.

— Доңгурак чанып алгаш, канчаарың ол?

— Тозандай ашактың эъдин кезип чиийн — дээн.

— Мээн тергемни кандыг-даа амытан сөөртүп шыдавас. Дуу хемниң аксында Шараалдай деп кижиде сарыг шокар аът бар, чаңгыс ол-ла ууп сөөртүр чүве. Ону барып ачылап ал — дээн. Шараалдайга чеде берген.

— Сарыг шокар аъдың бээйт — дээн.

— Мээң аъдымны канчаарың ол? — дээн.

— Чандайның чанызын алыйн дээш.

— Чаныны канчаарың ол? — дээн. Дондайның доңгураан чанып алыйн дээш — дээрге:

— Доңгурак чанып алгаш, канчаарың ол? — дээрге:

— Тозандайның эъдин кезип чиийн дээш.

— Аъдым бар-ла чүве, ажылдааш келгеш, дүүн кежээ салыпкан мен. Аал артында харагаңныг ховуда барган боор, аажы-чаңын билбес кижээ оглан-дашкыну кончуг мал чүве, тударда чанынга чеде бергеш хай-хай дээн олчаан кончуг дүрген ажыргы чарыкы будундан халып барып тудуп ап сен — дээн.

Мангыс чеде бергеш Шараалдайның чагыын ёзугаар кончуг хүргеч ажыргы чарыкы будундан халып барып тудар орта, мергеленип келгеш алды бажының беддирин орта тавырыштыр тевер орта, алды бажы алырлып чаштай берген. Ол дайзынның амы-тынын аргадап тургаш, ынчаар өлүрген-дир эвесле. Тозандай ашак-даа тозан шилги инээн кадарып, оюн ол, чигий чоре чурттап чоруй барып-тыр со.

О. ДАРЫМА дыңнап бижээн.

СТУДЕНТ АМЫДЫРАЛДАН

НЕМЕЛДЕ АЙТЫРЫГ

— А. С. Пушкинниң кандыг шүлүглелдерин номчаан силер?

— «Евгений Онегин», ым-ы... «Хүрең аъттыг»...

— Адырам, «Хүлер аъттыг» дээрнер ол бе?

— Аът шилги, доруг, бора, хоор, буда болгу дег. Хүлер аът база турар боор чүве-дир ла, башкы?

БИЖИМЕЛ АЖЫЛ ҮЕЗИНДЕ

— Сояң, силер кожаңарның кыдыраажынче чоп кончуг доңгайып алган олурарыңар ол?

Хайлыг чүве, караам шилин бажыңымда уттуп каавыдыптыр мен.

· БИБЛИОТЕКАГА

Студент чаа бижидип алган номунче көрүп алган турбмынча дээн:

— Мурнадыпкан-дыр мен.

— Канчаап мурнадып дээриң ол — деп, эжи айтырган.

— Мээң чугула херек турган арыннарны мендек мурнай үзе соп аппарып-тырлар.

Шоодуглар

ЫЯТКАНЫВЫС

Он беш тонна ишкир улуг доскаардан бензин сөөртүр машинага солярка кудуп алыр дээш чеде бердивис. Демир-хуундан кудар бе, азы шланга-биле аксыптар бе деп чугаалашкаш, шланга-ла эки боор диштивис. Машинавысты доскаар чанынга, чавыс черге чоок тургускаш, шланганың бир ужун улуг доскаарда солярка-же суккаш, өске ужундан соруп эгеледивис. Чадап кагдывыс, шаг-ла болдувус. Аастар ишти шуут солярка долган, дүкпүртүнүп, каккыртынып, аастарывыс аштап, чодуп турувуста, заправщик Кызыл-Уруг маңнап келди.

— Долдуруп алдыңар бе?

— Чадап кагдывыс.

— Мен силерни долдур аксып алганнар боор дээш келдим, дем-не чорутуңар. «Чадап кагдывыс» — деп чүнериллээрлер? — дээш, шланганы солярка-же тулдур суккаш, бир ужун едижы-биле мяк дуй баскаш, ушта тырткаш, оон катап доскаарже суккаш, холун салыптарга, солярка шаагайны-ла берди. Ыятканымдан машина артынче ажытталы бердим. Эжим ангадай берген кайгап тур.

— Дола бээрге шлангаларыңар уштуп алыр силер — дээш, ол уруг бисти кочулап, каттыргаш чорупту.

— Чоргенчиг-ле мелегей болган-дыр бис — деп, эжим холун чодуп тур.

ОН АЛДЫ

Ачамга дузалажып, хөй кадаржып турган Сергей:

— Ачам сугда мээң он алдым бар, ону меңээ эккеп берип көрем, акый — деп дилээрге, «эккээр мен» дээш, ол-ла болгай, он алдызын кезек эдилээр чүве деп иштимде амырай бердим. Аалдар аразынга сүт сөөртүп хап турарга, оруңга чүү-даа таваржыр-ла чүве болгай.

— Силерниң оглуңар Сергей мында он алдын бар, эккеп бер дээрге келдим.

— Ийе, оозу даштың кладовказында чүве. Ачаң сугже үнерде мотоцикл-биле чорупкан. «Он алдым соонда алдырып аар мен» дээш, чоруй барган кижи дээш, ашак кладовка киргеш, элээн болганда чанымга кончуг аар чүвени дирт кылдыр дүжүрдү. Көргеш, шуут каткым келген. Мээң күзээн боом эвес, ийи тудалыг. 16 кг кадүрер чөй болган дивес силер бе. Бодумнуң чөгеңчимге хейде-ле эстип каар часкан мен.

О. ТАС-ООЛ, малчын.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Теле Видение

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — **«АБВГДейка»**. 9.10 — **«Ада-иелер, силерге»**. 9.40 — **«Эки бараанныры хөйнү»**. 10.10 — **«Бистиң адрезивис — Совет Эвилели»**. Челябинск областың уран чүүл коллективтериниң киржилгези-биле программа. 10.45 — **«Мону шыдаар силер»**. 11.35 — **«Спортлотонуң»** 5-ки тиражы. 11.45 — **«Тиилекчилер»**. Фронтучу өңнүктерниң клуву. Ленинград камгалалының киржикчилериниң ужуражылгазы. 13.15 — **«Чүңү номчуурул»**. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — **«Бар-даа болза, бүзүреңчиг эвес»**. Профессор С. П. Капица эрттирер. 15.20 — **СЭКП-ниң XXVI съездизинге. Өндүр улуг номнуң арыннары**. 9-ку фильм — **«Хуула харысалга»**. 16.20 — Х. Бланко. Арфа биле клавесинге бирги концерт. РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эртели биле А. Майкопар күүседир. 16.30 — **«Кижи. Чер. Оштаргай»**. Дамчыдылгаңы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер. 17.15 — **«Чурттуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының Төлевилелин чугаалажып турары»**. Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.45 — **«Хол-хавы»**. Мультфильм. 17.55 — **«9-ку студия»**. Политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. 18.55 — **«Чурттап турар бажыңым»**. Уран чечен фильм. 20.30 — **«Үе»**. Информастыг программа. 21.05 — 23.05 — **«Сильва»**. Хөгжүмнүг телешииниң баштайгы көргүзүлгези. Төнгенде — медээлер.

АГААР

Республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бысканы хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хат секундада 9—14 метр чедер. Агаар дүне 36—41, хүндүс 30—35 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязып каап турар булуттарлыг, дүне бысканнаар, чогум хүндүс аас агаар болур. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 3—14 метр чедир күштелир. Агаар дүне 39—41, хүндүс 30—32 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Васильев алышкылар»** 10.00. **«Шыпчы чорукту урээни»** (2 сериалыг) 11.30, 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Туттурбас өжээн өегекчилери»** 9.50, 11.30, 13.10, 14.50. **«Дилгилерниң аңнааны»** 16.30, 18.30. **«Емельян Пугачёв»** (2 сериалыг) 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Лээлдигеннер аразында»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Россияның ак хары»** 19.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Пассажирлерниң кичээнгейинге

Кызыл — Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе аразынга пассажирлер аргыштырар баштайгы рейс **1981 чылдың февраль 4-тен** эгелээрин Кызыл аэропорту дыңнадып тур.

Ужудуушкун неделяда үш удаа — **понедельник, среда, пятница** хүннерде болур. Кызылдан 11 шакта (Москваның-биле) ужудуп үнер. Авиабилеттерни хоорайның агентствозунда баш бурунгаар садып турар. Тел. 2-43-01, 2-34-10.

Хүндүлүг пассажирлер, Ортаакы Азияның чылыг черлеринге баарынче силерни аэропорт чалап тур.

ТЫВАНЫҢ Күрүне филармониязы эстрада уран чүүлүнүң Ленинград хоорайда мастерскаязынче өөредип чорударыбиле хореография талазыбиле салым-чаяанныг **аныяктарның конкурузун** эрттирерин чарлап тур.

Конкурсту 1981 чылдың февраль 3-тен 6-га чедир филармонияның бажыңынга үш эээчелиг эрттирер. Күзээликчилер билдиринишкин киирер.

Редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 60

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00250

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Марфа Васильевна **Абросимова** — Кызылдың тараа сайгарылга баазазының ажылчызы.

Антонина Никитична **Боброва** — Кызылдың үлетпүр бараан садыгның № 5 магазининиң улуг кладовщиги.

Варвара Васильевна **Гаврилова** — № 25 ясли-садтың урулар ажаакчызы.

Иван Платонович **Коробцов** — харылзаа белдириниң ажылдакчызы.

Варвара Ермиловна **Красная** — пенсионер.

Полина Сидоровна **Кулагина** — харылзаа белдириниң телеграфта бригадир.

Михаил Андреевич **Кулаков** — Тыва автоорук эргелелиниң кол механиги.

Анна Васильевна **Новоселова** — пенсионер.

Татьяна Михайловна **Петрова** — пенсионер.

Александра Ильинична **Рубцова** — пенсионер.

Валентина Герасимовна **Ситникова** — харылзаа белдиринин телефонизи.

Мария Сергеевна **Султанова** — хоорайның улус судунуң суд күүсекчизи.

Мария Евдокимовна **Теплова** — столоваялар болгаш ресторалнар трезиниң № 7 бүдүрүлгезиниң ажылдакчызы.

Лидия Георгиевна **Фейман** — харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң сепелге-тудуг участогунуң начальниги.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Пичеема Арай-ооловна **Айкай** — пенсионер.

Раиса Максимовна **Алехина** — пенсионер.

Леонтий Фролович **Артемов** — пенсионер.

Пелагея Семеновна **Артемова** — пенсионер.

Серафима Дмитриевна **Бачурина** — пенсионер.

Анастасия Еремеевна **Болтовская** — пенсионер.

Никифор Николаевич **Бертников** — пенсионер.

Анастасия Ивановна **Бочкарева** — пенсионер.

Симчитма Бадыевна **Даваа** — пенсионер.

Петр Михайлович **Двоеглазов** — пенсионер.

Екатерина Ильинична **Денисова** — пенсионер.

Мария Петровна **Карпова** — Бүрен-Аксы школазының башкызы.

Мария Ивановна **Князева** — пенсионер.

Клавдия Арсентьевна **Музалевская** — пенсионер.

Ирина Кириковна **Мусихина** — пенсионер.

Георгий Яковлевич **Окольников** — пенсионер.

Елизавета Аракчаевна **Оюн** — Кундустугнуң эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Афанасья Акиндиновна **Поваринцева** — пенсионер.

Зинаида Максимовна **Попова** — пенсионер.

Улдуш Арыкович **Салчак** — пенсионер.

Чолур Сайын-оолович **Сайыт-оол** — пенсионер.

Анна Ермиловна **Сасина** — пенсионер.

Шириндивин Чамбаевич **Саая** — пенсионер.

Вера Сагыловна **Севил** — пенсионер.

Мария Архиповна **Синютина** — пенсионер.

Мария Поликарповна **Яковлева** — пенсионер.

Маремьяна Тимофеевна **Якунина** — пенсионер.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Таисия Николаевна **Бирюкова** — Терлиг-Хая мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анна Харитоновна **Волкова** — Кызылдың куш фабриказының куш ажаакчызы.

Владимир Романович **Каменев** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң чазылдырыкчызы.

Алексей Николаевич **Копылов** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Лилия Гансовна **Логачева** — Кызылдың куш фабриказының ветеринар эмчизи.

Валентина Алексеевна **Рябыкина** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анастасия Елисеевна **Середцова** — Кызылдың куш фабриказының ажылчыны.

Зинаида Акимовна **Ситько** — Кызылдың куш фабриказының ажылчыны.

Ульяна Карповна **Терепенко** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анна Ивановна **Шипунов** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң кадрлар талазы-биле инспектору.

Георгий Трифонович **Шипунов** — Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

(Уламчылыг).

КАЛМЫК КУЛЬТУРА БАЙЫРЛАЛЫ

Калмык АССР-ниң 60 чылынга тураскаатан республиканың культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүннери бо чылдың январь 13-тен 15-ке чедир Москвага болуп эртер.

Совет эрге-чагырганың чылдарында республиканың ажылчы чоннары социал-культура хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Үш чүс хире клубтар, культура бажыңнары, массалыг барык 200 библиотекалар, профессионалдыг болгаш улусчу театрлар амгы үеде ында ажылдап турар. Калмыкияның күрүне университеди, тускай ортумак өөредилге черлери, профессионал-техниктиг училищелер национал кадрларны белеткээриниң өзулуг дарганы болган.

Калмык АССР-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң программазы калбак болгаш янзы-бүрү номерлерлиг. Оларны найысылалдың улуг залдарынга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге көргүзер. «Тюльпан» деп ыр болгаш танцы ансамбли база аас чогаалының талантылыг коллективтери боттарының отчеттарын бээр. Чурулга уран чүүлүнүң делгелгезин ажыдар болгаш литератураның база музыканың кежээлерин организастаар.

РСФСР-ниң Культура министерствозунга болган парлалга конференциязынга бо дугайын дыңнаткан.

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙ ИНФОРМАЦИЯЛАРЫ

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

БУДАПЕШТ. Венгрияга агрaр пролетариадының баштайгы организациязы — көдээ ажыл-агый ажылчыннарының Бүгү-венгр эвилели 75 чыл болган.

Чурттуң хосталырының мурнунда чылдарда ол эвилел көдээниң ажыл-ишчилерин социализм идеяларының ёзузунга кижизидеринге чугула рольду ойнаан. Венгр коммунистер база боттарының ажыл-чорудулгазынга ол эвилелге даянып турган.

Эвилелдиң салгалы — көдээ, мал болгаш суг ажыл-агый ажылдакчыларының 350 ажыг муң кижини каттыштырган профэвилели Венгрияның көдээ ажыл-агыйын социалистиг ёзу-биле эде организастаарынга идепкейлиг дузалап турар. Алдыгы беш чылда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир дээн планын күүседиринче көдээниң ажыл-ишчилерин мөөниээр ажылды ам ол профэвилел чорудуп турар. 1981-85 чылдарда ол продукцияны бүдүрери чуртка 12-15 хуу немей өзер.

СОВЕТ ӨҢНҮКТЕРГЕ

СОФИЯ. Плевенниң «Саня» дээр даараныглга фабриказы чаа чылда баштайгы трикотаж кылыгларын Совет Эвилелинче чоруткан.

Бистиң чуртувусче хеп чорудары чаңчыл болу берген ол бүдүрүлгениң бүгү продукциязының барык дең кезин олче чоруп турар. Совет садып алыкчыларга тускай белеткээн даштыкы хеп трикотажтың чаа 320 хевирлерин бо чылын ол фабриканың кылыгларының номенклатуразында киирген.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

ДЕЛИ. Национал эртем кадрлары белеткээринче Индияның чазаа улуг кичээнгейни салып турар. Эртем болгаш техника департаментизиниң сүмелээшкиннеринге дүүштүр чуртта чоокку беш чылдың калбак программазын ажылдап кылган. Эртемниң дыка хөй дузалал адырларының талазы-биле 186 колледжилерге чаа салбырларны тургузарын ында көрген. Көдээ черлерге каш-даа эртем-шинчилел төптерин болгаш лабораторияларын организастаарын планнап турар. Көдээ болгаш ырак районнардан аныяктарны өөредилге черлеринге хүлээп алырынче, ол ышкаш өөредилге черлерин дооскаңнарны ажылга хүлээп алырының айтырыгларын шиитпирлээринче онза кичээнгейни салып турар.

ЧОННУҢ КАЛБАК ДЕТКИМЧЕЗИ

КАБУЛ. Афганистанның тургустунуп турар Ада-чурт фронтузун чурттуң чону улам калбак деткип берген. АДР-ниң найысылалының бүдүрүлгелеринде, тудугларында митингилер болгаш хуралдар болуп, Афганистанның национал болгаш патриотчу күштериниң чоокта чаа болган конференциязының шиитпирлээн, деткээн резолюцияларны хүлээп ап турар. Ада-чурттуң национал фронтузу — Апрель революциязының чаалап алышкыннарын, чурттуң хамаарышпас чоруун, бүрүн бүдүн девискээрлиг болгаш национал бот-эргелиг турарын камгалаарының херээнге аажок улуг күш-түр деп, оларның киржикчилери демдеглеп турар.

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ЧИДИГЛЕНДИРИП

ХАНОЙ. Вьетнам-биле кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту кыдат эрге-чагыргалар чидиглендирип, Вьетнам Социалистиг Республиканың бот-эргезин дерзии ёзу-биле үрел турар. Ийи чурттуң аразында кызыгаарга эрткен чылдың декабрьда кыдат дайынзырактар боо-чепсектиг 42 чөңгээни кылган. Ол үүлгедиишкиннериниң түңнелинде вьетнам тайбың чурттакчыларының аразында өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар, чүс-чүс гектар тарылгаларны олар узуткап, он-он чурттанга болгаш албан черлериниң бажыңнарын үрегдээннер. Ол дугайын кыдат ажелекчилериниң кемниг үүлгедиглерин истеп-хынаар комиссияның дыңнадыында чугаалаан.

Кыдат эрге-чагыргалар вьетнам кызыгаар чоогунда шериглериниң санын өстүрүп, чаа аэродромнарны, стратегтиг оруктарны, ок-чемзек складтарын тудуп, хоралакчыларны болгаш шивишкиннерни вьетнам девискээрже октап турар деп, документиде чугаалаан.

Кыдат эрге-чагыргаларның кем-буруулуг үүлгедиишкиннери Вьетнам Социалистиг Республикага хамаарыштыр өжээнниг чоруун чидиглендирерин угланышкынын. Пекинниң уламчылап турарының дугайын херечилеп турар-дыр деп, дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛАП

ЛОНДОН. Чурттуң таваржы берген экономиктиг кризистиң аар үүргезин ажылчыннарның эгиннеринче чая каар дээр М. Тэтчерниң консервативтиг чазааның ораладжышкыннарынга Великобританияның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары боттарының эргелерин камгалаар дээн массалыг демисежин үнүүшкүннери-биле харылап турар. Лондонда парлаттынган албанның сан-медээлерин ёзугаар алырга, эрткен чылдың он бир айларының дургузунда англи ажылчы чоннар ниитизи-биле 12 миллион ажыл хүннери кылдыр саваттыннар ажыл соксадышкынныг шимчээшкиннерге киришкен. Ол үениң дургузунда чуртка 1200 ажыг ажыл соксадышкыннары болуп, оларга 900 муң чыгам кижи киришкен.

КЫЗЫГААРДА ЧЕПСЕКТИГ ЧӨҢГЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республиканың бот-эргезин болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын таиланд эрге-чагыргалар үргүлчү үреп, ийи чурттуң аразында кызыгаарга чепсектиг чөңгээлерни кылып турар.

Кампучи информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, декабрь 27-ден 31-ге чедир таиланд шериг самолеттар Кампучияның агаар делгемче 18 катап шургуп кирген болгаш таиланд артиллерия чамдык кампучи можуларының кызыгаар секторларын 107 катап боолаан. Пол-потчу хээрбечилер кампучи кызыгаарже шургуп кирерин каш удаа оралдашкан, ынчалза-даа кампучи кызыгаржыларга болгаш ол черлериниң чурттакчы чонунга ойтур шаптырган.

Таиланд дайынзырактарының чепсектиг чөңгээлериниң түңнелинде кампучи чурттакчыларының аразында өлүрткеннер бар, материалдыг дыка улуг кончал болган деп, агентилел черин онзалап демдеглээн.

ДҮВҮРЭЭЗИНИҢ ФАКТОР

БЕЙРУТ. Ливанның профэвилелдериниң болгаш албан-хаакчыларының национал федерациязының даргазы Ильяс аль-Хабр анаа кылган медегделинге чуртта амыдыралдың өртек-үнезиниң азртавышаан турарынга дүвүрээн сеткилин илергейлээн. Эрткен чылдың сөөлгү кварталында чурттал-гага чарыгдалдарының улам өскени, аъш-чемниң дыка хөй продуктуларынга, амыдырал-чурттал гага шуут чугула бараанарга өртектериниң безээни ажылчын аңгының амыдырал деңнелин дыка кудулады-рынга чедирип турарын ол демдеглээн. Чурттуң ажылчы чоннарының байдалын кедергей дорайтадып турар монополияларның болгаш чиижең улуг садыгжыларның кара туразында аажылаашкынынга удур шиитпирлиг хемчеглерни алырынче чурттуң эрге-чагыргаларын ливан профэвилел удуртукчузу негээн.

ЕГИПЕТТЕ КЕМ-ХЕРЕК ҮҮЛГЕДИИШКИНИ

КАИР. Кем-херек үүлгедиишкиннериниң өзүлдези — египет ниитилелдиң бозуунда бар демдектерниң бирээзи-дир. Полицияның болгаш айыыл чок чорук шериглериниң чаа эрттирген рейдизиниң түңнелдерин ёзугаар алырга, чаңгыс чүгле Асьют можуга безин корум-чурум үрээш, кеземчеден чаштынып турган 8,5 муң кижини тудуп хоругдаан. Оларның дуруум чокка чажырып турганы 6.550 боону чиилиниккин уезинде хурааган.

(СЭТА).

Объективте — Герман Демократтыг Республика

Дрезден — Герман Демократтыг Республиканың үлетпүр, эртем болгаш культура талазы-биле чүгле Европада эвес, харын делегейде сураглыг төптериниң бирээзи. ЧУРУКТА: агрессчи НАТО блоктуң брюссель сессиязының ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлеринге сайгара тургузар дугайында дерзии шиитпирин Дрезденниң чурттакчыларының боттарының митингизинге чыылгаш, каргап, кыйланнеп, буруу шаап турарын көргүскен.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Л. КОРВАЛАННЫҢ ХАРЫЫЗЫ

РИМ. (СЭТА). Фашистиг хунтаның күчү-дүрүүшкүнүн деп болгаш кара туразында аажылаашкынындан камгаланыр дээш чили улустуң күштүг ажыглаар эргези маргыш чок деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалан медеглээн.

Диктатураны дүжүрери болгаш демократияны катап тургузары мурнуку хевээр Компартияның кол алыс сорулгазы болуп арттышаан деп, «Паэзе сера» солуңнуң корреспондентизиниң айтырыгларынга харылап тура, чили коммунистерниң удуртукчузу чугаалаан. Бистиң политикавыстың кол чүүлү — массаларның чаңгыс эвин быжыглаар дээш демисел деп ол демдеглээн. Ол политикага киириштир демиселдиң эң-не янзы-бүрү хевирлерин болгаш методтарын ажыглаар эргелиг бис.

Коммунистиг партия диктатураны дүжүрериниң чепсээ кылдыр боо-чепсектиг орукту ажыглаарындан принцип талазы-биле кажан-даа ыңдаваан деп, Л. Корвалан чугаалаан. Чоннуң тура халышкын кылыр эргези демократияже тайбың шилчиишкинге чамдык кезектерниң сөөлгү идегелдерин пиночетчи ёзу-чурум хүл-ыйба болдурган амгы байдалдарда чоннуң боттандырбас аргазы чок ыдыктыг эргези-дир.

Эрткен чылдың сентябрьда санал-онаа алышкыны дижир чүвеге сыдап алгаш, фашистиг конституцияны «чүүлдүг» деп көрген, хоойлудан даштыкаар ол конституция Пиночеттиң эрге-чагырыгга турарын мырыңай 2000 чылга чедир хоойлужуткан. Бо дээрге чонну эң-не дора көрген чорук болур-дур. Эрге-чагырганың мөңгежидериниң удурланыкчыларынга хамаарыштыр кадыгдешкүн көржүлдээшкиннии фашистер илтеретпеген. Ажылчын кварталдарга болгаш суурларга хилинчеттеп шагжылаарының хемчеглерин ап турар. Студентилерни истеп-сүрүп, «сезиктиг-дир дээш» найысылал университединиң филология факультедин хаатан.

Дерзии ёзунуң буурап дүжери чигзиниг чок, ынчалзажок ол боду дүже бербес деп, Л. Корвалан демдеглээн. Бистер, чили кижилер, социал чоптуг чорукка үндезилеттиниген корум-чурумну чуртувуска тургузар бис.

БЫЖЫГ ҮНДЕЗИН САЛДЫНГАН

КЕЛЬН. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкыннары» деп төлевилели болза ГФР-биле болгаш сайзыраңгай үлетпүрлүг барыын талакы өске-даа чурттар-биле экономиктиг харылзааларны калбартырынга Совет Эвилелиниң сонуургалдыын херечилеп турар-дыр деп, Барыын Германияның хөреңгитен бөлүктериниң сураглыг төлээлекчизи, Германияның (ГФР) үлетпүр-садыг каттыжыышкынының президентизи Отто Вольф фон Амеронген СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Барыын чүктүң-даа, Чөөн чүктүң-даа күрүнелери экономика талазы-биле нарын айтырыгларны шиитпирлээр апаар деп, ол чугаалаан. Узун хуусаада энергия-биле хандырылгага бо талазы-биле кол черни ээлеп турар. Бо айтырыгны шиитпирлээрде, Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразынга экономиктиг харылзааларны калбартыры эргежок чугула деп, ол санап турар.

Энергетикага болгаш чиг-эт-биле хандырылгага хамаарыштыр бистериң сонуургалдарывыс чаңгыс аай болуп турар-дыр. Экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыр төлээде, Хельсинкиниң Түңнел актызынга үндезилээш, делегейге идегежир чоруктуң политиктиг эки байдалын чедип алыры эргежок чугула деп, Фон Амеронген чугаалаан.

Даштыкы экономиктиг харылзааларны узун хуусаада ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга калбартырынга 80 чылдарда политиктиг таарымчалыг байдал бар болур дээрзинге ГФР-ниң садыг болгаш үлетпүр ээлери идеген турар. Чүге дээрге, ону чедип алырынга ийи чурттар быжыг үндезинни салган деп, ол демдеглээн.

КОНГОНУҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧУГААЗЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Чаарлыышкынны уламчылаар болгаш ханыладыр, бүгү-ниитиң тайбыңны чедип алыр, улустарның аразынга дең эргелиг кады ажылдажылга дээш Конго Улус Республика туржуп турар деп, дипломаттыг корпустуң кежигүннериниң мурнунга чугаазынга КУР-нуң президентизи Д. Сассу-Нгессо демдеглээн.

Боттарының чурттарының улустарының хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар хосталгалыг шимчээшкиннерниң бүгү отрядтарынга бүрүн деткиишкинни, оларның-биле эп-сеткил каттыштырылгазын Конго күрүнезиниң президентизи илергейлээн. Палестин айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээр ажелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүн үндүрер дээш Конго Улус Республика туржуп турар деп, ол чугаалаан. Намибияны дуруум чок ёзу-биле ээлеп алган турар Преторияның расисчи ёзу-чурумун Д. Сассу-Нгессо шыңгыы буруу шапкан.

Иранның болгаш Иракттың аразында үргүлчүлеп турар дайынга холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынын Конго күрүнезиниң баштыңы илергейлээн. Ол чөрүлдээ кажан-даа каттышпазының шимчээшкиниң шыңгыы божаңналып, чаарлыышкынга когаралды чедирип турар-дыр деп, ол айыткан.

Термоядролуг дайынның кыжаныышкынының болгаш делегейниң янзы-бүрү районнарында чепсектиг чөрүлдээлер бар болганда, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны чүгле тайбың арга-биле шиитпирлээри эргежок чугула.

ДОҢУП ӨЛГЕННЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорк хоорайның чурттакчызы Тедди Пуллер бодунуң бажыңынга доңуп өлген. Ооң бажыңының ээжи ажык боорга, кожазы кижи таварылга боол ынаар кире бээрге. Пуллер ээжик баарында доңуп өлген чыткан. Доңуп, бергедеп келгеш, дуза дилээрин ол оралдашкан, ынчалзажок кайа-даа четпейн өлүп калган. Нью-Йорктуң база бир чурттакчызы Джон Граймз база доңуп өлген.

Пуллер болгаш Граймз олар Американы агаарның соок болганының уржуунда баштай өлген кижилер болуп турар. Ынчалзажок оларның өлүмүнүң кол чылдагааны — бажың ээлери , байларның кедергей тоомча чок болгаш дендии харам чоруу болуп турар. Соок эгелей бээрге, Нью-Йорктуң хөй чуртталга бажыңнарында чылыдылга системаларын олар ажылдатпайн берген. Нью-Йорк хоорайның чагырга черинин телефоннарынче сөөлгү хүннерде 12 муң хамаатылар долгап, бажыңнарында адалга системазының ажылдавайн турарының дугайында хомудал киирген.

М. КЕРЕКУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КОТОНУ. (СЭТА). «Бүгү эрге-чагырганы чонга» деп лозуң-биле эрткен чыл демдеглеттинген деп, Бенин Республиканың президентизи М. Кереку медеглээн. Ол лозуң амыдыралга боттанып келген. Ынчалзажок чурттуң амыдыралын демократчыдары анархияга, оппортунизмге, ажыл-агыйжы эвес болгаш саттыныкчы чорукка кажан-даа эптежип болбас деп, ол сагындырган. Ыңдыг үүлгедиишкиннер революцияның чаалап алышкыннарын айыылга таварыштыра бээр. Даштыкы тергиинделдиң эдаанга чонну база катап киирер болгаш чурттуң бойдус курлавырларын даштыкы араатаннарга уптедир деп кым оралдажыр болдур, ол кижи ёзулут-ла өскерликчи үүлгедигни кылганы ол болур деп, президент онзалап демдеглээн.

Улус-демократтыг революцияның сорулгаларын чедиишкиниг күүседир төлээде, чон, партия болгаш күрүне 1981 чылдың дургузунда күрүне эрге-чагырганың органнарын болгаш суд органнарын чер-черге тургузарын доозар ужурлуг. Ону чедип алыр чорук чуртка социализмни тургузарынга бүзүрээр бүгү аңгыларның болгаш социал бөлүктерниң, патриоттуг болгаш революстуг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаар апаар.

Барыын чүктүң чурттарында кризис болгаш инфляция Бениниң экономиказынга таарымча чок салдарны чедирип турар. Иштики, даштыкы реакция ону ажыглаарын оралдажып турар-дыр деп, президент демдеглээн. Бо чыл болза, бенин революциязының дайзыннарынга удур шиитпирлиг демиселдиң болгаш сереемчилелдиг чоруктуң чылы болур ужурлуг деп, ол айыткан.

рашкан. Ол болза, амгы үениң өйү келген чугула айтырыгларын чугаалажырының, эртемниг коммунизмниң теориязын ажылдап кылырының коллективтиг ажыктыг хевири болган.

Институттуң ажылында дараазында эртем айтырыгларынче чугула кичээнгейни угландырып турар:

— партия дугайында ленинчи өөредиг; СЭКП төөгүзүнүң, партия тургузуунуң айтырыглары. Большевизмниң тургустунганын, ооң делегейге ужур-дузазын өөренириниге, буржуаз-демократтыг революцияның социалистиг революцияже шилчиири-биле холбашкан хөй айтырыгларга чаа салышкынны киирген. Коммунистиг партияның революстуг чаартыкчы ажыл-чорудулгазының бүгү үе-чадаларында ооң маадырлыг оруун бүгү талалыг көргүзериниң чугулазы коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларының амгы салгакчыларын ол дуржулгага кижизидип турары-биле, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүлүг дуржулгазы делегейге ужур-дузалыг болганы-биле холбашкан.

«СЭКП-ниң хөй томнуг төөгүзүн» чогаадып тургузар ажыл доостур чоокшулаан. Парлаар кылдыр планнаан 6 томнарның (10 номнарда) иштинден 5 томнар (8 томнарда) парлаттынган. СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алдыгы томнуг (бирги ном) македин белеткээн.

«Россияның үш революцияларының төөгүзү», «СЭКП-ниң идеологтуг ажыл-чорудулгазы» (1917-1980 ч. ч.) деп ындыг каттышкан үндезин ажылдарны чогаадып кылыры идепкейлиг чоруп турар. XI беш чылда ол ажылдарны парлаары көрдүнген.

Институттуң салбырларының белеткээни чер-черниң партия организацияларының төөгүзүнүң очерктериниң идейтеоретиктиг деңнели сөөлгү чылдарда бедээн. Ленинниң идейлиг номналын ол очерктерге калбаа-биле болгаш ханызы-биле ажыглап, партияның тургузукчу улуг ажылының чүгле түңнелдерин эвес, харын-даа аңаа чедирген оруктарны, партияның иштики демократиязының хөгжүлдезин, күрүне, ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазынга партия организацияларының салдарын улам-на тодаргай көргүзүп турар.

Партия тургузуунуң талазы-биле институттуң кол күжениишкиннерин социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга партияның удуртукчу ролюнуң бедээниниң айтырыын анализтээринче угландырган.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының шиңгээдип алганы партия тургузуунуң дуржулгазын өөренирин идепкейлиг чорудуп турар. Ниитилелдиң политиктиг системазынга аңы-дүмаа партияларның ээлээр черин, ролюн, оларның удуртукчу ажыл-чорудулгазының угланышкыннарын, ниити болгаш онзагай хевирлерин анализтээн ажылдарны белеткээн. «Социалистиг чурттарда партия тургузуу. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчу ажыл-чорудулгазының угланышкыннары, хевирлери болгаш методтары» деп монография (1980 чылда) бо айтырыг талазы-биле түңнээшкинниг ажыл болуп турар.

— Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң дүрүм ёзугаар чүүлдери болгаш характерлиг чүүлдери. Бо айтырыгны ажылдап кылырын институт хөй талалыг болгаш каттышкан үндезинге боттандырып турар. Ынчаарга кол кичээнгейни сайзыраңгай социализмниң утка-шынарының, ооң характерлиг чүүлдериниң, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге бышкан социализмниң аргаларын болгаш артык күштерин улам долу ажыглаарының, ажылчын аңгының удуртукчу ролюн үндезилеп айтырының, социализм тургузуушкунунга национал болгаш интернационалдыг чүүлдериниң диалектиказының, сайзыраңгай социализмни болгаш коммунизмни тургузарының байдалдарында экономиктиг, техниктиг болгаш социал дөмшилгениң дем каттыжыышкынының айтырыгларынче угландырган.

— Делегейниң революстуг чорудулгазының шимчээкчи күштериниң эвиниң, ажылчын аңгының болгаш амгы үениң идеологтуг демиселиниң чаңгыс эвиниң айтырыглары. Бо айтырыг талазы-биле делегейниң чогаадыкчы коллективи «Ажылчын аңгының чаңгыс эви болгаш идеологтуг демисел» деп монографияны 1979 чылда парлап үндүрген болгаш ажылчын аңгының төөгүлүг сорулгазы, пролетарлыг интернационализм, чаарлыышкын болгаш тайбың кожа-хелбээ доктуннаашкын дээш демисел, делегейниң ажылчын аңгызының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң чаңгыс эви ышкаш ындыг айтырыглар талазы-биле буржуазтыг болгаш бичии буржуазтыг, маоистиг, барыын болгаш чөөн үзелдиг оппортунистиг, ревизионистиг үзелдерин тодаргай шүгүмчүлээн.

— Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнүң талазы-биле онза кичээнгейни амгы үеде коммунистиг шимчээшкинниң тыптырынга болгаш хөгжүүрүнге, коммунистиг партияларның идейполитиктиг болгаш организастыг быжыгыышкынынга ленинизмниң ролюн анализтээринче угландырып турар. Коминтерниң антикоммунистиг төөгүчүлерниң нугулдээзин институттуң ажылдарынга сойгалап илереткен, Коминтерн болза делегей хемчээлинге марксизм-ленинизмниң ажылчын шимчээшкини-биле каттыжыышкыны болган дугайында чүүлдү үндезилеп айыткан; Коминтерниң VII конгрезиниң ажылдап кылганы стратегтиг чаа угланышкынны анализтээн, ынчаарга ол угланышкын болза сайзыраңгай капиталистиг чурттарның коммунистиг шимчээшкининге болгаш делегейниң ийиги дайынның сөөлүнде элээн каш чурттарга боттанган улус-демократтыг, антифашистиг революцияларның политиказының теоретиктиг үндезилээшкини болган. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң амгы үе-чадазының онзагай чүүлдерин, ниитилел хөгжүлдезинге ооң улам өскен салдарын, ооң чөрүлдээлерин ол ажылдарда тодаргайлап айыткан болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин сырый каттыштырар дээш демиселге СЭКП-ниң ролюн онзалап демдеглеп турар.

Ниитилел эртеминиң методологтуг төвү болур бодунуң ролюн доктаамал бедидеринче институт чүткүп турар. Төөгү-партийжи эртемни холбаштырар талазы-биле улуг болгаш чугула дуржулганы институт шиңгээдип алган. СЭКП төөгүзүнүң болгаш партия тургузуунуң талазы-биле эртем-шинчилелдерин холбаштырар талазы-биле МЛИ-ниң чанынга тургускан Бүгү-эвилел чөвүлели СЭКП төөгүзүнүң болгаш партия тургузуунуң эң чугула айтырыгларын ажылдап кылыр талазы-биле эртемденнерниң күжениишкиннерин каттыштырарының төвү апарган.

СЭКП ТК-ның айтышкыннарынга дүүштүр институттуң ажыл-чорудулгазын сайзыраңгай социализмниң улам мыңай быжыглаарының сорулгалары-биле, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының теоретиктиг үндезилээри-биле дорт холбашкан марксисчи-ленинчи теорияның эң чугула айтырыгларын ажылдап кылыринче угландырган.

Коммунизм дээш демиселге партияның болгаш чоннуң улуг чедиишкиннериниң дугайында чугаалавышаан, эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни болза: «Марксизм-ленинизм — кижи төрелгетенниң шылгараан угааныың бүгү чедиишкиннерин бодунга шиңгээдип алган эртем бистиң ажылдаарывыска удуртулга болуп турар». Марксизм-ленинизмниң институдунуң алдан чылдар дургузунда үре-түңнелдиг бүгү ажыл-чорудулгазы ол эртемниң чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге, ону калбаа-биле пропагандалаарынга тураскааттынган. Лениннин улуг херээниң шылгараңгай уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң удуртулгазы-биле Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чедиишкиниг шиитпирлеп турар өңдүр чаагай сорулгалары-биле ол ажыл-чорудулга сырый холбаалыг болуп турар.

П. РОДИОНОВ.

СЭКП ТК-ның чанында МЛИ-ниң директорунуң бирги оралакчызы, төөгү эртемнериниң доктору.